

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

438291 6

P. VIRGILII MARONIS

OPERA OMNIA.

VOL. V.

P. VIRGILII MARONIS

OPERA OMNIA

EX EDITIONE HEYNIANA

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

EXCURSIBUS HEYNIANIS

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICE LOCUPLETISSIMO

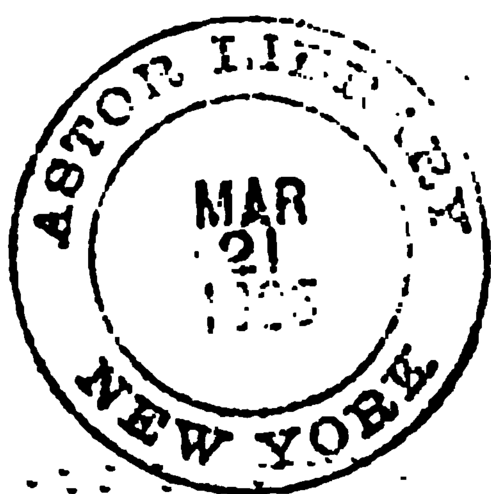
ACCURATE RECENSITA.

VOLUMEN QUINTUM.

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.

1819.

ASTOR LIBRARY
MAR 21
NEW YORK
14030.

ÆNEIDOS

LIBER I.

1 *Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena*] In nobilissima, maximeque celebri Poëmatis Virgiliani parte, non otiose plerique omnes quærunt: Sitne inde exordiendum a quatuor illis versibus, quos veterum quorundam censura constat esse detractos: an illis præteritis, ab eo loco incipiendum, *Arma virumque cano.* Sane quantum ad antiqua pertinet exemplaria manu scripta, nullum adhuc inveni, ubi principium Æneidos a quattuor illis versibus desumeretur: verum separatim in codicibus aliquot præscripti habentur. In plerisque vero, iisdemque antiquioribus, ne inveniuntur quidem. Sed fuerint sane Tuccæ Varique censura sublati; eo tamen consilio fuerunt a Virgilio præpositi, ut legerentur. Id quod in aliis etiam operibus non injuriose factitasse deprehenditur, dum in Bucolicis, Eclogarum, quas prius edidisset, mentionem facit, ut in Daphnide, *Hæc nos Formosum Corydon ardebat Alexin.* Hæc eadem docuit, *Cujum pecus, an Melibœi?* Et quum Georgicon libris finem imponeret, Bucolica a se scripta citavit, *Carmina qui lusi pastorum, audaxque juventa, Tityre, te cecini patulæ sub tegmine fagi.* Et ne cui de nomine quoque ambigendum esset, id in carmine curavit inserendum, *Illo Virgilium me tempore dulcis alebat Parthenope.* Nam nisi ea fuisset cura, satis erat dixisse, *Illo me tempore dulcis alebat Parthenope.* Pari vero ratione, visum est illi tertium hunc ingenii felicissimi conatum, duobus illis prioribus adnectere: ut unum quasi corpus insolubili vinculo colligatum, cum nominis sui æternitate a furacitatis injuria, quæ tunc nimium impudenter in aliorum labores grassabatur, incolume servaretur. Visum tamen est posteritati, confirmata jam tanti Poëtæ fama, in Tuccæ Varique sententiam descendere. Bonaque hominum pars nimirum, *arma virum*, Æneidos principium agnoscunt, eo potissimum argumento, quod citaturus Persius Poëta Virgilianam Æneida dixerit, 'Arma virum, nonne hoc spumosum.' Quodque Val. Martialis, 'Protinus Italiam concepit, et Arma virumque.' Quod Sex. Propertius, 'Qui nunc Æneæ Trojani suscitat arma.' Multa illi præter hæc ex aliorum Poëtarum tam Græcorum quam Latinorum parodia afferre solent: ut Virgilium in exordiendo, non tam Veteres imitatum ostendant, quam alios etiam imitatores habuisse. Sed enim fuerit ea Persii sententia: intellexerit illud Æneidos esse principium, Valerius Martialis: censuerint eos versus quattuor tollendos, Augusti Octaviani temporibus eruditi

viri: magis tamen ego unius Virgilii judicium æstimarim, quam Criticorum omnium censuras, quantumlibet acres: quum is præsertim ex eruditorum præceptis, non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem cogitaverit. Adde, quod versus illi a Persio et Martiale citati, non sunt idonei, qui tale esse principium indicent. Sex. vero Propertium quis non videt, dum inscriberet, 'Qui nunc Æneæ Trojani suscitat arma,' ad conjunctum illud Virgilianum carmen respexisse: quod iisdem pene verbis est, 'at nunc horrentia Martis Arma, virumque cano.' *Pierius.*

Ille ego, qui quondam, &c.] Proponit et dividit, et sese commendat, quod neque ludicra, neque turpia, sed spectata elegerit. *Donatus.*

Ille ego, qui quondam, &c.] Videtur et hoc initium ductum ab illo Theocr. Δάφνις ἐγὼν ὅδε τῆνος ὁ τὰς βόας ὧδε νομεύων· et Eurip. in Hipp. Ὅδ' ὁ σεμνὸς ἐγώ; καὶ θεοσέπτωρ, Ὅδ' ὁ σωφροσύνῃ πάντας ὑπερέχων; Προῦπτον ἐς ᾅδην στείχω κατ' ἄκρας Ὀλέσας βίοτον. Pari et forma Sophocl. in Ajac. ἐγὼ δὲ κεῖνος· et ἐγὼ δ' ὁ κείνου παῖς· et in Tyranno, ἐγὼ δ' ὅδ' ἐνθάδε: hoc est, ille ego, quem patrem interfecturum oracula canebant: et in Colono, ὅδ' ἐκεῖνος ἐγώ. *Germanus.*

Ille ego, qui quondam] Etsi homines, cætera non indocti, calide disputant, et argumentis ingeniose excogitatis pervicisse existimant, quattuor hosce versus *Æneidi* quasi anteambulones, a Virgilio neque factos, neque majestate hujus Operis dignos: tamen haud scio, an tanti ea debeant æstimari, ob quæ vel Servii Donatique majorum gentium (ut sic dicam) et veteris ævi Interpretum, vel hujus etiam sæculi classicæ notæ Senatorum, judicia rescindantur. Quicquid sit, certe P. Nannii, J. Parrhasii, Nasc. Nascimbænii, L. Hortensii, Germ. Valent. G. Pimpontii, Fabricii, aliorumque Poëtæ nostri Interpretum, et qui denique Poëticæ candidatis instar omnium fuerit, *Jul. Cæsaris Scaligeri* judicium, qui (Poët. v. c. ult.) hos versus et genuinos, atque in loco positos, argumentis vincunt; negligere, aut in ordinem redigere, legitimo Eruditorum Senatui probari, opinor, vix poterit. Varus autem et Tucca, quibus Æneida corrigendam dederat Cæsar Augustus, quam recte fecerint, quod versus istos detraxerint, judicent qui plus Tuccæ et Vari, quam Maronis tribuunt judicio. Sane Scaliger clare profitetur; eos, qui hæc carmina abstulere, suam facere Æneida, non Maronis. Quem virum ego quidem, vel in Poëtica, audiendum inprimis censeo. Quod enim ille, de Donato dixit, *Virgilii animam esse;* id ego pari fiducia aut etiam majori, de Scaligero dixerim. Observetur autem, quam humili sermonis forma exorsus, cum ipsa rerum, quas tractabit, natura, altius atque altius dicendo adsurgat: ut possis existimare, ipsum Poëtam hac triplici orationis figura innuisse, Georgica Bucolicis, et Æneida Georgicis tantum præstare, quantum secundus versus distat a primo, quartus a secundo. *Taubm.*

Gracili avena] Sic et Propert. II. graciles musas vocat: 'Hic me tam graciles vetuit contemnere musas.' *German.*

Modulatus avena Carmen] Tibul. l. II. 'Et satur arenti primum est modulatus avena Carmen.' Certe Orphea imitatus Maro, qui Argonauticôn principio compendiosa enumeratione opera sua est complexus et professus, brevi anacephalæosi sua quoque distinxit et comprehendit, ne (ut Nannii sequar judicium) aut plagiarii, a quibus olim vexatus fuerat, sacrilegio versus divinos sublegerent, sibique ascriberent, aut eos falsarii adulterare auderent. Tucca tamen post Virgilii mortem, nullo discrimine principium hoc recidere est aggressus, quod ab utrisque nihil esse metuen-

dum videret, jam temporibus Augusti integro Poëmate et opere Maronis, sub germano auctoris nomine evulgato, et recognito. *Idem.*

2 *Vicina coëgi*] Pleræque, quas vidi, editiones post coëgi, distinctionem habent; sed Henr. Stephanus nullam hic interpunctionis notam desiderari in Scholiis Virgilianis monet: conjungenda quippe esse *arva vicina*. Quod agriculturam tractaverit post Bucolica, asseritur iis verbis: *egressus silvis*. In silvis enim pascebantur pecora, ut ex Turn. I. 5. id notum est satis. *Emmeness.*

3 *Quamvis avido*] Pro *quantumvis*. Lucret. II. 'quia quamvis effera proles Officiis debet molliri victa parentum.' *Germanus.*

Quamvis avido] Vel cuique etiam avidissimo: quantumvis cupidissimo; *auctore Parrhasio*. Particula *quamvis*, ita usurpatur et a Catullo Carm. XII. 'Quamvis sordida res et invenusta est;' id est, admodum sordida res est. Et a Plauto, Menæch. II. 2. 'Quamvis ridiculus est, ubi uxor non adest.' Id est, nihil eo magis ridiculum ne optari quidem potest. *Taubman.*

Avido] Aristoteles Politic. VI. 4. loquens de agricolis, μᾶλλον ὀρέγονται τοῦ κέρδους ἢ τῆς τιμῆς: *lucrum potius quam honorem appetunt*: subjicit deinde rationem. *Cerda.*

Parerent] Ita Plinius II. 63. terram vocat *ancillam*, et *famulam*. Et Cyprianus contra Demetrianum, eidem dat *obsequium* et *servitutem*. Senec. de Tranq. c. 15. 'Fertilibus agris non est imperandum.' et epist. 40. 'Vester villicus regnet.' et post pauca: 'Fundus, quod aliquando imperium vocabatur.' *Idem.*

4 *Horrentia*] Horror quoque ad arma, ad bella pertinet: imo ad nullam rem aliam signatius. Inde Horat. Sat. II. 1. 'horrentia agmina.' et Carm. III. 3. Romam ipsam *horrendam* vocat, quia videlicet bello dat jura Medis. Ennius Annal. VIII. 'Horrentia tela virorum.' Calaber l. I. πόλεμον, τόν περ τρομέουσι καὶ ἄνδρες: *Bellum, quod viri horrent*. Idem.

Horrentia Martis Arma] Versus quia quartus cohæret cum quinto, *Arma virumque*, &c. non spurios esse quatuor qui præcessere concluditur a Roberto Stephano; notulas interjiciendas arbitratur inter quartum et quintum. Non tamen eorum sententiæ subscribitur. Hujus quippe exordii, *Arma virumque cano*, non autem illius, *Ille ego, qui quondam*, &c. meminerunt veteres, ut paulo post attingo hanc controversiam. *Emmeness.*

---

5 *Arma virumque*, &c.] Multi varie disserunt, cur ab armis Virgilius cœperit, omnes tamen in hoc assentire manifestum est. Cum enim constet aliunde eum sumpsisse principium, sicut in præmissa narratione monstratum est, intelligamus tamen per *arma* bellum significasse, et est tropus Metonymia. Nam arma quibus in bello utimur, pro bello posuit. Sic toga, qua in pace utimur, pro pace ponitur: ut Cicero, 'Cedant arma togæ,' id est, bellum paci.

Arma virumque] Figura usitata est, ut non eo ordine respondeamus, quo proposuimus. Nam prius de erroribus Æneæ dixit: post de bello. Hac autem figura etiam in prosa utimur. Sic Cicero in Verrinis, 'Nam sine ullo sumptu nostro, coriis, tunicis, frumentoque suppeditato, maximos exercitus nostros vestivit, aluit, armavit.' Nonnulli autem hyperbaton putant, ut sit sensus talis, *Arma virumque cano, genus unde Latinum Albanique patres atque altæ mœnia Romæ*: mox illa revoces, *Trojæ, qui primus ab oris*. Sic enim caussa operis declara-

tur, cur agentibus fatis in Latium venerit.

Alii ideo *Arma* hoc loco proprie dicta accipiunt; primo, quod fuerint victricia; secundo, quod divina; tertio, quod semper armis virum subjungit, ut, *Arma virumque ferens;* et *arma acri facienda viro;* et est poëticum principium professivum, *Arma virumque cano.* Invocativum, *Musa, mihi caussas memora.* Narrativum, *Urbs antiqua fuit:* et professivum quatuor modis sumsit, a Duce, *Arma virumque cano:* ab itinere, *Trojæ qui primus ab oris:* a bello, *Multa quoque et bello passus:* a generis successu, *Genus unde Latinum.* Servius.

Arma] Scutum et reliqua quæ Æneæ fabricavit Vulcanus. *Donatus.*

Arma virumque, &c.] Initium hoc *Arma virumque*, adeo auspicatum est, ut qui velint Æneidem Maronis signare, signent illam per duo hæc verba. Hi sunt Martialis VIII. 46. et XIV. 185. Ovidius Trist. III. Persius Sat. I. demum Ausonius παρῳδήσας. Qui non tam avide arripuissent initium hoc, si quid in illo minus probe dictum adnotassent. *Cerda.*

Arma virumque cano] Quod distributæ Propositionis est proprium, id fecit hic Poëta. Cum enim tria sint necessaria Distributioni; Brevitas, Absolutio, Paucitas: *Brevitatem* quidem obtinuit, quando duobus verbis totum Opus in membra totidem partitus est: *Absolutionem*, quando omnia necessaria Distributioni genera, quæ in his duobus verbis intelliguntur, partesque totius Operis sustentant, complexus est: *Paucitatem*, quando partes non expressit; cum genera proposuerit. Habent autem Poëtæ liberam in Propositione ordinandi licentiam; ut et in exsequendi: nec peccat Virgilius, quod primum *Rem*, deinde *Personam* posuerit: nec, quod ὕστερον πρότερον secutus, *Arma* quidem primum proposuerit, postremo autem exsecutus sit. Quippe sex prioribus Libris *Virum*, id est, errores Æneæ; posterioribus demum, *Bella* ejusdem descripsit. Atque in illis quidem Vitæ Civilis ac privatæ; in his heroïci Bellatoris exemplum ac speculum exhibuit. *Homerum* vero sic imitatus est, ut eum *Brevitate* et *Gravitate* potissimum superarit. Quam enim ille βίον θεωρητικὸν in Ulysse XXIV. libris expressit, noster sex prioribus; quam ille πρακτικὸν in Achille totidem libris, noster itidem sex posterioribus. Tradit Fabius l. III. Poëtas reddere auditores sibi *Benevolos*, Musarum invocatione; *Attentos*, proposita rerum magnitudine; *Dociles*, summa celeriter comprehensa. Noster fecit. In hac autem Præfatione, præter Musæ invocationem, triplex etiam emergit benevolentiæ locus. Primus ex persona Poëtæ: alter a rebus ipsis, quas præclaras elegerit: tertius a persona Æneæ, quem ἐμφατικῶς *Virum* appellat: nempe *acrem virum*, ut eundem Vulcanus indigitat, VIII. 441. quo modo et Homerus Ulyssem, Ἄνδρα μοι ἔννεπε, μοῦσα. Primum igitur auditores facit dociles, re breviter comprehensa: deinde, quia summa docilitas ex attentione comparatur, cum proposuisset, *Arma virumque cano;* subdit statim, 'Trojæ qui primus ab oris Italiam fato,' et quæ sequuntur, quæ verba ad attentionem mire efficacia sunt. *Virum*, inquit; non quemvis virum; sed illum e Troja: illum, qui Romani Imperii auctor esse meruerit: illum, qui terra marique jactatus fuerit: illum, qui iram Junonis et reliquorum deum factiones animo forti pertulerit. Nec audiendi sunt, qui *Arma* de scuto illo a Vulcano Æneæ fabricato intelligunt: neque illi, qui *Arma virumque*, interpretantur *armatum virum*, ex figura, quæ Græcis ἓν διὰ δυοῖν vocatur, quemadmodum de singulis luculenter disputat Nascimbænius. *Taubmann.*

Arma virumque cano] Genuinum

quòd a Marone nostro profectum est principium, ad quod alludere videtur Martial. epigr. XIV. 185. 'Accipe facundi Culicem, studiose, Maronis, Ne nucibus positis, Arma, virumque canas.' Male in quibusdam edit. *nucis*, vel *nugis* legitur pro *nucibus*. Grande est exordium, quod rebus grandibus est conveniens, ut Casaub. ad Pers. Sat. I. 110. *arma virum*. *Virum* appellat, nomen quippe est honorificum: sic Ulyssem indigitat Hor. Art. Poët. vs. 141. 'Dic mihi, musa, virum captæ post tempora Trojæ, Qui mores hominum multorum vidit et urbeis.' est teste Vossio Inst. Poët. III. 4. ἓν διὰ δυοῖν, *arma virum* pro *virum armatum*: qua figura usus videtur Ovid. Trist. II. 533. 'Et tamen ille tuæ felix Æneïdos auctor, Contulit in Tyrios arma virumque toros.' In initio præterea carminis sui Poëtæ profiteri solent totius operis argumentum, ut observavit Turneb. Adv. IX. 31. et Torrent. ad Horat. de Art. Poët. p. 783. et universum poëma Virgilianum, et hujus vestibuli suavitatem admiratur et commendat citatus Turneb. XVIII. 32. *Emmeness.*

Cano arma et virum] Sed armorum descriptionem primo propositam sequenti disputationi reservavit. *Donat.*

Virum] Non dicit quem: sed circumstantiis ostendit Æneam: et bene addit post *arma*, *virum*, quia *arma* possunt et aliarum artium instrumenta dici, ut *Cerealiaque arma*. *Cano* Polysemus sermo est. Tria enim significat. Aliquando laudo; ut, *Regemque canebant*. Aliquando divino; ut, *Ipsa canas oro*. Aliquando canto; ut in hoc loco. Nam proprie canto significat, quia cantanda sunt carmina. *Servius.*

Virum] Non sexus, sed excellentiæ. Ergo *virum* qui talia arma, et tam pulchra et habere et gerere potuerit, qui Romani imperii auctor esse meruerit: qui Junonis inimicitias, et reliquorum deorum factiones superaverit: qui tot adversa mari perpessus tolerando transmiserit. Nec erravit, si primo rem, deinde personam posuit. Nam Sallustius nulla metri necessitate coactus, primo rem, deinde populo Romano personam posuit. Virgilius in propositione liberam ordinandi habuit licentiam, exequendi vero alium ordinem tenuit. *Donatus.*

Cano] Cum paullo ante dixisset: 'gracili modulatus avena;' nunc illi opponit, *Cano*. Est enim hoc verbum longe illo præstantius: iccirco *Calliope* Musarum regina est; quia cæteræ *modulantur*, illa *canit*: ut docet Scaliger, Poët. III. 26. et IV. 16. Proprium utique Poëtarum est, humanas actiones imitando canere, seu versus ad rithmum seu numerum compositos, cantando pronunciare. Est enim (sententia Scaligeri) Numeri anima sonus; ut corpus dictio. Nec tamen ista lectio sit in canticum dissoluta, nec psalmare effœminata. de qua C. Cæsar dixit; *Si cantas, male cantas: si legis, cantas.* Quippe Numerus est concinnitas orationis, apta rei quæ significatur. atque a *canendo* est *concinnitas*, non a *cinno*; auctoribus Prisciano et Scaligero, Poët. IV. 43. Operæ autem pretium fecerit, qui leget, quæ de hoc genere tradiderunt Fabius, I. 8. et præcipue lib. XI. 3. itemque Probus in Vita Maronis: et Scaliger Poët. IV. 47. nuperque adeo Guido Pancirollus, in Tractatu *Rerum nunc olim perditarum*: ubi docet, Actionem sive Pronunciationem, quæ eloquentia quædam corporis est, quasi fundamentum omnis gratiæ, in exilium missam, atque ita proscriptam, ut nemo eam hodie teneat, aut etiam investiget. *Taubmann.*

Trojæ] *Troja* regio est Asiæ, Ilium civitas est *Trojæ*. Plerunque tamen usurpant Poëtæ, et pro civitate, vel regionem vel provinciam ponunt.

Juvenalis, 'Et flammis Asiam ferroque cadentem.' Probus ait *Trojam*, *Grajos*, *et Ajax*, non debere per unam i scribi. *Servius*.

Trojæ] Altera cum propositione divisio, ut ostendat, quid Æneas fatali ratione compulsus, et quid extra fatum perpessus sit. Fati enim fuit, ut, relicta Troja, Italiam peteret. Ergo crimine desertæ patriæ absolvitur. Non potuit enim defendi, quæ fato interitura erat: sed neque pœna fuit, quod sit Asia pulsus, sed gloria. Nam minori detrimento affectus, majus est emolumentum consecutus, scilicet ut Rom. imperium conderet. Non ergo malo fatorum patriam perdidit, sed, ne ab ea detineretur Æneas, qui imperio Rom. constituendo dignus auctor parabatur. *Donatus*.

Trojæ] *Troja*, proprie regio est Asiæ; *Ilium*, civitas Trojæ (ut notant Stephanus De Urbb. et Servius Fuldensis); *Pergamus*, arx Ilii. Sed Poëtæ hæc indiscriminatim ponunt. Quomodo e Dardania, Ilio, et Troja urbs una facta sit, docet Cælius Rhodig. XVIII. 34. Jam cur Poëta non dixerit *Phrygiæ*, sed, *Trojæ qui primus ab oris*: nec, *Italiam profugus fato;* sed *Italiam fato profugus*, docet Scaliger Poëtices IV. 48. *Taubmann*.

Qui primus] *Primus* non ante quem nemo, sed post quem nullus, vel hic primus princeps, vel optimus. Quærunt multi, cur Æneam primum ad Italiam venisse dixerit, cum paulo post dixerit, Antenorem ante adventum Æneæ fundasse civitatem. Constat quidem; sed, habita temporum ratione, peritissime dixit Virgilius. Namque illo tempore quo Æneas ad Italiam venit, finis erat Italiæ usque ad Rubiconem fluvium. Cujus rei meminit Lucanus, 'Et Gallica certus Limes ab Ausoniis disterminat arva colonis.' Unde apparet Antenorem non ad Italiam venisse, sed ad Galliam Cisalpinam, in qua Venetia est. Postea vero, promotis usque ad Alpes Italiæ finibus, novitas creavit errorem.

Plerique tamen quæstionem hanc volunt ex sequentibus solvi; ut videatur ob hoc addidisse Virgilius ad *Lavina littora*, ne significaret Antenorem. Melior tamen est superior expositio. *Primus* ergo non ante quem nemo, sed post quem nullus; ut, 'Tuque o cui prima furentem Fudit equum, magno tellus percussa tridenti': et, 'Hic mihi responsum primus dedit:' vel laudative *primus;* ut, 'Primus qui legibus urbem Fundabit, Curibus parvis.' *Servius*.

Ab oris] Species pro genere; nam *oras* terras generaliter debemus accipere: sane præpositionem mutavit, nam *ex oris* melius potuit dicere. *Idem*.

Trojæ qui primus ab oris] Fædo et ridiculo in errore sunt, qui Virgilium existimant, nomen Æneæ consulto hoc initio tacuisse: quia turpe censeret laudare proditorem patriæ. Quid ergo? de ejus laudibus tot libros facere, eum toto opere cum tantis præconiis nominare honestum fuit? ÆNEIS utique ab Ænea deflectitur: qui nisi pius ac probus ante fuisset habitus a Romanis et Græcis, potuisset ipse operis index lectorem statim offendere. Hoc itaque statuendum, ornatius, jucundius, et copiosius, cum attentione lectorum, rem cum circumscriptione exprimi, quam si aperte nominaretur. *Modicius*.

Trojæ qui primus ab oris, &c.] Promittit hic se Æneam producturum de Trojæ litoribus, sed ad januam narrationis progressus, Æneæ classem non de Troja, sed de Sicilia producit; quod studio fecisse videtur Maro, ut Macrob. Saturn. v. 2. quia Historicorum legibus noluit esse adstrictus. *Emmeness*.

6 *Italiam*] Ars quidem hoc exigit,

ut nominibus provinciarum præpositionem addamus, civitatum nunquam: tamen plerumque hoc perverso ordine lectum est. Nam ecce hoc loco detraxit provinciæ præpositionem; dicens *Italiam venit*, pro *ad Italiam*. Tullius in Verrinis, *Ea die Verres ad Messanam venit*, pro *Messanam venit*. Sed hic schemate utuntur. Sane sciendum est usurpari ab auctoribus, ut vel addant vel detrahant præpositiones. Namque ait Virgilius, *Silvis te, Tyrrhene, feras:* pro *in silvis*. Ut ergo illic loco detraxit præpositionem, sic hic provinciæ: et est figura. Italia autem pars Europæ est. Italus enim, rex Siculorum, profectus a Sicilia, venit ad loca quæ sunt juxta Tiberim, et ex nomine suo appellavit Italiam. Ibi autem habitasse Siculos, ubi est Laurolavinium, manifestum est: sicut ipse alio loco dicit, *Siculi veteresque Sicani*. Item, *Et gentes venere Sicanæ Sæpius*. Sane Italiam I contra naturam producta est, cum sit natura brevis. In hoc vero nomine I contra naturam producitur. *Servius*.

Fato profugus] *Fatum* ad utrumque pertinet, et quod fugit, et quod ad Italiam venit. Et bene addidit *Fato*, ne videatur aut causa criminis patriam deseruisse, aut novi imperii cupiditate. *Idem*.

Profugus] Vagus, id est, porro fugatus ab Ilio, qui et extorris dicitur. *Profugus* autem proprie dicitur, qui procul a sedibus suis vagatur, quasi *porro fugatus*. Multi tamen ita definiunt, ut *profugos* eos dicant, qui exclusi necessitate de suis sedibus adhuc vagantur: et simulatque invenerint sedes, non dicantur *profugi*, sed *exules*. Sed utrunque falsum est: nam et *Profugus* lectum est, qui jam sedes locavit: ut in Lucano, 'Profugi, quæ a gente vetusta Gallorum Celtæ miscentes nomen Iberis.' Et *exul* qui adhuc vagatur. Ut in Sallustio, 'Qui nullo certo exilio vagabantur:' adeo exilium est ipsa vagatio. Quidam hic *Profugus* participium volunt. Sane non ociose *fato profugum* dicit Æneam, verum ex disciplina Hetruscorum; est enim in libro qui inscribitur, Terræ ruris Hetruriæ scriptum vocibus Tagæ, 'Eum, qui genus a perjuris duceret, fato extorrem et profugum esse debere.' Porro a Laomedonte perjuro genus ducit Æneas, siquidem alibi ait, 'Jampridem sanguine nostro Laomedonteæ luimus perjuria Trojæ.' *Idem*.

Fato profugus] Fama erat, Ænean, patria prodita, fugisse, quem ut suspicione hac liberet, culpam fugæ in fata conjicit, atque adeo *fato* fuit *profugus*, non suo merito. Etenim nisi *fato* adderet, videretur Æneas fugisse, aut causa criminis, prodita patria, aut cupiditate novi imperii. Sic ferme Jul. Scal. et Servius. Homerus aperte Il. xx. μόριμον δέ οἱ ἔστ' ἀλέασθαι: *fatale est illum servari*. Loquitur de Ænea. Æneas ipse Æn. iii. 'Diversa exilia, et desertas quærere terras Auguriis agimur Divum.' Et in iv. arva Italiæ vocat *fatalia*. Habetur id millies in Æneide. Horatius etiam excusans Ænean in Carmine Sæculari: 'Cui per ardentem sine fraude Trojam Castus Æneas patriæ superstes,' &c. De proditione porro, quæ Æneæ adfingitur, vide quæ adducit Dionysius Antiq. ex Menecrate Xanthio. *Cerda*.

Fato profugus] De Ænea, patriam fugiente, vel relinquente, Livius i. 1, 'Æneam ab simili clade domo profugum, sed ad majora initia rerum ducentibus fatis,' &c. *Emmeness*.

Lavinaque venit Litora] Hæc civitas tria habuit nomina: nam primum Lavinium dicta est a Lavinio, Latini fratre. Postea Laurentum, a lauro, inventa a Latino; dum, adepto imperio, post mortem fratris civitatem augeret. Post Lavinium, a Lavinia uxore Æneæ. Ergo *Lavina* legendum est, non *Lavinia;* quia post adventum

Æneæ dictum est Lavinium. Ergo aut *Lavinum* debuit dicere, sicut dixit, aut *Laurentum;* quamvis quidam superfluo esse Prolepsim velint. Sane bene addidit *Lavina*, ut ostenderet, ad quam partem Italiæ venisset Æneas: quia et multi alii eo tempore ad Italiam venerant; ut Capys, qui Capuam: Polytes, qui Polytorium condiderunt. *Servius.*

Lavina Litora] Cum alii ante Æneam in Italiam venerint, ille tamen primus venit ad eam partem, ubi deinde fuerunt *litora Lavina:* et primus fato venit, cum alii casu venissent, ergo fato perdidit patriam: *Fato exclusus.* Fato pervenit in littora Lavina. *Donatus.*

Lavinaque venit litora] Anxie quidem, ac diutissime quæsivi, ubinam gentium antiquissimus ille codex delitesceret, in quo *Lavinia venit littora*, plerique non illitterati viri scriptum asseverarunt: citato ex Vaticana bibliotheca vetustissimo, qui nusquam invenitur codice: regula etiam adinventa, qua denominativum ea forma deducere necessarium putent. Sed enim, ut multa prætercam, quæ contra oggeri possent, ad ejus regulæ infirmitatem coarguendam, cur *Lavina* dimensione Bacchii legendum sit, non contemnendam mihi rationem Servius videtur attulisse. Nam quod apud Dionysium Halicarnassæum legamus populos tris *Lavinienses, Laurentes, et Laviniatas*, nequaquam ostendit Virgilium *Lavinia*, non *Lavina* formare debuisse. Non enim Græcitatis usu nostrorum, quæ esse cum decoro potest, licentia coarctatur. Quid vero, quod apud Sex. Propertium, *Lavinis*, dimensione Molossi positum videmus, eo versu, ‘Jactaque Lavinis mœnia litoribus:’ nisi quis factam ibi synæresin dicat, ex *Laviniis:* quod in *Lavina* alterius formæ casu fieri non possit: si vetusti codices ambiguitatem ipsam firmare possunt, nullum ego neque in intima bibliotheca Vaticana, neque in ea, quæ omnium commodo patescit, neque in aliis, quos alibi viderim, codicem inveni, qui lectionem ejusmodi contineret: in omnibus vero, quotquot enancisci potui, atque etiam in Ti. Claudii Donati commentariis antiquis, *Lavinaque venit*, eodem exemplo scriptum inspexi. Addam et illud, *litus* unico *t*, in antiquioribus plerisque codicibus haberi: ut etiam in veterum monumentis inspicitur: de quo lib. VII. plura. *Pierius.*

Lavina Litora] Agnosco anticipationem (Græci vocant, πρόληψιν) cum videlicet, quod posterius accidit, ante tempus scribitur. Nondum ea litora aut ab Lavino Latini fratre, aut ab Lavinia Latini filia nomen acceperant, sed post adventum Æneæ in ea loca, quod Juno apud Silium conqueritur his versibus: ‘Intulerit Latio, spreta me, Troïus, inquit, Exul Dardaniam, et bis numina capta Penates, Sceptraque fundarit victor Lavinia Teucris?’ Et tamen Æneas dicitur venisse in Lavina littora. Multa sunt apud Poëtas, et apud Virgilium non pauca, quæ, nisi hac figura, salva esse nequeant. Apud Plaut. Amph. juratur per Herculem nondum natum, sed ne conceptum quidem. Adi Agellium x. 16. Erythræum in indice, Delrium in Senecæ Medeam. Sed cur *litora?* Posuit figurate, vel pro universo tractu Lavinio: vel proprie accipe, dicente Fabio Maximo Ann. I. (citat Servius) ‘tum Æneas ægre patiebatur in eum devenisse agrum macerrimum litorosissimumque.’ Ita alii defendi possunt. Ego aliter puto. Amat Poëta consonantiam in rebus miram, et artificiosam. Ergo, qui dixerat Æneam discessisse ab oris Trojæ, addit, venisse ad Lavina litora, quæsita oppositione verborum inter *oras* et *litora*. Cerda.

Venit] Priscian l. VIII. Virgilius, inquit, ex sua persona ait, *Venit:* quippe *venit* positum est, pro *venerat.* Intelligit enim Æneam multo ante ve-

nisse ad Italiam. Ita Æneid. VIII. 340. *cecinit*, pro *cecinerat*, &c. Taubmann.

7 *Litora*] Laurolavinium constat VIII. milibus a mari remotum. Nec nos debet fallere, quia dixit *Lavina littora*. Litus enim dicitur terra quoque mari vicina: sicut ipse Virgilius in quarto, *Cui litus arandum*: quum per naturam litus arari non possit. Ergo sciendum litus et terram dici posse. Fabius Maximus Annalium primo: 'Tum Æneas ægre patiebatur in eum devenisse agrum, macerrimum litorosissimumque.' Ergo scire debemus litus posse terram dici. *Servius.*

Multum ille] Collisio est: et *Ille* hoc loco abundat. Est enim interposita particula, propter metri necessitatem, ut stet versus; nam si detrahas *Ille*, stat sensus. *Qui primus* enim ad omnia possumus trahere. Sic alio loco, 'Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra.' Est autem Archaïsmos: aut certe *ille*, quia hæc particula more antiquo, aut nobilitati, aut magnitudini dabatur; ut, *Ac velut ille canum*, et, *Saucius ille*. Idem.

Multum ille et terris jactatus et alto] Alia cum propositione divisio est. Scribit enim quæ mari, quæ terra sit passus. *Donatus.*

Multum ille] Propositionem apte suscipit prosopographia Æneæ, a virtute, experientia rerum, et laborum tolerantia terra marique. Cui admisti sunt varii adfectus, a loco, a caussis malorum, ab indigno. Servius, et Turneb. XVIII. 32. existimant, τὸ *ille* πλεονάζειν: et huc inculcatum, ut ruinam versus tantum fulciat: sicut Æn. V. 'Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra.' Et Æn. XII. 'Aut ille in saltus,' &c. Ibid. 'Saucius ille gravi venantum.' Et Æn. X. 273. 'aut Sirius ardor: Ille sitim morbosque ferens.' Sed Pimpontius negat ἄκυθον quid in Virgil. reperiri. Certe et Servius Fuld. notat, hanc particulam (*ille*) more antiquo, aut nobilitati, aut magnitudini dari. Observes etiam terræ marisque difficultates syllabarum collisu pedumque tractu repræsentari; ut non immerito Pontanus in Actio disputet, cur sollertissimus aurium subblanditor Virgilius hic dixerit, *multum ille et terris, jactatus et alto*, potius quam (cum potuisset, nec inepte quidem) *multumque et terris jactatus, &c.*: cur item, *Multa quoque et bello passus*, maluerit, ne a geminatione quidem conjunctionis deterritus, quam, *Multa etiam bello passus*: cur dixerit, *tot adire labores*, non, *tot obire labores*. De quibus et Scalig. IV. 48. Quorum duumvirum in hisce talibus judicium deinceps potissimum sequemur: posthabitis, qui nimium curiose satagentes, ea nonnunquam venditant, de quibus μηδ' ὄναρ, μηδ' ὕπαρ Poëtam cogitantem non injuria suspiceris. *Taubmann.*

Et terris jactatus] Fatigatus est enim apud Thraciam monstro illo, quo de tumulo Polydori sanguis emanavit: apud Cretam pestilentia: apud Strophadas insulas Harpiis: tempestate vero et in primo, et in tertio. Jactamur autem in maris fluctibus, fatigamur in terris: et bene duum elementorum mala uno sermone conclusit. *Servius.*

Jactatus] Πολλὰ πλάγχθη, ἐπλανήθη. Homer. Odyss. A. 2. Qui plurimis, in itinere præcipue maritimo, fatigantur molestiis, teste Non. Marcello c. 4. dicuntur *jactari*: sic noster hoc libro vs. 33. 'jactatos æquore toto Troas, reliquias Danaum atque immitis Achilli.' Sic Horat. od. IV. 4. de gente Trojana, quot quantisque periculis exposita fuerit, cum patria ejecti essent: 'Gens, quæ cremato fortis ab Ilio, Jactata Tuscis æquoribus, sacra, Natosque, maturosque patres Pertulit Ausonias ad urbes.' Idem narrat evenisse Trojanorum posteritati, populo Romano, Florus in Præfat. l. I. 'tot laboribus periculisque jactatus est.' Homerum videtur noster imitatus,

qui similem fere expressit sententiam Odyss. A. 4. de Ulysse: πολλὰ δ' ὅγ' ἐν πόντῳ πάθεν ἄλγεα. Nec non Aristoph. in Vespis: πολλὰ μὲν γῇ, πολλὰ δ' ἀφ' ὑγρῷ. *Emmeness.*

Alto] Mari modo, quia navigans Scyllam et Polyphemum effugit, perditus etiam est Orontes, amissus Palinurus et Misenus. *Altum* tamen sciendum est, quod et superiorem; ut, *Maja genitum demittit ab alto;* et inferiorem altitudinem significat. Namque mensuræ nomen est altitudo. *Servius.*

Alto] Id est, mari. Horat. od. II. 10. 'Rectius vives, Licini, neque altum semper urgendo.' Od. III. 1. 'Contracta pisces æquora sentiunt, Jactis in altum molibus.' Sic Maro Georg. IV. 528. plenam habet locutionem: 'Hæc Proteus, et se jactu dedit æquor in altum.' De hac constructione Prisc. de Ellipsi. l. IV. p. 816. *Emmeness.*

8 *Vi superum*] Violentia deorum, secundum Homerum, qui dicit a Junone rogatos esse deos in odium Trojanorum: quod et Virgilius tetigit dicens, 'Vos quoque Pergameæ jam fas est parcere genti, Diique, Deæque omnes.' Latenter autem defendit hac ratione Trojanos, quod non suo merito eos insequebantur numina, sed Junonis impulsu. Multi *Vi superum*, posse accipi dicunt Irim, Æolum, Juturnam, Junonem, sed melius judicant, vi quam superi habent. *Servius.*

Vi superum] Vis est cum fit aliquid contra leges, id est, contra fatum. Ut autem ostendat nihil tale de superis meruisse Æneam; addit, *Sævæ memorem Junonis ob iram.* Ergo non propter culpam Æneæ fecerunt superi, sed ut obsequerentur Junoni, tanquam omnium reginæ. Purgatur igitur Æneas, et deformatur Juno adversaria. *Donatus.*

Sævæ] Cum a *juvando* dicta sit Juno, quærunt multi *cur* eam dixerit *sævam:* et putant temporale esse epitheton, quasi sævam circa Trojanos: nescientes quod *sævam* dicebant veteres *magnam*, ut Ennius, 'Induta fuit sæva stola,' id est, magna. Item Virgilius, quum ubique pium inducat Æneam, ait, 'Maternis sævus in armis Æneas,' id est, magnus. *Servius.*

Sævæ] Id est, crudelis, quæ prosequatur innocentem, et qui Deorum omnium, atque ipsius cultor sit. Onerat etiam eam, quod inimicitias, nulla Æneæ culpa susceptas, diutissime tenaciterque retineret: cum ne id quidem, etiam si justæ sunt inimicitiæ, facere probis conveniat. Hoc latius in Æn. V. 'Junonis gravis ira, nec exsaturabile pectus: Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla.' *Donatus.*

Vi superum, sævæ] Vulgati plerique codices *et* particulam inserunt, *vi superum et sævæ.* Antiquiores absque *et* legunt: quod longe venustius, et gravius videtur. *Pierius.*

Sævæ mem. Junonis ob iram] Constat multa in auctoribus inveniri, per contrarium significantia: pro activis passiva: ut, 'Pictis bellantur Amazones armis,' pro bellant. Pro passivis activa: ut 'Populatque ingentem farris acervum,' pro populatur. Et hæc varietas, vel potius contrarietas, invenitur etiam in aliis partibus orationis; ut sit adverbium pro adverbio; ut est, 'Hoc tunc ignipotens cœlo descendit ab alto,' pro huc. Et in participio: ut, 'Et qua vectus Abas,' pro vehebatur. Et in nomine: ut, 'Memorem Junonis ob iram:' non quod meminerat, sed quod in memoria erat. De his autem hæc tantum, quæ lecta sunt, posita sunt, nec ad eorum exemplum alia formata. Sane *memor* apud veteres non tantum dicebatur ὁ μνήμενος, sed et ὁ μνήμων. Et hoc per confusionem verbi et nominis. Nam *memorem* est verbi significatio, cum nunc sit nomen. *Servius.*

Memorem Junonis ob iram] *Memorem iram* dixit, ut Æschylus in Agamem. μῆνιν μνάμονα, his verbis: μίμνει γὰρ φοβερὰ παλίνορτος οἰκονόμος δολία, μνά-

μων μῆνις τεκνοῦται. Nimirum Deos, Heroas, regesque serius iram coquere, canunt Poëtæ. Sophocles μήνιμα φόνιον in Ajace, et Æschylus in Prometh. μήνιμα φονίας vocat. Idem quoque Sophocl. ibibi, θυμοῦ, ait, οὐδὲν γῆρας· unde dicunt iram tardissime senescere. Hic autem locus, *jactatus et al. mem. Jun. ob iram*, sapit omnino illud Od. Γ. τῷ σφέων πολέες κακὸν οἶτον ἐπέσπον μήνιος ἐξ ὀλοῆς γλαυκώπιδος ὀβριμοπάτρης. *Germanus.*

Memorem iram] Ovid. Metam. XII. 583. 'Exercet memores, plus quam civiliter, iras.' Sic Horat. od. I. 1. dixit 'memorem notam.' od. III. 17. 'memores faves.' et Epist. II. 1. 144. 'Genium memorem brevis ævi:' qui nos memores reddat, vel qui nobis aurem vellat de vita brevi. Petrus Victor. var. lect. XXV. 2. Sensum tributum rei non modo sensu, sed corpore etiam carenti: de acerbissima Junonis ira noster Æn. V. 781. 'Junonis gravis ira nec exsaturabile pectus.' *Emmeness.*

Iram] Continet hanc tota Æneis, tota Ilias. In I. tempestas excitatur Junonis ira: in II. ea diruit portas Trojæ: in IV. vult Ænean continere Carthagine, avertens ab Italia: in V. incenduntur naves: in VII. educitur Furia: in IX. Turno favet, absente Ænea: in X. disceptat contra Venerem: in XII. Turnum eripit Æneæ. Quid Ilias? alia opus Iliade, ad numerandos labores, quos una Juno Trojanis immisit. *Cerda.*

9 *Multa quoque et bello passus*] Hoc ad posteriores VI. pertinet libros. *Servius.*

Quoque et] Duas conjunctiones separatas naturaliter nemo conjungit; sed hoc plerunque a Poëtis causa metri fit. Ergo hic una vacat: sicut alio loco, 'Dixitque: et prælia voce diremit.' Salust. 'Tyrannumque et Cinnam.' *Idem.*

Quoque et] Veteres sæpe geminabant conjunctiones: ut hic, *quoque et*: Comici, *quoque etiam*. Cicero de Amicitia: 'quamvis licet excellas.' Vide Popman. de usu antiq. lect. II. 10. *Taubmann.*

Bello passus] Contra Turnum quod gessit. *Servius.*

Multa quoque et bello passus] Exaggerat Æneæ incommoda: qui non solum navigando, verum etiam belligerando, multa passus est. Occulte etiam commiserationis affectum movere videtur, per locum communem ex falsa spe felicitatis futuræ; nam hoc innuere videtur Poëta doctissimus, Æneam in mari fluctibus agitatum, in terris pestilentia et fame vexatum; postremo cum sedes quietas sibi, sociisque invenire putaret, tunc bello teterrimo, gravissimisque laboribus ac periculis fuisse vexatum. *Nascimben.*

Dum conderet urbem] Tres hic sunt significationes. Aut enim Trojam dicit, quam ut primum venit in Italiam, fecit Æneas; de qua ait, 'Castrorum in morem pinnis atque aggere cingit.' et alio loco Mercurius, 'Nec te Troja capit.' Trojam autem dici, quam primum fecit Æneas, et Livius in primo, et Cato in Originibus testantur. Dum enim hæc fieret, ab agrestibus ob vulneratum regium cervum, mota sunt bella. Aut Laurolavinium. Et significat *Dum*, donec: tandiu enim dimicavit, quandiu tempus faciendæ civitatis veniret; id est, donec Turnus occumberet. Aut Romam. Et est sensus: Modo dum conderet urbem: aut Trojam, aut Laurolavinium, aut Romam. *Servius.*

Urbem] Aliqui Albam capiunt: male, nam hanc Ascanius condidit, non Æneas. Sunt qui Romam: pessime. Intelligit certe Lavinium. Hanc enim Æneas condidit, ut auctores sunt Livius, et Dionysius, et Æneas ipse in XII. 'mihi mœnia Teucri Constituent, urbique dabit Lavinia nomen.' Et Drances XI. 'Quin et fatales murorum attollere moles,

Saxaque subvectare humeris Trojana juvabit.' *Cerda.*

10 *Inferretque Deos Latio*] Latium duplex est, unum a Tyberi usque ad Fundos: aliud inde, usque ad Vulturnum. Denique ipse dixit, *Veteresque Latini*, ideo, quia scit esse etiam novos, id est, a Fundis usque ad Vulturnum. *Latium* autem dictum est, quod illic Saturnus latuerit. Saufejus *Latium* dictum ait; quod ibi latuerunt incolæ; qui quoniam in cavis montium vel occultis, caventes sibi a feris belluis, vel a valentioribus, vel a tempestatibus habitaverunt, Casci vocati sunt, quos posteri Aborigines nominaverunt, quoniam aliis ortos esse recognoscebant, ex quibus, Latinos etiam dictos. *Servius.*

Inferretque Deos] Penates, vel suam genituram. *Idem.*

Latio] Hoc est *in Latium*. Et est figura usitata apud Virgil. Quod enim per accusativum cum præpositione dicimus; ille per dativum ponit sine præpositione: sicut alibi: *It clamor cælo*, pro *in cælum*. Deos vero utrum Penates; ut, *talibus attonitus visis et voce Deorum*: an se et Ascanium et posteros suos de quibus dictum est, 'Diis genite et geniture Deos.' *Idem.*

Inferretque Deos Latio] Expugnata Troja, cum singulis unius rei auferendæ potestatem fecissent Græci, cæteris neglectis, Æneas Deos penates, πατρῴους θεοὺς, exportavit, ut Ælian. var. Hist. III. 22. quos post multa rerum discrimina in Latium tandem aliquando perduxit: et, ut Val. Max. I. 8. 'penates Deos Æneas Troja avectos Lavinii collocavit,' &c. inde Maro noster Æn. VI. 68. sic canit, 'Errantisque Deos agitataque numina Trojæ.' *Emmeness.*

Genus unde Latinum] Si jam fuerunt Latini, et jam Latium dicebatur, contrarium est, quod dicit Latinos ab Ænea originem ducere. Prima est jucunda absolutio, ut *Unde* non referas ad personam, sed ad locum. Namque *Unde* adverbium est de loco, non deductio a persona. Tamen Cato in Originibus dicit hoc, cujus auctoritatem Salust. sequitur in bello Catilin. 'Primum Italos quosdam, qui appellantur Aborigines; hos postea adventu Æneæ Phrygibus junctos, Latinos uno nomine nuncupatos.' Ergo descendunt Latini non tantum a Trojanis, sed etiam ab Aboriginibus.

Est autem vera expositio hæc. Novimus, quod victi victorum nomen accipiunt: potuit ergo, victore Ænea, perire nomen Latinum: sed volens sibi favorem Latii conciliare, nomen Latinum non solum illis non sustulit, sed etiam Trojanis imposuit.

Merito ergo illi tribuit, quod in ipso fuerat, ut posset perire: unde et ipse inducit in libro XII. rogantem Junonem, ne pereat nomen Latinum. Item in execratione Didonis legimus, 'Nec cum se sub leges pacis iniquæ Tradiderit.' Iniqua enim pax est, in qua nomen amittit ille, qui vincit. Sed veteres, *unde* etiam ad personam adplicabant, ita ut omne genus ad omnem numerum jungerent: ut hoc loco, *Genus unde Latinum*, masculino generi et numero singulari junxit; alibi genus fœmininum et numerum pluralem referret: 'Nymphæ Laurentes, Nymphæ genus amnibus unde est;' sicut *hinc* particulam sumsit loco adverbii Terentius, cum vetuste ad personam transtulerit, 'Sed eccum Syrum incedere video: hinc jam scibo, quid siet.' *Idem.*

Unde] Disputat Servius, quo referri debeat τὸ *Unde*: an ad Latium, an ad Æneam, qui *Latinos populos*, ut inquit Justinus, *condidit*. Sed Nascimb. ad utrumque ait referri posse: cum in Latio conditi sint, et nuncupati *Latini*, qui prius *Aborigines* dicti. Jo. Scoppa: *Unde*, id est, a quo Ænea, ejusque ducibus, *genus*, id est, nobilitas Romanorum, qui *Latini* dicuntur,

venit. Quod Virgilius cum alibi, tum Æn. v. testatur; *Mox Italus Mnestheus, &c.* *Genus* autem Nobilitatem significare, docet vel illud Horatii; 'Et genus et formam regina pecunia donat.' Vide ibidem. *Taubmann.*

11 *Albanique patres*] Albam, ab Ascanio conditam, constat: sed a quo incertum, utrum a Creüsæ an Laviniæ filio: de qua re Livius dubitat. Hanc autem cum evertisset Tullus Hostilius, omnes nobiles familias Romam transtulit. Et sciendum bene hunc ordinem servare Virgilium, ut ante dicat Latium, inde Albam, post Romam; quod et hoc loco fecit: et in Æn. v. 'priscos docuit celebrare Latinos:' et deinde, 'Albani docuere suos, nunc maxima porro Accepit Roma, et patrium servavit honorem.' Item in vii. 'Mos erat Hesperio in Latio quem protinus urbes Albanæ coluere sacrum: nunc maxima rerum Roma colit.' *Servius.*

Altæ mœnia Romæ] Aut propter gloriam, aut propter ædificia ingentia: aut quia in montibus collocata est. *Idem.*

Altæ mœnia Romæ] Nascimb. perpetuum ait urbium epitheton, exemplo Horatii Carm. i. 16. 'et altis urbibus ultimæ Stetere causæ.' Hom. τροίην ὑψίπυλον vocat, et Ἴλιον αἰπεινήν. Vide N. Æn. iv. 265. et Æn. x. 737. De enormi ædificiorum altitudine, videantur Admiranda J. Lipsii iii. 4. Claudianus: 'Qua nihil in terris complectitur altius aër, Cujus nec spacium visus, nec corda decorem, Nec laudem vox ulla capit.' Periti viri est, non dicam describere, sed capere, et credere qualis ea Roma fuit, 'Cui par est nihil, et nihil secundum.' Porro notat Servius, bene hunc ordinem semper servasse Virgilium, ut ante dicat *Latium*, deinde *Albam*, post *Romam*: ut hic, et Æn. v. 'priscos docuit celebrare Latinos,' &c. Item vii. 'Mos erat Hesperio,' &c. Cui Flores Maronianos delibare animus est, consulat Scalig. de re Poët. iv. 47. *Taubmann.*

12 *Musa, mihi causas memora*] *Mihi*, longa hic; alibi brevis; ut 'Mihique hæc edissere vera roganti.' Sane in tres partes Poëtæ dividunt carmen suum, proponunt, invocant, narrant. Plerunque tamen duas res faciunt, et ipsam propositionem miscent invocationi, quod in utroque opere Homerus fecit; namque hoc melius est. Lucanus tamen ipsum ordinem vertit; primo enim proposuit, inde narravit, postea invocavit: ut est, 'Nec si te pectore vates Accipio.' Sane observandum est, ut non in omnibus numen aliquod invocetur, nisi cum aliquid ultra humanam possibilitatem requirimus. Hinc in arte Poëtica Horatius, 'Nec deus intersit, nisi dignus vindice nodus Inciderit.' Bene ergo invocat Virgilius: non enim poterat per se iram numinis nosse. Item in nono libro, nisi adderet, 'Juno vires animumque ministrat:' quis crederet Turnum evasisse de castris? Et hic *Musa* non addidit, μῆνιν ἄειδε θεά, sed, *Musa mihi causas memora*, pro adesto et memores. Sane Musas multi ix. multi viii. multi vii. dixerunt. His Numa ædiculam æneam brevem fecerat; quam postea de cœlo tactam, et in æde honoris et virtutis conlocatam Fulvius Nobilior in ædem Herculis transtulit, unde ædes Herculis Musarum appellatur. Has alii Virgines perhibent, nam ideo eis et porcam sacrificari ajunt, quod multum pariat: alii eis etiam filios dant Orpheum, Linum, Sirenas. Alii has octo, ut Athenis visuntur; alii quatuor dicunt. Alias Bœotias, alias Atticas, alias Siculas: has Musas Siculus Epicharmus non multas, sed ὁμοῦ ναιούσας dicit. *Servius.*

Musa] Ab invocatione Musæ, quod erat scripturus, incœpit: quam, cum dea sit, nihil latere oportet. Interrogat ergo, ut cum nulla in Ænea

culpa inveniatur, confirmet Junonis sævitiam. *Donatus.*

Musa] Musam cum invocat, quam intelligit: Calliopem. Nam hæc Musarum Regina, dux et princeps heroïci carminis. Ausonius: (hujus est enim, si Scaligero et doctis aliis credimus.) 'Carmina Calliope libris heroïca mandat.' Cælius Bassus Lyricorum l. II. 'Calliope princeps sapienti psallerat ore.' Horatius quoque Od. III. 4. *Regina Calliope* dixit. Præterea alii aperte nominant. Stesichorus, δεῦρ' ἄγε Καλλιόπεια. Oppian. Venat. I. Τοῦτό με Καλλιόπη κέλεται. Homeri enarrator. Il. I. οὐ προέθηκε δὲ οὐδὲ ὄνομα Μούσης, πάσας διὰ τῆς μιᾶς καλῶν. λέγει δὲ τὴν Καλλιόπην: *Nullius Musæ nomen constituit, sed omnes in una invocat; Calliopem autem intelligit.* Philostratus in Heroïcis loquens de Poëtis, ait, τὴν Καλλιόπην παρατυχεῖν αἰτούμενοι τῷ λόγῳ: *Calliopem, ut orationi adsit, invocant.* Placuit autem Poëtæ in nominanda Calliope, Odysseam potius imitari, quam Iliada. Nam ibi, ἔννεπε Μοῦσα: in Iliade generalius, θεὰ, et Pindarum, qui Musam invocat, non Deam. Statius Homero hæsit in Achilleide, ait enim, *Diva refer*, et in Theb. 'Unde jubetis Ire Deæ.' Silius Virgilio, 'da Musa decus memorare laborum Antiquæ Hesperiæ.' *Cerda.*

Mihi] Homericum est, Ἄνδρα μοι ἔννεπε Μοῦσα. *Idem.*

Musa m.] Græci statim invocant: simul invocationi admiscent Argumenti propositionem. Latini hanc primo loco: deinde implorant opem; haud sine magna ratione. Cum enim etiam rerum abditarum, etiam animorum momenta, atque discursus canere instituant, verisimile est non nisi deorum immortalium spiritu afflatos ea consequi posse. Vide Scalig. Poët. v. 17. et VII. 5. item Aristotel. in Poëtic. si forte. *Taubmann.*

Memora] Præclare Homerus Il. ἄειδε. In Odyss. ἔννεπε. Stesichorus, ἄγε. Pindarus, μαντεύεο. Oppianus, ἔλαθι. Auctor hymni in Mercurium ὕμνει: *cane, dic, age, vaticinare, fave, lauda.* Superat Græcos Virgilius; nam aptius *memora*: sunt enim Musæ filiæ Memoriæ, Μνημοσύνης. Ex eadem observatione in IX. 'Et meministis enim Divæ, et memorare potestis.' Poëtæ animum Silius advertit, dixit enim: 'da Musa decus memorare.' In Græcis etiam reperi. Nam auctor hymni in Bacchum μνήσομαι, quo etiam verbo usus Apollonius, et Pindarus Nem. Od. I. Μοῦσα μεμνᾶσθαι φιλεῖ: *Vult Musa meminisse.* Cerda.

Quo numine læso] *Quo*, in quo, in qua causa. Et est septimus casus, et communis elocutio. Dicimus enim, quo te læsi. Est et alia expositio: namque Juno multa habet numina: est Curitis, quæ utitur curru, et hasta: ut, 'Hic illius arma, Hic currus fuit.' Est et Lucina, quæ partubus præest: ut Terentius, 'Iuno Lucina, fer opem.' Est regina: ut, 'Quæ divum incedo regina.' Sunt et alia ejus *nomina*. Merito ergo dubitat, quod ejus læserit numen Æneas. Alii tamen dicunt separandum esse; ut de odio Junonis non dubitet, quærat autem quod aliud numen est læsum. *Servius.*

Quo numine] Ideo trahitur in ambiguitatem, et requirit in quo Junonis numen læsit Æneas, quia in ipsum certa non erant odia, sed in gentem, propter caussas, paulo post dicendas. Alii *numen* voluntatem accipiunt. *Idem.*

Quo numine] Pro *numine* Sciopp. in parad. epist. VII. legendum contendit *nomine*, id est, qua caussa, qua re, seu de qua re. Suet. Galba c. 16. 'subinde jactavit legere se militem, non emere consuevisse. Atque eo quidem nomine omnes, qui ubique erant, milites exacerbavit.' Plura ille. Cod. vet. tamen agnoscunt *numine*. quam veram esse lectionem ex

Macrobio discas licet, qui hujus loci meminit Saturn. I. 17. *Emmeness.*

Læso] Læso dicendo, ipso verbo ostendit etiam si fuisset, levissimam culpam fuisse. Non enim dixit violato aut injuriam passo. *Servius.*

Quo numine l.] Servius Ms. Fuld. *Numen* voluntatem accipit. Turneb. XVIII. 32. Veteres, inquit, suorum incommodorum caussam diis attribuebant, quos sua aliqua noxa læsos opinabantur. Ex hac opinione hæc dixit. Sic Tibul. I. 2. 'Num feros incestus sedes adiisse deorum?' Statius Silvar. V. 'Quæ vestra sorores Orgia Pieriæ, quas incestavimus aras?' Et ibidem: 'Numquid inaccesso posui vestigia luco? Num vetito de fonte bibi?' *Taubmann.*

13 *Quidve dolens*] Bene Philosophice dubitavit. Dicunt enim quidam, ad deos nihil pertinere. *Serv.*

Tot volvere casus] Id est, casibus volvi. Et est figura Hypallage: quæ fit quotiescunque per contrarium verba intelliguntur. Sic alibi, 'Dare classibus austros:' cum ventis naves demus, non navibus ventos. Item, 'Animumque labantem Impulit:' hoc est, impellendo fecit labantem. *Idem.*

Volvere casus] *Veluti molem quandam* ait H. Steph. Neque vero est ταυτολογία: nullam enim in Virgilio agnosco: nam *volvere casus* ad corpus pertinet, vel a proverbio, ad quod alludit: usurpavit enim Terentius *hoc saxum volvo* cum respectu ad Sisyphum: *adire* autem *labores* ad animum spectat. *Cerda.*

Tot volvere casus] Similis locutio occurrit apud Stat. Thebaid. I. II. 'ignota per oppida tristes Exul agit casus:' pro agitur tristibus casibus. *Emmeness.*

14 *Insignem pietate virum*] Quia patrem et deos penates de incendio Trojæ liberavit. Et hic ostendit merito se invocasse Musam. Nam si justus est Æneas, cur odio deorum laborat? *Servius.*

Insignem pietate virum] Pietatis nomine venit officium, quod inter conjunctissimos sit oportet. De pietate Æneæ mille scriptores mentionem inferunt, quam Græci summopere admirabantur, cum Deos primum, ut narratum supra, dein patrem exportaret. Vide Ælian. var. hist. III. 22. *Emmeness.*

15 *Impulerit*] In Romano codice, *impulerat*, indicandi modo, et exacta specie legitur. Quasi jam hinc ad conciliationem, quæ Jovis precibus subsecuta est, Poëta respexerit. Sed enim codices reliqui, tam veteres quam recentiores, *impulerit* legunt. Hac tamen forma pleraque alia sic mutata reperiemus. *Pierius.*

Tantæne animis cælestibus iræ] Hic jam non de qualitate iracundiæ quærit, sed de quantitate. Nimia etenim ira est, quæ pietatis non habet considerationem: et hoc quidem secundum Stoicos dicit: sed miratur cur tantum. Nam Epicurei dicunt deos humana penitus non curare. *Servius.*

Tantæne] Quasi exclamatio est mirantis; cum ex ipsa narratione sententiam trahentes, nostram personam interponimus; ut, 'Tanton' placuit concurrere motu?' Nonnulli *Tantane* legunt, ut interrogatio sit potius, quam exclamatio. Responsio Musæ vel deæ. *Idem.*

Animis cælestibus] Diis superis: nam apud inferos esse iram constat, ubi sunt furiæ: animis vero, τοῖς θυμοῖς. *Idem.*

Tantæne animis cælestibus iræ] Admiratur hoc Poëta, cum Dii lenes esse soleant et misericordes, quod reprehendatur in eis, quod in hominibus displicet. Post invocationem autem in adjumentum carminis, et in favorem suscepti sui operis positam, causas enumerat, quibus lector in initio advertat, et Junonem sævam, et deos malo studio Junonis motos, et Æneam non sua culpa hæc esse passum. *Donatus.*

Tantæne animis cælestibus iræ] Agnosce emphasim. Quasi dicat, Cœlesteane etiam irascuntur? non decet. Euripides in Bacchis, ὀργὰς πρέπει θεοὺς οὐκ ὁμοιοῦσθαι βροτοῖς: *Non decet irasci Deos instar mortalium.* Advertit vero præclare Germ. *iras* plurali numero signanter dici cum sermo est de Diis. Ovid. Met. I. 'dignas Jove concipit iras.' In Ge. IV. de Nymphis: 'irasque remittent.' Et alibi: 'Et germana Jovis Saturnique altera proles, Irarum tantos volvis sub pectore fluctus?' Æsopus in fabella mulieris veneficæ, θείων μηνιμάτων. Livius l. VIII. 'preces, quæ Deorum iras placant:' et l. III. 'veniam irarum cœlestium exposcunt.' *Cerda.*

Tantæne animis cælestibus iræ] Petr. Victor. var. lect. XXV. 2. justam dicit esse exclamationem. Vel nunquam oportere irasci Deos immortales, neque motu hoc turbido animos eorum vexari, aut facile, si forte alicui aliquando irascantur, placari: juxta illud Euripidis: ὀργὰς πρέπει θεοὺς οὐκ ὁμοιοῦσθαι βροτοῖς. In παθολογίᾳ exclamationes locum habent, docente Scaligero Poët. III. 39. ut Græci ὀργὰς in plurali sic *iras* Ge. IV. 536. vide Not. in Ecl. II. 14. 'Tristis Amaryllidis iras.' *Emmeness.*

16 *Urbs*] Urbs dicitur ab orbe: quod antiquæ civitates in orbem fiebant: vel ab urbo, parte aratri, quo muri designabantur: *Antiqua* autem, et *Fuit* bene dixit: namque et ante LXX. annos urbis Romæ condita erat: et eam deleverat Scipio Æmilianus: quæ autem nunc est, postea a Romanis est condita: unde *Antiquam* accipe et ad comparationem istius quæ nunc est, et Roma antiquiorem. *Servius.*

Urbs] *Conjunctionem tectorum oppidum, vel urbem appellarunt, delubris distinctam, spatiisque communibus: populus autem civitatem constituit.* Hanc urbis et civitatis distinctionem apud Non. Marcell. c. 5. et Cicer. de republ. l. 1. invenias. *Emmeness.*

Antiqua] Id est, nobilis. *Servius.*

Antiqua] Non magna, ut multi dicunt, sed prolixi temporis: ut annositate corroborata, imperium Rom. nascens, longævis viribus premeret. *Donatus.*

Fuit] Pro *erat.* Servius.

Urbs antiqua fuit] Primam Junonis odiorum caussam dicit, quæ Æneam insectatur: quoniam ab eo gens oritura erat, quæ imperium, quod ipsa Carthagini servari cupiebat, præreptura esset. Volebat ergo si possit illum extingui: igitur hæc sola causa satis erat ad odia excitanda. Verum aliæ quoque enumerantur: ut, cum sint procul a culpa Æneæ, et ipse purgetur, et Junonis factio iniquissima cognoscatur. Laudatur multipliciter Carthago: ut ostendatur illam Rom. imperium opprimere potuisse, maxime annitente Junone. *Donatus.*

Urbs antiq.] Respondet Musa, et caussas odii Junonis memorans, laudat primum Carthaginem ab antiquitate, a conditoribus, a situ, a fortunis, a disciplina militari, a dignitate. Et bene dixit, *Fuit:* nam et ante Romam condita, et a Romanis postea deleta est. Æn. II. 'fuimus Troës: fuit Ilium.' Jam de puritate horum versuum, in genere dicendi altiloquo, vide Scalig. IV. 13. *Taubmann.*

Tyrii tenuere coloni] Deest *Quam,* vel ut alii volunt, *Hanc.* Amant namque antiqui per Epexegesin dicere, quod nos, interposito pronomine, exprimimus. 'Est locus,' (ut alibi) 'Hesperiam Graji cognomine dicunt:' deest *quem.* Coloni dicuntur cultores advenæ; et hos de Tyro constat venisse, qui Carthaginem condiderunt. Sane veteres Colonias ita definiunt. Colonia est cœtus eorum hominum, qui universi deducti sunt in locum certum, ædificiis munitum, quem certo jure obtinerent. Alii: Colonia est quæ Græce ἀποικία vo-

catur. Dicta autem est a colendo, est autem pars civium, aut sociorum missa, ubi Rempub. habeant ex consensu suæ civitatis, aut publico ejus populi, unde profecta est, consilio. Hæ autem coloniæ sunt, quæ ex consensu publico, non ex secessione sunt conditæ. *Servius.*

Coloni] Ut præter incolas etiam aucta sit colonis. *Donatus.*

Tyrii tenuere coloni] Non tam cultores terrarum intellige quam ἀποίκους, id est, deductos in colonias, utique ἀποικίας. Tale illud, 'Et tua Dardaniis transcribi sceptra colonis.' Arist. Polit. II. ἄποικοι γὰρ οἱ Λύκτιοι τῶν Λακώνων ἦσαν: *Lyctii Laconum coloni erant.* Sic ergo Carthaginienses coloni Tyriorum. Isocrates Paneg. ita extulit, πάσας τὰς νήσους κατῴκισαν. Itaque *coloni* tam Græcis quam Latinis explicandi sæpe pro his, qui ex propriis domiciliis exeuntes, mutant sedes, quas alibi figunt. Causam coloniarum hanc adhibet Plutarchus de Stoïcorum repugnantiis: αἱ πόλεις πλεονάσασαι εἰς ἀποικίας ἀπαίρουσι τὰ πλήθη: *urbes abundante multitudine colonias deducunt, ut se exonerent.* Cerda.

Coloni] De colonis disputant erudite inter veteres Gellius XVI. 13. inter recentiores M. Velserus Augustanarum Vindelicarum IV. et V. Hugo Grotius Flor. Spars. ad jus Justinian. p. 270. 271. et Arnisæus V. 30. Carthaginienses Colonos esse Tyriorum docet Justinus XVIII. 3. 4. 5. *Emmeness.*

17 *Italiam contra*] Constat tria latera habere Italiam, superi maris, inferi, et Alpium: unde tollens caussam erroris adjecit, *Contra Tiberina ostia*, quæ in infero mari sunt. Ostiam vero ideo veteres consecratam esse voluerunt sicut Tiberim, ut si quid bello navali ageretur, id auspicato fieret ex maritima et effata urbe, ut ubique conjunctum Auspici: ut Tiberis cum colonia esset. Aut certe ideo *Italiam contra*, quasi de æmula dictum accipiamus, ut non tantum situ, quantum et animis contra. *Servius.*

Italiam contra] Laus est a situ. *Donatus.*

Italiam contra] Sic Cæsar bel. civ. I. 'Hic ad insulam, quæ est contra Massiliam, stationes obtinebat:' ἀντιπέραν, ἀντιπέρηθεν, ἐξ ἐναντίας. Sic vero et præpositionem postposuit Tacit. Ann. l. III. 'Corcyram advehitur litora Calabriæ contra sitam.' *Germanus.*

Tiberina] Pro *Tiberis* dixit. Quidam sane ita volunt jungi, non *longe ostia*, sed *longe dives*, valde. *Servius.*

Longe] Porro, valde. Salustius, 'Longe alia mihi mens est, patres conscripti,' aut certe maxime, vel præcipue, ut sit Carthago præcipue posita contra Tiberina ostia. Cic. pro Rabirio, 'Et cum universo Pop. Romano, tum vero Equestri ordini longe charissimus.' *Idem.*

Tiberinaque longe Ostia] Non temere usus plurali, nam et Plinius *ostia Tiberina* dixit, quia plura. Particula *longe*, nec *valde* nec *præcipue* explicanda: primum cum Servio, alterum cum Charisio: tantum dicit respectu ad intervallum illud, quod est a Carthagine ad ostia Tiberis: monuerunt interpretes. *Cerda.*

18 *Dives opum*] Modo tantum *dives* dicimus; antiqui adjungebant cujus rei; ut, *Dives equum, dives pictai vestis et auri:* jungentes tantum genitivo casui. *Servius.*

Dives] A fortuna. *Donatus.*

Dives] Quando cum Romanis bellum gerebat Carthago, erant in ea LXX. myriades hominum, urbesque CCC. habebat. *Taubmann.*

Studiisque asperrima belli] Caussam ostendit mirabilem, dicens hos et bellicosos et divites, quum otiosa sit semper opulentia. Jure ergo hanc diligit Juno, et vult orbis regna sortiri. Quæ res odia ejus in Trojanos

exagitat, et bene *studiis* non *studio*, quia tertio rebellavit contra populum Romanum. *Servius.*

Studiisque] A natura et a moribus. Ergo omnis erat occasio; Junonis favor, locorum proximitas, substantia rei familiaris, bellatorum numerus, fiducia naturalis, et innatum studium dimicandi. *Donatus.*

19 *Fertur*] Dicitur. Et ingenti arte Virgilius utitur, ne in rebus fabulosis aperte utatur licentia Poëtarum, quasi opinionem sequitur: et per transitum Poëtico utitur more: vel certe *fertur*, creditur; *magis* pro valde. *Servius.*

Quam Iuno fertur, &c.] Non est injucundum quod Erythræus observavit Homerum Il. Δ. nullam Sami mentionem fecisse inter gratas addictasque Junoni civitates sub his versibus: *Ἦτοι ἐμοὶ τρεῖς μὲν πολὺ φίλταταί εἰσι πόληες, Ἄργος τε, Σπάρτη τε, καὶ εὐρυάγυια Μυκήνη.* Solent autem Poëtæ, quas Dii Deæve in tutela urbes, insulasve, aut montes habent, diligenter recensere, Diisque ipsis subjicere, et in memoriam redigere: ut Callim. in Dianæ Hymno: *Νήσων μὲν Δολίχη, πολέων δέ τοι εὔαδε Πέργη, Τηΰγετον δ' ὀρέων.* Ut autem hic *magis omnibus unam*, sic Sophocl. *τὰν ἐξ ἁπασῶν τιμᾷς ὑπερτάταν πόλεων.* Et Hom. od. Θ. *Ἥ οἱ γαιάων πολὺ φιλτάτη ἐστὶν ἁπασέων.* *German.*

Quam Juno] Juno pingebatur Carthagine leoni insidens, dextra fulmen, sinistra sceptrum gestans. *Cælestis* dicta Pœnis, ut Græcis *οὐρανία*, et *οὐρανοῦ κυρία*. Vide Jos. Scalig. de Emendat. temporum; ubi etiam docet, Punicam linguam tunc pæne fuisse Hebriacam. *Taubmann.*

20 *Posthabita*] Non contempta: sed in secundis habita. Namque in superiore versu dixit *magis*, ut etiam loco originali servetur affectio. *Servius.*

Posthabita] Tanta obstinatione contra Romanum imperium nitebatur pro Carthaginis opibus, ut omnibus terris et ipsi solo genitali illam præposuerit, et insignia sui numinis, et quicquid potuit, in ea collocaverit. *Donatus.*

Posthabita] Sic Terentius pro *postponere* Phorm. III. 7. 15. 'omnes res posthabui.' et noster Ecl. VII. 17. 'Posthabui tamen illorum mea seria ludo.' *Emmeness.*

Coluisse Samo] Deest *etiam*, ut esset posthabita *etiam* Samo. Sic Juvenalis, 'Et Samia genitrix quæ delectatur arena.' *Servius.*

Coluisse] Quia veteres colere dicebant, etiam cum major minorem diligeret; ut, 'Ille colit terras.' Plautus in Pænulo, 'Iupiter qui genus colis alisque hominum.' *Idem.*

Coluisse Samo] Nobilissima insula vel per unum Pythagoram, ne quid dicam de vasis Samiis, quæ laudat Plin. XXXV. 12. Variis nominibus antea fuit dicta, quæ Stephanus habet, nempe: *Σάμος ἐπιφανὴς πρὸς τῇ Καρίᾳ νῆσος· ἐκλήθη δὲ πρότερον Παρθενία, καὶ Δρύουσα καὶ Ἀνθέμουσα καὶ Μελάμφυλλος.* Non in Ionia ponit Mela II. 7. Sita est contra Ephesum. Juno hac in insula religiosissime colebatur, quod ex Cicerone notum Verr. IV. 32. 'Miramur Athenis Minervam, Deli Apollinem, Iunonem Sami, &c. aliosque Deos violatos esse:' inde *Samia* dicitur apud eundem Verr. I. 19. 'fanum Iunonis Samiæ:' imo ipsa insula *Junonia* appellatur. Ovid. Met. VIII. 220. 'et jam Iunonia læva Parte Samos.' Sic Stat. Thebaid. I. Juv. Sat. XVI. 6. 'Et Samia genitrix quæ delectatur arena.' *Emmeness.*

Samo. Hic] Hujusmodi *Complosionis* sive *hiatus* exempla notantur aliquot triginta in Virgilio, summo judicio facta. Vide et Scalig. IV. 48. *Taubm.*

Hic illius arma] Figura creberrima, adverbium pro adverbio posuit, præsentis loci pro absentis: debuit enim dicere *illic arma*. Servius.

Arma] Instructam armis Junonem

alio loco testatur ipse: ut, 'Ferro accincta vocat.' *Idem.*

Hic illius arma] Hastam intellige: nam hæc Dea veteribus Hastam ferre dicebatur. Inde illam *hastatam*, vel *Curitim* dixere. Festus: 'Matronæ Junonis Curitis in tutela sunt, quæ ita appellatur a ferenda hasta, quæ lingua Sabinorum Curis dicitur.' Plutarch. *ἐν Ῥωμ.* Ἥρας δὲ ἱερὸν δόρυ νενόμισται, καὶ τῶν ἀγαλμάτων αὐτῆς δόρατι στηρίζεται τὰ πλεῖστα, καὶ Κυρῖτις ἡ θεὸς ἐπωνόμασται: *Junoni sacra esse habetur hasta, et multæ ejus statuæ hastæ innituntur, ipsaque dicitur Dea Quiritis.* Ad arma etiam Junonis multum conducit illud Poëtæ in Æn. II. qui de hac Dea *ferro accincta*, quo sane gladius innuitur. Græcis dici illam *ὁπλοσμίαν*, ab armis Corradus notat. In Pausan. l. v. invenias mentionem aræ Ἥρας ἱππίας, *Junonis equestris*, quem habitum sequi videntur Arma. His apparet Junoni non hastam solum, sed alia quoque arma attributa. Quin Valerius Flaccus illi dat Ægida; Servius, clypeum. *Cerda.*

Hic illius arma, Hic currus fuit] Quotiescunque nomina singularis et pluralis numeri connectuntur, respondemus viciniori: ut ecce hoc loco, currui, non armis respondit. Eadem et in diversis generibus est observatio; ut magis vicino sive masculinum sit, sive fœmininum respondeamus, ut puta *vir et mulier magna ad me venit.* Si autem plurali numero velimus uti, ad masculinum transeamus, necesse est: *ut vir et mulier magni ad me venerunt.* Sane *fuit* pro fuerat. *Servius.*

21 *Currus*] Aut vere currum, quo secundum Homerum in bello utitur: aut thensam significat, qua deorum simulachra portantur. Thensa autem cum aspiratione scribitur, ἀπὸ τοῦ θεῶν, id est, a re divina. Aut certe illud, *currus*, quod ait, 'Ductos alta ad donaria currus.' Habere enim Junonem currus, certum est. Sic autem esse etiam in sacris Tiburtibus constat, ubi sic precantur, 'Iuno curulis, tuo curru clypeoque tuere meos curiæ vernulas sane.' *Idem.*

Hic currus fuit] Quis hic? Non thensa, ut volunt aliqui, nam hæc communis Diis aliis, et hic speciale quiddam insinuatur: de militari apparatu, vere militarem currum intelligo, quo usam in bello Junonem Homerus scribit. Hic currus servabatur Carthagine, quod Poëta hic scribit, et Ovid. Fast. VI. apud quem hæc Dea ita loquitur, 'Pœniteat quod non fovi Carthaginis arces, Cum mea sint illo currus et arma loco.' Indicat Apulejus l. VI. ubi in oratione Psyches ad Junonem dicit, hanc Deam, cœlo solitam commeare leonis vectura, idque juxta Carthaginem. Unde elici potest, eam cum ab ea concursatione quiesceret, currum ad eandem urbem solitam remittere, juxta quam vehebatur. De studio etiam Junonis erga currus et bella Valerius Flaccus l. v. ita ait, 'Cui Iuno, dimitte metus, ne prælia forte Hinc tibi grata negem: jam jam manet ægida sudor, Et nostros jam sudor equos.' Qui hi equi, nisi currus? Allucet multum ex Servio, qui in sacris Tiburtibus hanc precationem fieri solitam scribit: 'Iuno Curulis, tuo curru clypeoque tuere meos curiæ vernulas sane.' Hæc omnia satis indicant bellicum apparatum. Sed quid opus multis, ubi extant luculenta Homeri de curru hujus Deæ, deque aurigatione Hebes Il. v. *Cerda.*

Hic currus fuit] De vehiculis Deorum, et thensis, videndus Scefferus de re vehiculari II. 24. Noster hoc libro 675. Carthaginem nominat Junonium hospitium: 'et vereor quo se Iunonia vertant Hospitia.' *Emmeness.*

Hoc regnum, &c.] Proprie admodum datur Junoni cupiditas regni erigendi, ut quæ regnis atque opibus præsit, ut Pallas bello, Venus amori. Ejus tamen in Carthagine conatus fuit irritus, ideo *tendit.* Sed in irrito conatu non

cessat, ideo *fovet* non tanquam *imbecillam*, ut vult Servius. Nam qui imbecilla, quæ armis potens, quæ dives opum? Sed *fovet* illam blande ac tenere, ut mater filium. Sententiæ Virgilii ita institit Silius l. I. 'Hic Iuno ante Argos (sic credidit alta vetustas) Ante Agamemnoniam, gratissima tecta, Mycenem, Optavit profugis æternam condere gentem.' *Cerda.*

Gentibus] Pro *gentium*, dativum pro genitivo. *Servius.*

22 *Si qua fata sinant*] *Qua* vacat, et est ornatus causa positum: ut ubique gentium, locorum, terrarum, et reliqua: ut, 'Dixitque et prælia voce diremit.' *Idem.*

Si qua fata sinant] Quod tamen sinebant. Nam Juppiter ad Venerem infra: 'manent immota tuorum Fata tibi.' Est *qua*, qua via, qua ratione, id est, *si fata aliqua ratione sinant.* Integrum versum arripuit Prudentius in Symm. II. *Cerda.*

Jam tum] Ex quo constituta est a Tyriis colonis. *Servius.*

Tenditque fovetque] Tanquam imbecillam. Figurate dixit. Non jam regnum fovet, sed tendit, et fovet, ut regnum esse possit. Et bene *tendit*, tanquam contra verum; *fovet* autem tanquam imbecillam, adversus Trojanorum conatus. *Idem.*

23 *Progeniem*] Vel Romanos, vel ut quidam volunt Scipionem, qui Carthaginem diruit. *Idem.*

Progeniem] Gentem innuit Æmiliam, ab Æmilio Ascanii filio oriundam: ex qua Scipio Æmilianus fuit, qui Carthaginem excidit. Et notat Plutarch. in Cæsare, familiam Scipionum et victoriam Africæ fatalem fuisse. Vide et Floridum Succisivar. Lect. II. 22. *Duci* autem pro *ducendam*, vel *ductum iri*: enallage de qua Linac. l. VI. *Taubmann.*

Duci] Ductum iri: infinitivi modi verbum a passivo, tempus præsens pro futuro, verbum pro verbo. *Serv.*

Duci] Sunt qui repudiant explicationem *duci* pro *ducendam* vel *ductum iri*. Fatale enim illud genus jam tum ab ultimis majoribus ducebatur, nam Anchises vivebat in Ænea, Æneas in Ascanio, et deinceps in Scipione, qui destinatus ad excidium erat Carthaginis. Aliquando tamen præsens hoc, pro futuro usurpari, docet Scefferus ad Phædr. F. III. 11. 'Heredem suffici se proximum,' pro *suffectum iri*. Emmeness.

24 *Audierat*] A Jove, aut a Fatis. Non enim omnia habent divinandi facultatem numina: denique ne ipse quidem Apollo sua sponte divinat: ut est, 'Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo Prædixit.' Et perite *Audierat*. In Ennio enim inducitur Juppiter, promittens Romanis excidium Carthaginis. Ergo bene *audierat* quasi de incertis rebus, ut et timeret, et speraret omnia pro sua voluntate posse mutari. *Servius.*

Tyrias arces] Carthaginem dicit, quam Tyrii condiderunt. *Arces* dictæ, ab eo, quod est *arceo*, quod inde hostes arceantur, hoc est, prohibentur. Et *arces* genus teli, quod hujus ministerio sagittæ arceant hostem. Sane per confusionem verbi et nominis dictum est, nam *arces* est verbum *arceo*, *arces*, cum non sit nomen. *Idem.*

Olim] *Quandoque*. Tria enim tempora significat: Præteritum, ut, 'olim arbos, nunc artificis manus ære decoro Inclusit.' Præsens, ut, 'Tumidis quod fluctibus olim Tunditur.' Futurum, ut, 'Nunc olim quocunque dabunt se tempore vires.' *Idem.*

Tyrias olim quæ verteret arces] Antiqui aliquot codices, *everteret* legunt: quod nonnulli ajunt majorem præ se ferre conatum. Sed enim Ti. Donatus *vertere* eam habere intellectus expressam rationem dicit, ut nihil post excidium supersit: huicque illud simile subjungit, 'Quæ te genitor sententia vertit?' hoc est, sic mutavit, ut nihil pietatis remanserit in sensibus Jovis. Additque etiam illud ex alio loco,

'Tum vero Ilium, et ex imo verti Neptunia Troja.' Quoniam (ait Donatus) constabat nihil ejus remansisse post flammas: ideoque hæc principalis fuerat causa: quæ etiam si sola existeret, sola posset adversus Trojanos animum Junonis urguere. *Pierius.*

Verteret] Eam habet significationem, ut nihil post excidium supersit: unde alibi, 'quæ te genitor sententia vertit,' id est, penitus ita immutavit, ut nihil in illo pietatis relictum sit. Item, et 'ex imo vertit Neptunia Troja.' *Donatus.*

Verteret] Ut apud Horat. od. III. 3. 'et mulier peregrina vertit in pulverem.' et od. 25. 'proceras manibus vertere fraxinos.' Frequentius *evertere* compositum: quod apud Phædr. F. III. 11. 'non evertisset scelere funesto domum.' Quare non nulli legunt, 'quæ everteret arces.' *Emmeness.*

25 *Hinc populum late regem*] Scilicet a Romanis. Laudat autem eorum imperium, dicendo *populum regem.* Servius.

Late regem] Pro late regnaturum. Nomen pro participio. Quidam hic democratias intelligunt, et 'Hinc populum late regem belloque superbum,' &c. In Probi adjuncta sunt: et adnotandum hi duo si eximantur, nihilominus sensus erit integer. Sed Virgilius amat aliud agens exire in laudes Pop. Romani. *Servius.*

Late regem] Homerus Iliad. A. 102. Agamemnona vocat *εὐρυκρείοντα*, id est, late regnantem, vel potius *late tyrannum*, ut Horat. od. III. 17. et noster Æn. VII. 737. 'late jam tum ditione premebat Sarrastis populos.' *Emmeness.*

Superbum] Id est, nobilem; ut, 'Ceciditque superbum Ilium,' eminens, gloriosum. *Servius.*

26 *Venturum excidio*] Ad excidium, *Idem.*

Venturum excidio] Nec hæc plane abjicienda explanatio videtur, *excidio* dici, pro *ob excidium.* Carthagine nempe deleta, late imperitaturum populum Romanum. Dativum poni etiam pro accusativo cum præpositione docet Servius Ge. I. 173. 'Cæditur et tilia ante jugo levis.' Id est, ad jugum: sic 'hosti stat,' Ge. III. 347. et alibi: 'it clamor cœlo.' *Emmeness.*

Libyæ] Carthaginis. Et provinciam pro civitate posuit. Dicta autem Libya, quod inde Lybs flat, hoc est Africus: aut ut Varro ait, quasi *λιπνία τοῦ ὕειν*, egens pluviæ. Sic Salustius, 'Cœlo terraque penuria aquarum.' *Servius.*

Volvere Parcas] A filo traxit volvere, aut a libro: una enim loquitur, altera scribit, tertia fila deducit. Et dictæ sunt *κατὰ ἀντίφρασιν*: quod minime parcant, sicut lucus a non lucendo, bellum a nulla re bella. Nomina Parcarum, Clotho, Lachesis, Atropos. *Idem.*

Volvere] Proprie: nam Parcæ volvunt, et nent fila. Græci *νήθειν, καὶ κλώθειν*. Philostratus, *κεκλωσμένα*: *fato destinata*, ad verbum, *voluta, glomerata, neta.* Pari indole Poëtæ alii. Ovidius in epist. Sapphus: 'Et data sunt vitæ fila severa meæ.' Statius Theb. VII. de Parcis *revolvere stamina*, Claudianus Rap. I. de iisdem: 'Longaque ferratis evolvunt secula pensis.' Quin Κλωθὼ una Parcarum nomen inde sumsit. Cui Plutarchus de sorte lunæ attribuit verbum *συνδεῖ* ab stamine, quod colligit. Nonnus l. III. *μοιριδίου κλωστῆρος* *fatalis fusi*, Plautus a Parcis etiam sermonem in Menæchm. 'Quem ego hominem, siquidem vivo, vita devolvam sua.' Nam, ut vita convolutione, et glomeratione staminis producitur, et fit longior; ita, fit brevior, cum stamen jam convolutum devolvitur, ut præcidatur. Ita explicat Plautum Simon Blosius. Ad Parcas quoque allusit Paulinus epist. XXXVI. 'Fata simulantur vitas nere de calathis.' De illarum potestate, ita statim: 'In gremio anus' (Plato)

plerisque codicibus altera illa sublata lectione *dolores* superinductum est, non omnino male, si quæ sequuntur inspicias, quæ dolendi caussam darent. *Pierius.*

30 *Exciderant animo*] Necdum in oblivionem datæ erant, juxta Non. Marcell. c. 4. Cic. ad Fam. Epist. v. 13. 'quæ cogitatio, cum mihi omnino non excidisset (etenim penitus insederat) &c.' *Emmeness.*

Alta mente] Secreta, recondita. *Servius.*

Repostum] Syncopa est: unam enim de medio syllabam tulit. Sed cum omnes sermones aut integri sint, aut pathos habeant: hi, qui pathos habent, ita ut lecti sunt, debent poni, quod etiam Maro facit: nam *Repostus et porgite* de Ennio transtulit, integris autem et ipsis utimur, et eorum exemplo aliis. *Idem.*

Manet alta mente repostum] Est hoc quod Poëta, 'æternum servans sub pectore vulnus.' Sallustius flexu isto: 'Quod verbum in pectus Jugurthæ altius, quam quisquam ratus erat, descendit.' Fabius declamat. 305. 'odia altissime sedent.' Tacitus l. XVI. 'offensio altius penetrabat.' et Annal. I. 'iras retinebant.' Livius l. XLV. 'ingentes jam diu iras in pectore volvere.' Seneca quoque de Benef. I. 1. ait, comparatum esse natura 'ut altius injuriæ, quam merita descendant, et illa cito defluant, has tenax memoria custodiat.' Idem de ira. I. 4. recensens irarum differentias, extremo loco ponit illas, quæ *altæ gravesque sunt, et introrsus versæ*, indicans has esse majores, et difficiliores. Præclare admodum Plautus Pœnul. 'Si quid peccatum est, plumbeas iras gerunt.' Hujuscemodi ira videtur referenda ad illam, quam Græci dicunt *κότον*. Nam Scholiastes Aristophanis in Ranis, discriminans iras, *περὶ τοῦ κότου*, ait, *ὀργὴ ἐπιτηροῦσα, ira reposita.* Hoc Poëta indicans ait *manet*. Possis cum Philostrato ita referre, *βεβυθισ-*

μένον τῆς ὀργῆς, iram profund
submersam. De judicio Parid
contra Macrobium scribat Jul
Poet. v. 8. in promptu est.
ribus, quos de hoc judicio alli
cant, adjunge Dionem Chrysos
20. Philostratum Juniorem in
bus. *Cerda.*

Manet] Id est, inhæret, infix
ut Non. Marcellus c. 4. *Em*

31 *Judicium Paridis*] Nota
est, de malo aureo, Paridem p
nere contra Junonem Minerv
judicasse de forma: et bene *J*
Paridis, non favor, ne revera v
offensa. Sic enim agit Poëta
Juno causas irascendi habeat,
men in Ænea nulla sit culpa.

Judicium Paridis] Quia M
l. v. negavit usquam ab Hom
Paridis judicio factam ment
adscribamus ex Il. ultimo vel
lis testimonium: *Ἔνθ' ἄλλοις μ*
ἑήνδανεν, οὐδέ ποθ' Ἥρῃ, Οὐδὲ πο
οὐδὲ γλαυκώπιδι κούρῃ· Ἀλλ' ἔ
σφιν πρῶτον ἀπήχθετο Ἴλιος ἱρὴ,
αμος, καὶ λαὸς, Ἀλεξάνδρου ἕνε
Ὃς νείκεσσε θεὰς, ὅτι οἱ μέσσαυλ
το, Τὴν δ' ᾔνησ', ἥ οἱ πόρε μαχ
ἀλεγεινήν. De quo judicio san
adjiciendi Eurip. in Troad.
elegantes: *Ἔκρινε τρισσὸν ζεῦ*
τρισσῶν θεῶν· Καὶ Παλλάδος
Ἀλεξάνδρῳ δόσις, Φρυξὶ στρατηγο
λάδ' ἐξανιστάναι. Ἥρα θ' ὑπέσχε
εὐρώπης θ' ὅρους, Τυραννίδ' ἕξει
κρίνειεν Πάρις. Κύπρις δὲ, τοὐμ
ἐκπαγλουμένη, Δώσειν ὑπέσχετ'
ὑπερδράμοι Κάλλει. Meminit e
judicii Eurip. sub princip.
ἦλθον τρεῖς θεαὶ κάλλους πέρι Ἰ
κευθμῶν' Ἀλέξανδρον πάρα, &c.
hujus disceptationem non ind
equitur Tryphiodorus. *Germ*

Spretæque injuria formæ] E
sis est. Hoc enim fuit judici
ridis. *Que* particula vacat, u
'Dixitque, et prælia voce d
Licet nonnulli separent,
aliud esse. Nunquam enim

tio ponitur, nisi inter duas res. *Et spretæ formæ* referunt ad Antigonam Laomedontis filiam, quam a Iunone propter formæ arrogantiam in ciconiam constat esse conversam. *Serv.*

Judicium Paridis spretæque injuria formæ] Paris arbiter constitutus jussu Jovis, inter Junonem, Minervam, et Venerem, de forma contendentes, pomum aureum Veneri adjudicavit. Vide Ovid. Heroid. v. 34. et epist. xvi. 68. 'Arbiter es formæ: certamina siste Dearum; Vincere quæ forma digna sit una duas. Neve recusarem, verbis Jovis imperat,' &c. Et paulo post de Venere, ipsius judicio palmam ferente, 'Dixit: et ex æquo donis formaque probata Victorem cælo rettulit illa pedem.' Ipsam fab. habet Hyginus fab. 92. quæ inscribitur, *Judicium Paridis.* Emm.

28 *Et genus invisum*] Propter Dardanum Electræ pellicis filium, a quo origo Trojana est. *Servius.*

Rapti] Stuprati, corrupti, ut est, 'Rapta Garamantyde Nympha.' et 'raptas sine more Sabinas.' Vel rapta raptoris mortem vel nuptias optat: vel certe quod ad cælum raptus sit a Jove per aquilam; ut, 'Sublimem pedibus rapuit Iovis armiger uncis.' *Idem.*

Ganymedis honores] Trois, regis Trojanorum, filii. *Idem.*

Honores] Dixit, vel propter ministerium poculorum, ad quod receptus est, remota Hebe, filia Junonis, quæ Iovi bibere ministrabat: vel ob hoc, quod inter sidera collocatus, Aquarii nomen accepit. Ergo irascitur Juno, quod non ob hoc tantum raptus sit, ut divinos honores consequeretur, ut pocula ministraret, sed quod violatus sit ut divinos honores consequeretur, aut honores propter formam; ut, 'Et lætos oculis afflarat honores.' Sane hic Ganymedes Latine Catamitus dicitur: licet Theodatus, qui Iliacas res perscripsit, hunc fuisse Bolim dicat, et Laomedonti prædixisse, tum perituram et civitatem et regnum Trojanorum, cum de monte Meotio sponte fuisset saxum delapsum, quod cum evenisset postea Ilium est direptum. *Idem.*

Et rapti Ganymedis honores] Quod in codicibus aliquot antiquis duo illa verba *rapti Ganymedis* per lineolas alio atque alio loco ductas distingui videtur, nempe in aliquot ante, et post dictionem *Ganymedis* hoc pacto, *Rapti / Ganymedis / honores*: in aliquot inter particulam copulativam et participium *Rapti*, hoc modo, *et / rapti Ganymedis / honores*, in memoriam suggerit varias itidem hujus hemistichii sententias apud Interpretes esse. Nonius enim Marcellus, *honores*, pro integritate et pudicitia vult hoc loco intelligi: quare, *rapti honores*, legere videtur, hoc est, rapta pudicitia: *honores* alii pro dignatione, qua fuerit Ganymedes honestatus, exponunt: quippe quod Mythologi eum dicunt in zodiaco sedem sortitum esse, quod quidem dictu fœdum ait Donatus. Servius, qui honores, Ganymedi habitos, interpretatur, *rapti*, hoc est stuprati exponit: ut, 'Rapta Garamantide Nympha.' Cui Ovidii etiam subscribit parodia Fast. vi. 'Caussa duplex iræ, rapto Ganymede, dolebam, Forma quoque Idæ judice victa mea est.' Sed hæc alii viderint. *Pierius.*

Rapti Ganymedis honores] Ganymedes non Troïs, sed Erichthonii fuit filius, quem Jupiter amavit, ut Hyginus Fab. CCLXXI. et Poët. Astron. II. 16. et 29. Cujuscunque fuerit, Phrygius fuit: inde Ovid. Met. x. 155. 'Phrygii quondam Ganymedis amore.' Stat. Thebaid. l. I. 'Hinc Phrygius fulvis venator tollitur alis.' Postquam, assumpta aquilæ figura, rapuerat, ὁ Ζεὺς ἥρπασε, ut Long. Pastoral. l. IV. quo loco, qui ἁρπαγία, non convenit inter Strabonem et Athenæum: uterque videndus l. XIII. Ératæ de hoc formoso puero Dialo-

gus Luciani: qui, remota Hebe, quæ ante ad cyathos steterat, Jovi aliisque diis fuit a poculis. Quod liquidum ex Ovid. dicto loco: 'Abripit Iliadem, qui nunc quoque pocula miscet, Invitaque Jovi nectar Junone ministrat.' idem Juvenalis docet Sat. XIII. 44. *Emmeness.*

33 *His accensa super*] His super, aut super metum, quem de Carthagine habuit, his quoque accensa. *Serv.*

His accensa super] Id est, super illam, quæ fuit ob excidium Carthaginis. *Donatus.*

Jactatos æquore] Hæc omnia ad exprimendam Junonis iniquitatem pertinent, ut ostendat, excidium Carthaginis solam causam fuisse, ne ipsa misereretur, nec desereret intentionem suam: quæ cognoscens, non posse expugnare fata, cupiebat saltem illos arcere, quos ad plenum superare non poterat. Non miserebatur igitur, ut jactatos toto æquore, et eos qui ex infinito numero ad paucos redacti essent, quos e manibus sævissimorum hostium fortuna servaverat, insidiis assiduis obtereret. *Id.*

34 *Troas*] Bona œconomia ostendit totum genus Trojanorum invisum fuisse Junoni, quia illaturus est, Minervam, ob unius hominis delictum, etiam eos quos amaverat perdidisse. *Servius.*

Relliquias] Ut stet versus geminavit *l.* Nam in prosa *reliquias* dicimus. Reliquias autem Danaum dupliciter, et a Trojanis et a Græcis dici possunt, ut, 'Et nostro sequitur de vulnere sanguis.' *Idem.*

Relliquias Danaum] Magna crudelitas, quæ nullis cladibus satiari poterat. Laus autem Æneæ magna, quod de solis reliquiis Trojanorum, imperium Romanum condere potuerit. Ergo, ni fata obstitissent, patriam integris opibus defendisset, cum in aliena terra imperium condiderit. *Donatus.*

Atque immitis Achilli] Bene secundum Homerum segregavit ducem a populo. Sic Æneas in secundo post omnium casum, Priami separavit interitum: ut, 'Forsitan et Priami fuerint quæ fata requiras.' Immitem autem dixit, etiam circa extinctum Hectorem crudelem. Aut ideo intulit Achillem præcipue, quod Æneas cum Achille congressus sit, et ut in Æn. v. ait Neptuni beneficio liberatus. Sane Achilli, propter *ὁμοιοτέλευτον* detraxit litteram, quæ plerunque pro sibilo habetur; non solum necessitatis, sed etiam euphoniæ causa. Nam alibi ipse ait, *Nec equis aspirat Achillis:* ut Salustius, 'A principio urbis, ad bellum Persi Macedonicum.' detrahitur autem *s*, tertiæ declinationis genitivo. Sane apud Sigeum Achillis statua fuisse dicitur, quæ in ima, id est, extima auris parte elenchum more fœmineo habuerit. Hic apud Cretam insulam Pemptus vocatus est, ut veteres auctores tradunt. *Serv.*

Achilli] Sunt qui ex Poëtarum veterum exemplis *reliquias* unico *l* recte scribi contendant, ut in bona codicum antiquorum parte notatum invenitur. Ajunt enim *re* particulam pro communi habitam a veteribus. Hinc apud Ovid. 'Quod in ipsam recidat orbam,' quam tamen Valerius Probus semper brevem dicit ubicunque loquelaris sit: ideoque juniores *ll* geminari censuere. Quam quidem quæstionem ita Comminianus absolvit: ut in nomine *relliquias* barbarismum esse dicat adjectione litteræ, perinde ac *Italiam fato* temporis adjectione. Nam *Italiam* Probus quoque primam correptam habere contendit, et vitium in eo nomine spatio factum, ait Quintilianus. Quare in altero consonantem geminare, necesse est, alterum vi quodammodo sua crassescit, nulla parenthesi. Ut vero prætercam, quod minime placet, *atque*, ex hoc versu sublatum aliquot in codicibus, ut sine copula legatur *relliquias Danaum immitis Achilli*, prout

apud Catullum, 'Juppiter ut Calibum omne genus pereat:' et apud Tibullum, 'Cimmerium etiam obscuras accessit ad oras,' quo nonnulli offensi, 'Cimmerium obscuras etiam concessit ad oras,' legendum censuere: alterum vero locum Græce scribendum curavere. Hoc tamen loco, siquis eam conjunctionem, quæ est *atque* demat, venustatem carminis demere videatur. Est et illud varie tam in veteribus quam in recentioribus exemplaribus positum *immitis Achilli*. Nam *Achillei*, in Oblongo habetur codice, quo declinatu usus est Horatius, 'Matronisque Phrygum classis Achillei:' atque alibi, 'Heu pervicacis ad pedes Achillei,' sicut etiam *Ulyssei*. Idem, 'Laboriosa nec cohors Ulyssei:' quæ quidem forma Græcanica est, et nominativum habet in *eus*, ACHILLEUS, ODYSSEUS, ORPHEUS. Ut in veterum monumentis *M. Valerius Achilleus lector*. Inde autem patent *Achilli* factum κατὰ συναίρεσιν. Servius detractam *s* litteram ad ὁμοιοτέλευτον evitandum putat; pleraque demum exemplaria ita scriptum ostendunt. Quidam dativum pro genitivo positum ajunt, more veterum. Nomina quædam agnoscit Probus in Arte, quæ in genitivo casu num. sing. in uno vocabulo suo duabus his formis finiantur *i*, et *is*, ut puta, *hujus Achilli*, et *hujus Achillis*. Carisius inveniri ait apud veteres ex nominibus in *es* rectum efferentibus, quæ sine ratione genitivum faciant per *i*, ut apud Sallust. in prima historia: 'Bellum Persi Macedonicum.' Item apud Virg. 'Immitis Achilli,' et alio loco, 'Fallacis Ulyssi.' Priscianus veteres ait frequentissime dativum pro genitivo protulisse *Aristoteli*, *Demostheni*, *Thucydidi*, *Euripidi*, pro *Aristotelis*, *Demosthenis*, *Thucydidis*, *Euripidis*, desumitque sibi ex Virgilio exempla. Nunc *acris Oronti*, *et immitis Achilli*, *et miles Ulyssi*. Item ex Terentiano *Arconidi* filiam, pro *Arconidis*. Ex Cic. in Verr. XI. *in Timarchidi potestate:* qui eadem voce usus est etiam in dativo, 'Neque in præsentia Timarchidi, quid responderet, habuit:' ne aliam quis esse declinationem putet: et *Achilli* absque *s* sciant omnes præter usum non esse. *Pierius.*

Achilli] De genitivo, in *i* terminato, in declinatione tertia, omnia, quæ dici possunt, Dausquius in Orthograph. ex veteribus Grammaticis congessit. Quem vide pag. 95. noster hoc lib. vs. 224. 'nunc acris Oronti.' III. 87. 'relliquias Danaum atque immitis Achilli.' et VI. 839. 'genus armipotentis Achilli.' Charisius sine ratione hoc pacto finiri hunc casum stomachatur l. I. p. 52. probat Sanctius in Min. p. 288. apud quem *homo bonæ frugi*. Emmeness.

25 *Arcebat*] Prohibebat: aliquando significat, et continet. Ennius, 'Qui fulmine claro Omnia per sonitus arcet:' id est, continet. *Servius.*

26 *Acti fatis*] Si fatis, nulla Junonis invidia est, si odio Junonis, quomodo *acti fatis?* Sed hoc ipsum Junonis odium fatale est: laborat enim Virgilius, nil Trojanorum meritis, sed omnia fatis ascribere. Est et alter sensus: nam *fatum* voluntatem legimus: ut, *fatis Junonis iniquæ*, id est, voluntate: ut hic intelligamus, agebantur fatis Junonis, id est, voluntate. Vel *fatis* pro malis; ut, 'Nate Iliacis exercite fatis.' *Idem.*

Acti fatis] Id est, ipsi qui fatis agebantur, in Italia errabant Junonis inimicitiis. *Donatus.*

Maria omnia circum] In fine accentum ponimus contra morem Latinum: sed corruptio hoc facit: namque præpositio postposita, corrupta est sine dubio. *Servius.*

Maria omnia circum] Similis anastrophe nostro familiaris. Georg. II. 382. 'pagos et compita circum.' Georg. III. 537. 'Non lupus insidias explorat ovilia circum.' L. IV. 'Hæc

circum.' vs. 188. 'Mussantque ora et lumina circum.' vs. 430. 'cum circum.' et vs. 678. 'quos circum.' *Emm.*

37 *Molis*] Difficultatis. In sequentibus proprie, 'Miratur molem Æneas, magalia quondam.' *Servius.*

Tantæ molis] Non fiunt sine magno labore magna. Laudatur autem Æneas, qui nullo labore, nulla diuturnitate erroris, desistebat ab incepto. *Donatus.*

Tantæ molis] Hac voce solent fieri acclamationes. Lucretius, 'Tantum religio potuit suadere malorum.' Ennius in Thyeste in summa quoque acclamatione: 'Tanta vis sceleris in corpore hæret.' Ita etiam acclamat Plinius II. 17. et Cicero epist. II. 8. Homerus sæpe acclamat cum his, ὡς, οὕτως. Oppianus interdum cum ἄδε. exemplum habes lib. I. Κυνηγετ. Effecit autem Roma sua magnitudine, ut molis nomine explicaretur ab auctoribus, Calpurnius Ecl. I. 'Romanæ pondera molis.' *Cerda.*

Tantæ molis erat, &c.] Epiphonema constans ecphonesi, in difficultatem condendi primordia populi Romani. Vide etiam Cæl. Rhodig. XXIII. 7. Jam. Scalig. III. 26. notat ejusmodi Epiphonemata, aut Prosphonemata, maximum præ se ferre efficaciam. *Taubmann.*

Romanam condere gentem] Latenter ostendit hinc odium Junonis Æneam pertulisse, quod Romanæ gentis auctor existebat. *Servius.*

38 *Vix*] Hoc loco mox et statim significat. *Idem.*

E conspectu] Ut adhuc de Sicilia possint videri: et ut Homerus omisit initia belli Trojani, sic hic non ab initio cœpit erroris. *Idem.*

Vix e conspectu] A septimo anno incipit narrationem: ut priora reservet ad convivium Didonis. *Donatus.*

Vix e conspectu, &c.] Narratio, quam ducit a catastrophe errorum Æneæ: idque exemplo Homeri, qui eam legem primus Poëtis tulit: quamque Aristoteles in Poëtic. tenendam censuit. Atque hanc Œconomiam luculenter commendat etiam Horat. in Arte: 'Nec gemino bellum Trojanum orditur ab ovo: Semper ad eventum festinat,' &c. Macrob. v. 2. Observetur, inquit, cum primo versu promisisset producturum sese de Trojæ littoribus Æneam, 'Trojæ qui primus ab oris Italiam,' &c. ubi ad januam narrandi venit, Æneæ classem non de Troja, sed de Sicilia producit: *Vix e conspectu, &c.* Quod totum Homericis filis texuit. Ipse enim vitans in Poëmate historicorum similitudinem, quibus lex est, incipere ab initio rerum, et continuam narrationem ad finem usque perducere: ipse, Poëtica disciplina, a rerum medio cœpit, et ad initium post reversus est. A Sicilia in Libyam delatus, in convivio Didonis narrat ipse Æneas usque ad Siciliam de Troja navigationem suam: et addidit uno versu, quod jam copiose Poëta descripserat, Æn. III. sub finem: 'Hinc me digressum vestris Deus appulit oris,' &c. Vide ibidem plura. Inprimis Scalig. Poëtic. III. 95. ut et Jov. Pontani Actium, ubi de numerorum gravitate, et versuum horum magnifico apparatu ingeniose disputatur. Porro τὸ vix interpretatur Servius mox. Donatus, vix læti, conjungit: quod et dolerent Anchisæ mortem, et gauderent prope adesse Italiam. Servius ait, eos lætari: ut sit Junoni caussa majoris iracundiæ. Sic enim Æn. VII. irascitur, ubi 'lætum Ænean Siculo prospexit ab usque Pachyno.' Denique notat Scalig. IV. 47. monosyllabum vix admodum firmum esse in oratione. *Taubmann.*

39 *Læti*] Vel alacres, vel veloces; ut, 'Et lætus Eois Eurus equis:' vel festinantes; ut, 'Et virgea lætus Pabula;' et alibi, 'Et armari pubem portisque moveri Lætus in arma jube,' id est, festina cum intentione. Vel revera læti: quamquam incongruum sit, post Anchisæ mortem: sed et

interitus senum minus doletur, et magis lætus intelligendum est, ut sit Junoni causa majoris iracundiæ: sic enim et in septimo irascitur; ubi 'lætum Ænean Siculo prospexit ab usque Pachyno;' vel læti, πρόθυμοι: ut 'Omnisque juventus Læta f.' *Servi.*

Vela dabant læti] Utrunque temperat. Nam læti erant, quod essent propinqui Italiæ: sed morte Anchisæ contristati vix erant læti. *Donatus.*

Salis] Maris, secundum Homerum. Salem autem quo utimur, singulari numero tantum dicimus: quum jocos significamus, pluralem numerum tantum ponimus, ut Lucanus: 'Non soliti lusere sales.' Aliquando urbanitatem singulari numero tantum dicimus: ut Terentius, 'Qui habet salem, quod in te est,' id est, quæ res in te est. Masculini enim generis est, non neutrius: et neutra triptota sunt, nec ab hoc accusativo nominativus esse potest hoc sale. *Servius.*

Ære] Intelligit naves illas, quæ æreo rostro in prora armantur, quas idem vates *æratas* vocat l. x. 'Quot prius æratæ steterant ad littora puppes:' et Livius rostratas XXXVI. 42. cum ait 'quæ aut apertæ rostratæ, aut sine rostris speculatoriæ erant.' Ita multi Poëtam capiunt. Nunc mihi ante oculos Turnebus XII. 12. et XXVI. 28. et Parrhasius in Claudianum, et Philander in Vitruv. x. 21. Addit postremus sic capiendam *trabem Cypriam* Horatii, nam Tamasum, Cypri oppidum, habuit metalla æris plurima, ut constat ex Strabone l. XIV. Sed certe Horatius non eget hac explicatione: nam ipse tantum loquitur de nave oneraria, et quæ servit mercaturæ, non bello. Redeo. Naves istæ *rostratæ* aut *æratæ*, dicuntur Græcis, χαλκήρεις, et χαλκέμβολοι, nisi mavis *rostrum*, ipsum *æreum* dici χαλκέμβολον. Vide Lilium de Navigiis c. 11. Aristides in Rhodiaca, ἐμβόλους χαλκοστόμους, vocat *ærata rostra.* Cerda.

Spumas salis ære ruebant] Id est, spumans mare æratis navium rostris secabant. Turneb. XI. 12. et XXVI. 28. et J. Parrhasius. Iam G. Fabricius in hoc hemistichio duodecim numerat figuras. In genere, inquit, est περίφρασις, pro, navigabant: item ἐνάργεια, quia evidenter rem nauticam exprimit. In specie posuit, *spumas salis*, pro, mari spumante, κατὰ ταπείνωσιν, ἀντιμέρειαν, συνωνυμίαν. *Ære*, pro, æratis rostris, κατὰ μετωνυμίαν, quia materia ponitur pro re confecta: κατ' ἐναλλαγὴν numeri, quia singularis pro plurali: κατὰ συνεκδοχὴν, quia rostrum pro navi, pars pro toto: κατ' ἔλλειψιν, quia rostrum non nominatur, sed intelligitur: κατ' ἐναλλαγὴν qualitatis, quia substantivum pro adjectivo ponitur, *ære* pro instrumento æreo: *ruebant* κατ' ἐναλλαγὴν generis, neutrum pro activo: item κατ' ἐναλλαγὴν figuræ, quia simplex pro composito, *ruebant*, pro *eruebant*, vel *perruebant.* Taubmannus.

40 *Sub pectore*] Pro *in pectore.* Servius.

Cum Juno æternum servans] Advertens Juno Trojanos de proximitate Italiæ laborare, recrudescebat vulnus. Et exclusa ab inventione nocendi, et a loco et tempore, sic suos dolores intimis sensibus enumerat: *Mene*: componit summa arte, quales habere debuerit cogitationes, carens inventione ad nocendum: et inducto qualitatis statu per exempla aliena inventa consilia enumerat. Et comparat personam suam cum persona Minervæ, et Trojanorum, et Græcorum, et inimicitiarum causas. *Donatus.*

Æternum sub pectore vulnus] Ὑποκάρδιον ἕλκος Theocr. et Lucret. l. I. 'æterno devinctus vulnere amoris.' *Germanus.*

41 *Hæc secum*] Subaudimus locuta est, deest enim hoc. Et hoc fictum est, ut superius diximus; unde enim hoc sciret Poëta? Bene autem impatientiam doloris ostendit, detrahendo ei solatia. Quia vehementer affectus

est sine conscio, ut, 'Et casum insontis mecum indignabar amici:' et: 'crudelia secum Fata Lyci.' Et in quarto solam inducit Didonem, 'En quid ago?' e contrario: 'Quicum partiri curas.' *Servius.*

Hæc secum] Προτὶ ὃν μυθήσατο θυμόν. Od. E. Supra, 'tacitus mecum ipse voluto:' sic autem Hom. eod. Od. lib. Neptunum inducit ab Æthiopia redeuntem naviganti Ulyssi tempestatem immittere. Et Eurip. αὐτὴ πρὸς αὑτήν. *Germanus.*

Hæc secum] Est hoc, quod Ennius dixit Annal. IV. 'Tum cum corde suo Divum pater atque hominum rex Effatur.' Quod Terentius And. 'Egomet continuo mecum.' et Æn. II. 'Et casum insontis mecum indignabar amici.' Quod Apulejus l. IV. in magnis iris Veneris: 'impatiens indignationis, capite quassanti, fremens altius, sic secum disserit.' Græci, παρ' ἑαυτῷ νοεῖν, παρ' ἑαυτῷ λογίζεσθαι, ex observatione H. Stephani. *Cerda.*

Mene] *Ne*, non vacat: significat autem *ergo*, et est conjunctio rationalis. *Servius.*

Mene] Emphasim habet pronomen, et magnum dicendi pondus, quod infra aperuit, cum dicit: 'Ast ego quæ divum incedo regina, Jovisque Et soror et conjunx.' *Donatus.*

Incepto desistere] Tolerabilius enim non inchoare, quam incepta deserere. Ut Terentius; 'Verum si incipias, neque pertendas naviter.' Et *mene* sic habet Emphasim, ut, 'Ast ego quæ divum incedo regina.' *Servius.*

Victam] Ut in VII. 'vincor ab Ænea.' Et victam se pronuntiat, velut victam; alii iratam tradunt. *Idem.*

Incepto desistere victam] Incepta sunt animorum destinatione. Salust. 'Nam talia incepta non consultorem vertissent rerum pestem factura.' Dolet igitur intentionem suam sine effectu defecisse, nec superesse nocendi consilium, vel tempus. Et quia bonorum est, incepta deserere, si aut prece flectantur, ut sponte ignoscant; ostendit utranque occasionem perdidisse, et incidisse in ludibrium; ut scilicet superata discederet. *Donat.*

Mene incepto desistere victam] Iratis propria oratio abrupta. Adde *æquum*, vel *dignum est.* Plura Sanctius in Minerva p. 354. ubi agit de Aposiopesi. Tale est illud Horatii Sat. II. 4. 'Ten' lapides varios lutulenta radere palma.' Ubi Lambinum consule. De hac Junonis indignantis et stomachantis locutione Turneb. v. 27. Recte *victam*, propter irritos conatus, ex voto minus succedentes: *victor* enim dicitur, qui, quod intendit, consequitur, juxta Servium Georg. III. 9. *Emmeness.*

42 *Nec posse Italia Teucrorum avertere regem*] Et detraxit more suo præpositionem provinciæ. Non enim dixit, *de Italia*, sed *Italia*. Servius.

Italia] Id est, ab Italia. Sic alibi, 'bellum ingens gerat Italia:' ergo si non poterat perdere, saltem disjungere ab Italia: et si omnes non perirent, saltem id obtineret juxta unum Æneam, cujus stirpi deberi sciebat imperium Rom. *Donatus.*

Teucrorum] Quia Teucer et Scamandrus Creta profecti Trojam venerunt, qui a Dardano hospitio accepti de advenis cives facti; quia Batiam Teucri filiam Dardanus sibi junxit, et populares suos socero cognomines fecit. *Servius.*

Avertere] Id est, perpetuum regem, hoc est, nihil amisit, rex est, et mire Æneam noluit nominare. Honorantur enim minores a majoribus, si suo nomine fuerunt nominati: ut, 'Æole namque tibi:' contra contumelia est, si majores a minoribus suo nomine nominentur; ut, 'Junonis gravis ira.' et, 'Pacem te poscimus omnes, Turne:' non enim dixit Trojanos, sed unum hominem Trojanum. *Idem.*

Avertere regem] Id est, si perdere non potui, debui superare Teucrorum regem. *Donatus.*

43 *Quippe vetor fatis*] Revera, inquit, fata me prohibent: ergo Juno ignorat vim fatorum. Sed hoc non possumus dicere, quia superius lectum est, 'Si qua fata sinant.' et, 'Progeniem sed enim Trojano a sanguine duci Audierat.' Hoc ergo est, omnes res hominum aut ex nostra voluntate descendunt, ut puta, sedere, surgere: aut ex fati necessitate, ut puta, nasci, mori: aut ex deorum voluntate, ut puta, navigare, vel honoribus frui. Nunc de navigatione agitur: et bene invidiose, quasi etiam hujus rei potestatem ei possint fata detrahere. Est et alter latens sensus, ut speret se reginam contra exulum fata posse aliquid, si Minerva numen inferius valuit contra fata victorum. *Servius.*

Quippe vetor fatis] Ergo magis debuit vetari Minerva, fatis Græcorum. *Donatus.*

Pallasne] Minerva ἀπὸ τοῦ πάλλειν τὸ δόρυ, id est, ab hastæ concussione: vel quod Pallantem Giganta occiderit. Sane oportune hic Ajacis naufragium ad exemplum adfert. 'Mars perdere gentem Immanem Lapithum valuit.' *Ne* autem, conjunctio expletiva videtur an aliter? *Servius.*

Pallasne] Quæ non esset tanti meriti, aut potestatis. *Donatus.*

Exurere] *Exuri* dicitur, de quo nihil superest, ut, 'quid memorem exustas Erycino in litore classes.' *Servius.*

Classem] Ad invidiam posuit, ut pro una navi classem dicat: sic Venus, 'Navibus infandum amissis:' quum Orontes solus periisset: aut re vera unam navem significat, ut Horat. 'Me vel extremos Numidarum in agros classe releget.' Classis enim dicta est ἀπὸ τῶν κάλων, id est, a lignis: unde et calones dicuntur milites, qui ligna deportant, et καλοπόδια. *Idem.*

Exurere classem] Comparatio pœnarum. Minerva potuit naves Græcorum, et ipsos exurere; ego unum ab Italia arcere non potui. *Donatus.*

Exurere] *Urere* est aliquid lædere incendio: *exurere* est penitus abolere incendio. Confirmat autem Poëta soli Æneæ deberi imperium, cum de ipso solo laboret Juno. *Idem.*

44 *Argivum*] Quasi et illud contra fata. Et *Argivum* pro *Argivorum*, videtur accusativi singularis species pro genitivo plurali. Et bene *Argivum*, quos ipsa Juno amat, ut supra, 'Pro charis gesserat Argis.' *Servius.*

Potuit] Ad illud refertur, quod superius dixit, 'Nec posse Italia Teucr.' Et invidiose potentiam Minervæ exaggerat, quæ uno tempore potuit et exurere et submergere. *Idem.*

45 *Unius ob noxam*] In istis sermonibus *unius*, *illius*, *ipsius*, media syllaba naturaliter producitur: sed, cum opus est, corripitur hac excusatione: nam quotiens vocalem longam vocalis sequitur, priori vires detrahit, ut est, 'Insulæ Ionio in magno.' et, 'Sub Ilio alto.' Et ob hoc mutat accentum: in Latino enim sermone cum penultima corripitur, antepenultima habet accentum, ut hoc loco, 'Unius ob noxam.' Et contra, 'Navibus infandum amissis unius ob iram Prodimur.' *Idem.*

Ob noxam] Pro *noxiam*. Et hoc interest inter *noxam* et *noxiam*; quod *noxia* culpa est, id est, peccatum: *Noxa* autem pœna. Quidam *noxa* quæ nocuit, *noxia* id quod nocitum, accipiunt. Sane latenter tangit Historiam: dicitur Minerva tantum ob vitiatam Cassandram in templo suo, solius Ajacis pœna non fuisse contenta, ut postea per oraculum de ejus regno quotannis unam nobilem puellam jusserit Ilium sibi ad sacrificium mitti; et quod est *amplius*, de ea tribu, de qua Ajax fuerat; sicut Anneus Placidus refert. *Idem.*

Ob noxam] *Noxa* pro damno, culpa, vel pœna, agnoscit Valla, sed *noxia*

mum, *Disjecitque rates:* secundum, *Illum expirantem:* tertium, *Turbine corripuit:* quartum, *Scopuloque infixit acuto.* Servius.

Rates] Abusive, naves: nam proprie rates sunt connexæ invicem trabes. Varro ad Ciceronem, 'Ratis, dicta navis longa propter remos: quod hi supra aquam sublati dextra et sinistra duas rates efficere videntur.' Ratis enim unde hoc translatum, ubi plures mali vel trabes juncti aqua ducuntur. Hinc naviculæ cum remis *ratiariæ* dicuntur. *Idem.*

Disjecitque rates] Ne si alicui contigisset evadere, haberet navigandi subsidium.

Evertitque æquora ventis] Alieno usa est imperio. Nam Jovis fulmen arripuit, et Neptuni imperium. Habuit enim potestatem in ventos, qui alieno subjecti sunt imperio. *Donatus.*

Disjecitque rates, evertitque æquora ventis] Rates, id est, σχέδια et compactas invicem trabes disjecit: ne quis enavigandi haberet subsidium. Nec solum Jovis fulmen arripuit, sed et in ventos jubendi potestatem habuit: quibus et *æquora evertit*, id est, mare prius tranquillum ita perturbavit, ut plane eversum videretur. Scaliger IV. 16. 'Maluit, inquit, Poëta *evertit*, quam *subvertit:* quasi extra alveum suum verterit: grandius est.' Atque hæc ab Euripid. Troad. sumpta ait Macrob. v. 22. Porro Gifanius dubitat, num rectius legatur, *everrit:* quia in Lucret. sit, 'verrentes æquora venti.' At ego non dubito quin illud sit rectius, utpote vehementius. *Taubmann.*

48 *Illum*] Auctorem scilicet criminis. *Servius.*

Illum] Emphasim pronomen habet: quasi temerarium, inconsideratum, sacrilegum, prophanum, qui in templo deæ virginis, ante aras, in conspectu numinis, regiam sacerdotem intactam violavit. *Donatus.*

Illum expirantem] Id est, cum anima flammam fulminis evom Sic Æn. XI. 'confixi exspira mas.' Notetur soliditas et sta numerorum. *Illum exspirante* alibi; *Illum et labentem.* Ex illi si detraxeris *ex*, deque hoc *et*, risque, *Illum spirantem; Illum tem;* curtum nescio quid aures offendit. Hoc autem ideo di quod non ubique collisiones h unt necessitate carminis, sed potius, atque aurium obsequio, numerorum gratia. Cur vero e ex vocali *m* compactæ detur ubique nunc e versu, (contra, prisci faciebant, ut Ennius; ' lia militum octo,') videtur ca lud esse, quod propter *m* termi obtusum nescio quid ac subobs sonet, quod aures in fine voc patiantur. *Pontanus in Actio.* mann.

Expirantem flammas] Non s dicit *flammas*, sed cum anima fl flammas vomentem. Et ut su pleno nomini adjecit *opum*, id *ves opum:* sic hic verbo: cum plenum sit *Expirat*, addidit *Fl* ut alio loco, *Animas:* ut, 'Com pirant animas:' alii *expirantem* lantem accipiunt. Probus et legit, ut ipse 'Liquefacto te plumbo.' Sed qui legunt *pect* Accio translatum affirmant, q in Clytemnestra de Ajace: 'I tore fulmen inchoatum, flamm tentabat Iovis.' Qui *tempore* de typica historia tractum Nam Ardeæ, in templo Cast Pollucis in læva intrantibu fores Capaneos pictus est, fulm utraque tempora trajectus: et lare nomen pro plurali. Toti tem Italiæ curiosissimum fuiss gilium, multifariam apparet.

Illum expirantem] Illa propter plurimos perdidit: ego a pluri fensa, unum ab Italia arcere n sum. Et quod auget dolorem, dit Minervam minorem deam

fulmine uti potuisse: et in pœna delicti defendit auctorem. Si ergo ille injuste gravissimum pertulit supplicium, multo magis ejus socii. Defendit autem culpam in amorem rejiciens, et utitur veniali statu. Factum enim, quod manifestum est, non purgatur, nisi dicatur, non erat suæ mentis, nec sui consilii Ajax, sed furore amoris trahebatur. Nam quicquid fit per Pathos, non ascribitur homini. *Donatus.*

Pectore] Quo vulnus omnino letale esset. *Idem.*

49 *Turbine*] Volubilitate ventorum. *Servius.*

Turbine corripuit] Nam aliter infigi non poterat, et ostendit vim iræ in tanto impulsu. *Donatus.*

Scopulo] Saxo eminenti. *Scopulus* autem a speculando dictus: aut a tegumento navium, ἀπὸ τοῦ σκεπάζειν. Contigerunt autem ista circa Caphareum montem Eubœæ. *Servius.*

Infixit] Cornutus ait, *inflixit*, verius, ut sit vehementius. *Idem.*

Infixit scopulo] Ne ad litus deveniens saltem sepulturam acquireret. *Donatus.*

Scopuloque infixit acuto] Sunt qui legunt *inflixit* ad majorem quandam ultionem ostendendam: quod ego nusquam in veteribus codicibus observavi. Sane vero Ti. Donatus *infixit* agnoscit, dum ait, ‘Figi enim non potuit, nisi urgente turbine: cum pondere, atque magno ictu saxo fuisset illisus.’ Et inferius, ‘Hic etiam illud intelligi potest, idcirco eum infixum scopulo, ne delatus fortassis ad litus, sepulturæ saltem beneficium reperiret.’ Verum hæc et alia ejus scripta in impressis codicibus passim mutilata, laceraque et majori sui parte depravata sunt. *Pierius.*

Scopuloque infixit] Hoc quoque ad irascentis animum pertinet: ut, cum in acutum scopulum etiam modesto fluctu actus hærere potuisset, a turbine ventorum vis major adderetur, quo facilius fieret quod volebat offensa. Atque iccirco etiam *scopulo infixit*, ne delatus forte ad littus, sepulturæ saltem beneficium reperiret. Alii, in quis et Lamb. legunt, *inflixit*. Hæc autem juxta Capharejum Eubœæ promontorium contigere. *Taub.*

50 *Ast ego*] Nunc comparat singula. Et ne leve esset quod dixerat, *Ego*, addidit. *Servius.*

Ast ego quæ divum incedo reg. &c.] Declarat quid sit illud: *Ast ego*, scilicet quæ omni genere rerum Minervam supero. Sum enim regina: sum soror et conjunx Jovis. Unde deberem ab eo qui frater est et maritus omnia impetrare. ‘Una cum gente tot annos Bella gero,’ cum Minerva uno ictu potuerit. *Donatus.*

Ast ego, &c.] Ἐμφατικῶς personam addit *Ego:* quam a genere et majestate illustrat. Ita et Æn. VII. Iuno queritur: ‘Mars perdere gentem Immanem Lapithum potuit,’ &c. Proprie autem dixit, *Incedo:* judicabant enim veteres Junonem insigni quadam majestate incessus procedere. Hinc et Athenæus, ἡραῖον βαδίζει, id est, *Iunonio incessu ambulat*, pro gravitate quadam et magnificentia incessus, dixit: ut et Propert. II. 2. ‘incedit vel Iove digna soror.’ Vide Turneb. XIII. 16. Notat etiam Servius, *incedere* proprie esse nobilium personarum. De hac autem divina tum verborum tum pedum compositione, non casu (ut imperiti existimant) sed arte summa et judicio facta copiose disputant, Trapezuntius, Pontanus, Maranta, alii. Cur autem Iuno et *Soror* et *Conjux* sit *Iovis*, docet Cic. de Natura Deorum, II. et Macrob. I. 17. In Somn. Scip. *Iuppiter* est æther, id est, ignis, et Mundi anima. *Iuno* est aër; et dicitur *Soror Iovis*, quia iisdem seminibus, quibus cælum, etiam aër est procreatus: *Conjux*, quia aër subjectus est cælo. Varro et alii aliter. Porro de hac comparatione, qua Iuno non quidem se Mi-

nervum, sed Minervam sibi comparat, vide Scalig. III. 49. *Taubmann.*

Divum regina] Sic Sallust. *Vos autem*, hoc est, populus Romanus. *Divum* pro Divorum, sicut *Argivum*. *Servius.*

Regina] 'Ατλᾶς pro Iunone apud Iuvenal. Sat. XII. 3. 'niveam reginæ cædimus agnam.' *Emmeness.*

Incedo] *Incedere* proprie est nobilium personarum. Hoc est cum aliqua dignitate ambulare: ut Æn. I. 'Regina ad templum forma pulcherrima Dido Incessit.' et, 'aut jaculo incedit melior.' Sallustius, 'Incedunt per ora vestra magnifici.' *Servius.*

Incedo] De incessu Iunonis, de quo proverbium, Hesiod. Theog. vs. 12. Καὶ πότνιαν Ἥρην, Ἀργείην, χρυσέοισι πεδίλοις ἐμβεβαυῖαν. *Emmeness.*

Jovisque Et soror et conjux] Physici Jovem ætherem, id est, ignem volunt intelligi; Junonem vero aërem, et quoniam tenuitate hæc elementa paria sunt, dixerunt esse germana. Sed quoniam Juno, hoc est, aër, subjectus est igni, id est, Jovi, jure superposito elemento mariti nomen traditum est. Jovem autem a juvando dixerunt: nulla enim res sic fovet omnia quomodo calor. *Servius.*

Jovis Et soror et conjux] Ita Homerus Il. XVI. de Iunone κασιγνήτην, ἄλοχόν τε. Ideo Iuno Il. IV. ἀμφότερον usurpat, de eadem re loquens. Nazianzenus contra Iulianum, orat. I. Ἥρα τοῦ μεγάλου Διὸς ἀδελφὴ, καὶ ὁμόζυγος: *Iuno magni Iovis soror et conjux.* Seneca Agam. 'ades o magni Soror et conjux consors sceptri Regia Iuno.' Apulejus l. VI. 'Magni Iovis germana, et conjuga.' Cicero etiam Natur. D. II. loquens de Iunone, 'soror et conjux Iovis.' Est hoc quod Minutius reprehendit: 'Deos colitis incestos, cum matre, cum filia, cum sorore conjunctos.' *Cerda.*

Jovis Et soror et conjux] Sic, ubi stomachum erumpit Juno, apud Horat. od. III. 3. 'Trojæ renascens alite lugubri Fortuna, tristi clade iterabitur, Ducente victriceis catervas Conjuge me Jovis et sorore.' *Emmeness.*

51 *Et soror et conjux*] In plerisque veteribus exemplaribus *conjux* absque n litera in ultima syllaba legitur: sicuti Scaurus melius putat dici, et scribi: et a Sosipatre Carisio *conjux* inter ea nomina recensetur, quæ ux litteris finiuntur: ut *nux*, *Pollux*. Neque vero hic veterum inscriptiones recensebo: quum in nulla pene dictione variata magis scribendi ratio, quam in hoc nomine reperiatur. *Pierius.*

Tot annos] Pro *tot annis*. Licenter in istis locutionibus, et accusativo utimur et ablativo. Dicimus enim et *tota nocte legi*: et *totam noctem legi*. Honestior tamen elocutio est per accusativum. Sane *tot annos* continuationem significat, *tot annis* intervallum. *Servius.*

52 *Et quisquam*] Non Trojanorum, sed omnium generaliter. *Idem.*

Et quisquam numen Junonis adorat] In codice Longobardico, et aliquot aliis antiquioribus *aut quisquam* legitur: quam lectionem Servius agnoscit. Est autem Græcorum imitatio, qui τὸ ἢ disjunctivam, et interrogativam particulam usurpant. In aliquot aliis, *ecquisquam*. In aliis *aut quis jam*. Quæ lectio sit ex his castior judicanda, aliorum judicio relinquimus. Idque potius dicemus *adorat* præsenti tempore indicativi modi tam in Romano, quam in codicibus aliquot antiquis haberi: et quod subsequitur, *aut supplex aris imponat honorem*, in eodem Romano codice, *imponet* futuri temporis esse. Alii quidam codices non contemnendi *imponit* legunt, eadem synchronia, qua lectum est *adorat*. Utriusque verbi lectio eodem tempore Donato agnita, qui totum hoc de Trojanis dictum putat, eos scilicet Junonis numen non adorare,

sit aris ejus non imponere sacrificia: quod se sperarent eam renitendo superaturos. Neque tamen contemnenda est vulgata lectio, adoret et imponat, figura loquendi Græcanica et eleganti: magis enim indignationem exaggerat, si ad nationes reliquas referatur: quippe, nisi supplicium de Trojanis sumat, nisi eos perdat, aut ulciscatur, futurum, ut numen suum apud omnes gentes et nationes despicatissimum habeatur. *Pierius.*

Et quisquam numen Junonis adorat] De Junone et Eurip. τοιαύτῃ θεῷ τίς ἂν προσεύχοιτο; Hunc locum est imitatus Naso Am. l. III. 'Et quisquam pia thura focis imponere curet? et Metam. II. 'Et vero cur quis Junonem lædere nolit Offensamque tremat quam prosum sola nocendo?' *Germ.*

Quisquam numen Junonis adorat] Quisquam interrogationem cum indignatione quadam complectitur: exempla habet Hadr. Cardinal. de Serm. Latin. idem fere expressit Homerus odyss. v. 128. Ζεῦ πάτερ, οὐκέτ' ἔγωγε, &c. *Emmeness.*

Junonis] Pro meum, nomen pro pronomine. *Servius.*

53 *Præterea*] Postea: ut, 'Præterea vidit: nec portitor orci Amplius objectam passus transire paludem.' *Idem.*

Præterea] In medio posuit, et bis est repetendum. *Donatus.*

Supplex aris imponet] Breviter utrumque dixit, aut enim suscipiuntur vota precibus, aut honore redduntur; et ostendere vult, non solum non sibi supplicandum, sed nec simplici veneratione dignam futuram. *Servius.*

Aut supplex aris imponet honorem] Par locus Ovid. eleg. l. III. 'Et quisquam pia thura focis imponere curet?' *Cerda.*

Honorem] Hac voce frequenter usum esse Maronem ad augendam dictionis majestatem notat Scalig. Poët. IV. 16. ut, 'Divum templis induxit honorem:' ibi plura. *Emm.*

54 *Talia flammato*] Quod superius intermiserat, nunc reddit: nam dixerat superius, *Hæc secum:* et modo, *secum volutans.* *Servius.*

Flammato] Superius dicit accensa: sed plus est flammato pectore, ut ostendat quantum accreverit ira, ex comparatione Minervæ. Nocendi autem consilium de Minervæ exemplo cepit; præsertim cum Trojanos videret navigantes. *Donatus.*

Talia flammato corde] Grande verbum est, ut Scaliger Poëtic. IV. 16. Quo usus Statius Theb. I. 249. 'aut illi saucia dictis Flammato versans inopinum corde dolorem.' Tacito familiare, pro composito *inflammare.* Histor. II. 74. 'namque omnes exercitus flammaverat arrogantia militum:' idem IV. 24. 'his inter se vocibus instinctos flammavere insuper allatæ a Vespasiano literæ.' *Emm.*

Volutans] Id est, cogitans. Multi sane *talia volutans, talia revolutans* accipiunt. *Servius.*

56 *Nimborum*] Nimbi enim ventos significant: plerunque nubes vel pluvias: ergo prout locus fuerit, intelligamus. Proprie tamen *nimbi* dicuntur repentinæ et præcipites pluviæ; nam pluvias vocamus lentas et juges. Et figurate *Patriam, locum,* unam enim varietas ipsa significat. *Id.*

Nimborum in patriam] Habet rationem personæ, non reginæ, sed iratæ, quæ occasionem nolit omittere loci et temporis. Nam si rationem reginæ haberet, mitteret aliquem, qui Æolo juberet. Sed quia mandata, nisi ipsa adesset, poterant aut negligentius agi, aut differri, et sic præteriret nocendi occasio, omisit personam reginæ. Et sic monet Poëta per nos ipsos agendum, quod rectius curari volumus, et inferiori personæ exhibendum honorem, si illa indigemus. Nam gratatur sibi a potiore esse delatum. Cætera significant ventos cavis terræ oriri. *Donatus.*

Nimborum in patriam] Homerus Odyss. K. in principio. Ovid. l. XI. et XIV. *Hart.*

Loca fœta] Nunc plena, veluti est, 'Fœta armis.' Sciendum est etiam *fœtam* dici et gravidam, et partu liberatam: ut, 'Fecerat et viridi fœtam Mavortis in antro.' Enixam eam fuisse, lac quod pueris præbebatur, ostendit. Item *fœtam*, gravidam; ut est, 'Non insueta graveis tentabunt pabula fœtas.' Ergo quia *fœta* medius sermo est, bene hoc loco epitheta duo discrevit; dicens, *Graveis fœtas*: ut *bonum facinus*, et *malum facinus* dicimus, et *bonum venenum* et *malum venenum*. Servius.

Austris] Figura est celebrata apud Virgilium: et est species pro genere. Legerat apud Ennium, *Furentibus ventis*: sed quasi asperum fugit, et posuit *Austris*, pro ventis. *Idem.*

Austris] Sunt qui cum spiritu legunt *hauster*, quasi ab hauriendo. alii ab *αὐστηρὸς* derivare malunt, quia nocet vehementer, pro qua stat sententia Dausq. Orthogr. p. 50. *Emm.*

56 *Æoliam venit*] Ut *Italiam fato*. Pro *in Æoliam*. Novem autem insulæ, quæ sunt circa fretum Siciliæ, vocantur Æoliæ ab Æolo rege Siciliæ, licet propria nomina habeant: unde Virgilius ait, 'Æoliam Liparem.' Poëtæ quidem fingunt hunc regem esse ventorum, Ippotæ sive Iovis sive Neptuni filium, qui cum immineret bellum, quo Tyrrenus Lypari frater, Peloponessum vastare proposuisset, missus ab Agamemnone, ut freta tueretur, pervenit ad Lyparum, qui supra dictas insulas regebat imperio; factaque amicitia, Cyanam filiam ejus in matrimonium sumpsit, et Strongulam insulam, in qua maneret, accepit. Varro autem dicit hunc insularum regem fuisse, ex quarum nebulis et fumo Vulcaniæ insulæ, prædicens futura flabra ventorum, ab imperitis visus est ventos sua potestate retinere. *Servius.*

Æoliam venit] De insulis Æoliis, et imperio Æoli, vide si placet Dionysium in descript. orbis. Etiam Diodor. v. 8. et Strabon. l. VI. et Gyraldum Syntagm. V. *Pontanus.*

Æoliam venit] Quæ ventorum nimborumque patria est, ut ex Ovidi Met. I. 261. et seqq. Tales insulas Mela II. 7. numerat septem: sed Turneb. XXI. 10. hic designari Strongylem (hodie *Stromboli*) testatur, quia, Solino l. XII. et Plin. III. 9. testantibus, *domus Æoli* vocatur. *Emm.*

Hic] Illic, ut superius, 'Hic illius arma, hic currus fuit.' *Servius.*

Vasto antro] Physica ratione hoc fingit poëta: naturale enim est, ut loca concava plena sint ventis. Sane *vasto* pro desolato veteres ponebant. Ennius Ifigenia: 'Quæ nunc abs te viduæ et vastæ virgines sunt.' Ponebant et pro magno. Clodius commentariorum: *vasta, inania, magna. Id.*

Vasto antro] Id est, ingenti, ut Non. Marcel. c. 4. passim, sic noster: etiam Phædr. fab. I. 6. 'cepissent cervum vasti corporis.' *Emmenessus.*

Rex Æolus] Scribit Diodorus l. v. Æolum Vulcaniis insulis imperasse (quæ ab eodem postea Æoliæ sunt nominatæ) pium fuisse, ac justum regem, et perhumanum erga hospites, ac nautas, docuisse velis uti; præterea ex diligenti ignis observatione prædicere solitum, qui venti futuri essent, atque inde locum datum fabulæ, ut ventorum Rex fingeretur. Eadem fere Strabo l. I. Dionysius affert de illo *βασιλῆος φιλοξείνου*, propter illam in hospites humanitatem. Homerus Odyss. l. x. illum vocat *ταμίην ἀνέμων*, *promum condumque ventorum*. Plutarchus de exsilio, *τὸν θεοφιλέστατον Αἴολον*, *Diis charissimum Æolum*. Horatius, 'ventorum pater.' Fuisse hunc Regem Thuscorum Sostratus scribit l. II. rerum Thuscanicarum, et Plutarchus in parallel. Ovidius Met. l. XIV. 'Æolon ille refert Thusco regnare profundo.' Quod de

ignis observatione dixit Diodorus, capiendam fortasse de fumo, ex mente Plinii, II. 9. et Solini, qui scribunt, Æolum, cum regnaret in Strongyle, ex ejus insulæ fumo, quinam flaturi essent venti, in triduum prædicere solitum: inde existimatum ventos Æolo paruisse. *Cerda.*

Antro] Antrum hoc et cavernam ventorum ita late describit Valerius Flaccus Arg. I. 'Continuo Æoliam Tyrrhenaque littora tendit. Stat rupes horrenda fretis; quot in æthera surgunt Molibus, infernas totidem demissa sub undas. Has Nymphæ ventique domos, et naufraga servat Tempestas.' *Idem.*

57 *Luctantis*] Elaborantes egredi, vel inter se sævientes. *Servius.*

Luctantis ventos, &c.] Huic sermoni affinis sermo Aristophanis, qui in Vespis de Borea ἐναστρατεύσατο. Potestatem Æoli in ventos atque imperium Virgilius expressit, Poëtis omnibus grandius, sublimius, magnificentius. Quis conferendus cum duobus versibus, in quibus nunc sum? quis cum illis, 'celsa sedet Æolus arce, Sceptra tenens, mollitque animos, et temperat iras?' Quid cum audies? 'Et premere, et laxas sciret dare jussus habenas.' Quid illa? 'Æole, namque tibi Divum pater, atque hominum rex, Et mulcere dedit fluctus, et tollere vento.' Quid demum? 'Nimborumque facis tempestatumque parentem.' Audisti Poëtam, verius Poëtarum omnium magistrum. *Cerda.*

Sonoras] Graves sonis. Et est tempestatis epitheton. Ordo autem talis est, Æolus ventos et tempestates sonoras vasto antro premit. Quidam *sonoras* semper strepentes tradunt; ut, 'fluminibusque sonoris:' nam *sonorum* est quidquid sine intermissione sonum servat; *sonans* vero quod ad tempus auditur. Male autem quidam accipiunt *sonoras* pro *sonantes*, cum sit proprium *sonorus*, ut θάλασσά τε ἠχήεσσα. Aliud enim est ἤχουσα, sonans. *Servius.*

Sonoras] Nescio quæ major dignitas in hac voce, quam si diceret *sonantes*. Ita Val. Arg. I. 'Dii quibus undarum, tempestatisque sonoræ Imperium.' *Cerda.*

58 *Ac vinclis, &c.*] Translatio est per poëticam licentiam facta. Carcer autem est undecunque prohibemur exire, dictus quasi *arcer* ab arcendo. Locum autem, in quo servantur noxii, carcerem dicimus numero tantum singulari: unde vero erumpunt quadrigæ, carceres dicimus numero tantum plurali: licet plerunque usurpet Poëta, ut est, 'Ruuntque effusi carcere currus:' alii vinclis carceris tradunt: ut, 'Quam ferro excisam crebrisque bipennibus instant.' *Serv.*

Imperio premit] Homerus Odyss. K. ἠ μὲν παυέμεναι, ἠδ' ὀρνύμεν ὅν κε θέλῃσι. *Hartung.*

Carcere] De ventis quoque *carcerem* dixit Lucan. l. V. 'Æolii jacuisse Notum sub carcere saxi:' et Valer. Arg. I. 'fundunt se carcere læti Thraces equi:' et Ovidius Met. XIV. 'Æolon Hippotadem cohibentem carcere ventos.' Silius l. IV. 'Et pater Æolio qui frangit carcere ventos.' *Cerda.*

Imperio premit, ac vinclis et carcere frenat] Sub sua potestate habet ventos Æolus in carcere, qui cum exeundi veniam concedit, dicitur janua carceris patere, ut Ovid. Fast. II. 455. 'Et sex reserata diebus Carceris Æolii janua laxa patet.' Eleganter alludit Juvenal. Sat. X. 180. cum de Xerxe agit: 'In corum, atque eurum solitus sævire flagellis Barbarus, Æolio nunquam hoc in carcere passos.' *Emmeness.*

59 *Illi indignantes*] Hic aperte ostendit, quid sit luctantes. *Servius.*

Illi indignantes] Hos impetus ventorum, hæc murmura indignantium in cavernis expressit Calaber l. XIV. Ἔνθ' ἄνεμοι κελαδεινὰ δυσηχέες ἠύλίζοντο

Ἐν κενεῷ κευθμῶνι. περίαχε δ' αἰὲν ἰωὴ, Βρυχομένη ἀλεγεινά: *Ubi venti magno strepitantes murmure stationem habent In vacua spelunca: perpetuoque sonus circumfremit Horrendum rugiens.* Sed et Lucretius l. VI. ita: 'Speluncasque velut saxis pendentibus structas Cernere quot venti cum tempestate coorta Complerunt, magno indignantur murmure clausi Nubibus, in caveisque ferarum more minantur.' Valerius Flaccus Arg. I. 'at cuncti fremere intus,' loquitur de ventis clausis. *Cerda.*

Magno cum murmure] Non circum montis claustra, sed cum magno montis murmure fremebant: et est major sensus; sic fremebant, ut etiam antra possent sonare. Sic dixit Pacuvius *Murmur maris*, quia ventos murmur sequitur, ut ipse alibi, 'Magno misceri murmure Pontum.' *Servius.*

Cum murmure] Fremebant, quod ventos murmur sequitur, nam et murmur (maris) dicitur. *Idem.*

60 *Circum fremunt*] Quidam hoc loco *fremunt*, id est, imperia recusant, intelligunt, ut a Coss. in Annalium Secundo, &c. 'Ne quis regnum occuparet, si plebs nostra fremere imperia cœpisset,' id est, recusare. Ita et hic ostendit ventos imperia recusantes. Nonnunquam *fremere*, velle significat, ut: *arma amens fremit.* Servius.

Claustra] Hac voce usus quoque Statius Theb. I. 'jam claustra rigentis Æoliæ perculsa sonant.' Inde eundem explicabis, Theb. III. 'Tum fragor hiberni subitus Iovis; omnia mundi Claustra tonant.' Quæ hæc claustra, nisi unde venti infremunt a quatuor orbis partibus? Ita et Claudianus Rap. I. 'si forte adversus ahenos Æolus objecit postes, vanescit inanis Impetus, et fractæ redeunt in claustra procellæ.' *Cerda.*

Celsa arce] Secundum quod superius diximus. Venti enim melius deprehenduntur ex alto. *Servius.*

Sedet] Non otiatur, sed curat. *Sedet* enim apud antiquos, *considerat* significabat: ut, 'ipse Turnus sacrata valle sedebat.' *Idem.*

Celsa sedet] Sedet Æolus in solio, quod est in celsa arce. *Celsum est* solium: quia hic habitus conciliat majestatem: et inferiora melius ex alto observantur, ut hic venti. *Sedere* autem non est otiari, sed *curare* et *considerare*, teste Servio. Et notat Turnebus, *sedere* magistratuum esse, exemplis Cic. in Vatin. 'De quibus duos prætextatos sedentes vides.' Et pro Rab. 'Modo vos in Gabinium judices sedistis.' Ita Catullus: 'Consule Pompeio primum duo, Cinna, sedebant Mœchilli,' &c. Ubi Gifan. annotat, *sedebant*, senatorium esse. *Taubmann.*

61 *Mollitque animos*] Id est, Ventos, ἀπὸ τῶν ἀνέμων: veluti est, 'Quantum ignes animæque valent:' et Horatius, 'Impellunt animæ lintea Thraciæ.' *Servius.*

Mollit] Ideo dixit, ut per transitum ostenderet, et vitia naturæ nulla ratione mutari, sed mitigari aliquatenus posse. *Idem.*

62 *Maria ac terras cœlumque profundum*] Atqui quatuor elementa sunt: terra, aqua, aër, æther. Sed hoc loco rite prætermisit æthera: quia venti non turbant superiora, ut ait Lucanus, 'Pacem summa tenent:' sed aut terras, aut maria, aut aërem. Nam *cœlum* hoc loco pro aëre posuit: ut Lucretius, 'In hoc cœlo qui dicitur Aër:' *profundum* autem et *sublime* dicitur, ut *supremum, altum: Pro supreme Iupiter: postremum* potest et ad maria et ad terras referri; quidam *profundum*, in profundum accipiunt; alii pro funditus: et sicut hic profundum in altitudinem, sic alibi fastigia de infima parte: 'Forsitan et scrobibus quæ sint fastigia quæras.' *Idem.*

Ni faciat, maria, &c.] Assignat rationem, cur ventis fuerit Rex dandus:

quippe omnia confunderent, nullaque esset maris terrarumque distinctio, quod factum esse, cum carebant rege, Valerius scribit Argon. I. 'hinc olim soliti miscere polumque Infelixque fretum; neque enim tunc Æolus illis Rector erat; Libya cum rumperet advena Calpen Oceanus, cum flens Siculos Œnotria fines Perderet, et mediis intrarent montibus undæ. Intonuit donec pavidis ex æthere ventis Omnipotens, regemque dedit, quem jussa vereri Sæva cohors.' *Cerda*.

Cælum] An aërem intelligit? fortassis. Lucretius, 'in hoc cælo qui dicitur aër.' An proprie cœlum? Possis hoc quoque; nam in præmissis versibus Valerius, 'soliti miscere polumque.' An aërem, et ignem? Sustineri et hoc posset. Sic enim quatuor elementa enumerabit. *Cælum*, quippe sumitur et pro aëre, et pro æthere, qui est ignis. Itaque elegit vocem mediam, qua duplex elementum signaret. Vide quæ ego ad illud Æn. VI. 'Principio cœlum, ac terras, camposque liquentes.' Ubi *cælum* et pro igne et pro aëre sumi, Servius ait. Notetur obiter cœli significatio alia. Oris partem ad palatum οὐρανὸν vocat Pollux l. II. *Idem*.

63 *Ferant*] Auferant. Et est aphæresis. *Servius*.

Rapidi] Veloces, ut supra. *Idem*.

Verrantque] *Verrere* est trahere: a rete, quod *verriculum* dicitur. Est autem principalitas verbi, *verro*, *verris*, præteritum *versi*: unde est participium *versus*; hinc alibi, 'et versa pulvis inscribitur hasta,' id est, tracta. Sed archaismos; nam nostra omnis vis in animo et corpore sita est. *Idem*.

64 *Speluncis atris*] Vel tenebrosis, vel magnis. *Idem*.

65 *Hoc metuens*] Providens, cavens, aut timens. Ergo Juppiter timet: non sibi, sed elementis; ne turbentur eruptione ventorum: ut si bellorum tempore dicas, virum fortem timere, non sibi, sed liberis suis. *Idem*.

Hoc metuens] Explicui, providens, et cavens, *Metuere* enim, ut vulgo accipitur, non esset e dignitate Jovis, qui omnipotens. Nequeo negare *timorem*, *metum* ab auctoribus sæpe confundi, tamen sæpe ita discriminantur, ut *timor* teste Tullio Tusc. IV. sit de malo jam appropinquante: sed *metus* de periculo remotiore. Inde est, ut *metuo* sæpe capiatur, pro provideo; nam tum locus est providentiæ, cum remotiores a malo sumus, quod de verbo *timeo* dici nequit. Itaque apud Horatium 'penna famæ metuens solvi,' est, cavens solvi: et apud Virg. Ge. I. 'Arctos metuentes æquore tingi,' est φυλαττομένας. Ennius apud Festum: 'Vivam an moriar: nulla in me est metus,' id est, cura: et nota olim fœmineo genere enuntiari: id enim agit Festus Enniana auctoritate. Et de loco, in quo sum, Servius ex fragmento Danielis ita: *Metuens*, *providens*, *cavens*. Cerda.

Molemque et montes] Id est, molem montis. Et est figura endyadis, cum una res in duas dividitur, metri causa, interposita conjunctione: ut alio loco, 'Pateris libamus et auro:' id est, pateris aureis. *Servius*.

66 *Fœdere*] Modo lege: alias pace, quæ fit inter dimicantes. *Fœdus* autem dictum vel a fœcialibus, qui olim fœdales dicebantur, id est, sacerdotes, per quos fiunt fœdera: vel a porca fœde lacerata, hoc est, lapidibus cæsa: ut ipse: 'Et cæsa jungebant fœdera porca.' *Idem*.

Fœdere certo] Inter Deos gentilium ita res erant constitutæ, ita distributa imperia, ut prius Juppiter jussisset certo quodam pacto, quod cuique esset administrandum; quo facto, jam illo inconsulto, quisque poterat munus suum administrare. Hinc postea Juno ad Æolum, 'Æole, namque tibi Divum pater atque hominum rex Et mulcere dedit fluctus, et tollere ven-

tos.' Ex hujus fœderis violatione procedunt, quæ apud Senecam queritur Juno: 'fœdus umbrarum periit: Vidi ipsa, vidi nocte Diis justa inferum Et Dite domito, spolia jactantem patri Fraterna.' Dolet quippe Juno eductum Cerberum contra fœdus. Inde procedunt illa Claudiani Rap. l. I. ore Lachesis ad Plutonem, 'Ne pete firmatas pacis dissolvere leges Quas dedimus, nevitque colus: ne fœdera fratrum Civili converte tuba: cur impia tollis Signa? quid infestis aperis Titanibus auras?' *Cerda.*

67 *Et premere, et laxas sciret dare jussus habenas*] Permansit in translatione: ut, 'vinclis et carcere frenat:' *jussus* autem ob hoc posuit, quia suo nihil facit imperio. Nam tolle hoc, et major est omnibus diis: si ad ejus voluntatem possint elementa confundi, ut ipse Æolus, 'Mihi jussa capescere fas est.' Simul ventorum ostenditur vis, quibus parum fuit superponi montem, nisi et regem acciperent, qui ipse quoque alieno pareret imperio. Alii *jussus* ita intelligunt, non cum juberetur, tunc hoc faceret, alioquin Junoni obsequi non posset; sed ita administrare, ut etiam jussus erat secundum desiderium temporum. *Servius.*

Habenas] Ab equis ad ventos crebræ metaphoræ. Sic supra de Æolo *frenat*. Horatius Od. IV. 4. 'Eurus Per Siculas equitavit undas.' Valerius concitans tempestatem, Boream periphrastice ita describit, 'Fundunt se carcere læti Thraces equi.' Eurip. Phœniss. Ζεφύρου πνοαῖς ἱππεύσαντος ἐν οὐρανῷ: *Zephyro flatibus equitante in cœlo.* Oppianus Hal. v. de ventis, Αἰεὶ δυσκελάδοισαι συνιππεύοντες ἀέλλαις: *Semper gravisonis coëquitantes procellis.* Ut vero Poëta *dare habenas*, ita Euripid. metaphora alia, δοῦναι χαλινοὺς γυναικί: ut et Livius, 'date frænos impotenti naturæ, indomitoque animali.' Hominem, qui aliquid jussus facit, Græci vocant ἐγκέλευ[στον] *Cerda.*

Laxas dare habenas] De hac [locu]tione Scefferus de re vehicular. [...] qui plus dicit esse *immittere*, [quam] *dare*, quoniam qui dat, non tene[t ha]na adstricta, nec tamen libera p[...] esse, qui vero immittit, sinit q[...] esse libera. Sed cum Poëta [laxas] *habenas* dicit, cum Non. Marce[llo] 4. *remissa, libera frena* intelli[gi] esse arbitror, ut G. II. 364. '[...] per purum immissus habenis.' [...]

68 *Ad quem*] Apud quem. *Se[rvius.]*

Supplex] Non quia supplicanti[s ver]ba sit locuta, sed quia venit. *Do[natus.]*

Supplex his vocibus] Putant [inter]pretes hic corpus supplex exp[...] nequit credi: non enim Iuno [...] deret ad Æolum inclinato et sup[pli]bundo corpore, hoc non ex eju[s dig]nitate. Sed *supplex vocibus*, i[d est] supplicans. Sic Venus infra ad [...] Cupidinem: 'Ad te confugio, e[t sup]plex tua numina posco:' id est, [sup]plicabunda voce. Non enim [...]bile Venerem accidisse ad [...] Clare Tacitus Annal. I. 'Neque [...] in lacrymas, neque voce sup[...] Græci etiam dicunt ἱκέσιον λ[όγον] *supplicem sermonem*, vel *supplic[...]* Virgilius Æn. VIII. 'Supplicib[us su]pera votis.' *Cerda.*

69 *Æole*] Rhetoricum est in [...] petitione hoc observare: ut [...] præstare qui petitur; ut sit p[...] justa, nec plus aut minus qua[m de]beat petat; ut sit possibilita[s; ut] res justa sit quæ petitur: ut h[abeat] modum petitio; ut sequatur [remu]neratio. Et sciendum, secundum [hunc] ordinem omnes petitiones fo[rmare] Virgilium, ut in hoc loco possil[ibilitas] est, 'Et mulcere dedit fluctus, [et tol]lere vento.' Justa petitio est, '[Gens] inimica mihi Tyrrhenum navi[gat æ]quor:' omne enim quod cont[ra ini]micos petimus, justum est. [...] est petitionis, 'Incute vim ven[tis]

disjice corpora ponto.' Remuneratio: 'Sunt mihi bis septem præstanti,' &c. Ordo ipse est: *Æole,* incute vim ventis: et est figura parenthesis. Inter parenthesim et eclipsim hoc interest; quod parenthesis est, quotiens remota de medio sententia, integer perdurat sermo. Plenum namque est: '*Æole,* incute vim ventis.' Item, '*Æneas* rapidum ad naves præmittit Achatem.' Eclipsis autem est, quotiens, remotis interpositis, deest aliquid, *ἀπὸ τοῦ ἐκλείπειν*; ut est, 'Quos ego?' deest enim, affligam.

Sane Antiqui quotiens a minoribus beneficium petebant, a nomine incipiebant; et erat honoratius, si nomen ipsius ante præferrent. *Servius.*

Æole] Omnia in hac oratione sociata sunt summo artificio. Incipit a nomine, quod nec Junonem humilem facit, et Æolo gratum est. Ostendit enim se illi benevolam cum norit nomen. Et ipse lætatur se potiori notum, perindeque acceptum atque charum. Ergo captat benevolentiam Juno: facit item attentum, cum idem conjiciat Æolus officium suum Junoni esse necessarium, cum subtiliter intellexisset, habere in ventos plenissimam potestatem. *Donatus.*

Divum pater] Jupiter, et est periphrasis, id est, circumlocutio. *Pater* autem Virgilio ad eminentiam ponitur; ut, 'pater Æneas,' et 'pater Apenninus.' *Servius.*

Divum pater] Ne arrogantem faceret Junonem, si dixisset maritus et frater, ut supra, cum locuta est secum: ergo hic satius fuit, id intelligi posse, quam dici. Ne autem prolixior esset futura oratio; ipsa occulte sibi præponit, quam excusationis causam potuisset Æolus opponere, et illis respondet, ne ulterius accedi possit, et ne negaret Æolus ventos esse in potestate sua, prævenit, ostendens plenam illum a Jove in eos habere potestatem. *Donatus.*

Æole, namque tibi divum pater] Sic et Hom. Od. K. *δύναμις γὰρ ἐν ὑμῖν.* Et Epig. III. *ἀλλὰ θεὰ, δύνασαι γὰρ, ἢ ἠθητῆρα μετεῦξον,* &c. Item Eurip. in Oreste: *ἱκνοῦμαι—τοῖς δεομένοισιν ὠφελεῖν, οἷός τε δ' εἶ.* Ut autem *Divum pater,* Græcis sæpe *βασιλεὺς θεῶν.* et Hom. *πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.* Patriam potestatem Aristot. de morib. Θ. regiæ æquiparat ex Homero, et divinæ, his verbis: *ἡ μὲν γὰρ πατρὸς πρὸς υἱεῖς κοινωνία βασιλείας ἔχει σχῆμα. τῶν τέκνων γὰρ τῷ πατρὶ μέλει, ἐντεῦθεν δὲ καὶ Ὅμηρος τὸν Δία πατέρα προσαγορεύει, πατρικὴ γὰρ ἀρχὴ βούλεται ἡ βασιλεία εἶναι.* *Germanus.*

70 *Et mulcere dedit fluctus et tollere vento*] Aliud pendet ex alio: nam qui potest mulcere, potest et tollere, id est, erigere in tempestatem: mulcere autem *delinire.* Hinc mulsum, quod dulcedine animos nostros permulceat; alii *mulcere,* mitigare, mollire, vel fovere. *Servius.*

Et mulcere dedit fluctus et tollere vento] Macrobius v. 4. ex Homero desumptum hoc testatur Odyss. K. 21. *Κεῖνον γὰρ ταμίην ἀνέμων ποίησε Κρονίων, Ἠμὲν παυέμεναι, ἠδ' ὀρνύμεν ὅν κ' ἐθέλῃσι.* Æolum *patrem ventorum* appellat Horat. od. I. 3. *Emmeness.*

Tollere vento] Recte legitur, *vento:* non *ventos,* judicio quidem H. Steph. Erythræi, Pimpont. Hortens. Nascimb. Scaligeri, ipsius Servii, aliorumque: ut intelligatur, eosdem fluctus attollere atque inflare, ventum immittendo. Sitque singularis pro plurali. Quidam exponunt: vel uno vento. *Taubmann.*

71 *Gens*] Sermo hic, et nationem significat, et familiam; sed nunc ad utrumque potest referri: nam aut ad familiam Æneæ, aut ad Trojanam gentem refertur. *Servius.*

Gens inim.] Hic non nominavit Æneam, ne responderet Æolus, non audeo in nepotem Iovis, a quo imperium sumpsi. Speciale igitur subtraxit, generale posuit. *Donatus.*

Inimica] Non dicit se genti inimi-

cam, sed gentem sibi, quasi inferiores potiorem provocent: quæ res etiam Æolo indignationem movet, ut Iunoni auxilietur. *Idem.*

Tyrrhenum] Tyrrhenum mare dictum est, vel quod Tusciam alluit, id est, Tyrrheniam. Tyrrhenus enim cum fratre Lydo regnum ea indulgentia tenuit, ut ingens frequentia populi his contingeret, quæ causa summam rerum fecit inopiam, nullo patriam relinquente, aut volente peregrinari, quia tanta bonitas erat in regibus; consilium igitur habuerunt, ut partiti turbam, quam alere non poterant, alternis diebus abstinerent a cibis, lusibusque vacarent, atque hac lascivia excogitaverunt, talorum tesserarumque jactus, pilæque lusum, et tibiæ modulationem, et concentum symphoniæ tubarumque, quibus avocati cives, facilius tolerarent jejunium. Novissime tamen quia vincebat necessitas, nec ulla consilia famem relevarent: sortiti sunt uter ex fratribus cum parte populi abiret, in quas sors terras dedisset: cum Tyrrhenus sorte jussus discederet, in mari, quod Tyrrhenum ab eo vocatur, periit. Cujus filius Tuscus cum populo evasit in regionem Tusciam, quæ ab eo nomen accepit; vel certe a Tyrrhenis nautis, qui se in hoc mare præcipitaverunt. Namque hoc habet fabula: Dormientem in litore Liberum Patrem puerum nautas abstulisse Tyrrhenos, qui quum esset experrectus in navi, quo duceretur interrogavit; responderunt illi, quo vellet. Liber ait, Ad Naxum insulam, sibi sacratam. At illi cœperunt alio vela deflectere, quamobrem iratum numen Tigres sibi sacratas jussit videri, quo terrore se illi præcipites dantes, mari nomen dederunt. Alii dicunt, quod stuprum Libero Patri inferre temptaverunt, ac propterea hoc pertulerint. *Servius.*

Tyrrhenum] Quod facilius concitatur et Italiæ vicinius est. *Donatus.*

Mihi] Reginæ et Jovis sorori et conjugi, quod, ne arrogans videretur, subtraxit. *Idem.*

Mihi navigat] Id est, in meum dolorem. *Servius.*

Navigat æquor] Figura Græca est. Nos enim dicimus, *per æquor navigat.* Similiter etiam alio loco, 'Terram, mare, sydera juro:' cum Latinitas exigat, ut addatur præpositio *per.* Et non vacat, quod *Tyrrhenum* addidit; videtur enim dicere jam eis Italiam esse vicinam. *Idem.*

Navigat æquor] Sic et πλέειν τὴν θάλατταν Demostheni: et Hom. ἐπέπλεον ὑγρὰ κέλευθα. Ulpianus autem l. I. §. Qui sint igitur. Π. Nautæ, caup. stab. passive extulit. Nautam accipere debemus eum, qui navim exercet: quamvis nautæ appellentur omnes, qui navis navigandæ causa in navi sunt. *Germanus.*

Navigat æquor] De verbis falso neutris consule Sanct. Minerv. III. p. 173. Cic. de fin. II. 'terram navigasset.' *Emmeness.*

72 *Ilium in Italiam portans*] Id est, res Ilienses. Et invidiose dicit *Ilium*, quasi ipsam cernat civitatem, quum Trojanos aspexerit. Et bene *Ilium*, hoc est, quam fata stare noluerint. *Servius.*

Ilium in Ital. portans] Res et homines Ilienses: vel, ex Ilio victo Penates portans in Italiam. Imitatur Euripidem in Oreste: Πάριν, ὃς ἤγαγ' Ἑλλάδ' εἰς Ἴλιον. Strigelius μεταληπτικῶς significari ait reliquias, signa, ornamenta, et regalia (ut vocant), et privilegia Ilii. Nascimbænius, ἐμφατικῶς, inquit, nec absque invidia, *Ilium portans*, dicit Juno, quasi Trojanos et urbem oculis cernat, quam sua opera destructam sciebat. Ita hyperboliκῶς et invidiose dixit, Æn. II. 'alii rapiunt incensa feruntque Pergama.' *Taubmann.*

Victosque penates] A Græcis. Tacite occurrit quæstioni: portat quidem et deos, sed *victos*, id est, contem-

nendos, ne facere contra invictos nollet. *Servius.*

Victosque penates] Ovid. Met. III. 539. 'Profugos posuistis sede penates.' Stat. Silv. II. Epicœd. in Glauc. 67. 'desolatique penates:' noster Ge. II. 505. *miseros* appellat. Hos per Æneam in Italiam delatos esse, docet Ovid. Fast. IV. 77. 'Serus ab Iliacis, et post Antenora flammis Attulit Æneas in loca nostra Deos.' et vs. 251. 'Cum Trojam Æneas Italos portaret in agros; Est Dea sacriferas pæne secuta rates.' Macrob. Saturn. III. 4. ubi de origine etiam agit: *penates*, quippe dici, *per quos spiramus penitus*, &c. Cic. a *penu*, vel a *penitus insidendo*: utriusque notationis rationem habes de nat. Deor. II. 27. Sitne nominativus sing. qui in usu non est, *penas*, an *penatis*, disputat Festus. Juxta Isiod. VIII. 11. Gentiles omnes Deos nominabant penates, quos domi colebant. Et penates dicti, quod essent in penetralibus, id est, in secretis. Hinc Florus III. 19. 'in penatibus domorum suarum trucidantur.' *Emm.*

73 *Incute vim ventis*] Duplex sensus est: *Incute* enim, si *injice* significat, et *ventis*, dativus est casus: hoc est, parva est eorum; etiam tu eis da magnam vim: sin autem, fac, septimus casus est: et erit sensus, Fac vim Trojanis per ventos: hoc est, per ventos vim in Trojanos incute. Ennius, 'Dictis Romanis incutit iram.' *Servius.*

Incute vim ventis] Expressit pathos, propter quod non explicat rem ordine. Dixit ergo quæ cupiebat, sed propter perturbationem sine ordine. *Donatus.*

Submersasque obrue puppes] Ordo est in sensu confusus: ante enim est ut obruantur fluctibus, et sic submergantur; id est, obrue ut submergas. Tota autem Junonis petitio in sequentibus explanatur. *Servius.*

Submersasque] Sunt qui *subversas* legendum autument, ne ordo in sensu sit confusus: obrui enim prius accidit, quam immergi. Mihi tamen displicere non potest, quod in antiquis omnibus exemplaribus, quæ versavimus, legitur, tum *summersas*, tum *submersas*: quod etiam si non accipiamus pro *submergendas*, ut Grammatici nonnulli interpretantur, certe Poëtarum mos est, hæc de industria sæpe confundere. *Pierius.*

Submersasque] Sic leg. non *summersas*, ut recte monet Dausq. quod pro *submergendas* dici vult Sanctius in Min. p. 55. *Emmeness.*

74 *Aut age diversas*] Hoc est, disperge illos per diversa, ne ad Italiam veniant: duobus enim generibus deletur exercitus, aut internecione, aut dispersione. *Servius.*

Aut age diversas] Ut si non possit provenire primum, proveniat secundum; quoniam sparsi nec quicquam audere, nec ad Italiam pervenire poterunt. *Donatus.*

Diversas] In antiquis omnibus exemplaribus de meliore nota *diversos* legitur, virili genere, ut de Trojanis intelligatur: quam lectionem aperte Donatus etiam agnoscit, ubi super ordine hoc plurima disputat, quæ in vulgatis codicibus non habentur. Ideo vero ait cupere Junonem, Trojanos diversos agi, quoniam sparsi nihil audere posterius poterunt, nec ad Italiam pervenire. Et inferius, 'Aut age diversos,' impleri non posset nisi venti,' ut supra dictum est, impugnantes sese, discretos Trojanos per diversa distraherent. *Pierius.*

Et disjice corpora] Hic mutavit conjunctionem; nam dicendum erat, *Aut disjice corpora.* Servius.

Disjice] Est hoc, quod Hesiod. Theog. loquens de ventis dixit, διασκιδνᾶσί τε νῆας: *dissipant naves.* Lege Isidorum etym. XVIII. 2. ubi versus hujus affert explicationem quandam. *Cerda.*

Corpora ponto] Tam virorum, quam navium: ut ipse alio loco, quum de

navibus loqueretur, 'et toto descendit corpore pestis.' Sciendum sane est, artem hanc esse petitionis, ut minora impetrare cupientes, majora poscamus: quod etiam nunc Juno facit: scit namque se fatis obstare non posse, sed hoc agit, ut eos arceat ab Italia. *Servius.*

75 *Sunt mihi bis septem*] Non sine ratione dicitur Juno Nymphas sua potestate retinere, ipsa est enim aër: de quo nubes creantur: ut est, 'Atque in nubem cogitur aër:' ex nubibus aquæ: quas Nymphas esse, non est dubium. Ideo autem Nympham Æolo pollicetur, quia ventorum rex est, qui aquæ motu creantur. Bene ergo ei jungitur origo ventorum. Sane notant Virgilium Critici, quia marito promittit uxorem: quod excusat regia licentia, ut Sallust. 'Denas alii, alii plures habent, sed reges eo amplius.' Vel certe quod ex priore conjuge improbos filios Æolus habuerit; vel quod hæc, quam promittit, immortalis est. Alii volunt Junonem per iram oblitam Æolum uxorem et filios habere; quod exinde asserunt, quia Æolus ad hæc nihil ei responderit; et bene Juno sic pollicetur, quasi Æolo beneficium ante non concesserit. E contra Æolus, non ad præsens, sed ad præteritum respondit, 'Tu mihi quodcunque hoc regni est.' *Idem.*

Sunt mihi] Addidit munus, ut explicetur ardor cupiditatis ejus. Et ex obliquo pulsat Veneris munus in Paridem, quæ dedit mulierem, quæ non erat in potestate sua. Unde contra Juno hic dicit, *Sunt mihi:* nec poterat Helena esse propria uxor, nec inde creari legitima soboles: ergo acute dixit: *Sunt mihi*, et, *Connubio jungam stabili, propriamque dicabo, &c.* quarum rerum nulla fuit in Helena. Non erat Veneris, ergo non potuit dare stabilem, nec legitime collocare. *Donatus.*

Sunt mihi bis septem, &c.] Hæ ne quatuordecim Nymphæ filiæ sunt Junonis? Non puto. Sed tantum Nymphæ, quæ hanc Deam comitarentur, essentque in ejus potestate. Sane Diis omnibus veterum Nymphæ quædam erant attributæ ad ministerium. Habuit Juppiter apud Ovid. Met. I. 'Sunt mihi semidei, sunt rustica numina Fauni, Et Nymphæ, Satyrique, et monticolæ Sylvani.' Habuit Neptunus, quem Νυμφαγέτην appellat Cornutus, et illi Hesiodus quinquaginta dat, sicuti Pindarus in Isthmiis. Habuit Phœbus Aganippidas suas et Aonias. Habuit Bacchus ita multas, ut vix recenseas nomina Baccharum, Bassaridum, Eleidum, Thyadum. Habuere etiam Deæ; ut Diana, venatrices; Thetis, Nereidas; Venus, Gratias. Sic ergo Iuno suas. *Cerda.*

Præstanti corpore] Bene etiam laudat istas, ut major sit in Deïopeja pulchritudinis gloria. Laudabilius est enim superare laudatos, ut ipse ad majorem Æneæ gloriam laudat et Turnum. Harum autem quatuordecim nomina, ut quidam volunt, in Georgicis invenimus. *Præstanti* autem *corpore*, pro *præstantis corporis;* ablativum pro genitivo. *Servius.*

76 *Quarum, quæ forma*] Dicimus et per se, *quarum quæ pulcherrima:* et plus ornavit inferendo *forma pulcherrima.* Idem.

Deïopeam] In Romano codice, in Oblongo, in Mediceo, et aliquot aliis antiquis, *Deïopea* nominandi casu scriptum est, pulcherrima elocutionis figura. Nam alibi etiam Virgilius utitur antiptosi. *Pierius.*

77 *Connubio jungam stabili, &c.*] Deest *eam*, et connubium est jus legitimi matrimonii. Et bene *Connubio jungam* dicit, ut hanc ab aliis segregaret, quæ a regibus sine lege habentur: solent enim reges inter plures uni præcipuam dare nomen uxoris. Et *connubio*, *Nu* brevem posuit cum naturaliter longa sit. *Nubo* enim,

unde habet originem, longa est. Sed est tropus Systole; qui fit quotiens longa corripitur syllaba metri causa. Ipse alio loco longam posuit, ut est, 'Hectoris Andromache Pyrrhin connubia servas?' Item, 'Cuique loci leges dedimus, connubia nostra Reppulit.' Et, 'Per connubia nostra.' Et, 'Nomadumque petam connubia supplex.' Sciendum tamen est, quia plerumque in compositione vel derivatione principalitatis corrumpitur natura. *Connubio jungam stabili, propriamque dicabo.* Multa in unum contulit versum, quæ Juno promittit. Dicendo enim *Connubio*, ostendit legitimum. Dicendo *Stabili*, longam promittit concordiam, id est, quæ divortio careat. Dicendo *Propriam*, adulterii removet suspicionem. Quod autem adjecit *Dicabo*, obsequentem eam fore demonstrat. In usu enim est ut dicamus, *sacerdos dicatus est numini*, hoc est, ad obsequium datus est. Alii *dicabo*, dabo accipiunt. Terent. 'Jam hanc operam tibi dico.' Id est, do, sicuti ab eo, quod est *dico*, participium a passivo *dictus* facit; ut est, 'Junoni infernæ dictus sacer;' quamvis alibi lectum sit, *templis sibi ferre dicatis*. *Propriam dicabo* autem deest, *tibi*, *eam*. *Propriam* autem possumus, vel firmam, vel perpetuam accipere, ut: 'si proprium hoc fuerit.' Terentius, 'Nihilne esse cuiquam proprium.' Et alibi, 'quod voluptates eorum propriæ sunt.' Et, 'Da propriam Thymbræe domum.' *Serv.*

Jungam] Apte, loquitur enim Iuno, 'cui vincla jugalia curæ,' ut habetur Æn. IV. Adi. *Cerda.*

Stabili] Proprie, quod alii jam observarunt. Videtur enim hæc vox usurpata in matrimoniis, quæ dirimi non poterant. Cicero in Anton. veluti rem explicans, dixit, 'in matrimonio stabili et certo collocavi:' ubi vox posterior priorem explicat. Virgilianam sententiam Propertius ita extulit eleg. II. 6. 'Semper amica mihi, semper et uxor eris.' et Plautus Aulul. 'Quod tibi sempiternum salutare sit procreandis liberis.' *Idem.*

Propriamque] Quod divortio caret. Hoc illud Apul. Met. l. VI. 'Nec unquam digredietur, a tuo nexu cupido, sed istæ vobis erunt perpetuæ nuptiæ:' *proprium* dicitur, teste Serv. Ecl. VII. 31. idem quod perpetuum: noster VI. 871. 'propria hæc si dona fuissent.' Cic. Orat. post red. in Sen. c. 4. 'quod si illud perenne, ac proprium manere potuisset.' Corn. Nep. VIII. 4. 'parva munera diutina: locupletia, non propria esse consueverunt.' Horat. Sat. II. 6. 4. 'nil amplius oro, Maja nate, nisi ut propria hæc mihi munera faxis.' *Emmeness.*

Dicabo] Id est, dabo, explicante Mureto. Nam veteribus verbum *dico*, *dicas*, usurpatur, pro, *do*, *das*, quod etiam Servius admonet. Sic et Catull. 'Quos junctos Cameri mihi dicaris,' id est, dederis. Quin *dico* unum e tribus verbis Prætoris, Muretus a dicando ducit, non a dicendo. Quod ille favente literarum genio. Nam, cum tria illa verba *Do*, *Dico*, *Addico*, darentur Prætori, quibus ille uteretur ad dandum cuique, quod suum esset, ad quem usum verbum *dico*, *dicis*? Adjuvo explicationem Mureti verbis Livii l. V. ex oratione Licinii Calvi ad Quirites: 'En vobis, juvenem filium tenens, effigiem, atque imaginem ejus, quem vos antea tribunum militum ex plebe primum fecistis: hunc ego institutum disciplina mea vicarium pro me Reip. do dicoque:' agnosce hic *dico*, *dicas*; ut sit sententia, *do et consecro*. Cerda.

Connubio jungam, &c.] Hi tres versus pulchre describunt conjugium. Promittit autem Juno conjugium: quia ipsa *pronuba* est, et *cui vincla jugalia curæ*, ut est in Æn. IV. Et bene, *Connubio jungam*, dicit, ut hanc ab aliis segregaret, quæ a Regibus sine lege habentur. *Stabili* vero dixit, de firmo certoque conjugio, nec divortio

ullo unquam dirimendo. Sic Cic. in Anton. II. 'Curio te in matrimonio stabili ac certo locavit:' ut notat Turneb. XII. 12. *Taubmann.*

Connubio jungam stabili propriamque dicabo] Spes luculentæ conditionis et matrimonii exoptati quid valeat, non est, quod hic explanem. Iisdem promissis, quod jam monuit Turneb. XVIII. 32. aggreditur Somnum Juno Iliad. Ξ. 267. Ἀλλ' ἴθ', ἐγὼ δέ κέ τοι χαρίτων μίαν ὁπλοτεράων Δώσω ὀπυιέμεναι, καὶ σὴν κεκλῆσθαι ἄκοιτιν, Πασιθέην, ἧς αἰὲν ἱμείρεαι ἤματα πάντα. Nihil notius, quam eo præmio Venerem pellexisse Paridem, de quo præter Ovid. in Her. epist. etiam Apulejus Met. l. X. 'si fuisset Deabus ceteris antelata, daturam se nuptam Paridi forma præcipuam, suique consimilem,' &c. *Emmeness.*

78 *Omnis annos*] Bene quia Dea est, non enim usque ad senectutem. *Servius.*

Meritis] Præstitis: ut alibi, 'Nec te regina negabo Promeritam,' id est, præstitisse. Et alterum pendet ex altero: meritum enim non nisi ex præstantis beneficio descendit. *Idem.*

79 *Pulchra prole*] Bene postremum addidit, propter quod matrimonium contrahitur, pulcherrimos filios. Et mire hoc Juno Lucina promittit, quasi non ob libidinem offerat. Notanda tamen figura: frequenter enim hac utitur: nam quod nos per genitivum singularem dicimus, antiqui per septimum dicebant: ut hoc loco, *parentem pulchra prole*, id est, pulchræ prolis. Et simpliciter intelligendum est: errant namque qui dicunt ideo *Pulchra* dixisse, propter Canacem et Macareum in se invicem turpissimos fratres; illi enim alterius Æoli filii fuerunt. *Servius.*

Pulchra faciat te prole] Nam ex legitimo et stabili connubio hæc proles speranda. Extollit etiam munus, primum a numero bis septem, deinde a qualitate. *Donatus.*

Pulchra te prole parentem] Quanto hæc melius (inquit Scalig. IV. 16.) quam si dicat, 'Pariat tibi liberos.' Idem, 'Non solam,' inquit, 'pollicetur oblectationem, quod bestiarum est: sed et prolem, cujus gratia matrimonium est institutum:' v. 3. Atque ut in priori versu perpetuitatem matrimonii pollicetur, ita in hoc felicitatem: nimirum prolem, et quidem pulchram. Nam (ut est apud Platon. Dialog. VI. de Leg. et Legumlat.) cogitare omnino Sponsus et Sponsa debent, quo pacto quam pulcherrimos et optimos civitati liberos possint procreare. Donatus hic *Pulchram prolem*, non corporis, sed generis honestate decoratam interpretatur: ut cum inferius Poëta originem Cæsaris adsereret a Trojanis descendere, et hanc partem inter laudes ejus poneret; 'Nascetur,' inquit, 'pulchra Trojanus origine Cæsar:' scilicet, *Pulchra* non corpore, sed natalium honestate: ἀρχαϊκῶς autem et more suo, *pulchra prole parentem*, dixit in casu septimo, pro, *pulchræ prolis.* Taubm.

Pulchra faciat te prole parentem] Sic Apulejus Met. l. VI. 'unde me præclara sobole aviam beatam scilicet faciat.' Pro *facere* Lucret. l. V. *procudere prolem.* Vide Gifanium. *Emm.*

80 *Æolus hæc*] Deest *dixit:* quod ex posterioribus intelligitur, ut supra notavimus. *Servius.*

Æolus hæc contra] Non contra voluntatem Junonis, sed contra verba: non enim ad præmia respondet, ne videatur moveri libidine, ut Paris. Reddit benevolam, cum dicit discernendo officia: Tuum est jubere, meum complere jussa. *Donatus.*

Æolus hæc contra] Brevi Orationi opponit pro re nata brevius responsum Æolus, et beneficiis Junonis erga se exaggeratis omnem ipsi operam pollicetur, atque etiam præstat. *Æolus* est imago aulicorum parasitorum (inquit Victorius) colludentium cum dominis. Non enim dis-

putat hic Æolus de Jure: an juste faciat, an secus, turbando alterius regnum, et piam gentem atque exsulem vexando: sed statim ad Reginæ affectus inflectit et conformat suos. *Taubmann.*

Regina] Inferioris personæ reverentia est, majorem meritis appellare, non nomine. Contra, majoris est minorem nomine tantum vocare: qui ordo non nisi per indignationem corrumpitur: ut in duodecimo, Sages in extremis rebus, Turnum, non regem vocat: ut, 'Ruitque implorans nomine Turnum.' Et alibi de Aristæo, 'Et te crudelem nomine dicit.' *Serv.*

Tuus, o regina, quid optes] Et si placet *quid* indefinitum, in plerisque tamen codicibus vetustis *quod* habetur: idque alicubi per *t* finale, non ut numerum significet, sed quia *t* et *d* indifferenter poni tam in tabulis æneis, quam in marmorum monumentis, apud veteres observatum. *Pierius.*

O regina] Vide N. Ge. IV. 321. et ad Amph. Planti act. I. 3. *Est* responsum hic aulicum, Gnedige Fraw: Was Ewer Gnad will. *Taubmann.*

Optes] *Optare* non tantum eligere significat; ut alibi, *Optavitque locum regno;* sed etiam *velle*, ut hoc loco, *quid optes*, quid velis. Lucilius in VI. *Quid ipsum facere optes?* id est, velis: alii, *quid optes*, quid petas. Sane servavit ordinem. Nam qui promittit statim a primo polliceri debet, post si qua vult addat; ut auditor expectatione non pendeat. *Servius.*

81 *Explorare*] Deliberare. Superius namque multa poposcerat Juno. Hoc ergo dicit: Tuum est deliberare quid velis, aut certe aperire vel pensare, quale sit desiderium: alii explorare Jovis animum; aut certe *explorare*, explanare; aut certe statuere an æquum sit, quod petis: tuus enim hic labor est. *Idem.*

Quid optes Explorare] Orditur ab utriusque officio. Tui, inquit, laboris et curæ est, deliberare, σκέπτεσθαι, quodnam ex iis, quæ modo poscebas, potissimum velis jubeasque; sollicitudinis autem meæ est, id gnaviter dare effectum. *Taubmann.*

Mihi jussa capessere fas est] *Capessere*, est *sæpe capere:* figura est liptotes, quod fit quotiescunque minus dicimus et plus significamus, per contrarium intelligentes: ut hoc loco: nam cum dicit, non se posse implere quæ Juno præcipiat, nefas tamen putat non implere præcepta. Item alibi, 'Munera nec sperno,' id est, libenter accipio. E contrario autem nefas mihi facere non jussa. Hoc secundum ea, quæ aliter dicuntur, aliter audiuntur, dictum est. *Servius.*

Mihi] Sane ultima syllaba produci debet; quia hoc casu omnia vel nomina, vel pronomina, vel participia, in ultima syllaba produci debent. *Idem.*

Jussa capessere] Taubmannus legit *facescere.* Sed Non. Marc. c. 4. et ipse Servius agnoscunt *capessere* pro *perficere:* cum eo faciunt omnes, quos vidi, codices. *Emmeness.*

Fas est] Licebit facere, etiam si illicita jusseris. Respondet contra, velnti si dicat: etiam si victi non sint Penates, licebit facere: nam cum, qui potestatem habet, jubet, illicita fiunt licita inferiori. Vel dixit contra, quia Juno dixit illum habere imperium a Jove, hic respondet habere ab ipsa Junone: et ut videatur memor beneficiorum addidit, 'Tu sceptra Jovemque.' *Donatus.*

Fas est] Proprie dictum. Quia (ut ait Scaliger) *Jus* est hominum; *Fas* deorum, quorum numen fata condit. Tua enim jussa sunt fata. Et notetur quanta elegantia, qua majestate extulerit illa simplicia; *Tuum jubere est, meum parere:* v. 3. Porro hunc versum refert P. Victorius XXIX. 4. ad illum Eurip. in Ione: ποῦ, καί τι δρᾶσαι; σὸν λέγειν, τολμᾶν δ' ἐμόν. Id est,

Ubi, et quid faciens? Tuum est imperare, meum vero obsequi. Taubmann.

82 *Tu mihi q. h. regni*] Hoc ad illud respondet, 'Namque tibi divum pater atque hominum rex.' Redit ad physicam rationem: nam motus aëris, id est, Junonis, ventos creat, quibus Æolus præest. Dicendo autem, *Quodcunque*, aut verecunde ait, ne videatur arrogans: aut quia ipse rex sub alieno imperio est: aut latenter pene jocatur Poëta: quis enim potest ventos, id est, rem inanem tenere. *Quodcunque* ergo, quod *clauso regnorum carcere regno*, nec in mea manu est, nisi jusso ventos emittere. *Servius.*

Tu mihi quodc.] Vult esse Junonis, quod Juno illum a Jove accepisse memoravit. *Donatus.*

Tu mihi quodcumque] Donat. in Hec. Terent. IV. 4. notat, apud Virgil. *hoc regni*, cum contemptu dici. *Taub.*

Sceptra] Insigne regium, βασιλικὴ ῥάβδος, ut Suidas, quod hastam appellat Justin. XLIII. 3. 'per ea adhuc tempora reges hastas pro diademate habebant, quas Græci *sceptra* dixere:' ad quem locum consule Turneb. XXII. 12. ab hoc reges Iliad. B. 86. σκηπτοῦχοι βασιλῆες, id est, σκηπτοφόροι βασιλεῖς, ut Scholiast. Aureum gestabant reges Persarum, quod testatur Briss. de regn. Pers. I. p. 43. et 146. *Emmeness.*

Jovemque Concilias] Hysteroproteron in sensu: non enim Juppiter conciliatur Æolo: sed Æolus Jovi, quasi superiori. Conciliantur autem novi, reconciliantur antiqui. *Servius.*

Jovemque Concilias] Impetras mihi regnum a Jove conciliato. Donat. in Phorm. Ter. et Prisc. de Construct. l. I. Attingit autem rem Physicam verbo *Conciliare:* nam *Juno* est aër, ex cujus motu venti generantur: *Juppiter* vero ignis est, qui aërem temperat. *Taubmann.*

83 *Tu das epulis accumbere divum*] Hoc est, deum me facis: duplici enim ratione divinos honores meremur, dearum conjugio, et convivio deorum: unde in Bucolicis legimus, 'Nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est.' Sane *epulis accumbere*, secundum temporis consuetudinem dixit, nam olim sedentes vescebantur, sicut ipse meminit, 'gramineoque viros locat ipse sedili,' et, 'Perpetuis soliti patres considere mensis:' et apud Homerum sedentes Dii epulantur. *Servius.*

Das epulis] Superius beneficium humanitatis accumulatur, si convivium cum potiore misceatur, si cum potioribus plurimis, inferior persona non sedeat, ut fieri solet, sed accumbat: posuit in fine hoc, quod desideras tuum est. Personarum igitur in utraque oratione rationem habuit, scilicet Junonis, Æoli, Trojanorum, Penatium victorum: Veneris, Helenæ, Paridis, et Deïopejæ. Item loci, propter mobilitatem Tyrrheni maris et proximitatem Italiæ. Item temporis: nam Juno breviter oravit, et Æolus brevius respondit, ne longitudine tempus nocendi subtraheretur. *Donatus.*

Das accumbere] Facis me accumbere, hoc tibi debeo: ideoque me totum tui beneficii esse lubens profiteor. Non. Marcell. citat nostrum Æn. III. 77. 'Immotamque coli dedit, et contemnere ventos.' Quod veteres accubuerint, ex appendice F. Ursini ad Ciacc. de Triclin. p. 247. 248. liquidum satis: antiquissimis tamen temporibus prisci Romani sederunt epulantes: post cibum sumentes accubuerunt viri, fœminæ autem sederunt: dein accubuit uterque sexus. Idem p. 244. 245. *Emmeness.*

84 *Nimborumque*] Nubium: ut, 'Et Lunam in nimbo nox intempesta tenebat.' *Servius.*

Tempestatumque potentem] Id est, dominum. Horat. od. I. 3. 'Sic te diva potens Cypri.' Multa congessit exempla Lambinus. Violentissimæ tempestatis fit mentio apud Ovid. XI. 480. 'Cum mare sub noctem tumidis

ie cœpit Fluctibus; et præ-
itare valentius Eurus. Ardua, um, demitte cornua, rector ; et antennis totum subnectite &c. horridarum aliquot temm exempla habet Farnab. vs. Emmeness.

hæc ubi dicta] Et ab Junone et lo. Et, dicta, si nomen est, si participium, deest sunt: vel, dicta, pro postquam, adverbium pro temporali. Servius.

ubi] Post utriusque orationem, Eolus jussa complere. Emisit s ac contrarios ventos: ut ntibus inter se fluctibus, renavibus consilium non suppeet deficiente industria, facilius entur, et mersis navibus corjicerentur: et ut complerenm Junonis, accessit ad violenaris, aliorum quoque elemenperturbatio; nam nox eripuit ae lucem, ut esset eadem faris et terræ, ne contra mala m suscipi posset; neve scirent atores, in quam partem nite. Mittebantur tonitrua et fulit multiplici metu Trojani detes, nihil aliud quam mortem arent. Donatus.

m] Ordo est, Conversa cusvum montem in latus impulit. i, 'In latus inque feri curvam gibus alvum Contorsit.' Alii in pro latus accipiunt. Ennius, me gravis impetus Orci Perlatus:' et bene in latus quasi quæ facile cedit ictui. Serv.

ubi dicta, cavum, &c.] Judicium rum virorum est, neminem m conferri posse cum Vir hac tempestatis descriptione. Homerus Odyss. v. illam tanchoavit, non perfecit, ubi multa digna Homeri ingenio. Lucanus rit, et multa interdum ridicula. s Trist. I. et Met. XI. nuga're satis luctuosa. Papinius r. et Flaccus Arg. I. sui semper sunt similes. Seneca in Agamem. multis redundat. Apollonius plebejus est multorum judicio. Cerda.

Hæc ubi dicta, cavum, &c.] Macrob. Saturn. v. 4. hunc locum Homero deberi affirmat. Ex hisce antecedentibus judicandum monet Quintil. VIII. 4. de magnitudine tempestatis. Emmeness.

Montem] Statius Theb. x. saxum dat, quod claudat portas Æoli, 'Portam iterum saxo premat imperiosus, et omne Claudat iter.' Virgilius ex Calabro, ut apparet, qui l. XIV. incipiens tempestatem, Χερσὶν ὑπ' ἀκαμάτοισιν ὄρος μέγα τύψε τριαίνῃ: validis manibus sceptro montem percussit. Loquitur de Æolo: et postea: βίῃ δ' ἔῤῥηξε κολώνην: vi dirupit collem. Cerda.

86 Impulit in latus] Corradus et Germanus referunt hoc ad ventos, qui oblique aspirant et in latus. Græci dicunt πνεύματα πλάγια: hi sunt præsertim Notus et Boreas, quorum φορά ἐστι λοξὴ, ait Arist. Meteor. II. Ex Virgilio Flaccus Argon. I. 'tum valido contortam turbine portam Impulit Hippotades.' Idem.

Agmine] Vel impetu, vel multitudine: nam Agmen polysemus sermo est: nam impetum significat: ut, 'Illi agmine certo Laocoonta petunt.' Multitudinem, ut hoc; 'Vocat agmina sæva sororum:' sed mirum cur agmina dixerit, cum tres sint, nisi forte etiam impetum voluit simul designare. Et jam exercitum incedentem agmen vocamus. Servius.

Ac venti, velut agmine facto] Exitum ventorum e carcere, et conatus primos ad pugnam ita expressit Homerus Odyss. XII. ἦλθε Κεκληγὼς Ζέφυρος: venit stridens Zephyrus. Languidum hoc, et nihil ad verba agmen, turbinem, perflant, ruunt. Æque frigide Il. IX. loquens de Borea et Zephyro inchoantibus tempestatem, ἐλθόντ' ἐξαπίνης: venientes repente. Homerici interpretes, ut medeantur

tanto languori, reddunt *ruentes*. Aliquanto dignius Odyss. IV. λιγέων δ' ἀνέμων ἐπ' ἀϋτμένα χεῦε: *Stridulorum ventorum flatum effudit*. Sed neque hic caret reprehensione. Nam vox prima potius ad concentum pertinet, et canoros sonitus, quam ad impetus, qui excitandi in tempestatibus. Ab Calabro l. XIV. ita educuntur venti, οἱ δ' ἄφαρ ἐξεχέοντο. Sumpsit ab Homero, qui ἐπίχευε. Addit Calaber duo alia verba, ὤρνυντο, φέροντο. Aratus in Phænomen. sic inchoat exprimens impetum, ὄρωρε χειμών. Ovid. Met. XI. ita incipit: 'Cum mare sub noctem tumidis albescere cœpit Fluctibus, et præceps spirare valentius Eurus.' In quibus *nulla efficacia*, ait Jul. Scaliger. Aliquanto dignius Valerius, 'fundunt se carcere læti Thraces equi.' Dignissime Horatius, et cum majestate, Epod. x. 'Insurgat aquilo quantus altis montibus Frangit trementes ilices.' Varro in Marcipore ita præclare: 'Ventique frigido se ab axe eruperant Phrenetici, septentrionum filii, Secum ferentes tegulas, ramos.' *Cerda*.

87 *Qua data*] Et in XI. 'Coëant in fœdera dextræ Qua datur.' *Qua* ergo, quoniam: vel *qua data*, ad votum ventorum videtur retulisse. *Servius*.

Porta] Omnis exitus *porta* dicitur, qua potest vel importari vel exportari aliquid; aut ideo *porta* quia agmine dixerat. Nam *porta* proprie aut urbis, aut castrorum est. *Idem*.

Porta] Vasis genus describit Vitruvius I. 6. ipse vocat *Æolipilam*, id est, portam Æoli. Qui legat, quæ ibi Vitruvius, facile intelliget huic vasi nomen inditum a portis Æoli. Peritiam Maronis Turnebus colligit XXV. 12. *Cerda*.

Ruunt] Pro, *irruunt*: vel, cum impetu erumpunt. At paulo post active, et signatissime dixit, 'venti ruunt mare;' quasi, eruunt, evertunt: ut ῥύμη. Scalig. IV. 16. Lucret. l. I. 'ruit qua quicquid fluctibus obstat.' Euripid. αὐτοῖσιν βάθροις ἄνω κάτω στρέψασα. *Taubmann*.

Turbine] Vi ventorum. Et sciendum est, quod quando appellativum est, *turbinis* facit: si autem sit nomen proprium, *turbonis* facit: Horatius, 'Turbonis in armis.' *Servius*.

88 *Incubuere mari*] Tria dicit elementa turbata, *Terras turbine perflant*. *Incubuere mari*, et rursum, *Intonuere poli*. His ergo enumeratis recte adjecit, *Intentant omnia mortem*. Idem.

Incubuere mari] Homerus, de ventis singulis πέσε. Illum imitans Hesiodus in Theog. πίπτουσαι ἐς ἠεροειδέα πόντον ait, auras incidisse in nigrum pontum. Latini ex ductu Virgilii *incubuere*. Nam Ovidius in epist. Laodam. 'Incubuit Boreas, arreptaque vela tetendit.' Seneca in sua tempestate: 'venti undique incumbunt simul.' Dio Chrys. orat. 75. ita extulit, κατερείσαντος ἀνέμου. Cedrenus ita, λαίλαπος καὶ θυέλλης δίκην ἐνσκήψεν. *Cerda*.

89 *Una Eurusque Notusque et Africus*] Bene hos modo tres ventos inferiores tantum nominavit, qui a sedibus mare jure commovent; Zephyrum et Aquilonem tacuit: Zephyrum qui ad Italiam ducit, Aquilonem qui desuper flat: ideo Homerus de eo καὶ βορέης αἰθρηγενέτης μέγα κῦμα κυλίνδων. *Servius*.

Una Eurusque Notusque, &c.] Paulo aliter hanc sententiam et procellam extulit Musæus: Μαρναμένων ἀνέμων, ζεφύρῳ δ' ἀντέπνεεν εὖρος, Καὶ νότος ἐς βορέην μεγάλας ἐφέηκεν ἀπειλάς. Hic autem Africum a Virgilio pro Zephyro dici notat Turnebus, ut ab Homero superiore loco non pro Favonio, sed Africo, ut quem δυσαῆ dicat Hom. *Germanus*.

Ruunt] Modo *eruunt*. Servius.

Procellis] *Procella* est vis ventorum cum pluvia, dicta *procella* quod omnia percellat, hoc est, moveat. *Idem*.

Una Eurusque Notusque ruunt creberque procellis Africus] R, et S, opti-

primunt ventorum violentiam, rtim si cæsuræ juvent, teste Instit. Poëtic. I. 8. Noster Æn. . 'Nunc ruit ad terras scopulos- perjacit undam Spumeus, ex- nque sinu perfundit arenam: rapidus retro, atque æstu revo- sorbens Saxa.' De Africo luc- fluctibus Icariis Horat. od. I. 1. mero desumptus locus Odyss. E. *Emmeness.*

Insequitur clamorque virum] Se-, quia præcesserat ventorum quem et ipsum clamorem pos- dicere. *Servius.*

dorque rudentum] Proprie enim libus stridor est. Pacuvius in , 'Armamentum stridor et ru- m sibilus.' *Idem.*

dorque rudentum] Funes sunt i ad navium ministerium: pro elpi a Plinio, quibus naves ad a religantur, Bayfius admonet. oëta dat stridorem, ut Ovid. in mpestate: 'Quippe sonant cla- viri, stridore rudentes.' Omnes non aspirant, quippe rudentes rado. *Cerda.*

idorque rudentum] Sic Silius l. 'stridorque immite rudentum t.' Horat. Epod. x. 'Niger tes eurus differat.' *Emmeness.*

Eripiunt subito] Accius in Cly- estra, 'Deum regnator nocte cælum e conspectu abstulit.' m.

m] Id est, solem (notatore Par- nam postea: 'Collectasque Solemque reducit.' Apertius lanus, et Lucretius. Hic, 'lu- tela diei,' id est, solis: ille, in : 'Merserat unda diem,' id est, hic contra *soles* pro diebus , clarum. Quid si vere diem ; ita ego accipio Senecam Rhetorem XVI. 'Emicabant den- que nubibus fulmina, et terri- ragore horridæ tempestates ab- rant diem.' *Cerda.*

Teucrorum ex oculis] Bene *Teu- crorum*, quibus tempestas immissa erat. Nunquam enim totum cœlum tegitur nubibus, sed illa pars, contra quam flaverint venti. Diem autem eripi, ad videntum oculos retulit, non ad naturam. *Servius.*

Nox incubat] *Nox* dicta, quia oculis noceat. *Idem.*

Incubat] Ideo dixit, quod alienum tempus invasit. Nam *incubare* proprie dicitur per vim rem alienam tenere. Aut certe *nox incubat*, ut nihil intervalli esset inter tenebras et mare, aut tempestates, ut in Ge. I. 'Ipse pater media nimborum in nocte corusca Fulmina molitur dextra.' *Idem.*

Ponto nox incubat atra] Melius quam Homericum *ὀρώρει νύξ*: *ruit nox.* Ab nostro Curtius l. IX. 'caliginem, ac tenebras, ac perpetuam noctem profundo incubantem.' Hoc enim verbo molestissimum quiddam indicatur. Tale illud Horatii Od. I. 3. 'macies, et nova febrium Terris incubuit cohors.' *Cerda.*

Nox atra] Tempestatis indicium, cum nempe, ut Horat. epod. x. sidus amicum nullum apparet; cum 'atra nubes condidit lunam, neque certa fulgent sidera nautis:' eodem canente od. II. 16. Ut Maro hic in describenda atroci est tempestate, sic Juvenal. Sat. XII. 18. 'Nam præter pelagi casus, et fulguris ictum Evasi, densæ cœlum abscondere tenebræ Nube una,' &c. Similem descriptionem tempestatis narrat Apollon. Arg. II. 1105. et seqq. *Emmeness.*

94 *Poli*] Axes, id est, extremæ partes cœli. Duo enim sunt Notios et Borios, a quibus totum cœlum contonuisse significat. *Servius.*

Æther] *Ætherem* hic pro aëre posuit: nubes enim, unde et fulmina, aëris sunt, non ætheris: et frequenter Virgilius duo ista confundit. *Idem.*

95 *Intentant*] Minantur, ingerunt. *Idem.*

Intentant] *Intentare mortem, vim,*

manus, elegantissimæ locutiones, de quibus exemplorum copiam expromit ex Cicerone aliisque optimis scriptoribus Hadr. Card. de Serm. Lat. *Emmeness.*

Omnia] Ad superiora retulit. *Serv.*

96 *Extemplo*] Illico, statim. Et est augurum sermo. *Templum* enim dicitur locus manu designatus in aëre, post quem factum illico captantur auguria. *Idem.*

Extemplo] *Extemplo* est continuo inquit Varro de Ling. lat. l. VI. Est autem verbum sacrorum, sicut *Ilicet* judiciorum. Ut enim hoc dimisso senatu; sic et illud sacrificio patrato a præcone pronuntiabatur: quo significabatur, ut exirent ex templo. Quod quia cito fiebat, inde pro cito, et propere sumi cœptum est. *Scalig.*

Æneæ] Servavit τὸ πρέπον, ut Æneam ultimum territum dicat. *Serv.*

Extemplo Æneæ] Exprimit quale et animi et corporis senserit pathos. *Donatus.*

Frigore] Timore. Et est reciproca translatio. Nam et *timor* pro frigore, et *frigus* pro timore ponitur: ut in Terentio, 'Uxorem tuam pavitare ajunt: non timere, sed laborare frigoribus:' utrumque enim in unum exitum cadit, sicut et de calore et frigore, *urere* dicimus: ut est, 'Aut Boreæ penetrabile frigus adurat.' Nam et Græci φρικτὰ dicunt quæ sunt timenda, ut Homerus δῶρα μὲν οὐκ ἔτ' ὀνοστά. Livius in Odyssia: 'Igitur demum Ulixi cor frixit præ pavore.' Reprehenditur sane hoc loco Virgilius, quod improprie hos versus Homeri transtulerit: Καὶ τότ' Ὀδυσσῆος λύτο γούνατα καὶ φίλον ἦτορ· Ὀχθήσας δ' ἄρα εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν. Nam *frigore soluta membra* longe aliud est, quam λύτο γούνατα. *Et duplices tendens a. s. p.* molle, cum illud magis altum, et heroïcæ personæ πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν. Præterea quis interdiu manus ad sidera tollit; aut quis ad cœlum manum tendens, non aliud precatur potius quam dicit. *O terque quaterque beati.* Et ille intra se, ne exaudiant socii, et timidiores despondeant animo: hic vero vociferatur. *Servius.*

Frigore] Non pro timore posuit: nam derogaretur ejus virtuti, ergo *frigus* dixit proprie quod oriebatur; non ex casu evidentissimæ mortis, sed ex tot adversis, quæ corporis calorem extinxerant: quia cruciabatur animus viri fortis, qui maluisset gloriosius in campo occumbere, quam ignobiliter in fluctibus interire. *Don.*

Extemplo Æneæ] Odyss. E. λύτο γούνατα καὶ φίλον ἦτορ. Vide Floridum succis. lectionum II. 10. *Hartung.*

Extemplo Æneæ solvuntur frigore membra] Locus apud nostrum huic persimilis Æn. III. 29. 'mihi frigidus horror Membra quatit, gelidusque coit formidine sanguis.' Frigus solet præcordia metuentium invadere: unde Ter. Phorm. V. 8. 5. 'Abi: tange: si non totus friget, me eneca.' sic Oppian. ἁλιευτ. V. 564. Δείματι καὶ καμάτῳ θυμαλγέϊ γυῖα λέλυνται. ubi præcipue genua officio defungi non posse, quando stupor obsedit animum, erudite notat Rittershusius. Quod accidit Phaëtonti imperito paterni currus aurigæ, de quo Ovid. Metam. II. 180. 'Et subito genua intremuere timore.' *Emmeness.*

97 *Ingemit*] Non propter mortem: sequitur enim, *O terque quaterque beati*: sed propter mortis genus: grave est enim, secundum Homerum, perire naufragio, quia anima ignea est: et extingui videtur in mari, id est, elemento contrario: ut, 'igneus est ollis vigor.' *Servius.*

Duplicis] Duas, secundum antiquum morem: nam *duplices*, duas dicebant, ut hoc loco, et *binos*, duos: et *utrosque* pro utrunque: ut Cicero, 'Binos habebam, jubeo promi utrosque.' Item Sallustius cum de duobus loqueretur: 'Hi utrique ad urbem imperatores erant.' *Idem.*

Duplicis] Ambas tollit manus; et

tollit alte: quod indicium est calidi adfectus: vel, tollit ad sidera, ad indicandam eorum beatitatem, qui pro patria perierunt: quibus in cœlo decretas esse sedes existimat, e Platonis epitaphio. Nec gestu tantum affectus declarat, sed et verbis expressis, *O terque q.* Huic orationi affinis est illa Æn. III. 'O felix una ante alias,' &c. *Taubmann.*

Palmas] Manus explicitas. *Serv.*

Duplicis tendens ad sidera palmas] Precaturi manus ad cœlum tollebant. Horat. od. III. 23. 'Cœlo supinas si tuleris manus.' Quod fusius Lambinus ex Marone et aliis illustrat. *Emmeness.*

98 *Talia voce refert*] Profert, *Re* abundat; alibi *refert*, respondet, ut initio Æneid. IV. *Anna refert:* in consuetudine, sic dicimus, 'ille mihi retulit.' *Servius.*

O terque quaterque] Hoc est sæpius. Finitus numerus pro infinito: et sic erupit in vocem cum dolore Τρὶς μάκαρες Δαναοὶ καὶ τετράκις οἳ τότ' ὄλοντο. Et hoc principium quidam acephalon dicunt, cum intelligi debeat multa eum intra se cogitasse, postremo in hæc erupisse. *Idem.*

O terque quaterque] Id est, multifariam. *Donatus.*

O terque quaterque b.] Id est, omnibus modis beati. Græci una voce τρισμακαρίους dicunt. Sic Tib. l. III. 'O mihi felicem terque quaterque diem!' id est, septies, ut doctis placet, qui conjunctim accipiunt, ob numeri septenarii efficaciam. De quo numero videatur Macrobius, Agell. III. 10. alii. Ita Homerus: Τρὶς μάκαρες Δαναοὶ καὶ τετράκις, &c. Ab Aristophane, in Pluto, opponitur *Terque quaterque beatis* τρισκακοδαίμων, καὶ τετράκις καὶ πεντάκις. Est autem hæc oratio densissima adfectibus; et habet primum πάθος a persona et loco. *Taubmannus.*

O terque quaterque beati] Id est, plene, et per omnia beati, ut Macrob. in Somn. Scip. I. 6. ubi, nescio quid, de numero septenario somniat: *terque quaterque* pro indefinito numero, ut Æn. XII. 155. 'Terque quaterque manu pectus percussit honestum.' Horat. Sat. II. 7. 176. 'Quem ter vindicta quaterque Imposita haud unquam misera formidine privet.' De hac locutione Brodæus Misc. II. 1. Maluisset cadere in bello fortissimus heros, quam aquis extingui, a quo genere mortis viri strenui vehementer abhorrebant: quare Hesiod. ἔργ. δεινὸν δ' ἐστὶ θανεῖν μετὰ κύμασιν. Vide hunc Virg. locum explicatum a Fr. Luisino Par. II. 28. et Guther. de jure m. I. p. 52. *Emmeness.*

99 *Quis*] *Quis* et *quibus* unum significant: secundum artem enim sic dicimus: ab eo quod est a *Qui*, *bus* mittit; ab eo quod est a *Quo*, *is* mittit: sed a tertia declinatione in usu sunt dativus et ablativus plurales; licet antiqui omnibus usi sint casibus. Cato in Originibus ait, 'Si ques sunt populi.' Et declinavit *ques*, *quium:* ut *puppes*, *puppium.* Servius.

Quis ante ora] De Polyte, ex iis quæ in II. dicuntur, intelligemus: qui cæde Pyrrhi in conspectu patris occubuit. *Donatus.*

Quis ante] Valerius Probus versum hunc citans *queis* jambum esse dicit, passimque dativo et ablativo casu pro jambo accipi debere. Quare non alienus sum ab eorum opinione, qui *queis* per *ei* scribendum censent, ut aliquot habent marmora: sed hoc loco cadit in unam syllabam: κατὰ συνίζησιν. *Pierius.*

Mœnibus altis] Propter Pergama, quæ altissima fuerunt: ex quibus omnia alta ædificia, *Pergama* vocantur, sicut Æschylus dicit. *Servius.*

Altis] Id est, integra adhuc civitate. Ipse enim Æneas non Trojam altam, sed campos, ubi Troja fuit, reliquit, et in fluctibus periclitatus est. *Donatus.*

100 *Oppetere*] Ore terram petere, id

est, mori, exspirare, vel occumbere. Possumus autem sic uti hoc sermone, ut et per se plenus sit, et recipiat adjectionem. Ergo dicimus et *oppetit*, et *mortem oppetit*, sicut et *expirat*, et *animam expirat*. Servius.

Oppetere] Subaudi *mortem*, cum Sanctio in Min. p. 319. noster Æn. XII. 543. 'Te quoque Laurentes viderunt, Æole, campi Oppetere.' Plena locutio apud Ciceronem de divinat. I. 18. 'æquius esse censuit, se maturam oppetere mortem.' Non. Marcell. *mori* interpretatur, sed plus esse volunt alti, quia bellicosi heroës, cum confossi vulneribus in prælio cadunt, terram ore petere dicuntur, juxta illud Maronis, prædicantis, sub persona Turni, felicitatem eorum, quibus perire contigisset ante maximas miserias. Verba hæc sunt, XI. 415. 'Ille mihi ante alios, fortunatusque laborum, Egregiusque animi, qui, ne quid tale videret, Procubuit moriens, et humum semel ore momordit.' Pro patria autem oppetere mortem decorum est, teste Horatio od. III. 2. *Emmeness.*

Fortissime gentis] Atqui in artibus legimus superlativum gradum non nisi genitivo plurali jungi: constat quidem: sed gens nomen est enuntiatione singulare, intellectu plurale. Bene ergo junxit: in gente enim plures sunt: ut alibi, 'Ipse ditissimus agri Phœnicum:' non enim unus est ager Phœnicum. Item Salustius, 'Romani generis disertissimus:' aut superlativo pro comparativo usus videtur, quasi fortissimis comparandus: non, ut vulgo creditur, præferendus. Sane quæritur cur Diomedem fortissimum dixerit, cum post Achillem et Ajacem ipse sit tertius: unde etiam Salustius ait, 'Primum Græcorum Achillem.' Multi dicunt ideo *fortissimum*, quia, juxta Homerum, et Venerem vulneravit et Martem. Alii ad gentem referunt, quod Achilles Thessalus fuit, Ajax Græcus, Diomedes Danaus. Multi ad excusationem Æneæ volunt fortissimum dictum: a quo constat esse superatum, ut, Juvenalis: 'vel quod Tydides percussit pondere coxam Æneæ.' *Servius.*

O Danaum fortissime gent.] Ex illo, ad aliud raptus est: existimans se infelicem, qui et hunc exitum vitæ sortiatur, et iguobili morte periturus sit. *Donatus.*

O Danaum fortissime] Scilicet Homerus Diomedem *κάρτιστον ἀχαιῶν* vocat. Et hic locus illum sapere videtur Il. Φ. quo Achillem Scamandri fatigatum assultibus pœnitet non occubuisse sub Hectore: *Ὥς μ' ὄφελ' ἕκτωρ κτεῖναι, ὃς ἐνθάδε τέτραφ' ἄριστος, Τῷ κ' ἀγαθὸν μὲν ἔπεφν', ἀγαθὸς δέ κεν ἐξενάριξε.* *Germ.*

101 *Tydide*] Vocativus Græcus, si enim Latine diceret, *Tydida* debuit ponere. Omnia enim patronymica quæ in *des* exeunt, apud Latinos primæ declinationis sunt; ut, 'Sævus ubi Æacidæ telo jacet Hector.' Tydides Diomedes Tydei et Deiphyles Adrasti filiæ filius, qui post captum Ilium ad Italiam venit, quod plenius in lib. XI. habes. Eo tempore statua cum in templo Apollinis Delphici staret, vi quadam divina ad Corcyram migravit, visa est muros Corcyræorum defendere: nam ejus comminatione, hostibus fugatis, Corcyra bello exempta est. *Servius.*

Mene Iliacis] Ex his se infelicem existimans, qui hunc exitum vitæ non habuerit, sed vir fortis in pelago esset moriturus. Non potuit autem explere orationem, interveniente fluctu. Esset autem vitium poëtæ, si, finitis querelis, fluctus intervenisset: semper ergo imperfectas reliquit querelas, ut 'Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur.' Et alibi: 'Talia fundebat lachrymans.' *Donatus.*

102 *Non potuisse*] Quasi semper voluerit. *Servius.*

Animam hanc] Quasi cum dolore *hanc animam* dixit; ac si diceret, infe-

licem, quæ ad labores nata est. *Idem.*

Hanc animam] Affectus non vulgaris, quem Ovidius arripuit Trist. I. 2. in tempestate quam passus: 'Opprimet hanc animam fluctus,' et in Ibin: 'hanc animam nimium tibi sæpe petitam.' Statius quoque, in sua tempestate, *hanc animam* dixit pari emphasi: versus postea adducam. Donatus in verba Terentii *hanc ego vitam*, ait, interpretans, *quæ nos perturbat*: et addit ita hic capiendum Virgilium. Pari emphasi Æneid. III. 'Vos animam hanc potius quocunque absumite letho.' et Æneid. IV. 'Accipite hanc animam.' Terentius Hecyr. 'Hanccine hanc animam parsi perdere?' et Propertius eleg. I. 6. 'Me sine, quem semper voluit fortuna jacere, Hanc animam extremæ reddere nequitiæ.' Omnia hæc cum contemptu efferenda. *Cerda.*

Effundere] Secundum eos qui dicunt sanguinem esse animam: ut ipse, 'Purpuream vomit ille animam.' Nam alio loco aliorum opinionem sequitur, qui dicunt spiritum esse animam: ut est, 'Atque in ventos vita recessit.' *Servius.*

103 *Sævus*] Magnus, vel fortis, vel bellicosus; ut est, 'Et sævum Ænean agnovit Turnus in armis.' Vel adversus hostes *sævus*, et est epitheton ad tempus. Nam incongruum erat ab Ænea *sævum Hectorem* dici: aut *sævus*, quod adversum Antenorem et Æneam et Helenum sentiens, Elenam non permiserit reddi. Ideo *Sævus Hector*, quia Æneas pius. *Servius.*

Æacidæ telo] Vult ostendere feliciorem Hectorem, cui contigerit ab Achille perire, quod ipse optaverit ei congressus, sicut in v. Neptunus Veneri loquitur. Et bene legit cum quibus periisse debuerit, ipse enim et fortis est et numinum proles: certe ergo his jungitur, in quibus talia fuerunt. *Idem.*

Sævus ubi Æacidæ telo jacet Hector, ubi ingens Sarpedon: ubi tot Simoïs correpta sub undis] Ut præteream *sævos* per *o*, et *conrepta* præpositione incolumi, veteribus in aliquot exemplaribus notata, quæ Scaurus ferre non potest: id attingam, quod in antiquiori quodam codice legere est, *Hector et ingens*, pro *ubi ingens.* Nempe quod satis illis visum sit repetere bis tantum adverbium *ubi*, ne si ter prolatum sit, oratio loco tam mœsto lascivire videatur. Mihi vero perplacet ea triplicata repetitio, quippe quæ majorem quandam vim ad excitandum pathos habeat. Et bona antiquorum codicum pars *ubi* ter ponit: et in antiquis Prisciani codicibus ita citatos versus inveni, dicente eo *ubi* relativum gravari debere, ut hoc loco est, *ubi Æacidæ, ubi ingens, ubi tot Simoïs.* Pierius.

Ingens Sarpedon] *Ingens* statura et virtute bellica. Alii putant ad significatum vocis alludi: cum σαρπηδόνιον Gr. μέγα dicant, &c. et *Sarpedonium littus*, Proverbium sit, de Clamosis. Fuit autem *Sarpedon* Jovis et Europæ (alii *Laodamiæ*) filius, frater Minois et Rhadamanti; rex Lyciæ: qui Trojanis suppetias ferens, a Patroclo interfectus est: cum quo omnis spes præsidii Trojanis cecidisse credebatur. Declinatur autem *Sarpedon*, *Sarpedonis* et *Sarpedontis*: de quo Servius. Denique placet quibusdam doctis, quod legitur in vet. l. *Hector et ingens*, pro *Ubi*: nempe quod satis illis visum sit bis tantum repetere adverbium *Ubi*: ne oratio loco tam mœsto lascivire videatur. Gifan. l. *ut*, pro *Ubi*, *&c.* quod usitatum esse, etiam Scaliger ad Varr. notat. Catullus: 'Ut convenerat esse delicatos.' *Taubmann.*

104 *Sarpedon*] Et in ultima syllaba, et in penultima possumus accentum ponere. Nam Homerus et *Sarpedonis* declinavit et *Sarpedontis*: unde et varius accentus est. Nam si *Sarpedonis* dicas, antepenultima habet accentum; si *Sarpedontis* penultima.

Sed *Sarpedontis* usurpavit. Naturalis autem declinatio est, *Sarpedonis*, ut *Memnon Memnonis*, *Sinon Sinonis*. Si autem genitivum in *dontis* miserit, a circumflexo venit, qui est in ultima syllaba nominativi, ut *Demophon*, *Demophontis*, *Lycaon*, *Lycaontis*: sic ergo et *Sarpedontis*. Est autem Sarpedon, Jovis et Laodamiæ filius, ut alio, 'Quin occidit una Sarpedon mea progenies,' occisus a Patroclo Menœcii filio, armis Achillis induto; hujus interitum Juppiter prosecutus dicitur imbre sanguineo. *Servius*.

Simoïs] Nomen hoc integrum ad nos transiit, unde suo accentu profertur. Nam si esset Latinum in antepenultima haberet accentum, quia secunda a fine brevis. Sane bene fecisse videtur Simoïs mentionem, ut ibi videatur pati se optavisse, ubi genitus est, ut alibi: 'Tune ille Æneas quem Dardanio Anchisæ Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad undam?' Hic flumen Trojæ est, *Servius*.

Correpta] Rapta. *Idem*.

Sub undis] Et *sub undis* legimus, et *sub undas*. Sed *si sub undas*, *correpta* intellige: si *sub undis*, *volvit*: varia ergo distinctio est. *Idem*.

105 *Fortia corpora*] Id est, virorum fortium, nulla enim est in mortuis fortitudo. *Idem*.

Scuta virum, galeasque et fortia corpora volvit] De flumine repleto cadaveribus et armis noster Æn. VIII. 538. 'Quam multa sub undas Scuta virum, galeasque et corpora fortia volves, Tybri pater.' Sil. Ital. l. IV. 'Corporibus, clypeisque simul, galeisque cadentum Contegitur Trebia, et vix cernere linquitur undis.' Locus autem hic Virgilii desumptus ex Homero Il. M. 22. ut monet Turneb. advers. XVIII. 32. Καὶ σιμόεις, ὅθι πολλὰ βοάγρια καὶ τρυφάλειαι Κάππεσον ἐν κονίῃσι, καὶ ἡμιθέων γένος ἀνδρῶν. *Emmeness*.

106 *Talia jactanti*] Inaniter loquenti: ut alibi, 'Atque irrita jurgia jactat.' et, 'Voces dum jactat inanes.' *Servius*.

Jactanti] Adhuc loquenti intervenit vis fluctus, nec permisit explicare felices, qui in Troja perierunt: se infelicem, qui in fluctibus sit periturus. *Donatus*.

Jactanti] Viderunt jam alii superatum hic Homerum, qui εἰπόντα dixit. Jactare proprie dicit querelas sine fructu, quod Æneæ accidit: nam loquentem illum sævior adhuc procella invasit. An in tanto tumultu exaudiri Vlysses posset? Transfer in hunc locum, quæ ego Eclog. II. ad illud: 'Montibus et sylvis studio jactabat inani.' Idem est enim jactare querelas suas ad montes, quod ibi facit Corydon; atque ad ventos, quod hic Æneas. Sed et Lucanus frustra anhelat (ait Scaliger) ad Virgilium, neque enim assequitur, cum ait: 'Non plura locuto Avulsit laceros percussa puppe rudentes Turbo rapax.' *Cerda*.

Aquilone] Ab Aquilone. Ecce hic reddit ventum quem transierat, et a generali tempestate ad speciem transit, *Servius*.

Aquilone proc.] Ventis Austrinis opponit Septentrionalem. Nec ab re est, ut Aquilo reliquis ventis impetuosior velum Principis feriat. Hujus autem venti prosopopœia elegantiss. est apud Ovid. Met. VI. Fab. ult. 'Apta mihi vis est, qua tristia nubila pello, Et freta concutio, nodosaque robora verto:' et quæ sequuntur. *Taubmann*.

107 *Adversa*] Contraria: quia ad Italiam navigantibus Aquilo contrarius est. *Servius*.

108 *Franguntur remi*] Vel gubernacula: vel, quod verius est, remi. Antiqui enim velis remisque navigabant. Et hoc de navi Æneæ, an de omnibus dixit? *Tum proram avertit*. Alii *Prora* legi tradunt, ut sit, *Avertit*, pro *avertitur*. Est figura creberrima: potest namque pro activi verbi signi-

ficatione passivum poni: ut est, 'Et pictis bellantur Amazones armis,' pro *bellant*. Nec nos debet movere quod *bellor* non facit, natura enim hoc prohibuit verbum componere. Et invenitur ubi activum ponitur, ut est *avertit* pro *avertitur*; et *Insinuat pavor*, pro *insinuatur*; et, *Nox humida cælo Præcipitat*, pro *præcipitatur*. Sed hæc verba tantummodo pro se invicem ponuntur, quæ et activa esse possunt et passiva; ut est *averto* et *averter*, *præcipito* et *præcipitor*. Ergo non possumus dicere, quod quidam artigraphus, declinationes activi verbi et passivi pro se invicem poni. Nam et neutralis verbi declinatio activa est, et communis deponentisve passiva: et aliud est esse activum verbum, et aliud habere activi verbi declinationem. *Idem*.

Franguntur] Classem tempestatibus agitatam tanto artificio descripsit, ut neque evidentius, neque expressius oculis corporis e littore, quam animo ex his versibus spectari possit. Quæ describendi ratio (semel ut dicam) Quintiliano *credibilis rerum imago*, aliis *Evidentia*, aliis *Informatio* dicitur. Aphthonius ἔμφασιν, Rutilius Lupus χαρακτηρισμὸν, Aquila Rom. διατύπωσιν, vulgo ὑποτύπωσιν vocant. *Taubmann*.

Tum prora avertit] Pro *proram*: alii *proram* legi tradunt, ut sit *avertit* pro *avertitur*. Servius.

Tum prora avertit] In Rom. codice, *proram* legitur, accusativo casu: cujus suppositum erit procella. Quanquam Servius longa disputatione *avertit*, pro *avertitur* legendum censet. Quare itidem *prora* casu recto ponendam: quæ quidem magis Poëtica elocutio est. *Pierius*.

Prora avertit] Pro *avertitur*, id est, incipit circumagi in gyrum, ut Victorius explicat. Et est elegans orationis figura: de qua Agell. XVIII. 12. 'Morem, inquit, istum veteribus fuisse, verba *Patiendi* mutare in *Agendi* modum.' Ita inferius, *avertens rosea cervice*. alibi; *Insinuat pavor: agglomerant*, pro agglomerantur: *turbant*, pro turbantur: *Nox humida cælo Præcipitat*, pro præcipitatur: *Venti ponunt: volventibus annis*; ut, *anno vertente*, apud omnes fere. Ita Cicero pro Sextio, 'qui non modo præcipitanti patriæ non subvenirent,' &c. Idem pro C. Rabirio Posth. et alibi. Livius: 'Mores pop. Rom. quantum mutaverint.' Idem: 'tempestas sedet.' Plautus, 'Rugat pallium,' Casina: 'iræ leniunt,' Milit. II. 6. ubi Notas nostras vide: vel etiam Servium ad hunc locum. *Taubmann*.

Prora avertit] *Vertere* sæpenumero absolute inveniri monet Torrent. ad Horat. od. IV. 10. Gell. IV. 18. 'id cum dixisset, avertit, et ire in Capitolium cœpit.' Congessit plura exempla Vechner. Hellenolex. I. 12. *Emmeness*.

109 *Dat latus*] Inclinatur. *Serv.*

Cumulo] Exuberante fluctu, id est, altitudine, cum cumulo. *Idem*.

Præruptus] In altum levatus. *Idem*.

Cumulo præruptus aquæ mons] Laudat Scaliger Poëtam, qui non palam profiteatur eruditionem, ut alii. Nam cum decumanum, aut decimum fluctum intelligat, *montem aquæ* maluit dicere. Est vero *decumanus fluctus*, maximus fluctus. Perfectio enim hujus numeri facit, ut quæ sunt magna, efferantur per illum. Sic *ova decumana*, quæ maxima: *decumana scuta*, quæ amplissima: *pyxa decumana*, vel *decimana*, apud Plinium. De *porta decumana* castrorum, lege Lipsium ad Ann. Taciti l. I. Redeo. *Decumani fluctus*, multi meminere. Ovidius Met. XI. nominat *undam decimam*. Silius l. XIV. *volumen decimum*. Valerius, *tumorem arduum undæ decimæ*. Omitto Senecam, Lucanum, alios. Vide, uti Ovidius in Tristibus circumscribat hunc fluctum. Græci hunc fluctum appellant τρικυμίαν. Homerus Odyss. III. κύματα ἶσα ὄρεσσιν,

fluctus æquales montibus. Calaber l. xiv. ἰσικόντα κύματ' ὄρεσσιν, *fluctus similes montibus.* Homeri locum repræsentat Dio Chrysost. orat. lxxv. Ovidius Trist. i. 2. 'montes volvuntur aquarum.' et Met. xv. 'Cumulusque immanis aquarum In montis speciem.' Paulinus natali Felicis ix. 'Et tremula compage minax pendebat aquæ mons.' Hieronymus contra Jovinianum, l. ii. *montes gurgitum.* Aristides orat. 2. sacror. serm. et Græci alii simpliciter, κῦμα ὑψηλόν. Sed quoniam incidi in Aristidem, adde auctorem hunc reliquis advocatis a Junio Cent. 6. Adag. 77. Nam illo quoque firmabitur adagium illud: *Decumani malorum fluctus.* Verba Aristidis sunt in Platon. ii. Θεμιστοκλέα δὲ τὰ δεύτερα ἀεὶ τῶν προτέρων μείζονα ἐξεδέχετο· καὶ τὸ τῆς παροιμίας αὐτῷ περιειστήκει. Τὸ μὲν γὰρ ἔλιπεν αὐτὸν κῦμα, τὸ δ' ἐγκατελάμβανεν, ἕως διεξῆλθε διὰ τῶν τρικυμιῶν νικῶν: *Themistoclem vero posteriora semper prioribus excipiebant majora, et, ut est in proverbio, alius eum relinquebat fluctus, alius comprehendebat, donec per undas decumanas victor evasit.* Cerda.

Præruptus aquæ mons] Moles aquæ prærupta, sive in altum elevata. J. C. Scalig. iv. 48. Poëta cum incomparabilem versum illum fecisset Æn. v. 'Sternitur, exanimisque tremens procumbit humi bos:' impudenter Servius; 'Pessimus, versus in monosyllabam desinens.' Utrum enim malis; huncne, an; 'Sternitur, exanimisque tremens bos corruit ictu.' Quis igitur illum quoque Grammaticorum interpolabit nobis, ne sit monosyllabum? 'Dat latus, insequitur cumulo præruptus aquæ mons.' Quem versum quare non appellavit pessimum, sicut et congenerem illum alterum? Atque potuerat sic, 'Dat latus, insequitur tumidis mons incitus undis.' Verum ut corruit taurus; ut confluxit in unum montem mare; ita corruit versus in monosyllabum; copia multarum syllabarum in unam coacta. Sicut et in illo Æn. ii. 'ruit Oceano nox.' Quid illo acrius? Æneid. vi. 'en hæc promissa fides est?' Nihil enim aptius indignationi, quam oratio desinens in monosyllabum. Vel evolve Demosthen. Orationes: quotnam ejusmodi periodos invenies? Inverte modo, nihil frigidius. Itaque omnibus locis adeo studiosus fuit collocationis, ut si quid tantillum mutes, deterius facias. Horatius quoque cum e magnis cœptis futile Poëma exiturum stomacharetur, ex prolixis vocibus eduxit finem monosyllabum, 'Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.' Sic Poëta valido monosyllabo substentavit procedentem ac mobilem versum, Æn. iv. 'Massylique ruunt equites, et odora canum vis.' Quam vocem si transmittas alio, totus pereat decor. In illo quoque Æn. ii. avertit deæ mentem, ut postea figat in pertinacia, 'aversa deæ mens.' Quæ semel huc annotasse e re visum est. *Taubmann.*

Præruptus aquæ mons] Aqua in altum sublata, μέγα κῦμα nempe, cum ὕπερθε πολλὸν ἁλὸς κορθύεται ὕδωρ: ut Apoll. Argon. ii. 322. montis nomine venuste venit: sic noster Ge. iv. 361. 'Curvata in montis faciem circumstetit unda.' Huc pertinet emendatior lectio, quæ nobiliss. Heinsio debetur Met. xi. 538. *Emmeness.*

110 *Hi*] Pro *Illi*, vel *alii;* et bene dicticôs, *his* pro illis, vel aliis. *Serv.*

Hi summo in fluctu] Fluctibus vario motu venientibus: aliæ erigebantur tumore fluctuum, aliæ deprimebantur. *Donatus.*

Hi summo in fluctu pendent] Virgilius hic nihil tale cogitat: describit enim navem uno in loco hærentem, tantum ad latus inversam, et ideo sublatam a puppi, depressam a prora, utique pendentem, qualem ferme descripsit Lucanus l. ix. 'Pars sedet una ratis, pars altera pendet in undis.' *Cerda.*

Pendent] Sic Leandri per vim maris jactati corpus pependerat aqua: ut de eo Ovid. Epist. Heroid. XVIII. 52. 'quod dubia sæpe pependit aqua.' *Emmeness.*

Dehiscens] Valde hiscens. *De* enim augentis est, ut in Terentio, 'Demmo te Syre.' *Servius.*

111 *Aperit*] Ostendit: ut Sallustius, 'Caput aperire solitus,' id est, nudare, ostendere: sic alibi, 'Vim aperire procul montes:' sane aliter hic aperit, aliter ostium aperit. *Idem.*

Terram inter fluctus aperit] Est hoc, quod dixit Tibullus l. IV. 'Vel si interrupto nudaret gurgite pontum.' *Cerda.*

Arenis] Et ab arenis et cum arenis: id est, vel ab imo movebatur mare, vel cum ipsis arenis, ut in tempestate solet. *Servius.*

Furit æstus arenis] Est hoc, quod vetus Poëta apud Tullium de Divin. *fervet æstu pelagus.* Ab hoc æstu et fervore dixit Nazianzenus in Apologetico loquens de tempestate, *βυθὸν ζέοντα.* *Cerda.*

112 *Tris*] Latinum est. Genitivus enim pluralis quotiens in ium exit, accusativum pluralem in *is* mittit, ut *puppium, puppis.* Quotiens in um exit, in *es* mittit, ut *patrum, patres.* Servius.

Saxa latentia] Modo propter tempestatem; vel, ut quidam tradunt, tranquillo mari: nam quemadmodum latent, quæ nomen habent. Hæc autem sunt saxa inter Africam, Siciliam, et Sardiniam, et Italiam, quæ saxa ideo Itali *aras* vocant, quod ibi Afri et Romani fœdus inierunt, et fines imperii sui illic esse voluerunt; unde etiam Dido, 'Litora litoribus contraria, fluctibus undas Imprecor.' Quæ aræ, a Sisenna, *propitiæ* vocantur: alii dicunt Græcos hæc saxa *βωμοὺς* appellare. Quidam insulam fuisse hunc locum tradunt, quæ subito pessumierit, in cujus reliquias saxa hæc extare, in quibus ajunt Pœnorum Sacerdotes rem divinam facere solitos. Has aras alii Neptunias vocant, sicut Claudius Quadrigarius Annalium I. 'Apud aras, quæ vocabantur Neptuniæ.' Varro de ora maritima l. I. 'Ut faciunt ii, qui ab Sardinia Siciliam, aut contra petunt. Nam si utramque ex conspectu amiserunt, sciunt periculose se navigare, ac verentur in pelago latentem insulam, quem locum vocant aras.' *Idem.*

Torquet] Jacit, immittit, ut 'Torquet aquosam hiemem.' Inde et *torquet, jacit* dicimus. Alibi *Torquet, deflectit;* ut, 'Torquet medios nox humida currus.' Alibi *regit* et *frenat*: ut, 'Cuncta tuo, qui bella pater sub numine torques:' Alibi *sustinet* et *fert*, 'Axem humero torquet stellis fulgentibus aptum.' *Idem.*

113 *Saxa vocant Itali mediis quæ in fluctibus aras*] Ordo est, Quæ saxa latentia in mediis fluctibus, Itali aras vocant: pro quibus hunc ordinem esse ait, *Tris Notus abreptas mediis fluctibus in saxa latentia torquet*: Alii *mediis fluctibus aras* legunt, ut sit ordo, *Saxa vocant Itali aras, quæ mediis fluctibus,* ut desit *Sunt.* Italos autem aliqui non qui in Italia nati sunt, sed qui Latine loquantur, accipiunt. *Idem.*

Aras] *Aras, dorsum immane,* appositio est, conjuncta cum metaphora; ut exponit Hortensius. Notat Turnebus XXVI. 23. earum fuisse novem: probatque e Lucano, l. VIII. saxa illa magna religione et veneratione fuisse culta. Nascimbenius Ægates insulas esse ait. Porro Jos. Scalig. Auson. Lect. II. 22. *Aræ*, inquit, sunt margines seu crepidines prominentes earum molium, quibus flumina (ut loquitur Lucret.) *oppilantur*, quæ et *moles* dicuntur, et *χηλαί*: vulgo Franci *moles* vocant, quæ vox satis antiqua. *Cajare* enim apud veteres erat, *cohibere, compescere, &c.* Omnes igitur crepidines et eminentias veteres illi *Aras* vocabant: ut hic saxa in mare eminentia Virgilius. Tertullian. lib. de Pallio; 'Soleo de qualibet margi-

ne vel ara medicinas moribus dicere.' Ubi manifesto *Ara* est ἐξοχὴ, ut et *margo*. Varro de R. R. I. 54. 'Alia (*uva*) in amphoram picatam descendat: alia in aram, ut in carnarium adscendat,' &c. *Taubmann.*

Saxa vocant Itali mediis quæ in fluctibus aras] Aras fuisse novem propitias admonet Turnebus inter Sardiniam et Africam celebres icto ibi inter Afros et Romanos fœdere, de quibus Lucanus, 'angustius aris Victoris Libyco pulsatur in æquore saxum Tarpejis.' *Germanus.*

Aras] Apud Suidam Ἑρμαῖος est τετράγωνος λίθος. Quales lapides sunt ἕρματα ὕφαλα: *scopuli marini:* sic appellantur a Dionys. Halicarn. antiq. Rom. I. p. 42. quo loco testatur Æneam in hæc saxa quoque latentia incidisse. Plinii locus videtur corruptus V. 7. 'Ægimori a re, scopuli verius, quam insulæ:' ubi Scottus Observ. Philosoph. V. 19. pro *a re*, legit, *aræ:* misturam esse verborum in hoc versu contendit Quintilian. VIII. 2. Quæ tanti haud videtur esse, ut Maroni verti possit vitio. *Emmeness.*

114 *Dorsum inmane*] Eminens, vel altum, secundum Homerum, vel certe eminens planities, aut superficies durior: aut sic ait hic Poëta *dorsum* de saxo, sicut Hom. Νῶτα θαλάσσης: sicut alibi ipse: 'Dorso dum pendet iniquo.' Quidam *inmane* pro malo accipiunt positum, propter naufragia, quæ ibi solent fieri: nam *manum* bonum dicunt, ergo quod bono contrarium *inmane*. Non enim potest pro magno accipi. Alibi, 'Posuit quæ inmania templa,' quia non facile apparent hæc saxa, nisi cum mare ventis movetur. *Dorsum* autem hoc loco non absurde ait, quia Græce aræ ipsæ ἵππου νῶτα dicuntur, ut Sinnius Capito tradidit, secundum Homerum. *Servius.*

Mari summo] Vel in summo, vel in placido. *Idem.*

Dorsum inmane mari summo] Sic *tergum* Ge. III. 361. Scottus Observ. Histor. III. 28. *dorsum* nominat *eminentiam:* in ea notione apud nostrum Æn. X. 227. 'ipsaque dorso Eminet.' et vs. 303. 'dorso dum pendet iniquo.' Isid. XI. 1. dorsum *superficiem*, vocat, *corporis*, *instar saxi:* ita hoc loco pro maris superficie, quam Græci, ut ex Oppiano de Piscat. I. 60. νῶτον ἁλὸς, et Suidas τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. *Emmeness.*

115 *In brevia et Syrtis*] Id est, in brevia Syrtium: quo modo, 'Molemque et montes.' *Servius.*

Brevia] Dicit vadosa, per quæ possumus vadere. *Idem.*

In brevia et Syrtis urget] In antiquis plerisque codicibus, *urguet* est, *u* post *g* addita: Attiano more. Et hoc loco *Syrtis* in accusativo plurali tantum fieri docet Priscianus, sicut et *Alpis*, propterea quod Græce declinata *ει* diphthongum habeant: ejus vero sonum apud Latinos esse per *i* longum. Est et Velii Longi sententia, ut *Syrtis* per *i* scribatur citato versu, *Et vastas aperit Syrtis*. Nostra autem ætate litterati pene omnes diphthongum Græcam recepere: atque ita dictionis hujus casum *Syrteis* per *ei*, ut pleraque alia scriptitant: quod in codicibus antiquis inventu rarissimum: quodque supervacuum esse, quod *i* tam longæ quam brevis naturam habet, tum incommodum aliquando judicat Quintilianus. Sed de hoc genere plura alibi recitantur. *Pierius.*

Brevia] Dicuntur Syrtes, Latinis *Brevia*, ut Græcis βραχέα, vadosa videlicet, et arenosa loca: oportet enim ibi brevius sit et contractius mare, ubi sunt ingentes cumuli arenarum: non latum, et spaciosum. Duæ sunt in sinu Africo Syrtes, ἡ μὲν μείζων, ἡ δὲ μικρὰ, Zetzes in Cass. Lycophron. Dicuntur ἀπὸ τοῦ σύρω, *traho:* vento enim in mare arena trahitur cogiturque. Pomponius Sabinus Poëtam accipit de majore, nam hæc proxima Carthagini. Vide uti Modicius cap. 12. defendat Virgilium a nonnullorum

calumnia: uti Sallustius describat Syrtes, in promptu est. *Cerda.*

In brevia] Quæ Latini *brevia* nominant, vadosa quædam in mari spatia, ea Græce βραχέα. Cœlius IV. 15. *Pontan.*

In brevia] Sanctius in Minerva subaudit *vada*. Hunc quoque Maronis locum attingit Robert. Tit. controv. IX. 20. et accurate, quid *brevia* sint, edocet ex Græcis scriptoribus Brodæus Miscell. VI. 24. *Emmeness.*

116 *Vadis*] Vada, τὰ βραχέα. Varro de ora maritima l. I. 'Si ab aqua summa non alte est terra, dicitur vadus:' et multi sic legunt: 'Inliditque vadis atque aggere cingit harenæ.' Et *Syrtes*. Syrtium sinus duo sunt pares natura, impares magnitudine, ut Sallustius dicit. *Servius.*

117 *Lycios*] Hi Trojæ ad auxilium venerant, qui, mortuo rege Pandaro, Æneam secuti sunt; unde et in secundo ait, 'Comitum affluxisse novorum.' *Idem.*

Lycios] Signate. Et militum et ducis nomen ponit, itemque magistrum, et navim submersam scribit. Lycii autem, interfecto Sarpedone, adhæserunt Æneæ, ductore Oronte. Unde Æn. II. 'comitum turbam adfluxisse novorum Invenio.' Navis magister erat Leucaspis, ut Æn. VI. 'Leucaspim, et Lyciæ ductorem classis Orontem.' *Taubmann.*

Fidum] Fidelem: utrumque nomen idem significat, quamvis quidam velint *fidum* amicum, *fidelem* servum dici: et sic pronuntiandum, ut dolorem afferat talis socii amissio. *Serv.*

118 *Ipsius ante oculos*] Ad majorem dolorem: unde alibi, 'Quæque ipse miserrima vidi.' Item, 'Qui nati coram me cernere lethum Fecisti.' *Id.*

Ingens pontus] Unda. Et est tropus Synecdoche. *Idem.*

A vertice] Aut a puppi, quæ vertex navis est: aut ab Aquilone vento, qui flat a mundi vertice, a septentrione: ut ipse alibi, 'Hic vertex nobis semper sublimis.' Quidam *verticem* hic procellam accipiunt. *Idem.*

A vertice] Κατ' ἄκρας. Recurre ad illum Ge. locum; 'ventus a vertice sylvis Incubuit.' Nannius vir acerrimi ingenii non injuria mihi Servium hic notasse videtur, ut ex ejus Nannii contextu, qui ita habet, liquebit. Describit Virgilius mirabilem subversionem navis, et quæ vix unquam, nisi in sævissimis tempestatibus, contingere soleat: undas scilicet, sublata in altum prora, navem in puppim statuisse, adeo ut gubernator, cum pedes illi in altum tollerentur, pronus in caput necessario excideret, quam sententiam firmat Livii auctoritate de bel. Pun. l. IV. 'Ferrea manus firmæ catenæ illigata, cum injecta proræ esset, gravi libramento plumbi revelleret ad solum, suspensa prora navim in puppim statuebat.' Tale quid forsan apud Calab. ξ. φορέοντ' ἐπικάρσιαι εἰν ἁλὶ νῆες, Ἄλλαι ἀναστρέψασαι ἄνω τρόπιν. *Germanus.*

119 *In puppim*] Pro *puppim*, addidit præpositionem. *Servius.*

In puppim ferit] Hos specialiter cum eorum nominibus ponit, qui in iis potiores navigabant, et uno casu ferebantur. *Donatus.*

In puppim ferit] Imitatione Homeri, qui de Ulysse, τῆλε δ' ἀπὸ σχεδίης πέσε: *longe autem a navi cecidit.* Deinde Petronii, qui in Satyr. 'illum quidem vociferantem in mare ventus excussit, repetitumque infesto gurgite procella circumegit, atque hausit.' Inveni etiam locum Aristidis orat. II. sacrorum sermonum, simillimum Virgiliano: sic enim de nave loquitur: καὶ τὸ πλοῖον ἐκ πρώρας ἀρθὲν, ἐπὶ πρύμναν ὤκλασε. *Cerda.*

Pronus] Πρηνής: nonnulli sane *pronum* adverbialiter legunt. *Servius.*

Magister] Leucaspis: ut in sexto libro, 'Leucaspim, et Lyciæ ductorem classis Orontem.' *Idem.*

Magister] Sic Horat. od. III. 6. 'navis Hispanæ magister:' vide Tor-

rentium. Noster Æn. VI. 358. ‘Quam tua ne spoliata armis, excussa magistro.’ *Emmeness.*

120 *Volvitur in caput*] Sic et Il. Z. πρηνὴς ἐν κονίῃσιν ἐπὶ στόμα· et Il. E. ἔκπεσε δίφρου, Κύμβαχος ἐν κονίῃσιν, ἐπὶ βρεχμόν τε καὶ ὤμους. Δηθὰ μάλ' εἱστήκει. Ut autem *pronus magister volvitur*, sic et illi προκάρηνος κυβιστῶν. *German.*

Volvitur in caput] *Præceps inegit* inquit Apulejus Met. l. IV. id est, in caput, et juxta Glossas ἐπὶ κεφαλῆς. Græci habent verbum κυβηστίζειν, quod teste Hesychio, est ῥίπτειν ἐπὶ κεφαλήν. *Emmeness.*

Ter] Sæpius: finitus numerus pro infinito: *crebro* enim fluctus facit Aquilo, ut Sallustius, ‘Crebritate fluctuum ut Aquilo solet:’ vel certe quod Græci τρικυμίαν appellant: ut Sallustius, ‘triplici fluctu.’ *Servius.*

Ibidem] *Ibidem* et *ubinam* multi dubitant ubi debeat esse accentus, quia *ubi* et *ibi* naturaliter breves sunt: sed ratione finalitatis plerunque producuntur in versu: nescientes hanc esse rationem, quia pronuntiationis caussa contra usum Latinum syllabis ultimis, quibus particulæ adjunguntur, accentus tribuitur: ut *Musaque*, *illene*, *hujusce*: sic ergo et *ibidem*. Idem.

121 *Torquet agens circum*] In gyrum circumagit. *Idem.*

Vortex] *Vortex* dicitur circumacta in se unda, et quæ quasi sorbere videatur: quod de Charybdi legitur, ‘atque imo barathri ter gurgite vastos Sorbet in abruptum fluctus:’ de quo ait Sallust. ‘Charybdis mare verticulosum.’ *Idem.*

Vorat] De aquis: ita Aristot. in Problem. sect. 23. q. 5. interrogat, cur interdum navigia, dum cursum agant in mari quieto, repente καταπίνεται, *devorantur*. H. Stephanus in illo Virgilii Æn. XI. ‘æstus resorbens,’ dicit, hoc verbum respondere Græco ἀναπίνων, quasi *rebibens*. Græci fere omnes ἄμπωτιν, id est, *aquarum reciprocationem*, ducunt ab ἀναπίνω, *rebibo*, et *resorbeo*. Ex Aristotele quoque adducitur, δῖνος καταπίνει, *gurges devorat*. Plinius VI. 1. dat aquis verba *devoro*, *absorbeo*, *satietas*, *aviditas*. Horum alterum habet Cassiodorus epist. VIII. 10. ‘navigium tumens fluctus absorbuit:’ et ultimum Lucretius l. I. ‘avidum mare.’ Seneca ad Marciam, c. 20. ‘mare devorasset.’ *Cerda.*

Æquore vortex] Mirum est quam sæpe invenias *vortex*, et *vertex* indifferenter scribi in antiquis codicibus, quod idem esse vult Arusianus Messus; Capro tamen non temere *Verticem* per *o* vocalem quartam in prima syllaba, a *Vertice* per *e* vocalem secundam distinguente. Præterea Sos. Carisius *vertex* a vertendo, *vortex* a vorando dicta putat. Vult autem Plinius Verticem immanem vim impetus habere: ut, ‘Ingens a vertice Pontus:’ Vorticem vero circunactionem undæ esse: ut, ‘Rapidus vorat æquore vortex.’ *Pierius.*

122 *Apparent*] Aliud est *parere*, et aliud *apparere*. *Parere* enim est *obedire*; ut, ‘Paret amor dictis.’ *Apparere* autem, *videri*: ut, ‘Apparet liquido sublimis in aëre Nisus.’ Et hæc observatio diligenter custodiri debet; licet eam auctores metri caussa, vel clausulæ plerunque corrumpant. *Servius.*

Rari] Vel propter maris magnitudinem, vel quia una perierat navis: vel *rari* de multis, ut ostendat statim alios plures periisse; et quomodo apparent, si *ponto nox incubat atra?* aut quia, *crebris micat ignibus æther*, aut quia ante ipsius oculos hoc evenit. *Idem.*

Nantes] Prima verbi positio, *no*, *nas*, *nat*: unde est, ‘Nare per æstatem liquidam:’ prima syllaba naturaliter longa est: licet *Natare*, *na* brevis in eadem significatione. *Idem.*

Apparent rari nantes] Ut compleatur id: *Submersasque obrue puppes*: periit ergo amicus, et fidus, et in ejus con-

spectu. Excusatur igitur Orontes, qui non imprudentia, sed vi tempestatis perierit. *Donatus.*

Apparent rari nantes] Observavit Corradus ab Aristot. παῦροι ἀναπλέουσι. Ut autem *gurgitem* hic *vastum*, Hom. θάλασσαν εὐρύπορον. *Germanus.*

In gurgite vasto] Tapinosis est, rei magnæ humilis expositio. Prudentior tamen Virgilius humilitatem sermonis epitheto sublevat, ut hoc loco, nam addidit *Vasto*. Item cum de equo loqueretur, ait, 'Cavernas ingentes.' *Servius.*

123 *Arma virum*] Bene addidit *virum*, id est, virorum. *Arma* enim dicuntur cunctarum artium instrumenta: ut 'Cerealiaque arma.' Item, 'Colligere arma jubet.' Item et alio loco: 'Dicendum et quæ sint duris agrestibus arma.' *Idem.*

Arma virum tabulæque] Sic et πίνακες Græcis in re nautica usurpantur, ut ex illo: 'Αλλά θ' ὁμοῦ πίνακάς τε νεῶν, καὶ σώματα φωτῶν Κύμαθ' ἁλὸς φορέουσι, πυρός τ' ὀλοοῖο θύελλαι. *Germanus.*

Troja] Differentia in hoc sermone est, et in sensu, et in syllabis. Nam cum provinciam dicimus (nam Troja provincia, Ilium ipsa civitas) et principale nomen est, brevis est *Tro*: quando autem non est principale et derivatio est, longa est *Tro*: ut, 'Troïus Æneas.' *Servius.*

Gaza] Persicus sermo est, et significat *divitias*, unde Gaza urbs in Palæstina dicitur, quod in ea Cambyses rex Persarum, cum Ægyptiis bellum inferret, divitias suas condidit. Est autem generis fœminini: ut, 'Gaza lætus agresti.' Quæritur tamen a multis, quemadmodum potuit aurum natare, nescientibus *Gaza*, id est, opes, dici omne quod possidemus; aut certe hyperbole tempestatis, ut etiam ponderosa ferri potuerint. *Idem.*

Gaza] Hac voce significatur regia omnis supellex, atque (ut ait Hesychius) etiam tributa, et reditus. Suidas ait esse θησαυρὸν, id est, res omnes pretiosas, quas recondimus. Pomponius Mela ait, illa signari *ærarium*: inde est, ut Persarum Reges (nam Persica hæc fuit vox) beatissimi olim judicarentur. Horat. Carm. III. 'Persarum vigui Rege beatior.' *Cerda.*

Per undas] *Per* quidam nolunt, Et *Troïa* possessivum. *Servius.*

124 *Jam validam, &c.*] Zeugma est ab inferioribus. *Idem.*

Ilionei] Antiptosis est, pro genitivo enim dativum posuit: nam constat hujusmodi nomina Græca dativum singularem in ει mittere, ut *Orphei*: nam illa solutio est, cum *Orpheï* separatim dicimus: nec modo *Ilionei* possumus dicere strictum esse genitivum, ut ipse sit qui et dativus: quod etsi forte contingat, non regula mutatur, sed Antiptosis fit, qua plerunque utuntur Poëtæ, ut, 'urbem quam statuo vestra est,' pro urbs: item 'Hæret pede pes,' pro *pedi.* Idem.

Ilionei] Oratoris Æneæ: erudite ducto vocabulo ab *Ilio* et *Ilo.* Hom. Iliad. Ξ. Phorbantis facit filium, et a Mercurio unice amatum. *Taubmann.*

125 *Vectus*] Qua vehebatur significat. Et pro præsenti participio, quod non habemus, præteritum posuit. In Latino enim sermone a passivo verbo præsens participium non est, neque ab activo præteritum: sed quod uno sermone non possumus explicare, aut circumlocutione ostendimus: aut participium pro participio ponimus, sed usurpative; ut hoc loco factum est. *Servius.*

Abas] Abantes aliquot tradunt: hic unus, Æneæ comes; alter quem in Troja Diomedes occidit; tertius est Argivus, cujus tertio lib. clypeum Apollini consecrasse dicit Æneam. *Idem.*

126 *Vicit hiems*] Quod fit et a superioribus et a medio, plerumque et ad utrumque respondet: ut, 'Trojugena interpres divum qui numina

Phœbi, Qui tripodas Clarii lauros, qui sidera sentis.' Ecce hoc loco sentis, et ante dicta et sequentia concludit. *Idem.*

Vicit hiems] *Hiems* duas res significat: aut tempus, aut vim venti, per quam oritur tempestas. Ergo pro loco intelligendum. Accius: 'Unde estis nautæ huc hieme delati.' Sic et Varro. *Idem.*

Hiems] Χειμὼν ἐβιάσατο. Pro aquarum fervore paulo post vs. 129. 'Emissam hiemem.' Ovid. epist. Heroïd. XVIII. 184. 'Et me felicem nulla videbit hiems.' et Epist. XIX. 80. 'Meque tibi amplexo nulla noceret hiems.' Sil. Italicus l. XII. 'Ventis debebis nimirum, hiemisque procellis.' Ovid. Met. XI. 521. 'Cæcaque nox premitur tenebris hiemisque suisque.' inde *Hiberno ponto* pro tempestate concitata Stat. Theb. l. I. *Emmeness.*

Laxis] Pro *laxatis*, nomen pro participio. *Servius.*

Laxis laterum compagibus] Lucret. l. VI. 'cæcisque in eo compagibus hæsit.' *Germanus.*

Laxis laterum compagibus] Est hoc, quod Lucanus l. V. 'sonuit victis compagibus alnus.' Quod Sen. de ir. II. 10. 'Navigium multam undique laxatis compagibus aquam trahit.' Quod Paulin. ep. 42. 'Laterumque laxis solvitur compagibus Undasque rimis accipit.' Et omnes de navibus *compages.* Illis prior Pacuvius: 'Nec ulla subscus cohibet compagem.' Ut et Seneca Rhetor. Cont. 16. 'Resolutis compagibus infelix omen navigationis.' *Cerda.*

127 *Accipiunt imbrem*] *Imber* dicitur humor omnis, veteres enim omnem aquam *imbrem* dicebant: ut Lucretius, 'Ex igni, terra, atque anima nascuntur et imbri,' id est, humore. Ennius *imbrem* pro aqua marina, 'Ratibusque fremebat Imber Neptuni.' *Servius.*

Omnes Accipiunt] Id est, una omnium causa ac similis fortuna fuit. Sed Neptuni datur occasio, ne penitus Junonis jussa implerentur. *Donatus.*

Imbrem] Quamvis *imber* sit agmen aquarum irruentium e cœlo, hic tamen necessario sumitur pro aqua maris. Nam, solutis compagibus, et rimis factis, navis imbrem sorbet: hic ergo a mari. Nonnius etiam scribit, quamcunque aquam dici posse *imbrem.* Et Ennius pro aqua maris posuit, citante Servio: 'ratibusque fremebat Imber Neptuni.' Lucretius numerans quatuor elementa: 'Ex igni, terra, atque anima nascuntur, et imbri.' Adde, sic Poëtam declarari ab his, qui illum imitantur, Valerius Arg. I. 'protinus alnus Solvitur, et vasto puppis mare sorbet hiatu.' Ovidius Met. XI. 'Rima patet, præbetque viam lethalibus undis.' Itaque prior, *mare*, posterior, *undas* dixit, quod Virgilius *imbrem.* Adjunge Ovidium adhuc, qui Nostrum æmulans Trist. IV. 5. 'Fert bene præcipites navis modo facta procellas, Quamlibet exiguo solvitur imbre vetus.' Quid si sequaris lectionem Scaligeri, qui Catullianum versum ita legit: 'Nimirum Oceano se ostendit noctifer imbre.' ut sit *imber Oceanus*, sicut *mare Oceanum.* Cerda.

Laxis laterum compagibus omnes Accipiunt, &c.] Sic in sua tempestate Ovid. Met. XI. 514. 'Jamque labant cunei, spoliataque tegmine ceræ Rima patet: præbetque viam lethalibus undis. Ecce cadunt largi resolutis nubibus imbres.' *Emmeness.*

Fatiscunt] Abundanter aperiuntur. *Fatim* enim *abundanter* dicimus, unde et *adfatim. Hiscere* autem *aperire*, verbum frequentativum ab *hiare.* Servius.

Fatiscunt] Observetur hoc verbum veteribus finiisse in (*or*,) nam Actius *fatiscar* dixit, et Varro *fatiscuntur.* Notarunt alii. *Cerda.*

128 *Misceri murmure pontum*] Far-

te ex Lucretio, qui l. I. 'sævitque minaci Murmure pontus.' Maris murmur Græci vocant, μυκητὴν ἀγάστονον, πολύφλοισβον. *Idem.*

120 *Emissam hiemem*] Hic apertius tempestatem declarat ex Græco: nam et illi χειμῶνα tempestatem dicunt, et bene veteres nostri *hiemem* anni dicebant, ne tempestas posset intelligi. *Servius.*

Emissamque hiemem] Locutio traducta ab Circo: ut enim equi emissi a carceribus, sic venti e suo carcere. Horat. Sat. I. 1. 'Ut cum carceribus missos rapit ungula currus.' Græci, ἀφίεσθαι εἰς δρόμους. *Cerda.*

Sensit Nept.] Alludit forte ad illud Cic. de Nat. deorum III. qui ait, 'Neptunum esse animum cum intelligentia per mare vagantem.' *Taub.*

Imis] Bene in imo voluit esse Neptunum, ut jam factam cognosceret tempestatem, non incipientem vetaret. *Servius.*

130 *Stagna*] *Stagnum* dicitur aqua stans: sed nunc profunda maris significat, ab eo, quod non nisi nimia tempestate turbantur. Ergo *Stagna* et *Imis vadis refusa*, aliud pendet ex alio: quia immobilis aqua in imo maris tantummodo est, quam tunc ab imo motu dicit esse turbatam. *Idem.*

Imis Stagna refusa v.] Valet, in imis profundisque undis refusam aquam et agitatam: quasi in imis gurgitibus et vadis, ubi deorum domicilia sunt, aqua sit refusa et turbata, et mare totum ab imo eversum. Turneb. XII. 12. et XVIII. 32. *Stagna* (ait Serv.) id est, aqua stans; et, *imis vadis refusa*, inter se dependent: quia aqua immobilis tantummodo est in imo maris. *Taubmann.*

Stagna refusa] Id est, commota: sic Stat. Thebaïd. l. I. 'stagnoque refusa est funditus.' *stagnum* pro *mari*, ut apud Oppian. Halieut. I. 47. λίμνη. vide Rittershusium. *Emmeness.*

Graviter commotus] Oportune Neptunum sit commotum, cum maria turbantur, quia plerumque Poëtæ *Neptunum* pro mari ponunt. *Servius.*

Et alto Prospiciens] Aut e mari erigens caput, aut mari providens. Quidam alto cœlo accipiunt, quia ait, *Jam cœlum terramque.* Idem.

131 *Prospiciens*] Ab Philostrato in Icon. l. II. vocatur Neptunus Παντόπτης, quod omnia speculetur. *Cerda.*

Placidum caput] Quærunt multi quemadmodum *placidum caput*, si graviter commotus? quasi non potuerit fieri, ut irasceretur ventis, propitius esset Trojanis: epitheta enim alia naturalia sunt, alia ad tempus: et *placidum*, ut naturale Neptuni est, ita *graviter* ad tempus, ob factam tempestatem. Uno autem epitheto habitum futuræ orationis ostendit: ut alibi uno sermone, 'Tunc quassans caput.' *Servius.*

132 *Disjectam Æneæ toto v. æ. c.*] Hic ostendit Æolum omnia Junonis præcepta complesse. *Nam submersasque obrue puppes*, in Orontis sociorumque ejus interitu: *Aut age diversos, et disjice corpora Ponto. Disjectam Æneæ toto videt æquore classem.* Idem.

133 *Cœlique ruina*] Id est, tonitribus, quorum sonus similis est ruinis. *Idem.*

Cœlique ruina] In Romano quidem codice, *ruinam* legitur per *M* finalem litteram: ut sit, *Videt Neptunus oppressos Troas, cœlique ruinam.* Servius tamen *ruina* Latino casu una cum fluctibus agnoscit: et ita veterum codicum bona pars legit. Nam et imbres, et tempestas ea, vento, tonitru, et crebris ignibus horrenda cœlitus incubuerant. *Pierius.*

Cœlique ruina] Illustravi Ge. I. ad illud: 'ruit arduus æther.' *Cerda.*

134 *Nec latuere doli fratrem Junonis, et iræ*] Aut doli Junonis: aut fratrem Junonis: gemina ergo distinctio est, quod et ipsa Saturni est filia. *Servius.*

Nec latuere] Fratrem sororis stu-

dia non latebant. Ergo, vocatis ventis, orationem habuit patheticam, utpote commoti animi, abscissam, id est, nec continuam nec compositam: fuit brevis, quia subvenientis in hoc casu non erat multa loqui. *Donatus.*

Fratrem] Neptunum. Tres erant Saturni ex Ope filii. Hinc epigramma: 'Juppiter astra; fretum Neptunus; Tartara Pluto; Regna paterna tenent: tres tria; quisque suum.' *Taubmann.*

Nec latuere doli fratrem] Rectius dativo jungi contendit Sciopp. in prolegomenis: *latet mihi* dici, ut *patet mihi.* Quem vide. *Emmeness.*

135 *Eurum ad se Zephyrumque vocat*] Per hos, omnes intelligendi sunt. Isti enim sunt cardinales. *Servius.*

Ad se] Et hic ait. Cur tamen *Zephyrus,* qui ad Italiam ducit, quem Poëta supra tacuit nunc vocatur? Ira in hoc Neptuni exprimitur, si etiam eum objurgat, qui non adfuerit. *Idem.*

Eurum Zephyrumque] Zephyrum hic pro Africo sumi docet Turneb. adv. XVIII. 32. *Emmeness.*

136 *Tantane*] Hoc genus invectionis non habet principium, et crimen exaggerat: ostendens illos non tantum suam, sed hereditariam sectari temeritatem: quod vitium, quia naturale est, non potest emendari. Sunt enim venti a gigantibus, qui bellum diis inferre ausi sunt, sed pœnas dedere. Ostendit igitur eorum esse crimen, quod admiserant: esse etiam originale sanguinis. *Donatus.*

Generis fiducia vestri] Ascræus unus de Titanibus, qui contra deos arma sumpserunt, cum Aurora concubuit: unde nati sunt venti secundum Hesiodum. Et hoc loco *fiduciam* pro confidentia posuit; quum *fiducia* in bonis rebus, *confidentia* in malis sit. *Servius.*

Generis] Non maculant filios paterna scelera: polluuntur tamen si illa sectantur. *Donatus.*

Tantane vos generis tenuit fiducia vestri] Abruptum exordium iratis convenit, in quibus ingens residet πάθος, Talia collegit Macrob. IV. 2. Cic. Catil. c. 1. 'Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra?' *Emm.*

137 *Jam cœlum terramque*] Aut ordo est: Ausi estis sine meo numine tantas moles tollere, et cœlum terrasque turbare? Aut certe illud est, quod tria hæc numina, licet divisa imperia teneant, videntur tamen invicem regni totius habere potestatem: sicut et ipsa elementa, quæ retinent, physica inter se quadam ratione junguntur. Sic in Georg. 'Temporibusque parem diversis quattuor annum.' Ipsorum etiam numinum sceptra significant. Juppiter enim trifido utitur fulmine: Pluton, cerbero: Neptunus, tridente. Multi enim quærunt, cur modo Neptunus de alienis conqueratur elementis. Aut certe *terram* pro mari posuit, ab eo quod continet, id quod continetur; quia ipse dicitur Ἐνοσίχθων et ἐνοσίγαιος, id est, movens terram: et *cœlum* pro aëre. Constat enim terram cum aqua in aëre libratam. *Servius.*

Jam cœlum] Obscura brevisque oratio, et quia iratus erat et ad succurrendum properabat. Denique transit ab aliorum elementorum injuria, a quibus erat alienum, et venit ad propriam. *Donatus.*

Cœlum terramque, &c.] Sapit proverbium. Cum præsertim dicat Livius l. IV. 'Quid tandem est, cur cœlum ac terras misceant?' Cœlum hic capio pro aëre. Lege Plinium II. 38. *Cerda.*

Meo sine num.] Hoc est, 'et laxas sciret dare jussus habenas.' *Servius.*

Meo] Quasi dicat, me contempto. *Donatus.*

Numine, venti] Distingue *Numine,* ut *Venti,* convitium sit. *Servius.*

Venti] Abjecte pronunciandum, ut convitium sit, non nomen. *Donatus.*

138 *Tantas moles*] Mira probatio

nt non solum asserat verbis, is aspectibus subdet. *Idem.*
os ego] Deficit hoc loco serngrue; nam qui irascitur perentis est. Subanditur *quos r*; ergo ἀποσιώπησις est; hoc alium sensum transeat, ideo i et pendentem reliquit: et o post tale schema, *Sed*, conm sequi, ut, 'Quamquam o, ent. 'Quem ego si sensero. opus est verbis?' *Servius.*
;o] Duo pronomina cum ponimo. *Donatus.*
Scilicet sceleratos et ex pess: et quæ similiter intelligi *Idem.*
os præstat conponere fluctus] r agit, plus est enim innoccurrere, quam nocentium nire. *Servius.*
t] Melius est: ut, 'Præstat metas lustrare Pachyni.' dus sermo: nam et per se t, et tam accusativo jungitur, ptimo. Dicimus enim et lum, et *præstat illo.* Comem hic, pro peccatis. *Idem.*
tes præstat] Addit causam ens. *Donatus.*
o. *Sed motos præstat conponere* Verba iratis desunt. 'Ἀποσιώcujus schematis usu Scaliger . 27. Exemplorum abunde Thebaid. l. I. 'nobis sociare rre.' (Subaudi *non licuit ira-* go.) 'Sed quid ego?' et l. III. scopulos,' &c. observanda sed in hac figura: idem l. VIII. ic, sed mitto agnoscere,' &c. locum, qui huc facit Scottus v. Poët. II. 54. ex Valer. rg. I. bene *motos:* ut Ovid. 96. 'motæque residant, itur, aquæ.' ubi nobiliss. Ieinsium. *Emmeness.*
st mihi non simili pœna com- is] Aut *non simili pœna*, id n ea, qua Trojanos affecistis: i *Mihi non simili*, id est, vehementer irato: aut pro non impune posthac: nunc enim nullam pœnam sentiunt, nisi forte objurgationis. *Servius.*

Post mihi] Si quid deinceps ausi fueritis, re, non verbis puniam. *Don.*

Luetis] Persolvetis. Et hic sermo a pecunia descendit: antiquorum enim pœnæ omnes pecuniariæ fuerunt. *Servius.*

Post mihi non simili, &c.] Sapienter hoc: indicat enim iras altius insedisse in animo, cum in tempus aliud punitionem differat. Nam implacabilis iræ esse proprium, ut verba omittat, tempus et occasionem spectet gravius lædendi; Aristoteles scripsit Rhet. II. Quam sententiam firmant verba hæc Taciti Annal. I. 'In Haterium statim invectus est; Scaurum, cui implacabilius irascebatur, silentio transmisit.' Non abeunt Homerici versus Il. I. Κρείσσων γὰρ βασιλεὺς ὅτε χώσεται ἀνδρὶ χέρηϊ· Εἴπερ γάρ τε χόλον γε καὶ αὐτῆμαρ καταπέψῃ, Ἀλλά γε καὶ μετόπισθεν ἔχει κότον, ὄφρα τελέσσῃ, Ἐν στήθεσσιν ἑοῖσι. *Cerda.*

141 *Maturate fugam*] Cum maturitate, id est, cum tranquillitate discedite. Quo modo dicimus, *Matura iracundiam tuam*, id est, mitiga; perniciosum enim Trojanis est, si maturent fugam, hoc est, si accelerent. Ergo *fugam* hic tantum *discessum* accipiendum. *Servius.*

Maturate] Celerius remeate. *Don.*

Maturate f.] *Maturum* est, quod neque citius est, neque serius, sed medium quiddam et temperatum. Veretur enim, ne in ipso discessu classi noceant, dum raptu nimio redeunt. Idem Virgilius, *Maturare* et *Properare* scitissime separavit, Ge. I. 260. 'Multa, forent quæ mox cælo properanda sereno, Maturare datur.' De quo accurate Agellius X. 11. Macrob. VI. 8. Nonius, Beroaldus, Floridus, alii. At vero *Turnebus* non agnoscit illam Grammaticorum subtilitatem; aitque *Maturare*, esse *festinate discedere atque*

properare: ut dicere soliti sint, *Maturat ab urbe proficisci.* Et Cic. pro Cluent. dixerit, 'Maturare mortem,' eodem modo XII. 12. cum quo facit etiam Donatus. *Taubmann.*

Regi] Mittit et regi convitia, deformans regni ipsius potestatem, et personam: asserens non habere regnum, sed saxa: non aulam, sed esse custodem carceris. *Donatus.*

Regique hæc dicite vestro: Non illi imperium pelagi] Neptunus sibi imperium assumit, Æolo dat regnum. Contra in aliis Poëtis videas. De Æolo Ovidius in Canace, 'Ille Noto Zephyroque, et Sithonio Aquiloni Imperat, et pennis, Eure proterve, tuis.' Et in Leand. 'Parce, precor, facilemque move moderantius auram: Imperet Hippotades sic tibi triste nihil.' De Neptuno contra idem Ovidius: 'Mulcet aquas rector pelagi.' *Cerda.*

Regique hæc dicite] Ita Livius l. I. 'Ad hæc Tullius: Nunciate, inquit, Regi vestro, vel qui vos regere deberet:' vel sic: qui sit Rex ventorum, quibus nihil inanius, ut sit χλευασμὸς, et cavillatio, risusque simulatus, et oris habitu facta illusio. *Taub.*

142 *Sævum*] Vel magnum et potentem, ut superius: vel vere sævum in ventos, quia minatur. *Servius.*

Sævum] Id est, magnum: in laudem, teste Non. Marc. sumitur aliquando, ut noster supra vs. 99. 'Sævus Hector.' et XII. 107. de Ænea: 'Nec minus interea maternis sævus in armis.' De hoc epitheto Scaliger Poët. IV. 16. Reveriti veteres sunt hoc sceptrum tanquam, κάρτερον ἔγχος: nam per tridentem, sive fuscinam Neptuni, juravere. Juvenal. Sat. XIII. 81. 'Perque tuum, pater Ægei, Neptune, tridentem.' Adjectivum est, de quo agit Sanctius in Minerva p. 334. *Emmeness.*

Tridentem] Ideo *Tridens* Neptuno adsignatur, quia mare a quibusdam dicitur tertia pars mundi; vel quia tria genera aquarum sunt, maris, fluminum, fluviorum: quibus omnibus Neptunum præesse nonnulli dicunt. *Idem.*

Tridentem] Fuit quippe Neptunus pari dignitate cum Jove et Plutone. Nam si illi trisulcum fulmen, huic triplex Cerberus, ita Neptuno tridens. Inde hic Deus dictus ab Ovidio Met. XI. *tridentiger*, a Græcis, τριαινοῦχος. Pindarus illum vocat ἀγλαοτρίαιναν; alii ὀρσοτρίαιναν, et τριαινοκράτορα. Pindarus item εὐτρίαιναν. Aristides in gratulatione Smyrnæ meminit Neptuni, τριαίνῃ κατέχοντος. Insigne hoc Neptuni: alii *fuscinam* appellant. Arnobius l. VI. irridens, 'cum fuscina Rex maris, tanquam illi pugna sit gladiatorii obeunda certaminis.' *Cerda.*

143 *Sed mihi sorte datum*] *Sorte* ideo ait, quia Iuppiter et Neptunus et Dis pater, Saturni et Opis filii, cum de mundi possessione certamen inissent, placuit, ut imperium sorte dividerent; ita effectum est, ut cœlum Iuppiter; maria Neptunus; Dis pater inferna sortirentur. *Servius.*

Sorte] Ac si diceret, potuisse se etiam cœlum tenere; nec sine suo arbitrio posse quemquam in suo regno habere potestatem: Æolum vero beneficio etiam carceris regna meruisse. *Idem.*

Sorte] Ac si diceret, potuisse eum cœlum in divisione illa Saturnia tenere: (de qua Homer. Il. XV. V. et N. Æn. X. 40.) Æolum vero beneficio etiam carceris regna meruisse, nec ea tamen audere, nisi jussus sit, aperire: supra, 'dare jussus habenas.' Facit autem hic utriusque dominii collationem, Æolique regnum nunc *domum*, nunc *aulam*, nunc *carcerem* per contemptum appellat. *Taubmann.*

Ille] Donat. in Eun. Ter. auctor est, pronomina cum maximo pondere hic usurpari: quod et supra notavimus. *Idem.*

Immania] Aspera: *Manum* enim an-

tiqui *bonum* dicebant: unde et *mane* dicitur. Quid enim melius? unde per Antiphrasim *manes* vocati, quod non sint boni. *Servius.*

144 *Vestras, Eure, domos*] Irascentium est uti proprio nomine, ut Terentius, 'Ego te in pistrinum, Dave, dedam.' Aut quasi contra principem tempestatis irascitur: quem primum constat egressum: quia supra, *Una Eurusque Notusque ruunt*. Quod autem dicit *Saxa immania, vestras domos;* de Pseudolo Plauti translatum est, ubi ait, 'Nisi forte carcerem tu aliquando effregisti, vestram domum.' Et figurate *saxa* domos: vario enim significatu idem ostenditur. *Idem.*

Jactet] Pro glorietur: veluti, 'Nullo tantum se Mœsia cultu Iactet,' et hoc ex accidenti sumptum: quoniam qui sunt in aliqua re gloriosissima, motu quodam et incessu corpus suum jactant. *Idem.*

Illa se jactet] Tale quidpiam irrisorie Agamemnon ad Achillem, Il. I. Οἴκαδ' ἰὼν σὺν νηυσί τε σῇς, καὶ σοῖς ἑτάροισι, Μυρμιδόνεσσιν ἄνασσε: *Abiens tuam in domum cum navibus ac sociis tuis, Myrmidonibus impera.* Cerda.

Aula] Irrisio est: quia sequitur, *Carcere:* et nihil tam contrarium, si simpliciter intelligimus. *Servius.*

Aula] Proprie, nam vox ista ad flatum pertinet. Notationi Cælii Ant. lect. XII. 15. et Josephi Scaligeri in Festum, adde a me Athenæi verba l. v. ὁ γὰρ διαπνεόμενος τόπος αὐλὴ λέγεται, καὶ διαυλωνίζειν φαμὲν τὸ δεχόμενον ἐξ ἀμφοτέρων πνεῦμα χωρίον: *Aula dicitur perflatus apertusque locus, et* διαυλονίζειν *locum dicimus, qui ex utraque parte ventum admittit.* Addit ex Menandro et Diphilo, regias quoque *aulas* vocari, et rationem, quæ ad rem, de qua agimus, quod videlicet aulæ regum habeant ante ædificia ὑπαιθρίους τόπους, *subdiales locos.* Inde est, ut Homerus sæpe (ait idem Athen.) soleat vocare *aulam* locum omnem patentem, perflabilem, subdialem. Hæc ergo ratio, cur regia Æoli ventorum præsidis dicatur *aula*. Non dubium tamen, quin de aliis quoque dicatur: nam Statius de domo Martis: 'Innumeris strepuit aula minis.' *Cerda.*

Se jactet in aula] C. Rhodig. XII. 5. *Aulam* nuncupari animadverto locum, qui perflatum habeat. Unde διαυλονίζειν dicimus, cum utrinque perflatur regio aliqua: ex quo de Æolo, 'illa se jactat,' &c. *Taubm.*

145 *Clauso*] Quia ventos emittere non ipsius potestatis est, sed jubentis: et hoc est *fœdere certo*, et, *Dare jussus habenas.* Servius.

Ventorum] Non otiose, sed per exprobrationem, poterat enim dicere vestro; sed ut supra, *Meo sine numine venti.* Idem.

Carcere regnet] Licet carcer, tamen regnum est Æoli: hæc enim pro affectu possidentis intelligenda sunt: ut alibi quum de rure loqueretur, 'Post aliquot mea regna videns mirabor aristas.' Et bene regnum Æoli custodiam carceris dixit. *Idem.*

146 *Dicto citius*] Non antequam diceret; dixit enim, *Sic ait:* sed citius quam dici potest. *Idem.*

Dicto citius] Effectus statim apparet objurgationis et dilatæ pœnæ; ut dicto citius placidum fiat mare, et omnium elementorum removet injuriam. *Donatus.*

Dicto citius] Est hoc, quod Græci, ἅμ' ἔπος, ἅμ' ἔργον. Quod iisdem αὐτοβοεί: de qua voce vide Erasmum; item, λεχθὲν, καὶ πραχθέν. Præterea illi, ἐμμαπέειν, et ἐμμαπέως, quasi ἅμα τῷ ἔπει, vel ἅμα τῷ εἰπεῖν. Quod Hesychius explicat, ταχέως, ἐσπουδασμένως, προθύμως. Homerus ita extulit: Αὐτίκ' ἔπειθ' ἅμα μῦθος ἔην, τετέλεστο δὲ ἔργον. Ab Nostro Sedulius l. III. 'Imperat, et dicto citius tumida æquora placat.' Hunc tantum volui: producere possem multos, qui usi eadem locutione. *Cerda.*

Placat] Sub poëtica licentia physicam quoque tangit rationem. Mare

enim dicitur esse Neptunus: quem superius dixit graviter commotum, quia tempestas erat: nunc ait *Placat*, quia jam sedari cœperant maria. *Servius.*

147 *Collectas*] Aut nunc collegit ac fugavit; aut ante a ventis collectas fugavit, id est, resolvit. Colligere enim nubes dicitur cælum; ut, 'Aut, si nox pluviam ne colligat ante veremur.' *Idem.*

Collectas nubes] Est hoc, quod Homerus Odyss. v. σύναγεν νεφέλας. *Cerda.*

Solemque reducit] Per *Solem* serenitas intelligenda, quod superius dixit, 'Eripiunt subito nubes cœlumque diemque.' Quis enim ignorat diem constare per Solem? et consequens erat, ut, fugatis nubibus, Sol rediret. *Servius.*

148 *Cymothoë*] Nomina deorum marinorum plerumque de caussis sunt ficta ab elementis, quæ numina dici voluere majores: ut, *Cymothoë*, id est, cursus fluctuum, ἀπὸ τοῦ θέειν τὸ κῦμα. *Idem.*

Cymothoë] *Ino*, Nerei quinquaginta filiarum una: quam Homerus mergi similem in navi præsentem fingit. Dicta, ὑπὸ τοῦ κύματος θέειν. q. d. cursus fluctuum: *Triton* vero deus marinus, Neptuni et Salatiæ, vel Oceani et Tethyos F. Neptuni tubicen. Faciem refert hominis usque ad inguina, inde in piscem desinit. Et videre est e Plinio, hæc non plane fabulosa esse: nam Tiberio Principi nunciasse Ulisponensium legatos, visum auditumque quodam in specu concha canentem Tritonem. V. N. Æn. x. 209. *Taubmann.*

Triton] Similis Deus marinus, Neptuni et Salatiæ filius deæ marinæ, ab aqua salsa dictæ. *Servius.*

Triton] De hoc vide Theoc. in Europa, Hesiodum Theogonia, Ovid. Met. I. *Hartung.*

Adnixus] Antiquum est, ut *connixus*, quibus hodie non utimur. Dicimus enim *adnisus* et *connisus*: sed multa alia usus contra antiquitatem vindicavit. Illi enim *parsi* dicebant, nos *peperci*. Item nos dicimus *suscepi*; illi dicebant *succepi*; ut 'Succepitque ignem foliis.' *Servius.*

Adnixus] Zeugma est, *adnixi* enim debuit dicere; ut paulo post, 'Haud aliter, puppesque tuæ pubesque tuorum, Aut portum tenet.' Ergo *adnixus* ad Tritonem tantum pertinet, qui Cymothoën juvat; aliis non videtur zeugma esse, quod *adnixus* non *connixus*. Ordo tamen est: Cymothoë simul ac Triton acuto detrudunt naves scopulo, ab aris, in quas *tris Notus abreptas in saxa latentia torquet*. Idem.

Adnixus] Hoc verbo quasi gestum detrudentis expressit. Ita Æn. IV. 'pars grandia trudunt Obnixæ frumenta humeris.' Et bene ait, *detrudunt*: κόντους enim Græci *trudes* vocant, quibus navis saxo inhærens extrahitur. Tac. l. III. 'Quidam trudibus aut furcis inertem molem prosternere.' *Taubmann.*

149 *Levat*] Leves ac navigabiles facit: ut, 'Nostrumque leves quæcunque laborem.' Alii *levat*, laxat; ut, 'atque arta levari Vincla jubet Priamus.' *Servius.*

Tridenti] Pro *Tridente*, dativum pro ablativo. *Idem.*

150 *Aperit*] Ideo, quia arenarum congerie impediente, præclusæ ad navigandum erant. Cæterum bis idem. Ergo immisso in eas mari aptas ad navigandum fecit. Sic Sallust. 'Sed ubi tempore anni, mare classibus patefactum est.' *Servius.*

Aperit] Ostendit. *Idem.*

Aperit Syrt.] Ita ut naves ex his exire possint. *Taubmann.*

Temperat] Tranquillum facit. Tranquillat, serenat. *Servius.*

151 *Atque rotis*] Bene non moratur in descriptione currus, ut citius liberetur Æneas. At in l. v. ubi nullum periculum est, plenius et latius de-

placantem maria Neptunum. in orationibus facit, quas pro vel extendit vel contrahit, ut ndo libro, quoniam imminet um, uno versu ait, 'Quo res loco, Panthu? quam prendi-em?' *Servius.*

vectis] Alias Neptunus vitu-gis inequitat: hic curru, ut ipsius appareat augustior. Nept. videatur Homerus et Critia. *Taubmann.*

bitur undas] Figura est. Quod modo dicimus per præposi-nomini copulatam sequente antiqui, verso ordine, præpo-detractam nomini, junge-rbo, ita tamen ut esset una tionis; et faciebant honestam nem. Nos dicimus *Per undas* illi dicebant *Perlabitur undas.* ur *forum curro*, et *percurro* Notandum plane quod ple-num regit casum, plerunque ivum transit. *Servius.*

bitur] Non temere *pellabitur* ibus aliquot antiquis legitur: ex Velii Longi sententia positio, omnibus integra præ-; nisi quum incidit in *l* litte-Ille enim elegantioris ser-ros in præpositione *per*, ge-*l* litteram, ait ille, quam *r*, re: ut quum *pellabor* malunt quam *perlabor*: ita enim in tis ejus auctoris codicibus . *Pierius.*

Ac, veluti magno in populo] Vir-mpestati populi motum com-Tullius populo tempestatem, one, 'Equidem cæteras tem-et procellas in illis dun-luctibus concionum.' Ita et seditioni tempestatem: ἀγορὴ, ὡς κύματα μακρὰ θα- Ideo autem *Magno* addidit, i frequens est populus, ibi et seditio: ut quidam *populum* ivitatem, *vulgum* vero plebem ri putant. *Servius.*

Ac veluti] Hac comparatione datur occasio, ut ostendat, cujus meriti et gravitatis debet esse, qui in civitate sua princeps est. Nam cum ventum est ad furorem, si virum præstantem meritis audiunt, ejus dictis acquiescunt. *Donatus.*

Ac veluti] Eleganti hypotyposi naturam seditionis, itemque vim Eloquentiæ exponit, de qua Cic. de Orat. I. atque alibi: et Aristot. in Rhetor. Sunt qui existiment, Poëtam more suo allusisse ad seditionem pop. Rom. theatralem, cujus auctor T. Roscius Otho, quem Cicero defendit: et *virum gravem* intelligant Ciceronem. Porro Gifanius huic loco affinem ait illum Lucilii, in Floridis Apul. l. II. 'Immo tum, cum equo per viam concito pervolant: si quem interea conspicantur ex principalibus viris nobilem hominem, bene consultum, bene cognitum, quanquam oppido festinent, illico in pedes desiliunt, adeunt, auscultant.' Denique judicium Poëtæ in hoc loco commendat et Scalig. III. 12. *Taubmann.*

Ac, veluti, &c.] Totus est in elegantissima comparatione Corn. Nepos V. xxv. 6. 'neque tamen se civilibus fluctibus committeret, quod non magis eos in sua potestate existimabat esse, qui se iis dedissent, quam qui maritimis jactarentur.' *Emmeness.*

Cum sæpe] Id est, ut sæpe fit: ita Nannius, qui τὸ *sæpe* inclusit parenthesi, miscell. l. VII. ubi et hos versus Ennianum quid, aut Lucillianum sapere, probare conatur. *Taubmann.*

Coorta est] *Coortum*, et *Collucent* grandiora verba esse, notatum est, post Quintil. a Scaligero IV. 16. *Idem.*

153 *Seditio*] *Seditio* est, sicut Cic. ait in l. de R. P. 'publica dissensio civium.' Quod seorsim eunt alii ad alios, *seditio* dicitur. *Servius.*

Seditio] Ut populus furens motus gravitate viri quiescit, sic mare auctoritate rectoris quievit. *Donatus.*

Animis ignobile vulgus] Id est, stultum: ut contra *nobilem*, animum prudentium dicimus. ideo autem paulo post ait, *Arrectis auribus*. Sumsit translationem ab animalibus, quæ utique stultiora sunt. *Servius.*

Vulgus] Masculi et neutrius invenitur, sed generis neutrius hoc loco; alibi masculini, ut, *In vulgum ambiguas*. Et hoc est artis, ut masculino utamur; quia omnia nomina Latina in *us* exeuntia, si neutrius generis fuerint, tertiæ declinationis sunt, ut *pecus pecoris:* si secundæ autem fuerint declinationis, masculina sunt: *vulgi* ergo facit, non *vulgeris*, ut *docti, clari, boni:* usurpatum tamen est, ut neutrum genus sit propter unum Græcum nomen, id est, *pelagus*. Cum enim *pelagi* faciat, neutrius tamen est generis. *Idem.*

Sævitque animis ignobile vulgus] Reprimi concitata raro potest multitudo, cui pro disciplina est, vel, ut verbis utar Curtii VII. 2. quæ, cum infesta est, vix inhiberi potest, quia protinus *suo more saxa jaciat*. Apulejus Met. II. 'Sævire vulgus, et facti verisimilitudine ad criminis crudelitatem impelli, conclamant ignem, requirunt saxa,' &c. κλῃδὸν βάλλειν Græcis est lapides jacere. *Emmeness.*

154 *Jamque faces et saxa volant*] Multi non *volant*, sed *volunt* invenisse se dicunt. Sed Cornutus verendum ait, ne præposterum sit faces velle, et sic saxa, cum alibi maturius, et ex ordine dictum sit: 'Arma velit poscatque simul, rapiatque juventus.' *Servius.*

Jamque faces et saxa volant] Vides ut a seditione animorum vulgus veniat ad arma. Tacitus Hist. III. 'Ubi crudescere seditio, et a convitiis et probris ad tela et manus transibant,' &c. Sed signatissime Poëta dat turbæ duo armorum genera, *faces et saxa*. Tacitus Annal. XIV. 'multitudine saxa ac faces minitante.' Lucanus l. VII. 'Inde sagittæ, Inde faces et saxa volant.' *Cerda.*

Furor arma ministrat] Sic alibi, 'Rimanti telum ira facit.' Sane summa velocitate sensus explicitus. *Servius.*

Furor arma m.] Ita Græci, ἐπ' ἐχθροὺς θυμὸς ὁπλίζει χέρα. P. Victorius VIII. 14. Ita Æn. VII. 'Rimanti telum ira facit.' *Taubmann.*

Furor arma ministrat] Ovid. Epist. Heroïd. VI. 140. 'Quælibet iratis ipse dat arma dolor.' Claudianus epig. XXVIII. de iracundo: 'In jaculum quodcunque gerit dementiæ mutat, Omnibus armatur rabies pro cuspide ferri. Cuncta volant, dum dextra ferox in vulnera sævit. Pro telo geritur quicquid suggesserit ira.' Elegantissime Ovid. Met. XII. 242. 'et prima pocula pugna Missa volant, fragilesque cadi, curvique lebetes: Res epulis quondam, nunc bello et cædibus aptæ.' *Emmeness.*

155 *Gravem*] Venerabilem: unde et contemptibiles, *leves* dicimus: vel *pietate gravem*, cujus illis auctoritas ob pietatem est gravis: et bene servat circa hunc rhetoricam diffinitionem, cui dat et justitiam et peritiam dicendi: ut, *Tum pietate gravem;* et, *Ille regit dictis animos*. Orator enim ita diffinitur, 'Vir bonus, dicendi peritus.' *Servius.*

Tum, pietate gravem et meritis si forte virum] Ex Quintiliani sententia XII. 1. oratorem oportet esse virum bonum, dicendi peritum. Qualis fuit Menenius Agrippa, cujus facunda oratio efficax satis fuit ad concordiam, ut Flor. I. 23. et Liv. II. 32. *Emmeness.*

156 *Arrectisque auribus*] Translatio a mutis animalibus, quibus aures mobiles sunt. An *aures* pro audiendi sensu posuit, secutus Terentium, qui ait, 'Arrige aures, Pamphile.' *Servius.*

Arrectisque auribus] Est hoc, quod Græci ὦσιν ἱστᾶσιν: quod Apollonius

Argon. l. I. ὀρθοῦσιν οὔατα: quod Philostratus in Heroïcis, ὦτα ἵστησι: iterum, τὰ ὦτα ἵστασαν: et Icon. l. II. loquens de lepore flexu alio, ὑποεγείρων τὸ οὖς: et Aristoteles de histor. animal. IX. 5. ὀρθὰ τὰ ὦτα: et Plinius VIII. 32. 'aures erigere:' et Terentius And. 'Aures arrigere:' et Propertius l. III. 'Suspensis auribus.' Sed de hac re ego jam ante dixi satis in Georgicorum l. III. Contraria sunt, *aures arrigere*, ex Plinio, *καταβαίνειν*, ex Aristotele, ex Horatio, *demittere*. Consentiunt omnes, Poëtam capiendum cum respectu ad feras, quæ statim, ubi, quid accidit, solent aures arrigere. *Cerda.*

157 *Ille regit*] Bene, *regit: ψυχαγωγεῖ*, qui effectus est Eloquentiæ. Nam et Aristoteles, Eloquentiam Sapientiæ junctam *humanæ vitæ rectricem* nominat. Euripides *reginam*, Ennius *flexanimam*. Vide Val. Max. VIII. 8. et Herculem ὄγμιον apud Lucianum. *Taubmann.*

Ille regit dictis animos] Sapiens vir eloquentia sedare qui novit seditiones, ille vere regit, id est, suæ sententiæ accommodat furentem populum. Hanc locutionem illustrat Scottus Nod. Ciceronian. I. 20. *Emmeness.*

158 *Sic cunctus*] Coaptatio comparationis. Verbo *cunctus* (inquit Scalig. IV. 16.) sæpe utitur Cicero: quod et Poëta hic maluit, quam *Omnis*: tum, quia plenior sonus: tum, quod *omnis* populus potest mihi ire obviam, etiamsi sigillatim exeant: *Cunctus* autem et *omnis* significat, et *simul*. Tametsi puto injuriam factam alteri: est enim *omnis* ἀπὸ τοῦ ὁμοῦ ortum; sicut et *homo*: quippe qui sit animal sociale: ἄθροον *cunctum* Græci dicunt. *Taubmann.*

Sic cunctus pelagi cecidit fragor] Pro quo Æn. V. 821. 'Sternitur æquor aquis.' quod mare Stat. Thebaid. l. V. *Thetis plana* dicitur. *Emmeness.*

159 *Genitor*] Venerabilis: ut, 'Tybri pater.' Ergo hoc nomen et ad verum patrem pertinet, et ad honorem refertur. Sane veteres omnes Deos patres dicebant. *Servius.*

Cœloque invectus aperto] Non per cœlum vectus, sed, cœlo jam sereno, vectus per maria. *Idem.*

Cœlo aperto] Qua dixerat, 'eripiunt subito nubes cælum:' liberavit igitur a tempestate Trojanos Neptunus, sed eventus aliud attulit. Nam illos in Lybiam, terram Junonis inimicæ, detulit. Ergo in casum deteriorem devecti sunt. *Donatus.*

Cœloque invectus aperto] Est hoc, quod Claudianus flexu alio dixit Rap. II. 'Medioque patent convexa sereno.' Nam latere cœlum in tempestate dicitur. Ovidius Met. XI. 'Omne latet cœlum, duplicataque noctis imago est.' Aperitur itaque cœlum, cum abit tempestas. Est hæc etiam phrasis Plinii II. 47. 'ver aperit navigantibus maria,' quæ videlicet tempestatibus interclusa. Et Livii l. XXVI. 'depulsa sole nebula aperuit diem.' *Cerda.*

160 *Flectit*] Quidam *flectit*, pro *regit* accipiunt, ut interdum *torquet* in eodem significatu ponit: 'qui numine torques.' *Servius.*

Curru] Non, ut quidam putant, pro *currui* posuit, nec est Apocope: sed ratio artis antiquæ, quia omnis nominativus pluralis regit genitivum singularem; et isosyllabus esse debet, ut *hæ musæ; hujus musæ hi docti, hujus docti.* Item a genitivo singulari dativus regitur singularis, ut isosyllabus sit: ut *hujus docti, huic docto.* Inde ergo est: 'Curruque abscissa duorum Suspendit capita.' Et, 'Libra die.' ne si *diei* fecisset, major esset nominativo plurali. *Idem.*

Curruque volans] In Romano codice et aliquot aliis legere est, *fluctuque volans:* ut sit, fluctu secundo. Sed *curru* magis placet eruditorum auribus, ut figuratum magis. *Pierius.*

Secundo] Trojanis obsequenti: et tractus est sermo a sequentibus ser-

vis, id est, pedissequis. Unde et *secundam fortunam* dicimus, quod secundum nos est, id est, prope nos, a sequendo. *Servius.*

Flectit equos, curruque volans dat lora secundo] *Lorum* Græce ἱμὰς, de quo Sceffer. I. 13. a frenis differt. Phædr. fab. III. 7. 'et lora frenis continet spumantibus:' per *currum secundum* intelligo cum Turneb. XII. 12. celerrime volantem et protractum ab equis Neptuni, qui dicitur a Platone in Critia ὑποπτέρων ἵππων ἡνίοχος. Huc facit locus Maronis. v. 817. 'Jungit equos curru genitor, spumantiaque addit Frena feris, manibusque omnis effundit habenas. Ceruleo per summa levis volat æquora curru.' Loca consule e Sceffero citata Georg. IV. 389. Equos Neptuni alii cete esse, alii vitulos marinos, alii hippocampos volunt. Accuratissime describit Turneb. XXVI. 23. priores pedes habent, posterioribus carent, pontum legunt et natant. Quod ex Statio Achill. l. I. 'et triplici telo jubet ire jugales: Illi spumiferos glomerant e pectore fluctus. Pone natant, delentque pedum vestigia cauda.' *Emmeness.*

161 *Defessi Æneadæ*] Nunc Trojani, aliquando Romani: ut, '*Æneadæ in ferrum pro libertate ruebant.*' *Servius.*

Defessi] Licet fessi, nitebantur tamen proximam terram attingere, ne interea aliquis casus emergeret. *Donatus.*

Proxima litora] Quia post periculum non eligitur litus, sed, quodcunque occurrerit, occupatur. *Servius.*

Cursu] Aut secundum quod superius diximus, *Proxima cursu*, id est, cursui. Aut contendunt cursu petere. Et est septimus casus: ut hic *cursu* de navibus, ita alibi iter: 'Unde iter Italiam;' et in v. 'Certus iter.' Saltationes etiam navium dicebant, quod est animalibus proprium. *Idem.*

162 *Contendunt petere*] Est hoc quod Homerus dixit Odyss. XIII. ἔνθ' οἵγ' εἰσέλασαν. Latini sæpe, *contentis itineribus, cursibus, navigatione*: Cerda.

Contendunt] Id est, festinant, inquit Nonius: vel, certatim laborant: Metaph. ab arcu ducta. *Taubmann.*

Vertuntur] Scilicet a proposito itinere: hoc est, ab Italia. *Servius.*

163 *Est in secessu longo*] Topothesia est, i. e. fictus secundum poëticam licentiam locus. Ne autem videatur penitus a veritate discedere, Hispaniensis Carthaginis portum putatur descripsisse. Cæterum hunc locum nusquam in Africa esse constat, nec incongrue propter nominis similitudinem posuit. Nam Topographia est rei veræ descriptio. *Servius.*

Secessu] Sinu secreto. *Servius.*

Est in secessu] Loci hæc descriptio negotio necessaria est. Placiditas enim fuerat pelagi procuranda, propter corruptas naves: hanc vero præbebat objectus laterum: secretum vero proficiebat, quia cavendum erat propter regiones incognitas, et hoc dabat longitudo secessus: Nympharum domus, aquarum copiam præstabat. Sunt et defensacula adversus Solem, antrum et nemus. Tantaque erat opportunitas loci, ut naves anchoris non essent tenendæ. *Donatus.*

Est in secessu] Τοποθεσία, id est, loci ficti descriptio. (τοπογραφία rei veræ descriptio est.) Neque enim in ea Africa talis reperitur, sed in Hispania, ad novam Carthaginem. Sunt et qui Poëtam ad portum *Anconensem* putent respexisse. Ad Homeri tamen imitationem (ut Turnebo placuit XVIII. 32.) fecisse hoc probabilius, qui portum Ithacæ (Odyss. XIII.) ad quem Ulysses delatus est, ad hanc faciem descripsit. Vide et Macrob. III. 5. Hic autem portus in hypotyposi describitur a situ et forma, quam miro splendore et copia exornat: inde ab amœnitate, usu, commoditate, et religione. *Secessus* autem est sinus se-

cedus. Accuratas porro locorum descriptiones examinat Scaliger Poët. III. 5. Hunc denique portum e Maronis archetypo imitatus est Lucanus l. II. 'Hanc latus angustum,' &c. *Taubmann.*

Locus] Subaudis *quem;* ut superius, 'Urbs antiqua fuit.' Et sciendum est, quotiens præmittimus nomen cujuslibet generis, et interposito pronomine, sequitur nomen alterius generis, melius illud pronomen proprii nominis genus sequitur, ut Sallustius, 'Est in carcere locus, quod Tullianum appellatur.' Ecce proprio junxit, non appellativo. *Tullianum* enim proprium nomen est: *carcer,* appellativum. Si autem utraque nomina appellativa fuerint, licenter cui volumus respondemus. *Servius.*

Insula portum Efficit] Hoc enim solummodo portus, quod illi insula anteposita est. *Quem locum* subaudimus, vel *in quo insula portum efficit.* Idem.

Insula portum Efficit] Tale quiddam Cæsar Civil. III. 'Hæc insula, objecta Alexandriæ, portum efficit.' Livium jam dedi Poëtæ simillimum, et adjicio alterum Plinium epist. VI. adhuc similiorem: 'in ore portus insula assurgit, quæ illatum vento mare adjacens frangat, tutumque ab utroque latere decursum navibus præstet.' *Cerda.*

164 *Objectu laterum*] Quia duo latera loci in portum vergentia mari objecta sunt, ejusque impetum frangunt, itaque portus ab undis tutus efficitur: quamobrem sequitur, 'quibus omnis ab alto Frangitur, inque sinus scindit sese unda reductos.' Rem oculis subjecit: nam fluctus a pelago veniens, si in scopulum impingit, scinditur, et retrocedit, iterumque iterumque ad scopulum redit: ut quidem Nascimb. hæc explicat. Servius, et alii *sinus reductos* interpretantur replicabiles, qui recolliguntur et replicantur: at Turnebus XXVI. 23. recedentes; sive, in recessum remotos: at apud Horat. Epod. II. 'in reducta valle,' id est, recedente. Pimpontius existimat Græcum ῥηγμῖνα Poëtam exprimere, quæ Lucret. l. I. dixit, 'fluctifragum littus,' ad quod alii fluctus franguntur. V. N. Georg. IV. 420. *Taubmann.*

Ab alto] A mari: mira igitur brevitas, quæ contineat omnia necessaria: cum autem locus contineatur quatuor partibus, ponit duo latera, et ingressum; quartam deinde partem posuit. *Donatus.*

165 *Inque sinus scindit sese unda reductos*] Dividit se unda in sinus reductos, id est, replicabiles. *Inque sinus* autem antiqua est locutio. Sic ipse alibi, 'Inque salutatam linquo.' Cajus Memmius de Triumpho Lucull. IIII. 'Inque luxuriosissimis Asiæ opidis consedisse.' et mox, 'Inque Gallogræciam redierunt.' *Servius.*

Frangitur, inque sinus scindit sese unda reductos] Ῥηγμῖνα exprimere videtur Poëta: quem circuitu *fluctifragum littus* dixit Lucret. l. I. *Germ.*

166 *Gemini*] Pares, similes: alioqui et duos significat. *Servius.*

Geminique] Servius exponit *gemini* pares. Sed cur non *duo?* quum præsertim in hac descriptione Virgilius Homerum sequatur, apud quem legere est, Δύο δὲ προβλῆτες ἐν αὐτῷ Ἀκταί. *Pierius.*

Minantur] Eminent: ut, 'Minæque Murorum ingentes.' Item, 'Illa usque minatur.' Et ita est, ut quæ eminent, minari videantur. *Servius.*

Geminique m. In cælum] Ἢ δύο, ἢ δίδυμοι. Et est expolitio: non enim hic præcipue *rupes* et *scopulos* distinguit; sed rupes intelligit, quæ in cœlum usque minaces (ut ait Turneb.) videntur attolli et eminere. Et censet Nascimb. *Hinc atque hinc rupes* has, nihil esse aliud, nisi *latera,* de quibus proxime dixerat, *objectu laterum.* Quintilianus hanc eminentiam geminorum scopulorum hyperbolicam vocat. Notant tamen eruditi, tales

esse portus Brundisinos, quos Cæsar et Lucanus *Cornua* vocent: atque hinc esse, quod Strabo l. VI. scribat, lingua Messapiorum Brundisium *cervi caput* appellari. *Taubmann.*

167 *Sub vertice*] Circa radices montis, quæ ad rectam lineam suspiciunt cacumen, id est, verticem. *Servius.*

168 *Æquora tuta silent*] Tempestate defensa, ideo silent. *Idem.*

Silent] Ita in VIII. de Tibri: 'tacita unda,' et Horatius de Liri, Od. III. 31. 'taciturnus amnis.' *Cerda.*

Tum silvis scæna coruscis] *Silvis coruscis:* hoc est, silvarum coruscarum, id est, crispantium: ut, Juvenalis, 'Longa coruscat Sarraco veniente abies.' Et posuit septimum pro genitivo, ut superius: 'Pulcra prole.' *Servius.*

Scæna] Inumbratio. Et dicta *scena* ἀπὸ τῆς σκιᾶς: apud antiquos enim theatri scena parietem non habuit: sed de frondibus umbracula quærebant. Scena autem pars theatri adversa spectantibus, in qua sunt regia. *Idem.*

Scæna] Comœdias dicunt natas in agris, educatas in urbibus. Nam, cum se rustici oblectabant, theatra tunc non habentes, ex frondibus arborum spacium locumque adornabant, qui locus *scena* dictus, ab umbra, ἀπὸ τῆς σκιᾶς. Mox, illatis in urbes comœdiis, idem nomen remansit. Placuit itaque Poëtæ ad veterem morem respicere, et nemus illud, horrore inumbratum, vocare *Scænam.* Cerda.

Coruscis] Tremulis, vel umbrantibus accipiunt. *Servius.*

169 *Desuper*] Pro *supra*, præpositione contra rationem adjecta. *Idem.*

Horrenti] Horror plerunque ad odium pertinet: plerunque ad venerationem, ut hoc loco: sic Lucanus, 'Arboribus suus horror inest.' *Idem.*

Horrentique] Horrorem incutiente, fortasse ob frondium densitatem. *Horrorem* pro reverentia hic sumi, docet Turneb. XXIX. 34. Lucret. l. I. 'Hic ubi me rebus quædam divina voluptas Percipit atque horror.' (Idem et *horrifice* usus est in rebus sacris, pro venerande.) Ita Æn. VI. 'horrendæque procul secreta Sibyllæ:' atque alibi. Catullus: 'Dii magni, horribilem et sacrum libellum!' Lucanus: 'Arboribus suus horror inest.' *Taubmann.*

Horrentique] Sic Stat. Achill. l. I. 'ubi ignotis horrenda piacula divis:' id est, veneranda. Sic φρικώδης Græce: φρίσσει etiam apud Hesychium idem quod τὸ φοβεῖται: et φρίκη, τρόμος. *Emmeness.*

Atrum nemus] Tropus est; per atrum enim nigrum ostendit, per nigrum umbrosum, per umbrosum densum, id est, frondibus plenum. *Serv.*

170 *Fronte sub adversa*] Semper autem loca sic Poëta describit: ut ingrediens. Sic facit Sallust. quæ omnia mutabuntur, si ut recedens scribat. Addit autem descriptioni duos altos scopulos, ut sit: unde latus prospectus in pelagus appareat, ad inquirendas naves, ab Ænea separatas. Opacitas autem, ut minus ab externis conspiciatur, facit. *Donatus.*

Fronte sub adversa] Id est, ex opposito. Lucret. l. VI. 'non tam concurrere nubes Frontibus adversis.' *Taubmann.*

Scopulis pendentibus] Tale quid Lucretius l. VI. 'Speluncasque velut saxis pendentibu' structas.' *Cerda.*

Scopulis pendentibus antrum] Antri descriptionem habet Homerus Odyss. v. 95. et seqq. Longus Pastoral. l. I. Homero præferendum Maronem, in describenda Nympharum domo, propter brevitatem monet Scottus observ. Histor. III. 22. et ut noster sic Ovid. Met. I. 575. 'facto de cantibus antro.' *Emmeness.*

171 *Vivo*] Naturali: ut, 'Vivo prætervehor ostia saxo.' *Servius.*

Vivo sedilia saxo] Viva saxa dicuntur diversa, vel opposita pene illis,

quæ in ædificiis rediviva dicuntur, quæ ex vetere materia et dirata rursus ad novum opus applicantur. Plutarch. in lib. de virt. Alex. ζῶσαν ὕλην etiam dixit de Stasicrate architecto ad Alexan. ἐγὼ δὲ εἰς ἄφθαρτον, ὦ βασιλεῦ, καὶ ζῶσαν ὕλην, καὶ ῥίζας ἔχουσαν ἀϊδίους καὶ βάρος ἀκίνητον καὶ ἀσάλευτον ἔγνωκά σου τὴν ὁμοιότητα καταθέσθαι σώματος. *Germanus.*

Sedilia] Adverti hanc vocem dari sedibus, factis natura, non arte. Sic hic, sic Georg. IV. ubi amnes locantur *vitreis sedilibus.* Et Horatius epist. ad Pisones: 'Nondum spissa nimis complere sedilia flatu.' Est enim sermo de comœdiis veterum in pagis rusticorum, nondum formatis theatris. *Cerda.*

Vivoque sedilia saxo] Longus cum depingit antrum, Nympharum domum, meminit fontis, semper scaturientis, Pastor. l. I. ἐκ δὲ τῆς πηγῆς ὕδωρ ἀνάβλυζον, ῥεῖθρον ἐποίει χεόμενον, &c. de vivo saxo canit Ovid. Met. v. 317. 'Factaque de vivo pressere sedilia saxo.' pro quo Sil. Ital. l. VIII. 'vivo purgor in antro.' Quæ aqua dicenda dulcis notat Lambinus Epist. l. 15. ad illa Horatii: 'puteosne perenneis Dulcis aquæ.' *Emmeness.*

172 *Nympharum domus*] Aut verum dicit, et est historia: aut ad laudem pertinet loci. Talis inquit locus est, ut domus credatur esse Nympharum. *Servius.*

Nympharum domus] Hæc addit, ut summatim locum commendet, tum a religione, tum incredibili amœnitate: nec tantum animi, sed et corporis refectioni facit commodum: dum *aquas dulces,* dum *sedilia* memorat: qui etiam dearum sit habitatio. *Taubmann.*

Hic] Pro *illic,* more suo. *Serv.*

173 *Anchora morsu*] *Anchora* dens ferreus est, ex Græca etymologia, quod quasi hominis manus comprehendat scopulos vel arenas. Nam manus Græce χεὶρ dicitur. Hoc nomen cum in Græco, unde originem ducit, aspirationem non habeat, in Latino aspiratur: quod est contrarium: nam magis Græcorum est aspiratio. Sed hoc in paucis nominibus invenitur. *Idem.*

Morsu] De anchoris bene dixit: cum alio loco inveniamus, 'tum dente tenaci Anchora fundabat naves.' *Idem.*

Unco non alligat anchora morsu] Sic omnes legunt; sed Jul. Scal. *ullo,* non *unco:* notatque quæsitum splendorem ex geminatione *ulla, ullo:* ut hic *morsu* de anchora, ita in l. VI. *dentem* consentanee. Et Sidonius 'mordaces anchoras.' Nonnus quoque in re nautica l. III. ἀγκυλόδοντες, *curvitas dentium.* Symposius Poëta, 'Mucro mihi geminus ferro conjungitur unco, Cum vento luctor, cum gurgite pugno profundo, Scrutor aquas medias, ipsas quoque mordeo terras.' *Cerda.*

174 *Huc septem Æneas collectis navibus omni*] Quidam volunt hoc loco quæstionem nasci; si favet Neptunus Trojanis, cur cum omnibus navibus ad Africam non pervenit Æneas? Sed Neptunus postquam sensit tempestatem commotam, potuit de periculo liberare Trojanos: ante facta vero mutare non potuit. Nam et Orontis navem cum omnibus sociis ejus constat periisse, et simul libri œconomia perisset, si Æneas cum omnibus navibus pervenisset. Volunt autem septem naves ita interim colligi, ut una Æneas, ut tres de saxis a Cymothoë et Tritone, tres de Syrtibus, Neptuno Syrtes navigabiles faciente, liberatæ sint: reliquæ tantum dispersæ sunt, quas paulo post legimus ad Africæ litus adpulsas. Novam tamen rem Nævius bello Punico dicit, unam navem habuisse Æneam, quam Mercurius fecerit. *Serv.*

Septem] Una, in qua ipse erat, tres de saxis, tres de Syrtibus ereptæ. *Donatus.*

Omni Ex numero] E viginti navibus.

Sic enim inferius, 'Bis denis Phrygium conscendi navibus æquor,' &c. *Taubmann.*

175 *Telluris amore*] Cujuscunque terræ post pericula: unde et superius dixit, 'Quæ proxima littora cursu Contendunt.' Et paullo post infert; 'Optata potiuntur Troës arena.' Nam revera hæc optata non erat eis, qui ad Italiam festinant. Et *Arena* aut pro terra posita est; aut et arena grata potuit esse post mare. *Tellurem* autem pro *terra* posuit, quum *Tellurem* ipsam deam dicamus: *terram* elementum; ut plerumque *Vulcanum* pro igne ponimus; *Cererem* pro frumento; *Liberum* pro vino. *Servius.*

Telluris amore] Hoc voluit, non terræ. Tellus enim Dea est terræ: quo, credo, insinuat affectum illum, quo, qui e mari egrediebantur, præcipue tempestate jactati ad terram se inclinabant, illamque ut Deam adorabant, amplectebantur, exosculabantur. Ulysses tempestate ereptus Odyss. v. ὁ δ' ἄρ' ἀμφω γούνατ' ἔκαμψε, χεῖράς τε στιβαράς: *Ille vero utrumque genu flexit, manusque fortes.* et statim, κύσε δὲ ζείδωρον ἄρουραν: *osculatus est almam tellurem.* Cerda.

176 *Egressi*] Donatus in ea verba Hecyræ, 'O fortunate, nescis quid mali præterieris, qui nunquam es egressus mare,' notat, eos, qui jam navigarunt, dici *egressos.* Idem.

Optata] Quia contrariam perturbatione pelagi viderant, cum navigia ad imum usque deprimerentur. *Donatus.*

Arena] Quæritur, habeat necne nomen hoc aspirationem: et Varro sic diffinit, 'Si ab ariditate dicitur, non habet: si ab hærendo, ut in fabricis videmus, habet:' melior tamen est superior etymologia. *Servius.*

177 *Sale tabentis*] Id est, aut multa madefactos aspergine, aut qui apud sentinam laboraverint. Nam supra ait: 'Omnes accipiunt inimicum imbrem.' Sane marina aqua dicitur exesse et extenuare ut cautem, sic corpus humanum. *Idem.*

Sale tabentis] A contrario: sal enim conservat. Sed inventus est casus, ut tabescat sale, quod servari convenit. Aqua enim maris, quamvis salsa, admittit corruptionem. *Donatus.*

In litore] Pro *in litus*: ut Æneid. VIII. 'Arma sub adversa posuit radiantia quercu,' pro *sub adversam quercum.* Servius.

178 *Ac primum silici scintillam excudit Achates*] Bene adjecit speciem; quia in lapidibus certis invenitur ignis. *Idem.*

Excudit] Feriendo elicit: quia *cudere* est ferire: unde et *incus* dicitur; quod illic aliquid cudamus, id est, feriamus. *Idem.*

Ac primum silici scintillam excudit Achates] Arusianus Messus in Virgilianarum elocutionum exemplis, *Excudit huic*, dativo casu eleganter dici, carmine hoc ex Virg. citato, contendit approbare: et *silici* a Poëta scriptum agnoscit: et ita habetur in eo codice, ubi integra Ti. Donati commentaria leguntur. Sed et *excussit* præterito tempore positum est, ut cum altero *suscepit* quadret in synchroniam. Ea vero dictio *suscepit*, in veteribus aliquot codicibus *succepit* geminato *cc* scripta est, ut *succumbo*, *succedo*. Sed enim omnino ex *sub* et *capio*, *succipio* prius fuit: inde alterum *c* in *s* abiit, consuetudine pronuntiationem hujusmodi magis adprobante. *Pierius.*

Silici scintill. excudit] Non *silicis*; sed *silici*, quod vetustiss. Codd. agnoscunt: id est, e silice elicit feriendo: ut Turnebus explicat: qui *silicis* gignendi casu (ut et Prisc.) nec ipse probat: XII. 12. Sic Ge. I. 'Et silicis venis abstrusum excuderet ignem.' Et Æn. VI. 'quærit pars semina flammæ Abstrusa in venis silicis.' In igniariis autem, quæ τρύπα Græcis, pars, quæ atteritur,

ἐκχέω, quas atterit, τρίβωνα dicitur. Sapienter autem dicit, ipsum Achatem excudisse ignem: allusitque ad nomen Achatis. Qua de re Servius et alii, et nos superius. *Taubmann.*

Achates] Allusit ad nomen. Nam achates lapidis species est. Bene ipsum dicit ignem excussisse: unde etiam Achatem ejus comitem dixit. Lectum est in naturali historia Plinii, quod si quis hunc lapidem in annulo habuerit, ad custodiam ejus proficit, et gratior esse videatur. *Servius.*

179 *Suscepit*] Pro *succepit*: ut supra dictum est. *Idem.*

Suscepitque] Servius legit *succepit*: et docet J. C. Scaliger IV. 16. Poëtam de industria *succepit* potius quam *suscepit* dixisse. Vide Not. Æn. VI. 249. Expressit autem hic ἱυφῆλα. *Taubmann.*

Arida circum Nutrim. dedit] Ovid. 'foliisque et cortice sicco Nutrit, et ad flammas anima perducit anili.' Apoll. III. ἐν δὲ γυνὴ μαλερῷ περὶ κάρφεα χεύατο δαλῷ, &c. *German.*

Arida circum Nutrimenta d.] *Nutrimenta* (ait Scalig. IV. 16.) videtur vox humilis: sonus tamen gravis: ut alibi, *Rudimenta* et *Tentamenta.* Intelligit autem *nutrimenta*, quæ Aristoteles vocat ὑπεκκαύματα. Ovidius, Fast. II. 'Tum sicco primas irritat cortice flammas.' Idem: 'foliis et cortice sicco Nutrit, et ad flammas anima producit anili.' *Taubmann.*

180 *Nutrimenta*] Cic. de Oratore: 'Et qui deducta hujus nutrimenta eloquentia ipsa se postea coloravit.' *Servius.*

Rapuitque in fomite flammam] Pene solœcophanes est: nam cum mutationem verbi significet, ablativo usus est: sed hoc solvit, antiqua circa communes præpositiones licentia, ut est: 'Conditus in nubem:' et contra, 'nota conduntur in alvo.' Item, 'Sæva sedens super arma:' et, 'geminæ super arbore sidunt.' Cicero, 'Quo ille in capite ab hostium duce acceperat.' Item, 'Et si fortes fueritis in eo, quem nemo sit ausus defendere.' Aut *Rapuit*, raptim fecit flammam in fomite, i. e. celeriter. Et mire *Rapuit*, opus est enim velocitate ad tale ministerium. Sane *fomites* sunt assulæ, quæ ab arboribus cadunt, quando inciduntur, quod foveant ignem. Clodius scribit, Commentariorum IIII. 'se fomenta tales excisæ ex arboribus'*. Item alio loco, 'Assulæ ambustæ, ligna excavata a fungis nomine accepto.' *Idem.*

Rapuitque in fomite] Id est, ignem accendit. Servius, Diomed. l. II. et alii quidam putant, hanc esse speciem solœcismi, cum dicendum esset, *rapuit in fomitem.* Solvi tamen hoc autumant antiqua circa Præpositiones communes licentia: aut, *rapuit*, id est, raptim fecit flammam in fomite, id est, celeriter. *Turnebus* XII. 12. Hic, *inquit*, attribuitur Achatæ, quod fomiti nutrimentoque ignis tribuendum fuit: fomes enim flammam corripuit: sed cum eam in fomite excitasset Achates, merito in eo dictus est ipsam rapuisse, quam in eo quærebat, eleganti figura orationis. *Taubmann.*

181 *Cererem*] Metonymia pro frumento. *Servius.*

Corruptam undis] Undis emollitam. *Idem.*

Cererem corruptam] Petron. satyr. 'cibisque naufragio corruptis.' *Cerda.*

Cerealiaque arma] Fugiens vilia, ad generalitatem transiit. *Arma* enim generaliter omnium rerum instrumenta dicuntur; ubi reponuntur, *armaria* dicta sunt: ergo hic propter carminis dignitatem refugiens vilia, rem vilem quæ ad omnia instrumenta pertinent, id est, arma, auxit honestate sermonis: ut alibi, ne lucernam diceret, ait, 'Testa cum ardente videret Scintillare oleum.' Et sciendum est judice Euphonia dici *Ce-*

realia, vel *Cerialia: Typhœa*, vel *Typhoïa: Cæsareanus* vel *Cæsarianus.* In his ergo licentia derivationis est. *Servius.*

Cerealiaque arma] Quemadmodum hic intelligenda pistoria supellex, sic apud Plautum *coquinaria arma*, sunt lebetes, ollæ, patinæ, et quæ hujus generis sunt in usum culinæ instrumenta. Quemadmodum *arma cujuslibet rei instrumenta* appellat Serv. Æn. II. 99. 'et quærere conscius arma:' sic et Ge. I. 160. 'et quæ sint duris agrestibus arma.' et Æn. v. 15. 'Colligere arma jubet,' id est, vela: et VI. 353. pro gubernaculo navis: 'Quam tua, ne spoliata armis.' Ovid. de Pont. epist. IV. 16. 'Aptaque venandi Gratius arma daret.' et ipse Gratius in Cyneg. vs. 23. 24. 'Carmine et arma dabo venandi et persequar artem Armorum.' Cicero de Senect. cap. 3. *artes et exercitationes virtutum* vocat *arma senectutis:* et alio loco *arma prudentiæ.* Apulejus Met. IX. 'Tum Saga illa, et divinipotens primis adhuc armis facinorosæ disciplinæ suæ velitatur.' Sic ὅπλα Græce, vel ex Homero et Apollonio Rhod. liquidum: sed et Paulus in Epist. ad Rom. VI. 13. ὅπλα ἀδικίας, et δικαιοσύνης. *Cereälibus* rectius quam *Cerialibus* legi monet Dausquius in Orthogr. *Emmeness.*

182 *Expediunt*] Nigidius de hominum naturalibus IIII. 'Omnis enim ars materia inventa, circa quam versetur, ferramenta, vasa, instrumentum, armamenta qua s. q. primum comparat, per quæ opera sua efficere possit.' *Servius.*

Fessi r.] Hoc est penuria fatigati, id est, esurientes, quod fere labores fames subsequitur. Et *fessus* generale est: dicimus enim *fessus animo:* incertus consilii: ut, 'Ter fessus valle resedit:' et *fessus corpore*, quod magis est proprium. Et *fessus rerum a fortuna venientium*, ut hoc loco. Epitheta enim nunquam vacant: sed aut ad augmentum, aut diminutionem, aut ad discretionem poni solent. *Idem.*

Fessi rerum] Scilicet a fortuna venientium; ut notat Servius. Et multum, inquit Scaliger, habet momenti ad orationis magnitudinem hæc forma: sicut in Æn. XII. *trepidæ rerum:* Poët. IV. 16. Ita Catullum *fessos curarum* dixisse, Pimpont. observat. Turnebus, *Fessi rerum*, inquit, sunt fatigati naufragii calamitate et tempestatis jactatione: sic inferius, 'sunt lacrimæ rerum,' id est, calamitatum et rerum adversarum: itaque paulo post dicet, 'Tum victu revocant vires.' *Taubmann.*

Fessi rerum] Horat. od. II. 6. 'Sit modus lasso maris et viarum Militiæque.' Sic *fatigatus spei* apud Apulejum: de his locutionibus consule Vechner. Hellenolexias I. 3. *Emmeness.*

Fruges] Generaliter omnes *fruges* dicuntur: et errant qui discernunt *frumenta* a *frugibus.* Nam Cic. ait, 'Olei et frugum minutarum,' quum de leguminibus diceret, ut ostenderet etiam *frumenta fruges* vocari. *Frugum* autem nomen tractum est a *frumine*, id est, eminente sub mento gutturis parte. *Servius.*

Receptas] Liberatas de periculo: ut, 'Medioque ex hoste recepit,' id est, liberavit. *Idem.*

183 *Et torrere parant flammis et frangere saxo*] Multi Hysteron proteron putant, non respicientes superiora: quia dixit undis Cererem esse corruptam, quam necesse fuerat ante siccari. Qui tamen contra hoc, illo utuntur exemplo, 'Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.' Et volunt etiam hic Hysteron proteron esse, quod falsum est. Nam et hodie siccari ante fruges, et sic frangi videmus. Et quia apud majores nostros molarum usus non erat; frumenta torrebant, et ea in pilas missa pinsebant: et hoc erat genus molendi:

molæ, et pinsores dicti sunt, qui nunc pistores vocantur. Pinsere autem dici Persius probat, ut, 'a tergo quem nulla ciconia pinsit.' Quidam ne ἄρτον τρίβειν sit, alias torrere, alias frangere accipiunt. Accius Troadibus: 'Nocturna saxo fruges frangens torridas.' Sane his versibus, 'Tum Cererem corruptam undis. Et torrere parant flammis et frangere saxo,' jus Pontificum latenter attingit. Flamines autem farinam fermentatam contingere non licebat. Cum autem dicit, 'Cererem corruptam undis, Et torrere parant flammis, et frangere saxo,' quid aliud ostendit, quam mox eos sine fermento panem coxisse, qui omnes fruges corruptas protulerant: non autem expectasse eos fermentum, docet illo versu: 'Tum victu revocant vires.' *Servius.*

Et torrere] Fruges e mari liberatas ad ignem exsiccant prius, quam molant. Neque in his ulla est hysterologia: ut docent Servius et Donatus. *Torrere* enim cum dixerit, non coquere; recte posuit *torrere* prius, et post *frangere*. Cum quibus facit et J. C. Scalig. III. 18. 'Cererem enim, (inquit) corruptam undis, prius siccatam oportuit quam molitam. Quæ fuit caussa, ut opus inceperit ab igni excudendo.' Turneb. v. 24. ad vers. Lucretii l. I. 'fruges quoque sæpe minacis Robore cum saxi franguntur,' &c. Hic puto, inquit, duas rationes molendi indicari: unam, cum suspensa mola fruges frangimus, ut in faba fresa, et in polenta crassiuscula, quam κρίμνον vocant: et ex eo Aristophan. κριμνώδη appellat, quæ crassa sunt: et Maro dixit, 'Et torrere parant flammis et frangere saxo:' quod est, utcunque molere, atque adeo molere. Alteram, cum non suspenduntur molæ, sed lapis lapidem terit, id est, mola molam, cum tenuior farina et minutior elicitur, &c. *Taub.*

Et torrere parant flammis et frangere saxo] Veteres non far quam hordeum prius torrebant, deinde molebant. Vide Salmas. ad hunc locum Plin. exercit. p. 225. qui et fruges pro frumento dici asserit p. 324. Emmeness.

184 *Æneas*] Minima personarum vilibus officiis interesse non debent: quod bene observat ubique Virgil. ut in hoc loco. Item in sexto, cum diversis officiis Trojanos diceret occupatos, ait, 'At pius Æneas arces quibus altus Apollo Præsidet.' Nisi cum causa pietatis intervenit, ut ad sepeliendum socium accendit se operi aliosque hortatur: 'Nec non Æneas opera inter talia primus Hortatur socios, paribusque accingitur armis.' *Servius.*

Scopulum] Id est, speculam. Et quando speculationem significamus, generis est feminini: ut, 'Specula Misenus ab alta.' *Speculum* autem, in quo nos intuemur, generis est neutrius, ut Juvenalis, 'Speculum civilis sarcina belli.' *Idem.*

Scopulum conscendit] Bene Jul. Scal. vocabulum significantissimum παρὰ τὸ σκοπεῖν. Etenim qui ibat ad speculandum, scopulum ascendit, qui dictus ab aspiciendo. Adnecto verba Hesychii: σκοπελὸς ἔστιν ὑψηλὸς τόπος, ἢ πέτρα, ἢ ἀκρώρεια, ἀφ' ἧς ἔστι σκοπεῖν τὰ κύκλῳ: *est scopulus locus altus, aut petra, aut vertex, unde fit speculatio in loca omnia.* Est hoc, quod dixit Philostratus Icon. II. de quapiam insula, ἀκρωνυχίαν ἐξαίρουσα πανόπτῃ Ποσειδῶνι: *verticem attollens speculanti omnia Neptuno.* Cerda.

185 *Late petit*] In quantum potest. *Servius.*

Pelago] In pelagus, ut, 'Inferretque deos Latio.' *Idem.*

Prospectum late pelago petit] Sumpsit phrasin e Catullo, qui de nuptiis: 'Atque pater summa prospectum ex arce petebat.' Idem sic variat, 'Unde aciem in pelagi vastos protenderet æstus.' Pacuvius apud Nonium ita:

'Incipio saxi tentans scandere verticem summi, inde in omnes partes prospectum aucupo.' Seneca ep. 89. 'in vastum terrarum, marisque prospectum.' *Cerda.*

Anthea si quem] Ordo est: ascendit scopulum requisiturus Anthea, Capyn, Caicum, si quem videat. Et est usus hoc genere locutionis, quo etiam Terentius, qui dixit, 'Quod plerique omnes.' Atque nihil tam contrarium: *Omnes* enim generale est; *Plerique* speciale. Ordo ergo est: *Quod omnes faciunt adolescentuli, ut animum ad aliquod studium adjungant, plerique equos alere, plerique canes.* Aut certe *quem* vacat, ut superius diximus, istas frequenter vacare particulas: ut ipse Virg. 'Rhœbe diu, res si qua diu mortalibus ulla est:' nemo dicit *siqua ulla*, sed *si ulla*. Vacat ergo *qua*. Item in Lucillio, 'Ecquem Pamphilum quæris:' *quem* vacat; nam de uno loquebatur. Ergo *si quem videat*, pro *si videat*, posuit; cui contrarium ponebant veteres *nullum: Si quem vidisti, nullum vidi*, pro non vidi. Sane legitur et *siqua*, ut sit si qua ratione. *Servius.*

Anthea si quem] In Longobardico, in Mediceo, et aliquot aliis antiquis exemplaribus, *siquem* legimus. Quod elocutionis genus aliorum etiam Poëtarum testimonio Servius agnoscit. Sed et *siqua* in veteribus codicibus aliquot scriptum animadverti: eamque lectionem a veteribus grammaticis defendi. Aitque Sosipater quosdam ita legere, *Anthea siqua*, quemadmodum legitur, *siqua fata sinant*, pro si quo, aliquo modo. Aliud autem esse in illo: 'siqua fata aspera rumpas, Tu Marcellus eris:' quanquam et ibi, si quo modo, sit audiendum. *Pierius.*

186 *Phrygias*] Trojanas: Troja enim Phrygiæ provincia est. Et verisimile est, Æneam de omni illa provincia socios habere potuisse. Secundo enim ait, 'undique convenere, animis opibusque parati:' dicta autem ab Æsopi filia Phrygia nomine. *Servius.*

Biremis] Naves habentes remorum ordinem geminum: ut alibi, 'Triplici pubes quam Dardana versu Impulit.' Quidam tamen biremes ad suum tempus volunt dixisse Virgilium, negantes Trojis temporibus biremes fuisse. Varro enim ait, post aliquot annos inventas biremes. *Id.*

Biremis] Vult Servius Poëtam ad suum tempus respexisse, cum dicat Varro, inventas biremes post Trojana tempora. Dicuntur ita a duplice remorum ordine, ut etiam Græcis διῆρες, qui tamen frequentius δίκροτα appellant. qua voce interdum Latini usi. Cicero ad Att. l. v. 'ἄφρακτα Rhodiorum, et dicrotum Mitylenæorum, et aliud catascopium.' *Cerda.*

187 *Aut Capyn*] *Capys*, a quo postea *Capuam* volunt conditam, unus e ducibus Trojanorum, ut et *Antheus* et *Caicus*. *Celsis* autem *puppibus* dicit; quia pars ea navis altior est. Et mos erat militum navigantium puppibus arma religare: ut Æn. x. 'præfigere puppibus arma.' Græci hæc *arma* vocabant παράσημα τῆς νηὸς, *insignia navis*. De quibus dicendi locus erit Æn. v. ad illud, 'Centauro invehitur magna.' Videatur Bayfius de re navali. *Taubmann.*

In puppibus a. C.] Quia navigantium militum est in puppibus arma religare. Fiebatque signi gratia: aut *Arma* pro navalibus armamentis; ut 'Colligere arma jubet:' et alibi, 'Pacem orare manu, præfigere puppibus arma.' *Servius.*

188 *Cervos*] *Cervi* dicti sunt ἀπὸ τῶν κεράτων, id est, a cornibus. Sciendum etiam Latina nomina, Græcam plerunque etymologiam recipere. Sed cervi non sunt in ea parte Africæ, id est, in provincia nunc proconsulari, ad quam venit Æneas. Aut

fictus ergo est secundum poëticum morem: aut ob hoc dictum, quia heroicis temporibus ubique omnia nascebantur: ut ipse, 'Omnis feret omnia tellus:' aut possunt tunc fuisse; sed, ut multis aliis locis variæ mutationes factæ; licet quidam *cervos* pro quacunque fera dictos accipiunt: quia post ait, 'Implentur veteris Bacchi pinguisque ferinæ.' Nam male quidam eos de vicinis insulis transfretasse tradunt, et ideo *errantes*, quod in ignotis locis essent. *Idem.*

Cervos] In Africa multos cervorum greges esse Jac. Dalechamp. Medicus, in Notis ad Plin. VIII. 33. et Loinus, qui testem laudat Oppianum Cyneget. l. II. testantur. Videatur et Corradus, qui hunc locum accurate expendit. *Errantes* autem significat oberrando pascentes. Traditque Plinius, cervis natura inditum, ut gregatim pascantur: itaque hic dicitur, 'hos tota armenta sequuntur.' *Tota* autem hic *omnia* significat, auctore Servio, qui prolixe differentiam inter *Totum* et *Omne* persequitur, ut et Nonius: cum quibus potest conferri Aristotelis distinctio Metaphys. v. inter τὸ πᾶν et ὅλον. *Taubmann.*

189 *Prospicit*] Bis accipe: ut navem nullam prospicit, sed tamen prospicit cervos. *Donatus.*

Errantis] Pascentes: ut, 'Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ:' re vera enim dum pascuntur, vagantur. *Servius.*

Tota] Inter *totum* et *omne* hoc interest; quod *totum* dicimus unius corporis plenitudinem: *omne* de universis dicimus; ut puta, *Totum auditorium habet scholasticos*, hoc est, plenum est auditorium scholasticis: *omne auditorium habet scholasticos*, id est, omnia auditoria. Usurpant tamen poëtæ et illa confundunt; ut hoc loco *Tota* pro omnibus posuit: et contra pro toto, *omnem* posuit: ut est, 'Omnemque reverti per Trojam.' Statius, 'Et totos in pœnam ordire nepotes,' id est, omnes. Plerique derivationem ducunt ab eo quod est *tot*, *totus:* ut ab eo quod est *quot*, *quotus*. Sed illud notandum, quod in derivatione mutat plerunque naturam: nam cum *totus* producitur, *quotus* vero secundum originem suam brevis permanet. *Idem.*

Tota] Sic Stat. Thebaid. l. I. 'totos in pœnam ordire nepotes,' id est, *omnes*. et omnis pro *totus*, ut Cæsar in princ. l. I. de Bello Gallico, 'omnis Gallia.' *Emmeness.*

Armenta] Videtur nove de cervis dixisse, cum *armenta* proprie boum sint, vel cæterorum, quibus in armis utimur. *Servius.*

Tota armenta sequuntur] Dicit aptius, quam *greges:* quamvis et hoc potuisset. Itaque male hic a sciolis damnatur Virgilius. Verum est, *frequentius gregem* sumi pro minore pecore, ut sunt oves, capreæ, cervi: *armentum* pro majore, ut sunt tauri, equi. Sed liceat interdum discedere ab oraculis grammaticorum (ait Michaël Brutus, hac de re loquens, in explicationibus Horat.) Nam Græci ἀγέλην, id est, *gregem*, dicunt de bobus. Apud Homerum sæpe ἀγέλη βοῶν leges, et notum verbum taurorum ἀτιμαγελεῖν. Plinius VIII. 8. bis aut ter dicit *gregem* de Elephantis; et c. 15. 'equorum greges.' Has voces, ut alii commutarunt, ita princeps carminum Maro. Nam de bobus Ecl. VI. 'Aut aliquam in magno sequitur grege.' et Æn. VI. 'grege de intacto septem juvencos,' quem æmulans Horatius epod. II. *greges mugientium* dixit. Et quidem Varro Rust. II. 5. hoc discrimen nihil curans scripsit, 'qui gregem armentorum emere vult,' &c. Sed adhuc in Virgilio quiddam considero non illo indignum. *Gregem* capit de minore; *armentum* de majore: cum commutat, aliquid addit. Nam de bobus, non

gregem simpliciter, sed *magnum gregem* dicit Ecl. VI. de cervis hic, ut illorum magnitudinem signaret, *armentum* maluit; dicturus enim de illis postea, *ingentia corpora*. Cerda.

Hos tota armenta sequuntur A tergo, et longum] Vetera aliquot exemplaria, *quos tota* legunt: a nemine tamen, quod sciam, adhuc recepta lectio: perinde ac illud etiam quod antiqui codices nonnulli, *tot armenta* scriptum habent: sive ea olim fuerit apostrophe, qua Latinos etiam aliquando usos monumenta plurima declarant: sive *tot* numerale nomen ratione communis loci producatur. Sed *tota*, passim agnoscitur a grammaticis. *Pier.*

190 *A tergo*] Quidam dispungunt post τὸ *sequuntur:* quod, qui sequitur, necessario *a tergo* sequatur. Sed hic pleonasmus frequens est: ita l. VIII. 'geminos a tergo respicit angues.' Cic. Tusc. I. 'Adolescentes in cursu a tergo insequens, nec opinantes adsecuta est senectus.' *Taubmann.*

A tergo, et longum, &c.] Errare eos Ti. Donatus ait, qui comma statuunt, *sequuntur a tergo*. Quum absque ullo interjecto puncto legendum sit uno eodemque membro: *A tergo et totum per vallis pascitur agmen:* ut sit, longum agmen a tergo pascitur per vallis: cujus elocutionis exempla ponit, 'Thestylis et rapido fessis messoribus æstu.' Item, 'Puppibus et læti nautæ imposuere coronas.' Item, 'Subito cum tabida membris:' hoc est, cum subito. *Pierius.*

Agmen] *Agmen* proprie dicitur ordinata multitudo, ut est ambulantis exercitus: neque enim in uno loco stans, *agmen* vocatur: aut si inventum fuerit, usurpatum est: unde bene adjecit *longum*, ut incedentium ostenderet significationem. *Servius.*

191 *Constitit*] *Con* secundum naturam brevis est semper, excepto, quum *f* litera, vel *s* sequitur: tunc enim tantum producitur, sicut in *syllaba*, *insula*, *infula*. Idem.

Hic] Pro *Tunc*, aut pro *Ibi*. Idem.

192 *Corripuit*] Aut de pharetra *Corripuit:* ut est, 'Corripit hic subita trepidus formidine ferrum.' Aut corripit ab Achate, et quomodo ab Achate, quem apud ignem occupatum dixit? sed eum secutum esse per silentium intelligamus: ut illo loco, 'Ni jam præmissus Achates afforet.' Item, 'Nunc repeto, Anchises fatorum arcana reliquit.' *Idem.*

Gerebat] Aut tunc: aut quæ gerere consueverat. *Idem.*

Gerebat] Vel tunc præsens: vel portabat Æneas tela, quæ Achates, intentus igni excitando, reliquerat. Non vidit naves, sed eventus ostendit cervos, quæ res non ad venandi voluptatem, sed ad victus necessitatem recepta est. Septem ergo majores stravit, in quibus alimoniæ major esset copia; multos deinde parvulos interemit. Reprehendunt autem temerarii, quod Poëta dixit: *A tergo sequuntur*. Error est interpretantium. Nam tres cervos errantes in littore sequebantur, alii per valles a tergo pascebantur. Ita ergo legitur: prospicit treis cervos et hos sequuntur tota armenta, a tergo vero totum agmen pascitur. Ergo illi errabant, hi pascebantur. Neque enim omnes errabant, aut omnes pascebantur, sed alii erant subjecti oculis ejus, alii fuerunt post ipsum. Similis autem versus est, 'Thestylis et rapido fessis messoribus æstu,' hoc est, et Thestylis. Item, 'Puppibus et læti nautæ imposuere coronas,' id est, et puppibus. Ipsi quoque numeri, gregum diversitatem significant. De errantibus enim pluraliter dixit, de pascentibus vero ait, *A tergo, et longum per valles pascitur agmen*. Ergo in littore positos, pluraliter dixit: in vallibus vero pascitur agmen. Huc accedit, quod qui pascitur non errat, et qui errat non pascitur. *Donatus.*

193 *Ductoresque*] Miram habent Venerem hæ metaphoræ, *ductores, ar-*

teræ, *vulgus*, *turbam*. Taubmann.

Capita alta ferentis] Infra quoque 'surgentem in cornua cervum:' et item Ovid. *surgentem in cornua cervum*, ὑψικέρωτα, et ὑψικέρων equos ὑψαύχενας Apoll. vocat. *Germanus*.

194 *Cornibus arboreis*] Aut subaudi *cum*, ut illo loco, 'Atque Ixionei vento rota constitit orbis,' id est, cum vento. Aut certe secundum supradictam figuram, *Cornibus arboreis*, pro *Cornuum arboreorum*. Melius tamen est, ut *Cum* subaudiatur. *Servius*.

Cornibus arboreis] Ea vide, quæ dicta Ecl. VII. 30. his adde quæ Faber ad fab. Phædri I. 13. *Emmeness*.

Tum vulgus] Bene *Vulgus*, ductoribus interemptis. Ennius, 'Avium vulgus et hastarum,' id est, multitudinem et hastarum et avium. *Servius*.

195 *Miscet*] Perturbat, circumagit, insequitur. *Idem*.

Miscet] Sic Juvenal. Sat. X. 163. 'Quæ res humanas miscuit olim.' Id est, perturbavit. Gestuosum esse verbum, et Maroni familiare monet Scal. Poët. IV. 16. *Emmeness*.

Frondea] Pro *frondosa* posuit. Sæpe enim dum varietati declinationis student poëtæ, mutant proprietatem: nam *frondeum* est totum de frondibus, ut torus. *Frondosus* vero est locus, qui frondes habet: licet enim locus, qui frondes habet, abundet frondibus; non tamen est de frondibus totus, ut *saxosus*, *saxeus*. Servius.

Turbam] Multitudinem. Cicero in Verrinis: 'Videt in turba Verrem.' Plautus in Amphitruone, 'Deinde utrique Imperatores in medium exeunt extra turbam ordinum.' *Idem*.

196 *Quam septem*] Bene definivit numerum: necessitatis enim est hæc venatio, non voluptatis, in qua plura requiruntur. Nec enim conveniebat sociis diversis modis laborantibus, voluptati operam dare. *Idem*.

Victor] Hoc loco propositi effector: ut est, 'Atque rotis insistere victor.' *Idem*.

197 *Fundat humi*] Per humum. Et est adverbialiter positum: ut, 'Humi nitens,' id est, per humum. *Idem*.

Humi] In Romano codice, in Oblongo, et aliquot aliis minime malis, *humo* legitur, dandi casu. Sed *humi* adverbialiter positum magis placet nostri temporis eruditis viris: veluti etiam in quinto, *Fusus humi*. Quamquam et ibi quoque variam esse lectionem apud veteres ostendimus. *Pier*.

Cum navibus] Cacephaton in sermone: quod fit si particulam *Cum*, *n* litera sequatur. Notandum sane est quod non omnia persequitur, neque enim indicat, quo delati sint cervi. *Servius*.

198 *Hinc*] Pro *inde* vel *post*. Abutitur enim adverbiis, more suo. *Serv*.

Hinc portum petit] Peracta cervorum strage, quæ Trojanis satis sit, remeat ad naves. *Donatus*.

Partitur] Sallustius ait, 'Provincias inter se partiverant.' Nam et *partio* et *partior* dicimus. *Servius*.

199 *Vina*, *bonus quæ deinde cadis onerarat Acestes*] Ordo est: deinde vina heros dividit, quæ bonus Acestes Trinacrio litore cadis oneravit, et abeuntibus dederat. *Idem*.

Vina, *bonus quæ deinde cadis onerarat Acestes Litore Trinacrio*, *dederatque abeuntibus heros*, *Dividit*] Sunt qui magis approbent lectionem illam, *deinde bonus quæ vina cadis onerarat*: cujus quidem appositi verbum est *dividit*, non *partitur*, ut Servius putat. Sed enim illam adverbii transpositionem in primum locum nusquam in codicibus antiquis observavi. Agnitam vero Donato lectionem eam, quæ vulgo habetur, inde patet, quod in ordinando sensu ita scribit: deinde dividit vina, quæ bonus Acestes oneraverat cadis litore Trinacrio, atque abeuntibus dederat. Est præterea in codice Mediceo pro *heros* positum *hospes*. *Dederatque abeuntibus hospes*, ut muneri conditio accrescat, quod hospitale fuerit. *Pierius*.

Bonus] Hic largus, vel liberalis. Sane etiam Æneam *bonum* pro laude appellat, ut in v. ‘Quos bonus Æneas dictis solatur amicis.’ *Bonum* etiam pro *forti* dicit Sallust. ‘Sane bonus ea tempestate contra pericula et ambitionem.’ Item Catilin. ‘Sed libertatem, quam nemo bonus nisi cum anima simul amittit.’ *Servius.*

Bonus] Bonus civis, et bonus largitor. *Donatus.*

Deinde] Una syllaba tollitur metri causa. *Servius.*

Cadis] Prætermisso cadorum numero, ostenditur vini copia. *Donatus.*

Cadis] Inter vasa vinaria est cadus, ut videre est in Horat. od. II. 7. et od. III. 14. 15. 19. et od. IV. 12. Columell. XII. 28. Martial. &c. *Cerda.*

Onerarat] Ostenditur non quantum voluerit largitor datum, sed quantum Trojani ferre potuerint. *Donatus.*

Onerarat] Merces onerari dicuntur, inquit Turneb. XXVII. 30. cum illis navis aut jumentum oneratur: ubi etiam quid vetus illud sit, ἐπιβάλλειν vel ἐπιτιθέναι ζημίαν, *onerare zamiam*, disces. *Emmeness.*

200 *Trinacrio*] Græcum est, quod tria ἄκρα habeat, id est, promontoria, Lilybæum, Pachynum, Pelorum. Latine autem *Triquetra* dicitur. Sane Philostephanus περὶ τῶν νήσων, sine *r* litera *Trinaciam* appellat, ὅτι τρίνακος αὐτῆς πρῶτος ἐβασίλευσεν. *Servius.*

Abeuntibus] Præter id, quod manentibus dederat. *Donatus.*

Dederatque abeuntibus heros] Attingit Poëta morem veterum, heroïcis adhuc illis temporibus in honore habitum, ut, qui a se amicum dimitteret, illum viatico cibario adornaret; imo hoc proprie fuit viaticum, non pecunia. Nam Eustathius Odyss. II. ita definit viaticum, βρώματα εἰς ὁδὸν ἐπιτήδεια παρὰ τὸ ἰέναι: Eutyclea Odyss. II. Telemacho ad viam dat οἶνον, ἄλφιτα, et Ulysses l. VII. accipit a Calypsode, σῖτον, καὶ μέθυ ἡδύ: et l. IX. a Marone, Αἴγεον ἀσκὸν ἔχον μέλανος οἴνοιο Ἡδέος. Apud Orpheum Cyziceni solventes Minyas ornat donis, dans οἶνον et σῖτον ἄφθονον: *vinum, et copiam frumenti.* Herodotus quoque in Calliope: τούτους λυσάμενοι πάντας ἀποπέμπουσι ἐφοδιάσαντες εἰς τὰς Ἀθήνας: *Hos omnes dimittentes et cum honore prosecuti viatico exornarunt ad Athenas.* In Thucydid. l. III. ita leges, παρασκευασάντων δὲ τῶν Μιτυληναίων πρεσβέων τῇ νηῒ οἶνον, καὶ ἄλφιτα: *instructa est navis, a legatis Mitylenæis, vino et farina hordeacea.* Xenoph. Ἑλλ. l. I. aperte discriminat pecunias a cibis, et de cibis ait ἐφοδιασάμενος: verba ejus: λαβὼν δὲ ταῦτα (χρήματα) ἐκεῖνος, καὶ ἐκ Χίου πέντε δραχμὰς ἑκάστῳ τῶν ναυτῶν ἐφοδιασάμενος: *acceptis pecuniis, et præterea quinque drachmarum viatico e Chio in singulos nautas coacto.* Alter Plinius epist. l. III. hac una re studium suum aperit erga Martialem: ‘Prosecutus eram viatico secedentem, dederam etiam versiculos, quos de me composuit.’ Ex hoc more lucem do Livio XLII. ubi ait: ‘Regulus, Carthaginiensesque dimissi. Munera ex instituto data utrisque, aliaque hospitalia comiter conservata.’ *Cerda.*

Dederatque abeuntibus heros] Ad hæc Maronis alludit illud Juvenalis Sat. VII. 235. ‘dicat quot Acestes vixerit annos, Quot Siculis Phrygibus vini donaverit urnas.’ de Aceste, filio Crinisi et Egestæ, Servius ad Æn. v. 38. *Emmeness.*

Heros] Vir fortis, semideus, plus ab homine habens, ut ait Hesiodus. *Servius.*

201 *Dictis mœrentia*] Bene ante epulas et hortatur socios et solatur. *Idem.*

Dictis] Non poterant in maximo mœrore cibum capere, ergo adhibenda consolatio erat, verum a persona aliena a mœrore, sed hæc in solitudine non reperiebatur: hanc igitur subit Æneas, qui animi præstantia mœrorem vincere poterat. Hic ita

se gerit, ut neque se satis tristem ostenderet, ne a consolatione illos dejiceret, neque omnino a doloribus immunem, ne in sua causa omnino alienus videretur. *Donatus.*

Mulcet] Nam gravissime inflictus mœror, penitus removeri non poterat; sumpto aut cibo et vino, more humani ingenii, speratur animorum ventura relaxatio. Si autem hæc consolatio ab alieno sit, possit responderi Terentianum illud: 'Tu si hic sis, aliter sentias.' Cum autem a socio malorum, potest attente audiri. *Id.*

202 *O socii*] Ordo est: O socii, revocate animos. Bene autem *socios* dixit, ne se eis exæquaret. Quidam *socios* pro remiges accipiunt, sed illi *socii navales* appellantur. *Servius.*

O socii] Scilicet laborum. Mira arte loquitur. Norat enim odiosum illud esse laborantibus, utpote cujus causa universi trahebantur per tot et tam diuturnas calamitates. Ponit ergo præmium, *o socii laborum*, qui nil sine me passi estis: ergo debetis audire, quæ dicam. *Donatus.*

Ignari] Immemores. Et est Acyrologia. *Ignarus* enim est, qui ignorat: *immemor* vero, qui oblitus est. *Servius.*

Ignari] Mira consolatio. Nam cum odiosa sit infortuniorum dura commemoratio, exulcerans eorum corda, qui passi sunt, adjungit poëta commemorationi comparationem, ut dicta ipsa potius medicinæ sint, quam exulcerationi. Nam enumeratio præteritorum malorum ac graviorum, ostendit ferenda esse præsentia. Addit et sustinendi consuetudinem nutrivisse patientiam. *Donatus.*

Ante malorum] Ὑφέν id est, antiquorum malorum: ut alibi, 'Cæli subterlabentia signa.' Et totus hic locus de Nævio belli Punici lib. translatus est. *Servius.*

Neque enim ignari sumus ante malorum] In veteribus omnibus exemplaribus distinctas inveni dictiones, in nonnullis puncto etiam interjecto: *ante-malorum*, quæ quidem Græca est figura τῶν πρὶν κακῶν: ut illud, τῶν νῦν ἀνθρώπων. Subintelligitur quidem in hoc, *quæ passi sumus ante*: in illo, ὄντων, qui nunc sunt: cujusmodi sexcenta in singulis Græcorum libris invenias. Quod siquis subunionem magis adamet, ut apud Catullum, *Post-phaselus*, et in Pandectis, *Postdomus*, non laboro. Non enim institutum est nostrum aliorum improbare sententias, nisi error manifestus occurrat, sed varias codicum veterum lectiones recitare. Cujusmodi ea etiam est, quæ, *neque enim immemores sumus*, scriptum ostendit in codice Mediceo: nimirum ex Paraphrasi Serviana desumpta, ac aliena etiam manu inculcata lectio. *Pierius.*

Neque enim ignari sumus] Caussam parenthesi includit, ante Propositionem. *Ignari* autem hic valet *immemores*: et *ante-malorum*, τῶν πρὶν κακῶν: τῶν ἔμπροσθεν κακῶν, id est, præteritorum malorum. Ita dixit Tibullus: *ante-comas*, τὰς πρὶν κόμας. Ita noster Ecl. I. *Semper-Deus.* Terent. *heri semper-lenitas.* Plautus Persa, act. III. 1. *nunc-hominum mores*, ἀνθρώπων τῶν νῦν ὄντων. Turnebus XVIII. 32. Ergo illud, *ante malorum*, inquit, interpretor, velut desiderato articulo, aut subaudito: etsi articulorum supplementa Latinus sermo recusat. Sed profecto dictum est, ut si Græce diceres, οὐκ ἀμνήμονες ἐσμὲν τῶν πρὸ τοῦ κακῶν. Id igitur valet, malorum quæ ante perpessi sumus. Simile est illud Ovidii Met. I. 'Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus.' id est, βάρος ἔχοντα τοῖς ἄνευ βάρους. Hæc ille. J. C. Scaliger, hanc conjunctionem sive compositionem verborum, cujusmodi hic *ante-malorum*, et *semper-florentis*, apud Lucret. ac multa Dithyrambica, σύνθεσιν vocat: facitque huic contrariam *sejunctionem* sive τμῆσιν, id est, sectionem: ut, 'Quæ me cunque vocant terræ:' IV. 40.

VII. 6. *Taubmann.*

O socii (neque enim ignari sumus ante malorum) O passi] Non dissimile est illud Homeri odyss. M. 208. Ὦ φίλοι, οὐ γάρ πώ τι κακῶν ἀδαήμονές εἰμεν, &c. Totum locum enarrat Macrob. Saturn. v. 11. Horat. od. I. 7. 'O fortes pejoraque passi Mecum sæpe viri.' Consolatoria talis occurrit apud Stat. Thebaid. l. III. 'ibi grandior ævo Concilium infaustum dictis mulcebat Alethes: Sæpe quidem infelix, varioque exercita ludo Fatorum gens nostra ruit,' &c. Huc pertinent illa Lucani I. 299. 'Bellorum o socii, qui mille pericula Martis Mecum, ait, experti,' &c. ut hic *Socii* sic Græce ἄνδρες φίλοι, σύμμαχοι, συστρατιῶται ἑταῖροι, et sexcenta alia. Duo illa vocabula *ante-malorum* (quod idem ac præteritorum malorum) in unam vocem esse conglutinata docet Turneb. XXV. 1. Schottus recenset exempla bene multa de vinctis per ὑφὲν vocibus, Observ. Poët. II. 54. et Nod. Ciceron. I. 16. et 17. notas nostras consule Ecl. I. 7. 'Namque erit ille mihi semper Deus.' *Emm.*

203 *O passi grav.*] Arte magna utitur: vult enim eos meminisse gravissimorum, ut præsentia facilius tolerent. Et bene *graviora* dicit esse transacta, ut de præsenti eos naufragio consoletur, et ut futura ostendat esse leviora. *Servius.*

Graviora] Ut incommodorum novitas gravius pervertit, sic ferendi consuetudo, quicquid acciderit, facilius tolerat. *Donatus.*

O passi graviora] Tale argumentum Octaviæ in ejus tragœdia: 'non hoc primum Pectora vulnus mea senserunt, Graviora tuli. Dabit hic nostris Finem curis vel morte dies.' Homeri Odyss. XX. Τέτλαθι δὴ κραδίη, καὶ κύντερον ἄλλο ποτ' ἔτλης: *Obdures anime, et quondam graviora tulisti.* Ita Xenoph. ἀναβ. l. III. milites exhortatur, revocans in memoriam majorum pericula, ut ipsi sint bello acres, et prompti ad perferenda mala. *Cerda.*

His quoque] Scilicet sicut et gravioribus. *Servius.*

Dabit Deus finem] Ultro respondit, si quærerent: quando hæc mala invenient finem? et post comparationem gravat præterita, et levat præsentia: et a generali ad specialem rationem venit. *Donatus.*

204 *Vos*] Vos certe estis. *Servius.*

Scyllæam] Exempla pro negotiorum qualitate sumere debemus: ut hoc loco, in marinis periculis ponit peractæ tempestatis exempla. *Rabiem* autem secundum antiquos dictam, nonnulli adserunt; nam *rabiam* dici adfirmant. *Idem.*

Scyllæam] In mari Siculo est locus, horrendis saxis obsessus, non autem mulier usque ad pubem humani corporis, inferius vero canibus armata. *Donatus.*

Penitusque sonantis A. sco.] Id est, valde sonantes, aut *valde accessistis:* id est, juxta. Et bene ait, *accessistis:* non enim passi sunt hæc pericula, sed his fuere vicini. *Servius.*

Penitusque sonantis] Hac quidem Syncopa duriuscula studiose usus est, ut litterarum ac syllabarum collisu, asperitatem scopulorum evidentius exprimeret. Per *Cyclopia* vero *saxa*, aut illa intelligamus, quæ Cyclops in Ulyssem jecit: aut ipsam Siciliam, quam (de sententia quorundam) Cyclopes incolebant: aut denique Ætnam. Quæ omnia nobis clariora erunt Æn. III. Videatur Turnebus XXIV. 10. ubi prolixe docet, Cyclopas non Siciliæ, sed continentis incolas fuisse. Porro notant Interpretes, in libris vet. omnibus legi *Cyclopeja:* ut pes sit Ionicus. Sed Turneb. XX. 38. notat, Latinos η in α sæpe commutasse, et ει in ε breve: ut γύνειον, *ganeum*, et *gynæceum*, penultima brevi, apud Terentium: *conopeum*, apud Horat. epod. IX. quod est κωνώπειον: et hic *Cyclopeus*, κυκλώπειος. *Taubmann.*

205 *Accestis*] Pro *accessistis*, dic-

tum per syncopen, quæ fit, cum de media parte verbi syllaba subducitur. *Servius.*

Accestis] Ostendit, fortunæ suffragio, ex intima saxorum parte liberatos. *Donatus.*

Accestis scopulos] Proverbialiter dixit Demosthenes in Phil. orat. III. ἀλλὰ ἀνάγκη, τούτοις ὥσπερ προβόλοις, προσπταίοντας: *sed necesse est, eos impingere in hos, tanquam in scopulos.* Cerda.

Cyclopia] Aut quæ Cyclops in Ulyssem jecit: aut etiam Siciliam dicit, quæ plurimis locis saxosa promontoria habet, ibique Cyclopes habitaverunt, ut ipse: 'Centum alii curva hæc habitant ad littora vulgo.' Aut Ætnam accipit, quæ propria Cyclopum fuit: nam et ipse in tertio ait, 'Nocte illa tecti silvis immania monstra Perferimus.' Quidam tamen hæc saxa inter Catanam et Tauromenium, in modum metarum situ naturali dicunt esse, quæ *Cyclopia* appellantur, quorum medium, et eminentissimum *Galate* dicitur. *Servius.*

Cyclopia saxa] Antiqui plerique codices *Cyclopeïa*, pentasyllabum legunt: sed, repugnante syllaba, quæ non tantum ω μέγα est, sed etiam ex altera vocali coalita in crasin, quæ non nisi in longum fieri potest. Quod si quis etiam Syncopen malit, κυκλώωπες, κύκλωπες, ο itidem parvum, utpote minus validum, elidetur: ὤψ vero ὠπὸς Grammatici notant per ω μέγα, pro facie, et oculo, ὀπὸς vero per ο parvum, si vocem significent. Sunt tamen qui nomen originationi reddi posse putent: ὤψ enim παρὰ τὸ ὄπτω, cujus futurum ὄψω, unde ὤψ ἀποβολῇ τοῦ ω. Alterum vero illud ὤψ, κατ' αὔξησιν factum. Vel ῶ μέγα in ο μικρὸν secundum Dores, quos Latini bona sermonis parte sunt imitati, mutari posse dicant: eademque proportione, qua penultimam in αἴθοπα, et αἴθοπα οἶνον corripimus ex eodem fonte haustis, ita licere etiam in *Cyclopeïa* fieri, dictione maxime in denominativum, excrescente. In hoc autem ad exempla confugiendum dixerim: quorum nullum hactenus ex antiquis auctoribus reperi, qui *Cyclopa* penultima longa non poneret. Quidam tamen ex recentioribus, magni omnino viri, quorum auctoritas pro ratione sufficiat, indifferentem protulere: rationes nimirum, quas supra memoravimus, secuti. *Pierius.*

206 *Revocate animos*] Quos remisistis resumite; hoc est, animo præsenti estote. *Servius.*

Mœstumque timorem] Quod mœstos et sollicitos faciat: ut, *mors pallida*, et *tristis senectus.* Idem.

207 *Mittite*] Pro *Omittite.* Et bene, qui præmiserat *revocate*, addit *mittite.* Est autem tropus Aphæresis, quomodo *temnere* pro *contemnere.* Idem.

Forsan] Forsis, forsitan, forte, fortasse, fors; ut, 'Fors et vota facit:' et, 'Forsitan et Priami fuerint quæ fata requiras.' Sed omnia hæc unum significant: et varie pro metri ratione ponuntur. Dicitur tamen et *fortasse*, ut Terent. 'Tu fortasse, quæ hic facta sunt, nescis.' *Idem.*

Forsan et hæc] Delectabit nos, cum ad prospera venerimus, etiam hæc inter mala enumerare. *Donatus.*

Olim] Temporis futuri modo. *Serv.*

Olim] Tria tempora significat: præteritum, præsens, et futurum. *Donatus.*

Meminisse] *Memini* et genitivum regit et accusativum. Dicimus enim et *memini malorum*, et *memini mala*, et justa ratione: nam memoriæ oblivio contraria est. Et *obliviscor* similiter et genitivum regit et accusativum ut Tullius Cicero, 'Obliviscere cædis, atque incendiorum.' et 'Obliviscor injurias tuas, o Clodi.' *Servius.*

Juvabit] Sicut, 'Num priorum me minisse juvat,' et multi *juvabit*, non delectabit, sed usus erit, tradunt; est autem futuri temporis. Sane hujus verbi præteritum perfectum anoma-

lum est: nam cum primæ conjugationis verba tempore perfecto, aut in *avi* exeant, ut *armavi*: aut in *ui* solutam, ut *tonui*: hoc verbum *juvit*, neque *juvavi*, neque *juvui*, sed *juvi*, ut Lucanus, 'Iuvit sumpta ducem, juvit dimissa potestas.' *Idem.*

Olim meminisse juvabit] Cicero Epist. Fam. v. 'Habet præteriti doloris secura recordatio delectationem.' Idem de Finib. II. 'Jucunda est malorum præteritorum memoria.' Ita Seneca Hercule Fur. act. III. 'Quod fuit durum pati, Meminisse dulce est. Et Euripides, ὡς ἡδύ τοι σωθέντα μεμνῆσθαι πόνων. *Taubmann.*

Meminisse juvabit] Macrob. v. 11. citat verba Homeri, quæ ex od. M. supra monstrare memini, καί που τῶνδε μνήσεσθαι δίω: sed plus solatii Maronem adhibuisse asserit, qui suos non tantum exemplo evadendi, sed spe futuræ felicitatis animavit, regni post exantlatos labores possessionem promittens. *Emmeness.*

208 *Per varios casus*] Argumentum per comparationem, et bene dicendo casus, et discrimina præterita attenuat, neque enim ait *pericula*. Serv.

Per varios] Exclamatio, ducta a natura virtutis et præmii pro exantlatis periculis. Qua illustratur, quod Horatius celebrat, 'Nil sine magno Vita labore dedit mortalibus.' Et Epicharmus, τῶν πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν πάντα τἀγαθ' οἱ θεοί. Et Pindarus, ἄπονον δ' ἔλαβον χάρμα παῦροί τινες, id est, *Lætitiam sine labore pauci ceperunt.* Taubmann.

Rerum] Potest salvo sensu omitti. *Servius.*

Discrimina rerum] Productio Poëtica. Nam hic *rerum* est, laborum, ut in hoc lib. 'fessi rerum.' Itaque δὶς τὸ αὐτὸ, ait Passeratius, ut Catullus epigram. 32. 'casus periculorum:' ut Cicero, *casum incommodorum, venia excusationis, culpa delicti.* Hac observatione pleni Poëtæ. *Cerda.*

209 *Sedes ubi*] Non vacat quod adjecit *quietas*, habuit enim sedes in Thracia, sed portentosas: et in Creta, sed pestilentes; et ideo non quietas. *Servius.*

Fata] Quidam hic Deorum responsa accipiunt. *Idem.*

Fata] Ergo parendum est. Nam illis obsisti non potest. *Donatus.*

Sedes ubi fata quietas] In perveteri codice legere est, *quietis*, quippe nobis. Nam sedes, per se plenum est ad otium indicandum, etiam sine alio epitheto. Sed enim grammatici plurium codicum veterum consensu, *Sedes quietas* agnoscunt: et Poëtarum est, ita res epithetis exornare. Sunt etiam codices, qui legant, *sedes ibi fata quietas Ostendunt.* Veluti etiam sequitur, *illic*, indicative. Sed enim magis receptum ab omnibus est, ut relative positum sit *ubi*. Pierius.

210 *Illic fas regna resurgere Trojæ*] Figura est etiam ante dicta, qua per contrarium aliquid intelligimus. Dicendo enim *illic fas*, ostendit alibi nefas, ut occurreret cogitationi sociorum, ne fatigati tot malis quascunque requirerent sedes; quod etiam in quinto factum est, navibus incensis. Bene autem *regna Trojæ* dixit, non Trojam, quam amiserant. *Servius.*

Illic fas regna resurgere Trojæ] Est hoc, quod Ennius dixit Annal. I. 'in Roma Troja revixit.' Quod Propertius eleg. IV. 1. 'Dicam, Troja cades, et Troja Roma resurges.' Non abeunt verba Senecæ ep. 91. 'Multa ceciderunt, ut altius surgerent, et in majus.' *Cerda.*

211 *Durate*] Duri estote ad sustinendos labores. Sic Horat. 'Vix durare possunt imperosius æquor.' *Serv.*

Durate] Quando per mala ad bona transeundum est, spe bonorum toleranda sunt adversa: præsertim ubi spondetur per brevissimum tempus ocium sempiternum. *Donatus.*

Vosmet] *Met*, πάρελκον est. Sciendum autem has particulas *met*, *piam*, *te*, ut, *egomet*, *quispiam*, *tute*, et similia,

crantes casum passi. Sunt autem adverbia: quicquid enim ab illis septem recesserit partibus, adverbium sit, necesse est. Item quemadmodum probamus adverbia esse, quae dicimus *docte facio, docte feci, docte faciam*: et mutato verbo remanet adverbium: ergo sic et in istis particulis invenimus, ut *egimus*, *nunc*, et mutatis casibus, vel personis, eadem permaneant, adverbia esse dubio sunt. Nulla enim alia pars orationis hoc admittit. Notandum sane quod hae particulae plerumque naturam suam habent non syllabarum. Nam cum *hic* et *nunc* longae sint, *tutenus* dactylus invenitur, nec possumus harum partium naturam discutere, quia sub regulis non sunt. *Servius.*

Durate, et nunc, &c.] Habuit ante oculos illud Homericum Il. II. τλῆτε φίλοι, καὶ μείνατ' ἐπὶ χρόνον: *Tolerate, amici, et perseverate in tempus.* Ad rem est Plautinum illud Asin. 'fortiter malum qui patitur, idem post potitur bonum.' et Captiv. 'et in re mala animo si bono utare, adjuvat.' Suet. in Cajo: 'Sicut erant, loricatos monuit, ut discumberent, illo notissimo versu Virgilii, ut durarent et secundis se servarent rebus.' Caeterum de verbo *duro* notanda verba Donati in illud Adelph. Act. IV. Sc. 2. 'Non Hercule hic quisquam durare potest,' ita ait: 'Plus est quam permanere: et hoc verbum perferendis malis convenit.' Ex hac notione Ovidius Amor. eleg. III. 10. 'His, et quae taceo, durabo saepe ferendis.' Ubi absolute *durabo*: ut et Virgilius *durate*. Non abit nota Laevini in illud Horatii od. I. 14. 'Vix durare carinae Possint.' Lege illum. Seneca etiam Rhetor. Controv. XI. dixit, 'Anime, dura, heri fortior eras.' *Cerda.*

212 *Voce refert*] Pleonasmos est, qui fit quotiens adduntur superflua: ut alibi, 'Vocemque his auribus hausi.' Terentius, 'His oculis egomet vidi.' *Servius.*

Curis] Cura dicta quod cor urat. Denique junxit post ait, 'Premit altum corde dolorem.' *Idem.*

Aeger] Aeger est et tristis, et male valens: aegrotus autem non aegrotus, tantum male valens. *Idem.*

Curisque ingentibus aeger] Permotus erat, ut metum dissimularet, cum spem praetendere juberet: et regis erat, afferre consolationem: utrumque ergo praestat: neque oportebat aliter, in suo casu sine cura esse. *Donatus.*

213 *Spem*] Laetitiam: ut, spem fronte serenat. ab eo, quod praecedit, id quod sequitur. Nam spem laetitia sequitur: spes in vultu non videtur, sed laetitia. Haec autem figura et versa vice fit: ut intelligamus ab eo, quod sequitur, id quod praecedit: ut, 'Meritaeque expectent praemia palmae.' Palmam pro virtute posuit, quae primum meretur, et palmam post accipit. *Servius.*

Premit altum corde dolorem] In Oblongo codice perveteri, et aliquot aliis manu scriptis, *premit alto corde* legitur: quae quidem lectio non admodum aliena est ab Donatiana paraphrasi. Nam angebatur, inquit, dolore quam maximo: et hunc altis sensibus retinebat abstrusum. *Pierius.*

Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem] Est hoc, quod Tacitus dixit Annal. l. XV. 'metu abstruso, mitiora obtendens:' quod Noster alibi, 'spem fronte serenat.' Quod Caecilius, 'Fronte hilaro (sic legendum) corde tristi.' Quod Ammianus l. XXI. 'ad serenitatis speciem fiducia vultu formato.' Quod Pindarus Olymp. od. VI. ἐν θυμῷ πιέσαις χόλον: *comprimens iram in animo.* Quod idem Pyth. od. IV. Κλέπτων θυμῷ δεῖμα: *occultans animo metum.* Quod Homerus de Junone Il. XV. ἡ δ' ἐγέλασσε Χείλεσιν, οὐδὲ μέτωπον ἐπ' ὀφρύσι κυανέῃσιν Ἰάνθη: *Illa quidem risit labiis, non tamen frons in superciliis nigris exhilarata est.* Quod Theocritus εἰδ. I. de Venere,

γελάσασα, *ridens*, βαρὺν δ' ἀνὰ θυμὸν ἔχουσα: *sed gravem habens, et mæstum animum.* Ad eundem affectum explicandum utitur Cicero ad Attic. VII. verbo φαινοπροσωπέω, quod est vultu ac fronte hilaritatem præfero, cum aliud in animo habeam. Livius quoque l. XLII. dixit: 'in adversis vultum secundæ fortunæ gerere.' Justinus loquens de Didone reprimente iras conceptas in fratrem Pygmalionem 'dissimulato odio, mitigatoque vultu.' Quintilian. Declam. 268. 'fictam frontem.' *Cerda.*

Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem] Sic Stat. Achill. I. 'hic ficto risit Thetis anxia vultu:' quod in imperatore nunquam non laudari satis potest. Vide Senecam ad Polyb. c. 24. 'Quod duces magni faciunt, rebus affectis, ut hilaritatem de industria simulent, et adversas res adumbrata lætitia abscondant, ne militum animi, si fractam ducis sui mentem viderunt, et ipsi collabantur.' *Emmeness.*

214 *Illi*] Ostenditur quid potuerit consolatio. Nam nisi mœror sublatus fuisset, refectionem aliquam non quæsissent. *Donatus.*

Prædæ] Ad prædam. ut, 'Inferretque deos Latio.' *Servius.*

Accingunt] Studiose parant: ut alibi, 'Accingunt operi.' *Accinctos* autem industrios dicimus. ut Horatius, 'Altius ac nos præcincti sumus.' Sicut contra negligentes, *discinctos* vocamus; ut, 'Discinctos Mulciber Afros.' *Idem.*

Prædæ accingunt] Sic Æn. II. 235. 'accingunt omnes operi:' et *accingere se ad aliquam rem*, locutio optimis probata: de eadem consule Magnum Bochartum, erudite de hujus verbi significatu disputantem, hist. de Animal. Sacr. II. 50. ubi εὔζωνος ἀνὴρ, id est, *accinctus* et *simul industrius in negotiis gerendis.* Hunc locum attingit Scalig. Poët. III. 12. Notas adi nostras Ge. III. 46. *Emmeness.*

Dapibusque futuris] Ambitiose dixit, quod sint cervi, dapes futuræ. *Serv.*

215 *Tergora*] *Tergus, tergoris.* Unde et *tergora* corium significat: *tergum* vero *tergi*, ut *templum, templi*: et significat *dorsum*: ut Sallustius, 'Scilicet quia tergis abstinetur.' Sed hoc a veteribus confundebatur; ut, 'Taurino quantum possent circundare tergo.' Item in IX. '*Ingerit hastas in tergum.*' Quidam mox detracta coria *pelles*, diu subacta autem et jam medicata *coria* appellanda tradunt. *Idem.*

Tergora deripiunt] Dividitur per officia procuratio epularum: neque deliciosæ dapes, aut irritamenta gulæ erant iis paranda, qui naufragio et inedia laboraverunt. *Donatus.*

Tergora] Eodem tempore alii detrahebant coria, alii antequam tota corpora apparerent, resecabant partes: et ut plenam properationem ostendat, addit: 'Veribusque trementia figunt:' hoc est, in quibus adhuc aliquid spiritus teneretur. *Idem.*

Deripiunt] Sic legit Turneb. XII. 12. et Gifanius in Lucret. probat auctoritate Tibulli, Statii, Lucretii. Adumbrat Poëta in hoc apparatu locum Homeri Il. I. Vide uti Scaliger expendat Poëtam, et comparet. Omitto, quia jam alii. Non abeunt descriptiones Plautinæ in Captiv. 'Adveniens deturbavit totum cum carne carnarium. Arripuit gladium, prætruncavit tribus tergoribus glandia, Aulas calicesque omnes confregit.' Paulo ante Parasitus loquens bellissimam descriptionem infert, ab eo loco, *Dii immortales, &c.* quam nemo dubitet præferre Homericæ: estque Euthydemo Platonis similis, etiamsi brevis, hypotyposis. *Cerda.*

Deripiunt] Vide Lambinum ad Horat. od. I. 9. 'Pignusque direptum lacertis.' *Emmeness.*

Viscera nudant] *Viscera* non tantum intestina dicimus, sed quicquid sub corio est: ut, 'In Albano Latinis visceratio dabatur,' id est, caro. Est

autem nominativus *hoc viscus, hujus visceris*: ut Lucretius, 'Viscus gigni sanguenque creari.' *Sanguen* autem ideo dixit, quia *sanguinis* facit, ut *carmen, carminis*. Si enim *sanguis* diceret, par esset nominativus genitivo, ut *anguis, pinguis*. Servius.

Viscera nudant] Homer. [illegible]: firmat hanc Servii expositionem Bochart. Hist. anim. II. 33. apud Ovid. in Ibide vs. 280. 'Viscera diversis scissa ferantur equis.' membra, necdum excoriata, hoc veniunt nomine. *Emmeness.*

216 *Pars in frusta secant*] Figurate; ut 'pars grandia trudunt.' *Servius.*

Veribus] Nomen de his, quæ numero singulari indeclinabilia sunt; ut *veru, cornu, genu*. *Trementia*, palpitantia adhuc. *Idem.*

Veribusque] Est ubi *verubus*, neque uno quidem codice per u in penultima legitur: neque desunt litterati, qui lectionem ejusmodi probent: quam tamen per i vocalem tertiam scribi debere, tam vetustiorum grammaticorum auctoritas, quam inscriptio quædam in termino Areæ illius, quam Domitianus post Neronianum incendium dedicavit, in D. Petri Basilica paucis ante annis, oculis nostris inspeximus: ita enim incipit, HÆC AREA INTRA HANC DEFINITIONEM CIPPORUM CLAUSA VERIBUS. et quæ sequuntur. Grammatici sane de hujus nominis penultima solliciti fuere, quum nollent *verubus*, ex quorundam abusu per u admittere. Nam quum veteres omnino *veru*, [illegible], et *genu* dicerent, in numero multitudinis, *verua* et [illegible] proferebant, ut *genua*. Neque desunt veterum monumenta, in quibus adhuc [illegible] scriptum legatur: quod ab [illegible] Asper: inde *veribus*. *genibus* faciebant. Sed enim Fl. Sosipater. *veru* dicendum, non *verua*, et *verum*. et *veribus* contendit: citata etiam *Pauli* sententia ex dubii sermonis libro sexto, dicentis manifestum esse *veribus, genibus, ossibus* dici per *i*, in penultima. *Pierius.*

Veribus] Apte Poëta, et ex militia Romana veru dat militibus *Æneæ*. In Romana enim militia verum mentionem inveniri duplici testimonio Lipsius astruit L. v. de Milit. Romana Appiani, et Polyæni. Uterque enim loquens de Scipione, dat militibus ollam, veru, poculum. A Polluce L. I. in apparatu sacrorum numerantur ὀβελοί. *Cerda.*

Veribusque trementia] Adhuc palpitantia. Omnia autem faciebant eodem tempore. Alii corium detrahebant, et nudabant carnem. alii, antequam omne corpus appareret, exsecabant partes, et virgas ferreas affigebant, cum adhuc aliquid de spiritu vitali in istis teneretur. *Taubmann.*

217 *Litore*] Pro in litore. *Servius.*

Aena locant] Quibus utebantur non ad elixandas carnes, sed ad se lavandos. *Heroicis enim temporibus carnes* non vescebantur elixa. *Hanc autem* [illegible] *habent*, [illegible]. [illegible], ut, '[illegible] *aena*, et, '*aena* [illegible] *flammis*:' [illegible] *Idem.*

Aena] [illegible] ignis, ut elixam faceret carnem. [illegible] *Donatus.*

Aena loc.] [illegible] non ad [illegible], sed ad se lavandos. *Heroicis enim temporibus* [illegible] in castris non [illegible], sed tantum assa: ut [illegible] ex *Homero*: et [illegible] *Plato* [illegible] *Athen.* L. IV. Quamvis postea utrumque factum Ovidius testatur, qui ait:

'Atque ita semineces partim ferventibus artus Mollit aquis, partim subjecto torruit igni.' Jam totum hunc locum J. C. Scalig. Poët. IV. 16. ita illustrat: 'Complura,' inquit, 'verba, quæ vel sordida, vel humilia sunt, refugit casta grandiloqui generis magnitudo: veluti cum dicit Æn. VIII. *et corpora curant:* sordidum enim quiddam subintelligitur. Ad hæc in mensa ponit heroës: culinæ nullam facit mentionem. In primo enim quam verecunde, qua majestate dixit, 'Illi se prædæ accingunt?' Jam *prædæ* vox militaris est. Ne tamen audeas præterea cum Grammaticis ineptire: ut putes subjecisse, *dapibusque futuris*, propterea quod, ut ajunt, *dapes* non nisi regia vox sit. Cyclopis enim dapes vocat in Æn. III. quæ tamen essent immanes. Neque illis favet origo vocis: quippe de feris dicunt Græci δάπτειν et δαρδάπτειν. Posthæc lectissimis utitur verbis in re nihili, 'Tergora deripiunt costis;' non dixit, *pellem* aut *corium*, sicut in Ge. III. 'Nam neque erat coriis usus.' Et verbum lectum, *deripiunt:* non dixit, *deglubunt*, ut Catullus, 'Glubit magnanimos Remi nepotes.' Non dixit, *concidunt;* sed *in frusta secant*. Et cum operam illam explicaret torrendi, addidit aliquid ad efficaciam; *trementia*, inquit. Neque elixationem, nisi Circumscriptione et Omissione, quam παράληψιν, ἀποσιωπήσεως partem diximus, 'Litore aëna locant, flammasque ministrant.' Hæc ille. Idem l. v. c. 3. 'Plane,' inquit, 'divino judicio, inter illa minuta, *Tergora derip. costis*, urbanam interserit orationem illam: *Tum victu revocant vires.*' Taubmannus.

218 *Tum victu*] *Tum*, id est, vel postquam se laverunt; vel postquam cibum paraverunt. *Servius.*

Victu] Cibo: unde et *convictores* dicimus: ut Horatius, 'Non quia sum tibi Mecœnas convictor.' Nam *convivæ*, a *convivio* dicuntur. *Idem.*

Revocant vires] Bene cibo dixit vires reductas, quia supra dixerat, *Fessi rerum*, hoc est, fame et labore fatigati. *Idem.*

Victu revocant vires] Lucretius; 'Præterea capitur cibus, ut suffulciat artus, Et vires recreet:' et Homerus ἄλφιτα vocat μυελὸν ἀνδρῶν, *medullam hominum*. Inde etiam Græcis εὐωχία, est convivium ἀπὸ τοῦ εὖ ἔχειν. Habent enim se melius vires corporis post refectionem. Scio, Athenæum ducere εὐωχίαν ἀπὸ τῆς ὀχῆς, id est, a *cibo*. Sed inclino in ea, quæ prius dixi: nam ex Eustathio, Clemente, Xenophonte, aliisque εὐωχίαν referendam esse ad lætitiam, jam aliis satis indicarunt, ducentes a vocibus εὖ, et ἔχειν, ut sit εὐωχία, quasi εὐεχία. *Cerda.*

Fusi] Polysemus sermo est: significat autem discumbentes, ut hoc loco, et fugatos et occisos. Sane juxta temporis sui morem hoc loco discumbentes inducit. Nam olim sedentes vesci consueverant, ut ipse meminit: 'Gramineoque viros locat ipse sedili.' Et, 'Perpetuis soliti patres considere mensis.' *Servius.*

Fusique per herbam] Adeo adversariorum obliti erant, ut fusi per herbam, plus sibi ingererent, quam refectio postulabat. Hoc autem præstitit persuasio consulti regis. *Donatus.*

219 *Inplentur*] *Impleor* duos casus regit: genitivum; dicimus enim *impleor illius rei*, ut Cicero, 'Squaloris plenus ac pulveris.' et Terentius, 'Plenus rimarum sum.' Et *impleor illa re*, ut hoc loco: et alibi, 'Plenamque sagittis Thrëiciis.' et Juvenalis, 'lectica Mathonis Plena ipso.' *Serv.*

Inplentur veteris Bacchi] De hac structura fusius agunt Non. Marcell. c. 9. Vechnerus Hellenolex. I. 3. et Sanctius in Minerva p. 69. et quidem *veteris Bacchi;* nam Plaut. in prol. Casinæ sapientes putat, qui utuntur vino vetere. Ab eo discedit Cic. de

. 88. qui non probat natum [illegible]libus, et tam vetus re- [illegible] Opimium, aut Anicium [illegible]rat: rationes expedit, *Emmeness.*

Feras dicimus, aut quod [illegible] feruntur; aut quod na- [illegible] libertate, et pro desi- feruntur. Sane veteres [illegible] quadrupedes *feras* dice- [illegible]que feri curvam compa- [illegible] Contorsit.' Et, 'Armen- mammis et lacte ferino.'

Per se suavis caro est hæc: pinguedo, ut suavior ani- [illegible] irritet. Vino autem gratia a tempore, qualitate, [illegible]. Nam et vetus, et opti- [illegible]ndans fuerat; hinc dixit: veteris Bacchi.' *Donatus.*

[illegible] *exemta fames*] Caute [illegible], cibis famem exemptam [illegible], fugatam, non ad affluen- tam. Homerus: Αὐτὰρ ἐπεὶ [illegible] ἐξ ἔρον ἕντο. *Servius.*

exemta fames] Fame et oppressos, nullius cura tan- [illegible] vero venit in mentem sociorum, quorum cum de [illegible] essent, erant inter spem [illegible] mortis. Æneæ autem [illegible] virtus, qui nec cibum [illegible] dissimulare a perditis eorum curam posuit, qui [illegible] poterant. *Donatus.*

exemta fames] Scaliger [illegible]tius dici quam *extructa* [illegible]. 16. Hujus convivii pudi- legantiam prosequitur Ma- [illegible]. II. 1. Similis versus oc- [illegible]. 'Postquam exemta [illegible] compressus edendi.' [illegible]. X. 172. 'Postquam echoque modum lassata posuit.' *Emmeness.*

remotæ] Quia apud ma- apponebant mensas pro [illegible] est, 'Et mensæ grata Duas enim habebant men- sas: unam carnis, alteram pomorum. Sane aliquando inducit luxuriosas epulas: 'Postquam prima quies epulis, mensæque remotæ.' *Servius.*

Mensæque remotæ] Virgilius bis dixit in hoc libro *mensas removere.* Ovidio placuit *ponere,* Plinio *tollere,* Plauto *auferre.* Primus Art. III. 'Nec somno tutum est posita succumbere mensa.' Alter l. XXVIII. 'bibente conviva, mensam vel repositorium tolli, inauspicatissimum judicatur.' Tertius in Trucul. 'auferre mensam amabo:' et Amph. 'mensa ablata est.' Pergo ad Græcos: Isti αἴρεσθαι, βαστάζεσθαι, αἰρεῖσθαι, ἀναιρεῖσθαι, ἀφαιρεῖσθαι. *Cerda.*

Mensæque remotæ] Per mensas Turneb. XXI. 22. fercula intelligit, quæ saturis convivis removentur. Apulejus, qui in plurimis sequitur Maronem, in Servii sententiam descendere videtur, cum in numero plurali amat dicere in initio l. IX. 'mensas etiam impetu meo collido et disturbo.' Corradi sententia a vero propius abest, *mensas* hic *dapes* significare; in toris enim et herbis discubuerunt. *Emmeness.*

221 *Amissos*] Non re vera, sed ut illo tempore putabant. *Servius.*

222 *Spemque metumque*] Spes bonorum, metus malorum; et ideo subjunxit, *seu vivere credant, Sive extrema pati.* Et hoc loco *seu,* pro *utrumne.* Et quidam commodius distingui putant, *spemque metumque inter,* et sic subjungunt, *Dubii seu vivere credant.* Idem.

Spemque metumque inter] *Spes* pertinet ad vitam; *Metus* ad mortem. Et notat Donat. ad Terent. duos futurarum rerum esse carnifices, *Spem* et *Metum: Dolorem* vero et *Gaudium,* præsentium esse. Propert. l. III. 'Spesque Timorque animos versat utroque modo.' Cum spe igitur timebant, et cum timore sperabant. Servius in Schedis Fuld. notat, esse qui putent commodius distingui: *socios s. requirunt Spemque metumque inter; du-*

hii seu v. Item *seu* positum pro *utrumne*. Taubmannus.

223 *Exaudire vocatos*] Aut subàndimus *deos*, et quasi conquestio est, quod non flectuntur precibus. Aut quod illi mortui sint: aut a pereuntibus vocatos, non exaudire. Aut certe hoc dicit: non solum perisse eos, sed nec sepulturam habere, ad quam vocentur. Novimus enim quod mortuorum umbræ ad sepulchra vocabantur; ut est, 'Manesque vocabat Hectoreum ad tumulum.' Et est figura, ab eo quod præcedit, id quod sequitur, quia post facta sepulchra Manes vocantur: ut in tertio, 'Animamque sepulcro condimus, et magna supremum voce ciemus.' Post nomen enim defuncti tertio vocatum, dicebatur, Vale, vale, vale: aut certe in ea parte sitos, ut nec vocati exaudiant, quia fuit et alius mos, ut eos qui in aliena terra perissent vocarent, ut est, 'Et magna Manes ter voce vocavi.' *Servius.*

Nec jam exaudire v.] Homer. Οὐδ' ἄρα μοι προτέρω νῆες κίον ἀμφιέλισσαι, Πρίν τινα τῶν δειλῶν ἑτάρων τρὶς ἕκαστον ἀῦσαι. Tzetzes in Hist. τὸ πρότερον τοὺς θνήσκοντας ἐς γῆν τὴν ἀλλοτρίαν ἀποδημοῦντες οἱ αὐτῶν τρισσάκις ἀνεκάλουν, ὡς ὅμηρος ἐδίδαξε βίβλῳ τῆς ὀδυσσείας, τοῦτο δ' ἔδρων, ὡς μνήμονες τυγχάνοντες φιλίας, καὶ ὡς εἰ ἀπελείφθη τις, πρὸς τὴν φωνὴν συνδράμοι φιλίας. Unde et l. III. 'magna ter voce vocavi.' Alludit autem ad morem antiquum, quo supremis exequiis mortui conclamabatur. Propert. l. I. 'Illa meum extremo clamasset pulvere nomen:' et Maro de Miseno VI. 'dixitque novissima verba:' et Terent. 'Desine: jam conclamatum est.' *Germanus.*

Exaudire vocatos] Expolitio. Nam, *pati extrema*; et *non exaudire vocatum*, est mortuum esse: vivis enim sensus audiendi est, non mortuis. Sumptum ex antiquorum consuetudine, qua quos desiderabant et amiserant, antequam discederent, sæpius vocare soliti erant: de quo accuratius in Æn. III. dicetur. Vide Adag. *E[...] clamare*, et Interpret. ad id [...] 'Desine: jam conclamat[...] Quin et *Vocare* habebatur pr[...] tura in mortuis. Auson. Ep[...] de Deiphobo: 'Nec tumul[...] habeo, nisi quem mihi voce [...] Et pius Æneas et Maro co[...] Atque hæc sententia est huj[...] teste Corrado et Turnebo, x[...] et XXVI. 28. posthabito Ser[...] mento, atque eorum etiam, [...] interitum corporis et animi si[...] putant. *Taubmann.*

Exaudire voc.] Idem quod *audire*, hoc compositum si[...] quod pluribus probat Hadr. [...] serm. Latin. *Emmeness.*

224 *Præcipue pius*] Præte[...] quasi pius. *Servius.*

Præcipue pius Æneas] Ex [...] lineas suas Val. Arg. v. 'P[...] Æsonidem varios incerta p[...] Mens rapit, undantem curis, [...] novantem.' *Cerda.*

Præcipue pius Æneas] In [...] enim naturis στοργαὶ sunt exp[...] *Secum* autem gemit, propte[...] ne animis frangerentur Prim[...] territo: itaque prius dixit, [...] altum corde dolorem.' Usque [...] tem hoc epitheto insigni[...] Æneam Virgilius, ut *Pietati*[...] in hoc Opere ad solum prop[...] et ejus consanguineos spect[...] vius Mss. Fuldensis: *Præc*[...] *Æneas*, id est, præter om[...] pius. *Taubmann.*

Acris] Fortis, alias velocis. *acrem*, in unamquamque r[...] tum ac nimium tradunt. *Se*[...]

Oronti] Pro *Orontis*. *Imm*[...] *li.* vitavit ὁμοιοτέλευτον. *Ide*[...]

Oronti] Servius pro *Oronti*[...] ait: nempe ad cacophoni[...] nandam. *Orontis* tamen h[...] antiquis aliquot exemplari[...] omnino suavior est lectio [...] Sosipater Carisius declinat *Orontæ*, ut *Achates*, *Achat*[...]

Græcos enim 'Ορόντου, ut 'Αχάτου: cujus nominis incusativum ait in em desinere, si rectus *Oronta* Latine reformetur: nisi vero reformetur, *Orontem* posse nos dicere, ut Virgilius, 'Fidumque vehebat Orontem,' ut etiam, 'Præmittit Achatem.' *Pierius.*

225 *Nunc Amyci*] In quinto hujus meminit: nam Amycus et Lycus cum Oronte videntur periisse. *Servius.*

Secum] Propter socios, ut supra: 'Spem vultu simulat.' *Idem.*

Secum] Nam apud alios, 'spem vultu simulat.' *Donatus.*

226 *Fata Lyci*] Auget ex nimio Æneæ erga Lycium amore. Nam cum Amyci *casum* dixisset, amore victus, quasi cum exclamatione, subdit: 'et crudelia secum Fata Lyci.' Et quanquam Poëta ipse loquitur, ita tamen loquitur, ut Æneæ personam indutus esse videatur. *Lyci* autem pro *Lycii*, auctore Prisc. *Taubmann.*

Fortemque Gyan, fort. &c.] Ut merito requirantur ac desiderentur. *Servius.*

227 *Et jam finis erat*] Vel epularum, vel famis, vel malorum. Ex quo Jupiter in cælo ita constitit, ut Lybiam respiceret; vel certe finis fabularum, vel diei: sequitur namque paulo post, 'Æneas per noctem plurima volvens.' Et sciendum est Virgilium non semper dicere ortum vel occasum diei, sed aut intellectui relinquere, ut hoc loco; aut negotiis tempora significare: est autem poëtica καλλιεπιστεία, non omnia exprimere: unde ait Horatius in arte poëtica, 'Nec verbum verbo curabis reddere fidus Interpres.' Quamvis plerique de translatione Græcitatis hoc asserant dictum. Homerus sane ista contemnens, tempora universa describit. *Idem.*

Finis] Epularum, vel fabularum, vel lucis. *Donatus.*

Et jam finis erat] Alienum autem ἀφήγημα de cura Jovis κατ' ἐπεισόδιον interserit Poëta: ut commodius ad Cæsarum, populique Romani laudes, ac historiam possit exspatiari. *Taub.*

Juppiter æthere summo] Œconomiam istam secundum mathesin videtur ordinasse Virgilius. Nam Jupiter in altitudine sua, positus cum Venere, significatur, quod per mulierem aliquam fœlicitas possit evenire. Ergo quoniam Æneas in partem regni admittetur a Didone per occasionem conjugii; idcirco hæc Poëta præmisit. Sane et illud animadvertendum, quod peritissime dixit, tristiorem Venerem fuisse cum Jove; ex quo significat, exitum uxoris infelicem futurum: nam se utique Dido interemit. Quod autem Mercurium facit, a Jove defluentem, ad occasum descendere, id est, ad ima terrarum: ostendit amicitias quidem fore, sed minime diuturno tempore permanere. Illud etiam Mathematici dicunt, Venere, in Virgine posita, misericordem fœminam nasci; atque ideo Virgilius fingit in habitu virginis venatricis, Venerem occurrisse filio: quod et misericordem postea reginam probavit Æneas, et in venatione cum ea permistus est. *Summo:* qui summus est; et proprium et perpetuum ætheri Epitheton dedit, quia omnibus superior est. *Servius.*

Cum Juppiter æthere summo] Locum hunc illustrabis his, quæ dicam l. x. ad illud, 'terras unde arduus omnes,' &c. Notanda consecutio verborum, *jam, cum.* Sallust. Jugurth. 'Jamque paulum a fuga aberant, cum,' &c. Cæsar. Bel. Gall. vi. 'jamque—bidui via aberant, cum,' &c. *Cerda.*

228 *Despiciens*] Deorsum aspiciens, sicut *suspiciens*, sursum aspiciens. Notandum sane quia si *dispiciens* dixerimus, diligenter inquirens significamus, sicut *deduco* et *diduco*. Nam *deduco* est prosequor: *diduco* vero, divido. *Servius.*

Despiciens] Juppiter ex alto actus hominum considerabat, Venus autem, arrepta occasione, eum alloquitur. *Donatus.*

Velivolum] Duas res significat, et

quod velis volatur, ut hoc loco: et quod velis volat, ut Ennius, 'Naves velivolas:' qui et proprie dixit. Et est reciproca metaphora navium et avium. Legimus enim, 'Et velorum pandimus alas:' et contra de apibus, 'Nare per æstatem liquidam:' quum natatus navium sit, alæ vero avium. Et sciendum est, esse reciprocas translationes et partis unius. *Servius.*

Velivolum mare] Lucret. l. v. 'Tum mare velivolum florebat navibu' pandis.' Ita ibidem Æn. III. 'pelagoque volamus.' Ita *Remigium alarum*, Mercurii volantis et Dædali dixit, l. I. et VI. Lucret. l. VI. utrumque conjunxit, 'cum advenere volantes Remigii oblitæ pennarum vela remittunt.' Vide Notas Æn. X. 265. *Taubmann.*

Velivolum] Non novum est Epitheton, sed vetustioribus quoque in usu fuit *velivolum* Livio, Ennio et aliis, ut Macrob. Saturn. VI. 5. *Emmeness.*

Jacentis] Aut in longum expositas, aut proprium epitheton est terrarum: nam cum cætera elementa mobilia sunt, sola terra stabilis est, unde et bruta dicitur: alibi, 'tantum campo jacet.' *Servius.*

Terrasque jacentis] Porrectas, patentes, vel, quod equidem probo, infra positos, non ut, 'cubantis Usticæ,' apud Horat. od. I. 17.; id enim supinum, acclivem, depressum significat. Nec temere huc refertur illud Venusini, quod est od. III. 4. 'Qui terram inertem, qui mare temperat:' ad quem locum veteres interpretes terram volunt dici jacentem. Sed idem fere notavit Servius. *Emmeness.*

229 *Latos populos*] Quum *populos* numero plurali dicimus, urbes significamus: quum vero *populum*, unius multitudinem civitatis intelligimus. *Servius.*

Sic] Quid est sic? Id est, ut ista conspiceret. *Idem.*

Vertice cœli] Simpliciter videtur mihi capiendus Poëta, et ad Homerum contendisse, qui aliquoties, ἐν κορυφῇ Ὀλύμπου. et Iliad. I. ἀπὸ κρατὸς Οὐλύμποιο. Si placet tamen, vide Cœlium I. 12. *Cerda.*

Vertice cœli] Hujus verticis (qui est eminentissimus cœli locus) descriptionem vide apud Ovid. Met. II. 306. 'summam petit arduus arcem; Unde solet latis nubes inducere terris, Unde movet tonitrus, vibrataque fulmina jactat.' Græci appellant ῥίον Ὀλύμπου, quod male de summitate vel ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ ὄρους dictum in Homero, docet Christoph. Rufus. *Emmen.*

230 *Et Libyæ defixit lumina regnis*] Prooeconomia, id est, dispositio carminis. Vituperabile enim fuerat, si ex abrupto transitum faceret, quod in nono fecit: 'Atque ea diversa penitus dum parte geruntur:' quæ res tamen excusatur uno sermone. *Atque ea*, id est, eo tempore, quod solum est interpositum. Nunc vero bene transiit, quod inducit Jovem, de rebus humanis cogitantem, et Africam respicientem, ad quam venere Trojani. Unde honestus color est, ut Venus adeat Jovem, timens, ne Romana fata Carthagini concedat: felix enim eventus sequitur loca, quæ respexerit Juppiter: unde in secundo ait, 'Aspice nos; hoc tantum.' Et alibi, 'Atque oculos Rutulorum rejicit arvis:' ubi erat futura victoria. *Servius.*

231 *Talis*] De rebus humanis. *Id.*

Jactantem pectore curas] Nunc secundum Stoicos loquitur, qui deos dicunt humana curare: interdum secundum Epicureos, poëtica utens licentia. *Idem.*

Pectore] Bene, nam hic curarum locus. Ita de Didone, 'tacitum vivit sub pectore vulnus.' et de Junone supra, 'æternum servans sub pectore vulnus.' Noti illi versus, 'curamve levasso Quæ nunc te coquit, et versat sub pectore fixa.' Catullus: 'Spinosas Erycina serens in pectore curas.' Plautus Captiv. 'Quanto in pectore hanc rem meo magis voluto.' Lucre-

nus l. 1. 'Utque ducem varias volventem pectore curas Conspexit.' Iterum in eodem libro, 'et tacito multos volvunt in pectore questus.' Senecæ in Œdip. animus placuit, 'Curas revolvit animus, et repetit metus.' Jovem ita cogitantem Seneca describit epist. IX. loquens de ipso Jove, 'acquiescit sibi, cogitationibus suis traditus,' utpote sapiens, nam de hoc statim, 'in se reconditur, secum est.' *Cerda.*

232 *Tristior*] Comparativum posuit pro positivo. Sic Sallust. 'Ipsum mare Ponticum dulcius, quam cætera.' An modo tristior; cum et ante propter Æneam soleret tristis esse, tristior nunc Venus diceretur. *Servius.*

Tristior] Quam antea. *Donatus.*

Tristior] Ne puta poni hic nomen comparans pro positivo, quod bene advertunt Nasc. Corr. et Jul. Scal. de caus. ling. Latin. sed indicat affectum Veneris, quæ tristior esset, quam alias soleret. Observant quoque Corr. et Germ. illam Deam tristem induci, quæ passim ab Homero dicitur φιλομμειδὴς, ut, quod vult, impetret. Sic Æn. v. 'Tutatur favor Euryalum, lacrimæque decoræ:' hic enim habitus pulchritudinem conciliat: inde in XII. Lavinia inducitur, 'flagrantes perfusa genas.' *Cerda.*

Tristior, et lacrimis] Affectus habitu prodire solet. Vide apud Macrob. IV. 1. *Hartung.*

Lacrimis] Ille est maximus dolor, qui ante vocis exortum, lachrimis præcedentibus, nunciatur. *Donatus.*

Oculos suffusa nitentis] Nitidos oculos lachrimis perfusos habens. Et est figura, quæ fit, quotiens participio præteriti temporis a passivo, jungimus casum accusativum; ut, *Dejectus animum, mæsta vultum.* Dicendo autem *Nitentis*, expressit nimiam etiam in lachrimis pulchritudinem; sicut de Euryalo, 'lachrimæque decoræ.' *Servius.*

233 *O qui res hominumque, &c.*] Graviter cœpit. Non enim ait, O genitor: et est tota orationis intentio, injuste vexari a Junone Trojanos. *Id.*

O qui res hominumque, &c.] Res plena subtili arte, ubi non personarum solum, sed rerum habetur ratio. Loquitur Venus ad Jovem: si privata filia ad patrem: si publica, inferior dea apud summum deorum. Vicit autem, quod publicum fuit. Concitat subtilem invidiam: quod Juppiter, cujus sit juste curare, quid dii, quid homines agant, omiserit verum in Æneam judicium, et innoxium tot tormentis dissimulans vexari sinat. Præponitur ergo publica persona et subnectitur privata. Apud enim patrem non potuit conqueri de diis, sed apud deorum regem. Diis autem applicavit, *æternis regis imperiis:* et hominibus, *fulmine terres.* Donatus.

O qui res hominumque] De hac oratione Veneris, Macrob. VI. 2. Sumpta autem illi videtur ex Nævii primo lib. belli Punici. *Hart.*

234 *Æternis regis imp.*] Hæc commemoratio potentiæ Iovis, quasi ad invidiam posita est; hoc est, qui omne potes, contra te flecteris: et superflue volunt quidam *Regis* ad deos referri, *Terres* ad homines: nescientes majoris esse potestatis; idem posse circa deos, quod circa homines. *Servius.*

Æternis] Ergo non sunt contemnenda, veluti ea, quæ ad tempus sunt; quasi dicat, non veniunt dii contra fata. *Donatus.*

Et fulmine terres] Non sine causa adjecit *Terres.* Est enim fulmen quod terreat, est quod afflet, est quod puniat, cujus rei late patet significatio. Poëtarum autem consuetudo est, proprie semper, cum Jovem nominarunt et fulmen adjungere: ut, 'Audiat hæc genitor qui fœdera fulmine sancit.' Et ante, 'Genitor, cum fulmine torques.' *Servius.*

Fulmine terres] Dicam de hoc Æn.

VIII. ad illud, 'fulgores nunc terrificos.' *Cerda*.

235 *Quid*] Freta innocentia Trojanorum, quærit nomen delicti, quo non invento, constet eos immeritos pati. *Donatus*.

Meus] Subaudi *filius*, quasi per me tibi conjunctus, et sic subaudis filium, ut *Ajacis Oilei*. Servius.

Æneas] Speciale ponit nomen, atque inde transit ad genus. *Donatus*.

Quid meus Æneas] Similis locus Tullii pro Milone: 'Quodnam concepi tantum scelus? aut quod in me tantum facinus admisi, judices, cum illa indicia communis exitii indagavi, patefeci, protuli, extinxi?' Similis Fabii declamatione 279. 'Quid igitur hæc ætas committere potuit, tanta animadversione dignum?' *Cerda*.

In te] Modo contra te: alibi *pro* significat: ut, 'quietum Accipit in Teucros animum,' id est, pro Teucris. *Servius*.

In te] Regem deorum et hominum, qui omnia habes in potestate, et avum suum promissorem novi imperii: quem omnes dii suspiciunt, et homines, fulmine territi, venerantur. *Donatus*.

Tantum] Bis repete: quid tantum Æneas, et quid tantum Troës? Tam magnum, tam immane. *Idem*.

236 *Quid Troës potuere?*] Hoc est, Qui Grajis pares non fuerunt, in te aliquid possunt? Et est Argumentum ab impossibili: ut alibi, 'Non ea vis animo:' et est validius, quam a voluntate: plus enim est, non posse, quam nolle. *Servius*.

Troës] Nominativus erit *Tros*. Et hæc breviter scienda regula est, quia omnia monosyllaba Græca, quæ in Latinum sermonem transeunt, tertiæ declinationis sunt, et tam Latine, quam Græce declinari possunt: ut *Tros Trois* et *Troos*, *Pan Panis* et *Panos*: ut, 'Arcadici dictum Panos de more Lycæi.' *Servius*.

237 *Cunctus*] Ad id redigitur, ut nec alibi stare, nec in Italiam venire possit. Ergo restat, ut in fluctibus semper exagitetur. *Donatus*.

Ob Italiam] Ne ad Italiam perveniant, toto orbe pelluntur. Atqui in Africa sunt: sed si diligenter requiras, etiam inde pelluntur: ait namque, 'Hospitio prohibemur arenæ.' Sane multi, *Ob Italiam*, juxta Italiam antiquo more dictum accipiunt: ut sit, Pars orbis clauditur, quæ circa Italiam est: *ob* enim veteres pro *juxta* ponebant. Plautus in Milite: 'Nunc scio mihi ob oculos caliginem obstitisse;' potest etiam *ob*, ante intelligi, aut *ob*, propter. Terentius: 'Quodnam ob factum:' aut *ob*, circum, ut 'Turni se pestis ob ora,' quasi circa Italiam errent, et in eam pervenire non possint: significat *ob* et contra, ut, *obstat et obloquitur*. Servius.

238 *Certe hinc Romanos*] Atqui nusquam hoc legimus, sed per silentium intelligimus, ut superius de Iunone, *audierat*. Idem.

Olim fore] Aut *olim fore*, et futuri temporis est; aut olim pollicitus. *Id.*

Volventibus] Volubilibus. Et est participium pro nomine. *Volvens* enim est, qui volvit: *volubilis* autem qui volvitur. Anni autem volvuntur, non volvunt: ut est, 'Atque in se sua per vestigia volvitur annus.' Alii quod deficit lingua Latina participio præsenti passivo, præsens activum positum volunt; ut, *volventia plaustra*, et *siliqua quassante legumen*: quæ quassetur. *Idem*.

Volventibus annis] Ut Hom. Iliad. B. εἰνατός ἐστι περιτροπέων ἐνιαυτός· item in Catal. περιτελλομένων ἐνιαυτῶν. Lucret. l. v. 'Multaque per cælum solis volventia lustra:' et Hom. περιπλομένων ἐνιαυτῶν. Arat. παρερχομένων ἐνιαυτῶν, et ἀνυομένων. *Germanus*.

Volventibus annis] Id est, annis evolutis, ἐνηλλαγμένως. Anni enim non sunt volventes, sed volubiles: volvuntur, non volvunt: ut, 'Atque in se sua per vestigia volvitur annus.'

Turnebus xxx. 19. *Volvens*, inquit, Perpessionis significatu positum est, non ineleganter. Hom. *περιπλομένων ἐνιαυτῶν*: et Aratus, *παρερχομένων ἐνιαυτῶν*. Ita Georg. I. 'Tardaque Eleusinæ matris volventia plaustra:' valet enim, quæ volvuntur: vel, quæ se volvunt. Sic et *Volvendus*, quod Grammaticis Futuri est Temporis, in Præterito usurpatum reperitur Æn. IX. 7. 'volvenda dies en attulit ultro,' id est, voluta. Lucret. l. VI. 'Glans etiam longo cursu volvenda liquescit.' Quanquam hæc præsentis temporis et passivæ indolis dicat Linacer. *Taubmann.*

Volventibus annis] Diligentissime congessit hujus structuræ exempla, Activa nempe passive sumta, Vechnerus Hellenol. I. 12. *Volventibus annis*, Sanct. in Minerv. p. 53. pro *venturis annis* interpretatur. *Emmen.*

239 *Fore*] Futuros esse. Et est de verbis defectivis. *Servius.*

Revocato] Dicendo *Revocato*, ostendit Italiam, unde Dardanus fuerat. *Idem.*

A sanguine Teucri] Teucrum pro Dardano posuit. Dardanus enim de Italia profectus est; Teucer de Creta. Et hic usurpavit quia solent poëtæ nomina de vicinis provinciis, vel personis usurpare: ut, 'Domitus Pollucis habenis Cyllarus,' quum Castor equorum domitor fuerit. Item, 'Et manibus Progne pectus signata cruentum,' pro Philomela. Item Didonem dicit Sidoniam, quum sit Tyria, a loci vicinitate. Item, 'Quid loquar aut Scillam Nisi?' quum Phorci fuerit. Et sciendum inter fabulam et argumentum, hoc est, historiam, hoc interesse: quod fabula est dicta res contra naturam, sive facta, sive non facta, ut de Pasiphaë. Historia est quicquid secundum naturam dicitur, sive factum, sive non factum; ut de Phædra. *Idem.*

Revocato a sanguine Teucri] In Mediceo codice, et aliquot aliis antiquis absque præpositiva particula legitur, *revocato sanguine*. Pierius.

Revocato a sanguine Teucri] Locum hunc præclare excussit Corradus. *Revocatus sanguis* est, renovatus, instauratus, ad eum modum, quo Cicero diceret, a morte ad vitam, a desperatione ad spem revocare. Pergit Corradus, (adduco enim quia necessaria) Poëta cum de Teucro et Dardano loquitur, ita solet distinguere, ut Teucrum generis Trojani, Dardanum urbis Trojanæ auctorem nominet. In VIII. 'Dardanus Iliacæ primus pater urbis, et auctor.' In VI. 'Hic genus antiquum Teucri pulcherrima proles.' Mox subjicit, Ilum, Assaracum, et absolvit 'et Trojæ Dardanus auctor.' Ad hunc modum et alii. Lycophronis interpres: *βασίλευσε Τεῦκρος, ἀφ' οὗ καὶ Τεῦκροι οἱ ἥρωες*: *Regnavit Teucrus, a quo Teucri heroës.* De Dardano vero Homer. Il. xx. *κτίσσε Δαρδανίην*: *ædificavit Dardaniam.* Hinc est ut toties Poëta dicat sanguinem Teucri, nunquam Dardani. Prius enim Teucrus in ea loca venit, ubi deinde fuit Troja: mox Dardanus, qui Teucri vel sororem, vel filiam (diversæ sententiunt auctores) duxit, et Trojam condidit: cum ante illum Teucri habitarent vallibus imis. Quæ hic dicimus, necessaria sunt ad librum III. sed hic omitti non debuerunt, ne cui imponat Servius, qui ait positum hoc loco *Teucrum* pro Dardano. *Cerda.*

240 *Omni ditione*] Melius *Omni*, quam *Omnis*: ut significet omni potestate, pace, legibus, bello. *Servius.*

241 *Pollicitus*] Pollicemur sponte, rogati promittimus. *Idem.*

Pollicitus] Convenit ex veteris promissi, imo pollicitationis fide. Turpe enim est decedere de fide, turpissimum cuivis mutare sententiam. Quid ergo tanto deo, præsertim ubi filiæ nepotisque vertatur incommodum? *Donatus.*

Quæ te, genitor, sententia vertit] *Quæ*, pro *cujus*, aut qualis; et verecunde

agit Venus. Nec enim conveniebat, ut aperte contra uxorem ageret apud maritum: unde et similiter respondet Iupiter, 'Neque me sententia vertit.' *Servius.*

Quæ sententia] Quasi dicat, Quis te potior est, qui te possit vertere? Hoc equidem dissimulandum est damnum, si quid amissum est, alterius commodi ratione pensatur. Unde *compensatio* dicitur, veluti si in altera lance damno posito, in altera commodum par aut majus ponatur. *Donatus.*

Quæ te, genitor, sententia vertit] Aliquid habet hæc oratio conjunctum cum oratione Agamemnonis, l. II. ubi hic dux Jovem inconstantiæ arguit. Adi. *Cerda.*

Quæ te, genitor] Venus, Jovis filia, post Regis nomen, ponit jam *Patris:* ut significet, illum publicam privatamque personam retinentem, non debere aliqua perfidiæ permutatione transduci. Admodum verecunde tamen patrem arguit inconstantiæ: nec conveniebat, ut aperte contra uxorem ageret apud maritum. Æn. x. 'Cælicolæ magni, quianam sententia vobis Versa retro?' *Taubmann.*

242 *Hoc*] Hac re, propter hoc, quod sciret Æneæ socios imperaturos. *Servius.*

Occasum Trojæ] Ostendit rem maximam perisse. *Casus* enim parvæ rei est, vel personæ inferioris: *Occasus* divinæ rei, vel personæ superioris. Nam solem lunamque occidere, et viros præclaros occidisse dicimus. *Donatus.*

243 *Fatis contraria fata*] Utrum fatis bonis in præsentibus. *Servius.*

Rependens] Compensans. Et est translatio a pecunia. *Idem.*

Rependens] Comparans et exæquans mala fata bonis. *Donatus.*

Rependens] Tractum volunt a veteri seculo, in quo cum pecunia signata non esset, quæ numeraretur solvereturque, rude aurum appendi solebat. Ovidius in epist. inde etiam traxit sermonem, 'Ingenio formæ dam[...] rependo meæ.' *Cerda.*

Fatis contraria fata rependens] [...] est, comparans et exæquans mala fa[...] contrariis: *Contrariis* vero non qu[...] adversis dixit, sed contra mala pr[...] futuris, hoc est, bonis. Ut enim [...] priori fato, Trojæ nimirum excidi[...] dolorem capiebat Venus; ita vici[...] sim lætabatur, in fatis quoque ess[...] ut Trojanorum reliquiæ in Italia re[...] num instaurent, totique Orbi terr[...] rum dominentur. Metaphora sump[...] est a lance momentanea, in qua a[...] appendebatur: ubi quod præpond[...] rabat, id *contra esse*, id est, ἀντιῤῥέπ[...] dicebant veteres. Inde *æs contr[...] rium*, vocabant æs grave: scilicet [...] τίῤῥοπον. Et hinc etiam formula il[...] loquendi, *venire contra aurum*, id es[...] magno: et, *contra aurum*, vel, *au[...] contra non carum esse:* ut, *Amicus au[...] contra non carus est, &c.* De quo Sc[...] lig. in Conjectan. *Taubmann.*

Fatis contraria fata rependens] E[...] dem videtur locutio Æn. IV. 62[...] 'Litora litoribus contraria, fluctib[...] undas Imprecor, arma armis.' Lu[...] can. I. 8. 'pila minantia pilis.' sic Si[...] Ital. l. XII. 'Ætnæ fatis certanti[...] saxa:' ubi Dausquius legit, 'sax[...] certantia saxa.' Vel 'fatis certanti[...] fata.' *Emmeness.*

244 *Eadem*] Similis qualis ab initi[...] fuit: ut ostendat nec longitudine[...] temporis prodesse Trojanis. *Serviu[...]*

Nunc eadem] Id est, non solum no[...] inveniunt bona, sed manent mal[...] *Donatus.*

Nunc eadem fortuna viros tot casibu[...] actos Ins.] 'Aliud ex alio malum,' [...] Comicus E. v. 5. 17. nam P. Syr[...] teste, 'fortuna obesse nulli content[...] est semel.' Quod in Ænea discer[...] est, 'quem plurimis ærumnis edomi[...] tum' (verbis utor Apuleji Met. VII. 'fortuna sæva novis cruciatibus tra[...] dit: quam sævissimam fortunam, pe[...] tot regiones fugiens, effugere no[...] potuit vir sanctissimus.' Justissim[...]

ergo querelis indulget mater; sed occurrit oratio. *Emmeness.*

245 *Finem*] Ac si diceret, Non regnum requirimus, sed finem laborum. *Servius.*

Quem das finem] Qui Juppiter potest postulata complere, et potuit efficere, ne aliquando occiderent. Potest et sic intelligi, Quem das finem, id est, quando Trojani venient in Italiam, aut quando carebunt his malis? *Donatus.*

Quem das finem, rex magne, laborum] Expressus fortasse Euripides in Alcestid. Ἰὼ Ζεῦ, τίς ἂν πῶς πόρος κακῶν Γένοιτο, καὶ λύσις τύχας; *Io Juppiter, quæ ratio erit avertendi mali, Quæ repulsio fortunæ?* Cerda.

Quem das finem, rex magne, laborum] Pro eo Horat. Epod. XVII. 'Quæ finis? aut quod me manet stipendium?' Ad quem locum videndus Turneb. XXX. 27. Quamvis Horat. *quæ finis*, Maroni placuit *quem finem* dicere, quod suavius sonat teste Gellio XIII. 19. *laborum*, id est, miseriarum. noster I. 601. 'O sola infandos Trojæ miserata labores!' Sil. Italicus: 'tormentis finem metamque orare laborum.' Ovid. Met. l. IV. 'dum prima retractant Fata domus, releguntque suos sermone labores.' Apulejus Met. l. XI. 'sit satis laborum:' ubi plura Pricæus. *Emmeness.*

246 *Antenor potuit*] Capto Ilio Menelaus memor se et Ulyxen, beneficio Antenoris servatos, cum repetentes Helenam ab eo essent suscepti, ac pene a Paride aliisque juvenibus interempti essent; parem gratiam reddens inviolatum dimisit; qui cum uxore Theano et filiis Helicaone et Polidamante, ceterisque sociis in Illyricum pervenit, et bello exceptus ab *Euganeis et rege Veleso*, victor urbem Patavinm condidit: id enim responsi acceperat, eo loco condere urbem, quo sagittis avem petisset, ideo ex avis petitæ auspicio, *Patavium* nominatum. Hi autem duo Trojam prodidisse dicuntur secundum Livium: quod et Virgilius per transitum tangit, 'Se quoque principibus permixtum agnovit Achivis.' Non sine causa Antenoris posuit exemplum, quum multi evaserint Trojanorum periculum: ut Capys, qui Campaniam tenuit; Helenus, qui Macedoniam; ut alii, qui Sardiniam secundum Sallustium: sed propter hoc ne forte illud occurreret, jure hunc vexari, tanquam proditorem patriæ: elegit ergo similem personam: et excusat Horat. dicens, 'Ardentem sine fraude Trojam:' hoc est, sine proditione, quæ quidem excusatio non vacat. nemo enim excusat nisi rem plenam suspicionis. Sisenna tamen dicit solum Antenorem prodidisse: quem si velimus sequi, augemus exemplum: si regnat proditor, cur pius vagatur? Antenor autem ob hoc creditur Græcis patriam prodidisse, quia sicut superius dictum est, et auctor reddendæ Helenæ, et legatos ob hoc venientes suscipiebat, et Ulyxem mendici habitu agnitum, non prodidit. *Servius.*

Antenor] Sunt qui Antenorem faciant proditorem Trojanæ urbis. In his Dictys l. V. qui ait, jussu Priami ivisse ad Græcos cum mandato belli deponendi, illum tamen de prodenda patria cum illis consilium iniisse: et enarrator Lycophronis: nam huic dat accensam lucernam ad vocandos Danaos, et reclusionem equi lignei. Enarratoris verba: Ἀντήνωρ δὲ φανὸν ἀνάπτων τοῖς Ἕλλησι, καὶ τὰ ὑπογάστρια τοῦ ἵππου ἀνοίγει. Sunt qui illum liberent ab hoc crimine, dicantque fuisse virum vitæ sanctitate, et morum gravitate notum. Inclinat in hanc partem Virgilius, qui *elapsum* ait, quo fuga innuitur, non pactum. Livius tantum ait, fuisse illum una cum Ænea auctorem pacis et reddendæ Helenæ. *Cerda.*

Potuit] Plus est quod dixit *potuit*, non *meruit*. Servius.

Potuit] G. Canterus, Nov. Lect. II.

2. notat, veteres eleganti periphrasi dixisse, *Potuisse* quem *dicere*, vel *facere* aliquid; pro *dixisse*, vel *fecisse*: ut hic, *Antenor potuit* sinus *penetrare*, pro, penetravit. Ita Æn. VII. 'nil linquere inausum Quæ potui infelix,' id est, nihil inausum reliqui. Æn. XII. Turnus, 'miseri te si qua parentis Tangere cura potest,' id est, tangit. Propert. l. III. 'Et de me poterat quilibet esse loquax,' id est, loquebatur. Horat. in Arte: 'Quid superat? poteras dixisse,' &c. Omnes Poëtæ, et inprimis Ovidius plenus est talium. *Taubmann.*

Antenor potuit] Comparatione a minore ad majus, exaggerat mœrorem: Antenor ergo alienus a necessitudine tua, homo humilis et depressus, manus hostium potuit effugere. *Donatus.*

Elapsus] Invidiose noluit dicere *dimissus*, sed *elapsus*. Servius.

Achivis] Ab Achæo Jovis et Pithiæ filio. *Idem.*

247 *Illyricos penetrare sinus*] Antenor non Illyricum, non Liburniam, sed Venetiam tenuit: ideo autem Virgilius dicit, *Illyricos sinus*, quod inde venit quidam Henetus rex, qui Venetiam tenuit; a cujus nomine Henetiam dictam, posteri *Venetiam* nominaverunt. *Idem.*

Illyricos penetrare] Voluit demonstrare difficultatem perveniendi, et ad hostiles partes penetrandi, quæ omnia facit, dictis posterius annexis. *Penetrare* enim est penitus intrare, et *sinus* sunt recessus terrarum penitus remotarum, quibus clausis non potuisset evadere, si pericula extitissent. Et miro verbo usa est, *transire*, quod est sine molestia vel impedimento quovis pervenire. Et quia fontem superare, difficultatem non demonstrat, addit: *Unde per ora novem, &c.* ut commemoret tantæ illum fontem virtutis non esse, ut per novem illius ora tutus transierit. *Donatus.*

Illyricos penetrare sinus] Mare Adriaticum, unum est mare: sed ob diversa promontoria, in plures distribuitur sinus. Unde liquet, cur Poëta *sinus* dixerit, non *sinum*. Hodie ea loca Dalmatiam, Croatiam et Carinthiam indigitant. Hos, inquit, sinus, et hæc regna penitus intravit, et quidem tutus, nec tantillum mali perpessus a populis, longe ferocissimis. Quin et immanem illum Timavum, unde per novem ostia, ingenti cum murmure vicini montis mare it proruptum atque effusum, sine molestia et impedimento transmisit: hoc enim est *superare*. Hunc autem Timavum alii septem, alii octo, alii novem ostiis in pelagus effundi tradiderunt. Quidam putant, *Novem* hic non numerum, sed vehementiam significare, et usu prisco, pro quavis multitudine usurpari, ut in Æn. VI. 'novies Styx interfusa coërcet:' et apud Horat. 'nonumque prematur in annum.' Martial. epigr. VIII. 28. *Timavum* dixit *multifidum*. Joach. Vadianus, testis oculatus, adfirmat, nusquam ullum *Timavum* extare hodie præter obscurum rivulum, et eum quidem pedibus pervium. Videatur et Gabr. Fallopius, de Therm. aq. et Metall. et Cæl. Rhodig. XII. 8. et Jo. Candidus Utinens. in Comment. rerum Forojuliensium, &c. *Taubmann.*

Antenor potuit, &c. Illyricos penetrare sinus, &c.] De Antenore, qui Venetorum conditor est, et Patavii, ut vs. 247. Justinus XX. 1. 'Venetos, quos incolas superi maris videmus, capta et expugnata Troja, Antenore duce, misit.' Hunc Ovid. Fast. IV. 75. suasorem pacis appellat, 'Adjice Trojanæ suasorem Antenora pacis.' et Epist. Heroid. v. 95. 'Quid gravis Antenor, Priamus quid suadeat ipse.' De hoc Homer. Iliad. Γ. 203. quod fuerit πεπνυμένος, qui hospitio Ulyssem recepit legatum, et Trojanis auctor fuit reddendæ Helenæ, eodem teste Iliad. H. *Emmeness.*

Tutus] Ideo tutus, quia Rhetii Vindelici ipsi sunt Liburni, sævissimi ad-

tiodum populi, contra quos missus est Drusus. Hi autem ab Amazonibus originem ducunt, ut etiam Horatius dicit, 'quibus Mos unde deductus, per omne Tempus Amazonia securi Dextras obarmet, quærere distuli.' Hoc ergo nunc ad augmentum pertinet, quod tutus etiam inter sævos populos erat. *Servius.*

243 *Liburnorum*] Sunt hi inter Istriam et Dalmatiam. Vide Plinium III. 22. Strabonem l. VII. alios. *Cerda.*

Fontem Timavi] Amant poëtæ rem unius sermonis circumlocutionibus dicere, ut pro Troja, dicant *urbem Trojanam*, pro Buthrotio, *arcem Buthroti*, sic et modo pro Timavo, ait *fontem Timavi*. Et paulo post, *urbem Patavi*, id est, Patavium. *Servius.*

Superare] Nauticus sermo. Lucilius: 'Promontorium remis superamus Minervæ.' *Idem.*

249 *Unde per ora novem*] Multi septem esse dicunt: quod si incerta fides est, finitus est numerus pro infinito. *Idem.*

Unde per ora novem vasto cum murmont. It mare] Docuit Turnebus hic poëtam fluvium mare nominasse, ut Nicand. in Theriac. τὴν ὑπὸ Θρηικίου νιφόεις ποταμοῖο φέρουσιν, ὃν πόντον καλέουσι. Alibi Virgilius mare stagnum vocat, nimirum quod, ut Aristoteles docet, τὸ τῆς θαλάττης ὕδωρ οὐ ῥυτὸν, ἀλλὰ στάσιμον sit, nec ullum mare moveatur per se et proprio motu, sed aut lunæ motu, aut terrarum angustia, aut fluviorum concursu, interventu et confluxu. Vide Meteor. l. II. Cæterum Græce locutus est Maro, qui *ora*, ostia dixit, ut et Aristoteles Meteor. l. A. τοῦ Νείλου στόματα, his verbis: φαίνεται δ' οὖν καὶ τὰ στόματα πάντα πλὴν ἑνὸς τοῦ κανωβικοῦ χειροποίητα, καὶ οὐ τοῦ ποταμοῦ ὄντα. Timavus autem fluvius est juxta Aquilejam, novem nascens capitibus, teste Pomponio, unoque ostio sese in mare evolvens. Causam ejus incrementi et decrementi, fluxui et refluxui maris vicini Gabr. Falopius tribuit illudentis ad montem Timavo ipsi proximum, lib. de therm. aq. et metall. *Germanus.*

Vasto cum murmure montis] Tanta vi exit in mare, ut etiam vicinus mons personet. Superius, 'Illi indignantes magno cum murmure montis Circum claustra fremunt.' *Servius.*

Vasto cum murmure montis] Ut fons solo vocabulo, revera sui abundantia in terris pelagi faciem ostenderet. Repete ergo, potuit hostis evadere, potuit penetrare: si ille potuit superare fontes Timavi. Hic, scilicet in regionibus hostilibus et per omnes difficultates. Ergo unum adverbium et pronomen grave pondus dolori adjecit. Ille minoris dignitatis, cur tantum felicitatis adeptus est, ut tutus transierit, tutus pervenerit, tutus urbem suis condiderit, tutus nomine Trojano vocitari indigenas fecerit, tutus arma Trojana, id est, victa, in eorum partibus fixerit? quos non constat victores fuisse. *Donatus.*

Per ora] Usque ad initium fontis, hoc est, usque ad montem: Timavus autem in Histria est, inter Aquileiam et Tergistum. *Servius.*

250 *Mare*] It quasi proruptum mare. Amat poëta rem historiæ carmini suo conjungere. Varro autem dicit hunc fluvium *mare* ab incolis nominari. *Idem.*

Proruptum] Aut idem effusum fluens. Et melius *proruptum*, quam præruptum. Bene autem definit, quid est largus fons, solutum mare. *Idem.*

Proruptum] Notat Turnebus XXX. 19. *Prorumpit et Erumpit*, sæpe Neutrorum verborum significatione trita usurpari: Maronem tamen, *It mare proruptum* dixisse: ut Lucret. 'hinc prorumpitur in mare venti Vis.' Et Cic. ep. ad Atticum XVI. 3. 'Ne in me stomachum erumpant, cum sint tibi irati:' et Lucan. 'Exagitata foras erumpitur.' *Taubmann.*

Pelago] Aquarum abundantia. *Serv.*

Premit] Populatur, vastat. Sane multi, *It mare proruptum*, Et, *Pelago premit arva sonanti*, hoc intelligi volunt: quod tanta est in illis locis accessa, quæ dicitur maris, ut per ora Timavi, id est, usque ad initium fontis, mare ascendat: unde ait, *It mare proruptum et pelago premit arva*, id est, aqua maris premat arva, hoc est, litora vicina cooperiat. Constat autem et in illo loco accessa maris usque ad montem pervenire, et per omne litus Venetiarum mare certis horis et accedere per infinitum, et recedere. Timavus autem in Histria est, inter Aquilejam et Tergestum. *Idem.*

251 *Hic*] Pro illic. *Idem.*

Tamen] Id est, etiam in loco difficili. *Idem.*

Urbem Patavi] Hoc est Patavium: Patavium autem dictum, vel a Padi vicinitate: quasi Padavium: vel ἀπὸ τοῦ πέτεσθαι, quod, captato augurio, dicitur condita, vel quod avem telo petisse dicitur, et eo loco condidisse civitatem. Alii a palude Patina, quæ vicina civitati fuisse dicitur, Patavium dictam putant. Sane *Patavi* minorem nominativo genitivum fecit, cum genitivus nunquam pauciores syllabas nominativo suo habere debeat, *Patavium* enim *Patavii* facit. *Idem.*

Patavi] Variæ quidem fuere olim Grammaticorum sententiæ super ejus genitivi scriptione, qui declinationis secundæ ratione, in *ii* geminatum enuntiari debet. Neque ipsos tantum Grammaticos diversa in hoc sentire: sed alias atque alias ætates modo simplici, modo geminato scriptitasse comperio. Sane Priscianus ait veteres in hujusmodi genitivis, geminantibus *ii*, frequenter solitos alterum ex iis subtrahere, Virgiliano hinc exemplo citato, 'Hic tamen ille urbem Patavi:' perinde ac illa etiam, 'Nec cura peculi,' neque non, 'Pauperis et tuguri.' Citat idem alibi per Synæresin, *Fata Lyci*, pro Lycii, et *urbem Patavi*, pro Patavii. Sed eni Priscianus Poëtarum tantum h exemplis, multa veterum ins num exempla commemorare q quibus appareat Oratores etia dem scriptionis rationem secut *Pierius.*

Hic tamen ille urbem] In loco difficili ille inferioris meriti ho tus civitatem Teucris condi nomine Trojano indigenas voci cit. Atque hoc est, quod Livi bit in exordio l. I. 'In quem Antenor cum multitudine V primum egressi sunt, Troja v pagoque inde Trojano nome gens universa Veneti appella suo autem nomine ipsam urb *tenoriam* vocavit, cives *Ante* Eaque mox *Patavium*, postr *Padua* fuit appellata: qua Livii est, et hodie Venetorum mia. Porro notetur Poëtica locutio, *Urbs Patavi*, id est, vium: ut alibi, *urbs Trojæ*, pro et, *arx Buthroti*, pro Buthrot paulo ante, *Fons Timavi*, pro T Ita et Cic. *Urbem Lampsaci*: e *dum Antiochiæ* dixit. V. N. 52. *Taubmann.*

Sedesque locavit] Ex votis su invidiam, dicens, id concessum nori, quod ipsa desiderat. *Se*

252 *Et genti nomen dedit*] H quod ne victori quidem conce Æneæ: quod scimus a Juno profectum. Sicut in XII. ait Troas fieri jubeas Teucrosque v et Iupiter ait: 'commixti c tantum:' contra quam obliqu tur, propter considerationem Hi autem primis temporibus al nore dicti sunt Antenoridæ: vero quidam dicunt Hectora pellasse, aut certe *nomen* nobil vel dignitatem, ut, 'Et nos nomenque decusque.' *Idem.*

Armaque fixit] Quasi non n ria consecravit. *Figere* enim crare hic debemus acciper

'Postibus adversis figo,' et hoc significat, securus est; quia solent missi militia sive gladiatura, quibuslibet templis arma suspendere: ut Horatius, 'Vejanius, armis Herculis ad postem fixis.' *Idem.*

Armaque fixit] Sic in Lycophr. Cassandra πήληκα κόρσῃ κῖονος προσαρμόσας: ad quem locum consule Meursium p. 251. 252. De dedicandis armis plura ad Æn. III. 286. *Emmeness.*

253 *Compostus*] Pro compositus. Syncope est: detraxit enim de medio syllabam, ut 'Et pocula porgite dextris.' *Servius.*

Placida compostus pace] Recte *placida*, pro quo non nulli legunt *placita*: sed prius epitheton non displicet, quo etiam usus est Silius Italicus l. I. 'Ter placidam suasit temerando rumpere pacem.' Cic. Tusculan. quæst. v. 16. 'semper in animo sapientis esse placidissimam pacem.' *Emmeness.*

Compostus] Συνκοπὴ non inelegans, qualis apud Stat. Theb. l. VII. 'sic expostus ego.' Verbum *componere* in funeribus notum, ubi Cineres, Ossa, &c. urna conduntur. Horat. Sat. I. 9. 'Omnes composui. Felices! nunc ego resto.' Vide Kirchmann. de Funer. Roman. III. 8. de verbo *quiescere* actum Ecl. x. 33. inde *acquiescere* pro mori. Corn. Nep. V. XXIII. 13. 'anno acquievit septuagesimo.' *Idem.*

254 *Nos tua progenies*] Sic loquitur quasi una sit de Trojanis; nam aliter sensus non procedit: aut quasi patiatur et ipsa, quod et filius: et bene, *Tua progenies*, propter Antenorem. Est autem Epexegesis: ut, 'Ast ego quæ divum incedo regina.' *Servius.*

Nos] Transit ad comparationem. *Donatus.*

Tua progenies] Interpretatio est *Tua*, qui deos et homines in potestate habes, apud quem privilegium primi gradus habere debemus: dum spe promissorum ducimur, naves amisimus, et promissam Italiam tenere non possumus. *Idem.*

Nos tua progenies] Applicatio exempli habens πάθος, præter spem. *Nos* autem dixit, ut Jovem magis moveret, cum audiret etiam filiam laborare: vel, quia matres, laborantibus filiis, revera laborant: vel, quia caussas agunt clientum, ut suas. *Nos tua progenies*, id est, ego filia, et Æneas nepos. Simile est illud Ovidii Fast. III. 'Illa ego sum, cui tu solitus promittere cælum. Hei mihi, pro cælo qualia dona fero!' *Taubm.*

Adnuis] Licet ipsa dea sit, tamen sub persona Æneæ se posuit: bene autem *Adnuis*, quia nutu semper promittit aliquid Juppiter: ut, 'Adnuit et totum nutu tremefecit Olympum.' *Servius.*

Adnuis] Sanctissime fidem præstiturum Jovem credebant veteres, si adnuisset, si nutu confirmasset promissa. Homer. Iliad. A. 514. Νημερτὲς μὲν δή μοι ὑπόσχεο καὶ κατάνευσον, Ἢ ἀπόειπ': *Verum quidem jam mihi promitte, et adnue, Vel abnue.* Apulejus Met. l. VI. 'nec renuit Jovis cæruleum supercilium.' *Emmeness.*

255 *Navibus amissis*] Cur cum una navis perierit, ait *navibus:* aut invidiose dixit et exaggerat, aut quia adhuc aliæ desunt, aut quia eas perisse non ignorat Æneas. *Servius.*

Infandum] Pro *infande* posuit, ut in VI. 'Miserum septena quotannis.' Item, 'Torvumque repente Clamat,' pro torve. Est figura, quæ fit quotiens nomen pro adverbio ponitur, magis autem poëtica est: in prosa aut rara, aut nunquam: tamen hoc loco *Infandum:* potest esse etiam interjectio dolentis. *Idem.*

Unius] Cautius, quam si dixisset Junonis, et hic *unius* produxit penultimam. *Idem.*

Unius ob iram] Optime ad finem orationis reservavit, ne si inter initia dixisset, offensus Juppiter sororis et conjugis injuria alienaretur: nec etiam nomen Junonis posuit, ut sine

offensa ad injuriarum numerum perveniret. *Donatus.*

256 *Prodimur*] Multa quidem hic sermo significat, sed modo *porro damur:* scilicet ab Italia prohibemur. Et sciendum est, omnium auctorum esse consuetudinem, ut res dubie positas planius in sequentibus dicant; ut hoc loco sequitur. *Servius.*

Prodimur] Cum contemptu et stomacho dictum *Prodimur;* et habet vim concitandi Jovem adversus Junonem, quo nihil est optatius Veneri. Et astute id servavit ad finem, ne si forte hoc ægre tulisset Jupiter, illius animum initio orationis a se alienaret. *Nascimbæn.*

Atque Italis longe, &c.] *Longe*, maxime: non enim longe erant ab Italia cum tempestate disjecti sunt. *Serv.*

Italis longe disjungimur oris] Sic et Hom. 'Αλλ' ἐν γὰρ τρώων πεδίῳ πύκα θωρηκτάων Πόντῳ κεκλιμένοι, ἑκὰς ἥμεθα πατρίδος αἴης. Semper autem πολύτλαγκτον Æneam significat, ut Hom. Ulyssem. *Germanus.*

257 *Hic*] Id est, talis, ut, 'Hunc ego te, Euryale, aspicio,' id est, talem. *Servius.*

Pietatis] Superius in te committere ait, ut peccato Æneam et Trojanos excuset. Hic plus addit, non solum eos non esse malos, sed etiam pios esse. *Servius.*

Honos] Cum secundum artem dicamus *honor*, *arbor*, *lepor:* plerunque poëtæ *r* in *s* mutant caussa metri. *Os* enim longa est, *Or* brevis: hoc quidem habet ratio: sed hic sine metri necessitate *honos* dixit. Item Sallustius pene ubique *labos* posuit, quem nulla necessitas coëgit. Melius tamen est servire regulæ. *Idem.*

Hic pietatis honos] Similis conquestio apud Ovidium Met. II. 'hunc fertilitatis honorem Officiique refers?' Et apud Plautum Rudent. 'Hanccine ego partem capio ob pietatem præcipuam.' *Cerda.*

Sic nos in sceptra r.] Reponis in sceptra, aut ad imperia reservas. *Servius.*

Sic] Hoc est per naufragia. Aut certe antiqua est licentia communium præpositionum. *Idem.*

Reponis] Id est, restituis in regna, quæ amisimus. *Idem.*

Hic pietatis honos? Sic nos, &c.] Occupato gravissimis argumentis Jovis animo, Venus apertis, quod ajunt, tibiis, in querelam prorumpit, et ita vehementer exæstuans, nimis indulgenter loquitur, et omne prorsus iracundiæ atque odii virus effundit. *Nascimbæn.*

258 *Olli*] Modo *tunc*, propter sequentia: pronomen enim cum nomine, non debet poni, sed pro ipso nomine; et nullus dicit, *illi natæ.* *Alias tamen, *Olli*, illi significat: ut, 'Olli dura quies oculos, et ferreus urget Somnus.' *Servius.*

Olli] Vetustatem sapit, a qua in non nullis minime abhorret Maro, ut Quintil. VIII. 3. *i* in *o* mutato ut Priscian. l. I. quod in aliis haud ita occurrit: pro eo Stat. Achill. l. IV. 'Illi subridens,' &c. *Emmeness.*

Subridens] Lætum ostendit Jovem, et talem, qualis esse solet, quum facit serenum. Risus enim ex lætitia oritur. Poëtarum enim est, elementorum habitum dare numinibus; ut supra de Neptuno dictum est. *Servius.*

Olli subridens] Ut Venus lachrymis, antequam loqueretur, significavit dolorem internum, et quid dictura esset: sic Jupiter statim debuit hilaritate vultus et osculo, et prima parte orationis demere angorem filiæ, nec oportuit eam circuitione deferri. *Donatus.*

259 *Vultu, quo cælum*] Ostendit, sicut dictum est, cur subriserit Jupiter. Hoc verbum de his est, quæ carent prima positione: quod fit in his, quæ in nostra non sunt potestate, ut *tono*, *fulmino*, *pluo:* hæc enim non possumus dicere, nisi forte persona inducatur ejus, qui potest: ut si, tale

aliquid Jupiter dicat. *Servius.*

Vultu, quo cælum] Tali qualem habet cum elementa tranquillat. *Donat.*

Vultu, quo cælum] Exhibens talem vultum filiæ, qualem habet, cum omnia elementa tranquillat. *Ridente deo, omnia rident*; ut contra. Ita Sophocles in Ajace, πᾶς σὺν θεῷ γελᾷτε καὶ ὀδύρεται. *Taubmann.*

Serenat] Ennius, 'Jupiter hic risit, tempestatesque serenæ Riserunt omnes risu Jovis omnipotentis.' Aut cæteri sic intelligunt Junonis dolorem oblique accusari a Venere; ut est, 'Quæ te genitor sententia vertit.' Et, 'Unius ob iram prodimur;' sicut alibi, 'Atque dolis risit Cytherea repertis.' *Servius.*

Serenat] Serenari dicitur æther, axis. Sil. Ital. l. XII. 'Ecce serenato clarum jubar emicat axe.' et paulo post: 'Læta serenati facies aperitur Olympi.' *Emmeness.*

260 *Oscula libavit natæ*] Leviter tetigit. Et sciendum osculum, religionis esse; suavium voluptatis: quamvis quidam osculum filiis dari, uxori basium, scorto suavium dicant. Sane multi nolunt ita intelligi, ut summum osculum filiæ dederit, id est, non pressum, sed summa labella contingens: sed ita ajunt, *Tum hilarus Jupiter vultus natæ libavit*, id est, contigit; scilicet ut nos solemus cum blandimentis quibusdam sinistram maxillam contingere liberorum, ac deinde ad os nostrum dextram referre. Ergo *libavit* merito; quia partem vultus, non totos contigerat; ut *oscula* dixerit quasi minora et teneriora filiæ ora; ut *ora* diminutive *oscula*, nam ora vultus dici: ut, 'intentique ora tenebant;' et 'Sic ora ferebat.' Ipse diminutive *oscula* dixit minores et teneros vultus: 'Summaque per galeam delibans oscula fatur.' *Servius.*

Oscula libavit natæ] Id est, parva ora leviter tetigit: *Corradus, et H. Stephanus.* Osculum enim hic στόμα est, non φίλημα: et significatum tenet primitivi. Ita et Ovid. Met. I. 18. 'videt igne micantes Sideribus similes oculos: videt oscula.' Mart. Epigr. XI. 92. 'Ipsaque crudeles ederunt oscula morbi.' Æneid. XII. 434. 'Delibans oscula.' *Taubmann.*

Oscula libavit natæ] Ex veterum consuetudine Servii sententiam confirmat Salmas. Hist. Aug. apud Hacklos p. 687. sed nihil propius ad Maronem, quam illud Statii Thebaid. l. VII. 'Invidiam risit pater, et jam poplite flexum Sternentemque manus tranquillus ad oscula tollit.' *Emmen.*

261 *Parce metu*] Quotiens in causis arguimur, ante nos purgare debemus; et sic ad actionem descendere, quod et hoc loco Jupiter facit: ante enim objecta purgat, et sic venit ad promissionem. Et est *Parce metu* elocutio usualis, id est, dimitte metum: quomodo dicimus *parce verbis, parce injuriis:* alii *metu* pro metui accipiunt, ablativum pro dativo; aut certe ideo metum aufert, ut animo securiore possit audire: ut alibi, 'Solvite corde metum Teucri.' Omnia autem, quæ dicit Jupiter, ad solutionem pertinent antedictorum. Ideo autem nunc dicit, *Parce metu:* quia superius dixerat *Tristior. Manent immota:* quia dixerat, *Quæ te genitor sententia vertit?* Et simul per transitum dogma Stoicorum ostendit, nulla ratione posse fata mutari. Sane servat et hic ordinem sicut in templi oratione, ut statim promittat, quod præstiturus est, ne auditor sit expectatione suspensus. *Servius.*

Parce] Si solum hoc dixisset, abunde suffecerat ad demulcendum animum. Reddit enim securam, et nihil immutatum esse demonstrat. Dat autem huic poëta personam regis, non patris. De futuris enim non nisi deus loquitur. Ergo *Cytherea* dixit et non filia: et *tuorum*, et non nostrorum. *Donatus.*

Cytherea] Omnia, quæ apud Græcos

ει diphthongum habent, apud Latinos in e productum convertuntur. Κυθήρεια, *Cytherea*. Αἰνείας, *Æneas*. Μήδεια, *Medea*. Servius.

Cytherea] A Κύθηρα originem habet, quæ, docente Stephano, νῆσος καὶ πόλις est πρὸς τῇ Κρήτῃ. In *Myrtoo mari*, ponit Mela II. 7. *contra Maleam*. Veneri consecrata, ut noster testatur X. 51. 'Est Amathus, et celsa mihi Paphos, atque Cythera.' Sed hoc non prætereundum puto, secundam corripi contra Grammaticorum doctrinas, qui η Græcum in Latinis longum volunt. Quod tamen non perpetuum, ut jam recte observavit Schottus obs. poët. II. 39. *Emmeness*.

Tuorum] Trojanorum, vel Romanorum. *Servius*.

262 *Fata tibi*] Non propter te. Fati enim immobilis ratio est. Sed aut vacat *Tibi*: ut, 'Qui mihi accubantes in conviviis.' Aut certe tuta sunt tibi fata, non tamen propter te. *Servius*.

Manent Fata tibi] Hoc sat erat, sed ut satiaret quod asserebat, addidit *inmota*. Deinde enumerat specialiter quod generalitate clauserat. Respondet etiam querimoniis Veneris. Nam cum illa dixisset: *Cunctus ob Italiam*, &c. hic dicit, *Cernes urbem*. Et ad id: *Cæli quibus adnuis arcem*, ponitur, *Magnanimum Æneam sublimem feres ad sidera cæli*. Ut autem apertiorem faceret generalitatem, addit fatorum dispositionem. Tangit autem gesta, ab Ænea ad Cæsarem usque, et tempora Cæsaris: quæ scribenda cum proposuisset, morte præventus, non implevit: brevi igitur oratione securam facit Venerem, longo deinde ordine futura explicat. Non enim ociose audisset Venus, quæ pertinerent ad gaudium, nisi prius amotus esset metus. Sic Terentius: 'Ubi inveniam Pamphilum, ut metum, in quo nunc est, adimam: atque expleam animum gaudio.' *Donatus*.

Manent inmota tuorum Fata tibi] Insignis fati descriptio occurrit apud Apulejum in princ. Metam. L. IX. 'Nec consilio prudentis, vel remedio sagacis, divinæ providentiæ fatalis dispositio subverti vel reformari potest.' Luculentiorem disputationem huic loco subnectit Pricæus. Quem vide, si sit tanti. *Emmeness*.

Cernes urbem] Aut Romam significat, quia cum proprietatem detrahimus, quod magnum est significamus; ut si dicas legi Oratorem, nec addas quem, intelligo Ciceronem. Et ne longa sit expectatio, adjecit: *Et promissa Lavini Mœnia*, aut certe detrahe *et* sicut multi, et Epexegesim facis. *Servius*.

Cernes urbem] Id est, promissa Lavini mœnia. Videtur autem figurate dictum *urbem* et *mœnia*, quia diversis idem significavit. *Idem*.

263 *Sublimemque feres ad sidera cœli*] Æneas enim post errores VII. annorum, cum ad Italiam pervenisset, et sicut historia habet, cognito, quod Veneris filius, Troja profugus, fatis juvantibus, ad Italiam venisset, et ab Latino susceptus esset, filiam ejus Laviniam duxit uxorem; quo dolore Turnus rex Rutulorum, qui ante Laviniam sperabat uxorem, et Latino et Æneæ bellum indixit; sed primo prælio Latinus est interemptus; secundo vero Æneas Turnum occidit. Ipse vero, ut quidam dicunt, cum Mezentium, ut quidam vero Messapum fugeret, in Numicum fluvium cecidit; ut vero Livius refert, in cœlum raptus est; cujus corpus cum victis a se Rutulis et Mezentio, Ascanius requisitum non invenisset, in Deorum numerum credidit relatum. Itaque ei templum condidit et Jovem indigetem appellavit. Bene autem addidit *Feres*, ut gratius esset, quod per ipsam fieret. *Idem*.

Sublimemque feres] Ex Ennio I. 'Unus erit, quem tu tolles in cærula cœli Templa.' Versum hunc Ennii imitatus est Ovidius Fast. II. *Cerda*.

264 *Magnanimum*] Magnus et per-

vult, quoniam mensuræ sunt, ad animum, non nisi καταχρηστικῶς adhibentur. Et bene hoc addidit, quasi dicat, quem tu miserum dicis, nos magnanimum, summum. *Servius.*

Neque me sententia vertit] Ad illud, *Quæ te, genitor, sententia vertit.* Idem.

265 *Hic*] Id est, Æneas, et est ordo: hic bellum ingens geret Italia. Alii *hic* pro post hæc quæ dixi accipiunt; ut sit loci adverbium, pro temporis. *Idem.*

Tibi fabor enim] Hoc loco excusat quæstionem futuram, quasi Veneri dolenti, quæ vera sunt dicat. Et ideo *tibi*, quod nulli alii, id est, tibi soli. Nam aliter loquitur cunctis præsentibus Diis: dicet enim in decimo, 'Abnueram bello Italiam concurrere Teucris.' *Idem.*

Tibi] Quia filia es, quia sollicita, nolo te vexari angoribus; tu docta tuorum fata lætaberis. *Donat.*

Fabor] Arcana fatorum, quæ nulli fas est nosse, commendat sensibus filiæ, et se illicite facere demonstrat, ut cognoscat illi benevolum studium patris. *Idem.*

Quando] Siquidem, quoniam. *Servius.*

Remordet] Sollicitat. Terentius, 'Par pari referto, quod eam remordeat.' *Idem.*

Cura remordet] Hac forma Horatius od. I. 18. 'mordaces sollicitudines.' Symmachus epist. VI. 52. 'hoc mordet animum:' quam locutionem usurpat etiam VIII. 6. et 89. et epig. X. 47. Terentius Adelph. 'si id te mordet.' Aristophanes, Acharnensibus: ὅσα δὴ δέδηγμαι τὴν ἐμαυτοῦ καρδίαν: *Quam multa animum meum mordent.* Quæ verba Scholiast. explicat per ἠνίαμαι, et λελύπημαι. Homerus, μῦθος θυμοδακὴς, *verbum mordens animum.* Synesius epist. δέδηγμαι τὴν καρδίαν: *mordetur mihi cor.* Huc pertinet verba *edendi* traduci ad curas. Catul. 'exedit cura medullas.' Lucretius l. III. 'exest angor.' Valer. Flaccus Arg. l. II. 'exesam curis.' Homerus etiam dixit, γυιοβόρους μελεδῶνας. Vide vero, ut alii hoc dixerint. Ennius *coquit.* Terent. Phorm. *absumit.* Seneca in Hipp. *sollicitat, populatur.* Lucret. l. III. 'scindunt curæ.' Cicero de clar. orat. *angit.* Obvia sunt: *conficit, perstringit, lacerat, demolitur, enecat, pungit, stimulat.* Cerda.

266 *Arcana*] Secreta. Unde et *arca* et *arx* dicta; quasi res secreta, a qua omnes arceantur. *Servius.*

Arcana movebo] *Monebo* docti legunt: ut Œdipus ad Tiresiam vatem in Sophocl. οὕτως ἀναιδῶς ἐξεκίνησας τόδε τὸ ῥῆμα. *German.*

Movebo] Dixi hoc verbo innui magna molimina. Firmat Cicero, qui ad Q. Fr. 'magnæ mihi res moveri videbantur.' Livius in Pun. synonymice conjunxit *movere* ac *moliri.* Græci, pari vi: nam, στράτευμα κινεῖν. Apud Polybium κινητικὸς, est qui seditionibus magna commovet. *Cerda.*

267 *Bellum*] Proponit curam belli, sed bona ventura promittit; mortem autem Æneæ, quod erat triste, subticet. *Donatus.*

Italia] In Italia, et detraxit præpositionem more suo: ut alibi, 'Non Libyæ, non ante Tyro: dispectus Hiarbas.' Id est, in Tyro: nam si adverbialiter vellet, Tyri diceret. *Servius.*

Populosque feroces Contundet] Incongruum fuerat in consolatione, dolenti bella prædicere: ob hoc ergo etiam victoriam pollicetur. *Idem.*

268 *Moresque viris et mœnia ponet*] Hysteroproteron in sensu: ante enim civitas, post jura conduntur. Leges autem, etiam mores dici non dubium est. *Idem.*

Moresque viris] Ὕστερον πρότερον in sensu. Ante enim civitas, deinde *mores*, id est, leges et jura conduntur. Respexit autem ad illud de Antenore; 'Hic tamen ille urbem Patavi,' &c. *Taubmann.*

269 *Tertia dum Latio*] Rhetorice,

ne breve esset, si triennium diceret, tempora divisit in species. Ordo autem longissimus, nam aliter non procedit, *sublimemque feres ad sidera cæli Magnanimum Æneam.* Et, *Tertia dum Latio regnantem viderit æstas.* Ergo videtur sic tacite mortem Æneæ significasse. *Servius.*

Dum] Pro donec, ut, 'dum conderet urbem,' id est, donec. Quidam ideo bis annos ternos memorasse tradunt, ut tres annos solum Æneam regnaturum significaret; quod cum Latino, alios tres annos regnasse dicitur. *Idem.*

271 *At puer Ascanius*] Prudenter exitum Æneæ et ostendit, et tacuit, dicendo filium postea regnaturum. Aut quia major cura Veneri de nepote: ut in x. 'Liceat superesse nepotem.' Et iterum ibi: 'Hunc tegere.' *Idem.*

At puer] Ostendit, quod optabile est Æneæ, non externum, sed filium successurum, eo feliciorem, quod non triennio, ut ipse, sed triginta annos sit regnaturus. *Donatus.*

Cui nunc cognomen Iülo] Licet superius historia sit narrata, tamen etiam secundum Catonis historiam hoc habet fides, Æneam cum patre ad Italiam venisse, et propter invasos agros, contra Latinum Turnumque pugnasse; in quo prælio periit Latinus. Turnum postea ad Mezentium confugisse, ejusque fretum auxilio bella renovasse, quibus Æneas Turnusque pariter rapti sunt. Migrasse postea in Ascanium et Mezentium bella, sed eos singulari certamine dimicasse. Et occiso Mezentio, Ascanium, sicut L. Cæsar scribit, Julum cœptum vocari, vel quasi Juloni, id est, sagittandi peritum, vel a prima barbæ lanugine, quam ἴουλον Græci dicunt, quæ tempore victoriæ nascebatur. Sciendum est autem hunc primo Ascanium dictum a Phrygiæ flumine Ascanio: ut, 'Transque sonantem Ascanium.' Deinde Ilum dictum a rege Ilo; unde et Ilium. Postea Iulum, occiso Mezentio: de quibus nominibus hoc loco dicit: num ideo ait, 'At puer Ascanius cui nunc cognomen Iülo Additur, Ilus erat.' Ab hac autem historia ita discedit Virgilius, ut aliquibus locis ostendat, non se per ignorantiam, sed per artem poëticam hoc fecisse: ut illo loco, 'Quo magis Italia mecum lætere reperta:' ecce ἀμφιβολικῶς dixit; ostendit tamen Anchisem ad Italiam pervenisse.

Sic autem omnia contra hanc historiam ficta sunt, ut illud ubi dicitur Æneam vidisse Carthaginem; cum constet eam LXX. annos ante urbem Romam conditam. Inter excidium vero Trojæ et ortum urbis Romæ, anni inveniuntur CCCLX. *Servius.*

Cognomen Iülo] Si proprie loqueretur, *agnomen* diceret, non *cognomen*, sed magis ad familiam respexit: quia omnis gens Julia inde originem ducit. Dicimus autem, *et nomen mihi est Cicero:* ut, 'Hecyra est huic nomen fabulæ.' et, *Ciceronis:* ut Sallust. 'Cui nomen oblivionis condiderant:' et *Ciceroni:* ut, 'cui Romulo cognomen erat:' et *Ciceronem:* ut, 'Æneadasque meo nomen de nomine fingo.' Melius tamen est dativo uti. *Idem.*

Cui nunc cognomen Iülo] An cognomen, an prænomen hic fusius disputat Cerda. Gentilitii hujus nominis notatio petenda a tenera lanugine, quæ in genis adolescentium efflorescit. Plin. XVI. 29. Avellanæ tribuit 'iulos compactili callo, ad nihil utiles,' quos Virgilius appellat Ecl. II. 51. *lanuginem*, in malis quæ conspicitur præcipue cydoniis. De hoc nomine consulendus Onuph. Panvinius. *Emmeness.*

272 *Ilus erat*] Deest *qui:* debuit autem dicere *qui Ilus erat.* Servius.

Ilus erat] Nempe et ab *Ilo* Ilios dicta: de quo Hom. Il. K. βουλὰς βουλεύει θείου παρὰ σήματι Ἴλου. Ἴλλου autem duplici λ meminit et Hom. Il. T. Ἴλλος δ' αὖ τίκτεθ' υἱὸν ἀμύμονα Λαο-

μένοντα· quod ibi vocabulum sæpius iteratur. *Germanus.*

Ilia] Pro Iliensibus, ut Plautus: 'Hector Ilius,' pro Iliensis. Et Amphytruo, 'Natus Argis ex Argo patre,' id est, Argivo. *Servius.*

Ilia] Sic Horat. Epod. 'Matres Iliæ;' et in Carm. seculari, 'Iliæ turmæ.' *Emmeness.*

273 *Triginta*] Quod XXX tantum annos regnavit. Vel quod Cato ait, 'XXX annis expletis eum Albam condidisse.' *Servius.*

Magnos orbis] Tria sunt genera annorum: aut enim lunaris annus est XXX dierum; aut solstitialis, XII mensium: aut secundum Tullium magnus, qui tenet XII millia nongentos quinquaginta quatuor annos, ut in Hortensio, 'Et horum annorum, quos in Fastis habemus, magnus XII millia nongentos LIV annos complectitur.' Hoc ergo loco *Magnum* dicit comparatione lunaris anni, qui est XXX dierum: ut alibi, 'Interea magnum Sol circumvolvitur annum.' *Annus* autem dictus, quasi anus, unde *anulus*, quod in se redeat; ut est, 'Atque in se sua per vestigia volvitur annus.' Vel ἀπὸ τοῦ ἀνανεοῦσθαι, id est, ab innovatione. *Idem.*

Volvendis] Volubilibus, vel quia volvuntur, ut supra. *Idem.*

Magnos volvendis mensibus orbis] In codice Longobardico non *orbis*, sed *annos* scriptum inveni, quam puto fuisse paraphrasin. Nisi quis magnum annum Solarem velit appellare, Lunaris anni ratione habita: eaque de caussa interjectum esse, *volvendis mensibus*, ut distinctio appareret: *orbis* tamen docti omnes, ut castiorem lectionem admittunt. *Pierius.*

Magnos volvendis mensibus orbis] Ad hunc locum videndus Macrob. in Somn. Scip. II. 11. et Saturn. I. 14. ubi de anno Solari et Lunari; et annum a circuitu temporis putat dictum, quia veteres, *an*, pro, *circum*, ponere consueverunt. Græca magis arridet etymologia. Ab ἔνος Festus derivat: sed alii ἐνιαυτὸς ἀπὸ τοῦ ἐν ἑαυτῷ εἶναι: inde Homerus Iliad. B. 295. περιτροπέων ἐνιαυτὸς, quod idem noster expedit Ge. II. 402. 'Atque in se sua per vestigia volvitur annus.' Illic, quæ dicta, consulito. *Emmeness.*

274 *Ab sede Lavini Transferet*] Verum est: vitans enim novercalem invidiam, quod timore Ascanii Lavinia post Æneæ mortem ad Tyrum paternum pastorem, gravida confugit ad silvas (nam ibi etiam Silvium peperisse dicitur), deseruit Lavinium et Albam condidit: dictam ab omine porcæ albæ, vel prolixitate collis; ad quam cum de Lavinio Dii penates translati, nocte proxima Lavinium redissent, atque eos denuo Albam Ascanius transtulisset, et illi iterum redissent Lavinium, eos manere passus est, datis qui sacris præessent, agroque eis adsignato, quo se alerent. *Servius.*

Regnumque ab sede Lavini] *Ab sede* in Rom. Cod. scriptum testatur Pierius. Quæ lectio eruditis auribus non ingrata est. Hanc Stephanus secutus est: alii *a sede*, inter quos Scaliger, qui IV. 47. plus sonare *a* quam *ab* asserit. *Emmeness.*

275 *Vi*] Modo virtute τὴν δύναμιν, alibi τὴν βίαν, ut est, 'Auro vi potitur:' alias pro magna copia. Cicero in Deorum natura, 'Infinitamque vim marmoris.' Sallust. 'Magna vis hominum convenerat agris pulsa, aut civitate ejecta:' et est sermo diversa significans, pro ut se locus obtulerit. *Servius.*

Et longam multa vi muniet Albam] Variat numerus in his codicibus antiquis, quatuor ultimis pedibus solutis in hunc modum, *et longam vi multa muniet Albam.* Sed enim tetrametri tome venustior est. *Pierius.*

Longam multa vi muniet Albam] Græcis λευκὴ μακρά. Conditor narratur fuisse Ascanius Æneæ et Creusæ filius, cui, hanc urbem excitanti, mira obstiterunt prodigia, penatibus

aliquoties Lavinium remigrantibus. Hæc accurate Dionys. Halicarn. I. 41. *Emmeness.*

276 *Hic jam*] In hoc scilicet loco: si autem *hinc jam*, præterea. *Servius.*

Tercentum] Quomodo CCC annos dicit, cum eam quadringentis constet sub Albanis regibus regnasse? sed cum præscriptione hoc dicit: tercentum enim usque ad ortum urbis Romæ accipiamus: ait enim, 'Donec regina sacerdos Marte gravis.' Et constat in regno Romuli et Numæ, et Tulli Hostilii, qui evertit Albam, centum annos, quibus pariter Roma et Alba regnaverant, esse consumptos. *Idem.*

Hic jam tercentum] Post triennium Æneæ, XXX Ascanio, et ccc Hectoreæ genti dantur. *Donatus.*

Hic jam tercentum] Huic subscribit Justinus XLIII. 1. 'Alba trecentenis annis caput regni fuit.' Stetit ultra quadringentos, ut ex Strabone l. v. et Arnob. l. II. *Emmeness.*

Totos] Id est, sine fine, sine intermissione. *Servius.*

Regnabitur] Impersonalibus usus est, quia de multis dicit: ut, 'usque adeo turbatur agris.' *Idem.*

277 *Gente sub Hectorea*] Id est, Trojana. Sed quidam reprehendunt, quod *Hectorea* et non Æneia: mos est poëtis nomina ex vicinis usurpare, quia conjunctus genere Hectori Ascanius, ut est, 'Et pater Æneas et avunculus excitat Hector.' Alii tradunt cum Hectoris progenies nulla in Italia fuerit, ideo *sub Hectorea* positum, ut significaret sub forti; ut in Quinto; 'Hectorei socii.' Sed et aliis rebus alia dant nomina, ut pios Æneadas appellari, ut timidos Phrygas, ut nobiles Dardanidas, ut perjuros Laomedontiadas. Cæterum ubi regum originem significat domus Assaraci ponit: ex quo Capys, ex Capy Anchises, ex Anchise Æneas. *Idem.*

Donec regina sacerdos] Historia hoc habet: Amulius et Numitor fratres fuerunt, filii Procæ. Amulius autem fratrem pepulit regno, et filium ejus necavit: filiam quoque ejus Iliam, Vestæ sacerdotem fecit, ut spem sobolis auferret, a qua se puniri posse cognoverat. Hæc cum peteret aquas ad sacra, repentino occursu lupi turbata, refugit in speluncam; in qua a Marte compressa est, unde nati sunt Remus et Romulus. Sed Amulius timens ne de stirpe fratris Numitoris aliquid procreatum adolevisset avum forsitan vindicaret, pueros cum matre præcipitari jussit in Tyberim: hanc, ut quidam dicunt, Iliam sibi Anien fecit uxorem: ut alii, inter quos Horatius, Tyberis, unde ait, 'Uxorius amnis.' Pueri vero expositi ad vicinam ripam delati sunt, ad quos vagientes lupa de vicinis montibus venit et ubera præstitit; sed cum eos Faustus pastor ejus loci animadvertisset nutriri a fera: et picum parramque circumvolitare; suspicatus divinæ originis sobolem, ad Accam Laurentiam uxorem, quæ ante meretrix fuerat, pueros detulit, quæ susceptos aluit. Hi postea avum suum Numitorem, occiso Amulio, revocarunt in regna: quibus dum cum alio angustum Albæ videretur imperium, recesserunt: et, captatis auguriis, urbem condiderunt. Sed Remus prior sex vultures vidit; Romus postea XII. quæ res bellum creavit, in quo extinctus est *Remus*, et a Romi nomine Romani appellati. Ut autem pro Romo, Romulus diceretur, blandimenti genere factum est, quod gaudet diminutione. Sed quod a lupa aliti dicuntur; fabulæ hoc ad celandam auctorum Romani generis turpitudinem fingunt: nec incongrue: nam meretrices lupas vocamus: unde et lupanaria. Et constat hoc animal in tutela esse Martis. Sed de origine et conditore urbis, diversa a diversis traduntur. Clinias refert Telemachi filiam Romen nomine, Æneæ nuptam fuisse, ex cujus vocabulo Romam ap-

pellatam. * * * dicit Latinum ex Ulixe et Circe editum de nomine sororis suæ mortuæ Romen civitatem appellasse. Attejus adserit Romam ante adventum Evandri diu Valentiam vocitatam. Sed post Græco nomine Romen vocitatam. Alii a filia Evandri ita dictam; alii a fatidica, quæ prædixisset Evandro, his eum locis oportere considere. Heraclides ait Romen nobilem captivam Trojanam huc appulisse, et tædio maris suasisse sedem, ex cujus nomine urbem vocatam. Eratosthenes, Ascanii Æneæ filii Romulum parentem urbis refert. Nævius et Ennius, Æneæ ex filia nepotem Romulum conditorem urbis tradunt. Sibylla ita dicit, 'Ῥωμαῖοι Ῥώμου παῖδες.' *Servius.*

Regina] Regis filia abusive dicit more poëtico: ut alibi, 'Magnum reginæ sed enim miseratus amorem,' id est, regis filiæ Ariadnes. *Idem.*

Regina] Quæ quamvis geminos pariat: ad unum Romulum imperium perventurum ostendit, et parricidium occultat, et Romanos a Romo appellatum iri: qui tanta sint felicitate regnaturi, ut nullis alterorum regum terminis claudantur. *Donatus.*

Sacerdos] Quia ab Amulio Vestæ virgo esse jussa est, ne ei propter edendam sobolem facultas esset viro jungi. *Servius.*

278 *Marte gravis*] Gravida: ut, 'Non insueta graveis tentabunt pabula fœtas.' *Idem.*

Ilia] Hoc verum nomen esse, docuit jam pridem Nobiliss. Heinsius in notis ad Ovid. Fast. II. 383. Quæ apud Just. XLIII. 2. *Rhea.* Ab aliis *Silvia.* Male ab Æliano VII. 16. *Σερβία* appellatur. *Emmeness.*

279 *Inde*] Post, vel deinde, vel tunc, adverbium loci pro temporis. *Servius.*

Lupæ nutricis] Feram fuisse, credat Judæus Apella. Recte Ovid. Fast. II. 412. 'Venit ad expositos (mirum!) lupa fœta Gemellos. Quis credat pueris non nocuisse feram?' Prostibulum fuit, Faustuli, regii pastoris uxor, Laurentia dicta, et impudicitiæ ergo male inter pastores audiens *lupa* appellata est. Inde *lupanar* pro stabulo meretricio. Pro hac stant sententia veterum optimi. Pro utraque quinam faciant, notavit Freinshemius ad Flor. I. 1. *Emmeness.*

Fulvo tegmine] Id est, pelle lupæ; qua utebatur more pastorum: sed hoc multi reprehendunt, cur nutricis tegmine usus sit, qui gemina ratione refutantur: vel falsitate fabulæ, vel exemplo Jovis, qui capræ nutricis utitur pelle: unde Græce αἰγιαλὸς appellatur. Sane *tegmine* multi antique dictum asserunt, quia *tegumentum* dici debere affirmant. *Servius.*

Lætus] Virtute alacer: vel quia avo regnum reddiderat; vel quia ipse novam urbem et novum condebat imperium. *Idem.*

280 *Romulus*] Bene Romulum solum ait, dissimulans de parricidio. *Idem.*

Excipiet gentem] Remo scilicet interempto, post cujus mortem natam constat pestilentiam: unde consulta oracula dixerunt, placandos esse manes fratris extincti; ob quam rem sella curulis cum sceptro et corona, et cæteris regni insignibus semper juxta sancientem aliquid Romulum ponebatur, ut pariter imperare videretur: unde est, 'Remo cum fratre Quirinus Iura dabunt.' *Servius.*

Romulus excipiet gentem] *Excipiet,* ut quasi rursus excitet gentem Hectoream, tunc pæne cadentem et deficientem, Numitore jam sene et orbo: quippe cujus filium Lausum Amulius interfecerat. *Corradus.*

Mavortia c. Mœnia Romanosque, &c.] Perite, inquit Servius: Non ait *Romam,* sed *Romanos.* Urbis enim illius verum Nomen nemo vel in Sacris enunciare audebat. Hinc Trib. Pleb. Val. Soranus, quia hoc nomen ausus enunciare, cruci affixus est. Immo

nec Hyginus quidem, cum de situ Urbis loqueretur, expressit. Hinc et *Angeronæ* (sive ut Scalig. scribit, *Angeronæ*) simulacrum Romæ cultum volunt, quod ore obligato, de Nomine Urbis silentium imperaret. Vide Plutarchum, Plin. XXVIII. 2. et III. 5. Brisson. in Formulis Soll. l. I. etiam J. C. Scaligerum Poetices v. 3. Nominis autem Romæ duplicem interpretationem aptam reddit D. Hieronymus, Advers. Jovin. l. II. ' urbs (inquit) potens, urbs domina, urbs Apostoli voce laudata; interpretare vocabulum tuum. Roma aut Fortitudinis nomen apud Græcos est, aut Sublimitatis apud Ebræos.' Quibus, inquit Lipsius, addo ego tertiam, quam dederit lingua nostra: quia *Roem*, gloriæ et famæ nomen est Germanis. Quin, quod apud Orientales Indos *Rumes* appellantur milites boni et fortes, &c. Admirandorum I. 2. *Taub.*

281 *Romanosque suo de nomine*] Perite: non ait *Romam*, sed *Romanos*. Urbis enim illius verum nomen, nemo vel in sacris enuntiat. Denique tribunus plebis quidam Valerius Soranus, ut ait Varro et multi alii, quia hoc nomen ausus enuntiare, ut quidam dicunt, raptus a Senatu, et in crucem levatus est: ut alii, metu supplicii fugit, et in Sicilia comprehensus a Prætore, præcepto Senatus occisus est. Hoc autem urbis nomen, ne Hyginus quoque, cum de situ urbis loqueretur, expressit. *Servius.*

282 *Nec metas rerum, nec tempora pono*] *Metas*, ad terras retulit: *Tempora*, ad annos. Lavinio enim triennium, Albæ trecentos statuit, Romanis tribuit æternitatem, quia subjunxit ' Imperium sine fine dedi.' *Servius.*

His ego nec metas rerum, nec tempora pono] Sic Sil. Italicus l. VII. ubi de Ænea, jactato undis, agit: ' Hic regna et nullæ regnis per secula metæ.' De auspicatissimo hoc Æneæ posterorumque imperio est, quod vaticinatur noster Æn. III. 97. ' Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris, Et nati natorum, et qui nascentur ab illis.' Quem locum deberi Homero, notum ex Macrob. v. 3. Qui Græcis jugum imposuerit, Mummius plerisque videtur fuisse, de quo Flor. II. 16. Turnebus tamen Paulum Æmilium intelligendum putat, x. 11. quia Thessaliam, Achillis patriam in Romanorum potestatem redegit. *Emmeness.*

283 *Quin*] Quinetiam. Minus enim est *etiam*. Nam plenum est, *quinetiam*: ut, ' Quinetiam hiberno moliris sidere classem.' *Servius.*

Aspera Juno] Vel quam tu *asperam* dicis, vel certe ut et ego fateor. Et tolerabilius hoc Jupiter dicit. *Idem.*

Aspera Juno] Aperte ponit, quod Venus, *unius ob iram*, dixit. Ergo tantam felicitatem pollicetur, ut acerrima inimica, posito odio, amica futura sit. *Donatus.*

Quin aspera Juno] Respondet illi, quod Venus oblique posuerat; *Unius ob iram Prodimur*. Junonemque Trojanis benignam fore pollicetur: quod et factum bello Punico Secundo. Allusum vero ad Proverb. *Cælum terræ miscere*: vel *Mare cælo*: de his, qui omnia tentant, ac perturbant, ut quod cupiunt, perficiant. Ita Æn. VII. eadem Juno: ' Absumptæ in Teucros vires cælique marisque.' *Metu* autem, quia futurum Juno præsciebat, ut dilecta sibi Carthago a posteritate Trojana deleretur. De quo supra, *Id metuens*, &c. Taubmann.

284 *Quæ mare nunc terr. q. m. c. q. f.*] Metum scilicet, quem de Carthagine habet; ut supra, *Id metuens*: vel metu quo Trojanos ferret *et Venerem*. Nam dicit, *Parce metu Cytherea*. Serv.

Mare terras c. q. f.] Alibi ostendit dicendo, ' Absumptæ in Teucros vires cœlique marisque.' *Servius.*

Quæ mare nunc terrasque metu] Vetera quædam exemplaria legunt, *Quæ mare, quæ terrasque metu*. Multi vulgatam lectionem magis approbant. *Pierius.*

...re nunc terrasque, &c.] Imi-...stophanis in Equitib. Ὁμοῦ ...τε τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλατταν ...nam simul et mare frustra con-... Connumerat tria Poëta, ...ras, cœlum: infernos non ...enim furias hactenus inten-...vat Poëta ad VII. *Cerda.*

...t] Pro exercet, sollicitat, ...t. *Servius.*

...t] Id est, commovet, pertur-...ea. Marc. c. 14. Sic Stat. Silv. ...um nocte dieque fatigas Nu-...haedr. fab. IV. 19. 'cœlum ...erjurio sordido.' Flor. I. 7. ... sævitiam.' Justinus VI. 2. ... rege per epistolas.' Non. *Emmeness.*

...silia in melius r.] Εἰς τὸ κρεῖτ-... est Latinior elocutio. Sal-...d mutandum modo in me-...tiam:' quia bello Punico se-...t ait Ennius, placata Juno ...favere Romanis. *Servius.*

...s in melius referet] Facto ...atum est. Testis est Sil. Ital. ...m Annibal extrema minare-...me: 'quum Jupiter ægram ...a alloquitur curis, mulcetque ...,' &c. Paulo post: 'et pren-...is Saturnia dextra, Quo ruis ...?' &c. *Emmeness.*

...que fovebit] Id est, eadem ...sentiens, eadem quæ ego vo-...l ut quidam volunt, mecum ...ollo constituta. *Servius.*

...omanos rerum dominos] Gene-...merus ex alternis trissyllabis; ...ositatem gentis Romanæ ex-...am, de industria conquisitus. ...fuit aliquando hoc versu in-...dus Augustus Cæsar in ...d Populum Romanum. Et, ... nobile nomen est, ut apud ...τόμιος. Martial. III. 1. 'do-...i natus in urbe est.' XIV. 1. ...ibus dum gaudet eques do-...a Senatus.' I. 4. 'nescis do-...tidia Romæ.' Bene autem ...entem togatam: quia et sexus omnis et conditio (verbis Servii) toga utebatur: et fœminas quidem togatas fuisse, docet etiam Asconius. Sed servi nec colobia, id est, tunicas manicis defectas, nec calceos habebant. Usque adeo vero *Toga* fuit Romanis propria (ceu *Pallium* Græcis) ut qui Jure civitatis donarentur *Togati* esse inciperent. Per *Togam* siquidem Romanus civis indicabatur. Ita contra *deportatis*, et quibus Aqua et Igni interdictum erat, *Togam* fuisse ademptam, ex Plinio colligitur, Epist. l. IV. &c. De *Toga Rom.* ex professo tractavit Car. Sigonius De Judiciis, III. 18. Porro de vestitu Romano, Togæ præsertim, quam albam fuisse, æque ac tunicam et calceos, docet copiose Lipsius Elect. I. 13. *Taubmann.*

Gentemque togatam] Bene *gentem*, quia et sexus omnis et conditio toga utebatur: sed servi nec colobia, nec calceos habebant. Togas etiam fœmininas habuisse, cycladum et recini usus ostendit. *Recinus* autem dicitur, quod post tergum rejicitur, quod vulgo *Mavorte* dicunt. *Servius.*

Gentemque togatam] Laberius etiam *gentem togatam*, et *stirpem togatam* vocat Romanos, citante Macrobio: et Propertius eleg. l. IV. dixit, *turba togata*, de Romana. Scripsere multi notas varias de Romana toga. De colore ejus docte Lipsius, Elect. l. I. 13. In Sigonio et Bayfio non pauca sunt, multa in Tertulliano lib. de Pall. *Cerda.*

287 *Sic placitum*] Vel fatis, vel mihi: nam impersonale est. *Servius.*

Sic placitum] Vetustissimi quidam codices, *placitum est*, habent: quæ pars mihi videtur a Paraphraste adjecta: nam absque substantivo verbo hic oratio omnino gravior et augustior quodammodo videtur. *Pier.*

Lustris] Quinquenniis. Et bene Olympiadibus computat tempora; quod magis ad Jovem pertinet; quia nondum erant vel Roma, vel consules. *Lustrum* autem dictum, quod post

quinquennium unaquæque civitas lustrabatur. Unde Romæ *ambilustrum*, quod non licebat, nisi ambos Censores post quinquennium lustrare civitatem. *Servius.*

Lustris] Non quinque annos integros complectitur lustrum, sed quadriennium notat exactum et quintum annum auspicatum. Idem continet spatium quod Græcorum Olympias Solin. c. 2. perspicuum hoc ex Plinio II. 47. 'Omnium quidem (si libeat observare minimos ambitus) redire easdem vices quadriennio exacto Eudoxus putat, non ventorum modo, verum et reliquarum tempestatum magna ex parte. Et est principium lustri ejus semper intercalari anno Caniculæ ortu.' Illustrat hanc sententiam Censorinus de die Nat. c. 18. vide etiam Scalig. de emendat. temp. l. v. nec obstat quod Festus *quinquennale tempus* appellet. Annus inceptus pro completo non raro sumitur. Poëtis tamen quinquennium aliquando significare nemo ibit inficias. Quod ex Ovid. 'In Scythia nobis quinquennis Olympias acta,' &c. Sic obsessam fuisse per *duo lustra*, id est, decennium Trojam: et similia sexcenta. *Emmeness.*

Ætas] Juxta veteres *ætas*, hic pro tempore posita est; alibi pro modo annorum; ut, 'Hinc, ubi jam firmata virum te fecerit ætas:' et 'Ætas Lucinam justosque pati hymenæos.' *Servius.*

288 *Domus Assaraci*] Trojani, id est, familia Trojana: id est, a parte totum. Nam Assaracus Capyn genuit, Capys Anchisem: unde Æneas auctor Romani generis: ex quibus Mummius qui Achajam vicit. *Idem.*

Cum domus Assaraci] Extremus cumulus lætitiæ, ut qui ad tempus victores erant, iis, quos vicerant, servituri essent: quod plus est, quam Antenorem inter victores populos consedisse: et per medios Achivos prolapsum esse. Verum quia hæc in honorem Cæsaris scribebat, aperuit, quod in posterioribus fuisset s[...] rus, nisi mors prævenisset. Na[...] mortem Turni sequebantur t[...] ac tercentum annorum gesta, d[...] ceps usque ad Cæsaris tempora[...] Et Cæsarem ita amplificatur[...] manum imperium, ut nihil re[...] ret, quod non se ab illo subact[...] teretur. *Donatus.*

Phthiam] Achillis patria[...] 'ipse Mycenæus magnorum [...] Achivum.' *Servius.*

Mycenas] Agamemnonis p[...] ut, 'Agamemnoniasque My[...] *Idem.*

Phthiam clarasque Mycenas] [...] dicit *Phthiam clarasque My*[...] propter duos Græcorum Pri[...] Trojanisque præter cæteros in[...] Achillem et Agamemnonem: q[...] ille *Phthius*, hic *Mycenæus* fuit[...] per has duas Urbes tota Græ[...] telligitur subigenda. Id aute[...] vius de Mummio victore Ach[...] terpretatur: Turnebus de [...] Æmilio x. 11. Nascimbæni[...] de Tib. Nerone, et Druso A[...] Cæsaris privigno, qui totam G[...] (ut Florus l. cxxxvi. testatur) [...] erint: ut ita magis blanditus A[...] videatur Poëta. *Taubmann.*

289 *Ac victis dominabitur Ar*[...] antiquis aliquot exemplaribus [...] pro *victis* est: quod mihi rid[...] videtur. *Pierius.*

Ac] Notat J. C. Scalig. P[...] 16. conjunctionem *ac* magniloq[...] accommodari. *Taubmann.*

290 *Nascetur*] Ad illud res[...] *Certe hinc Romanos.* Et omnis[...] intentio, ut in qualitate carmin[...] mus, ad laudem tendit Augusti[...] et in Sexti catalogo, et in cly[...] scriptione. Hæc autem Jov[...] cutio, partim objecta purgat; [...] aliqua pollicetur. *Servius.*

Pulchra] Allusit propter Ve[...] *Idem.*

Pulchra] Optima et honesta[...] corporis sit, sed originis. *Do*[...]

Pulchra] Retuli ad Venerem, nec muto. Victorinus explicat, *pulchra, id est, forti*: nam in distorta membra virtus non cadit. Ita Suetonius de Augusto: '*forma* eximia, et per omnes gradus venustissima, vultu tranquillo, oculis claris, et nitidis.' et Florus de Pseudo-Philippo: 'regiam formam et regium nomen animo regio implevit.' Sed locum hunc communem ego alibi. *Cerda.*

Trojanus] Ac si diceret, etiam Cæsar Trojanus est. *Servius.*

Cæsar] Hic est, qui dicitur Cajus Julius Cæsar: et Cajus prænomen est, Julius ab Iulo: *Cæsar*, vel quod, cæso matris ventre, natus est, vel quod avus ejus in Africa manu propria occidit elephantem, qui *Cæsar* dicitur Pœnorum lingua. Hic sane Cajus Julius Cæsar, quatuor et sexaginta victis Galliarum civitatibus, cum a Senatu petisset Consulatum et triumphum, nec impetrasset, adversante Cn. Pompejo Magno ejusque amicis, qui Cæsaris processibus invidebant, bellum civile gessit in Farsalia: quo Pompejus victus Alexandriæ occiditur. Cæsar, Romam compositis rebus, et Alexandria debellata, reversus, in Curia Pompejana a Cassio et Bruto, aliisque Pompejanis occisus est. Cujus heres Augustus, cum intrasset urbem, coëgit a Senatu interfectores Cæsaris, parricidas et hostes judicari, eumque in Deorum numerum referri, et *Divum* appellari. *Idem.*

291 *Imperium Oceano, famam qui terminet astris*] Aut ad laudem dictum est, aut certe est secundum historiam. Re vera enim et Britannos qui in Oceano sunt, vicit: et post mortem ejus, cum ludi funebres ab Augusto, ejus adoptivo filio, darentur, ejus stella medio die visa est: unde est, 'Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum.' *Idem.*

Imperium Oceano] Cum hoc loco composuit Gifanius illum Livii l. XXXVI. 'Quid deinde aberit, quin a Gadibus ad mare rubrum Oceano fines terminemus, qui Orbem terrarum amplexu finit?' *Taubmann.*

Famam qui terminet astris] Il. H. τοῦδ' ἤτοι κλέος ἔσται ὅσον τ' ἐπικίδναται ἠώς. *Germanus.*

292 *A magno*] Sicut Alexander, sicut Pompejus. Græci enim omne magnificum *Magnum*, ut, *Mater magna*, et *Dii magni*. Servius.

Julius] Cæsar trahens nomen demissum, in tantum autem domiturum omnes gentes, ut existentibus triumphis ejus, pax dehinc et fides perpetua permaneat. *Donatus.*

Julius] Turnebus hoc refert ad Augustum, non ad Julium Cæsarem. Firmari posset hæc pars his, quæ ego adduco Ge. l. II. de Augusto, qui dictus est Julius. Sed hic tamen volo accipi Julium Cæsarem, nullatenus Augustum. Cæterum sententiam Poëtæ derivantis ab Iulo Julium illustrat locus Dionysii Antiq. l. I. iste: 'Iulo pro regno sacra quædam potestas, et honor attributus est, qui regia dignitate præstantior est. Hoc honore vel ad meum usque tempus ipsius progenies fruebatur, quæ ab illius nomine *gens Iulia* vocatur. Hæc familia omnium, quas scimus, maxima et illustrissima fuit. Tulit enim duces longe præstantissimos, qui virtutibus nobilitatem suam omnibus probarunt.' Et Velleius libro altero, ita ait: 'Hic (*præcessit Cæsar*) nobilissima Iuliorum genitus familia, et quod inter omnes antiquissimos constabat, ab Anchise ac Venere deducens genus.' Appianus quoque l. II. ἐμφυλ. loquens de Julio Cæsare: θυόμενός τε νυκτὸς μέσης, τὸν Ἄρη κατεκάλει, καὶ τὴν ἑαυτοῦ πρόγονον Ἀφροδίτην. ἐκ γὰρ Αἰνείου καὶ Ἰούλου τοῦ Αἰνείου τὸ τῶν Ἰουλίων γένος, παρενεχθέντος τοῦ ὀνόματος ἡγεῖτο εἶναι: *Nocte media sacrificans Martem et Venerem invocavit. Ex Ænea quippe et Iulo ejus filio Iuliorum genus, ut ex nomine intueri licet, videtur emanasse*: et ad finem ejusdem libri loquens de Iu-

lio, Ὁ δὲ ἀπὸ Ἀγχίσου τε καὶ Ἀφροδίτης. *Cerda*.

Iülo] An hic sit Iulus ille, qui susceptus est Æneæ ex Creusa, Troja incolumi, an ex Lavinia in Italia, multi dubitant. Titius l. VI. locorum in posteriorem inclinat sententiam, adductis Livii, et Clementis locis. Sed certe Poëta semper illum canit qui ex Creusa, neque agnoscit alium. *Id.*

Julius a magno d. nomen Iülo] De Augusto, quam de Julio Cæsare Dictatore accipere mavult Turnebus x. 11.: præsertim cum sequatur: *Hunc tu olim, &c.* Quod si historiæ fidem habemus, Julio non potest convenire, Augusto potest. Interpretes tamen plerique omnes contra sentiunt. Notetur autem, quod cum plures victorias Cæsar adeptus sit, Juppiter illius tantum meminit, quam in Oriente victo Pharnace, Mithridatis filio, gloriosissime reportavit. *Taubmann.*

293 *Olim*] Modo futuri est temporis. *Cælo*] In cœlum. *Servius*.

Olim] Posthac, ut in Horatii sat. II. 5. 'Magna minorve foro si res certabitur olim.' *Emmeness.*

Spoliis orientis] Victo Pharnace, Mithridatis filio, qui re vera fuit in oriente. Cæterum Ægyptus, in qua Ptolemæum vicit, in australi est plaga. *Servius*.

Onustum] Inter *honustum* et *oneratum* hoc interest; quod *oneratus* est qualicunque pressus pondere: *honustus* vero cui onus ipsum honori est, ut si quis spolia hostium ferat. Sed *oneratus* aspirationem non habet, quia ab onero venit: *honustus* vero quia ab honore venit, retinet aspirationem. Alii *honestum* legunt. Veteres enim *honestum* pro specioso ponebant; ut, 'Dardanius caput ecce puer detectus honestum.' *Idem*.

294 *Accipies secura*] Quare *secura?* aut quia nunc sollicita; aut quia Cæsar post mortem meruit aram, fastigium, flaminem, ut Cicero in Philippicis. *Idem*.

Accipies secura] Quia post mortem Cæsar meruit *aram* sive *pulvinar*, *simulacrum*, *fastigium*, *flaminem*: ut ait Cicero, Philipp. II. sub finem. Vide et Sueton. et Plutarch. *Taubmann.*

Hic quoque] Potest intelligi sicut ego, sicut tu, sicut Romulus: sed melius sicut Æneas, de quo superius ait, 'Sublimemque feres ad sidera cœli Magnanimum Ænean.' *Servius.*

Quoque] Semper ad similitudinem ponitur: ut, 'Tu quoque litoribus nostris.' *Idem.*

Votis] Vel ad vota, vel, *votis vocabitur*. Idem.

Vocabitur hic quoque votis] Suetonius in Julio c. 85. 'Plebs Romana solidam columnam prope viginti pedum lapidis Numidici in foro statuit, scripsitque, PARENTI PATRIÆ. Apud eam longo tempore sacrificare, vota suscipere, controversias quasdam, interposito per Cæsarem jurejurando, distrahere perseveravit.' Cicero quoque in Philipp. et Plutarchus, divinitatis Cæsaris meminere. Verba ipsa continent formam Latii. Nam *votis vocare* pro formula divinitatis habitum in eo populo. Ita in Georg. 'et votis jam nunc assuesce vocari.' Huc allusum a Propertio, etiamsi in re alia, el. I. 10. 'o quoties votis illa vocanda meis.' et ab Horatio od. IV. 5. 'Votis omnibus, et precibus vocat.' *Cerda.*

295 *Aspera tum*] Id est, Cæsare consecrato, quum Augustus regnare cœperit, clauso Jani templo, pax erit per orbem. Constat autem templum hoc ter esse clausum. Primum regnante Numa: item, post bellum Punicum secundum: tertio post bella Actiaca, quæ confecit Augustus; quo tempore pax quidem fuit, quantum ad exteras pertinet gentes: sed bella flagravere civilia, quod et ipse per transitum tangit; dicens, *Furor impius intus*. Hujus autem aperiendi vel claudendi templi ratio varia est: alii dicunt, Romulo contra Sabinos pugnante, quum in eo esset, ut vince-

retur, calidam aquam ex eodem loco cupisse, quæ fugavit exercitum Sabinorum. Hinc ergo tractum morem, ut pugnaturi aperirent templum, quod in eo loco fuerat constitutum, ad spem pristini auxilii. Alii dicunt Tatium et Romulum, facto fœdere, hoc templum ædificasse; unde et Janus ipse duas facies habet, quasi ut ostendat duorum regum coitionem: vel quod ad bellum ituri debent de pace cogitare. Est alia melior ratio, quod ad prælium ituri, optent reversionem. *Servius.*

296 *Cana Fides et Vesta*] Subaudi, erit. *Canam* autem *fidem* dixit, vel quod in canis hominibus invenitur: vel quod ei, albo panno involuta manu, sacrificabatur, per quod ostenditur fidem debere esse secretam: unde Horatius, 'Et albo rara fides colitur velata panno.' Vestam vero Religionem: quia nullum sacrificium sine igne est, ut et ipsa, et Janus in omnibus sacrificiis invocantur. *Idem.*

Cana Fides] Quod alba lana involutis manibus coleretur. Sunt et qui hoc Fidei epitheton referant ad vetustatem templi a Numa Romæ primo conditi et consecrati Fidei: qui item collegium Vestalium instituit; ut non abs re poëta Fidem cum Vesta conjunxerit. Vide Plutarch. in Numa. *Germanus.*

Vesta] Dicta vel ἀπὸ τῆς ἑστίας: ut digammos sit adjecta: sicut *er*, *ver*: *enetus*, *Venetus*: vel quod variis vestita sit rebus. Ipsa enim esse dicitur terra, quam ignem habere non dubium est: ut ex Ætna, Vulcanoque et aliis locis ardentibus, datur intelligi. *Servius.*

Remo cum fratre Quirinus jura dabunt] Hic dissimulat de parricidio, quod et jungit eos, et quia non Romulum, sed Quirinum appellat, ut non potuerit parricidium facere, qui meruit Deus fieri: an sicut multi intelligere volunt, ut superius dictum est, quia post pestilentiam ad placandos fratris manes, geminis omnibus usus est Romulus: unde ait, 'Jura dabunt,' et 'Viden' ut geminæ stent vertice cristæ?' Sed hoc esse non potest, quia aut iteratio est antedictorum, aut ordo præposterus, si post dictum Cæsarem, Romulum repetit. Constat præterea Jani templum sit non fuit,* si tamen fuerit, patuisse sub Romulo: quia bellis nunquam vacavit. Alii volunt per hoc Romanos intelligi. Verumtamen hoc habet ratio; Quirinum Augustum esse, Remum vero pro Agrippa positum, qui filiam Augusti, duxit uxorem: et cum eo pariter bellum tractavit: unde est, 'Parte alia diis et ventis Agrippa secundis.' Nam adulans populus Romanus Octaviano, tria ei obtulit nomina: utrum vellet Quirinus, an Cæsar, an Augustus vocari. Ille ne unum eligendo partem læderet, quæ aliud offerre cupiebat, diverso tempore omnibus usus est. Et primo Quirinus dictus est, inde Cæsar, postea quod et obtinuit Augustus, sicut Suetonius probat: et in Georgicis ostendit Virgilius. Nam cum de Gangaridum victoria diceret, qui juxta Gangem sunt, quique ab Augusto victi sunt: ait, 'Victorisque arma Quirini.' Ut autem pro Agrippa Remum poneret, poëtico usus est more: nam nomen ex vicino sumsit. Hoc ergo dicit: cum cœperit Julius Cæsar cœlum tenere, patratis omnibus bellis, jura dabunt Augustus et Agrippa. Romulus autem *Quirinus* ideo dictus, vel quod hasta utebatur, quæ Sabinorum lingua *curis* dicitur; *hasta* enim, id est, *curis*, telum est cum longiore ferro: unde et *securis* quasi *semicuris*: vel a κοίρανος, qui Græce rex dicitur. Constat autem Græcos fuisse Romanos, vel certe propter generis nobilitatem. Mars enim cum sævit, *Gradivus* dicitur: cum tranquillus est

Quirinus. Denique in urbe duo ejus templa sunt: unum Quirini intra urbem, quasi custodis et tranquilli: aliud in Appia via extra urbem prope portam, quasi bellatoris vel Gradivi. *Idem.*

297 *Jura dabunt*] Id est, leges Romuli perdurabunt. Et denique cessura omnia mala, felicitate Cæsaris dixit, furorem scilicet et bellandi necessitatem. *Donatus.*

Diræ] Cum apertæ sunt, hoc est abominandæ: alias *Diræ*, magnæ. 'an sua cuique Deus fit dira cupido.' Et, 'Jam tum relligio pavidos terrebat agrestes Dira loci.' Et, 'Dicuntur geminæ pestes cognomine, Diræ.' *Serv.*

Compagibus] *Ambages* et *compages* antiqui tantum dicebant: posteritas admisit ut dicatur etiam *compago*: sed non quia varius esse potest nominativus, debet etiam declinatio mutari: quemadmodum nec in istis nominibus, *arbor arbos*, *vomer vomis*? nam et *vomeris* et *arboris* tantum facit. Ergo *compages compagis*, quoniam *compago* usurpatum est: *compaginis* autem nemo penitus dicit. *Idem.*

Compagibus arctis] In veteribus pene omnibus codicibus, non Virgilianis tantum, sed aliorum etiam auctorum, plerunque invenias *artis* adjectivum nomen absque *c* scribi. Sane vero Valerius Probus, *Artus* pro *angusto*, et *artus* pro *membris* sola internoscit declinatione. Juniores tamen in altero, *c* additum voluere, ut appareret originatio ab *arcendo*. Pierius.

298 *Belli portæ*] Jani gemini, quæ bello aperiebantur, pace claudebantur. Ideo autem Janus belli tempore patefiebat, ut ejusdem conspectus per bellum pateret, in cujus potestate esset exitus reditusque; id enim ipsa significat ejus effigies præbentis se euntibus et redeuntibus ducem. Hunc autem olim Numa Pompilius fecit, cujus portas regni tempore clausit. *Servius.*

Claudentur belli portæ] Plutarch. in Numa: ἔστι δὲ καὶ αὐτοῦ ναὸς ἐν Ῥώμῃ δίθυρος, ὃν πολέμου πύλην καλοῦσι. *Germanus.*

Claudentur belli portæ] An semel an ter clauserit Jani portas, fusius disputat Cerda, et Casaub. ad Suet. in Aug. c. 22. et *belli portas claudere* idem est quod *Janum Quirinum*; *Janum Geminum claudere*, apud Suet. dicto loco et in Ner. c. 14. Horatius od. IV. 15. in laudibus Augusti: 'vacuum duellis Janum Quirini clausit.' et Sat. I. 4. 'Non, ut si solvas, Postquam discordia tetra Belli ferratos posteis, portasque refregit.' Alludit et Stat. Thebaid. I. v. 'ubi arma indulget pater; et sævi movet ostia belli.' Homerus appellat στόμα πολέμου αἱματόεντος Iliad. T. 313. Hunc Maronis locum interpretatur Turneb. v. 3. cur pateant tempore belli, unde *Janus* dicitur *Patulcius*; quare claudantur pace, unde *Clusivius*. A Sabinis profectum narrat Macrobius Saturn. I. 9. et Liv. I. 19. *Emmeness.*

Furor impius intus] Ut superius diximus, propter bella civilia, quæ gesta sunt contra Brutum et Cassium ab Augusto in Philippicis: contra Sextum Pompejum in Sicilia: aut sicut quidam tradunt, *Furor impius intus*, non in æde Jani, sed in alia. In foro Augusti introëuntibus ad sinistram fuit bellum pictum et furor sedens super arma devinctus eo habitu, quo poëta dixit. *Servius.*

Furor impius intus] Pathos ab imagine factum, ut moveat δείνωσιν, quæ gravior quædam affirmatio est, et pars epilogi fere propria, ad concitandos affectus, et fidem in dicendo faciendum accommodata. Turneb. x. 11. Videtur, *inquit*, his versibus Maro adumbrasse Belli imaginem, ab Apelle pictam, restrictis a tergo manibus, Alexandro in curru triumphante: quam tabulam Augustus in suo foro dicavit. De quo Plinius xxxv. 10. Germ. Valens allusum putat ad simulacrum a Pausania memoratum, Mar-

tis in Sparta vincti, et catenis hinc inde constricti, manubiisque et spoliis insidentis; eo symbolo innuente, ne Lacedæmone cederet, aut ad hostes transfugeret. Contrario autem modo extulit Propert. el. III. 3. 'Et subter captos arma sedere duces.' Porro, uti *Furor* hic vinctus; ita vinculis solutus elegantissime describitur a Petronio. Notetur autem quanta asperitate verborum litterarumque rem asperam Poeta expresserit: quam item pathetice, abrupto epilogo, narrationem concluserit. *Taubmann.*

299 *Sæva sedens super arma*] Secundum antiquam licentiam. Sciendum tamen hodie *In*, et *Sub*, tantum communes esse præpositiones: cæterum *Super* et *Subter* jam accusativæ sunt, sicut *Clam* et *Post*, quæ antea communes fuerunt: nunc in his mutata natura est. Ergo *super* pro supra, et nunc hæc præpositio accusativo servit, ubi vero *de* significat, ablativo. *Servius.*

Aënis nodis] Non centum nodis, sed catenis, quas circumlocutione significavit; quia sunt catenæ nodi plures. Quidam *Æneis* pro ferreis tradunt, ut Æn. VII. 'micat æreus ensis:' et Æn. V. 'Ærea quem obliquum rota transiit.' *Servius.*

Vinctus aënis Post tergum nodis] Sic et Epigr. Græc. χαλκείῃ σφιγκτὸς ἀλυκτοπέδῃ· unde et σιδηρόδετος, et σιδηρόδεσμοι ἀνάγκαι. Propert. l. III. 'Vinctus eram versas in mea terga manus.' Græca autem et ipse forma Maro l. II. 'Ecce manus juvenem interea post terga revinctum.' *Germ.*

300 *Fremet horridus ore cruento*] Figuram hic δυσφωνίαν notant docti, schema gratiam et magnificentiam poëmati concilians, quale est illud apud Hom. Αἴας δ' ὁ μέγας αἰὲν ἐφ' Ἕκτορι χαλκοκορυστῇ. *Germanus.*

301 *Et Maja genitum*] Mercurium. Et est Periphrasis. Cicero in libro de deorum natura, plures esse dicit Mercurios: sed in deorum ratione, fabulæ sequendæ sunt; nam veritas ignoratur. Simul allusit poëta, quia per caduceatores, id est, internuntios, pax solet fieri: vel quod Deo opus erat: ut hostes Pœni auctori Romani nominis placarentur Æneæ. Quidam sane quatuor Mercurios dicunt: unum Jovis et Majæ filium: alterum Cœli et Diei: tertium *Liberi* et Proserpinæ: quartum Cyllenis, a quo Argus occisus est, quem ipsum ob hanc causam Græcia profugum, Ægyptiis literas demonstrasse perhibent. *Servius.*

Hæc ait, et Maja] Exposita futurorum promissione, provideri securitas debuit, ne naufragi in terris alienis, et in quibus inimica regnabat Juno, aliquam violentiam paterentur. Procuratur autem Trojanis securitas per duos; quorum alter affinis est. Nam Maja, Mercurii mater, Trojanorum generi nectebatur. Debuit ergo ad effectus implendos, talis mitti persona, quæ præceptorum auctoritate, duplici ratione deducta, celerius maturaret, alarum juvante subsidio. *Donatus.*

Maja genitum] Id est, Mercurium: 'Vobis Mercurius pater est, quem candida Maja Cyllenes gelido conceptum vertice fudit. At Majam (auditis si quicquam credimus) Atlas, Idem Atlas generat, cœli qui sidera tollit.' Unde Martianus Capella in nuptiis Philologiæ et Mercurii, *Majugenam* vocabulum composuit. *Erythræus.*

Maja genitum] Pro eo *Maja natum*. Horat. Sat. II. 6. tertium oportet esse ex quinque Mercuriis, quorum meminit Cicero de Nat. Deor. c. 22. *Emmeness.*

Et Maja genitum demittit ab alto, Ut terræ, utque novæ] In Romano codice, *Majæ* legitur: quare nonnulli *Gnatum*, non *Genitum* legere volebant: eam ego lectionem nusquam in antiquis codicibus observavi. *Di-*

mittit vero per *di* fere passim: quod verbum est nuntios delegantium, ut ibi, 'Equidem per litora certos Dimittam.' In quo forte diligentiam interpretum desideres, qui *di* vacare dicunt. *Pierius.*

302 *Ut terræ*] Propter illud, quod sequitur, 'Hospitio prohibemur arenæ.' *Servius.*

Novæ] Quia novitas regni cuncta habet suspecta: ut ipse, 'Res dura et regni novitas, me talia cogunt moliri.' Vel lege: ut terræ Carthaginis, et novitas ædificiorum pateat Teucris. Solus autem Juppiter ministro Mercurio potuit præstare, ut inimicos suos Carthago susciperet. Sed quia omnia cum celeritate erant agenda, quam brevi sermone est amplexus. *Terras* autem dixit, ne in regionibus Carthaginis, aut in litoribus a gentibus vexarentur. *Donatus.*

Novæ] Allusum ad etymon. Nam lingua Phœnicum *Carthago* sonat *civitatem novam:* auctor Solinus c. 40. idem observat ex Livio Servius. Stephanus etiam novam civitatem interpretatur, etiamsi ducat a *Carchedone* Phœnice homine. Scias (ἐκ παρέργου) Carthaginem novam Hispaniæ, quæ a copia sparti, dicta Græcis σπαρταγένη, non dictam novam, cum respectu ad Africanam, ut aliqui etiam ex nostris Scriptoribus; sed respectu alterius Carthaginis, quæ etiam in Hispania, quam condiderat Asdrubal: novam quippe Amilcar condidit. Vide Joan. Marianam II. 8. de Rebus Hispaniæ, et Abrahamum in Indice, ubi adjungit auctores. Novam Urbem καινὴν, νεόκτιστον, νεοποίητον, νεουργὸν, νεοκατάστατον vocant Græci. Vide Pollucem IX. 4. Urbis hujus civem νεοπολίτην. *Cerda.*

Pateant] Propter illud, 'Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis.' *Servius.*

Pateant arces] Propter illud, 'Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis.' Bene Servius admonet verbo *pateant* innui habitum et formam pacis: hac enim regnante, omnia patent. Vide Æn. II. ad illud *Panduntur portæ.* Vide vero (apparet quippe in minimis diligentia Poëtæ) uti voces contrarias conjunxerit *pateant arces.* Dictæ sunt *arces* ab arcendo. Pateant ergo arces; neque arceant: inde postea, *finibus arceret.* Cerda.

303 *Hospitio*] Ad hospitium. Nonnulli sane *pateant*, pacatæ sint accipiunt: ut Sallust. 'Simul immanis hominum vis multis e locis, invasere patentes tum, et pacis modo effusas.' Hic enim habitus pacis; et in Catilina, 'Cuncta maria terræque patebant.' Sic enim contra, cum dicitur, *Clausa omnia;* bellum significatur: ut ipse, 'Quæ mœnia clausis Ferrum acuant portis.' *Servius.*

Ne fati nescia Dido] Non sui, nam si sciret exitum suum, multo magis vetaret: sed *Fati* dixit, voluntatis Jovis. ut est, 'Fatis Junonis iniquæ.' Aut certe fati Trojanorum, qui non sponte, sed necessario ad Africam venerant: quod utique ignorabat Dido. Illo enim tempore invadendarum terrarum caussa fuerat navigatio, ut Sallustius meminit: facili tum mutatione sedium: quod etiam excusant Trojani, 'Non nos aut ferro Libycos populare penates Venimus.' Ergo hoc agitur, ut discat Dido eos ad Italiam tendere. Quomodo ergo se jungit Æneæ? sed furoris illud est, non consilii. Nam nec sacerdotibus hæc dicentibus credidit. Unde est, 'Quid vota furentem, Quid delubra juvant?' *Idem.*

304 *Volat ille per aëra*] Similis hic festinatio Mercurii est, ut supra Neptuni. In quarto, *Et talaria nectit, Et virgam capit*, et plus moratur. *Idem.*

Volat ille per aëra magnum] In codice Mediceo, *per æthera* legitur: sed *aëra*, magis receptum. *Pierius.*

Volat ille] Notetur numerorum celeritas. Quippe in obeundis legationibus laudatur maturitas. Aut etiam

Planetæ velocitatis rationem habuit. *Taubmann.*

Aëra magnum] Homer. Odyss. IX. ἀέρα βαθεῖαν dixit. *Hartung.*

305 *Remigio alarum*] Translatio reciproca, nam alibi, 'velorum pandimus alas.' *Servius.*

Remigio alarum] Aliter enim volare non potuisset. *Donatus.*

Citus] Pro *cito*, adverbium temporis, in nomen deflexum. Et bene hoc de Mercurio. Cum enim alia signa tarde ad ortus suos recurrant, Mercurius decimo octavo die in ortu suo invenitur. *Servius.*

306 *Et jam jussa*] Fructum executionis impletæ posuit. *Donatus.*

Ponunt ferocia corda] Natura ferox in lenitatem mutatur. *Idem.*

Ferocia] Nam Afri, *genus intractabile bello.* Cerda.

Pæni] 'Αντίστοιχον est, quasi Phœni. *Servius.*

307 *Volente Deo*] Mercurio, vel Jove. *Servius.*

Volente Deo] Nam nisi dei, id est, Jovis vel Mercurii jussus intercessisset, natura ferox immutari non potuisset. Et quia reginæ partes in secundo locp posuit, correxit dicendo, *In primis.* Nam ipsa fuit lenienda, quæ vel incitare illos posset, vel violentiam comprimere. Et quoniam fieri non poterat, ut eodem temporis puncto ferocitatem ponerent, et amarent, libravit verba, et non dixit *amant*, sed *ponunt corda ferocia.* Donatus.

Volente Deo] Est hoc, quod Græci sæpissime dicunt, σὺν θεῷ: frigidi sunt Grammatici in fingendis ablativis, quos et ipsi dicunt absolutos. Everterem hic illos, nisi hoc jam alii ante fecissent. Mutationem hanc Pœnorum, ab Mercurio factam, derivant interpretes ad vim eloquentiæ, cujus præses Mercurius. *Cerda.*

Volente Deo] De hac boni ominis formula Scott. nod. Cicer. II. 14. Mercurium Punicæ genti præesse disce ex Scalig. III. 25. *Emmeness.*

In primis] Præcipue. *Servius.*

308 *In Teucros*] Pro in Teucris: alibi *in Teucros*, adversum Teucros: ut, 'Absumptæ in Teucros vires.' *Servius.*

Mentemque benignam] Eurip. εὐμενῆ γνώμην ἔχειν dixit, et Orpheus, εὐμενὲς ἦτορ. Quid si Poëta habuit ante oculos locum Aristophanis in Vespis hunc? Παῦσόν τ' αὐτοῦ τουτὶ τὸ λίαν στρυφνὸν καὶ πρίνινον ἦθος, 'Αντὶ σιραίου, μέλιτος σμικρὸν τῷ θυμιδίῳ παραμίξας, Ἤδη δ' εἶναι τοῖς ἀνθρώποις ἤπιον αὐτόν: *Fac desinat istos iliceos mores, duros, et acerbos, Mellisque parum vice defruti in hujus miscens injice pectus, Accipiatque erga homines mitem animum, atque benignum.* Adduxi interpretationem Floren. Christian. Robortellus Annotat. I. 19. per *mentem benignam*, accipit, pronam propensamque ad beneficia: nam *benignitas* sæpe ad beneficia, et liberalitatem refertur. *Cerd.*

309 *At pius Æneas*] Filium Æneas sacrorum omnium docetur, ex cujus persona latenter, quæ ad ceremonias veteres pertinent, sæpe monstrantur. Hic ergo Deus, apicis, quod insigne flaminum fuit, de quo loco suo in quarto libro dictum est. Vult ostendere igitur flamini extra medium pomerium post Solis occasum apicem ponere non licere. Æneas ergo hic ad Carthaginis litus adpulsus, ostenditur sine apice fuisse, id est, nudo capite. Nam cum ait, 'At pius Æneas per noctem plurima volvens, Ut primum,' &c. manifeste longius ab urbe intelligitur; unde animadvertendum est, extra pomerium fuisse. Nam in subsequentibus ostenditur, eum extra pomerium fuisse, cum ait Venus, 'Et qua te ducit via dirige gressum:' nam et augurium ei in finibus pomerii ostensum est, quod et ipsum Æneam respondentem signatius declarat sine apice fuisse, timentem enim ne piaculum incurreret, si cum Solis occasu nudo capite, id est, sine apice, inve-

niret, ita loquentem fecit; 'Et vacet annales nostrorum audire laborum, Ante diem clauso componet vester Olympo;' verebatur enim Solis occasum. Nudo autem capite ibi fuisse ostenditur; ubi ait, 'Restitit Æneas claraque in luce refulsit. Os humerosque deo similis. namque ipsa decoram cæsariem,' &c. Neque enim *Cæsariem* dicere debuisset, nisi quia nudo capite incedebat Æneas. Sed hæc Virgilio, et his similia sufficiunt ad indicandum omnium disciplinarum scientiam narrantem aliud ponere, neque propositum habet talia plenius exequi. *Servius.*

At pius Æneas] Interposita narrationi fuerant verba Veneris et Jovis in luctu Trojanorum: nunc ad narrationem redit eo, unde digressus fuerat, scilicet, *Et jam finis erat.* Donat.

Per noctem] Decet enim pro cunctis regem esse sollicitum. Et bene *per noctem*, ne a sociis, quos ipse consolatus erat, videretur per diem mærens. *Servius.*

Per noctem plurima volvens] Repræsentat in suo Ænea mores principum. Notus Homericus versus Il. II. Οὐ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα: *Non decet virum principem dormire noctem totam.* Et βουληφόρος, cujus consilio res administratur. Ab nobili hac sententia inchoat idem vates librum decimum Il. adducam integram: quia inde sumpta Virgiliana. Ἄλλοι μὲν παρὰ νηυσὶν ἀριστῆες Παναχαιῶν Εὗδον παννύχιοι, μαλακῷ δεδμημένοι ὕπνῳ· Ἀλλ' οὐκ Ἀτρείδην Ἀγαμέμνονα ποιμένα λαῶν Ὕπνος ἔχε γλυκερὸς, πολλὰ φρεσὶν ὁρμαίνοντα: *Ceteri quidem apud naves principes omnium Achivorum Dormiebant per noctem molli domiti somno: Verum non Atriden Agamemnonem pastorem populorum Somnus tenebat dulcis, multa animo volventem.* Græci (in his Hesiodus, Euripides, Plutarchus, Clemens) noctem vocant εὐφρόνην, ut aptam capiendis consiliis. Pindarus Nem. od. IV. γνώμαν σκότῳ κολλέδαι: *consilium solvit in tenebris.* Græci signate, οὐδὲ καθεύδειν αὐτὸν ἀξιοῖ δι' ὅλης τῆς νυκτός. Silius ita, 'Turpe duci totam somno consumere noctem O Rector Libyæ; vigili stant bella magistro.' Huc refer parœmiam, ἐν νυκτὶ βουλή: et sententiam Platonis Leg. l. VII. ἐγρηγορότες δὲ ἄρχοντες ἐν πόλεσι νύκτωρ, φοβεροὶ μὲν κακοῖς πολεμίοις τε ἅμα, καὶ πολίταις: *Magistratus nocte in urbibus vigilantes, terrori sunt tum hostibus, tum civibus.* Adducit Philostratus lib. I. de vitis Sophistarum hanc sententiam, et cuidam illorum attribuit, ὦ νύξ, σὺ γὰρ δὴ πλεῖστον σοφίας μετέχεις μέρος θεῶν: *O nox, tu plurimum particeps es divinæ sapientiæ.* Cerda.

810 *Alma*] *Lux alma* dicta quod alat universa: unde *alma Ceres*, quod nos alat. Nam Physici dicunt omnia per diem crescere: quomodo igitur Virgilius ait, 'Exigua tantum gelidus ros nocte reponet?' sed hoc pro miraculo positum est: et amplius sentit. *Servius.*

Ut primum lux, &c.] Est hoc quod Polyp. ἅμα τῷ φωτί: quod Plautus, 'cum luce simul.' quod Apuleius l. II. 'ut primum nocte discussa, sol novus diem fecit, et somno simul emersus et lectulo:' et l. VII. 'ut primum, tenebris abjectis, dies inalbebat, et candidum solis curriculum cuncta collustrabat:' et l. IX. 'Sed cum primum rota solis lucida diem peperit.' In Xenoph. etiam vidi Ἀναβ. l. II. ἅμα ἡλίῳ ἀνίσχοντι: et l. VII. ἅμα καὶ τῇ ἡμέρᾳ. *Cerda.*

Ut primum lux alma data est] Hunc locum deberi Homero de primo Odysseæ docet Macrob. Saturn. v. 4. *Emmeness.*

Locos] Et *locos* et *loca* dicimus, cum in numero singulari *locus* tantum dicamus. Simile est et *jocus*, nam et *joca* et *jocos*: ut Sallustius in Jugurth. 'Joca atque seria cum humillimis exercere.' Et, Cic. 'Quam multa joca solent esse in epistolis.' Et, 'Tum

juvenes agitare jocos.' *Servius.*

Locosque Explorare novos] Od. Z. et K. Ὤ μοι ἐγώ, τέων αὖτε βροτῶν ἐς γαῖαν ἱκάνω; Ἦ ῥ' οἵγ' ὑβρισταί τε καὶ ἄγριοι, οὐδὲ δίκαιοι; Ἠὲ φιλόξεινοι, καί σφιν νόος ἐστὶ θεουδής; Ut autem hic loca inculta dixit, sic Od. K. Ἔνθα μὲν οὔτε βοῶν, οὔτ' ἀνδρῶν φαίνετο ἔργα. Tale autem consilium Jasonis describit Orpheus, cum ad Circæum litus appulisset: ὡς δ' ἐφ' ἵκοντο Νηὸς ἀποπρολιπεῖν πολλοὺς ἐρίηρας ἑταίρους, Διζόμενοί τινας ἐξ ἀνθρώπων ἐπ' ἀπείρονα γαῖαν Κιρκαίην, γνῶμεν δὲ πόλιν τε καὶ ἤθεα λαῶν. *Germanus.*

Locosque explorare novos] Id est, cum cura inspicere, ut recte notavit Scefferus ad Phædr. fab. I. 3. 'explorato rege.' *Emmeness.*

311 *Quas vento access. oras*] Sine præpositione. Sallust. 'Genua patrum advolvuntur.' Superius dictum figuram fieri, cum præpositio detracta nomini, verbo copulatur, et plerunque eam suam retinere naturam, plerunque convertere. Hoc igitur sciendum est, quod cum casum suum retinet, Hysterologia est, ut hoc loco: quum autem mutat, figura est, ut, *Cumarum adlabitur oris. Oris* enim pro *oras* posuit. Plerunque etiam superfluas ponunt præpositiones. *Servius.*

312 *Qui teneant*] Jure dubitat, cum omnia cernat inculta. Ordo est, *Qui teneant, hominesne feræne.* Media per parenthesin dicta sunt. *Idem.*

313 *Exacta*] Exquisita. Et ostendit providum regem per se curantem commoda sociorum. *Idem.*

Exacta] Proposuerat plura in masculino et feminino, hæc autem ut complecteretur, posuit neutrum. *Donatus.*

Sociisque exacta referre] Non placet quod in Longobardico, et aliquot aliis legitur: *sociis exacta*, absque copulativa particula, quæ necessario hic expetitur. Membra enim hæc ita colligata sunt, ut particula copulativa sit pro redditione caussæ. Ideo enim exit, ut exploret: ideo quærit quas vento accesserit oras, et qui teneant, ut sociis exacta referat. *Pierius.*

Exacta] Id est, exquisita, et exacte cognita. H. Stephanus *exacta, κατ' ἀντιμέρειαν* adverbialiter pro *exacte* positum opinatur: et Hortensius recta fronte id affirmat. *Taubmann.*

Exacta] Noster Æn. IV. 475. 'tempus secum ipsa, modumque Exigit:' et Horat. Sat. II. 4. 'exacta ratione,' id est, exquisita, explorata. *Emmen.*

314 *In convexo nemorum*] Prœconomia est ad caussam pertinens. Non enim tenebitur ab Afris, ut Ilionei, et qui cum ipso supervenerant. *Servius.*

Classem in convexo] Exiturus cum solo Achate, nec omnino inermis fuit, ut temerarius: nec omnino armatus, ut timidus: cum solis igitur inquit hastilibus, et uno socio. In solitudinem enim iturus, debebat esse expeditus, propter requisitionem celerem et maturum reditum: ac omnia circumspectus, socios omni cautela occultat. Cui rei inseruit descriptionem portus: 'Classem in convexo nemorum,' &c. Quanta ergo diligentia fuit, qui non antea profectus, quam sociorum saluti consuluisset: et cum uno ad incertum pergit. Additur aliud ad laudem a loco, tempore, et persona. Nam cum sese fæmina, ad fallendum composita, sola in silva obtulisset, motus libidine non est, quamvis virginitas, pulchritudo, et vestitus accenderent. Accedebat ad castitatem, congeries calamitatum, quæ etiam libidinosos coërcet. Unde Terentius, 'Nulla adeo ex re istud fit, nisi ex nimio ocio.' Debuit Venus offerre loquendi fiduciam, ne improbum videretur, quod cum virgine, quum sola tunc esse putaretur, misceret colloquium. Sed et ad fallendum quoque pertinebat, ut non solum specie, sed etiam sermone imprudentes traduceret, et ad interrogandi necessitatem venire posset. *Donatus.*

Convexo] Curvo: unde etiam *convexum cœlum* dicitur. Sane subaudimus *Loco*, ut alibi, *Castrorum et campi medio*, id est, spatio. Nemorum autem modo silva. Interest autem inter *nemus* et *silvam* et *lucum*; *lucus* enim est arborum multitudo cum religione, *nemus* vero composita multitudo arborum, *silva* diffusa et inculta. *Servius.*

Sub rupe cavata] Periphrasis est speluncæ. *Idem.*

315 *Arboribus atque horrentibus umbris*] Umbris arborum, quo modo, 'Molemque et montes:' aut certe arboribus et umbris speluncæ: et bene ostendit omnia curvis adlata navibus non ... quæ venerant cum Ænea. Classem autem occulit et clausit. *Idem.*

316 *Occulit*] Pro occuluit; id est, abscondit et clausit. *Idem.*

Comitatus Achate] Bene ostendit Æneam esse fortissimum, nec quidquam timere; dicendo, *uno graditur comitatus Achate*. Et dictum est quæri cur Achates Æneæ sit comes: varia quidem dicuntur, melius tamen hoc fingitur, ut tractum nomen sit a Græca etymologia; ἄχος enim dicitur solicitudo, quæ regum semper est comes. *Idem.*

317 *Bina*] Si ad utrunque referas, bene dixit *bina*: si ad Æneam tantum, antiquis mos est, ut supra diximus; *bina* pro duobus poni: sicut interdum *duplices*. Idem.

Lato ferro] Id est, lati ferri: ut, 'pulchra prole.' *Idem.*

Bina manu lato crispans] Eurip. in Rhes. δίβολον τ' ἄκοντα πάλλων. Et Il. M. δύο δοῦρε τινάσσων Græcis item δίπαλτος vibrans bina tela. *German.*

Bina manu] Ita Hom. Iliad. M. δύο δοῦρε τινάσσων: item: πάλλων δύο δοῦρε. Apud Sophoclem δίπαλτος, vibrans bina tela, ambidexter, &c. Vide Cæl. Rhodig. I. 5. et XXV. 5. Repetitur idem versus Æn. XII. de Turn. ubi Not. vide vs. 165. *Taubm.*

Crispans hastilia ferro] *Crispare* Maroni est, quod Homero πάλλειν. Alio loco *coruscare* dixit, 'oditque moras, hastamque coruscat.' XXIII. 14. *Turnebus.*

318 *Media sese tulit obvia*] Quam Græci ὕλην vocant, poëtæ nominant silvam, id est, elementorum congeriem, unde cuncta procreantur. Et multi volunt Æneam horoscopum in Virgine, ibi etiam Venerem habuisse. Bene ergo in media silva virginis habitu ei Venerem poëta facit occurrere: quia, ut supra diximus, Venere in Virgine constituta, et misericordes procreantur fœminæ, et viri per mulieres felices sunt futuri, ut probamus in Ænea, quoniam misericordia Didonis servatur. *Servius.*

319 *Virginis os habitumque gerens*] Vultum et amictum. Habitus apud veteres dicebatur, tam corporis, quam eorum quæ præter corpus sunt: et bene *gerens*, non habens, quod geri putantur aliena. *Idem.*

320 *Spartanæ*] Lacænæ. Sparta enim civitas est Laconiæ, ubi sunt puellæ venatrices. Redditur autem causa cur virgo sit in silvis, scilicet propter venatum. *Idem.*

Spartanæ] Alludit ad Lycurgi institutum apud Lacedæmonios, quo sancitum erat, ut virgines virilibus officiis, musica, cursu, palæstra, disco, jaculis, agitatione equorum, itemque venatu exercerentur: unde et mons in Laconia dictus est *Parthenius*, quod in eo virgines venari consueverint. Vide Plutarch. in Lycurgo. *Taubm.*

Threïssa] Thracia, et est solutio: nam *Thressa* facit, sicut, *Cressa genus Pholoë*. Veniunt autem ab eo, quod est *Cres*, *Thres*. Ut autem *Creïssa* non faciat, illud est, quia *Cressa* per η simpliciter scribitur, nec potest recipere solutionem. *Threïssa* autem ει diphthongon habet, unde et resolvitur. *Servius.*

Fatigat] Suo scilicet cursu. Sane quidam *fatigat* pro fatigavit accipiunt,

...s pro præterito, sicut et *præ-*
r pro præversa est. *Idem.*

...*fatigat*] Quæ patrem a (quos diuturno bello vexasse ...tur) captum manu coacta celer...ecepit. Fuit et *Harpalyce*, quæ ...m ardentissimo amore cum ...et, spreta dolore animi inte... quo canticum quoddam *Har-*...dicebatur: ut notat Turneb. ...qui et hoc nomen per *y* scri...m censet. *Taubmann.*

...*gat*] Hoc verbum idem quod ...*ercere*, et *delassare*. Hor. sat. ...vel si Romana fatigat Militia ... Græcari:' sic et *exercere* ...*igare* vs. 431. *Emmeness.*

Harpalyce] Quidam a patre ...ico, qui rex Amymoniorum ...gentis fuit, ita nutritam di...ut ipse Camillam a Metabo Hæc, patre propter ferociam ... pulso, ac postea occiso, fu...silvas, et venatibus latrociniis...vendo ita efferata est; et hujus ...atis et exercitii facta est, ut ...ad vicina stabula, coacta ino...currereret, et rapto pecorum ...sequentes etiam equites in ...ate vitaret; sed quodam tem...positis ad insidias cervorum ... capta et occisa est; cujus ...m nobilitavit eorum exitus, qui ...ciderunt: statim enim in vi...rta contentio est, cujus fuisset ..., quem Harpalyce rapuerat, ita ... certamine non sine plurimis ... dimicaretur. Postea con...o servata est, ut ad tumulum ... populi convenirent, et prop...ationem per imaginem pugnæ ...erent. Quidam hujus patrem ..., ut alii volunt a Myrmidoni...ptum, collecta multitudine as... liberasse celerius, quam de ...s credi potest. Unde et flu...icitur celeritate transire. *Ser-*

...*erem Hebrum*] Multum quidem ...mini epitheto addidit; sed falsum est, nam est quietissimus etiam cum per hiemem crescit. Est autem in Thracia ante muros Cypsalæ civitatis, de locis superis Thraciæ veniens: dictus autem ab Hebro, Hemi et Rhodopes filio. *Idem.*

Fuga prævertitur] Id est, cito cursu prævenit, ut Non. Marc. c. 4. Noster active habet Æn. VII. 807. 'cursuque pedum prævertere ventos.' et XII. 345. 'vel equo prævertere ventos.' Vide, quæ Lambinus notavit ad Hor. Sat. I. *Emmeness.*

Prævertitur] Id est, transit. Dicimus autem et *prævertit* et *prævertitur*, nova ratione. Nam passiva declinatione utimur in activa significatione, ut hoc loco: 'Cum ipsi præimus enim tunc prævertimur.' Cum autem activa declinatio est, passivam habet significationem, ut, 'ille me prævertit.' Alii *prævertitur* sic positum volunt, ut 'Bellantur Amazones armis,' pro *prævertit* et bellant. *Servius.*

Prævertitur Hebrum] Servius, *transit*, interpretatur: alii, *velocitate superat*. Ita Catullus: 'Flammea prævertens celeris vestigia cervæ.' *Hebrus* autem fluvius Thraciæ: in quem caput Orphei a Bacchis projectum fuit. *Taubmann.*

322 *Namque*] Ut ostendatur esse venatrix. *Servius.*

De more] Venantum. *Serv.*

Habilem] Aptum sexui. Unusquisque enim arcum habet pro viribus suis. *Idem.*

Namque humeris] Expressit personam venatricis: de qua re Scaliger III. 2. *Habilem* autem aptum illi sexui *arcum* dicit. Ita Eurip. φαρέτραν εὐτρεπῆ: et Sophocles Apollinem εὐφαρέτραν nominat. Mirum vero, inquit idem Scaliger, quantum afferat vel affectus vel ornamenti vox, quæ in principio carminis ponitur post expletam sententiam: quæ vox illi tamen apposita apponit et sensum: ut hic, et Æn. XI. *Venatrix, &c.* Quam

figuram *Expressionem* appellat. Exempla videas IV. 48. Quod sequitur, 'dederatque comam diffundere ventis,' Græca dictum figura. (ἔδωκε τοῖς ἀνέμοις διαχέειν.) Sic in Æn. v. 'dat ferre talentum.' *Taubmann.*

323 *Venatrix*] Similis venatrici, id est, quasi venatrix, ut, 'At medias inter cædes exultat Amazon.' *Serv.*

Comam diffundere] Ut diffunderetur. Græca autem figura est. Sic alibi, 'argenti magnum dat ferre talentum.' Et, 'tu das epulis accumbere Divum:' unde, *Da bibere* usus invenit, quod facere non debemus, ne duo verba jungamus, nisi in poëmate. *Idem.*

Dederatque comam diffundere ventis] In veteribus omnibus exemplaribus, quotquot habere potui, *comam* unitatis numero scriptum animadverti: in multis, *comas*. In plerisque etiam, *defundere*. Sed id vitio temporum. Porro *suspendere arcum*, et *comam ventis dare*, virginum esse speciem, Donatus ait, siquis quod sit virginis os, qui habitus, quæsierit. *Pierius.*

Comam diffundere ventis] Quales habuerunt vaticinantes, sparsos nempe: Ovid. Epist. Heroid. v. 114. 'Sic mihi diffusis vaticinata comis.' Græci *diffundere* διαχέειν. vid. Salmas. Plin. exerc. p. 468. qui talem comam nominabant ἀπόχυτον et εὔχυτον: eundem adi. p. 764. *Emmeness.*

324 *Nuda genu*] Nudum genu habens: ut si dicas; *bonus animum*: et est Græca figura: sed non ea, quam diximus fieri per participium præteriti temporis, et casum accusativum: hæc enim per nomen fit, quamvis ad unam significationem recurrant. *Servius.*

Sinus collecta] Ut, 'Oculos suffusa nitentes.' *Idem.*

Nuda genu, nodoque sinus collecta fluentis] Similis Synecdoche apud Ovid. Met. x. 535. de Venatricis habitu: 'Per juga, per silvas, dumosaque saxa vagatur Nuda genu, vestem ritu succincta Dianæ.' Et Fast. II. 407. 'Illa super suras tunicam collecta.' Pro quo legitur *succincta*: ut in priori loco: quod Stat. Achill. II. vocat *sinus innectere*: contrarium est, quod paulo post sequitur: 'vestesque latentes Diducit, sparsosque studet componere crines.' Huc faciunt illa Callimachi in hymno Dianæ, describentis vestitum venaticum vs. 11. ἐς γόνυ μέχρι χιτῶνα ζώννυσθαι. Vide illic annot. B. Vulcani et de venatricis habitu Scal. III. 2. *Emmeness.*

325 *Ac prior*] Paulo post sequitur, *inquit*. Servius.

Heus, inquit] *Heus* adverbium vocantis est; alias interjectio dolentis est: ut, 'Heus etiam mensas consumimus, inquit Iülus.' *Servius.*

Juvenes] Explicationibus præmissis adjice aliam, quæ fortasse verior. Magni illi Heroes *Juvenes* dicebantur elogii et laudis loco. Propertius el. II. 22. de Ulysse, 'Sic a Dulichio juvene est elusa Calypso.' De Argonautis Catullus: 'Cum lecti juvenes.' Ovidius in Epist. 'Excipit hospitio juvenes Æeta Pelasgos.' De Hercule Propertius eleg. I. 20. 'At comes invicti juvenis:' id est, Hylas comes Herculis. Ita Ovidius Fast. v. ut dicat Herculem susceptum hospitio a Chirone, ita concipit: 'Excipit hospitio juvenem Philyreïus heros.' Ita fortasse Augustus dictus Horatio od. II. 1. et Virgilio Georg. I. *juvenis* adulatione magna. *Cerda.*

Ac prior, heus, inquit, juvenes] Non imperite poëta Venerem priorem loqui fecit, sed ut fiduciam Æneæ det loquendi. Idem observat Donatus ad Ter. A. II. 1. 18. *Emmeness.*

Monstrate] Interrogatio est brevissima, quæ tamen necessaria ad fallendum continet: dixitque et signa vestitus, et habitum expressit. Brevius autem respondet Æneas, nec tamen a propositis aberrat. *Donatus.*

326 *Vidistis*] Plerumque duo diversa in unum exitum cadunt, licet

in significent, ut hoc loco; ... enim, etiam ad vocem perti- ... id etiam ex Æneæ responsione ... ur. *Servius.*

...tem] Investigantem; quia ... es cum vestigant, quasi viden- ... tur. *Idem.*

...um] Non tanquam nota sit ...er, sed ut est in consuetudine.

Succinctam] Instructam: vel, ... dicunt, in cingulo habentem ...am. *Idem.*

...tam *pharetra, &c.*] Inveniebam ... codices aliquot antiquos, in *pharetram* loco hoc, accusandi ...riptum esset. Sed vulgato- ...me omnium turba oppressus, ...temporibus accommodarem, ne ... quidem ulterius facturus. Sed quum Prisciani, Gram- ...multorum opinione non indili- ...neque imperiti, sententia me- ...occurrisset: ne cuipiam eum ...um neglexisse viderer, quid ...per hoc sensisset, adnotare vi- ...it. Ubi enim copulativarum ..., casus eosdem sociare, quo- ...amen apud auctores his con- ...nibus contraria, tradit inve- ...cujus exempli Virgilianum ...at carmen, 'succinctam pha- ...et maculosæ tegmine lyncis.' ...tamen inficiatur, melius in qui- ...n codicibus absque ... *Pharetra* ... casu inveniri. Alibi enim ...m Virgilio dictum, *Palla suc-* ...*cincta.* Quo vero accusativum ...putur exemplum esse, *Magicas* ... *accingier artis:* eam vero esse ...tis in constructione caussam ...od *succingor hanc rem*, et *hac re* ... dicimus: sæpeque hoc de ...ia fieri ab auctoribus, ubi an- ...t constructio dictionum. Ad- ...m, quosdam Lyncis cursum a ...ni accipere: ut sit, *prementem cursum, aut spumantis Apri.* ...e nos indicare nunc institui- ...m judicare. *Pierius.*

Maculosæ lyncis] Epitheta tribus modis ponuntur, aut laudandi, aut demonstrandi, aut vituperandi, hic maculosæ demonstrandi est. Lyncus rex Scythiæ fuit, qui missum a Cerere Triptolemum, ut hominibus frumenta monstraret, susceptum hospitio, ut in se inventi frumenti gloria tanta migraret, interimere cogitavit: ob quam rem irata Ceres, eum convertit in lyncem, feram varii coloris, ut ipse variæ mentis extiterat. Erit autem nominativus *hæc lynx;* ut *Pan, Tros,* quæ in genitivo una syllaba crescunt. *Servius.*

Maculosæ tegmine lyncis] Mos autem venatoribus erat antiquitus, spoliis animantum, quas ipsi confecerant, se vestire. Et apparet, lyncis tergus, ob levitatem, priscis in usu fuisse; perinde ut nostris hodie lupina. Catullus etiam *maculosa terga* lyncum, dixit; quas noster Ge. II. *varias.* Taubmann.

328 *Spumantis*] Id est, spumosi, participium loco nominis positum. *Servius.*

Cursum clamore prementem] Insequentem. Ut ipse alibi, 'Ingentem clamore premes ad retia cervum.' *Id.*

Spumantis apri] Præ ardore et ira. *Premere* autem, ut et *Agitare*, itemque *Excitare*, verba esse venatoria, Turnebus notavit XII. 12. ita Ge. III. 'Ingentem clamore premes ad retia cervum.' Isidorus l. X. 'Quattuor sunt Venatorum officia: Vestigatores, Indagatores, Alatores, Pressores,' pro quo alii *Prensores;* sed male. Ibidem: 'Venator, quasi Venabulator, a venatione qua bestias premit.' *Taubmann.*

329 *Et*] Antiqui sane omnes codices quos inspeximus, *et Veneris*, non *at* habent. *Pierius.*

Orsus] Nunc, cœpit: alias, finit: ut, 'Sic Juppiter orsus.' Sed illic proprie posuit, et hic usurpatum est. Præteritum enim est participium. *Servius.*

Et Veneris contra, &c.] Hunc, in-

quit J. C. Scaliger, ex Ulysseæ v. esse, observavit etiam Macrobius, sed pessimo judicio lancinavit. Quanto enim cum majore decore noster? Cum ea primum dubitatione, 'O quam te memorem, Virgo!' est ἠθικὴ oratio. Etiam dubitationis caussam affert, *namque haud tibi vultus Mortalis*: hoc ex adspectu. Illud efficacius, 'nec vox hominem sonat.' Tum assertio per repetitionem, 'o dea certe!' Adjungit etiam religionem: ne offendat Numina; et cum modestia distribuendo dubitationem: 'An Phœbi soror, an Nympharum sanguinis una?' Nefas enim erat, deum, deamve alio, quam suo nomine, appellare; neque obtinebat vota. Itaque evocata legas Numina apud Livium. Et ea de caussa Numinis illius, cujus in tutela Roma esset, nomen tacitum et arcanum. Postremo, Dianæ similem, dixit Homerus; hic expresse *sororem Phœbi*. Hæc ille v. 3. *Taubmann.*

330 *Audita neque visa*] Hinc probatur, quia superius hoc interrogaverat *Venus*. Sane quidam *Audita*, ad illud responsum, *Clamore prementem*: ad *vidistis si quam*, *neque visa* responderit. *Servius.*

331 *O quam te*] Quæ dea sit dubitat, nam deam esse confidit: o, *dubitativa*, alias *optativa*, ut 'adsis o Tegeæe favens.' *Idem.*

O quam te] Completo responso, explicat seriem æstimationis, quam de ea habuit. *Donatus.*

332 *Nec vox hominem sonat*] Græca figura est. *Servius.*

Nec vox hominem sonat] De utroque sexu *homo*. Falso verbis neutris adnumeratur *sonare* noster Ecl. I. 5. 'Formosam resonare doces Amaryllida silvas.' Ecl. v. 63. 'ipsæ jam carmina rupes, Ipsa sonant arbusta.' Tibull. Eleg. I. 3. 'Dulce sonant tenui guttore carmen aves.' alia Sanct. in Minerva p. 187. *Emmeness.*

O dea certe] Hic o distinguendum, uti post inferat, *dea certe*: confirmans opinionem suam, et est conclusio syllogismi, qui constat ex propositione, adsumptione, conclusione: nam si nec vox, nec vultus mortales sunt, restat, ut dea sit. *Servius.*

O dea] Cum hoc pronunciatum sit, sequatur *Certe, an Phœbi soror*. *Don.*

333 *An Phœbi soror*] Diana: quæ est venatrix. Bene autem suspicatur pro loco et qualitate habitus personæque: perite autem Poëta dicendo, *An Phœbi soror*, videtur de nomine Apollinis dubitare. Constat enim hunc Deum a diversis gentibus vel civitatibus, diversis nominibus appellari, secundum genera beneficiorum, quæ vario divinitatis genere præstare consuevit: cui Deo sagittas datas volunt, quia, ut vis morbi, ita hoc telum sit occultum. Hunc tamen Deum et ad *liberum* custodiam, et ad divinitatem, et ad medicinam, et ad res urbanas, quæ placida sunt, et ad bella pertinere longinqua, cui laurum ideo consecratam, quia hæc arbor suffimentis purgationibusque adhibeatur; ut ostendatur, nullum templum ejus nisi purum ingredi debere. Cautum enim est, ne Sacerdos ejus domum ingrediatur, in qua ante quintam diem funus fuerit. Quidam tamen *an* pro *sive* antique dictum volunt: nonnulli conjunctionem mutatam adserunt, pro *Aut Phœbi, aut Nympharum sanguinis una*. Alii autem conjunctionem disjunctivam volunt, ut Sallust. 'Perrexere in Hispaniam an Sardiniam.' *Servius.*

An Phœbi soror, an, &c.] Vetera quædam exemplaria legunt, *aut Phœbi soror aut Nympharum*. Sed *an* interpretes agnoscunt. Insuper Donatus ait, *o Dea* clausulam esse superioris membri. Nam quum pronuntiatum fuerit *o Dea*, sic debet dici: ut ille tradit, *certe an Phœbi soror, an Nympharum sanguinis una, Sis felix.* Pierius.

An Nympharum sanguinis] Id est, generis. *Servius.*

334 *Sis felix*] Propitia: hoc est, felicitatem præstes, vel felix mihi. Felix enim dicitur et qui habet felicitatem, et qui facit esse felicem: ut in Bucolicis, 'Sis bonus o felixque tuis.' Unde et contra Juno in VII. dicit, 'Quæ potui infelix,' id est, adversus Trojanis. *Idem.*

Sis felix] Sic Stat. Achill. l. II. 'Sis felix, taceasque precor,' id est, propitia. Taubmannum adi Ecl. v. 65. contrarium apud Pers. Sat. VI. 12. *auster infelix* pro inimico. *Emmeness.*

Leves] Levem facias. ut, 'Levat ipse tridenti.' *Servius.*

Quæcunque] Seu Diana, seu Nympha. *Idem.*

Quæcunque] Sive Diana sive Nympha. Hic autem *Æneæ* datur scientia religionum; non enim posset aliquid divinum intelligere in hominis forma, nisi quia pollebat omni scientia sacrorum. *Donatus.*

335 *Quo sub cælo*] Aut sub qua parte cæli, aut secundum Epicureos, qui plures esse volunt cœlos, ut Cicero in Hortensio. *Servius.*

Tandem] Hoc loco vacat *Tandem*: enim, *dum*, *gentium*, *locorum*, *terrarum* significatio posita, ad ornatum pertinet: 'Aut *tandem* doceas quia vix cuiquam hoc contigit:' *tandem* pro expletiva particula est. *Idem.*

336 *Hominumque locorumque*] Hypermetrus versus: unam enim plus habet syllabam: qui quotiens fit, debet sequens versus a vocali incipere: ut hoc loco: item, 'Omnia Mercurio similis vocemque coloremque, Et crines flavos.' Nisi fortassis fiat in fine vocalium collisio; ut est, 'Nec cura peculi.' Hic enim non est necesse, ut sequens versus a vocali incipiat. *Servius.*

337 *Erramus, vento huc et vastis fluctibus acti*] Hic quoque numerus in Romano codice, atque etiam in aliquot aliis antiquis trimetro clauditur, *erramus vento huc et*. Altero inde trimetro soluto, *vastis fluctibus acti*. Quod majorem præ se fert contationem, in rei magnæ relatione percommodam: dum singulis dictionibus, quæ unum pedem claudant, ea interjicitur mora. in aliis, *vastis et fluctibus acti*. Pierius.

338 *Multa hostia*] Cogebat non ad interrogata respondere, quia et ipsos ignorantes cupiebat instruere. Sed primo, non primis, sed novissimis occurrit: nam si oblationem sacrificii in extremo positam, tacendo acceptasset, confirmasset se deam, quod confutare festinat. *Donatus.*

Cadet hostia] Sic Græci πίπτειν et πεσεῖν dicunt. Eurip. in Iphig. μόσχοι τε πρὸ γάμων ἃς θεᾷ πεσεῖν χρεὼν Ἀρτέμιδι· et Iph. in Taur. de mactando Oreste et Pylade: ὁσιώτερον γοῦν τῇ θεῷ πέσοιεν ἄν. et Æsch. in Suppl. δεῖ κάρτα θύειν, καὶ πεσεῖν χρηστήρια Θεοῖσι πολλοῖς, πολλὰ πημονῆς ἄκη. Sic Tibull. II. 'Vota cadunt, utinam strepitantibus advolet alis, Flavaque conjugio vincula portet Amor:' ubi *vota*, *ἱερεῖα* accipio, hostias votivas: neque enim caducis votis res, argumentumque convenire potest: quandoquidem, præcedentibus versibus, exaudita Cherinthi vota descripsit, eo consilio, ut jam poëta gratus, Diis in gratiam Cherinthi vota reddere, et solvere immolatis victimis videatur, eadem pene phrasi, qua *Æschylus* πεσεῖν χρηστήρια dixit, hoc est, ἱερεῖα, καὶ σφάγια. Non in eam partem fortasse accepisse videri potest Tibull. quam Propert. l. I. 'Omniaque ingrato littore vota cadunt:' quamvis et ad non litantes victimas trahi possit Propertii sententia, quod frustra ob desertam Cynthiam, sacra et vota in ingrato littore, a se fieri queratur, per eam quam susceperat navigationem. Idem Propert. IV. 'Et cadat ante meos icta juvenca focos.' *Germ.*

Hostia dextra] *Hostiæ* dicuntur sacrificia, quæ ab his fiunt, qui in hostem pergunt. *Victimæ* vero, sacrificia quæ post victoriam fiunt. Sed

hæc licenter confundit auctoritas. *Servius.*

Multa tibi, &c.] Artificiose epilogum absolvit a remuneratione et gratiarum actione. Huic autem loco non valde absimilis est ille Ovid. Met. XIV. 4. sub persona Æneæ ad Sibyllam.: 'Seu dea tu præsens, seu diis gratissima,' &c. Notetur item Voti formula; et præterea *Cadendi* verbum: quomodo et Græci usurpant suum πίπτειν et πεσεῖν. Sic Tibull. el. II. 2. 'Vota cadunt: utinam strepitantibus advolet alis, Flavaque conjugio vincula portet Amor!' Ubi *vota*, ἱερεῖα, accipit Germ. Valens, hostias votivas: non caduca vota: ut jam Poëta gratus, diis vota reddere et solvere immolatis victimis, ob Cherinthum exauditum, videatur; eadem pæne phrasi, quam Æschylus πεσεῖν χρηστήρια dixit, hoc est, ἱερεῖα καὶ σφάγια. Propert. l. IV. 'Et cadat ante meos icta juvenca focos.' Ita ibidem el. X. 'Juppiter, hæc hodie tibi victima corruet Acron. Voverat: et spolium corruit ille Jovi.' *Taubmann.*

Multa tibi, &c.] Fere eadem locutio apud Stat. invenitur Achill. l. II. 'te longus honos æternaque cingent Templa:' ubi per *longum honorem* intellige sacrificium multarum hostiarum. *Emmeness.*

330 *Equidem*] Nunc, *ego quidem* significat, alias expletiva particula est. *Servius.*

Tali me dignor honore] Id est, sacrificio. Et aut vult se probare non numen, sed virginem Tyriam: aut ideo non amplectitur sacrificium, ut diutius lateat: aut certe quia Paphiæ Veneri, quæ Cypri colitur, thure tantum sacrificatur et floribus: qui ait, 'Ubi templum illi centumque Sabæo Thure calent aræ, sertisque recentibus halant.' *Idem.*

Tali] Nam si honorificentiam mereor, talis erit, quæ homini præstanda, non deo exhibenda sit. *Donatus.*

Dignor] Dignam me judico: ut, 'Conjugio Anchisa Veneris [illegible] superbo,' id est, digne habita.

Haud equidem tali me dignor [illegible] Respuens Venus hostiam, all[illegible] ter ad morem veterem, quo [illegible] sacra fiebant, non sanguine e[illegible] ficina, sed thure ac floribus. [illegible] tat vir doctus Nannius, adv[illegible] Horatium, qui Carm. I. 19. d[illegible] sacrum Veneri, ita ait: 'Hic mihi cespitem, hic Verbenas, ponite thuraque Bimi cum meri: Mactata veniet lenior' [illegible] Et verba Acronis ex codice [illegible] nio hæc: 'bene verbenas, c[illegible] et thus Veneri promittit, q[illegible] placatur sanguine.' Virgilius, equidem tali me dignor [illegible] Item: 'centumque Sabæo Th[illegible] lent aræ, sertisque recentibus [illegible] *Cerda.*

340 *Virginibus Tyriis*] Quia suspicari poterat, quibus sig[illegible] deam se putarent. Idcirco ill[illegible] tur avertere. Habitus enim, [illegible] deam suspicamini, non meus [illegible] quit, sed omnium Tyriarum vi[illegible] quæ in his regionibus sunt. [illegible] patrius mos pharetram et co[illegible] præbet. Hoc autem facile [illegible] illa persuadere, quia Æneas [illegible] nes ac homines ignorare [illegible] *Donatus.*

341 *Purpureo*] Aut pulch[illegible] russi, aut rosei coloris. *Servi*[illegible]

Purpureo alte suras] Supra [illegible] 'Puniceo stabis suras evin[illegible] thurno.' Hunc locum, et supe[illegible] *Namque humeris de more habi*[illegible] admonuit me acri judicio vir [illegible] nius, ut conferrem cum illo [illegible] dronici Ione apud Terentianum [illegible] jam purpureo suras include co[illegible] Baltheus et revocet volucres [illegible] tore sinus, Pressaque jam [illegible] crepitent tibi tela pharetra, et odorisequos ad certa cub[illegible] nes.' Subjecit item ex Arnol[illegible] quæ ad rem locumque hunc hæc verba: 'Semitectis fu[illegible]

Diana, aut ad libidinem concitans Venus nuda, Anubis cum canina facie.' Sed et idem observavit Giphanius, Dianæ purpurea attributa calceamenta, quod Laconico cultu se gereret, Spartæ præcipuo honore culta, Laconumque calceamenta ἐρυθρὰ testatur Pollux l. VII. ut et v. venatorum ὑποδήματα, κοῖλα εἰς μέσην κνήμην ἀνήκοντα, δεσμῷ ἀκριβεῖ περιεσταλμένα, ut et *suras vinctas alte* hic Maro dixit. Ego quoque apud Plutarch. in Numa observavi Spartanas virgines φαινομηρίδας dictas. Certe apud Eurip. in Androm. Peleus Menelao objicit in invidiam Helenes hunc Spartanarum virginum cultum, ut inhonestum et intemperantem, οὐδ' ἂν, εἰ βούλοιτό τις, Σώφρων γένοιτο σπαρτιατίδων κόρη, Αἳ ξὺν νέοισιν, ἐξερημοῦσαι δόμους, Γυμνοῖσι μηροῖς, καὶ πέπλοις ἀνειμένοις, Δρόμους, παλαίστρας τ' οὐκ ἀνασχετοὺς ἐμοὶ, Κοινὰς ἔχουσι· κᾆτα θαυμάζειν χρεὼν, Εἰ μὴ γυναῖκας σώφρονας παιδεύετε. Calaber l. I. sententiam Maronis reddidisse videtur uno epitheto, quo Penthesileam βαθυκνήμιδα vocat. *Germanus.*

Suras vincire cothurno] *Cothurni* sunt calceamenta etiam venatoria, crura quoque vincientia: quorum quivis utrique aptus est pedi. Ideo et numero usus est singulari. *Servius.*

Vincire] Nam vinculis cothurni illigabantur. Ovid. Amor. eleg. III. 1. 'Lydius apta pedum vincla cothurnus habet.' Pollux l. VII. ὑποδήματα δεσμῷ περιεσταλμένα: *Calceamenta illigata vinculo.* Cerda.

342 *Punica regna vides*] Ad illud *Et quo sub cælo tandem.* Et quidam *Vides*, pro *visurus es* accipiunt. Nam quemadmodum in media silva urbem videt et Tyrios? Hic attentum facit Æneam. *Servius.*

Punica regna vides] Brevis et concinna narratio: non enim debuit Æneas sub incerto diutius teneri: et ipsa idem volebat. Respondet autem eo ordine, quo interrogatur. Ille enim, *quo sub cælo, &c.* Hæc *Punica regna*, et designato loco dicit personas; *Tyrios* inquit, et addit superioris conditoris nomen. *Donatus.*

Agenoris urbem] Quam fecerunt Agenoridæ. Agenor autem, Neptuni filius, rex Libyæ et Phœnicis: de cujus genere Dido originem duxit. Et sic dictum est, ut, 'Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris;' id est, ad Cumas; quas fecerunt hi, qui de Chalcide venerant, civitate Eubœæ. *Servius.*

Agenoris urbem] Antonomasia, pro *Didonis urbem.* Quippe ex Jove natus est Epaphys: hinc Belus priscus: hinc Agenor: hinc Phœnix: hinc Belus secundus, pater Didonis, Pygmalionis, et Annæ. Itaque *Agenor* auctor istius urbis, proavus Didonis, et rex Phœniciæ fuit. Ne autem Æneas opinaretur, se in Phœniciam tempestate appulsum, cum hæc dicentem audiret, aperte regionem nominans, addit: *sed fines Libyci:* nam et alibi potuerunt esse Tyrii. Et quidem fines Libyci, non *Libya* dicit; quia illic, occurrente pelago, Africæ termini clauduntur. Videtur autem hic locus emphasin habere ex persona Poëtæ, quod indicant illa 'genus intractabile bello:' quæ non ad laudem, sed ad vituperium dicta apparent. Nec poterat nisi cum stomacho, de Afris, Romanorum hostibus, loqui Poëta. *Taubmann.*

343 *Sed fines Libyci*] Antedictam terram nunc aperte regionem ostendit, dicendo, *Libycos fines.* Tyrii enim et alibi esse potuerunt. *Servius.*

Fines Libyci] Illic enim, occurrente pelago, Africæ termini clauduntur. *Donatus.*

Intractabile] Insuperabile, asperum, sævum. Ergo amovit suspicionem, ne putaret se in Tyrum venisse. *Serv.*

Intractabile] Meminerat enim poëta ex persona sua dixisse: 'Studiisque asperrima belli.' Nec est hic repetitio ejusdem rei: quoniam et dici necesse fuit, et ex alterius per-

sona dictum est. *Donatus.*

Genus intractabile bello] In codicibus aliquot antiquis *insuperabile* legitur. Id apud Servium Paraphrasis est. Apud Donatum contextus. Sed quia subjungit: 'meminerat enim Virgil. se ex persona sua dixisse, 'Studiisque asperrima belli.' Hic autem non est repetitio ejusdem rei: quoniam et dici necesse fuit, et ex alterius persona nunc dictum est. Quod si Donatus eandem rem utroque loco agnoscit, nempe *asperrimum* et *intractabile:* magis erunt similia, quam *insuperabile.* Pierius.

344 *Imperium Dido*] Mira brevitas, sed quæ multa complectatur. Præteritum enim et præsens ponit, et quæ vocaretur, et quid ageret, quæ illis imperabat. Compendii vero causa fuit, ne interrogando, respondendoque longum fieret, quod mature debuit fieri. *Donatus.*

Dido] Dido vero, nomine Elissa ante dicta est, sed post interitum a Pœnis Dido appellata, id est, *virago,* Punica lingua, quod cum a suis civibus cogeretur, cuidam de Afris regibus nubere, et prioris mariti amore teneretur; forti se animo, et interfecerit, et in pyram injecerit, quam se, ad expiandos prioris mariti manes, extruxisse fingebat. *Servius.*

345 *Germanum fugiens*] Hoc loco quasi stupuit Æneas: de Germani enim appellatione fuerat facta major invidia, unde auditoris aviditati præscribit Venus; dicens *longam esse injuriam,* id est, caussam: ab eo quod sequitur, id quod præcedit; ut supra, 'Spem vultu simulat.' *Idem.*

Germanum fugiens] Potuit enim quæri, qua causa impulsa fuerit, ut relicta patria mulier, quod difficile est, longinqua sectaretur. *Donatus.*

Germanum fugiens] Hoc loco quasi stupuit Æneas: unde auditoris aviditati præscribit Venus; dicens, *longam esse injuriam,* id est, caussam: ab eo quod sequitur, id quod præcedit. Ac si dicat: narratio istius alte repetenda esset: sed 'summa sequar fastigia rerum,' id est, summa sequar capita: Turneb. x. 11. Hujus autem rei historiam exactiorem habet Justinus l. xviii. item Hortensius. *Taubmann.*

Longa est injuria] Longa narratio injuriæ. *Servius.*

Longa est injuria] Hoc addit: quia incredibile fuerat, tantam intervenisse caussam, quæ cogeret germanam dura sectari, relinquentem eum, quem amare debebat. *Donatus.*

Longæ Ambages] Id est, circuitus. Hoc est, ambages narrationis. *Serv.*

346 *Fastigia*] Summæ partes ædificiorum dicuntur, sed modo primordia. Quia scit longam esse historiam Carthaginis, ut Sallustius, 'Sed de Carthagine silere melius puto, quam parum dicere.' *Idem.*

Sed summa sequar] Artificiosa narratio. Nam multa prætermissuram simulat, ut spe brevitatis attentius audiretur. *Donatus.*

Sed summa sequar fastigia rerum] Est hoc, quod dixit Orosius iii. 11. 'magna parvis colligam:' quod Ammianus l. xvii. 'propositum meum in pauca conferam.' Plautus multis variat, ut solet, lepide. Asinar. 'verba in pauca conferam.' Casin. 'in pauca refer.' Menæch. 'Loquere paucis, non longos logos.' Mostell. 'orationis operam compendio face.' Milit. 'verba confer maxime ad compendium.' *Cerda.*

347 *Huic conjux Sichæus erat*] Quotiens poëta aspera invenit nomina, vel in metro non stantia, aut mutat ea, aut de his aliquid mutilat. Nam Sichæus, Sicharbas dictus est. Belus Didonis pater Methres. Carthago a *Cartha,* ut lectum est, quod invenitur in historia Pœnorum, et in Livio. Sane Sichæus, *si* brevis est per naturam: sed hoc loco Ectasin fecit, ea licentia, quæ est in propriis nominibus: licet enim in quavis pro-

prii nominis parte syllabæ mutare naturam: quod et in appellativis evenit; si tamen de propriis originem ducant, ut, 'Sicanio prætenta sinu:' quia venit a Sicano rege Siciliæ. *Servius.*

Huic conjux] Amoris inter conjuges honestas inserit causas. Amabat, inquit, hominem, secuta judicium patris, et divitem, et probum. *Donat.*

Sichæus] Admonent aliqui hunc *Sicarbam* dictum, et Poëtam commutasse in Sichæum leniore voce. Sed certe Justinus, non Poëta, Sichæum nominat, et Eustathius Σιγχαῖον. Cedren. Συχαῖον. *Cerda.*

Huic conjux Sichæus] Narratio. J. C. Scaliger Poët. III. 8. ubi de *Expressione Personarum* agit, hoc quoque pro exemplo adducit. Nam habes, inquit, statum a conjugio, fortunam a divitiis, genus a Phœnicia. Addit etiam affectum: 'et magno miseræ dilectus amore.' Tum autem fortuna et habitus vitiosi: 'sed regna Tyri germanus habebat Pygmalion,' &c. *Taubmann.*

Ditissimus agri] Veteres addebant, cujus rei dives. *Servius.*

Ditissimus agri] Imitatur pessima naturæ opulentia. *Donatus.*

Ditissimus agri] Justinus: 'Sichæo magnæ, sed dissimulatæ, opes erant, aurumque metu regis, non tectis, sed terræ crediderat: quam rem, etsi homines ignorabant, fama tamen loquebatur.' *Cerda.*

348 *Miseræ*] Dativus est, non adverbium. *Servius.*

Et magno miseræ dilectus amore] Hic gravatur factum, ut carissimum sorori virum necarit. *Donatus.*

349 *Cui pater i. d.*] Argumentum amoris. *Servius.*

Cui pater] Ut contra judicium patris fecerit. *Donatus.*

Pater] Belus: nam inf. *genitor tum Belus.* Estathius tamen dubitans, 'Αγήνορος θυγάτηρ, ἢ Βήλου. *Cerda.*

Intactam] Multum enim differt inter affectum virginis, et ejus, quæ secundo nupsit. *Donatus.*

Cui pater intactam] Ita Eurip. in Hel. ἄθικτον εὐνὴν, dixit adhuc virginem, atque, ut antiqui vocabant, *signatam* sive *obsignatam*, quæ Homero κουριδίη ἄλοχος, id est, παρθενικὴ γυνή. *Prima* autem *omina* dicit primas nuptias. Nam superstitiosa illa priscorum natio, cum in aliis, tum in conjugiis vel maxime, omina observabat, itaque et nuptiis auspices adhibebantur. Turneb. III. 14. et X. 11. Ita Propertius el. III. 18. 'Contineant nobis omina prima fidem.' Habent autem primæ nuptiæ vinculum nescio quod majoris conjunctionis. Vide Val. Max. *de Auspiciis nuptiarum* II. 1. *Taubmann.*

Intactam] Sic Pallas virginitatis custos sanctissima *intacta* dicitur apud Horat. od. I. 7. *Emmeness.*

Primis] Nullis aliis, sed solis. *Donatus.*

Primisque jugarat Ominibus] Hoc est, primis nuptiis: auspicato siquidem fiebant antiquis nuptiæ: unde et Proper. 'Contineant nobis omina prima fidem:' ubi omnino *omina*, non *omnia*, contra omnium codicum lectionem repono, vel ex sententia ipsius loci, quo poëta cogitans de mutandis caloribus negat, in novum amorem sibi temere demigrandum, sed auspicato religioseque ineundam esse secundam amicitiam, quo perenniore et magis diuturno vinculo constringantur et sanciantur fœdera, quæ, inconsulto et inauspicato contracta, parvo negotio solvi quoque soleant. *Germanus.*

Primisque jugarat Ominibus] Pro eo Stat. Theb. l. II. 'primisque Hymenæis egregiam Argiam, &c. jugari.' et Silv. l. IV. 'prima lampade.' *Emm.*

Jugarat] Fortasse ab Catullo: 'Cum Tethidi pater ipse jugandum Pelea sensit.' *Cerda.*

350 *Ominibus*] Vel prosperis et secundis auguriis, vel primariis, ut aliis verbis repetierit, *Cui pater intactam*

dederat. *Ominibus* autem secundum Romanos locutus est, qui nil nisi captatis faciebant auguriis, et præcipue nuptias. Lucanus, 'Contentique auspice Bruto.' Juvenalis, 'Veniet cum signatoribus auspex.' *Servius.*

Tyri] Adverbium est. *Idem.*

Sed regna Tyri] Ex quo intelligitur habuisse spem faciendi, et factum defendendi, quia rex. *Donatus.*

351 *Pygmalion*] *Pygmalioni* autem admodum puero regnum tradidit populus: regnavitque annos quadraginta septem: fuitque decimus ab *Hiram* sive *Iromo*, qui ligna cedrina Salomoni ad templum suppeditavit. Nam ab illo Hiram ad Carthaginis conditum fuerunt anni CIII. ut numerat Scaliger in Proleg. de Emendat. Temp. *Taubmann.*

Scelere ante alios immanior omnis] Junge totum: nam aliter non procedit, si segreges, *quos inter medius venit furor:* quia multi *Immanior* ad furorem, non ad Pygmalionem referunt, cum ipse dicat, licet simulatas, fuisse tamen amicitias: simul namque sacrificabant: ac si diceret, sceleratior Atreo et Thyeste, vel Eteocle et Polynice. Ordo est: Inter quos medius. *Servius.*

Inmanior scelere] Non est intelligendum, quod furor medius inter Sichæum et Pygmalionem venit. Nam sic defendi posset Pygmalionis factum, si non voluntate, sed furore peccavit, et furens fuisset Sichæus, ergo pares. Quapropter ita pronunciandum: ut Sichæus fuerit innoxius, Pygmalion vero omnibus aliis sceleratior, quos in facinus impulit furor. Ergo alii, si in crimina inciderunt, furor in causa fuit, aut insania, aut animi dolor, et possunt habere veniam facti. Pygmalion vero aliorum comparatione sceleratior ostenditur: quia voluntate, non casu aut necessitate scelus admisit. *Donatus.*

Inmanior] Id est, pejor et nocentior. *Nonius.* vel, crudelis et terribilis. *Isidorus.* A *manum*, quod priscis *bonum:* unde contra, *Inmane.* Vide Fest. et in illum Scalig. et Not. Georg. l. IV. *Taubmann.*

Scelere ante alios inmanior] Sic noster Æn. VII. 55. 'Petit ante alios pulcherrimus omnis Turnus.' C. Nep. in V. Attici 'et unus ante alios fuit carissimus.' Apulejus Metam. l. IX. 'Pessimam et ante cunctas mulieres longe deterrimam,' &c. de comparatione, quæ virtute præpositionis apparet, Sanct. in Minerva p. 369. *Emmeness.*

352 *Ille Sichæum*] *Si*, hoc loco secundum naturam posuit. *Servius.*

Ille] De quo nihil tale sperabatur. *Ille*, quem nulla urgebat inopia, qui germanam viro privare non debebat, qui affinem servare debuit, qui contra naturæ religionem faceret, contra judicium patris, rupto humanitatis et affinitatis vinculo, ante aras etiam, ut sceleri sacrilegium adderet. *Donat.*

353 *Impius ante aras*] Probavit impium, quia ante aras. Singula pronuntiant. *Servius.*

Ante aras] Occidit propter solam avaritiam. Cum res nulla inopia urgeretur, occidit innoxium: incautum sororis virum. Ergo virtute oratoria unum admissum, quantis potest criminum generibus aggravat poëta, et partes communis loci ingressus, quam late discussit, non, omissa brevitate, quæ Æneæ necessaria erat, propter tot calamitates festinanti. *Donatus.*

Ante aras] Id est, diis spectantibus, quos humana cæde funestare non debuit. *Idem.*

Cæcus amore] Unam caussam ponit, a vitio naturæ profectam: sed cui alia crimina adnectuntur. Nam Salust. ait: 'Avaritia fidem, probitatem, cæterasque bonas artes subvertit: pro iis superbiam, crudelitatem, deos negligere, omnia venalia habere edocuit.' Avaritiæ ergo comes crudelitas, perfidiaque conjuncta. Non enim potest voto potiri, nisi ad id

per scelus venerit. Habemus exempla apud poëtam; hic Pygmalionis. In III. Polymnestoris. In VI. qui auro patriam prodiderat. Nihil autem in prima narrationis parte frustra positum est. *Donatus.*

Cæcus auri] A cupiditate enim impeditus non consideravit, ubi, quid, cur, et in quem faceret. *Idem.*

Atque auri cæcus amore] Cæcitas de hoc malo, crebrum. Ovid. Metam. l. III. 'prædæ tam cæca cupido est.' Cic. Philip. II. 'at quam cæca avaritia est:' et pro Quint. 'cæcus cupiditate, et avaritia.' Diphilus apud Stob. serm. VIII. de animo spirante ad lucrum ait, ἀλλ' *οὐχ ὁρᾷ*: *alia non videt.* Itaque Pygmalion, cæcus auri amore, jura omnia confregit, quia 'nullum est officium tam sanctum atque solenne, quod non avaritia comminuere atque violare soleat.' Verba Tullii agnoscis pro Quintio: et ejusdem in Vatinium, quæ sequuntur: 'nemo tam firmum habuit præsidium, quod avaritia non infregerit, atque debilitaverit.' Hanc pestem vitiorum *Reginam* vocat Cassiod. var. epist. XII. 1. Bio *μητρόπολιν πάσης κακίας*. et Phocylides *μητέρα κακότητος ἁπάσης*, *metropolin, et matrem totius improbitatis.* Illi maleficia omnia attribuit Auctor ad Heren. l. II. et Cato apud Livium l. XLIV. eversa imperia. *Cerda.*

354 *Clam*] Quidam ad sororem referri putant. *Servius.*

Clam] Gravat factum. Nullus enim clam facit, nisi illicitum esse sciat. Vel *Clam*, ne si palam, innocens defendi posset. Ergo *clam*, ut lateret auctor. Quis enim crederet sororis virum, innoxium, amabilem, nullis intervenientibus inimicitiis ab eo cæsum? *Donatus.*

Securus amorum Germanæ] Aut contemnens, id est, negligens, non curans amorem sororis: ut, 'Securi pelagi atque mei,' id est, contemptores. Aut certe securus erat de amore germanæ, circa maritum nimio; ob quem se post mortem Sichæi interimere posse credebatur: nec enim sequitur, ut, occiso Sichæo, ipse statim potiretur auri, nisi etiam Dido periret. *Amores* autem plurali numero ad voluptatem pertinent. ut Æn. X. 'Securus amorum, Qui juvenum tibi semper erant.' Singulari etiam ad religionem. *Servius.*

Securus amorum] Horat. epist. II. 2. 'pœnæ securus.' Similia congessit Vechner. Hellenol. I. 2. *Emmeness.*

355 *Factum celavit*] Duplici de causa. Prima, ne, manifesta cæde, ad auctorem aliqua via iretur. Secunda, ne, re patefacta, potiendi auri occasione privaretur. *Donatus.*

Ægram] Mœstam, anxiam. *Servius.*

356 *Multa malus simulans, vana spe lusit amantem*] Quia dicebat absentem, quem constabat occisum. Atqui, hic nimia Pygmalionis ostenditur malitia, quæ etiam amantem fefellit. *Idem.*

Malus] Quia *simulans*. Eodem plane sensu Catullus in nuptiis Pelei: 'Nec malus hic, *quia*, celans duci crudelia forma Consilia.' Itaque simulator et celator malus. Inde etiam Plauto in Amphitr. astutus et callidus dicitur *malus*. Cerda.

Vana spe] Quia dicebat, eum reverti. *Servius.*

Lusit] Decepit. *Idem.*

Vana spe lusit amantem] In antiquissimo quodam exemplari *una spe lusit* scriptum est, quæ lectio forsan acutioribus ingeniis non displiceat, ubi consideratum fuerit Pygmalionem, quum tam diu factum occultasset, multaque simulasset, amantem sola tantum spe deludere potuisse. Nam quæ cupimus, facile credimus. Poterat vero Dido fratris ingenium et perfidiam a teneris unguiculis explorasse: ac perinde figmentis, quæ multa ille comminiscebatur, dum ea de conjuge, ubinam esset, percontaretur, nullam adhibuisse fidem. Dum vero Pygmalion eum, et vivere, et venturum brevi polliceretur, idque

unum præcipue Dido concupisceret: hac una spe decepta est. Si vero vana cuipiam magis placeat, integrum unicuique sit, quam malit lectionem sequi. *Pierius.*

357 *In somnis*] Si ab eo, quod est somnium, Synæresis est: ut *peculi* pro *peculii*. Si autem a somno venit, *in somnis*, id est, dum somnos caperet. *Servius.*

Ipsa sed in somnis] Quoniam neque suspicio in Pygmalionem duci propter affinitatem poterat, nec testis extabat, posita est imago. *Donatus.*

Ipsa sed in somnis] Frivola plerique dicunt, quæ de geminandis aut simpliciter scribendis litteris disputentur. Veteres tamen Grammatici non incuriosam in hujusmodi vel levibus observationibus operam insumpsere: quodque ad hunc locum attinet. Sosipater Carisius *Armaria Armariis* duplici *ii* scribendum observat. Quæri vero ait de *insomniis*, quoniam apud Virgilium non geminatur, *insomnis*, ut ex hoc nescio quid, quod Servius etiam ambigit, videris. *Pierius.*

Ipsa sed in somnis] Pathos a circumstantiis. *Inhumati* autem dictum, pro honore sepulturæ carentis: ad augendam Pygmalionis immanitatem. Neque enim verisimile est, cadaver non humatum esse, quod voluerit occultari. *Taubmann.*

Imago] Τὸ εἴδωλον. *Servius.*

358 *Pallida*] Ut jam illum cæsum intelligat, additur: *Crudeles aras*, hoc per verba. *Trajecta*, hoc per visum nudatur. *Donatus.*

Modis pallida miris] Lucretio deberi docet Macrobius Saturn. VI. 1. 'Sed quædam simulacra modis pallentia miris.' *Emmeness.*

359 *Crudelis aras*] Epitheton hoc de caussa est, nam aræ piæ sunt. *Servius.*

360 *Nudavit*] Indicavit: unde e contra in sexto habemus, 'Et vulnera dira tegentem,' hoc est, celantem. Quid enim tegeret undique truncatus? *Idem.*

Nudavit] Auget indignationis affectum, quem non quidem verbis, sed gestu exprimit, quasique tragœdiam excitat. *Taubmann.*

Cæcumque domus] Strictim posuit, quæ supra diffusius dicta fuerant. Suadet autem fugam, quoniam neque ulcisci valet, neque apud sceleratum tuta esse potest. *Donatus.*

Cæcum] Ita Lucretius l. III. *cæcas caussas* dixit, id est, incertas, incognitas. Cæterum fictioni poëticæ adsimilis illa Apuleii l. IX. 'Et per quietem obtulit sese flebilis patris sui facies adhuc nodo devincta cervice, eique totum novercæ scelus aperuit de adulterio, de maleficio,' &c. *Cerda.*

Retexit] Ecce hic planius quid sit *nudavit* ostendit. Et utrum ad præteritum hoc refertur, an, ut quibusdam videtur, quod ipsam Didonem putabat occidere, sed incertum; nam et ideo fugam suadere visus est. *Servius.*

Retexit] Ita Horat. od. III. 21. 'Curas, et arcanum jocoso Consilium retegis Lyæo.' et noster IV. 119. 'ubi primos crastinus ortus Extulerit Titan, radiisque retexerit orbem.' Sic v. 65. pro quo Apul. Met. VIII. 'Omnem scenam sceleris illuminare' dixit. et l. IX. 'totum scelus aperire.' *Emmeness.*

361 *Tum celerare fugam*] Celeriter abire, ut dicimus *cursum celero*. *Serv.*

Tum celerare fugam] Eustathius, Κελεύει φεύγειν. Cedrenus: καὶ εἶπεν αὐτῇ, φύγε· μὴ καὶ σὲ φονεύσῃ. *Cerda.*

Patriaque excedere suadet] In antiquissimis aliquot exemplaribus *patriam* incusandi casu legere est. Verba enim motum significantia, ubi præpositionem de loco sibi vendicaverint: sui quasi cujusdam juris facta, solent sibi adjungere accusativum: ut quum dicimus *ex domo eo*, mox *exeo domum*: quanquam et *domo*. Ita illud comicum, 'Cave ex istoc excessis loco,' non ineleganter dixeris, 'Cave hunc excedas locum.' Sic apud Virgilium est: 'exire tela.' *Pierius.*

Suadet] Secundum naturam duæ sunt syllabæ, sed multi trisyllabum putant: quod etiam si inveniatur, solutio dicenda est: quo modo dicimus *aena* et *ahena*. Hoc autem solum *hujuscemodi* verbum in Latino invenitur. *Servius*.

362 *Auxiliumque*] In Mediceo cod. *auxilio* legitur, acquisitivo casu: ut sit sententia, recludit thesauros, qui futuri essent auxilio viæ. *Pierius*.

Auxiliumque viæ] Proposita fuga, addit facilitatem in tanta thesaurorum copia. *Donatus*.

Auxiliumque viæ] Viaticum, ἐφόδιον, τὰ πορεῖα. Alii l. *Auxilioque v.* Taubm.

Recludit] Ad opinionem somni recludere videtur, ut, 'Æternumque adytis effert penetralibus ignem.' *Serv.*

Veteres tell. recl. Thesaur.] Hinc et Jurisconsulti thesaurum defossum et reconditum extra hominum memoriam vocant. Quia vero poëtæ sæpe inter fabulosa commenta partem aliquam ad historica eventa referunt, ducerer auctoritate virorum doctorum in eam persuasionem, ut crederem, Maronem allusisse ad thesaurum, cujus vana expectatione et promissione Cesellius Bassus, homo Pœnus, apud Tacit. l. XVI. Neroni illuserat, ficta conjectura testatus, opes illas Didonem Phœnissam, Tyro profugam, condita Carthagine, abdidisse, ne novus populus nimia pecunia lasciviret, aut reges Numidarum, et alias infensi, cupidine auri ad bellum accenderentur: in eam, inquam, sententiam discederem, nisi sæculi diversa tempora me ab ea credulitate revocarent: tum quod nondum eo, quo scripsit Maro, tempore tale commentum emerserat, edita tantum et acta fabula sub finem Neronis imperii: tum quod Bassus pro thesauro carbones, ut dicunt, thesaurusque ille extiterit nunquam, sed per quietem turbido homini et Pœno visus et repertus tantum, non exhibitus revera Neroni ex fide data fuerit, exitium vano pollicitatori et auctori allaturus, nisi morte voluntaria principis immanitatem prævenisset: ut probabile magis sit, Tacitum potius, aliosque historiographos (si qui ejusdem commenti meminerint) ad hunc Virgilii locum respecturos fuisse, quam contra. *Germanus*.

363 *Thesauros*] Hoc nomen, *n* non habet sicut *Atlas, Toas, Abas, Pallas:* licet in obliquis casibus inveniatur: sicut nec *formosus*, quia derivativum est a *forma:* ut a *specie speciosus*, ab *odio odiosus*, velut a *genere generosus*, ut *a scelere scelerosus*. Servius.

Thesauros] Plerique non Virgiliani tantum codices antiqui, verum etiam Terentiani *thensauros* per *n*, scriptum ostendunt; fuitque Servius super ea scriptione sollicitus, et ex veteribus quidam alii. Quo enim modo hic *thensauros* legitur, ita et in antiquo Terentii codice Vaticanæ bibliothecæ scriptum est: 'atque in thensauro scripsit caussam dicere unde esset thensaurus sibi.' Clamat Servius nomen hoc *n* litteram non habere, sicut nec *Atlas, Gigas, Abas, Pallas*. Licet in obliquis casibus inveniatur Atlantis, Gigantis, Abantis, Pallantis. Sicut nec formosus, quia derivativum est a forma, ut a specie speciosus. Sed enim quæ plurima de hujuscemodi scriptionis ratione dicere hic institueramus, explicata sunt in Alexi, versu primo. Hic id tantum monere voluimus, si *thensauros* per *n* scriptum invenias, id olim eruditis etiam viris negotium facessere solitum. *Pierius*.

Ignotum argenti pondus et auri] Aut quod ignorabat Dido; vel ad magnitudinem pertinet, id est, tantum quantum nullus unquam novit. *Servius*.

Argenti pondus et auri] Eurip. in Hippol. ἢ σιδήρου ἢ χρυσοῦ βάρος. *Germanus*.

Ignotum pondus et auri] De his divitiis Justinus XVIII. 4. 'Hinc magnæ, sed dissimulatæ opes erant: aurum-

que metu regis non tectis, sed terræ crediderat: quam rem etsi homines ignorabant, fama tamen loquebatur.' *Emmeness.*

364 *His commota*] Id est, supradictis. *Servius.*

Sociosque parabat] Justinus, 'Assumptis quibusdam principibus in societatem, quibus par odium in regem esse, eandemque fugiendi cupiditatem arbitrabatur.' *Cerda.*

Sociosque parabat] Quos socios? duum nempe generum: qui et oderant tyrannum læsi, et metuebant lædendi. Ita præclare ista duo conjunxit, *Odium* et *Metus*. nam ex timore odium nascitur. Et tyrannus cum sciat, se non amari, vult timeri: hinc illud; 'Oderint, dum metuant.' Aristoteles in Rhet. οὐδεὶς γὰρ φιλεῖ, ὃν φοβεῖται. *Odium* autem *crudele*, per enallagen: pro, odium crudelis tyranni. Et notetur fœminæ sapiens consilium in re difficili ac periculosa. *Taubmann.*

365 *Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni Aut metus acer erat*] Oderant læsi, Metuebant lædendi, hoc est, qui timebant, ne læderentur: unde est illud in Æn. IV. 'quos Sidonia vix urbe revelli:' quia non voluntate, sed aut odio, aut timore convenerant. *Servius.*

Odium crudele tyranni] Id est, crudelis tyranni, et figura est Hypallage: nam in tyrannum, justum odium est. *Idem.*

Odium] Eorum, qui nonnullis viribus potuissent resistere. *Donatus.*

366 *Metus*] Eorum, qui aliquid crulitatis expectarent. Ergo alii favebant Didoni, ne ille, occupato auro, fieret fortior: alii propter metum, quibus ferebat occasio, ut carerent sævissimi hominis dominatione. *Idem.*

Paratæ] Id est, erant: sed sciendum, quod clam tangit historiam. Moris enim erat, ut de pecunia publica Phœnices misso a rege auro, de peregrinis frumenta coëmerent. Dido autem a Pygmalione ad hunc usum paratas naves abstulerat; quam cum fugientem a fratre missi sequerentur, aurum illa præcipitavit in mare, qua re visa, sequentes reversi sunt: licet alio ordine etiam historia ista narretur. *Servius.*

Paratæ] Si enim aliquid innovassent, in navigiis data esset aperta suspicio. *Donatus.*

Paratæ] Ita etiam in re nautica Propertius eleg. I. 17. 'Ah pereat quicunque rates, et vela paravit Primus.' Uterque a Plauto, qui in Milit. 'Ego, quantum unus possum, mihi navem paro.' *Cerda.*

367 *Onerantque auro*] Aurum omne et argentum jusserat tolli Sichæus: sed isti, quia major navium copia ad omne tollendum opus fuisset, id tulerunt, quod naves capere possent. Ergo *auro*, quod pretiosius est, et non argento. *Onerant*, ut plus etiam, quam naves ferre possent, impositum esse videatur. Quanta ergo fuit thesaurorum copia, cum, relicto argento, ne totum quidem aurum naves ferre possent? *Donatus.*

Portantur] Vox signatissima ad rem maris. Ita l. IV. 'en dextra fidesque, Quem secum patrios ajunt portare Penates.' Propert. eleg. III. 7. 'Portabat sanctos alveus ille viros.' et eleg. II. 28. 'Una ratis fati nostros portabit amores.' Inde *deportati* dicebantur exules illi, qui classe relegabantur. Terentii verba illa in Phorm. III. 3. 'Quoquo hinc asportabitur terrarum, certum est persequi:' explica de portatione per maria. Sicut et Tullium pro lege Manil. qui de Pompeio 'victorem exercitum deportavit.' Loquitur enim de Pompeio, redeunte ex Africa in Italiam. Inde signatissime Charon dicitur Virgilio *portitor*. Et de eodem Propertius eleg. III. 18. 'At tibi nauta pias hominum qui trajicis umbras, Hac animæ portent corpus inane tuæ.' Hoc Græci negligunt, neque enim in religatis classe usurpant κομίζειν, aut

ἀναπρίζειν, sed obvium quoque. In Cedreno vidi, ἐξόριζον. In eodem συνανεχθῆναι, et ἐν νήσῳ περιορισθῆναι. Et iterum post multa, αὐτοὺς πλοίοις ἐμβιβάσας. *Cerda.*

Portantur avari Pygmal. &c.] Quas Pygmalion jam suas putabat, unde est in IV. 'Ulta virum.' Quæ enim avaro major pœna, quam pecuniam, propter quam deliquerat, perdere. Remove hoc, et falsum est, *Ulta virum.* Servius.

Avari Pygmalionis] Omne illuc tendit, ut probetur, quod dictum est. Sed quo modo Pygmalionis? quia illas suas futuras animo conceperat, propter quod sibi ereptas, inique ferret. *Donatus.*

368 *Pygmalionis opes*] Tyrus opulentissima civitas fuit, cujus opes omnibus in scriptoribus decantantur. inde Stat. Thebaid. I. 'Quid si Tyriæ Phrygiave sub unum Convertantur opes.' Pro maximis. *Emmeness.*

Dux fœmina] Ad insultationem Pygmalionis dictum, ut ea, duce fœmina, perdiderit, quæ asseculurum se putabat. *Donatus.*

Dux fœmina facti] Νόημα. Et occulta est Didus prudentiæ commendatio, non absque admiratione. *Taub.*

369 *Devenere locos*] Minus est *ad.* Servius.

Devenere locos] Ordina sic, *Devenere locos, mercatique solum ubi nunc ingentia cernes mœnia.* Nam ædificium institui non potuit, nisi prius emto solo. *Donatus.*

Devenere locos] Ex hoc loco Silius Pun. I. 'Pygmalionæis quondam per cærula terris Pollutum fugiens fraterno crimine regnum, Fatali Dido Libyes appellitur oræ.' Hunc Phœnicum in Africam adventum Tertullian. lib. de Pall. *eructandi* verbo expressit: 'Scythæ exuberant in Persas, Phœnices in Africam eructant, Romanos Phryges pariunt.' *Cerda.*

Ubi] Peculiaris elegantiæ fuit apud veteres, adjungere post nomina adverbium aliquod loci, idque loco *quis,* vel *qui.* Unde Poëta *locos, ubi:* non, *locos, in quibus.* Cæsar Gall. III. 'collis, ubi castra posita.' Terent. Eunuch. 'digna res, ubi nervos intendas.' Cicero orat. II. 'porticus, ubi inambulamus.' Plaut. Pseud. 'occasionem reperisti, ubi perconteris.' Plura Godoscal. *Idem.*

370 *Surgentem*] Erigentem se: ut, 'Surgentem in cornua cervum.' *Serv.*

Novæ Carthaginis] Carthago est lingua Pœnorum *nova civitas,* ut docet Livius. *Idem.*

371 *Mercatique solum, facti de nomine Byrsam*] Dido appulsa ad Libyam, cum ab Hiarba pelleretur, petiit callide, ut emeret tantum terræ, quantum posset corium bovis tenere: tum corium in fila propemodum sectum, tetendit, occupavitque modum stadia XX. quam rem leniter tangit Virgilius: et non *tegere,* sed *circumdare.* Idem.

Mercatique solum, &c.] Silius l. I. de Didone, 'Tum pretio mercata locum, nova mœnia ponit, Cingere qua secto permissum littora tauro.' Et Appianus in Λιβυκ. ἐδέοντο δὲ χωρίον ἐς συνοικισμὸν λαβεῖν, ὅσον ἂν βύρσα ταύρου περιλάβῃ: *Tantum soli deprecati sunt ad habitandum, quantum circumdaret taurinum corium.* Cerda.

Facti de nomine Byrsam] Conjunxit Virgilius hæc duo nomina, Carthaginem et Byrsam, ut res vicinas. Βύρσα enim Græce corium, Carthago a cartha deduci videtur, utrobique vocabulo ex taurino tergo derivato: postea tamen diversa significata accepere: Byrsa enim, teste Strabone l. XVII. Carthaginis arx est, ut Athenis Acropolis, Thebis Cadmeia. Carthago autem universa urbs est, quæ a Stephano et καινὴ πόλις, et Cadmeia et Onussa dicitur. *Nannius.*

Byrsam] Hic te admonitum, lector, velim, Didonis historiam, quam Poëta late recensuit, non incidisse in Æneæ tempora: sed placitum hoc fingere summo Vati. Quæ res illum moverit,

dicent alii, nam ignorasse illum, ne crede. Didonem Æneas præcessit annis 228. et eo amplius, si Justinum sequaris. Supputatio clara est. Ait ille l. XLIII. 'Ascanius longam Albam condidit, quæ trecentis annis regni caput fuit.' At qui l. XVIII. idem loquens de Carthagine: 'Condita est urbs hæc 72. annis antequam Roma.' Eadem scribit Orosius IV. 6. Deme hunc numerum ab annis 300. et supererunt anni 228. Adjice insuper Æneæ vitam. Ab extremo numero demit Velleius l. I. annos septem, ait enim conditam Carthaginem annos quinque et sexaginta ante urbem Romam. *Cerda.*

Byrsam] An ex corio, in tenuissimas partes dissecto, facta sit, ut Justinus XI. 5. relinquimus in medio. Byrsa tantum a Didone Tyria exstructa est. *Acropolis* fuit appellata hæc arx, et ὀχυρώτατον τῆς πόλεως munitissimus urbis locus, ut Appian. c. 79. de bell. Pun. Pro *Bosra* dici volunt eruditi, quod *arcem* vel munimentum significat. Huic arci, ubi creverunt coloni, Tyro cum Didone advecti, ampliora mœnia circumdata sunt. Instaurandæ urbis auctorem Jarbam fuisse docet Salmas. Plin. exercit. p. 322. de Byrsa et Carthagine Appian. l. de Bell. Pun. in principio: Οἱ δ', τὸ δέρμα (de hac voce consule P. Victor. XXXV. 18.) περιτεμόντες ἐς ἱμάντα ἕνα στενότατον, περιέθηκαν ἔνθα νῦν ἐστιν ἡ Καρχηδονίων ἀκρόπολις· καὶ ἀπὸ τοῦδε Βύρσα ὀνομάζεται. χρόνῳ δὲ ἐντεῦθεν ὁρμώμενοι, καὶ τῶν περιοίκων ἀμείνους ὄντες ἐς χεῖρας ἐλθεῖν, ναυσί τε χρώμενοι, καὶ τὴν θάλασσαν οἷα Φοίνικες ἐργαζόμενοι, τὴν πόλιν τὴν ἔξω τῇ Βύρσῃ περιέθηκαν. Arcem, quam in medio collocat Strabo l. XVII. non nulli distinguunt ab ipsa urbe, in quibus Livius XXXIV. 62. in summa arcis parte templum fuit Æsculapii, quod incendio consumtum, cum a Scipione non tantum urbs sed et arx expugnaretur. De magnitudine Byrsæ hoc habe, cum illius potiretur Scipio, exivis μυριάδες πέντε ἀνδρῶν ἅμα καὶ quinquaginta millia virorum erum. Dictum vide Appian. bell. c. 79. et 80. *Emmeness.*

372 *Tergo*] Pro *Tergore.*

Taurino quantum] Alii dicu niam tunc ex corio bubulo f pecuniam dictam, quod ex pe ginem duceret: tantumque i precio loci, quantum bovis conficere potuisset. Alii : emptoris ponunt, qui tantum tus sit, quantum corio bovi circundari. At venditor ni suspicans, arbitratus est tan disse, quantum integrum cori set occupare. Emptores tenuem corrigiam illud secam quam deberent occupantes; bulosa sunt omnia: nam si att magnitudo urbis, et quanta a describatur, non poterat nisi bus locis condi: licet poëta dibile faciat dicendo, *facti d Byrsa:* quod et lingua Græc fuit Dido, et Punica, id es regionis, in qua res est gesta significat. *Donatus.*

Tergo] Pro tergore. Ita loquens de cruciatibus Christi 'pereuntibus addita ludibria, rum tergis contriti, laniata e terirent.' Ita contra Æneid. *gus* ponit pro *tergo*, cum ait: fugientibus ingerit hastas In Est enim *tergum, dorsum; te lis.* Verba sunt Charisii, vel Servius: *tergum, dorsum; te rium.* Cerda.

373 *Sed vos qui tandem*] V loco *tandem.* Velut ante vid pletiva conjunctio; ut est, ' sub cœlo tandem?' alii *tam tamen* accipiunt. *Servius.*

Sed vos] Mira brevitas int tis, nec fraude caret. Nam ostendere, se non esse deam, fallit Æneam. Nam cum ma mi laceratione respondet. I

· 374 *Quove tenditis iter*] Naturalis interrogatio, *qui estis? unde? vel quo itur?* Sicut ipse in VIII. licet mutato ordine, 'Quo tenditis inquit? Qui genus? unde domo? *Servius.*

375 *Imoque trahens a pectore vocem*] Deest *dixit*. Quotiens longe respondet, Parenthesis est: quotiens nusquam, Ellipsis est, ut hoc loco. *Idem.*

Suspirans, imoque trahens] Sermonem Achillis præcedit Il. I. versus Τὴν δὲ βαρυστενάχων προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς: *Hunc autem graviter suspirans allocutus est celer Achilles.* Calaber l. I. μέγα στονάχησεν, *alte duxit suspirium.* Prudentius in περὶ στεφάν. 'Romanus alto corde suspirans diu, Gemitu querelam traxit, et sic orsus est.' Apulejus libro I. 'imo de pectore cruciabile suspirium ducens.' Plautus Cistell. 'petivit suspirium alte.' Seneca de Ira II. 3. 'altum suspirium.' et Rhetor. Controv. II. 'repetitos alte gemitus.' *Cerda.*

376 *O dea*] Perseverat in opinione sua: ita tamen, ut et illius orationi aliquando concedat. Nam paulo post ait, *Si vestras forte per aures Trojæ nomen iit.* Aut certe illud est, quod superius dixerat, *An Nympharum sanguinis una?* quæ non omnia sciunt: nam et moriuntur secundum Aristotelem, ut Fauni, Panesque. *Servius.*

O dea] Duo dicit impedire. Unum, quia non vacat. Alterum, quia brevitas temporis narrationem expleri non patitur. Properat redire ad suos, a quibus in locis desertis noctu separari non debuit. Benevolam autem facit et honorificam, cum *deam* appellat: et attentam, quum multitudinem calamitatum suarum proponit: et non tamen omnes se dicturum. Respondet ad omnia, sed non ordine. Primo enim respondet secundæ: *Quibus aut venistis ab oris.* Et quamvis, narratione totius diei non posse expleri calamitates, dixerit, tamen brevitate miranda, labores omnium conclusit annorum. Nam dicendo, *nos Troja antiqua*, primam temporis partem posuit. Dum autem *diversa per æquora vectos*, mediam: et, *forte sua Lybicis*, ponit postremam, et simul ostendit, quod violentia fluctuum illuc appulerit. et quia cum dea putabat se loqui, commendat personam suam, dicendo, *raptos qui ex hoste penates*, &c. *Donatus.*

Ab origine] A raptu Helenæ. *Serv.*

Ab origine] Ab ultimo initio, id est, a raptu Helenæ. Propert. el. III. 4. 'Nunc mihi, si qua tenes, ab origine dicere prima Incipe: suspensis auribus ista bibam.' *Annales* autem *laborum* festiva tralatione dixit; notans labores magnos, et qui digne in annales a Pontifice Max. referantur. Et sunt, qui putent pontificiam dignitatem hic Æneæ tribui. De quo Macrobius, Nascimbænus; itemque de *Annalibus* Cic. De Orat. II. *Taub.*

Pergam] Perseverem, hoc est, universa dicam. *Servius.*

377 *Annales*] Inter historiam et annales hoc interest; *Historia* est eorum temporum, quæ vel videmus, vel videre potuimus, dicta ἀπὸ τοῦ ἱστορεῖν, id est, videre. *Annales* vero sunt eorum annorum, quos ætas nostra non novit, unde Livius ex annalibus et historia constat. Sed confunduntur licenter, ut hoc loco pro historia dixit annales. Ita autem annales conficiebantur: tabulam dealbatam quotannis Pontifex Maximus habuit, in qua, præscriptis Consulum nominibus et aliorum magistratuum, digna memoratu notare consueverat, domi militiæque, terra marique gesta per singulos dies. Cujus diligentiæ annuos commentarios in octoginta libros veteres retulerunt; eosque a Pontificibus Maximis, a quibus fiebant, Annales maximos appellarunt; unde quidam ideo dictum ab Ænea annales ajunt, quod et ipse religiosus sit, et a Poëta tum Pontifex inducatur. *Idem.*

Et vacet annales nostrorum audire laborum] In perveteri codice, manu-

scripto, *Annalis nostrorum audire parentum* legitur: quod forte non displiceat, si quantum interrogationi congruat, responsum perpenderimus. Tria enim percontata fuerat Venus: quinam essent, unde degressi in Lybiam advenissent, et quo demum essent profecturi. Cujus interrogationis pars prima, *sed vos quinam estis*, duplicem requirebat responsionem: a genere, vel a specie. Nam quo quis celebris habeatur, aut majorum nobilitas, aut virtus propria debet efficere. Æneas vero, qui se hujusmodi distinctioni obligatum intelligit, angustia temporis circunseptus videt longum et importunum esse, majorum suorum gloriam recensere, festinandumque esse ad speciem, et ad individuum, ut quod nunc instat, interrogantem sibi conciliet. Itaque prudenter ea, quæ ad Majores suos pertinent, nolle se recitare per occupationem dicit: fuisse vero nobiles, eo comprobat argumento, quod tot et tam magnæ sint a majoribus suis gestæ res (id enim significant Annales) ut vix dies narranti sit suffectura. Reliqua vero responsa, quum manifesta sint, prætereo, ut minime ad commemorandum necessaria. Donatus tamen cum aliis codicibus, *laborum* non *parentum* videtur agnoscere, dum ita exponit: quia narrationem malorum unius anni, diei tempus expleri non patitur. Ita enim Annales videtur interpretari, et malorum paraphrastice pro *laborum* posuisse: ea tamen curta sunt in vulgatis exemplaribus. *Pierius.*

Annalis] Cum res gestæ plurium annorum componuntur, observato cujusque anni ordine, *annales* fieri dicuntur, ut Gell. v. 18. ubi quid differant annales ab historia et ephemeride cognosces. Inde Juvenal. sat. II. 102. 'Res memoranda novis annalibus, atque recente Historia.' *Emmeness.*

378 *Clauso*] More poëtico, qui dicunt cœlum per noctem claudi, per diem aperiri: unde est, 'Por cœli.' et 'Considunt tectis bi bus.' *Servius.*

Conponet] Finiet: ut, 'Obl dens conponi fœdere bellum 'Non nostrum inter vos tan ponere lites.' Alibi pro dis 'Nec conponere opes norant. pro conjungere: ut, 'Conpon nibusque manus.' Alibi pro c re: ut, 'Sic parvis conponen solebam.' Alibi pro funda 'Nunc placida conpostus pac cit.' *Idem.*

Conponet] In codicibus ali tiquis, non invenuste, *Conpon* tur. *Pierius.*

Conponet] Mortui proprie componi. Quam translation ineleganter diei, quæ occidit, modatam esse asserit Turn. de moriente die. XVIII. 14. habes ex Papiniano Silv. I. I moriente die rapuit me cœna Vindicis.' Plaut. Menechm. 'dies quidem jam ad umbili midiatus est mortuus.' Plur bo *conponere* dicta ad vers. libri 249. Aliis verbis profer nis sententiam Stat. Theba 'vix lucis spatio, vix noctis Enumerare queam mores,' & *meness.*

Vesper] Proprie est stell autem *vesperi* dicimus, ad temporis est. Modo sane accipe. Sciendum tamen e omnia nomina, quæ de Græ exeunt et ad nos transeunt, aut in *us* tantum exeunt, ut *l lus:* aut in *er*, ut ἀγρὸς *ager* utrumque, ut *Evandros*, *Evander*. Servius.

379 *Troja antiqua*] Nobili, bili: more suo, alibi, 'Terra id est, nobilis, aut certe cara ideo, quia dixit, 'quibus ant ab oris.' *Idem.*

Si vestras forte per a.] C Deam sciat se loqui, cur ait

tras per aures: et *Forte* hic, aliqua ratione. *Idem*.

380 *Trojæ nomen iit*] Notat J. C. Scaliger IV. 16. verbum *it*, et *iit*, mirum quantum placuisse Virgilio: quemadmodum et conjunctionem *ut*. Exempla ibidem videas. *Taubmann*.

Vectos] In perveteri quodam codice, *jactos* legi: quod pro *jactatos* intelligi oporteret. Ut illud, 'Quo primum jactati undis.' Sed major pars veterum codicum *vectos* habet: idque omnino melius. *Pierius*.

381 *Forte sua*] Casu suo, id est, quo solet. *forte* autem nomen est, a nominativo *fors*, ut Terentius, 'Fors fuat pol:' ipse alibi: 'Quoniam fors omnia versat.' *Servius*.

Forte sua] Casu suo, id est, quo solet. Ita et Livius l. I. 'Forte quadam invenit,' &c. *Taubmann*.

Libycis] Jam scivit: audivit enim, 'sed fines Libyci.' *Servius*.

Appulit oris] Figura supra dicta. *Servius*.

Tempestas appulit oris] Eurip. in Orest. Μαλέα προσίσχον πρώραν. Homerus Odyss. V. ita, δεῦρο κῦμα πέλασσεν. Totus vero hic locus compositus est ad umbram ejusdem Homeri, atque Euripidis. Ulysses quidem Odyss. IX. inducitur respondens Polyphemo paria Virgilianis ab eo versu, ἡμεῖς τοι Τροίηθεν, &c. et paria idem Ulysses eidem Cyclopi apud Euripidem ab eo, Ἰθακήσιοι μὲν τὸ γένος, indicasse sit satis. *Cerda*.

382 *Sum pius Æneas*] Non est hoc loco arrogantia, sed indicium. Nam scientibus aliquid de se dicere, arrogantiæ est: ignotis, indicium. Aut certe heroum secutus est morem, quibus quam mentiri turpe fuerat, tam vera reticere. Denique Ulysses in Homero ait, suam famam usque ad cœlum venisse: unde et iste, *Fama super æthera notus*. Aut certe vetuste *pietatem* pro religione posuit. Sallust. in Catil. 'Verum illi delubra Deum pietate, domus suas gloria decorabant.' Plautus in Pseudolo, 'Non potest pietate obsisti, sive ut res sunt cæteræ, Deos quidem quos maxime est æquum metuere, eos minimi facit.' Sane *pius* potest esse et purus, et innocens, et omni carens scelere. *Piare* enim antiqui purgare dicebant; inde etiam *piamina*, quibus expurgant homines, et qui purgati non sunt, impii. *Servius*.

Sum pius Æneas] Non temere suas laudes effudit: est enim et pietas et fortitudo. *Ex hoste rapuisse* virtutis est: *vehere*, constantiæ: *classe*, prudentiæ militaris. Putidi vero Grammatici, cum accusant Virgilium illius laudis, *Fama super æthera notus*, damnare prius Homerum debuere: καί μευ κλέος οὐρανὸν ἵκει. *Taubmann*.

Raptos qui ex host. p.] Hoc est, sum pius. Optima autem elocutio est, plusque significat de pluralitate ad singularitatem transire: ut *vener multis canibus*, et *multo cane*, ut Horatius, 'Aut trudit acris hinc et hinc multo cane Apros in obstantis plagas.' Sane de diis penatibus licet varias opiniones secutus sit Virgilius; omnes tamen diversis locis complexus est. Nam alii, ut Nigidius et Labeo, Deos penates Æneæ Neptunum et Apollinem tradunt, quorum mentio fit, 'Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.' Varro Deos Penates quædam sigilla lignea, vel marmorea, ab Ænea in Italiam dicit esse advecta, cujus rei Virgilius meminit: 'Effigies sacræ divum, Phrygiique Penates, Quos mecum a Troja mediisque ex ignibus urbis Extuleram.' Idem Varro hos deos Dardanum ex Samo Thracia in Phrygiam, de Phrygia Æneam in Italiam memorat portavisse. Alii autem, ut Cassius Hemina, dicunt deos Penates ex Samo Thracia appellatos, θεοὺς μεγάλους, θεοὺς δυνατοὺς, θεοὺς χρηστούς. Quorum diversis in locis ita meminit, 'Natoque, penatibus et magnis Diis;' hoc est θεοὺς μεγάλους. Et iterum,

libata; et advoco Livium l. XLV. de Perseo jam victo: 'Æmilius lacrymasse dicitur sorti humanæ, quod, qui paulo ante non contentus regno Macedoniæ, Dardanos Illyriosque oppugnasset, Bastarnarum civisset auxilia; is tum, amisso exercitu, extorris regno, in parvam insulam compulsus, supplex, fani religione, non viribus suis tutus esset.' *Cerda.*

Peragro] *Per* habet accentum: nam *a* longa est, sed non solida positione: muta enim et liquida quotiens ponuntur, metrum levant, non accentum. *Servius.*

389 *Europa atque Asia pulsus*] Aut orbem in tres partes divisit, et absolutum est, quia in Africa positus, quæ orbis pars tertia est, aut si Europam tantum et Asiam intelligamus, ut Africa in Europa sit. Invidiose locutus est; ut supra Venus, 'Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis:' quasi cum indignatione dicat, Per Trojam Asia careo: per Italiam Europa. Denique non passa Venus, ejus interrupit querelas. Sane Europa, Agenoris filia, a qua pars orbis nominata est. *Idem.*

Europa atque Asia] Tacuit de Africa, quia in ipsa erat. Venus autem sermonem interrupit, vel quia norat cuncta, vel quia non libenter audiebat, vel quia maturandum, quoniam ante noctem via monstranda erat. *Donatus.*

390 *Dolore est*] Aut narrantis Æneæ, aut certe suo dolore. Æquum enim est, malis filii etiam ipsam moveri. *Servius.*

Interfata dolore est] *Dolore* aut Æneæ narrantis, aut matris auscultantis. Servius tamen illud mavult. Jam *interfari* accusandi casui etiam alii junxere. Val. Max. IX. 5. 'quia interfari concionantem ausus fuerat, obtorta gula, in carcerem præcipitem egit.' Livius l. XXXVI. 'dicere exorsos consul interfatus est.' Plin. Ep. XXIII. 'Et quem interfari nefas esset,' id est, interpellare loquentem, ἀναστομοῦν. *Taubmann.*

Interfata dolore est] Sic Micio paternum affectum exserabat, cum Æschinum queritantem interpellaret. Vide quæ Donatus observaverit ad Ter. Ad. IV. 5. 45. *Emmeness.*

391 *Quisquis es*] Pleraque per concessionem sic tradit poëta, ut augmentum faciat: sicut hoc loco, Audierat Venus, *Sum pius Æneas fama super æthera notus*, dicit tamen *Quisquis es:* hoc est, etiamsi hæc in te non sint, hinc tamen constat, te esse fœlicem, quod venisti Carthaginem. Item in secundo, 'Quisquis es, amissos hinc jam obliviscere Grajos:' hoc est, qualibet ratione contra nos bella susceperis. *Servius.*

Quisquis es] Adhuc veluti cum ignoto loquitur. *Donatus.*

Quisquis es] Veteres, quando ignorabant, cum quo loquerentur, vel quum ignotum compellarent, tali utebantur formula. Ter. Ph. I. 4. 19. 'Satis pro imperio quisquis es.' Noster crebro: Æn. II. 148. 'Quisquis es, amissos hinc jam obliviscere Grajos, Noster eris.' et Æn. VI. 388 'Quisquis es armatus qui nostra ad limina tendis.' De hac locutione plura Brissonius de Form. l. VII. *Emmeness.*

Haud (credo) invisus cœlestibus] Liptotes figura, per contrarium significans, id est, credo te esse carissimum superis: ut alibi, 'Munera nec sperno:' supra, 'Mihi jussa capessere fas est.' *Servius.*

Cœlestibus] Secundum Pythagoram et Platonem dixit, qui confirmabant vivos esse superis charos, mortuos vero inferis. Unde et Virgilius de Pallante, 'Et nil jam cœlestibus ullis Debentem.' Item contra: 'Vos o mihi manes Este boni, quoniam superis aversa voluntas.' *Idem.*

Haud] Equidem oportet te diis charum esse, quoniam Carthaginem veneris. Hæc verba omnium spe-

debant effectum, de quibus conquestus erat. Nam et noticiam sui et celebritatem et humanitatem pollicetur. *Donatus.*

Invisus cœlestibus] Est hoc, quod Horatius *iratis Diis:* quod Plautus *genio adverso.* quod Homer. Od. III. *οὐ γὰρ ὀΐω Οὔτε θεῶν ἀέκητι γενέσθαι, τετραφέμεντε: non enim puto Te Diis invitis natumque nutritumque.* Cerda.

Auras Vitalis carpis] Quibus vivimus. Nil est enim aliud vita, quam reciprocus spiritus: unde et Jupiter, quo constant omnia, *ζεὺς* vocatur, *ἀπὸ τῆς ζωῆς*, id est, vita. *Servius.*

Auras Vitalis carpis] Est hoc, quod inf. 'vesci aura ætheria.' Ut hic 'auras vitales,' ita Plaut. Pœnul. 'vitale ævum,' et Lucret. l. III. 'ventus vitalis.' Ibidem 'vitales auras.' *Cerda.*

392 *Vitalis*] *Vitale* dicitur quicquid vitæ usui est, ad vitam quicquid pertinet vel eam adjuvet. Vide Lambinum, fusius hoc vocabulum interpretantem ad Hor. Sat. II. 1. 'Quisquis erit vitæ, scribam, color. O puer, ut sis Vitalis, metuo.' *Emmeness.*

Carpis] Accipis modo: ut 'Et placidam carpebant membra quietem.' *Servius.*

Tyriam] Carthaginem a Colonis. *Idem.*

Adveneris urbem] Hysterologia: hoc est, ad urbem veneris. *Idem.*

393 *Perge modo*] Tantummodo: hoc est, Hæc tibi sola sit cura: nam liberatæ sunt naves. *Idem.*

Perge] Hortatur, ne redeat ad suos, ut proposuerat, sed eat Carthaginem. *Donatus.*

Perfer] Imperativus modus, ut, 'Fer cineres, Amarylli, foras.' *Servius.*

394 *Namque tibi*] Demit sollicitudinem de sociis, salutem illorum augurio nuncians. *Donatus.*

Reduces] *Reduces* proprie dicuntur, qui pericula evadunt: sicut infra, 'Ut reduces illi ludunt:' scilicet post periculum, inlatum ab aquila. *Servius.*

Reduces socios] Qui periculis erepti sunt, *reduces* dicuntur. Sic de Græcis, expugnata Troja, Stat. Achill. l. I. 'dabo tollere fluctus Cum reduces Danai,' &c. Ter. H. II. 4. 18. de Clinia adolescente, qui ex militia ad amicam revertebatur, 'Tu nunc sola reducem me in patriam facis.' *Emmeness.*

395 *Versis aquilonibus*] Aut speciem pro genere posuit, hoc est, mutatis ventis; aut quia, postquam ad Africam iter verterunt, adversus ante Aquilo, cœpit esse prosperior. *Serv.*

396 *Ni frustra augurium vani docuere parentes*] Hoc ad confirmandum errorem Æneæ dixit, et est argumentum ad fallaciam, ne intelligat Deam. Quod autem dicit *Vani parentes*, aut hypallage est, id est, vanum augurium: ut, 'Dare classibus austros,' et 'Ibant obscuri sola sub nocte;' pro, ipsi soli per obscuram noctem: aut certe vani parentes, qui res falsas et inanes docent. Et per hoc plerunque decipere ostendit auguria. Multi volunt ad nimium hoc amorem parentum referri; qui teneritudine *affectus*, etiam superflua liberos docent. Quidam *vani*, mendaces tradunt. Sallust. in Jugurtha, 'Ego quidem vellem et hæc quæ scribo, et illa, quæ antea in Senatu questus sum, vana forent potius, quam miseria mea fidem verbis faceret.' Terentius in Phormione, ubi adolescens Lenonem mendacii arguit, 'Non te pudet vanitatis.' *Idem.*

Ni frustra, &c.] Ordina sic: Ni vani fuere parentes, id est, majores nostri, et frustra nos docuerunt. *Donatus.*

397 *Bis senos cycnos*] Cygnos navibus comparat, aquilam tempestati. In auguriis autem considerandæ sunt non solum aves, sed etiam volatus, ut in præpetibus: et cantus, ut in oscinibus: quia nec omnes, nec omnibus dant auguria: ut columbæ non nisi regibus dant; quia nunquam sin-

gulæ volant, sicut rex nunquam solus incedit. Unde est in sexto, 'Maternas agnovit aves,' per transitum ostendit regis augurium. Item cycni nullis dant, nisi nautis: sicut lectum est in ὀρνιθογονίᾳ, 'Cycnus in auguriis nautis gratissimus augur, Hunc optant semper, quia nunquam mergitur undis.' Cygnos autem habere divinationem etiam Cic. in Tusculan. l. I. docet: 'Ut Cygni, qui non sine causa Apollini dicati sunt, sed quod ab eo divinationem habere videantur.' *Servius.*

Bis senos] Numero navium coæquantur, quas Æneas putabat oppressas. *Donatus.*

Lætantis] Post periculum. *Servius.*

Agmine] Volatu, impetu. *Agmen* autem apud Virgilium, cujuslibet rei impetus: ut, 'Illi agmine certo.' et, 'Vocat agmina sæva sororum.' *Idem.*

Aspice bis senos lætantis, &c.] Ideo *bissenos*: quia in auguriis par numerus, et maxime duodenarius, habebatur absolutus. Sic Romulus sex vultures, Remus duodecim observasse dicitur. *Lætantes*, defuncto scilicet periculo: et quidem *agmine;* id est, volatu, impetu; sive etiam ἀγεληδὸν et gregatim volantes. Est autem odium inter aquilas et cygnos intestinum: ita tamen, ut cygni aquilas nunquam aggrediantur; tantum invadentes repellant. De quo Aristoteles Hist. Animal. et Ælianus l. I. Jam Servius *Cygnos* navibus, *Aquilam* tempestati comparat. Et recte: quia cygni nautis augurium faciunt; juxta Poëtam: 'Cygnus in auguriis nautis gratissimus ales, Hunc optant semper, quia nunquam mergitur undis.' Vel etiam, quia Juppiter in Cygnum versus, ex Læda Castorem et Pollucem, auspicata nautis signa atque numina, procreavit. Cur denique *Aquila ales Jovis* sit, quæ et alibi: *Nuncia fulva Jovis: Jovis pinnata satelles: Jovis famula: Jovis armiger* indigitatur, a multis vari putatur. Physici ideo dicunt quod Aquila fulmine non tanq quemadmodum *Laurus* et *vitul rinus.* Taubmann.

398 *Ætheria*] Æther altior es vicinus cœlo: ἀπὸ τοῦ αἴθειν, i ardere. *Servius.*

Ætheria quos] Ut cygni pos turbationem, illatam ab aquila rati, suo ordine læti volantes, t captam petunt: sic tui a temp erepti, tuti sunt. *Donatus.*

Jovis a.] Aquila, quæ in Jovis est: quia dicitur dimic contra Gigantes fulmina minist quod ideo fingitur, quia per n nimii est caloris; adeo ut etia quibus supersidit, possit co nisi admoveat *Ætiten* lapidem dissimum, ut testatur Lucanus, tepefacta sub alite saxa.' A nec aquila, nec laurus dicitur nari, ideo Jovis ales aquila; coronam lauream accepimus, triumphant, lauro coronantur. aliter proprie dicuntur aves volatu auspicia faciunt, Buteo qualis, Inmusculus, Aquila, Vul Sane de aquila est et alia f apud Græcos legitur puerum dam, terra editum, admodu chrum membris omnibus fuis ἀετὸς sit vocatus: hic cum I propter patrem Saturnum, qu filios devorabat, in Creta ins Idæo antro nutriretur, primo sequium Iovis se dedit, pos cum adolevisset Iupiter et regno pepulisset, Iuno permot pueri, velut pellicatus dolor in avem vertit, quæ ab ips Græce dicitur, a nobis Aquila ter aquilum colorem, qui at quam avem Iupiter sibi inhære cepit et fulmina gestare: pe etiam Ganymedes, cum ama Iove, dicitur raptus, quos I inter sidera collocavit. E aquilæ hæc est natura, ut

recto lumine spectet, signum quoque aquilæ, quod in cælo est, orientem semper Solem videtur adtendere. Alii dicunt ab hac avi Iovem raptum et ad latebras Cretenses perlatum, cum a Saturno ubique quæreretur. Ipsum etiam Iovi, cum adversus Titanas bellum gereret, obvolasse in augurium, ac statim victoriam consecutum, et ideo inter sidera collocatam. *Servius.*

Aperto] Id est, sereno: nam augurio vitium additur, si tonet tantum; vitium et calamitas, si tonet, grandinet, et fulminet simul, teste Donato ad Terent. *Taubmann.*

399 *Turbabat*] In antiquis aliquot codicibus, *turbarat* exacta specie legitur. Sed *turbabat* imperfecto præterito magis placet, ut res jam tum oculis subjecta videatur. *Pierius.*

Ordine] Nonnulli pro *serie* accipiunt. Nam 'Et cœtu cinxere polum,' ad ordinem retulisse, quamvis quidam quærant, quomodo ordine, cum mox, cœtu, dicat. *Servius.*

400 *Capere*] Eligere: ut, 'Ante locum capies oculis.' *Idem.*

Despectare] Id est, electas jam intentius despicere. *Idem.*

Aut captas jam despectare] *Captas,* id est, *capiendas,* ut superius 'submersas obrue puppes,' id est, *submergendas.* Vide Sanct. Minerv. p. 55. Quod aves ex alto despiciunt, quas metentur terras, notavit Salmas. Plin. exercit. p. 164. *Emmeness.*

401 *Stridentibus alis*] Signum augurii est. *Servius.*

402 *Cœtu*] Dicit Plinius Secundus in naturali historia, omnes aves colli longioris, aut recto ordine volare, ut pondus capitis præcedentis cauda sustineat: unde et prima plerumque deficiens, relicto loco incipit esse postrema: aut in cœtu, ut se omnes invicem porteat: neque enim hujusmodi aves simul ad inferiora descendunt, sed paulatim per reflexos in gyrum volatus. Hoc autem volatu imitantur literas quasdam: unde Lucanus. 'Et turbata perit dispersis littera pennis.' *Idem.*

Cantusque dedere] Allusit ad nautas: multi tamen asserunt, cygnos inter augurales aves non inveniri, neque auguralibus commentariis eorum nomen illatum. Sed in libris reconditis lectum esse, 'posse quamlibet avem auspicium attestari, maxime quia non poscatur.' Hoc enim interest inter *augurium* et *auspicium,* quod *augurium* et petitur et certis avibus ostenditur; *auspicium* qualibet avi demonstratur, et non petitur: quod ipsum tamen species augurii est. Sed Virgilius amat secretiora dicere, nam totum nomen augurum executus est proprietate verborum. Alites enim ostendit cum ait, *stridentibus alis:* Oscines cum dicit, *Et cœtu cinxere polum cantusque dedere.* Hoc idem et de columbis fecit: nam et hæ inter augurales aves dicuntur non inveniri, et tamen ex his augurium et postulari facit et ostendit: ut, 'Este duces, o, si qua via est: cursumque per auras Dirigite in lucos.' *Idem.*

403 *Puppesque tuæ pubesque tuorum*] Tropus synecdoche, a parte totum significat: ut Terentius, 'O lepidum caput,' id est, *lepidus homo.* *Pubes* autem flos juventutis. *Idem.*

Pubesque tuorum] *Pubes* et *Puber,* qui generare potest. Catullus: 'Ego puber, ego adolescens, ego ephebus.' Idem et vesticeps vocatur: cui contrarium *Investis,* id est, imberbis. Notat Festus, *Pube συνεκδοχικῶς,* ab iis, qui puberes sunt, omnem populum significari. Ad quod Scaliger, Doctissimus, inquit, Romanorum Virgilius inter alia reconditæ antiquitatis arcana, et hoc posuit, cum ait: 'puppesque tuæ pubesque tuorum.' ex ea enim consuetudine dixit, cum exprimeret Homericum, σὺν νηΐτε σῇ καὶ σοῖς ἑτάροισι. *Taubmann.*

404 *Ostia*] Proprie dicuntur exitus

fluviorum: sed modo abusus est: quia plerunque ostia ipsa pro portu sunt. *Servius.*

Ostia] Proprie aditus fluviorum, sed hic pro portu. Ut et Tullius in Verrem VII. et alii non semel. Illud de *pleno velo* ad alia transit proverbialiter. Philostratus de vitis Sophistar. l. I. πλήρεσιν ἱστίοις ἐς φιλοσοφίαν ἀφῆκεν: *contulit se ad philosophiam plenis velis.* Est *subit ostia*, ingreditur ostia: ita Catull. in epithal. Iuliæ: 'subi forum,' id est, ingredere. *Cerda.*

405 *Perge*] Exhortatum ad facilitatem rei ducit. *Servius.*

Via] Pro hæc via; et videtur demonstrare. *Idem.*

Et qua te via] Ne ille diceret, Non novi iter. *Donat.*

Et qua te via] In codice Longobardico legere est, *quo te ducet*, per verbum futuri temporis, et adverbium ad locum: vulgata tamen lectio castior habetur. *Pierius.*

Qua te ducit via] Præoccupat, ne quærat Æneas locorum ignarus, qua via iter facere debeat. *Taubmann.*

406 *Avertens*] *Se* subaudi, hoc est, cum averteretur: ut, 'Tum proram avertit.' *Servius.*

Rosea] Id est, pulchra. *Idem.*

Rosea] Auroræ proprium est epitheton, quod ex Homero discas, Il. A. 477. ῥοδοδάκτυλος ἠώς: sed veteres omnia *pulchra* dicebant *rosea*. Inde apud nostrum *roseo ore*, *roseas genas*. Horat. od. I. 13. 'roseam cervicem,' ad quem locum Torrentium adhibeto. A Græcis fluit hoc loquendi genus. Musæus vs. 114. ῥοδοειδέα δάκτυλα κούρης. Operæ feret pretium, qui legit Anacreontem, et ejus præcipue Carm. 53. ubi hæc inter alia de Rosa: ῥοδοδάκτυλος μὲν ἠὼς, ῥοδοπήχεες δὲ νύμφαι, ῥοδόχρους δ' Ἀφροδίτη, &c. *Emmeness.*

407 *Ambrosiæque comæ*] Aut ambrosia, unguento deorum oblitæ, divinum odorem spiravere: et est hypallage, ut sit divinæ comæ [...] sæ odore spiravere: aut certe sive dixit, divinæ comæ. *Servius*

Ambrosiæque comæ] Sic ejus [...] se effuderant, ut putarentur Am[...] sia, qua mulieres in unguentis a[...] cent, perfusæ. *Donatus.*

Ambrosiæque comæ] Ambrosi[...] tantum Deorum cibum, sed e[...] guentum significat, teste Servi[...] neid. XII. 419. 'spargitque sal[...] Ambrosiæ succos.' Ergo com[...] brosia delibutæ spirant od[...] Noster imitatus videtur Hom[...] Iliad. XII. 529. Ἀμβροσίας χ[...] Imo omnia eximia et divina Am[...] appellantur. Claud. nupt. H[...] 'Ambrosioque sinu puerum [...] plexa.' Apulejus in laudatione [...] ris Metam. l. VIII. 'Ambrosium [...] pus,' et l. IX. 'Ambrosii pedes.' [...] nionem veterum de Diis attingit [...] neb. XXX. 89. qui eos credi[...] Deos, qui suavissimum spirabant [...] rem. Ovid. Fast. l. v. 'Mansit [...] posses scire fuisse Deam.' Emm[...]

408 *Spiravere*] Exhalavere.

Spiravere] Plutarch. in lib. de [...] τοῦ χρωτὸς ἀμβροσίαν πνέοντος: [...] *ambrosiam spirante.* Cerda.

Spiravere] Sil. Ital. l. VII. '[...] Spirantem sacro traxerunt ve[...] odorem.' *Emmeness.*

Vestis defluxit] Quia dixit [...] 'Sinus collecta fluentis.' *Servi*[...]

Pedes vestis defluxit ad imos] [...] divinitatis notam ut dissimi[...] prius fuerat, 'Nuda genu, sed [...] sinus collecta fluentis.' Et qu[...] hanc fuisse notam divinitatis sat[...] dicant Statius, Tibullus, et Pr[...] tius, qui illam dant Baccho. P[...] Achill. l. I. 'Si decet aurata [...] chum vestigia palla Verrere.' [...] eleg. I. 7. loquens de hoc Deo: [...] sa sed ad teneros lutea palla p[...] Tertius eleg. III. 17. loquens d[...] dem, 'Et feriens nudos veste flu[...] pedes.' *Cerda.*

409 *Vera*] Bene *vera*, de qua

habitabatur. *Servius.*

Incessu] Hoc verbum apud Virgil. sæpe pro honore ponitur; ut, 'Ast ego quæ divum incedo regina.' et, 'Forma pulcherrima Dido Incessit.' *Idem.*

Et vera incessu patuit d.] Completis quæ voluit, dimisit lætum et instructum: et plurimis signis se manifestavit, et splendore, et odore, et defluxu vestis. *Donatus.*

Et vera incessu patuit dea] Quare Virgilius dixerit, Venerem veram incessu patuisse Deam, non omnibus notum est. Antiquissima quæque deorum simulachra, quod observarant viri magni, erant τοὺς πόδας συμβεβηκότα. Diique ipsi non gradiuntur, sed fluunt: ut docet Calasiris sacrorum Ægyptiorum Antistes apud Heliodorum l. III. Ex hac doctrina hausit Virgilius, qui Deam agnosci facit τῷ βαδίσματι, incessu: ὁρμὴν ἀπαραποδίστον τεμνουσῶν μᾶλλον τὸ περιέχον, ἢ διαπορευομένων. *Petitus.*

Et vera incessu patuit dea] Ut Juno ex incessu cognosci potest, de qua supra vs. 50. sic hoc loco Venus: et apud Sil. Ital. l. VII. 'Dumque hæc aligeris instat Cytheræa, sonabat Omne nemus gradiente Dea.' Ejus quippe gressus fuit sublimior, ut infra vs. 419. *Emmeness.*

Matrem Agnovit] Nunc matrem cognoscit: nam deam esse, superius dixerat. *Servius.*

410 *Fugientem*] Celeriter abscedentem: ut alibi, 'Ad terram fugit.' *Idem.*

Voce] Pro oratione. *Idem.*

Voce] Quando gradiendo vel currendo non potuit. *Donatus.*

Tali fugientem est voce secutus] In Longobardico exemplari mutato numero legitur, *fugientem tali est voce secutus.* Sed prior numerus ex tetrametro longe magis placet, quia non ita languidus. *Pierius.*

Tali fugientem est voce secutus] Ut hoc loco abeuntem matrem voce prosequitur Æneas, sic simile exemplum apud Stat. Thebaid. l. X. 'Ut vero aversæ gressumque habitumque notavit, Et subitam a terris in nubila crescere Manto, Obstupuit, Sequimur, divum quicunque vocasti, Nec tarde paremus, ait.' *Emmeness.*

411 *Quid toties*] Sæpe: et aut κατὰ τὸ σιωπώμενον intelligimus, sæpe eum esse delusum: aut certe secundum ipsum Virgilium, qui ait in secundo, 'Cum mihi se non ante oculis tam clara videndam Obtulit.' Multi tamen volunt in hoc ipso loco sæpe eum esse deceptum: ut in habitu, quia virginem, quia venatricem, quia Tyriam, in interrogatione, in responsione, in auguriis, vel totiens crudelis, quotiens fallis et dissimulas. *Servius.*

Quid] Incusatio non contumeliosa, sed ex affectu et religione procedens: Ergo, mater, nomen tuum confiteri noluisti, et quasi aliena locuta mecum maternis verbis, miserias meas non levasti: nec semel hoc fecisti, sed sæpe. Constat enim inter ipsos multa et varia fuisse colloquia, in quibus ille vultu, habitu, et colloquio matris, falsus est. Debuit autem incusatio ad abeuntem non esse longior, quam ut celeriter ad fugientis aures pervenire posset. *Donatus.*

Quid natum toties, &c.] Est hoc quod Helena ad Venerem Iliad. Γ. 399. τί με ταῦτα λιλαίεαι ἠπεροπεύειν; *cur me his cupis decipere?* Quod Ulysses ad matrem Odyss. XI. τί νό μ' οὐ μίμνεις ἑλέειν μεμαῶτα; *cur me non spectas amplecti cupidum?* Cerda.

Tu quoque] Sicut Juno, cæterique dei, qui Trojanis inimici, quos et in secundo libro ostendit; ubi ait, 'Inimicaque Trojæ Numina magna deum.' *Servius.*

412 *Cur dextræ jungere dextram*] Majorum enim hæc fuerat salutatio: cujus rei τὸ αἴτιον, id est, caussam, Varro, Callimachum secutus, exposuit: asserens omnem eorum honorem dexterarum constitisse virtute:

ob quam rem, hac se venerabantur corporis parte. *Idem.*

Cur dextræ jungere dextram Non datur] Hunc salutationis morem, innexis nempe manibus, in argumentum amicitiæ, Græci nominant *δεξιοῦσθαι*: quod in Pluto Aristoph. interpres exponit *ταῖς δεξίαις ἀσπάζεσθαι*: præterquam enim, quod dextra fidei pignus sit, etiam in amicis gratulationibus suis fungitur partibus: inde Noster Æn. VIII. 122. ubi Pallas Æneæ adventum gratulatur: 'Egredere o quicunque es, ait, &c. Accepitque manu, dextramque amplexus inhæsit.' *Emmeness.*

413 *Veras audire et reddere voces?*] Ideo quia virginem se dixerat. Sunt multæ reciprocæ elocutiones, ut hoc loco: sunt multæ unius partis, utrique sufficientes, ut, *tenemur amicitiis:* ridiculum enim est, si addas, *mutuis:* cum *Amicitiis* utrumque significet, sicut Fronto testatur. Item sunt elocutiones, quarum una pars plena est, quæ si convertantur, habent aliquid superfluum: ut in Sallustio, 'In tugurio mulieris ancillæ:' bene addidit *ancillæ.* At si dicas, *in tugurio ancillæ mulieris;* erit superfluum *mulieris.* Ancilla enim et conditionem ostendit, et sexum. Item, 'Res erat prætoribus nota solis:' hoc suffecerat: male ergo addidit, 'Ignorabatur a cæteris.' Quod si convertas, nil esse superfluum invenitur. *Servius.*

Reddere] In codicibus aliquot vetustioribus, *redere* unico *d* scribitur. Sed enim geminatum *d* in eo verbo Velius Longus asserit: non ita autem in *reducere.* Quod ideo fuit adnotandum: quia sunt hodie qui clamitent ex publicis cathedris *redo* simplici *d* scribendum. *Pierius.*

Audire et reddere voces] Est hoc, quod Terentius, Plautus, Cicero, *vicissim loqui.* Catullus ante Nostrum: 'nec missas audire, et reddere voces.' *Cerda.*

414 *Talibus incusat*] Red
Incusare proprie est, superior
guere: ut in Terentio pater
lium, 'Quid me incusas, Cli
Accusare vero, vel parem vel i
rem: ut in eodem ad maritum
'Me miseram, quæ nunc qu
caussam accuser nescio.' Et in
prietatis est: licet usus ma
corrumpat. Sciendum tamen
rentium, propter solam propri
omnibus comicis esse præpo
quibus est, quantum ad cæter
tat, inferior. *Servius.*

415 *At Venus*] Ordo est: At
dea. *Idem.*

Obscuro aëre] Id est, nebula
definitio est. *Idem.*

Obscuro aëre] Non satis fuit
instruxisse filium, licet sciret
eadem composuisse Mercurium
quatuor de causis texit, ne vi
tur, ne tangerentur, ne interr
nibus variis detinerentur; ve
endi causas quærentes, eos, qu
noctem venire debebant, deti
Donatus.

At Venus obscuro, &c.] Imitatio
rica: sic enim a Pallade Uly
tegitur Odyss. VII. et XIII. *ἀμ
λὴν ἠέρα χεῦε*: et, *περὶ θεὸς ἠέρα*
itaque et *ἀμφὶ* et *περὶ*, Noster
cum. Quod ille, *πολλὴν ἠέρα*, I
multo nebulæ amictu. Ab H
Apollonius Arg. III. mutans v
πολλὴν ἠέρα ἐφῆκε: ubi videlicet
nautæ teguntur ab Junone simi
mento. Calaber l. I. ita, *ἀμφ
ζόφος ἔκρυφε*: *circumtexit illam*
Ad loca ista Poëtarum alludit
chus de solertia animal. loqu
de commento sepiæ ad capt
prædam, *ἀπομιμουμένη τοὺς ὁμ
οὺς, κυανέῃ νεφέλῃ πολλάκις οὓς
σαι θέλωσιν ὑφαιρουμένους, καὶ δ
τοντας*: *Imitans deos Homeric
quos salvos volunt, cærulea sæpe
nube objecta eripiunt, atque suffi*
Cerda.

416 *Circum dea fudit*] Fig

Tmesis: quæ fit, cum, secto sermone, aliquid interponimus: ut alibi, 'Septem subjecta trioni.' Sed hoc tolerabile in sermone composito: cæterum in simplici, nimis est: quod tamen faciebat antiquitas: ut, 'Saxo cere comminuit brum.' *Servius.*

Circum dea fudit] Tmesis est: pari sectione usus est et Homerus *ἀμφὶ πολλὴν ἠέρα χεῦε θεός.* Hoc autem ab Homero sumptum: qui fingit Ulyssem regiam Alcinoi et urbem ingressum circundari nebula a Minerva, &c. Odyss. VII. de his vero vide Scalig. v. 3. *Taubmann.*

417 *Cernere*] Causa cur fecerit. Ex hoc enim pendent cætera, quæ sequuntur. *Servius.*

Cernere ne quis eos] Hæc ratio est Odyss. XIII. *ὄφρα μιν αὐτὸν Ἄγνωστον τεύξειεν*: *Ut illum ipsum ignotum faceret.* Et in Apollonio l. III. *ὄφρα λάθοιεν Κόλχων ἔθνος*: *ut laterent turbam Colchorum.* Cæterum sententiam istam, *faciam, ne te aliquis cernat*, ita extulit Sophocl. in Ajace, *ἐγὼ γὰρ ὀμμάτων ἀποστρόφους Αὐγὰς ἀπείρξω σὴν πρόσοψιν εἰσιδεῖν*: *ego enim oculorum aversos Radios repellam a tui vultus contemplatione.* Est hoc quod Poëta inf. 'neque cernitur ulli,' et quod Aristides orat. v. sacror. serm. *οὔτε ὁρώμενοι.* *Cerda.*

418 *Moliri*] Hic pro struere et per hoc facere, ut infra, 'Molirique arcem.' *Servius.*

Aut veniendi poscere caussas] Scilicet ne sæpe narrando crebrum patiatur dolorem. Unde melius ad Æneam refertur, 'Medio sic interfata dolore est.' *Poscere* autem nunc inquirere, alias petere, et præponitur magis accusativo casui; dicimus enim *posco magistrum lectionem*, non *a magistro posco.* Idem.

Poscere] In aliquibus antiquis codicibus, *exquirere* et *exposcere* legitur, quod majori diligentia quærere significat. In Longobardico, et aliquot aliis, *discere.* In Romano, in Mediceo, et antiquioribus plerisque, *poscere* habetur: quod magis placet. Porro qui *exquirere* fecerunt, id ex Donatiana paraphrasi desumpsere. Ubi est: vel certe veniendi caussas exquirens properantibus moras afferret. *Pierius.*

419 *Ipsa Paphum*] Civitatem Cypri, et non sine ratione est, quod in decimo libro plura sibi loca grata vel sacrata commemoret, hic ad Paphum solam abiisse dicatur; quia Varro et plures referunt, in hoc tantum templo Veneris, quibusvis maximis in circuitu pluviis, nunquam impluere. Ibi enim adorabatur. *Servius.*

Ipsa Paphum sublimis abit] Vetera quædam exemplaria, et *Paphon* et *adit*, scribunt: ut *Paphon* non rejecerim, ita *adit* nunquam scripserim. *Pierius.*

Paphum] *Paphus*, sive *Palæpaphus*, urbs Cypri in littore Orientali; in qua templum habuit centum aris per indigenas advenasque (ut Tacit. ait) inclytum. Quem quidem numerum non ex amplificationis licentia, sed historiæ fide, certoque et pleno numero Statius accepisse videtur, Thebaid. l. v. 'Illa Paphon veterem centumque altaria linquens.' Hom. tamen unam tantum aram memorat. Videatur Turnebus XXVI. 30. et præcipue Tacitus Hist. l. II. statim in principio: ubi inter alia: 'Sanguinem aræ (Veneris) offundere vetitum.' Ad aras autem Paphiæ incruentas allusit et Catullus Carm. 62. 'divam Placabis festis luminibus Venerem Sanguinis expertem,' si tamen hæc sententia sit loci: quod Jos. Scaligero non videtur, quem tu ibi vide. *Læta* autem *φιλομειδής*, proprium Veneris epitheton: ita Horat. Carm. I. 'Sive tu mavis, Erycina ridens.' *Taubmann.*

Paphum] Cujus regina Venus est: ut Horat. od. I. 30. dilectæ Cypri oppidum est, *πόλις κύπρου* ut Stephanus. De signo Veneris, quod in illa insula colitur, Macrob. III. 8. *Emm.*

Sublimis] Divino incessu. Id est, sublimiter, nomen pro adverbio. *Serv.*

420 *Læta*] Vel proprium Veneris epitheton, vel *læta*, quia tectum nebula filium in tuto habebat: vel quod insulam suam repetat; vel ideo Paphum revisit læta, quia serenis læta congruunt, et necesse est, ut læta sit Venus, ubi semper serenum est; quippe ubi pluere nunquam dicatur. *Idem.*

Sabæo] Arabico. Arabiæ autem tres sunt, Inferior, Petrodes, Eudemon: in qua sunt populi Sabæi; sed hi montes, inter quos sunt *Libanum* et *Antilibanum*, dicuntur: apud hos igitur Sabæos nascitur thus. Dicti autem Sabæi ἀπὸ τοῦ σέβεσθαι, id est, venerari; quod deos per ipsorum thura veneramur. *Idem.*

Centumque Sabæo] De centum aris Sil. Ital. l. VII. 'Paphos centum mihi fumet in aris.' de *ture Sabæo* actum Gc. I. 57. et II. 117. pro *Sabæo*. Stat. Theb. l. I. *Eoum* dicit. *Emmeness.*

421 *Ture calent aræ, sertisque recentibus halant*] Ecce unde supra dixit, 'Haud equidem tali me dignor honore:' quia Æneas hostias obtulerat, quarum hic mentio non fuit. *Servius.*

Ture calent aræ, sertisque recentibus halant] *Thus* multi nunc cum adspiratione scribunt. Sed Fl. Sosipater *tus* a tundendo dictum vult, ideoque adspirationem non admittere: quamvis Iulius Modestus ἀπὸ τοῦ θύειν, quod est rem sacram facere, nomen deduci velit. Habent præterea plerique codices manu scripti *alant*, absque adspiratione: sed hoc imperite: quum natura ei verbo insit adspiratio. *Pier.*

Sertisque recentibus] *Sertum* et *serta*, cum nihil adjicitur, dicimus: ut hoc loco: item alibi expressius: ut, 'Serta procul tantum capiti delapsa jacebant.' Si autem *sertos* dixero, addo *flores*. Si *sertas*, addo *coronas*: ut Lucanus, 'Accipiunt sertas nardo florente coronas.' Et hoc in multis nominibus observandum est; ut genus ex adjectione formetur: qua detracta, in neutrum cadat, necesse est; ut *piscinalis locus*, *piscinalis cella*, *piscinale*. *Sagmarius mulus*, *sagmaria mula*, *sagmarium*. Servius.

Sertisque] Servio accedunt Dausq. Orthogr. p. 90. et Lips. ant. lect. l. III. *Emmeness.*

Recentibus] Quod autem dicit *recentibus* laus est loci, qui semper flore vestitur. Ut omni tempore Veneris flores præsto esse videantur. *Servius.*

Recentibus] Laus loci, qui semper flore vestitur. Notat autem Servius, ut et Charisius l. I. Veteres et *Serta*, et *Sertos*, et *Sertas*, promiscue dixisse: sic tamen, ut cum *Sertos* dicerent, flores intelligerent; cum *Sertas*, coronas. Ita Propert. 'demissæ in pocula sertæ.' Vide et Lips. Antiq. Lect. l. III. *Taubmann.*

Halant] Pro olent. *Servius.*

Halant] Subaudi, odorem. Apud Columellam, Plinium, aliosque scriptores rei rusticæ hæc sunt verba ad idem pertinentia: *flores halant*, *exhalant*, *spirant*, *respirant*, *emittunt*, *efflant*, *fundunt suavem ex se halitum*, *dulcem flatum*, *amœnum spiritum*, *gratum odorem*. Lucretius l. IV. 'odorem exspirant.' Philo in lib. de Mundo ita extulit: τὰς ἀπὸ τῶν ἀνθῶν ἀναφερομένας εὐωδεστέρας αὔρας: *suaves e floribus auras relatas*. Cerda.

422 *Corripuere viam*] Deest, *At illi corripuere viam*. Officium eundi celeriter arripuerunt. Nec enim corripitur via. *Servius.*

Corripuere v.] *Corripere gradum*, est, gradum raptim facere et carpere. Turneb. IX. 27. Ita Plinius ep. 66. 'Tanto celerius viam ipsam corripiemus.' *Taubmann.*

423 *Qui plurimus*] Ex maxima parte urbi imminens, vel, *qui plurimus*, id est, longus: ut ipse alio loco, 'Cui plurima cervix.' Item, 'Cum se nux plurima,' id est, amygdala: longa namque est. *Servius.*

Plurimus] Vox plena est inquit

Scaliger IV. 16. *Plurimus* autem, id est, longus: nimirum M M M. passus: ut patet ex Polybio et Appiano. Ita Ge. I. *nux plurima*, id est, amygdala, sive Græca nux: longa enim est. Ita Ge. II. *plurima cervix*, id est, longa. In hoc monte postea Scipio Africanus, cum Carthaginem obsideret, castra posuit: ibique clarissimi viri sepulchra habuere. Eam obsidionem Lipsius Poliorceticῶν II. I. scriptam pictamque exhibuit. *Taub.*

424 *Adspectat*] Est ornatus cum animantur res, id est, cum rei insensibili datur sensus. Unde est illud in quarto de Atlante. Item Sallustius, 'Lyciæ Pisidiæque agros despectantem.' *Servius.*

Arces] Civitates, a parte totum. *Idem.*

Adspectat arces] Rei insensili dat sensum. *Arces* autem, scilicet in medio urbis positas, inprimis Byrsam. *Taubmann.*

425 *Miratur molem Æneas*] Hoc ad ipsam refertur. *Servius.*

Miratur] Ponit generaliter, quod omnes viæ et portæ fervebant, et strepitus agentium personabant. *Donatus.*

Magalia quondam] Ad poëtam. Nec enim hoc novit Æneas. Magalia vero antistœchon est. Nam debuit *magaria* dicere: quia *magar*, non *magal*, Pœnorum lingua, villam significat. Cato originum primo, 'Magalia ædificia quasi coortes rotundas dicunt:' alii magalia casas Pœnorum pastorales dicunt.' De his Sallust. 'quæ magalia sunt circumjecta civitati suburbana ædificia magalia.' Et alibi Cassius Hemina docet ita: 'Sinuessæ magalia addenda, murumque circum eam.' *Servius.*

Magalia quondam] Hoc ad Poëtæ personam referatur. Est autem ἀντίστοιχον, pro *magaria*: nam *magar* villam significat, non *magal*: de quo P. Vict. XXXV. 6. Charisius: *Magalia*, καλύβαι ἔφερον: *Mapalia*, καλύβαι ἀγρῶν: *gurgustia* Ciceroni: *attegiæ* Juvenali. Salustius De bello Jugurthino: 'Ædificia Numidarum agrestium, quæ *mapalia* illi vocant, oblonga, incurvis lateribus tecta, quasi navium carinæ sunt.' *Taubmann.*

426 *Miratur portas, &c.*] Miratur non simpliciter dictum volunt, quoniam prudentes Etruscæ disciplinæ, ajunt, apud conditores Etruscarum urbium non putatas justas urbes fuisse, in quibus non tres portæ essent dedicatæ et votivæ, et tot templa Jovis, Junonis, Minervæ: bene ergo miratur Æneas, ubi fuerunt magalia, illic esse legitimam civitatem; nam portas et vias videbat, et mox Templum Junonis ingens. *Servius.*

Et strata viarum] Primi enim Pœni vias lapidibus stravisse dicuntur. *Idem.*

Strata viarum] Figurata locutio, pro, stratas vias. Ita Horat. od. IV. 12. 'eluere amara curarum.' In Moreto, 'singula capitum.' Fabius declam. 260. 'incensa operum.' Justinus l. XLI. 'profunda camporum, prærupta collium, montium ardua:' Æneid. II. 'opaca locorum:' et Cassiodorus Var. epist. I. 4. 'amœnissima Brutiorum.' Instituit vero Virgilius Lucretio l. I. 'Strataque jam vulgi pedibus detrita viarum.' Idem, 'vera viai.' Græci delectati figura hac. Aristophanes Pluto, τούτων μῶρα: *horum stulta*, pro stultitias. Ibidem, τοὺς χρηστοὺς ἀνθρώπων: *bonos hominum.* Philostratus in Heroicis, πολλοὺς τῶν νέων: *multos juvenum*: et de Vitis Sophist. l. II. ἡδίους τῶν ἀμπέλων: *suaviores vitium*: ita κακοδαιμονεστάτους ἀνθρώπων, *miserrimos hominum*, et sexcenta alia. Thucydides, στενόπορα τῶν χωρίων: imo Thucydideum hoc vertisse Virgilium, lib. sequenti in illis, *angusta viarum*, Germanus notat. *Cerda.*

Strata viarum] Hoc loquendi genus, quod plenum dicit Scal. Poët. IV. 16. crebro apud Lucretium, quem in multis imitatus est Maro. Vide Vechne-

rum Hellenol. l. I. p. 43. 44. *Emmeness.*

427 *Instant ardentes Tyrii*] Multum festinantes. Ut, 'Juvenum manus emicat ardens;' et 'Ardet abire fuga;' et 'Laocoon ardens.' Sic enim dicit, quotiens properantem vult ostendere. Alii *ardentes* ingeniosos dicunt. Nam per contrarium *segnem*, id est, sine igni, carentem ingenio, dicimus: unde et a Græco venit *catus*, id est, ingeniosus, ἀπὸ τοῦ καίεσθαι. *Servius.*

Instant] Itur jam per species, laudantur autem, quod non inviti agebant. *Donatus.*

Instant ardentes Tyrii] Ex hoc loco Silius l. II. 'Condebat primo Dido Carthaginis arces, Instabatque operi subducta classe juventus. Molibus hi claudunt portus, his tecta domusque Partiris justa, Bitia venerande, senecta.' *Cerda.*

Ducere muros] Exædificare, hoc est, construere, in longitudinem producere, proprie enim cum ædificantur muri, *duci* dicuntur. Sallust. hist. II. 'Murum ab angulo dextri lateris, ad paludem, haud procul remotam, duxit.' *Servius.*

Pars ducere] Primo curabant, quæ adversus hostes fuerant necessaria. *Donatus.*

Pars ducere muros] Eandem locutionem invenias apud Livium VII. 23. 'vallum ducere cœpit.' Horatio etiam in usu od. IV. 6. 'potiore ductos alite muros.' Vocem compositam habet Tibullus Eleg. IV. 1. 'Qua deceat tutam castris præducere fossam:' sic Græcis est τεῖχος βάλλειν vel τειχοβολεῖν et ταφροβολεῖν: de quibus consule Salmas. Plin. exerc. p. 309. *Emmeness.*

428 *Molirique arcem*] Molibus factis extollere: quod est, extruere; huic contrarium est *demoliri.* Servius.

Molirique arcem] Id est, extruere; a *molibus* dictum, ut Non. Marc. ex Acc. Philoctete: 'gelidas molitur nives.' Horat. de art. p. 'oppida moliri:' in aliis hoc quoque verbum usum habet, quem notavit Scalig. poët. IV. 16. *Emmeness.*

Et manibus subvolvere saxa] Cur manibus? an, quia adhuc machinæ non erant, festinationem referre voluit? *Servius.*

429 *Optare*] Eligere: ut, 'Tuus o regina quid optes, Explorare labor.' Et Æn. III. 'Optavitque locum regno.' *Idem.*

Pars optare locum tecto] In veteribus fere omnibus exemplaribus legi, *aptare locum*, τοῦτ' ἔστι τὸ ἁρμόζειν, tametsi Servius agnoscit *optare*. Pier.

Optare] Qui hic *aptare*, id est, ἁρμόζειν, male. Veteres *optare*, pro eligere, dixerunt. Ita Æneid. III. 'Optavitque locum regno,' id est, elegit, ab Græco ὄπτω, video, considero. Ab hoc significato *coopto*, *adopto*, vide Nonium, Josephum Scaligerum in Conjectaneis, et Julium Poët. IV. 16. et in Terent. And. Donatum. Hi omnes et in Virgilio agnoscunt *optare*, et firmant exemplis veterum, quæ ego hic omitto, et a me addo Arbitrum, qui sic: 'Hæc ubi calcavit Cæsar juga milite læto, Optavitque locum.' et Livium l. VI. 'Introductis in senatum captivis, cum bello persequendos Tusculanos Patres censuissent, Camilloque id bellum mandassent: adjutorem sibi ad eam rem unum petit: permissoque, ut ex Collegis optaret quem vellet; contra spem omnium Lucium Furium optavit:' id est, permisso, ut eligeret quem vellet, elegit L. Furium. In Declamationibus Fabii ita frequens est hoc verbum in hac significatione, ut nesciam, an aliud ibi frequentius. *Cerda.*

Tecto] Ad tectum, nota figura. *Servius.*

Locum tecto] Tecto privata ædificia curabantur. *Donatus.*

Sulco] Fossa. Civitas enim, non domus, circundatur sulco: ergo sulco, fossa fundamentorum: alibi, 'Ausim

ui vitem committere sulco.'

idere sulco] Id est, fossa. Al- morem veterum, quo futuræ atium sulco designabatur: vel l Romanorum consuetudinem, ios insulæ invicem distingue- De quibus Spartian. et Lip- Admirand. *Taubmann.*

Jura legunt] Eligunt; vel lo- jura dicantur, aut magistratus r. Et bene post conditam m addidit jura, et magistratus, ique senatum. Legitur apud s, Brutum eos, qui se in eji- regibus juvissent, lectos in m, eum ordinem *senatum* ap- a, quod una sensissent: quod essent, Patres conscriptos; es a plebe in consilium sena- ratos tradunt, ac conscriptos, : a Servio Tullio e plebe electi Alii *senatum* a senectute homi- il allecti erant, dictum volunt, id Græcos γερουσία appellatur. autem ideo, quia Senatus, imus ordo dicitur. *Servius.*

Disponit leges et honores . *Donatus.*

Ascensius *Jura* interpretatur s. Conveniet tamen melius æ, si *Jura* pro Auditoriis et ui Jus diceretur, quæ δικα- Græcis, acciperentur. Sunt, ν et δίκας in ea esse signifi- contendant. Sic et Horat. a rapere' dixit: et noster in- III. 'Jura domosque dabam.' a enim Æneæ, recens advecto, l fuerat ad Leges condendas, forsan *jura* pro Legibus acci- Pimpontius *Jura* simpliciter ia, non Leges hic accipit: ut . el. III. 7. 'Cum tibi Ro- ominas in honore secures Et edio ponere jura foro.' Non 'a *dicere*, sed *ponere*: quod lo- at. Immo et Paulus JC. *Jus* dam locum, in quo jus red- Atque idem Donatus quoque ad Terentium annotat. Hinc illa, 'Aliquem in jus vocare,' 'In jus ambulare,' &c. *Taubmann.*

Sanctumque senatum] Sic Horat. od. IV. 5. concilium patrum *sanctum* vocat. Quint. Declam. 329. 'sanctissimum ordinem.' *Emmeness.*

431 *Portus effodiunt*] Ut portus scilicet faciant. Et vere ait, nam Carthaginienses cothone fossa utuntur, non naturali portu. *Servius.*

Portus] Et hoc ad salutis subsidium. *Donatus.*

Hic portus alii effodiunt] In Longobardico, et aliquot aliis codicibus antiquis legere est, *hic portas alii effodiunt*. Sed enim *Portus* magis placet: quod ad salutem salutisque subsidium pertinere Donatus ait. Seu quia Virgilius alludat ad portum, quem effodere Carthaginienses intra muros obsessi ab Romanis, divisoque repente muro, subitaria eruptione Romanos fugavere. *Pierius.*

Portus effodiunt] Portus, non naturales, sed manu factos *cothones* appellat Festus, sed parvam insulam Carthaginis, quæ vicem portus præbebat, ita ex Strabone et Appiano nominatam putat Salmas. exerc. Plin. p. 1128. cui *Cothon* sive *Cothonum* pro portu fossitio vix Latinum videtur. *Emmeness.*

Hic alta theatris Fundamenta] Hinc futura magnitudo cognoscitur, quod alta fundamenta ait; bene autem post res publicas privatasque necessarias, mentionem fecit theatri, aut quia Græcis urbs conditur, qui sæpe spectaculis gaudent, aut ut apud quosdam fuit in genere musicæ scientiæ. *Servius.*

Alta theatris] Post ea, quæ ad salutem et honorem pertinent, prospicit voluptatibus propter scenas, quod non fit, nisi in ociosa civitate: quod Æneæ erat necessarium. *Donatus.*

Hic alta theatris Fundamenta locant] Non displicet quod in Romano codice, et in quibusdam aliis pervetus-

tis legitur, *hic alta theatris*, eo modo, quo inferius posuit, 'scænis decora alta futuris.' Sed et pro *locant*, codices nonnulli *petunt* habent: quod non æque placet. *Pierius.*

432 *Locant*] Id est, constituunt. Non. Mar. ex Lucil. l. xxx. 'virtutis monimenta locantur.' *Emmeness.*

Theatris] Fortasse alludit ad theatrum, quod Romæ struxit M. Scaurus ædilis. Id fiet probabile audienti verba hæc Plinii xxxvi. 15. 'Hic fecit ædilitate sua opus maximum, quæ unquam fuere humana manu facta, non temporaria mora, verum etiam æternitatis destinatione. Scena ei triplex in altitudinem ccclx. columnarum, in ea civitate, quæ sex Hymettias non tulerat sine probro civis amplissimi. Ima pars scenæ e marmore fuit, media e vitro, inaudito etiam postea genere luxuriæ.' In quibus verbis multa sunt affinia Virgilianæ sententiæ. Nam magnum numerum columnarum, Poëta exhibet per numerum multitudinis *columnas*. Illarum altitudinem per vocem *immanes*. Triplicem scenam per *scenis* in plurali. Decus et luxuriam operis per *decora alta*. Cerda.

Columnas, decóra alta] Figurate columnas *decora alta*: diversis enim significationibus, idem dixit, et ab eo, quod est *decus* corripitur *decoris*. Servius.

Columnas] Ut non solum theatri gesta, verum aspectus operis juvaret. Ponit apum comparationem, quæ et industria, et labore, et æquitate operis, et concordia excellentes sunt: et quæ fucos, animal non solum iners, verumetiam vorax, a sedibus pellunt. *Donatus.*

Inmanisque columnas] Id est, magnas. Non. Marc. ex Æn. vi. posuitque inmania templa.' Exempla plura Torrent. ad Horat. od. i. 27. *Emmen.*

433 *Scænis decora alta futuris*] Indicanda hic est prudentia Maronis in toto hoc opere describendo, qui cum semper sit admirabilis, nusquam admirabilior, quam cum attingit rem civilem. Ad rem. Nihil prætermittit earum rerum, quæ necessariæ ad unius civitatis conservationem, et statum. Mentem Poëtæ mire complexus est Julius Scaliger. In primis tribus, *Instant ardentes Tyrii*, &c. est quasi corpus civitatis, cui corpori animum addit, cum ait, *Jura magistratusque legunt, sanctumque Senatum*: sunt enim leges, jura, magistratus, et religio, quasi animus urbium. Tum addit ornamenta, columnas, theatrum, scenas. Itaque posuit Virgilius in excitanda hac urbe, bonum utile, necessarium, delectabile: utile in muris, ac domibus: necessarium, in legibus: delectabile in ludis. Inter res enim, quas habere urbs debet, ut vere dici urbs queat, nominat Pausanias lib. ultim. 'prætorium, gymnasium, theatrum, forum, perennis aquæ conceptaculum.' Artemidorus i. 2. numerat λιμένας, τείχη, ἀγορὰς, γυμνάσια: *portus, muros, fora, gymnasia*: et addit, κοινὰ πόλεως ἀναθήματα: *communia urbis donaria*. Ab eodem iii. 63. ponuntur communes urbium partes, θέατρα, προάστεια, πλατεῖαι, τεμένη, περίπατοι: *theatra, suburbia, plateæ, delubra, deambulacra*. Hæc omnia ait, ita debere esse urbibus communia, ut est forum. Plato Leg. l. vi. has partes communes assignat, λιμένων, ἀγορῶν, κρηνῶν, τεμενῶν, ἱερῶν: *portus, forum, fontes, lucos, templa*. Aristides loquens de Roma, istas γυμνασίων, κρηνῶν, προπυλαίων, νεῶν, δημιουργιῶν, διδασκαλείων: *gymnasia, fontes, porticus, templa, officinas, scholas*. Easdem fere numerat loquens de Smyrna. Philo de opificio mundi istas, ἱερὰ, γυμνάσια, πρυτανεῖα, ἀγορὰς, λιμένας, νεωσοίκους, στενωπούς, τειχῶν κατασκευάς. Consentiunt ista omnia cum partibus, quas suæ urbi dat Virgilius. Plutarchus in comparatione ignis et aquæ laudat eam urbem, quæ non egeat τῶν ἔξωθεν συμμάχων, externis

Cerda.

decora alt.] *Scænis*, id est, lu-
observentur hiatus, rebus
commodati, 'locant alii, im-
n col.' et, 'decora alta fu-
Taubmann.

ualis apes] Ordo est: Qualis
tate nova, id est, incipiente
novo. Tertiæ declinationis
pluralis et in *ium* et in *um*
d tunc pro nostro arbitrio
minativus singularis fuerit *s*
minatus: ut *amans* et *aman-*
amantium dicimus. Cum au-
inativus singularis *er* et *ur* fu-
inatus, tantum in *um* exit:
r *patrum*, *murmur murmu-*
aliqua vero nomina auctori-
amus: ut *apis apum*, vel
Sane fabula de apibus talis
pud Isthmum anus quædam
Melissa fuit: hanc Ceres sa-
rorum cum secreta docuis-
minata est, ne cui ea, quæ
t, aperiret; sed cum ad eam
accessissent, ut ab ea primo
ntia, post precibus et præ-
erent, ut sibi a Cerere com-
tefaceret, atque in silentio
set, ab eisdem iratis mulieri-
rpta est: quam rem Ceres,
tam supra dictis fæminis,
pulo ejus regionis, pestilen-
est; de corpore vero Me-
s nasci fecit. Latine autem
apis dicitur. *Servius*.

apes] Comparationis genus,
γωγὴ dicitur; et mire qua-
tie negotio. Sunt autem ver-
e omnes huc translati e Ge.
ubmann.

apes, &c.] Hoc in loco Ho-
perior est Virgilius. Vide
i judicium Saturn. v. 11.
us.

e nova] Incipiente: ut, 'Vere
Et bene *nova*, quia est æstas
a et præceps, secundum Sal-
Servius.

e nova] Bene, *nova*: vere scil.
jam pleno. Nam anni temporum quod-libet tria habet discrimina: ut *ver primum*, sive *novum*, sive *iniens*: *ver medium* sive *adultum*: et *ver extremum*, sive *præceps*, *præcipitans*, et *senescens*: de quo in Georg. *Taubmann*.

Florea] Florida: ut, 'Nemora inter frondea;' aut florentia: nec non de flore erant facta, ut *floream coronam* dicimus. *Servius*.

Rura] Græce ἄρουρα dicuntur. Aphæresis ergo sermonem facit Latinum. *Idem*.

Rura] Aphæresis a voce Græca ἄρουρα. Ita Servius, et alii. Pari cum Poëta modulo Claudian. Rapt. II. 'Huc elapsa cohors gaudet per florea rura.' *Cerda*.

435 *Exercet*] Fatigat: ut, 'Nate Iliacis exercite fatis.' Et subjecit quibus rebus exercitæ fatigentur. Hoc autem participium ab exercitu, id est, militum multitudine, declinatione discernimus. Nam nomen quartæ, participium secundæ declinationis est; ut *visus visi* vel *visus*, *passus passi* vel *passus*, *auditus auditi* vel *auditus*. Servius.

Sub sole] In Sole: ut, 'Namque sub ingenti lustrat dum singula templo:' vel quamdiu Sol est. *Idem*.

Cum gentis adultos fœtus] Ad laudem apum hoc pertinet. Et bene *gentis fœtus*, quia non singulæ de singulis nascuntur, sed omnes ex omnibus: et per hoc melius in Georgicis intelligitur. *Idem*.

Gentis] Homerus sæpe ἔθνεα χηνῶν, γεράνων, κύκνων, μελισσῶν: *Gentes anserum, gruum, cycnorum, apum*. Cerda.

436 *Educunt*] Producunt, quod adhuc adolescant, et adulti fiant, non adoleverint: ut *adultos* dicimus minores, et hoc sic dixit, ut 'Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.' *Serv.*

Liquentia] Defæcata, sine sordibus: ut, 'Nec tantum dulcia, quantum et liquida,' id est, pura: nam dura mella constat esse meliora. *Idem*.

437 *Stipant*] Densant: translatio

est a navibus, in quibus stipula interponitur vasis, quam *stupam* dicunt. *Idem.*

Stipant] Nam quo densius et stipatius mel, eo laudabilius; imo hæc ultima mellis perfectio, ad quam veluti per gradus venit. Plinius XI. 13. 'Est autem initio mel, ut aqua, dilutum, et primis diebus fervet, ut mustum, seque purgat. Vicesimo die crassescit, mox obducitur tenui membrana, quæ fervoris ipsius spuma concrescit.' Bene ergo, stipant et densant mella liquentia, id est, liquida. Alii *liquentia* accipiunt, id est, pura. Possunt, nam Ge. IV. 'aliæ purissima mella Stipant.' *Cerda.*

Distendunt] Implent: ut, 'Et denso distendere pingui.' *Servius.*

Nectare] Melle: abusus propter suavitatis similitudinem. *Idem.*

Cellas] Et hic abusus est, ut favorum cavernas *cellas* vocaret, vel alvearia, ut alibi thesauros. Traxit autem a reponendi similitudine: vel a celando, unde *cellam* appellaverunt. *Idem.*

438 *Onera accipiunt venientum*] Quod apum seniorum munus est, quæ ternæ aut quaternæ gerulas juvenes seu βαρυνομένας, id est, florum sarcina onustas, excipiunt atque exonerant. *Taubmann.*

Agmine] Nunc impetu. *Servius.*

Agmine facto] Facto quodam impetu, et acie quasi militari, *fucos*, id est, fures καὶ κακοὺς ξυνήονας ἔργων, ac Reipublicæ noxios proturbant ab alveariis. Jam de *Fucis* multa Aristot. et Plinius tradidere: sed quid ii sint; an proprium genus, et a furibus distinctum; an apum filii inermes; an fucus et fur idem sint, quod Varroni et Philæ placet: nondum ita plane constitutum est, ut non sit, quod ulterius possis quærere. *Taubm.*

439 *Ignavum*] Inutile, non aptum industriæ. Nam industrios *gnavos* dicimus. *Servius.*

Fucos] Secundum Plinium apium multa sunt genera. Proprie tamen apes dicuntur de bobus ortæ: fuci, de equis: crabrones, de mulis: vespæ, de asinis. Fucus autem est, secundum Æmilium Macrum, major ape, crabrone minor. *Idem.*

Pecus] *Pecus* dicimus, omne quod humana lingua et effigie caret, id est, a pascendo. Unde Horatius: 'Omne cum Proteus pecus egit altos Visere montes.' Plautus, 'Clurinum pecus simiam dixit.' *Idem.*

Præsepibus] Alveariis. Et est translatio: quæ fit quoties, vel deest verborum proprietas, vel vitatur iteratio. *Idem.*

440 *Fervet*] Concelebratur: ut contra, *Friget*, cessat dicimus. Terentius, 'Nimirum hic homines frigent.' *Idem.*

Fervet opus] Vide Scalig. Poët. IV. 16. et V. 3. Ubi, 'Si velim,' inquit, 'partes hujus comparationis recensere, opera me deficiat: rei naturam, varietatem, figuras, carminis rotunditatem, nervos suaviloquentiæ.' *Taubm.*

Redolent] Quidam olere res, vel malas vel bonas; redolere tantum bonas tradunt. *Servius.*

Fragrantia] Quotiens incendium significatur, quod flatu alitur, per *l* dicimus; quotiens odor, qui fracta specie major est, per *r* dicimus. Sciendum sane nil in hac vacare comparatione. Nam Pœnorum operi, apum labor; custodiæ litorum adversus alienigenas, fucorum comparatur expulsio. *Idem.*

Fragrantia] In Ro. codice, et aliquot aliis antiquis *flagrantia* legitur: et in Georgicis eodem modo. Grammatici tamen utriusque verbi significata distinguunt. *Pierius.*

441 *O Fortunati*] Expressit Æneæ desiderium, hoc est, qui jam faciunt, quod et ipse desiderat. *Servius.*

O Fortunati] Non invidet alienæ felicitati, sed prosequitur laude, et Quando scilicet ego ad hanc felicitatem perveniam! *Donatus.*

n Jam mœnia s.] Laus vel ab
mmitur, quæ laudatur. *Serv.*
ef] Celeberrimum in ædificiis.
i in uno Virgilio multa. In
:: *assurgunt turres, surgentem Carthaginis, surgent mœnia.*
hit, 'surgere regna.' Ita Pro-
' consurgit murus.' Et Tibul-
surgunt oppida muris.' *Cerd.*
'astigia] Nunc operis summi-
libi ima significant: ut, 'For-
scrobibus quæ sint fastigia
' *Servius.*
if] Miratur: ut, e contrario,
contemnit significat. *Idem.*
ia suspicit] Summitates mira-
ue e verbo *suspicit*, colligitur,
jam colle descendisse. *Taub.*
Mirabile dictu] Ob hoc, quod
, quia mixtus cunctis latebat:
amen et hoc superiori et in-
ensu addi. *Servius.*
'er medios] Figura est: nam
fuerat, *mediis se infert.* Idem.
tque] Deest *se.* Idem.
edios, miscetque viris] Sunt qui
nico membro, *Per medios mis-*
iros, quæ tamen lectio, neque
bus, neque a junioribus, quod
recepta. *Pierius.*
s cernitur ulli] Id est, neque
cernitur. Ut est Græcum
φανερος' ut est illud, 'Scriberis
id est, scribet te Varius.

Lucus] Ubicunque Virgilius
ponit, sequitur etiam conse-
ut, 'Luco tum forte parentis
i Turnus sacrata valle sede-
Unde in sexto, 'Nulli certa
lucis habitamus opacis.' Di-
enim heroum animæ lucos te-
et mox sequitur, 'Hic templum
ingens.' *Lucus* autem dicitur,
m luceat: non quod sint ibi
, caussa religionis, ut quidam
Idem.
be fuit media] Nunc jam in
Idem.
s in urbe fuit media, &c.] Loci
descriptio est, non simplex, sed cum superficie, id est, cum descriptione muri, aræ, nemoris, &c. ut hoc exponit Scal. Poët. v. 3. *Emmeness.*

Lætissimus umbræ] Aut septimus casus est: aut, secundum Probum, genitivus; ut sit *lætissimus umbræ:* sicut Sallustius, 'Frugum pabulique lætus ager.' *Servius.*

Lætissimus umbræ] Particip. passivum, id est, amœnissimus. Probus, et P. Sabinus l. *umbræ:* ita Sallust. 'Frugum pabulique lætus ager.' Silius l. I. 'vitæ laudandus opacæ.' Et hæc est luci propria commendatio. *Taubmann.*

446 *Quo primum*] Hoc est, simul ac venerunt: nec enim secundo ad Africam ventum est: vel ordo est, quo primum loco. *Servius.*

Quo primum] Ut supra per cygnos demonstrata fuerat felicitas, sic nunc per Pœnos, qui tempestate vexati, huc incolumes venerunt, et fundamenta fodientes, caput equi cum invenissent, signum habuerunt, quod in bellicis copiis essent futuri copiosi. *Donatus.*

447 *Effodere loco signum*] Historia hoc habet, quam more suo Virgilius per transitum hic tangit. Dido fratrem fugiens, cum transiret per quandam insulam Junonis, accepit oraculum, et sacerdotem ejus secum abstulit: cum ei parum crederet promittenti Carthaginis sedes: quo cum venissent, sacerdos elegit locum faciendæ urbis; quo effosso, inventum est caput bovis, quod cum displicuisset (quia bos semper subjugatus) alio loco effosso, caput equi inventum placuit: quia hoc animal, licet subjugetur, bellicosum tamen est, et vincit, et plerunque concordat; ut ipse ostendit plenissime in illo loco, 'Bello armantur equi, bellum hæc armenta minantur: Sed tamen iidem olim curru succedere sueti Quadrupedes, et frena jugo concordia ferre: Spes est pacis, ait.' Illic ergo Junoni tem-

pla fecerunt. Unde et bellicosa est Carthago per equi nomen; et fertilis per bovis. Sane *fodere* est tantum sollicitare terram, *effodere* hoc ipsum faciendo aliquid eruere et invenire, cui contrarium est *infodere*. Ordo autem est: *Lucus in urbe media lætissimus umbræ*, quo loco jactati Pœni undis et turbine effodere caput acris equi, quia regia Juno signum monstraverat. *Servius*.

Effodere loco sign.] More suo, per transitum tangit historiam Poëta: quam habet Justinus, Cælius Rhod. XVIII. 38. et alii. Atque ut *signum*, sive portentum illud, quod, indicio Junonis, e loco faciendæ urbis effoderat Dido, explicet, addit, *caput acris equi*. Equum vero belli omen habere, docetur etiam Æn. III. 'Bello armantur equi,' &c. Et videtur Cælio alludi ad nomen vetus Carthaginis, quo dicta est *Caccabe*: quod illarum gentium lingua *equinum caput* indicat. *Taubmann*.

Quod regia] Regina. *Servius*.

448 *Monstrarat*] Ut dictum est, tangit historiam. Monstro dederat. *Id.*

Monstrarat] Ut quæ urbem illam tuendam, totoque pectore fovendam statuerat, ut dictum antea. *Monstrarat* autem, non monstro dederat, ut interpretes, sed simpliciter accipe, pro docuerat. Cic. ad Tyron. 'Tu istic si quid librarii mea manu non intelligent, monstrabis.' *Nascimbæn*.

Caput] Ne levis adeo cuipiam observatio videatur, in vetustis pene omnibus exemplaribus *capud* per *d* scriptum esse: sciendum eam esse inter *d* et *t* cognationem, ut plerunque sibi invicem succedant. Et Carisius ubi *ad* nonnunquam pro *at* positum citat in hujusmodi nominibus, aut dictionibus vocali sequente suavius per *d* proferri putat. Est et *quot* relativum per *t* sæpissime tam in libris, quam in marmoribus notatum, *quot regia Juno*: et in venustula quadam inscriptione Romæ in ædicula Divi Basilii, quæ ad Horologium Augusti sita est, *quot* ita scriptum inspexi,

APVSVLENA GERIA VIXI
ANN. XXII.
QVOT QVISQVE VESTRVM
OPTAVERIT MIHI
ILLI SEMPER EVENIAT
VIVO ET MORTVO.

Pierius.

Acris equi] Epithetum magis aptum equis; ut canibus blandis, qui natura blandi sunt. *Servius*.

Caput acris equi] Justin. XVIII. 5. inventum primo testatur caput bubulum, post alio loco equinum. Superstitiose satis in condendis urbibus et templis observabant auspicia. De Roma loquitur Livius I. 55. 'caput humanum integra facie aperientibus fundamenta templi apparuisse.' *Emmeness*.

Sic nam fore bello] Quod nonnulli legunt, *signum fore*. Dictionem ego illam in abrasis tantum codicibus suppositam animadverti. In integris autem, *sic nam*. Quam lectionem ut castiorem Pontanus etiam agnoscit, ubi ait, in poëticis numeris dictiones monosyllabas binas simul, maxime post dactylicam aliquam properationem numerosas esse in medio collocatas, ut Virg. 'Monstrarat caput acris equi: sic nam fore bello.' *Pierius*.

Sic nam fore bello] Scalig. IV. 48. Varietas, inquit, Poëticarum omnium virtutum maxima est. Quamobrem incompta illa (dissita enim sunt) condimenti atque intinctus loco habenda erunt, *omnium egenos: Sic nam fore bello: Hector ubi ingens: Junonis ob iram*, &c. Taubmann.

449 *Et facilem victu*] Propter bovem: sicut dictum est. *Facilem* autem, copiosam, divitem. Terentius, 'Quam vos facillime agitis.' *Servius*.

Facilem victu] Locus difficilis, cujus triplex explicatio. Sunt qui ex historia Justini, quam attuli, expli-

Carthaginem fore bello egre- ed tandem vincendam: et in ajunt allusum ad caput equi, o ad caput bovis. Nequit vera e explicatio. Nam qui egre- llo, si vincenda? Deinde, qui itelaris Dea animos illis face- mo injiceret desperationem , cum Virgilius nihil de bove erit, tantum de equo, nonne traducitur ad bovis significata? , Silius l. II. Poëtam imitans, le commeminit: ait enim, 'Os- t caput effossa tellure repertum ris equi, atque omen clamore it.' Progredior ad alteram il- explicationem, qui ajunt capi- Poëtam de victus ratione, ut Carthaginem fore bello egre- et frugum fertilitate abundan- d eum modum, quo Homerus dyss. IV. ῥηΐστη βιοτὴ πέλει ἀν- ν: *Facillimus victus est homini-* ii etiam eodem lib. elogio quo- euntur ῥεῖα ζώοντες, *facile viven-* hanc multi inclinant: interque onatus, et Servius, cujus hæc Facilem autem, copiosam, divi- Terentius, quam vos facillime ' Erit ergo juxta hos, facilis id est, facilis alimonia, cibo, ndi ratione. Displicet admo- ita explicatio; nam cum bello, lis, armis, qui cibus, alimonia, ? Atque, ut ego puto, hæc ex- io tantum suscepta est a viden- non posse se hærere primæ. se movet, dici a Seneca epist. Sapiens facilis victu fuit:' id imonia. Nam non ideo sequitur, eam ita a Virgilio. Itaque his s hæreo tertiæ explicationi, se- s Hortensium et Germanum, doctissimos, quorum prior ita *ictu ad vincendum, significato ac-* posterior, *Nescio, an cum in-* *ibus hic ad εὐπορίαν referri opor-* *ticendi, et commeatus commodita-* *nam si, victu, accipiamus active,* *ia præcedenti clausula defenditur,* *sic nam fore bello egregiam, ut Cartha-* *ginem victoriis insignem, et νικητικὴν, et* *νικηφόρον intelligamus.* Sed hæc explicatio præcipue nititur his auctoribus (sunt hi non pauci, nec levis auctoritatis) qui excludunt hæc, quæ ergo dicuntur supina ultima; et qui admittunt, dant illis sæpissime actionem. Sed de hac re, ne repetam quæ alii, vide diligentem vere operam docti viri Minerva III. 9. ubi multa exemplorum varietate, et vi rationum efficit, has voces tantum esse nomina, non supina, et illarum plurimas habere veram actionem. *Cerda.*

Facilem victu] Id est, fertilem. Alludit ad alterum prodigium. Nam initio caput bubulum repertiebatur: quod auspicium quidem fructuosæ terræ, sed laboriosæ et subjugatæ fuit: itaque illud alterum quæsitum et inventum præ isto placuit. Ut ita Carthago fertilis sit per omen *Bovis:* bellicosa, per *Equi.* Atque ita quidem Servius, et Donatus, et qui cum eis faciunt. Alii, *facilem victu*, active capiunt, pro, ad vincendum: quasi fortem et multis victoriis pollentem. Vict. Strigelius cruciculam hic Grammaticis fixam dixit. *Taubmann.*

Per secula] Pari forma Quintilian. decl. 268. 'Pugnant inter se, atque dissentiunt, et perpetuam hanc per secula litem trahunt' *Cerda.*

450 *Hic templum Junoni*] Superius dictum est, quod Virgilius ubique lucos consecratos velit accipi, unde tanquam in luco sacro inducit Didonem Junoni templum construere; morem autem Romanum veterem tangit: antiqui enim ædes sacras, id est, templa ita faciebant, ut prius per Augures locus liberaretur, effareturque: tum demum a Pontificibus consecraretur, ac post ibidem sacra ederentur. Erant autem templa, in quibus auspicato et publice res administraretur et Senatus haberi posset, tantum sacra. Hic ergo et sacrum templum, quod in luco, id est, in loco sacro, conditur,

docet. Et in templo administrari Rempub. subsequentibus versibus indicat: 'Jura dabat legesque viris, operumque laborem Partibus æquabat justis, aut sorte trahebat.' Alibi tantum sacra esse templa, alibi omnia ubi agi possent, locis suis mostrabitur. *Servius.*

Hic] Oportuit enim deam in eo loco habere honestissimam sedem, in quo virtutem suæ majestatis ostenderat. Et cum nondum perfectum esset, tanta reverentia colebatur, ut donis copiosum esset, et dea ipsa præsens esse crederetur. *Donatus.*

Sidonia] Licet *Sidon* civitas sit Phœniciæ, tamen hic pro Tyria posuit. Sane quidam oportune hic *Sidoniam* volunt positam, ut ostenderet locupletem; *Sidonii* enim locupletes habiti sunt; ut, 'Sidoniasque ostentat opes.' *Servius.*

451 *Donis opulentum et numine divæ*] Aut simulacrum quoque aureum fuit, et *numen* pro simulacro posuit. Ut, 'Media inter numina divum.' Hinc Cicero, 'Sese jam ne deos quidem, ad quos confugerent, habere:' aut ostendere vult plenum esse præsentia numinis templum, aut certe venerabile numine. *Idem.*

452 *Ærea*] *Ærea* ideo, vel quod æs magis in usu veteres habebant: vel quod religioni magis apta est hæc materies. Denique flamen Dialis æreis cultris tondebatur, aut quia vocalius cæteris metallis, aut quia Medici quædam vulnera curant, aut dicit, quia veteres magis ære usi sunt: aut ærea secula significantur. Nam, ut Hesiodus dicit, tempore, quo hæc gesta sunt, æreum seculum fuit. *Id.*

Gradibus surgebant limina] Ex more vetere, quo magnificentissima templa gradus habuere, quibus ad illa ascenderetur. Vitruvius III. 2. 'Matres enim familiarum, cum ad supplicationem gradibus ascendunt,' &c. Facit enim ad majestatem templi, ut a cætero urbis solo exstet. Lege Philandrum in adductum locum Vitruvii. Apuleius l. XI. 'Exosculatis vestigiis Deæ, quæ gradibus templi hærebat argento formata.' Idem mos servatus in domibus privatis. Virgilius Ge. III. 'gravido superant vix ubere limen.' Hunc morem agnoscit Passeratius ex illo Propertii eleg. I. 16. ubi loquens cum janua: 'At tibi sæpe novo deduxi carmina versu, Osculaque impressis nixa dedi gradibus.' et ex illo ejusdem eleg. 14. 'Illa neque Arabium meruit conscendere limen.' *Cerda.*

Ærea cui gradibus surgebant limina, &c.] Hoc Plinius testatur antiquis familiare fuisse XXXIV. 3. 'prisci limina etiam ac valvas ex ære factitavere, &c. Quin etiam privata opulentia eo modo usurpata est. Camillo inter crimina objecit Sp. Carvilius quæstor, quod ærata ostia haberet in domo.' Eo processit Romanorum luxus et superbia, ut non minori cura munivevint et ornaverint simul ædes, ac urbium portas. Quod Juvenalis arguit Sat. VII. 41. 'Hæc longe ferrata domus servire jubetur, In qua sollicitas imitatur janua portas.' *Emm.*

Nexæque Ære trabes] Multi *nixæ* legunt, non *nexæ*, juxta Varronem, qui ait, 'Trisulcæ fores, pessulis libratæ dehiscunt, graves atque innixæ in cardinum tardos turbines.' Quidam trabes æneas putant ipsum templum χαλκοστὲν significari. Versus sane ipse hypermetros est. *Valvæ* autem sunt (ut dicit Varro) *quæ revolvuntur et se velant.* *Janua* autem est primus domus ingressus: dicta, quia Jano consecratum est omne principium. Cæterum intra januam, *ostia* vocantur generaliter; sive valvæ sint, sive fores: quamvis usus ista corruperit. *Servius.*

453 *Ære trabes*] Pro ex ære, ut Propert. 'Auro Solis erat supra fastigia cursus.' Sic Græci omissa particula, ἐκ. Ælian. var. Hist. II. 33. ἄγαλμα ἐλέφαντος. *Emmeness.*

Foribus] *Fores* proprie dicuntur,

ras aperiuntur, sicut apud veiit. *Servius.*

s] Dictus est, quasi cor januæ, vetur. *Idem.*

ebat aënis] Ad sua retulit temirgilius. Cautum enim fuerat, oditum hostibus a Tarpeja virapitolium; ut ærei cardines, quo stridor possit aperta ostia s indicare. *Idem.*

bus cardo stridebat aënis] Ait retulisse hoc Virgilium ad empus, quo cautum erat post m a Tarpeia Virgine Capitoit ærei cardines fierent, quo sonantius audiretur, neque locus insidiis. Firmari hæc t versibus Virgilii in Cic. simul Ogygii Phœnicis filia o Surgere sensit anus (sonitum ecerat illi Marmoreo æratus s in limine cardo), Corripit ex fessam languore puellam.' pina quoque apud Claudianum L. hoc signo excitatur ab opere, umbebat: 'sed cardine verso adesse Deas, imperfectumque m Deserit.' Servii quoque senn juvant, quæ Eustathius, quæ Spondanus, inter metalla æs se maximi: et ideo ab Homero vocem æream dari Junoni, quo iatoque audiretur. Calpurnius a. 4. dixit 'ferrati postis stridor t.' Traduci isti omnes ad molium possunt. Observat enim s, alii etiam, januas domorum non intro aperiri solitas, et inde fores. Tum itaque, qui foras ant, prius crepitu quodam sigant, se velle exire, ne, cum aperirentur, læderentur ii, qui viam præteribant. Inde itaque ridor Virgilii, et aliorum: et n in Terentio, cum quis domo at ingreditur, fores crepant, in non semper æs. Et Propertius v. 9. nulla facta æris mentione, ait: 'Cum subito rauci sonucardine postes, Et levia ad primos murmura facta lares.' Ubi videtur abesse æs: nam si illud, non certe esset murmur leve. *Cerda.*

Foribus cardo stridebat aënis] Lucret. l. II. 'æra restantia' dicuntur *vociferari*: 'Æraque quæ claustris restantia vociferantur.' Ad hunc locum consulendus Gifanius. Pro *vociferari*, Turnebo teste v. 27. Maroni *stridere* in usu. Æn. VI. 573. 'Tum demum horrisono stridentes cardine sacræ Panduntur portæ.' Et VII. 618. 'reserat stridentia limina consul.' Et fores, quæ poëtæ *stridere*, Terentio *gravius crepare* dicuntur. H. III. 3. 52. *Emmeness.*

454 *Hoc primum in luco*] Secuta sunt enim et alia quæ detraxere formidinem. *Servius.*

Hoc primum] Propositionis genus est: dicturus est enim, quid viderit, unde aliquid sperarit, unde sit lenitus metus: nam totus eradi non potuit. *Donatus.*

Nova] Vel contra spem, cum paulo ante vidisset omnia deserta: vel, *nova*, quia videbat Trojana certamina depicta. *Idem.*

Timorem] Multi quærunt, cur post visam matrem quicquam timuerit. Quod tamen alii sic abusive solvunt; ut dicant, ne tum quidem Æneam, Venerem, quam viderat, esse credidisse: cujus, ut ipse putabat, agnitæ nulla verba perceperat. Sed vera solutio hæc est: Venus nil de Afrorum moribus, unde nunc formidat Æneas: sed de classe liberata dixerat filio: vel quia non in totum Æneas matris fiducia confirmandus est, ne quid supersit magnanimitati et laudibus viri fortis. Sciendum tamen est, in Virgilio, interdum validiora esse objecta purgatis: vel contra, ut hoc loco. *Servius.*

455 *Leniit*] Quartæ conjugationis tempus præteritum perfectum vel in *vi* junctum exit; vel sublata digammo, in *ii* pro nostro arbitrio: ut *lenivi, lenii; audivi, audii.* Sane cum

in *vi* exit, penultima longa est, et ipsa accentum retinet; cum vero in *ii*, penultima brevis est, et perdit accentum: quia, ut supra dictum est, 'Unius ob noxam:' quotiens vocalis vocalem sequitur, detrahit longitudinem præcedenti: sed hoc in metro, ubi necessitas cogit. Nam in prosa et naturam suam et accentum retentat. Nunc ergo *Leniit*, tertia a fine habet accentum: quia penultima brevis est. Sane plerunque accentum suum retinet sermo corruptus: ut *Mercuri, Domiti, Ovidi:* tertia a fine debuit habere accentum, quia penultima brevis est: sed constat hæc nomina apocopen pertulisse: nam apud majores erat idem vocativus qui et nominativus; ut hic *Mercurius*, o *Mercurius:* unde *cu* licet brevis sit, etiam post apocopen, suum servat accentum. *Idem*.

Leniit] Pro minuit. Ut Horatius Epist. I. 1. 34. 'lenire dolorem:' et Terent. Heaut. 'lenire miseriam:' et Ovidius, 'tempus lenit odium,' eo versu: 'Leniat aut odium tempus et hora meum.' Ita Mich. Brutus. *Cerda*.

Hic primum Æneas] In Longobardico legitur *hoc:* ut sit repetitio illius pronominis demonstrativi, *Hoc primum in luco, Hoc primum Æneas.* Magis tamen placet *hic* adverbium. *Pierius*.

456 *Ausus*] Bene *ausus:* quia inter incerta satis audacter salus speratur. *Servius*.

Afflictis] De afflictis, nec enim esse septimus casus potest. *Idem*.

Confidere] *Fido* et *confido* dativum regit: ut, 'Et fidere nocti.' Sane optima figura est, quæ nunquam a principalitate discedit: ut, 'Atque humiles habitare casas:' accusativo junxit, quia *habeo domum* dicimus, unde est *habito* frequentativum. *Idem*.

457 *Namque*] Reddit rationem, quid sit, quod leniebat metum, et spem inopinatam promittebat. *Don*.

Sub templo] Hoc est, in templo: ut supra, 'Exercet sub Sole la est, in Sole. *Servius*.

Sub ingenti templo] Pro *in* Trist. I. 8. 'Nata procul aberat diversa sub oris.' Sic *ὑπ* cis sæpe idem quod *ἐν*, ut *ἄντρου κόλπου*. *Emmeness*.

458 *Reginam opperiens*] Exp aut quam intelligebat esse ve ex artificum festinatione: au videndæ reginæ occasionem rens. *Servius*.

Reginam opperiens] Non picturis tenebatur, sed quod sarium erat, reginam operi ergo ad sui excusationem ho Circumspectabat etiam, vel ipse novam urbem conditurus, verteret, quanto id labore co *Donatus*.

Quæ fortuna sit urbi] Fa *Quæ* hic admirandi significat *Servius*.

459 *Artificumque manus in* Hoc est, habebat artificum co tiones. *Idem*.

Artificumque manus] Ita om riter una gratia et una sub certabant, ut intuens nullum præferre potuisset. Descripta magnitudine, transit ad ornatu turæ. *Donatus*.

Artificumque manus] Hic ma pictura accipitur, ad eundem m quo laudantes imaginem aliqua tam penicillo, et bonis col solemus dicere, illam esse eg manum. Itaque apage, ut put *manus artificum* esse manus illa bus saxa cæduntur, aptantur, p tur. Id senseram, prius quam sem notam Robertelli in verb *artificum manus*, qua ait: 'Pla luit significare Virgilius antiqu picturæ.' Nollem diceret *ar tem*. Recte. Propertius quo III. ita accepit hanc vocem scripsit: 'Me certe tabulæ c mea lumina pictæ, Sive ebore e seu magis ære manus.' Pro m

quæ est Germanus, adducens locum hunc Propertii ad hunc locum, frustra facturus, nisi manus in Virgilio de pictura caperetur. Passeratius illud Propertii Eleg. I. 15. 'Externas manibus componere crines,' explicat: *manibus, arte, et cura:* et ad id probandum subjicit versum Virgilii, in quo sum. Ausonius etiam *artificis manus* dixit eodem sensu, quo Virgilius. Antiquus ille Aristeas in historia de 72. interpretibus, describens mensam, ita ait: 'Pedes in liliorum figuras expolierat artificis manus:' ita ille picturam expressit. *Cerda.*

Inter se] Certantium, aut aliquid tale. *Servius.*

Operumque laborem] Opus de pictura dicitur. Plinius XXXV. 10. de Apelle loquens: 'Invidit mors peracta parte, nec qui succederet operi, inventus est:' et de Zeuxi, superiore capite: 'donare opera sua instituit, quod ea nullo satis digna pretio permutari posse diceret.' Transiit et vox ad statuarios. Strabo l. VI. Herculem ex ære Λυσίππου ἔργον vocat. *Cerda.*

Operumque labores] Verbum *labores*, notat Prisc. De partibus, l. VII. et De Construct. l. II. Dicta autem hæc sunt κατὰ πρόληψιν: cum Iliacis temporibus, auctore Plinio XXXV. 8. pictura nondum fuerit. *Taubmann.*

460 *Ex ordine*] Prout fuerunt: hoc loco ostendit omnem pugnam esse depictam: sed hæc tantum dicit, quæ aut Diomedes gessit, aut Achilles: per quod excusatur Æneas, si est a fortibus victus. Sane *pugna* est temporale certamen, idem et *prælium* significat; *bellum* autem universi temporis dicitur, ut *Punicum*, *Mithridaticum*. Sallustius, 'Ita sperat pugnam illam pro omni bello futuram.' Livius: 'ut Pyrrhus unicus pugnandi artifex, magisque in prælio quam bello bonus.' *Servius.*

Iliacas pugnas] Pausanias in Attic. longam picturam, et vetustam exhibet in templo, ubi cum multa alia, tum etiam res Trojanæ celebrantur, videlicet Græci exscindentes Ilium, Ajax, Cassandra, agmen mulierum Trojanarum. Vitruvius quoque VII. 4. inter celeberrimas picturas, quas olim solerent effotmari, Trojanas pugnas commemorat. Philostratus in Heroicis ait: τὰς Τρωϊκὰς μάχας μεγίστας: Trojana prœlia fuisse omnium maxima: et adjicit, digna esse, quæ omnium laudibus celebrentur. *Cerda.*

461 *Fama totum vulgata per orbem*] Quia Europa intulit, Asia passa est, Africa jam depingit. *Servius.*

462 *Atridas*] Atrei filios, Agamemnonem, et Menelaum: sed usurpatum est: nam Plisthenis filii fuerunt. *Idem.*

Sævum ambobus Achillem] Atqui tres dixit; sed Atridas pro uno accipe, quos unius partis constat fuisse. An *ambobus*, Agamemnoni tantum et Priamo; an ambobus exercitibus Græcis, propter suam de Briseïde injuriam, Trojanis propter Helenam, et *ambobus* pro utrisque. *Idem.*

Atridas, Priamumque, et sævum ambobus Achillem] Scribendum est *Achillem* per *n* finalem: ut Probus in arte monet. Dissimulabo nunc *sævom* per *o*. *Ambobus* hic pro utrisque positum ait Arusianus. Donatus vero speciem esse comparationis putat: ut sit, *sævior fuit Achilles Agamemnone et Menelao.* Pierius.

Atridem, &c.] Placuit hæc lectio, quam et agnovisse videtur Seneca epist. 104. et firmare verborum structio, demum historia: nam et Agamemnoni et Priamo pariter perniciosus fuit Achilles, ut jam explicui. Si quis legat *Atridas*, placebit explicatio alia, quam jam propono. Positiva apud Latinos aperte comparant, si illis adjungatur præpositio aliqua significans excellentiam: verbi gratia: 'Formosus præ aliis.' Ita Virgilius

Æn. III. 'O felix una ante alias Priameïa virgo!' id est, felicior aliis. Faciunt hoc Latini imitatione Græcorum, qui dicunt, *σοφὸς ὑπὲρ ἄλλους*, pro *σοφώτερος ἄλλων*. Pergo. Huic positivo solent Græci demere præpositionem, et illam subaudire, ut *ἔξοχος πάντων*, est, *ἔξοχος ἐκ πάντων*. Ergo Poëta Græcos imitatus dixit, *sævum ambobus*, pro *sævum præ ambobus*, ut intelligat, Achillem sæviorem fuisse in Trojanos, Agamemnone et Menelao. Græcos imitatus est Lucretius, cum dixit, *δῖα θεάων*, pro *δῖα ἐκ θεάων*. *Cerda.*

463 *Constitit*] Mente dolebat de adversis suis, imperiique Trojani calamitatibus: et de suorum interitu factas esse fabulas, quas loquerentur, et oblectationis causa pingerent. Sic tamen ea dolenda protulit, ut partes etiam consolationis inferret: 'Feret hæc aliquam tibi fama salutem.' Nam calamitas citat commiserationem. *Donatus.*

Constitit et lacrimans] *Constitit*, ea significatione, qua supra Ge. IV. 'Ixionei vento rota constitit orbis;' hoc est, stetit, et conquievit: ut fere etiam *restitit*: eod. Georg. 'Restitit, Eurydicenque suam jam luce sub ipsa,' &c. et *substitit*, libro sequente. Ut autem ex memoria lacrimantem inducit poëta Æneam, sic in poëtic. Arist. *ἰδὼν τὴν γραφὴν ἔκλαυσε*. Nempe et Hom. *ἱμερόεις ὑπέδυ γόος*. Hujusmodi vero lacrimationes continere videntur lætitiam dolore mixtam, quam multis Odyss. locis Homerus repræsentat talibus subinde: *ὑφ' ἵμερον ὦρσε γόοιο*: et *γόῳ φρένα τέρπομαι*. Ad quem affectum et Comicus allusisse videtur, cum *lacrimari gaudia* dixit: ad quod *δακρυγελᾷν* accedit: et illud Ciceronis: 'habet præteriti doloris secura recordatio delectationem.' *Germanus.*

464 *Plena laboris*] *Plenus* genitivo melius jungitur: ut Terentius, 'Plenus rimarum sum.' Plautus, 'dedecoris pleniorem.' *Servius.*

465 *En Priamus*] Laus picturæ est, per quam non imago, sed ipse prope ostenditur Priamus. *Serv.*

En] Non tantum demonstrantis est, verum etiam dolentis; quasi dicat: Ecce, ad quam infelicitatem perductus est Priamus! exponit jam suos dolores, quos ex persona potentissimi regis, senis, et soceri sumebat. *Donatus.*

Sunt hic etiam sua præmia] Et supra diximus. Omnis Æneæ sollicitudo de moribus Afrorum erat: quam nunc picturæ contemplatione deposuit. Qui enim depingunt bella, et virtutem diligunt, et miseratione tanguntur. *Servius.*

Sunt hic etiam sua præmia laudi] Est hæc propositio; dicturus est enim, quæ laudanda et quæ dolenda. *Donatus.*

Sua] Id est, congrua: ut, 'Strueremque suis altaria donis.' *Servius.*

Laudi] Virtuti: ut, 'Primam merui qui laude coronam.' *Idem.*

Laudi] Accipe hic *laudem* pro rebus gestis, et virtute bellica: ut in Propert. eleg. III. 12. 'Quot non infames exercet corpore laudes Inter luctantes nuda puella viros.' et eleg. I. 6. 'Non ego sum laudi, non natus idoneus armis: Hanc me militiam fata subire volunt.' *Cerda.*

Sunt hic etiam sua præmia laudi] Etiam in finibus Libyæ *sua*, id est, debita et congrua *laudi*, id est, virtuti et factis laudabilibus sunt præmia: atque etiam *lacrimæ rerum*: quæ scil. rerum adversarum causa ab aliis ex commiseratione mittuntur. Et solamen miserorum est mœror commiserantium, ut ait Scalig. IV. 16. Dicit igitur, in ista pictura esse, et quod dolorem moveat, et quod malorum solatium ferat. *Taub.*

466 *Sunt lacrimæ rerum*] Rerum adversarum, et calamitatum, ut Turneb. *German.*

Sunt lacrimæ rerum] Locutiones

iliares sunt Latinis: *Lacrimæ* ... *rerum*. *voluptates rerum*. res quæ afferunt lacrimas. ..., voluptates. Græci e contrario ... et mutant locutio... Aristophanes dixit: χρῆμα τῶν ... *res nactium*, id est. Euripides, χρῆμα θηλειῶν. *res* ..., id est, *feminæ*. Interdum ... ad horum imitationem. Amph. *res voluptatum*, pro ...: et Phædrus, *res cibi*, ...: observavit Rittershusius.

...] Adversa: quibus con... jacere mortales. Alii mor... accipiunt, ut absolute ... *Servius*.

...] Quæcunque adversa mor... acciderint. *Donatus*.

... *metus*] Collectio est. ... virtus præmia, adversa mi... merentur: rite formido ... *Servius*.

metus] Id est, ne timeas: v. 16. Nam ubi virtus, præ... versa, miserationem meren...: formido deponitur. Notat ...lig. III. 11. Æneam tanquam ..., vel augurem, conjectu... ere, atque ex pictura quasi ...pere. *Taubmann*.

Pro *adferet*. Et hic reddi... ...c primum in luco, nova res ...imorem Leniit.' *Servius*.

hæc aliquam tibi fama salutem] ...simile ab hoc illud Aristippi ..., qui, cum facto naufragio ...sset in littus Rhodiensium, ...guras geometricas animad..., exclamasse ad comites di... ...iri, adeste animo; atque op...perate, nam hic hominum adesse video. Notavit Nas. *Cerda*.

...ictura pascit inani] Epithe... ...picturæ: aut quia caret cor... quæ imitatur, similitudine: ... nullius est utilitatis, sed delectat; nam apud veteres ματαιοτεχνία seu δενδροτεχνία dicta est. *Servius*.

Pascit] Delectat, ut, 'non animum modo uti pascat prospectus inanem:' vel, ut quidam volunt, ad stupentis animum retulit, qui vel inanibus commovebatur. *Idem*.

Animum pictura pascit] Ab hac forma non abit Terent. Phorm. 'oculos pascere:' qua usi Cicer. Verr. VII. Symmachus epist. II. 72. et epist. V. 76. Ovid. Amor. III. 2. Lucretius I. I. His auctoribus, et aliis, *pasco*, est delecto. Plautus forma alia in Pœn. 'oculis epulas dare.' Ammianus Doctrinam et Philosophiam vocat I. XVI. *pabula*. Hanc formam ad animum, uti etiam Virgilius, transtulit Cicero ad Trebat. 'sed quoniam avidum hominem ad has discendi epulas recepi, sic accipiam,' &c. et de Divinat. I. de anima, 'saturata bonarum cogitationum epulis.' Plautus Aulul. 'libenter edi sermonem tuum.' In hac forma plurimi sunt Græci. Plato Reip. IX. ἑστιάσας λόγων καλῶν, καὶ σκέψεων· *reficiens animum disputationibus honestis, commentationibusque*: et in Phæd. τῶν λόγων ὑμᾶς Λυσίας ἑστιᾷ. Synesius, ἑστία Κυρηναίοις τῷ λόγῳ. Nazianzenus oration. V. τοῖς ματαίοις πλασμοῖς ἑστιῶν διάνοιαν. Neque solum ἑστιῶν, sed multa alia. Nam Eurip. Phœniss. ἐλπίδες βόσκουσι φυγάδας· *spes pascunt exules*: sic, εὐωχῶ σε, pro *delecto te*. Plato de Repub. I. I. εὐωχοῦ τοῦ λόγου· *satia te sermonis epulo*: atqui εὐωχῶ vox est epularum: sic καρποῦσθαι τὸ διανόημα. Hinc illustrabis locum Ge. II. 'animum pascat prospectus.' Non abit forma illa Martialis epigr. IX. 60. 'oculisque comedit:' nec illa Accii in Athamante: 'Facinus oculi vescuntur tui.' *Cerda*.

460 *Multa gemens*] Πολλὰ στενάζων. *Servius*.

Multa gemens] Propositio: monstrat, quæ res in pictura animum

reficiat, et quæ dolorem afferat: utrumque tamen animum considerantis ducebat ad lachrymas. *Donatus.*

Largoque humectat flumine vultum] Tapinosis est, quod dixit *humectat: largo* nam *flumine*, est fluore, id est, fluxu ipso. *Servius.*

Largoque humectat flumine vultum] Necessario tibi placebit Statius Theb. IV. nam ab hac Musa, 'largisque humectant imbribus ora.' Est etiam tacita Catulli imitatio. Hic enim ad explicandum vultum madentem fletu, dixit, *ore udo.* Noster mutavit, ut vides. *Cerda.*

470 *Namque videbat*] Ostendit unde lætitiam caperet, scilicet, 'hac fugerent Graji;' et unde dolorem, scilicet, 'hac Phryges.' *Donatus.*

Pergama circum] Abusive: non enim circa Pergama, hoc est, arcem: sed circa Ilium bella gerebantur. *Servius.*

471 *Hac fugerent Graji*] Infinita sunt Homeri loca, ad quæ potuit alludere in hac Græcorum fuga; duo tantum adducam, unum ex Il. XV. alterum ex Il. XVIII. Στῆ δ' ἄρ' ἀναΐξας, ἴδε δὲ Τρῶας, καὶ Ἀχαιοὺς, Τοὺς μὲν ὀρινομένους, τοὺς δὲ κλονέοντας ὄπισθεν Ἀργείους: *Stetit autem exsurgens, viditque Trojanos et Achivos, Hos quidem turbatos, illos autem turbantes e tergo Argivos.* Αὐτὰρ Ἀχαιοὶ Θεσπεσίῳ ἀλαλητῷ ὑφ' Ἕκτορος ἀνδροφόνοιο Φεύγοντες, νῆάς τε, καὶ Ἑλλήσποντον ἵκοντο: *Sed Achivi Ingenti tumultu ab Hectore homicida Fugientes, ad navesque et Hellespontum venerunt.* Propertius etiam de hac fuga Græcorum eleg. II. 8. 'Viderat ille fuga tractos in littore Achivos, Fervere et Hectorea Dorica castra face.' *Cerda.*

Trojana juventus] Definitio est Hectoris: ut, *Catillusque, acerque Coras, Argiva juventus.* Et revera sic pene ubique Homerus ponit, ut Hectori tantum vel Achilli totus cedat exercitus. *Servius.*

Premeret Trojana juventus] Ego hic miror Poëtam, et laudo. Superius Achillem in pictura intulit, *et saevum ambobus Achillem*, et iterum statim, *instaret curru cristatus Achilles.* Nonne ergo oportuisset illi aliquando Hectorem opponere? sicut enim in hac pictura Phrygas Achilles agit, cur non Hector Græcos? Consuluit, credo, Virgil. Poëta honori et decori Æneæ, picturam contemplantis. Si enim Hectorem adhiberet, indicaret, hunc Ænea fortiorem; iccirco facit juventutem Trojanam in communi (nam Servium non audio, qui ait, juventute Trojana definiri Hectorem) prementem Græcos, fugantemque ad naves. Adde in fuga nobili, qua absolvitur Il. lib. XVII. illius victoriæ Duces Æneam et Hectorem fuisse cum reliqua juventute Trojana. Cur ergo præferretur Æneæ Hector in pictura? Homericos versus ita reddebam: 'Ajaces pugnam, et fulgentes ære catervas Sustinuere diu. Trojanus at ingruit horror, Æneasque Anchisiades, et maximus Hector Infestant, vertere fugam tota agmina Grajum,' &c. *Cerda.*

472 *Hac Phryges*] Bene ubique Virgilius, pro negotii qualitate dat Trojanis et nomina: nam timidos Phrygas vocat: ut hoc loco. Item, 'O veræ Phrygiæ: neque enim Phryges.' Dardanidas generosos: ut, 'Dardanidæ magni genus alto a sanguine divum.' Laomedontiadas perfidos: ut, 'Nondum Laomedonteæ sentis perjuria gentis.' Troas fortes: ut, 'Troës agunt, princeps turmas inducit Asylas.' Hectoreos quoque fortes: ut, 'Nunc nunc insurgite remis Hectorei socii.' *Serv.*

Hac Phryges] Potuit hic item respicere ad multa Homeri loca, ubi inducuntur Trojani fugientes ab Achille. Lege in primis fugam illam, qua absolvitur Il. lib. XX. et inchoatur l. 21 Philostratus Icon. l. II. ait, solo Achillis clamore versos in fugam Trojanos, ὁ κλίνας τοὺς Τρῶας ἐκ μόνου

Reprehendit Dio Chry- t. 26. eos, qui tam diu at- altationibus Achillis, cum ·ebs Τρῶας: in fugam ver- . *Cerda.*

Achilles] Secundum Ho- dicit in Achillis cristis, uiddam fuisse. *Cristatus* icipium est, derivatur a s feminino. *Servius.*

urru cristatus Achilles] Sic adam quam *stabat curru:* mendatus videtur locus . xii. 72. qui simul, quas iderit Achilles, docet: instabat Achilles Troa- e sternebat cuspidis ictu Cristæ, quæ gestantur in ue, inter militantium su- umerantur apud Juvenal. . 'si conjugis auctio fiat nanicæ et cristæ,' &c. De setis equinis, in apice ex- , vide Feithium antiq. 8. galeas et cristas ali- mamentis collegit Lips. et ideo Achilles *cristatus,* torem incutiebat: inde te, Iliad. T. 381. ἡ δ' ἀστὴρ ν ἵππουρις τρυφάλεια, Lu- terrificas cristas.' *Em-*

rocul hinc Rhesi] Rhesus s, Martis, ut alii Hebri, mis, et Euterpes Musæ qui cum ad Trojæ venisset isisque jam portis tento- et in litore, Dolone pro- nissus fuerat speculatum, et Ulyxe est interfectus, peculatum venerant: ab- nt equi, quibus pendebant a, ut si pabulo Trojano vel e Xantho, Trojæ flu- at, Troja perire non pos- s.

Ut ostendat plures fuisse Non enim solus in tentoriis matus.

o somno] Prima parte noctis: ut, 'Libra die somnique pa- res ubi fecerit horas:' aut primo somno, ut graviorem ostenderet som- num. Aut prima nocte, quia in Troja Rhesus non fuerat. *Servius.*

Prodita somno] De hoc tempore insidiarum signate Homerus Il. x. Οἱ δ' εὗδον καμάτῳ ἀδδηκότες: *Dormie- bant illi defatigati labore.* Loquitur de Thracibus; et Tryphiodorus ait, Rhe- sum defletum a Thracibus, qui occi- sus fuerat κακῷ ὕπνῳ, *malo somno,* et δολίῃν ὑπὸ νύκτα, *dolosa in nocte.* Dic- tys etiam l. ii. de hac historia lo- quens: 'Fatigatis ex itineribus, et ob id somno pressis, iique' (scilicet Diomedes et Ulysses) 'interius pro- gressi, in ipsis tentoriis Regem inter- ficiunt.' Poëta, ut altissimum et arctissimum somnum signaret, *primo* dixit, nam primus somnus profundis- simus: inde in ii. summam quietem signaturus, ait: 'Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris Incipit, et dono Divum gratissima serpit.' Ita etiam Propertius eleg. i. 3. 'Qualis et accubuit primo Cepheïa somno.' *Cerda.*

Primo somno] Id est, prima noctis parte cum multis suorum interfectus est: abductique sunt equi, a quibus pendebant fata Trojanorum. De quibus Fatis sive Oraculis dictum in Comment. Plaut. Bacchid. iv. 9. aliquid etiam Æn. ii. *Taubmann.*

475 *Tydides*] Id est, Diomedes. Et bene Ulyssem celat propter Æ- neam, ut supra diximus: aut quia secundum Homerum, occidente Dio- mede, cadavera Ulysses trahebat. *Servius.*

Multa vastabat cæde cruentus] Ver- sus, quibus Homerus Il. x. hanc cæ- dem Diomedis extulit, hi sunt: Ὡς δὲ λέων μήλοισιν ἀσημάντοισιν ἐπελθὼν, Αἴγεσιν, ἢ ὀΐεσσι κακὰ φρονέων ἐνορούσῃ. Ὡς μὲν Θρήϊκας ἄνδρας ἐπῴχετο Τυδέος υἱός: *Sicut autem leo pecudibus incus- toditis superveniens, Capris vel ovibus mala machinans irruit: Sic quidem*

Thraces viros aggrediebatur Tydei filius. Cerda.

Vastabat cæde] Id est, hominibus exhauriebat: vacua faciebat. Infra: 'Belus opimam Vastabat Cyprum.' Sic Nisus Æn. IX. 'Hæc ego vasta dabo.' Scalig. IV. 16. *Taubmann.*

Multa cæde cruentus] Id est, pollutus: sic apud Horat. Sat. II. 5. 'cruentus sanguine fraterno.' Cic. Philipp. IV. 2. 'cruentus sanguine civium.' *Emmeness.*

476 *Ardentis*] Et candidos significat, et veloces: ut, 'Pernicibus ignea plantis:' si ignea, velox est, sine dubio et ardens. *Servius.*

Ardentis avertit equos] Candidos et veloces Servius interpretatur, ut ab Hom. λευκότεροι χιόνος: sed potius ad generositatem, et θυμὸν referri debere videtur, ipso suffragante Poëta Ge. III. de equis: 'æque juvenemque magistri Exquirunt, calidumque animis, et cursibus acrem:' ut et Æn. VIII. 'Pernicibus ignea plantis' Camilla dicta est: et Catull. 'flammea celeris vestigia cervæ.' Quod autem hic *pabula gustassent* dixit, respicere videtur illud oraculum, testatum ab Homeri interprete Il. K. in hæc verba: χρησμὸς γὰρ ἐδέδοτο αὐτῷ φασιν, ὅτι εἰ αὐτὸς γεύσεται τοῦ ὕδατος, καὶ οἱ ἵπποι αὐτοῦ τοῦ σκαμάνδρου πίωσι, καὶ τῆς αὐτόθι νομῆς, ἀκαταμάχητος ἔσται εἰς τὸ παντελές. *Germanus.*

Prius quam Pabula, &c.] Voluit ostendere celerem exitum et finem ejus. *Donatus.*

Prius quam Pabula gustassent, &c.] Fluit hoc loco pathos a tempore, quod vix pedem intulerit in suburbana Trojæ loca, quin fuerit sublatus e medio. Vide Macrob. IV. 3. ibi plura exempla: quemadmodum 475. Pathos sumptum est ab ætate: *infelix puer, &c.* Emmeness.

477 *Xanthum*] Fluvium Trojæ. *Servius.*

478 *Parte alia fugiens amissis Troïlus armis*] *Parte alia* scilicet templi, et veritas quidem hoc habet: Troïli amore Achillem ductum, palumbes ei, quibus ille delectabatur, objecisse: quas cum vellet tenere, captus ab Achille, in ejus amplexibus periit. Sed hoc quasi indignum heroico carmine, mutavit poëta. *Servius.*

Fugiens] Fugere volens, accepto jam vulnere. *Idem.*

Troïlus] De hoc satis multa Hortensius in hunc locum. Nonnulli impudicos quosdam amores cum Troïlo celebrant. Adi Tzetzen in Lycophron. Gulielmum Cant. Nov. Lect. II. 9. Servium hic, atque Hortensium, Cælium Lect. Antiq. XV. 9. Sed hæc quidem Tzetzes ipse non credit, quod Troïlus μελάγχρους esset, δασυγένειος, καὶ Ἀχιλλέως ἐρώτων ἀνάξιος. Itaque Troïlum multi jam grandem virum describunt, et barbitio plurimo horrentem, quin Cedrenus ducem facit exercitus, una cum Deiphobo, Paride, Lycaone. Alii juvenem, ac pene puerum. In his est Dio Chrysost. orat. XI. loquens enim de Achille, ita ait, καὶ Τρώϊλός τε οὕτως ἀποθνήσκει παῖς ὢν ἔτι: *atque ita interfectus est Troïlus adhuc puer.* et Horat. Od. II. 9. 'impubem Troïlon.' Maro quoque hic, fortasse quia ad excitandos affectus ætas hæc visa est commodior: et hærere potuit verbis Dictyis l. IV. de bello Trojano, qui ait, illius ætatem fuisse admodum immaturam, et in ipsis pueritiæ annis interceptam, cum jam adolesceret: illud certum, Troïli mortem, unum fuisse ex fatis Trojæ, scribente sic Plauto Bacchid. 'Ilio tria andivi fuisse fata, quæ illi exitio forent: Signum ex arce, si periisset: alterum est etiam Troïli mors: Tertium cum portæ Scææ limen superum scinderetur' Hinc nota mentem Maronis, qui una Troïlum et Rhesum conjunxit: nam ex Rheso quoque pendere fata Trojana Servius monuit. *Cerda.*

Amissis armis] Aut ætatis imbecillitate, vel vulneris dolore. *Servius.*

479 *Infelix*] Multi hoc loco distinguunt, et subjungunt *puer*, atque *impar congressus Achilli*, ut ex eo imparem ostendat, quod puer, sed tamen etiam si jungas *Puer*, unus est sensus. *Idem.*

Infelix] Quia puer, et impar ei congressus est, quem juvenis superare non potuisset. Est autem descriptio ejus, qui supinus ferebatur. *Donat.*

Infelix puer] Hunc Horat. od. II. 9. 'impubem Troilon' vocat. *Emm.*

Atque impar] Ac si diceret, etiam si puer non esset. *Servius.*

Congressus Achilli] *Congredior tibi*, antiqui dicebant: sicut *pugno tibi, dimico tibi*. Hodie dicimus *congredior tecum, dimico tecum*. Idem.

Atque impar congressus Achilli] Signa pueri audaciam. Ad hunc locum respexit Sen. Agamemn. ubi Cassandra: 'te sequar nimium cito Congresse Achilli Troïle.' Ausonius quoque: 'Hectore prostrato, nec Dis, nec viribus æquis, Congressus pæni Troïlus Æacidæ: Raptatus bigis, fratris conjungor honori: Cujus ob exemplum nec mihi pœna gravis.' Dio tamen Chrysostom. orat. XI. non ait Troïlum congressum, imo factas illi insidias ab Achille, qui erat ad struendas insidias, nocturnasque incursiones callidissimus. *Cerda.*

480 *Fertur*] Trahitur. *Servius.*

Fertur equis] Corradus putat dici de Troïlo, vel quod ἱππιοχάρμης equus delectaretur, vel quod ab equo pugnaret. Videtur tamen hic locus explicandus per illum superiorem Ge. I. 'Fertur equis auriga, nec audit currus habenas:' quod, ut Phaëthon et Hippolytus, ab equis, magistro et rectore destitutis, ferretur, ageretur, καὶ οἷον εἰ ἔχετο βίᾳ φερόμενος. *Germ.*

Curru] Curribus falcatis usos esse majores, et Livius et Sallustius docent; potuerunt ergo et simplicibus. *Servius.*

Resupinus] Quia hastam trahebat. Sed intelligitur Achillis hasta transisse per pectus, et a parte, qua ferrum est, a tergo trahi. *Idem.*

Resupinus] Videtur vox posita pro simplici *supinus*. Ita Attius Antigona: 'Quid agis? perturbas rem omnem, ac resupinas soror.' et Propertius eleg. IV. 9. 'Nec mora cum totas resupinat Cynthia valvas.' *Cerda.*

Inani] Sine rectore: nam corpus hærebat. *Servius.*

Fertur equis, curruque hæret, &c.] Equis delectabatur, ut Stat. Silvar. l. V. 'Troïlus haud aliter gyro leviore minantes Eludebat equos.' *Emmeness.*

481 *Lora tenens tamen*] Quamquam mortuus. *Servius.*

Lora tenens] Contra Calab. l. VI. θάνατος δέ μιν αὐτὸς ἐδάμνα Ἐσσυμένως, μάστιγα καὶ ἡνία νόσφι λιπόντα· de auriga Hippaside: ut et de Camilla: 'simul his dictis linquebat habenas Ad terram non sponte fluens.' *German.*

Lora tenens tamen] Vide pueri virtutem indigni qui moreretur, nam post mortem præbet virtutis documenta, quæ potest. Non alienum ab hac Troïli historia proverbiale illud, μὴ θίγῃς ἡνίων παιδίον ἄπειρος ὤν: *ne frena tractes inscius, cum sis puer*. Cum quo quadrat historia Phaëthontis, apud Ovidium, apud quem Sol daturus lora puero, 'Magna petis Phaëthon,' &c. Monet Junius cent. proverb. V. 49. Græcam parœmiam, quam attuli, sumptam e tragœdia aliqua, ubi pater deprecatur filium Phaëthontem abstineat ab curru Solis, adducitque quæpiam ex Clemente Pædag. l. III. ad hanc rem. Lege illum, et Hervetum in Collect. ad Clementem. *Cerda.*

Lora tenens] Sic Apulejus Metam. l. VI. de anu quadam: 'at illa, quamvis humi prostrata, tamen tenaciter loro inhærebat.' *Emmeness.*

Cervixque comæque trahuntur Per terram] Est hoc, quod de gigantibus victis Pindarus Nem. od. I. φαιδίμαν γαίᾳ πεφύρσεσθαι κόμαν: *illustrem co-*

mam pulvere commiscentes. Quod Homerus de Euphorbo occiso a Menelao, Il. l. XVII. αἵματί οἱ δεύοντο κόμαι χαρίτεσσιν ὁμοῖαι. Quod de Patroclo Propertius eleg. II. 8. 'Viderat informem multa Patroclon arena Porrectum, et sparsas cæde jacere comas.' Est etiam in Philone, lib. de agricultura locus simillimus Virgiliano, πολλάκις δὲ καὶ τὰς βάσεις, &c. adducam tantum Latina; 'Sæpe autem pedibus in curru hærens raptatur supinus, et tractum in orbita caput, cervicemque et humeros sauciatur: deinde huc illucque distractus, et illisus omnibus passim objacentibus miserrimo genere mortis extinguitur.' *Cerda.*

Comasque trah.] Vel, quia pilosus erat; scribit enim Tzetzes, Troïlum fuisse juvenem forma eleganti, colore fusco, et barba hirsuta, sive prolixa. Vel, quia Phryges comam nutriebant. *Taubmann.*

482 *Versa*] Tracta, ut Plautus, 'Facite ut offendam parata, versa, præsterga, strata, lautaque coctaque omnia uti sint.' Venit autem ab eo, quod est *verror.* Servius.

Inscribitur] Dilaceratur: ut Plautus, 'Corpus tuum virgis ulmeis inscribam.' *Idem.*

Inscribitur] Explica, sulcatur: est hæc vera interpretatio, non alia, quantumvis Robortellus Servium sequatur explicantem, *inscribitur*, id est, *dilaceratur*, nam Plautus dixit, 'corpus tuum virgis ulmeis inscribam:' et Catullus, 'Nec laneum latusculum, manusque mollicellas Injusta turpiter tibi flagella conscribillent.' Nam tametsi in Plauto et Catullo ita accipias: sed pulverem lacerari quis vidit? Lege Scaligerum contra Servium, Poet. IV. 16. Et cur obsecro Plautus et Catullus non possint trahi ad sulcos in illa laceratione? *Cerda.*

Versa pulvis inscribitur] Id est, cuspide hastæ, retro conversa, vestigium pulveri imprimitur. At Servius *versam* interpretatur tractam, sparsam; a *verror.* *Inscribitur* autem est *exaratur, scalpitur, sulcatur.* Ferreo namque stylo ceratas tabulas elementorum notis sulcabant: quod patet in Nub. Aristoph. ut annotavit Scaliger IV. 16. *Taubmann.*

Hasta] Hostili scilicet, quam transfixus trahebat. *Servius.*

Hasta] Scil. hostili. Nam intelligitur Achillis hasta transisse per pectus, et a parte, qua ferrum est, a tergo trahi. *Taubmann.*

483 *Interea*] Cum Diomedes auxilio Minervæ plurimos Trojanorum fudisset, Elenus, Priami filius, vates, monuit, ut Minervæ numen exoraretur: et cum precibus deæ ponerent vestem, quam regina speciosissimam habebat, id est, peplum, (unde post Minervæ palla, *peplum* appellata est:) Dea tamen memor judicii Paridis, Trojanis infesta permansit. Interea autem et satis oportune a matribus festinatur ad templum: ut alibi, 'Nec non ad templum summasque ad Palladis arces:' et mire in pictura temporali adverbio usus est, quamvis non possit. *Servius.*

Non æquæ] Iniquæ, infestæ. Litotes figura est; ut alibi, 'Et vacuis Clanius non æquus acerris.' *Idem.*

Non æquæ Palladis] Ita hic *non æquam* vocat Palladem, ut in VIII. Junonem *iniquam.* Sed cur ibant ad preces Deæ iniquæ et adversantis? Attingo alibi morem gentium in placandis numinibus, non modo propitiis, sed etiam infestis; ab omnibus enim metuebant. Colebant propitia numina, ne illa infensa redderentur: colebant infesta, tum ut placarentur, tum ne malum aggererent. *Cerda.*

484 *Passis*] Participium est ab eo, quod est *pandor:* ideo autem non facit *pansus:* quia plerunque *n*, quod in prima verbi positione invenitur, in præteriti participio non est: de qua

henia judicat: ut ab eo, quod *dor* et *tonsus* facit: ut, 'Tonsæ a palmis,' et *tusus*: ut, 'Non adeo gestamus pectora Pœni.' nam tamen est, licet alia eupho- usa varientur, vel in generibus, numeris, *nactus* tamen et *passus*, ius nunquam accipere. *Serv.*

ibus Iliades passis] Vetusti ali- codices, *sparsis* habent. sed ea paraphrasis fuit: quum *passis* ndatioribus habeatur. Quan etiam in Liviano codice veteri pr. Decad. *crinibus sparsis* le- pro *passis*: ut in vulgatis ha- *Pierius.*

ibus Iliades passis] Alludit ad Romanum, quo constat in eminas solutis fuisse comis, ut Græcos tonsis. Vide Plutarch. ἐν θεωτί τοὺς γονεῖς ἐκκομίζουσι αἱ συγκεκαλυμμέναις, αἱ δὲ θυγατέ- σαις ταῖς κεφαλαῖς, καὶ ταῖς κό- λυμέναις. *Germanus.*

ibus Iliades passis] Attingit mo- plicem. Fœminæ passis erant s, et in luctu, et in precibus: em Iliadas et luctuosas, et pre- , vides. Morem primum fir- utarchus ἐν 'Ρωμ. quærens, cur m parentes efferunt, sint tec- itibus, filiæ vero γυμναῖς ταῖς ῖς, καὶ ταῖς κόμαις λελυμέναις: nu- itibus, et solutis comis. Ennius Nonium; 'Ægro corde, comis ' Propertius eleg. II. 14. 'Di- ffusa tu Venus isse coma.' Al- Ovid. Fast. l. IV. ubi de Clau- sitis in imagine Divæ Figit, et it crine jacente sonos.' *Cerda.*

ibus Iliades passis] Ovid. 'pas- let ipsa capillis Ut solet ad mater itura rogum.' Stat. The . IX. 'crine dato passim,' pro gunt, *passum*. Hunc ritum in it re divina solemnem attingit s Homer. antiq. I. 7. Haud st squalidiores et sordide ma- deant hæ mulieres, passos ca- habent, qui ab ornatricibus compositi adjumentum sunt ad pul- chritudinem, passi autem formam ex- tinguunt, ut Ter. Phorm. I. 2. et hæc negligentia commendat suppli- ces. *Eumenes.*

Peplumque ferebant] *Peplum* proprie est palla picta fœminea, Minervæ consecrata: ut Plautus, 'Nunquam ad civitatem venio, nisi cum infertur peplum.' Hodie multi abutuntur hoc nomine. *Servius.*

Peplum] Genus vestis, pertinentis ad ritum secretorum Minervæ. Alii scutum modicum dicunt. *Donatus.*

Peplumque ferebant] Dum res Troja- nis ita infeliciter extra muros cede- bant; heroinæ Trojanæ, ut Hecuba, Polyxena, Cassandra, et cæteræ no- bilium fæminarum, demissis sparsis- que crinibus, ac more supplicantium tristes, pectusque plangentes ad tem- plum iniquæ Minervæ, jussu, non He- leni, sed Hectoris, qui hanc vestem ipsi voverat, adscendebant. Magnis enim in periculis deorum fidem opem- que implorantes, non modo simulacra ipsorum amplectebantur, sed et ves- tibus eos induebant: illo cultu favo- rem Numinis emere se credentes: quod notat Turneb. XIV. 15. Est au- tem *peplum*, auctore Servio, proprie palla fæminea acu picta, Minervæ consecrata. Hom. ποικίλον vocat. De qua re Cælius R. XIV. 18. Hom. Il. VI. 302. Ipse Poëta in *Ciri*, et Sca- liger ad illam: Nosque in Notis Plaut. Merc. I. 1. Ita Statius: 'Pe- plum etiam dono, cujus mirabile tex- tum,' &c. *Taubmann.*

Peplumque ferebant] Similis locus apud Stat. Thebaid. l. X. 'Peplum etiam dono, cujus mirabile textum Nulla manus sterilis, nec dissociata marito Versarat calathis, castæ vela- mina Divæ Haud spernenda ferunt.' Suidas describit πέπλον ἱμάτιον γυναι- κεῖον: proprie autem τὸ ἅρμενον τῆς πα- ναθηναικῆς νεώς, &c. Quid alis sit vestis optime omnium Scholiast. ad Statii supra laudatum locum: 'peplum est

vestis candida, aureis clavis picta, sine manicis, quod simulacris fiebat,' &c. a picturis ποικίλον nominat Homer. Iliad. θ. 386. nec offendat, quod aurora κροκόπεπλος appelletur in princ. ejusdem libri, is enim illi color proprius: intextas habuit peplum res gestas Palladis, et virorum fortium, qui inde ἄξιοι πέπλου dicebantur: sed nihil dictum voles de peplo, quod non observaverit diligentissimus ille antiquitatis indagator J. Meursius in Panathenæa c. 17. 18. et seqq. *Emm.*

485 *Suppliciter tristes*] Ut decet rogantes, hoc est, rogantes cum tristitia. Et bene addidit *suppliciter:* quia et per iracundiam, et per gravitatem, et per religionem, et per dolorem tristes sumus. *Servius.*

Tunsæ pectora] Ut 'oculos suffusa.' *Idem.*

Tunsæ pectora palmis] Habitus lugentium, quem ex Ovidio in epistolis, ex Seneca in Troadibus, possis late illustrare, ex mille aliis. Constructio ipsa Græca est. *Cerda.*

486 *Aversa*] Irata significat: nec enim poterat se convertere simulachrum: sic alibi, 'Talia dicentem jam dudum aversa tuetur.' Si tuetur, quomodo aversa; nisi iratam intelligas? Ergo ad animum refertur. *Servius.*

Oculos aversa tenebat] Quod faciunt irati, ne videant, quod oderunt: Achillis autem actio non solum dolorem considerantis, sed etiam crudelitatem agentis exprimit, et avaritiam. Non enim odium ultra mortem procedere debet. *Donatus.*

Aversa] Explicui, renuens et aspernans; nam Horatius Epod. x. 'Et illa non virilis ejulatio, Preces et aversum ad Jovem.' et Homerus de abnuente Pallade Il. vi. ἀνένευε δὲ Παλλὰς Ἀθήνη. Sed potest esse explicatio alia, ut dicat simulacrum Palladis sese in partem aliam convertisse, quod signum iratæ Deæ. Nam Suetonius Vespasiano c. 5. 'Comitia secundi consulatus ineunte Galba, statua Divi Iulii ad Orientem sponte conversa: inde ostentum inauspicatum Galbæ, quod quæ conversa erat ad Orientem statua, ubi erat Vespasianus, eo ipso aversa ab eodem erat Galba: sane cum avertimus ab aliquo vultum, eo ipso indignationem indicamus. In Psal. 104. legas, 'Avertente autem te faciem, turbabuntur.' De intuitu autem Palladis, cum irata est, dicam lib. viii. ad illud, 'turbatæ Palladis arma:' unde hic locus illustrari potest. Cæterum verbis istis, *tenebat oculos fixos solo*, respondent illa Horatii Od. iii. 5. 'Torvus humi posuisse vultum.' Et Plinius viii. 16. 'oculorum aciem defigere in terram:' et Euripidis in Iphig. εἰς γῆν ἐρείσασ' ὄμμα. et Coluthi, ἐπὶ χθονὶ πῆξεν ὀπωπήν. Aristophanes in Vespis ad idem explicandum ἀτενὴς dixit: est enim ἀτενίζειν, immobili obtutu tenere fixos oculos: et Philostratus in Icon. ἐς γῆν ἀτενὲς ὁρᾷν. Quæ res locum etiam habet in iracundia, ideo synonymicῶs Aristophanes addidit, ἀτεράμων, hoc est, σκληρὸς, interprete Scholiaste. *Cerda.*

487 *Ter circum Iliacos*] Hoc ad Æneam referendum est, qui sciebat. Sed apud auctores multa ad sensum, non ad aspectum possunt referri. Tertio enim tractum intelligere possumus, non in pictura conspicere: unde est et illud, 'Mulcere alternos et corpora fingere lingua.' Tale erat in pictura corpus, ut in eo appareret frequentis raptationis injuria. Sane hujus rei ordo est talis; Patroclus cum iratum Achillen, propter Briseiden sublatam, ut adversum Trojanos pugnaret, exorare non posset; petit ab eo arma, quæ Peleo Vulcanus fecerat, quibus indutus dum Achilles crederetur, fugatis Trojanis, plurimos interemit, ipse vero ab Hectore occisus est; quo dolore Achilles compulsus, impetratis per matrem a Vulcano armis, Hectorem, prælio supe-

...memit, ejusque corpus ad ...ligatum, circa muros Ilii ...ad post placatus auro re-...riamo reddidit. *Servius.* ...ngetur crudelitas, quod non ...quod circa eos muros, quos ...st. Gemuit ergo primo for-...ati viri, deinde, quod de eo ...s actus est, et quod pejus ... ipsis mœnibus, ut civitas ...m suum in ea calamitate ... Trahebatur ergo extinc-...eos muros, quos tanta forti-...fenderat, et totiens circum ...r, ne quis ab ea cognitione ...retur: tantaque fuit imma-...patri orbitatem suam vende-...t autem pro dolore in pro-...le extollendum Hectoris no-...chillis deprimendum. Quis ...rtuum vendidit nisi impius? ...agno positus, ideoque dives, ...lesiderat, nisi avarus? Ergo ...t avarus Achilles. *Donatus.*

...] Noster circum muros: Ho-...d. Ω. 16. Τρὶς δ' ἐρύσας περὶ ...ατρόκλοιο θανόντος.: *Circum Pa-...ulchrum.* Si de muris intelli-...hoc est a loco, fortiter enim ...mnium pugnaverat pro lari-...mœnibus patriis: vide Ma-... 3. et quia Homerus Iliadi ...nposuit, fato Hectoris enar-...o videtur Stat. eum pungere ...l. I. cum canit in principio ...ec in Hectore tracto Sistere,' ...*ameneas.*

...*verat*] Frequentativa bene u-... per quam ostendit, quod per ...n dixerat. *Servius.*

...*verat*] Quis hic Achilles Thes-... Ad rem sunt ergo ista com-...ris Homeri ex Callimacho, in ... ὁ δὲ Καλλίμαχός φησιν, ὅτι ...στι Θετταλοῖς τοὺς τῶν φιλε-...ας σύρειν περὶ τοὺς τῶν φονευ-...τάφους. Mox rem exemplo ...imonis cujusdam Thessali, qui ...mantem, fratris sui percusso-...ptavit, et addit, ideo Achil-lem Thessalum patria consuetudine idem factitasse. Inde signate Propertius eleg. II. 8. loquens de successu Hectoris, ita ait: 'Fortem illum Æmoniis Hectora traxit equis.' Nam Æmonia, Thessalia est. Ovid. etiam Am. II. 1. 'Raptus et Æmoniis flebilis Hector equis.' Vide eundem Trist. III. 11. Certe Thessalorum ἀγερωχίας, ἄκρατον, καὶ τυραννικὰ, *fastus, intemperantiam, tyrannica* omnia, etiam inter pocula, Philostratus meminit, in vita Critiæ. Achillem in hoc facto imitatus est Alexander apud Curtium l. IV. in simili supplicio sumendo. Audiendus Scaliger Poët. III. 4. Poëtam explicans: 'Ea, quæ oculis subjici nequeunt, arte quadam occupantur. Hectoris enim raptationem non poterat pingere pictor in Æn. I. namque ter eum raptavit Achilles, itaque per tempus declaravit, *raptaverat*.' Servius quoque ait, Poëtam unum verbo frequentativo, ad explicandam multiplicem raptationem. Quod autem Poëta *raptaverat*, Homerus Il. XXIII. ἑλκυστάζειν, *trahendo raptare*, et Euripides Androm. τὸν περὶ τείχη εἵλκυσε διφρεύων παῖς ἁλίας Θέτιδος. Dio Chrysost. orat. 11. τὸν νεκρὸν αὐτοῦ (Ἕκτορος) καὶ συρῆναι μέχρι τῶν τειχῶν: *cadaver ipsius* (Hectoris) *tractum usque ad muros:* in Græco diversum est, ut vides, Dionis verbum ab Euripideo. Vetus Poëta apud Tullium Tuscul. l. I. cui omnino videtur hæsisse Maro: 'Vidi, videre quod me passa ægerrime Hectorem curru quadrijugo raptarier.' Ne abeat inobservatum, ab Hectoris raptatione fluxisse Græcis ἁρμάτιον νόμον, id est, *curule melos*, quod contineret argumentum Hectoris, bigis tracti. Scias hic etiam Dionis Chrysost. sententiam orat. 11. qui ait, non interfectum Hectorem ab Achille, sed contra Achillem ab Hectore, ac proinde Homerum enormiter mentitum. *Cerda.*

488 *Exanimum*] *Exanimus* et *exanimis* dicimus, sicut *unanimus* et *unani-*

mis, *inermus* et *inermis*. Ergo pro nostro arbitrio, aut secundæ declinationis erunt, aut tertiæ: sed tertiæ, ablativum singularem in *i* mittunt: quia communis sunt generis. *Exanimis* autem est mortuus, ut hic indicat locus: *exanimatus* vero, timens: ut, 'Exanimata sequens impingeret agmina muris.' *Servius*.

Vendebat] Ingenti arte utitur verbis. Nam hoc loco quia pingi potuit, præsens tempus posuit: superius, quia pingi non potuit, sed referri, perfecto executus est tempore; dicendo *raptaverat*, non *raptabat*. Idem.

Auro vendebat] Historia hæc nota ex Il. XXIV. Priamus enim magno pretio redemit ab Achille cadaver Hectoris. Magno (inquam) nam ibi Homerus ἀπερείσι' ἄποινα: *infinita dona*. Cedrenus ait, portata ab Priamo ad redimendum Hectorem, χρυσόν τε, καὶ ἄργυρον, καὶ ἐσθῆτα πολυτελῆ: *aurum*, *argentum*, *pretiosam vestem*. Inde Horatius Od. I. 10. de hac re loquens, 'dives Priamus,' inique ab Scaligero laceratus. Cassiodor. 'Priamus quanto pretio sepeliendum Hectorem redemit.' Dissidet tamen Plutarchus, nam orat. 2. de fortuna Alexandri, ὁ μὲν γὰρ (loquitur de Achille) χρημάτων ὀλίγων τοῦ Ἕκτορος νεκρὸν ἀπελύτρωσεν: *hic autem parvo pretio cadaver Hectoris redemptum reddidit*. Notat vero Hieronym. Columna, Virgilium hoc versu allusisse ad titulum tragœdiæ Ennianæ, quæ inscribitur, *Hectoris lutra*, aut, *Hectoris lytra*. Quæ sic dicta a *luendo*, id est, solvendo pretio. Cujus rei argumentum tractasse adolescentem Lucanum, ex Statio in silvis apparet: 'Ac primum teneris adhuc in annis Ludes Hectora, Thessalosque currus, Et supplex Priami potentis aurum.' *Cerda*.

Corpus vendebat Achilles] In istiusmodi venditores quadrat proverbium, cujus meminit Arist. Rhetor. l. II. ἀπὸ νεκροῦ φέρειν. Vide Kirchm. de Funer. Rom. III. 25. obiter hoc indignum facinus attingit Lactant. III. 25. 'Scilicet aurum appendere debuit tanquam pro mortuo Hectore.' Homerus passim dona, pro repetito Hectoris cadavere allata in tentorium Achillis Iliad. Ω. nominat ἀπερείσι' ἄποινα: *infinita dona*. Ordine autem recenset vs. 229. et seqq. *Emmeness*.

489 *Tum vero ingentem gemitum*] Jam enim superius eum lachrymasse dixerat: hoc ergo addidit visum Hectoris corpus, ut etiam graviter gemeret, non ergo tum primum, sed tum maxime. *Servius*.

Tum vero] Ex hoc ostendit, aliquot animi doloribus progressis, hunc majorem esse. Nam dixerat: *Constitit et lacrimans*. Item, *multa gemens*. Item, *agnoscit lacrimans*. Hic autem addit: *ingentem gemitum dat pectore ab imo*, multiplici acerbitate percussus. Vidit enim spolia, erepta viro forti, et civi optimo. Amici etiam corpus. *Donatus*.

Tum vero ingentem gemitum, &c.] Luctum ingentem ipsius Priami, Hecubæ, Andromachæ et totius denique civitatis Homerus exponit Iliad. X. in fine, et præcipue Ω. quo Priamum cadaver filii redempturum supplicem vides. Nec non Dictys Cretensis l. III. Non est igitur, quod mireris, Æneam non tantum lacrimasse, ut antea, sed ab imo pectore ingemuisse, cum per picturam in memoriam revocaretur rei mirum in modum deplorandæ. Vide Scalig. III. 11. *Emmeness*.

490 *Ut currus*] Quo tractus est. *Servius*.

Ut currus] Hic *currus* pro *curruum* posuisse Poëta videtur. Eustathius in eum locum Od. Γ. καρπαλίμως δ' ἔζευξαν ὑφ' ἅρμασιν ὠκέας ἵππους, animadvertit etiam Homerum sæpe numero multitudinis pro singulari ἅρματα efferre, his verbis: ὡς ἐν Ἰλιάδι, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ ἅρμα πληθύνει σεμνότερον καὶ ἡρωϊκώτερον εἰπὼν, ἔζευξαν ὑφ' ἅρμασιν. τὸ δὲ ἀνωτέρω τούτου, ζεύξαντ' ὑφ' ἅρματ' ἄγοντες, οὐ πάνυ δῆλον,

[illegible] Hectoris. in quo [illegible] haberetur: vel Achillis, cur [illegible] est Hector. *Corpus* [illegible] plus [illegible] si *Hectoris* [illegible] ut: . ' [illegible] [illegible] [illegible] servetur pulcherrima [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Quam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] dictum est. Jam illud, ' Ten-[illegible] [illegible] Priamum conspex-[illegible],' latissimum dedit [illegible] tractum. *Priamum*, scil. senem, tanta felicitate nuper floren-[illegible] filiorum fortissimorum pa-[illegible] tot nepotum avum, tot gene-[illegible]; eo miseriæ redactum [illegible] hostem se multo inferiorem [illegible] sine armis, aut sine regni [illegible], rogare cogatur. *Taubm.*

[illegible]] Plus est, quam si Hectoris [illegible]; ut alibi, ' Parvumque patri [illegible] Iulum:' cum potuerit di-[illegible]. Servius.

Manus inermis] Aut sine in-[illegible] regiis, sceptro: aut suppli-[illegible], ' Dextras tendamus iner-[illegible] Quod tractum est de historia: [illegible] victi se dedunt, inermes [illegible]. Aut re vera inermes tunc. [illegible] Pyrrhum enim processit ar-[illegible]. Sane per transitum histo-[illegible]: quia constat Priamum, [illegible] supplicandum tentorium A-[illegible] fuisset ingressus, dormientem [illegible] excitavisse: ut pro filii [illegible] rogaret eum, cum eum po-[illegible] occidere: licet hoc Homerus [illegible] Achillis turpitudinem sup-[illegible]. *Idem.*

[illegible]] In ejus nomine latissi-[illegible] dedit intelligendi tractum, sci-[illegible] qui fuerit gravioris ætatis, po-[illegible] [illegible] regem, et [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] perdita-[illegible] patrem atque [illegible] [illegible]. [illegible] hostem rogare [illegible] [illegible]. Nam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. *Idem.*

[illegible] Cassandrum [illegible] [illegible] ' Priamus quanto pretio redemptionem Hectorem redemit? ' [illegible] [illegible] supplicavit armata.' At Homerus Priamus [illegible] [illegible] ad Achillem, et [illegible] [illegible] Ἀχιλλῆος [illegible], [illegible] *ante pedes Achillis.* Iterum: [illegible] Ἀχιλλῆος [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]: *Manibus Achillis* [illegible] *genua, et osculatus est manus* [illegible], *homicidas, quæ ei multos interfecerant filios.* Horatius Epod. XVII. Homeri aura, ' Laxere matres Iliæ addictum feris Alitibus, atque canibus homicidam Hectorem, Postquam relictis mœnibus Rex procidit, Heu pervicacis ad pedes Achillei.' Seneca de Ir. II. 33. ' Quid ille Priamus? non dissimulavit iram, et regis genua complexus est? funestam perfusamque cruore filii manum ad os suum retulit.' *Cerda.*

Inermis] Attingit morem veterum, qui, cum supplicabant, arma abjiciebant, et nudas atque inermes dexteras offerebant victoribus. De quo l. XI. ad illud: ' Oremus pacem, et dextras tendamus inermes.' *Idem.*

492 *Se quoque principibus permixtum agnovit Achivis*] Aut latenter proditionem tangit, ut supra dictum est, licet excusetur ab ipso in II. ' Iliaci cineres et flamma extrema meorum,' &c.; aut virtutem ejus vult ostendere: nimiæ enim fortitudinis est, inter hostium tela versari: ut Sallustius, ' Catilina longe a suis inter hostilia cadavera repertus est.' Cornutus tamen dicit versu isto, ' Vadimus immixti Danais,' hoc esse solvendum. *Serv.*

Se quoque] Honorificum fuerat confertos hostes non timuisse. *Donatus.*

Se quoque principibus permixtum agnovit Achivis] Invaluit jampridem usus, ut *mistus* per *st* scribatur; quum tamen in codicibus omnibus antiquis uno consensu per *xt* scriptum inveniatur, *permixtum.* Præterea in Rom. codice, *agnoscit* est præsenti tempore: quod non displicet, quia spectaculum est in actu. Quod vero Servius proditionem ex hoc latenter tangi putat, omnes naris emunctioris viri eam rejiciunt opinionem. Quippe quod honestius et magnificentius est intelligere, Æneam se quoque agnoscere permixtum, in acie vel in pugna, in conflictu procul a suis in medio Græcorum globo. Quam sententiam Ti. Donatus sequi videtur, dum ait, versum hunc ad illam propositionem pertinere, qua dixit: 'Sunt hic etiam sua præmia laudi.' Nam qui ita se pictum advertit, ut principibus Græcis mixtum esse constaret, utique gloriosum fuit catervas hostium, et confertos primorum cuneos non timuisse. Verum hæc in vulgatis codicibus improbe detruncata sunt. *Pierius.*

Agnovit] In Rom. legitur, *agnoscit:* quod picturæ convenientius; est enim spectaculum hic in actu. Quod autem Æneam principibus Græcis permixtum, hoc est, a suis remotum in cuneos hostium altius immersum scribit Poëta, fortem cum ac strenuum manuque promptum significat: ut qui non tantum hostibus se objiciat, sed confertissimos etiam ordines hostium penetret: ut notat Turneb. XVIII. 32. et P. Nannius, Miscellan. Ita Sallustius: 'Catilina longe a suis inter hostium cadavera repertus est.' Vide etiam quæ notabimus Æn. II. ad illud: 'Vadimus immixti Danais haud Numine nostro.' Quidam tamen ad monomachias Æneæ cum Diomede, Achille, et aliis referunt. *Taubmann.*

493 *Eoas*] *E* naturaliter longa est: fit tamen brevis interdum, quod eam vocalis sequitur: ut, 'Primo surgebat Eoo.' *Servius.*

Nigri Memnonis arma] Quia Tithonus, frater Laomedontis, raptus ab Aurora filium suum Memnonem, ex ipsa progenitum, inlectus dono vitis aureæ, Priamo ad Trojæ misit auxilium, qui congressus cum Achille, ab eo est interemptus; cujus mortem mater Aurora hodieque matutino rore flere dicitur. *Idem.*

Nigri] Dixit Æthiopis: unde, 'prima consurgit Aurora.' *Idem.*

Arma] Vulcania: ut ille indicat versus, 'Te potuit lachrymis Tithonia flectere conjux.' *Idem.*

Nigri Memnonis arma] Nempe ut Quintus Calaber, *κυανέοισι μετ' αἰθιόπεσσιν ἄνασσεν*, de Memnone. Vide hujus cum Achille congressum singularem apud eundem Calab. l. II. Ejus quoque statuam pro miraculo visam et habitam a Germanico Ægyptum peragrante, his verbis perhibet Tacit. Ann. l. II. 'Cæterum Germanicus aliis quoque miraculis intendit animum, quorum præcipua fuere, Memnonis saxea effigies, ubi radiis solis icta est, vocalem sonum reddens.' *Germanus.*

Nigri Memnonis arma] Ea radiis Solis icta, circiter horam primam dici, vocalem sonum reddere scribitur etiam a Strabone, egregio Scriptore, quique pleraque referat oculata fide. Hinc Juv. 'Dimidio magicæ resonant ubi Memnone chordæ.' Videatur et Pausanias in Atticis. Multa etiam de Memnone collegit L. Hortensius. Porro triplici ratione arma Memnonis agnoscere hic potuit Æneas: vel e forma: vel e notis litterarum in armis scriptarum: vel ex picto Numine: nam in clypeis deos suos quisque pingebat. *Taubmann.*

494 *Ducit Amazonidum*] Hoc est, quod supra dicit, 'Videt Iliacas ex ordine pugnas.' Homerus enim hæc

omnia tacuit, quæ facta sunt post Hectoris mortem. Amazonidum autem derivatio est pro principalitate: sicut, 'Scipiadas duros bello,' pro Scipionibus. Sane Amazones dictæ sunt, quasi ἅμα ζῶσαι, quod simul vivant sine viris: vel quod unam mammam exustam habent, quasi ἄνευ μαζοῦ. Has autem jam non esse constat, utpote extinctas, partim ab Hercule, partim ab Achille. *Servius.*

Lunatis peltis] Scutis brevissimis, in modum Lunæ jam mediæ. *Lunatis* autem primitivum a fœminino genere derivatur. *Idem.*

Lunatis peltis] Peltas esse scuta Amazonum, docent Statius Sylv. v. 'Amazonia latus intercludere pelta.' et Claudian. Rapt. II. 'Qualis Amazonidum peltis exultat ademptis Pulchra cohors.' et Plinius XII. v. scribens de ficu Indica, 'foliorum latitudo peltæ effigiem Amazoniæ habet.' Inde Seneca tanquam proprio epitheto in Agamemn. II. 'peltata Amazon' dixit; ut et Martialis epigr. IX. 104. 'peltatam Amazona;' et Statius Theb. V. ab scuto Amazonas intelligit, scribens: 'Lunatumque putes agmen descendere.' Notavit tamen Aldus in libris quæsitorum, usos pelta, præter Amazonas, etiam Macedonas, Afros, Hispanos, Cretenses. De Macedonibus testes affert Livium, Plutarchum, Ælianum: de Afris, Servium: de Hispanis, Cæsarem, Livium: de Cretensibus, Plutarchum in Æmilio. Cum autem Poëta attingat peltarum formam, vocans *lunatas;* reservo hoc ad Æn. XI. ubi repetitur hoc hemistichion. *Cerda.*

Lunatis peltis] Πέλτη, teste Hesychio, ἀσπὶς ἴτυν οὐκ ἔχουσα: Alex. ab Alex. VI. 22. 'pelta breve scutum instar lunæ,' in usu fuit Amazonibus, quæ inde Theb. l. v. *lunatum agmen* appellantur. 'Amazonio Scythiam fervere tumultu, Lunatumque putes agmen descendere.' Ab hoc lunato scuto Martial. Epigr. IX. 104. Menalippen vocat *peltatam Amazona*: parma figuræ latioris fuit, et circularis, quod ex Corn. Nep. vit. XI. 1. discere est, ubi Iphicrates pro clypeis maximis vel pro parma peltam dedit. qui postea peltati peltastes appellati sunt: apud Liv. XXXI. 36. habes: 'nocte cetratos, quos peltastas vocant.' Ex his liquidum peltas non tantum scuta Amazonica, ut male Non. Marcell. c. 18. de genere arm. sed et aliarum gentium arma esse. De discrimine inter parmam, scutum, peltam, ancile, videndus Aldus Manutius de reb. per epist. quæsitis I. 6. *Emmeness.*

495 *Penthesilea furens*] Martis et Otreres filia fuit, quam Achilles, cum adversum se pugnantem peremisset, post mortem ejus adamavit, eamque honorifice sepelivit. *Ducit* autem et *ardet*, ad laudem picturæ pertinet. Furentem ideo dixit, quia sororem suam in venatione confixit, simulans se cervam ferire: sed hoc per transitum tangit; nam hic furor bellicus intelligitur: aut *furens*, quia majora viribus audebat. *Servius.*

Penthesilea] Hanc venisse in auxilium Trojanorum, expresse scribunt Thryphiod. ἐν ἀλ. et Dictys l. III. De illa lege Justinum l. II. et Orosium I. 15. *Cerda.*

Furens] Est furore bellico percita et præliandi cupiditate quasi ardens. Quod hic quidam in laudem Penthesileæ Amazonum Reginæ dicitur. *Taubmann.*

496 *Aurea*] Amphibolon est hoc loco, utrum *ipsa aurea*, an *aurea cingula*. Sciendum tamen, plerunque amphiboliam metri ratione dissolvi: ut, 'aurea composuit sponda Dido:' *Aurea* enim si ad spondam referas, non stat versus. *Servius.*

Subnectens] Subnexa habens. *Idem.*

Exsertæ] Nudatæ: nudant enim, quam adusserint mammam. *Idem.*

Aurea subnectens exsertæ cingula mammæ] Vidi ego codices antiquos, in quibus non *exertæ*, sed *exsectæ* scriptum sit: aliena vero manu *exertæ* factum. Sed enim vulgatam

lectionem agnoscit Servius, et exponit *nudatæ*. Eandem sententiam Ti. Donatus latius interpretatur: quæ, quoniam in impressis codicibus curta sunt, recitare non pigeat: ait enim, 'Tanta autem fiducia venire videbatur, tantumque ardere in bellum, ut, quod secretum esse virginibus solet, illa offerret videntibus: scilicet, quum exerta papilla pugnaret. Pertinet hoc etiam ad præliantis audaciam, ut pugnaret fœmina, nec muniminе tegeretur armorum.' *Pierius.*

Exsertæ] Id est, nudatæ. Nudabant enim, quam exusserant, mammam. Ita Æn. XI. de Camilla, quam et *Amazonem* vocat: 'Hasta sub exsertam donec perlata papillam Hæsit.' et paulo ante: 'Unum exserta latus pugnæ pharetrata Camilla.' Interpretatur Propert. el. III. 12. 'Qualis Amazonidum nudatis bellica mammis, Turba,' &c. Descriptiones Amazonum Poëticas vide plures apud J. C. Scaligerum, Poët. v. 14. *Aurea* autem *cingula*, periphrasis est baltei. Jam, quid affectus vel ornamenti afferat vocabulum *Bellatrix* in principio carminis post expletam sententiam positum, diximus supra. *Taubmann.*

497 *Audetque viris concurrere virgo*] Scias allusum hic ad epithetum Amazonum, quas Hom. Il. III. vocat ἀντιανείρας, quod sint vel contrariæ viris, vel cum illis virtute conferendæ. Adnecto versum Aristophanis in Lysist. ἃς Μύκων ἔγραψεν ἐφ' ἵππων μαχομένας τοῖς ἀνδράσι: *quas* (Amazonas) *Mycon depinxit in equis pugnantes contra viros.* Quæ hic attingit Aristophanes, invenies apud Pausaniam in Atticis. De virtute Amazonum audi verba Hippocrat. l. de Aër. Loc. et Aq. ἱππάζονταί τε, καὶ τοξεύουσιν, καὶ ἀκοντίζουσιν ἀπὸ τῶν ἵππων, καὶ μάχονται τοῖς πολεμίοις, ἕως ἂν παρθένοι ὦσιν, οὐκ ἀποπαρθενεύονται δὲ μέχρις ἂν τῶν πολεμίων τρεῖς ἀποκτείνωσι. Philostratus quoque in Heroicis, cum dixerit, Mysas fœminas pugnare ex equis, τοῖς ἀνδράσι, adjicit explicans, ὥσπερ Ἀμάζονες. Inde signate Orosius I. 19. loquens de Penthesilea, ait, dedisse illam *clarissima inter viros documenta virtutis*, in Trojano bello. De eadem Propertius eleg. III. 11. 'Ausa ferox ab equo quondam oppugnare sagittis Mœotis Danaum Penthesilea rates.' Non multum abhorret sententia Xerxis apud Herodotum, l. VIII. qui andita virili virtute Artemisiæ, subjicit, οἱ μὲν ἄνδρες γεγόνασί μοι γυναῖκες, αἱ δὲ γυναῖκες, ἄνδρες: *viri quidem extiterunt mihi fœminæ, fœminæ autem viri.* Dictam Andromachen παρὰ τῷ ἀνδρὶ μάχεσθαι, scribit in Andromacha Euripides. De Rossorum fœminis narrat Cedrenus, virili habitu armatas pugnasse contra hostes. *Cerda.*

Audetque viris concurrere virgo] Exaggerat ejusdem audaciam, quæ non tantum pectore nudato prælietur, sed et cum fœmina sit, et virgo quidem (ut Q. Calaber testatur) pulcherrima, audeat tamen cum viris, iisque fortissimis, præliari. Sunt, qui jocose hoc dici, atque ad Veneris prælium referri putent: quod tamen mihi non videtur. *Taubmann.*

Virgo] Et sexum ostendit et ætatem; plus enim dixit, quam si fœminam diceret: figuram tamen Græcam facit. *Servius.*

498 *Hæc dum*] Non sola hæc fuerant picta, sed adventus reginæ interrupit, ne reliqua considerare posset. Est autem una res, quadripartito posita, brevissime dicta. Nam, ut est summi oratoris, res breves late disserere, ita et latitudinem coërcere. *Donatus.*

499 *Dum stupet*] Absolute, aut dum hoc stupet. *Servius.*

Obtutu] Aspectu. *Idem.*

In uno] In unoquoque: hoc est, singula mirabatur. *Idem.*

Defixus in uno] Ab hoc versu Apulejus l. XI. 'Ast ego stupore nimio defixus tacitus hærebam.' Noster alibi: 'oculos horrenda in Virgine fixus.' Propertius eleg. I. 3. 'intentis

tis hærebam fixus ocellis.' Horatius in epistolis: 'Defixis oculis animoque et corpore torpet.' Cicero, 'in cogitatione defixum.' Videtur vero mihi hoc stupore, et hac unum in locum defixione exprimi illud Xenoph. in Symp. ὥσπερ οἱ τὰς γοργόνας θεώμενοι λίθινοι ἔβλεπε πρὸς αὐτὸν, καὶ λίθινος οὐδαμοῦ ἀπῄει ἀπ' αὐτοῦ: *Quasi qui Gorgonas spectant, saxeum in morem illum* (Cliniam) *inspectabat, et quasi esset saxeus, nunquam ab illo discedebat.* Ita etiam Andromache in III. 'Diriguit visu in medio.' *Cerda.*

Defixus in uno] Id est, dum has res pictas tam diligenter speculatur, ut oculos ab iis non avertat. Noster VI. 469. 'illa solo fixos oculos,' &c. et l. VII. 'defixa Latinus obtutu tenet ora.' Pers. Sat. III. 'figentes lumine terram:' hoc est, luminibus continuo in terram fixis. *Obtutus* Glossar. ἔντασις ὀμμάτων vel ἀτενισμός. Utitur hoc vocabulo Apulejus l. II. Metam. 'obtutum acerrimum,' &c. *Emmeness.*

500 Regina ad templum] Et quia regina, id est, procuratrix negotii publici, et quia ad templum accedebat, meretur excusationem, quod publice mulier juvenis se viris admisceret. Religio ergo et necessitas impulit, ut templi opera inspiceret, et ad maturandum artifices cogeret. *Donatus.*

Forma pulcherrima] Ut, 'Pulchra prole.' *Servius.*

501 *Incessit*] Ut, 'Incedunt pueri,' sed hic supervenit. *Idem.*

Stipante caterva] Ad hoc tantum sequens pertinet comparatio: quam multi vituperant comparationem hanc, nescientes exempla, vel parabolas, vel comparationes adsumptas, non semper usquequaque congruere, sed interdum omni parte, interdum aliqua convenire. *Idem.*

Stipante] In Romano codice legitur, *comitante:* non ita in aliis. Plus tamen est *Stipante*, quia majorem indicat comitum frequentiam. *Pierius.*

502 Eurotæ ripis] Fluvii Laconiæ. *Servius.*

Cynthi] Cynthus mons Deli, in quo natam Dianam constat. Sane Dianam veteres ideo melius producebant, quia sub divo Dea sit, venandi gratia. *Idem.*

Qualis in Eurotæ] Comparatione explicat formam Didonis, imitatione Homeri, Ulyssem VI. Quem locum Critici lancinant atque exagitant, quasi improspere hosce versus transtulerit Virgilius: ut est videre apud Agell. IX. 9. Contra vero J. C. Scaliger Poët. V. 3. accuratissime per omnes partes eosdem examinat, atque argumentis convincit, hos quidem a magistro, Homericos vero a discipulo esse confectos. Rationes quas ibidem affert, dignæ sunt, quæ a doctis etiam legantur, et cum cura attendantur. Sub finem istius disputationis ait: quemadmodum igitur Diana in montibus; ita Dido in urbe. Illa inter Nymphas; hæc inter matronas. Illa instans venatibus; hæc operi. Quæ isti argotiphli scire noluerunt. Jam, *Pharetræ*, quas carpunt hic, sunt epitheti loco: qualia apud Homerum multa sunt: a quo Achilles vel dormiens, πόδας ὠκὺς dicitur. Nec temere appendit humeris pharetram: soli enim Dianæ et Apollini id licebat: Nymphæ ad latus gerebant: sicut soli Dii ἀμφηρεφέα, (id est, circumquaque tectam) alii vero detectam eam habebant. Vide et P. Victor. VII. 15. *Taubmann.*

503 *Exercet Diana choros*] Hoc non ad comparationem pertinet: sed est poëticæ descriptionis evagatio; quod chori nec personis hic, nec locis congruunt. Saltantium enim et cantantium dicuntur. *Servius.*

Exercet Diana choros] Sequitur (admonente Turneb.) veterum religionem, qui putabant, Dianam, nisi venaretur, semper in montibus tripudiare, et saltare solitam. Argumento est proverbium, πότε Ἄρτεμις οὐκ ἐχό-

ρευσε; *Quando Diana non saltavit?* Apud Callimachum eadem Dea sexaginta comites saltatriculas ab Jove poscit Oceanitidas, δὸς δέ μοι ἑξήκοντα χορήτιδας ὠκεανίνας. *Cerda.*

Mille] Finitus numerus pro infinito: nam de Nympharum numero varia est opinio. *Servius.*

504 *Oreades*] Nymphæ montium *Oreades* dicuntur: sylvarum, *Dryades:* quæ cum sylvis nascuntur, *Amadryades:* fontium, *Napeæ,* vel *Najades:* maris vero *Nereïdes.* Idem.

Oreades] Sic dictæ Nymphæ montium, ἀπὸ τοῦ ὄρους. Calpur. ecl. IV. ‘Per juga siccato velox pede currit Oreas.’ Ab Homero dicuntur Νύμφαι ’Ορεστιάδες, (monente Lilio) ab Hesychio ὀροδεμνιάδες, καὶ ἀγροστῖναι, ἀπὸ τῶν ὀρῶν, καὶ δεμνίων, a cubilibus montium, in quibus quiescunt; vel ἀπὸ τῶν ὀροδάμνων, a ramis et germinibus stirpium. Idem scribit Phavorinus. De his Hom. Il. VI. et Strabo l. X. *Cerda.*

Pharetram Fert humero] Homerus et Orpheus Dianam appellant *gaudentem pharetris,* ἰοχέαιραν. Eadem a Diphilo apud Athen. l. VI. dicitur παρθένος τοξόδαμνος, *virgo domans arcu.* Neque vero temere, sed ex summa doctrina appendit Poëta pharetram humeris Dianæ. Soli enim huic Deæ, et Apollini id licebat, nymphæ ad latus gerebant. Notavit hoc Jul. Scaliger. Inde illud supra, ‘succinctam pharetra.’ Notam hanc Scaligeri firmo ex Livio Andronico, qui apud Terentianum de Diana: ‘Pressaque jam gravida crepitent tibi terga pharetra.’ De eadem Claudianus Rapt. II. ‘pendent post terga sagittæ.’ Sed videndum, o Scaliger, an perpetuum hoc sit, dicente eadem Diana, Æn. XI. de Camilla: ‘Nec tibi desertæ in dumis coluisse Dianam Profuit, aut nostras humero gessisse pharetras.’ De Atalanta etiam Ovidius Met. VIII. ‘Et humero pendens resonabat eburnea lævo Telorum custos.’ Ab Heliodoro etiam Hist. Æth. l. I. inducitur Chariclia cum pharetra, pendente ab humeris. Porro de habitu venatricis Dianæ, nam ad hunc respicit Poëta, vide, quæ dicta sunt in libro hoc, ubi sermo est de Venere, et adjice Græcum epigramma hoc initio, ῎Αρτεμι, σοὶ τόξα, &c. cujus epigrammatis versio hæc apud Natalem Mythol. III. 18. *Cerda.*

505 *Gradiens*] Incessus plane militaris, atque ideo ferarum jaculatrici conveniens. Sic et Phœbus frater, qui in feras sævit, in Æn. IV. ‘Jugis Cynthi graditur.’ *Idem.*

Deas supereminet omnes] Retuli hoc ad cothurnos: possum: sed vide, an alia sit mens. Diana veteribus credita est fuisse staturæ proceræ. De illa Homer. Πασάων δ' ὑπὲρ ἥγε κάρη ἔχει, ἠδὲ μέτωπα: *Omnes vero ipsa capite supereminet, atque fronte.* Neque vero solum ipsa magna fuisse credita est, sed aliis quoque fœminis dare corporis proceritatem. Homerus Odyss. XX. ῞Ηρη δ' αὐτῇσιν περὶ πασάων δῶκε γυναικῶν Εἶδος καὶ πινυτήν, μῆκος δ' ἔπορ' ῎Αρτεμις ἁγνή: *Juno autem ipsis præ omnibus dedit mulieribus Speciem et prudentiam: magnitudinem autem præbuit Diana casta.* Sententiam Poëtæ sic extulit Ovid. Met. III. ‘colloque tenus supereminet omnes.’ Porro de præstantia et magnitudine formæ, quæ posita est in laude fœminarum, vide, quæ ego supra ad illud, ‘præstanti corpore nymphæ.’ *Idem.*

Deas supereminet] In Rom. codice, et nonnullis aliis antiquis, legere est, *dea supereminet omnes:* ut *dea* sit κατ' ἐξοχήν. Nam ipse locus syllabam omnino communem reddit: cæterum hoc in medio sit. *Pierius.*

506 *Tacitum*] Pro *tacite:* major enim est taciturnitatis affectus: ut supra, ‘Hæc secum.’ Sic Terentius, ‘Ut mecum tacita gaudeam.’ Ergo *tacitum,* pro *tacite;* ut, ‘Tacitumque obsedit limen amatæ,’ aut tacita gaudet. *Servius.*

Latonæ tacitum] Occasione compa-

ationis expressit poëta, quam læti sint parentes successibus filiorum. Donatus.

Latonæ tacitum] Epiphonema, quod plerunque Comparationibus solet addi; nec est necesse, id omni ex parte comparatæ rei convenire. Interim tamen significare Poëta voluit, quam gaudeant parentes successu et re læta subolis. *Tacitum*, dicit: quia major (ut ait Serv.) taciturnitatis est affectus. Sic Terent. 'ut mecum tacita gaudeam.' Illud vero, *pertentant gaudia pectus*, non de levi et pigro atque in superficie natanti gaudio, ut Grammatici nugantur, intelligendum est: sed de genuino ac solido gaudio, quo omnes partes occupantur. Hanc enim vim habet frequentativum *Tento:* quæ et augetur in compositione *Pertento:* qua ultima perfectio designatur. Etiam Servius notat, *Pertentant* hic esse, vehementer tentant. Quam emphasin quoque habet in Ge. III. 'Nonne vides, ut tota tremor pertentet equorum Corpora, si tantum notas odor attulit auras?' Neque adeo gaudium modo intimum, sed et vicissitudines illas ac titillationes gaudii, quæ momento in animis intenduntur et remittuntur, Poëta significavit. Igitur voluptas et gaudium valide crebroque Latonam titillabant, cum filiam forma ac majestate Nymphis superiorem videret. *Taubmann.*

Pertentant] Modo vehementer tentant. Alibi, leviter: ut, 'Blanda vicissim gaudia pertentant mentem.' Sunt enim multa, quæ pro locis intelliguntur, ut *impotens*, et satis et minus, et nihil potens significat. *Serv.*

Pertentant gaudia] Efficacius Poëta dixit, pectus *pertentari gaudio* (metaphora sumpta a citharœdis) quam simpliciter, gaudere. Omnes enim partes occupantur gaudio, non minus atque omnes chordæ percurruntur a citharœdo. Ad hæc, frequentativum est verbum, et *per* significat perfectionem, quo fit, ut voluptas et gaudium sæpius Latonam titillet. Sic explicant et defendunt Virgilium interpretes contra calumniam Probi. Germanus quoque emphasin agnoscit in verbo *pertentant*. His adjunge, eodem verbo significari titillationem istam amoris blandam, quo in Georgicis titillatio equi appetentis coitum: 'Nonne vides ut tota tremor pertentet equorum Corpora?' Quo satis apparet, huic verbo hanc esse amoris et blanditiarum potestatem. *Cerda.*

Pertentant gaudia] Dubito, an P. Victorii subscribendum sit sententiæ, judicantis minus poëtice hic locutum Maronem var. lect. VII. 15. quam Lucretium, cujus sit ingenio adjutus, et imitatus verba: 'tacita pectus dulcedine tangunt:' qui hunc locum Homero debet Od. l. VI. γέγηθε δέ τε φρένα Λητώ. De gaudio Latonæ, admirantis prolem, reliquam Dearum cohortem superantem, vide Juvenal. Sat. X. 290. 'Formam optat modico pueris, majore puellis Murmure,' &c. et vs. 292. 'pulchra gaudet Latona Diana.' *Emmeness.*

507 *Talis erat Dido*] Applicatio rei comparatæ. *Læta* autem est ex successu eorum, qui diversarum fabricarum moles urgebant. *Taubmann.*

Se læta ferebat] Pro *ibat*. Scalig. IV. 16. *Idem.*

508 *Instans operi*] Zeugma est, ad sequentia pertinens. *Servius.*

Instans] Una cura testabatur religionem perficiendi templi, altera imperantis justitiam ostendebat. *Donat.*

Instans operi] Ἐπιστατοῦσα, urgens operarios, regnumque Carthagini maturans. Sic enim Græci *Operum curatores* ἐπιστάτας et ἐργοδιώκτας vocant. Et noti illi JCtorum *Servi institores*. Quomodo et Plin. l. VII. *dixit*, 'institisse fratris funeri,' hoc est, hereditatis prendendæ cupidine curasse, ut rapidissime efferretur, ignique committeretur. Æneid. VIII. 434. Accusandi casu dixit, 'Instabant currum Marti.' Quem locum illustravit Jo-

seph. Scaliger ad versum in Phallicis: 'Institi Homeriacas edidicique notas.' Ita alio sensu, *Instare merces*, dicitur. Nonius: 'Instat mercaturam: credo, rem faciet:' inde *Institores*. Taubmann.

Regnisque futuris] Regnaturæ Carthagini: urbi ergo nam ipsa jam regnabat. *Servius*.

509 *Tum foribus divæ*] Instans præcipue foribus: et hoc loco distinguendum est. Magno enim studio et labore templorum fores fiebant, quas quibusdam insignibant historiis: ut, 'In foribus lethum Androgeo.' Item, 'in foribus pugnam ex auro solidoque elephanto:' quamvis quidam jungant, *Tum foribus divæ media testudine templi*: ut unum intelligas tectum templi, et fores: quod si est, sub medio tecto sunt fores. Sed prima melior expositio est. *Servius*.

Tum foribus divæ] Nisi ordinato sensu quæratur intellectus, non poterit comprehendi. Erit satis incertum, quid poëta descripserit. Nesciret quippe lector, ubi sederit Dido, et ubi armis septa sit. Ordinamus ergo sic: Tum foribus divæ septa armis media testudine templi, solioque alte subnixa resedit: quomodo est judiciorum omnium consuetudo. Ducuntur judices usque ad fores secretarii, ibidemque officium remanet. Illi vero ingressi solium ascendunt, et sedent. Omnes igitur, qui progredientem comitabantur reginam, inermes erant, et armati ante fores remanserunt. Illa ingressa, ubi ad mediam testudinem, id est, ad mediam aram pervenit, ascendit solium, et alte sedit. *Donatus*.

Tum foribus Divæ media testudine templi] Vir doctissimus Turneb. Adv. x. 11. capit has fores, non de templo ipso, sed de templi adyto, et sacrario, ubi erat Junonis simulacrum. In media enim templi parte (quam vocat mediam testudinem) erat adytum angustius, cui adyto suæ fores, ad quas Dido sedit: atque adeo stare potest, ut sedeat ad fores, et in media templi testudine. In hoc adyto erat simulacrum illius Numinis, cui sacrum templum, ac perinde erat in medio templo. Firmat hoc Turneb. ex Poëta, qui Ge. III. 'In medio mihi Cæsar erit, templumque tenebit.' Ex istis Apuleii: 'Namque in ipso ædis sacræ meditullio ante Deæ simulacrum constitutum ligneum jussus superstiti.' Ex Sedulio canente: 'Dumque sui residens media testudine templi.' Hæc ille, quæ omitti non debuerunt. Ad eundem morem mihi videtur allusisse Catullus de Nupt. Pelei: 'Pulvinar vero Divæ geniale locatur Ædibus in mediis.' Et Propertius eleg. II. 31. si quis bene expendat, nam loquens de templo Phœbi, post descriptas columnas, et alia, quæ in templo erant, subjicit: 'Tum medium claro surgebat marmore templum:' quæ accipi commodissime possunt de meditullio templi, nam frustra columnas et alia præmisisset. De testudine, quæ in templis, adi Vitruvium, VI. 3. *Cerda*.

Testudine] Camera incurva, vel fornicata, quæ secundum eos, qui scripserunt de ratione templorum, ideo sic fit, ut simulacro cœli imaginem reddat, quod constat esse convexum. Quidam tradunt, apud veteres omnia templa in modum testudinis facta. At vero sequenti ætate divinis simulacris positis nihilominus in templis factas esse testudines, quod Varro ait, ut separatum esset, ubi religio administraretur. Bene ergo cum de templo loqueretur, addidit ei *testudinem*. Item Varro de Lingua Latina ad Ciceronem, 'In ædibus locus patulus relinquebatur sub divo, qui erat relictus, et contectus erat, appellabatur testudo.' Cicer. in Bruto. 'Commentatum in quadam testudine fuisse.' Alii locum in parte atrii volunt adversum venientibus.' Alii hunc ordinem volunt: Tum foribus divæ tem-

pli resedit, media scutorum testudine, quod septa armis erat. Hoc genus fabricæ ab animalis similitudine, quæ testudo vocatur, captum est; de qua fabula talis est: Virgo quædam nomine Chelone, linguæ impotens fuit; verum cum Jupiter Junonem sibi nuptiis jungeret, præcepit Mercurio, ut omnes Deos vel homines, atque omnia animalia ad nuptias convocaret: sed omnibus, quos Mercurius monuerat, convenientibus, sola Chelone irridens et derogans nuptiis, nectens moras, adesse contempsit. Quam cum Mercurius non venisse notavisset; denuo descendit ad terras, et ædes Chelonis, supra fluvium positas, præcipitavit in fluvium, ipsamque Chelonem in animal sui nominis vertit, quam nos Latine testudinem dicimus. Fecitque ut pro pœna dorso tectum, velut damnum suum, prona portaret; unde incurvatis ædificiis hoc nomen impositum est. *Servius.*

Testudine templi] Ex ritu hoc loco poëta locutus videtur, quod ex Gellio discere est XIV. 7. 'tum adscripsit de locis, in quibus senatusconsultum fieri jure posset, docuitque confirmavitque, nisi in loco, per augures constituto, quod *templum* appellaretur.' Quid testudines sint, docet Non. Marcell. c. 1. 'sunt loca in ædificiis camerata ad similitudinem aquatilium testudinum, quæ duris tergoribus sunt et incurvis.' *Emmeness.*

510 *Septa armis*] Satellitum scilicet, vel ut quidam volunt pro armatis: ut, 'Fœta armis.' *Servius.*

Solio] *Solium* proprie est armarium, uno ligno factum, in quo uno reges sedebant, propter tutelam corporis sui: dictum quasi *solidum*. Modo jam abusive *sellam regalem* dicimus. *Idem.*

Alte] Alto fulta suggestu. Ac si diceret, in tribunali. *Idem.*

Alte] Alto fulta suggestu: τὸ πρέπον Reginæ, quasi dicat: in tribunali, omnibus conspicua sedit. Eadem de caussa Æneid. IX. 'Turnus sacrata valle sedebat.' *Taubmann.*

Subnixa] Pro subnisa: ut supra dictum est: alii pro *innixam* accipiunt. *Servius.*

Solioque alte subnixa resedit] Vetera quædam exemplaria, *alto* legunt. Ut in undecimo, 'Solio Rex infit ab alto.' In codicibus tamen probatioribus, Mediceo, et aliquot aliis *alte* adverbium est: quam lectionem interpretes agnoscunt: præcipueque Donatus, qui ait: 'ubi ad mediam testudinem templi, hoc est, ad mediam aream, pervenit, ascendit solium, quod ipsius caussa fuerat collocatum, et primum alte consurgens, sedit.' *Pierius.*

511 *Jura dabat legesque*] Jus generale est: nam Lex, juris est species: non est ergo iteratio. Et bene *dabat;* primi enim Locri scriptis usi sunt legibus; nam superior ætas contenta fuit moribus. *Viris* autem ad Didonis pertinet laudem, et separatim enuntiandum est, ut sit major admiratio. *Servius.*

Jura dabat] Meritum reginæ. Non enim tot viri fœminæ paruissent, nisi quia egregiæ in ea virtutes essent. Sed specialiter ponit, *Jura dabat, legesque viris.* Quod non est exponendum, imperabat; sed constituebat jura. Præcipua ergo laus cum scriberet leges et jura: quia acquiescebant viri jussis fœminæ. Cum autem a publicis consultis ad operam veniebat, ostendebat æquitatem suam, et in consulendo prudentiam. *Donatus.*

Jura dabat] Repetit locutionem in VIII. 'his dantem jura Catonem.' Æmulatur Statius Theb. II. 'Jura ferus populo trans legem ac tempora regni, Jam fratris de parte dabas.' Ait Servius: 'Bene, dabat: primi enim Locri scriptis usi sunt legibus, nam superior ætas contenta fuit moribus.' Observa etiam, hæc jura dari in templo, ex more veterum, quem firmo in VII. ad illud: 'tali intus templo patriaque Latinus Sede sedens.' Jura

enim in templis olim, et alia negotia expediebantur. *Cerda.*

Jura dabat] Locutio satis trita. Horat. de Art. p. 398. 'Concubitu prohibere vago: dare jura maritis.' Quo loco adt undus Lambinus. Quod non *dixerit*, ut judex, sed *dederit* jura, nimis subtilis distinctio Stephano videtur. *Emmeness.*

512 *Partibus æquabat justis, &c.*] Quæ æstimatione justitiæ æquari poterant, distribuebat. Quæ autem natura sua ad plenum æquari non poterant, sortis judicio dabat, ut qui gravius onus subiret, fortunam suam, non reginam accusaret. *Donatus.*

Sorte trahebat] Proprie locutus est: trahuntur enim sortes, hoc est, educuntur. Et bene tam regnantis, quam ædificantis urbem, implere ostendit officium. *Servius.*

Sorte trahebat] Videtur hæc forma locutionis ducta ex Callimacho in Hymno Jovis: τίς δέ κ' ἐπ' οὐλύμπῳ τε καὶ ἄϊδι κλῆρον ἐρύσσαι, Ὃς μάλα μὴ νενίηλος; &c. *Germanus.*

513 *Concursu accedere magno*] Cum magna Afrorum multitudine: et hoc est, quod formidat Æneas, incertus, qua eos mente comitentur. *Servius.*

514 *Anthea Sergestumque*] Est adimpletum, quod mater de salvis sociis dixerat. *Donatus.*

516 *Dispulerat*] Segregaverat. Et magna est inter *di* et *dis* differentia, ut supra dictum est. *Servius.*

Penitus] Longe a regina remotos: quæ res etiam insolentes custodes litorum fecit. *Idem.*

Alias avexerat oras] Ut missum faciam *adduxerat*, quod in uno tantum codice repertum minime placet; Mediceus, et reliqua fere omnia exemplaria, quæ tractavi *abvexerat* aut *avexerat*, uno consensu legunt: erant enim XII. Trojani, qui fuerant in diversum abacti. *Pierius.*

517 *Obstupuit*] Et ad admirationem, et ad timorem hic pertinet sermo, quod dicendo præoccupat. *Servius.*

Perculsus] Ad utrumque pertinet. *Idem.*

Obstupuit simul ipse, simul perculsus Achates] In Oblongo codice et quibusdam aliis, *obstipuit* habetur: ita superius *dum stipet*, et passim eodem modo: quod verbum a *stipite* nonnulli deductum volunt, mutato tamen tempore, usu vero cessisse *i* in *u*, ut ex *contimaci contumax* factum: et hujusmodi pleraque. Sed et *percussus* in Romano, in Mediceo, et plerisque aliis codicibus antiquis, et hic, et alibi semper habetur: quamvis Grammatici differentiam inter *perculsum*, et *percussum* statuant. *Pierius.*

518 *Lætitiaque metuque*] *Lætitia*, propter socios liberatos: *metu*, propter concursum: vel quod incerti erant de voluntate Didonis. *Servius.*

Lætitiaque metuque] Non conjungo cum sequentibus, sed cum præcedentibus. Ut dicat, utrumque perculsum lætitia ac metu; non, lætitia ac metu animos ardere, &c. *Cerda.*

Lætitiaque metuque] Solet Poëta in re nova ac dubia conjungere hos duos affectus. Ita Æn. XI. 'exterritus Aruns Lætitia mistoque metu.' *Taubmann.*

Avidi conjungere] Ut conjungerent, vel ad conjungendum avidi. *Servius.*

519 *Ardebant*] Cupiebant: ut, 'Formosum pastor Corydon ardebat Alexin.' *Ardeo* autem et accusativum regit et ablativum. *Idem.*

Res incognita] Id est, qua affectione populus conveniret. *Idem.*

Res incognita] Caussa adventus sociorum: vel etiam, qua affectione Pœni concurrerent. *Taubmann.*

520 *Dissimulant*] Dissimulamus nota; simulamus ignota: ut Sallustius, 'Simulator ac dissimulator.' *Servius.*

Dissimulant] Consilium prudentia, ut eventum rei spectarent. *Donatus.*

Nube cava] Quod supra *obscuro aëre*, nunc clarius *nube*. Vide etiam flexum orationis. Hic *nube cava amicti*: supra, 'circumfudit illos multo amictu nebulæ.' *Cerda.*

521 *Quæ fortuna*] Utrum prospera, an adversa: et sic ostenditur unde sit metus. *Servius.*

Quæ fortuna] Quam evaserant, et quam essent accepturi. *Donatus.*

Quæ fortuna v.] Quam fortunam voeet, ipse explicat: ubi naves reliquerint: quæ sit causa legationis. Nam selecti e singulis navibus Duces ad Reginam veniebant, oratum veniam, propter incendium navium. Servius veniam interpretatur *pacem*: et proprie verbum esse Pontificale, ait. Dicta autem, inquit, *venia*, ad eliciendam misericordiam: meretur enim benevolentiam Numinum, qui licet innocens sit, veniam petit, tanquam peccaverit. Livius l. I. 'Unam opem ægris corporibus relictam, si pax et venia ab diis immortalibus impetrata esset.' Ovid. Amor. I. 2. 'veniam pacemque rogamus.' Cicero pro Fonteio: 'Illi in bellis gerendis a diis immortalibus pacem ac veniam petunt.' Solebat autem *venia* et *pax* non modo conjunctim, sed et separatim poni, ut Æn. III. 'Sed votis precibusque jubent exposcere pacem.' Vide ibid. Notas. Et: 'Exorat pacem divum.' Quo loci Nonius *Pacis* nomine *propitiationem*; superiori versu *veniam* significari notat. Ita Æneid. IV. 'delubra adeunt, pacemque per aras Exquirunt.' Vide B. Brisson. Formulis l. I. *Taubmann.*

522 *Cunctis nam lecti navibus ibant*] Bene addidit *lecti*, ne penitus omnes intelligeres. Sane *cuncti*, non idem significat, quod *omnes*; Cicero sæpe sit, 'Cuncti atque omnes,' quia *omnes* non statim sunt *cuncti*, nisi iidem simul sint juncti. Nonnulli tamen *lectis navibus* legunt. Quod si sit, hypallage est: et illuc sensus recurrit. Et sciendum plerumque, ut hoc loco, addi aliquid generalitati, et fieri specialitatem: ut est, si dicas, *Omnes scholastici laborant*, generalitas est. Si addas *isti*, fit specialitas: ut Sallustius, 'Transgressos omnes recepit mons Balleia:' prudenter addidit *transgressos*. Servius.

Cunctis] Non absolute. Nam cum venissent, lecti non omnes venerant; sed cuncti, qui venerant. *Donatus.*

Cunctis] In Romano codice, et in Mediceo, *cuncti* nominativo casu legitur: eamque lectionem interpretes agnoscunt Servius et Donatus. *Pier.*

Lecti navibus] Similis est et vox Græcis, qui ita quoque λεκτοὺς vocant. Eurip. in Supp. λεκτοὺς ἀθροίσας δεῦρ' Ἀθηναίων κόρους· et passim. *Germ.*

523 *Orantes veniam*] *Venia* pro culpa petitur, sed nunc aut pacem, aut beneficium propter incendium navium: aliqui tamen *veniam* pro impunitate accipiunt; nam mox addit, 'Prohibe infandos a navibus ignes.' Et proprie verbum pontificale est; unde est, 'Tu modo posce deos veniam.' Et paulo post: 'Pacemque per aras Exquirunt.' Dicta autem venia, ad eliciendam misericordiam. Meretur enim benevolentiam numinum, qui licet innocens sit, veniam tanquam peccaverit, petit: unde est confessio illa in Terentio, 'Quid meritus es? crucem.' *Servius.*

Orantes veniam] Non conveniunt. Nam *orare* est precibus petere. *Clamare* est inverecundo strepitu vocem majorem emittere. Conjiciebant igitur clamoribus, magna illos urgeri necessitate: hos effundebant antea, quam Didonem orare possent. Ergo justa causa, non seditione clamabant. Nam cum nullus nunciaret Didoni, quæ intus erat, non poterat, nisi clamore, rem percipere Dido, sed postquam intus fuere. Sed servatum est decorum in verbis, cum facta sit copia Didonis. *Donatus.*

Orantes veniam] Veniam pacemque orare, exorare, poscere, exquirere, petere, rogare, ad formulas sacrorum pertinere, jam alius monuit. Servius quoque hoc loci: 'venia proprie verbum pontificale est:' et firmat illo: 'posce Deos veniam:' et paulo post;

'pacemque per aras Exquirunt.' Utrumque est Æneid. IV. Quas voces sæpe auctores abjungunt. Nam Livius l. III. 'veniam irarum cœlestium exposcunt:' et Virgilius: 'Exorant pacem Divum.' Jam conjungunt, ut Livius l. I. 'si pax et venia a Diis immortalibus impetrata esset.' Exemplorum seges est in Briss. *Cerda.*

524 *Introgressi, fandi*] J. C. Scaliger IV. 16. *Introgressi, interfata, fas, fandi, fando*, voces ait frequentes esse Virgilio, et graveis ac plenas. *Taubm.*

Coram] Est vir doctus, qui vocem *coram* deducat a κούρῃ, quæ vox signat oculi pupillam: ea enim *esse coram* dicuntur, quæ oculis cernimus. *Cerda.*

525 *Maximus Ilioneus*] Rebus omnibus maximus. Neque enim aliquid addidit; ergo et ætate, et genere, et facundia, et omni virtute maximus: et non sine caussa ipsum ubique inducit loquentem: ut enim Homerus dicit, *Phorbas pater Ilionei semper Mercurio deo eloquentiæ favente pugnavit*: ut Horatius, 'Mercuri, facunde nepos Atlantis.' Merito ergo huic datur eloquentia. *Servius.*

Maximus Ilioneus] Dicerem scribendum *maxumus* ex antiquis codicibus, et Augusti Octaviani consuetudine: nisi nunc mos adeo invaluisset, ut jam omnes malint hujusmodi nominum pene ultimam enuntiare per *i* vocalem tertiam. Hic vero animadvertendum est, quod Servius ait, Mercurium, eloquentiæ deum, Phorbanti Ilionei patri plurimum favisse: non intelligas tamen hunc eundem esse Ilionea, qui Phorbantis filius ab Homero celebratur, sed ab ea eloquentiæ commendatione fictam hic esse personam a Virgilio: quum satis constet Ilionea Phorbantis a Peneleo peremptum in bello Trojano, ut apud Homerum legere est, Iliad. Ζ. *Pier.*

Maximus Ilioneus] Non aliter Ilioneus natu maximus, ac perinde sapientia valens, orator a Virgilio eligitur, quam dictum ab Homero Odyss. VII. Ὃς δὴ Φαιήκων ἀνδρῶν γενέστερος ἦεν, Καὶ μύθοισι κέκαστο παλαιά τε πολλά τε εἰδὼς, Ὅς σφιν ἐϋφρονέων ἀγορήσατο, καὶ μετέειπεν. Prudentius quoque contra Symm. l. II. hanc rem: 'Ultima consiliis ... sed viribus ægra Corpore succu... mentem purgata senectus.' ... apud Aristophanem in Pluto ... cuipiam objicitur: Γέρων ἀνὴρ ... ὑγιαίνειν μοι δοκεῖς: *Senex cum ... videris mihi satis sapere.* Cerda.

Placido sic pectore cœpit] Mor... uno sermone habitum futuræ ... nis expressit. Bene ergo pla... ne timore consternatus vide... quem ideo ætate maximum et p... tem ostendit, ut ei auctoritas, ... ætate, et de moribus crescat. *placido*, ad placandum apto; et ... nitio est oratoris, qui talem se ... componere, qualem curat jud... reddere. *Servius.*

Placido sic pectore cœpit] His ... signat, hunc vere oratorem, neq... more aliquo consternatum. ... mirum in tanto hominum con... coram potentissima regina, et ... satellitio stipata, præsertim adv... ac supplicem, et nullis meritis ... nem. Quotus enim quisque cu... circumstantiis eam animi plac... tem afferret, quam in Ilioneo re... sentat Vates? Notat etiam Se... indicari his verbis habitum fu... orationis, quæ tota destinatur a... candam Didonem. Ergo *placid... tore*, est, ad placandum apto. O... enim talem se debet compo... qualem vult judicem reddere. ... verba aurea Dionysii in proœ... 'Oratio, animi cujusque imago ... existimatur.' Ex hoc præcepto ... mianus l. XX. 'Suadebat placid... mone discedere Persas ad sua:' ... XXIII. 'Talia ore sereno diss... *Cerda.*

526 *O regina*] Secundum ... rhetoricam, id ei dat, quod impe...

desiderat. Nam eam per laudem, benevolam reddidit: quæ benevolentia in principiis controversiarum secundum præcepta rhetorica quatuor modis conciliatur, a Judicum persona, a nostra, ab adversariorum, a re ipsa, quod hic invenitur: a Judicum persona, 'O Regina, novam cui condere Juppiter urbem:' a sua persona, 'Troës te miseri:' etiam ab adversariorum, 'Quod genus hoc hominum:' a re ipsa, 'Hospitio prohibemur arenæ.' Post præparatam igitur benevolentiam, et ex sua persona, miseratione commota, adhibet preces, 'Prohibe infandos a navibus ignes; Parce pio generi, et propius res aspice nostras.' An possint, 'Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.' Quo ergo ibatis? 'Est locus, Hesperiam Graji cognomine dicunt.' Et cur huc venistis? 'Cum subito assurgens fluctu nimbosus Orion.' Ne autem possint timeri, ait, 'Pauci vestris adnavimus oris.' An gratiam referant, 'Officio nec te certasse priorem Pœniteat.' Quod autem Æneam laudat, occulte etiam timorem injicit dicendo, 'Nec bello major et armis.' Dicit etiam esse, qui vindicent, si fiat injuria: 'Sunt et Siculis regionibus urbes, Armaque, Trojanoque a sanguine clarus Acestes.' An recessuri sint: 'Quassatam ventis liceat subducere classem.' Et subjunxit, Etiam si regem amisimus et Italiam non petierimus, tamen ad Siciliam necessario descendemus: 'Si datur Italiam sociis et rege recepto Tendere,' ut 'Italiam læti Latiumque petamus. Sin absumpta salus, et te, pater optime Teucrum, Pontus habet Libyæ, nec spes jam restat Iuli; At freta Sicaniæ saltem.' *Servius.*

O regina] Magna omnino arte scribit. Primo principia summa brevitate subjungit, quæ tamen plurima necessaria continent. Primo vero personam Didonis laudat: subtilem objurgationem non omittit, et in ipsa objurgatione benevolam reddit, inhumanitatem et superbiam rejicit in alios. Ipsam justam dicit, ne eam lædat, a qua auxilium postulat. Veniebat igitur incognitus ad incognitam, unde ignarus omnium conjectura rimatur, quomodo aliqua laude illam sibi benevolam faciat. Suspicione autem debuit duci, cum homines impii essent, ipsam quoque, quæ imperaret, iisdem moribus esse, sed de illis aperte dixit: partem vero hujus meliore ratione argumentandi correxit, tamen illam oblique tangit ex aliena, id est, suorum reprehensione confusam. Collectis igitur contrariis omnibus, componitur duobus versibus plena laudatio. *O regina*] A difficultate laus. Difficile est enim fœminam regnare. *Donatus.*

O regina novam, &c.] Moneo in hoc initio, orationem hanc habere maximam affinitatem cum oratione illa Dionysii l. I. qua inducit orantem coram Latino rege Æneam, cum is recens ad Italiam venisset. *Cerda.*

Novam urbem] Juxta Pœnorum opinionem dixit, qui novam civitatem Carthaginem dicunt. *Servius.*

Novam cui condere] Alia magna laus, quod fœmina faciat, quod difficulter viris evenire solet. Duo ergo miracula: Primum, regnat mulier. Secundum, condit urbem. Additur tertium, ut regat homines, quibus natura parendi studium denegavit, et sic ostendit plenam Afrorum feritatem. Mali autem homines non paribus, sed contrariis superantur, humanitate scilicet regnantis et voluntate: quas in Didone fuisse colligit Ilioneus, qui vituperando incolas immanitatis, laudat eam, quam ostendit humanitate compellere ad id, ad quod alii, impositis frenis, impelluntur. *Donatus.*

527 *Justitia*] Bene consideravit sexum. Nec enim virtute dicere poterat. *Servius.*

Frenare] Non Carthaginensium,

sed circumjacentium barbarorum: et bene *Frenare*, quia contra, 'Et Numidæ infreni cingunt.' *Idem.*

Frenare] Alludit ad illud Æneid. IV. 'Et Numidæ infreni.' Quæ magna Reginæ laus est: ut quæ possit etiam frenare et subjugare populos feroces et jugi impatientes. *Taubm.*

528 *Troës te miseri*] Tacitis occurrit quæstionibus, ne ad populationem venisse videantur: et videtur aliud ad dignitatem, aliud ad miserationem protulisse. *Servius.*

Troës te miseri] Collecta ratione principiorum, quibus mores incolarum vituperat, et reginam laudat, purgat Trojanos, ne violentiam juste passi esse videantur. Ergo quam cito, et quam evidenter expressit personam et fortunam. *Donatus.*

Miseri] Per hoc ostendit, miseros nihil audere posse, vel potuisse contra Didonem. *Idem.*

Ventis vecti] Ergo non sponte venerant. *Idem.*

Troës te miseri, &c.] Habet cum oratione Ilionei ejecti maximam affinitatem oratio ejectarum mulierum, apud Plautum in Rudent. quæ oratio habita ad sacerdotem: ita enim illæ: 'Nunc tibi amplectimur genua, egentes opum, Quæ in locis nesciis nescia spe sumus, Ut tuo recipias tecto, servesque nos, Miserarumque ambarum uti misereat, Quibus nec locus ullus, nec spes parata est. Neque hoc amplius, quam quod vides, nobis quicquam est.' *Cerda.*

Ventis maria omnia vecti] Per maria: et est contra illud, sicut dictum est, cur ad Africam venerint. *Serv.*

Ventis maria omnia vecti] Alibi flexu isto, 'acti fatis maria omnia circum.' *Cerda.*

529 *Prohibe*] Simili brevitate summam petitionis ponit justam, et sine præstantis detrimento, quibus vel durissimus flectatur. Posita autem sunt tria, ne incenderentur naves: voluntatem, et necessitatem abeundi; et casu venisse. *Donatus.*

530 *Parce pio generi*] Quotiens invidiosæ sunt præsentes personæ, rhetoricum est, ad alias confugere: ut hoc loco confugit ad *genus*. *Servius.*

Pio generi] Reus erit, qui pio nocebit: et major nostra est pietas, quod illam natura sanguinis ducti, non constricti lege, servamus. *Donatus.*

Et propius] Id est, vicinius, ut tanquam victi accipiantur: nec tales omnes credantur, qualis Paris fuit in Spartæ expugnatione, raptuque Helenæ: nam hoc veritas rei habet: non voluntate Helenam secutam, sed raptam, expugnata urbe: unde et recipi meruit a marito. Tangit autem hoc latenter Virgilius illo loco: 'Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter.' Ergo bene non *nos*, sed *res nostras* dixit. *Servius.*

Propius res aspice] Tertia petitio generalis: ut quicquid ad commodum nostrum spectat præstes. Quam rem honestius non ponendo, per species amplexus est. *Donatus.*

Propius] Id est, vicinius et amicius, tanquam dea nos respice ac defende. Nam et in Ecl. I. *præsentes deos*, intelligit propitios. Et *Respicere*, interdum opem ferre significat: ex quo Romanis culta est *Fortuna Respiciens*: ut supra dictum. *Taubm.*

531 *Populare*] Quia apud Veteres hæc erat maxime causa navigandi. Sane antiqui et *populo* et *populor* dicebant: unde est *populare*: et, 'Populatque ingentem farris acervum Curculio.' Nunc tamen passiva tantum utimur declinatione. Quidam *populare*, pro ad populandum vel populatum accipiunt. *Servius.*

Populare Venimus] Eadem locutione utitur Ter. Phorm. I. 2. 52. 'voltisne eamus visere:' sic Hec. I. 2. 114. 'it visere.' consulendus de Hellenol. Vechner. I. 7. *Emmeness.*

Non nos aut ferro] Præmitti interdum refutatio solet ante confirma-

tionem, et adhuc ante narrationem, ut hoc loco, in Miloniana, in aliis. Huic etiam loco similis ille l. VI. 'Nullæ hic insidiæ:' et Ovidii Met. X. apud quem Orpheus: 'non hic ut opaca viderem Tartara descendi, nec uti villosa colubris Terna Medusæi vincirem guttura monstri.' Quibus præmissis, causam aggreditur, 'Causa viæ est conjux.' Similis quoque locus Petronii: 'non sanguine tristi Perfusus venio, non templis impius hostis Admovi dextram, sed inops, et rebus egenis, Attritus.' *Cerda.*

532 *Ad litora*] In antiquis aliquot codicibus, *a litore* legitur: hoc est ab ora litorali in naves. Sed minime displicet *ad litora:* quia per continentem fieri solent excursiones, indeque prædam ad litus vertunt. *Pier.*

Vertere] Pro avertere. *Servius.*

533 *Non ea vis animo*] Argumentum ab impossibili; sicut dictum est: ut, 'Quid Troës potuere?' *vis* autem est possibilitas: hoc est, nec volumus, nec possumus. *Idem.*

Victis] Voluntatem et facultatem ipsis detrahit uno verbo, *victis.* His enim utrumque deest. *Taubmann.*

534 *Est locus*] Comparatione orbis totius, Italia locus est: nam provincia, locus non potest dici. Et deest quem, vel quem locum, sicut ibi, *Urbs antiqua fuit.* Aut ideo locus, ut ostendat parvo posse esse contentos. *Servius.*

Est locus] Et locorum et hominum Carthaginis plena deformatio, sed non aperta. Dicit ergo, tendebamus in Italiam fertilem terram, et potentem fortibus viris, et bonis. Itaque non venissemus ad solitudines has, et ad feros homines, nisi tempestate coacti. Ergo non est studium in nobis violentiæ inferendæ. Descriptio autem naufragii movet misericordiam. Et cum omnia violentiæ, quæ objici possent, purgarit, retorquet invidiam in calumniantes, usus anticategoria. Dicit enim, non nos fecimus, sed tui in innoxios violenti fuerunt. *Donatus.*

Est locus] Versus ex illo Ennii factus: 'Est locus, Hesperiam quam mortales perhibebant.' Et repetuntur hi quattuor Æn. III. Comparatione autem Orbis totius (inquit Servius) Italia locus est: nam Provincia *locus* non potest dici. Minus autem est, quam ut; 'Urbs antiqua fuit.' Vel ideo, *locus:* ut ostendat, parvo posse esse contentus. Porro docet Sulpitius Victor, narrationem fieri apertam magis, si a recto casu incipiat: cujusmodi multæ sunt Ciceronis narrationes, ut pro Milone: 'P. Clodius cum statuisset,' &c. Pro Quinctio: 'C. Quinctius fuit,' &c. Pro Cluentio: 'A. Cluentius habitus fuit pater,' &c. Quod et Poëta noster observavit. *Taubmann.*

Hesperiam] Hesperiæ sunt duæ: una, quæ Hispania dicitur, altera, quæ est in Italia: quæ hac ratione discernuntur: aut enim Hesperiam solam dicis, et significas Italiam: aut addis ultimam, et significas Hispaniam, quæ in occidentis est fine: ut Horatius, 'Qui nunc Hesperia sospes ab ultima.' Et hæc est vera Hesperia, ab Hespero dicta, stella occidentali. Cæterum Italia, *Hesperia* dicitur a fratre Atlantis, qui pulsus a germano, Italiam tenuit: eique nomen pristinæ regionis imposuit, ut Hyginus docet. *Servius.*

Graji cognomine dicunt] Bene Graji, ut et ipsa cognoscat, sicut in octavo, 'Electra (ut Graji perhibent) Atlantide cretus.' *Idem.*

535 *Antiqua*] Nobilis: nec enim nova esse potest, licet primam terram suam esse dicant Athenienses. *Idem.*

Antiqua] Nam a Saturno et Jano fuit habitata: vel, *Antiqua,* id est, nobilis est Italia: quia (ut addit) 'potens armis, atque ubere glebæ.' *Uber* autem proprie est fœcunditas: ut et Hom. οὖθαρ ἀρούρης dixit, ἀντὶ τοῦ μαστὸς γῆς. Eustath. interpretatur τὸ πιότατον καὶ τροφιμώτατον μέρος

τῆς γῆς. Et recte laudat Italiam: ne Africam de industria petiisse videantur. Quis enim pro fertili sterilem eligat terram? *Taubmann.*

Potens armis] Dicendo *potens armis*, Trojanos laudavit, ut ostenderet, non se bellicorum timere provinciam. *Serv.*

Ubere glebæ] *Uber* proprie est fœcunditas. Et bene Italiæ virtutem fœcunditatemque collaudat: ne Africam petisse videantur. *Idem.*

536 *Œnotri*] Deest *Quam.* Œnotria autem dicta est, vel a vino optimo, quod in Italia nascitur: vel, ut Varro dicit, ab *Œnotro, rege Sabinorum.* Alii Itali fratrem, Œnotrum, tradunt ex Arcadia in Italiam venisse cum Pelasgis, et eam sibi cognominem fecisse. *Idem.*

Œnotri coluere viri] In antiquis codicibus fere omnibus, *Œnotri* per synæresim, non *Œnotrii*, scribitur: quia syllaba media est ω μέγα, οἰνώτριος: hujusmodi vero Synæreses soluta etiam oratione fieri sæpius in antiquis inscriptionibus observavi: ut illud Romæ juxta ædem D. Basilii, VINICIA PRIMIGENIA MATER FILIS SVIS. *Pierius.*

Œnotri] Ab Œnotro, Sabinorum rege, dicti, qui in ea Italiæ parte regnavit septendecim ætatibus ante bellum Trojanum. De quo Plinius, Cato, Dion. Halicarnassæus, Lycophronis Interpres, Aristot. Polit. l. VII. (unde Virgilius totum hunc locum interpretatus notatur a Nannio) aliique varia tradiderunt. Recte autem e Mss. (ejusdem Nannii sententia) *Œnotri* legitur, non *Œnotrii:* cum et Græcis Οἰνωτροὶ dicantur. *Taubm.*

Fama] Subaudimus, *est.* Servius.

Minores] Majores et minores, quotiens de genere dicimus, numeri sunt tantum pluralis. *Idem.*

537 *Italiam*] *Italus* rex Siciliæ ad eam partem venit, in qua regnavit Turnus; quam a suo nomine appellavit *Italiam.* Unde est, 'Fines super usque Sicanos.' Non usque ad Siciliam (nec enim poterat fieri) ... que ad ea loca, quæ tenuerunt id est, Siculi, a Sicano, Itali ... Alii *Italiam* a bubus, quibus es... fertilis, quia Græci boves 'Ιταλ... *vitulos* dicimus: alii a rege L... Italo; alii a Corcyreo; alii a ... filio, rege Lucanorum; alii a ... Augure, qui cum Siculis in h... venerit, quamque his regionen... guraverit * plures alare tenar... desatura. Minois regis Cret... filiam Italiam dictam. *Idem.*

Ducis de nomine gentem] *Ital*... Siciliæ ad eam partem venit, ... regnavit Turnus: quam a suo ... Italiam appellavit: ut quide... Servius: sed alii aliter. V... Hadr. Junius l. I. cap. ult. et ... III. 5. ubi etiam de ubertate ... pertractat, ut et Livius Belli ... J. Scoppa legit, *nunc fama* ... *Italiam, &c.* Taubmann.

538 *Huc cursus fuit*] Vel h... sus, vel pro illuc. Et *cursus* ... nauticum est, ut alibi, 'Hunc ... Iliacas vento tenuisse carinas.

Huc cursus fuit] Nequaqu... cet, quod in codicibus aliquot *hic cursus fuit;* hoc est, hæc ... tio: nam finis desideraretur, a... locum. *Pierius.*

Huc cursus fuit] Hoc est ... hemistichium, et imperfectus qui occurrit in Virgilio. S... putent, versus istos detrunca... in hoc vate visuntur, factos studio ad sui gloriam, ut qu... fore neminem, qui posset i... Alii rursus putant, eos non su... Vate morte intercepto: et arg... est, nullum tale reperiri in B... et Georgicis, quibus imposita ma manus, quod beneficium non accidit. Nannius Miscel... plures hujusmodi versus ex codice replet, quos omitto, putem meras esse assutelas, e... alicujus impendium. *Cerda.*

539 *Cum subito*] Si *subito fl*...

men est; si per se *subito*, adverbium. *Servius.*

Adsurgens fluct. nimb.] Orion rex, cum filios non haberet, a Jove, Neptuno, et Mercurio, vel, ut quidam tradunt, non a Neptuno, sed Marte, quos hospitio susceperat, hortantibus, petit ut sibi filios darent: illi, intra corium immolati sibi bovis urina facta, præceperunt, ut, completis maternis mensibus, solveretur. Quo facto, inventus est puer: cui nomen ab urina impositum, ut Οὐρίων diceretur. Quod Dorica lingua commutatum est: ut ου diphthongus in ο verteretur. Quod autem plerumque prima syllaba brevis invenitur et hoc loco, cum sit natura longa, Græcæ rationis est. Nam detractio fit υ literæ, et ο remanet brevis: quo modo οὔρεά τε σκιόεντα, pro ὄρεα: et νόησον, pro νόησον. Et hoc quia aut ω est naturaliter longa, aut ου diphthongus. Cæterum si sit in proprio nomine dichronos, ut omnes Latinæ sunt, propriorum nominum abutemur licentia, ut in Artibus lectum est. Hic vero Orion postea venator factus, velut trium parentum viribus fisus, cum Dianæ vim vellet inferre, ut Horatius dicit, ejus sagittis; ut Lucanus, immisso scorpione, occisus est; sed deorum miseratione inter sidera relatus, signum, famosum tempestatibus, fecerunt. Verisimilius autem est, a scorpione interemptum: oriente enim uno, alter occidit. Hoc signum ibi est, ubi Hyades circa frontem Tauri. Sane ipse Orion magnitudine sua multis oritur diebus, et ideo ejus etiam apud peritos est incerta tempestas: unde dictum est, *Cum subito adsurgens*, ad excusationem non prævisæ tempestatis. Et multi superfluo quærunt, cur ortus commemoretur Orionis; cum sit a Junone immissa tempestas? Sed Ilioneus ista non novit, quæ a poëta supra dicta sunt, per Musam, ut diximus, cognita. Et constat numina, nisi inventa occasione, nocere non posse; quod in omni suo opere Virgilius diligenter observat. Bene autem *nimbosus*, quia et ortu suo et occasu tempestates commovet; sicut ait Horatius, 'Qua tristis Orion cadit:' et quia hoc signum ibi, est ubi Hyades circa frontem Tauri. *Servius.*

Cum subito, &c.] Id est, ex improviso oriens. Nam Orion sua magnitudine multis oritur diebus: atque ob id apud peritos rei nauticæ incerta est ejus tempestas. Hoc autem modo excusat Ilioneus suos naucleros, qui eam tempestatem non providerint. Manilius in Sphæra barbarica: 'Orion magni pars maxima cœli.' Utrumque enim hemisphærium obsidens secundum longitudinem obtinet partes XVII. secundum latitudinem partes XXX. De quo et Jos. Scaliger in Commentario Maniliano. De tempestatibus autem, grandine, et procellis, quæ ab horridis sideribus, Arcturo, Orione, et Hœdis exeunt, tractat Plin. XVIII. 28. et alibi. Porro multi quærunt, cur ortus commemoretur Orionis, cum sit a Junone immissa tempestas? Sed Ilioneus ista non novit, quæ a Poëta superius dicta sunt, per Musam cognita. *Taub.*

540 *In vada cæca*] Incognita, latentia. *Servius.*

In vada cæca] Syrtes intelligit: supra: 'In brevia et Syrtes urget (miserabile visu) Illiditque vadis. *Taub.*

Cæca] 'Απρόοπτα. Lucr. 'Corpora cæca,' quæ cerni nequeant: ita Strabo fluvios multos τυφλοστόμους appellat. *Taubmann.*

Procacibus austris] Perseverantibus. Et *procax* proprie *petax* est. Nam *procare* est *petere*. Unde et *proci* petitores dicuntur. Alii *procacibus*, impudentibus tradunt. *Servius.*

Procacibus austris] Id est, obstinate urgentibus ac perseverantibus, et subinde suum in nos flatum repetentibus: vel, (ut Scaliger IV. 16.) impudentibus atque immisericordibus. Petaces enim auferunt sua importuni-

tate. Lucret. l. VI. translatione gemina dixit: 'perscissa furit petulantibus Euris.' Et Horat. Od. I. 26. 'protervos ventos.' Quæ a Græco fonte cadunt. Nam et Eupolis, apud Pollucem, ventum impotentem et furiosum vocat ἀσελγῆ. *Taubmann.*

541 *Perque undas, superante salo*] Elevato mari, et in undas diviso, ut solet in tempestate. *Servius.*

Salo] Venit ab eo, quod est *salum, sali*. Nam *sale tabentes*, ab eo quod est, *hic sal, salis*. Idem.

Salo] Quid sit *salum* proprie, apparet ex vetere Poëta, apud Tullium in Tusc. 'Nec tam ærumnoso navigassem salo.' Cicero ipse in Verr. 'Quadriremem in salo fluctuantem reliquerat.' Itaque *salum* est, ubi naves fluctuant, nec tutæ sunt. Probe itaque Lambinus: 'in salo, id est, in alto mari, undarum ac fluctuum pleno, minimeque a ventis tuto.' *Cerda.*

Salo] Est mare altum: ut hoc ex Corn. Nep. videas. V. II. 8. 'at ille clarissimi viri captus misericordia, diem noctemque procul ab insula in salo navem tenuit,' &c. *Emmeness.*

Perque invia saxa] *Invia*, id est, aspera, immania. Unde et paulo post Dido, 'Quæ vis immanibus applicat oris?' Non enim suos vituperat: sed naturam litoris culpat. *Servius.*

542 *Dispulit*] Dispersit. *Idem.*

Dispulit] Non multum distat locus Pindari Pyth. od. XI. μέ τις ἄνεμος ἔξω πλοῦ ἔβαλεν: *me ventus quispiam extulit extra cursum navigationis.* Nec contextus Philostrati de vita Apollonii, VII. 17. ubi ait, quasdam navium demersas in tempestate, quasdam depulsas ad fretum Siculum. *Cerda.*

Huc pauci] Vult intelligi, ut quidam tradunt, superesse et alios, qui sunt futuri vindices, si isti fuerint læsi; nam hoc est, quod ait: *dispulit*. Serv.

Pauci] Et misericordiam captat, et suspicionem violentiæ removet. *Donatus.*

Adnavimus oris] Elegit verbum aptum naufragio, ad eliciendam misericordiam: quamvis et de navibus *natat* lectum sit: ut, 'Natat uncta carina.' *Adnavimus*, adnatavimus, per syncopen; et bene *adnavimus*, quasi vix et oportune. *Servius.*

Adnavimus] Frigidum et exile est, quod in plerisque codicibus antiquis *advenimus* legitur: sed in verbo *adnavimus* difficultas, calamitas, et clades apparent, quæ miserationem commoveant. *Pierius.*

543 *Quod genus hoc hominum*] Rhetorice vituperaturus mores, non ad Didonem loquitur, sed ad tertiam se confert personam. *Servius.*

Quod genus] Sub querelis et accusatione Tyriorum, suam tenet laudem: nam qui alienos mores graviter reprehendit, ab iis se alienum demonstrat. Adeo autem displicent mores, ut nomen non inveniat. Omnes enim feras immanitate vicerunt Tyrii. *Donatus.*

Quod genus hoc hominum] Fortasse ab Furio, qui Annal. VI. 'Quod genus hoc hominum Saturno Sancte create?' *Cerda.*

Quod genus hoc] Rhetorice, vituperaturus mores, non ad Didonem loquitur, sed ad tertiam se confert personam. Figuratur autem Oratio admiratione pathetica, quam et Interrogatio vehementer exauget. *Taub.*

Quæve hunc tam barbara m. P. p.] Bene mores accusat terræ, ut inhumanitas patriæ potius esse videatur. *Servius.*

Quæve hunc tam barbara] Cujus regionis est tam sæva barbaries, quam est tua? Nomen ergo, quo eos appellaret, non invenit. Exemplum non reperit, quod erat gravius. Potuissent enim defendi similitudine alterius gentis. *Donatus.*

544 *Hospitio prohibemur arenæ*] Ut alibi, 'Litusque rogamus Innocuum.' Litus enim jure gentium commune omnibus fuit, et occupantis solebat ejus esse possessio. Cic. in Rosciana: 'Nam quid est tam commune, quam

spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus ejectis?' unde ostendantur crudeles, qui etiam a communibus prohibeant. *Servius.*

Hospitio arenæ] Quid ergo facerent, si humano more tectorum peteremus hospitium? *Donatus.*

545 *Cient*] Id est, movent. Et bene *cient* et *vetant*, permanet in certa persona, ne eos in hoc barbaros et immites appellare videatur. Sane in principio modestius, hic jam commotius. *Servius.*

Bella cient] Non patiuntur, sed inferunt: nec leviter prohibent, sed bellantium more utuntur armis. *Donatus.*

Bella cient] J. C. Scaliger IV. 16. docet, *ciere*, verbum grave esse: ut et *moliri*. Taubmann.

Prima terra] Litore: ut alibi: 'Tuque o cui prima frementem Fudit equum magno tellus percussa tridenti.' *Servius.*

Prima terra] Vel, quæ prima naufragos ceperat post naufragium, et captat misericordiam. Vel, *prima*, id est, litus, quæ terra prima est e mari egressis: ut societ illud, *hospitio prohibemur harenæ*. Cum autem de Tyriis, conqueritur etiam de Didone, quæ illos regit. Deinde, relicta hac subtilitate, aperte Didonem taxat, cum dixit: *Temnitis* et *sperate:* et non, *temnunt* et *sperant*. Donatus.

546 *Si genus humanum, &c.*] Similis Catulli gnome ad Alphenum, epig. XXXI. 'Si tu oblitus es, at Dii meminerunt, meminit Fides, Quæ te, ut pœniteat postmodo facti, faciet, tui.' Sententias duas Sophoclis, ad idem spectantes, jam Germanus conjunxit. Neque abludit ista Pindari, Olymp. od. I. εἰ δὲ θεὸν Ἀνήρ τις ἔλπεταί τι λαθέμεν ἔρδων, ἁμαρτάνει: *Si quis hominum sperat Deum latere quidpiam faciens, fallitur.* Cerda.

Mortalia arma] Mortalem possibilitatem. Sane per *arma*, etiam consilia significantur: ut, 'Quærere conscius arma.' *Servius.*

Si genus humanum et mortalia] Vetera quædam exemplaria legunt absque copulativa particula, *Si genus humanum, mortalia*, per appositionem, venustate tamen haud quaquam pari cum priori lectione. *Pierius.*

Temnitis] Pro *contemnitis*, per aphæresin dictum, quæ est cum prima verbi syllaba detrahitur. Alii *mortalia arma* pro humanitate accipiunt. Sed terret hoc loco latenter, propter Siciliam. Nam et paulo post ait, 'Sunt et Siculis regionibus urbes:' cum unam habeant, in qua Acestes regnat: sed ad terrorem, *urbes* dixit. *Servius.*

547 *At sperate Deos*] Abusive, timete: ut alibi, 'Hunc ego si potui tantum sperare dolorem.' Cum speremus bona, timeamus adversa: veteres tamen *sperare* dicebant Deorum auxilia rogare. Plautus in Milite, 'Deos sperabo, teque postremo tamen.' In Casina, 'Diis sum fretus, Deos speravimus.' Sane oportune post blanda principia ista ponuntur: prodest enim nonnunquam subtiliter objurgare, quem roges. *Idem.*

At sperate Deos] Id est, Metuite ac timete deos justi injustique memores. Jam, *sperare*, hac ἀκυρολογία (quanquam Jac. Nic. Loensis Miscell. II. 28. Atticismum esse multis probat) ter usus est Poëta. Æneid XI. 'Hæc adeo ex illo mihi jam speranda fuerunt Tempore, cum ferro,' &c. Et Æneid. IV. 'Hunc ego si potui tantum sperare dolorem.' Cum bona speremus; timeamus adversa. Statius Theb. 'hunc retro conversum ac tela petentem Dum spes nulla necis, crinito a vertice figit.' Ubi *spes* pro metu ponitur. Observatum est, Ciceronem pro Sex. Roscio, quam Orationem juvenis habuit, *sperare* etiam ad hunc modum usurpasse: et Platonem de Legibus l. VI. ἔλπιστον, *timendum* dixisse.

Notavit et P. Manutius Epist. Famil. v. 1. verbum *sperare*, in rebus, quas minime volumus, nonnunquam usurpari. Ita Ter. Andr. act. II. 2. 'Nam quod tu speras, propulsabo facile,' id est, times. Quanquam hoc alii aliter explicare conantur. Porro, bene dixit Poëta, *memores:* nam dii, etsi non statim puniunt crimina, sunt tamen memores. Horat. Od. III. 2. 'Raro antecedentem scelestum Deseruit pede pœna claudo.' *Taubmann.*

Sperate] Hunc me locum citare memini Ecl. VIII. 26. Thucydidis Scholiast. ἐλπίζειν non solum de bona re dici, scribit, sed de cujusvis rei exitu et eventu. Sic Suidas, Thomas magister et Moschopulus pro προσδοκᾶν Attice poni notant. *Emmen.*

Memores fandi atque nefandi] Id est, justitiæ et injustitiæ. Et bene *memores:* quia etiam si non statim puniant crimina, sunt tamen memores: ut Horatius, 'Raro antecedentem scelestum Deseruit pede pœna claudo:' et dicendo *fandi atque nefandi*, significat, prout meriti fueritis. *Servius.*

548 *Rex erat Æneas*] Bene medio verbo usus est *erat;* nam si *fuit* dixisset, fiduciam habuisse videretur. *Idem.*

Rex] In hoc virtutes animi laudat, scilicet justitiam et pietatem: et corporis, scilicet fortitudinem, quæ est in exercitatione bellandi. Vult enim pro benefactis consimilem vicem promittere, quæ est a justitia et pietate: et pro injuria ultionem, quæ est a fortitudine. *Donatus.*

Rex erat, &c.] Cum laudes Æneæ prædicet, posito Æneæ ipsius nomine, videtur ad ejus etymon alludere, dictus enim ἀπὸ τοῦ αἴνου, καὶ αἰνεῖν: ita monet Julius Scal.; additque, non audiendum Homerum, qui ait, Æneam sic dictum, quasi αἰνὸν, tristiore vocabulo. Calaber laudes Æneæ has attingit, κρατερόφρονος Αἰνείαο: et θρασὺ σθένος Αἰνείαο. et Αἰνείας ἐρίθυμος: quibus illum commendat ut fortem, ut validum, ut magnanimum. Sed præsertim allusum ad Homeri versum, quem omnibus Iliados anteferendum esse, judicabat Alexander, Ἀμφότερον, βασιλεύς τ' ἀγαθὸς, κρατερός τ' αἰχμητής. ubi una cum bonitate adjungitur militaris virtus. *Cerda.*

Quo justior alter Nec pietate fuit] Multum interest inter justitiam et pietatem. Nam pietas pars justitiæ est; sicut severitas. Nunc ergo hoc dicit, qua parte sit justus, id est, pietate. Et bene duo laudat in Ænea: pietatem, quam a Didone impetrare contendit: et virtutem, qua vult eum timeri: et certe quoniam et beneficium referre potest et vindicare. *Servius.*

549 *Bello major et a.*] Non est iteratio: nam bellum et consilium habet; hoc est, scientia rei militaris. Arma autem tantum in ipso actu sunt, id est, viribus dimicandi, ut aliud animi, aliud corporis sit. *Idem.*

Nec bello major et armis] Non est iteratio. Nam *Bellum* et consilium habet; *Arma* tantum in actu ipso sunt: ut intelligat eum et sapientem imperatorem, et fortem esse militem: ut de Agamemnone Hom. Ἀμφότερον, βασιλεύς τ' ἀγαθὸς, κρατερός τ' αἰχμητής. *Taubmann.*

550 *Quem si fata virum*] Unum sensum in tres partes divisit; et potuit reprehendi, idem dixisse, nisi ostenderet eum libenter voto suo immorari: tale est illud, 'Si numina vestra Incolumem Pallanta mihi, si fata reservant.' *Servius.*

Quem si fata virum] Quam pulchre variando (idem si vivit) tripliciter profert. Magna autem arte parva petit, et magnam remunerationem promittit, et audientem terret. Nam cum demonstramus, posse multum prodesse, intelligitur asserere, posse et multum nocere, si res exigat: hoc modo: si Æneas vivit, nihil nobis est metuendum: sin contra, habemus

Acestem regem, magnum, et opulentum viris, armis, divitiis. Hic ergo proponit spem, et ingerit metum. *Donatus.*

Si vescitur aura] *Vescor* verbum inchoativum est, sine præterito tempore, et quod a se nascitur: *Vescor illa re* dicimus, ut alibi, 'Vescitur Æneas simul et Trojana juventus Perpetui tergo bovis et lustralibus extis.' Nec nos decipiat quod dicit Plinius, ut elocutiones ex similibus formemus. Nam ecce, *comedo illam rem* dicimus: nec tamen *vescor illam rem.* Et ipse dicit, non usquequaque hoc esse servandum. Sane hic *vescitur*, pro *fruitur*, posuit. *Servius.*

Si vescitur aura] Apulejus libro de Mundo: 'sinceriore interdum luce vescitur.' Accium in Athamante: 'Priusquam infans esset, facinus oculi vescuntur tui.' Pub. Syrum Mimorum scriptorem: 'malevolus semper sua natura vescitur.' Senecam in Œdip. qui pari metaphora dixit, 'haustus puri ætheris.' *Cerda.*

Vescitur aura] Est, quod supra dicebat, 'Carpere vitales auras.' Scalig. IV. 16. *Vesci* verbum vetus est. Sic Cicero, 'vesci voluptatibus.' Lucret. l. v. 'Nam quæcunque vides vesci vitalibus auris.' Etiam Græci dicunt: βόσκεσθαι πνεύμασι. Jam dignitatem phraseos, *crudelibus occubat umbris;* pro mori, et seorsim verbi, *occubat*, notavit idem Scaliger. *Taub.*

Vescitur aura] Frequenter apud Homerum ἀρούρης καρπὸν ἔδοντες: sic Horat. od. II. 14. 'Vesci munere terræ.' *Emmeness.*

551 *Ætheria aura*] Quia animam aëre, corpus cibo, potione et cæteris diligenter nutrimus. *Servius.*

Neque adhuc] In bona codicum antiquorum parte, *neque adhuc* legitur: quod nescio quid mollius et suavius sonat, quam *nec adhuc.* Pier.

552 *Non metus*] Hoc loco distinguendum est. Cujus autem rei, ex sequentibus probat. Nam vult eam non timere: ne inaniter præstet. Alii *non metus officio* legunt, et hunc sensum dicunt: Non metuo pro officio nostro, id est, non timeo, ne non sit unde satisfaciam officio, ac parem gratiam reddam. *Servius.*

Non metus] Mediceus codex, et aliquot alii *nec metus* legunt: sed omnino *non* acceptius. *Pierius.*

Officio nec te certasse priorem Pœniteat] Nec tibi parum videatur prima beneficia præstitisse: quum possis majora recipere. Nam *Pœniteat*, parum videatur est: ut Terentius in Heautontimorum. 'At enim quantum hic operis fiat pœnitet.' Hoc est, parum videtur. Sane, *certasse*, provocasse accipiunt: ut Terentius, 'Benedictis si certasset.' Officium autem est, quod Græci τὸ καθῆκον appellant. Cicero de Marcello, 'Noli igitur in conservandis bonis viris defatigari, non cupidate præsertim aliqua, aut pravitate lapsis, sed opinione officii falsa fortasse, certe non improba.' *Servius.*

Officio nec te certasse priorem Pœniteat] Id est, non est metuendum: *Charisius.* Ita Græci, οὐ φόβος. et Demosth. οὐ δέος ἐστί: pro, οὐ φοβητέον ἐστί. Varie autem legitur hic versus: *Non metus: officio nec te c.* Item: *Non metus officio: nec te cert. pr.* Item: *Non metus, officio ne te certasse priorem Pœniteat.* Ut dicat: Haud equidem vereor, ne te pigeat pœniteatque in nos officia aliqua contulisse, aut potius, beneficiis Æneam provocasse. Atque ita legit et explicat cum Serv. Fuid. Turnebus x. 11. et XXVI. 23. Ita Terentius: 'Bene dictis si certasset,' &c. *Officium* autem est quod Græci τὸ καθῆκον appellant. *Taubmann.*

Nec te Pœniteat] Maroniani genii locutio, qui Ecl. II. 34. 'Nec te pœniteat calamo trivisse labellum:' non, *ne te.* Emmeness.

553 *Sunt et Siculis region. urb.*] Id est, gratiam reddere possumus: arma

latenter minatur. *Servius.*

Sunt et Siculis] Præoccupatio ad id, quod dici potuisset: si autem periit Æneas, quis referet gratiam? ideo subdit: in Sicilia Trojanos esse, qui gratiam possint referre. De Aceste rege Siciliæ videatur Servius, et Virgil. Æn. v. *Taubmann.*

554 *Trojanoque a sanguine c. A.*] Bene *Trojano*, ut necesse habeat; si passi fuerint injuriam vindicare, quod in principio bene tacuit. De Aceste autem fabula talis est: Cum Laomedon promissam murorum mercedem Neptuno et Apollini denegasset: Neptunus iratus, Trojæ immisit cetos, per quos vicina litoris vastabantur. Unde Apollo consultus, cum et ipse irasceretur; contraria respondit, dicens, Objiciendas puellas nobiles belluæ. Quod cum sæpe fieret, et Laomedontis Hesiona jam esset ad scopulum religata, orta seditione; nonnulli parentes peregre mittere filias, quam domi perdere maluerunt: nam alii avehendas mercatoribus tradiderunt: timens Ippoteus vel Ipsostratus filiam Egestam, impositam navi misit, quo fors tulisset. Et hæc ad Siciliam delata, a Crimiso fluvio, quem Crinisum Virgilius, poëtica licentia, vocat, converso in ursum, ut alii in canem, compressa edidit Egestum, quem Virgilius Acestem vocat, qui ex matris nomine civitatem Trojanis condidit: quæ ante *Egesta*, post *Segesta* dicta est. *Servius.*

555 *Quassatam ventis*] Quamvis sit justa petitio, tamen prope invidiose ostendit, quam sit res, quam petit, exigua. *Idem.*

Quassatam ventis] Ingerit summam petitionis, non onerosam danti scilicet, ut liceat in silvis resarcire convulsas naves: ut possint, si vivat Æneas, in Italiam tendere: sin autem non vivat, in Siciliam. *Donatus.*

Subducere] In terram ducere, hoc est, subductam curare. *Deducere* autem, in mari ducere: ut, 'Deducunt naves socii.' *Servius.*

Subducere] *Subducere*, est quod Cæsar, 'ad terram detrahere' dixit. *Deducere*, est in mare mittere: ut Æn. III. 'deducunt socii naves.' Ita etiam a Græcis ἀνέλκειν et καθέλκειν, item κατάγειν et ἀνάγειν usurpatur. *Taubmann.*

556 *Aptare*] Aptas eligere: legitur et *optare;* sed utrumque eligere significat: vel *aptare*, adjungere, vel affigere, ut, 'Stellis ardentibus aptum.' *Servius.*

Stringere remos] Aut defrondare: ut agricolæ stringunt frondes: aut *Fractos stringere remos*, id est, religare, quia supra dixerat, *Franguntur remi.* Idem.

Aptare trabes] Id est, trabes navibus aptas legere. *Stringere* autem *remos*, est ligna defrondare ad remos faciendos: aut ligna incidere, ex quibus remi fiant: aut fractos stringere remos, id est, ligare. Æn. IV. 'Frondentesque ferunt remos et robora silvis Infabricata, fugæ studio.' *Taub.*

557 *Sociis et rege recepto*] Syllepsis est per numeros: ut, 'Hic illius arma, Hic currus fuit.' *Servius.*

559 *Sin absumta salus*] Hoc est, si periit Æneas, qui vel Trojanorum salus est. *Idem.*

Pater optime] Mira laus, cum et patrem et optimum dicit. *Idem.*

Et te, pater] Ex apostrophe captat commiserationem Didonis. *Donatus.*

Sin absumta salus, &c.] Mirus est ubique Poëta. Sicut supra Æneæ vitam triplici modo concepit, sic nunc tres alios modos adducit ad exitium explicandum: *Si absumpta est salus, si pontus Æneam habet, si nulla est spes Iuli;* involvit quippe filii fata cum paternis. Phrasin arripuit Ammianus l. XXXI. 'Spem omnem absumptam,' uterque fortasse a Plauto, qui Mostell. 'absumpta res, absumpti sumus.' *Cerda.*

560 *Nec spes jam restat Iuli*] Bene de Ascanio spem dicit, propter æta-

tem: ut, 'Ascanium surgentem,' et 'Spes surgentis Iuli.' Sane et hic tribus immoratur, quæ metuit, ut supra in voto. *Servius.*

Spes jam restat] *Spes Iuli*, id est, Iulus, Poëtica circuitione. Et bene de Ascanio *spem* dicit; propter ætatem. Etiam Casaubon. ad Persium notat, Sat. II. *Spes* Latinis familiare esse, pro pueritia aut juventute: item pro puero ac juvene. Ita Seneca apud Tacitum: 'Quartus decimus annus est, Cæsar, ex quo spei tuæ sum admotus.' Ita Persius, 'spem macram,' infantem vocat tenellum. *Servius.*

561 *At freta Sicaniæ*] Bene recessuros se dicunt. *Servius.*

Freta] Quia freto a Sicilia dividitur Italia. Sane quidam a *fervore* dici putant, et Sicanos quidam αὐτόχθονας tradunt, quia ex Hiberia profugos de nomine fluminis Sicoris, quem reliquerant Sicani, nominasse. *Idem.*

Sedesque paratas] Propter Acestis cognationem. *Idem.*

562 *Regem*] Aut qui nunc rex est: aut qui etiam noster futurus est. *Idem.*

563 *Talibus Ilioneus*] Aut subaudis *loquebatur:* aut ex posterioribus *fremebat* intelligis. *Idem.*

Ore fremebant] Hoc est, consentiebant, aut probantes Ilionei dicta, aut rogantes Didonem: et bene *ore:* quia et armis possumus fremere. *Idem.*

Cuncti simul] Solvit Græcum ξύμπαντες, redditque versum ex Il. l. I. Ἔνθ' ἄλλοι μὲν πάντες ἐπευφήμησαν Ἀχαιοί. Poëta conjungens duo hæc, *cuncti simul*, explicuit, qui sint proprie *cuncti*, ut vero Noster, *fremebant*, in exitu sermonis, ad indicandum assensum: ita Livius l. XXXIX. 'Cum fremitus post eam vocem ortus, et tandem sedatus esset:' et l. IV. 'Fremitus ortus cum assensu.' Philostratus Sophist. l. II. βόμβον inducit ad assensum, et laudem. At Tacitus de Germanorum moribus scribit, illos fremitu indicare, quid displiceat et aspernentur: quid probent, concussione framearum: longe alii, quos jam dedi, et Græci etiam, de quibus Xenoph. Ἀναβ. V. ταῦτα ἀκούσαντες οἱ στρατιῶται, ἀνεθορύβησαν, ὡς εὖ λέγοι. ubi milites excitato strepitu indicant, recte dictum. *Cerda.*

Fremebant] Testatur hoc verbum assensum. Eo utitur noster X. 96. 'Talibus orabat Juno, cunctique fremebant Cælicolæ assensu vario.' Pro eo Ovid. in indignatione Met. I. 199. 'Confremuere omnes.' *Emmen.*

565 *Tum breviter Dido*] Atqui non breviter loquitur: sed breve et longum, parvum et magnum, perfectum nihil habent: sed per comparationem intelliguntur: ut supra de provincia: *Est locus*, orbis (ut diximus) comparatione. Item hoc loco *breviter*, id est, minus quam Ilioneus. Et notandum regum esse breviloquium, accedit etiam fœminarum verecundia, unde utrumque dedit Didoni. *Serv.*

Breviter] Potest intelligi propter personam locuturæ mulieris, et sermonem facturæ ad viros incognitos. *Donatus.*

Vultum demissa] Nota figura est, ut, 'Oculos suffusa nitentes:' dicendo autem *Vultum demissa*, aliud genus officii adjecit. *Servius.*

Vultum demissa] Non solum propter verecundiam muliebrem, verum etiam propter objecta: et eo magis erubescebat, quod nec barbara fuit. Artificiose autem non negat, quæ manifesta sunt, sed purgat. *Donat.*

Vultum demissa] Erubescentis indicium, quod probatur in pudica. Sic de Thetide Stat. Achill. l. I. 'Dixerat. Illa gravi vultum demissa repulsa.' Quod Græci κατωπιᾷν, κατηφεῖν: in impudicis hæc nota certissima, quæ amant *loqui recta facie*, ut Juvenal. Sat. VI. 400. *Emmeness.*

566 *Solvite corde metum, Teucri*]

Sicut supra Jovis oratio, partim objecta purgat: partim petita promittit: nam in Æoli oratione statim promittit. Sciendum sane, quia cum petuntur, vel promittuntur aliqua, a validissimis inchoandum est: ut hoc loco. Præcipue qui pollicetur, statim debet promittere, deinde si qua vult subjungere, ne exspectatione suspensus detineatur auditor. Et est genus argumenti a necessario. *Servius.*

Solvite] Paucis securos reddit, ut cætera libentius audiant. *Donatus.*

Solvite corde metum, Teucri: secludite curas] In antiquis plerisque codicibus *metus* legitur, numero multitudinis: et in longe pluribus, *seducite curas:* tamen *secludite* agnoscit Servius. *Pierius.*

Secludite curas] Iteratio est ad augmentum benevolentiæ: hoc est, ad confirmandum supplicium animum. *Servius.*

Secludite] Pro *excludite:* quod fit, aut propter hiatum, aut propter suavitatem: ut, 'Ah! silice in nuda connixa reliquit:' pro *enixa*. Idem.

567 *Res dura*] Ac si diceret, hoc est, quiddam metuo: formidabat vicinos barbaros, et fratris adventum: quæ propter novitatem personarum, generaliter dicens, reliquit; oportebat ex aliqua parte enuntiari domus calamitatem: vel ideo *res dura*, quod fœmina est. *Idem.*

Et regni novitas] Quæ semper habet timorem. *Idem.*

Regni novitas] Errant, qui rem duram, et novitatem regni, unum putant. Nam rem duram, interitum mariti, et metum fratris intelligit, ne regnum adhuc infirmum invaderet; sed nec expressit, ne narrando, quod Teucros latebat, vulnus antiquum refricaret, et scelus domus suæ detegeret. Consuluit etiam Poëta negocio suo, ne quod per Venerem narraverat, iterum ponat. *Donatus.*

Regni novitas] Et regni novitas semper habet timorem et difficultates. Ita Æschylus: ἅπας δὲ τραχὺς ὅστις ἂν νέον κρατῇ. Pertinet autem ad illud: *Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbara, &c.* Taubm.

Cogunt] Exprimit, quæ fecisset, esse a sua natura aliena, ut custodia litorum non ad inferendam injuriam, quod conqueritur Ilioneus, sed ad propulsandam posita videatur. *Donatus.*

568 *Moliri*] Bene non facere, sed moliri: ut terroris sit, non crudelitatis. *Servius.*

569 *Quis genus Æneadum*] Satis propere dixit *Æneadas:* quanquam ab Ilioneo audierit, *Rex erat Æneas nobis.* Nec hæc in opere inemendato, miranda sunt. Quamvis alii prolepsim velint esse. *Idem.*

Quis genus] Ostendit benevolentiam, ut credatur vera dixisse. Ut turbatos, congruæ honorificentiæ ratione componeret: Novimus, inquit, virtutes vestras, et adversam Trojæ fortunam: quæ cum dicit, humanitatis spem præbet. Facile enim his succurritur, quorum adversa nota sunt. *Donatus.*

Quis Trojæ nesciat urbem] Aut Ilium dicit, quod in Troja, aut *Trojæ urbem*, ut *urbem Patavi*, *urbem Buthroti*. Servius.

570 *Virtutesque virosque*] Pro *virtutes virorum:* ut superius; 'Molemque et montes,' id est, molestos montes: ἓν διὰ δύς. *Taubmann.*

Incendia belli] Aut vocat ardorem simpliciter belli, quia semper diluvio et incendio comparatur bellum: ut, 'In segetem veluti cum flamma furentibus austris Incidit: aut rapidus montano flumine torrens:' et alibi, 'Sævis effusa Mycenis Tempestas ierit.' Aut potest subtilius dictum accipi, quod Ilium conflagravit incendio. *Servius.*

Aut tanti] Antiqui plerique codices, *aut tanti* legunt, pro *et*. Pier.

571 *Non obtusa adeo*] Multum, vel

in Terentio, 'Adolescentem ilem.' Et, 'Si adeo digna si tu nervos intendas tuos.' nsa adeo, ut tu dicis, ut Tro- famam ignoremus. *Obtusa*, , sed crudelia, ut merito Sol s ab ista urbe divertat. *Serv.* usa adeo] Non sunt corda humanitate aliena; nec sic at Solis æquitas a nobis ersus suos, propter facinus, at. *Donatus.*

tusa adeo gestamus pectora *ec tam aversus equos Tyria sol urbe*] Ut id prætercam, Romano codice, *obtunsa* est, more suo n littera su- quodque in Longobardico, : aliis, *adversus*, non *aversus* contra peritiorum omnium n : id me magis movet, quod itionem sententiæ, hæc mi- ar consideranda. Quæ ge- aliqua orbis parte, triplici m de caussa solemus igno- t quia res ipsæ, vel earum ob humilitatem, non satis , de quibus aliquis solicitus ent: aut quia tam stupido ingenio simus, ut nos mor- tangant: et res gestas, quantumlibet admiratione egligamus: aut propter lo- nginquitatem: unde fiat, ut uma nondum pervenire po- lis omnibus occurrit Dido, at neminem jam esse, *qui* *ndum, qui Trojæ nesciat ur-* itaque virtute viri illi præ- it, et quam late belli ejus a se diffuderit. Mox sub- corde præstare, et eo va- tio, ut res mortalium per- potuerit: idque illud est, *adeo gestamus pectora Pœni.* tertio loco expetitur, de ntercapedine, addit Tyrum, etas de Trojanis audisse ro narrante: non esse ita s terræ partibus sitam, nec tam a circulo, quem sol ambit, vel a Trojano parallello sepositam, ut propter immensa locorum intervalla fama tantarum rerum eo pervenire nequiverit: eoque spectat versus ille, *Nec tam aversus equos Tyria sol jungit ab urbe.* Hæc memini M. Antonium Sabellicum, præceptorem meum, ex Veneta cathedra docuisse. Ne ta- men, etsi ea placeant, Servii senten- tiam rejiciamus, Ovidii monet Pa- rodia, qui in eandem sententiam dixerit in amoribus, 'Aversumque diem mensis furialibus Atrei.' Quem enim *diem* posuit Ovidius, Maro *so- lem* apertius nominavit. *Pierius.*

Non obtusa adeo, &c.] Non ita crassa nobis sunt ingenia: nec adeo obtusi et hebetes ignarique sumus. Obtu- siores enim putantur esse, qui longius ab aura Solis et tepore incolunt: ut populi septentrionales. Quod anno- tarunt Corradus, et Turneb. XVIII. 32. Quibus assentiuntur hodie docti fere omnes. Philosophi certe gen- tium mores et studia ubique temperie plagarum et Sole metiuntur. Ita et Lucanus: 'Quicquid ad Eoos tractus mundique teporem Labitur, emollit gentes clementia cæli.' Quamvis hæc Philosophorum sententia possit velli- cari. Servius vero cum Donato, *obtusa pectora*, interpretantur non *stupida*, sed *crudelia:* referuntque ad fabulam de Atreo et Thyesta: quo- rum hic filios fratri epulandos appo- suit: quod facinus Sol abominatus, ne pollueretur, aufugit. Quam sen- tentiam, quia ad confutationem ob- jectorum faciat, tolerari posse, Na- scimbænius censet: alteram tamen il- lam meliorem esse. Jacob. etiam Pon- tanus Jesuita, præfert Servii senten- tiam: ne Poëta binis versibus idem dicat. Denique J. C. Scaliger III. 26. illum versum, 'Non obtusa adeo,' &c. quasi sententiam laudat. Et v. 16. alterum; 'Nec tam aversus equos,' &c. imaginem quandam esse ait illorum Statii Thebaid. I. 'quid

nota recondis? Scimus, ait: nec sic aversum fama Mycenis Volvit iter.' *Taubmann.*

572 *Nec tam aversus equos Tyria sol jungit ab urbe*] Hoc est, Non in alio orbe habitamus. Sed fabula hoc habet: Atreum et Thyestem germanos, cum in dissensione sibi nocere non possent, in simulatam gratiam rediisse: qua occasione, Thyestes cum fratris uxore concubuit; ob quam causam Atreus fratris filium adposuit epulandum: quæ Sol ne videndo pollueretur, radios suos ab ea civitate detorsit. Sed veritatis hoc est: Atreum apud Mycenas primum Solis eclipsim invenisse, cui invidens frater, ab urbe discessit, tempore quo ejus probata sunt dicta. *Servius.*

573 *Seu vos Hesperiam magnam*] Μεγάλη enim ἑλλὰς appellata est Italia, quia a Tarento usque ad Cumas, omnes civitates Græci condiderunt. *Servius.*

Seu vos Hesperiam] Prosequitur summam beneficiorum suorum: propositis respondet, ut, quocunque ire voluerint, auxilio prosequatur. *Don.*

574 *Sive Erycis fines*] Eryx Veneris et Butæ filius, ut quidam Neptuni, fuit: qui præpotens viribus, advenas cestibus provocabat, victosque perimebat; hic ab Hercule occisus, monti ex sepultura sua nomen imposuit; in quo matri fecerat templum: quod Æneæ adscribit Poëta, dicens, 'Tum vicina astris Erycino in vertice sedes Fundatur Veneri.' In hoc autem monte dicitur etiam Anchises sepultus: licet secundum Catonem ad Italiam venerit. Ergo *Erycis fines*, id est, Siciliam. *Servius.*

Sive Erycis fines] *Eryx*, Veneris et Butæ filius; qui occisus ab Hercule monti ex sepultura nomen imposuit: in quo matri ingens templum condiderat: quod Poëta Æneæ adscribit Æn. v. Unde et Venus dicitur *Erycina*: Atque in hoc Siciliæ monte Anchises etiam sepultus traditur. Hodie ab incolis *Mons S. Juliani* appellatur. *Taubmann.*

575 *Auxilio tutos d.*] Non sine ordine Poëta inducit Didonem, et credentem ignotis, et tam facile tanta promittentem; si enim bene advertatur, de illo loco pendet, 'Inprimis regina quietum Accipit in Teucros animum mentemque benignam.' *Serv.*

Auxilio tutos] Benignitate sua Trojanorum petitum atque adeo omnem spem superat. Nam cum illi hospitium extremi tantum litoris petiissent, et materiam sarciendæ classis: Dido ad summam usque liberalitatis quasi lineam excurrens, et auxilium hominum et opes ultro ipsis pollicetur, si velint abire: sin manere, usum ditionis suæ communem, immo ipsius urbis, quam sibi ædificabat, possidendi facultatem offert. Cave autem putes, Trojanos in regni societatem a Didone vocatos: quod vult Donatus. Namque hoc nec verisimile est, nec fieri solet: cum regnum duos non capiat. Quanquam id in Ænea, l. IV. legatur fecisse: 'Æneam regni demens in parte locavi.' Sed locavit ibi ut maritum. Nunc vero non est tam demens, ut multos, eosque non plane cognitos, in regni portionem vocet. *Taubmann.*

576 *Vultis et his mecum*] Deest, si. Servius.

Vultis] Ecce plena benevolentia ut in societatem regni eos vocet, qui omnia desperarint. *Donatus.*

Mecum pariter] Ita Cic. Verr. septima: 'Siculi mecum pariter molestè ferunt.' *Taubmann.*

Considere] Ita in IV. 'Nec venit in mentem, quorum consederis arvis.' Propertius eleg. I. 8. 'Athracis considat in oris.' *Cerda.*

Vultis et his mecum pariter considere regnis] Missum facio *consistere* in codicibus aliquot antiquis scriptum: quod parum est in tantis pollicitationibus. Nam *considere* omnino quiddam longe majus pollicetur. Id potius

adnotandum, quod in Romano codice, non *regnis*, sed *terris* legitur. Nempe quod nonnulli pertinacius defendunt, ad asperitatem evitandam, quæ est in concursu *re*, syllabæ geminatæ. Sed hoc etiam parum esset: quia potius viderentur in servitutem addicti: neque ille concursus uniformium syllabarum in *re* præsertim litteris duobus ultimis pedibus declinatur a Poëtis: ut, 'Avertere Regum.' 'Toto certatum est corpore regni.' 'Loricamque manu valida lacerare revolsam.' Neque enim numero comprendere refert, et sexcenta hujusmodi. Dicendo vero *regnis*, societatem pollicetur, ut proclivius eos alliciat promissorum magnitudine: nam et Iarbas inferius lamentabitur sua connubia repudiata, ac dominum Æneam in regna receptum. et ipsa etiam objiciet Dido, *ejectum litore, egentem Suscepi, et regni demens in parte locavi.* Quare omnino *considere regnis*, legendum. *Pierius.*

577 *Urbem quam statuo, vestra est*] Multi Antiptosin volunt, accusativum pro nominativo, ut sit *urbs quam statuo*; quam si sic intelligamus, *Quam* nihilominus sequitur: et sylepsis fit, per casus mutationem. Debuit enim dicere, *urbs, quæ statuitur, vestra est.* Melius ergo est *Vultis* bis intelligere, ut sit, *vultis regnis considere? vultis Urbem quam statuo? vestra est*: ut est, 'Eruet ille Argos Agamemnoniasque Mycenas, Ipsumque Æacidem:' subaudis *ille*. Alter enim Pyrrhum vicit: alter Mycenas. Quamvis hoc Schema de antiquioribus sumptum possimus accipere; ait enim Cato in legem Voconiam, 'Agrum quem vir habet tollitur.' Et Terent. 'Eunuchum quem dedisti nobis, quas turbas dedit.' *Servius.*

Vestra est] Auget studium benevolentiæ, offerens plenam facultatem possidendæ urbis. Lege autem, ne sit error: *Quam statuo urbem vestra est.* Donatus.

Urbem quam statuo, vestra est] Quidam corruptas editiones et Diomedis opinionem secuti, afferunt hoc tanquam certissimum Antiptosis exemplum: ut sit, *Urbem* pro *Urbs* positum. Cum tamen doctiores quique per interrogationis notam hæc ita conforment: *Urbem, quam statuo? vestra est*; ut sit ζεῦγμα, a superiori versu connectens sequentem: et, *Vultis*, bis repetatur, hoc modo interrogans: *Vultis mecum regnis his considere? immo, Vultis urbem, quam statuo?* Deinde respondeat; *vestra est.* Proinde ac si diceret: si vultis considere in illa ipsa urbe, quam ædifico, vestra est. atque ita legit hæc et explicat, præter cæteros, eruditissimus Donatus, in Phorm. Ter. act. v. sc. 8. atque ipse adeo Servius. Videatur et G. Fabricius, et Disputatio H. Stephani in Schediasm. Virgiliano. Facit autem Poëta Didonem hic vaticinantem; Carthaginem Romanis cessuram: quod a Trojanis originem duxerunt. *Taubmann.*

Quam statuo] Eodem verbo utitur Ovid. Met. VII. 240. 'Statuoque aras e cespite binas.' *Emmeness.*

578 *Tros Tyriusque*] Mire temperavit, dicens, Trojanos cum incolis uno futuros affectu, ut honorifica juxta hospites, non illos postponeret. Neve rursus dejiciens suos, qui ex Tyro illam secuti erant, inter populos inimicitias excitaret. *Donatus.*

Agetur] Regetur. *Servius.*

Agetur] Id est, regetur: ita Servius, Corradus, H. Stephan. aliique. Vult igitur ipsa esse illorum Regina, non eis regni partem tradere. Etiam Græci τὸ ἄγειν sic accipiunt. Plato: ἄγειν ἐν ἴσῃ τιμῇ. ἄγω σεμνότερον ὑμᾶς, *vos præ aliis honoro*: et, διὰ τιμῆς ἄγω: Pimpontius. Æneid. x. 'Tros Rutulusve fuat, nullo discrimine habebo.' *Taubmann.*

579 *Atque utinam*] Dicendo *utinam* et humanitatem suam ostendit, et Æneæ se cupidam. *Servius.*

Atque utinam] Quia viderat Trojanos anxios de rege, optat adventum, et offert inquisitionis auxilium, et ut satiaret oblati beneficii gratiam, addit: *Libya lustrare extrema jubebo.* Et in hoc loco ostendit Virgil. non solum Carthaginem, sed multas alias civitates esse sub Didone. *Donatus.*

Noto compulsus eodem] Aut quovis vento: aut revera Noto, qui de Syrtibus Carthaginem ducit. Supra enim Ilioneus; 'In vada cæca tulit, penitusque procacibus austris.' *Servius.*

Eodem] O naturaliter longa est: sed si corripiatur, metri est, ut, 'Steteruntque comæ.' *Idem.*

Compulsus] Notat hoc verbum vim tempestatis. Adpelluntur, qui ad loca destinata perveniunt: impelluntur, vel compelluntur, qui non voluntate sua ac sponte adpelluntur, sed tempestate deferuntur, ut *compulsi* greges, id est, in unum coacti. Vide Salmas. Exercit. Plinian. p. 1117. *Emmeness.*

580 *Adforet*] Adveniat, temporis est futuri. *Servius.*

Equidem] In Virgilio, *ego quidem* ubique significat, sed in aliis et pro *quidem* tantum ponitur: ut Tullius, 'Ego quidem cæteras tempestates.' Item Persius, 'Non equidem hoc dubites amborum fœdere certo Consentire dies.' *Idem.*

Certos] Aut veloces, qui cito inveniant, aut fideles. Utrumque enim hoc loco significat. Contrario, *incertos* pro *tardis*. Salustius, 'Et onere turrium incertis navibus.' Aliquando et firmos: ut idem, 'Apud latera certos locaverat:' ut Virgilius, 'Tam certa tulistis Pectora.' Et aliquando deliberati judicii, ut, 'Certus iter.' *Idem.*

Certos] Quibus unum tantum incumbebat negotium investigandi Æneæ. Videndus Hadrianus Cardinal. de Lat. serm. qui Ciceroni familiare probat hoc vocabulum esse. *Emmen.*

581 *Libyæ lustrare*] Καταχρηστικῶς. Nam Dido Libyæ regna non retinet, sed ut ostendat voluntatem, ait, libenter se misisse qui Æneam, quærerent. *Servius.*

582 *Ejectus*] Naufragus: ut, 'Ejectum litore, egentem.' *Idem.*

Urbibus] Vicinis, non autem Didonis. Neque enim regna Libyæ tenebat Dido: quod ei exprobrat Hiarbas, Æn. IV. 'Fœmina, quæ nostris errans in finibus urbem Exiguam pretio posuit.' *Taubmann.*

583 *His animum*] Cum jam omnia tuta esse explorassent, statuunt se offerre, ne illa inquirendi negotium assumat. *Donatus.*

Animum arrecti] Nota figura est. *Servius.*

His animum arrecti] J. C. Scaliger: *Arrecti* potius dixit, quam *Erecti*. Tantum valet tum Vocalis illa, tum geminatio Consonantis. Ita supra, 'arrectis auribus adstant.' et Æn. II. 'Arrecta pectora serpentum.' *Taubm.*

Et fortis Achates] Venuste geminatur copula *Et*. Idem.

584 *Pater Æneas*] J. C. Scaliger v. 3. Quod Virgilius *patrem* vocat Æneam multis in locis: id eo modo faciat, quo dictum est cognomen Jovi: quippe *Jovem Patrem* sunt venerati: propterea quod (ut ait Porphyrius) ad eum omnes familiæ referrentur: sic *Æneam patrem* vocat, qui Romanorum principium esset: quod et manifestius Æn. XII. 'At pater Æneas Romanæ stirpis origo.' Præterea cum in Augusti gratiam conderet Opus istud; voluit ejus quoque acta attingere. Idcirco in *Clypeo* multa: et in I. et in VI. et in III. illud, 'Actiaque Iliacis celebramus litora ludis.' Et scimus, ejusmodi cognomen adscivisse sibi. Legimus etiam in numismate, quod habemus, AUGUSTUS PATER. Ita vides, nullum epitheton in nostro Poëta otiosum: cum Homeri sæpe sint frigida, aut puerilia, aut locis inepta: quid enim convenit Achilli flenti, πόδας ὠκύς? Hæc ille. Xenophon: *Bene*

a Princeps nihil differt a Idem.

u] Et *cito*, vel *quampri*-licat, ut, 'Jamdudum su-s;' et *olim:* ut hoc loco.

m erumpere nubem] In eo-|uot antiquis, *abrumpere* le-quia consilium est ex ob-oque loco in apertum et dire, magis placet *erum*-a Mediceo, et plerisque ant vero Grammatici elo-enus, quum accusativus rbo, cui sit coalita præ-e ablativum sejuncta sibi . *Pierius.*

t nubem Ard.] Erumpere e ta nube exire ardentissime Ita active et Tibullus: ut dulces erumpat terra Et Cic. ad Attic. 'Ne in hum erumpant.' Alii l. Taubmann.

r Æneam] Τὸ πρέπον. Mi-s sententiam quærit. *Idem.*

t dea] Quia inferior, non mine appellat, sed hono-. quamvis prior loquatur, , aut consulit. Sic enim lentia inferior fuisset, et a, sed interrogat tanquam em. *Donatus.*

] Periphrastice *Æneas* di-nescio quid majus concipi quit Scal. III. 77. *Taubm.* Oritur. Est translatio cor-animum: ut alibi, 'Stat anum Æneæ.' *Servius.*

ia, classem sociosque recep-*s* per numeros. *Idem.*

| De maris periculo libe-'Frugesque receptas:' vel nam et ab ea timuerant, it, 'Lætitiaque metuque.'

sta vides] Ne prolixitate rret, quam breviter omnia *onatus.*

s abest] Orontem signi-ficat. *Servius.*

Unus abest] Orontes ductor classis Lyciæ, supra; 'Unam, quæ Lycios,' &c. *Taubmann.*

Quem vidimus ipsi Submersum] Quod ante doloris fuerat: ut, 'Ipsius ante oculos:' nunc consolationis est, cum cernit omnes incolumes. *Servius.*

589 *Dictis respondent cetera matris*] Modo congruunt: quia dixerat supra, 'Namque tibi reduces socios.' Alibi *respondet*, respicit: ut, 'Respondet Gnosia tellus.' *Idem.*

591 *Scindit se nubes*] *Nubes* tantum dicimus, non *nubis:* licet dicamus *trabs, trabes: stirps, stirpes; prex, preces; plebs, plebes.* Sed hæc de his tantum quæ legimus sunt ponenda. Non enim sunt artis ista, sed usurpationis: qua metri causa utuntur Poëtæ, ut vel minuant, vel augeant nominativum. Inde et *supellex, supellectilis.* Servius.

Scindit se nubes] Non ipsi ex nube progressi sunt, sed nubes discessit: ut ostendatur rerum natura commodis Æneæ inservire. Ergo tam diu fuit tectus, quamdiu opus fuit, deinde discessit nubes. *Donatus.*

Scindit se nubes] Od. H. καὶ τότε δή ῥ' αὐτοῖο πάλιν χύτο θέσφατος ἀήρ. Videtur autem Poëta ὁμίχλην potius quam νέφος describere, si rata est differentia, quam inter *nubem* et *nebulam* Meteor. l. I. constituit Aristot. nebula serenitatem, eodem auctore, portendente, his verbis: ἔστι δ' ἡ μὲν ἐξ ὕδατος ἀναθυμίασις, ἀτμίς, ἡ δ' ἐξ ἀέρος εἰς ὕδωρ, νέφος· ὁμίχλη δὲ νεφέλης περίττωμα τῆς εἰς ὕδωρ συγκρίσεως, διόπερ σημεῖον μᾶλλόν ἐστιν εὐδίας, ἢ ὑδάτων. ἔστι γὰρ ἡ ὁμίχλη οἷον νεφέλη ἄγονος. *Germanus.*

Et in æthera purgat a.] Quia aër collectus nubes fecit: ut, 'Atque in nubem cogitur aër,' quæ puriore vento dissolvitur in aërem. *Servius.*

Et in æthera purgat apertum] J. C. Scaliger hoc additamentum appellat divinum, v. 3. ubi totum hunc lo-

cum eum altero Ulysseæ VII. et XXIII. componit, atque adeo præponit; ut et illum præcedentem, ubi Venus Æneam a Punica perfidia tegit: 'At Venus obscuro gradientes,' &c. Jam, *apertum* Nonius interpretatur *purum serenumque*. Taubmann.

592 *Restitit Æneas*] Abscedente scilicet nube. *Servius*.

Restitit] Ut dictum est, sed pulchrior quam fuit. Nam hoc curavit mater propter Junonia auspicia. Comparat auro et argento, quæ cum per se splendeant, arte tamen meliora fiunt. Comparat deo, quia nepos Jovis est et Veneris filius, et Cæsaris perinde affinis, quem omni occasione Poëta laudat. Virorum autem forma et splendor corporis junguntur fortitudini. Pulchritudo enim sola plurimorum obfuit famæ. *Donatus*.

Restitit] Idem quod simplex. Phædrus Fab. I. 14. 'cervus cum bibisset restitit.' Scefferum adi. *Emmeness*.

Claraque in luce refulsit] Laus est nimiæ pulchritudinis, cui nec lucis claritas derogavit. *Servius*.

Claraque] Dicit Æneam splendore suo, lucem diei fecisse meliorem. *Donatus*.

593 *Os humerosque Deo similis*] Similes humeros habens deo. Et est Græca figura: ut diximus supra. *Servius*.

Humeros] Ad fortitudinem. *Donatus*.

Os humerosque Deo similis] Lubet hic adnectere verba Isidori, e cap. 10. 'Pulcher a specie cutis dictus, quod est rubens pellis' (quam hoc verum, non quæro) 'postea transiit hoc nomen in genus. Nam pulchritudo hominis aut in vultu est, ut: *Os humerosque Deo similis*: aut in capillis, ut: *Namque ipsa decoram cæsariem*: aut in oculis, ut: *Lætos oculis adflarat honores*: aut in candore, ut: *Quale manus addunt ebori decus*.' Subjicit alia. *Cerda*.

Os humerosque Deo similis] Id est, oris venustate, et humerorum latitudine: ut Æn. II. Et hæc simi illius est generis, quod Græci dicitur. *Taubmann*.

Os humerosque, &c.] *Os* pro hoc loco, ut Non. Marcell. c.15. tum humeri ad formam co docet Junius de pictura vete III. p. 278. *Emmeness*.

Ipsa] Aut quod sequitur, *Ne trix*: aut certe ipsa, id est, p tudinis dea. *Servius*.

Namque ipsa decoram] Ad p tudinem pertinet. *Donatus*.

Decoram Cæsariem] A c do dicta *cæsaries*. Ergo tant rorum est. Quod autem dic *ram*, vult etiam in Ænea natu fuisse pulchritudinem: ne si tribuat Veneri, nihil Æneæ s quum: vel contra, nihil relin matris favori: quod sequens indicat comparatio: ut Ho 'Fortes creantur fortibus.' arte, nec eruditioni aliquid, n talibus derogat. *Servius*.

594 *Cæsariem*] Volunt aliqui Turneb. et Jul. Scalig.) repræsen a Poëta morem veterum Roma quibus promissa coma. Morem firmabis ex Ovid. Fast. II. qui intonsos,' ex Horat. od. II. 1 'intonsi Catonis.' De eodem Lucanus l. II. 'Ille nec hor sancto dimovit ab ore Cæsarie roque admisit gaudia vultu. mum tolli feralia viderat arm tonsos rigidam in frontem desc canos Passus erat, mœstamque increscere barbam.' Audis cano, promissam quoque solita bam. Cui adnecte Livium l. Papirius dicitur Gallo barbam ut tum omnibus promissa era mulcenti, scipione eburneo in incusso, iram movisse.' Eade bit Valer. Max. l. III. Sed re comas, quæ promissæ decor fuerunt: ad quam rem facit locus, As. l. II. quem advocare esset longissimus. Ex Artu

lare colligas, id regibus et bus ornatui fuisse: sicut ex his, ex Dione Chrysost. orat. m prior sit, bonum esse regi cipi, si somniet habere se εγάλας. A posteriore indu- Philosophi, κομῶντες, καὶ τὰ ιφόωντες. Quando primum desierint esse intonsi, lege o, VII. 59. Sed cum dicat , cæsariem esse rem milita- rmabis hoc his, quæ dicam a. hic tantum accipe verba XXVIII. in descriptione P. is: 'et præterquam, quod su- tura multa majestas inerat, at promissa cæsaries, habi- corporis, non cultus mundi- i virilis vere, ac militaris.' d, si etiam repræsentatus mos met Trojanorum, cum scribat tus l. IV. Maxyas (sunt hi Libyæ) solitos nutrire comam, ad partem dextram capitis, nistram radebant; et addit hujus rationem, quia prædi- , esse se a Trojanis oriundos.

trix] In Romano codice, *ge-* media syllaba per *e* passim m invenias. Eandem scri- rationem in titulis antiquo- armoreisque monumentis non bservavi, quin etiam in num- d fuerint eruditis adhuc sæ- nsi, utpote *Juliæ Piæ*: ubi est leva hastæ innixa, dextera ecta cum inscriptione *Venus* e. Romani enim genus a Ve- opter Æneam, ejus filium, se asseverabant: et Julia gens, ite dicanteque Julio Cæs. tem- xexit *Veneri genetrici*: quod s et Tranquillus tradidere. Vi- autem Romæ scriptum, *gene-* r *e*, non uno loco, in eo vero ento maxime placuit, quod in Caroli Stallæ habetur unde- s mutilatum: cujus quidem artem tantum, quæ ad rem, qua de loquimur, facit, hic inseruisse sufficiat:

PATER MEI ET GENETRIX
GERMANA ORO ATQ O
DESINITE LVCTV QUESTV LACRVMAS FUNDERE
SEI IN VITA JVCVNDA VOBEIS
VOLVPTATEI FVEI
VIRO ATQVE AMEICEIS NOTEISQUE OMNIBVS.

Ne vero quis hujusmodi scriptiones, ut jam obsoletas, exigat, animadvertendum est Probum Grammaticum non temere observasse, *genitor* per *i*, et *genetrix* per *e* scribi: non ita autem in *Monitor* et *Monitrix*, quorum utrunque per *i* scribi constet. *Pierius.*

Juventæ] *Juventus* est multitudo juvenum. *Juventas* dea ipsa: sicut Libertas. *Juventa* vero, ætas: sed hæc a Poëtis confunduntur plerunque. *Servius.*

Juventæ] Omnis venustas a Venere proficiscitur, sine qua nec *Juventas* nec *Mercurius satis comis*, teste Horatio od. I. 30. sed non pro Dea, quæ *Hebe* etiam nominatur, et expressa numismate Augustin. tab. 45. at hic pro *ætatis flore* positum arbitror, de qua notione adeundus Torrent. ad Horat. loco citato. *Emmeness.*

595 *Purpureum*] Pulchrum, ut Horatius, 'Purpureis ales oloribus.' *Servius.*

Lumenque juventæ Purpureum] Nempe et Pind. Nem. od. Z. ἀγλαόγυιον ἥβαν vocat. Quod autem hic Servius *lumen juventæ purpureum* pulchrum simpliciter interpretatur ex illo Horatii, quo olores purpurei dicuntur: certe specialius accipiendum videtur: cum color et juventæ lumen fere pulchrum sit; quod rubens et rubicundum subluceat: unde et ἥβη et ἀφροδίτη passim ἐρυθροπάρηος et φοινικοπάρηος vocitatur: et in Epigr. puella μιλτοπάρῃος et Anacreon pictorem admonet Bathylli genam et faciem referre et depingere his ver-

bis: ῥοδινὴν δ' ἀνοῖα μῆλον χρυσῆν ποίει παρειὴν, ἐρύθημα δ' ὡς ἂν αἰδοῦς δύναιαι βαλεῖν, ποίησον. *Germanus.*

Purpureum] *Pulchrum:* locum Horatii illustrat Torrentius od. I. 1. a Servio monstratum, et Erythræus in indice: in eo significatu habuimus Ge. I. 405. 'Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo.' Albinovanus: 'brachia purpurea candidiora nive:' quam notionem probat Turneb. XV. 22. et XXVII. 10. *Emmeness.*

Lætos honores] Non terribiles, ut esse in viris fortibus solent. *Servius.*

Lætos oculis affl. honores] Oculos sedem amoris Poëtæ faciunt: et ob id *Cupidinis fores* appellant: deque iis fluere dicunt ἵμερον. Est autem ἵμερος desiderium amatorium: item illud in oculis, quo intuentium amor conciliatur; quod *amoris illicium*, et *oculorum philtrum* dicitur. Docet autem Philostratus in Heroïc. Æneam talem adspectum habuisse; ut eo milites, qui locum desererent, retineret. Ita Sueton. de Augusto c. 79. 'Oculos habuit, claros et nitidos: quibus etiam volebat existimari inesse quiddam divini vigoris.' Denique notatur a Servio, Reges semper formosos describi; ut dignitas et auctoritas magis ad sui contemplationem observantiamque alliciat. Videatur et Jovian. Pontanus lib. *de rebus cælestibus:* ubi hos versus laudat, et inter cætera ait, Jovem in forma efficere *dignitatem*, Venerem autem *venustatem:* quarum hanc pulchritudinis speciem Cic. Offic. I. *muliebrem* ducit, illam *virilem*. Taubmannus.

Lætos honores] *Lætos*, id est, gratia plenos, interprete Non. Marcell. qui ἔνθεον διεμφαίνοντα, vel ut de Scipione Sil. Ital. 'flagrabant lumina miti Aspectu, gratusque inerat visentibus honor.' Sæpe *honor* pro nitore et pulchritudine, ut passim *florum, ruris, silvarum honores*. sic Horat. de art. v. 243. 'Tantum de medio sumtis accedit honoris.' Sic Stat. Th[...] 'Quantus honos,' id est, p[...] et Silv. I. II. 'gentis Op[...] *Emmeness.*

596 *Manus*] Vel artific[...] ipsa. *Servius.*

Quale manus] Egregie artifice, et exquisite. Ho[...] pliciter χρυσὸν περιχεύεται [...] obvium ἀνήρ, non manu[...] περιχεύεται, non, *addunt* [...] censuit jam Scalig. Po[...] Virgilium *manum* pro ar[...] trari potest versu Mar[...] IX. 60. 'Pocula Mentore[...] manu.' *Cerda.*

Addunt] Bene *addunt*, q[...] materies habet naturalem[...] dinem. *Servius.*

Ebori decus] *Ebur*, a b[...] id est, elephanto: ut Hora[...] tibi vis, mulier nigris dign[...] ris?' Sane naturam huju[...] nec derivatio, nec obliqui[...] servant. Et *eboris* enim *eburis:* sicut *murmuris.* I[...]

597 *Pariusve lapis*] La[...] nomine, qui apud Parum n[...] candidissimus est, ut in seq[...] lis gemma micat, fulvum [...] aurum.' *Idem.*

Parius lapis] Fuit in p[...] pis ad res similes. Pausa[...] tic. simulacrum Veneris [...] hoc lapide, opus Phidiæ. Dianæ as. II. 'Lapis Par[...] anam factus, &c.' Omitto observata in Cedreno, P[...] Libanio. *Cerda.*

598 *Tum sic*] Quid est *si*[...] gratia præpotens, et mat[...] *Servius.*

Tum sic] Debuit loqui p[...] se indicaret, et ageret gra[...] ostenderet se affuisse. *Do*[...]

599 *Inproviso*] Bene, q[...] nobis, et pulchriora sole[...] non paulatim aliqua, sed [...] penda conspicere. *Servius.*

Inprovisus] 'Απροόπτως.

Coram, quem quæritis, adsum] Hoc loco distinguendum. Nam si unum uret, *Adest* diceret, non adsum. *Coram* nonnulli ad personam, ut *coram* viro: *Palam* ad omnes referri volunt: ut, palam omnibus. Varro, 'Coram, de præsentibus nobis, palam, de absentibus dicit.' Sane *coram*, quidam adverbium putant, quia non subsequitur casus: quidam præpositionem loquentis, non casibus servientem. *Servius.*

Coram] Uno verbo omnibus respondet, ut properaret ad gratias agendas. *Donatus.*

Coram, quem quæritis, adsum] Sic et Ulysses ex improviso se subitò prodit Od. Φ. Ἔνδον μὲν δὴ ὅδ' αὐτὸς ἐγὼ κακὰ πολλὰ μογήσας, Ἤλυθον εἰκοστῷ ἔτεϊ ἐς πατρίδα γαῖαν. *Germanus.*

Coram, quem quæritis, adsum] Silius l. xi. non satis Poëtam expressit, cum cecinit, 'Has inter species orbatum classe, suisque, Æneam pulsum pelago, dextraque precantem Cernere erat: fronte hunc avide Regina serena Infelix, ac jam vultu spectabat amico.' *Cerda.*

600 *Ereptus*] Liberatus: et utitur Poëta familiarius hoc verbo: 'Eripe me his, invicte, malis.' Et, 'Eripui, fateor, letho me.' *Servius.*

601 *O sola*] Propter Polymnestoris factum: qui fide violata, defecit ad Græcos. *Idem.*

Sola] Laudat factum, quod sit sine exemplo; et occulte miratur inventam ibi requiem, unde periculum fuisset timendum: causas adventus, quia Ilioneus dixerat, præterit. *Donatus.*

O sola infandos] Summa arte loquitur, et habet rationem loci, temporis, et personæ. Loquebatur Carthagine, urbe inimica, propter Junonem, et in templo ipsius, apud eam quæ summam teneret imperii: et eo tempore, quo post naufragium terras cupiebat. Ergo nihil de Junonis factione conquestus est: gratias agit, nullum culpans. *Idem.*

Miserata] Et miseror et misereor unum significant: sed *miseror* accusativum regit, ut hoc loco: item; 'Nec miseratus amantem est.' *Misereor* genitivum. Unde est, 'Miserere animi non digna ferentis:' et facit participium *miseritus*. *Serv.*

O sola infandos] Oratio generis demonstrativi. Cujus artificium disce ex Rudolpho Agricola. Meminit et J. C. Scalig. Poet. l. xi. Sed cur, *sola?* cum [illegible], ut eos etiam Euripides vocat, Venus passim, Apollo Æn. vi. Helenus Æn. iii. item Acestes, atque alii miserati sint. Respondetur: illi fuerunt aut dii, aut propinqui. Dido autem *sola*, scilicet et inter mortales, et alienos. Seb. Corradus plures affert rationes: sed hæc mihi pollentior visa est. *Taubmann.*

602 *Quæ nos relliquias Danaum*] Pro *Danaorum*. Si Trojanos significat, simpliciter intelligit: si ad se refert: quod Achillem evasit favore Neptuni. *Servius.*

Quæ nos relliquias Danaum] Reliquias terræ, reliquias maris. Danaum, quia infiniti perierant, et urbs ceciderat. *Donatus.*

Terræque marisque] *Terræ*; propter Cretensem pestilentiam. *Maris*; propter Orontis interitum. *Servius.*

Terræ] Propter pestem Cretensem, qua multi perierant. *Donatus.*

Marisque] Quia naufragio Orontes perierat. *Idem.*

Terræque marisque] Ita supra; 'Multum ille et terris jactatus et alto.' *Taubmann.*

603 *Omnibus exhaustos*] Sic Veteres dicebant *clade haust*, id est, pertuli. *Servius.*

Casibus exhaustos] Ostendit inopiam non esse originalem, quasi abjectæ personæ, sed fortunæ violentia provenisse. Docet, quæ sint curanda in

laudibus. Nam imparem se in reciprocis beneficiis, ut debuit, demonstrat. Invenit tamen in hoc occasionem, a laudis officio non alienam, qua multitudinem quoque Trojanorum laudaret, qui per orbem sparsi, exigui in numero Carthagine erant. *Donatus.*

Casibus] Supra: 'tot casibus actos.' *Taubmann.*

Omnium egenos] *Eget*, honestius genitivo jungitur, quam ablativo; cui jungit Cicero, ut, 'Eget ille senatu.' Item contra Virgilius, 'Quorum indiget usus.' Quidam autem *egenos* pro *egentes* dictum tradunt, nomen pro participio. *Servius.*

Omnium egenos] Vide supra: 'sic nam fore bello,' &c. *Taubmann.*

604 *Urbe, domo, socias*] Hoc est, publico et privato dignaris hospitio. *Servius.*

Urbe, domo] Currit per amplificationem, extollens præstitum in majus, ut non solum in hospitium suscepti sint, sed etiam in societatis fœdera vocati. *Donatus.*

Grates persolv.] Beneficia Didonis artificiose exaggerans, suas vires facultatesque, et cunctorum adeo Trojanorum, extenuat; statimque κατ' εὐφημίαν, deos δωτῆρας ἐάων precatur, ut ipsi eadem velint compensare. *Taubmannus.*

605 *Non opis est nostræ, Dido*] *Opis*, id est, possibilitatis. Et secundum Attejum Philologum, *Opes* numero tantum plurali, *divitias* significant: ut, 'Trojanas ut opes.' Numero vero tantum singulari, *auxilium*. Terentius, 'Juno Lucina fer opem: serva me obsecro.' Ab utroque possibilitatem. *Servius.*

Non opis est nostræ] *Res* vel *negotium* subaudito. Cæs. de b. civ. l. I. 'docent sui judicii rem non esse:' auctorem habes Sanctium in Minerva pag. 335. Cic. Catil. IV. 4. 'non putet esse suæ dignitatis.' *Emmeness.*

Nec quicquid ubique est] .M historiæ: multi enim post ex Trojæ, orbis diversa tenuere Helenus Epirum: Antenor I am: alii Sardiniam, secundum tium: alii vicina Syrtibus lo cundum Lucanum: 'Portusqu tos Ostendit Libyæ Phrygio isse magistro.' *Servius.*

606 *Gentis Dardaniæ*] Si quoties Virgilius mentionem I errorum, et transmigrationum norum, ad Dardanum ut plu confugit, qui ex Italia in Asia gravit. Sic in IV. *colonos Da* dixit: sunt enim coloni, qui e bus suis egressi, alias sedes qu et in III. errones Trojanos ora alloquens, 'Dardanidæ duri *Cerda.*

607 *Di tibi*] Quoniam be tuis singularibus, et in æternum ferendis, humana vox responde potest, Dii pro nobis, quæ m exolvant. Ne omnem recip vicem referendæ gratiæ omitta rogat, ut quod ipse non pote præstent: quod autem ipse p non tacebit. *Donatus.*

Si qua pios respectant numin quidem: ut Horatius, 'Si tam piæ Non tangenda rates tra vada.' Nec enim congruit dubitantem. Aut certe ad se lit: qui cum pius esset, tot lab incommodis: aut certe *qua*, an addidit; erat enim integrum: numina respiciunt, et justitia est. *Servius.*

Di tibi, &c.] Homerus Il. I, Σοὶ δὲ θεοὶ τῶν δ' ἀντὶ χάριν μα δοῖεν: *Tibi autem Dii pro his g plurimam referant.* Idem, θεοὶ ὄλβια δοῖεν: *Dii tibi dent gi* Alibi: Ζεύς τοι δοίη ξεῖνε, καὶ ἀθ θεοὶ ἄλλοι Ὅττι μάλιστ' ἐθέλεις: *piter tibi det, hospes, et dii alii tales, Quod cupis maxime.* Cer

Si quid Usquam justitiæ est] Si

apud homines justitia. *Servius.*

608 *Et mens sibi conscia recti*] Secundum Stoicos, qui dicunt ipsam virtutem esse pro præmio: etiam si nulla sint præmia. *Idem.*

609 *Ferant*] Adferant vel tribuant. *Idem.*

Quæ te tam læta tulerunt Sæcula] Alibi, 'Nati melioribus annis.' Fœlicitas enim temporum, ex nascentium meritis comprobatur: ut e contrario Terent. 'Hoccine seculum, o scelera, o genera sacrilega!' Et digna hæc regibus, ut bono tempore nati esse dicantur. *Servius.*

Quæ te tam læta, &c.] Quasi dicat, cur tu sola talis, et non alii similes his seculis nati sunt? ut supra: 'O sola infandos:' et occulte innuit sæculorum esse, ut aut boni, aut mali nascantur. Quærit igitur sæcula, quibus Dido talis potuit nasci, quia per totum orbem jactati Trojani, solam benevolam et liberalem illam invenerunt. *Donatus.*

Quæ te tam læta] Ita Æn. VI. 'nati melioribus annis.' Felicitas enim temporum e nascentium meritis comprobatur. Et quidem parentes ignotos secundum artem laudat a liberis. *Turnebus.*

610 *Qui tanti talem genuere parentes*] Secundum artem rhetoricam, parentes quos ignorat, laudat ex liberis. Simul sciendum, omnia hoc loco laudis præcepta servata. Nam et a parentibus laudat: ut, *Qui tanti talem genuere parentes.* Et ab ipsa: ut, *Urbe, domo socias.* Et a futuro: ut, *Nomenque tuum, laudesque manebunt.* Talem autem, tam justam, tam piam. *Servius.*

Qui tanti] Quia nascendi ratio per parentes provenit. Horum est felicitas, si præcipuos suscipiant liberos. Quærunt sæcula, quærunt parentes. Dido sola in toto orbe justissima memoratur: ut quod summum est, etiam totum suum sit, nec habeat parem. *Donatus.*

611 *In freta*] Abusive modo maria. Nam proprie *fretum*, mare naturaliter mobile: ab undarum fervore dictum. *Servius.*

In freta] Ostendit omnium rerum finem futurum, cum illius honos non stabit. Simile illud: 'Dum domus Æneæ Capitoli immobile saxum Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.' *Donatus.*

Dum montibus umbræ Lustrabunt convexa] Alii hoc loco distinguunt: et dicunt, quandiu inclinata in montibus latera umbræ pro Solis flexu circumibunt; ut, 'Lustrat Aventini montem.' Aut *lustrabunt*, inumbrabunt. Unde *lustra* et ferarum cubilia, et lupanaria per contrarium dicimus: quia parum illustrantur. Alii autem *convexa sydera* volunt, id est, pendentia: ut, 'Et cœli convexa per auras,' id est, suspensa. Planetasque intelligunt: quia non sunt fixi, sed in aëre feruntur. Alii *sydera convexa* nobis imminentia, vel quæ per convexum polum pascuntur; vel quæ per convexum disposita exhalatione terræ ali credantur. Quamvis Physici, pasci aquis marinis sidera, id est, ignes cælestes dicant, secundum quos Lucanus ait, 'Atque undæ plusquam quod disgregat aër.' Quidam radios Solis pasci asserunt humore terreno. *Servius.*

Dum montibus umbræ Lustrabunt convexa, polus dum sidera pascet] Sæpe etiam accidit, ut et comæ, et puncta alia, sententiam non parum immutent huc vel illuc translata: quare siquando circa hæc quoque, ubi usu veniat, immoremur; nihil ab instituto alienum fecisse videamur. In Oblongo itaque codice, et in aliquot aliis antiquis, post dictionem *convexa*, punctus est: ut legas: Dum umbræ lustrabunt ea, quæ sunt convexa montibus, montium quippe ambitus: tuberositas enim illa convexa in montibus umbram efficit. Quare ita separatim membrum alterum accipiendum, *Po-*

lus dum sidera pascet: quæ lectio quadrat cum Ti. Donati sententia, dicentis: Quam diu fluvii currendo miscebuntur fluctibus maris, quam diu stabit cum sideribus cœlum, quam diu Solis umbra vel Lunæ convexa lustraverit montium. Jam et *convexa* per *m* ante *v* digammon scribendum esset, ex Victorini præceptione, nisi obstaret consuetudo. *Pierius.*

In freta dum fluvii current, &c.] Non dissimili modo locutus est Homerus apud Herodotum, si modo Homero versus illi tribuendi sunt: *μίθα δ' ἐπὶ σήματι κεῖμαι Εὔτ' ἂν ὕδωρ τενάῃ, καὶ δένδρεα μακρὰ τεθήλῃ, Ἠέλιός τ' ἀνιὼν λάμπῃ, λαμπρά τε σελήνη.* et quidam epigramm. scriptor l. IV. *Κοίρανοι, ὑμετέρην ἀρετὴν, κάρτος τε καὶ ἔργα Αὐδήσει χρόνος αἰὲν, ἕως πόλος ἀστέρας ἕλκῃ.* e quibus versibus expressa sunt illa Tibulli in l. IV. 'Quem referent Musæ, vivet, dum robora tellus, Dum cœlum stellas, dum vehet amnis aquas.' *Ursinus.*

In freta dum fluvii current, dum montibus, &c.] Æternam Didonis memoriam futuram his verbis designat poëta. Sic Ecl. v. 76. 'Dum juga montis aper, fluvios dum piscis amabit, Dumque thymo pascentur apes, dum rore cicadæ, Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.' Similis locutio apud Horat. Epod. xv. 'Dum pecori lupus et nautis infestus Orion,' &c. Stat. Thebaid. in fin. l. v. 'Dum Lernæa palus, et dum pater Inachus ibit, Dum Nemee tremulas campis jaculabitur umbras.' *Emmeness.*

612 *Polus*] Cœlum dixit. *Servius.*

Polus dum sidera pascet] Consent Stoici, sidera, cum igneæ sint et fervoutis naturæ, pasci humore. Quare aliqui *palus* legunt, non *polus.* Sed nihil censeo esse causæ, cur hic novitatis studiosi simus. Nam cum cœlum verset astra tanquam palantia et errantia, et tanquam alimentum sequentia, dum volvuntur; fit perinde, ut tanquam pastor ea pascere tur Cælius II. 23. et Cic. I. Turneb. v. 5. *Taubmann.*

Polus] Brodæus Miscell. II. git *palus*, quia non circuitus cit sidera, sed aquarum va plura ille. *Emmeness.*

Honos] *Honor* et *honos* q quia nominativus pluralis, *res*, natus, singularem in *or* mittit, *res amor*, *honores honor*, excep nosyllabis, ut *flos*, *mos*, *ros*.

Nomen] Pro fama creber Ovid. Am. Eleg. I. 17. 'Et per me nomen habere volum Fast. l. III. 'Et pudet in pa men habere casis.' Propert. el 18. 'Non juvat in media nom bere via.' *Cerda.*

614 *Quæ me cunque vocant* Id est, ubicunque terrarum fu ro. Est autem Tmesis, *Qua* Servius.

Quæ me] Subtiliter se, nec e rum dixit, nec est pollicitus turum, ne Didonem lædere societatem offerendo. Ingeniu mulierum semper variat: u velis, nolint; cum nolis, velint temperavit utrunque. *Donat*

Quæ me cunque] Hæc tmesi vetere cippi inscriptione, 'Q cumque mei potuerunt pignor ris Nata dari, populo sunt mante data.' *Cerda.*

Quæ me cunque] Sic Ter. A. 'Cum quibus erat cunque una meness.*

Amicum] Quod probavit am sentis causam defendendo. *E*

615 *Ilionea*] Penultimam brevem, licentia, qua in nom propriis, omnis syllabæ pa communes, produxit. *Servius.*

Ilionea petit dextra lævaque tum] In Longobardico codic *Serestum*, *Sergestum* scriptum Nam superius, 'Antea, Serg fortemque Cloanthum' viderat si admittas, vel erit versus Se

hemistichiis, more veterum, qui varios interdum numeros, alienique generis versus Heroicis immiscebant: vel Creticus sede quinta statuetur. Neque quidem exempla desunt, præsertim ex Lucretio, qui pedem hujusmodi quinto loco posuerit, ut l. III. 'Præter enim quam quod morbis quom corpus ægrotat.' Peritiores enim nonnulli *ægrotare*, eadem analogia, eodemque modo cum nomine *æger*, primam producere syllabam ajunt: quam alii quidam communem statuunt in verbo *ægroto*, eodem hoc ipso citato carmine. Poteram et ex VI. ejusdem exemplum proferre: 'An cœlum nobis intra natura corruptum.' quod in antiquis habetur exemplaribus. Sed obstabunt aliqui, vel detritam unam ex geminatis consonantibus, et *coruptum* factum, vel adhuc non constare, dicent: quia vulgatis in exemplaribus versus sex spondeorum dimensione legatur: 'An cœlum nobis natura ultro corruptum.' Non secus ac Ennianum illud, quod circumfertur, 'Cives Romani, tunc facti sunt Campani.' Quæ fuit rudis adhuc sæculi licentia. Sed ut ad Virgilium revertamur, posset quidem legi spondaico versu: *Ilionea petit dextra, læva Sergestum*, quam in eo codice Longobardico, *que* particula sæpe superflua reperiatur. Quam lectionem ne quis superstitiosam nimis arbitretur, in Ti. Donati commentariis, *Sergestum*, non *Serestum* scriptum animadverti. Sed enim aliorum codicum auctoritas facit, ut vulgata sequamur exemplaria, in quibus *lævaque Serestum* habetur; qui et ipse primores inter enumeratur: ut l. IX. 'Conveniunt Teucri Mnestheus acerque Serestus:' et eodem libro superius, 'Instant Mnestheus acerque Serestus: Quos pater Æneas, siquando adversa vocarent, Rectores juvenum, et rerum dedit esse magistros.' Ad reginam enim cuncti delecti navibus adcurrerant. *Pier.*

Ilionea petit dextra, lævaque, &c.] Vide studium. Sic fieri solet in adventu. Sidonius epist. II. 3. 'irruentium tumultuoso diriperis amplexu:' et epist. II. 11. 'Protinus cuncti non modeste, neque singuli, sed propere ac catervatim oscula ac dexteras mihi dederunt.' Sed Æneas, qui tam avidus in amplexandis amicis, vide, ut nunquam Didonem attingat. Hoc jam expendi; sed revocavi notans Homerum, apud quem parum caute Ulysses tetigit genua Aretæ reginæ: 'Ἀμφὶ δ' ἄρ' Ἀρήτης βάλε γούνασι χεῖρας Ὀδυσσεύς. Si quis defendat ex more supplicum, nescio an possit, præsertim præsente Alcinoo. *Cerda.*

Ilionea petit dextra, lævaque, &c.] Hoc effusum gaudium attingit Sil. Ital. l. II. 'Has inter species orbatum classe suisque, Æneam pulsum pelago, dextraque precantem Cernere erat: fronte hunc avide regina serena Infelix, ac jam vultu spectabat amico,' &c. *Emmeness.*

617 *Obstupuit*] Animo perculsa est: quod jam futuri amoris est signum. *Servius.*

Obstupuit] Visa ejus forma, et cum casum ejus vehementer miraretur, quomodo liberari potuerit, et ad ipsam, nulli visus, pervenire. *Donatus.*

Primo aspectu] Id est, pulchritudine. *Servius.*

Sidonia] Pro *Tyria*, a vicinitate. *Id.*

Obstupuit primo, &c.] Piget dicere, pendere ista ex imitatione Homeri, imo superant Homerum longissime, apud quem, cum e nube Vlysses prodiit, qui aderant, *θαύμαζον admirabantur*. Noster *stuporem* maluit. Sed præcipua victoria posita in his, quæ sequuntur. Nam post stuporem Dido, magnis affectibus omnia interserit, ab illo versu, *Quis te, nate Dea, per t. &c.* Non sic Alcinous; primum enim hujus verbum post casum illum admirabilem, hoc est, Ποντόνοε κρητῆρα, &c. ubi jubet Pontonoum craterem miscere, et distribuere omnibus, u'

fiat libatio Jovi (nescias cur hic τερπικεραύνῳ) qui supplices benigne prosequitur. Lege quæ sequuntur, et frigus merum invenies, nihil fervens affectibus. Pari frigore rem eandem exsequitur Apollonius, Arg. l. III. Hic volo scias, Asperum explicantem Salustii locum hunc, *rumore primo*, sentire, *primo* poni adverbialiter, quod firmat Virgiliano hoc *primo aspectu*, ubi etiam *primo* adverbialiter ponitur. Defendi potest, inest enim concinnitas inter *primo*, et *deinde*. Cerda.

618 *Casu deinde*] Id est, miseratione. *Servius.*

Et sic ore locuta est] Pleonasmos. Ut, 'Vocemque his auribus hausi.' *Idem.*

619 *Quis te, nate dea*] *Quis*, *qualis*. Admirantis enim est, non interrogantis: ut, 'Quis globus, o cives?' Non enim interrogat ille, qui nuntiat: hoc autem Dido, ut post indicat, ex Teucri narratione cognovit. *Idem.*

Quis te, nate dea] Ex his verbis ostendit, aliquam sui generis notitiam habere, et quamvis hoc apud Æneam possit esse mirabile, ait indigne illum pati, ut, dea genitus, tempestate ad regiones sævas delatus sit. *Donatus.*

Per tanta pericula] Miratur pericula in eo, quem potentia numinis tueri debuit. *Idem.*

Quis te, nate dea, per tanta pericula c. Insequitur] Quæ, vel quanta fortuna te exercet! θαυμαστικῶς. Nova locutio, ait Scaliger IV. 16. *Taubmann.*

620 *Quæ vis*] Qualis. *Servius.*

Inmanibus oris] Ut Salustius, 'Mare sævum,' (id est) *importuosum*. Non ergo de suo regno ait, sed illas oras significat, quas Ilioneus ait, 'per invia saxa dispulit.' *Idem.*

Applicat] Secundum præsentem usum, per *d* prima syllaba: secundum antiquam autem orthographiam, quæ præpositionum literam consonam, in vicinam mutabat, per *p*: secundum vero euphoniam, per *a* tantum. Præpositio enim, cum ad compositionem transierit, aut vim suam re[...] *Indico*: aut mutat ultimam [...] ut *Sufficio*: aut perdit, ut *Co*[...]

621 *Tune ille Æneas*] Et h[...] rativum, non interrogativu[...] autem honoris est; ut, 'sic ille monebat:' vel *tune ille* beneficium Veneris admirar[...] quem adamatura est. *Idem.*

Dardanio Anchisæ] Bene [...] cum multis enim Venus co[...] Sed sciendum Anchisem, u[...] loquitur, pastorem fuisse, et amato Venerem concubuisse. Æneas circa Simoin fluvium n[...] Deæ enim vel Nymphæ e[...] circa fluvios, vel nemora: q[...] jactaret Anchises, afflatus est oculoque privatus est. *Idem.*

Anchisæ] Sunt qui *Anchise* [...] timo legant: verum antiqu[...] plaria, *Anchisæ* scriptum ha[...] quisitivo casu. *Pierius.*

Anchisæ] Æneas ortus a V[...] Anchisa, notior, quam ut hic firmari, ex Ovid. in Fast. ex [...] sæpe, ex Ennio, Annal. I. ex [...] *Cerda.*

622 *Genuit Simoëntis ad un*[...] pas multas fluviorum ortus non pauci insignes fecerunt; Homeri natales Meletis ripa Melesigenes Poëta dictus fuit admodum Heroum multorum origo ad auctores fluvios p[...] Poëtis et historiographis rel[...] *Gignere* autem proprie patris *rere* matris: ut tamen γεννᾷν [...] Græcis confunduntur; ita et cum utrique parentes τοκεῖς dicantur promiscue. *Germa*[...]

Genuit Simoëntis ad undam] ab Idæo monte demittitur, fa[...] natura majus flumen, de quo 18. Æneam filium esse Anc[...] Veneris annuit Hesiod. in Th[...] 1008. sed Ἴδης ἐν κορυφῇσι, eni[...] nerem. De iis, qui ex diis [...] sunt, vel provenisse dicuntur fluminum, Poëtarum testimon[...]

plurima sunt, ut facilior esset ablutio. Stat. Thebaid. l. I. 'Namque ut passa Deum Nemeæi ad fluminis undam, Bis quinos plena cum fronte resumeret orbes, Cynthia, sidereum Latonæ feta nepotem Edidit.' Sic Homerus ad Meletis fluminis ripas, ut Valer. Argonaut. l. VI. editus fertur: 'Scythicis quem Juppiter oris Progenuit, viridem Maracen, Tibisenaque juxta Ostia.' *Emmeness.*

628 *Atque equidem*] Exponit quomodo hæc scierit. *Donatus.*

Teucrum Sidona venire] Quidam *memini venire*, pro *memini venisse* accipiunt. Historia tamen hoc habet: Herculem cum Colchos iret, perdito Hyla, qui aquatum profectus, ut fabula loquitur, a Nymphis adamatus, raptus est; ut veritas habet, lapsus in fontem altissimum necatus est; et post peragratam Mysiam, navibus Trojam venit. A cujus portu, cum eum Laomedon arceret, occisus est: et ejus filia Hesiona, belli jure sublata, comiti Telamoni tradita est, qui primus ascenderat murum; unde Teucer natus est. Nam Ajacem, ex alia constat esse procreatum. Tunc Hercules, Priamum quoque redemptum a vicinis hostibus, in paterno regno locavit. Unde et Priamus dictus est, ἀπὸ τοῦ πρίασθαι, *emo*. Cæterum quæ de liberata dicunt Hesiona, constat esse fabulosa. Sed Teucer, cum, Troja eversa, sine fratre esset reversus, qui se furore, propter perdita Achillis arma, interemerat; vel, ut alii, quia non defenderat Ajacis fratris interitum, vel quia ossa fratris non retulisset; ut nonnulli, quod Theomissam concubinam, vel ejus fratris filium Eurysacen ad avum Telamona de Troja secum non reduxerit; quia ille alia navi vectus, felicius navigaverat; Salamine pulsus a patre, Sidona venit: ex quo Dido cuncta cognovit. *Servius.*

Atque equidem Teucrum, &c.] Præoccupatio, quomodo illa sciat genus Æneæ. De Teucri autem exilio, et cur Salamine urbe et insula pulsus sit a patre, et quomodo item Sidonem venerit, et Beli minoris, qui pater erat Didonis, auxilio urbem patriæ cognominem in Cypro condiderit, deque aliis multi multa passim tradidere. Horat. Od. I. 7. Cicero De Orat. I. et II. Lactant. I. 21. Euripides de Helena. Plutarchus, Hyginus, Sophocles in Ajace. Dictys Cretensis, et quis non? *Petentem* autem dicit: quod certa erant illa regna et oraculo promissa. De incertis enim dixisset, *Quærentem*. Bene Horat. 'Nil desperandum Teucro duce, et auspice Teucro: Certus enim promisit Apollo Ambiguam tellure nova Salamina futuram.' Et bene Cyprum *opimam* dixit: ut enim insularum maxima, quippe novem olim regnorum sedes; ita dives erat et miræ fertilitatis: unde et μακάριος Græcis dicebatur. Erat et luxui dedita; et proinde Veneri sacra, quæ etiam a potissima ipsius urbe Cythera, nomen est sortita. Dicebatur et *Deliciarum mater*. Quam et Romani, ob gravem rerum opulentiam, postea ceperunt. *Taubmann.*

Sidona] Urbem esse Phœniciæ, inque Assyrii maris littore positam scribit Achilles Alexandrin. l. I. consentit Strabo l. XVI. Σιδὼν ἐπὶ εὐφυεῖ λιμένι τῆς ἠπείρου τὴν ἵδρυσιν ἔχει: *Sidon situm habet in pulcherrimo continentis portu.* Eadem Ptolemæus scribit, et esse urbem Palæstinæ. Congruit nomen. *Sidon* enim Phœnicum lingua piscem significat, inde hoc nomen urbi datum, quæ juxta mare. Nulla in Vate est contradictio, si expendatur. Venit Teucer Sidonem, ad Belum pro auxilio, sed, ibi Belo non invento, ivit ad Cyprum, ubi tunc Belus: vel quod potius duco, venit Teucer Sidonem, ubi vere erat Belus, qui cum tunc per suos duces, et exercitum Cyprum vastaret, eo Teucrum misit, ut urbem conderet. *Cerda.*

Sidona] Πόλις φοινίκης Stephano. Pomponio Melæ II. 12. ‘opulenta Sidon, antequam a Persis caperetur, maritimarum urbium maxima.’ *Emm.*

625 *Genitor tum Belus*] Quidam alium patrem Elissæ dicunt. *Serv.*

Opimam] Pro *opulentam* nonnulli accipiunt. *Idem.*

626 *Vastabat Cyprum*] Quam subactam, concessit Teucro: ex responso Apollinis illuc perrexerat, ut in ea conlocaret imperium, qui eam civitatem Salaminem ex nomine patriæ ibi condidit; licet alii dicant, ab ipso Teucro Cypri superatos incolas, et sic conditam civitatem; unde *Auxilio Beli* accipi potest, etiam Teucro auxilium a Belo ad occupationem Insulæ præstitum. *Idem.*

Vastabat Cyprum et vict. &c.] Errorem Servii arguit P. Victor. var. lect. XII. 12. non enim concessit Teucro hanc insulam, sed filio Pygmalioni possidendam reliquit. Teucer autem oppidum tantum illius insulæ tenuit, cujus descriptionem tradit Mela II. 7. ‘Cyprus ad ortum occasumque se immittens, recto jugo inter Ciliciam Syriasque porrigitur ingens, ut quæ aliquando novem regna ceperit, et nunc aliquot urbes ferat,’ &c. *Emm.*

Ditione] Potestate; omnis enim potestas dictis constat, id est, imperio, et quærendus nominativus hujus nominis, sed de hac re historia longe aliud continet. *Servius.*

627 *Casus*] Hoc loco, ruinæ: ut, ‘Ceciditque superbum Ilium:’ non fortunæ intelligendus est casus. *Id.*

628 *Pelasgi*] A Pelasgo Jovis et Larissæ filio. *Idem.*

629 *Ipse hostis Teucros*] Trojanorum laudis exaggeratio: qui etiam ab hoste laudantur, et quidam *hostis* singularem, quidam pluralem legunt. *Servius.*

Laude] Pro *virtute* accipiunt; ut, ‘Primam merui qui laude coronam.’ *Idem.*

Ferebat] Laudabat, præferebat. *Id.*

630 *Teucrorum a stirpe volebat*] Propter genus maternum: ut supra dictum est. Et plus est, quod dixit *volebat*, quasi materno gaudens, referret genus paternum. Sane *stirps*, cum de origine dicimus, generis feminini est; ut, ‘Heu stirpem invisam:’ cum de ligno masculini, ‘Sed stirpem Teucri nullo discrimine sacrum.’ *Id.*

631 *Quare*] Scilicet, cum videatis vos non esse incognitos, et morem esse familiæ meæ, ut venientes excipiat, ut Teucer a patre susceptus est. *Donatus.*

Tectis succedite nostris] Ad convivium vocat. Nam jam supra dixit, ‘Urbe, domo socias:’ dicitur autem et tecta succedere; ut, ‘Succeditque gemens stabulis:’ et, ‘Tecto adsuetus coluber succedere.’ *Servius.*

Tectis succ.] Pro eo Apulejus, ‘tectum et larem nostrum lætæ succedite.’ Utrique jungitur casui, ut ex Servio, ad ecl. V. 6. ‘Sive antro potius succedimus.’ *Emmeness.*

632 *Me quoque*] Quemadmodum vos. *Servius.*

Me quoque] Quam nunc videtis felicem, aliquando fortuna depressit, ut non pudeat calamitatum, quæ sunt æquo animo ferendæ. Et quoniam non præsentibus solum consulendum erat, mittit ad absentes munera. Laudat a magnitudine, quod tauri; et a numero, quod viginti. Si enim boves dixisset, imminuisset gratiam. *Donatus.*

Me quoque per multos] Proverb. ‘Conciliant homines mala.’ Cælius XXV. 2. Cic. pro Mur. ‘Hoc natura affert, ut eis faveamus, qui eadem pericula, quibus nos perfuncti sumus, ingrediuntur.’ *Hartung.*

Similis fortuna] Scilicet adversa. *Servius.*

633 *Demum*] Postea. *Idem.*

634 *Non ignara mali, miseris succurrere disco*] Quare non disco? Quia non sum ignara. Bis enim intelligimus *non*, ut supra diximus: sic Salustius,

[illegible]

[illegible] Apud majores nostros [illegible] magistratu [illegible] peragebantur [illegible] Iris [illegible] Dea [illegible] Poeta [illegible] antiquitatis [illegible] Dionem [illegible] colonum [illegible] Quare agit [illegible] succedit nostris [illegible] supra [illegible] quam status vestra est [illegible] primusque mihi nulla discre- [illegible] tur: post actum publicum [illegible] jussisse: nam subjungit. Æneam in regia ducit Tecta: [illegible] templis indicit hono- [illegible] est, jussit fieri supplicatio- [illegible] bene *Indicit*, quia Trojani [illegible] venerant. *Feriæ* aut *legiti-* [illegible], aut *indictæ*. *Indici* autem [illegible], quia paupertas majorum ex [illegible] sacrificabat. Et iterum [illegible] *sacrificia* dicebantur, quæ [illegible] præsens tempus indicebant [illegible] certe de bonis damnatorum. [illegible] *supplicia*, dicuntur *supplica-* [illegible] sunt de bonis supplicia [illegible] Salustius, 'In suppliciis [illegible] magnifici.' Hinc etiam *sa-* [illegible] venerabile et execrandum in-

[illegible]

[illegible] hecatombas sacra a [illegible] facta sunt [illegible] tum animalium, quod sacrificium [illegible] pellabatur: vide Scholiasten Homeri Iliad. [illegible] boum fuit, nam apud [illegible] apud Homerum [illegible] apud veterem Scholiast. [illegible] hoc loco [illegible] id est, ingentia, aspectu horrorem incutientia. [illegible]

639 *Terga suum*] Non declinatio [illegible] litteram hoc loco geminat, sed ratio nominis, in quo est u, sicut et [illegible] mittit genitivum pluralem, non per declinationem, sed quia est in nomine r, ut *patrum*. *Alituum* vero ubi legimus, epenthesis est: sicut *Mavortis*, vel *indupeditum*. Nam *alitum* facit, vel *Martis*, aut *impeditum*. Servius.

Pinguis] Et ergo pingues erant, et ducenta ostendit capita. *Donatus*.

640 *Munera, lætitiamque Dii*] Id est, Liberi patris: ac per hoc vinum.

aut certe, ut multi legunt, *Lætitiamque die*, id est, diei. Nonnulli *Dii* legunt, sicut veteres *faciis fami*. Plautus in Mercatore, 'Quia aut nocti, aut dii, aut Soli, aut Lunæ.' Sane quidam hunc versum intelligi non putant posse, ut est ille, 'Quem tibi jam Troja.' *Servius*.

Munera, lætitiamque Dei] Vinum, quod sufficeret omnibus. *Donatus*.

Munera, lætitiamque Dei] Scil. Bacchi, hoc est, vinum: ut vult Servius. At Corradus, Mittit, inquit, hæc omnia, ut Neptuno sacrificent: quæ res munera lætitiamque *Deo*, id est, Neptuno afferat. Quid hic sint *munera*, V. N. Georg. IV. 534. Alii leg. *die:* alii *dii*, pro *diei:* quasi reliqua missa sint ad usum noctis! De quo copiose Agell. IX. 14. Janus tamen Parrhasius, Epist. 23. contra Agellium cæterosque clarissimis docet argumentis, per *Munera lætitiamque Dei*, περιφραστικῶς intelligendum esse vinum, quod Liber invenit, et quo Trojanorum animi in hilaritatem lætitiamque diffunderentur. Silius: 'Bacchi dona volunt.' Virgilius infra: 'Adsis lætitiæ Bacchus dator,' &c. Vide ibidem plura. *Taubmann*.

641 *At domus*] Ostendit, quod cum hospites recepimus, domus pro eorum meritis est componenda. Ergo cum accipiendus esset Æneas, tantus vir, domum regali luxu per se splendidam, tamen additis multis repentinis ornavit: ergo legendum, *Domus splendida regali luxu:* et interjecta mora dicamus, *Instruitur*. Donatus.

Interior] Quia interim in exteriorem partem Trojanos induxerat: interior melius solito ornabatur. *Idem*.

At domus interior] Dum superiora fierent, pars domus interior, non ea in quam Æneas cum sociis ductus fuerat, regalibus ornamentis instruitur, et fit splendida. Vel dic: quantumvis sit splendida, tamen instruitur: *Corradus*. Constat autem hic locus imitatione illius Catulli, in nuptiis Pelei: 'Ipsius ac sedes, quacunque opulenta recessit Regia, fulgenti splendent auro atque argento, Candet ebur soliis: collucent pocula mensæ. Tota domus gaudet regali splendida gaza,' &c. sed cur, *Interior?* Quia cœnæ luxuriosiores secreto parabantur et in intima domus parte. Sueton. in August. c. 70. 'Cœna quoque ejus secretior in fabulis fuit, quæ vulgo δωδεκάθεος vocabatur,' &c. unde Juven. Sat. II. 95. 'quis fercula septem Secreto cœnavit avus?' De quo loco vide Laur. Ramiretz ad Martial. I. 6. *Taubmann*.

Splendida Instruitur] Pro *instruitur, ut splendida sit*. Servius.

Splendida] Apte et signate, nam *splendor* de conviviis sæpe. Apud Athen. l. I. Antiphanes λαμπροῖσι δείπνοις: et Athenæus ipse l. III, λαμπροτάτην δείπνου παρασκευὴν, *splendidissimum apparatum convivii*. Bacchylides Hymnos amatorios in conviviis dixit φλέγεσθαι. Demum magnificæ epulæ dictæ sunt θαλίαι, inde et θαλίαι παρὰ τὸ θάλλειν, a floribus, quibus convivia florida, opipara, festiva. *Cerda*.

Luxu] Modo abundantia: alibi luxuria. Et notandum, quia affluentiam ubique exteris gentibus dat; Romanis frugalitatem, qui et duobus cibis tantum utebantur, et in atriis edebant sedentes. Unde Juvenalis, 'Quis fercula septem Secreto cœnavit avus?' Et Virgilius, 'Perpetuis soliti patres considere mensis.' *Servius*.

642 *Mediis tectis*] Juxta cottidianam consuetudinem, ait, *mediis:* et si dicamus, 'in media domo sua sedens, turbatus est.' *Idem*.

Mediis tectis] Nam cum multa turba esset accipienda, alibi tot triclinia sterni non poterant. *Donatus*.

Mediisque parant conviv.] Triclinia enim in media cœnatione strata erant, ut ministris liberrimus locus relinqueretur. Ita Æn. III. 'Aulai in medio,' &c. Corradus. *Taubmann*.

r vestes] Labore perboratasque premunt ad ' Et est sermo in comus: sicut, ' Rapuitque mham,' id est, raptim s vestes non illas dicit, ur, sed stragulas, supra tur; sic enim diceban-gulæ. *Servius.*

r] Dissolvit Græca vo-γήματα et τεχνήματα.

tes] i. e. labore per-ecil, εἵματά τ' εὐποίητα: ποίητα φάρη. Ciceroni, ulæ:' nostro inferius . *Ostrum* autem *super*-puram nobilem: *Ostro* sanie illa, sive liquore mchilii, purpura tinge-t igitur vestes ab arti-a. *Taubmann.*

erbo] Claro, pretioso: perbo, aut quia super-*rvius.*

tes, ostroque superbo] s stragulas vocat *toral gulum:* potentiores ute-matis, acu pictis: de s Ciacconius de tricli-*ssnensas.*

argentum mensis] Aut *unt:* aut mensas ar-, *Servius.*

ensis] Adjecit *mensis*, escarium argentum, ne specie esse, quæ longe ensarum. Est multi-udatio. Nam fuit mag-m auro, et miro arti-a ipsius precio certa-, autem gesta majorum orum contemplatione imum tempus conser-

um mensis] Hic *argen-auro* dicit doctissimus nea argentea, et aurea it. Nota Pet. Ciaconii s erit. Admonet ille, argentea aureaque vasa mensarum a veteribus simpliciter *aurum* et *argentum* nominata. Scævola in L. qui uxori. ff. de auro et argent. leg. ' auro legato vasa aurea continentur, et gemmis gemmea.' Plinius xxxiv. 11. ' hoc argenti tota Carthago habuit, illa terrarum æmula, quod nunc in mensarum est apparatu.' Hactenus ille. Adjungo Senecam de vita beat. c. 17. ' Quare ars est apud te ministrare? nec temere, et ut libet, collocatur argentum, sed perite servitur, et est aliquis scindendi obsonii magister?' Tullium in Verr. iv. ' Cœnabat apud Eupolemum, argentum ille apposuerat.' Integra Tullii de sequenti nota: et Fabium declamat. 301. ' apud vos illi greges ministrorum, apud vos aurum et argentum.' Loquitur in re conviviali. Plinium epist. l. iii. ' Apponi hoc cœna non minus nitida, quam frugi in argento puro et antiquo.' Poëta ipse in iii. ' impositis auro dapibus.' Catull. de Nupt. Pel. ' fulgenti splendent auro atque argento.' Ubi sermo est de convivio. Demosthenes de fals. leg. clare dixit, ἐκπώματα ἀργυρᾶ, καὶ χρυσᾶ. Porro morem alium, quem Poëta attingit, observavi jam Ge. l. iv. Exemplis ibi adductis adjice versum, in quo sum, in mensis enim argentum ponit Virgilius, et per argentum intelligit pocula, hæc ergo in mensis apud veteres, non in abacis. Sed et de hoc more postea etiam in hoc libro. *Cerda.*

Cælataque in auro] Insculpta, tamen hoc nomen in principali aliam habet naturam: in derivatione mutat. Nam *Cælum* est, unde operantur argentarii: quod producitur naturaliter. Sed in derivatione mutatur: diphthongus namque est, *cælataque in auro.* Servius.

645 *Fortia facta*] Veteres enim in conviviis solebant fortia parentum facta narrare, quæ hic etiam insculpta dicit. Et hic resolvit Poëta

illud, quod reprehenditur, cur in templo Junonis, non Pœnorum et Græcorum facta depinxerit; scilicet quod suorum res pretiosiore materia signatas habuerit: quæ ibi etiam sculpta erant, mos enim erat veterum. *Servius.*

Cælataque in auro Fortia facta patr.] Mos hic fabricandorum in vasis emblematum notior est, quam ut multis egeat. Tantum itaque subjiciam e Latinis Tullium, qui in Verr. IV. 'Cœnabat apud Eupolemum, argentum ille, ceterum purum apposuerat, ne purus ipse relinqueretur: duo pocula non magna, verumtamen cum emblematis: iste, quasi festivum acroama, ne sine corollario de convivio discederet, ibidem convivis spectantibus, emblemata evellenda curavit.' *Cerda.*

646 *Series*] Ordo connexus. *Serv.*

Per tot ducta viros] A Belo, primo rege Assyriorum: ut, 'Ab antiquo durantia cinnama Belo.' A Belo usque ad Belum, patrem Didonis: qui et ipse Assyrius fuit, quamvis alio nomine pater Didonis fuisse dicatur; sed hic ait, 'Quam Belus, et omnes a Belo soliti:' cum inter patrem et filiam medius nullus existat: et regis nomen ratione non caret. Nam omnes in illis partibus Solem colunt, qui ipsorum lingua *Hel* dicitur. Unde et *Helois.* Ergo addita digammo, et in fine facta derivatione, a Sole regi nomen imposuit. *Idem.*

Antiquæ] In Longobardico exemplari, et in Mediceo, *antiqua* legitur: quod et in aliis aliquot animadverti: idque forsitan non inepte. Malunt tamen multi, *antiquæ gentis* legere: neque id indecenter. *Pierius.*

647 *Æneas*] Sequitur, *Rapidum ad naves.* Cætera per parenthesim dicta sunt. *Servius.*

Consistere mentem] Ab nonnullis legi *mente* Germanus notat, quoniam Cicero *mente consistere,* et in Ant. et ad Q. Frat. dicit: loca sunt obvia. Sed certe vulgaris lectio defendi potest. *Cerda.*

Æneas, neque enim patrius, &c.] Amor non sinit patrem mente esse quieta. Alii l. *mente.* Ita Cicero in Anton. 'Te neque vigilantem, neque in somniis, credo, mente posse consistere.' Item, 'consistere ejus animum, non sinunt.' Notetur φιλοστοργία Æneæ. *Taubmann.*

648 *Rapidum ad naves præmittit Achatem*] Non *præmittit* (nec enim ipse sequitur) sed *prærapidum:* quod ex affectu patris, id est, ejus qui mittit, intelligendum est, non ex Achatis velocitate. Et sic *prærapidum* dixit, quomodo Terentius, 'Per pol quam paucos.' Hoc est *perquam paucos vel.* *Pol* enim, per se plenum est jurantis adverbium: cui præpositio separatim nunquam cohæret. *Servius.*

Præmittit] Non quia esset secuturus: nec intelligitur, *prærapidum mittit,* sed *præmittit,* id est, ante prandium mittit, ut maturius videret filium, et ut afferrentur munera, quæ Didoni dare volens inter epulandum commodissime dabantur. Major enim erat futura convivii voluptas, et præsentia Ascanii, et oblatione munerum. *Donatus.*

649 *Ferat*] Afferat, nuntiet: ut, 'Feret hæc aliquam tibi fama salutem.' *Servius.*

650 *Stat*] Modo est: ut, 'Grajo stant nomine dictæ:' alias horret; ut, 'stant lumina flamma;' et, 'Stabat acuta silex.' Item plenum est: ut, 'Jam pulvere cœlum Stare vident.' Item positum est: ut, 'Stant manibus aræ.' Item placet: ut, 'Stat conferre manum.' Pro loco ergo hic intelligendus est sermo. *Servius.*

Omnis in Ascanio] Nam reliquæ curæ jam semotæ erant. *Donatus.*

651 *Munera*] Hæc convivium gratius factura erant, et poterant ostendere, quanta urbis fuisset felicitas. *Id.*

Iliacis erepta ruinis] Commendat ex loci difficultate: ut, 'Nec tuta mihi

rti.' Item ex longinquitate, s erepta ruinis:' ut Teren- Æthiopia est usque ancilla vius.

Ostendit valde pretiosa, ierunt ex ruinis civitatis borat autem Poëta hoc ser- are, ab Ænea non esse pro- iam, si ornatus Helenæ ex ripuit, bellorum casu, quam iore Trojam prodidisse ma- iet, non pro præmio prodi- pit. *Idem.*

um rigentem] Duram prop- sicut et novas vestes vide- ificat autem tunicæ pal- l secundum Varronem *palla* ab irrugatione, et mobili- est circa finem hujusmodi ὸ τοῦ πάλλειν. *Idem.*

Fuit hæc promissa ad pe- llus eleg. I. 7. 'Fusa sed lutea palla pedes.' Inde loratio *honesta* dicta, facit honestatem promissio, in ison. 'Post hunc personæ, pertor honestæ Æschylus.' jus notat Junius, eam divi- antrorsum, et nodis, ac ulis astringi solitam. Fuit , ut apparet ex Virgilio aliquando virorum, ut ex ill. II. 'Si decet aurata estigia palla Verrere.' Ea- : Mercurium Theb. l. VII. rea grandine multa Palla, ll bene protegit umbra rda.

roque] Signis aureis, ut, : et monteis.' *Servius.*

roque] Id est, explicante is aureis, ut illud, 'pateris auro.' Ab auro, quo palla dicta est Statio *aurata*, t. Loca jam attuli. Huc a Lilii dictam, φλογοειδῆ. reus flammeus. *Cerda.*

] Propter duritiem auri. fortasse (ait Germ.) ad eam, quæ ὀρθὴ ἐσθὴς, quæ ita erat contexta, ut veluti rigens staret, qua novæ nuptæ induebantur, quamque liberis parentes ominis causa conficiendam curabant. Rectæ tunicæ elegans testimonium est in Plinio VIII. 48. ut Virgilius *rigentem auro*, ad verbum Pindarus φιάλαν χρυσῷ πεφρικυῖαν. *Idem.*

Pallam signis auroque rigentem] Id est, signis aureis asperam. Palla vestitus mulieribus proprius, et quidem honestis, ut Non. Marcell. post ad Citharœdos, Tragœdos, Saltatores translatus. Describitur accurate a Ferrario de re vestiaria III. 18. Figuram esse docet Salmasius in *signis auroque* ἓν διὰ δυοῖν, pro signis aureis. Notatur Darii luxus a Curtio III. 3. 'pallam auro distinctam aurei accipitres, velut rostris inter se corruerent, adornabant:' pro eo Maro *signa* et *aurum* ponit: illas notas sive signa Latini *claros* nominant (ut Quintil. VIII. 5.) *plumas*, Gr. σημεῖα, ποικίλματα. Plura, quem unum in his recte consulis, Salmasius ad Scriptor. Hist. Aug. vol. II. p. 85. apud Hackios. *Emmeness.*

653 *Et circumtextum velamen*] Cycladem significat. *Servius.*

Acantho] Herba, *Acantho*, id est, flexibili virgulto; in cujus imitationem arte vestis ornatur. Varro ita refert, 'Ctesias ait in India esse arbores, quæ lanam ferant. Item Epicadus in Sicilia, quarum floribus cum dempti sunt aculei, ex his implicitis mulieres multiplicem conficere vestem: hinc *vestimenta acanthina* appellata.' *Id.*

Et circumtextum croceo velamen Acantho] Erroris insimulat Salmasius in Plinian. Exercit. p. 300. Servium male interpretantem de *vestimentis Acanthinis*, quæ tota ex lanugine florum texta fuerunt, cum hic croceo Acantho velamen circumtextum, vel ut vs. 711. *pictum*, tunica sit per extremitatem oræ infimæ limbum habens croceum, ad instar acanthi flexibilis virgulti. Immo ἄκανθον Græci etiam vocavere hujusmodi limbos vestium,

teste Hesychio, apud quem ἄκανθος περίρραμμα ὑφασμένον. *Emmeness.*

654 *Ornatus Argivæ Helenæ; quos illa Mycenis*] Hic quoque commendatio muneris a persona, quæ et in fuga magni fecerit. *Servius.*

Argivæ] A vicinitate dixit *Argivæ*. Et paulo post *Mycenis:* cum Spartana fuerit, quæ civitas est in Laconia. Nam legimus, 'Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter.' Et vide jam omen infœlicitatis futuræ: cum adulteræ suscipit munera. *Idem.*

Argivæ Helenæ] Hanc adeo formosam fuisse dicunt, ut ejus forma, redacto maximo peritissimorum pictorum in unum numero, propositis etiam formosissimarum mulierum nudis corporibus, pingi nequiverit: ergo quæcunque erat formosa, ab ea appellabatur *Helena.* Sed Virgil. *Argivæ* dixit, ut de illa sola intelligeretur. *Donatus.*

Argivæ Helenæ] Lycophr. ἀργείαν κύνα, τριάνορα κόρην eandem vocat. Argivam autem Helenen vocat, non quod Argis nata sit, oppido, non ita longe Mycenis distante, in Peloponeso, sed quod Argos non solum pro urbe, sed pro Peloponesi tota regione usurpatum sit, ut docet Strabo l. VIII. Helena autem filia Tyndari regis Laconiæ fuerit, Lacedæmonem autem Peloponeso contineri non dubium sit; sed non solum Peloponesiacos, sed Græcos omnes Argivos dictos ex æquo, est auctor Plutarch. ἐν ῥωμαΐ. in cap. διατί τοῦ μαΐου μηνὸς ἀπὸ τῆς ξυλίνης γεφύρας εἴδωλα ῥιπτοῦντες ἀνθρώπων εἰς τὸν ποταμὸν ἀργείους τὰ ῥιπτούμενα καλοῦσι. Hom. Il. B. ἀργείην, ἑλένην, ἧς εἵνεκα πολλοὶ ἀχαιῶν Ἐν τροίῃ ἀπόλοντο· ubi Eustathius: ἐνταῦθα δὲ καὶ ἀργείαν τὴν λακωνικὴν ἑλένην λέγει, ὡς καὶ τῆς λακεδαίμονος ἄργους καλουμένης, καθάπερ καὶ ὅλη ποτὲ ἡ πελοπόννησος. Et idem in eum locum Od. Δ. καὶ κέν οἱ ἄργεϊ νάσσα πόλιν, ἰστέον δὲ ὅτι ἄργος κἀνταῦθά φησιν, ἢ τὴν πελοπόννησον, ἢ καὶ τὴν ὑπὸ τῷ μενελάῳ χώραν, ὅθεν καὶ ἑλένη ἀργεία ἔστι ἐλέχθη, καὶ μετ' ὀλίγα δὲ, ἡ ἄλλως μὲν λάκαινα, κατὰ δὲ τὸ ὅλον πελοποννησία. Notat insuper idem Eustathius Peloponesum et Spartam a dignitate partis dictas, Argos autem Achaicum, Pelasgicum, Iasum, Hippion, et Hippoboton, ad differentiam Amphilochici, Thessalici, Cilicii, Macedonici, Nisyrici, Troezenii, et aliorum nonnullorum. *Germanus.*

655 *Pergama cum peteret*] Eo tempore, quo a Paride sollicitata est Helena, Venere faciente, quæ ei in præmium pro victoria, quam de malo aureo acceperat, alienum matrimonium concilians, sicut nota fabula omnibus traditum est: quamvis vera historia hoc habere dicatur, non sollicitatam a Paride Helenam, sed cum non ei consentiret, ut, absente eo tempore Menelao, sponte eum sequeretur ad Trojam, expugnata civitate, vi a Paride sublatam: unde factum est, ut Paris, timore, ne, qui eum sequerentur, non recto itinere properaret ad patriam, sed diverteret ad Ægyptum, et ad regem Proteum veniret; qui cum esset sacrificus, et agnovisset alienam uxorem, a Paride raptam, duci eam dicitur subtraxisse; et nescio quibus disciplinis phantasma, in similitudinem Helenæ formatum, Paridi dedisse, quod in II. plenius invenies. *Servius.*

Inconcessosque Hymenæos] Et fato et legibus. Hymenæus autem, ut alii dicunt, deus est nuptiarum. Ut alii, quidam juvenis fuit, qui die nuptiarum oppressus ruina est: unde expiationis caussa nominatur in nuptiis. Sed falsum est: nam vitari debuit magis nomen extincti. Sed hoc habet veritas: Hymenæus quidam apud Athenas, inter bella sævissima virgines liberavit: quam ob caussam nubentes ejus invocant numen, quasi liberatoris virginitatis. Hinc etiam apud Romanos Talasio invocatur. Cum enim in raptu Sabinarum, plebejus quidam raptam pulcherrimam duceret: ne ei

aliis, Talasionis eam
me simulavit: cujus
nullæ tuta virginitas.

Hymenæo] Historia
dolescente Atheniense:
ratis virgines in liber-
erit: in antiquis ple-
dicibus manu scriptis
quare vereor, ne illa
Pierius.
Hac forma Arnob. l. I.
ris flammas, et furiales
litates.' Cerda.
] Secum exportaverat.

Iam cum esset regis
letissima, et iret ad
præcipuas, secum abs-
ram se sperans, prop-
dulterium; propterea
æos Hymenæos. Don.
a et Græci ἐκφέρειν di-
betulerat. Taubmann.
mirabile donum] Vel
; vel quod ei Jupiter
ius.
] Ut tam pulchra, nisi
ri non potuissent: et
ur, miratos esse, qui
duxit autem, ut his
mus adultera formosior
Ergo superabant for-
i non potuit, pulchrio-
unt. Donatus.
le donum] Vel, quod
quod ei Juppiter de-
Jove in cygnum con-
nata ovum peperit:
unt Castor, Pollux, et
dicit, mirabile; notat
ntiam: videturque in-
Ledæ textum fuisse.
In ejusmodi muneribus
ficum meminisse. Ita
mache chlamydem As-
ait, 'Accipe, et hæc
m monumenta mearum
e. et Æn. IV. 'Tyrio-
urice læna Demissa ex

humeris; dives quæ munera Dido Fecerat, et tenui telas discreverat auro.' Taubmann.

657 *Præterea sceptrum, Ilione*] Bene offert munera, apta personis: sicut etiam Latino, in septimo. *Servius.*

Ilione quod gesserat olim] Quia etiam feminæ sceptro utebantur. *Gesserat* autem, ut, 'hoc Priami gestamen erat.' Et quæritur utrum hoc sceptrum de Thracia, an de Troja sublatum: quidam Æneæ ab Iliona datum dicunt; sed quamvis apta nupturæ reginæ sint munera, tamen futurorum malorum continere omen videntur. *Servius.*

658 *Maxima natarum Priami*] Quia ante etiam fœminæ regnabant: præsertim primogenitæ; unde ait *Maxima*. Hæc autem uxor Polymnestoris fuit, quæ post captum Ilium, ejecta a viro, manu sua interiit. *Idem.*

Maxima] Solent enim religiosi parentes, quæ habent optima, filiis deferre majoribus. *Donatus.*

Maxima natarum] Sic Hom. Il. Z. de Hecuba: Λαοδίκην ἐσάγουσα θυγατρῶν εἶδος ἀρίστην. Idem Il. A. πρεσβυτάτην δὲ θύγατρ' εἶχε ξανθὴν ἀγαμήδην. Ut autem hic sceptrum dat Ilionæ; sic et Hom. Od. Z. Nausicaam vivo utroque parente reginam vocat: σφαῖραν ἔπειτ' ἔῤῥιψε μετ' ἀμφιπόλων βασίλεια. Vide eum locum Æn. IX. 'Tumidusque novo præcordia regno:' et illum: 'regina sacerdos,' 'regis filia.' *Germanus.*

Maxima natarum Pr.] Erat *Ilione* filia Priami, uxor Polymnestoris Thracum Regis. De qua Pacuvius fabulam scripsit. Vide Hyginum c. 109. *Gesserat olim*, dicit: ut intelligatur vel jam nupta; vel, antequam nuberet. Ferebant enim ea et inferiores personæ, teste Homero. *Taubmann.*

Colloque monile] Ornamentum gutturis: quod et *segmentum* dicunt: ut Juvenalis, 'Segmenta et longos habitus.' Licet *segmentatas vestes* dicamus: ut ipse, 'Et segmentatis dormisset

parvula cunis.' *Servius.*

659 *Baccatum*] Ornatum margaritis. Dicimus autem et *hæc margarita*, et *hoc margaritum*, et *hæc margaris*, quod Græcum est; quo modo Nais. Sane multi separant gemmam et margaritam: ut Cicero, 'Nullam gemmam aut margaritam:' et *gemmas* volunt dici diversi coloris: *margaritas* vero albas: vel *gemmas* integras, *margaritas* pertusas. *Idem.*

Baccatum] Neque hæc dissimilia esse debebant, quæ optimus pater et ditissimus, maximæ filiæ dederat. *Donatus.*

Monile Baccatum] Perspectum habuit Æneas feminarum ingenium, quæ solent esse φιλόκοσμοι. Una Eriphyle, Talai filia, exemplo est, et instar omnium, quæ maritum, latentem, ne ad bellum proficisceretur Thebanum, prodidit, corrupta monili, quod Veneris olim fuerat, cujus impotentiam perstringit Ovid. in Ibin. 354. et legendus Cic. de invent. I. 50. et in Verr. IV. 18. *Baccatum* est *gemmosum*, ut Apulej. l. v. vel ut Suet. in Galba c. 18. 'monile margaritis gemmisque consertum,' Gr. λιθοκόλλητος ὅρμος, et apposite admodum Ælian. var. hist. XII. 1. tale monile, quale hoc loco describitur ἄξιον esse dicit ἢ θυγατρὸς βασιλέως ἢ μητρὸς, *vel filia vel matre regis dignum esse: baccatum* a *bacca* dicitur, id est, margarita, ut Salmas. Plin. exerc. p. 531. et 1124. *Emm.*

Duplicem gemmis auroque coronam] Duplicem, aut latam: ut, 'Duplici aptantur dentalia dorso.' Item, 'aut duplex agitur per lumbos spina.' Aut re vera, duplicem gemmis et auro. Sane immiscet Romanam consuetudinem, coronis enim fœminæ utebantur. *Servius.*

Duplicem gemmis auroque coronam] Hic videtur Maro alludere ad gemmis contextas coronas, quæ Chrysostomo λιθοκόλλητοι στέφανοι. Scilicet præcipuum inter hospitalia dona coronam veteres habuerunt: unde Tacit. Ann. l. XIV. 'Nec multo post legati Tygranocertæ missi patere mœnia afferunt, intentos populares ad jussa, simul hospitale donum coronam auream tradebant.' *Germanus.*

Duplicem gemmis auroque coronam] Notat Passchalius de coronis IX. 7. reges regibus talia dona misisse. Cyaxares inter alia munera, Cyro missa, voluit esse coronam regiam, auream, distinctam pretiosissimis lapillis: in hac autem corona, Didoni dono data, auro etiam intertextæ fuerunt gemmæ. Duplex ejus fuit contextus, unus aureus, alter gemmeus, sed uterque ita mixtus et compactus, ut unus esset. Turneb. autem duplicem coronam ab antiquis nuptialem dici suspicatur XXIX. 4. ad differentiam virginalis, quæ simplex forte fuit. *Emmeness.*

660 *Hæc celerans*] Celeriter facere cupiens. *Servius.*

Hæc celerans] Laudat hominis diligentiam. *Donatus.*

Hæc celerans] Ut supra active sæpe *properare*, exemplo Græcorum, qui σπεύδειν et ταχύνειν ita usurpant. *Germanus.*

Hæc celerans] Ubi Grammaticorum neutra? Ex Vechner. Hellen. p. 79. expromo Maronis Æn. VIII. 90. 'Ergo iter inceptum celerant,' &c. Cui adjunge hoc, quod v. 609. 'Illa viam celerans,' &c. sic 'accelerare sibi aliquid' apud Corn. Nepotem vita XXV. 22. *Emmeness.*

661 *At Cytherea*] Ab insula, quæ numero tantum plurali dicitur: ut, *Sunt alta Cythera.* Servius.

At Cytherea] Id est, dum hæc gererentur. Necessaria metuentis Veneris deliberatione, cujus æstus augebat consideratio loci, temporis, et personæ, erant ab Achate perficienda jussa. Et periculosum erat credere nepotem eidem periculo, in quo erat Æneas: ne tota simul progenies interiret. Nam quamvis Trojani essent humane suscepti, metuebatur tamen,

fallax natura Tyriorum et stimulus Junonis: ne ipsa opportunitatem loci, et occasionem temporis nacta, terra opprimeret, quos mari extinguere non poterat. Artes ergo novæ, id est, consilia elaborata exquiruntur, ut Ascanius non pergeret, et tamen Achates jussa faceret. Fallit ergo omnes, et profert Æneæ amorem, sibi concilians Didonem: nam neque Æneas iratæ resistere potuisset exigua substantia, neque convulsis navibus et in hieme effugere. *Donatus.*

Novas artis] *Ars τῶν μέσων* est: unde sine epitheto male ponitur. Veteres autem *artes* pro dolis ponebant. Et Terent. in Heautont. ‘Quendam offendi ibi militem, Ejus noctem orantem: hæc arte tractabat virum.’ Item in Phormione, ‘Artificem probum:’ nam et Græci dolos, technas dicunt, ut in Æn. II. ‘Perjurique arte Sinonis:’ ut bonas *artes*, malasque *artes* dicamus. *Servius.*

Versat] Pectus esse sedem sapientiæ et consilii, efficiunt verba Valer. Max. VII. 2. ubi loquens de Biante, qui fugiens portabat secum omnia sua bona, id est, sapientiam; signate ait: ‘pectore enim illa gestabat, non humeris.’ Plauti Epid. ‘sapit hic pleno ore:’ in Milit. ‘cui sapiat pectus:’ in Mostell. ‘mihi in pectore consilii quod est:’ et Bacchid. ‘versipellem frugi convenit esse hominem, pectus cui sapit.’ Idem jam cor, jam animum usurpat ad eandem rem. Nam in Mostell. ‘Dum mihi senatum consilii in cor convoco:’ et in Milit. ‘Dum ego mihi consilia in animum convoco.’ *Cerda.*

662 *Faciem mutatus*] Non figura est. Quod autem addidit et *ora*, perissologia est. *Servius.*

663 *Donisque furentem Incendat reginam*] Incendat et furere faciat; ut, ‘Animumque labantem Impulit.’ *Implicet* proprie ait: *Impliciti* enim morbo dicuntur, nam et amor morbus. *Servius.*

664 *Ossibus implicet ignem*] Scalig. IV. 16. Multa alia verba sunt, *ingerat*, *induat*: sed illud plenius. Ita paullo post, et ‘cingere flamma.’ *Taubmann.*

665 *Quippe domum timet ambiguam*] Modo incertam. In qua habitat mutabilis fœmina: ut, ‘Varium et mutabile semper Fœmina.’ Item Juno in quarto, ‘Suspectas habuisse domos Carthaginis altæ.’ Alias, *ambiguam*, pro gemina dupliciquc accipitur: ut, ‘Agnovit prolem ambiguam.’ *Serv.*

Ambiguam] Παλίμβολον καὶ ἄπιστον: de qua ambigas, Græcisne an Trojanis faveat. Atque hanc suspicionem egregie Veneri exprobrat Iuno Æn. IV. ‘Nec me adeo fallit, veritam te mœnia nostra Suspectas habuisse domos Carthaginis altæ.’ Et sane Plato monet IV. de Legibus, Vicinitatem etiam maris officere morum integritati. *Taubmann.*

Tyriosque bilinguis] Fallaces. Nec enim ad linguam retulit, sed ad mentem. *Servius.*

Tyriosque bilinguis] Διγλώττους, διχομύθους, διπλοῦς, fallaces et subdolos. Et potest allusum videri ad duplicem linguam, qua Pœni utebantur, Tyriam et Libycam. Inde et Plautus in Pœnulo, v. 2. Hanonem ut bilinguem, dicit esse, ‘bisulca lingua, quasi proserpentem bestiam.’ Et tales qui sunt, plerunque habentur veteratores. Jam, *Punica fides*, et *Phœnicum pacta*, proverbio locum fecere. Vide Turneb. x. 24. *Taubm.*

Tyriosque bilinguis] Sic *homo bilinguis* apud Phædr. fab. II. 5. non ea notione, qua Ennius dixit ‘bilingues,’ ‘brutates,’ qui et Osce et Græce loqui erant soliti. Vide Sext. Pomp. de sign. verb. *Emmeness.*

666 *Atrox*] Primo quantum ad Venerem pertinet, sæva; non quia ita de ea Poëta judicet. *Servius.*

Sub noctem cura recursat] Circa noctem. Et sciendum, quia cum tempus significatur, *Sub*, præpositio accusati-

vo cohæret: ut, 'Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese Diversi rumpunt radii.' Et bene *Sub noctem cura rec.* quia vehementiores curæ, vel circa noctem, vel per noctem sunt. *Recursat*, recurrit et revertitur, quasi semper in mentem venit. *Idem.*

Cura recursat] Cura illa, quæ propter Iunonis odia nata erat, recursat quotidie sub noctem: *Corradus.* Poëta *παλιμπετεῖς μελεδῶνας*, q. d. *retrolapsas curas* vocat. Ita *δυσκηδὴς νὺξ ἡ δύσφροντις καὶ δυσφύλακτος, καὶ μὴ ἀναπαύσιμος* dicitur. Propert. l. IV. 'At mihi cum noctes induxit vesper amaras.' Jam vox *recursat*, inquit Scaliger, et frequentiam recurrendi notat, et sonum dat. *Taubmann.*

667 *Ergo his aligerum dictis affatur Amorem*] *Aligerum*, compositum a Poëta nomen. Sane Latini deum ipsum *Cupidinem* vocant: eo quod facit amorem. Sed hic imitatus est Græcos: qui uno nomine utrumque significant. Nam Amorem dixit deum: sed discrevit epitheto. Sane nomen hoc, ratione non caret. Nam et quia turpitudinis est stulta cupiditas, puer pingitur: ut, 'Inter quas curam Clymene narrabat inanem,' id est, amorem. Item, quia imperfectus est in amantibus sermo, sicut in puero: ut, 'Incipit effari, mediaque in voce resistit.' Alatus autem ideo, quia amantibus nec levius aliquid, nec mutabilius invenitur; ut in ipsa probatur Didone. Nam de ejus interitu cogitat, cujus paulo ante amore deperibat; ut, 'Non potui arreptum divellere corpus.' Sagittas vero ideo gestare dicitur, quia et ipsæ incertæ velocesque sunt.' Et hæc ratio pene in omnibus aliis numinibus, pro potestatum qualitate formatur. *Serv.*

668 *Nate, meæ vires*] Aut quia Veneria voluptas exerceri sine amore non potest: aut, secundum Simonidem, qui dicit Cupidinem ex Venere tantum esse progenitum. Quamquam alii dicant, ex ipsa et Marte: alii ex ipsa et Vulcano: alii vero Chai et primæ rerum naturæ eum esse filium velint. Sane et hic persuasoriam agit, sicut superius, ubi Juno ad Æolum loquitur, *Æole namque tibi*: sed ibi, quia dea cum homine loquebatur, principio opus non fuit: hic vero principio usus est, quia Dea cum Deo loquitur, ad benevolentiam comparandam. *Nate*, ab indulgentissimo nomine causa amoris, *Mea magna potentia.* Quid possit facere, *Qui tela Typh. temn.* Pro quo, *Frater ut Æn. pelago tuus.* Contra quem, *odiis Jun. iniq.* Nam quod dicit Frater tuus, non filius meus, ostendit ei etiam profuturum, qui rogatur. Nam ex eo genere est illud, *Et nostro doluisti sæpe dolore.* Quæritur causa, *Hunc Phœnissa tenet D.* Timor ipsius; *Et vereor quo se Jun. v.* Rem ipsam, *Quocirca cap. a. d.* Modus, *Qua facere id p.* Quamdiu, *Noctem non ampl. u.* An difficile sit, *et notos pueri p. i. v.* Quomodo, *ut cum te gremio a. l. D.* Subito amabit, *Occultum inspires ig. f. q. v.* Nihil promisit, quid enim promitteret Deo? *Servius.*

Nate] Id est, solus, qui Jovis contemnis fulmina, quæ diis cæteris solent esse terrori. *Idem.*

Nate] Breviter omnia consilia sua exprimit, et, quomodo fieri possit, ostendit: et honestum facile, et necessarium demonstrat. *Donatus.*

Meæ vires] Vindicat sibi necessitudo parentum, quicquid liberi possunt. Et docet inter filios et parentes tale debere esse volendi et nolendi studium, ut, in multis licet corporibus voluntas una et necessitudinis vinculum indistinctum, integrumque perduret. *Donatus.*

Nate] Scribendum hic *gnate*, non *nate*, Pierius notat, et Achilles Statius c. 18. observationum: juvat Catullus, ad quem in geminatione allusit procul dubio Noster. Ille de Nup. Pel. 'Gnate mihi longa jucundior unice vita, Gnate.' Atqui in Catullo

doeti omnes legunt *gnate*. Cerda.

Nate, meæ vires, mea sola potentia] Haud dissimilem legas locutionem apud Stat. Silv. l. I. 'Sed dabitur juveni, cui tu, mea summa potestas Nate, cupis:' et sic Venus amorem appellare introducitur ab Ovidio Metam. v. 363. 'videt hunc Erycina vagantem Monte suo residens, natumque amplexa volucrem, Arma, manusque meæ, mea, nate, potentia, dixit.' *Emmeness.*

Solus, Nate, patris] Hic locus contra vulgum ita distinguendus est, cum Servio, Donato, Fabricio, aliisque, ut dictio *Solus* ad posteriora referatur: *Solus Nate, &c.* Taubmann.

Solus Nate patris] Hic vocativus cum recto; ejus structuræ exempla dabit Sanct. in Minerva p. 82. *Emmeness.*

669 *Patris summi*] Nunc quidem de Jove proprie dixit. Sciendum tamen pro qualitate rerum, vel personarum, summum deum dici, vel patrem. Nam summum unusquisque putat esse eum, quem colit: ut, 'Summe deum sancti custos Soractis Apollo.' *Servius.*

Typhoëa] Multi *Typhoja* legunt: ut *Cerealia*, et *Cerealea*. *Typhœa* autem dixit, non quibus Typhœus usus, sed quibus Jupiter in Typhœum: epitheton, ab spoliis, id est, virtute et victoria posuit, ut Scipio Africanus et Metellus Creticus. *Idem.*

Tela Typhoëa] Facile ostendit esse, quod petit. Qui enim potuit Jovis fulmen contemnere, facilius poterit feminæ mentem possidere. Ergo ita dixit, ne ille excusaret propter Junonem. Fecit autem benevolum filium dicendo, *nate*. Item, quod potior esset Jove, et esset potentia sua. *Donatus.*

Temnis] Aphæresis, pro *contemnis*. Hac autem laude hoc dicit, facile eum posse Junonem contemnere, qui Jovem contemnit. *Servius.*

670 *Ad te confugio*] Personarum ratio facit laudis augmentum. *Idem.*

Ad te] Quasi dicat; Non est, qui tantum aut debeat, aut possit. *Don.*

Supplex] Admonuit pietatis, ut filium: rogavit, ut Deum. Quid igitur accessit oneris, cum est rogatus ab ea, quæ auctoritate parentis jubere poterat? *Idem.*

Tua numina] Possibilitatem: et notandum est, unum deum plura habere numina; ut supra dictum est de Junone. *Servius.*

671 *Frater ut Æneas*] Conciliatio a qualitate personæ. *Idem.*

Ut] Est *quemadmodum:* quod in pronuntiatione extenditur, quando temporis non est. *Idem.*

Frater ut Æneas] Fecit benevolum et attentum: nunc facit docilem, subjuncta narratione totius negotii. Dixit *frater tuus*, ut appareat operam non in extraneo ponendam, sed in fratre esse necessariam. Ergo honestum et pium: ut frater pro fratre laboret, præsertim in caussa salutis. Adjungit labores, ut moveat commiserationem: et ostendit injuste pati, et deformat personam adversariæ, quæ prosequatur innoxium. *Donatus.*

Frater ut Æneas pelago tuus omnia circum Litora jactetur odiis Junonis iniquæ] Omnia prorsus exemplaria manu scripta, quæ hactenus legerim, scriptum ostendunt, *jacteturque odiis*, particula *que* tantum ad sustinendum versum interjecta, ut plerunque alias. Nam quod ajunt quidam ita ordinem explicandum, ut dicamus, *nota tibi ut tuus frater Æneas jactetur pelago, jacteturque circum omnia litora*, nimium tortuosa mihi videtur oratio: quare omnia circum litora, ampliationem potius esse dixerim, quod parum erat, pelago dixisse. *Jactetur* vero absque particula *que* libenter legerim. Nam pentimemereos locus omnino communis est, cui tamen isti passim ita consultum voluere, ut nullam pene reliquerint, cui non particulam eam obtruderent. Nisi dicamus figuram esse brevitatis per detractionem, quam alio loco Quintilianus adnotavit

ab aposiopesi diversam, quum scilicet unum tantum siletur verbum, idque manifestum, ita hic detractum sit; *erret*, quippe, *pelago*, *circum omnia litora*, *jacteturque odiis Junonis:* quod codicum antiquorum reverentiæ concedamus. Demum quod in aliis legitur *Junonis iniquæ*, in Longobardico legere est, *Junonis acerbæ;* quasi dicat implacabilis, quæ nulla possit ratione mitescere. Sed enim id admittendum, quod in pluribus et minus corruptis exemplaribus habetur, *iniquæ:* cui lectioni Ovidii etiam congruit parodia, 'Dira lues populis ira Junonis iniquæ.' *Pierius.*

672 *Jacteturque*] Vacat *que*. Serv.

Odiis Junonis iniquæ] Justa caussa petitionis ostenditur. Odium autem, *o* in nomine breve est, in verbo vero longum, ut *Odit*. Quemadmodum *liquor*, *li* brevis est: *liquitur* longa. *Servius.*

673 *Nota tibi*] Græca figura est: ut Terentius, 'Mira vero militi quæ placeant.' *Idem.*

Nota tibi] Hoc ad laudem Cupidinis pertinet. Maximum enim crimen esset ejus, si fratris periculum nesciret. *Donatus.*

Et nostro doluisti sæpe dolore] Nostro autem, eo quo et ego: aut doluisti, ideo, quia me dolentem vidisti; ut *doleo illa re*. Servius.

Doluisti] Si præterea doluit, debet cavere ne rursus dolenda succedant. *Donatus.*

674 *Hunc*] In codicibus plerisque antiquioribus, *nunc* legitur: quod minime displicet: præsertim quum Ti. Donatus exponat, *jam* tenet. *Pierius.*

Phœnissa] De Phœnice. *Servius.*

Dido tenet] Ostendit facilitatem petitionis. Nam si amore jam Æneæ affecta est, non est opus initio amoris, in quo magna est difficultas, sed augmento. Desideratur autem augmentum, quia timetur Juno: a qua amor talis posset abrumpi: ergo opus erat tali amore, qui non posset abrumpi a Junone. *Donatus.*

Tenet] Moratur. *Servius.*

Tenet] Julius Scal. 'verbum clarius, ac minus plebejum hoc loco, quam si, ut in Bucolicis dixisset, Postquam nos Amaryllis habet.' *Cerda.*

Blandis Vocibus] Ideo dixit *blandis*, ut ostenderet Didonem facile amore incendi posse, quæ ante jam blanda est, quam amet. *Servius.*

675 *Quo se Junonia vertant Hospitia*] *Quo:* in quam partem. *Junonia* autem *hospitia* Carthaginem dicit: ubi habitabat Juno; ut, 'Hic illius arma.' Aut certe hoc ipsum vereor, quod Æneæ Carthago in hospitium patuit; ut est, 'Timeo Danaos et dona ferentes.' *Servius.*

Junonia vertant Hospitia] Id est, Punica, ideoque omnia suspecta. Junoni enim Carthago dicata erat: quæ ob id *Junonia* quoque vocata est. Turneb. XVIII. 32. *Taubmann.*

676 *Haud tanto cessabit cardine rerum*] Aut δεικτικῶς dixit, ne in tantum quidem: hoc est, *brevi occasione cessabit*. Aut simpliciter intelligendum, non poterit in tanta rerum opportunitate cessare: ut sit de proverbio tractum, quod dicitur; *Res in cardine est*, hoc est, in articulo. Quidam sic intelligunt; cum in incerto statu res sunt, *in cardine* esse dicuntur, et translationem verbi a janua tractam volunt, quæ motu cardinis hac atque illac impelli potest. *Servius.*

Cardine] Hic fidem facit, cum fores clauduntur: et tribuit firmitatem: ergo dixit: 'Tanto cessabit cardine rerum.' Erat enim in potestate absolvere amorem, quem voluntate susceperat: sed divinitus impactus, non potuit humano arbitrio summoveri. Asserit ergo necessarium remedium, quo omnis illa factio succumbat. *Donatus.*

Haud tanto cessabit cardine rerum] Servius *cardinem* hic pro opportunitate accipit: ut sit ἀκμὴ, καιρὸς, εὐκαιρία, quod proverbium jactetur, *res in cardine est*. Nec multum possum ab ea ego sententia deflectere: cum

mihi Maro ab ostiorum car-
hoc est, στροφεῦσι, vel στρό-
etaphoram duxisse; vel cæli
as sibi oppositas partes re-
, quæ immotæ immobilesque
mis dicuntur, et Græcis πόλοι,
Trojanorum prosperas et se-
significaret, ac velut in vado,
esse, et ea constitutione com-
ut Junoni iniquæ suspectæ
erent. *Germanus.*

e rerum] Cardo ipsum punc-
ae momentum occasionis et
itatis, quæ nisi rapiatur, ef-
tim. Hoc loco: *in tanta oc-
ui facienda non cessabit.* Vide
Plin. exerc. p. 1249. *Em-*

ocirca] Quapropter. *Serv.*

e ante dolis] Ostendit melius
atura propulsare, quam iis,
nerunt, remedia quærere.

ea capere ante dolis] Quaprop-
itor præoccupare et implicare
n amore doloso: ne ad nu-
ujus Numinis animum suum
Servius pro adverbio habet
st, aliquam in partem. *Cin-
em flamma*, φλογὶ ἀμφιβάλλειν,
itaris est, et metaphorica, ab
igne ferroque urbibus. Ita
'Mœnia lata videt,' &c. et
mœnia cingere flamma.'
m.

e flamma] Ducitur Metapho-
taribus urbium obsidionibus:
. 'Interea Rutuli portis cir-
nibus instant, Sternere cæde
mœnia cingere flamma.' To-
tæ locus desumptus apparet
llonio Arg. l. III. ubi Venus
em sollicitat, ut Medeam in-
a amorem Jasonis. *Cerda.*

Meditor] Mente pertracto.

se numine mutet] *Quo*, vel va-
pronomen est. Et bene sup-
umen Junonis, ne ejus fre-
commemoratione, Cupidinem
magis enim vult, eum intel-
ligere, quam audire Junonem: aut certe adverbium est: ut sit, timeo ne se numine Dido aliquam commutet in partem. *Idem.*

679 *Mecum*] Id est, cum officio Venerio; vel *mecum* per meos amores, me adnitente. Nec potest intelligi, quemadmodum ego. Aliter enim a matre Æneas, aliter amatur a Didone. *Idem.*

Mecum] Tanto amore amet, quanto mater amat filium: cujus amor nullius violentia numinis valet abrumpi. *Donatus.*

680 *Qua*] Id est, quomodo. *Serv.*

Qua] Servius legit *qua*, id est, quo modo. In veteribus tamen exemplaribus plerisque *quo* habetur. In Mediceo, *qua:* ut agnitum a Servio. Quod vero *posses*, in Romano codice est, vitium id familiare. *Pierius.*

Accipe] Audi: ut, 'Accipe nunc Danaum;' ut contra, *Da*, dic: ut, 'Da, Tityre, nobis.' 'Da, non indebita posco.' *Servius.*

Mentem] Dispositionem, consilium. *Idem.*

681 *Accitu*] Evocatione, et est quartæ declinationis. *Idem.*

Urbem Sidoniam] Quam tenent Sidonii. *Idem.*

682 *Puer ire parat*] Ostendit in commutatione formæ, ætatis commutationem non fore difficilem. *Donatus.*

Mea maxima cura] Et Æneas cura est: sed Ascanius maxima: 'cui regnum Italiæ, Romanaque tellus Debentur.' et ubique Ascanius maxima cura Veneris introducitur: ut, 'Veneris justissima cura.' Item, 'Hunc tegere, et diræ valeam subducere pugnæ.' *Servius.*

Maxima cura] Nolebat mittere Ascanium, ne duorum sollicitudine frangeretur: vel, ne is mitteretur, qui, exoriente tumultu, sibi per ætatem cavere non posset. *Donatus.*

Mea maxima cura] Quod ei regnum Italiæ et Romana tellus deberetur. Vel, quia ultra liberorum affectum nepotes haberi dicuntur. Sed et ali-

oqui cura pro liberis omnium est maxima. *Taubmann.*

683 *Dona restantia*] Quia restiterunt, superfueruntque, et *pelago* posuit, cum post Trojæ eversionem navigaverit Æneas. *Servius.*

Flammis restantia Trojæ] Quod alibi: 'relliquias Danaum terræque marisque:' Scalig. IV. 16. Intelligit autem Pallam illam, Cycladem, Sceptrum, Monile, et Coronam. Atque hoc ideo, ut viderentur interiisse meliora. *Taubmann.*

684 *Hunc ego*] Ne diceret Cupido, Quid fiet de Ascanio, si ibo. *Donat.*

Sopitum somno] Unum quidem est *sopor* et *somnus*: sed modo *sopitum*, irrigatum intelligimus. *Servius.*

Sopitum] Nam illa ætas multum profundeque dormit. Ergo erit sat temporis ad capiendos mulieris animos. Designat etiam tempus et locum amoribus aptum. *Donatus.*

Cythera] Sicut dictum est genere neutro pluraliter, ut alibi, 'Sunt alta Cythera.' *Servius.*

685 *Idalium*] Cypri nemus est, in quo oppidum breve; ut paulo post, 'Idaliæ lucos.' Item, 'Idaliumque nemus.' *Idem.*

Sacrata sede] Vel templi, vel oppidi. *Idem.*

686 *Ne qua scire dolos*] *Qua* vacat, ut frequenter diximus. *Idem.*

Ne qua scire d.] Ne qua ratione Ascanius dolos præsentire possit, aut *Medius*, hoc est, intempestivus, ac negotio molestus interveniat. *Taubm.*

Medius] Importunus, incongruus. *Servius.*

687 *Tu faciem illius*] *Faciem* pro *vultu* posuit. Nullus enim potest faciem alterius accipere: sed vultum, qui pro mentis qualitate formatur. Unde infra est, *Et notos pueri, puer, indue vultus*: aut certe quia difficile numini non est, ut in faciem mutetur alterius. Sane *illius* in Georgicis corripuit; ut, 'Illius immensæ.' *Id.*

Noctem non amplius unam] Ut supra diximus, artis Poëticæ est, non omnia dicere. Unde nunc præmisit *Noctem unam.* Nec enim dicturus est, aut abscessum Cupidinis, aut adventum Ascanii. *Idem.*

Noctem unam] Erat spatium breve, sed erat properandum, ne longi temporis opera esset necessaria: quia Ascanius longiori somno teneri non potuit. *Donatus.*

Tu faciem illius noctem, &c.] *Faciem falle dolo*, est dolose simula, et fallendo assume. Pimpontius: *Faciem fallere* dixit, ut Sophocl. μορφὴν δολοῦν. Siquidem hic *Fallere faciem*, est ὑποκρίνεσθαι, mentiri et simulare: ut infra, 'mentitaque lana:' et supra, 'Et varios discet mentiri lana colores.' Tusanus et illud citat; 'faciem mentita Creusæ,' id est, ψευσαμένη, vel ὑποκρινομένη. Pari forma Propert. el. IV. 5. 'Audax cantatæ leges imponere Lunæ, Et sua nocturno fallere terga lupo.' ubi λυκανθρωπίαν respexit: quam et Maro Ecl. VIII. 'His ego sæpe lupum fieri et se condere silvis Mœrim . . . . vidi.' Scalig. IV. 16. interpretatur, falsam habeas: præ te feras. Inusitatus, inquit, dicendi modus. Dicimus enim, *Cupido fallit Elisam*: σφάλλειν. Fallit autem falsa facie, id est, non sua: ergo non vera. Quare si facies falsa est, ergo aliquis eam fefellit, ἔσφηλεν: quod est, dimovit a natura sua. Non, quod Ascanii facies immutata sit; sed quod ab alio repræsentata. Etiam apud Hesych. scriptum est, σφάλλον, κολάκευσον. Igitur etiam *simulare* significavit. Hoc non animadverterunt Grammatici: et Servius male interpretatus est, *faciem* pro vultu. Nemo, inquit, alienam faciem potest accipere. Profecto nemo homo: at Poëtarum dii possunt. Æn. XI. 'Juturna in faciem mutata Metisci.' et Æn. V. 'Fit Beroë Ismarii conjux longæva Dorycli.' Nisi Ascanii faciem sumpsisset sibi Cupido, frustra vultu illius se suosque texisset dolos. Hæc ille. *Taubmann.*

688 *Pueri puer*] Argumentum a fa-

vius.

puer] Σύζυγα habent argu-
a facili. Et lepida est col-
: infra: 'pueroque puer di-
lo.' *Taubmann.*

atissima Dido] Non est epi-
erpetuum: id est, cum læta
erit. *Servius.*

egalis inter mensas] Epulas
antes, in quibus castitas rara
facilis amoris occasio: unde
Terentii, 'Sine Cerere et
riget Venus.' *Idem.*

s] Epithetum ad convivio-
ndorem augendum frequen-
: ita Ovid. Met. vi. 'Rega-
e mensis.' et Stat. Theb. l.
les epulas et gaudia vulgi.'
epist. 83. 'regias paret epu-
amianus l. xviii. 'mensæ
sic Æn. vi. 'Regifico luxu.'
. ii. 'mensæque paratu Re-
Silius l. xi. 'Regifice ex-
celebrant convivia mensis.'
l enim regium est, ita mag-
umque est, ut locum dederit
ionibus. Philo quoque l. i.
Mosis in re convivii φιλοτιμί-
ικοῖς. Græca quoque voce
Pers. *Basilico accipiere victu.*
e nota Brissonii est de Reg.
.) cum Horatius dixit, 'Per-
puer apparatus,' intellexit
Nam vetus interpres: *Per-
ales.* Cerda.

inter mensas] Huc facit il-
itii: 'Sine Cerere et Libero
enus.' Utrumque enim in
ivio regali suppetebat, ideo-
lior esse potuit mentis in-

Latex Lyæus autem vinum
ue Bacchus dicitur, ἀπὸ τοῦ
od curas ac membra solvat.
Cura fugit multo diluiturque
Unde λυσιμελὴς appellatur;
et Venus: λυσιμελὴς βάκχος
ιελὴς ἀφροδίτη. Petronius:
solutæ mero ac libidine.'
utem, *latex Lyæus* ea forma,
Arcadius magister; pro, *Ar-
cadicus*, et *Lyæius*. Horat. *Stertinium acumen*, pro *Stertinianum*. Vide Casaub. ad Theocrit. c. 1. *Taubmann.*

Laticemque Lyæum] *Latex* proprie aqua est, ab eo, quod intra terræ venas lateat: sed et vinum latet intra uvam. Unde nunc dixit *laticem*. *Lyæum* autem pro *Lyæium* figurate; ponens principalitatem pro derivatione. *Servius.*

Laticemque Lyæum] Dabo hic Notam Hartungi Decur. 3. Solent Græci duo substantiva conjungere, quorum alterum pro adjectivo capiendum. Ut νηυσὶ πρυμνῇσι, *navibus puppibus*, pro navibus postremis. Ita Homerus Il. x. νηὶ παρὰ πρύμνῃ. et Odyss. ii. νηὶ δ' ἐνὶ πρύμνῃ. Ergo, *laticem Lyæum* pro liquore Bacchico. Hic enim non est, Lyæus, æa, æum: sed nomen substantiæ. Ita l. xi. 'ferro sonat alta bipenni,' id est, ferro bipennato, et utrinque acuto. Placent ista, sed qui volet tamen accipere nomen adjectionis, possit: ut sit quod Aristoph. dixit, Βάκχιον νᾶμα. Præsertim cum *bipennis* nomen sit adjectionis, non substantiæ, ut liquidum ex Terentio Varrone in Pharmenone: 'Ferens ferream humero bipennem securem.' *Cerda.*

691 *Oscula figet*] Phrasis Lucretii, qui l. iv. 'Foribus miser oscula figet:' ibidem, 'labellis affigunt oscula.' Repetit Noster ii. 'oscula figunt.' *Idem.*

692 *Occultum inspires ignem*] Definitio amoris est, ignis occultus. *Serv.*

Occultum inspires ignem] Periphrasis amoris, per definitionem. Videatur P. Victorius xxxviii. 8. ubi hoc ita vult dictum, ut ab Hom. ἐμπνεῦν μένος. *Taubmann.*

Veneno] *Venenum* dictum, quia per *venas eat;* ideo post ait, 'longumque bibebat amorem.' *Servius.*

Fallasque veneno] Epig. l. iv. ἰοβολεῖ ἐς κραδίην, sive de sagitta, sive de veneno accipias. *Germanus.*

Veneno] De amore etiam Proper-

tius l. II. 'Intactos isto satius tentare veneno.' Non abludit, vocari Amorem a Val. Arg. l. VII. pestem latentem ossibus. Est satis sagax in imitando Propertius, sæpissime ad Poëtam alludit, et sæpe ita clanculum, ut vix assequaris. Rem hic locus indicabit. Ut enim Poëta ignem, et venenum conjungit: ita ille libro I. eleg. 5. in re simili amoris: 'Et miser ignotos vestigia ferre per ignes, Et bibere e tota toxica Thessalia.' Est hoc genus imitationis illustrissimum. *Cerda.*

693 *Paret Amor dictis*] Ut supra, pro Cupidine amorem posuit. Sane notandum, quod interdum, ubi inducit minorem festinantem parere, majori respondentem eum non facit, ut hoc loco Cupidinem, ut in IV. 'Ille Patris magni parere parabat Imperio.' Et in VII. 'Exin Gorgoneis Alecto infecta venenis.' *Servius.*

Paret] Non respondet: quid enim personæ matris, vel maxime in tali causa, responderet: et tempus facta, non fabulas exigebat: ergo se officiosum matri præstat. *Donatus.*

Alas Exuit] Hoc est, deposuit. Laus ingens Ascanii per transitum. Siquidem, alis tantum depositis, Ascanius fuit. *Servius.*

694 *Gaudens*] Vel, ut filium exprimeret ad patrem euntem: vel, quia plena voluntate jussa matris implebat. *Donatus.*

695 *At Venus*] Natura puerorum tangitur, qui securius et diu dormiunt, si etiam accedant alia oblectamenta: ut secessus, flores, et odores, et mollicies, opacitasque umbrarum. *Idem.*

Placidam per membra quietem] Aut epitheton est quietis: aut ideo *placidam* dixit, quia est quies, quæ potest etiam somniorum terrore turbari. *Servius.*

Placidam per membra quietem] Est ubi *placitam* legatur: quod non æque placet. *Placida* enim proprium est quietis epitheton. *Pierius.*

696 *Inrigat*] Infundit, proprie quia somnus sic pingitur, quasi cornu infundat. *Servius.*

Inrigat] Pulchra metaphora. Furius Antias Annal. l. I. apud Macrob. 'mitemque rigat per pectora somnum.' Lucretius l. IV. 'Somnus per membra quietem Inriget.' Cyprianus in Genes. 'Illius irriguo perfundit lumina somno.' Ego puto opus hoc esse Tertulliani. Non abit Hom. Il. II. Γλυκὺν ὕπνον ἔχευεν: *Dulcem infudit somnum.* Nam *fundo* de liquidis proprium. Ad hæc pertinent, quæ dicentur l. V. de Deo Somno, qui fingebatur ramum gestare madentem Lethæo rore. Ad sermonem transtulit Lucilius Satyr. l. XXIII. 'Per aures pectus irrigarier.' *Cerda.*

Inrigat] Sic noster Æn. III. 511. 'Corpora curamus, fessos sopor inrigat artus.' inde Somnus dicitur *irriguus.* Persio Sat. V. 56. 'irriguo mavult turgescere somno.' quid verbum *inrigare*, id est, aquam rivis inducere, Salmas. exerc. Plin. p. 918. *Emmeness.*

Fotum] Sublatum, complexum. *Servius.*

Fotum] Id est, sublatum, complexum. J. Jov. Pontanus in extremo Actii, pæne e singulis trium horum carminum verbis, eque Veneris gestibus et voluptatem et admirationem gigni, docuit. *Taubmann.*

697 *Idaliæ lucos*] Turnebus XXIV. 44. *Idem.*

Amaracus] Hic puer regius unguentarius fuit, qui casu lapsus dum ferret unguenta, majorem ex confusione odorem creavit. Unde optima unguenta, *amaracina* dicuntur. Hic postea in herbam sampsuchum dicitur versus, quam nunc *amaracum* dixit. *Servius.*

Amaracus adspirans] Scalig. l. IV. *Amaracus adspirans*, est quod supra dixit, 'sertisque recentibus halant.' Omnia odorifera Veneri dica-

Est autem amaracus herba, ampsuchum, et vulgo majorat: ex qua conficitur unguentinum, quod Plinius XIII. 4. illissima recenset. Oleum de fieri, quod sampsuchinum unt amaracinum, &c. Lamique amaracinum fugitat et omne Unguentum,' &c. jus ullum animal odit Ven suem: ob interfectum *Amaracus* vero puer regius ius fuit, inque herbam sui mutatus est. Ita ut hoc puerum complecti videatur.

In qua rectius dormitur. e est, quod Ovidius domum ribat esse, quam Sol nunat. *Idem.*

nque ibat] Cum vix Venus et. Sane neque festinantinis, neque minoribus est rei facultas; ut hoc loco Cupi-Mercurius supra, item in t in septimo, Furiæ. *Servius.* ens] Pro eo in soluta oralm *dicto audiens.* Emmeness. rtabat] Portanda curabat.

n venit] Aut pro *cum veniret* ms sit adverbium temporis, Nec enim potest conjuncparticula jungi indicativo. ndum, malo errore, *cum* et manis esse confusa. *Serv.*

nit] Executus est jussa mala prævenit convivium, et jam discumberent in aptispore. *Donatus.*

nit, &c.] Quando Ascanius n Dido auratis ornata vestiurea sponda, eoque in lecto, us erat, accubuit. Jam si itur *Regina*, dactylus erit: fit Synæresis: idque malunt locti. Et Cælius quidem nterpretatur *sedilia discum-* Videtur expressum illud *ρωσάμενος κοιμαρίῃ.* Sappho quoque συμπλέξασα vocat ἀμπλέκτιν, forte a variegata veste. Verbum autem, *Composuit*, Ge. IV. somno tribuit: '*thalamis se composuere.*' Et Propert. l. II. 'Et tabula una duos poterit componere amantes,' &c. Porro *medium* se locat Dido, ut decebat Reginam. Medium enim locum honorificentissimum habitum, argumentis firmat inprimis Lipsius Antiq. Lect. l. III. Vide tamen Notas Æn. II. 2. *Taubmann.*

Aulæis] Velis pictis; quæ ideo *aulæa* dicta sunt, quod primum in aula Attali, regis Asiæ, qui populum Romanum scripsit heredem, inventa sunt. Ideo autem etiam in domibus tendebantur aulæa, ut imitatio tentoriorum fieret, sub quibus bellantes semper habitavere majores. Unde et in thalamis hoc fieri hodie conspicimus. Varro tamen dicit, vela solere suspendi ad excipiendum pulverem: quia usus cameræ ignorabatur. Unde Horatius, 'Interea suspensa gravis aulæa ruinas In patinam fecere, trahentia pulveris atri, Quantum non Aquilo Campanis excitat agris.' Sciendum sane Græca nomina in η exeuntia, cum derivationem faciunt, η in æ diphthongum convertere, ut αὐλή, *aulæa*, ἰδέη *idæa*, αἴτνη, *ætnæa.* Servius.

Superbis] Nobilibus: ut, 'Ceciditque superbum Ilium.' *Idem.*

Superbis] Sic Stat. Thebaid. l. I. 'Jam ipse superbis Fulgebat stratis.' Stat. Theb. l. I. 'Pars ostro tenues auroque sonantes Emunire toros, altosque inferre tapetas.' *Emmeness.*

702 *Aurea*] Si Dido *aurea*, pulchram significat: et est nominativus. Si *sponda*, septimus quidem est: sed synæresis fit, et spondeus est. *Serv.*

Aurea] Potest esse rectus, ut jam explicui. Quod firmat imitatio Propertii, eleg. IV. 7. 'Hac Tyburtina jacet aurea Cynthia terra.' Potest etiam esse Latinus casus, ut fiat synæresis *aurea sponda.* Cerda.

Sponda] Antiqui stibadia non habebant: sed stratis tribus lectis epulabantur. Unde et triclinium sterni dicitur: sic Cicero, 'Sterni triclinia et in foro jubebat.' Unde apparet errare eos, qui triclinium dicunt ipsam basilicam, vel cœnationem. *Servius.*

Sponda] Erat hæc, reclinatorium, quo veteres sustinebant mediam partem superiorem corporis in accubitu (ex Nota Ursini) ab Spartiano *anaclinterium*, ab aliis *pulvinus*. Ad hoc pertinet illud Martialis l. III. 'Cubitis trudit hinc et inde convivas Effultus ostro, sericisque pulvinis.' Scribit etiam Ciacconius, in marmoribus videri plurimos accubantes, cubito innixos pulvinis. Ergo Dido componit se in sponda, id est, pulvino illo, qui illi erat pro fulcro, ut sine ulla molestia epulis operam daret. Notat Pollux l. VI. quod reliquis est ἀνάκλιντρον, uni Aristophani esse ἐπίκλιντρον. *Cerda.*

Mediamque locavit] Collocavit. Ipse enim apud majores domini fuerat locus; ut aperte Salustius docet, 'Igitur discubuere. Sertorius inferior in medio; supra L. Fabius Hispaniensis senator ex proscriptis: in summo Antonius; infra scriba Sertorii Versius. Alter scriba Mœcenas in imo, medius inter Tarquilium et dominum Perpernam.' *Servius.*

Mediamque locavit] Dignissimus locus pro opinione gentium censetur: de eo disputantem adi Salmas. exercit. Plin. p. 1254. et Turneb. VI. 21. *Emmeness.*

703 *Jam pater Æneas*] Religiosus: quia *pater* proprie omnium deorum epitheton est, ut Virgilius ostendit. *Servius.*

Jam pater Æneas] Discernitur ipse et Trojani sedibus purpureis. *Donat.*

704 *Ostro*] Pro *purpura* posuit, unde et tingitur. *Servius.*

Stratoque super discumbitur ostro] Apud C. Julium Ro. ubi de præpositionibus agitur, quæ a Suetonio Tranquillo in ordinem digestæ fuerint, versus citatur ex Marone, ita scriptus, *structoque super discumbitur ostro*. Nam *Extruimusque toros*, alibi dictum, et *instruimus mensas*. Quanquam *strato* minime displiceat, quod de tapetis intelligendum est. *Pierius.*

Stratoque super discumbitur ostro] Id est, lectis discubitoriis ostro sive purpura stratis. Æschylus etiam πορφυρόστρωτον πόρον vocat. Ita Cicero, 'lectos conchyliatis peristromatis stratos' dixit: item, sternere triclinia,' &c. Sunt, qui malint legere, *structo*, quia Æn. III. dixerit, 'Exstruimusque toros:' et, 'Exstruimus mensas.' *Taubmann.*

Stratoque super discumbitur ostro] Ad hunc locum consule Ciacc. de triclin. p. 17. pro eo Stat. Theb. Achil. l. IV. 'et picto discumbitur ostro.' *Emmeness.*

705 *Dant famuli manibus lymphas*] Humilis character, qui ἰσχνὸς dicitur. Vilia enim describuntur. *Servius.*

Dant] Describit familiæ ordinem. *Donatus.*

Dant famuli manibus lymphas] In Romano, in Longobardico, et aliquot aliis codicibus antiquis, transportatis dictionibus, legere est, *dant manibus famuli lymphas*: sed isti Lambdacismum evitare voluerunt, quum tamen auctores plerunque hujusmodi syllabarum concursum venustati ducant. *Pierius.*

Dant famuli manibus lymphas] Postquam in lectis ordine collocaverant, manus lavabant. Vide Feithium III. 5. ant. Hom. Ciacc. de Triclin. p. 42. et de lotionibus post cœnam in appendice Fulv. Ursinum p. 305. ubi formula κατὰ χειρός. *Emmeness.*

Cereremque] Hic panem, alibi triticum: ut, 'Tum Cererem corruptam undis.' *Servius.*

Canistris] Mos apud veteres fertur fuisse, ut panis, non argenteis, sed vimineis vasculis inferretur. *Donat.*

Canistris] Ἐν κανέοισι, ferebant *σῖτον*, id est, panem, quod jam in antiq. Hom. observavit Feithius III. 1. Stat. Thebaid. l. I. 'His cumulare canistris Perdomitam saxo Cererem.' Ejusque distributio alicui ex servis tricliniariis incumbebat: ut Pignor. de Servis p. 58. *Emmeness.*

706 *Expediunt*] Proferunt. *Serv.*

Tonsisque ferunt mantelia villis] Vel minutis: vel compositis, ut, 'tonsa corona.' Constat enim majores, mappas habuisse villosas, quibus etiam in sacris utebantur; sicut in Georgicis, 'Manibus liquidos dant ordine fontes Germanæ, tonsisque ferunt mantilia villis:' de supplicaturis enim hoc dixit: *mantilia* vero a *tergendis manibus* dicta; et est nominativus *mantile*, quo modo *torale*. Quod autem legimus *Ne turpe toral*, apocope est. *Idem.*

Mantelia] Romanus codex, et hic, et in Georgicis, *mantelia* per *e* tertia a fine syllaba legit: ac ne quis putet ex familiari quodam scribendi more, quo plurima toto opere in eo codice, *i* in *e* mutant, ita hoc etiam loco factum esse: sciendum in aliis quoque veteribus plerisque codicibus, *mantelia* scriptum esse. Nam in Oblongo apparet id manifeste. In Longobardico vero abrasa dictio est: sed tamen *mantelia* omnino prius scriptum fuisse discernitur. Sane *mantellum* apud Plautum, et apud Lucillium *mantella* legitur. 'Mappas Mantella, merumque:' atque ita *mantelia*. Pierius.

Mantelia] Vide notas nostras Ge. IV. 377. quibus adde quæ de Mantelibus observavit Ciaccon. de Triclin. p. 26. *Emmeness.*

707 *Quinquaginta intus famulæ*] Hoc est, multæ. *Servius.*

Ordine longo] Id est, dispositione, secundum Tullium: qui in Œconomicis dicit, quid ubi ponendum sit. Nec enim debent universa confundi. *Idem.*

Ordine longo] Ubi fuerant quinquaginta, ad quarum curam pertinebat procuratio cellarii, et deorum Penatum cultus: illas sine dubio vicissitudo longo ordine tangebat. *Donatus.*

Quibus ordine longo Cura penum struere] Est et ubi *longam penum* legas. Dictum enim *longam penum* a Virgilio Fl. Sosipater auctor est: *Penum* porro fœminino genere Lucillium quoque dixisse constat, eo carmine: 'Magna penus parvo spatio consumpta peribit.' Eodem genere usos Pomponium et Nævium, ait Nonius, qui non probari ait auctoritatem eorum, qui neutro genere dixerint, quamvis Festus *penora* ponat. Quantum vero pertinet ad vulgatiorem lectionem, quæ est *longo ordine*, ea in pluribus ex vetustis exemplaribus habetur, et agnoscitur a Donato. *Pier.*

Ordine longo] Donatus, Servius, Charisius legunt, *longam Cura penum struere*. Et quia penus *longa* est, recte structores ait esse curiosos et dispositos. Quid sit *Penus*, docet Agellius IV. 1. *struere* autem est ordinare et componere. Unde et *structores* dicuntur ferculorum compositores, seu *scindendi obsonii magistri*. De cujus munere, ut et de arte structoria, videatur Seneca epist. 47. item De Brev. vitæ c. 12. inprimis Juvenalis Sat. II. et v. *Taubmann.*

708 *Cura penum struere*] Inter *penum* et *cellarium* hoc interest; quod *cellarium* est paucorum dierum: unde et in cella dicitur importatum frumentum. *Penus* vero, temporis longi. Sane dicimus, et *hic* et *hæc* et *hoc penus*: sed a masculino et fœminino genere quarta est declinatio, a neutro tertia, quo modo est *pecus pecoris*. Unde Horatius, 'Portet frumenta penusque.' Masculino vero genere Plautus, 'Nisi mihi annuus penus datur.' Fœminino Lucillius posuit, 'Uxori legata penus.' Quartæ autem declinationis, Persius docet: ut, 'In locuplete penu defensis pinguibus

umbris.' *Servius.*

Struere] Ordinare, componere. Unde et *Structores*, dicuntur ferculorum compositores. *Idem.*

Cura penum struere] Ancillæ, quibus cura penum struere, Græcis dicuntur σηκίδες, vel σηκίλαι, atque etiam fortasse ἅβραι. Primas duas voces aliqui contrahunt tantum ad penum in agro, postremam dilatant ad omnia munia ancillarum. *Cerda.*

Struere] Cibos, a coquo elaboratos, collocabat structor, qui Græce τραπεζοποιὸς vel τραπεζοκόμος appellabatur: de iis, qui penum struebant, et flammis adolebant penates, meminit Macrob. Saturn. I. 24. 'inter hæc servilis moderator obsequii, cui cura vel adolendi penates, vel struendi penum,' &c. vide Pignor. de Servis pagina 56. 57. *Emmeness.*

Et flammis adolere penates] Id est, Colere. Sed *adolere*, proprie *augere*. In sacris *Adolere* per bonum omen dicitur. Nam in aris non adolentur aliqua, sed cremantur et consumuntur; quia veteres in focis sacrificabant, ut ipse alibi, 'Hortor amare focos.' *Servius.*

709 *Centum aliæ*] Eleganter atque breviter divitias expressit, laudavitque. Voluit enim demonstrare, ducentos, et sexum, et ætatem discernere. Numerus autem non est res magna in rege, sed parilitas ætatis, quæ ostendit quanta sibi servorum esset multitudo: ex qua ducenti pari ætate eligi potuerint digni, qui curarent supra dicta. *Donatus.*

Totidemque pares ætate ministri] Non numerus: sed ætatis qualitas habet admirationem. *Servius.*

Centum aliæ] Nihil fuit magnum, si ducentis ministris ad hanc officii partem utebatur: nisi fuissent *Pares ætate.* Non enim numerus, sed ætatis qualitas hic habet admirationem. In evidenti enim est, quanta servitiorum fuerit multitudo, ex qua centum ministri, et totidem ministræ pares ætate deligi potuerunt. Imitatur hunc locum Val. Flaccus: 'Stant gemmis auroque tori, mensæque paratu Regifico: centumque pares primæva ministri Corpora: pars epulas manibus; pars aurea gestant Pocula.' *Taubmann.*

Centum aliæ totidemque, &c.] In numero servorum convivii ponebant magnificentiam veteres. Pignorius p. 57. hanc infertorum et pocillatorum turbam fuisse credit: et hi singulari nomine *ministri* vocabantur. Eundem consule p. 47. 48. eo nomine Stat. Theb. I. I. 'adolere focos epulasque recentes Instaurare jubet: dictis parere ministri Certatim accelerant.' De his etiam Ciacc. de Tricl. p. 68. *Emmeness.*

710 *Qui dapibus*] Quidam *dapes* regum volunt esse, *epulas* privatorum. *Servius.*

Onerent] Potest et abundantiam retulisse, et de veterum more dixit, quibus cum accubuissent, omnis cœna semel adponebatur. Et quidam volunt hoc secundum veterem ceremoniarum ritum adverti debere, quod Flamini diali mensa inanis non adponebatur: nam cum dicit, *Qui dapibus mensas onerent et pocula ponant*, et alibi, *Et vina reponite mensis*, quid aliud ostendit, quam mensam vacuam non antepositam Æneæ, quem ubique omnia sacerdotia inducit habuisse? *Idem.*

Onerent, et pocula ponant] In Romano codice, et plerisque aliis pervetustis, legere est utrunque verbum indicandi modo, numero etiam variato: scilicet hoc pacto, *qui dapibus onerant mensas et pocula ponunt*, quod nescio quid picturatius habet, quum res ipsa ita geri videatur: quod in priori illo indefinito modo significaret tantum paratos eos esse ad onerandas mensas, et ponenda pocula. Unicuique tamen integrum sit, quam maluerit lectionem sequi. *Pierius.*

Et pocula ponant] Similiter more

antiquo dixit, quia veteribus non in manus dabantur pocula, sed mensis apponebantur, ut hodie apud plures; pocula in canistris argenteis apponuntur, quæ *canistra siccaria* dicuntur. *Servius.*

Pocula ponunt] Κύπελλα παρατιθέασι. *Germanus.*

711 *Nec non*] Supra ostrum Trojani, qui magis essent honorandi, sederunt: Tyrii vero in vestibus pictis. *Donatus.*

Nec non et Tyrii per limina læta, &c.] Ab his verbis non abludit mos Persarum, quem late probat Brisson. de Reg. Pers. l. I. quo proceres, et optimates terebant Regum limina; et inde aulicos omnes, et magnates generali hoc nomine τῶν ἐπὶ θύραις βασιλέως, comprehensos. *Cerda.*

712 *Toris pictis*] Pro *in toris pictis; et torus* dictus est, quia veteres super herbam tortam, vel sedebant, vel discumbebant: ut Æneid. v. 'Viridante toro consederat herbæ.' *Servius.*

Jussi discumbere] De regiis satellitibus dixit, qui utique subjecti erant imperio, nec tantum quod hospites fuerant; *discumbere* autem juxta consuetudinem suorum temporum dixit, quia olim sedentes vescebantur; ut ipse alibi, 'Gramineoque viros locat ipse sedili,' et, 'perpetuis soliti patres considere mensis.' *Idem.*

713 *Mirantur dona Æneæ*] Hoc ad Tyrios retulit. *Idem.*

Mirantur] Per hoc ostenditur, regina quanquam ditissima et ditissimi viri uxor fuisset, talia nunquam habuisse, cum hæc ipsa et sui Tyrii mirentur. Alius intellectus est: mirantur dona Æneæ, id est, mirantur talia Æneam vel habere, vel donare potuisse. Mirantur ergo substantiam animi largientis. *Donatus.*

Mirantur Iulum] Quem putabant Iulum. *Servius.*

714 *Flagrantesque Dei vultus*] Ardentes divinitate. Hoc ad poëtam refertur. *Idem.*

Simulataque verba] Composita in Ascanii similitudinem. Et hoc ex persona poëtæ accipiendum. *Idem.*

716 *Præcipue infelix*] Propter casum futurum, ut probant sequentia. *Servius.*

Infelix] Quia benignum animum exhibebat, quem deberet inimicum exhibere, cum ex eo pararetur sibi mors. *Donatus.*

Pesti devota futuræ] Ideo ergo infœlix, *pesti* autem vel amori, vel malo. *Devota* vero de oratione Augusti translata est locutio, quem habuit in laudatione funeris Marcelli; cum diceret illum 'immaturæ morti devotum fuisse.' *Servius.*

Pesti devota futuræ] Id est, pernitioso et exitiali amori penitus addicta. Ita Cicero Tuscul. III. 'Devotus et donatus studiis.' Ita Phædrus Fab. III. 4. 'Devotam vino filiam,' dixit, id est, deditam. *Taubmann.*

717 *Expleri mentem nequit*] Græca figura est. *Servius.*

Expleri] Pari forma infra, 'implevit genitoris amorem.' Pari Tacitus l. I. 'cum oculis, cum lacrymis dolorem meum implevero.' Sic *saturo*, et *satio*, consimilia verba ad animum referas. Sic Catullus de Nupt. Pelei, 'Lumina sunt gnati chara saturata figura.' Tacitus, 'Velata parte oris, ne satiaret aspectum.' Videtur autem Poëta instituisse Catullo de Nupt. Pelei, 'Nec prius ex illo flagrantia declinavit Lumina, quam toto concepit pectore flammam Funditus, atque imis exarsit tota medullis.' Sic Cedrenus, θυμὸν ἐμπιπλάς. *Cerda.*

Expleri mentem] Græcissans constructio, cujus exempla suggerit Sanct. in Minerva pag. 400. ut noster *expleri mentem nequit*, sic Longus in pastoral. l. II. ἀπλήστως ἐνεφόρουντο τῆς ἡδονῆς. *Emmeness.*

Tuendo] Dum intuetur. Et omnis gerundii modus, tam ab agentis, quam a patientis significatione similiter profertur: ut, 'Cantando tu il-

lum,' id est, dum cantas. Et, 'Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis,' id est, dum ei cantatur. *Servius.*

Ardescitque tuendo] Contrarium posuit. Nam considerationi intenta, fastidium incurrere debuit. *Donatus.*

Ardescitque tuendo] Advoca, quæ dicta eclog. VIII. 'ut vidi, ut perii.' Et illis adjice Græcum versiculum, Γυναικὸς ὄμμα τοῖς ἀκμάζουσιν βέλος: *Mulieris oculus est juvenibus spiculum.* Et Propertium eleg. II. 32. 'Qui videt, is peccat: qui te non viderit ergo, Non cupiet: facti crimina lumen habet.' Et Terentium in Eunucho: 'Totus tremo, horreoque postquam illam aspexi.' *Cerda.*

Ardesc. tuendo] Id est, inceunditur amoris flamma, contraria significatione illi Georg. III. 'uritque videndo Fœmina.' Nam ἐκ τοῦ ὁρᾷν γίγνεται τὸ ἐρᾷν. Eurip. Hippol. Ἔρως, ἔρως, ὃ κατ' ὀμμάτων στάζεις πόθον! *O Amor, Amor, qui per oculos instillas desiderium!* Quippe Amor habitat in oculis. 'Oculi sunt in amore duces,' auctore Propert. el. II. 12. Et in Bucol. 'Ut vidi, ut perii.' Quia vero oculi amoris illices sunt, animi sedem in his putavere. Quare et Poëtæ *Cupidinem* ibi excubantem, suaque jacula inde mittentem finxerunt. *Taubm.*

Ardescitque tuendo] Illud tueri Longus in pastoral. appellat ἀπλήστως βλέπειν: de hoc perpetuo adspectu Catull. in Nupt. Pelei: 'Nec prius ex illo flagrantia declinavit Lumina, quam toto concepit pectore flammam, Funditus, atque imis exarsit tota medullis.' *Emmeness.*

718 *Et puero pariter donisque movetur*] In antiquis plerisque omnibus exemplaribus legere est, hoc dictionum ordine, *et pariter puero donisque movetur.* Movebatur vero *puero,* quæ jam animo agitare cœpisset, posse se talem concipere ex Ænea. *Donis,* quia muliebre genus proclivius est in avaritiam: est enim magis infirmum, ac perinde magis opum appe[...] auxilii. *Pierius.*

719 *Ille ubi*] Postquam, ut [...] tius, 'Nos ubi decidimus.' [...] *postquam:* nam si loci esset, [...] ceret. Ergo *ubi* interdum adv[...] loci est, interdum temporis.

Colloque pependit] Imitant[...] dius, et Valerius. Prior F[...] 'Deque viri collo dulce p[...] onus.' Posterior Arg. II. '[...] nus Orphea tristis cervice, [...] Æacide, et gremio conjux a[...] pendet.' Propertius eleg. [...] flexu alio videlicet: 'Fung[...] ternis vicibus pater, illa meo[...] nis erit collo turba ferenda [...] alio Ovidius in epist. Hermio[...] ego captavi brevibus tua coll[...] tis, Nec gremio sedi sarcin[...] tuo.' *Cerda.*

720 *Et magnum*] Arduum. [...] cile est enim imitari verum fil[...] tum. *Servius.*

Falsi genitoris] Non veri, [...] qui fallebatur; ut sit, imple[...] rem ejus, quem decipiebat sim[...] eum esse patrem suum: et e[...] absolutum participium, nam [...] men est, 'Falsi Simoentis ad [...] *Servius.*

Falsi] Magna res, ut etiam [...] deceptus sit. *Donatus.*

Falsi genitoris] Dissolvit Ca[...] vocem in Cerere, ψευδοπάτορ[...] rito Scalig. eludit hic quæpl[...] viana. Hic *falsi* potest esse [...] *vov, decepti:* fallebatur enim [...] baturque Æneas, putans illum [...] esse filium. *Cerda.*

Falsi] Quem falso suum e[...] bat. Ita Catullus, Hercule[...] *parentem* vocat, passive; cuju[...] is esse creditur, qui minime s[...] limachus ψευδοπάτορα vocat.

Implevit] Pari forma Taci[...] 'Quum osculis, cum lacrimis [...] meum implevero, me quoqu[...] dari jube.' Ita Cicero: '[...] desiderii exspectationem.' [...]

721 *Reginam petit*] Non simpliciter dixit, *petit*. Nam *petere*, proprie est *insidiari*. Servius.

Oculis hæret] Arripuit Propertius eleg. I. 19. 'Non adeo leviter uostris puer hæsit ocellis.' Pulcherrime Horatius od. IV. 13. de Cupidine: 'Pulcris excubat in genis.' Et *hærere* quidem in re simili obvium. Ovidius in epist. 'Hærebat gremio turpis amica tuo.' *Cerda*.

722 *Gremio fovet*] Sustinet: ut, 'Et fotum gremio.' *Servius*.

723 *Insideat*] In sinu sedeat: legitur tamen et *insidat*, id est, ut quidam volunt, insidias faciat. *Idem*.

Insidat quantus] Tanto libentius imprudens complectebatur, quantum nesciebat qualem deum amplecteretur. *Donatus*.

Insidat] Sunt qui, *insidat* trisyllabum legant: et ita apud Ti. Donatum scriptum est. Id ego nusquam alibi, neque in veteribus codicibus inveni: alii *insideat*. Pierius.

Inscia Dido Insidat quantus] Hunc locum videtur Ovid. de Europa imitatus: 'ausa est et regia virgo, Nescia quem premeret, tergo considere tauri.' Ut autem hic dativo *insidere* junxit; sic et Hes. δενδρέῳ ἐφεζόμενος· et Æsch. in χοηφ. ἰδὼν νεοσσοὺς τοὺς δ' ἐφημένους τάφῳ. Nam et huic verbo aliquando accusandi casum dat, ut in illo: 'insedisse supremos patriæ cineres:' et, 'summas Pallas insedit arces:' ut Eurip. in Oreste: πύθιον τρίποδα καθίζων. Æn. XI. 'et sylvis insedit iniquis.' Respondet hæc phrasis illi in Symp. Plat. de Amore: ἀνανθεῖ γὰρ καὶ ἀπηνθηκότι καὶ σώματι, καὶ ψυχῇ καὶ ἄλλῳ ὁτῳοῦν οὐκ ἐνίζει ἔρως, hoc est, οὐκ ἐνιζάνει, non insidet amor. *Germanus*.

At memor ille Matris] Hoc est, *præceptorum matris*. Servius.

724 *Acidaliæ*] *Acidalia* Venus dicitur; vel quia injicit curas, quas Græci ἀκίδας dicunt, vel certe a fonte Acidalio: qui est in Orchomeno Bœotiæ civitate: in quo se Gratiæ abluunt, quas Veneri constat esse sacratas. Ipsius enim et Liberi filiæ sunt, nec immerito. Gratiæ enim per horum fere numinum munera conciliantur. Ideo autem nudæ sunt, quod gratiæ sine fuco esse debent. Ideo connexæ; quia insolubiles esse gratias decet. Horatius, 'Segnesque nodum solvere Gratiæ.' Quod vero una aversa pingitur, duæ nos respicientes, hæc ratio est: quia profecta a nobis gratia duplex solet reverti: unde est supra, 'Nec te certasse priorem Pœniteat.' Sane Veneri, multa nomina pro locis vel causis, dicuntur imposita. Nam *Venerem* vocari quidam propter promptam veniam dicunt; alii *Suadam* appellant, quod ipsa conciliatio Suada sit: dicitur etiam *Obsequens Venus*, quam Fabius Gurges post peractum bellum Samniticum, ideo hoc nomine consecravit, quod sibi fuerit obsecuta; hanc Itali *Postvotam* dicunt; dicta est etiam *Equestris Venus*; dicta et *Cloacina*, quia veteres *Cloare* pugnare dixerunt; dicitur et *Myrica* et *Myrtea*, et *Purpurissa* et *Erycina*, quam Æneas secum advexit: dicitur et *Salacia*, quæ proprie meretricum Dea appellata est a veteribus; et *Lubentina*, quæ libentiam mentibus novam præstat; quamvis alii hanc *Lubiam* dicant, quod eo numine consilia in medullas labantur: alii *Mimnerniam*, vel *Meminiam* dicunt, quod meminerit omnium. Est et *Verticordia* et *militaris Venus*. Est et *Limenesia*, quæ portubus præest, ipsa et *Victima* et *Netrix* ex Cæsaris somnio sacrata. Est et *Venus calva*, ob hanc causam; quod cum Galli Capitolium obsiderent, et deessent funes Romanis ad tormenta facienda: prima Domitia crinem suum, post cæteræ matronæ imitatæ eam, execuerunt; unde facta tormenta: et post bellum statua Veneri hoc nomine conlocata est; licet alii *calvam* Venerem, quasi

puram tradant; alii *calvam*, quod corda amantum *calviat*, id est, fallat, atque eludat. Quidam dicunt porrigine olim capillos cecidisse fœminis, et Ancum Regem suæ uxori statuam calvam posuisse, quod constitit piaculo, nam mox omnibus fœminis capilli renati sunt; unde institutum ut *Calva Venus* coleretur. Apud Cyprios Venus in modum umbilici, vel ut quidam volunt, metæ colitur. Apud Ephesios Venerem *Automatam* dixerunt, vel *Epidætiam*. Ratio autem eorum nominum talis est. Melibœes et Alexis amore se mutuo dilexerunt, et juramento se adstrinxerunt, ut cum tempus nuptiarum venissent sibimet jungerentur: sed cum virginem parentes sui alii despondissent, et hoc Alexis vidisset, spontaneum subiit exilium. Virgo autem ipso nuptiarum die, semet de tecto præcipitavit; quæ cum illæsa decidisset, in fugam conversa pervenit ad litus, ibique scapham ascendit, ex qua sponte funes soluti esse dicuntur: voluntate itaque Deorum pervecta est, ubi amator morabatur; quam cum ille, parans cum sodalibus convivium, suscepisset, pro ipso rei eventu, templum constituit. Quod ergo sponte fuissent soluti, *Automatæ Veneri* nomen sacravit; quodque cum epulas pararet, virgo ei aquis fuisset advecta, *Epidæti* sacrum dicavit. *Servius.*

Abolere Sichæum Incipit] Ordo naturalis; prius enim est evellere inhærentia, et post nova inferre: sic Terentius, 'Ut metum, in quo nunc est, adimam, atque expleam animum gaudio.' *Idem.*

Abolere] Prius enim debebat removere amorem pristini viri, et paulatim: quia cum vehementer hæreret, non poterat uno impulsu dimoveri. Idcirco autem Didonem castam, divitem, pulchram, deceptam inducit per Cupidinem, ut non solum Didonis, verumetiam Æneæ existimationem ostenderet, ne illum ignobilis fœmina, projecti pudoris, sponte amasse, aut provocata muneribus videatur, aut ille malis submersus innumeris, de amoribus sollicite cogitasse. *Donatus.*

725 *Vivo amore*] Aut vivi hominis, aut certe vehementi. *Servius.*

Prævertere] Præoccupare: propter Junonem sine dubio. *Idem.*

Et vivo tentat prævertere amore] In Romano codice, *amorem* legitur: quod minime placet. Solet vero ea littera in fine ibi sæpius abundare: tametsi in veterum monumentis tale aliquid sæpe legas: ut in æde Lateranensi antiquo monumento, *pro salutem imperatoris.* Quod in memoriam redigit Diomedis dictum, gavisos non nunquam veteres quædam per barbarismum proferre: hoc autem loco omnino *amore* legas. *Pierius.*

Vivo tentat prævertere] Vivido se vehementi amore inertes et pigros ad amandum animos tentat præoccupare, Junonem scilicet præveniendo. Æn. VI. 'residesque movebit Tullus in arma viros, et jam desuetæ triumphis Agmina.' Alio modo Æn. II. 'arma desueta.' Vide Scalig. IV. 16. *Taubmann.*

726 *Resides*] Pigros ad amandum, inertes. Juraverat enim nulli se esse nupturam. Resides sane milites otiosi et pigres dicuntur: ut Æneid. VI. 'Residesque movebit Tullus in arma viros.' Unde contra *instantes* dicimus industrios. *Servius.*

727 *Quies epulis*] Propter regalem affluentiam. Contra supra, ubi de necessitate loquitur; 'Postquam exempta fames epulis.' *Idem.*

Postquam prima quies] Convivii prolixi mos describitur: nam, confectis epulis, studium bibendi prosequuntur. *Donatus.*

Postquam prima quies] Non declarant hic Grammatici, quare *primam* dixerit *quietem*: quia repetebant potationes: ut in IV. 'Instauratque diem donis:' sic hoc loco, *epulis.* Se-

easdem mensas diis statuebant: ut apud Horatium. Scalig. IV. 16. *Quies* autem *epulis* hic dicitur, propter regalem affluentiam: alio modo supra ait, 'Postquam exempta fames,' propter naturæ necessitatem, non autem luxuriam. *Taubmann.*

Mensæque remotæ] Licet sub extranea persona, Romanorum tamen exequitur morem, apud quos duæ mensæ erant: una epularum, altera poculorum: nam ideo sequitur *crateras.* Et Græcum est, ab eo quod est, *hic crater.* Nam Latine, *hæc cratera* dicitur. Unde Persius, 'Si tibi crateras argenti incluasaque multo Auro dona feram.' *Servius.*

Mensæque remotæ] Non τράπεζαι, sed σιτία, καὶ παραθέσεις. Fercula (inquam) removentur, lances, edulia; non mensæ ipsæ, nam statim, 'in mensa laticum libavit honorem.' Non ergo illa amota: tantum edulia, et παρατιθέμενα, quæ etiam dicebantur mensæ. Pollux, τραπέζας δ' ἐκάλουν καὶ τὰ σιτία τὰ ἐπ' αὐτῶν τιθέμενα: *mensas vocabant fercula in ipsis imposita.* Athenæus l. II. πάντων τραπέζας καλούντων τὰς παραθέσεις ταύτας. Poëta ipse Æn. III. 'Ambesas subigat malis absumere mensas,' id est, edulia: lusit enim Harpya ambiguitate vocis. Demum accipiunt Virgilium Pet. Ciaconius in Tric. Turnebus XXI. 22. aliique. Sed et Philander in Annotat. ad Vitruv. VI. 5. conjicit ex Diphilo apud Athenæum l. IX. et ex Plutarcho in Pelopida, *mensas* dici, quoties repositoria, fercula, et obsonia mutarentur. Idcirco ego supra illud, *regales inter mensas*, accepi de cibis. Venus enim Didoni ingeri affectum amoris voluit, dum cibi ederentur, dum vinum biberetur. *Cerda.*

728 *Crateras*] De usu craterum in conviviis alibi. Sed cur *magnos?* Allusum ad formam craterum, qui magni; hoc clarum: sed deinde allusum ad compotationem ipsam, quæ hilarior, liberior, et major fiebat in secunda mensa, quæ post quietem, in qua nunc est Poëta, sequebatur. Itaque necessaria erant magna pocula, ubi præcipue poculis, vino, invitationibus indulgendum. Inde de secunda mensa dicebatur, *majoribus poscere, et Græco more bibere*, id est, poscere majoribus poculis. Certe verba illa Servii Æn. I. 'Romanorum exsequitur morem, quorum duæ erant mensæ, una epularum, altera pomorum:' in lib. ms. legi *poculorum*, non, *pomorum*, Lævinus testatur in Hor. od. IV. 5. Idem verba ista Agellii XIX. 9. ubi *eduliis finis, et poculis*, explicat primam et secundam mensam; per *edulia* primam, per *pocula* secundam accipiens. Horat. Sat. II. 8. 'Et calices poscit majores.' *Idem.*

Crateras magnos statuunt] Sic Theocr. Idyll. V. Στάσω δὲ κρητῆρα μέγαν λευκοῖο γάλακτος. Recte *magnos*: sic Valerius Flaccus Argon. l. V. 'Æolidem magno cratere lacessit:' id est, capaciori vase vinario. Juvenal. Sat. II. 87. 'Et magno cratere Deam,' &c. et Sat. XII. 'Urnæ cratera capacem.' Apud Ovid. Metam. l. V. 'ingentem cratera:' et l. XII. *vastum.* Immo stupendæ magnitudinis crateribus usi sunt veteres, cum se copiosius aspergere flore Liberi Patris, et largius invitare constituerant, præcipue vocato hospite. Inde Cic. in Verr. I. 26. 'Fit sermo inter eos, et invitatio, ut Græco more biberetur. Hortatur hospes: poscunt majoribus poculis.' Præter Arrianum l. VII. narrantem, ex uno eodemque cratere Alexandrum et novem millia convivarum libasse Diis, vide Athenæum V. 7. ubi crater describitur argenteus amphorarum sexcentarum, quem curru trahebant viri sexcenti. *Emmeness.*

Crateras magnos stat. et vin. coron.] Eurip. in Ion. χρυσέους τ' ἐν μέσῳ συσσιτίῳ κρητῆρας ἔστησε· et Il. A. κοῦροι μὲν κρητῆρας ἐπεστέψαντο ποτοῖο· quod Turnebus explicat, *vinum coronis*

floreis ornant, assentiente alio Virgilii loco: 'At pater Anchises magnum cratera corona Induit, implevitque mero:' quamvis interpretes Græci ἐπεστέψαντο exponant, ad summam coronam et marginem implent. Tibul. 'coronatus stabat et ipse calix,' more inde convivali ducto, ut se comessatores duplici voluptate, et saporibus et odoribus inter pocula exhilararent: quamvis Aristot. lib. de sens. eam improbet consuetudinem eo loco, ubi de odoribus disputat, per se eos suaves dicens, qui ex floribus halant, quique nihil ad stimulandum palati illecebras conferant, sed ad hebetandum, etiam si in conviviis a Græcis adhiberi soleant, quasi vim voluptati afferentibus. *Germanus.*

Et vina coronant] *Vina* pro poculis posuit, et est tropus synecdoche; ut *Cererem* dicimus, pro frumento. Sic Plautus, 'Vinum precemur: namque hic deus præsens adest.' *Coronant* autem est, aut implent usque ad marginem; aut quia antiqui coronabant pocula, et sic bibebant. Unde est, 'Magnum cratera corona Induit, implevitque mero.' *Servius.*

Et vina coronant] Utrumque significat *coronare* et implere vino pocula, et crateras coronis ornare. Sententiam Servii firmant Turnebus XXI. 13. Lipsius antiq. lect. l. III. Fulv. Ursinus in append. de triclin. p. 266. et distinctius Paschalius de coronis I. 4. versus hi desumpti ex Hom. sunt Il. A. 469. Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο, Κοῦροι μὲν κρητῆρας ἐπεστέψαντο ποτοῖο. Quos me citare memini Ge. II. 528. Ut hoc loco *vina coronant*, sic *meri coronati* meminit Statius Theb. l. VIII. pro cratere mero impleto. *Emmeness.*

729 *Fit strepitus tectis*] Id est, ad tecta; ut, 'It clamor cœlo.' Legitur autem et, *It strepitus*. Servius.

Fit strepitus tectis] Sic Stat. Thebaid. l. I. 'Vario strepit icta tumultu Regia.' Quam paullo post *obsequio fervere* dicit. et Achill. l. IV. Pro eo Phædrus f. IV. 14. 'Splendebat hilare poculis convivium; Magno apparatu læta resonabat domus.' *Emmeness.*

Per ampla] Nonnulli codices antiqui, *perampla* unica dictione legunt. Sed in Longobardico, et aliquot aliis, *per alta* legitur: ut in quarto Æneidos, 'It clamor ad alta atria.' Vulgata tamen lectio receptior. *Pierius.*

730 *Atria*] Ut supra dictum est, tangitque morem Romanorum. Nam, ut ait Cato, et in atrio et duobus ferculis epulabantur antiqui. Unde ait Juvenalis, 'Quis fercula septem Secreto cœnavit avus?' Ibi et pecunias habebant. Unde qui honoratiores erant, liminum custodes adhibebantur: ut, 'Qui Dardanio Anchisæ Armiger ante fuit, fidusque ad limina custos.' Ibi et culina erat: unde et *atrium* dictum est, quod atrum erat ex fumo. Alii dicunt, *Atria* Etruriæ civitatem fuisse, quæ domos amplis vestibulis habebat; quæ cum Romani imitarentur, *atria* appellaverunt: alii *atria* magnas sedes et capacissimas dictas tradunt, unde *atria Licinia*, et *atrium Libertatis*. Servius.

Lychni] Græco sermone usus est. A *lychno* enim lucerna dicta est; unde et brevis est *lu*, ut Juvenalis, 'Dispositæ pinguem nebulam vomuere lucernæ.' Horatius, 'Ungor olivo, Non quo fraudatis immundus Natta lucernis.' Si enim a *luce* diceretur, non staret versus. *Idem.*

Laquearibus] Principaliter *lacus* dicitur: ut Lucilius: 'Resultant ædesque lacusque.' Diminutio *lacunar* facit. Horat. 'Nec mea renidet in domo lacunar.' Inde fit alia diminutio *lacunarium*, et per Antistoichon *laquearium* facit: legitur et *lacuaribus*. Cicero Tusculanarum, 'Tectis cælatis, lacuatis.' *Idem.*

Dependent lychni laquearibus] Od. H. αἰθομένας δαΐδας μετὰ χερσὶν ἔχοντες, Φαίνοντες νύκτας κατὰ δώματα δαιτυμόνεσσι. Lucret. v. 'Pendentes lychni

claræque coruscis Fulguribus pingues multa caligine tædæ.' Videtur autem omnino respondere huic Hom. loco ille Lucretii l. II. Περὶ λυχνούχων. 'Si non Aurea sunt juvenum simulacra per ædes Lampadas igniferas manibus retinentia dextris, Lumina nocturnis epulis ut suppeditentur, Nec domus argento fulget,' &c. *Germanus.*

Dependent lychni laquearibus aureis] Idem Stat. Thebaid. l. I. 'Ast alii tenebras, et opacam vincere noctem, Aggressi, tendunt auratis vincula lychnis.' Græcum origine est vocabulum, ut notavit Servius. Macrobius VI. 4. Maronem imitatum esse auctorum veterum audaciam testatur, eumque non esse primum docet, qui Græca inseruerit operi suo: ubi plura de *Lychnis.* De *aureis laquearibus* scribit Isidorus XIX. 12. qualia se non habuisse dicit Horat. od. II. 18. quem luxum notat Plin. XXXIII. 4. 'laquearia nunc et in privatis domibus auro teguntur; post Carthaginem eversam primum inaurata sunt in Capitolio censura L. Memmii. Inde transiere in cameras: in parietes quoque, qui jam et ipsi tanquam vasa inaurantur.' Pamphilus Brietis F. primus *lacunaria pingere* instituit: eodem teste XXXV. 11. quibus laquearibus, si convivium protrahebatur in multam noctem, lychnos appendebant, quos vocat Horat. *lucernas vigiles.* od. III. 8. et Feith. antiq. Homer. III. 5. quo lychni seu lucernæ sustentabantur, λυχνοῦχοι appellabantur, quorum meminit Suet. in Cæs. 37. 'adscenditque ad Capitolium ad lumina, quadraginta elephantis dextra, atque sinistra lychnuchos gestantibus.' Petronius: 'lucerna bilychnis de camera pendebat.' Vide Grapald. de part. ædium. *Emm.*

731 *Noctem vincunt*] Luminis est exaggeratio. *Servius.*

Funalia] Quæ sunt intra ceram: dicta a funibus, quos ante usum papyri, cera circumdatos habuere majores. Unde et *funera* dicuntur. Alii *funalia* appellarunt, quod in cicendula lucet, quos Græci πυρσοὺς vocant: Varro de vita P. R. 'Facibus aut candela simplici aut ex funiculo facta, cera vestita, quibus ea figebant appellarunt *funalia.*' Nonnulli apud veteres *candelabra* dicta tradunt, quæ in capitibus uncinos haberent, quibus affigi solebant: vel candela, vel funes pice delibuti; quæ interdum erant minora, ut gestari manu et præferri Magistratibus a cœna remeantibus possent. *Servius.*

Funalia] Faces ex funibus procreatæ. *Donatus.*

Et noctem flammis funalia vincunt] Sic *noctem vincere* ex Statio superius. Funalia sic describit Isidorus XX. 10. funalia candelabra apud veteres extantes stimulos habuerunt aduncos, quibus funiculi cera vel hujusmodi alimento luminis obliti figebantur: idem igitur et stimuli præacuti *funalia* dicebantur: inde illustratur Ovid. XII. 246. 'et primus ab æde Lampadibus densum rapuit funale coruscis, Elatumque alte, &c. illisit fronti Lapithæ.' Hisce funalibus utebantur plurimum, cum nocturno tempore convivæ domum deducerentur: ut nota Historia Duillii ex Floro II. 2. et Cicerone de senect. XIII. et F. Ursino in app. p. 378. *Emmeness.*

732 *Hic*] Tunc: ergo adverbium temporis est. *Servius.*

Hic Regina, &c.] Ex hoc loco Statius Theb. I. 'Victa fames, signis perfectam auroque nitentem Iasides pateram famulos ex more poposcit, Qua Danaus libare Deis, seniorque Phoroneus Assueti, tenet hæc operum cœlata figuras.' *Cerda.*

Gravem] Laudat a pondere et a materia, deinde quod eo majores Didonis usi sint, et durante mero transierit ad Didonem. *Donatus.*

Gravem gemmis] Ornabant veteres sua pocula gemmarum magnificentia. Plinius in proœmio l. XXXIII. 'Nec hoc fuit satis, turba gemmarum pota-

mus, et smaragdis teximus calices, et temulentiæ causa tenere Indiam juvat, et aurum jam accessio est.' Sidonius epist. II. 13. 'spumarent Falerno gemmæ capaces.' Clemens Alexand. Pæd. II. 3. meminit 'argenteorum, aureorum gemmeorumque poculorum.' Athenæus l. IV. loquens de convivio Cleopatræ: παρεσκεύασεν αὐτῷ συμπόσιον, ἐν ᾧ πάντα χρύσεα, καὶ λιθοκόλλητα περιττῶς ἐξειργασμένα ταῖς τέχναις: *Apparavit illi convivium, in quo omnia erant aurea, gemmis magnifice distincta arteque laborata.* Sed de hoc jam ego Ge. II. *Cerda.*

733 *Implevitque mero pateram*] Signate et docte juxta leges conviviales, quas Athenæus dat l. X. quas alii. Dabatur vinum mixtum ad cavendam temulentiam: inde solemnis vox, *misce puer*; et Græcis, κέρασον παῖ. Libatio tamen Deorum mero fiebat. Inde hic *implevit mero pateram*, quam Dido libationi Jovis destinabat. *Id.*

Quam Belus] Primus rex Assyriorum: ut supra dictum est: quos constat Saturnum, quem eundem et Solem dicunt, Junonemque coluisse: quæ numina etiam apud Afros postea culta sunt. Unde et lingua Punica *Baldeus* dicitur. Apud Assyrios autem *Bel* dicitur, quadam sacrorum ratione et Saturnus et Sol. Alii hunc Belum Saturni temporibus regnasse, ejusdemque Dei hospitem fuisse tradunt. *Servius.*

734 *Tum facta silentia tectis*] Mos erat apud veteres, ut lumini incenso silentium præberetur, ut optativam sibi laudem loquendo nullus averteret. Apud Romanos etiam, cœna edita, sublatisque mensis primis, silentium fieri solebat, quoad ea, quæ de cœna libata fuerant, ad focum ferrentur et igni darentur, ac puer Deos propitios nunciasset, ut, *Diis honor haberetur*, tacendo; quæ res cum intercessit inter cœnandum, Græci quoque θεῶν παρουσίαν dicunt. *Servius.*

Facta silentia] Rem enim divinam actura silentium induxit. *Donatus.*

Tum] In Longobardico, *dum*: sed *tum* melius. *Pierius.*

735 *Juppiter*] Rogat Jovem, et ejus virtutem narrat, ut ostendat pleno voto Trojanos excepisse, cum initam societatem testimonio hospitalis Jovis confirmet. Cum autem ipsa esset Sydonia, quasi mortis suæ præsagio, Tyriorum solum et Trojanorum meminit: et merito diei meminit, quo confirmabat societatem per sacra et convivium. Triste autem fuit, tenebras nominare, vel noctem, vel maxime, quia continuationem diei nocti conjunxerat, et nondum itum erat ad requiem. *Donatus.*

Hospitibus nam te dare jura loquuntur] Scilicet exemplo Lycaonis: qui cum hospites susceptos necaret, a suscepto Jove, postquam ei epulas humanas apposuit, versus in lupum; ostendit hospitii jura non esse violanda. Græci τὸν ξένιον Δία appellant. *Servius.*

Juppiter hospitibus nam, &c.] Oratio bene ominantis. Alludit autem ad Jovis cognomen, *Xenii* sive *Hospitalis.* De libatione et precatione in mensa secunda, vide Turneb. XXIV. 25. ubi explicat illud Horat. Od. IV. 5. de Augusto: 'et alteris Te mensis adhibet deum. Te multa prece, te prosequitur mero Defuso pateris.' *Taub.*

Juppiter hospitibus] Cic. ad Qu. Fratr. *non faciam, ut illum offendam, ne imploret fidem Jovis Hospitalis.* Sed de Jove Hospitali, sive Xenio, quem antiquitas hospitii vindicem et præsidem putavit, Thomasinus adeundus de tess. hospital. c. 6. et Feith. Hom. antiq. III. 112. Plures fuere, ut ex Ovid. Metam. V. 45. 'testatus jusque fidemque Hospitiique Deos.' Sed Juppiter eorum princeps: inde *jura Jovis*, id est, Hospitalis, apud Stat. Thebaid. l. III. *Emmeness.*

736 *Tyriisque diem*] Atqui nox erat; sed per diem accipimus et noctem: et quidam volunt masculini generis

dici *bonum* significare, feminini, malum. Servius.

Trojaque profectis] Bene noluit *profugis* dicere. *Idem.*

737 *Esse velis*] Secundum Hetruscam disciplinam locutus est. Sic enim dicunt, *volens, propitiusque sis.* Idem.

Esse velis] Plinius: 'Deos ante obtestantur, UT VELINT.' Ovid. de Arte l. III. 'O ita, Phœbe VELIS!' Livius l. I. 'Pacem precibus exposcunt, UTI VOLENS PROPITIUS SUAM SOSPITET PROGENIEM.' Vide Barn. Brisson. Form. l. I. *Taubmann.*

Nostrosque hujus] Sic factum: ut etiam nunc duret de actibus Didonis fabula. *Donatus.*

Minores] Posteros. Quod votum potest videri impletum, quando fœdus ictum est a Carthaginensibus cum Romanis; de quo Livius l. VII. *Taub.*

738 *Adsit lætitiæ Bacchus dator*] Alii *adsis* legunt. Secundum quos Bacchus, aut antiptosis est, aut antiquus vocativus, ut, 'Socer arma Latinus habeto.' *Servius.*

Bacchus] Vinum, sine quo lætitia in conviviis esse non potest. Nam si alibi est Bacchus, et ad culpam causas dedit: id non vini vitium est, sed hominis vino uti nescientis. *Donatus.*

Adsit] Antiqua omnia exemplaria quæ versamus, *adsit*, vel *assit* persona tertia legunt: alia in secunda *adsis.* Pierius.

Adsit] Utique præsentes deos optabant: ideoque precabantur, UT VENIRENT, item: UT ADESSENT. Ita Æn. IV. 'ADSIS o, placidusque juves.' Tibullus el. I. 1. 'Candide Liber ADES:' idem el. IV. 3. Seneca in Medea act. I. 1. 'ADESTE, ADESTE sceleris ultrices Deæ.' Arnob. l. IV. ADESTE, ADESTOTE DII Penates, Apollo, Tuque Neptune,' &c. Sed de his luculenter Brisson. *Taubmann.*

Dator] Bene autem addidit, *dator lætitiæ*, quia est et dator furoris. *Serv.*

Lætitiæ Bacchus dator] Bene addit, *dator lætitiæ: ὁ χαρᾶς δοτικὸς*, quia est et *dator furoris*. Sine vino autem lætitia in convivio esse vix potest. Itaque et a Plutarcho διόνυσος vocatur χαριτοδότης. Et hanc vim excitandæ lætitiæ Baccho tribuit etiam Plato de Legibus l. II. itemque in Cratylo. *Taubmann.*

Et bona Juno] Aut propitia, id est, non irata Trojanis; ut, 'Sis bonus o fœlixque tuis.' Aut magis bona: cœlestis est enim et inferna: ut, 'Junoni infernæ dictus sacer:' aut sicut supra dictum est χρηστή, quod est *bona*, quam inter Penates Trojani habuisse dicuntur. *Servius.*

Bona Juno] Nam notat illam inimicam Trojanis: ergo ut sit bona et benevola. *Donatus.*

Bona Juno] Refero hoc ad convivium: usurpat quippe Virgilius vocem convivialem. Plautus Stich. 'bene vos, Bene nos, bene te, bene nostram etiam Stephanium, bibo si bibis.' Tibullus eleg. l. I. 'Sed bene Messalam sua quisque ad pocula dicat.' Bacchum vini Deum ἀγαθὸν vocat Athen. l. II. per initia. Ibidem ex Poëta quodam, ἀγαθὸς ἂν πρὸς ἀγαθοὺς ἄνδρας Ἑστιασόμενος ἧκον: *Bonus ad bonos viros ivi convivaturus.* Apud eundem Alexis l. VI. ἀγαθῶν τὴν κύλικα μεστὴν πίομαι: *Bonorum plenum calicem bibam.* Notam Cœlii Rhod. XXVIII. 6. ipse leges. *Cerda.*

Bona Juno] Sic apud Æl. Lamprid. in vita Anton. 'dii faxint et bona Juno:' quam μεγάλην, χρηστὴν, δυνατὴν Græci appellant, ut Macrob. III. 4. *Emmeness.*

739 *Cœtum*] Modo convivium, et bono verbo ad dignitatem duorum in uno populorum usus est. *Servius.*

Tyrii] Ne esset aliqua incolarum adversus peregrinos æmulatio. *Don.*

Celebrate] Athen. in re conviviali l. III. ἑορτὴν, ἐπιτελεῖν: *celebritatem perficere:* de favore alibi. *Cerda.*

740 *In mensa*] In conviviis enim,

cum hujusmodi honorificentia numinibus exhibetur, pro ara, mensa succedit. *Donatus.*

In mensam] In Oblongo codice, quem Pomponii Læti delicias fuisse dicunt, *immensum* legitur: idem in Longobardico, et aliquot aliis pervetustis. In Romano, in Mediceo, et nonnullis emendatioribus, *in mensam* habetur accusativo casu: ut in octavo eadem elocutione dictum, 'In mensam læti libant:' eandemque lectionem videtur Ti. Donatus agnovisse, dum in conviviis, cum hujusmodi honorificentia numinibus exhibetur, pro ara mensam succedere dicit. Sed enim vulgata exemplaria Donati, loco hoc valde corrupta habentur: apud nonnullos invenias *in mensa.* De libatione vero hujusmodi lege apud Macrobium Saturnalium. III. *Pierius.*

Laticum libavit honorem] More sacrorum. Diis enim hospitalibus et Jovi in mensa libabatur: et tangit ritum Romanorum, qui paniceas, sacratasque mensas habebant, in quas libabant: ut est, 'Heus etiam mensas consumimus, inquit Iulus.' *Serv.*

Laticum libavit honorem] Id est, vinum, quod tamen non perpetua libationis materia, pro eo mulsum, lac, sanguis et alia libata: vide Saubert. de sacrificiis c. 25. an in aram, an in mensam libare debuerint, contendit Macrob. Saturn. III. 11. *Emmeness.*

741 *Prima*] Vel quia ipsa libabat, vel quia potior omnibus fuit, utpote regina. *Donatus.*

Libato summo tenus attigit ore] Usque ad labra. Et verecundiam reginæ ostendit: et morem Romanum. Nam apud majores nostros feminæ non utebantur vino, nisi sacrorum caussa certis diebus. *Servius.*

Summo tenus] Summis labris, ut religionis, et non vini cupidam demonstraret. *Donatus.*

Libato summo tenus attig. ore] Tibull. eo loco l. IV. ad Messalam: 'Quod tibi si versus noster notusve, minusve, Vel bene si notus, summo vel mœret in ore, Nulla mihi statuet finem te fata canendi:' Ea, inquam, parte, *summo vel mœret in ore*, visus est mihi alludere ad sententiam hujus Maroniani loci, vel πρὸς τὰ ἐπιπόλαια φιλήματα, vel ad segnem degustationem poculi, qua in vino defunguntur minus generosi compotores, nec se justo haustu perluere soliti, ut similiter Tibullus intelligat, sive versus suus Messalæ sit exacte probatus et notus, sive perfunctorie lectus, et summo ore, hoc est, primoribus labris tantum a Messala degustatus mœreat, futurum ut quoquo modo ipse ejus laudibus perpetuo insistat. Alii tamen non, *mœret*, sed *inerret in ore.* *Germ.*

742 *Tum Bitiæ*] Per transitum, Pœnorum ducum nomina introducit. Nam Bitias classis Punicæ fuit præfectus: ut docet Livius. *Iopas* vero unus de procis Didonis: ut Punica testatur historia. Servavit autem τὸ πρέπον, quare non Æneæ dedit, ne aut contumeliosum videretur, aut petulans. *Servius.*

Increpitans] Inclamans: ut, 'Æstatem increpitans seram.' Aut certe arguens familiariter segnitiem tarde accipientis, cum esset avidus in bibendo. Nam sequitur, *ille impiger*; melius tamen accipimus clara voce hortatum: ut Plautus, 'Neque ego ad mensam publicas res clamo, neque leges crepo;' et Horatius, 'Quis post vina gravem militiam, aut pauperiem crepet?' *Idem.*

Increpitans] Clara voce exhortans. Hunc autem elegit, quia sciebat vini esse amatorem: unde sequitur, *ille impiger hausit.* Donatus.

Hausit] Modo accepit: nec possumus intelligere *bibit*, cum hoc sequatur. *Servius.*

Hausit Spum. pat. et pleno se proluit auro] *Proluit*, bibendo profudit. Alibi vidit: ut, 'Hausit cœlum mentemque recepit.' Alibi audivit: ut,

'Vocemque his auribus hausi.' Alibi vulnerat: ut, 'Latus haurit apertum.' Et multa alia pro loco significat. *Serv.*

743 *Pleno se proluit auro*] In codicibus aliquot antiquis, *pleno se proluit ore* legitur: non *auro*. Ti. Donatus super hoc ait Bitiam ideo se etiam perfudisse, quod avide biberet: et tantum infunderet, quantum fauces ejus transmittere non possent. *Pierius.*

Et pleno se proluit] Et pateram, inquit, vacuam fecit: et cum avide biberet, et tantum infunderet, quantum fauces transmittere non possent, perfudit etiam se. *Donatus.*

Pleno se proluit auro] Multi putant alludere Maronem ad antiquam ἀμύστιδα et τὸ ἀμυστὶ πίνειν. Utcunque sit, quamvis mihi ἰδιογνωμονεῖν, et cornicum oculos configere religiosum sit, tamen et pace doctorum, cum Plutarcho accipi posse aliorsum ἄμυστις et ἀμυστίζειν quam hactenus a Grammaticis videtur, qui ἀμυστίζειν, ingurgitare, affatim et sine respiratione bibere interpretantur, utpote ἄνευ τοῦ μῦσαι τοῖς χείλεσιν, cum contra ἀμυστίζειν ipse Plutarch. συμποσ. γ. in cap. ὅτι αἱ γυναῖκες ἥκιστα μεθύσκονται, &c. τὸ ἀμυστίζειν ἀθρόον καὶ ἀμπνευστὶ πίνειν accipiat, non ἀπνευστὶ, ut vulgo, sitque eleganter et manifeste tam in Aldino, quam Germanico codice ἀμπνευστὶ scriptum: ubi inter alias causificationes docere videtur, senes citius quam mulieres inebriari, quod tractim mulieres et cum respiratione bibant, ita ut instillatum paulatim vinum minus in defluxu immoretur, nec tam vehementer tumultuari in corpore possit, quam si præcipiti ingurgitatione et haustu copiosius infunderetur. *Germanus.*

Proluit] Sic Horat. Sat. II. 4. 'leni præcordia mulso Prolueris melius.' et Sat. I. 5. 'absentem cantat amicum Multa prolutus vappa nauta.' eleganter Plaut. Curc. I. 2. 28. de eo qui ductim liquores invergit, et gutturi gaudium dat, tanquam infundibulum esset: 'effunde hoc cito in barathrum: propere prolue cloacam.' Tales helluones perstringit jure Aristot. l. III. ad Nicomachum teste Mureto variar. lect. IV. 8. *Emmeness.*

744 *Post alii proceres*] Ergo et Bitias unus est de proceribus. Nam Exoche sine similitudine nunquam fit. Sane *proceres* de his est, quæ nominativum in usu non habent: ut supra, 'Et victor ditione tenebat.' Nam nec hoc in usu habet nominativum: licet in compositione dicamus *conditio*. Servius.

Post] Intellige, ritum executi sunt post acta convivia: post consecrationem fœderum. Ludorum autem fit descriptio, quibus reges per voluptatem ad producendum potationem utuntur. Ludi autem Didonis nihil turpe factu, nihil obscœnum dictu habuerunt. Nam Citharæ artem inter honestas numerari constat, per hanc Orpheus plurimum potuit: hanc graves et prudentes amant, hanc diligunt Musæ, quibus tradentibus in usum hominum venit: hæc in agonibus, id est, in sacris certaminibus coronatur. Ars ergo honesta, convivium quoque non dissimile. *Donatus.*

Proceres] Ideo secundum Varronem, principes civitatis dicuntur: quia eminent in ea, sicut in ædificiis muruli quidam, hoc est, 'Capita trabium, quæ proceres nominantur.' *Servius.*

Crinitus Iopas] Aut puerum intellige: aut imitabatur Apollinis formam, cujus fuerat etiam artis imitator. *Servius.*

Cithara crinitus Iopas] Inter cœnandum aut symphonia personabat triclinium aut instrumenta, organaque varia concinebant: vide Ciacc. de triclin. p. 74. et appendicem F. Ursini p. 378. ubi delineationem quorundam instrumentorum harmonicorum habes. Vates, σοφοὶ dicti sunt musici. Quintilianum consule de antiquitate et veneratione musices, qui

hunc Maronis locum profert I. 10. et Voss. de nat. art. *crinitos*, *comatos*, *capillatos* nominari cultiorem et juniorem familiam docet ex veteribus Pignorius de Servis p. 28. *Emm.*

745 *Personat*] Φορμίζει. Pertendit M. Ant. Majoragius, Præfat. in Pind. apud antiquos eandem omnino fuisse *Lyram* et *Citharam*. Sed tamen diversa fuisse instrumenta, licet valde cognata, accuratissime docuit Jos. Scalig. in Manilium novæ edition. item Yvo Villiomarus in Locos Controv. Roberti Titii lib. I. 3. Vide et Jul. Cæs. Bulengerum De Theatro, II. 36. et seqq. *Taubmann.*

Personat] Sic Phædr. Fab. III. 17. 'Sonare cithara quos putes Apollinis.' Horat. od. I. 12. 'Sonantem aureo plectro.' *Emmeness.*

Docuit quem maximus Atlas] *Quæ* legendum est, non *quem*. Id est, quæ ipse scit, quæ ipse modulatus est. Nec enim istum docuit, qui fuit temporibus Didonis. Hic Atlas Japeti filius in Africa natus dicitur: hic quod annum in tempora diviserit, et primus stellarum cursus, vel circulorum, vel siderum transitum, naturasque descripserit, cælum dictus est sustinere; quia nepotem suum Mercurium et Herculem docuisse dicitur; unde et Hercules cælum ab Atlante susceptum sustinuisse narratur, propter cœli scientiam traditam. Constat enim Herculem philosophum fuisse. Et est ratio, cur omnia illa monstra vicisse dicatur. Sane *Atlas* Græcum est, sicut et Nilus. Nam Ennius dicit Nilum *Melonem* vocari: Atlantem vero *Telamonem*. Servius.

Docuit quem maximus Atlas] In Romano codice, et quibusdam aliis legere est, *docuit quem maximus Atlans*: sed cur *Atlans*, dictum superius, ubi de *Thesauro* disputatum. Quod vero legitur *docuit quem*, mos est Poëtis præstantis aliqua doctrina viros a Diis, vel ab Heroibus doctos asseverare. In quinto talis elocutio, 'Tritonia Pallas quem docuit.' Servius *quæ* legit: ait enim: videamus qualia canebat: *Docuit*, inquit, *Quæ maximus Atlas*: hoc est, non turpia, aut obscena, sed venientia ex philosophiæ fonte, quæ docuerat Atlans maximus, plenusque virtutum. *Pier.*

Maximus Atlas] Ita in l. VIII. 'Electram maximus Atlas Edidit.' et Claudian. Rapt. II. in prolog. 'te maximus Atlas Horruit.' Nam, ut canit Ovidius: 'Hic hominum cunctis ingenti corpore præstans Japetionides Atlas.' *Cerda.*

746 *Hic canit*] Bene philosophica introducitur cantilena, in convivio reginæ adhuc castæ: contra, inter Nymphas, ubi solæ feminæ erant; ait, 'Vulcani Martisque dolos et dulcia furta.' *Servius.*

Hic] Scripsere nonnulli, *Is canit*: Verum illi decepti sunt ex paraphrasi: si quidem hoc loco Sosipater Carisius in Solœcismo præpositivam particulam pro conjunctiva pronuntiatam ait: *Hic* quidem, pro *is*. Pier.

Errantem lunam] Quia ἀλλασσοδής, id est, obliquo incedit cursu, non recto, ut Sol: scilicet ne incidat in centrum terræ, et frequenter patiatur eclipsim. Vicinus enim est ejus circulus terræ. *Servius.*

Errantem lunam] *Luna* enim omnium septem Erronum (qui quidem *lapsu certo spatioque feruntur*) naturam varietate motus exsuperat. *Taub.*

Solisque labores] *Canit* per omnia intelligimus. Sane septem sunt Planetæ, Sol, Luna, Mars, Mercurius, Jupiter, Venus, Saturnus. Sed quinque et contra mundum feruntur, et cum mundo quandoque retrogradi sunt: Sol vero et Luna semper contra mundum. Ideo dixit, *Solis labores*. Laborat enim, nitens contra ruentis sphæræ volubilitatem. Nec nos debet Homerus movere, qui ait, ἥλιον ἀκάμαντα. Non enim eum dixit non laborare, sed laborem non sentire: amat sane ubique Solem et Lu-

nam jungere. *Servius.*

Solisque labores] Id est, defectus. Lucretius: 'Solis item quoque defectus, Lunæque latebras,' &c. *Taub.*

Errantem Lunam solisque labores] Fere idem Georg. II. 478. 'Defectus solis varios, lunæque labores.' Ad quem locum Macrob. in somnio Scip. I. 15. ut hoc loco *errantem Lunam*, sic Horat. Sat. I. 8. 'simulac vaga Luna decorum Protulit os.' *Emm.*

747 *Unde hominum genus*] Si fabulam respicis, a Prometheo intellige: vel a Deucalione et Pyrrha. Si autem veritatem requiris, varia est opinio philosophorum. Alii de humore: alii de igne: alii de atomis: alii de quatuor elementis. *Servius.*

Unde hominum genus, et pecudes, unde imber, et ignes] In Mediceo codice legere est, *unde ho. ge. et pecudes genus unde ferarum:* sed cum vulgatis exemplaribus veteres plerique codices conveniunt. *Pierius.*

Unde hominum genus] Si Fabulam respicis; a Prometheo, vel a Deucalione et Pyrrha: quam elegantissime describit Ovidius Met. I. 11. Si veritatem requiris, varia est Philosophorum opinio: at Christianorum de his est explorata certitudo. *Taubmann.*

Pecudes] Pro omnibus posuit. *Serv.*

Unde imber] Scilicet de nubibus fit, quæ secundum Lucretium de terræ halitu nascuntur, qui nebulas creat: quæ cum altius elevatæ fuerint, aut Solis calore resolutæ, aut vi ventorum compressæ, mittunt leves pluvias, vel exprimunt concitatiores. *Idem.*

Unde imber] 'Quo pacto pluvius concrescat in altis Nubibus humor, et in terras demissus, ut imber Decidat?' expedivit copiose et erudite etiam Lucret. l. VI. *Taubmann.*

Et ignes] Scilicet ex nubium conlisione. Nam omnium rerum conlisio, ignem creat: ut in lapidibus cernimus: vel attritu rotarum, vel in silvis arborum. *Servius.*

Ignes] Id est, fulgura et fulmina: quæ ex nubium collisione gignuntur. De quibus Physici et Lucret. ibidem. *Taubmann.*

748 *Arcturum*] Stella est post caudam majoris Ursæ, posita in signo Bootæ. Unde *Arcturus* dicta est quasi ἄρκτου οὐρά: hanc quidam agere *Arcton* dicunt, quia *arceram* veteres vehiculum vocabant. Hæc autem, ut fabulæ loquuntur, Callisto fuit, comes Dianæ, quam Juppiter mutatus in Dianam, stupravit; ex qua natus est filius nomine Arcas. Cætera in Georg. I. plenius narrata sunt. *Servius.*

Arcturum] Plinius II. 39. 'Arcturi sidus non ferme sine procellosa grandine emergit.' Vide Plaut. Rud. Prologo. *Taubmann.*

Pluviasque Hyadas] *Hyades*, stellæ sunt in fronte Tauri: quæ quotiens nascuntur, pluvias creant. Unde Græce *Hyades* ἀπὸ τοῦ ὕειν dictæ sunt: Latine *Suculæ* a succo. Sic ergo ait, *Pluviasque Hyadas:* ut, *Plemmyrium undosum.* Alii *Hyadas* ab *y* littera dicunt; vel ἀπὸ τοῦ ὑὸς, id est, sue: in cujus formatæ sunt faciem. Nam ideo eas quidam *Suculas*, sues scilicet dici tradunt. Has quidam *Vergilias* dicunt, quod vere florido oriantur. Hæ autem fuerunt, ut alii dicunt, Atlantis filiæ: ut alii, Liberi nutrices, quæ se in pelagus furore præcipitaverunt. Alii Erechthei filias pro patria se morti obtulisse ajunt, quas *Priadas* vocant, quod Prionis filiæ esse dicantur. Quidam *Hyadas*, ab Hyante fratre, quem inventum extinctum usque ad mortem doluerunt, dictas putant. *Servius.*

Pluviasque Hyadas] Unde Ovid. Fastorum v. 'Ora micant Tauri septem radiantia flammis, Navita quas Hyadas Grajus ab imbre vocat.' Videtur Pimpontio abjectione epitheti ignorantiam eorum perstrinxisse Maro, qui Hyadas Latine verterunt *Suculas*, tanquam ἀπὸ τῶν ὑῶν, id est,

suibus, non ὕειν, id est, *pluere*, dicerentur: faciens cum doctissimo Tirone Ciceronis, qui eam absurditatem ipse quoque notarit: de quo apud Agellium XIII. 9. Servius et Bassus a *succo* dictas ajunt *Suculas*: quod propter ortum et occasum cum Sole succos, imbres ac pluvias inducant. *Taubmann.*

Pluviasque Hyadas] Sic *pluviis diebus*, et apud Catonem de re Rust. 'tempestates pluviæ.' Vide Sanct. Min. p. 285. *Emmeness.*

Geminosque Triones] Septemtriones, id est, Helicem, et Cynosuram. Et proprie *triones* sunt boves aratorii, qui terram terunt. Non ergo incongrue dixit *Triones*: quia septem triones a nonnullis plaustra dicuntur. *Ser.*

749 *Quid tantum Oceano properent se tinguere soles Hiberni*] Quid, quam ob causam properent. Hemisphærii hoc facit ratio: quia hieme Sol breviore utitur circulo. *Idem.*

Tinguere soles] Demergere. *Soles* vero pro diebus posuit, ut, 'Tris adeo incertos cœca caligine Soles Erramus.' *Idem.*

Se tinguere soles] In antiquis dubio procul fere omnibus, *tinguere* legitur pro *tingere*: *u* inter *g* et *e* litteras medias sita, ex instituto Attii, neque Grammatici plerique ab hoc verbo *u* litteram rejiciunt: quum in *urgeo* et *ungo* eam nequaquam admittant. Ut apud Velium Longum est. Adversus tamen cujus sententiam stat omnis pene veteris scriptionis consuetudo. *Pierius.*

750 *Vel quæ tardis mora noctibus obstet*] *Tardis*, non longis, sed æstivis, id est, tarde venientibus. *Vel* enim disjunctiva est conjunctio: nec patitur bis eandem rem dici: ergo hoc dicit, quæ causa est longorum dierum. *Servius.*

Tardis] Non longis, caussa ergo longorum dierum ratio similiter hemisphærii est. *Idem.*

751 *Ingeminant plausu Tyrii, Troësque sequuntur*] Imitantur, et bono [illegible] usus ordine, ut prius plauderent [illegible] ves. Nec enim poterant aliter [illegible] dere *peregrini*, qui exspectabant, [illegible] noscerent morem. Unde et [illegible] 'Et vos, o, cœtum, Tyrii, celebrat[illegible] faventes.' *Idem.*

Ingeminant plausu Tyrii] In Rom[illegible] no codice, in Mediceo, et aliquot all[illegible] antiquissimis, *plausu* casu septim[illegible] quod nequaquam displicet. Sunt ta[illegible] men codices, qui *plausum* agnoscun[illegible] *Pierius.*

752 *Nec non et vario*] Arte poëtic[illegible] utitur, ut præmittat aliquid, quo [illegible] quens liber videatur esse conjunctus [illegible] quod in omnibus servat. *Servius.*

753 *Longum*] Hic, permaturum [illegible] aut qui non erat nisi ipsius mort[illegible] finiendus. *Servius.*

Bibebat amorem] Allusit ad conv[illegible] vium. Sic Anacreon, ἔρωτα πίνω[illegible] *Servius.*

Longumque, &c.] *Longum* amore[illegible] interpretatur Corradus, *magnum*, [illegible] donec ipsa viveret, duraturum. It[illegible] et Servius in Schedis Fuldens. v[illegible] certe, *permaturum*. Nonius, *diuturnum*[illegible] *perniciosum*. H. Stephanus, *longum* adverbialiter accipit. De industri[illegible] autem verbum *bibere* usurpavit [illegible] Compotatione: tanquam reliqui v[illegible] num bibissent, Dido amorem. Sic et Theocr. dixit: πίνειν ἔρωτα; [illegible] Anacreon μεθύειν ἔρωτι. Ovidius: 'V[illegible] nus in vinis, ignis in igne.' *Taubmann.*

754 *Super Priamo*] De Priamo[illegible] Nam ejus præpositionis officio fung[illegible] tur, pro qua ponitur, ut supra; '[illegible] sub noctem cura recursat,' id e[illegible] circa noctem. Et sciendum, qu[illegible] cum tempus significatur, *sub* præp[illegible] sitio accusativo hæret semper. *Ser[illegible]*

Super] Id est, de. Æn. X. 'Mul[illegible] super Lauso rogitat.' Cicero: 'H[illegible] super re ad te scribam.' Plaut. Cis[illegible] 'Quid nuntias super anu?' Vide Fe[illegible] tum in *Superescit*. Taubmann.

Rogitans] Scilicet, quo modo [illegible] venditus rex, vel qui eum post dece[illegible]

nale bellum exitus tulerit. *Servius.*

755 *Auroræ filius arm.*] Quia etiam ei fecerat arma Vulcanus, qui cum auxilium Trojanis ferret, apud Trojam occisus est. Hic in tanto honore apud suos socios fuit, ut post ejus mortem, cum eum nimium deflerent, miseratione Deorum in aves conversi dicantur, et quotannis venire ad tumulum ejus, et ibi lamentatione et fletibus se dilacerare, donec aliquantæ ibidem moriantur. *Idem.*

Auroræ v. filius] *Memnon*, Rex Orientalium: quem Tithonus, Laomedontis frater, ex Aurora suscepit. Allegorice significatur, Tithonum noctu Astronomiæ vacasse; dormisse autem interdiu, &c. Etiam Pind. Olymp. od. II. Memnonem ἀοῦς παῖδ' αἰθίοπα vocat. Ideo autem quærit, *Quibus armis;* quia Memnon Vulcani armis usus fuisse narratur. *Taub.*

756 *Quales Diomedis equi*] Non debemus eos equos intelligere, quos Æneæ sustulit: nec enim congruit, sed de his interrogat, quos sustulit Rheso. *Quales* autem dixit: ac si diceret, anne sic feroces, ut illi a quibus ducebant originem. Diomedes enim rex Thracum habuit equos, qui humanis carnibus vescebantur. Hos Hercules abduxit, de quibus dicuntur supra memorati equi originem ducere: aut ideo *quales* qui potuerint esse, ita divini, ut inter fatalia Trojana numerarentur: nam ideo et supra *ardentes* ait. *Servius.*

Diomedis equi] I. Parrhasius ad illud Claud. in præfat. l. II. de raptu Proserp. ' Diraque sanguinei vertit præsepia regis, Et Diomedeos gramine pavit equos:' Diomedes, inquit, Rex Thracum equos habuit admodum feros, qui humanis carnibus vescebantur. Hos Hercules, occiso tyranno, Argos abduxit: Junoni consecravit Eurystheus; genusque eorum propagatum usque ad Alexandrum Magnum, tradit Diodorus: alii etiam ad Antonii tempora, qui Triumvir constituendæ Reipublicæ fuit: unde manavit *equus* ille *Sejanus*, calamitatis adagio nobilis: auctore Agellio. Ab iis præterea genus ducebant Argivi Diomedis equi: de quibus Virgil. ' Nunc quales Diomedis equi!' q. d. ita feroces, ut illi Thraces, ad quos originem referebant. Servius in Schedis Fuldens. Ideo etiam, *quales:* qui potuerint esse ita divini, ut inter fatalia Trojana numerarentur: nam ideo supra etiam *ardentes* dixisse ait. *Taubmann.*

Quantus Achillis] Non interrogat Dido, qua virtute, quove corporis et animo robore; sed *quantus*, id est, quam magnus Achilles fuerit. Nam, ex fabulosa Lycophronis historia, novenis cubitis adolevisse dicitur. Ibidem: Existimant quidam, Poëtam in his τὸ πρέπον mulieris ex amore insanientis observasse: quæ inaniter quærat; non, qua virtute Memnon fuerit, sed quibus armis indutus: non, qualis quantusque Diomedes, sed cujusmodi illius equi: non, quam fortis, sed quam procerus Achilles fuerit. Quin et superflue quærit hæc omnia ex pictura, de qua superius dictum. *Idem.*

757 *Immo age*] Vidit specialia cito posse finiri: et contulit se ad generalitatem. *Servius.*

Immo age] Hom. ἀλλ' ἄγε. Ad procurandum temporis tractum, quo animus de præsentia Æneæ satietur, ad generalitatem se convertit. *Taub.*

Et a prima, dic, hospes, origine nobis] Id est, a raptu Helenæ. Quod quidem Dido cupit: sed excusat Æneas. Et dicit ruinam se Trojæ breviter esse dicturum, habita ratione temporis: ut, ' Suadentque cadentia sidera somnos.' *Servius.*

758 *Insidias Danaum*] Hoc ad favorem Trojanorum, ne videantur esse superati virtute: et laudandum quod *insidias* tantum dixerit, non et captum Ilium; nam et ipse Æneas, ' Accipe nunc Danaum insidias.' *Idem.*

Casusque tuorum] Ut eventu Troja corruerit: non fati necessitate. *Idem.*

759 *Erroresque tuos*] Et responsio hunc ordinem sequitur. Nam primo dicit Trojæ ruinam: post errores suos. *Idem.*

Septima æstas] Per æstates, annos intellige. Nam sic ante Olympiadas computabant. Septem autem esse annos Dido cognovit ex Teucro. *Id.*

760 *Omnibus errantem terris et fluctibus æstas*] In antiquis aliquot exemplaribus legere est, *omnibus errantem, et terris, et fluctibus*, quod sententiam reddit uberiorem. *Pierius.*

Æstas] Septem annos intellige. Simili figura Accius in Philoctete apud Nonnium: 'Contempla hanc sedem, in qua ego novem hiemes saxo stratus pertuli.' et Silius l. XIII. 'octava terebat Arentem culmis messem crepitantibus æstas.' Tu ex his exemplis, et aliis, quæ subjiciam, animadverte quiddam non vulgare. Annus veteribus in duas tantum partes divisus erat, videlicet in hiemem et æstatem; hinc est, ut frequenter has duas partes pro anno sumant Auctores; non ver, non autumnum: nam si qui, ver, aut autumnum, illi certe aut non graves sunt, aut novitii respectu antiquorum: subjiciam aliqua alia præter Accium et Silium, ut res clarior sit. Valer. Arg. VI. 'cum Scythiæ jam tertia viderat æstas.' Ovidius in Halieut. 'Tertia Phœbei referunt hiberna jugales.' Fragmentum hoc Ovidii reperies in Hieronymo Colum. in Ennium tomo II. per initia. Petronius: 'Jam decima mœstos inter ancipites metus Phrygas obsidebat messis:' ubi *messis* pro æstate. Seneca Troad. 'decies nivibus Canuit Ide, Ide nostris Nudata rogis, et Sigæis Trepidus campis decies secuit Messor aristas:' vides hiemem tantum, et æstatem. Ut apud eundem in Theb. 'Bruma ter posuit nives, Et tertia jam falce decubuit Ceres, Ut exul errat natus, et patria caret.' Plinius VI. 19. 'Umbræ ad septentrionem cadunt hieme, æstate in austrum per senos menses.' Ubi nulla facta veris, aut Autumni mentione, annum æque dividit in hiemem et æstatem. Sicut et Demosthenes orat. III. in Philip. ubi annum discriminat in θέρος καὶ χειμῶνα. Seneca etiam ep. 36. 'Æstas abit, sed alter annus illam adducit: hiems cecidit, referent illam sui menses:' et Rhetor Suas. I. 'Annuas hiemis atque æstatis vices.' Plato Leg. VI. ubi ait urbes custodiendas ab armatis hominibus toto anni tempore, ne vis externa ingruat, tantum ait, θέρους καὶ χειμῶνος σὺν τοῖς ὅπλοις. Sed signatissime omnium Virgilius supra in hoc libro: 'Tertia dum Latio regnantem viderit æstas, Ternaque transierint Rutulis hiberna subactis.' Rationem hujus acceptionis, et usus inter auctores videor ex Plinio ducere, nescio an errem. Ejus verba VII. 48. hæc sunt: 'Annum alii æstate unum determinabant, et alterum hieme:' ubi sententia est, veteribus duplicem annum fuisse, qui nobis est unus. Itaque anni apud veteres habuere tantum sex menses. Quia ergo illi suum annum integrum vocabant jam æstatem, jam hiemem, factum ut istæ duæ partes sumantur pro anno potius, quam ver, aut autumnus. De hac re si memini, locutus sum in Ge. inde cum Ge. IV. legis, 'Quod superest, ubi pulsam hiemem sol aureus egit Sub terras, cœlumque æstiva luce reclusit;' existima loqui illum ex hac opinione: nam cum ver signet, tamen ait, *æstiva luce*. Et hæc fortasse melior ratio expediendi Poëtæ. Hinc etiam habeo, solares annos, qui constant mensibus duodecim, dici *magnos* cum discrimine ad hos annos. Quod fortasse aptius, quam cum discrimine ad lunares. Adjunge huic doctrinæ aliam adhuc strictiorem. Uni Arcades annum suum terminabant spatio tantum trium mensium.

[illegible]

ÆNEIDOS

LIBER II.

1 Conticuere omnes] [illegible] 'Conticuere omnes' [illegible] Nec [illegible] quidam dicunt [illegible] apud Latinos nunquam [illegible] Et [illegible] Poterat [illegible] quidem, sed non [illegible] *Servius.*

Conticuere] [illegible] : 'Fit strepitus tectis :' et, 'cythara crinitus Iopas Personat aurata :' et, 'ingeminant plausum Tyrii.' Conticuere partim, propter ejus honorificentiam : partim, quia mens humana cupida est audiendi novas res, et regina indixerat silentium. *Donatus.*

Conticuere omnes] Hoc libro Poëta imitatus videtur Hom. Od. [illegible] quo a [illegible] Ulysses errores suos Aretæ narrat Alcinoi uxori. *Germanus.*

Conticuere] Hic Liber, qui [illegible] Ilii describit, ex iis est, qui præcipuam palmam mereri judicati, atque ipsi Augusto a Poëta recitati sunt : narratque Agellius, II. 3. hunc librum viginti aureis emptum esse. Cæterum dicendi genera, quos χαρακτῆρας Græci vocant, cum tria sint probabilia; *Uber*, sive generosum; *Gracile*, sive subtile; et *Medium*, sive mediocre; hic Liber in *summo genere* scriptus est. Refertur autem ad locum communem, quo omnes Tragœdiæ et Historiæ occupantur : 'Dis[illegible] [illegible] *Taubmann.*

Conticuere] Sic infra [illegible] 'Conversa tulere.' [illegible] Tullio [illegible] Oratore [illegible] testatus. Multo tamen [illegible] [illegible] 'devenere locos.' Ovid. Met. I. [illegible] 'consedere duces.' Plura [illegible] cum Cicerone [illegible] [illegible] auribus indulgenti, libenter obsequor. Quantum ad argumentum hujusce libri secundi [illegible] var. lect. I. XXVIII. arbitratur Virgilium, ut fuit studiosus valde Euripidis, accuratissime tamen evolvisse illius Tragici Troadas, quia in hunc librum secundum Æneidos, multa ex illa fabula transtulit. exemplar hujus libri extitit mirandæ vetustatis quod A. Gellio monstratum et emtum viginti aureis est, ut idem testatur II 3. Trojæ Halosin etiam Graphice versibus enarrat Petronius. *Emmen.*

Intentique ora tenebant] Id est, ora intuebantur loquentis; aut immobiles vultus habebant : ut, 'Tenuitque inhians tria Cerberus ora,' id est, immobilia habebant : aut intenti tenebant, ut sit figura, et intelligamus, *intenta habebant* : ut Terentius, 'Nam Andriæ illi id erat nomen, teneo.' Ideo autem hoc addidit : quia potest quis tacere, nec advertere. *Servius.*

Intenti] Desiderio inducebantur au-

dicendi. *Donatus.*

Intentique ora tenebant] Pro, *Intenta ora habebant*, id est, defixa in loquentem: ut sit hypallage. Vel, intenti ad ejus verba ne quidem hiscebant. Æn. VIII. dicet: ‘defixique ora tenebant.’ Ideo autem hoc addidit: quia potest quis tacere, nec tamen animum advertere. *Taubmann.*

Conticuere omnes intentique ora tenebant] Hunc versum debet Homero, qui hunc habet Iliad. I. 29. Ὣς ἔφαθ', οἱ δ' ἄρα πάντες ἀκὴν ἐγένοντο σιωπῇ. Vide Macrob. Saturn. V. 5. Silentium erat necessarium post strepitum et ingeminatum plausum. *Emmeness.*

2 *Inde*] Aphæresis est, pro *deinde*, vel, ut quidam volunt, *tunc*. Servius.

Toro ab alto] Summus enim semper est pontificalis locus. Non licebat enim supra regem sacrificulum quemquam accumbere. Cum enim dicit de Didone: *Aurea composuit sponda mediamque locavit:* ostendit illam regali, non sacerdotali loco discubuisse. Æneas autem ubique quasi sacratus inducitur. *Torus* autem ab *herbis tortis* dictus est; et videtur hic ostendisse, ‘Ostroque superbo.’ Et ‘Aulæis jam se regina superbis,’ ut aulam significaret. *Idem.*

Ab alto] Pro *ex alto*: mutavit præpositionem. *Idem.*

Sic orsus ab alto] In Mediceo codice una plus dictione scriptum est, *ab alto est*. Sed magis Virgilianum est, ut verbum id subintelligatur potius, quam adscribatur. *Pierius.*

Toro ab alto] Qui gerebat se sacrorum regem, accumbebat supra omnes, Turnebo teste advers. VI. 21. Quod illustriorum personarum lectuli fuerint altiores, et ad eos gradibus adscendendum fuisse, edocet fusius Ciacc. de Tricl. p. 13. Fulv. Ursin. non ad altitudinem tori referendum esse *torum altum*, sed ad loci dignitatem, quod iscumbebat Æneas: eum vide p. 250. *Emmeness.*

Pater Æneas] Hoc honoris nomen est. *Servius.*

Orsus] Hic cœpit: alibi fu[...] ‘sic Juppiter orsus.’ *Idem.*

3 *Infandum*] Quia viro for[...] se dicere, et doloris est, et [...] *Idem.*

Infandum] Quoniam g[...] erant in convivio lætissimo [...] non aliena mala, sed sua [...] *Donatus.*

Jubes] Vis: ut, ‘Jubeo [...] tem.’ Nam aliter hoc [...] Æneæ persona, non recipit.

Renovare] Retexere, itera[...]

Infandum, &c.] Ante omni[...] locum subjicio ex Odyss. I[...] Ulysses Alcinoo obtempera[...] quitur: Σοὶ δ' ἐμὰ κήδεα θυμὸ[...] το στονόεντα Εἴρεσθ' ὄφρ' ἔ[...] ὀδυρόμενος στοναχίζω. Τί πρ[...] ἔπειτα, τί δ' ὑστάτιον καταλέ[...] ἐπεί μοι πολλὰ δόσαν θεοὶ [...] In his Homerus, ἐμὰ κήδεα, [...] *lores*, pro fundamento posi[...] longe aliter; nam prius univ[...] lamitatem, deinde suam: [...] enim malorum, ipse quoqu[...] magnam habuit: non statim [...] ad aram communem: Deos [...] auctores. Sed *quæ vidi* e[...] *miserrima* et quæ passus s[...] deinde per interrogationem [...] plicat: quando ne hostes qu[...] miseratione denarrare pos[...] teatur. A temporis quoqu[...] moditate auget difficultate[...] tionis. Ergo non tam imi[...] Homerum (ait Jul. Scal.) [...] docuit, quomodo ille dic[...] isset. Seneca in Agamem[...] his versibus adhæret: ‘Ac[...] poscis, infaustum jubes Mis[...] nuncium: refugit loqui M[...] tantis atque inhorrescit mal[...] vero Virgilius *renovare*, So[...] Col. dixit πάλαι ἐπεγείρειν, r[...] *citare:* et Callim. δάκρυον ἐγ[...] *citare lacrymas:* Eurip. [...] ἄρρητ' ἀναμετρήσασθαι, *infan*[...] *sere*. Quod Latini *infandum*[...]

Sophocl. et Homer. ἄῤῥητον. Isocr. ἀνάῤῥητον. Pindarus Isthm. od. VII. ad verbum, πένθος οὐ φατόν. Cerda.

Infandum, regina, jubes, &c.] Illud Horatianum diligenter observavit in hoc suo libro Poëta noster, quod invenias in l. de art. poët. vs. 105. 'tristia moestum Vultum verba decent.' De voce in re tristi agit Cic. de orat. III. 58. Recte *infandum*, ut apud Apulejum l. x. 'demonstrant infandum gulam:' et hunc versum ex Homero sumtum monet Macrob. Saturn. v. 5. *Emmeness.*

4 *Trojanas ut opes*] Ut, *quemadmodum.* Sic Horatius, 'Aut pinguis Phrygiæ Mygdonias opes.' *Servius.*

Trojanas] Quasi dicat, magnas. *Don.*

Trojanas ut opes] Legit Lambinus, 'aut pinguis Phrygiæ Mygdonias opes.' De Mygdoniorum opibus Horat. od. III. 16. *Emmeness.*

Et lamentabile regnum] Id est, magnum, quasi dignum multa lamentatione: ut, 'Hi multum fleti ad superos.' *Servius.*

5 *Danai*] Dicti a Danao rege. Nam Græci proprie sunt Thessali a Græco rege. *Idem.*

Danai] Abjecte legendum, quasi imbelles. *Donatus.*

Miserrima vidi] Est enim pœna et in atrocitate spectaculi, ut, 'Ætnæos vidit Cyclopas Ulysses:' et, 'Vidi ego duo de numero.' *Servius.*

Quæque ipse miserrima vidi] Simili affectu Ulysses Odyss. XII. Οἴκτιστον δὴ κεῖνο ἐμοῖς ἴδον ὀφθαλμοῖσι: *miserrimum illud vidi meis oculis.* Cerda.

6 *Pars magna fui*] Propter conjugem amissam. Et hoc se commendat: ut paulo post, 'Aut quid in eversa vidi crudelius urbe?' *Servius.*

Pars magna] Quia perdidit regnum. Vidit miserandam Priami et Polytæ mortem. Amisit uxorem, et denique patrem. Certe neque Dido deberet audire, quod mala sua fleret. *Donatus.*

Et quorum pars magna fui] Talis locutio Æn. x. 427. 'Lausus pars ingens belli.' et Sil. Ital. l. v. 'Italæ pars magna ruinæ, Appius.' Bene duo dicit et *vidi* et *fui*: videndo enim et patiendo rerum scientes evadimus, ut Donat. ad Ter. Ad. III. 1. 8. *Emmeness.*

Quis talia] Quæris me narrare, quæ etiam hostis si audiret, non abstineret a lachrymis. Ibi enim fuit unus ex Græcis Achemenides, quem fleturum dicit. *Donatus.*

Fando] Dum ipse dicit: alibi dum dicitur: ut, 'Fando aliquid si forte tuas pervenit ad aures.' Quia gerundii modus est: quidam per infinitivum modum dictum accipiunt. *Serv.*

7 *Myrmidonum*] Myrmidones sunt Achillis socii. A Rege Myrmidono dicti, Jovis et Eurymedusæ filio. *Id.*

Dolopum] Dolopes, Pyrrhi socii: quos, ut quidam volunt, de Festo Insula, duxit ad Trojam: dicti autem *Myrmidones* propter hanc causam: Æacus Jovis et Æginæ filius, cum vellet matris suæ perpetuam memoriam permanere; insulam in qua regnabat, a nomine ejus *Æginam* appellavit: hoc indignata Juno, pestilentia cives ejus omnes absumpsit; quod cum vidisset, petit a Jove, ut formicæ, id est, myrmices, quas casu animadverterat plures, in homines et suos socios verterentur. Qui statim mutati in homines, *Myrmidones* appellati sunt. Sed hoc fabula est; nam Eratosthenes dicit, *Myrmidonas* a rege Myrmidono Jovis et Eurymedusæ filio. Sane amat hos exercitus jungere; nam et post ait, 'Hic Dolopum manus, hic sævus tendebat Achilles.' *Idem.*

Aut duri miles Ulyxei] *Duri*, non laboriosi, sed crudelis: ut, 'quam dat tua conjux Dura.' Nam Virgilius pro negotiorum qualitate dat epitheta, quum Homerus eadem etiam in contrariis servet. Sensus autem est, sine lachrymis hæc nec a quovis hostium dicerentur. Illud autem quod Asinius Pollio dixit, caret ratione, de Achemenide dictum *Miles Ulyssi.* Myrmidonas vero et Dolopas præ-

sentes esse acceptos ab Heleno. Si sic enim dicit, frangitur dignitas. Sane quædam si singulariter proferuntur, interdum gratiora sunt, ut, 'Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.' *Ulyxi* autem vetus genitivus est; ut, 'Atque immitis Achilli.' *Idem.*

Quis talia fando Myrmidonum, &c.] Similem habes locum apud Sil. Ital. l. II. 'Quis diros urbis casus, laudandaque monstra, Et fidei pœnas, et tristia facta piorum Temperet evolvens lacrimis? vix Punica fletu Cessassent castra, ac miserescere nescius hostis.' et Ter. Hec. I. 2. 53. 'Ibi demum ita ægre tulit, ut ipsam Bacchidem, si adesset, credo ibi ejus commiseresceret.' *Emmeness.*

8 *Temperet*] Abstineat. *Servius.*

Temperet a lacrimis] Præpositio non male exprimitur: sic legendum Geo. I. 360. 'Jam sibi tum curvis male temperat unda carinis.' Ita gaudet loqui Cæsar de Bell. Gall. l. I. 'temperare a maleficio, ab injuria.' *Emm.*

9 *Præcipitat*] *Præcipitatur*, Verbum pro verbo, ut dictum est: et duas causas prætendit, quibus dicit non posse universa narrari, dolorem et tempus. *Servius.*

Jam nox humida cœlo Præcipitat, &c.] *Nox præcipitat*, pro *præcipitatur*. Sed lege, 'Nox humida cœlo Præcipitat somnos, suadetque cadentia sidera.' *Nox humida cœlo præcipitat.* Hoc voluit dicere: Jam media nox absumpta est: siquidem aura humida jam cœpit, et sidera in occasum labuntur: hæc enim non sunt nisi maxima parte noctis transacta. *Donatus.*

Et jam nox humida cœlo Præcipitat] Od. E. ὀρφναίη δ' οὐρανόθεν νύξ. et Od. Λ. πρὶν γάρ κεν καὶ νὺξ φθεῖτ' ἄμβροτος, ἀλλὰ καὶ ὥρη Εὕδειν. et eod. ὥρη μὲν πολέων μύθων, ὥρη δέ τε ὕπνου. Ut autem, *Sed si tantus amor, &c.* idem Hom. εἰδ' ἔτ' ἀκουέμεναί γε λιλαίεαι. Non omittendum autem, quod ad hunc locum notavit Turnebus VI. 21.: Cadere sidera diluculo, albescente cœlo, exortu auroræ, exacta fere nocte: ut et illo loco intelligendum contendit: 'primisque cadentibus astris.' Sunt tamen, qui putent, contextum illius loci Æn. IV. et repetitionem versus hujus, non videri auroræ, diluculo, aut diei convenire posse, si Poëtæ menti ex ipso orationis curriculo, præcedentibus, et subsequentibus advertamus, quæ ita se habent: 'Nunc eadem labente die convivia quærit. Post ubi digressi, lumenque obscura vicissim Luna premit, suadentque cadentia sidera somnos, Sola domo mœret vacua, stratisque relictis Incubat.' Aliis tamen videtur Servii Turnebique sententia sustineri posse, si accipiamus, produxisse Didonem in multam noctem convivium, et ita invaluisse noctem, ut bona pars transacta videretur: unde et Græci non modo grassatores nocturnos, sed et comessatores et amatores ἡμεροκοίτους vocarunt. Sed et Propertii versus et auctoritas penitus sententiam Turnebi fulcire videtur: Propertii, inquam, diluculum respicientis. 'Et jam quarta canit venturam buccina lucem, Ipsaque in Oceanum sidera lapsa cadunt.' Ut autem absolute *præcipitat* usurpavit, sic et Cæsar bel. civ. l. III. 'Multi jam menses transierant, et hiems præcipitaverat.' Sed neque hic ex sententia ejusdem Turnebi *præcipitat* in ea significatione accipiendum, ut infra eodem hoc libro: 'Vertitur interea cœlum, et ruit Oceano nox, Involvens umbra magna terramque polumque:' et Æn. VIII. 'Nox ruit, et fuscis tellurem amplectitur alis.' Inferius etiam neutraliter: 'effusa grandine nimbi Præcipitant.' *Germanus.*

Et jam nox humida cœlo Præcipitat, suadentque, &c.] Ad explicationem hujus loci facit illud Ciceronianum, cujus meminit Salmas. exercit. Plin. 719. 'Jam prope præcipitante licebit

vissere nocte:' id est, cum maxima noctis pars transacta est. Sic praeceps autem, quae forma exacta est. Praeceps vero, quod finem spectat. Hic subjicitur accusativus: *Praecipitat* pro *praecipitat se*: quod frequenter et eleganter fieri docet Sanctius Minerv. p. 275. quando suppositum agit in se: ut hoc loco *nox praecipitat*, sic apud Cicer. de orat. III. 55. 'sol praecipitans me admonuit.' De verbis activis passive sive absolute usurpatis consule Vechnerum Hellen. I. 12. *Emmeness.*

Cadentia sidera] Aut epitheton est siderum, quae semper et oriuntur et occidunt: aut certe majorem partem noctis dicit esse transactam. Per *sidera* autem noctem significat, quae somnos suadet. *Servius.*

10 *Casus cognoscere*] Cognoscendorum casuum; est autem Graeca figura. *Casus* autem fortuna, pericula: nam si mortem dixit, *nostrorum* debuit dicere. Et breviter praescribit: quia Dido dixerat, 'a prima dic, hospes, origine nobis.' Ergo non ad Didonis voluntatem, sed narrantis officium. Et quibusdam hysterologia videtur; prius enim est, ut Trojae laborem, post Æneae casus agnoscat. *Idem.*

Cognoscere] In exemplaribus aliquot antiquis, *agnoscere* legitur: sed *cognoscere* Servius agnoscit: neque non Donatus, et reliqua litteratorum collegia. *Pierius.*

Sed, si tantus amor casus cognoscere nostros] Pro eo Stat. Thebaid. l. I. 'Sed si praecipitant miserum cognoscere curae:' hic *cognoscere* pro *cognoscendi*, infinitivus pro gerundio, ut Grammatici: sic Cic. pro Sestio: 'Dignitas reip. minora relinquere hortatur.' Vide Macrobium in libello de different. Graec. Lat. verbi. c. de infinito modo. Si cum Sanctio loqui velimus, infinitum poni pro genitivo affirmabimus: ejus adi Minervam, p. 216. *Emmeness.*

11 *Supremum*] Postremum, ultimum dicit; eversionem enim Trojae tantum, omissis superioribus, narrat. *Servius.*

Supremum laborem] Ita in v. 'nocte suprema Trojae.' Nam imperium illud nunquam revixit in posterum. Itaque locutio sumpta est a mortuis, quibus omnia, quae contingunt, suprema sunt, id est, ultima. Sic *supremus honos* pro exequiis. Ita et Calaber l. XII. de suprema nocte Trojae, *ὑστατίῃ νυκτί*. *Cerda.*

12 *Quanquam animus meminisse horret*] Quanquam, melius praesenti jungitur tempori: ut, 'Quanquam scio,' 'quanquam lego.' Quod autem dixit, *meminisse horret*, defectivi verbi ratio est. Nec enim potuit dicere *meminerit*. Et in his, quae corrupta sunt naturaliter, ut *odi*, *novi*, *coepi*, *memini*: et omnia tempora, quae inveniuntur, et suo et aliorum funguntur officio: ut, 'Memini videre, quo aequior sum Pamphilo,' praeteritum est: et, 'Memini, me turribus altis Corycium vidisse senem.' Quod si fit et in verbis integris, ut, 'Juvat evasisse tot urbes;' quanto magis in corruptis? *Servius.*

Quanquam animus meminisse horret] Ita Cic. in Anton. XIV. (notante Mureto) 'Refugit animus P. C. eaque formidat dicere, quae,' &c. Adjungo Tacitum, et Livium: ille Hist. IV. 'horret animus tanti flagitii imagine:' hic l. IX. 'reformidat animus,' et alibi 'horret animus referre.' Sed signatissime ad Virgilium Fabius declamat. 270. 'Horret animus recordari, refugiunt cogitationes.' Calpur. etiam declamat. 10. 'horret referre animus.' Seneca in Agamemn. 'En horret animus, et pavor membra excutit.' Iterum: 'Refugit loqui Mens aegra tantis atque inhorrescit malis.' Nazianzenus Orat. 19. ita locum istum amplificat, φρίττειν ἐπέρχεταί μοι τοῖς ἑξῆς προσιόντι τοῦ διηγήματος, φρίττοιτε δὲ καὶ ὑμεῖς οἱ ἀκούοντες: *Mihi ad eorum, quae sequuntur,*

narrationem progredienti subiit horrescere: ac non velim, cum audiatis, cohorrescere. Cerda.

Refugit] Propter metrum, pro præsenti præteritum posuit. *Servius.*

Luctuque refugit] In codicibus nonnullis sane quam vetustis, *luctum* habetur: quod ego factum credebam ob notam, productæ syllabæ signum; quam fuisset antiquitus supra syllabam ultimam dejecta: sed animadverti Ti. Donatum quoque *luctum* legere quarto casu: et apud Carisium, ubi versus is citatur, *luctus* scriptum esse. *Pierius.*

13 *Incipiam*] Deest, *tamen*: quia cum præponitur *quanquam*, necesse est subjungi *tamen*. Servius.

Incipiam] In hoc principio narrationis, loci, temporis, et personarum memor est Æneas. Ergo proposita retinet: sed ostendit esse prolixa et multa, nec tempori, nec loco, nec personis congrua: sed quia cupiebat id regina, cujus voluntas pro ratione esset, recurrit ad brevitatem: ut neque ipse multa dura narrando dolores incurreret, nec Didonem multum vigilare cogeret. Hoc loco docet, quod quamvis omnis narratio brevis esse debeat, tamen illa brevissima, cum propria mala narrantur, nisi necessitas cogat: ergo contra erit, cum narrantur bona. Nam prospera et referre juvat, et exigunt audientem. *Donatus.*

Fracti bello] Bene defendit causam suorum, quod in bello non impares fuerint. Duplex ergo est in hoc libro intentio, ne vel Trojæ, quod victa est; vel Æneæ turpe videatur esse, quod fugit. Sane amat in adversis hoc verbo uti, ut 'Fractæ vires,' et 'Frangimur heu fatis, inquit.' *Servius.*

Fracti bello] Subtilis narratio hominis victi, et ejus, qui patriæ adesse nequiverit. Cujus auxilium, Didoni omnia metuenti videri debeat necessarium: quod in spem certam venire non potuit, nisi Æneas pri[...] nam suam justa defensione [...] quod ab occasione temporis [...] sonæ sumit: non nos a[...] imbelles vicerunt. Argume[...] go a persona, *Fracti bello.* [...] bello frangitur, nisi imbellis [...] fortis sit qui resistit. A [...] *tot jam labentibus annis.* Na[...] restitimus, quamdiu fata [...] stare consenserunt. *Donatu[s]*

Fracti bello, &c.] Sic Hom[...] 4. 'et ademtus Hector Tru[...] sis leviora tolli Pergama [...] Frangi eleganter dicuntur, [...] duo qui premuntur. Cern. [...] Themist. c. 2. 'primum C[...] fregit:' sic apud eundem 'e[...] git' Eumeness.

Fatisque repulsi] Oracul[...] 'Cum virgo, Poscere fata,') [...] Plautum, tribus, vita scil[...] et si Palladium mansisset [...] integro sepulchro Laomedon[...] in Scæa porta fuit: ut in Ba[...] lectum est. Secundum al[...] pluribus: ut de Æaci gent[...] interesset. Unde Pyrrhus [...] puer evocatus ad bellum est: [...] si equi tollerentur a Gr[...] Herculis interessent sagitt[...] misit Philoctetes, quibus [...] emptus est. *Servius.*

14 *Ductores*] Sonantius e[...] duces; ut, 'regnatorem Asi[...] heroum exigit carmen. *Idem.*

Labentibus] Velocibus e[...] 'Labere, nympha, polo,' et [...] pennis.' Cursu enim lapsum est. *Idem.*

Tot jam labentibus annis] E[...] tii modulo l. I. 'Tot jam vol[...] annis, Ductores Danaum del[...] ma virorum.' *Cerda.*

15 *Instar*] Nomen est i[...] bile, licet Probus *instaris* [...] verit, ut *nectaris*. et caret [...] tione, ut *peregre*: quamvis [...] Lyricus *ad instar* dixerit. [...] tem est *ad similitudinem*. [...]

instaurata, sed *instaurata* dicuntur ædificia ad antiquam similitudinem facta. *Servius.*

Equum] De hoc equo varie in historiis dictum; ut enim Hyginus et Tubero dicunt: machinamentum bellicum fuit, quod *equus* appellatur, ut *aries* et *testudo*, quibus muri discuti, vel subrui solent: unde est, 'Aut hæc in nostros fabricata est machina muros.' Ut alii, porta, quam eis Antenor aperuit, equum habuit pictum: nonnulli signum equi datum, ut internoscerent Græci suos, vel hostes. A quibusdam dicitur, facta proditione prædictum, ne quis eas domos violaret, quarum ante januam equus esset depictus: unde et Antenoris et cæterorum agnitæ sunt. Aut quia Equestri prælio victa est Troja. Aut a monte Hippio, post quem se absconderant Græci. Unde et alludit: 'Instar montis equum:' ut, 'Pelago credas innare revulsas Cycladas.' Aut revera hoc fuit, quod Virgilius sequitur: sed melius machinamenti genus accipimus. *Servius.*

Instar montis] Fracti bello se ad insidias converterunt. *Donatus.*

Equum] Maximæ insidiæ. Nam quod abscondere non potuerunt, specie religionis contexerunt. *Idem.*

Instar montis equum] Hic fabulosus equus a Poëtis nunc δούρειος, nunc δουράτεος dicitur: unde et Lucret. 'Nec cum Durateus Trojanis Pergama partu Inflammasset equus nocturno Grajugenarum.' Cur autem δούρειος dictus sit, docet in Troad. Eurip. ὅθεν πρὸς ἀνδρῶν ὑστέρων κληθήσεται δούρειος ἵππος κρυπτὸν ἀμπισχὼν δόρυ. De eo vide Hom. Od. Θ. *Germanus.*

Instar montis equum] Mitto hic digladiationes Grammaticorum de voce *instar*. Quod Virgil. *instar montis*. Pindarus Isthm. Od. VI. ὀφρεῖ ἶσον. Sermonem ipsum hyperbolicum in mente credo habuit Apulejus l. x. ubi Equum istum pegma *montem ligneum* vocat. Cæterum totum hoc belli consilium de equo construendo, de insidiis, de Sinone, demum omnium, quæ longissime sequuntur in Vate, desumpta sunt ab Tryphiodoro, et Calabro, sed ego inprimis Calabri acumen demiror, qui Ulyssem sapientissimum facit eleganti quodam invento, nam ad verba Calchantis satis implicata, auguriumque illius, inducit Ulyssem excogitantem equi machinam, qua omnino Calchantis augurium intelligatur. Inde verba illa, τὸν πάντες ἐπῄνεον· Κάλχας μὲν θαύμαζεν: *omnes illum laudabant, Calchas ipsum mirabatur*, videlicet Ulyssem. Ut, quæ hic dixi, intelligas, opus est Calabro adito. Volo etiam scias, Rhetores, qui versum istum Virgilianum adducunt pro exemplo catachreseos, mire decipi. Dicunt enim κατάχρησιν positam in voce *equum*, quasi Maro καταχρηστικῶς appellet istam machinam *equum*. Cerda.

Instar montis equum divina Palladis arte] Σὺν Ἀθήνῃ: aut ingeniose, aut dolose: ac si diceret; consilio iratæ deæ, quæ fuit inimica Trojanis. Hunc autem Equum fabricasse traditur *Epeus*, Panopei filius, qui genus suum ad *Æacum* referebat, Jovis filium. Nec merus fuit Græcus, sed barbarus *Semi-Cres:* quippe Lycophron in Cassandra, ἡμικρῆτα βάρβαρον ἐπαιὸν, appellat hunc ἱπποτέκτονα. Fuitque Equo isti incisa ejusmodi inscriptio; *DANAI MINERVÆ ILIADI DONO:* vel, ut Actius in Deiphobo, quod Serv. Fuld. notat: MINERVÆ DONUM ARMIPOTENTI DANAI ABEUNTES DICANT. Abiisse porro *Equum Trojanum* (ut hoc etiam obiter notemus) in Proverbium, docet Cælius XIX. 25. et usurpari pro societate, non in perniciem modo cujuspiam inita, verum et ad bonam frugem aliquam. Cicero in Philipp. 'In hujus me consilii societatem, tanquam in Equum Trojanum, includi cum Principibus non recuso.' Idem De Orat. II. 'Ex Isocratis ludo, tanquam

ex Equo Trojano, innumeros Principes exivisse, scribit.' De quorum verborum sententia vide P. Victor. XVIII. 5. Legetur et *Porcus Trojanus;* quem lepida similitudine ita vocabant, quasi aliis animalibus inclusis gravidum, ut ille Trojanus Equus viris armatis. De hoc denique Equo varia in historiis lecta sunt. Hyginus et Pausanias machinam fuisse dicunt, subruendis muris; Plinius arietem, quem Epeus ad Trojam invenerit. Ab aliis traditur porta, quam Antenor, patriæ (ut opinio est) proditor, Græcis aperuerit, Equum pictum habuisse. Nonnulli dicunt, signum Equi datum, ut internoscerent Græci suos et hostes. Nonnulli, facta proditione prædictum, ne quis eas domos violaret, quarum ante januam equus esset depictus. Unde et Antenoris, et cæterorum, agnitæ sint. Vel dicamus, Equestri prælio victam esse Trojam. Vel, a monte Hippio, post quem latentes Græci in insidiis, urbem oppresserunt: ut noster alluserit; 'Instar montis equum.' ut alibi: 'credas innare revulsas Cycladas.' *Taubmann.*

Palladis arte] Aut ingeniose, aut dolose: ac si diceret consilio iratæ deæ: quæ fuit inimica Trojanis. *Servius.*

Palladis] Quo possent ab insidiarum suspicione abduci. *Donatus.*

16 *Ædificant*] Translatio. *Ædificari* enim habitacula hominum dicimus. Nam ideo hic de equo *ædificant*, qui erat homines recepturus, vel propter magnitudinem: ut Cicero, 'Navem tibi ædificatam esse Messanæ.' *Servius.*

Intexunt] Quia naves dicuntur *texi*: nam ubi naves fiunt *textrinum* vocatur. Ut ipse, 'Bis denas Italo texamus robore naves.' *Idem.*

Intexunt] Verbum *texo* traduxerunt vett. ad fabricam omnem e ligno. Ovid. 'Texitur in costis panda carina suis.' Catull. 'Pinea conjungens inflexæ texta carinæ.' Ennius: 'Idem campus habet textrinum navibus pandis.' Ita legit hunc versum Scal. in Not. ad Catullum. Vegetius IV. 33. 'classem Romani principes texuerunt.' Sulpitius Severus Hist. l. I. de Noë: 'arcam e lignis contexuit.' Pari indole Græci τὰ ἴκρια νεώς. Ab hoc contextu tabularum dictæ naves *caudicariæ*, a Seneca de Brevit. Vit. c. 13. quasi a caudicibus. et a Sall. in fragm. Hist. *codicariæ*. Cerda.

Abiete costas] Non sine ratione Virgilius hoc loco *abietem* commemorat. Item *acerem* et *pinum* paulo post. Nam *fulminata abies*, interitum dominæ significat: et Troja per fœminam periit. *Acer* vero in tutela Stuporis est: et viso *equo* stupuere Trojani: ut, 'Pars stupet innuptæ donum exitiale Minervæ.' *Pinus* in tutela quidem est matris deum: sed et fraudum et insidiarum: quia ejus poma cadentia per fraudem interimunt: et hic equus plenus insidiarum est. *Abiete.* Solutio spondæi, nunc in proceleusmaticum, alias in dactylum; ut, 'Arma virum tabulæque, et Troïa gaza per undas:' alias in anapæstum, ut, 'Fluviorum rex Eridanus.' Sciendum autem Virgilium servasse sibi ubique in solutione ista, excusationem synalœphæ: quod alii contemnunt. *Servius.*

Abiete] Non sibi contrarius Poëta, quamvis equum hunc infra *acernum* vocat, et deinde *pineum*. Ergo dicamus hanc machinam contextam ex variis arboribus, non ex acere solum, et pino; sed ex robore, quod voluit Petronius, et Poëta ipse, cum ait: 'molem roboribus textis:' atque etiam ex cornis, quod Pausanias in Laconicis: costas autem, et statumina, quibus machina firmaretur, sumta ex abiete. Inde Propertius eleg. IV. 1. de hoc equo loquens: 'Læserat abiegni venter apertus equi.' et eleg. III. 1. 'Nam quis equo pulsas abiegno nosceret arces.' Tryphiodorus, qui plurimus est in hoc equo describendo, præter materiam lignorum, addi-

cit alia quæpiam, videlicet oculos ex lapidibus pretiosis, unum ex beryllo, alterum ex amethysto, dentes ex argento, jubam auro asperam, ungulas ex testudine. Adi illum. Quæ Tryphiodorus dixit de beryllo, et amethysto explicant Calabrum, qui huic equo dat ὀφθαλμοὺς διαδέας, *oculos perspicuos*. Inde ab eodem Tryphiodoro hic equus αἰόλος vocatur, propter hanc varietatem. *Cerda.*

Abiete] An *i* in *abiete* sit vocalis, an vero consonans, contenditur inter Grammaticos: iis, qui consonas fieri putant *i* et *u*, assentitur H. Stephanus in lect. Virgil. idem statuendum in *parietibus*, *abietibus*, *arietat*, *tenuia*, *genua*, *omnia*, et similibus. A contrario argumentatur, per diæresin enim *siliæ* dicitur pro *silvæ*; *süaves* pro *Suaves*. Versum autem esse τρισκαιδεκασύλλαβον asserit Nobilius. Heins. Metam. VII. 151. 'Custos erat arietis aurei.' *Emmen.*

17 *Votum*] Oblatum. Nam participium est, id est, vovisse pro reditu. *Servius.*

Votum pro reditu simulant] Probe Nasc. 'Hinc levis emergit Græcorum deturpatio ab impietate, qui per speciem religionis insidias moliuntur.' Hæc non dissident ab ingeniis Græcorum, qui fraudulenti, et dolosi. Curt. l. IV. Græcorum ingenia vocat *temporaria*: Cassiod. Var. ep. XII. 4. Græciam *multifariam*. Cic. ad Q. Fr. 'fallaces, et leves; et diuturna servitute ad nimiam assentationem eruditos:' iterum, illorum amicitias *parum fideles*: Livius l. VIII. 'gentem lingua magis strenuam quam factis.' Similem illis impietatis notam inussit Homerus, Græcus ipse, per initia Il. XII. quod Spondanus et notat, et miratur ausum hoc Græcum hominem. Tangit autem Poëta veterum morem, apud quos vota suscipi consueverunt pro reditu in patriam: quod Briss. monuit Form. l. I. Tib. l. III. 'Ac si pro dulci reditu quæcunque voventur.' Ovid. Amor. I. 11. 'pro reditu victima vota cadet.' Sueton. in Calig. c. 14. 'cum deinde paucos post dies in proximas Campaniæ insulas trajecisset, vota pro reditu suscepta sunt.' Corn. Tacit. l. III. 'decrevere patres vota pro reditu ejus.' Eleganter Petron. ad hoc votum alludens dixit: 'Danai in voto latent.' Sed et de hoc strategemate belli ita loquitur Vegetius IV. 26. 'Frequenter dolum excogitant obsidentes, ac simulata desperatione longius abeunt.' Julius Front. III. 6. de Scipione: 'simulato metu refugiebat Annibal, ratus veram esse ejus trepidationem,' &c. Vide, quæ late idem scribit c. 10. et 11. ejusdem libri. *Cerda.*

Votum] Simulant, atque etiam sermones spargunt, istum Equum pro felici in Græciam reditu ab ipsis votum et oblatum esse. Nam, *Votum*, participium est. Eleganter Petronius in halosi Ilii: 'Huc decenni prælio Jurata virtus abditur: stipant graves Equi recessus Danai: et in voto latent.' Id est, in Equo, quem voverant. Tacite autem impietatis accusat Græcos, qui per speciem religionis insidias moliti sint. *Taubmann.*

Votum pro reditu simulant] Inde Horat. de hoc equo od. IV. 6. 'Ille non, inclusus equo Minervæ Sacra mentito.' Vide Thomasinum de tab. Votivis c. 25. *Emmen.*

Ea fama vagatur] Hoc est pro reditu, fama tamen fuit, non et simulationis: nam incipiunt et insidiæ patefactæ esse. Bene ergo excusat, ne reus sit conscientiæ. Accius in Deiphobo inscriptum dicit: 'Minervæ donum armipotentes Danai abeuntes dicant.' *Servius.*

Ea fama vagatur] Silentiar. Epigr. ὧδε μῦθος ἀλᾶται. *German.*

18 *Huc*] Pro illuc in equum, vel in hanc rem. *Servius.*

Delecta corpora] Delectorum virorum. *Idem.*

Delecta] Non ergo plebeja: et est ad excusationem Trojanorum. Elegerunt ex ducibus plurimos: et quo-

niam periculosa non possunt sponte appeti, *sors* dedit ex pluribus fortibus, quos equus caperet. Ostendit autem Poëta, paucorum periculo providendum omnibus; neque debere homines refugere mortem, pro salute patriæ. *Donatus.*

Virum] Pro *virorum*, qua figura et in prosa utimur. Dicit sane Plinius in naturali historia, sic in neutro faciendum esse, scilicet propter casuum similitudinem, nisi forte nimia metri necessitas cogat. *Servius.*

Sortiti] Contraria sunt *delectus* et *sors*. Sed intelligimus quidem plures electos, sorte tamen ex ipsis ductos, qui includerentur. *Idem.*

Furtim] Nam a plebe, hoc est, nullo sciente, id est, latenter. Nam et *furtim* ideo dicitur, quod magis per tenebras admittatur: unde *fures*, quoniam quasi per furvum tempus, hoc est, nigrum, aliquid subripiant. *Idem.*

19 *Cæco lateri*] Pro *cæcis lateribus*. Et notandum aliter dici, *cæcum hominem*, non videntem, aliter *cæcum latus*, absconsurum et obcœcaturum. *Idem.*

Cæco lateri] Si dativum agnoscas, non te facile expedias: accipi potest Latinus casus, ut dicat in *cæco latere* ex more veterum, qui ablativos in *e*, desinebant sæpe in i. Sic et hodie *vesperi* pro *vespere* in probatissimis auctoribus. Hujus rei alibi testimonia conjungo. Si malis dativum, explicabis *in latus cæcum*. Cerda.

Cavernas] Loca quæ præter uterum cava essent: ut circa armos, et collum, et illa. *Donatus.*

20 *Ingentis*] Nonnulli omnia loca concava *cavernas* dictas a veteribus adserunt; ut, 'Et umbrosæ penitus patuere cavernæ:' alii fustes curvos navium, quibus extrinsecus tabulæ adfiguntur, *cavernas* appellarunt. Unde quia naves texi dicuntur, et cavernæ navium sint; permansit in metaphora navium, ut *intexunt* diceret et *cavernas*. Alii quodcunque in arcum formatum est, quod flexum et in altitudine curvatum ad sedem deducitur, *cavernam* dici tradunt. Sane dicendo *ingentis*, epitheto levavit tapinosim. *Servius.*

Cavernas ingentis] Indicant hæc equi magnitudinem, non minus atque illa Petron. 'Aperitur ingens antrum, et obducti specus, Qui castra caperent, Huc decenni prælio, Irata (alii jurata) virtus abditur, stipant graves Equi recessus Danai, et in voto latent.' Profunditatem quoque equi, Homeri interpretes, et cum illis Plutarch. in eo lib. qui de Homero inscribitur, expendunt, quod vates dixerit, armatos in illum descendisse. Expendi etiam potest ex numero illorum, qui intus abditi, de quibus infra. Demum ex adagii forma, quam indicat Rhod. lect. XXIX. 25. equos magnos staturosos-que dici posse *durios* ex Trojani equi magnitudine. Adjuvat illud Aristoph. in Avib. *δύ᾽ ἅρματε ἵππων ἐνόντων μέγεθος, ὅσον ὁ Δούρειος*: *duo currus equorum, qui essent magnitudine, quanta equus Trojanus.* Sed nemo melius Virgilio magnitudinem hanc indicavit: nam quanta illa, quæ instar montis? Calaber l. XII. de hoc equo, *μέγ᾽ ἔργον*: *opus magnum*: *ἔργον ἀγητόν*: *opus admirandum*: et *μεγαύχενος ἵππου*, qua voce ingens vastitas innuitur. Idem, *ὄβριμον ἔργον*, et *εὐρέος ἵππου*. Dat etiam illi *πτύχας*, id est, *recessus*. De hac etiam magnitudine multis Tryphiodorus. Vocat illum *πελώριον ἵππον*, *immensum equum*: de eodem *εὐρύς θ᾽ ὑψηλός*: *latus, et excelsus*. ut signet etiam amplissimum, ait, *εὐρυτάτης πλευρῆς*. Dat demum illi ventrem *ὁπόσον νεώς*: *instar navis*. Dio Chrysost. oration. XI. *μέγα ἔργον*, ut et Calaber. *Cerda.*

Uterumque] *Uterus* est mulierum: nam prægnantis proprie est, quem modo ideo dixit, quia dicturus est, *feta armis*. Alvus, est quo defluunt sordes: ut Salustius, 'Simulans sibi alvum purgari.' Venter qui videtur. Juvenalis, 'Montani quoque venter

adest abdomine pinguis.' Sane et in Tragœdia de hoc equo * ἐγκύμονα legitur; hunc ergo hic *uterum* dixit. *Servius.*

Armato milite] Ex hoste scilicet, et singularem numerum pro plurali posuit: ut, 'Ultro Inachias venisset ad urbes Dardanus,' pro *Dardani;* et alibi pluralem pro singulari; ut, 'Desiste manum committere Teucris,' cum solus esset Æneas. *Idem.*

21 *Est in conspectu*] Locus est, qui hostiles insidias facile celaret. In conspectu erat, sed insula, quo non facilis esset transitus, et mare interjectum occultabat insidias. *Donat.*

Tenedos] Insula est contra Ilium, quæ ante Leucophrys dicta est. Nam Tennes Cycni, infamatus a noverca, quod cum ea voluisset concumbere, cultoribus vacuam tenuit, unde Tenedos dicta est. Alii dicunt, quod se propter supradictam causam, ex ipsa insula in mare præcipitaverit; hujus soror Hemithea fuisse dicitur. Ideo ergo ait *notissima fama.* Sic Cicero in Verrinis, 'Tenem ipsum, cujus ex nomine Tenedos nominatur.' *Serv.*

Tenedos] Quamvis nomina Græca, præsertim locorum propria, multum in carmine venustatis habere, suo idiomate posita, non ignoremus: eaque de causa vulgatos pene omnes codices, *Tenedos* scriptitare cœpisse: in antiquis tamen aliquot, præsertimque in Romano scriptum est, *Tenedus* Latina voce. Et in antiquissimis M. Tullii codicibus manu scriptis, *Tenedus* legi eodem modo: ut in Verrinis, quod ad hunc locum facit, libro III. 'Tenem ipsum, qui apud Tenedios sanctissimus Deus habetur; qui urbem dicitur condidisse; cujus ex nomine *Tenedus* nominatur.' Cæterum in reliquis exemplaribus, *Tenedos* plurimum habetur. *Pierius.*

Tenedos] Est hæc insula post Sigæum promontorium, alii *Calydnam* dixerunt, alii Leucophryn. Aperit Muretus Var. lect. I. 12. cur nomen mutaverit, et dicta sit Tenedos. Lege in illo. Illa hic solui, quia ad rem Poëtæ nihil; illa etiam invenies apud Pausaniam in Phocicis. Sed cum in narratione illa Muretus novercam quandam Peribœam nominet, Pausanias Philonomen dicit. Vide Plutarchum in Ἑλληνικ. ubi jucunda historia de Tene, Tenediis, et Achille: Diodorum v. 17. Strabonem l. XIII. Quod Virgilius, *est in conspectu,* Calaber de eadem loquens insula l. XII. dixit, ἀντία Τροίης. *Cerda.*

Tenedos] Græcis Λεύκοφρυν, ut Lycophron. in Cassandra: mutati nominis caussam reddit Muretus var. lect. I. 12. non *Tenedus,* ut Dausquius in Orthogr. Priscianum testem adhibet, qui in Periegesi: 'Terminat hunc Imbros pariter, Tenedosque coërcens:' et recte *est in conspectu,* nam Mela hæc habet II. 7. 'Tenedos Sigæis adversa litoribus:' de hac insula Steph. de urb. *Emmenem.*

22 *Insula, dives opum*] Hic genitivo jungit. Statius, quod rarum est, et ablativo, 'Ut satis ostro dives et auro.' *Servius.*

Dives opum] Cum divitem appellat Tenedon, respicit vel ad privatas hujus insulæ divitias, quæ magnæ esse creduntur. Cicero enim in Verrem III. huic objicit, quod pecuniam inde multam eripuerit, sed et Tenem ipsum Deum pulcherrime factum cum ingenti omnium gemitu abstulerit. Ergo, Poëta quod suo ævo viderat, attribuit temporibus Priami, quod illum sæpe alias fecisse, viri docti merito existimant: vel si mavis, respicit ad generalem omnium insularum abundantiam et copiam nam quicquid pretiosum est gemmarum, lapillorum, odorum, auri etiam, ex insulis solet ad nos afferri. De opibus insularum quarundam lege Plin. VI. 31. De Fortunatis insulis amœnissime Horatius Epod. XVI. Itaque *insulares opes* abire in proverbium possunt pro magnis opibus. *Cerda.*

Priami dum regna m.] Qui et ipse a Græcis est. *Servius.*

23 *Sinus*] Reductus littoris secessus. *Idem.*

Statio] *Statio* ubi ad tempus stant naves: *Portus* vero ubi hiemant. *Idem.*

Male fida] Periculosa scopulis; vel a Græcis. Aut minus fida propter periculum navium: quia statio est, quam *pelagiam* dicunt: aut certe fida Græcis. *Male,* in nostram perniciem. ut Lucanus de Syrtibus, 'Sic male deseruit.' Et hanc significationem raro invenimus. Sane *male fidus* non *infidus,* sed *minus fidus* intelligitur. *Male* enim minutionem habet, non negationem. *Servius.*

Male fida] Ergo credendum illos enavigasse. *Donatus.*

Statio male fida] Videtur ingeniosus Poëta alludere ad Græcorum insidias, perinde ac si dicat: Locus ille, ubi insidiæ factæ a Græcis sunt, adhuc retinet eandem infamiam, insidiosusque est omnibus, et semper infidus carinis: quid enim nisi hoc arriperet a Græcorum perfidia? Quod autem Poëta *male fida,* Sophocl. in Ajace de portu, ἄπιστος, dixit, *infidus,* et Æschyl. in Pers. de insula βαιὰ, καὶ δύσορμος ναυσί: *parva et incommoda navibus.* Græcos duos Germanus conjunxit, et ego utrique Æschinem, qui contra Ctesiphontem ita ait: λιμὴν ὁ νῦν ἐξάγιστος, καὶ ἐπάρατος ὠνομασμένος: *portus, quem jam nunc nominant, devotum, et execrabilem.* Cerda.

Statio male fida carinis] Quid *Statio,* dictum Ge. IV. 421. male fidæ opponitur *tutissima carinis,* id est, navibus, ut noster Ge. I. 360. 'Jam sibi tum a curvis male temperat unda carinis.' proprie est infima pars navis: vel infima trabs, qua navis fundatur. Græce τρόπις: vide Bayfium de re navali p. 126. et Lil. Gyrald. de navig. p. 95. *Emmeness.*

Provecti] In antiquo exemplari Longobardico, *projecti* legitur: qui mos est sese occultantium, et in insidiis latitantium. Sed melius de navibus intelligere, quum in aliis plerisque omnibus codicibus, *provecti* legatur. *Pierius.*

Deserto] Vel ab his, qui Trojanæ partis erant: aut certe ideo deserto, ut facilius latere possint. *Servius.*

Condunt] Pro *abscondunt.* Idem.

25 *Abiisse, petiisse*] *Abisse* dicimus et *petisse;* sed propter metrum epenthesis facta est. *Idem.*

Nos abiisse] Cum et littus reliquissent, et malefida esset statio, non mirum si crediderunt abiisse. *Donatus.*

Mycenas] A parte totum, id est, Græcia. *Servius.*

26 *Ergo omnis*] Mortalitas plena monstratur. Ubi enim creditum est bellum amotum, solutus est longi temporis luctus. *Donatus.*

Omnis Teucria] Subaudi *gens:* et absoluta est elocutio. *Servius.*

Solvit] Quasi ante ærumnis victi essent. *Idem.*

27 *Panduntur portæ*] Signum pacis est: ut Salustius, 'Apertæ portæ, repleta arva cultoribus:' ut clausis portis signum belli est: 'Quæ mœnia clausis Ferrum acuant portis.' *Id.*

Panduntur portæ] Idem hemistichium habes in VI. Hoc fieri in pace solet, hostibus jam amotis. Horat. ad Pison. 'apertis otia portis.' Inde idem Carm. l. III. ut significet securitatem Carthaginiensium, qui Romanos jam contemnebant, scribit: 'Vidi ego—Portasque non clausas, et arva Marte coli populata nostro.' Turnebus Advers. XIX. 9. in antiquo (inquit) *Lexico Panda* θεὰ εἰρήνης *exponitur:* id est, *Dea pacis:* nam nimirum, belli tempore clauduntur, pacis aperiuntur. Huc spectat illud Æn. I. 'pateant Carthaginis arces,' quo verbo innuitur pacis habitus. *Cerda.*

Juvat ire] Exire, aut ire longius. *Servius.*

Dorica castra] Mala est compositio, ab ea syllaba incipere, qua superio

ne. Plerunque et ca-
, ut hoc loco. Sane
d filius fuit: unde Do-
cunt. *Idem.*

] Conjunge, ut Poëta,
et observa genus non
male Ursinus; sed le-
tatis, ut bene Pontan.
illa, 'fama malum:'
Oceano nox:' 'stupea
?' 'ipsa satis tellus,
itia fronde Salicta:'
s pedes:' 'neque te
na quassante:' 'adver-
lura alia. Mulcet hoc
plosione. Homer. λευκὰ
al. I. δόρπα πάσασθαι:
rrahusius Grammaticos
ui censent hoc esse ca-
nasi vero,' ait 'si hoc
non potuisset Virgilius,
, vel vitare.' *Cerda.*

u] Cacophaton: quod
s, politissimus auctor,
affectasse videtur: cum
ns hoc complosionis ex
ndem syllabarum aures
itur. Ita et Ovid. in
s: 'Aut cedent Marti
meo.' Vide et Scalig.
autem media est, inter
Eoliam et Helladen,
Græciæ umbilicus, ad
atum. *Taubmann.*

relictum] Quod nostrum
us.

o *Illic*, et totum hoc ita
Idem.

s, *&c.*] Verba sunt vi-
δειχτικῶς invicem loca
. Quintil. IX. 2. εἶδος
δίας, *Per detractionem*,
ractum enim ait, *quis*
uidam dicebant. Dicitur
sine persona sermo.

Tentoria habebat, ut,
debat in arvis.' *Servius.*
d est, tentoria habebat.
r. 'legio latis tendebat
in arvis.' Lucan. l. VII. 'Parcite ne
castris: vallo tendetis in illo, Unde
acies peritura venit.' Item Tacitus
l. XIII. 'Milites tendere omnes extra
vallum jussit.' Idem: 'Principia, ea
castrorum loca sunt, ubi tendebant
magistratus, erantque Signa legio-
num.' *Taubmann.*

Tendebat] Deest *tentoria* vel *pelles*,
ut Sanct. p. 346. Ovid. Epist. He-
roid. I. 'Illic Æacides, illic ten-
debat Ulysses.' *Emmeness.*

Sævus Achilles] Propter Hectorem:
Et talis ubique inducendus est: ut
Horatius, 'Jura neget sibi nata.'
Servius.

30 *Classibus hic locus*] Magis ad
equites debemus referre: ut 'et orti-
næ classes.' Unde et *classica* dicun-
tur. *Idem.*

Classibus] Non navibus, sed exer-
citibus: veteres enim classem pro
exercitu sumpserunt. Festus in Clas-
sis. 'Classis procincta, exercitus
instructus:' et in Procinctam: 'Pro-
cinctam classem, id est, paratam ad
bellum militum multitudinem.' Ser-
vius in Æn. I. 'Classis ἀπὸ τῶν κά-
λων, unde et calones, qui ligna, et fus-
tes et καλοπόδια portant.' De exercitu
capiendus Lucret. l. II. explicatore
Gifan. 'Si non forte tuas legiones
per loca campi Fervere cum videas
classem lateque vagari.' *Cerda.*

Classibus] Id est, manipulis. Isi-
dorus: 'Classes dictæ propter divi-
sionem exercitus, qui postea Mani-
puli dicti sunt: unde et Virgil. *Clas-
sibus hic locus.* nam postea *classica*
navium dicta.' Etiam Servius ad
equitum turmas refert: et Turnebus
Classes hic de exercitu pedestri, po-
tius quam de navali, interpretatur:
XXVI. 22. *Taubmann.*

Classibus] Errorem Titi Livii osten-
dit Tanaq. Faber Epist. 47. qui non
vidit *classes* in veterum historicorum
scriptis pro *equitibus* sumi. *Emm.*

Hic acies] Hic exercitus. 'Huc ge-
minas nunc flecte acies.' Legitur et

acie. Nam potest utrumque. *Serv.*

Hic acie certare solebant] Non displicet, quod in Romano codice, *acie certare solebant* legitur: quæ quidem elocutio apud Cæsarem frequentissima est, sicuti apud Livium *acie confligere*, ut obiter locum apud eum ex veteri codice recognoscamus de 2 bell. Pun. l. III. 'cum sex consularibus exercitibus acie conflixisse.' Legitur et *acies*. Pierius.

31 *Pars*] Figurate, ut, 'Pars in frusta secant.' *Servius.*

Innuptæ] Quæ nunquam nubit. Nam virgo potest et nubere. *Idem.*

Pars stupet, &c.] Mirabantur aliqui et subtilitatem artis, et fabricæ magnitudinem. *Innupta* autem *Minerva*, vocatur, quæ nunquam nubit: ita et Daphnen, ἀπειρόγαμον, ἄνυμφον, φρογοδέμνιον, ἀνυμέναιον, ἄζυγον, nominant. *Taubmann.*

Donum] Ἀμφιβολία, non quod ipsa dedit, sed quod ei oblatum est. *Serv.*

Exitiale] Quantum ad Trojanos. *Idem.*

32 *Primusque Thymœtes*] Ut Euphorion dicit, 'Priamus ex Arisba filium vatem suscepit.' Qui cum dixisset quadam die nasci puerum, per quem Troja posset corruere: pepererunt simul et Thymœtis uxor et Hecuba, quæ Priami legitima erat. Sed Priamus Thymœtiæ filium uxoremque jussit occidi. Inde ergo nunc dicit, *sive dolo*: quia habuit justam causam proditionis. Alii volunt *dolo*, scilicet Græcorum, quo omnes decepti sunt. *Idem.*

Primusque Thymœtes] Hunc *Tymœten* Homerus etiam Iliad. l. III. inter senes cum Priamo in Scæis portis sedentem, ac pugnam spectantem facit. Fuit huic uxor (ut Scholiastes Lycophronis annotat) *Cilla* nomine, soror Hecubæ: atque hanc ipsam tradunt ex Priamo clandestino coitu filium suscepisse, cui nomen Munippo inditum sit. Forte accidit, ut Priamus, de regni statu in Zelia Oraculum consulens, responsum acciperet, ut parentem, id est, matrem et filium interimeret. Quare, cum quodam casu eveniret, ut simul parerent Hecuba et Cilla; hæc Munippum, illa vero Alexandrum; pepercit Hecubæ et Alexandro Priamus; Cillam vero cum filio interfecit. Hinc ergo liquet, cur nunc Poëta dicat, *sive dolo*: quia justam causam proditionis habere Tymœtes videbatur. Docte igitur hortationis partes huic tribuuntur, ut doli conscio, ad stirpem Priami delendam. Alii dolo volunt, quo omnes decepti sunt: quod tamen minus placet Nascimbenio. *Taubmann.*

33 *Arce locari*] Velut tutamen, et non incassum arcis Trojanæ prope multis locis mentio fit. In hac enim arce hujusmodi saxum fuisse dicitur, quod abs alio contritum, sanguinem emitteret, atque Helenam, ad incitandos in se amatores, sæpe ex hoc saxo lapillis uti fuisse solitam. *Serv.*

34 *Sic fata ferebant*] Ut etiam cives contra patriam sentirent. *Idem.*

35 *At Capys*] Quidam: non pater Anchisæ. Et bene nec se, nec patrem huic consilio dicit interfuisse, per quod interitus patriæ imminebat. Quanquam Æneas, quasi obtrectator Priami, non adsit, ut Homerus dicit: Anchises vero propter cæcitatem, ut docet Theocritus. Alii hunc Capym affinem Æneæ tradunt, et ideo ei ab Ænea dari recti consilii principium. Hic est, qui Capuam condidit; sed hoc post multa secula claruit. Nam his temporibus, quibus Cæsar occidi habuit, Capuæ juvencæ senese dicitur inscriptum fuisse, 'iisdem temporibus, unum de genere conditoris periturum.' *Servius.*

At Capys] Sententia Thymœtæ suspitiose tracta est: Capys autem sententia non nunc melior, sed post factum cognita est. *Donatus.*

36 *Pelago*] Pro in *Pelagus*. Serv.

Danaum insidias] Bene qui suadet

tetur, non dicit donum Mi- *Danaum insidias* et *suspecta* m.

ge *Danaum, &c.*] Locus ter. Odyss. l. VIII. Ἠὲ διαμ δόρυ νηλέϊ χαλκῷ, Ἢ κατὰ ελέειν ἐρύσαντας ἐπ' ἄκρας, ἐγ' ἄγαλμα θεῶν θελκτήριον *perscindere cavum lignum ae- lut de rupe dejicere protrac- mnitatem, Aut sinere ingens Deorum placamentum esse.* hæc consilia agitari, post- is jam est in arce, et intra mento aptius antequam du- hoc sane, ut in multis, Vir- serum correxit. *Cerda.*

Id est, in profundum ma- s orat. l. III. ' undique om- erumpunt, sævi existunt fervet æstu pelagus.' *Enm.*

que dona] Utpote hostium. n Sophocles in Ajace : ἐχ- δῶρα. *Taubmann.*

subjectisque urere flammis] *Que,* conjunctio est, aut dis- quomodo ergo per *aut* ad- um non utrumque ; sed al- fieri poterat quod suade- oëtarum est, partem pro re : ut *torvum* pro *torve*, et pro *volubilibus*. Ergo con- a pro conjunctione posuit : m ingens volvunt alii, radi- rum,' id est, *que*, pro *re*. stius visum est. Antiqua ta- plaria *ve* habere inveniun- im proprium significatum nterdum pro *vel* accipiatur.

que] Pro *subjectisve*. Co- enim conjunctionem *que*, ctiva *vel* posuit : quæ et visa est : ut annotant, præ- s, Servius, Erythræus, H. , qui etiam, *Subjectisve*, in velit referri. Sane et Ser- . signate dicit, antiqua s quædam habere *ve*, ἀντὶ Taubmann.

38 *Terebrare*] Quidam *aperire* ac *scindere* accipiunt : alii *terebrare* simpliciter accipiunt : quia adjecit *tentare ;* et hic ostenditur adversa sententia, non enim ab omnibus creduntur insidiæ. *Servius.*

39 *Scinditur*] Nam cum totum suspicionibus ageretur, nihil potuit recte firmari. *Donatus.*

Scinditur] Præclare et ex natura vulgi, cui varietas et inconstantia ; et crebra, tanquam tempestatum, sic etiam sententiarum, commutatio ; quod scripsit Cic. pro domo sua. Tacitus Hist. l. I. ' vulgo mutabili subitis :' et Ann. I. sic mores vulgi : ' Pauci bona libertatis incassum disserere, plures bellum pavescere, alii cupere.' Sidonius epist. VII. 5. ' fremit populus per studia divisus.' Symmachus epist. VI. 7. ' divisis in studia partibus.' Præclare Livius l. XL. ad signandos hos vulgi mores : ' Nihil tam incertum, nec tam inæstimabile est, quam animus multitudinis :' et Persius Sat. V. ' Velle suum cuique est, nec voto vivitur uno.' Basilius Episc. Seleuciæ Tecl. l. I. φύσει μὲν γὰρ ἅπας δῆμος ἄστατόν τι, καὶ ἀσταθμητόν ἐστι χρῆμα : *Natura enim populus varium quid, et inconstans est.* Sed nemo melius rem hanc aperit, quam lectus et perlustratus Dionysius variis in locis. Sæpissime enim attingit naturam vulgi, euntis in varia. Sed adeundus præsertim l. IV. ubi Romani post cædem Lucretiæ consultant de expellenda tyrannide, ubi fit magna mentium altercatio. Forma Virgiliana, Fabius declam. 365. ' in partes scinditur.' *Cerda.*

Scinditur incertum] Id est, vulgus instabile distrahitur animis dissentientibus. Cum enim totum suspicionibus ageretur, nil potuit recte firmari. Ab isto autem *scinditur* non abludit Græcorum διχοστασία. Porro videatur J. C. Scaliger III. 12. ubi de *Multitudine Agresti, Urbana et Militari,* Poëtam informat. Idem v. 3. hos versus

cum Homericis Ulysseæ VIII. Ὡς ὁ μὲν εἱστήκει, &c. componens; noluit, inquit, nugari hic Virgilius in divisione consiliorum: sed, *pars stupet:* et, *mirantur:* et, *jussa Tymœtæ.* Alii, *in pelagus præcipitem dari:* (nam quorsum, aut quibus viribus subvectio in summas rupes montium? quod ait Homerus) præterea, quod facile factu fuerat, *urere.* Postremo, explorare quid intus ageretur. Solus ille versus palmam poscit; 'Scinditur incertum studia in contraria volgus.' At cætera, quibus verbis! vel cum dixit *tentare latebras,* signatissimo verbo usus est in tenebris, et re dubia. *Taubmannus.*

Incertum] Instabile: unde est, *Studia in contraria. Incertum* ergo aut temporale est, aut perpetuum epitheton vulgi. *Servius.*

Vulgus] Tam masculini generis est, quam neutri: quia in *us* exeuntia neutra, in *ris* mittunt genitivum: excepto *pelagus:* quod in hoc nomine creavit errorem. *Idem.*

40 *Primus ibi*] Non erat Laocoon inter ambigentes, sed descendit ab arce, excitus contrarietate sententiarum; et cupiebat prævenire, ne quid in perniciem Reip. decerneretur. *Donatus.*

Ante omnis] Aut Perissologia est, quasi dixisset, *Primus.* Aut *ante omnes,* id est, videntibus omnibus. *Servius.*

Ante omnis] In vetustis aliquot codicibus, *ante alios* legitur. Sed *omnis* agnoscit Servius. *Pierius.*

41 *Laocoon*] Omnia in *on* exeuntia, tertiæ sunt declinationis: ut *Laocoontis, Demophoontis, Hippocoontis.* Servius.

Ardens] Omnis affectus tribus rebus ostenditur, vultu, voce, gestu; sicut hic futura dicturo, primum iram et commotionem animi, quæ vultu ostenditur, dedit; dein celeritatem corporis: inde vocis magnitudinem. *Id.*

Ardens] Vel ingenio vigilans, aut vehementer pro statu publico commotus. *Donatus.*

Ab arce] Videlicet Palladis. Et cum potuisset, templo, maluit *arce,* alludens ad doctrinam, qua credebatur Pallas præsidere urbibus. Ad quam rem sæpe alludit in hoc libro, ut cum ait de serpentibus: 'summasque petunt Tritonidis arces:' et iterum: 'Fatale adgressi sacrato avellere templo Palladium, cæsis summæ custodibus arcis.' Ovidius etiam dixit: 'Arcis ut Actææ, vel eburna vel ærea custos, Bellica Phidiaca stat Dea facta manu.' Quod enim Græci de Pallade dicunt, πολιοῦχος, et signatius ἀκροῦχος, Ovidius dixit *custos.* Cerda.

42 *Procul*] Quidam hoc loco *procul,* unde primum exaudiri potuit tradunt: alii *juxta* volunt, ut, 'Serta procul.' *Servius.*

Et procul] Nisi arderet, verba donec adventaret, distulisset. *Donatus.*

O miseri] Bene hoc cœpit, quia non erant suadenti utilia crédituri. *Serv.*

O miseri] Invectio ardentis animi, non contumeliosa in cives, sed pro statu publico necessaria. *Miseri.* Qui ea quærunt quibus efficiantur miseri. *Donatus.*

Quæ tanta insania] Quia insanorum est, contra se sentire, aut *insania,* dementia. *Servius.*

43 *Creditis avectos*] Vehementius est, quam si dixisset, Non navigaverunt. *Idem.*

Avectos] Qui per tot annos bellum gesserunt. *Donatus.*

Aut ulla] Quasi dicat: Creditis id tutum, quod reliquerint hostes, aut aliud quippiam, quod benevolentiæ simulationem afferat? *Idem.*

44 *Dona carere dolis Danaum*] Ordo est, *Dona Danaum:* non *dolis Danaum.* Non enim quæcunque sunt dona, Danaum sunt. *Servius.*

Danaum] Quasi callidorum et versutorum. *Donatus.*

Sic notus Ulyxes] Quod, ut ait Homerus, verberatus voluntate; et sub

ei Trojam ingressus, ex-
versa: hic sane Vlyxes
, Penelopæ maritus fuit;
buit Telemachum ex Pe-
Circe vero Telegonum;
inscio, cum ipse patrem
ecisus est. Huic Vlyxi
machus pictor pileo ca-
fertur. Hujus post Ili-
errores, Homerus notos
t. De hoc quoque aliæ
antur. Nam cum Ita-
rrores fuisset reversus,
ma fertur in penatibus
tur ex Penelope et pro-
tatus, sicut ipsum nomen
declarare: quamquam
Mercurio, qui in hircum
Penelope concubuerat,
t. Sed Vlyxes, postea-
em puerum vidit, fugisse
errores; necatur autem
, vel Telegoni filii ma-
marinæ belluæ extinctus.
cum continuo fugeret,
equum mutatus. *Serv.*
asi, si non essent dolo-
gistro addiscere potue-
us.

)portebat ostendere, si
jam raptos, avertere a
lebat: ergo notissima
niversam gentem vitu-
.

rito, quasi dissuasor, af-
nodim, dicens *ligno*, non
nfirmare enim vult fic-
ligionem, ut paulo post,
ad sedes simulacrum.'
one vel dissuasione, tam
a verba considerantur.

Iusi ligno] Cum equum
lat, animum procul du-
vocem Græcam: equus
s *Durius* vel *Durateus*
t, *ligneus*. Lucret. l. I.
Durateus Trojanis Per-
nflammasset equus noc-
genarum.' Sic et Homer. Odyss. VIII. Δουράτεον ἵππον: et Dionysius Antiq. l. I. δουρείου ἵππου. inde Flacco Arg. l. II. dictum: 'manet immotis nox Duria fatis.' Sic enim legit hunc versum Politianus, et laudat Rhodig. l. XXIX. 25. quod tamen non placet viro docto Gifan. in Lucret. legitque ex vetere codice, *nox Dorica*, ut Virg. *Dorica castra*, et Romani scriptores, *Dies Alliensis*, ut signet Poëta noctem, qua Dores, id est, Græci, ceperunt et inflammarunt Pergama. Præfero Politianum. Quamvis autem verum sit, Durateum sic dictum a lignis, quibus compositus; non omittendum ab Eurip. in Troad. rem alio detortam, quod observavit P. Victor. Var. l. XIX. 18. vult enim Tragicus dictum a ligneis hastis, quæ intus inclusæ. *Cerda.*

47 *Inspectura domos*] Sentit Vegetius IV. 19. Maronem de equo Trojano loqui, ut de machina oppugnatoria; scribit enim, 'præterea partem muri, ad quam conatur machina accedere, cæmento atque lapidibus, postremo tabulatis extruendo faciunt altiorem, ne defensores mœnium desuper urbi ventura possit opprimere.' *Idem.*

Venturaque desuper urbi] Oppressura civitatem. *Servius.*

Venturaque desuper urbi] Id est, superventura, et oppressura urbem, utpote mœnibus ejus editior atque altior. Eleganter de Equo, ut de machina oppugnatoria loquitur, quæ ex alto ingruit, et suo casu gravitateque subjecta premit, et ruina involvit. Vide Turneb. XII. 5. et XIV. 15. *Taubmann.*

48 *Error*] Dolus, ut, 'Et inextricabilis error.' Et est figura ab eo, quod præcedit, id quod sequitur. Distinguendum sane error: et sic dicendum, 'Equo ne credite Teucri.' Item, 'Quicquid id est, timeo.' Hoc enim melius est. *Servius.*

Equo] Quia originem ducit a fraudulentis hostibus, qui tunc maxime

timendi sunt, cum benevolentiam simulant. *Donatus.*

Aut aliquis latet error; equo ne credite, Teucri] Vulgata omnia exemplaria, Servio adstipulata, ita legunt, ut sententia sit, *Equo non credendum*, ideoque ante dictionem *equo*, puncta adlinunt. Ti. Donatus distinguendum monet *ne credite* ab dictione *equo*, legendumque autumat, *Aliquis latet error equo.* Neque hoc tantum distinguit, verum etiam suspendit particulam *aut*, utpote qui asserat Laocoonta evidenter dixisse, quid primo et secundo loco sentiret: quippe aut Græcos eo ligno inclusos occultari, aut eam machinam in Trojanos muros fabricatam esse. Tertio vero dixisse, *aut*, et quum non suppeteret sequens dictum, confugisse ad generalem suspicionem, dixisseque, *Aliquis latet error equo:* quod quum ita sit, separandum est *aut*, et sic dicendum: *Aliquis latet error equo*, ut de eo, quod fuit incertius, judicasse videatur: quo genere firmavit quicquid illud fuisset, esse debere suspectum: quia originem ducebat ab hostibus. Ex quibus Donati verbis illud etiam colligitur, *næ credite* affirmative legendum: *næ* enim hic non prohibentis, sed intensionis particulam esse. Illud quoque minime dissimulandum, licet paucissimos habeat fautores: quod apud Probum in arte, ubi agitur de *ne* particula, pro *Ne credite, Teucri, Quicquid id est*, scriptum habetur: neque quidem id semel, *Ne credite veri, Quicquid id est.* Idne errore factum sit, an quia ita legeret Probus, mihi non constat: id magis apertum, quod *Ne*, acuto accentu scribendum monet. *Pierius.*

49 *Quicquid id est, timeo*] Omnis subita liberalitas, et præcipue hostium, suspecta sic oportet. Hujus rei elegantem fabellam tradit Phædr. fab. I. 24. de *cane* et *nocturno fure*, cujus subita benignitas canem eo magis jubebat vigilare, ne sua culpa fur faceret lucrum. *Emmen*

50 *Sic fatus*] Non verb[...] sed re voluit affirmare se[...] *Donatus.*

51 *Latus*] Quidam int[...] trem et latus percussum int[...] multi ita volunt intelligi, [...] Servius.

Feri] Quadrupedis: ab [...] toto corpore feratur; ut, '[...] que ferum.' *Idem.*

Feri] Id est, equi, ut ap[...] Met. VI. 77. 'medioque [...] saxi Exsiluisse ferum.' Ita [...] pro Centauro: vide not. [...] Phædr. p. 17. Bochartus [...] nominibus equi p. 99. et B[...] Justin. XXXVII. 2. *Emmen*

Curvam alvum] Plautus [...] genere protulit, quo non [...] Percussum sane intelligi[...] ventrem et latera. *Servius.*

Hastam in alvum Contor[...] dam deesse putant aliquid, [...] sus, *inclinans se in latus*, ad [...] *hementiorem contorsit hasta[...]* *latus equi* accipias, contra[...] quod subjunxit *alvum feri.*

52 *Stetit illa tremens*] Ex [...] quæ ὑποτύπωσιν habet. *Ta*[...]

Uteroque recusso] Pro [...] præpositio pro præpositione [...]

53 *Cavæ cavernæ*] Græc[...] *ut vitam vivere, mortem mori*[...]

Cavæ] Pulchre Homer. O[...] de hac re loquens κοῖλον λ[...] id est, *cavas insidias.* Cerd[...]

Genitumque dedere cavern[...] equi gemitum Petron. ad [...] qui intus latebant: 'frem[...] pubes intus, et dum murm[...] borea moles spirat alieno m[...] quos cavernarum sonitus in[...] citatum quoque intus arm[...] pitum: hoc enim est, quod [...] fore ut hoc indicio explora[...] intus latebant, nisi mens [...] *Idem.*

54 *Fata deum*] *Fata* mot[...] pium est; hoc est quæ Dii [...]

ut Statius, 'Et vocem fata sequuntur.' *Servius.*

Fata] Deorum voluntatem accipere debemus, quasi dicat: Nisi dii avertissent intentionem nostram, statim insidias has cognovissemus. *Donatus.*

Lævus] Modo contraria. Et sciendum *lævum* cum de humanis rebus, esse contrarium: cum autem de cœlestibus, prosperum; ut, 'Intonuit lævum:' quia *sinistra* numinum, *dextra* sunt intuentibus. *Servius.*

55 *Impulerat*] Est hoc, quod Græci ferme ἐκίνησε ὁ θεός. *Cerda.*

Impulerat] Enallage Modi: pro *impulisset;* vel, *impellere poterat:* id est, inducere Trojanos, ut equo vim facerent. *Taubmann.*

Fœdare] Dilacerare. *Fœdum* enim tam apud Virgilium quam apud Salustium non *turpe* significat, sed *crudele:* ut, 'Sanguine fœdantem quos ipse sacraverat ignes.' Salustius, 'Fœdi oculi.' Alii *fœdare* secundum Græcos accipiunt. Quid enim fœdius, quam duces Græcorum latentes deprehendi. *Latebras* autem amare dixit. *Servius.*

56 *Stares*] Si *stares* legeris, *maneret* sequitur: propter ὁμοιοτέλευτον. Et est apostropha. *Idem.*

Nunc] Sicuti stetisti ante has insidias. *Donatus.*

Trojaque nunc stares, Priamique arx alta maneres] In antiquis omnibus codicibus, quotquot habui, *maneres* persona secunda legi, non *maneret;* quanquam Servius timet τὸ ὁμοιοτέλευτον: quare nonnulli, *staret* potius legunt: et *maneres* in fine malunt: sed enim præter antiqua, uti diximus, exemplaria, quæ utrunque persona secunda legendum exhibent, apostropham hic, et cum ingenti dolore animi factam Donatus ait. *Pierius.*

57 *Ecce manus*] Hæc particula prope rem gestam ante oculos lectoris inducit. Sane sæpe dictum est, Virgilium, inventa occasione, mentionem juris pontificalis facere in quacunque persona. Antiquis itaque ceremoniis cautum erat, ne vinctus flaminiam introiret; si introisset, solveretur, vinclaque per impluvium effunderentur, inque viam publicam ejicerentur. *Flaminia* autem *domus Flaminis* dicitur, sicut Regia, *regis domus*, quod hic de Sinone rem Flaminia a rege factam debemus accipere. 'Ipse viro primus manicas atque arta levari Vincla jubet Priamus,' quod factum sub divo, illo versu ostendit, 'Sustulit exutas vinclis ad sidera palmas.' Et, 'Vos æterni ignes,' id est, sidera, quod utique incongrue dictum videtur, nisi sub dio Sinonem stantem hæc dixisse accipiamus. Ideo autem *Juvenem* dicendo nomen suspendit, quo gravior narratio fieret, sed ordine suo referentur, quæ gesta sunt. *Servius.*

Ecce] Semper ponit *ecce*, Virgilius, ubi significat aliquod malum repentinum: dum igitur illa disputant, aliud intervenit, quod ab equi tentatu averteret. Primus autem adventus effecit, ut res in præsentia omitteretur: simulata deinde oratio, penitus religione nos astrinxit, ne Minervæ dona fœdaremus, accendente maxime violatoris morte. *Ecce* rem improvisam exoriri ostendit, quæ magis movet, præsertim cum assint signa nocentis. *Donatus.*

Ecce] *Ecce*, ubicunque Virgilius posuit, aliquod malum repentinum et insperatum significat, auctore Donato: ut hic, et paulo post: 'Ecce autem gemini a Tenedo,' &c. item, 'Ecce super mœsti, magna Diomedis ab urbe,' &c. Notat etiam Asconius Verrina I. II. 'proprium fuisse Ciceronis, in rebus improvisis ponere hanc vocem, *Ecce;* idque Maronem cum cura et legisse et transtulisse.' Est autem hic transitio ad occasionem erroris et doli prodendæ urbis. Et

notat Macrobius v. 2. omnia de Pisandro translata esse, quæ circa Sinonem dicuntur. *Taubmann.*

Manus revinctum] Ut, 'Oculos suffusa.' *Servius.*

Post terga revinctum] Sic æmulatur Statius Theb. l. vii. 'religa captas in terga sorores, Injice vincla mihi.' et Horat. od. iii. 5. 'vidi ego civium Retorta tergo brachia libero.' Prudentius: 'Nexus denique, qui manus retrorsus In tergum revocaverant revinctas.' Iterum, 'Nexibus manus utrasque flexus involvit rigor.' Ante omnes Homerus Il. xxi. δῆσε δ' ὀπίσσω χεῖρας: *ligavit manus post tergum.* Aristophanes in Lysistrata, ὀπίσω τὼ χεῖρε δεῖ: *liga a tergo manus.* Cerda.

Post terga revinctum] Sic noster Æn. i. 299. 'et centum vinctus ahenis Post tergum nodis.' et Horat. Epist. ii. 1. 'Mox trahitur manibus regum fortuna retortis.' Ovid. Trist. iii. 10. 'Pars agitur vinctis post tergum capta lacertis.' ἀποστρέφειν Græce δέειν vel περιάγειν χεῖρας ὀπίσω: vide Plutarch. in Philopœm. *Emmeness.*

58 *Trahebant*] Cum festinatione adducebant, ut, 'Conventus trahit in medios.' Et modo *trahebant*, ad ducentium desiderium pertinet: non quod renititur Sinon, namque contrarium esset, 'Qui se ignotum venientibus ultro.' *Servius.*

59 *Qui se*] Alii, *quis se*, quibus se legunt. *Idem.*

Qui se] Consilium Sinonis fuit prævenire, ne equi fraudes averterentur. *Donatus.*

Qui se ignotum venientibus ultro] Similis plane historia in Livio est l. xxv. apud quem Tarentini duo juvenes, 'Nico et Philomenes, progressi ad stationes, comprehensique, ultro id petentes, ad Annibalem deducti sunt.' Ita Annibal ex insidiis Tarentum occupat. Sinonis audaciam late persequuntur Calaber l. xii. et Tryphiodorus ἐν ἁλώσ. Sed præclare Virgilius voluit dissidere ab Calabro: hic enim parum probabiliter ait, Sinonem repertum ab Trojanis ἀγχίθι, juxta equum ipsum. Melius itaque multo est ad rationem insidiarum, ut per loca avia vagus reperiretur, trahereturque repugnans, et invitus. Itaque potior est Tryphiodorus, quem Virgilius sequitur, ait enim Γυμνὸς ὑπὲρ πεδίοιο φάνη κεκακωμένος ἀνήρ: *Apparuit per campum vir nudus, misereque affectus.* Cerda.

60 *Hoc ipsum*] Vel ut caperetur; vel quia Græci simulabant. *Ipsum* autem per *m*, non per *d*, quia usurpatum est *ipsud*: et est naturale *ipsus*: ut, 'Ipsus mihi Davus.' Dicimus ergo, 'ipsus ipsa ipsum,' ut 'doctus docta doctum.' *Servius.*

Hoc ipsum] Paratus etiam mortem subire: nam non fit facinus magnum sine magno periculo. *Donatus.*

Ut strueret] Vel astrueret, vel inchoatum a Græcis perficeret, hoc est, confirmaret præjacta dolorum semina, quod ipse exposuit, 'Trojamque aperiret Achivis.' *Strueret* autem respexit ad superiora, ut, *Ædificant.* Servius.

Strueret] Verbum insidiarum. Ovidius Met. i. 'Struxerit insidias notus feritate Lycaon.' Plautus Asin. 'Sycophantias struere.' Græci dicunt, ἐνέδραν συντιθέναι, ἐπιτίθεσθαι, ποιήσασθαι, συσκευάζειν, συνίστασθαι, ἐνεδρεύειν. *Cerda.*

61 *Fidens animi*] Ut, 'O præstans animi juvenis.' Et est nomen. Nam desiit esse participium, quia genitivo cohæret, et potest recipere comparationem. Sane veteres *fiduciam* interdum pro *crimine* et *audacia* ponebant; ut Sallustius 'ita fiducia quam argumentis purgatiores dimittuntur:' et Virgilius, 'Nam quis te juvenum confidentissime.' *Servius.*

Fidens animi] In Romano quidem

codice, *animo* legitur. Sed *animi* agnoscit Servius; et elocutionis figura hujusmodi apud auctores frequens. *Pierius.*

In utrumque] *In*, modo *ad* significat: alibi pro *contra*, ut etiam supra dictum. Sane sequenti versu exposuit, quid est, *In utrumque paratus. Servius.*

In utrumque paratus] Abiit autem hoc in proverbium, de eo, qui ad utramque fortunam instructus est. Porro vafriciem Sinonis Virgiliani accurate expendit Scalig. III. 19. tu cum eo, mi Lector. *Taubmann.*

62 *Versare dolos*] Dolo evertere: et subaudi, *Trojanos*: aut *dolos versare*, hoc est, exercere; hinc *versutus*, quod facile se ad ea, quæ usus poscit, vertit. Plautus, 'Versatior es, quam rota figularis.' *Servius.*

Seu versare dolos] *Versare* proprie in piscibus habitare, qui versantur, cum assantur vel coquuntur, docuimus in Asinaria Plauti. Hinc translatione in technas et fallacias deducitur: ut hic, et apud Ciceronem in Lælio: 'Hodie me ante omnes Comicos stultos senes versaris.' Alii legunt *dolo*: quod nec improbatur Servio: ut sit; Trojanos exercere, aut etiam evertere dolo. *Certæ*, hoc est, firmæ ac destinatæ morti. Nam et hæc lectio doctioribus probatur præ illa, quæ *certe* adverbialiter legit. *Taubmann.*

Seu versare dolos, seu certæ occumbere morti] In Longobardico codice legere est, *dolo*, casu septimo: quod Servius non improbat: subaudiendumque ait *Trojanos*. In eodem, codice, ubi raræ admodum diphthongi sunt, hoc loco *certæ* cum diphthongo scriptum est, ut *morti* adcommodetur, ergo *firmæ*, et *destinatæ*: alii tamen *certe* adverbium malunt. *Pierius.*

Occumbere morti] Novæ locutionis figura, et penitus remota. Ennius, 'Ut vos vestri liberi defendant, pro vestra vita morti occumbant.' *Serv.*

Certæ occumbere morti] Cum absolute *pro patria occubuit* ponitur, *necem* vel *mortem* subaudito: cum vero *occumbit morti*, intelligendum *se*: ut Sanct. Min. p. 176. Dicitur igitur *occumbere mortem*, *morti*, *morte*, eodem teste p. 320. *Emmeness.*

63 *Undique*] Expressit hominum morem: quis enim non cupiat hostem suum captum videre, et viso illudere? *Donatus.*

Visendi] Frequentativum est *viso*, ut *Facesso*: licet rarum sit, nam in *To* exeunt frequentativa. *Servius.*

Visendi studio] Similis locus Æn. XII. 131. 'Tum studio effusæ matres, et vulgus inermum, Invalidique senes, turres et tecta domorum Obsedere,' &c. Plin. in Panegyr. 'videres referta tecta ac laborantia: ac ne eum vacantem locum, qui non nisi suspensum ac instabile vestigium caperet.' Apulejus Metam. l. III. 'propter cœtus multitudinem, quæ pressura nimia densitate periclitaretur,' &c. Paulo post: 'populus procurrens caveæ conseptum mira celeritate complevit: aditus etiam et tectum fartim stipaverant.' Iterum: 'miro tamen omnes studio visendi,' &c. *Emmeness.*

64 *Circumfusa ruit*] Figura ὑπαλλαγή. *Ruit* primo et sic *circumfusa* est. *Servius.*

Circumfusa ruit] Multitudinem annuit, ut Corn. Nep. in Chabria c. 4. 'quo facto circumfusus hostium concursus.' Sic noster hoc libro vs. 383. 'densis et circumfundimur armis.' Apulejus Metam. l. VIII. 'contra nos ruunt et circumfusi insiliunt.' *Emm.*

Certantque] Cum supra, *Juventus ruit* dixerit, subjunxit, *certant*; quod figuratum est, quia juventus enuntiatione singulare est, intellectu plurale. *Servius.*

Illudere capto] Et *illudo tibi*, dicimus; ut hoc loco: et *illudo te*; ut, 'I, verbis virtutem illude superbis:' et *illudo in te*. Simile est *insulto tibi* et *te*. Quidam *inludere* per ludum ac jocum sævire injuriam alicujus intelli-

gunt. Ut 'Silvestres uri assidue capreæque sequaces.' *Idem.*

Certantque illudere capto] Non solum *illudere*, sed sævire etiam in miserum. Ait enim Calaber ab Trojanis multis verberibus affectum, ac præcisis auribus, et naribus deformatum perstitisse; qua re voluerant veritatem extorquere. Dissidet ab Calabro Tryphiodorus, qui ait, ictus istos, et vulnera sibimet Sinonem adflixisse, ut sic plenus sanguinis, vibicum, verberum, fidem faceret Trojanis, se male a Græcis multatum. Quod commentum non dissimile ab eo, quod de Zopyro habet Herodotus l. III. et de Sex. Tarquinio Livius l. I. et Valerius Max. VII. 4. et de Ianne versutissimo homine Cedrenus. Ille enim ventrem, dorsum, nates plumbo pupugit, ut flagris cæsus videretur, atque ita excitaret invidiam. Quin de eodem Sinone scribit, se fœdandum mutilandumque tradidisse. Observabis, Aristidem orat. *κατὰ τῶν ἐξορχουμένων*, tribuere Ulyssi, quæ Tryphiodorus, et alii Sinoni. Itaque Ulysses (ait Aristides) verberibus se conscidit, ut Trojam dolo caperet. *Cerda.*

Circumfusa ruit, certantque illudere capto] In Romano codice, *certat* est, unitatis numero, veluti *ruit*: alii tamen figuram malunt. *Pierius.*

Capto] Ita Trojani putabant. *Serv.*

65 *Accipe*] Audi: ut *Da*, dic. Ecl. I. 'Qui sit, da, Tityre, nobis.' *Idem.*

Accipe] Destruit Græcorum personam omni occasione, et defendit suam. Nam totam rem in Deorum adversum studium revocat: ut ostendat, Græcos tum insidiis, tum Deorum injusto favore victoriam obtinuisse. *Donatus.*

Accipe] Id est, audi, cognosce: vide Non. Marcell. *dare* contrarium. Vide N. Eclog. I. 19. Pro *da* Euripid. δὸς, ut Vechner. II. 12. Horat. sat. I. 3. 'Accipe quid contra juvenis responderit.' Juvenal. Sat. XIII. 120. 'Accipe quæ contra valeat solatia ferre.' *Emmeness.*

Insidias] Servavit ordinem respondendo ad illud, quod regina dixerat: *Insidias, inquit, Danaum.* *Servius.*

Crimine ab uno] Hoc est, causa: ut, 'Crimen amor vestrum.' Ab eo quod præcedit, id quod sequitur. Si enim simpliciter intellexeris *Crimine:* de negotio ad personam, vitiosum transitum facit. Alii sic legunt: *Danaum insidias et crimen.* Idem.

Accipe n. Dan. insidias, et crimine ab uno] Ab uno reo. *Crimen* hic, ut *Vitium* pro vitioso. Martial. 'Carcer vix carcere dignus:' Scalig. in Conject. Sed Æl. Donatus ad illa Terent. Phorm. 'Unum cognoris, omnes noris,' legit: *Accipe nunc Danaum insidias et crimen: ab uno D.* quam lectionem nec Servius respuit. *Taubmann.*

Ab uno disce omnis] Quasi dicat, argumento a minori sumpto: si tantum dolis efficere potuit unus Sinon, quid plurimos Græcos facere posse existimabis? *Idem.*

Ab] Pro *ex*, ut Phædr. f. IV. 21. 'sermone ab ipso cognitum:' ubi vide Sceffer. *Emmeness.*

Accipe nunc Danaum insidias, et crimine ab uno Disce omnis] Facile quidem adduci possim, ut ex Ti. Donati sententia *crimen* legendum credam; quam lectionem omnino Servius respuere non videtur, licet priorem magis approbet: dum exponit *crimine ab uno*, hoc est, caussa. Ut 'crimen amor vestrum.' Præter vero Servianam hujusmodi interpretationem, pleraque omnia venerandæ vetustatis exemplaria, quæ in manus nostras devenere, uno exemplo legunt, *crimine ab uno Disce omnis.* sed enim quia litteratissimi plerique viri ultro in Donati sententiam eunt, libuit ex iis, quæ ille super hoc commentatus est, quod in vulgatis codicibus desideratur, adponere:. *Accipe nunc Danaum insidias et crimen.* 'Duplici genere criminationis Græcos aspergit ex persona captivi: atque, ut satiaret, addidit, *ab uno Disce omnis:* unum

vult esse in viro forti, a, sed insidiis certet: m Sinonem mendasacrilegum, ait crinon solus, sed qualis omnes Græcos assesententiam nonnulli num illud ex antiqui , 'Vatiniana meus explicasset:' hoc est, ii crimina. *Pierius.*

Quasi turbatus: ut, n,' quasi Amazon. Et aciendam; non enim enim ait, 'Seu versare e occumbere morti.'

ri etiam potuit, ut reuerit, donec vidisset, ucccderet. Æn. VIII. timentem Turbatumubmann.

am supplex accipiunt, aque manus Priamum es.' *Servius.*

mina circumspexit] Exim spectantis, ait Scalem, 48. Cum pedes mere, magnopere stu: tres versus eadem tione continuentur. ierosum ex primo et cæteris spondæis, al:ulum fieri. Spondaiiserunt veteres, præetiam Catullus in eo or. Virgilius suo more, r usus est: in re quiprygia agmina circumuippe vestigiis oculos t et in nixu, Æn. III. arum obvertimus an- *Taubmann.*

o una est syllaba: sed er metrum, duæ fiunt: ngui macer est mihi Sicut *prendit* et *prendum* Plinium multa *rius.*

: *tellus*] Dolose queritur Sinon, se de communibus duobus elementis exclusum: nec usquam sibi locum relinqui: quippe, quem Græci sui persequantur, ut mactent: Trojani, quibus tamen salutem præstiturus sit, vinctum ad necem jam deposcant: ut hos ad misericordiam, illos in odium adducat. *Taubmann.*

Heu, quæ nunc tellus, &c.] 'Απορία. Schema usitatum. Donatus vocat διαλογισμὸν E. I. 1. 1. et seq. et II. 3. 3. 'ubi quæram? ubi investigem? quem perconter? quam insistam viam,' &c. Apulejus Metam. VI. 'quo tantis laqueis inclusa vestigium porrigam: quibus tectis vel etiam tenebris abscondita,' &c. *Emmeness.*

Tellus et æquora] Bene conciliat miserationem, de communibus duobus exclusus elementis, quia Græci tenebant maria; Trojani terras: sane, quod deflet, ideo ei prima brevis datur oratio; et est controversiæ schema. Nam principium satis docte sumptum est: hac enim exclamatione et miseriæ auctu benevolum sibi judicem fecit, querelæ autem novitate attentum: quis enim non cuperet audire, quo pacto idem homo et Græcis et Trojanis esset invisus: denique subjecit, 'Quo gemitu conversi animi, compressus et omnis Impetus. Hortamur fari,' &c. Habet ergo benevolentiam et attentionem, ingressus deinde causam, quia timebat ne persona Græci suspecta esset, quasi hostis, hoc fatetur primum, et ex sequentibus sanat: 'Neque me Argolica de gente negabo, Hoc primum.' Subjungit fabulam, ex qua sibi fidem paret, dicturus de equo, de Palamede autem et Iphigenia ad Trojanos nil pertinet, de quibus vera incipit et in falsa desinit; facile enim quæ sequentur credibilia sunt, cum prima recognoscuntur, quæ per singula loca, vel versus facilius poterimus advertere. Sane *tellus*, *us* longa est: et pauca sunt quæ *us* producunt; ut *senectus*, *juventus*, *salus*, *virtus*, *palus*, *servitus*, *incus*, *tus*,

rus, *mus*, *pus*: tunc scilicet quum genitivus in *tis* vel in *ris* exit, et habet penultimam longam. Ideo autem *tis* et *ris* dicta sunt: quia *palus*, licet *paludis* longa sit *lu*, brevis tamen nonnunquam invenitur, quia in *dis* exit genitivus: ut Horatius, 'Sterilisque diu palus aptaque remis.' *Servius.*

Æquora] Maria. Alibi *campos*: ut, 'Ac prius ignotum ferro quam scindimus æquor.' Dictum enim est ab æqualitate. *Idem.*

70 *Aut quid jam misero mihi denique restat*] Cicero pro Milone: 'Quid jam restat? quid habeo, quid dicam?' &c. *Cerda.*

Quid jam misero mihi] Hoc cum affectu majori et lacrimis pronunciandum: quod inculcatione litteræ *M* exprimitur. *Taubmann.*

Denique] Aut vacat sicut *gentium*: aut *novissime* significat. *Servius.*

71 *Et super*] Et *insuper ipsi*, quos pro merito meo minime deceat sævos esse, hoc est, quibus sum præstaturus salutem. *Idem.*

Et super] In Romano codice, et plerisque aliis antiquis, legere est, *et super ipsi*. Quæ lectio est codicis etiam Donatiani, neque non Medicei: reperitur etiam *insuper*. In nonnullis utraque lectio habetur, una plus syllaba versu corrupto. *Pierius.*

72 *Infensi*] *Infensus* proprie est plus quam inimicus, inimico major. *Servius.*

Pœnas cum sanguine poscunt] Id est, tormenta et mortem. Potest enim aliud esse sine alio. *Idem.*

Poscunt] Verbum, quo ad supplicium petuntur, qui vel alibi latitant et rei videntur. Pro quo Cornel. Nep. *exposcere* in Themist. c. 8. 'nam cum publice exposceretur, supplicem non tradidit:' et in Annib. c. 7. 'Hos Hannibal sui exposcendi missos ratus.' Ovid. Metam. I. 200. 'studiisque ardentibus ausum Talia deposcunt:' infra vs. 139. *reposcent*. Emmeness.

73 *Quo gemitu*] Bonitatem Trojanorum ostendit, qui pro supplicio ultimo, quod sperabat, solo gemitu ejus, pro pœna contenti sunt.' *Donatus.*

Conversi animi] Bene, quia dixerat, *Et super ipsi Dardanidæ infensi*, ut ostenderet eos cum advenienti inludere certarent, audito ejus gemitu, ad miserationem esse conversos. *Servius.*

Quo gemitu conversi] Tribuit Poëta ubique pietatem simplicitatemque animi Trojanis: ut contra Græcis impietatem et fraudulentiam. *Taubmann.*

Compressus et omnis Impetus] Obiter nota consuetudinem multitudinis, dicente Tacito I. historiarum, 'mos vulgo mutabili subitis, et tam prono ad misericordiam, quam immodicum sævitia fuerat.' *Cerda.*

74 *Impetus*] Qui in Sinonis ferebatur interitum. *Servius.*

Hortamur fari] Bene: non jubemus, utpote miserantes. *Idem.*

Hortamur fari] Vim propositionis habet, et tria proponit, ad quæ Sinonem respondere conveniret. *Donatus.*

Quo sanguine cretus] Quibus sit parentibus natus. Nam Græcum esse constabat. *Servius.*

75 *Ferat*] Adferat; id est, nunciet. *Idem.*

Memoret, quæ sit fiducia capto] Aut dicat, quæ sit in captivo fiducia; ut audeat dicere, *Insuper ipsi*: aut certe *memoret*, est meminerit: ut significet, meminerit per veriloquium vitæ esse fiduciam. Unde et responsio talis est, *Fatebor vera*. Alii *memorem* legunt, ut sit sensus: Hortabamur ad loquendum memorem: hoc est, qui diligenter factionis suæ meminerat: veluti, memor sit, quid in captivo victori liceat, vel, *Quidve ferat memoret*, id est, quid adferat, dicat, ut simpliciter accipiatur quod sequitur; quid illud sit, quod illi fiduciam apud hostes capto pariat, ut putet a Trojanis sibi esse parcendum. *Idem.*

Fiducia] Jacob. Durantius Variar. I. 1. ait voce *fiducia* signari id, quod Græci vocant ἀσφάλειαν, Latini *fidem*

publicam, alii, *salvum conductum*, *tuitionem*, *cautionem*, alii *commeatum*. Sed ego vocem ex medio foro tractam duco, et ex reis, qui in vinculis. Nam de his sæpissime Quintilianus in declamationibus *fiduciam* dicit. Ut cum ait, 'aliquando reo nocet et ipsa fiducia.' Declamat. 305. 'innocentiæ fiducia contra opes istius steterant:' et sæpe alias. *Cerda.*

76 *Deposita tandem formidine*] Est hoc, quod Calaber l. XII. de eodem Sinone: *ὁ δ' ἐνθέμενος φρεσὶ κάρτος* Τοῖα *δ' ἄρ' ἐν μέσσοισι δολοφρονέων ἀγόρευεν*: *Ille autem resumptis animo viribus Talia in medio dolos nectens profatur*. Sunt, qui expungant hoc hemistichium, ut otiosum. Nam quomodo formido deposita, si postea subjicitur: *Prosequitur pavitans*. Deinde hic non habet locum *tandem* initio sermonis. Tertio quia frustra *fatur*, cum postea subjiciat, *inquit*. Idem.

77 *Cuncta*] Promittit omnia vera dicturum: qui nulla in parte fuerat veritatem retracturus. *Donatus.*

Tibi, rex] Assumit fiduciam confitendi apud eum, qui et cognoscendi et ignoscendi facultatem haberet. Commendat autem se, quod vera pollicetur: et quod regem appellat, captat benevolentiam. *Idem.*

Fuerit quodcunque] Id est, quicunque me sequitur eventus: sive miseratus vitam concedere volueris, sive non. Est autem parenthesis, et respicit ad illud, 'Memoret, quæ sit fiducia capto.' Suspendendum ergo *Rex*. Sane *Quodcunque* vetusta voce mortem significari Lucilius docet in XII. 'Hunc si quid pueris nobis me et fratre fuisset;' hoc est, si mors me vel fratrem oppressisset. Ergo, ut quidam volunt, urbane animum hominis, mortem contemnentis, ostendit. Vera, inquit, ut et falsa, quæ postea dicturus est, vera credantur, ideo primo a veris cœpit. Ordo autem est, *fatebor cuncta vera*. Servius.

Fatebor] Aliud est quam *referam*. *Referimus*, cum dicimus aliquid simplex: et potest proferri sine tormentorum metu. *Fatemur* autem, cum prodimus id, quod sit contrarium confitenti, et possit tormentis exprimi e pectore negantis: et repete bis, *fatebor cuncta*, et *fatebor quodcunque erit*. Donatus.

Cuncta equidem tibi, rex (fuerit quodcunque) fatebor Vera] Nonnullis in codicibus pervetustis legere est, *fuerit quodcunque* singulari numero: quanquam non sum nescius, plurimos esse, qui faveant lectioni *fuerint quæcunque*: quia scilicet *cuncta* præpositum est nomen multitudinis. Sed enim Servius, *Fuerit quodcunque*, videtur agnovisse, dum exponit: quicunque me sequatur eventus. Cum Servio est Donatus, qui aperte *Fuerit quodcunque*, interpretatur, hoc modo: Cuncta, inquit, et quicquid fuerit fatebor, ut *fatebor* bis accipiatur, ne fiat per numeros vitium, ut sit *fatebor cuncta*: item *fatebor quodcunque fuerit*. In Mediceo codice, *cuncta quidem* legitur. Sed *equidem* ex eorum sententia est, qui primam personam ei inesse adverbio volunt: ut sit, equidem ego quidem, quum tamen Cato apud Sallustium dicat: 'Quare vanum equidem hoc consilium est,' nisi et Sallustiani quoque codices corrupti sunt. *Pierius.*

Fuerit quodcunque fatebor Vera, inquit] De mirabili hujus Orationis artificio consulatur Rud. Agricola, II. 17. *Taubmann.*

78 *Inquit*] Nollem hoc in maximo Poëta (etiamsi commode defendi possit) nam satis præcedens *fatur*. Cerda.

Neque me Argolica de gente negabo] Quod sciebant Trojani, confessus est, ut ei de cæteris crederetur. *Servius.*

Argolica de gente] Ad id, *quo sanguine cretus*. Græcus sum. Ac si dicat, hostis sum. *Donatus.*

Nec me Argolica de gente negabo] Non dissimile ab hoc initio illud M.

Terentii Romani equitis apud Tac. Ann. VI. qui reus factus, quod amicus Sejani fuisset, sic exorsus est coram Cæsare: 'Fortunæ quidem meæ fortasse minus expediat agnoscere crimen, quam abnuere; sed utcumque casura res est, fatebor et fuisse me Sejano amicum, et ut essem, expetisse, et postquam adeptus eram, lætatum.' Hæc constantia Terentio vitam attulit. Plautus Captiv. 'Propemodum ubi loci fortunæ tuæ sint, facile intelligis. Si eris verax, tua ex re facies, ex mala meliusculam.' *Cerda.*

79 *Primum*] Hoc maximum est, vel principale apud me, verum dicere: vel *hoc primum*, et subaudis *fatebor*. *Nec, si miserum fortuna Sinonem Finxit.* Quidam ita intelligunt: Si me fortuna ad hanc miseriem perducere potuit, non valebit etiam stultum facere, ut putem me mentiendo proficere. Sane Autolycus quidam fuit fur, qui se varias formabat in species: hic habuit liberos, Sisyphum, unde natus est Sinon: et Autolycum, unde Ulyxes. Consobrini ergo. Nec immerito Virgilius Sinoni dat et fallaciam, et proditionis officium, ne multum discedat a fabula: quia secundum Euphorionem Ulyxes hoc fecit. *Sinonem* autem melius ait quam si *me* dixisset. Solet enim et in nomine quædam esse Emphasis: ut est, 'Et quisquam numen Junonis adoret.' *Servius.*

Nec, si miserum Fortuna Sinonem, &c.] Potuit eripere mihi fortuna priorem felicitatem, at non poterit me mendacem fingere. Hoc argumento persuasit, ut Trojani crederent reliqua: et ne videatur incredibile, quod ipse solus ex omnibus Græcis remanserit, ad hanc partem ducit ex alto principium, et narrat rem omnibus notam, et magna ex parte veram: qua exposita, subjungit falsa. *Donatus.*

Nec, si miserum] Recte ait Macrob. Virgilium expressisse istud Accii in Telepho: 'Nam si a me regnum fortuna, atque opes Eripere quivit, at virtutem nequivit.' *Cerda.*

80 *Finxit*] Composuit, formavit. Ut, 'Et corpora fingere lingua.' Et sciendum, quod omnis Sinonis oratio, diasyrtica est. Nam et negotium exprimit: et Trojanorum insultat stultitiæ. *Servius.*

Finxit vanum] Fallacem. Et vanus est, qui etiam sine utilitate mentitur. *Mendax*, qui tantum ad decipiendum. *Vanus* vero *stultus* apud idoneos invenitur: ut Juvenalis, 'Sic libitum est vano qui nos distinxit Othoni.' *Idem.*

Vanum mendacemque] Arnob. L. I. 'usque adeo fuisse vanos, mendaces,' &c. Vani qui sint, docere conatur Agellius XVIII. 4. etsi obscure. *Vani* enim sæpius sunt, qui morbo quodam *et ingenita mentiendi voluptate* (ut ait Tertull.) mentiuntur: uno verbo, μάταιοι sunt: quia μάτην et tantum Genio suo morem gerentes temere mentiuntur. Vide et Arist. IV. Nicom. VII. et Des. Herald. ad Arnob. l. I. *Taubmann.*

81 *Fando aliquod si forte tuas pervenit ad auris*] Dum dicitur. Et utitur bona arte mendacii, ut præmittat vera, et sic falsa subjungat. Nam quod de Palamede dicit, verum est: quod de se subjungit, falsum. Et sciendum ex hac historia, partem dici, partem supprimi, partem intelligentibus relinqui. Nam Palamedes, ut Apollonius dicit, septimo gradu a Belo originem ducens, quum delectum militum per Græciam ageret, simulantem insaniam Ulyxem duxit invitum. Quum enim ille, junctis dissimilis naturæ animalibus, salem sereret, filium ei Palamedes opposuit. Quo viso, Ulyxes aratra suspendit; et ad bellum ductus, habuit justam caussam doloris. Posteaquam Ulysses frumentatum missus ad Thraciam, nil advexisset, a Palamede est vehementer increpatus. Et quum dice-

m esse negligentiam suam, quidem si pergeret, quic- st advehere; profectus Pa- nfinita frumenta devexit: s Ulysses, anctis inimici- epistolam Priami nomine, dem (per quam agebat oditionis, et commemora- um auri pondus esse trans- edit captivo: et eum in sit occidi. Hæc inventa, æ, regi oblata est et lecta, s convocatis. Tunc Ulyxes, alamedi adesse simularet, um esse creditis, in tento- um quæratur. Quo facto, o, quod ipse per noctem, ervis, absconderat; Pala- idibus interemptus est. n constat fuisse pruden- i et tabulam ipse invenit mendas otiosi seditiones it Varro testatur. Secun- lam ipse reperit literas. i forte sit dubia, tamen θ, φ, χ, ab hoc inventas tione. *Servius.*

quod] H. Stephanus ma- l. Sed consensum omnium non damnem in quibus *ali-* e et Comici dicunt, 'Quid est?' *Taubmann.*

iquod, &c.] Compendium per interrogationem. Vi- n ad Ter. Phorm. I. 2. 13.

| Euripides in Phœniss. x extulit, ἥκει εἰς ἀκοάς. yss. XVI. κτύπος ἦλθε. So- Philo, διῆλθε. Verba Vir- *ad aures*, multi arripuere; idius quater in Metamor- s V. VII. IX. X. Sed ante locutione usus est Cicero. *it per aures* dixit. *Cerda.* *enit ad auris*] Sic Phædr. il nostrum studium ad au- it tuas:' et infra vs. 119. t venit ad auris.' *Emmen.* r] Historiam copiose ex- sequitur Philostratus, Apollonius, Hygynus, Pausanias, Tzetzes, alii. *Taubmann.*

Palamedis] Eadem dicit, quæ Servius de Palamede. *Donatus.*

Inclita gloria] Propter delectum et frumentum. *Servius.*

83 *Falsa sub proditione*] Sub falso crimine proditionis. Et rem notam per transitum dicit. Unde et paulo post, *Haud ignota loquor:* quanquam ibi possit intelligi, Haud ignota nobis, sed forte etiam ad vos potuit pervenire. Sciendum sane factum hoc vere, et Trojanos scisse. Sed Sinon callide quasi ignorantibus, quæ vera sunt, dicit, ut fidem sequentibus faciat. *Servius.*

Falsa sub proditione] Ideo Ovid. Metam. XIII. 59. de Palamede: 'Prodere rem Danaum finxit, fictumque probavit:' et vs. 307. ubi se purgat Ulysses: 'an falso Palamedem crimine turpe Accusasse mihi.' Talibus insidiis circumventus Turnus a Tarquinio: vide Liv. I. 51. *Emmeness.*

Pelasgi] A Pelasgo terræ filio, qui in Arcadia genitus dicitur, ut Hesiodus tradit. *Servius.*

84 *Infando indicio*] Propter aurum clam suppositum. *Indicio* autem, delatione. *Idem.*

Infando indicio] Lex Cornelia de sicariis et veneficis comprehendit et eos, qui operam dederint, quo quis falsum indicium profiteretur, ut quis innocens circumveniretur, condemnaretur: ut videre est eo titulo in libris juris. *Germanus.*

Quia bella vetabat] Jam hoc falsum est: sed dicitur ad Sinonis commendationem, nam aliam ob causam Palamedes periit. Et bene ad captandam circa amicos ejus miseriem adjungitur, qui pacis auctor fuit. *Serv.*

85 *Demisere neci*] Ita infra: 'multos Danaum demittimus orco.' *Cerda.*

Demisere neci] Pro *dedere*. Ita Æn. x. 'dejecit leto.' Quæ Scaliger digna habuit, quæ bis notaret, IV. 16.

De Adfectus dignitate. Taubmann.

Nunc cassum lumine lugent] Turnebus XXIX. 34. *cassum lumine* explicat carentem lumine; suspicaturque, hanc vocem deduci a *careo*, quod et Priscianus agnoscit, qui huic verbo duplex dat supinum, *caritum*, et *cassum*. Nam Plautus Aul. *dote cassam* virginem dicit, id est, carentem: et Lucretius l. III. *cassum anima corpus*, id est, carens. In XII. *Spoliatum lumine:* ut autem (ait Germ.) *cassus lumine*, et *spoliatus lumine*, dicitur mortuus, sic contra Græcis *vivus* dicitur βλέπων, quod proprie est *videns*. Eurip. Hecub. βλέποντι φίλῳ, *videnti amico*, id est, vivo: et Sophocl. in Ajace opposuit βλέποντα, καὶ θανόντα, *videntem, et mortuum:* idem monet Henric. Stephan. aitque, inde Virgilium Æn. IV. dixisse, 'tædet cœli convexa tueri,' id est, vivere. Inde do lucem Comicis Terentio et Plauto, qui synonymicôs *videns vivusque pereo*. Signate *cassum lumine* dixere Lucretius, et Statius: prior l. V. posterior Theb. III. *Cerda.*

Nunc cassum lumine lugent] Pro eo l. XII. *spoliatum lumine*. Sic Plautus Aulul. II. 2. 8. 'Virginem dote cassam:' idem quod inanis, vacuus: inde Horat. Sat. II. 5. 'contentum cassa nuce:' et proverbium illustratur *in cassum cadere*, quod apud Plaut. Pœn. I. 3. 143. ut *cassi lumine* dicuntur, qui ad orcum descenderunt, sic βλέπειν pro vivere apud Græcos sæpe: vide Meurs. ad Lycophr. 281. ubi λυπρὸν ὄψονται βίον, id est, vivent. Latine Cic. pro Milone c. 3. *intueri lucem* pro *vivere*. Recte *lugent cassum lumine:* sic enim fieri solet. Quod ex Ovid. amor. I. 15. liquidum: 'Pascitur in vivis livor: post fata quiescit: Cum suus ex merito quemque tuetur honos.' Horat. od. III. 4. 'Virtutem incolumem odimus, Sublatam ex oculis quærimus invidi:' ut enim Virtuti comes est invidia, ita apud posteros obtrectationis invidia decedit. Vide Bernegg. ad præfationem Justini. *Emmeness.*

Cassum] Privatum, vacuum, et *cassum* est quasi *quassum* et nihil continens: nam et *vas quassum*, quod humorem in se non continet, et est vacuum; unde et retia *cassea*, qui multum in se vacui habeant. Sane vult Sinon suadere, vere fugisse Græcos, si Palamedem lugere potuerunt. *Servius.*

86 *Illi me comitem*] Oratorie se commendat. *Idem.*

Illi] Id est, qui bella vetabat: et bene *comitem*, non *militem*, quem ejus inimici velut subparem insequerentur. *Idem.*

Et consanguinitate propinquum] Excusatio a necessitudine: sed hoc totum falsum est. *Idem.*

87 *Pauper*] Excusatio a fortuna, hæc enim fuerat caussa militandi: ut Terentius, 'Quum hinc egens profugiet aliquo militatum.' *Idem.*

Pauper] Excusatio a fortuna. Paupertas enim fuerat causa militandi: ut Æn. III. Achæmenidi. Cæterum, *Pauper in arma*, a Donato et Fabricio explicatur, *imbellis ætatis:* ut contra, Æn. VIII. 'acrem in prælia Turnum.' *Taubmann.*

Primis annis] Aut adolescentiæ, aut belli: et est excusatio, quia patri parendum necessario fuit: ideo autem *misit*. Servius.

Primis huc misit ab annis] Si alludit ad morem Romanum, annos intellige septem supra decem. Sed hæc res appellet Romanos Scriptores, Livium, Dionysium, alios; et ex his, qui nostro fere ævo floruerunt, Sigonium, et Lipsium. *Cerda.*

88 *Dum stabat regno incolumis*] Quia et ipse unus de regibus fuit. Et bene addidit dignitatem ejus, quem fingebat propinquum, ut ei justa causa fuerit indignationis adversus Ulyxem. *Servius.*

Regnumque vigebat conciliis] Sunt qui *regum conciliis* legendum autument. Sed id licet ego nusquam in

egerim exemplaribus, ipud Ti. Donatum *re-* .tum, hoc modo: De- ı patri meo, quia in ı fuit, et plurimum obilitas generis idcirco ut Trojanorum mise- ›ræterita et præsenti caret ad lenitatem. ıscunt lectionem, *reg- consiliis*. Pierius.

?luralis pro singulari, Nos in tanta doctissi- an *nos*, se et patrem : Palamedes. *Servius*.

ıd] De præterita ejus ı, et de præsenti mi- ıparat benevolentiam. iam Palamedis memo- *quia bella vetabat*, ut præstarent, quod de- erant. *Donatus*.

rriam vel nobilitatem, nt, ut, 'Cui genus et ıen natique fuissent.'

Propter advectum fru- ı.

' blanditias decipientis. est per blanditias eli-

ıxei] In Longobardico, ı aliis antiquis codici- ;itur: quam ego para- puto, quamvis ita eti- .t in codice Carisiano: ıardicis characteribus ıs Parrhasius mihi le- ıodavit: versu eo loco nominibus in *e*, quæ ımitivum in *i* faciunt, ı codicum referre va- hujusmodi terminati- ıervacuum est. Sed inet ad epitheton, u- *pellacis* an *fallacis* le- ılius Longus exemplum lo, *pellacis Ulyxei*. Ubi ıe *per*, *r* litteram in *l* ntiea *l* altera subsequi- tur: neque aliter unquam legi apud Lucillium affirmat, quam *pellicere*, quod est *inducere*. Pierius.

Pellacis Ulyxei] Lucret. l. II. 'Neve ullo tempore credant, Subdola cum ridet placidi pellacia ponti.' *Pellicere* autem Festo, *in fraudem inducere*: et ei *lax* fraus est. Ut autem hic *pellax*, a Græcis δολόμητις, et δολοπλόκος dicitur. Cæterum quanquam Grammatici omnes *pellaciam*, et *pellacem* a *pelliciendo* deducant, ego tamen malo a *pellando* verbo exoleto, a quo composita *appello*, *interpello*, *compello*: quod non vocare, aut simpliciter nominare, sed blandius sollicitare significabat: unde et Juriscons. L. Item ad Labeonem, §. *Si quis virgines*: 'Auctor est eum, qui virgines appellarit ancillari veste vestitas, minus peccare videri.' *Appellarit*, hoc est, earum pudicitiam blanditiis, et verborum lenociniis attentarit: sæpius ea voce a Jurisconsulto seorsum repetita. *Germanus*.

91 *Concessit*] Pro *decessit*. Serv.

Superis concessit ab oris] Non dixit, *mortuus est*: ne ejus memoria, digna post hominum finem vivere, minoraretur. *Donatus*.

Concessit] In codice Longobardico, *excessit*. Sed *concessit* Donato agnoscitur, apud quem habes: 'Non dixit, *mortuus* est, sed *concessit*, ut memoria ejus digna esset, quæ post hominis finem vivere mereretur.' *Pierius*.

Superis concessit ab oris] Εὐφημισμὸς, pro, interemptus est. Sallustius: 'Postquam vita concessit.' In Longob. Cod. est, *excessit*. *Superis*. Respectu inferorum nos *Superi* sumus. *Taubmann*.

92 *Adflictus*] Suspendendum, ne videatur affectum se dicere, quia in tenebris vitam trahebat, sed quia amicum perdiderit. *Servius*.

Vitam in ten.] Ideo lugentibus inimica lux est, quia caruerunt ea hi, quos dolent; ideo tenebras petunt, et atra veste amiciuntur, et capita

velantur, ut videantur cum defunctis agere, imitantes tenebris inferorum faciem. *Idem.*

Vitam in tenebris] Ut illi, qui cupiunt mori, et non vivere. *Donatus.*

Vitam in teneb.] Ita Æneid. I. 'trahebat noctem:' in Georg. 'ludo noctem ducunt:' quæ notat Scalig. IV. 16. Quidam hoc *πάθος ex habitu* vocant: quale illud, Ge. III. 'aut ægra trahebant Corpora.' et in V. 'genua ægra trahentem.' Auctore Donato, hoc vult intelligi: ut non sic duceret vitam, quomodo qui optant vivere, sed qui cupiunt mori. Ut autem Græci per *φάος lætitiam felicitatemque* significant; et per *σκότον* privationem: ita et Latini *lumen, lucem, tenebrasque* usurpant. Atque ut hic *trahere vitam,* sic Euripid. *βίοτον ἕλκειν,* dixit. *Taubmann.*

93 *Insontis amici*] Duo posuit, et *insontis* et *amici;* et plus est quod *amicum* dixit, quam *propinquum.* Servius.

Mecum indignabar] Quomodo ergo *Nec tacui demens?* Intelligimus istum quasi tacuisse primo: post impatientia doloris erupisse in vocem, aut quod interim non vindicarem amici insontis interitum. *Idem.*

94 *Fors si qua*] Bene, *si qua:* quia est et bona et mala. *Servius.*

Tulisset] Nonnulli pro *retulisset* intelligunt. *Idem.*

Fors si qua tulisset] Tacit. Hist. l. III. 'Milites misti per tenebras, ut fors tulerat.' *Cerda.*

Fors si qua] Bene, *Si qua:* quia bona et mala est. Alii leg. *sors.* Taubm.

95 *Si patrios unquam remeassem victor ad Argos*] Bene dubitat, ut ostendat propter Palamedem omnes sibi Græcos inimicos fuisse. *Servius.*

Victor] Ut quidam volunt voti compos, ut est, 'quam septem ingentia victor:' aliter dictum potuit non bene a Trojanis accipi. *Idem.*

Argos] *Argi* ab Argo dicti, quem custodem vaccæ, in quam Io fuerat commutata, Mercurius occidit. *Id.*

Argos] In plur. num. masculinum, in sing. neutr. ut Horat. od. I. 7. 'aptum dicit equis Argos.' Stat. Thebaid. l. IV. 'Hoc mihi sævum Argos.' *Emmeness.*

96 *Promisi*] Pro *minatus sum,* per contrarium dixit: quia minamur mala: promittimus bona. Sic autem Horatius contra, 'Atqui vultus erat multa et præclara minantis,' id est, promittentis. Et *promisi ultorem,* deest *futurum.* Servius.

97 *Hinc mihi prima mali labes*] Pro *hac causa,* vel *propter hoc;* et est adverbium locale pro conjunctione causali. Quia secuta sunt postea oraculum, et adscita Calchantis factio: *adscita* sane dicitur *adsumpta.* Idem.

Labes] *Ruinam* significat, a lapsu. *Idem.*

Hinc mihi prima mali labes] Arripuit Justinus l. VII. 'Hinc illi prima mali labes, hoc initium impendentis ruinæ fuit.' *Cerda.*

98 *Criminibus*] Causis; ut, 'Et crimine ab uno.' *Servius.*

Novis] Aut magnis, aut, quæ nullus sperasset, aut aliis atque aliis. *Idem.*

Spargere voces] Ut Cicero, 'Spargere venena didicerunt.' *Idem.*

Spargere voces] Ita Græci *κατασπείρειν,* et *διασπείρειν λόγους.* Plutarchus de ira cohibenda pro eodem dixit *ἀπαγγέλλειν λόγους.* Aristides in Platonica l. II. flexu isto, *εἰς ἅπαντας ἀνθρώπους βλασφημίας ἐκδέδωκας: dedisti in vulgus hominum criminationes.* Cerda.

99 *In volgum*] Sane *volgum,* non *vulgum:* ea quippe scribendi ratione, qua usos veteres nemo inficiatur, non in Virgilianis tantum codicibus per *o* prima syllaba notatum inveni, verum etiam in Livianis manu scriptis, hisque pervetustis; ut de 2 bel. Pun. l. III. 'Huic non apud volgum modo fides fuit.' Quod vero super nominis genere disputatur, Virgilium, Sisennam, Attium, et Varronem volgum

masculino genere posuisse, neutro Lucillium, atque eo loco Virgilium, 'Ignobile volgus,' Sosipater ex veterum Grammaticorum opinione ait, *Volgus* masculini generis potius quam neutralis: quia nullum neutrale bissyllabum *us* litteris terminatum genitivo in *i* ultima exit syllaba. Sic ille. *Pierius.*

Volgum] Sexu masculo alii quoque enuntiarunt. Tacitus Hist. l. I. 'nec deerat Otho protendens manus adorare vulgum:' et l. III. 'facundia aderat, mulcendique vulgum artes, et auctoritas.' Felix in Octavio: 'Cæcilium simulacro Serapidis denotato, ut vulgus superstitiosus solet,' &c. Accius Epigonis: 'Argivos fremere bellum, et velle vi vulgum videt.' *Cerda.*

Volgum] Præter Non. Marc. l. III. tria Charisius l. I. et Priscian. l. VI. esse masculini et neutrius generis asserunt, *volgus*, *pelagus*, et *virus*, et tantum in singulari numero declinari: pro *in vulgum* Sil. Ital. l. VII. 'et spargere caussas In castra ambiguas.' *Emmeness.*

Ambiguas] Dubias, aut suspicionum aut criminum plenas, ne si aperte ageret, accusatio esse videretur. *Servius.*

Conscius] Aut peracti sceleris, et de nece Palamedis; aut dolorum suorum: ut in tertio, 'Oblitusve sui est Ithacus discrimine tanto;' aut certe sciens hunc meum animum. *Idem.*

Arma] Modo fraudes, vel dolos. Nam *arma* sunt instrumenta cujuslibet rei. Unde insidiantis fraudes *arma* nominavit. Alii *arma* pro opibus vel auxiliis accipiunt, alii *arma* consilium, alii occasionem, nonnulli insidias intelligunt: quidam *conscius arma*, hypallagen putant, pro conscientia arma; ut, 'Et quondam patriis ad Trojam missus in armis.' Et, 'Arma deosque parant comites.' Et, 'Alia arma Latinus.' *Idem.*

100 *Nec requievit enim*] Aut vacat *enim:* aut pendet sensus, ut et posterior: *Donec Calchante ministro.* Arte enim agit, ut semiplena dicendo cogat interrogare, et avidius audire Trojanos. *Calchante ministro. Me destinat aræ*, intelligitur: et mire *ministro*, quasi * non exuerit a te responsuro. *Idem.*

101 *Sed quid ego*] Aposiopesis est. Et bene reticuit, ne tæderet illos tam longæ orationis, nihil ad se pertinentis, nisi studium audiendi intermissione renovasset. *Idem.*

Sed quid ego hæc autem, &c.] Videtur locum istum imitatus semel Livius l. XXVIII. in oratione Manlii: 'Sed quid ego hæc ita argumentor, tanquam non acceperim, sed fecerim hostes Gallos?' Prudentius sæpe, nam in Apotheos. 'Sed quid ego hæc autem titubanti voce retexo?' In Hamartig. 'Sed quid ego omne malum,' &c. et in Symm. l. II. 'Sed quid ego hæc meditor?' Ante utrumque Catullus de Nupt. Pel. 'Sed quid ego hæc vanis nequicquam conqueror auris?' Ante omnes Ennius Annal. l. VI. 'sed quid ego hæc animo lamentor?' et IX. 'sed quid ego hæc memoro?' et Lucilius Satyr. l. XXX. 'Sed quid ego hæc animo trepidanti dicta profundo?' Græcus quoque Apollonius Arg. l. III. Ἀλλὰ τίη τὰ δέ τοι μεταμώνια πάντ' ἀγορεύω; *Sed quid ego inania hæc omnia loquor?* Apud Philonem quoque in Politico similis est locus. Frater enim ille, qui Josephum quæsierat in cisterna, neque invenerat, post multos effusos gemitus, ita se continet: Ἀλλὰ τί ταῦτα θρηνῶν ἀπηχῶ; *Sed quid ego ista dolens clamito?* Cerda.

Autem] Hoc abundat. *Servius.*

Autem] *Autem*, abundare dicit Serv. Fuld. Sed ego non dico, qui de elegantissimo usu vocis *autem* pluscula notavi ad Plautum, Mercat. I. 2. et alibi. *Taubmann.*

Nequicquam] In codicibus aliquot

antiquis, et hic et alibi, *nequiquam* scribitur absque ulla alia consonante inter *i* et *q*. Sed enim Victorini præceptum est in hæc verba: *quidquam* et *quidquid* et *quodque* prima syllaba quoties habuerint *d*, id vos producite, et supponite *c*, ne duæ partes integræ esse videantur: ex hoc præcepto volunt *nequidquam* interjecto *c*, notari. Sed qui scriptionibus antiquis favent, *nequiquam* adverbium a casu ablativo desumunt, veluti etiam *nequaquam*, atque ita utrunque eodem modo sine *c* scribunt. Frigida hæc omnino vel Fab. Quintilianus esse dicat, sed hoc temporibus eruditis. Nunc corrupta adeo loquendi scribendique ratione, minime vitio detur, siquis etiam talia perquirat. *Pierius.*

Nequicquam] Festum librosque veteres et Corn. Gualteri Codicem Lucan. l. XII. adhibe, et sine *c* scriptum invenies; tum ipse Carrion. Val. Flacci l. IV. in id scripturæ genus paratus est jurare. Hæc ex Dausquio Pierianis commentariis adjungo. Hæc aposiopesis miserationem excitat, ut Macrob. IV. 6. *Emmeness.*

Ingrata] Nec vobis placitura, nec mihi gratiam conciliantia, quorum jam non libenter memini. *Servius.*

Quid hæc nequicquam ingrata revolvo] Hom. Il. A. παλίλλογα ταῦτ' ἐπαγείρω, hoc est, παλισύλλεκτα. *Germanus.*

102 *Quidve moror*] Vestram scilicet festinationem vel mortem. *Servius.*

Quidve moror] Cur differo pœnas meas, post relationis beneficium continuo moriturus? Ulysses enim omne malum videbitur intulisse, qui me quolibet peccato quærebat occidere. *Donatus.*

Omnis] Et eos qui vobis prodesse disponunt. *Servius.*

Uno ordine] Uno reatu. Et est de antiqua tractum scientia: quia in ordine dicebantur causæ propter multitudinem; vel tumultum festinantium: quum erat annus litium. Juvenalis, 'Expectandus erit qui lites inchoet annus.' *Idem.*

Ordine] Ita dici a Poëta ordinem hoc loco notat P. Victor. ut ab Arist. Polit. I. dictum, ἐν δὲ τοῖς βαρβάροις τὸ θῆλυ καὶ δοῦλον τὴν αὐτὴν ἔχει τάξιν: *apud barbaros autem fœmina et servus eundem ordinem habent.* Cerda.

Omnis uno ordine] Id est, si omnes Græcos eodem loco et numero ducitis, et pro hostibus habetis. Quam Turnebi (VI. 21.) explicationem plerique omnes sequuntur. Hortensius interpretatur: si vanos et perfidos ex uno Ulysse Græcos omnes judicatis: ut suspicionem doli, per occupationem, dissimulanter deprecetur. *Taubmann.*

103 *Idque audire sat est*] Me Grajum esse. *Servius.*

Idque audire sat est] Ubi ad cardinem venit, in quo mendaciorum consistit affectus, negavit se dicturum, ne ultro omnia referendo, daret suspicionem falsitatis: ait igitur, cum sciat se periturum, melius esse, ne secreta Græcorum prodat. Neque enim propter unum hominem, debeo omnes meos prodere. *Donatus.*

Jam dudum] Modo, quamprimum, scilicet ut satisfaciatis Græcis, qui me oderunt, et dicendo mortem suam gratam esse Græcis, et Trojanorum benevolentiam conciliat, et, ut sibi reliqua credantur, extorquet. *Serv.*

104 *Hoc Ithacus*] Pro *Ithacensis*, principale pro derivativo. *Idem.*

Hoc Ithacus velit] Floridus II. 22. Linacer. VI. Quintilianus IX. 3. Præsens pro præterito. *Hartung.*

Velit, et magno mercentur Atridæ] Callide hoc dicto impetrat vitam, afferens mortem suam illorum hostibus esse placituram. Ideo autem dicit *Mercentur*, quia sacrorum est, ut fugiens victima, ubicunque inventa fuerit, occidatur: ne piaculum committatur. Ergo Sinon, qui victima fuerat, quippe qui propter reditum sacrificio fuerat destinatus, nec pos-

sunt Græci nisi vel empta morte Sinonis ad patriam redire, jure, et votis, et præmio Græcorum interimitur. *Servius.*

Magno mercentur] Id est, pretio: ut, 'Turno tempus erit magno quum optaverit emptum Intactum Pallanta.' *Idem.*

Hoc Ithacus velit, et magno mercentur Atridæ] Profluxisse ab Homero hanc locutionem docet Turneb. vi. 21. quem vide Iliad. A. 255. Ἦ κεν γηθήσαι Πρίαμος Πριάμοιό τε παῖδες, Ἄλλοι τε Τρῶες μέγα κεν κεχαροίατο θυμῷ. Quem locum explicat Aristoteles Rhetor. l. i. Sic ab affectu et voto hostium Perdiccas in factionem abeuntem exercitum movet, apud Just. xiii. 3. 'Edituros egregium hostibus suis spectaculum, ut quorum armis victos se doleant, eorum mutuis cædibus gaudeant, parentaturosque sanguine suo manibus hostium a se interfectorum.' Ad quem locum vide Bernegg. In *magno*, *impenso*, *minimo*, subaudi *pretio*. Tractat hanc structuram uberius Sanctius in Minerv. p. 31. *Emmeness.*

105 *Tum vero*] Hoc consilium nostram cupiditatem audiendi accendit. *Donatus.*

Ardemus scitari] Festinamus inquirere. Et ecce quo proficit Aposiopesim ante fecisse. *Servius.*

Quærere caussas] Cur a Græcis ejus optaretur interitus. *Idem.*

Caussas] An per geminum *s* scribendum luculente disputat in Orthogr. Dausquius. Ciceronis saltem tempore eum morem obtinuisse Quintil. i. 7. asserit, qui eo modo et Virgilium scripsisse addit. *Emmeness.*

106 *Ignari*] Aut nescientes, aut imprudentes. *Servius.*

Ignari] Nam nostra simplici natura pendentes Græcos, illum vera dicere putabamus. Sed illi omnes sunt dolosi, unde sociavit illud: 'et crimine ab uno Disce omnes.' *Donatus.*

Artisque Pelasgæ] *Ars* τῶν μέσων est, ideo adjecit *Pelasgæ*, hoc est, malæ. *Prosequitur*, mire, ut ab initio cœperat. *Servius.*

107 *Pavitans*] *Quasi pavitans*, hoc est, simulans se pavere. Et non tam propter mortem: nam erit illi contrarium, *Jamdudum sumite pœnas:* sed ut videretur cum timore, civium suorum consilia vel secreta patefacere. *Idem.*

Pavitans] Aut pavorem simulans, aut pavitans, ne, lingua titubante, in cursu insidiarum, detectio nasceretur, quam jam videbat in tuto esse. *Donatus.*

Ficto pectore] *Pectus* pro vero posuit. Nam nunquam fingitur pectus. *Servius.*

Prosequitur pavitans et fict. pect. fatur] Simile exemplum tradit Apulejus Met. l. x. 'Hæc eximia etiam ad veritatis imaginem, verberone illo, *simulata trepidatione*, perferente finitum est judicium.' *Emmeness.*

108 *Sæpe fugam Danai*] Hoc secundum Homerum verum est, apud quem suadet Agamemnon Græcis, relicto bello, fugere, et ut ostendat propter bellum fugere, ait *cupiere*, non *voluere*. Servius.

Sæpe fugam] Cum hoc falsum esset, parat causam, quæ sit credibile, scilicet bello fessos. *Donatus.*

109 *Moliri*] Parare. Et hoc verbo difficultatem rei ostendit. *Servius.*

Longo] Decennali. *Idem.*

Fessi bello] Favorem sibi conciliat, dicendo fatigatos esse Græcos virtute Trojanorum. *Idem.*

Discedere] *Decedere* malui cum Germ. potius quam cum aliis *discedere:* inde libentius amplector, *fessi decedere bello*, ut etiam loquitur Tacit. Ann. l. xi. 'ne quis agmine decederet,' quam *fessi bello, decedere:* tu quod placeat. *Cerda.*

110 *Fecissentque utinam*] Nec enim hic aræ destinaretur. Et est significatio optandi a præterito tempore. *Servius.*

Fecissentque utinam] Recte optare simulat: nam Trojanos placabat, et sibi commiserationem captabat. *Donatus.*

Ponti hiems] Bene addidit *Ponti:* quia est et temporis. *Servius.*

Sæpe illos aspera] Non consilium facto, sed eventus voluntati defuit. *Donatus.*

Sæpe illos aspera ponti Interclusit hiems] Ut hic, *hiems interclusit*, ad verbum Græci, χειμὼν ἐπέκλεισε. Demosthenes in Chersoneso ita extulit, χειμῶνι ἀποληφθῆναι: ibidem ita quoque, ἀπὸ τῶν πνευμάτων μὴ δύνασθαι. Aristides Ægyptiaca, ἀνοιχθέντος τόπου dixit *aperto loco* loquens de mari et navigationibus. Auctor est Vegetius, claudi maria a die tertio Iduum Novembris, usque in diem sextum Iduum Martii. Illustratur Lucanus l. v. 'clausas ventis brumalibus undas Invenit, et pavidas hiberno sidere classes.' Hinc ergo commode explicabis Maronem: non, *hiems*, id est, tempestas, ut vulgo: sed vere *hiems*, quæ claudit: nam tempestates alio quoque tempore excitari possunt. Cassiodorus epist. xii. 24. 'Cum ventis sævientibus mare fuerit clausum, via vobis panditur per amœnissima fluviorum.' Scribit Polybius lib. i. miserabilem cladem, quam passa est classis Romana temeritate Consulum, qui non debito anni tempore se mari commiserunt. Eo pertinent et verba Julii Gallic. l. v. 'Quas naves cum aliquandiu frustra expectasset, ne anni tempore navigatione excluderetur, quod æquinoctium suberat, necessario angustius milites collocavit.' Livius l. xxvii. hieme *clausas Alpes* adhibet, ut alii *clausa maria*. Contrarium verbum est *aperta*. Plinius ii. 47. 'ver ergo aperit navigantibus maria, cujus in principio Favonii hibernum molliunt cœlum.' Plato ait leg. l. xii. æstivo tempore aperiri ad navigandum maria. Sed loquitur Plato procul dubio ex nota, quam alibi adhibui. Antiqui enim annum dividebant in duplex tantum tempus, in hiemem et æstatem, nulla facta mentione veris et autumni. Cum ea, quæ dixi, verissima sint, næ decipiuntur, qui in Virgilio per *hiemem* capiunt tempestatem, et procellam aliquam, cum ille proculdubio signet partem anni incommodam navigationibus. *Cerda.*

111 *Euntis*] Ire cupientes: ut, 'Quum canerem reges et prælia;' id est, cum canere vellem: et a Græcis figura est; ubi statuisse aliquid pro inchoatione haberentur. *Servius.*

Euntis] Sæpe hoc participium conatum quendam significat, teste Sanctio in Miner. p. 53. sic 'dira tegentem' Æn. vi. 498. pro cupientem tegere: et ix. 243. 'Via fallit euntis.' *Emmeness.*

112 *Præcipue*] Contra illud, ne diceretur numina non esse placata. Et bene aliud agens, equi mentionem introduxit. *Servius.*

Trabibus acernis] Speciem pro genere posuit, id est, pro quocunque ligno. Nam variat ligni genera in hoc equo, ut, *abiete costas*, et *pinea claustra*, ita hic *acernis*. Idem.

113 *Æthere*] *Ætherem* pro *aëre* posuit, Poëtica licentia. *Servius.*

114 *Suspensi*] Solliciti: ut, 'nostroque in limine pendens;' quia nec tempestas post dona mutabatur. Aut ad *nimbos* refertur, distinctione mutata, ut distinguamus, *nimbi suspensi*. Idem.

Suspensi] Id est, τῇ γνώμῃ ταλαντευομένῃ. Ducitur quippe metaphora ab æquilibriis, cum suspensa, et erecta in nullam partem inclinant: ita suspensi erant animi Græcorum, cum, et vellent decedere, et prohiberentur. Livius clare lib. xxvi. 'Æquante fortuna suspensa omnia utrinque erant, integra spe, integro metu.' Loquitur omnino cum respectu ad æquilibrium, nam spes integra, et metus inter omnia æquabant, ideo

mea. Eodem loquendi sermo Aristides in Leuctrica οὐ γὰρ δὴ τρυτάνην γε εἰς τὸν ...ωμίσαντες, ἐπὶ ταύτῃ τὰ πράγ...ομεν, ἀλλὰ δὴ τάξιν ἐξ ἀρχῆς ..., ἀνέχεσθαι τῆς ῥοπῆς: *Non ... sumpta res in bello ponde...mus, verum ordine primo ser...atum ferre debemus.* Et in ...de concordia ad civitates ...i metaphora rem suam ex...ducens cum respectu ad τρυ...o verba, videlicet, ἡσυχίαν ...ω καὶ κάτω κινούμεθα. Quia ... cum æquilibrium suspen...ctum est, nullus est motus ...ibus, sed quiescunt illæ. ... sermonem duxit Cicero ...na: 'Quæstura utrinsque ...tum pari momento sortis ...t Seneca de benef. I. 1. ...aves exprobratores, exacto...mus; alias leves, et quos ...st muneris sui pœniteat; ...uli, et minima momenta ca...s.' Qui locus non expensus ...erpretibus. Gravitas enim, ..., quæ bilancium est ex pon... magno, aut levi; momen...i, quod est æquilibrii, ducit ...cognoscendam sententiam. ...tione illustro illud Æneid. ... Charybdi, et Scylla, 'lethi ...s parvo.' Discrimen enim ... momentum libræ, est, quam ...cant ῥοπὴν, qua voce usus ... De ipso adhuc oraculo ...n. in Pluto, χρησμὸς ῥέπει.

...m] Participium pro partici...l est, scitaturum. Alii *Sci...tat*, id est, inquisitum. *Serv.*

...s] In Longobardico codice, ...legimus: quod agnoscit Ser... participium pro participio ...sit, quippe pro *scitaturum*. Sosipater Carisius *scitatum* ...œcismo: proque *sciscitatum* ...it. *Pierius.*

...] Ad templa, de quibus dantur oracula; alibi *oracula*, responsa; ut, 'Lapsis quæsitum oracula rebus;' et, 'Quin adeas vatem precibusque oracula poscas.' *Servius.*

Scitatum oracula] *Scitari*, poscere, quærere, adire oracula, obvia apud nostrum, pro consulere: hic in III. 'oracula poscas.' Georg. IV. 'quæsitum oracula.' Æn. VII. 'Oracula Fauni Fatidici genitoris adit.' Aristophan. Plut. Ἐπερησόμενος οὖν ᾠχόμην ὡς τὸν θεόν: *Interrogaturus igitur ivi ad Deum.* Quo verbo usus etiam Æschines contra Ctesiphon. ἐπερησομένους τὸν θεόν. Idem sic extulit, μαντείαν ἐμαντεύσαντο παρὰ τῷ θεῷ. Aristides in prima Platonica, et multi alii per πυνθάνεσθαι dicunt. Philostratus in Heroicis per verbum ἤρετο. Cedrenus, χρησμὸν ἐζήτει. Idem verbo ἠρώτησε, Xenoph. Ἑλλ. l. IV. χρηστηριαζόμενος ἐπηρώτα τὸν θεόν: et Ἑλλ. l. III. tantum χρηστηριάζεσθαι adempto altero. Herodotus l. I. πειρεώμενος τῶν μαντηίων, et εἰρωτᾷν. Qui mittebantur ad petenda hæc oracula dicebantur θεωροί, naves, quibus vehebantur, θεωρίδες, sacrificia, quæ peragebantur, θεωρίαι: θεωροὶ dicuntur Herod. l. I. etiam θεοπρόποι, et χρησόμενοι. De hoc Eurypylo vide (præter Homerum) Philostratum juniorem in Iconibus. His opponitur χρησμοδοτεῖν, χρησμὸν ᾄδειν, χρησμὸν διδόναι: *oraculum edere, canere, dare*: et χρησμῳδεῖν. *Cerda.*

115 *Adytis*] *Adytus* est locus templi secretior: ad quem nulli est aditus nisi sacerdoti. *Servius.*

Isque adytis] Cæsaris interpretationem Servius est secutus: qui bel. civ. l. III. 'Pergami in occultis ac remotis templis, quo præter sacerdotes adire fas non est, quæ Græci ἄδυτα appellant, tympana sonuerunt.' *Germanus.*

Tristia dicta reportat] Renunciat. More suo breviter habitum futuræ orationis ostendit. *Servius.*

Dicta] Proprie. Nam *dictio* inter-

dum et Oraculum significat: ut Græcis λόγιον. Pacuvius: 'Flexa, non falsa autumare dictio Delphis solet.' Actius, l. II. apud Heren. 'Aperte fatur dictio, si intelligas:' Turneb. XXX. 1. *Taubmann.*

Reportat] Græci quoque κομίζειν, et ἀνακομίζειν χρησμούς: *portare, reportare oraculum.* Aristides in 2. Platonica extulit forma hac, μαντείας ἐλθούσης, et hac item, μαντείας προϋπαρχούσης. *Cerda.*

116 *Sanguine placastis ventos et virgine cæsa, Cum primum*] Hic distinguendum est: quia et semel ad Trojam ventum est; et ante quam ad eam veniretur, de Iphigenia est sacrificatum, cujus fabula talis est: Quum Græci ad Aulidem venissent, Agamemnon Dianæ cervam, cum venatur, occidit, ignarus. Unde dea irata, flatus ventorum, qui ad Trojam ducebant, suspendit; ob quam rem, cum nec navigare possent, nec pestilentiam sustinerent, consulta per Calchantem oracula dixerunt, Agamemnonio sanguine, hoc est, immolata Iphigenia, placandam Dianam. Cum ergo ab Ulysse per nuptiarum simulationem, qui Iphigeniam Achilli jungendam fingebat, adducta Iphigenia, in eo esset, ut immolaretur, numinis miseratione sublata est, cervaque supposita; et translata ad Tauricam regionem, regi Thoanti tradita est; Sacerdosque facta Dictynnæ, vel, ut quidam volunt, Orthiæ Dianæ. Cum secundum statutam consuetudinem humano sanguine numen placaret, agnovit fratrem Orestem: qui accepto oraculo, curandi furoris caussa, cum amico Pylade, a cujus patre, Strofio nomine, fuerat nutritus, Colchos petierat: et cum his, occiso Thoante, simulacrum sustulit, absconditum fasce lignorum: unde et *Fascelis* dicitur: non tantum a face, cum qua pingitur, propter quod et *Lucifera* dicitur: et Aritiam detulit. Sed cum postea Romanis sacrorum crudelitas displiceret (quanqu... immolarentur) ad Laconas translata: ubi sacrificii co... adolescentulorum verberib... tur: qui vocabantur *Homa*... aris superpositi contendel... plura verbera sustineret. ... vero ossa, ab Aritia Romam... sunt: et condita ante tem... turni, quod est ante clivu... lini, juxta Concordiæ templ...

Sanguine] Verum dicit ... nia, falsum addit de præce... linis: miscet ergo vera, ut ... falsa. *Donatus.*

Sanguine plac. vent. et ... Nimirum immolata Iphigen... quam Eurip. θύμασι βροτη... σον θεὰν vocat. Quantum ... ventos sanguine placatos, ... θυσίᾳ dicebatur: item et ... dam αἱμακουρίαι, νεκροῖσ ... nuncupabantur. *Germanus*

Virgine cæsa] Non vera... videbatur. Et sciendum, ... simulata pro veris accip... quum de animalibus, quæ ... veniuntur, est sacrificand... pane vel cera fiunt, et pro ... piuntur. Hinc est etiam ill... serat et latices simulatos f... ni.' Nam et in templo I... sparsa de Nilo esse diceba...

Virgine cæsa] Videatur ... Lycophronis: Sophocles i... Euripides in Iphigenia: ... XII. et XIII. J. Parrhasiu... *per Epist.* Atque de ist... disputat etiam Cicero De ... et Horat. Sat. II. 3. *Taub...*

Virgine cæsa] Suppos... cervam, cum capta esset ... immolandæ miseratione I... canda quæ erat sanguine A... nio, vel, ut Lucret. l. I. Ip... ob occisam ab Agamemno... cum apud Aulidem staret ... tur eam ob noxam Græcor... Noster vere immolatam ... Sic Propert. Ecl. IV. 1. '...

mnemonicæ ferrum cervice puellæ Tinxit, et Atridas vela cruenta dedit.' Eruditissimus Bochartus Hist. Animal. II. 46. post enarratum Abrahami sacrificium, hujus historiæ lacinias Græcos suis fabulis inclusisse docet, eosque hanc rem more suo interpolasse, ait. Eum consulito, si otium. *Emmeness.*

117 *Iliacas Danai venistis ad oras*] Figuratum, Cum primum venire velletis. Sane hoc de Iphigenia verum est. *Servius.*

118 *Sanguine quærendi reditus*] Hoc falsum est, et bene Oraculorum naturam servat, ut a re ipsa semper incipiant, ut alibi, *Dardanidæ duri:* dicendo enim *Dardanidæ*, ostendit quæ loca petere debeant. *Idem.*

Animaque litandum Argolica] Quia occurrebat occidi posse captivum: ergo ideo addidit *Argolica*, ne non esset triste oraculum. Videtur sane peritia juris Pontificalis animalis hostiæ mentionem fecisse, cum dicit, *Animaque litandum Argolica;* nam et *animam* dixit, et *litare* verbo pontificali usus sacrificiis deos placare. *Idem.*

Argolica] Ne credatur potuisse litari alienigena: nec quærenda erat virgo, cum exercitus feminis careret. *Donatus.*

Animaque litandum Argolica] In codice Longobardico legere est quarto casu, *animamque litandum Argolicam:* quod alii viderint. Nam hæc per septimum casum proferri potius consuerunt. Est etiam in Mediceo una plus dictione *litandum est:* quod quidem verbum etiam cum decoro reticetur. *Pierius.*

Animaque litandum Argolica] Ostendit, aut certe allusit, ad hostiam seu *sacrificium animale:* in quo solo anima afferebatur: ut Æn. v. 'Hanc tibi, Eryx, meliorem animam pro morte Daretis Persolvo.' Quod et Serv. Fuld. notavit. Et *litare* significanter dixit: quod est, facto sacrificio Numen placare, auctore Macrobio III. 5. Turneb. etiam XVIII. 20. docet, veteres eo verbo usos, cum grata acceptaque diis immortalibus sacra fuisse intelligerent. Non enim omnes litant, qui sacrificant. Hinc Leno Comicus in Pœnulo, act. II. 'Sex agnos immolavi, nec tamen potui litare.' *Argolica* autem dixit προληπτικῶς, occurrens objectioni: potuisse captivum a Trojanis occidi. Atque hoc modo *tristius* etiam oraculum fuerit. *Taubmann.*

119 *Volgi quæ vox*] Cum enim generalitatem proposuisset, quia res incerta erat, unusquisque timebat sibi. Excusat autem Calchantem, qui falsa dixerit: nam ostendit vim esse passum: removet a se odium: quia Græci assensere de eo, non quoniam odissent, sed ut ipsi interitu, qui incertus erat, liberarentur. *Donatus.*

120 *Obstupuere animi*] Omnes enim crediderunt se perire posse, antequam unus esset delectus. *Servius.*

Gelidusque per ima cucurrit Ossa tremor] De sudore Sappho ἀποδεδρόμακεν, dixit, *cucurrit*, aut *currendo subiit:* et de horrore Nazianzenus orat. 11. μὴ φρίκη τις ἀποτρέχει. Tremorem in metu maximo Ovid. de Lucretia: 'Sed tremit, ut quondam stabulis deprensa relictis Parva sub infesto cum jacet agna lupo.' *Cerda.*

121 *Cui fata parent*] Cui præparent mortem. *Servius.*

Fata] Id est, responsa. Sunt qui ita dividant, *cui fata parent vitam, quem poscat Apollo*, ut moriatur. *Idem.*

Cui fata parent] *Parare*, cum dativum habet, etiam *apparare*, cladem et perniciem significat. Vide Donat. A. IV. 1. 32. et IV. 2. 7. et Maronem nostrum infra vs. 132. 'mihi sacra parari.' *Emmeness.*

Poscat] Adeo sæpe hoc verbum dat Maro Numinibus ac fatis, ut existimare possimus, illud præcipue assumptum a Diis, atque eo solitos ipsos imperare: IV. 'et si fata Jovis

poscunt.' v. 'Hæc responsa dabat, vel quæ portenderet ira Magna Deum, vel quæ fatorum posceret ordo.' VIII. 'Quem Numina poscunt.' XI. 'Sæva Jovis sic Numina poscunt.' Hor. 'Seu poscat agna,' de Fauno. *Cerda.*

122 *Hic*] Pro *tunc*. Servius.

Vatem] Nunc divinum, alias poëtam: 'Tu vatem, tu Diva mone.' Alias sacerdotem: ut, 'Et aurea vati Cassida.' *Idem.*

Magno tumultu] Ad factionem tegendam. *Idem.*

123 *Protrahit*] Quasi nolentem. *Id.*

Protrahit in medios] Lucret. lib. v. ubi loquitur de rebus, quas usus reperit, 'Sic unum quidvis paulatim protrahit ætas In medium, ratio, quæ in luminis eruit oras.' *Cerda.*

Numina divum] Pro oraculis posuit: id est, ut ambiguitatem oraculorum interpretetur. Quæritur enim non quid dicant, nam planum, sed quid debeat immolari. *Servius.*

124 *Flagitat*] Invidiose poscit; unde et quod flagitatione dignum est, *flagitium* dicitur. *Idem.*

Flagitat] Non frustra hoc verbum Ulyssi datum, quem flagitiosissimum Sinon inducit. Ergo non poscit, rogat, petit, sed flagitat: quod olim infamium fuit, monuitque Scal. in Fest. Cato: 'intercutibus stupris flagitatus,' hoc est, intestinis probris infamatus: inde *flagitium*, pro infamia. Plaut. 'majore cum flagitio reddes postea,' hoc est, infamia. Et fœneratores dicti *flagitatores*, quia infames olim. Inde *flagitare* is dicetur, qui proterve petit, indignanter, et veluti cum convitio: quod fecisse hic Ulyssem facile quisquam suspicetur; nam vatem, et cum tumultu, et invitum trahit, quæ non abeunt a convitio. Hinc ego explico Cæsarem Gal. I. 'Cæsar ab Heduis frumentum, quod essent polliciti, flagitat:' ubi vim, et convitium in petendo capio; hinc tu alios. Et Grammatici quidem, in his

Donatus, discriminant inte *posco, peto, postulo, flagito.* N *mus*, cum imperio; *petimus*, p *postulamus*, jure; *flagitamus*, vitio. *Cerda.*

Mihi] *Mihi*, hoc est, Si quidem graviter pronuntian dunt. *Servius.*

Multi crudele canebant] I intelligendum; id est, multi taciti, multi etiam diceba contrarium, *canebant taciti*: multi sic exponant, qui m erant, dicebant, qui inimici ut provenirent, quæ præse *Idem.*

Et mihi jam multi crudele In hoc loco ad *occentation* non dubito. Erat *occentare* nore quodam ingratam ca tilenam, cum probro et quod docent Festus, et ejus tor Paulus. Quem ad lo vetus illud adducit: SIQV MEN. OCCENTASSIT. ALTEREI. FLAGITIVM. CAPITAL. ESTO. Ideo centare capitale erat, quia in vitium. Ergo misero Sino alii cantilenam non jucun bant. Ulysses enim tam m serat in vulgus, tam novis c terrebat impetebatque Sin ambigue loquebatur, ut putarent, hunc crimen aliq sisse morte expiandum, o sceleratum esse et convitii quemque visum digito sign cebantque: Hic ille sceler nefarius, de quo tam mult Poëta autem politissimus ve maluit, quod sui ævi, qua quod prisci. His adjunge et *occentare* idem esse, q docte monuit, et Poëta h lenam cum Ulyssi flagitat jungit. *Cerda.*

126 *Bis quinos silet ille* mus et, *bis quinis silet diebus* auctoritatis quærendæ gra

ἀξιοπιστία ejus, qui invitus diceret. *Servius.*

Bis quinos silet ille dies] Sic et de Melampode Poëta Epig. l. v. *ἔσκε δὲ θέσπιος ὄμφης στεγνοῖς στομάτεσσι θεοπρόπον ἄσθμα τιταίνειν.* Ita et Calchas apud Hom. Il. A. cunctanter et ægre causam immissæ Græcis pestis effatur, et non nisi protestatus, et pactus diserta cautione ab Achille impunitatem et defensionem. *Germ.*

Tectus] Aut multitudini se subtrahens; aut tegens consilium suum: aut cautus, ne intelligeretur. *Serv.*

127 *Prodere*] Bene *prodere*, me enim dicturus, quem sciebat. *Idem.*

Opponere] Objicere, destinare. *Idem.*

128 *Vix tandem*] Aut junge, et vacat *tandem*. Aut separa, et est aggeratio ex synonymis; ut: 'Abiit, excessit, evasit, erupit.' Et est ordo, vix tandem rumpit vocem. *Idem.*

Ithaci] Ita sæpe in hoc scelere enarrando pro Vlysse *Ithacum* a patria nominat, ut possis existimare, hoc præcipue nomine Vlyssem male audisse. *Cerda.*

Magnis Ithaci clamoribus actus] Sic etiam apud Eurip. cum ageretur inter Græcos de immolanda Achilli Polyxena, variisque sententiis et studiis decerneretur, tandem vicisse Ulyssis calculum, quem de mactanda virgine tulerat, chorus Hecubæ refert. *Germanus.*

129 *Composito*] Ex pacto. *Servius.*

Composito] Præclare, nam in voce ista inest significatio fraudis, et dolosi alicujus pacti. Livius l. xxv. 'et cum jam composita omnia ad proditionem essent.' Iterum, cum narrat, ubi muri Syracusani capti per insidias fuerint, sic ait: 'e muro ex composito tuba datum signum erat:' et l. I. bis eandem vocem infert in re fraudis: verba sunt: 'unus rem ex composito orditur' et 'transfugit ex composito Gabios.' Fabius declamat. 248. 'moras judiciorum longas nimium, et pro nocentibus compositas.' Ammianus l. xvii. 'Armeniam compositа fraude præreptam.' Est hoc, quod Plato in Apolog. Socratis dixit *συντεταγμένως*, in re etiam fraudis. Adduco verba huic parti illustrandæ: *φιλότιμοι ὄντες, καὶ σφοδροὶ, καὶ πολλοὶ, καὶ συντεταγμένως, καὶ πιθανῶς λέγοντες περὶ ἐμοῦ ἐμπεπλήκασιν ὑμῶν τὰ ὦτα*: *ambitiosi cum essent, vehementes, multi, ex composito, ac diligenti quodam studio multa in me criminantes impleverunt aures vestras.* Notabis etiam in Virgilio subaudiendam præpositionem *ex*; ex Livianis exemplis, quæ adduxi ex Apuleio Apolog. I. subaudies *de*, nam ille *de composito*. Sic vox similis *compacto*. Nam Afranius *compacto* tantum dixit. Sed Plaut. Captiv. *de compacto*. Itaque errant, qui in his et similibus vocibus adjungunt notas adverbiorum. *Cerda.*

Composito] Sic Ter. Phorm. v. 1. 29. *composito factum*, ubi Donatus: sic veteres, nos *ex*. Horat. Od. I. 'hora composita' pro ea, de qua convenerat inter amantes. *Emmeness.*

Rumpit vocem] Hoc est, erumpit in vocem, et dictum est per contrarium. Nam *silentium rumpere*, est loqui: ut, 'Quid me alta silentia cogis Rumpere?' *Vocem* vero *rumpere*, est tacere. Sed aliqua interdum simpliciter, interdum per contrarium intelliguntur. *Servius.*

Composito rumpit] In codice Longobardico, *compositam* legas. Sed enim *composito* adverbium eruditis magis auribus satisfacit. In Mediceo, *rumpit* præsenti tempore est: quæ forma narrationi congruit. *Pierius.*

Rumpit vocem] Græcorum hoc, qui *ῥηγνῦναι φωνήν*. Usi Demosthenes, Aristophanes, Gregorius, Plutarchus, quos Budæus conjungit: adde Herodotum, quem Pet. Victor. x. 8. Demum Aristidem in Rhodiaca, quem ego. Est itaque et Græcis, et Latinis *vocem rumpere*, cum quis repente quicquam edit, cum diu tacuerit. Non

audiendus Serv. in loci hujus explicatione, quem lapsum flagitiose Victorius admonet. *Cerda.*

Rumpit vocem] Imitatione Græca: pro erumpit in vocem. Dicunt enim, *ῥηγνῦναι φωνήν*. Demosth. *ἐτόλμησεν οὐδεὶς ῥῆξαι φωνήν*. Aristoph. in Nub. *ῥήξατε φωνήν*. Turneb. VI. 21. Alias *silentium rumpere*, est loqui. Æneid. X. 64. 'Quid me alta silentia cogis Rumpere?' Nam, *vocem rumpere*, tacere est, ait Servius. Æneid. IV. 553. 'rumpebat pectore questus.' Ge. III. 'rumpuntur fontibus amnes,' id est, effunduntur. Notat et Scalig. IV. 16. *Taubmannus.*

Et me destinat aræ] Tanquam piaculum, et *κάθαρμα*. Utique hominem *ἀκάθαρτον*, et impurum. Non ingratum erit, si scias verbi *destino* propriam significationem: est enim alligare, et vincire, utique fortiter tenere aliquem. Indicat istam proprietatem Apulejus l. IV. 'Nobis ante fores loro valido destinatis:' et l. VI. 'lorum, quo fueram destinatus, abrumpo.' Sidonius quoque epist. l. I. 'captus, destinatusque pervenit Romam.' Hinc *destinam* pro loro in Antiquis reperies. Inde ergo orta significatio, quæ nunc in usu apud omnes, et qua egregie admodum usus Virgilius omnium oculatissimus, nam hostiæ et victimæ illigabantur, illigatæque ducebantur ad sacrificium. Itaque non dubium, quin locutus fuerit cum respectu ad propriam verbi hujus significationem. Hinc videbis, quam leviter alii vatis hujus verba examinent. *Cerda.*

130 *Et quæ sibi quisque timebat*] Ideo hoc addidit, quia dixerat, *Assensere omnes:* ne videretur fuisse cunctis suæ gentis invisus: aut *assensere omnes*, ad provocandum in se Trojanorum misericordiam dicit, cum eorum hostes omnes ad crudelitatem consensisse adserat. Est autem figuratius si legatur, *timebant*. Servius.

Et quæ sibi quisque timebat] Nimirum et *vicarios* interdum Lat[...] cunt, qui in vicem aliorum exi[...] voventur, ut ipsi suo capite [...] rent et luant ea, quæ aliis, [...] tati impendebant mala: ut e[...] mine devotionis docet Tur[...] quod est: 'Eosque ego vicari[...] me, fide, magistratuque meo, [...] pulo Romano, exercitibus, l[...] busque nostris do, devoveo.' [...] quid et apud Tacitum l. I. [...] legionibus agit, quæ in sed[...] suspectæ et ipsæ rerum m[...] satis aspere decreverunt: 'E[...] debat (inquit Tacitus) miles cu[...] tanquam semet absolveret.' [...]

131 *Conversa tulere*] Convert[...] *ἐν διὰ δὶς*. *Taubmann.*

132 *Mihi*] Multi posteri[...] multi prioribus jungunt. U[...] men est sensus. *Servius.*

Parari] Infinitus modus pr[...] cativo, hoc est pro *parabant:* [...] figura propria historiographor[...] Salustius, 'Equitare, jaculari, [...] cum æqualibus certare:' ut [...] rum proprium est, 'Nuda gen[...] 'Torvum clamat.' Quod aut[...] Cicero, 'Bellicum canit;' n[...] figura, sed sermo naturalis. Es[...] soni nomen. Quidam sane *para*[...] *parabantur* accipiunt, et ad o[...] subaudiunt: aut certe intellig[...] est ligatum ante tempus sac[...] Nam consuetudo illa, quæ [...] scripta est, in ipso tempore [...] ciorum erat. *Idem.*

133 *Salsæ fruges*] Sal et far, [...] dicitur *mola salsa:* qua et fron[...] mæ, et foci aspergebantur, et [...] Fiebant autem de horna fru[...] horno sale: ut Horatius, 'Et [...] fruge.' *Idem.*

Vittæ] Quibus victimæ coro[...] tur. *Idem.*

Et circum tempora vittæ] Ni[...] puniendis oculi claudebantur: [...] vetus illud Romanorum, 'cap[...] nubito.' Hegesippus V. 47. [...] percussor moratur, clausis jam [...]

in oculis, sese proripuit ad Romanos.' Sed et cum ducerentur ad mortem, aut carcerem: Tacitus Annal. l. IV. 'trahebatur damnatus quantum obducta veste, et astrictis faucibus niti poterat, clamitans:' imo et torquendis: Curtius l. VI. de Philota: 'dum obligantur oculi, dum vestis exuitur, Deos patrios, gentium jura invocabat.' Lipsius hæc pluribus in Not. ad l. II. de Cruce. Inde et Tullius pro Rabirio: 'Carnifex vero, et obductio capitis, et nomen ipsum crucis, absit non modo a corpore civium Romanorum, sed etiam a cogitatione, oculis, auribus.' *Cerda.*

Circum tempora vittæ] His enim victimæ cædendæ coronabantur et obnubebantur. Ejusmodi ornamenta capitis Græci ταινίας vocant, et complectuntur ζώνας, στεφάνους, δέσμους, διαδήματα. Ita Ge. III. 'stans hostia ad aram, Lanea dum nivea circundatur infula vitta.' Vide Notas ibid. et Ecl. VIII. *Taubmann.*

Vittæ] De vittis, quæ diximus, vide Ge. III. 487. Iis coronabantur victimæ: inde Juvenal. Sat. XIII. 63. 'Quæque coronata lustrari debeat agna.' Sic Lycophr. in Cassandra στεμματοφόρον βοῶν appellat, ad quem locum Meurs. *Emmeness.*

134 *Eripui*] Non culpam criminis, sed innocens crudelissimam mortem, ne ea gauderet inimicus: et ne quis quærat, quomodo potuerit fugere, addit, *vincula rupi.* Donatus.

Leto] Non sacrificio: et est hysteroproteron, prius enim erat, ut vincula rumperet, et sic fugeret. *Serv.*

Vincula rupi] Atqui solutæ sunt hostiæ. Nam piaculum est in sacrificio aliquid esse religatum. Unde est, 'Unum exuta pedem vinclis in veste recincta.' Item, 'Vittasque resolvit Sacrati capitis.' Ergo vincula religionis intellige: ut, 'vinclis innaret Clœlia ruptis,' scilicet fœderis: nec enim obsides unquam obligantur. Sed consuetudo illa erat in ipso tempore sacrificiorum; ante enim ligabantur hostiæ: ut Juvenalis, 'Sed procul extensum petulans quatit hostia funem.' *Idem.*

Eripui, fateor, leto me, et vincula rupi] Hoc Ennianum sapit: 'Sicut equus qui de præsepibus altis Vincla suis magnis animis abrumpit,' &c. Et Apuleii verba congruunt Met. l. IX. 'Vinculo, quo fueram deligatus, abrupto, cursu me præripio solis pedibus.' *Emmeness.*

135 *Limosoque lacu*] Ut verisimilem fugam faciat, circumstantiis utitur. Notandum sane Virgilium sub aliorum persona caussam exequi nobilium: ut hoc loco Marii: item paulo post Pompeji: ut, 'jacet ingens litore truncus.' *Servius.*

Limosoque lacu] Limus enim et lacus suffragabantur, ne possent insequentes intrare. Posuit et *noctem*, nam tenebræ adjuvabant. *Donatus.*

Limosoque lacu] Scribit Servius, sub persona Sinonis hoc loco historiam Marii attingi a Poëta. Quam Servii sententiam approbant Germanus, Henric. Stephanus, et Francis. Floridus Suc. I. 10. Historiam ipsam narrant Plutarchus, Velleius l. II. Orosius V. 19. Valerius Max. Ovid. de Pont. l. IV. 'Ille Jugurthino clarus, Cimbroque triumpho, Quo victrix toties Consule Roma fuit, In cœno jacuit Marius, cannaque palustri, Pertulit et tanto multa pudenda viro.' Lucanus etiam l. II. 'Exul limosa Marius caput abdidit ulva.' Cum meus ista Servii ita sit plausibilis, cur non historiæ aliæ adumbrari a vate potuerunt? De Metio Livius l. I. 'Metius in paludem sese strepitu sequentium trepidante equo conjecit.' De eodem Fabius Pictor de orig. Italiæ l. II. 'Romulus redintegratis viribus, et ipse a fronte cædebat, adeo, ut Metius in paludem sese cum equo armatus injiceret.' De Antonio etiam simile quid narrat Plutarchus in vita Bruti: 'Antonium di-

eunt initio pugnæ hostium congressum evitavisse, atque in paludem sese recepisse.' Demum cur non allusit (hoc credo verius) ad historiam ipsius Augusti? de quo Plinius VII. 45. narrans incommoda, quæ illi, etiamsi felicissimo, acciderunt, ita ait: 'Philippensi prælio morbus, fuga, et triduo in palude latebræ ægroti.' Atque eo magis credo, hanc fuisse mentem Poëtæ in sui gratiam Principis, indigna passi, quo certius est hoc confictum a Virgilio. Calaber enim, Homerus, Tryphiodorus, qui loquuntur de Sinone, nihil tale dicunt: imo Plautus in Bacchidib. expresse ait, latuisse Sinonem in sepulchro Achillis, ita enim ait: 'Mnesilochus Sinon est. Relictus ille non in busto Achillis, sed in lecto accubat.' *Cerda.*

Per noctem obscurus] Bona elocutio est, rem temporis ad personam transferre: ut, 'Matutinus venit.' *Servius.*

Ulva] Herba palustris. Sane in arte rhetorica, omnem narrationem cum rei partibus dicunt convenire debere, loco, tempore, materia, causa, persona. Hic ad singula respondetur, nam Persona Ulyxis ponitur ad fallendum aptissima. Causa, quia timeret ne ultor esset Palamedis. Tempus ad nocendum aptissimum, cum sibi quisque timeret. Modus agendi, 'Bis quinos silet ille dies.' Materia, 'Salsæ fruges et circum tempora vittæ.' Locus, 'Per noctem obscurus in ulva Delitui.' *Idem.*

Ulva] Timiditatem maximam simulat: ut cum in loco esset, ad quem nulli esset aditus, tamen in eo quæreret latebras. *Ulvam* dicunt rem, quam vulgus *budam* vocat: sed nihil interest, quæ species sit herbæ, modo illum occultare posset. *Donatus.*

136 *Vela darent*] Ut ostendat suos plus, quam Trojanos timuisse. *Idem.*

Vela darent] In I. 'vela dabant læti.' Livius l. XXV. 'vela in altum dedit.' Hirtius: 'Imprudentes vela in altum dederunt.' Cic. 'v
Cerda.

Si forte dedissent] Medium
bet. Nam nec negat, nec c
eos navigasse; ne aut eis d
curitatem: aut quod supra di
sum sit, non posse navigare
nisi homine immolato: id e
jam scire non poterat, quid
essent, cum ipse fugisset, ut
norum sit, quicquid elegeri
artis est, in argumentorum
incertis uti sermonibus. *Serv*

137 *Nec mihi*] Ponit con
nem, quam in lacu habuit.
enim nisi navigarent, erat pe
vitæ: si navigassent, privab
qua, id est, magna patria. V
qua, id est, cujus affectum di
temporis accumulaverat, et f
et parentum: et singula sing
dit. *Patriam antiquam* dixi
dulceis, expectatum patrem, In
rebus occurrunt pejora, quod
illos essent occisuri propte
fugam piandam, quod erat n
rium. Hæc autem omnia dic
ut faceret verisimilia quæ f
Donatus.

Antiquam] Caram. Et be
memorat liberos et parent
ostendat, se non deseruisse
sed mortis fugisse terrore. E
ignotos finxit sibi liberos et
tem, ut major miseratio ex p
nasceretur. Quidam sane no
sed *duplices* legerunt, quia d
esset et commune epitheton
rum. *Servius.*

Antiquam] Quæ hæc antiqu
Sinonis? Servius *caram* accip
prehenditur a Parrhas. C
Claud. qui vult debere Argos
oppidum Peloponnesi: quod v
hoc primum Phoroneus Reg
condiderit, ut de quorundam
tia Plin. scribit: deinde, q
phoc. in Elect. Argos laud
tustate. Verba Sophoclis, q
rhasius non affert, hæc sunt:

παλαιὸν Ἄργος, οὗ ποθεῖς, *antiquum Argos, quod desideras*: tertio, quia Pap. Theb. l. III. scripsit: 'Quicquid et Asopum, veteresque interjacet Argos.' Hæc quamvis vera sint, in hoc tamen loco explicando hæserim libentius Turnebo, qui nihil tale agnoscit: sed cum Sinon se transfugam simulet, qui jam solum mutarit, et patriam velut novam, novasque sedes exilio quæsierit, eam appellare patriam antiquam, patriam pristinam, cujus jam solum verterit, et cujus amiserit jus, qui se in aliam velut dicarit, priore deserta; est enim antiqua patria, a qua demigratum vel a colonis, vel exsulibus, vel transfugis. Sic Tyri urbs antiqua dicitur patria Didus, 'Namque suam patria antiqua cinis ater habebat,' et in IV. 'et Troja antiqua maneret:' erat enim eversa, et Æneas quærebat alias sedes. De amore erga patriam, unde moventur hi affectus, dictum in Bucol. Illis adde verba hæc Tacit. de morib. Germ. 'Quis porro præter periculum horridi et ignoti maris, Asia aut Africa aut Italia relicta, Germaniam peteret, informem terris, asperam cœlo, tristem cultu aspectuque, nisi si patria sit?' *Cerda.*

138 *Dulcis natos*] Proprium hoc liberorum est epitheton. Lucret. l. III. 'At jam non domus accipiet te læta, neque uxor Optima, nec dulces occurrent osculis nati.' Maro Georg. III. 178. 'Sed tota in dulcis consument ubere natos.' et Æn. IV. 33. 'Nec dulcis natos,' &c. Horat. Epod. II. 'dulces liberos.' Huc facit illud Phædr. f. III. 8. 'amplexus utrumque (id est filium et filiam) ille (nempe pater) et carpens oscula, dulcemque in ambos caritatem partiens.' *Emmeness.*

139 *Quos illi*] De quibus illi. *Servius.*

Fors ad pœnas] Forte et pœnas. Alii jungunt *forsit*; ut sit *forsitan*. Et bene elicit misericordiam: ostenditque, non se habere causam redeundi post mortem suorum, ne eum Trojani non reciperent, suspicantes ad suos quandoque rediturum. *Idem.*

Ad pœnas ob nostra reposcent Effugia] Videtur hic Poëta respexisse antiqui juris Romanorum et Græcorum consuetudinem, quæ obtinuerat, ut civium liberi tanquam Reipub. oppignerati, et dati obsides paterna luerent et præstarent delicta, tum ut cura liberorum et metu coërcerentur, et in officio continerentur patres, tum ne privata, ob editum in patres exemplum offensa, ulcerato et alienato a patria animo, liberi in res novas propensiores haberentur. Cujus rei sunt apud Jurisconsultos monumenta quædam et reliquiæ: ejusque fidem facit nobis in epistola ad Atticum Cicero: qua licet non omnino Antonii liberis iniquus videatur, tamen paterni exilii comites Themistoclis liberos per Græciam erravisse, et eguisse testificatur. Cujus consuetudinis vel legis acerbitatem innuere videtur Plato in Critone sub persona Socratis fugam arripere, quam Crito patefaciebat, detrectantis, his verbis: σκόπει γὰρ δὴ ταῦτα παραβὰς καὶ ἐξαμαρτάνων τι τούτων, ὅτι με γὰρ κινδυνεύσουσί γέ σου οἱ ἐπιτήδειοι καὶ αὐτοὶ φεύγειν καὶ στερηθῆναι τῆς πόλεως, ἢ τὴν οὐσίαν ἀπολέσαι σχεδόν τι δῆλον. Effugia autem ἀποδράσεις. Ut autem hic *exoptatum parentem*, Græci φίλον πατέρα, et πόσιν Eurip. in Med. αὐτὴ πρὸς αὐτὴν πατέρ' ἀποιμώξῃ φίλον: et passim. *Germanus.*

140 *Effugia*] Pro *fuga*, dicimus et *effugium*; sicut *lana* et *lanitium*: ut, 'Si tibi lanitium curæ.' Hinc est *equitas* et *equum*. Sed hic dicendo *effugia*, verbo sacrorum et ad causam apto usus est. Nam hostia, quæ ad aras adducta est immolanda, si casu effugeret, *effugia* vocari vetere more solet, in cujus locum quæ supposita fuerat, *succidanea*: si gravida fuerat *forda* dicitur: quæ sterilis autem est

taurea appellatur, unde *ludi Taurei* dicti, qui ex libris fatalibus a rege Tarquinio Superbo instituti sunt, propterea quod omnis partus mulierum male cedebat. Alii *ludos Taureos*, a Sabinis propter pestilentiam institutos dicunt, ut lues publica in has hostias verteretur. *Servius.*

Culpam hanc] Vel quod fugi, vel quod me defensorem Palamedis dixeram. *Idem.*

Piabunt] Expiabunt: et τῶν μέσων est. Nam plerunque et *impiare* significat. Hic tamen *piabunt* bene addidit, quia nisi per sanguinem diis accepta hostia non est, quod merito ex persona Sinonis inducitur, quia fatetur sacra per suam fugam fuisse violata, et vult etiam beneficiis sibi debitores esse Trojanos, quod interim Græci obligati sunt. *Idem.*

141 *Quod te, per superos*] Propter quod: et infinita narratione subjungit Epilogos: neque enim quæ non putaret credituros argumenta subjicere debuit. Sane per hujusmodi preces ostendere vult, vera se dicere. *Idem.*

Per superos] Quos non latet veritas. *Donatus.*

Quod] Vult Turnebus redundare hanc particulam, ut Græcis sæpe ὅτι. Asconius, *quod*, pro, quocirca. Ita in l. vi. 'Quod te per cœli,' &c. Hoc jam alii. *Cerda.*

Conscia numina veri] Bene medium tenuit. Ea numina invocans, quæ sunt conscia numina veritatis; quia et Pontifices dicunt, singulis actibus proprios deos præesse. Hos Varro *certos deos* appellat. *Servius.*

142 *Per, si qua est*] Aut diasyrtice ridet, aut certe hoc ait: si aliqua est fides, quam cum sibi non adscribit, facit ut in eo esse credatur. *Idem.*

Per, si qua est, quæ restet] Sciebat apud se non esse fidem, unde arbitrabatur apud nullos esse. Et cum persona sua esset odiosa, quia hostis, movet misericordiam a suis calamitatibus. Priamus autem ut omnia vera eliceret, deposita regia auctoritate, ut amicus cum hoste locutus est. *Donatus.*

Per, si qua est, quæ restet adh. mort. usquam Intemerata fides] Observanda est in hac particula *per* frequens apud Maronem Grammatica anomalia, ut quæ non satis ad exactos Grammaticæ canones coërceri possit. Etenim hic dicendum videretur, ut orationis structuræ, et normæ satisfieret, *per, si qua est, quæ restet, intemeratam fidem.* Sed eadem Poëtica libertate et Æn. vi. Virgilius videtur usus eo loco: 'per sidera juro, Per superos, et, si qua fides tellure sub ima est:' et Æn. xii. 'Turne, per has ego te lacrymas, per, si quis Amatæ Tangit honos:' et Æn. x. 'Unum hoc per, si qua est victis venia hostibus, oro, Corpus humo patiare tegi.' *Germ.*

Per, si qua est, quæ restet, &c. Intemerata fides] Multas deprecandi formulas congessit Brisson. in initio l. viii. Quantum ad constructionem, in relativo hic deest casus primus: *oro per fidem, si qua fides est, &c.* vide Sanct. Minerv. p. 93. 94. *Emmeness.*

Restet] Supersit. *Servius.*

Usquam] Quia apud Græcos dicit fidem esse corruptam. *Idem.*

143 *Intemerata*] Incorrupta vel integra: alii tamen volunt *intemerata* de libris sacris, commutatis literis, esse præsumptum; *timaram* enim fidem, id est, sanctam appellabant; ut sit sensus, Oro per fidem vehementer sanctam, si tamen est usquam penes homines. *Idem.*

Oro] Ordo est: Quod te oro per superos. *Idem.*

Laborum] Periculorum, malorum. *Idem.*

Miserere] Quidam pro *miserare* accipiunt. *Idem.*

145 *His lacrimis vitam damus*] Vere scripsit Tacit. Ann. iv. 'Sunt molles in calamitate mortalium animi.' et Virg. in extremo: 'Et jam jamque

...tantem flectere sermo Cœ... ...rda.

...mus *ultro*] Aut per se ple... cohæret sequentibus : quia ...t primis. Dicimus enim ...rem *misereor*, aut *illius rei* ...non *illis*. Quidam, *misere*... *miserescimur*, genus inchoa... ...mt, ut *horreo horresco*, *gelo* ...liter *lentesco* inchoativum ...edente verbo : neque enim ... sit *lentesco*. Servius.

...Non est *sponte* (nam roga... ...m) sed *insuper*. Et venit ... est *ultra* : quia plus quam ... præstiterunt. *Idem*.

...] Ἐμφατικῶς, non alius. ...uentiæ vim. Sententiam ... reddit Lucanus l. II. 'as... ...ri vincula palmis Imperat.'

... Vincula manuum esse, ... IV. 349. 'Manicisque ja... ...occupat.' Proprie autem ...cuntur, ut Non. Marcell. ... nostro IX. 616. 'Et tu... ...cas, et habent redimicula ...epe etiam manuum integu... nomine veniunt, quorum ... pugna. Juvenal. Sat. VI. ...eus et manicæ et cristæ, ... loco manuum vincula. ...XX. 'Si laqueis, manicis, ...us irretita est.' Plautus ...2. 38. 'ubi manus manicæ ...sunt.' Quæ pedes ligant ...inat Isidor. v. 27. vel *com*... ...at. Epist. I. 16. 'tollas li... ...leis et compedibus.' *Emm.*

...*la*] Pro *vincula* per synco... ...a. Aut epexegesis mani... ... aut utrunque habuit.

...tiqui plerique codices, *arta* ...que *c*: curque id ita fieri ...Grammaticorum veterum ... citavimus. *Pierius*.

...*la*] Vide not. nostras Ge. His adde disputationem ...qui antiquam, immo anti... quatam scribendi formam per *c* cen-set. *Levare* hic *exuere*, ut vs. 153. 'Exutas vinclis palmas.' Secundum Non. Marc. et sic Poëta : 'Serviat æque Vinctus uterque tibi, vel mea vincla leva.' et Cic. Tuscul. quæst. I. 49. 'emittique nos e custodia et levari vinculis arbitremur.' *Emmeness*.

148 *Quisquis es, &c.*] Licet hostis sis. Et verba sunt, ut habemus in Livio, imperatoris, transfugam recipientis in fidem : 'Quisquis es, noster eris.' Item, 'Vigilasne, deum gens?' verba sunt, quibus pontifex maximus utitur in pulvinaribus : quia variam scientiam suo inserit carmini. *Servius*.

Hinc jam] Aut ex hoc tempore, aut ex hac oratione, qua tibi salutem in tuto polliceor : aut ex eo, quod te dicis Ulyxis factione laborasse. *Idem*.

Amissos obliviscere] Ut 'obliviscor injurias tuas, Clodia :' dicitur enim et *amissorum obliviscere*. Et *obliviscere* quidam pro *contemne*, vel *neglige*; ut 'oblitus fatorum.' *Idem*.

Amissos] Scottus obs. Poët. II. 59. ex Quintiliano antiquis delectatum vocibus dicit Maronem, et affectasse interdum archaismos. Sic Terent. Phorm. I. 2. 91. 'nunc amitte quæso hunc,' pro dimitte. Vide Donatum. *Emmeness*.

149 *Noster eris*] Aperta benevolentia, cum recipiat eum pro cive. *Don.*

Noster eris] Familiaris est locutio : observavit Lips. Ant. Lect. IV. 20. Plaut. Truc. 'Tanto melior, noster esto, sed de tuo vivito :' et Bacchid. 'Puero sic dicit pater, Noster esto, dum te poteris defensare injuria :' et Mil. 'Heus noster esto.' Sic corrigendus locus. His Lipsianis adde Tryphiodorum, apud quem Priamus eundem Sinonem sic compellat, ἡμέτερος φίλος ἔσσεαι: *Amicus noster esto :* et Aristophanem, qui in Irena pari forma : Οὐ γὰρ ἡμέτερος ἔτ' ἐστ' ἐκεῖνος ἀνὴρ, ἀλλὰ σός : *Nam neque ille noster est nunc amplius, verum tuus.* Etiamsi hoc de familiaritate verum sit, tamen

puto melius posse locum hunc explicari, ut loquatur cum discrimine ad Græcos. In Tullio pro leg. Manilia observavi, *nos*, et *nostros* opponi exteris nationibus et gentibus. Id ipsum in Demosthene, qui ἡμεῖς pro Græcis, accipit cum oppositione ad barbaros. Ergo *noster eris*, erit: Transibis jam in jura et domicilia Trojanorum, et desines esse Græcus. *Cerd.*

Noster eris] Sic 'Daphnin tuum' Ecl. v. 51. vide Not. et Ter. E. I. 2. 39. 'hoc munere arbitrantur *suam* Thaidem esse:' et Phorm. I. 2. 'illa quidem *nostra* erit.' *Emmeness.*

Mihi] Scilicet regi, qui possem tormentis inquirere veritatem, et simpliciter quæro: vel *Mihi*, qui te servavi, et in meorum numerum recepi. *Don.*

Mihi] Verbum scrupulose interrogantium esse, *mihi*, monet Donatus Phorm. II. 3. 32. ubi 'mihi ut respondeas.' id est, patri, domino, seni; sic hoc loco *regi*. Emmeness.

Edissere vera] Hic distinguendum. Vera enim audire desiderat. *Edissere* autem, *ordine cuncta narra*; unde qui plane loquuntur *dissertores* fiunt et *diserti* vocantur. Sane hoc ab illo Priamus exigit, quod ipse ei statim obtulit: 'Cuncta equidem tibi Rex.' *Serv.*

Hæc edissere vera] 'Ατρεκέως κατάλεξον. *Taubmannus.*

150 *Quo molem*] Quam ob caussam, in quem usum; et ad hoc respondet Sinon, *ne recipi portis*. Et est color, qui in conjecturali statu sæpe requiritur: hunc tamen equum quidam longum centum viginti, latum triginta fuisse tradunt, cujus cauda, genua, oculi moventur. *Servius.*

Quo molem] Brevissima propositio, sed perfecta. Quæsitum est, cur equus esset factus, cur tantæ magnitudinis, quo auctore: utrum religionis, an belli causa. *Donatus.*

Quo] *Cur*: vide Scal. IV. 16. sic Juvenal. Sat. VIII. 9. 'effigies quo, &c.' *Emmeness.*

Quis auctor] Ad hoc respondet, 'Calchas attollere jussit.' *Servius.*

Auctor] Per *c* amant scribere, qui in orthographicis primas tenent: disputationem habet luculentam Dausquius, an legendum *auctor*, *autor*, *author*. Emmeness.

151 *Quidve petunt*] Quid desiderant? Utique ut placetur Minerva. *Serv.*

Quæ relligio] Quæ consecratio. *Id.*

Machina belli] Ecce subtiliter secutus historiam, machinamenti bellici mentionem facit, et servat dignitatem regiam. Breviter enim reges interrogant, non ut minores, quos plus loqui necesse est. *Idem.*

152 *Dolis et arte*] Unam rem secundo dixit: quia *ars τῶν μέσων* est, sicut supra diximus. *Idem.*

Ille dolis] Quasi dicat, natura sua, et arte Pelasga, id est, mandatis suorum: et ostendit nullum Græcum carere dolis. *Donatus.*

Dolis instructus et arte Pelasga] In verbo *instructus* nota vafritiem, non vulgarem, quasi dolus ars esset, et publica disciplina; utque alii mortalium scientias alias, ipsi fraudes addiscerent. Silius l. IV. 'Calliditas Graja, atque astus pollentior armis.' Inde verba *græcari*, *pergræcari*, *congræcari*, non solum de laxo vitæ genere, sed etiam de fraudibus. *Cerda.*

Dolis instructus] Petron. 'ad fata compositus Sinon.' *Emmeness.*

153 *Ad sidera*] Ad locum siderum, vel quia semper sunt sidera, sed Solis splendore vincuntur. *Servius.*

Sustulit exutas, &c.] Ex more hoc dictum, quo cum precabantur, manus ad cœlum tendebant: sic l. IX. 'Agnovit juvenis, duplicesque ad sidera palmas Sustulit.' l. X. 'Et duplices cum voce manus ad sidera tendit.' ibid. 'et ambas Ad cœlum tendit palmas.' l. XII. 'tenditque ad sidera dextram.' Horat. 'Cœlo supinas si tuleris manus.' Aristoteles de mundo: πάντες οἱ ἄνθρωποι ἀνατείνομεν τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐχὰς ποιούμενοι: *omnes homines ad cœlum manus tollimus*

...ισιῶν. Xenoph. Pæd. vi. τὰς ...ταίνειν πρὸς τὸν οὐρανόν. Cerd.
Eterni ignes] Aut ararum, quas ...t exsecratio sit propter pos-

Vos aræ: aut certe Solem ...m significat. *Exsecratio* autem ...rsorum deprecatio: *Jusjuran-*...o, optare prospera. *Servius.* ...*eterni*] Juravit, sed subtiliter. ...rojanos fallit, et non prodit ...suorum. Adhibuit jusjuran-...sia non videbatur verisimile, ...orum secreta sine tormentis .... Testatus est igitur, non prop-...rationis veritatem, sed propter ...m, quasi proditionis. *Donat.* ...*ni ignes*] Libentius hic sidera ..., quam ignes ararum: hæc vo-...s æternos, et Numen inviola-...tque adeo initium testationis ... capit, et sideribus, ad quæ ... tetendit. Alii ignem Vestæ .... Parrhasius *Penates:* nam ...imulat, vereri se offensam Pe-...si credat hostibus secreta pa-...jus cura dedita est Deis Pe-... Notanda vero testationis ...ravitas, ut vel ex magnitudine ...ionis rem magni ponderis se ...m indicet, et quæ cedat in ...m Trojanorum utilitatem. ...it autem Sinonis factum cum ..., qui eodem juramento Darium ..., in Sacas expeditionem facien-...est apud Polyænum l. vii. *Cerd.* ...*violabile*] Quod Græci ἄφθαρτον *Servius.*

...*um numen*] Quia secundum ...phos dicuntur sidera eie-...sse, et habere proprias potes-... *Idem.*

...testor] Modo *juro:* alibi *testifi-*..., 'Testor in occasu vestro.' *Id.* ...*r*] Hoc verbo deos testaban-...ivius l. ix. 'Jovem, Martem, ...alios testatur Deos.' Cicero ...xiii. 'Testor et vos, et Pop. ...et omnes deos, qui huic urbi ...nt.' Vide Briss. Formul. l. viii. ...um.

Ensesque nefandi] Invidiose ad pluralem transit numerum. Terentius, 'Non perpeti meretricum contumelias.' *Servius.*

156 *Vittæque Deum*] Aut qui habentur in honore deorum, aut quas habent simulachra vittas; et multi hic distinguunt, et sic subjungunt, *deum quas hostia gessi.* Idem.

Quas hostia gessi] Consuetudo apud antiquos fuit, ut qui in familiam vel gentem transiret, prius se abdicaret ab ea, in qua fuerat, et sic ab alia reciperetur, quod hic ostendit: dicit enim Sinon, jure jam se Trojanorum civem esse, quia apud Græcos hostia fuerit; atque adeo nec pro homine, nec pro cive habitus sit. *Gessi* autem *pene*, non enim vere gesserat: sed quantum ad Græcos pertineret, qui eum immolaturi fuerant, dixit. *Idem.*

Vittæque Deum, quas hostia gessi] In antiquis aliquot exemplaribus, punctum observavi ante *Deum*, ut sit: *quas gessi deum hostia.* Servius tamen *deum vittas* mavult legere. *Pierius.*

Vittæque Deum, &c.] Vittæ in ministerio Deorum, templorum, altarium. Primum firmat hic locus, et Juvenal. Satyr. vi. 'Cereris vittas contingere:' alterum Stat. Sylv. iv. 'Pande fores superum, vittataque templa.' tertium Virgil. 'Molli cinge hæc altaria vitta.' De aliis usibus alibi. Sed hic nescio qua lubentia feror, ut vittæ non dicantur Deum, sed ante Deum sit interpunctio, hac sententia; 'testor vos vittæ, quas gessi Deum hostia:' aperit hoc Serv. Pet. Dan. in Variis lect. ad hunc librum. Ab hoc non abest Lucretianum illud, de Iphigenia jam immolanda: 'Cui simul infula Virgineos circumdata comptus Ex utraque pari malarum parte profusa est.' *Cerda.*

Hostia] Victima est dicta, quod dii per illam hostientur, id est, æqui et propitii reddantur; unde *hostimentum* æquationem. *Servius.*

157 *Fas mihi*] Subaudis *sit.* Et

bene a diis petit veniam, ne videatur proditor. Nam et hæc, quæ dicturus est, tacuit, antequam audiret, 'Noster eris.' Si enim voluntate proderet, sequebatur, quod ait Cicero, 'Nemo unquam sapiens proditori credendum putavit.' Aut *fas mihi* ideo, quia non licet solvere sacramentum militare adversariis vel hostibus: ideo dixit, liceat arcana dicere, ut cum ostenderit se rem dicere, quam non licet, ei facilius crederetur. *Idem.*

Fas mihi Grajorum] Quasi jam ipse Græcus non esset: vel, illi ejus socii non fuissent: et liceat eos odisse, qui cives mei esse noluerunt. *Donatus.*

Sacrata resolvere jura] Ut non incidat in sacramenti pœnam: nam miles legibus sacramentorum rogabatur; ut exiens ad bellum juraret, se nihil contra Rempublicam facturum. Militiæ tria sunt genera. Plerunque enim *evocati* dicuntur: et non sunt milites, sed pro milite. Unde Salustius, 'Neu quis miles neve pro milite.' Item, 'Ab his omnes evocatos in Centuriones.' Plerunque *tumultuarii*, hoc est, qui ad unum militant bellum. Plerunque *sacramento rogati:* quia post electionem in rempublicam jurant, sicut dictum est: et hi sunt, qui habent plenam militiam: nam et viginti quinque annis tenentur. Hæc tria genera tangit Virgilius: Sacramenti, hoc loco. Tumultuarii, 'Simul omne tumultu Conjurat trepido Latium.' Evocationis, 'Mittitur et magni Venulus Diomedis ad urbem.' *Serv.*

Sacrata resolvere jura] *Jus sacratum* dicit, quod sacramenti militaris religione teneri videbatur: nam jurejurando, id est, fide sacrabatur. Cic. Offic. II. 'Fide sacratum jus perpetuo falleret:' Turneb. VI. 21. Græci ὅρκον στρατιωτικὸν appellant; de quo Pollux VIII. 30. Et nos Æn. VIII. *Taubmann.*

158 *Fas odisse viros*] Ut supra dictum est, omnia diasyrtice loquitur. Nam et ad Græcos possunt, et ad Trojanos referri. Et *Odiss*[...] sentis temporis, quod non f[...] Servius.

Atque omnia ferre sub au[...] videtur subtiliter non se [...] perjurio: ipse enim lectos h[...] duxit ex equo, 'Et pinea fu[...] at claustra Sinon.' Et hoc [...] contra Græcos dicere, cum [...] dicat. *Idem.*

Omnia ferre sub auras] S[...] Electra: οὐδὲ τῶν ἀναντί[...] πρὸς φῶς. *Germanus.*

159 *Si qua tegunt*] Vel c[...] cultant, vel propterea quia [...] equo. *Servius.*

Teneor patriæ] Plus est [...] quam legibus retineri. Al[...] ex studio puræ mentis, al[...] necessitate. *Donatus.*

Nec legibus ullis] Si G[...] propter *Noster eris:* si Tr[...] quia Græcus. Alii ita: null[...] legibus, quibus fas non est [...] prodere, et volunt hoc esse, [...] resolvere jura.' *Servius.*

Teneor patriæ nec legibus u[...] ἐκσπόνδους Græci vocant, ex[...] licet, vel solutos fœdere et [...] *Germanus.*

Teneor patriæ nec legibus [...] dus distinguit: 'teneor pa[...] legibus ullis:' ut sit Græc[...] pro 'Nec teneor patriæ, ne[...] ullis.' Ostendit, se plane fa[...] Trojanum. *Taubmann.*

160 *Tu modo*] Pro *tu*[...] Servius.

Tu modo] Pro, tu Troja, [...] tori tuo fidem serva. *Donat*[...]

Promissis] Pro *in promiss*[...]

Promissis maneas] Hellen[...] phocl. Ajace, ἐμμένειν νόμῳ. 'tu dictis, Albane, maneres.' *Promissis manere*, dictum a[...] *promissis.* Taubmann.

Servataque serves] Respe[...] illud Tragici vult Germ. *sub*[...] *servatus serva.* Non abit a[...] illud Propertii eleg. I. 18. '[...]

[illegible]

Caeda.

[illegible] lica pollicerer. Servius.

161 [illegible]

[illegible] Idem.

Repromissum] [illegible]

Repromissum] Sunt [illegible] in quibus [illegible] sed id potius [illegible] pro [illegible] magna repromittere [illegible] qui jam [illegible] consequuntur. Servius.

162 Omnis spes Danaum] [illegible] a veris [illegible] nerva Græcis, et [illegible] esse Palladium. Servius.

Omnis spes] Responsum [illegible] ti, et fallendi [illegible] casio; et prima [illegible] dium, pluribus [illegible] in Ulyssem: et [illegible] Minervam graviter iratam sacrilegis. Donatus.

163 Impius] Propter [illegible] nerata. Servius.

Ex quo] Vel die, vel facto. Idem.

Ex quo] Scil. tempore, ut Ecl. vii. 70. Notatis illic adde Sancti interpretationem in Minerva p. 345. infra vs. 169. 'ex illo spes fluere,' &c. ille plura. Emmeness.

164 Tydides sed enim] Hysteroproteron est; sed enim ex quo impius Tydides. Hysterologia, unius sermo-

[illegible] Non unquam [illegible] affirmat Therapnæis [illegible] Ilion armis Cessarum,' et seqq. Emmeness.

166 Palladium] Helenus apud Aris- [illegible] bam captus a Græcis est: et indi-

ta Tritonida dixit ab unda.' Sane *Tritonia* Antonomasium est, id est, vice nominis ponitur: quia proprium est Minervæ. Nam epitheta sunt, quæ variis possunt, vel rebus, vel personis apponi. Et hæc caute observanda sunt, sicut et propria nomina, quæ plerunque ex appellativis sunt: ut est *victor*, vel *fœlix*. Servius.

Tritonia] Id est, Minerva, ἀτρυτώνη, ἡ ἄτρυτος. Ita dicta vel ἀπὸ τοῦ τρεῖν, id est, *timere* vel *fugere:* aut ab amne Tritone: vel per ἐτυμολογίαν, quia, cum sit dea Sapientiæ, ut ait Servius, in partes tres dividitur: in *Intelligentiam*, de tempore præsenti; in *Prudentiam*, de futuro; in *Memoriam*, de præterito. *Taubmann.*

172 *Vix*] Modo *mox* significat. *Servius.*

Vix positum] Signa sunt, quibus ostendit iram. Primum, flammæ in oculis inanimatis. Secundum signum, sudor, qui non potest ex simulachro fluere, nisi portendat malum. Idem dicas de motu simulachri. *Donatus.*

Castris] Pro *in castris.* Servius.

Simulachrum] Inter consecratas res, id est, ædes æreas, etiam *simulacra* accipiunt, quod in Bucolicis scriptum est. Hic ergo ipso nomine *simulacri*, consecrationem ejus ostendit, quis enim ignorat *Palladium* simulachrum Minervæ esse. Quam autem sacrum fuerit hinc docet, quod ait: 'Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris: Vix positum castris simulacrum,' et reliqua: ut appareat et loco motum, *vim* tamen consecrationis habuisse. *Idem.*

Arsere] Subaudimus *cum;* ut sit, *cum arsere.* Idem.

Corusca] *Coruscum* alias fulgens, alias tremulum est. *Idem.*

173 *Luminibus flammæ arrectis*] Hypallage est, lumina enim arsere flammis. *Idem.*

Salsus sudor] Bene addit *salsus*, ut significaret laborem futurum, vel certe indicium commoti numinis fu-

isse dicitur: ne forte alter h
cro quilibet humor intell
Probo sane displicet *Salsus*
supervacue positum videtur.
tem Ennius de Lamis dixit.

Sudor iit] Auctor est Ci
Div. l. I. Apollinis simulacrum
et Romæ, initio belli Marsici,
statuas sudasse. Et notat A
Rhodii Interpres, generalitm
casum solere ab his sudoribu
num denuntiari. Vide Hein
illud Silii l. I. 'vultusque in
sudat Elissæ.' *Taubmann.*

175 *Emicuit*] Exiluit. Qu
consistebat invita, locumque
ret. *Servius.*

Emicuit] Ascensius *resplendu*
ruit interpretatur. Non vid
men sententiæ hujus loci hu
pretatio convenire: nimirum
solo emicuerit: quod videtur
in ea esse significatione, qu
digitis, et ut supra, *equos* mic
bus dixit: et infra, 'ante om
pora Nisus Emicat:' ut sim
constiterit velut in pedes ar
et novo motu excitatum: quod
giosum esse augurum doceba
plina. Cui interpretationi su
videtur vir hujus ætatis doct
Vatablus: qui eum locum Ari
teor. l. I. ἄλλο δ' ἐν μέρει συνανα
τῷ ἀναθυμιωμένῳ πυρὶ, ita reddi
alia in parte sursum una cum ea
igni emicat. Et Æn. XII. '
in currum:' et eodem: 'Emic
impune putans et corpore tot
sublatum consurgit Turnus in
Est igitur hic, *solo emicuit*, es
seseque in pedes erexit: ut
antiquum Palladii situm, posi
que respexerit. Etenim Eus
in eum Il. Z. locum, θεῖναι Ἀθηνα
γούνασιν ἠϋκόμοιο; docet statu
ladis sedentes semper exhibit
isse: κάθηνται δὲ, inquit, Ἀθηνᾶ
καὶ ἐν φωκαίᾳ, καὶ μασσαλίᾳ, καὶ
καὶ χίῳ. *Hastam* autem *tren*
δόρυ τρομερὸν Poëtæ. *Germ*.

Parmamque ferens, hastamque trementem] His enim signis Palladium a ceteris discernebatur, quod supra dictum est. *Servius.*

Parmamque ferens, hastamque trementem] Manifestum signum se hostem profiteri deam. *Donatus.*

Parmamque ferens, &c.] Clypeum et hastam dat Palladi bellorum præsidi, quod notum est etiam ex aliorum descriptionibus. Pausanias in Attic. 'in manu est hasta, ad pedes scutum jacet, juxta hastam draco:' et Eliac. I. 'Minervam casside armatam, hasta et scuto Lacedæmonii Medontis esse opus memorant.' Apuleius l. x. 'capite galeam gerens, contectam oleagina corona, clypeum attollens, hastam quatiens.' Ab hac re facit etymologia Palladis, quam aliqui dictam volunt ἀπὸ τοῦ πάλλειν τὸ δόρυ, a vibranda et concutienda hasta. Inde Pind. Olymp. Od. VII. κόρᾳ ἐγχειβρόμῳ, *puellæ hastifremæ*, id est, Palladi: alii aliunde deducunt. Neque vero dubium, quin Poëta alludat ad militarem armorum strepitum, qui irarum index. Simili prodigio Philostratus in Heroicis de Ajace tumulato: *βοῆσαι ἐκ τοῦ τάφου φρικῶδες καὶ ὄρθιον. λέγεται δὲ καὶ δουπῆσαι τοῖς ὅπλοις, οἷον ἐν ταῖς μάχαις εἰώθη*: *Horrendum quid atque arduum ex tumulo clamabat; dicitur etiam armis obstrepuisse, ut solebant in prœliis.* Cerda.

176 *Tentanda æquora*] Si vel fugere post iram Minervæ possint. *Servius.*

178 *Argis*] Adverbium in loco est. Quod autem ait, *Omina ni repetant*, respexit Romanum morem. Nam si egressi male pugnassent, revertebantur ad captanda rursus auguria. Item in constituendo tabernaculo, si primum vitio captum esset, secundum eligebatur, quod si et secundum vitio captum esset, ad primum reverti mos erat: tabernacula autem eligebantur ad captanda auspicia. Sed hoc servatum a ducibus Romanis, donec ab his in Italia pugnatum est, propter vicinitatem: postquam vero ministerium longius prolatum est, ne dux ab exercitu diutius abesset, si Romam ad renovanda auspicia de longinquo revertisset, constitutum, ut unus locus de captivo agro Romanus fieret, in ea provincia, in qua bellabatur, ad quem si renovari opus esset auspicia, dux rediret. *Servius.*

Omina ni repetant Argis] Id est, auspicia. Et sumptum hoc est ex disciplina Romana, ubi a ducibus, aut toto etiam exercitu domi repetebantur auspicia, si quid male cessisset publice. Hinc Livius l. VIII. 'Repetere auspicia,' dixit. Vide et Tacitum Annal. l. IV. Quod veteres *redauspicari* dicebant: Græci μετοιωνίσασθαι. Vide et Turneb. VI. 21. *Taubmann.*

Omina] Non *omnia*: Henr. Steph. in lect. Virgilianis docet, hoc errore editiones plerasque laborare, qui loca non pauca emendavit. Sed de hoc dictum alio loco. *Emmeness.*

Numenque reducant] Aut pro Palladio posuit *Numen*, ut, 'media inter numina divum,' aut *Numen*, Minervam dixit. *Servius.*

Reducant] Placent, reconcilient. *Idem.*

179 *Quod pelago*] Id est, Palladium. *Idem.*

Avexere] In Mediceo codice, et aliquot aliis, *advexere* legitur: ut sit, ex eodem loco, unde digressi prius auguria ceperant: invenias etiam *advexere*. Pierius.

180 *Vento petiere Mycenas*] Hic ostenditur illos navigasse. *Servius.*

Mycenas] Ne te turbet, nunc dici, petendas Mycenas, cum præcesserit, repetenda Argis omina; nam quæ est potestas Poëtarum? Confugiunt sæpe illi ad loca vicina; et tam Mycenas quam Argos sumunt pro Græcia, utramque urbem κατ' ἐξοχήν. Quid quod Strabo l. VII. ait, Mycenas et Argos propter vicinitatem a Poëtis

tragicis unam eandemque urbem promiscue appellari? Euripides etiam in una eademque fabula eandem jam Argos, jam Mycenas appellat, ut in Iphigenia et Oreste. Quid quod idem Strabo l. IX. ait, Argos ex multorum opinione esse, οὐ πόλιν, ἀλλὰ τὸ τῶν Θετταλῶν πέδιον: *non urbem, sed campum Thessalorum:* sic defendi potest Poëta. Nam quæ aliqui astruunt, ut signate omina Argis repetantur, non aliunde, somnio simile. *Cerda.*

181 *Arma deosque parant comites*] Ingenti arte de futuro sollicitos facit, ut videatur periculum denunciando, secreta Argivorum prodere, quatenus præsentem firmet securitatem, ut eos faciat incautos. *Servius.*

Arma] Quasi dicat hoc contra Trojanos, ut reliqua faciat verisimilia. *Donatus.*

Pelagoque remenso] Phrasis sumpta ex Homero, Odyss. XII. ἀναμετρήσαιμι χαρύβδην, *remetirer Charybdim:* et Odyss. III. πέλαγος μέγα μετρήσαντες, *magnum pelagus metientes.* Theoc. ἅλα μετρήσασθαι, *metiri salum.* Apoll. Arg. II. Οὐ μὲν θὴν προτέρω τε ἐμέτρεον: *Non ulterius metiebantur, et verrebant cærula.* Virg. Ge. IV. de Proteo: 'magnum qui piscibus æquor, Et juncto bipedum curru metitur equorum.' Ovidius quoque 'aquas metiri carina' dixit, ex observatione Germ. et maxime Henr. Steph. *Cerda.*

182 *Improvisi aderunt*] Sicut et factum est. Et artificiose, neque enim mentitur et tamen decipit. Nam verum metum falso metu abegit, et dum reversuros timent, non timent ne non abierint. *Servius.*

Digerit omina] Interpretatur numinis commotionem; vel futuri ordinem pandit, id est, oraculorum; vel ordinat, et disponit. *Idem.*

Digerit] Potestas hujus vocis ad sacra videtur referenda, nam et in Æn. III. de Sibylla: 'Quæcunque in foliis descripsit carmina Virgo, Digerit in numerum.' Quo pertinet nota Gul. Canter. Nov. Lect. I. 8. legentis hic *omina*, non *omnia*. Cerda.

183 *Hanc pro Palladio moniti, pro numine læso*] Respondet ad interrogationem, 'Quo molem hanc immanis equi statuere?' *Servius.*

Moniti] A quo moniti? vel ab ipsa Pallade, vel ab Apolline, idque oraculo canente, si credimus Petronio in Halosi: 'Cum Delio profante cæsi vertices Idæ trahuntur, scissaque in molem cadunt Robora, minacem quæ figurabant equum.' Ergo moniti ab Apolline, Calchantis ore, nam Q. Calaber l. XII. Κάλχαντος δ' ἰότητι δαΐφρονι Τριτογενείῃ Ἵππον ἀνεστήσαντο: *Calchantis autem consilio bellicosæ Palladi Equum fabricati sunt.* Cerda.

Numine læso] Verbum *lædo* specialius traductum ad significandam injuriam factam cœlestibus. Ipse Maro l. XII. 'Multa Jovem, et læsi testatus fœderis aras.' Juno apud Ovid. Metam. I. 'aut ego fallor, Aut ego lædor, ait.' Tertull. Apolog. 'possumus enim videri lædere eos, quos certi sumus omnino non esse,' est autem sermo de Diis gentium: exempla hæc addi possunt his, quæ nos alibi. *Idem.*

184 *Nefas quæ triste piaret*] Contaminati Palladii scilicet; *piaret* autem, expiaret. *Servius.*

Nefas] Sacrilegium Diomedis et Ulyssis. *Taubmann.*

185 *Inmensam Calchas attol.*] Hoc est, Quis auctor, quæ machina belli? *Servius.*

Hanc tamen inmensam] In Mediceo, *hanc adeo inmensam* legitur: sed *tamen* receptum magis. *Pierius.*

Inmensam molem] Seneca in Agamem. 'vidimus simulata dona molis immensæ.' *Cerda.*

186 *Roboribus*] *Robur* hic simpliciter pro ligno quovis accipit German. ex usu Latinorum, qui pro qualibet materia dura accipiunt. in Georg. 'cape saxa manu, cape robora pastor:' quemadmodum et ὕλη Græcis jam est lignum, jam arbor,

um militare, quod Eustathius
ner. multis locis observat.

ne educere] Signatur magni-
περβολικῶς: ita 'eductus cœlo
' et, 'æquata machina cœlo.'
re Babylonica ego: 'Concidit
s moles educta per auras:
et magnum temne, superbe,
Idem.

Ne recipi portis, aut duci in mœ-
is] Cum equi magnitudo ne-
s ad recipiendos milites fuerit,
adi equi desperationem facit,
is injiciat cupiditatem indu-
Servius.

i portis] Sallustius: 'Senatus
la consultus est, placeretne
Jugurthæ recipi mœnibus.'

i portis] Scheff. ad Phædr.
bum usurpari monet de loco
IV. 5. 'ægre recepti:' noster
182. 'frugesque receptas:'
riculo liberatas, ut Serv. inde
ulum. Emmen.

Antiqua sub relligione] Id est,
Palladii secundum antiquam
nem, id est, favore pristino
a colenti populo præstare.
t enim apud Trojanos, prin-
eo Minervam cultam. Servius.

Nam si vestra manus] Quia
ebat exurendum esse equum,
ferri, vel prodesse non pote-
dem.

isset] Pro violaverit. Idem.

Min.] Quæ Minervæ data
Et minatur occulte, ne quis
tentare audeat. Idem.

isset dona Minervæ] Violo tunc
r, cum rebus sacris vis infer-
n XI. 'Veneris violavi vul-
dextram.' Diana etiam ad
am sibi sacram, his utitur:
quicunque tuum violarit vul-
orpus:' et iterum de eadem:
quicunque sacrum violarit vul-
orpus:' ut hic dona Minervæ,
aber l. XII. de hoc equo, Τριτω-
ον. Cerda.

190 Quod di prius omen in ipsum] Adeo se ostendit favere Trojanis, ut nomen etiam Græcorum exueretur. Servius.

Ipsum] Calchantem accipimus. Nam quasi Trojanus detestatur, quæ in illos ominose dicta sunt. Idem.

Quod di prius] Scil. Calchantem hujus consilii auctorem. Rejectio est cum detestatione: tale illud fere, Æn. VIII. 'Dii capiti ipsius generique reservent!' vide Adag. 'Vates omen secum auferat.' Et, 'In tuum ipsius caput.' Taubmann.

Quod di prius omen in ipsum convertant] Pro quo Ovid. Met. VI. 212. 'Et me (quod in ipsam recidat) orbam Dixit.' et noster VI. 530. 'Dii talia Grajis instaurate,' &c. Emmeness.

191 Phrygibusque] In codic. aliquot antiquis, Phrygiis legitur: sed Phrygibus emendatior omnino lectio est. Pierius.

192 Adscendisset] Pro ascenderit. Ut, 'Scandit fatalis machina muros.' Servius.

193 Ultro] Statim, mox. Idem.

Asiam] Asiaticos: ut, 'Latio dare terga sequaci.' Nam et paulo post, 'Urbem sepultam,' pro civibus posuit. Idem.

Pelopea] Argiva a Pelope. Unde et Peloponnesus. Idem.

Pelopea mœnia] Sic Stat. Theb. l. I. 'Pelopeïa regna.' Ut hic Asiam, sic Stat. Achill. l. III. Europa pro Græcis. Emmeness.

194 Nostros nepotes] Utique Græcos posteros: an diasyrtice, quasi Trojanus loquitur? Servius.

Ea fata manere nepotes] Græce, μένει σε κακὸν, θάνατος, δίκη. Stat. Achill. III. 'Quid maneat populos, ubi tanta injuria primos Degrassata duces?' Emmeness.

195 Talibus insidiis] Bene insidiis, ut ostendat non se virtute, sed insidiis esse superatos. Nam ideo subjecit, 'Quos neque Tydides, nec Larissæus Achilles, Non anni,' &c. Servius.

Perjuri] Quia dixit, *Vos æterni ignes*: et *perjuri* in verbo *r* non habet; nam *pejero* dicimus. Corrupta natura præpositionis, quæ res facit errorem, ut aliqui male dicant *pejuros*. Idem.

196 *Credita res*] Fides habita, aut commissa respublica. *Idem.*

Captique dolis] Sicut dictum est, virtuti non cedit. Dolis dicit Trojam esse superatam, non quod Trojanis victos esse turpe non fuerit: sed quod Græcis turpius vicisse per dolos. *Idem.*

Coactis] Id est, expressis: ut Terentius, 'Una mehercle falsa lacrymula, quam oculos terendo misere, vix vi expresserit.' *Idem.*

Capti dolis lacrimisque] Non poterat objici Trojanis, cur ita creduli fuissent, quia juravit, et quia lacrimas veras credidimus esse. Ergo non virtute, non numero hominum, non diuturnitate belli, sed insidiis victi sumus. *Donatus.*

Coactis] Servius *coactis* legit, remque Terentii testimonio suffulcit. Nusquam tamen in veteribus exemplaribus id inveni, quanquam in Mediceo nescio quid hujusmodi abrasum in ejus dictionis fine discernitur. Quam vero Ovidii Synepeiam huc nonnulli citant, 'oculi lacrimis maduere coactis:' longe diversa est a Virgiliana sententia. Nam ibi Ovidius de Procne loquitur, quæ, inspecto Ity filio, coacta sit maternæ pietatis impulsu lacrymare, fœdæ immanitatis, quam in eum parabat, sibi conscia, atque ideo dicit, 'Invitique oculi lacrimis maduere coactis.' In Sinone vero, quum lacrimæ dubio procul fictæ essent, ideo cogi eas necesse fuit: quia neque dolor, neque affectus ullus erat, qui sponte soleat lacrimas ciere; sed et Ti. Donatus *coactis* legit: si modo codex fidelis est. Utcunque tamen alii, atque alii senserint, minime absurdum mihi videtur, si legamus *capti dolis*, et *coacti lacrymis*, quo etiam modo si legas apud Donatum, nihil quicquam ejus sententiam immutaveris. *Pierius.*

Coactis] Arte expressis, non autem sponte fluentibus. Propertius et complures alii pro lectione faciunt Serviana, eleg. I. 15. 'Et fletum invitis ducere luminibus.' Juvenal. Sat. XIII. 133. 'vexare oculos humore coacto.' Petron. 'Manantes lacrimas pollice expressit:' ubi, nescio an male, legunt *extersit*: priori verbo utitur Ter. E. I. 1. 22. 'una mehercle falsa lacrimula, quam oculos terendo misere, vix vi expresserit.' Ovid. Met. VI. 628. 'Invitique oculi lacrimis maduere coactis.' Apulejus Metam. l. V. 'lacrimisque pressura palpebrarum coactis.' Euripides in Helena Græce effert ἐκβάλλεσθαι δάκρυα ποιητῷ τρόπῳ. Amantibus auctor est Naso, ut hanc sibi artem propriam faciant Amor. eleg. I. 8. 'Quin etiam discant oculi lacrimare coacti.' *Emmen.*

197 *Quos neque Tydides, nec Larissæus Achilles*] Bene utrique honorem virtutis dat, a quibus victus est. *Servius.*

Larissæus Achilles] A vicinitate. Nam Phthius fuit. Utraque tamen Thessaliæ civitas est: *Larissa* autem a Nympha Larissa est appellata, ex qua Neptunus creavit * Pelago et Phthion. Achillem autem, Homerum secutus Phthiatem non dicit, quem perhibent peregrinantem apud Phthiam, quod nullius esset humanitate susceptus, tali silentio inhospitalem damnasse civitatem. *Idem.*

Larissæus Achilles] Stephanus octo hujus nominis oppida fuisse docet. Sed hoc est θεσσαλίας: ubi male τρίτη pro πρώτη: ἡ πρὸς τῷ πηνειῷ, ἣν Ἀκρίσιος ἔκτισε: aliquando *Iolcos*, ut Mela II. 3. hæc urbs appellata: in propinquo est Phthia, Achillis patria, inde propter vicinitatem pro ipsa patria: eodem nomine appellatur XI. 404. *Emmeness.*

198 *Non mille carinæ*] Quibus facta expeditio Græcorum. Receptum

s naves fuisse mille. Affirmat l. Agamem. στόλον χιλιοναύταν, ionem mille navium. Eurip. in a. Propert. 'Et Danaum Eu- littore mille rates.' Ovid. in a. ad Protes. 'Inter mille ea sit millesima puppis.' Se- Agamem. 'Millesimam nunc et lustrat ratem.' Plautus dib. de re Trojana loquens, Millenum numero navium.' Li- xLv. loquens de Aulide, 'por- ditum statione quondam mille i Agamemnoniæ classis.' Se- Troad. 'mille ratibus.' Alii riant: aliud enim ab Homero , aliud a Dicty: a priore si m subducas, invenies mille ita naves: a posteriore, mille s octoginta quinque. Dares sse naves mille, centum, et ginta. Notanda verba Varron. ist. II. 1. 'si, inquam, numerus : ad amussim, ut non est, cum s, mille naves iisse ad Trojam, virale esse judicium Romæ.' Thucydides l. I. evertit testes, bi attuli, et si quos alios repe- t mirum profecto, tantam fu- ssem illo ævo. Itaque credo m, et alios locutos ex famæ e. Cum sententia autem Poë- gruit illud Ovid. de Hercule lis domito: 'Quem non mille uem non Stheneleïus hostis, uit Juno vincere, vicit Amor.' in Epod. XVI. 'Altera jam bellis civilibus ætas, Suis et oma viribus ruit; Quam ne- itimi valuerunt perdere Marsi, s aut Etrusca Porsenæ ma- t plura in hanc sententiam.

mille carinæ] Et numerum expressit pro incerto: I. 500. oreades.' Stat. Achill. l. I. 'vi- a mille carinis Ionium Ægæ- premi.' Κατάλογον νεῶν tradit . Iliad. B. 494. et seqq. *Em-*

199 *Hic*] Tunc. *Servius.*

Hic] Tunc, post: alii leg. *Ecce.* Taubmann.

Majus miseris multoque] Ut, 'Et sale saxa sonabant.' Et, 'Casus Cassandra canebat.' Nam apud veteres a similibus incipere vitiosum non erat. Et notandum, quia, ut supra diximus, agit ne videatur vel Troja cessisse viribus: vel Æneas voluntate fugisse. Hanc autem rem ostendit, ex accidentibus dolos Græcorum esse firmatos, cum dicit, etiam deos adversum Trojam fecisse. *Servius.*

Hic aliud majus] Nam vehementer dolos poterat confirmare hoc monstrum. *Donatus.*

Hic aliud] Nova narratio, et confirmatio erroris verisimilisque rei a secuto statim prodigio, ex antecedentibus causis apte accommodato. Atque hoc est, quod credulitatem Trojanorum purgare poterat. *Taubm.*

201 *Laocoon ductus Neptuno*] Ut Euphorion dicit, post adventum Græcorum sacerdos Neptuni lapidibus occisus est: quia sacrificiis, eorum non vetavit adventum. Post abscedentibus Græcis, quum vellent sacrificare Neptuno, Laocoon Thymbræi Apollinis sacerdos sorte ductus est; ut solet fieri, quum deest sacerdos certus. Hic piaculum commiserat ante simulacrum numinis, cum Antiopa sua uxore coëundo. Et ob hoc, immissis draconibus, cum suis filiis interemptus est. Historia quidem hoc habet. Sed Poëta interpretatur ad Trojanorum excusationem, qui hoc ignorantes decepti sunt. Alii dicunt, quod post contemptum semel a Laomedonte Neptunum, certus ejus Sacerdos apud Trojam non fuit, unde putatur Neptunus etiam inimicus fuisse Trojanis, et quod illi meruerint, in Sacerdote monstrare; quod ipse alibi ostendit, dicens: 'Cuperem cum vertere ab imo Structa meis manibus perjuræ mœnia Trojæ:' quod autem ad arcem ierunt

serpentes, vel ad templum Minervæ; aut quod et ipsa inimica Trojanis fuit; aut signum fuit perituræ civitatis. Sane Bachilides de Laocoonte et uxore ejus, vel de serpentibus, a Calydonis insulis venientibus, atque in homines conversis, dicit. *Servius.*

Sorte ductus] Sic Salustius, 'Sorte ductos fusti necat.' *Idem.*

Sorte] In qua fuerat arbitrium divinum. Ergo debuit, nisi fuisset futurum exitium publicum, servare sacerdotem divina voluntate ductum: et non arbitrio humano mactantem taurum ingentem, id est, excellentem hostiam. *Donatus.*

Ductus sorte] Æn. VI. 'stat ductis sortibus urna:' quod notat Scal. IV. 16. *Taubmann.*

Laocoon] Dionys. Hal. l. I. fabulam citat Sophoclis, quæ dicta est Λαοκόων, et Aristophanis Scholiastes. Servius ait, depromptum hoc ex Euphorione. *Cerda.*

202 *Solennis aras*] Anniversario sacrificio religiosas. Dicimus autem et *sacrificium solenne*, et *aras solennes:* ut, *apricum*, et hominem et locum: ut, 'Aprici meminisse senes,' Persius. Contra Horatius, 'Cur apricum oderit campum.' Quidam dicunt, quod continuo quinquennio, sacrum eidem deo quotannis fuerit restauratum *solemne* dici, sive publicum fuerit, sive privatum. *Servius.*

Taurum ingentem] Non præter rationem est hoc loco *ingentem:* alibi, 'Jam cornu petat.' In victimis enim ista requiruntur. *Idem.*

Mactabat] Scilicet, ut Græcis mala naufragio provenirent. Quid autem sit *mactare*, in quarto libro innuimus: 'Mactat de more bidentes.' Sane sciendum rite Neptuno et Apollini tauros immolandos: nam Jovi non licere, ideo et in libro III. prodigium dicit secutum. *Idem.*

203 *Ecce autem*] Cum ex improviso vult aliquid ostendere, *Ecce* ponit, ut, 'Ecce autem, telis Panthus:' sicut Cic. 'Ecce autem repente ebrio Cleomene esurientibus cæteris.' *Servius.*

Ecce autem] Per hoc significabatur hostes venturos a Tenedo. *Ecce* semper ponitur, ubi res horrenda et repentina significatur. Festinatio autem, et oculi ardentes, et linguæ mobilitas demonstrabant alicui illos laturos interitum. *Donatus.*

Ecce autem] *Ecce autem* dicitur, cum repente triste aliquod intercedit lætis; aut certe cum aliud agitur et aliud emergit, quod novum est, et animo improvisum accidit: vide Donat. ad Ter. Ad. IV. 7. 4. Phorm. II. 1. 24. *Emmeneus.*

Gemini] Duo, et similes. *Gemini* autem proprie sunt duo fratres, simul nati. *Servius.*

A Tenedo] Ideo quod significarent naves inde venturas. *Idem.*

Tranquilla per alta] Absolute dixit. *Idem.*

Tranquilla per alta] Petronius de hoc prodigio verba faciens inquit, in eleganti Trojana halosi, *tranquille* simpliciter. Notanda hæc locutio, cui similis est, quæ occurrit XII. 906. 'Tum lapis ipse viri *vacuum* per *inane* volutus:' plura profert Vechnerus Hellenolex. p. 40. *Emmeneus.*

204 *Horresco referens*] Etiam referens, quod tum vidissem. *Servius.*

Horresco referens] Πάθος inest: si narratio horrorem incutiat, quanto magis anguium conspectus. Sil. Italic. l. VI. ubi agit de Serpente, in ulnas centum porrecto, simili utitur formula: 'Horror mente redit.' *Emmeneus.*

Immensis orbibus] Pro *immensorum orbium.* Servius.

Immensis orbibus] Ὑποτύπωσις Serpentum. Atque hæc latius exsequitur Q. Calaber Paralip. Homer. l. XII. Videatur et Cæl. Rhodig. Antiq. Lect. VIII. 13. Ovid. Met. III. 'Ille volubilibus squamosos nexibus orbes Torquet, et immenso saltu sinuatur in arcus. *Taubmann.*

Angues] *Angues*, aquarum sunt:

Serpentes terrarum: *Dracones* templorum; ut in hoc indicat loco: 'Angues tranquilla per alta.' Paulo post in terra, 'Serpens amplexus.' Item, 'Delubra ad summa dracones.' Sed hæc significatio plerunque confunditur. Horum sane draconum nomina, Sophocles in Laocoonte dicit. *Serv.*

Gemini angues] Pro eo Petronius, 'angues geminis orbibus ferunt ad saxa fluctus:' quos appellaverunt *Poream* et *Chariboeam*, ut Turneb. XVII. 4. ex interprete Lycophronis. *Emm.*

205 *Pelago*] Per pelagus. *Servius.*

206 *Pectora arrecta*] Petronius: 'tumida quorum pectora, rates ut altæ, lateribus spumas agunt.' *Emm.*

Jubæ] Aut cristæ, aut barbæ. *Jubæ* autem proprie equorum sunt. Plautus in Amphitruone, 'Angues jubati.' *Servius.*

Jubæque] Hic per *jubas* cristas serpentium accipiunt aliqui. *Jubæ* enim cum propriæ sint equorum, ad alia jam tradactæ usu tam Græco quam Latino. Homerus et Latini leoni passim dant: Plinius VIII. 15. Bisontes vocat *jubatos*: et c. 34. de fera alia: 'jubata cervix:' homini Homerus creberrime: frondibus nonnulli, virgultis, arboribus dant *jubas*: nam apud Athen. Archestratus cinaram acanthæ (genus est vepreti) pappos χαίτην vocat: et Nicand. in Theriac. calaminthum χαιτήεσσαν nominat: *jubatam*, *comantem*. Ergo Poëtæ quoque placitum ad angues referre. Sic etiam auctoris, qui ad Heren. 'iste quotidie per forum medium, tanquam jubatus draco, serpit.' Livius l. XLIII. inter prodigia memorat, 'in æde Fortunæ anguem jubatum a compluribus visum esse:' unde lux Virgilio, qui suos angues jubatos fingit in re prodigiosa. Redeo. Pindarus Pyth. od. X. draconibus dat φόβας, *comas*, quas interpretes reddunt, *cristas*. Nisi malis proprie accipere Pindarum, et ita explicare Virgilium, ut *jubatus anguis* sit crinitus, hirsutusque propter crines, pendentes a collo. Negant enim cristas esse serpentibus. Plinius XI. 37. ita ait: 'draconum enim cristas qui viderit, non reperitur.' Ergo dicamus, jubas Virgilianas vel proprie pro hirsutie crinium; vel pro cristis certe in re prodigiosa, ut in Livio. Sic etiam capiendus Plautus Amphit. 'devolant angues jubati.' Loquitur enim de prodigiosis anguibus Herculis. Juba enim Latinis, et χαίτη Græcis, tantum signat hirsutiem crinium, et qui cristas daret draconibus, neminem reperi, præter unum Euripidem, qui in Phœniss. φοινικολόφοιο δράκοντος. Ad hunc aspirasse Virgilium credamus: nam δράκων φοινικόλοφος est, *draco habens cristam rubram sanguineamque*. Nævius in Lycurgo dixit, 'alte jubatos angues:' nescio an in re prodigiosa. *Cerda.*

207 *Sanguineæ*] Sanguinei coloris. *Servius.*

Jubæque Sanguineæ] Eodem modo ut Eurip. in Phœniss. δράκοντα appellat φοινικόλοφον, ut Germanus hic: etiam Petronius jubarum infert mentionem: 'liberæ ponto jubæ consentiunt luminibus:' pro *sanguineis jubis*. Apulejus Metam. l. v. 'inmanem colubrum veneno noxio colla sanguinantem.' *Emmeness.*

Exsuperant undas] In veteribus aliquot exemplaribus legere est, *superant undis*. In Mediceo, *superant undas*: sed enim *exsuperant* longe majus quiddam ostentat. *Pierius.*

208 *Pone*] *Post*, semper in loco, nunquam in tempore. *Servius.*

Legit] Transit: ut, 'Litoraque Epiri legimus.' *Idem.*

Sinuat] Curvat, flectit in sinus. Ut a fluctu *fluctuat*: sic in Ge. 'sinuatque alterna volumina crurum.' *Idem.*

Sinuantque] In codicibus plerisque pervetustis legitur *sinuant* pluralitatis numero: quippe angues toti: quæ lectio, carminis etiam tonum reddit canorum magis, quam *sinuat*. *Pierius.*

Sinuantque immensa volumine terga] Placitum hic subjungere ad imitationem Poëseos, uti alii extulerint hanc serpentium conglobationem in spiras. Ruf. Avien. 'sic agmina cœlo Lubrica convolvit, sic spiras pendula torquet.' Est illi sermo de cœlesti angue. Ovid. Met. III. 'Ille volubilibus squamosos nexibus orbes Torquet, et immenso saltu sinuatur in artus.' Ibidem: 'caput in sua terga retorsit.' Et adhuc: 'Ipse modo immensum spiris facientibus orbem Cingitur.' Claudian. 'sinuosa draconum Membra.' Seneca in Med. 'Tumidumque nodis corpus agrestis plicat, Cogitque in orbes.' Flac. in Arg. 'cauda redit.' Sidonius ad Felicem, 'angues corporibus voluminosis.' Orosius IV. 8. loquens de serpente: 'circumfert latera.' Omnes quid referam? satis loca Virg. hæc: 'sinuatque immensa volumine terga.' In Ge. 'Squameus in spiram tractu se colligit anguis.' In Culice: 'Squamosos late torquebat motibus orbes:' et infra in hoc lib. 'Lubrica convolvit sublato pectore terga.' Porro conglobationes istæ nomen dederunt scuto apud Græcos. Est enim illis scutum ἀσπὶς, a figura aspidis flexi in orbes. *Cerda.*

209 *Fit sonitus*] Ut ostenderet serpentum magnitudinem, quorum in lapsu fluctus movebantur, quia ait, 'tranquilla per alta.' *Servius.*

Salo] Dicimus et *Salum*, unde est *Salo:* et *sal salis;* ut, 'Et sale tabentes artus in littore ponunt.' *Idem.*

Salo] Salum est maris pars a portu remotior: inde naves dicuntur *stare, commorari in salo:* aliud *salo et nausea confici*, pro crebra jactatione fatigari. Vide Not. Æn. I. 541. *Emmeness.*

Jamque arva tenebant] Hic *arva* pro *litora* posuit: nam *arva* sunt quæ Græcis ἄρουρα sunt dicta: et bene, celeritas demonstrata est. *Servius.*

210 *Suffecti*] Pro *infecti;* ut *connixa*, pro *enixa*, vel certe inferiorem oculorum partem habentes infectam: et est figura, *oculos infecti:* id est, *suffecti* oculi, et suffusos oculos habentes. *Idem.*

Suffecti sanguine et igni] Ovid. de suo serpente: 'igne micant oculi:' et de suo Flaccus: 'stellantia glauca Lumina nube tremunt.' Aristophan. in Vespis: Οὗ δεινόταται μὲν ἀπ' ὀφθαλμῶν κυνῆς ἀκτῖνες ἔλαμπον: *Cujus terribiles oculi fulgebant in fronte canina.* Eusebius contra Hieroclem de quibusdam serpentibus, ὧν ἀπὸ κεφαλῆς λαμπάδες ἀποῤῥίπτονται πυρός: *ex quorum capitibus ignei fulgores scintillant:* deinde nescio qui atrocius *suffecti*, quam *infecti:* saltem vulgus sequi noluit, et exquisite dixit. *Cerda.*

211 *Sibila*] Id est, sibilantia: nam participium est. Cum enim nomen est, *sibilus* dicimus: ut, 'Nam neque me tantum venientis sibilus austri.' *Servius.*

Sibila lambebant] Hesiod. in Theog. ubi sermo est de serpentibus, γλώσσῃσι (ait) δνοφερῇσι λελειχμότες, *linguis nigris lambentes.* Lucan. l. IX. 'Stridula fuderunt vibratis sibila linguis.' Ammianus l. XVI. describens in pompa illa, qua Constantius ingressus est Romam, insignia militum, hæc ait de draconibus, qui a multis gestabantur: 'hiatu vasto perflatiles, et ideo velut ira perciti sibilantes, caudarumque volumina relinquentes in ventum.' Aristophanes in Pluto, συρίξας ὄφις. Hippocrates in epist. loquens de draconibus: καί τι φρικῶδες ὡς ἐν ἐρημίῃσι καὶ νάπῃσι κοίλῃσιν ὑποσυρίζοντες: *Horrendum quiddam velut in solitudinibus, et cavis vallibus subsibilantes.* Adeo autem proprium serpentium sibilus, ut serpens, qui Græcis basiliscus dicitur, Latinis dicatur vel *regulus*, vel *sibilus*, quod scribit Isiod. XII. 4. Quin ἀσπὶς Græcis dictus ab α intentiva particula, et σπίζω extendo, propter vehementem sibilum. *Cerda.*

Sibila] Sic 'sibila colla' Ge. III.

421. duo adjectiva conjunguntur, ut 'tranquilla per alta' vs. 203. vide illic quæ notata sint. *Sibilus* adjectivum est: in hoc Virgilii 'venientis sibilus austri' subaudiendum *stridor*, docente Sanctio in Minerva p. 342. Nostrum denuo exprimit Petronius, 'Sibilisque undæ tremunt.' Adi notas nostras Ecl. v. 82. *Emmeness.*

Vibrantibus] Mobilibus. Quia nullum animal tanta celeritate linguam movet; adeo ut triplicem linguam habere videatur, cum una sit. Hos dracones Lysimachus, Curiffin et Periboeam dicit: filios vero Laocoontis, Ethronem et Melanthum Thessandrus dicit. *Servius.*

Linguis vibrantibus] Ita Plinius de lingua serpentium epist. XI. 37. 'tenuissima serpentibus et trisulca, vibrans, atri coloris.' Lucret. l. III. 'Quin etiam tibi si lingua vibrante minantem Serpentem.' Hic per *vibrationem* accipio linguæ volubilitatem, qua sibila formabant percussis dentibus. Nam et ab Apulejo Florid. II. psittaco etiam datur: 'discit autem statim pullus usque ad duos ætatis suæ annos, dum facile os, uti conformetur: cum tenera lingua, uti convibretur.' Ab hac percussione lingua ipsa dicta πλῆκτρον, ἀπὸ τοῦ πλήττειν. Apulejus ibidem de eodem psittaco: 'patentiore plectro, et palato,' hoc est, patentiore et latiore lingua. Cicero etiam Natur. Deor. II. 'plectri similem linguam nostri solent dicere, chordarum, dentes.' *Cerda.*

Vibrantibus] Absolute apud nostrum libro IX. 'vibranti gladio:' et libro X. 'vibranti ictu.' Cic. pro Milone: 'vibrante corpore.' Petronius: 'credentes facilius poëma exstrui posse, quam controversiam sententiolis vibrantibus pictam.' Ovid. Metam. III. 34. 'Tresque vibrant linguæ:' plura ad eum locum Nobiliss. Heinsius notavit. *Emmeness.*

212 *Exsangues*] Timentes; nam ideo timentes pallescunt, quia ante exsangues fiunt. *Servius.*

Diffugimus visu exsangues] Notat pallorem, qui fit abeunte e membris sanguine. Cicero ex antiquo Poëta, 'pallent ora timentium.' Contra Plautus Bacchidib. 'plenos sanguinis' dixit, ad signandos audaces, præfidentes, animosos. *Cerda.*

Exsangues] Nota timoris effectum. Petron. 'uterque nostrum tam inexspectato ictus sono amiserat sanguinem.' *Emmeness.*

Agmine certo] Itinere, impetu: ut, 'Leni fluit agmine Tibris;' vel tractu corporis, ut, 'extremæque agmine caudæ.' *Servius.*

Agmine] *Agmen* dicitur actus serpentum. *Cursus* enim et *iter*, pedum est, quibus carent serpentes. *Donat.*

Illi agmine certo] Infra l. v. 'Ille agmine longo, Tandem inter pateras, et lævia pocula serpens.' *Germanus.*

213 *Laocoonta*] Etsi a filiis ejus incipiunt, Laocoonta petunt. *Servius.*

Laocoonta] Exprimitur deorum impietas. Sacerdos enim in ipso sacrificio petitur, sed primo in ejus conspectu filii crudelissime interficiuntur, parvuli et insontes. Cætera serpentum descriptio crudelitatem designat. *Donatus.*

Laocoonta] Talem de Laocoonte narrat fabulam Hyginus, quem vide fab. 135. 'Laocoon, Acœtis filius, Anchisæ frater, Apollinis Sacerdos, contra voluntatem Apollinis cum uxorem duxisset, atque liberos procreasset, sorte ductus, ut sacrum faceret Neptuno ad litus. Apollo, occasione data, a Tenedo per fluctus maris dracones misit duos, qui filios ejus Antiphantem et Thymbræum necarent, quibus Laocoon cum auxilium ferre vellet, ipsum quoque nexum necaverunt. Quod Phryges idcirco factum putarent, quod Laocoon hastam in equum Trojanum miserit.' *Emmeness.*

215 *Implicat*] Hoc ad molliciem infantium corporis dixit. *Servius.*

Depascitur] Ut diximus supra, et *pasco* et *pascor* unius significationis

sunt: ut, 'Atque artus depascitur arida febris.' *Idem.*

216 *Post ipsum, &c.*] Hoc ita Petronius: 'Accumulat ecce liberum funus parens, infirmus auxiliator: invadunt virum.' *Emmeness.*

217 *Spiris*] Nodis. Unde et bases columnarum, *spirulæ* dicuntur. Nam proprie *spiræ* sunt volubilitas funium. Inde et posteriora serpentium, *spiræ* dicuntur; quæ sic involvuntur in gyrum, ut funes. *Servius.*

Spirisque ligant] Ubi de filiis loquitur Petronius, hoc etiam utitur verbo: 'gemina nati pignora, angues corusci tergoribus ligant.' *Emmen.*

218 *Squamea*] Pro *squamosa: ut frondea* pro *frondosa*, et est figuratum: *Squamea terga collo circumdati.* Serv.

Circum terga dati] Frequens decor ex tmesi. Scalig. IV. 16. *Taubm.*

220 *Simul*] Modo adverbium temporis est, significat enim *eo tempore.* Et est ordo: *simul manibus tendit divellere nodos: Simul clamores horrendos ad sidera tollit, Perfusus sanie vittas, atroque veneno.* Et vide genus mortis totum ad supplicium procuratum. *Servius.*

Tendit] Contendit. *Idem.*

Tendit] Sic legit Nobiliss. Heins. locum Ovid. Metam. XI. 533. pro *tentabat invadere*, tendebat. *Emmen.*

Divellere] Vetera quædam exemplaria, *devellere* habent: sed id vitio temporum. *Pierius.*

Nodos] Vide copiam veri Poëtæ: *orbes* dixerat, *spiras*, *volumina*, ad hæc, verba *sinuant*, *amplexi*, *implicant*, *circumdant*, jam *nodos*, quid plura potuit? Plinius VIII. 12. draconibus dat *nodos*, Æschylus dixit ὄφεων πλεκτάνας, intelligens spiras. Lucianus, Suidas, et alii ὁλκοὺς, multi ῥομβόνας. *Cerda.*

221 *Perfusus vittas*] Perfusas vittas habens, et est interpositus versus. Nam potest tolli, salvo sensu. *Serv.*

Sanie] Pro *sanguine*, nam *sanies* corruptus sanguis. *Idem.*

Atroque veneno] Ut 'pallida mors:' vel 'tristis senectus.' *Idem.*

222 *Tollit*] Bis accipe: *tollit Laocoon, tollit taurus.* Donatus.

223 *Quales mugitus*] Facta autem comparatio est propter sacerdotis personam. *Servius.*

Quales mugitus] Allusit ad taurum, quia sacrificabatur taurus. *Donatus.*

Quales mugitus] Duo attingit omina, quæ adversa in sacrificiis, taurorum mugitum, et fugam. Prioris parcior mentio. Ovid. Met. VII. 'Mugitus victima diros Edidit.' Apollonius Excidii l. II. 'Hostia vincta tremit, mugituque aëra tristi Perculit.' Posterioris frequentior. Plinius VIII. 45. 'nec claudicante, nec aliena hostia Deos placari, nec trahente se ab aris.' Sueton. in Tito, c. 10. 'Sabinos petit aliquanto tristior, quod sacrificanti hostia aufugerat.' Lucan. l. VII. 'Admotus superis discussa fugit ab ara Taurus.' Val. I. 6. ubi agit de Pompejo, 'Cneum Pompejum Juppiter omnipotens abunde monuerat, ne cum C. Cæsare ultimam belli sortem experiri contenderet, ab ipsis altaribus hostiarum fuga.' Tac. de Vitellio Hist. l. III. 'Accessit dirum omen, profugus altaribus taurus, disjecto sacrificii apparatu, longe, ubi feriri hostias mos est, confossus.' Liv. I. Pun. 'immolanti ei vitulus jam ictus a manibus sacrificantium sese cum proripuisset, multos circumstantes cruore respersit.' Utriusque meminit Silius l. v. 'Nec rauco taurus cessavit flebile ad aras Immugire sono, pressamque ad colla bipennem Incerta cervice ferens altaria liquit.' et Paulus etiam: 'Piacularia auspicia appellabant, quæ sacrificanti tristia portendebant: cum aut hostia ab ara profugisset, aut percussa mugitum dedisset.' Vide quæ ex Festo restituit Scaliger. *Cerda.*

Quales mugitus] Tollit clamores similes mugitibus tauri, qui ab ara fugit saucius. Facta autem hæc est comparatio, propter sacerdotis per-

securim. Docet Turnebus xv. 12. hostias primum securibus aut clavis cæsas, deinde prostratas suppositis cultris jugulatas a victimariis fuisse: quem vide: ut et vi. 21. immo etiam xxvii. 21. ubi de *Taurobolio* agit, et *Criobolio*, hoc est, sacrificiis taurorum et arietum, qui dejiciuntur immolandi. Ovid. Met. vii. 'feriuntque secures Colla torosa boum vinctorum cornua vittis.' Florus l. iii. 'Nec gladio, sed ut victimas, securi percutiunt.' Vide Brisson. Form. l. i. Hanc autem Comparationem cum Homerica contendit Macrob. iii. 14. sed accuratius Scaliger Poët. iii. 3. Denique Plinius xxxvi. 5. memorat hoc simulacrum Laocoontis e solido marmore Romæ in Titi palatio abs se visum, opus omnibus picturis et signis merito anteponendum. Traditque Nascimbænius hodieque superare, sed non integrum. *Taubm.*

Quales mugitus] De inmani vociferatione comparatio non invenusta. Apulejus Metam. l. viii. 'rugitus firmos iterans' habet, pro quo restituit Pricæus *mugitus*: qui plura ad illum locum congessit. *Emmeness.*

Aram] Antiqui codices pene omnes cum Mediceo *aram* unitatis numero legunt: quæ quidem lectio mihi castior videtur, quam *aras*. Pierius.

224 *Incertam*] Dubie inlisam: quæ non haberet mortis effectum: inde et *excussit*. Servius.

Cervice] Cervicem feriebant. Quod locus probat Horatii od. iii. 23. 'Aut crescit Albanis in herbis Victima, pontificum secureis Cervice tinget.' Adi Terrentium rationes ponderantem et inquirentem ex Anatomicis. Ovid. Fast. iv. 415. 'Apta jugo cervix non est ferienda securi.' *Emmeness.*

Securim] Observat Germ. innui Butypon; is erat minister, qui securi bovem cædebat in sacris. Interpres Apollon. *βούτυπος τοὺς θυομένους βοῦς τῷ πελέκει τύπτει κατ' αὐχένος.* Inde Ovidius Trist. iv. 2. 'Candidaque adducta collum percussa securi Victima purpureo sanguine tingit humum.' Indicant ista, fuisse securim proprium admodum sacrificantium instrumentum: quod et Prudentius firmat canens in Apotheosi: 'Pontificum festis ferienda securibus illic Agmina vaccarum steterant.' *Cerda.*

225 *At gemini*] Non inertia sua decepti sunt a Sinone, sed iniquo deorum studio, præsertim Minervæ. Petitus est Laocoon, qui equum vulneraverat; et dracones ad simulacrum deæ refugerant. *Donatus.*

Lapsu] *Labi* proprie serpentum est. *Servius.*

Delubra] *Delubrum* dicitur, quod uno tecto plura complectitur numina: quia uno tecto diluitur: ut Capitolium, in quo est Minerva, Jupiter, Juno. Alii, ut Cincius, *delubrum* esse locum ante templum, ubi aqua currit, a *diluendo*. Est autem synecdoche, id est, a parte totum. Varro autem Rerum divinarum l. xxvii. *delubrum* esse dicit, aut ubi plura numina sub uno tecto sunt, ut Capitolium, aut ubi præter ædem area sit adsumpta deum causa, ut in circo Flaminio Jovi Statori: aut in quo loco dei dicatum sit simulacrum: ut in quo figunt candelam *candelabrum* appellant, sic in quo deum ponant, *delubrum* dicant. Ergo hic cum dicit, *delubra ad summa dracones*, ut esset manifestatum, subtexuit, *dei simulacrum:* adjecit enim, 'Sævæque petunt Tritonidis arcem:' nec prætermisit quin dei nomen adderet dicens, 'Sub pedibusque deæ clipeique sub orbe teguntur;' ne sine ratione *delubri* nomen intulisse videretur. Massurius Sabinus: '*delubrum* effigies a delibratione corticis, nam antiqui felicium arborum ramos, cortice detracto, in effigies deorum formabant: unde Græci *ξόανον* dicunt.' Alii *delubrum* dicunt templum, ab eo, quod nulli junctum ædificio pluvia diluatur. *Idem.*

226 *Sævæque*] Fortis aut nobilis, aut ad tempus epitheton additum, aut *sæva* circa Trojanos. *Idem.*

227 *Sub pedibusque Deæ*] Scilicet majoris simulacri: quod a cunctis videtur. Nam quod colitur, et breve est et latet: sicut Palladium fuerat. Non ergo contrarium est, quod post raptum Palladium intulit *deæ*. Sane hoc loco, *sub*, particulam, secundo repetendo, utrique casui junxit: accusativo cum *prope* significavit, ut sit, *prope pedes deæ, et sub orbe clipei teguntur*: ablativo, id est, infra orbem: ut, 'Sæpe sub immotis præsepibus.' *Idem.*

Sub pedibusque Deæ, &c.] Moris fuit antiquorum, ad pedes Deorum effingere monstra, ab ipsis domita. Sic Callimachus Argis induxit signum Junonis, 'subjecto pedibus ejus corio leonino.' Verba sunt Tertull. de corona militis. Sed inprimis draco ad pedes Palladis effictus est. Pausan. Attic. loquens de Pallade: πρὸς τοῖς ποσὶν ἀσπίς τε κεῖται, καὶ πλησίον τοῦ δόρατος δράκων ἐστίν: *Jacet ad pedes clipeus, ad imam hastam draco.* Plutarchus de Iside et Osir. τὸ δὲ τῆς Ἀθηνᾶς τὸν δράκοντα Φειδίας παρέθηκε: *Minervæ simulacro draconem Phidias apposuit.* Ibidem numerans varia animalia sacra variis Diis, inter alia, τὸν δράκοντα τῆς Ἀθηνᾶς. Huc pertinet, quod de ærea sphinge sub cuspide Palladis narrat Plin. XXXVI. 5. Quam tamen sphingem Pausanias Att. in galea ejus Deæ constituit. Itaque pictura veterum, quæ ad pedes Palladis draconem constituit, docet satis, ex eo more locutum Poëtam, nullius eruditionis ignarum. Hinc, credo, dictum ab Accio in Eriphyla: 'Pallas bicorpor anguium spiras trahit.' Et quis scit, an gentiles religionem hanc assumpserint a vagante fama Luciferi, domiti ab Michaële, atque ad ejus pedes sub forma colubri prostrati? *Cerda.*

Clipeique sub orbe teguntur] Hoc ipso magnitudo clypei indicatur. Putant aliqui, clypeos dictos, ἀπὸ τοῦ κλέπτειν, vel ἀπὸ τοῦ καλύπτειν, quod *celent, tegantque* corpus: quibus nonnihil videtur favere carmen hoc Maronis. Sunt, qui sequantur Plinium, XXXV. 3. qui ait, 'scutis enim, qualibus apud Trojam pugnatum est, continebantur imagines, unde et nomen habuere clypeorum: non, ut perversa Grammaticorum subtilitas voluit, a cluendo.' Dicit porro, dictos clypeos ἀπὸ τοῦ γλύφειν, quod imaginibus cælati et sculpti essent. *Cerda.*

Clipei sub orbe] Bene. *Clipei* enim rotundi erant et in orbem relati: contra, *scuta* in longum exibant, παρὰ τὸ σκῦτος, id est, a *loro*, e quo facta. Ita et Græci *clipeos rotundos* vocabant ἀσπίδας εὐκύκλους: at θυρεοὺς, *scuta.* Vide J. Lipsii de Milit. Rom. Dial. III. 2. *Taubmann.*

228 *Tum vero*] Tum magis. Nam supra dixerat, 'horresco referens.' *Donat.*

Novus] Aut magnus, ut, 'Pollio et ipse facit nova carmina;' aut repentinus, aut novi generis, id est, qualis nunquam antea. *Servius.*

Cunctis] Quia ante interemptum Laocoonta dixit timuisse; nisi eos, qui viderant angues, post ejus interitum cunctos dixit, qui Sacerdotem extinctum cognovissent. *Idem.*

Per pectora cunctis insinuat pavor] Locus timoris pectus: Nævius citatus a Nonio: 'Magni metus tumultus pectora possidet.' Accius Epigonis: 'pavorem hunc meum expectora,' id est, ejice a pectore. *Cerda.*

229 *Insinuat*] Insinuatur. Clodius scriba commentariorum, 'Insinuem intro eam penitus.' *Servius.*

Insinuat] Subaudivi, *se*, ex doctrina Budæi et Scaligeri: ita *præcipitat*, et *avertit*, pro, *præcipitat se, avertit se.* Non apte vulgares Grammatici explicant, *insinuat, præcipitat, avertit*, id est, *insinuatur, præcipitatur, avertitur*: quasi verbum activum possit

habere passivam significationem. Budæi ratio alibi a me adducta. Ita infra, 'accingunt omnes operi,' id est, *accingunt se:* et 'lateri agglomerant nostro,' pro *agglomerant se.* Cerda.

Insinuat] Absolute, ut Vechner. Hellenolex. l. I. Lucret. l. v. 'Et quibus ille modis divum metus insinuarit Pectora.' *Emmeness.*

Scelus] Supplicium: ab eo quod præcedit, id quod sequitur. *Servius.*

Et scelus] Nam ex hac conjectura argumentum ducebant. *Donatus.*

Expendisse] Tractum est a pecunia. Nam apud majores, pecuniarias pœnas constat fuisse, cum adhuc rudi ære pecunia penderaretur; quod ad capitis pœnam de jure usurpatum est. An quia utriusque rei debitor *reus* dicitur, quis ante hunc *expendisse* pro luisse? *Servius.*

230 *Sacrum robur*] Non ut supra *lignum*. Et notandum, quot nominibus hunc equum appellet, *lignum, machinam, monstrum, dolum, pinea claustra, donum, molem, equum, sacrum robur.* Idem.

231 *Tergo*] Quare *tergo*, cum dixerit *in latus* et *in alvum?* Ergo *tergo* quasi per significationem equi accipiamus. Quidam *tergo* quasi a tergo suo accipiunt: tum quia Laocoon manu reducta a tergo suo, jecerit telum: ut est, 'Ecce aliud summa telum librabat ab aure.' *Servius.*

Sceleratam] Pro *ipse sceleratus:* ut, 'Telumque imbelle,' et est Hypallage. *Idem.*

Sceleratam] Vult Nasc. fieri allusionem ad hastam sceleratam, quæ, Romano more, ante urbium expugnationem ab Imperatoribus, in hostium conspectu, poni solebat, quæ illius excidium significaret. *Cerda.*

Intorserit] Id verbum et Tacito usurpatum Ann. IV. 'se ad intorquenda pila expedierat vetus miles.' *Idem.*

232 *Ducendum ad sedes*] Eadem omnium, ex cæde Laocoontis, fuit sententia, et concordi voce clamabant. *Donatus.*

Sedes] Per hoc ostendit domum Minervæ. *Servius.*

Ducendum ad sedes, &c.] Conclusio, in quam omnes ivere. Verissime Curt. l. IV. 'nulla res efficacius multitudinem regit, quam superstitio: alioqui impotens, sæva, mutabilis. Ubi vana religione capta est, melius vatibus, quam ducibus suis paret.' Verissime Livius l. XXXIX. 'Nihil in speciem fallacius est, quam prava religio, ubi Deorum numen prætenditur sceleribus.' Verissime Mariana hist. Hisp. IX. 18. 'Nihil tenacius inhæret, quam quod religionis specie defenditur.' Verissime Lucretius l. I. 'Tantum relligio potuit suadere malorum.' Dissidebant prius Trojani, sed ubi fraudibus Sinonis religio Minervæ, et superstitio vana accessit, omnes conclamant, equum ad arcem ducendum. Eurip. in Troad. de hac eadem re: 'Ανὰ δ' ἐβόασεν λεὼς . . . . . Τόδ' ἱερὸν ἀνάγετε ξόανον 'Ιλιάδι διογενεῖ κόρᾳ. *Exclamavit vero populus, Hoc sacrum subducite simulacrum Iliacæ Jove genitæ Palladi.* Ut Poëta *ducendum*, pari verbo Calaber l. XII. de hoc equo, Τριτωνίδι δῶρον ἄγεσθαι. *Cerda.*

Oranda] Placanda. *Servius.*

233 *Conclamant*] Una scilicet voce et bene de peritura civitate, *conclamant*, dixit, quia semper res perditæ, *conclamatæ* dicuntur. *Idem.*

234 *Dividimus muros*] Plena describitur Trojanorum dementia. Nam quo tempore bellum nec positum fuerat, nec sopitum, muros dividebant. *Donatus.*

Muros] Superpositos Scææ portæ. Nam sequitur, 'Quater ipse in limine portæ.' *Servius.*

Mœnia pandimus urbis] Non est iteratio. Nam dicit, patefacta porta vel diruta, interiora civitatis esse nudata: ergo *mœnia* cætera urbis tecta, ut ædes: vel ædes accipiendum. *Id.*

Dividimus muros et mœnia pandimus urbis] Nec Thorius putat, nec ego, ex abundanti *muros* et *mœnia* eodem spiritu a Marone contexta: nam etsi hæ duæ voces confunduntur interdum, tamen *muros* proprie pro ambitu lapideo accipio, urbem cogente: *mœnia* autem, a *muniendo* et *mœniendo* dicta, non tantum urbis esse, sed etiam munitionem castrorum, et aliorum ædificiorum, ex illo Cæsar bel. civil. II. 'Cum pene ædificata in muris ab exercitu nostro mœnia viderentur:' et Virg. Æn. IX. 'Ingenti clamore per omnes Condunt se Teucri portas, et mœnia complent.' Unde et Plautus in Bacch. IV. 9. 2. 'Cum Priami patriam Pergamum divina mœnitum manu:' et Lucr. *mœnia mundi*. *Pandere* non simpliciter aperire, ut *dividere*, significare videtur; sed amplius aliquid, et forte etiam ædificiorum moles complanare, et majore hiatu patefacere: ut supra: 'Panduntur portæ:' et de Cerbero: 'tria guttura pandens.' *Germanus*.

235 *Accingunt omnes*] Pro *accinguntur*: vel *accingunt*, pro præparant se ad opus. Terentius Phormione: 'Accingere.' *Servius*.

Omnes] Ne quis a nefario opere abesset. *Donatus*.

Accingunt omnes operi] Docet Nannius allusisse Maronem ad Thensas Deorum vehicula, quæ Asconius a divinitate dici putat, vel quod ante ipsas lora tendantur, quæ gaudent manu tenere, et tangere qui eas deducunt: quæ certe Asconii verba non implicuisse, sed repræsentasse videtur Poëta. *Germanus*.

Accingunt omnes operi] Vide notas G. III. 46. et Æn. I. 210. Sic 'accinge ad molam,' Non. Marcell. cap. 7. *Emmeness*.

Pedibusque rotarum] Quærebatur celeritas, ut quamprimum immitteretur interitus. *Donatus*.

Pedibusque rotarum Subjiciunt lapsus] Ut digessi, sententia est clara: non ita si dicas, *subjiciunt lapsus pedibus rotarum*: ergo sententia est, subjectas rotas pedibus equi, ad quas explicandas placuit Poëtæ phrasis miré poëtica: sic *equi vis*, pro equo, *Herculis virtus*, pro Hercule: et multa, quæ alibi conjungimus ex observatione doctorum hominum, Turn. Germ. Gifan. aliorumque: sic itaque, *lapsus rotarum*, sunt rotæ, nihil aliud. Nec facile cedam, si cui aliter visum, nam et Tryphiod. de equo Trojano ait, Epeum subjecisse singulis ejus pedibus rotas quasdam: *Κύκλον εὐκνήμιδα ποδῶν ὑπέθηκεν ἑκάστῳ.* Neque abeunt verba Calabri l. XII. qui idem ferme: signata sunt, *Ἐπειὸς ποσσὶν ἐΰτροχα δούρατα θῆκεν*: *Epeus subjecit pedibus bene currentes rotas ligneas.* Quod enim Tryphiod. dixit *κύκλον*, Calaber *δούρατα ἐΰτροχα*. Itaque qui de equo Trojano scripserunt, tantum rotarum meminerunt, non alterius instrumenti; ac perinde non indicabitur in Poëta novus lapsus ad rotas movendas, sed ipsæmet rotæ dicuntur, *lapsus rotarum*. Deinde si dicas *subjectos lapsus pedibus rotarum*; obsecro, qui erunt *pedes rotarum*? vel quæ hæc phrasis? A me est Donatus, qui aperte *lapsus rotarum*, non pedibus rotarum; et Cedrenus, qui clare *τροχίσκον ἑλκόμενον*. *Cerda*.

Subjiciunt lapsus] *Lapsus rotarum*, dicit rotas, quibus devolveretur equus. Ita Æn. XII. 'Subdideratque rotas.' Vide et Turneb. XXVII. 24. Doctiores uno vocabulo *ὑπόκυκλα* efferunt. Porro constat e Livio, Annibalem plaustris et rotis naves transportasse. Et Silius scribit, coria cruda subjecta, ut per lubricum facilius laberentur: 'Lubrica roboreis aderant substramina plaustris, Atque recens cæsi tergo prolapsa juvenci, Æquoreamque rota duxit per gramina puppim.' *Taubmann*.

Labsus] Per *b*: sic *elabsus* Georg. l. II. ut ex priscis codicibus Pierius; ita et *carbsi*, *scribsi* nonnulli amant

...d Euphoniæ caussa b in p ... censet Dausquius ex Pris- ...is. *Emmeness.*

...as vincula] Calaber σειρὴν ...l est, catenam: alii inter- ...ines cannabines, pro quibus ... stupam dicit *linum impli-* ...et collo funes aptiores ...æ. Isidor. xix. 27. se- ...tiquam orthographiam per ...scribendum esse censet: ...stit Pier. Georg. ii. 309. ...adhibet Josephi verba: ...ς δὲ στύαν στύππης: inde ...l. iii. φύλλα στυπτικά. Ma- ...a est conficiendis funibus, ...irg. 'Stuppea torquentem ...rbera fundæ.' Vel firman- ...s, et rimis occludendis ...stro id ipsum quoque tes- ...l. 'udo sub robore vivit ...romens tardum fumum.'

...ndunt] Inligant: ut, 'In- ...locum sertis.' *Servius.*

Transcendit propria mag- ...el propter aggerem, quem ...at mari. *Idem.*

Mortifera. *Idem.*

Ruinas murorum diruto- ...s.

...a] Nunc plena, ut in Bu- ...[T]entabunt pabula fœtas:' ... jam, ut, 'Fecerat et vi- ...' *Idem.*

...mis] i. e. impleta armatis ...spexit ad illud: 'uterum- ...o milite complent.' Unde ...odorus perstans in meta- ...Equi obstetricem' vocat ...*Taubmann.*

...rcum innuptæque] More Ro- ...rimi et matrimi. *Servius.*

...rcum innuptæque puellæ, &c. ...anu contingere gaudent] Stu- ...ardentissimum enarrat Dic- ...sis: 'Destructa murorum ...i. joco lasciviaque induxere ...minis inter se atque viris ...attrahere festinantibus.'

Tanquam thensa promota fuit hæc machina loris: de qua Cic. de Harusp. respons. c. 11. plura Scott. nodor. Ciceron. iv. 6. Adjicio, quæ de equo Trojano, canit Stat. Silv. l. i. 'Nunc age fama prior, notum per secula nomen Dardanii miretur equi, cui vertice sacro Dindymon, et cæsis decrevit frondibus Idæ, Hunc neque discissis cœpissent Pergama muris, Nec grege permixti pueri, innuptæque puellæ,' &c. *Emmeness.*

239 *Sacra canunt*] Hymnos dicunt. *Servius.*

Gaudent] Quidam hic *gaudent*, pro *optant* intelligunt, ut, 'Veniat quo te quoque gaudet.' *Idem.*

Funemque manu conting.] Nannius Miscell. l. vii. Cur tanta religione durateum in urbem induxerint, latens quædam et obscura causa est: ut multa sunt in Virgilio, quæ vulgo minus advertuntur. Quæ enim εὐλάβεια est in thensis, eandem Virgilius in hoc equo constituit. Sunt autem *thensæ*, deorum vehicula: de quibus Asconius Verr. iii. 'Thensa, sacra vehicula, pompa ordinum et hostiarum. Thensas alii a divinitate dici putant: alii, quod ante ipsas lora tenduntur, quæ gaudent manu tenere et tangere qui eas deducunt.' Vides ipsa verba, quæ Asconius habet, Virgilium suis carminibus implicuisse. *Taubmann.*

Funemque manu contingere gaudent] Scias hic, veteres in parte religionis posuisse, *tangere res sacras.* Tacit. Hist. l. iv. 'Vittas, quibus ligatus lapis, innexique funes erant, contigit:' sermo est de re sacra. Idem de moribus Germ. 'Est in insula Oceani castum nemus, dicatum in eo vehiculum veste contectum, attingere uni sacerdoti concessum.' Arnob. l. vi. de Gentium simulacris loquens: 'Ita enim non videtis hæc signa, quorum plantas, et genua contingitis, et contrectatis orantes.' Liv. l. xxi. 'Altaribus admotum, tactis sacris

jurejurando adactum, se, cum primum posset, hostem fore populo Rom.' Idem l. v. 'primo religiose admoventes manus: quod id signum more Hetrusco, nisi certæ gentis sacerdos attrectare non esset solitus.' Apollon. l. iv. Ὦρτο δ' ἕκαστος Ψαῦσαι ἐελδόμενος: *Singuli cupiebant tangere.* Sermo est de aureo vellere. Inde supra dictum de abominando crimine, 'manibusque cruentis Virgineas ausi divæ contingere vittas:' et inf. Æneas pius erga numina, 'Me bello e tanto digressum, et cæde recenti Attrectare nefas.' Juvenal. Sat. vi. 'Paucæ adeo Cereris vittas contingere dignæ.' *Cerda.*

240 *Minans*] Vel eminens; ut, 'Minæque Murorum ingentes;' vel minitans. *Servius.*

241 *O Patria*] Versus Ennianus. Sane exclamatio eo pertinet, quod tanta fuerit vis consecrationis in porta Trojana, ut etiam post prophanationem, ab ingressu hostes vetaret. Nam novimus integro sepulchro Laomedontis, quod super portam Scæam fuerat, tuta fuisse fata Trojana. *Id.*

Divum domus] Vel quod ejus muros Apollo et Neptunus fabricaverunt, ubi etiam Minerva per Palladium culta est: vel propter Ganymedem, Dardanum, Tithonum. *Idem.*

O Patria, o divum, &c.] Sententiam ex multis hausit: inprimis versus Ennii est totus. Deinde Plautus Bacchidibus dixit: 'O Troja, o patria, o Pergamum, o Priame peristi senex.' Tertio hærere potuit versibus incerti Poëtæ, qui apud Tul. leguntur Tuscul. iii. Sunt qui Ennio attribuant, 'O pater, o patria, o Priami domus,' &c. Quarto Medea apud Eurip. Ὦ πάτερ, ὦ πόλις, ὧν ἀπενάσθην Αἰσχρῶς, τὸν ἐμὸν κτείνασα κάσιν: *O pater, o patria, unde discessi Turpiter, fratrem meum interficiens.* Ex hac tragœdia multa hic inseri possent. Institit his locis Silius lib. i. 'O patria, o Fidei domus inclita, quo tua nunc sunt Fata loco?' *Cerda.*

Inclita bello] Quia superavit Mysiam totam. *Servius.*

242 *Quater*] Sæpius. *Idem.*

In limine portæ] Hic portam pro ipso aditu posuit; nam quod ait *limine*, manifestum est portæ: nam pars superior diruta est, necessario remanente limine, quod in ima parte, id est, in solo, positum erat. *Idem.*

Quater ipso in limine portæ substitit] Respexit ad hunc locum Sen. Agamem. 'Fatale munus Danaum traximus nostra Crudele dextra: tremuitque sæpe Limine in primo sonipes, cavernis Conditos Reges, bellumque gestans: Et licuit versare dolos, ut ipsi Fraude sua capti caderent Pelasgi. Sæpe commotæ sonuere parmæ, Tacitumque murmur percussit aures.' De hoc transcensu liminis Plautus Bacchidib. 'Nunc superum limen scinditur, nunc adest exitium Ilio. Turbat equus lepide ligneus.' Tryphiodorus ait, angustas portas fuisse, sed Junonis opera factum εὐίδρομον ὅρμον ὁδοῖο: *facilem accessum viæ.* Sunt qui in hac equi ad portas offensione putent allusum ad omen, quo quis exiturus ad bellum, aut ad rem aliam, offendebat in limine: quod omen accidit Protesilao, eunti ad Trojanum bellum, unde ipsi mors. Putatur vero hoc omen traxisse malitiam a Furiis inferorum, nam harum sedes limen est. Quod sæpe Virgilius attingit, semel in iv. sæpius in vi. 'Ultricesque sedent in limine Diræ.' 'cernis custodia qualis Vestibulo sedeat, facies quæ limina servet.' Iterum, 'Tisiphoneque sedens palla succincta cruenta, Vestibulum insomnis servat noctesque diesque:' et adhuc, 'Nulli fas casto sceleratum insistere limen.' *Cerda.*

243 *Atque utero sonitum quater arma dedere*] Ostendere vult, non in totum a diis desertos esse Trojanos, quippe quos sono equi dicit esse commonitos, ne Dido ab his animum averteret,

a suis numinibus dere- ... e dicit, monuerunt nos ... non intelleximus. Et ... *sonitum arma dedere*, ne ..., non potuisse fieri, ut ... achina sonum non red- ... s.

... *us tamen*] Subaudien- ... m *sonitum dederint*, ta- ... Idem.

Improvidi: vel non ... lorum. Vel *immemores*, ... oniam memoria in men- ... Sane si peritiam Virgi- ... stendas, secundum dis- ... iinis Romani, quo, ex ... m deos ante evocare ... lixit: erant enim inter ... is verba hæc: 'Eique ... tique metum, formidi- ... em injiciatis.' Unde ... *immemores, cæcique fu-* ... qui deos prodiderant.

... *re*] Fato enim omnis ... ar est: nec ullis vita- ... æ prodigiis, Quia men- ... sit aut obnubilat; adeo, ... a nobis esse videatur. ... it C. Tacitus: 'Quæ ... uamvis significata, non ... Velleius: 'Cujuscun- ... mutare (Deus) consti- ... corrumpit.' Hinc fit, ... in media sæpe fata rua- ... Livius: de quo curiose ... it. I. 4. *Taubmann.*

... *m infelix*] Trojanis sci- ... st rem probatam dixit.

... nstituimus, collocamus.

... *infelix sacrata sistimus* ... um numerus hic notan- ... n et tarditatem repræ- ..., ut contra dactyli cele- ... s Voss. Institut. Poët. ... ææ.

... *iam*] Sicut antehac sæ- ... Helena veniente, præ- dixerat futura bella et mala. *Servius.*

Fatis aperit Cassandra futuris] Ne putarentur stulti, qui vati non credidissent, cito subjecit; 'dei jussu non unquam credita Teucris.' Sane quidam hic *fatis*, pro calamitatibus accipiunt. *Idem.*

Tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris Ora dei jussu, non unquam credita Teucris] In Oblongo codice perveteri, *jusso* legitur, a recto *jussum.* Ut illud, 'Et jam jussa facit.' Sed *jussu* magis placet, ut suave magis. Est vero illud animadversione dignum, quod in codicibus aliquot antiquis oratio eo loco punctis divisa est: 'Aperit Cassandra futuris Ora Dei jussu.' Ut sit ordo: 'Cassandra non unquam credita Teucris, tunc jussu Dei aperit ora futuris fatis:' non autem illud: 'Non unquam credita Teucris jussu Dei.' Cujus rei caussam Servius ex commodo suo comminiscitur. Et Donatus ait, responsa Cassandræ Apollinis jussione fuisse damnata. Atqui magis pium est dicere, Deum semper consulere humanis rebus, qui divinationem mortalibus elargitus est, ut mala cavere possemus: cumque ea lectione legere, jussisse deos, ut Cassandra tunc vaticinaretur. Præterea sententia hæc ita explicata rem auget: et fatorum vim majorem ostendit: quum dicat, neque quidem deorum admonitu fieri potuisse, ut quæ fata decreverant infortunia, vel scientes potuerint evitare. *Pierius.*

Cassandra, &c.] Apud Lycophronem *ἀλεξάνδρα*: et vaticinio defungens, dicitur aperire os: *οὐ γὰρ ἥσυχος κόρη Ἔλυσε χρησμῶν ὡς πρὶν αἰόλον στόμα.* Ovidio amor. II. 8. *Phœbas* dicitur, 'Serva Mycenæo Phœbas amata duci:' de hac *ἀρνουμένῃ γάμους* vide Servium et Hyginum fab. 93. et 108. ubi de equo Trojano: 'Vates Cassandra filia Priami et Hecubæ cum vociferaretur, inesse hostes, fides ei habita non est.' Idem testatur

præter Apollodorum l. III. Biblioth. p. m. 227. Græcus Poëta in fine Cassandræ: Πίστιν λόγων γὰρ λεψιεὺς ἐνόσφισε, Ψευδηρίοις φήμαισιν ἐγχρίσας ἔπη, Καὶ θεοφάτων πρόμαντιν ἀψευδῆ φρένιν, Λέκτρων στερηθεὶς ὧν ἐκάλχαινεν τυχεῖν· Θήσει δ' ἀληθῆ. Quare recte Phædrus fab. III. 11. 'Cassandræ quia non creditum, ruit Ilium.' Vide Triphiodorum in Halos. Ilii et inter Latinos Poëtas Propert. Eleg. III. 12. et Eleg. IV. 1. *Emmeness.*

247 *Dei jussu*] Præcepto Apollinis: qui cum amasset Cassandram, petit ab ea ejus concubitus copiam: illa hac conditione promisit, si sibi ab eo futurorum scientia præstaretur: quam cum Apollo tribuisset, ab illa promissus coitus denegatus est, sed Apollo dissimulata paulisper ira, petiit ab ea, ut sibi osculum saltem præstaret, quod cum illa fecisset, Apollo os ejus inspuit; et quia eripere deo semel tributum munus non conveniebat, effecit ut illa quidem vera vaticinaretur, sed fides non haberetur. *Serv.*

Non unquam] Non aliquando, id est, nunquam. Nam si *non nunquam* esset, duæ negativæ facerent unam confirmativam: licet Terentius Græco more dixerit, 'Agrum in his regionibus meliorem, neque pretii majoris, nemo habet.' *Idem.*

Credita] Dubium a quo verbo veniat, et an fœmininum singulare sit participium, an neutrum plurale. *Id.*

248 *Nos delubra*] Tanta amentia fuit, ut quo tempore exitium immineret, lætis frondibus templa non coronaremus solum, sed tegeremus deorum, qui una nobiscum perituri erant. *Donatus.*

249 *Festa fronde*] Quæ festos indicat dies, vel quæ festis diebus adhibetur; ut laurus, oliva, hedera. *Servius.*

Velamus] Coronamus. Ut, 'Victori velatum auro, vittisque juvencum.' *Idem.*

Festa velamus] *Festa*, quæ festos indicat dies: vel, quæ festis diebus adhibetur. Veteres autem non solum diebus festis et lætis solebant deorum templa ramis e lauru, oliva, hedera, et simili, ornare et velare: sed et in magna lætitia familiaribusque sacris, et nuptiis suos postes etiam sertis inumbrabant, et infulis decorabant: quin et lucernas addebant, &c. Vide Turneb. XXV. 4. *Taubmann.*

250 *Vertitur interea cœlum*] Epitheton cœli perpetuum est: sed *vertitur*, est *in aliam faciem commutatur*. Quod more suo explanat in sequentibus. *Servius.*

Vertitur] Versa re aliqua, funditur quod in ea erat. Ergo *verso cœlo*, quod præbebat lucem, tenebræ ex eo ceciderunt. *Donatus.*

Ruit oceano] Nascitur ex Oceano; ut, 'Ruit atram Ad cœlum picea crassus caligine nubem.' Ideo autem *ruit*, quia altius mare quam terra: aut certe *ruit*, cum impetu, et *festinatione*, ut, 'Qua data porta ruunt.' Sane sphæræ ratio hoc habet, ut omnia diversis vicibus sicut oriri, ita et ruere videantur. *Servius.*

Vertitur interea cœlum, ruit, &c.] Inter ea, quæ traducta sunt ex Homero hæc numerat Macrob. Saturn. v. 5. Ἐν δ' ἔπεσ' ὠκεανῷ λαμπρὸν φάος ἠελίοιο Ἕλκον νύκτα μέλαιναν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν. Stat. Thebaid. l. III. 'Nox subit, et curas hominum, motusque ferarum Composuit, nigroque polos involvit amictu.' et l. v. utitur contra *vertere*, de adventante die: 'Tardius humenti noctem dejecit Olympo Juppiter, et versam miti, reor, æthera cura:' numerus multarum syllabarum in unam coactus celeritatem designat. Videndus Scal. IV. 16. et 48. v. 3. ubi hæc cum Homericis comparat. *Emmeness.*

251 *Involvens*] Nam quæ involuta sunt, non videntur. *Donatus.*

Umbra magna] Id est, terræ: et definitio est noctis. *Servius.*

252 *Myrmidonumque dolos*] A generalibus ad specialia venire vitiosum est: nisi forte redeatur ad caussam, ut hoc loco. *Servius.*

Fusi] Dispersi per sua quisque: jam ad habitum retulit dormientum securorumque. *Idem.*

Per mœnia] Per domos: ut supra, 'Et mœnia pandimus urbis.' *Mœnia* enim et publica et privata dicuntur. *Idem.*

Conticuere] Dormierunt; ex consequentibus priora intelliguntur. *Id.*

Teucri Conticuere] Et labore trahendi equi, et tempore nocturno inciderunt in somnum. *Donatus.*

Fessos artus] Aut generaliter, quia omnis dormiens, quasi fessus: aut *fessos* trahendo equum, diruendoque muros. *Servius.*

254 *Phalanx*] Lingua Macedonum, legio. Et synecdoche a parte totum: significat enim totum exercitum. *Id.*

Ibat] Veniebat: ut, 'Nunc primum a navibus itis.' *Idem.*

Ibat] Improprie dixit de navigatione, sed adjunxit *navibus*. Donat.

Et jam Argiva phalanx instructis navibus ibat] Vetera quædam exemplaria, *ibant* legunt: numero multitudinis, quam lectionem agnoscas apud Ti. Donatum, si in integra ejus incidas commentaria. Ita enim illic habetur: 'Iter per terram dicimus fieri. Hoc tamen loco *ibant* inquit, hoc est navibus ferebantur: quoniam insulam dixerat Tenedum: ne, si navium non fecisset mentionem, putaretur immemor sui, ut terram poneret, quam secundum descriptionem superiorem nullam esse constabat.' *Pierius.*

Phalanx] Phalanx Macedonibus fuit cuneus militaris, videlicet quando pes pedi, clipeus clipeo, vir viro in acie conserebantur. Curt. 'Macedones phalangem vocant peditum stabile agmen, quando vir viro, armis arma conserta sunt.' Unde cum de Cæsare dicitur: 'Milites nostri e loco superiori pilis missis, facile hostium phalangem perfregerunt,' intelligit, hanc armorum connexionem, quæ efformata erat instar testudinis: sed hoc vulgare satis. *Cerda.*

255 *Tacitæ lunæ*] Aut more Poëtico noctem significat, cujus tempore tacetur, quoniam nocte silentium est, ut, 'Cum tacet omnis ager:' aut physica ratione dixit: nam circuli septem sunt, Saturni, Jovis, Martis, Solis, Veneris, Mercurii, Lunæ. Et primus, hoc est, Saturni, vehementer sonat: reliqui secundum ordinem minus, sicut audimus in cithara. Ergo *tacita luna* est, cujus circulus terræ vicinus immobili, minus sonat aliorum comparatione. Aut certe *tacitæ*, serenæ, ut, 'Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo;' vel ipsi taciti; ut, 'Tacitumque obsedit limen Amatæ.' *Servius.*

Amica] Sibi grata. Et sciendum septima luna captam esse Trojam, cujus simulacrum apud Argos est, quod, relata victoria, constitutum est, ab imagine ejus, quæ tunc erat, dividuo orbis modo. Hinc est quod dicit: 'Oblati per lunam:' et alibi: 'Per cæcam noctem.' *Idem.*

Tacitæ per amica] Nullum est scriptoris vitium, quod nunc dicat *silentia lunæ*, et supra meminerit tenebrarum. Nam elegerunt eam noctem, quæ partim tenebrosa, occultaret insidias: partim adveniente luna, illustris esset, ut sine errore venirent. Ergo et notitia litoris, et luna suffragabatur. *Donatus.*

Silentia Lunæ] Politianus, Miscell. c. 100. *Lunam silentem* hic accipit pro minime tum lucente. Nec tamen ad vivum vult resecari, ut ipse Lunæ coitus plane intelligatur, cum nox tunc sit tota tenebricosa: hoc autem non fuisse, argumento sit illud; 'Oblati per Lunam,' &c. sed Lunam quidem nondum luxisse, quum illi a Tenedo sub vesperam navigarent, sed cœpisse lucere, cum jam Urbem oc-

cupassent. Etiam *Donatus* tradit, non esse vitium, quod primum dixerit, *noctem involvisse magna umbra terramque polumque;* et deinde, *tacitæ per amica silentia Lunæ:* siquidem nonnullæ noctes habeant primas partes tenebrosas, sequentes vero Luna superveniente illustres. Quale tempus de industria, insidiis opportunum, Græci elegerunt. Verum istas hariolationes luculentissime refutat J. Parrhasius Epist. I. Nam, *Luna*, inquit, *silens*, per totam noctem in aspectum non venit. Venisse autem tunc, ostendit illud, 'Oblati per Lunam,' &c. Non igitur erat *silens*, sed in orbem sinuata: quod euntibus ad opprimendum sopitos hostes adversum tempus non est existimandum, &c. Tandem post longam contentionem ita sinit: 'Quum itaque Lesches, vetustissimus apud Græcos Poëta, pleno orbe Lunæ Trojam captam cecinerit, et Martialis, Val. Flaccus, et Statius Virgilii metaphrastes *intempestivam noctem*, sive *conticinium*, quo omnia tacent, per *silentia Lunæ* describant; idipsum tempus a Virgil. hic autumo designari.' *Lunæ* vero, non *noctis* ab eo dicta *silentia:* ut ostendat, nitidissimam cælo Lunam fuisse, quum Troja capta est. Quanquam *Luna* pro nocte rectissime etiam poni potest: quum Luna sit (Orpheo teste) νυκτὸς ἄγαλμα, i. e. *noctis imago;* et Virgil. Æn. IV. 'Post ubi digressi,' &c. Ita et Turnebus XII. 5. Etsi, inquit, *Luna silere* dicitur, cum intermenstrua est, neque lucet: tamen hic *tacitæ amica silentia Lunæ* Maro dixit, nocturnam ejus lumen intelligens: quod noctem *silere* dicerent: ut Catull. epigr. 7. 'Aut quam sidera multa cum tacet nox,' i. e. cum est nox. Dies enim inquietus et clamosus est; nox tranquilla et tacita. Ita Horat. Epod. v. 'Nox et Diana quæ silentium regis,' &c. Petronius Arbiter: 'Jam plena Phœbe candidum extulerat jubar, Minora ducens astra radianti face: Cum inter sepultos Priamidas nocte et mero Danai relaxant claustra et effundunt viros.' Quin et Servius (cujus alioqui subtilitatem de sono Orbium cœlestium docti hic rejiciunt) *silentia Lunæ*, de lucente Luna intellexit, dum notat; 'septima Luna captam esse Trojam.' Ergo in istis verbis nuda fuerit periphrasis tacitæ noctis: quomodo et ἅσυχα δαίμων, *tacita dea*, dicitur Luna, Theocrito: et ἥσυχα νὺξ, *quieta nox*, Plutarcho. Denique vide mihi magnum magistrum Jos. Scaligerum, de Emendat. Temp. l. v. ubi itidem clariss. argumentis probat, Ilion captum esse in plenilunio; fine Veris, paulo ante solstitium, anno Mundi 2767. ubi et hariolationes Politiani super hunc locum rejicit. Sed vide mihi et G. Merulam, ad annales Ennii, ubi in hæc similiter curiosissime inquirit. *Taubmann.*

256 *Litora nota*] Id est, quæ paulo ante reliquerant. *Servius.*

Flammas cum regia puppis] More militiæ: ut, 'Dat clarum e puppi signum.' Et hic intelligendum est, Helenam Agamemnoni vel Græcis signum dedisse veniendi, sublata face: Agamemnonem contra signum Sinoni dedisse aperiendi equi, ut in sexto: 'Flammam media ipsa tenebat, Et summa Danaos ex arce vocabat.' Est autem tropus: per puppem, navem: per navem, eos qui in navi sunt, significat. *Servius.*

Flammas] Quo signo adventum Græcorum cognoscens Sinon rem perageret. *Donatus.*

Flammas cum regia puppis Extulerat] Credi possunt sublatæ hæ flammæ fuisse ad eas, quas sive Helena, aut Sinon, aut uterque ex arce extulerant ad Græcos evocandos: credibile enim hoc signum inter eos convenisse. Seneca Agamem. Virgilio hærens, 'Signum recursus regia ut fulsit rate,' &c. *Cerda.*

...a regia p.] More militiæ. Dat clarum e puppi sig... autem face, tanquam ...: Sinon, ut prius conve... tum Græcorum prænos...

...iquis] Voluntate numi... ...lis propitia, sed in nos Lucanus II. 86. 'Non ...minis ingenti superum ira.' *Servius.*

...laustra Sinon] Odyss. XI. ...ait hoc sibi muneris de... Ἡμὲν ἀνακλῖναι πυκινὸν ...ῖναι: *Sive aperire den... ...ve concludere.* Ut Poëta ...e equo, sic Sophoc. in ... κλεῖθρα: *cava claustra.* ...II. dat κλῇδα. Petron. ...gens claustrum.' Cala... ...e eodem Sinone, ἵππου ...ξεν: *equi aperuit latera.* ... Vespis de re alia lo... ...ρα χαλάσθω: *laxentur* ...rca orthographiam no... ...ciendum, Henric. Steph. ... abusu linguæ Græcæ, ..., omnia nomina, quæ a ...niunt, et Latini in *on* ...nda esse in *o.* Liberat ... a calumnia, qui metri *Sinon* dixit, propter se... ...alem, cum alias dicen... *Sino.* Pro se Stephan. ...ducit. Id ipsum Pythœ. ... 18. sentit, probatque Columella, et Fabio: ...n sententiam est, in an... ...irgilii codicibus inveniri *Tarchon* frequentissime, ...d fit mora, Tarchon Jun... ...erda.

...tra Sinon] Eadem locu... ... Juvenal. Sat. I. 261. ...abant portarum claustra Petron. 'insertans com... ...res, claustrorum firmita... : et 'Danai relaxant ...mmeness.

...] Quasi debitos, vel creditos: ut, 'Redditus his primum terris.' Sic Horatius, 'Navis, quæ tibi creditum Debes Virgilium, finibus Atticis Reddas incolumem, precor.' *Servius.*

Reddit] Usus est bono verbo, nam quos occultando tenebris acceperat, reddit aëri. *Donatus.*

Reddit equus] Quasi debitum, quos scil. acceperat. Sic mox, 'Fundit equus:' Scal. XIV. 16. Notat etiam Pimpontius, *reddere*, nixus esse vocabulum: unde Lucretius 'Duratei equi partum' dixerit: ut superius, 'uterum:' et 'fœtam armis,' &c. *Taub.*

Cavo robore] Equi, Epexegesis. *Servius.*

Cavo robore] Sic Sophoc. in Tyran. κοῖλον λόχον, *cavas insidias.* Pulcre hercule dixit Eurip. in Troad. λόχου Δ' ἐξέβαινεν Ἄρης, Κόρας ἔργα Παλλάδος: *ex insidiis Descendebat Mars, Virginis opus Palladis.* Cerda.

Promunt] In Longobardico codice *produnt* legitur: quod minime displicet. Sed enim *promere* de iis dicitur, quæ condita fuerint: de his autem superius dictum est, 'Nota conduntur in alvo.' *Pierius.*

261 *Thessandrus*] Polynicis et Argiæ filius. *Servius.*

Thersandrus] Quidam codices ex proximioribus editionibus, *Tisandrus* legunt: quum tamen passim apud Græcos celebre sit, *Thersandri* Polynicis filii nomen. In Romano codice Vaticanæ bibliothecæ desiderantur paginæ versusque omnes a captura Sinonis, usque ad versum, qui libro quarto incipit, 'Instauratque choros mixtique altaria circum.' *Pierius.*

Sthenelus] Capanei et Evadnes. *Servius.*

Ulyxes] Laërtæ et Anticliæ filius. *Idem.*

Ulyxes] Et ipse dux intelligitur. *Donatus.*

Dirus Ulyxes] In codice Longobardico, *durus Ulyxes*, legitur: quem Horatius patientem, Homerus πολύ-

τλαντα vocant; id vero duri hominis: ut, 'Durum a stirpe genus,' et 'Dardanidæ duri.' Inferius vero omnino legitur, *Dirus*: videturque proprium epitheton apud Maronem *Dirus Ulyxes*, ut *immitis*, et *sævus Achilles*. Sunt etiam antiqui codices, in quibus *divus* habeatur: nempe quia toties apud Homerum legere est, δῖος ὀδυσσεὺς, καὶ θεῖος. Sed enim in hostili persona, ubi præsertim improbatur res gesta, non congruit epitheton illud honorificum. Quamvis Fl. Sosipater, ubi de tropis agit, hæc ita: 'Epitheton dictio est vocabulo adjecta ornandi aut destruendi aut indicandi caussa. Ornat, sicut 'Dius Ulyxes.' Ita enim in veteribus Sosipatri codicibus habetur. In aliquot et *Divus*. Destruit, sicut, 'Scelerumque inventor Ulyxes.' Indicat, sicut, 'Larissæus Achilles.' Sed hoc exemplum ita positum, loco non citato, non mihi tanti est, ut propterea lectionem *dirus* loco hoc immutare velim. Carisius enim ad id respexit: quod uti diximus Homerus Ulyxem θεῖον vocat. *Pierius.*

Dirus Ulixes] Infestus, et quasi deorum ira immissus. Vide P. Victor. Var. II. cult. *Taubmann.*

262 *Demissum lapsi per funem*] Hunc actum Euripides repræsentavit in Troadib. sub persona Helenæ: ἐφεῦρον ἐξ ἐπάλξεων Πλεκταῖσιν εἰς γῆν σῶμα κλέπτουσαν τόδε. Propert. 'Per quam demisso toties tibi fune pependi, Alterna veniens in tua colla manu.' et Lucret. l. II. 'mortalia sæcla superne Aurea de cælo demisit funis in arva.' Aristoph. in Vesp. 'Αλλ' ἐξάψας διὰ τῆς θυρίδος τὸ καλώδιον, εἶτα καθίμα δήσας σαυτόν. *Germanus.*

Demissum lapsi per funem] Calaber l. XIII. κλίμαξι usos fuisse, nempe scalis. Hinc colligas licet magnitudinem equi: ideoque ἔμφασιν notandam hic monet Quintil. VIII. 3. 'Labi per funem' agnoscit quoque Petron. 'Per funem lapsi descendunt in scapham.' *Demissum* hic pro *desuper missum*, Non. Marcell. *Emm.*

Acamas] Demophoontis filius, Perrechiæ nepos. *Servius.*

Acamas] In Longobardico, in Mediceo, et quibusdam aliis codicibus antiquis legere est, *Acamas*. Quod quidem nomen inter Græcorum proceres censeri apud Quintum Smyrnæum invenias, qui τὰ παρ' ὅμηρον scripsit. Fuit et Acamas Thesei F. a quo Demosthenes agnoscit tribum Acamantida ἐν τῷ πρὸς βοιωτὸν περὶ τοῦ ὀνόματος: quod observat Harpocration. *Pierius.*

Acamas] In plerisque Codd. *Athamas*. *Acamas* Antenoris est filius, ut ex Homero Il. B. 823. qui a partibus fuit Trojanorum et Thracum Dux dicitur vs. 844. Hygino tamen est *Acamas* fab. 108. Principum ubi recenset nomina, qui se equo ligneo includi passi sunt: *Menelaus, Ulysses, Diomedes, Thessander, Acamas, Thoas, Machaon, Neoptolemus.* Servius tamen legit *Athamas*, quem Æoli, qui Thebis regnavit, faciunt filium. *Emm.*

Thoas] Andremonis filius. *Serv.*

263 *Neoptolemus*] Quia ad bellum ductus est puer; *Pyrrhus* vero a capillorum qualitate vocitatus est; Achillis et Deidamiæ filius, Pelei et Thetidis nepos ex patre: ex matre vero Lycomedis, regis Scyriæ insulæ. *Idem.*

Primusque Machaon] Hic Machaon filius Æsculapii fuit, cujus frater Podalirius. *Primus* autem, princeps, id est, inter primos; aut arte primus: aut numeri sui, nam per ternos distinxit. *Idem.*

264 *Menelaus*] Atrei filius, frater Agamemnonis, propter quem bella gerebantur. *Idem.*

Epeos] Panopei filius. *Idem.*

Epeos] Homer. Odyss. Θ. Theocritus in Securi, et Pausanias in Corinthiacis. Tryphiodor. de isto fabro. *Hartung.*

Epeos] Græcis ideo dictus μηχανο-

De hoc ita Hygin. fab. 108. monitu Minervæ equum mipitudinis ligneum fecit:' et e doli *fabricator*, nam idcirco fallax,' Propertio eleg. III. imatur: eidem autem Eleg. alladiæ artis equus,' quod suitu *Minervæ:* ut hoc lib. vs. 15. Palladis arte.' Ferramenta unt Metapontini, quibus Euum Trojanum fabricavit, tesao xx. 2. Attingit hunc locum ët. III. 8. *Emmeness.*

nvadunt] Ordo est: 'Cædunles, portisque patentibus omcipiunt socios, atque agmina jungunt,' deinde 'invadunt somno vinoque sepultam:' vitium, ut primum invadant et postea recipiant socios per . Primo enim patefactus est deinde vigiles occisi, et posper urbem sparsi sunt: et pocives latere, qui duplici malo affecti, vino et profundo som*matus.*

s] Id est, cives. *Servius.*

vinoque] Ostendere vult nihil a Græcis factum, quod obticivitatem. *Somno* autem, quia t, *Vino* quia festus dies. *Idem.*

vinoque sepultam] Phrasis ite ævum Maronis celebris. l. I. 'mentes Terrificet mortis, somnoque sepultis.' Enn. III. 'Nunc hostes vino domnoque sepulti:' et post ilm Fabius declam. 272. 'Nomo sepultis, et securitate ab ogitatione bellorum.' Flac. II. 'Dapibus vinoque sopo'orma alia extulit Livius l. gravatis omnibus vino somnoCui vicinus Ovid. Met. l. III. ero somnoque gravis.' Et CaXIII. πολλῷ ὑπ' ἀκρήτῳ βεβα*graves multo mero:* iterum, το φρένες: *gravabatur mens.* Ann. IV. 'somno et vino proe:' quæ desumpta a Virgil. in l. IX. 'somnoque vinoque sepulti Procubuere.' Græcus Theognis sic expressit, θωρηχθέντ' οἴνῳ μαλθακὸς ὕπνος ἔχει: *Oppressum vino somnus occupat mollis.* Herod. l. I. ita, πληρωθέντες φορβῆς καὶ οἴνου εὗδον: *pleni cibo ac vino soporabantur.* Cerda.

Somno vinoque sepultam] Petron. in Carm. de Mut. Reip. R. 'turba sepulta mero:' in Halosi: 'Quum inter Priamidas sepultos nocte et mero:' est igitur *sepultam* interprete Turnebo XXX. 19. *obrutam, quietam,* translatione sumpta a sepultis, quæ terra operiuntur et quiescunt: inde Lucret. l. VI. *ventos* dixit *sepultos* pro *quietos.* Emmeness.

266 *Cæduntur vigiles*] Non actus nomen est, sed officii: modo enim *vigiles* intelligendum, non qui vigilarent, sed qui solebant exercere vigilias; aut certe *vigiles,* quos fefellit Sinon equum servantes, et bene ostendit timiditatem Græcorum, qui paucitate timentes eos primos occiderunt; quod cæteros poterant excitare: aut vigiles portarum; nam paulo post, 'Vix primi prælia tentant Portarum vigiles.' *Servius.*

Cæduntur vigiles] Qui scil. equum servabant; non urbis: nam paulo post: 'vix primi prælia tentant Portarum vigiles.' *Taubmann.*

Patentibus] Pro patefactis. *Serv.*

267 *Conscia*] Conjurata. Bene autem in insidiis conscientiam nominavit. *Idem.*

268 *Tempus erat, quo prima quies*] Hoc loco noctis describit initium. Alibi totam noctem: ut, 'Nox erat, et placidum carpebant fessa soporem Corpora per terras.' Descriptiones sane pro rerum qualitate, vel protenduntur, vel corripiuntur. Illo enim loco protensio ad invidiam pertinet Didonis, aut vigiliarum. Sunt autem solidæ noctis partes secundum Varronem hæ: vespera, concubium, intempesta nox, gallicinium, conticinium lucifer. Diei: mane, ortus,

meridies, occasus. De crepusculo vero, quod est dubia lux (nam *creperum*, dubium est) quæritur. Et licet utrique tempori possit jungi, usus tamen, ut matutino jungamus, obtinuit: licet Lucanus dixerit, 'Longa repercusso nituere crepuscula Phœbo.' *Idem.*

Prima quies] Excusatur Æneas, si somnum ea hora capiebat, qua omnia animantia reficit somnus: cujus initia tantum ponderis habent, et tanta vi mentes opprimunt, ut omni cura submota, altius soporentur. Et cum munus deorum sit somnus, ad refectionem nobis datum, crimen non est, si concesso tempore dormiatur. *Donatus.*

Tempus erat, quo prima, &c.] Conticinium describit, quod dicunt esse inter primam facem, et noctem intempestam. Eurip. in Rheso: *θέλγει δ' ὀμμάτων ἕδραν Ὕπνος· ἥδιστος γὰρ ἔβα βλεφάροισι πρὸς ἀοῦς·* et Il. I. *ὕπνου δῶρον ἕλοντο·* et Eurip. in Oreste *νύκτα* vocat *ὑπνοδότειραν πολυπόνων βροτῶν.* Certe Academici, Peripateticique veraciora, efficacioraque somnia somni parte extrema sub diluculum obversari astruunt, ob minus concitatas turbulentasque sensibus vel *αἰσθητηρίοις* applicantes imagines, discretoque jam sanguine spiritaque, dissipatisque calidi interventu deciduis vaporibus, cum primo somno vaporum caput petentium copia, spirituumque contentione conturbentur, confundanturque simulacra. Non videtur tamen Poëta ita exacte decori et physiologiæ secutus hoc loco rationem, quod Æneæ in auroram fugam differre nequiverit, sed nocte etiam intempesta Æneæ saluti consulendum primo quoque tempore fuerit. Hoc autem loco, sunt qui, *Tempus erat cum*, legant, non *quo*: more Græcorum, *ἦν χρόνος ὅτε*: Plat. in Alcib. *ἆρα οὖν τυγχάνεις ἐπιστάμενος, ἦν χρόνος ὅτε οὐχ ἡγοῦ ἐπίστασθαι·* et Tib. 'Tempus erat cum me Veneris præcepta ferentem:' et Georgic. l. I. 'Tempus veniet cum finibus illis.' Lucr. quoque *est cum* affert hellenice: Plat. in Gorg. *πόλεις γάρ ἐστιν ὅτε ὅλας σώζει.* *Germanus.*

Tempus erat, &c.] Sequitur doctum Attii, in Bruto ita loquentis: 'Cum jam quieti tempus nocturno impetu Dedi, sopore placans artus languidos, Visus est in somnis pastor ad me appellere.' *Cerda.*

Ægris] Quantum ad divina, tardis. *Servius.*

269 *Dono divum*] Quidam deum voluntate dicunt venire, munus ex officio. *Donaria* vero loca in templis, in quibus dona ponuntur. *Idem.*

Dono divum] Homer. Il. IX. *ὕπνου δῶρον*, *somni donum*. Silius l. I. 'soper sua munera tandem Applicat.' et l. VII. 'Dona soporiferæ noctis.' *Cerda.*

Gratissima] Somni elogium Ovid. Met. XI. 623. et seqq. *Emmeness.*

Serpit] Latenter membris infunditur. *Servius.*

270 *In somnis*] Aut *per somnos*: aut si *insomnis* legeris, erit synæresis. *Id.*

Ecce] Hac particula utimur, quotiens aliquid repentinum volumus indicare: ergo *ecce*, subito est: ut, 'Ecce manus juvenem interea post terga revinctum.' *Idem.*

271 *Visus adesse*] Bene *visus*: quia somnia videntur tantum, non sunt naturaliter vera. Quod autem paulo post dicit, 'Effer penetralibus ignem:' confirmantis est: nam illud verum fuisse contendit. *Idem.*

Visus adesse] Ostendit poëta non veras, sed verisimiles imagines videri, cum dormientibus offeruntur. Ex mœrore autem et squalore imaginis, etiam si nihil verbis nunciasset, conjectura colligeretur funesta portendere. *Donatus.*

Visus adesse mihi] Allusit fortasse ad locum Ennii Annal. l. I. 'Inde mihi species semper florentis Homeri Exoriens, visa est lacrymas effundere salsas Cœpisse,' &c. Ab Ennio

itur Lucretius, nam hic ab
ide sibi exortam semper flo-
omeri Commemorat speciem
effundere salsas Cœpisse.'
vero et proprie Poëta visus
: indicet, non quidem appa-
ectorem, sed visum ex somni
Refellens Cicero gentium
ionem, loquens de dracone,
iandro in somnis apparuit,
non enim audivit ille draco-
ientem, sed est visus audire.'
l. II. *Cerda*.

que effundere fletus] In Medi-
ice, *refundere* legitur, sed *ef-*
ceptius. Quin etiam non-
lices, *fluctus* habent. Sed
is non castior lectio videtur.

que effundere fletus] Simplex
id. Met. XI. 672. 'fletus quo-
ere veros.' et vs. 657. 'fletu
a refuso.' et vs. 418. 'lacri-
enae maduere profusis.' *Em-*

aptatus] Id est, tractus: fre-
ro utitur, ut supra. *Servius*.
Secundum artem dixit: quæ
l quæ de pluribus constant,
intum dicantur: ut *bigas, qua-*
appas. Sed hæc plerunque cor-
ctoritas; ut Horatius, 'Ne
nappa.' Item Statius, 'Rori-
lum tentaverat aëra biga.' *Id.*
us bigis] Incerti poëtæ ver-
ntur apud M. Tullium Tus-
r. 'Vidi videre quod me pas-
ime Curru Hectorem qua-
aptarier.' Sumpsit autem ab
ex Iliad. X. *Ursinus*.

o Pulvere] Hunc pulverem
: sudore mixtum Græci λύθρον
Germanus.

rajectus lora] Trajecta lora
ut, 'Nuda genu.' *Servius*.

lei mihi] Ennii versus. Et
agendum, ne doloris distinc-
rescat. *Idem*.

hi qualis erat, &c.] Non dissi-
irgilianis sunt illa Ennii in
Telamone: 'Hiccine Telamon ille est, modo quem gloria ad cælum extulit: Quem adspectabant, cujus ob os Graji ora obvertebant sua?' neque Liviana de Horatio, qui Curiatios interfecerat: 'Hunccine, quem modo decoratum, ovantemque victoria incedentem vidistis, Quirites, eum sub furca vinctum inter verbera et cruciatus videre potestis?' Habentur hæc l. I. et dicuntur patris Horatii ore. Ovidius quoque Metam. VI. similes affectus excitat: 'Heu quantum hæc Niobe, Niobe distabat ab illa, Quæ modo Latois populum summoverat aris, Et mediam tulerat gressus resupina per urbem.' Huc etiam pertinet duplex Senecæ locus, in Hippolyto, et in Œtæo, ubi ex præterita pulchritudine Hippolyti, et præterita virtute Herculis, affectus excitantur. *Cerda*.

275 *Exuvias indutus Achillei*] Hoc est arma, quæ occiso Patroclo ademit, quæ Vulcanus Peleo fecerat. Celavit autem mortem Patrocli ad laudis augmentum. *Indutus* autem accusativo jungitur, ut hoc loco; sed magis septimo casu, quo nunc utimur, ut in decimo: 'Prædonis corpore raptis Indutus spoliis.' *Exuvias* autem tantum plurali dicimus numero. *Servius*.

Exuvias indutus Achillei] In antiquis exemplaribus *Achillis* habetur, recta declinatione, non enim hic ὁμοιοτέλευτον illud Servianum timendum est. Suntque aliquot exemplaria, in quibus *exuviis* legatur septimo casu. Utrunque Latinum est. Sed *exuvias* quarto casu placere magis video eruditis viris. Demum et *inductus* ab *induco*, in pervetustis aliquot exemplaribus habetur. Sane scriptum ab Augusto Tranquillus ait: 'Si mane sibi sinister calceus pro dextro induceretur:' et apud Plinium: 'Divus Augustus prodidit sibi calceum præpostere inductum.' Placet tamen *indutus* ab *induo*, ut vulgo habetur. *Pierius*.

Exuvias indutus Achillei] Hanc fabulam Hyginus narrat f. 106. Ovidius Epist. Heroid. I. 'falsis cecidisse sub armis Menœtiaden' dicit, quia Achillis erant. Rem totam tradit Homer. Iliad. Π. *Emmeness.*

276 *Phrygios ignis*] Flammas Trojanas, quibus Protesilai navis incensa est. Constat enim naves Græcorum flammis oppugnatas ab Hectore. *Serv.*

Phrygios jaculatus ignis] Hom. Il. Π. 81. μὴ δὴ πυρὸς αἰθομένοιο Νῆας ἐνιπρήσωσι. Ut hoc loco *Phrygios*, Ovid. Metam. XIV. *barbarum ignem* appellat, vel *Dardanum*, emendante Nob. Heinsio, quem illic consule. Noster etiam in princ. l. I. 'ipsa Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem.' Horat. Od. l. I. 'rubente Dextera sacras jaculatus arces,' pro *petere*, *ferire*, ut Lambinus ibi plura. *Emmeness.*

Puppibus] Pro *in puppes*. Servius.

277. *Squalentem*] Modo sordidam, alibi lucentem: ut Æneid. X. 'per tunicam squallentem auro.' *Servius.*

Barbam] Singulari numero hominum, plurali vero quadrupedum dicimus. Unde dubitatur, de quibus dixerit, 'Stiriaque impexis induruit horrida barbis.' *Idem.*

Et concretos sanguine crinis] Non sine ratione etiam hoc de crinibus dolet Æneas, quia illis maxime Hector commendabatur, adeo ut etiam tonsura ab eo nomen acceperit, sicut Græci poëtæ docent. *Idem.*

Concretos sanguine crinis] Sic Stat. Theb. l. II. de Sphynge: 'concretis infando sanguine plumis.' *Emmeness.*

278 *Vulnera illa gerens, &c.*] Aut *gerens*, velut iniqua proferens, et ostentans, quæ a Græcis pugnans pro patria susceperat; aut quia, ut Homerus dicit, in Hectorem extinctum omnes tela jecerunt, more majorum. Unde est, 'bis sex thoraca petitum Perfossumque locis:' propter duodecim populos Tusciæ. Duodecim enim Lucumones, qui reges sunt lingua Tuscorum, habebant. Unde est, 'Gens illi triplex, populi sub gente quaterni.' *Servius.*

279 *Accepit*] *Vulnera accipere* nota locutio, cujus plurima exempla congessit Hadrian. Cardinalis ex optimis scriptoribus. *Emmeness.*

Ultro] Quia ratio exigebat, ut loqueretur ille, qui venerat. *Servius.*

Videbar] Et hic ostendit imagines non esse veras. *Donatus.*

280 *Conpellare*] Adloqui. *Servius.*

Conpellare] Melius, quam *appellare*: ut alibi, *collucent*, *congemuit*, *collustrans*, *coorta*, *obtecta*, *&c.* Scal. IV. 16. *Taubmann.*

281 *O lux Dardaniæ*] Quasi dies noster, per quem certi eramus de luce, id est, de vita; tanquam occiso Hectore omnes se extinctos credant. *Servius.*

O lux] Errorem describit dormientis, ut quod optime norat, quasi nescius, interrogaret. *Donatus.*

O lux Dardaniæ] In antiquis aliquot codicibus legere est *Dardanidum*. Tametsi non nescimus ex Mnasea *Dardaniam* regionem appellatam, quæ *Teucris* prius vocabatur. *Dardanus* porro Troadis oppidum est Stephano. *Pierius.*

O lux Dard.] Ex Ennio sumptum, docet Macrobius VI. 2. *Taubmann.*

Spes o fidissima] Bene per contrarium. Spes enim semper incerta; in Hectore fidissima. *Servius.*

O fidissima] Ut prætercam quod in antiquis codicibus scriptum est ex instituto Augusti, *spes o fidissima*: illud me magis movet, quod in vetustissimo quodam codice litteris, propter vetustatem caducis, difficile est discernere, utrum *fortissima*, an *firmissima* sit adscriptum. Sed enim, ut *firmissima* non improbarim, ita *fortissima* nunquam admiserim: decenter enim *spes* aut *firma*, aut *fida* ponitur. *Pierius.*

283 *Exspectate*] Antiptosis est: pro *expectatus*. Servius.

Ut te] Ordo est: *Ut defessi aspicimus*, id est, quasi defessi. *Idem.*

digna] Aut te indigna, aut . *Idem.*

i] Hilares, antiqui; et e tristes, *nubilos* dicebant.

davit] Cruentavit: ut, 'San-dantem.' Et bene permansit latione, quia supra dixerat, deo et *serenos*, ideo et *fœdavit*. lust. de nubibus, 'Fœdavere *Idem.*

le nihil] Scilicet ad interro-Pleraque enim verba ex nego-piunt significationem. *Idem.*

Falsa. *Idem.*

emitus] Nec enim parvus do-viro forti fortem virum fugam . Et notandum omnes sua-rtes hoc loco contineri. *Idem.*

us imo de pectore ducens] Est od Pindarus Nem. Od. IV. φρενὸς ἐξέλοι βαθείας. *Cerda.*

Fuge, nate Dea] Propositio est.

uge] Viro forti fugam suadet, m suaderet, si superesset ali-i posset subveniri. Mox sub-causam, quæ omnem vim de-mis continet. *Donatus.*

Δεικτικῶς. *Servius.*

Δεικτικῶς. Virgilio hæsit Flac. VII. 'Sed magis his miseram, n potes, eripe curis.' *Cerda.*

flammis] Utile. An necessa-*Hostis habet muros:* An hones-*Sacra suosque tibi commendat nates.* Servius.

Hostis habet muros] Secunda tio. Muros scilicet, quibus se otuissent. *Donatus.*

mine] Vel a dignitate sua, vel *lmine*, id est, a tectis suis: et *lmina* dicta sunt tecta, quia de culmo ædificia contege-*Servius.*

alto a culmine Troja] Tertia tio, id est, concidit jam, cui s subvenerat. *Donatus.*

alto a culmine Troja] In Medi-ice non est *a* præpositio; sed *alto ab* κατὰ παράφρασιν nota-tum: vulgata tamen lectio, quæ est *alto a culmine*, satis pluribus facere vi-detur. *Pierius.*

291 *Sat patriæ Priamoque datum*] Ecce et hoc honestum, nam contra fata venire constat neminem posse. Ergo, *Sat patriæ Priamoque datum*, vel regnasse; vel sat pro patria, id est, Priamo, militasse. *Servius.*

Sat patriæ Priamoque datum] Ut Priamo venisse interitum denotaret. *Donatus.*

Sat patriæ Priamoque datum] Infra l. IX. 'Sat fatis Venerique datum.' *Germanus.*

Si Pergama dextra] Quasi dicat, contra tantam vim, nihil valere hu-manam virtutem: et probat; quæ si possent defendi, defensa fuissent hac scilicet mea dextra. *Donatus.*

292 *Etiam*] Multi distinguunt, ut sit adhuc: ut, 'Etiam currus, etiam arma tenentem.' Intelligunt enim eum ostendere voluisse, Trojam vo-luntate divina certo tempore esse de-fensam, et nunc si salutem tenere per fata potuisset, ipsius quoque dextera potuisse defendi. Sed melius est, *etiam hac:* ut et particeps gloriæ sit Æneas, et Hector arrogantiam vitet. Quidam *etiam*, pro *denique* vel *postre-mo* accipiunt. *Servius.*

293 *Tibi*] Merito *tibi*, quod religi-osus es et pius. *Idem.*

Commendat Troja Penates] Ecce ite-rum a necessario, nam sacrilegium est non liberare commendatos pena-tes. Et non *Ego*, sed *Troja*, ut vide-atur patriæ præstare, quod fugiat. *Idem.*

Sacra suosque tibi commendat] Non est ergo flagitium quod fugiat, cum patria suos deos fuga liberandos velit. Nimium etiam religiosum probare vo-luit, cum ipsis religionibus conservan-dis sit aptissimus, aut etiam diis po-tiorem. Nullus enim commendatur inferiori. De his diis meminit in the-mate: 'Inferretque deos Latio.' Om-ni ergo culpa vacat fugiturus, si fugam suadet imago viri fortis: et patria

concedit fugam, et deorum sacrorumque societas. *Donatus.*

Penates] Id est, Deos Trojanos, quibus Romæ ædes post exstructa est in Velia in colle Palatino. Vide Donat. de urbe Roma III. 3. duos adolescentes fuisse ligneos sedentes et pila tenentes affirmat Dionys. Halicarn. l. I. Vestam in his numinibus numeratam, quæ avecta sunt, ex vs. 296. cognosces: et nostro adde Macrob. Saturn. III. 4. *Emmeness.*

294 *Fatorum comites*] Cæterum a possibili, quia occurrebat, 'Hostis habet muros:' dat ei comites deos; et scite ait *fatorum*, ne Æneas diceret, quo mihi eos comites? *Servius.*

Fatorum comites] Adjuvabunt tua fata, cum tui comites fuerint. Quid enim potuit Æneas, si dii ipsi non potuerunt? *Donatus.*

Fatorum comites] *Possibile.* Quia occurrebat, 'Hostis habet muros:' dat ei comites deos, qui ἄπορον faciunt εὔπορον. Videatur et Scalig. Poët. III. 11. *Taubmann.*

His mœnia quære] Hoc est, *dum conderet urbem inferretque deos:* et multi *quære*, distinguunt, et sic subjungunt, *Magna pererrato statues quæ denique Ponto.* Non enim magna mœnia inventurum promittit, sed magna facturum. Nam et dii penates in III. ita monent, 'Tu mœnia magnis Magna para.' *Servius.*

Mœnia] *Lavinium.* Alii *Romam* censent innui, quia addiderit, *magna:* et alludi ad Monarchiam Augusti. *Taub.*

295 *Magna*] Quia magni sunt dii. Et proponit spem futuri temporis, ut sit toleratio præsentis calamitatis. *Donatus.*

Pererrato] Una pars orationis. Hoc autem verbo ostendit erroris longinquitatem. *Servius.*

Pererrato ponto] Ut ostenderet se vera insinuare, prædixit prospera, et his laboriosa addidit. *Donatus.*

Pererrato] Sic noster Ecl. I. 'pererratis finibus.' Ovid. Fast. IV. 580. 'orbe pererrato.' Apulej. VIII. 'non paucis pererratis casulis:' sic legit Pricæus, pro *percursatis.* *Emmeness.*

Quæ] In codice Longobardico et aliquot aliis *qui*, non *quæ* legitur, ut sit, *Qui denique statues ea magna pererrato ponto.* Sed enim magis placet, quod in vulgatis habetur exemplaribus, *quæ mœnia.* *Pierius.*

296 *Vittas*] Id est, pepla Minervæ. Nam ipsum Palladium jam ab Ulysse raptum erat. *Hortens.*

Vestam] Deam ignis, quæ ut supra dictum est, Terra est. Quæ in medio mundo librata, vi sua stet, et ignem intra se habeat. Alii de igne divino hoc volunt dictum; quod e vi sua stet, inde *Vestam.* Sed in primo libro dictum quos deos penates ab Ænea advectos diversorum opinio tradiderit; quod etiam singulis locis, ubi de penatibus varias opiniones poëta secutus dixerit, notatum invenitur. Hic ergo quæritur, utrum *Vesta* de numero penatium sit, an comes eorum accipiatur, quod cum Consules et Prætores, sive Dictator, abeuntes magistratu, Lavinii sacra penatibus simul et Vestæ faciunt. Unde Virgilius, cum præmisisset, 'Sacra suosque tibi commendat Troja penates,' adjecerit: 'Et manibus vittas Vestamque potentem:' sed *potentem* potest ad illud accipi θεοὺς δυνατοὺς, sicut vocari *penates* dictum est. Nonnulli tamen *penates* esse dixerunt, per quos spiramus et corpus habemus, et animi rationes possidemus. Eos autem esse, Jovem æthera medium, Junonem imum aëra cum terra, summum ætheris cacumen Minervam: quos, Demarathi Corinthii filius Samothraciis relligionibus mystice imbutus, uno templo et sub eodem tecto conjunxit. His addidit et Mercurium, sermonum deum. Hos Virgilius θεοὺς μεγάλους, ut, 'Iunonis magnæ primum prece numen adora:' θεοὺς δυνατοὺς, ut, 'Dominamque potentem:' θεοὺς χρηστοὺς, ut, 'Et bona Juno:' quæ propter admonitionem locis suis notata sunt. *Servius.*

Vestamque] De Vesta atque igne

, videatur Cælius Rhod. t. xv. 14. Quædam etiam Parrhasio attulimus, ad v. æterni ignes,' &c. *Taub.*

mumque adytis effert pene- *tus*] Quod in templo Vestæ mus est: ecce ipse exposuit, sta. *Servius.*

que adytis] Hunc ignem ndrom. respexit: οὐδ' ἔτι ιον ἐν τροίᾳ Θεοῖσιν λέλαμπε ῦ. Hunc ignem, Romam am ab Ænea, prodiderunt res: et annuit illud Pro- am Vesta Iliacæ felix tu- s Culpam alit, et plures sa faces.' Huic sententiæ et Livius, qui Vestæ sa- tustissima ab Albanis ac- it, a Numa autem primum ituta. Ignem quoque Ves- atum constat ea cura ser- per negligentiam forte ex- equaquam ex alio igni re- resuscitari fas esset, sed r fomites ex sole flamma, cælestem ignem elici sacra Cic. de legib. l. III. 'Vir- ales in urbe custodiunto i publici seu paternum.'

que adytis effert, &c.] Dubi- , an una cum Vesta educ- a ignis ab Hectore: an us ignis eductus fuerit, qui Vesta. Vestam enim sub is Romani coluerunt, di- l. in Fast. l. VI. 'Nec tu am, quam vivam intelligo *Cerda.*

rso interea] Hæc est proœ- lit enim Æneam non fuisse , sed propter longinquita- , et tarde bella cognovisse, evitasse discrimen. *Serv.*

gis atque magis] Iteratione ecit augmentum, ac si di- *is ac plus*: sed propter me- otuit: sic etiam et in di- velut si dicat: *et minus* *atque minus*, et *ut ut*, pro *utcunque*. Idem.

Et magis atque magis] Geminatio ista aliis usitata, Catullo inprimis, 'Notescatque magis mortuus, atque magis:' iterum 'magis et magis indies.' Ita et Græci geminant, μᾶλλον, μᾶλλον. Vide longam Notam Hieron. Columnæ ad Ennium. *Cerda.*

300 *Anchisæ domus*] Satis religiose locis omnibus quamdiu vivit Anchises, ei universa concedit: ut alio loco, 'Et, pater Anchises dare fatis vela jubebat.' *Servius.*

Quamquam secreta parentis Anchisæ domus] Hæc Æneæ domus ubi fuerit Strabo explicat l. XIII. his verbis interpretis: 'Scepsius putat Æneæ regiam Scepsin fuisse, quæ media erat inter regionem illi subditam, et Lyrnessum, in quam ab Achille agitatus fuisse dicitur: dicit enim Achilles, Nonne memor, cum te sequerer montana per Idæ, Tu fugeres cursuque celer Lyrnesson adires?' Allusum a Poëta ad procerum Romanorum luxum, ac delicias, qui etiam in urbe lucos in domibus haberent: unde et Tibull. l. III. 'Et nemora in domibus sacros imitantia lucos.' Habita quoque est ratio decoris, nam principis Æneæ domus esse debuit Augustalis, et permagnifica. In verbo motus *recessit* jucunda est metaphora, cum sermo sit de re hærente: sic Catull. Arg. 'quacunque opulenta recessit Regia.' et Virg. in Æn. VIII. 'Hic spelunca fuit vasto summota recessu.' Plinius VI. 8. 'Longissime hæc Ponticarum omnium introrsus recedens:' et c. 13. 'ad Mæotin lacum discedens.' Alter Plinius Epist. l. II. de villa sua ita scribit: 'Decem et septem millibus passuum ab urbe recessit:' et l. V. loquens de Thuscorum parte quadam, 'hi procul a mari recesserunt.' *Cerda.*

Arboribusque obtecta] Laus domus. *Servius.*

Recessit] A frequentia se removit;

et est speciosa translatio, quotiens rei mobilis ad immobilem, vel e contra transfertur officium. *Idem.*

301 *Clarescunt*] In antiquissimo codice legere est, *concrescunt sonitus*, superaddita etiam paraphrasi, *spissantur*. *Crescere* enim et *concrescere* de sonitu non sine horrore dici potest. Hic vero non clamores tantum, sed et armorum concursationes, et corruentium ædium fragores audiebantur. Ut opus esse videatur verbo, plenius aliquid resonante. *Pierius.*

Ingruit] Invadit: ut, 'Ingruit Æneas Italis, et prælia miscet.' *Serv.*

302 *Excutior somno*] Ut appareat terroris esse, non satietatis: clamoribus et sonitu interruptus est, ut non ipse somnum excuteret, sed somnus ipsum. *Idem.*

Excutior] Non dixit *expergiscor*, quod esset aut ex satietate somni, aut ex animi tranquillitate. Quies ergo dormientis abrupta est. *Donat.*

Excutior somno] Hom. sæpe ὕπνου ἐξέθορε, et σεύετο· et Od. B. ὤρνυτ' ἄρ' ἐξ εὐνῆφιν Ὀδυσσῆος φίλος υἱός· et Æsch. in Eumen. ἀπολακτίζειν ὕπνον. Et Orph. Argon. δολίου ἐξέσσυτο ὕπνου· et ἅλτο δ' ἄρ ἐξ εὐνῆς. *Germanus.*

Excutior somno] Sic Ovid. Fast. IV. 555. 'Excutitur somno stulte pia mater:' et vs. 667. 'Excutitur terrore quies.' Apulejus l. IV. 'somno recussa:' et l. VIII. 'excussa quiete.' *Emmeness.*

Et summi fastigia tecti, &c.] Ut posset vel videndo per flammas, vel audiendo cuncta percipere. *Donatus.*

303 *Arrectis auribus*] Translatio ab animalibus, quæ ad omnem sonum erigunt aures. *Servius.*

Arrectis auribus] Sic vs. 173. 'luminibus arrectis:' et Æn. I. 152. 'silent arrectisque auribus adstant.' Vide, quæ illic Cerda notavit. *Emmeness.*

304 *In segetem*] Comparatio humilis, quæ tamen plurimum habet energiæ. Videatur Scalig. v. 3. *Taub.*

Cum flamma furentibus austris] Ubique bene vis aquæ et ignis b[…] paratur, quia utriusque re[…] unus effectus est. *Servius.*

In segetem veluti cum flam[…] Macrob. Saturn. v. 13. Vir[…] hac comparatione non æqu[…] Homerici carminis majestat[…] invenias Il. B. 455. Hic seg[…] Marcell. fructus frumenti in[…] tur. *Emmeness.*

305 *Rapidus*] Quare *rapid*[…] montano flumine fluxit, ut, […] que humectat flumine vultu[…]

Torrens] Fluvius qui æst[…] tur; unde et nomen acc[…] Græci per contrarium ded[…] bulum. Nam χειμάῤῥουν di[…] tempore, quo crescit: sic[…] noctium ἰσημερίαν. *Idem.*

306 *Boum labores*] Ut ali[…] tamen hæc cum sint homin[…] que labores.' *Idem.*

Boumque labores] Ἔργα β[…] nim Græcis ἔργον, Latinis la[…] tissimæ sunt voces, et […] pertinentes ad agricultura[…] que quod Virgilius dixit, *l*[…] *que boumque labores*, reddi ex[…] potest βοῶν καὶ ἀνδρῶν ἔργ[…] quoties ἔργον in re agresti […] reddes melius *laborem* qua[…] sic Ritt. illud Oppian. κυνη[…] βοῶν θαλερὰς βέβριθεν ἀλω[…] *labores boum florentes onerant* […] Xenophon de Proventibus […] id est, *fodinas argenti*, voc[…] propter laborem, qui in illis […] tur, et l. v. ἀπομνημ. terra[…] vocat ἐνεργὸν, propter eund[…] rem: inde ἐργατίναι Oppian[…] πόνοι Leonidæ Anthol. II. […] sunt nulla re addita: et a[…] Ecl. χειμὼν δύσεργος dicitur, […] ratio, *bruma iners*, quod hiem[…] larum laboribus inepta sit […] ἐργατίνας appellatos quoque […] τας, et ἀποχειροβιώτους n[…] qui libarunt Græca. *Cerda.*

307 *Præcipitesque trahit si*[…] speciale fluvii est: supra d[…]

etiam ignis. *Servius.*

Inscius] Non ignarus: nam videt, sed qui non valde sit caussarum peritus, id est, simplex, ἄπειρος. *Idem.*

308 *Saxi de vertice*] Pro *montis.* Contra in sexto, *montem* pro *saxo* posuit; ut, 'Prensantemque uncis manibus capita aspera montis.' *Idem.*

Saxi de vertice] Ut hic *vertex* de monte, ita Plinius II. 44. 'montium vero flexus, crebrique vertices:' in Æn. VI. *caput* dedit, quod vicinum vertici, 'capita aspera montis.' *Cerda.*

309 *Manifesta fides*] Non somnii, ut quidam volunt, sed fraudis Græcorum. Nam et hoc sequitur. *Serv.*

Danaumque patescunt insidiæ] Quamvis alii hoc ad Laocoontis interitum, alii ad responsa Cassandræ applicassent. *Idem.*

310 *Jam Deiphobi*] Quia ipse post mortem Paridis Helenam duxit uxorem. Unde ei graviter Græcos constat esse iratos, de quo plenius in sexto narratur. *Idem.*

Jam Deiphobi] Narratis quæ audierat, ponit quæ videbat. *Donatus.*

311 *Volcano superante*] Id est, minis magna incrementa faciente: inde dictus Volcanus Varr. de L. L. l. IV. 'ab ignis violentia.' Eadem locutio, 'Superante salo:' de *Volcano* pro *igne* actum Ge. I. 295. 'Volcano decoquit humorem.' *Emmeness.*

Proximus ardet Ucalegon] Proximus Deiphobo, rem domus ad personam transtulit, et est τὸ αἴτιον, hoc est causativum; ideo enim ardet, quia proximus est: ut, 'Mantua væ miseræ nimium vicina Cremonæ.' Bene ergo proximam Deiphobo domum dicit invasam, apud quem Helena fuerat. Secundum Ucalegontem posuit, quem juxta Homerum in consiliis et amicitia constat Priami fuisse. *Servius.*

Proximus] Ne quis dicat nos super antiqua scriptione curiosos nimis, si *proxumus* in ant. cod. scribi diximus. Apud Carisium quoque ita scriptum invenimus antiquo codice. Ubi locum citat Crispi ex III. unde Virgilius locum desumpserit. 'Non tu scis, siquas ædis ignis cœpit acriter, haud facile sunt defensu, quin comburantur *proxumæ*.' Pierius.

312 *Ucalegon*] Ejus meminit Hom. Il. Γ. 148. Οὐκαλέγων τε καὶ Ἀντήνωρ, πεπνυμένω ἄμφω, Εἵατο δημογέροντες ἐπὶ Σκαιῇσι πύλῃσι, Γήραϊ δὴ πολέμοιο πεπαυμένοι, ἀλλ' ἀγορηταὶ Ἐσθλοί. *Germ.*

Jam proximus ardet Ucalegon] Proverbium Horatianum, 'Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet.' Victorium lege Var. XVI. 13. Ucalegontem proverbialiter accepit Juvenalis Sat. III. ab hoc Virgilii versu, cum dixit, 'jam poscit aquam, jam frivola transfert Ucalegon, tabulata tibi jam tertia fumant.' *Cerda.*

Ucalegon] Eodem modo Horat. Sat. I. 5. 'ubi sedulus hospes Pœne arsit:' id est, domus hospitis. *Emmeness.*

Sigea] Duo sunt Trojæ promontoria, Rhœteum et Sigæum; quod dictum est propter Herculis taciturnitatem, qui prohibitus hospitio Laomedontis simulavit abscessum, et inde contra Trojam per silentium venit, quod σιγή. *Servius.*

Sigea] Significatur incendii magnitudo, cum in ipso horrore tenebrarum Sigææ undæ clare cernerentur ab illucente Trojano igne. Sigæi promontorii meminit Plinius IV. 11. et Strabo Geog. l. XIII. a quo promontorio hic freta dicuntur Sigæa: in VII. campi Sigæi, 'num Sigæis occumbere campis.' Idem Strabo eodem libro meminit urbis ejusdem nominis, ut cum ait, τὸ Σίγειον, κατεσπασμένη πόλις: *Sigæum, urbs diruta.* Cerda.

Freta lata relucent] Incendii magnitudinem voluit significare: non hoc quidem describere. *Lata* autem ideo, quia se angustiæ Pontici oris illic dilatant. *Servius.*

313 *Clamorque virum*] Sive qui cædebantur, sive qui cædebant. *Idem.*

Exoritur clamorque virum] Eo pertinet, quia dixit: 'Tum vero mani-

festa fides,' &c. Quantus autem fuit affectus Æneæ, qui nec somnio Hectoris admonitus, neque manifesta captivitate urbis deterritus, arma cepit? *Donatus.*

Clangor] Græcorum est. Nam κλαγγὴ dicitur. Illud sane sciendum est, quia morem tetigit expugnationis. Plerunque enim ad tubam evertunt civitates: sicut Albam Tullus Hostilius jussit everti. *Servius.*

314 *Amens*] Qui nec somniis credidi; nec rebus aspectis. Quamvis quidam sic exponant: *capio* non manibus interim, sed animo, nam intentio erat: ergo *capio*, placet mihi sumere. *Idem.*

Amens] Omnibus adversis, mente turbata, non in fugam, sed in arma convertitur. Et quærit manum sociorum, quibus arcem, amissis jam mœnibus, defendat. *Donatus.*

Arma capio] Sic et Græcis ὅπλα λαμβάνειν familiare. *German.*

Arma amens] Notetur anhelitus in iterata vocalis vastitate. Sic Æn. v. 'sale saxa sonabant.' Vide Scalig. IV. 48. *Taubmann.*

Sat rationis] Quoniam amens, ideo nec sat rationis: aut ostendere vult primam ei cogitationem fuisse de patria, sed subveniendi ei armis nullam fuisse rationem, ardente jam patria: quomodo enim incensam civitatem defenderet? *Servius.*

Nec sat rationis in armis] Non mirum est, me arma cepisse sine ratione: furor enim et ira mentem præcipitant hominum. Porro ad hunc locum Scal. III. 11. 'Acuit, inquit, eam fortitudinem in summa rerum trepidatione, atque desperatione, ita ut etiam exeat in audaciam: Arma amens capio, nec sat rationis in armis:' quippe solus: quo? quibus? neque dux, neque sub duce. Sperat tamen, proponitque sibi viri fortis factum: 'sed glomerare manum,' id est, cives ad bellum cogere: apponit consilium: 'et concurrere in arcem:' adjungit ferociam, quasi stimulum virorum fortium: 'furor iraque mentem Præcipitant.' Itaque concludit, 'pulchrumque mori succurrit in armis,' &c. Vide ibidem plura. *Taubm.*

315 *Bello*] Ad bellum. *Servius.*

Concurrere in arcem] Quod inde facile possit pugnari cum hostibus. *Idem.*

316 *Furor iraque mentem Præcipitant*] Potest quidem specialiter accipi, id est, mentem meam furor et ira præcipitaverunt: sed melius est generaliter: non mirum est, me arma cepisse sine ratione: furor enim et ira mentem præcipitant hominum. *Idem.*

317 *Pulchrumque mori*] Non erat spes victoriæ, sed armatus magis quam inermis, pulchram mortem ignominiosæ vitæ præponebat. *Donat.*

Succurrit] Ratio viri fortis, quid enim aliud a bono cive et forti, amissæ patriæ possit impendi: et *succurrit*, in animum venit. *Servius.*

318 *Ecce autem*] Adventu Panthi spem conceptam arcis defendendæ amittit. At ille non metu hostili deterritus erat, ut non ferret secum quicquid deorum in arce colebatur. Portabat enim sacra, et deos victos, ut ostenderet humanum auxilium adversus eam vim non fuisse necessarium, cui ipsi quoque dii resistere pro se non poterant. *Donatus.*

Elapsus] Verbum aptum his, qui vix evaserunt. *Servius.*

319 *Panthus Othryades*] Everso Ilio ab Hercule, et occiso Laomedonte, Priamus judicans vitio potius loci, quam ira deum calamitatem accidisse patriæ, misit Delphos filium Antenoris scitaturum, an eversum Ilium fas esset iisdem erigi fundamentis. Erat eo tempore Apollinis Delphici sacerdos Panthus, Othryadis filius, miranda pulchritudine: hunc filius Antenoris, ut dicitur, amore captus, rapuit, et Ilium perduxit, cujus injuriam Priamus volens

honore pensare, sacerdotem eum Apollinis fecit, ut quo honore insignis apud suos fuerat, eo apud alios non esset inferior. *Servius.*

Panthus] Panthum hunc magnæ apud Trojanos aucteritatis fuisse constat ex narratione Dictyis Bel. Trojan. l. II. ubi post longam Ulyssis orationem de componenda pace, primus omnium loquitur, deinde Antenor, mox seniores alii. Et Epig. l. v. dicitur Panthus Τρώων βουληφόρος: *Trojanorum consiliator.* Homer. Il. III. cum multos Trojanorum proceres constituat in portis Scæis bellum spectantes, post Priamum statim Panthum nominat, cum tamen ibi multorum et gravissimorum mentio fiat. *Cerda.*

Arcis Phœbique sacerdos] Aut subrogatum, intelligimus: aut, quod melius est, morem Romanum tangit: in Capitolio enim omnium deorum simulachra colebantur. Ut sit illius Apollinis sacerdos, qui in arce colebatur, non alterius, ideo addidit *arcis* quasi arcani: quia ipsum esse dicunt urbium conditorem: aut *arcis* Minervæ accipiamus. *Servius.*

320 *Sacra manu*] Quod Hector dixerat, 'Sacra suosque tibi commendat Troja penates.' *Idem.*

Sacra] Per *sacra* hic intelligo vittas, velamina, et alia quævis, quæ ad numina pertinent, nam tautologiam non concedam. *Cerda.*

Victosque deos] Qui egebant sacerdotis auxilio. Simul et Æneæ excusatur abscessus. *Servius.*

321 *Ipse trahit*] Id est, qui numina liberat, inter pietatem religionemque districtus: et est septima syllepsis. *Trahit* enim, licet ad nepotem pertineat, tamen et superiora concludit. *Servius.*

Nepotem trahit] Infra de Andromache: 'et avo puerum Astyanacta trahebat.' *German.*

Sacra manu, victosque deos, parvumque nepotem Ipse trahit] Sanctius *trahit* non vult referri ad superiora, sed supplendum *fert* vel *portat*, nempe manu. Eum vide p. 388. *Emmen.*

Cursu] Legitur et *cursum.* Serv.

Amens] A tutis exclusus, ad intuta fugiens, ostendebat plenam amentiam. *Donatus.*

Ad limina] Æneæ et religio laudatur, et virtus. *Servius.*

Ad litora] In Oblongo codice perveteri, et in Mediceo, et plerisque aliis *ad limina* legitur: quam lectionem Servius agnoscit. Attendendaque est Æneæ virtus, ad quem Sacerdos cum sacris et nepote parvulo confugeret. Eadem lectione sententia diversa, Donatus ait, *Cursuque amens ad limina tendit.*' Tutis exclusus ad intuta confugiens, plenam testabatur amentiam, quum eo fugiens, curreret, ubi cum ipsis diis potuisset incendi.' *Pierius.*

322 *Quo res summa loco, Panthu*] Respublica, id est, universus status quo loco positus: et bene civis utilis, de Repub. primum sollicitus est, sed hoc totum admirantis est, non interrogantis: et *Panthu* vocativus est Græcus. *Servius.*

Quo res summa] Interrogatio brevis, pro ratione temporis sumpta. Quæsita etiam pro persona fugientis, et pro ejus, qui licet adversa maturarent, tamen scire cupiebat. *Summa rerum* est bonorum et malorum. Concinna diffinitio, qua celerius exprimi possint adversa vel prospera. *Donatus.*

Quo res summa loco] Hic plenam locutionem habes, in qua tamen elegans ellipsis est, cum *summa* substantive sumitur. Corn. Nep. in Pelopida cap. 5. 'cujus belli cum ei summa esset data.' Vide Sanct. p. 335. Apposite Plaut. in Mercat. v. 4. 26. 'nam si istuc jus est, senecta ætate scortari senes, ubi loci res summa nostra est publica.' *Emmen.*

Panthu] Græca crasis, Πάνθοε, Πάνθου: ut et supra, ab Πάνθοος, Πανθοῦς.

Illud, *Quo res summa loco?* sumptum fortasse ab Ennio Ann. XVI. 'Quo res ipsa loco sese ostendatque jubetque. In Ennio legunt, *Quo ressapsa loco.* Vide uti Modicius cap. 7. arrepta ex hoc versu occasione damnet Homeri nimiam loquacitatem in mediis pugnis et bellandi ardore. *Cerda.*

Quam prendimus arcem] Cum tu eam relinquas: non enim plures erant arces. Unde admirantis est. *Prendimus* autem, occupamus. Et notanda simul orationis brevitas, quæ in periculis congruit. *Servius.*

Quam prendimus arcem] Arx est secunda defensio, ut evictis muris ipsa succedat. Recte ergo quæsitum, *quam prendimus arcem?* Intelligebat enim ex fuga Panthi, arcem captam, neque aliam præterea esse. *Donatus.*

Quam prendimus arcem] Admirantis verba sunt, immo increpantis, quare etiam *amens* dicitur: ac si dicat: quo nobis fugiendum, cum tu ad mare tendis, vel alio, arce, quæ in urbe una est tantum, relicta, loco urbis firmissimo et munitissimo: spes enim prima in muris solet esse, secunda in arce, cum hostis irrupit. Arx, interprete Asconio, vel *sedem tyranni* significat, vel *editum in civitate et munitiorem ad salutem civium locum:* inde enim *arx* ab *arcendo*, ut Servius Æn. I. 24. et Isidor. X. 9. *Emmeness.*

323 *Vix ea fatus*] Prædicanda artificiosa subtilitas poëtæ in respondendo. Iisdem enim verbis, et eadem brevitate, et instruxit inscium, et quæ summa esset rerum, perdocuit. Ille enim: 'Quo res summa loco, Panthu?' Hic: 'Venit summa dies et ineluctabile tempus,' quod luctando superari non potest. *Donatus.*

Vix ea fatus eram] Homer. Odyss. Π. οὔπω πᾶν εἴρητο ἔπος. *Cerda.*

Gemitu] Ut ostendat luctuosam rem se esse dicturum. *Servius.*

324 *Summa dies*] Ultima, aut suprema, ut 'supreme Jupiter.' *Dies* autem, si fœminino genere ponatur, tempus significat: ut, 'Quam nec longa dies:' si masculino vero, ipsum diem. Et de masculino genere tria observanda sunt: in qualitate, numero, adverbio. In qualitate, *serenus dies*, non *serena*. Numero: 'Bis quinos silet ille dies,' non *bis quinas*. Adverbio, *hoc die*, non *hac die*. Ceterum *diecula* nihil præjudicat: quia multa diminutiva recedunt a nominibus primæ positionis, ut *scutum, scutella: canis, canicula: rana, ranunculus.* Id.

Venit summa dies] Hunc locum Macrobius V. 1. copiosissimæ Orationis citat exemplum. Quis enim fons, inquit, quis torrens, quod mare tot fluctibus, quot Maro verbis hic inundavit? *Taubmann.*

Summa dies] In fœminino, pro temporis spatio, quod hic observatum a Marone Charisius notavit inst. Gramm. l. I. inde *diecula* apud Ter. And. IV. 2. 27. pro breviori tempore, ut Donatus: in masculino autem duodecim horarum tempus juxta Asconium. *Emmen.*

Ineluctabile] Quod nemo eluctari possit ut effugiat, cum decem annis luctati simus. *Servius.*

Ineluctabile tempus] Vide eum locum infra: 'Fortuna omnipotens, et ineluctabile fatum.' *German.*

325 *Dardaniæ*] Trojæ: aut a Dardano Jovis et Electræ filio, quem quidam ab Arcadia profectum venisse ad Phrygiam volunt: alii de Samothracia ad memorata loca venisse dicunt, qui ex nomine suo Dardanos populares appellavit: qui ex Samothracia Trojam penates dicitur detulisse, quos post secum Æneas ad Italiam vexit: nam et Samothraces horum penatium Antistites suos vocabant, qui postea a Romanis Salii appellati sunt: hi enim sacra penatium curabant; quos tamen penates, alii Apollinem et Neptunum volunt, alii hastatos esse, et in regia positos tradunt. Tusci penates Cererem, et

et Fortunam dicunt: aut
:undum Sallustium, 'A rege
rum Mida, qui Phrygiam
Servius.
s] Periit, quicquid apud nos
onatus.
s Troes, fuit Ilium] Plane ex
e Euripidis in Troad. sub
Andromaches ad Hecubam:
ἦμεν. 'Εκάβ. *βέβακεν ὄλβος,*
ola. German.
s Troës: fuit Ilium] Unde
hæc formula, disputat Poli-
ecell. cap. 88. Verbum *fuit*
e oppidis, quæ esse desie-
cet Salmas. Plin. exercit. p.
proverbium ab omnibus de-
a passim Græcis Tragicis
es. Ovid. Epist. Heroid. I.
ges est, ubi Troja fuit.' Met.
'Est, ubi Troja fuit, Phry-
raria tellus.' Propert. eleg.
lagni sæpe duces, magni ce-
yranni, Et Thebæ steterunt,
Troja fuit.' *Emmen.*

Gloria Teucrorum] Periit,
l apud nos floruit. *Donatus.*

erus Juppiter] Summæ ne-
s est, quoniam cum esset sa-
a convitia ruit deorum: quod
'irgilius, ne unquam tradat
Servius.

Invidiose dictum est, et ad
epitheton. Nam Juppiter æ-
omnibus; ut, 'Rex Juppiter
idem.' Hinc et paulo post,
os in Dardana suscitat arma,
qui æqualis esse consuevit. *Id.*

Nam in adversis etiam deos
ctamus. *Ferus.* Quia omni-
Græcos traductis, nihil nobis
ecit. *Donatus.*

Transtulit] Quasi dicat, Qui
s, quod Juppiter transtulit.

; Non ad Argos, id est, Græ-
in eam urbem. *Donatus.*

Dominantur] Non pugnant,
nte urbe, securi de victoria,
tur. *Idem.*

328 *Arduus*] Incultus: ut, 'Illi ardua cervix,' et ideo 'Demissum lapsi per funem.' *Servius.*

Mediis in mœnibus] Ubi arx fuerat. *Idem.*

Adstans] Pro *stans*: et est Prothesis. *Idem.*

329 *Fundit equus*] Homerus *ἱππόθεν ἐκχύμενοι.* Et ad voluntatem et ad multitudinem sonora, quasi adhuc descendant. *Idem.*

Fundit] Nam quamvis jam fudisset, tamen ex perturbatione animi, adhuc equum fundere armatos putabat. *Donatus.*

Fundit equus] Ita Petronius, 'Danai relaxant claustra, et effundunt viros.' *Cerda.*

Victor] Propositi effector: ut, 'Rapidusque rotis insistere victor.' *Serv.*

Miscet] Scilicet cædibus. *Idem.*

330 *Insultans*] Non dicit illis Græcos insultare, sed Sinonem, qui illis muros patefecerat dolis: et *insultare* est in alienum dolorem gaudere; *exultare* vero gaudere. *Servius.*

Insultans] Refert gratias; nam interventu ejus Trojani certabant illudere capto. *Donatus.*

Insultans] Hoc verbo signatur hostile gaudium, et præterea ludibrium, quo victi et prostrati afficiuntur. Florus de occiso C. Graccho III. 15. 'insultatum quoque mortis reliquiis.' Sic IV. 12. de insultatione barbarorum in cæde Variana, Phædr. I. 22. 'fortes indigne tuli insultare mihi.' Just. V. 5. 'At dux Lacedæmoniorum, rebus feliciter gestis, fortunæ hostium insultat.' *Emmeness.*

Bipatentibus adsunt] Quia geminæ sunt portæ. Et quidam *bipatentibus* præsumptum accipiunt, quia, *bi*, particula non præponitur, neque verbis, neque participiis; nemo enim *bipateo* et *bipatens*; sed proponitur appellationibus, ut *bipennis.* Servius.

Portis bipatentibus] Ostendit unam portam, quæ ingredientibus atque egredientibus in muris præparata fu-

erat: alteram, quæ, dirutis muris, fuerat patefacta, ut equi moles immensa posset induci. Per has portas dixerat poëta immissos hostes: ut, 'omnes Accipiunt socios, atque agmina conscia jungunt.' Verum Panthus eadem ratione adhuc immitti dicit. *Donatus.*

331 *Milia*] Subaudi *tot*, et est, ἀνακόλουθον. Nam dixit *quot*, cum non præmiserit *tot*. Et ita vel augendi gratia, vel perturbatus dixit, tantos esse Græcos, quanti olim venerint, quasi nemo perierit decennali bello, *Servius.*

Umquam] Pro quondam. *Idem.*

Umquam] Rectius per *u* scribi Dansquius monet. *Emmeness.*

332 *Obsedere*] Causa ponitur cur Æneas et Panthus fugere non possent. *Donatus.*

Obsedere alii telis, &c. Oppositi] In codicibus antiquis, Mediceo, et aliquot aliis legere est, *oppositis*, quippe *telis:* et ita etiam est in Donatiano codice. Invenio tamen *s* litteram superfluam sæpe alicujus dictionis fini adjectam, si præsertim dictio sequens ab eadem incipiat, dictantium celeritate librariis deceptis: verum hic nihil est, quod offendat, si *oppositis telis* legere, antiquis magna ex parte codicibus adstipulantibus, cuiquam visum fuerit. *Pierius.*

Angusta viarum] Angustas vias, id est, vicos: ut, 'Strata viarum.' *Serv.*

Angusta viarum] Sic Lucret. l. I. 'vera viai,' et noster Æn. I. 426. 'Strata viarum:' illic plura. *Emm.*

333 *Stat.*] Aut horret: ut, 'Stant lumina flamma:' aut *stat*, adstantibus in medio armatis tenetur. *Servius.*

Ferri acies] Bene addidit *ferri*, quia homonymum est *acies*, et multa significat, ut exercitus, ferri, oculorum. *Idem.*

Stat ferri acies] Sunt codices, in quibus legere est, *stat pernicies mucrone corusco:* quod quia nonnullis alienum a Virgiliana phrasi videbatur, eram dissimulaturus: verum Ti. Donati commentaria inci madverti hominem lectiona agnovisse, longa etiam adjec phrasi: ita enim est: 'sta cies: omnia adversa sunt, et desperationis cardinem ducta consistere in patria quisqu pernicie possit, nec saluti consulere.' Sed enim long placet, *stat ferri acies*, ut Servius et aures adprobant. *Pierius.*

334 *Stricta*] Nuda: und *stringere* dicimus. *Servius.*

Parata neci] Active, ad ne parandam. Scal. IV. 16. *Tau*

Vix] Modo ægre. *Servius.*

Primi] Vel in primo introi cati, vel periculo primi. *Ide*

335 *Cæco Marte*] Aut conf na, aut nocturna: aut e Martis est, cujus exitus ser certus est: aut quia cæcantu et agmina pugnantium. *Ide*

Cæco Marte resistunt] Vari cant. Ego nocturnum bellu ligo, quam explicationem loco Servius adhibet: et Ge τομαχοῦντες, ait, hoc est, *noctu.* Cerda.

336 *Othryadæ*] Patronym tivus; nam Panthus Othrya fuit. *Servius.*

Numine divum] Subandis est, mala injiciente desideri paullo post ait: 'Vadimus Danais, haud numine nostr ergo hoc esset, tamen omis lio, 'in flammas, et in arm *Idem.*

Numine divum] Nam sic su sus verbis Panthi, quasi dec mine sim afflatus. *Donatus.*

337 *Erinnys*] Impatienti hoc loco, quæ in furorem *Servius.*

Erinnys] Ita per *i* et *y* scri non *Erynnis*, quod ex Græci ἐριννὺς est, demonstrat Dans

[illegible] Emmeness.

338 *Fremitus*] Perturbatio. *Serv.*

Et sublatus] Ex. [illegible] *H.*

Clamor] Ergo ibi major erat cædes, unde mors facilior. *Donatus.*

Sublatus ad æthera clamor] Sic in XI. 'immensam sequitur ferit aurea clamor Sidera.' et in V. 'ferit æthera clamor Nauticus.' Statius Theb. III. 'it clamor ad auras Quantus Tyrrheni gemitus salis.' ibidem: 'rursus fragor intonat ingens Hortantum, et vasto subtervolat astra tumultu.' et Flac. Arg. VI. '*Æthera* ... lituum concentus adit.' *Cerda.*

339 *Addunt se socios*] Non dixit, quærro socios, sed *addunt se*, ut ipse ab illis videatur esse quæsitus. *Serv.*

Addunt se socios] Ne narratio multorum nominum, ex similitudine fiat odiosa, mirifice distinguit interpositione verborum: sed ordine: *Addunt se socios et lateri adglomerant nostro, oblati per lunam Ripheus, Iphitus, Hypanis, Dymas, et Coræbus per lunam.* Nam principium hujus noctis luna caruit, sequentia habuerunt. *Donat.*

Maximus armis Iphytus] In codicibus omnino plerisque, *armis* legitur. In aliquot vero aliis *maximus annis* habetur, quod inferiori sententiæ respondet: 'Quorum Iphytus ævo Jam gravior.' In nonnullis etiam ex his antiquioribus et hic et inferius, *Epytus*, scriptum est per *e* prima syllaba, et absque aspiratione. In aliquot *Ephytus* cum aspiratione. Sed *Iphytus* receptum magis. *Pierius.*

Æpitus] Nomen idem occurrit in posteris Æneæ; fuit enim quamvis ab hoc Maronis diversus, postea sic dictus filius Latini, pronepotis Ascanii, [illegible] Emmeness.

340 *Oblati per lunam*] [illegible] *Servius.*

Oblati per lunam] Qui superius illud [illegible] Lunæ accipiunt de Lunæ ortu, videant ne [illegible] capita implicare hoc exemplum. Sed adhuc aliqui ibi animadverterunt, non quidem ortum Lunæ, sed tempus illud, quo nondum illa orta: et tunc dicunt, illa silet. Sed hi quidem veris doctis divinare sunt visi: neque enim facile exemplum advocabitur, quo silentium Lunæ sic accipiatur, ut ipsi volunt. *Cerd.*

Oblati per lunam] Sic sublustri nocte visus est Euryalus, de quo Æn. IX. 373. Quid miramur hos ad splendorem lunæ cognitos, quum terram illuminante jam inde longius, præcipue armati, dignosci possunt? Videndus Apulejus Metam. l. VI. *Emmeness.*

341 *Adglomerant*] Adglomerantur; ut, 'Nox humida cælo Præcipitat.' *Servius.*

Adglomerant] Pro *adjungere*. A glomere dictum teste Non. Marcello. Verbum activum pro passivo sumi vult Vechnerus Hellenol. sed subaudiri potest accusativus, qui aliis in locis huic additus est verbo, ut Æn. IX. 539. 'Dum se glomerant.' *Emm.*

Coræbus Mygdonides] Hic filius Mygdones et Anaximenæ fuit. Ergo patronymicum. Nam si gentis esset, *Mygdonius* diceretur. Nullius enim gentis nomen in *des* exit. Hunc autem Coræbum stultum inducit Euphorion, quem et Virgilius sequitur, dans ei, 'Dolus an virtus quis in hoste requirat?' Quum sit turpis dolo quæsita victoria. *Servius.*

Coræbus] Poëta Homericos versus convertit, qui sunt Il. XIII. de Othryoneo. Ὅς ῥα νέον πολέμοιο μετὰ κλέος εἰληλούθει. Ἤτεε δὲ Πριάμοιο

θυγατρῶν εἶδος ἀρίστην, Κασσάνδρην, ἀνάεδνον· ὑπέσχετο δὲ μέγα ἔργον, Ἐκ Τροίης ἀέκοντας ἀπωσέμεν υἷας Ἀχαιῶν. Scribit Zenobius hunc Corœbum procerum fuisse corpore, sed ita vecordem, ut undas maris numeraret, quod commeminere Parrhas. Eryt. Eras. Eustath. in Odyss. IX. hunc εὐήθη vocat, *stultum*. Ælian. Var. Hist. XIII. 15. inter homines ἀνοητάτους, *admodum fatuos*, meminit quoque Corœbi: καὶ Κόροιβον δὲ, καὶ Μελιτίδην, καὶ ἐκείνους ἀνοητάτους φασίν: *Corœbum, et Melitiadem fuisse hebetissimi ingenii memoriæ proditum est.* Aristides in 2. Platonica illum opponit Palamedi, signans Palamedem fuisse sapientissimum, Corœbum stultissimum. Hanc esse ejus mentem satis liquet ex aliis, quos opponit: adi adagium, ἠλιθιώτερος Κοροίβου: *stultior Corœbo.* Hunc interfectum a Diomede Calaber scribit l. XIII. *Cerda.*

Juvenisque Corœbus] Hos versus cum Homericis contendit Scal. v. 3. *Taub.*

342 *Mygdonides*] Paus. Phocens. Κόροιβος ὁ Μύγδονος: *Corœbus filius Mygdonis.* Dubitant merito docti, an hic Corœbus idem sit, qui dictus Homero *Othryoneus;* nam quæ huic Græcus, Corœbo dat Virgilius: sed hostis, a quo extremum fatum, contrarium indicat; nam Homericus ab Idomeneo occiditur, Corœbus a Diomede: Virgilius enim nihil signate, tantum ait infra, illum cecidisse in tumultu. *Cerda.*

Illis ad Trojam] Deest *qui.* Serv.

Illis ad Trojam forte diebus Venerat] In Mediceo et codicibus antiquis plerisque omnibus, absque relativo *qui* legere est, *illis ad Trojam forte diebus venerat:* quæ loquendi figura etiam alibi est apud Virgilium, relativo præterito: ut, 'Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni:' subintelligitur, *quam* scilicet Tyrii coloni tenuere. *Pierius.*

Illis ad Trojam forte diebus Venerat] Paus. Phocens. ἀφίκετο μὲν δὴ ἐπὶ τὸν Κασσάνδρας ὁ Κόροιβος γάμον: *Venit Corœbus ad Cassandræ nuptias.* Paria ferme invenies in Calabro l. I. eo loci, quo Evenor interficitur, qui ad Trojam tunc venerat. Est vero locus Poëtæ notandus: nondum Corœbus Cassandram, imo nunquam duxit, et tamen *gener* dicitur. Itaque satis destinatio ad nuptias, ut quis dicatur gener. Habetur l. IV. §. affines. D. de gradibus: 'gener, filiæ nostræ vir, sed et sponsus filiæ eo nomine continetur.' *Cerda.*

343 *Insano amore*] Aut perpetuum epitheton amoris est, ut, 'Nunc insanus amor:' aut *insano, magno,* ut, 'Insano juvat indulgere labori:' aut *insano,* quia belli tempore amabat Chorœbus. *Servius.*

344 *Et gener*] *Gener* dicitur et qui est, et qui esse vult; ut hic indicat locus, vel certe secundum spem illius: neque enim jam: nam ideo subjunxit *sponsæ:* sic dicitur etiam maritus: unde est, 'Quos ego sum totiens jam dedignata maritos.' *Idem.*

Auxilium Priamo] Eustath. in Odyss. IX. de Corœbo ait, ὕστατον τῶν ἐπικούρων ἀφικόμενον τῷ Πριάμῳ: *Venisse Priamo ultimum auxiliatorem.* Proprie autem *auxilium* datur Corœbo: auxilia enim sociorum erant: auxiliarius miles, et legionarius directe oppositi: ille e sociis, hic Romanus. *Cerda.*

345 *Infelix*] Quem mox manebat interitus, vel infelix causæ suæ, vel qui sponsam non audierit. *Servius.*

Præcepta] Propter illud, 'Tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris.' *Idem.*

Furentis] Vaticinantis. *Idem.*

Sponsæ præcepta furentis] Ἔνθεον: et Hom. Il. Δ. οὐ γ' ὅγ' ἄνευθε θεῶν τάδε μαίνεται. Nimirum et Eurip. Cassandram βάκχην vocat, *vatem divino furore afflatam;* ut infra Sibyllam 'insanam vatem,' quam et bacchari dicit Virgilius secutus Euripidem: infra item Æn. X. 'Cassandræ furiis impulsus.' *Germanus.*

347 *Confertos*] Quamvis *consertos* in codicibus aliquot antiquis habeatur, ex codice tamen Mediceo, et ex Longobardico, atque ex aliquot aliis, neque non ex Donatiano exemplari, et Arusiano, *confertos* legerim; eo significato, quo apud Sallustium legitur, 'Catilina memor generis, atque pristinæ suæ dignitatis in confertissimos hostes incurrit:' et ita apud alios frequentissime. *Pierius.*

348 *Incipio super his*] His incipio, id est, verbis. *Super* autem, insuper: quia jam audebant: unde paulo post, 'Furor additus.' *Servius.*

Juvenes, fortissima frustra] Ordo talis est: Juvenes, fortissima pectora, frustra succurritis urbi incensæ; quia excesserunt omnes dii. Unde si vobis cupido certa est me sequi audentem extrema, 'moriamur, et in media arma ruamus.' Alii *sequi*, pro sequendi accipiunt. Obscuritatem autem facit hoc loco et synchesis, id est, hyperbati longa confusio, et est falsa lectio. Nam multi *Audendi* legunt, multi *Audentis*. Sed neutrum procedit. Ergo *Audentem* legendum est. *Idem.*

Juvenes] Ordo est: Juvenes, fortissima pectora, quæ sit rebus fortuna videtis. Excessere omnes, adytis arisque relictis Dii, quibus imperium hoc steterat: frustra succurritis urbi incensæ. Si vobis audendi extrema cupido, eamus et moriamur, et in media arma ruamus. Una salus victis nullam sperare salutem. Ergo juvenes fortes estis, et prompti: sed auxilium vestrum incensæ urbi quid proderit? sed una est salus victis, si salutem, quam tueri non possunt, desperando contemnant. *Donatus.*

349 *Si vobis audentem extrema cupido est Certa sequi*] Donatus *audendi extrema* videtur agnoscere, et in ordinatione sensus ita digerit structuram: *Si vobis audendi extrema cupido.* Sed enim exemplaria vetera pene omnia *audentem* legunt: ut animositatis laus Æneæ præcipue deferatur: *audentem* quidem prius etiam in Mediceo scriptum fuit: inde aliena manu et atramento, *audendi* gerundii voce factum. *Pierius.*

Audentem] Hic non tam capio θαῤῥαλέον, quam θρασὺν, quia audacia ista tota ad temeritatem: ità eo signate Poëta *audentem extrema.* Ideo de Atheniensi illo, qui quinquaginta tyrannos Athenis expulit, quique dictus Θρασύβουλος, Scholiastes Aristophanis in Plut. ὁ δὲ Θρασύβουλος ἄνους, ob temeritatem. Sed quidem Poëta, Æneæ sui studiosus, abstinuit a temeritate contentus descripsisse. Hinc illustrabis infinita loca Poëtarum, qui una cum audacia conjungunt aliquid, quo temeritatem indicent. *Cerda.*

351 *Excessere*] Quia ante expugnationem evocabantur ab hostibus numina, propter vitanda sacrilegia. Inde est, quod Romani celatum esse voluerunt, in cujus dei tutela Urbs Roma sit, et jure Pontificum cautum est, ne suis nominibus dii Romani appellarentur, ne exaugurari possint. Et in Capitolio fuit clypeus consecratus, cui scriptum erat: GENIO URBIS ROMÆ SIVE MAS SIVE FŒMINA. Et Pontifices ita precabantur: 'Jupiter optime maxime, sive quo alio nomine te appellari volueris.' Quin et ipse Virg. ait, 'Sequimur te, sancte deorum, Quisquis es.' *Serv.*

Excessere omnes adytis] Hi versus sapere videntur priscorum ritus et superstitionem; qui in urbium obsidione, ne θεομαχεῖν viderentur, antequam machinas ullas muris admoverent, conceptis carminibus deos tutelares φυλακτῆρας mitigare et evocare solebant. Vide autem de sacrorum evocatione, et qualiter olim fieri sit solita, Macrob. Saturnal. III. 8. *Ger.*

Excessere omnes adytis] Ita Corn. Tacitus, de obsidione Hierosolymorum Histor. l. v. 'Expassæ repente delubri fores, et audita major humana

vox, Excedere deos: simul ingens motus excedentium.' Nam proditum est antiquis, cum Troja excidio propinqua esset, visos esse deos e suis templis sua exportare simulacra. Ita Sophocles in Fabula *simulacriferis*, induxit deos suis humeris sua gerentes simulacra. Et Æschylus aperte dicit, urbes, quæ capiantur, a suis diis, hominum opinione, deseri. Sic cum Alexander M. Tyrum obsideret, multis Tyriorum visus est in somnis Apollo dicere, se ad Alexandrum abire; non enim sibi placere, quæ in civitate fierent. Servius autem et Macrob. III. 9. et V. 22. hoc de *Evocatione* illa deorum tutelarium, quæ solemni carmine fiebat, interpretantur. De qua Plutarch. ἐν ῥωμαϊκοῖς, et Livius l. v. et Servius Fuld. Quod tamen Turnebo XIV. 15. et Mureto Var. Lect. v. 19. præ illo altero minus placet. Vere etiam Petr. Arbiter in Halosi Ilii: 'Peritura Troja perdidit primum deos.' *Taubmann.*

Excessere, &c.] Explanata satis hæc sententia. Faciunt huc illa Silii Ital. XII. 516. 'ut Palatia cernas Et denigrantem Tarpeja sede Tonantem:' pro quo Modius Not. Antiq. lect. Epist. 38. *demigrantem* recte legit: idem etiam l. II. 'Et jam damnata cessit Carthagine Mavors.' *Emmen.*

352 *Quibus*] Subaudis auxiliantibus, vel per quos stetit. *Servius.*

353 *Moriamur, et in media arma ruamus*] Ὕστερον πρότερον. Nam ante est in arma ruere et sic mori. Bene tamen *moriamur*, opportuniore loco posuit: ante enim dixerat, 'Quæ sit rebus fortuna videtis.' *Idem.*

Moriamur] *An*, expeditum est: tum autem brevisyllabis ac paucisyllabis, *et in media arma ruamus.* Vide Scalig. IV. 48. et Pont. in *Actio.* Taubmann.

354 *Una salus victis, nullam sperare salutem*] Plerumque desperatione robur augetur, ut Statius: 'Est ubi dat vires nimius timor.' Item scimus mortem captivitatis esse remedium. Hoc ergo suadet, ut aut desperatione vincant, aut vitetur morte captivitas. *Servius.*

Salus] Nunc remedium. *Idem.*

Nullam sperare salutem] Mira efficacia. Video enim coram desperatæ vitæ viros fortes esse et animos prodigos, ut animam ne amittant. *Æn.* XII. 'Usque adeone mori miserum est?' Scalig. III. 26. Ita et Vegetius III. 21. 'Libenter cupit commori, qui sine dubio scit se moriturum,' &c. *Taubmann.*

Nullam sperare salutem] Ita hos Æneas, ut apud Justinum Leonidas II. 12. suos firmabat, 'ut ire se paratos ad moriendum animo scirent et meminissent, qualitercunque præliantibus cadendum esse.' Tale quibus sedet consilium, et quisquis ita contemsit suam vitam, is alienæ dominus est, teste Seneca Epist. 4. Quare cum desperatis non pugnandum rationem dabit Florus II. 8. et Petr. Victor. XXIII. 11. nam ut Stat. Theb. l. I. 'dat stimulos animo vis mœsta timoris.' *Emmeness.*

355 *Lupi ceu*] Ad ferocitatem pertinet. Ordo tamen est, ceu lupi; et est hoc dictum ab exemplo. Sane apud veteres *lupus* promiscuum erat; ut Ennius, 'Lupus femina fœta repente.' Et bene belli negotium lupo comparavit, qui est in tutela Martis dei bellici. *Servius.*

Inde, lupi ceu] Mira comparatio. Lupus enim improbus et sævus est, et in prædam intentus, præsertim cum catulos habet: cui quidem aptissimæ tenebræ sunt ad complendas insidias: sic et nos auxilio unico noctis, in hostes ferebamur. *Donatus.*

Lupi ceu] Hanc comparationem cum Homerica comparat Scal. v. 3. Efficax est, *lupi raptores; (ἅρπαγες* et ἁρπακταί:) non tamen dices in recto singulari *raptor*, IV. 16. Et locus; 'atra in nebula.' Et modus dicendi, 'rabies improba ventris,' plus quam

Et, *exegit*. Et, *cæcos*, id est, s cujuscunque periculi. Pul- vero Epiphonema, 'catulique Faucibus exspectant siccis:' n recordatione parentum rabies r. Vide et Cælium XXVII. 18. um.

i ceu] Hac comparatione sa- tus Homer. Il. IV. λύκοι ὣς tan- pi ceu, nulla addita narratione: aliquid jam additum: λύκοι ὣς lupi ceu Ruebant. In XVI. ple- ne cecinit: λύκοι ὣς ὠμοφάγοι, περὶ φρεσὶν ἄσπετος ἀλκή: lupi udivori, quibusque circa mentes num robur. Et plura, quæ se- r uberrime. Adi Scalig. ubi nat utrumque vatem, et Lati- t assolet, victoriam concedit. comparatione usus Plato de . III. εἰ πολέμιος, ὥσπερ λύκος, ἐπὶ ' τις ἴοι: si hostis, tanquam lu- lle invadat. Cerda.

Raptores] Ab actu. *Servius.*

tores] Ἅρπαγες et ἁρπακταὶ Græ- vid. Metam. X. 540. 'raptores- pos,' &c. Phædr. fab. I. 1. nem fauce improba incitatum.' pe cum alendi sunt catuli, qui hic faucibus exspectare dicun- Optime omnium Longus pastor. porum naturam depingit: Λύ- τρέφουσα σκύμνους νέους, ἐκ τῶν ν ἀγρῶν ἐξ ἄλλων ποιμνίων ἥρπα- λλῆς τροφῆς ἐς ἀνατροφὴν τῶν ν δεομένη. *Emmeness.*

s in nebula] Ab occasione: vel nocti comparavit. *Servius.*

s in nebula] Tempus, quo auda- lupi, et signate ad rem Troja- noctu enim fiebat invasio hæc. r. quoque Il. X. Βάν ῥ' ἴμεν, ὥστε ῶω, διὰ νύκτα μέλαιναν: Per- ut ire velut leones duo per noctem . Cerda.

ubs ventris] A necessitate, et uplici; una, 'quos improba s Exegit cæcos rabies;' altera, ique relicti Faucibus expec- *Servius.*

357 *Exegit*] Exclusit, de latebris scilicet: ut Terentius, 'Spectandæ an exigendæ sint vobis prius.' *Idem.*

Exegit cæcos] Extraxit e latibulis securos cujuscunque periculi: sic ex- plicat *cæcos* Jul. Scal. Verbum *exe- git* vim signat, inest enim imperium quoddam in fame. Claudian. apte in Ruf. 'imperiosa fames.' Homer. Odyss. VI. κέλεται γαστήρ: *imperat venter*. Cerda.

Rabies] Non fames, quod commu- ne, sed *rabies*. Oppian. Pisc. II. ἀτέλεστον λύσσαν ἀεὶ βεβρωστὺν ἀναιδεῖ γαστρὶ φυλάσσει: *inexpletam Rabiem semper voracem impudente ventre servat.* Non abit Juven. sat. XIX. qui 'vacui ventris furorem.' Ipse Poëta in l. IX. 'rabiem edendi' dixit: et Ovid. Met. VIII. 'ardorem edendi,' et 'alti voraginem ventris.' Rittersh. in Opp. *Idem.*

Catuli] Hoc ad liberos et conjuges pertinet. Sane *catuli*, non solum ca- num, sed et serpentum, ut, 'Catulos tectis, aut ova reponit.' Plautus etiam suum, 'Et ego te conculcabo ut sues catulos suos.' *Servius.*

Relicti] Deserti et destituti; ut, 'Cui pauca relicti Jugera ruris.' *Id.*

358 *Faucibus exspectant siccis*] Nimia cupiditate aperiuntur. *Idem.*

Faucibus expectant siccis] Scientis- sime; nam qui servant jejunium, quo- cunque id fiat tempore, siti præcipue infestari, quam fame consueverunt: id quisque experimento discit, et ra- tionem Plutarch. suggerit Sympos. l. VI. Nam tametsi humanum corpus compactum sit ex elementorum qua- litatibus quatuor, una tamen, quæ vel sola, vel omnium maxime viget, com- modumque semper alimentum depos- cit, calor est. Sic illustrat Poëtam Rhod. XXVII. 18. plura ille. *Cerda.*

359 *Mediæque tenemus Urbis iter*] Hoc ad audaciam pertinet, et contra ubi de timore agit: 'Namque avia cursu Dum sequor et nota excedo regione viarum.' *Servius.*

360 *Cava umbra*] Bonum epitheton. Naturale enim est, ut obscurum sit omne concavum: vel *cava*, inani, et hinc apparet occidisse jam lunam. Nam ideo et Androgeos falsus est. *Idem.*

Cava umbra] Pro inani, ut Turneb. XII. 5. quod non est solidum: sic noster l. VI. 'Nox atra cava circumvolat umbra.' Stat. Thebaid. 'Cœloque cavam nox induit umbram.' *Emmeness.*

361 *Quis*] Etiam Græcorum: ut, 'quis talia fando.' Et bene interrupta narratione exclamavit, ut affectum moveret. *Servius.*

Quis cladem illius noctis] Ut supra, 'quis talia fando Myrmidonum Dolopumve, aut duri miles Ulyssi.' *Donatus.*

Quis funera fando explicet] Est hoc, quod Demosthenes de falsa legatione dixit ὅλως δὲ, οὐδ' ἂν εἷς ἐφικέσθαι δύναιτο τῷ λόγῳ τῶν ἐκεῖ κακῶν νῦν ὄντων: *Nemo verbis assequi possit ea mala, quæ nunc illic sunt.* Quod Aristides περὶ ὁμονοίας, φυγὰς καὶ σφαγὰς οὐδ' ἂν εἷς λέγων ἐφίκετο: *Nemo queat verbis consequi exilia et cædes:* et in Rhodiaca ait, nullum esse tam validum sermonem, qui possit rem exsequi, λόγον ἰσχυρόν: et infra pari filo: τίς γὰρ ἂν τὰς συμφορὰς εἴποι πρὸς ἀξίαν τὰς καινὰς, καὶ ἀτόπους, καὶ πέρα πάσης κακῶν φθορᾶς γεγονυίας: *Quis posset digne explicari recentes, et deformes clades, et omni calamitatis genere majores.* Quod Cedrenus, ποῖος ἱκανὸς λόγος ἐξειπεῖν τὸ πλῆθος τῶν ἀναιρεθέντων: *Quis satis dignus sermo narret multitudinem occisorum.* Quod Silius l. V. 'Quis Deus, o Musæ, paribus tot funera verbis Evolvat,' &c. *Cerda.*

362 *Lacrimis æquare labores*] Hypallage, pro, laboribus æquare lachrymas; ut, 'Dare classibus austros.' *Servius.*

Aut possit lacrimis æquare labores] Lascivit sæpe hac occasione Aristides. Nam in 2. Leuctrica, οὐκ οἶδα εἰ ἀδακρυτὶ ταῦτα διεξιὼν ἀρκέσω: et Orat. περὶ ὁμονοίας. ἃ μηδ' αὐτὸν ἔστ' ἀδακρυτί: et in Rhodiac. ὅστις (præcessit λόγος) ἂν ἀξίως καταθρηνήσει τὰ παρόντα: et post multa: ποῖοι ταῦτα πατρῷοι καταθρηνήσουσιν ἀξίᾳ τῇ φωνῇ; Dicit in his omnibus, nullas tam uberes lacrymas, nullum tam validum ploratum, quibus possent digne mala recenseri, neminemque esse, *qui pro rerum atrocitate deplorare tantas calamitates queat.* Verba sunt Tullii Philipp. XI. Tragice quoque Nazianzenus orat. 22. τίς ἂν τὰ τότε κακὰ πρὸς ἀξίαν ἐκτραγῳδήσειεν; *Quis temporis illius mala pro dignitate queat deplorare?* In voce *æquare* habuit Virgilius imitatorem Statium l. IV. 'Quis numerum ferri, gentesque et robora dicto Æquarit mortale sonans?' Et Plinium alterum epistol. l. VIII. 'una sed maxima difficultas, quod hæc æquare dicendo, arduum.' *Cerda.*

363 *Urbs antiqua*] Vel nobilis: vel quia duobus millibus octingentis annis regnasse affirmatur: et quod sit *antiqua*, ipse subjunxit, 'Multos dominata per annos.' Sane hoc dolentis est, non narrantis. *Servius.*

Urbs antiqua] Dolet quod periit patria. *Donatus.*

364 *Sternuntur inertia passim*] Aut non repugnantia; ut, 'pecora inter inertia votis Optat aprum.' Aut inertia dum occiduntur; ut, 'Imbellem avertis Romanis arcibus Indum:' hoc est, avertendo ostendis imbellem. Aut per somnum inertia. *Servius.*

Perque vias sternuntur passim] Sic Apulejus Met. l. IV. 'passim per plateas cerneres plurima jacere semivivorum corporum ferina naufragia.' *Emmeness.*

365 *Relligiosa*] Gradatim ascendit, vias, domos, templa: videtur enim et de diis invidiam facere, qui templa sua violari cadaveribus passi sunt. Sane *religiosus*, et homo dicitur attentus ad religionem, et locus, qui divinum cultum et venerationem me-

retur. Ergo *religiosa*, religionis plena. Significat etiam metum. *Relligio* scribi debet propter metri necessitatem. *Servius.*

366 *Nec soli*] Excusantur Trojani: hoc tamen ad victoriam non poterat esse, sed erat ad solatium. *Donatus.*

Pœnas dant] Moriuntur indigne: hoc enim proprie significat: ut, 'Heu nimium virgo, nimium crudele luisti Supplicium.' Item, 'Nunc pereat, Teucrisque suo det sanguine pœnas.' *Servius.*

367 *Quondam*] Hic præteriti temporis est. *Idem.*

Redit in præcordia virtus] Atque ait Horatius, 'Nec vera virtus cum semel excidit, Curat reponi deterioribus.' Sed sententiæ non semper generales sunt: sed interdum pro negotiorum qualitate formantur. *Idem.*

Victis redit in præcordia virtus] Πάλιν ἡ θρασύτης ξυναγείρεται, Plato in Charm. ἀνεθάῤῥησά τε καί μοι κατὰ σμικρὸν πάλιν ἡ θρασύτης ξυνηγείρετο, καὶ ἀνεζωπυρούμην. *Germanus.*

368 *Victoresque cadunt Danai*] Generaliter dixit *victores*, et ad fortunam partis retulit, quæ vincebat, neque enim victores erant, qui cadebant. *Servius.*

Crudelis ubique Luctus, ubique pavor] Aut utrobique, id est, et apud Græcos, et apud Trojanos; aut *ubique*, per totam civitatem. *Idem.*

369 *Plurima mortis imago*] Aut definitio timoris est, aut varietas mortis ostenditur hic, id est, gladio, igni, ruina. Alii intelligunt *plurima mortis imago*, aut frequentissima, aut præsentissima. *Servius.*

Mortis imago] Veteres aliquot codices, *noctis imago* legunt: sed *mortis* omnino melius judicio doctorum habetur. *Pierius.*

371 *Androgeos*] Græca est et Attica declinatio. Unde est, 'In foribus lethum Androgeo.' *Servius.*

Androgeus] Per *os* et *us* legi, vetera Maronis exemplaria testantur cum Mediceo, ut Dausquius. *Emmeness.*

Androgeus] Vetera exemplaria pleraque cum Mediceo *Androgeus* idiomate Latino scribunt. In quo Tritimemeris observanda, ut: 'Pectoribus inhians spirantia consulit exta.' Qui vero syllabæ timuerunt, *Androgeos*, per ω magnum Atticorum more scribere maluerunt: quod etiam, nulla cogente necessitate, inferius factum, 'Haud secus Androgeos visu tremefactus abibat.' Alii satis imperite *se* pronomen intrusere superfluum, *Androgeus se offert nobis:* obliti pronomen id paulo supra positum. Nonnullis autem tanta fuit Græcitatis cura, ut alibi genitivum etiam eadem Atticorum scriptione scribendum curarent, ut eo loco: 'Comantem Androgeo galeam:' Sosipatro Carisio reclamante: de quo, loco suo dicetur. *Pierius.*

372 *Verbis compellat amicis*] Sæpe Homerus, μειλιχίοις ἐπέεσσι. Itaque *mellitum* Græcorum reddes ex magistro *amicum*. Verbum *compello* sedem habet in lenociniis, et inde ad amicos traductum. Ulpianus l. xv. de injuriis et famosis libellis: 'Appellare est blanda oratione alterius pudicitiam attentare.' Sed de hoc jam supra in hoc libro. *Cerda.*

373 *Viri*] Increpantis est, ut solet in milites dici. *Servius.*

Sera Segnities] Quæ seros facit, id est, tardos: ut, 'Mors pallida.' Sane *segnities* juxta antiquos dictum est, nam modo *segnitia* dicitur; *segnis* autem est proprie frigidus, sine igni, ut *securus* sine cura; *sedulus* sine dolo. *Id.*

374 *Alii rapiunt incensa*] Observat militarem disciplinam, quæ est ut primum victoria gloriaque obtineatur, deinde in prædam eatur. Ait igitur Androgeos, jam bellum confecimus, nos, qui prædam egimus de hostibus victis. *Donatus.*

Feruntque Pergama] Ἐμφατικῶς. Quasi ipsam funditus civitatem in victoriam suam transferunt: ut, 'Ilium in Italiam portans victosque penates.' *Servius.*

Feruntque Pergama] Ἄγουσι καὶ φέρουσι. Habet speciem Adagii. *Taubm.*

376 *Itis*] Pro venitis: ut e contra Terentius, 'Nisi ego ad mercatum venio:' pro eo. *Servius.*

Itis] Sic Stat. Thebaid. l. VII. 'longo docet agmine Grajos Ire duces.' Sic ἔρχομαι apud Homer. Iliad. B. 457. Quanti sit momenti in ipso ardore pugnæ cohortatio P. Victor. XXXV. 15. docet, ubi hujus imprudentiæ meminit. *Emmeness.*

377 *Fida satis*] Bene addidit *fida*, ut ostenderet symbolum, quo utebantur in bello. Ergo non dixit *fidelia*, sed quæ ad fidem habendam pellicere non possent. *Servius.*

Neque enim responsa dabantur Fida satis] Hunc locum et sententiam sic imitatur Statius Theb. l. II. 'Ac prior, inde viro: quidve occultatis in armis, Non humili terrore rogat: nec reddita contra. Vox, fidamque negant suspecta silentia pacem.' *Cerda.*

Medios] Manifestos; ut, 'Medioque ex hoste recepi.' Ordo autem est: sensit in medios hostes se esse delapsum. Ergo *delapsus* nominativum pro accusativo posuit: ut Horat. 'Vir bonus et sapiens dignis ait esse paratus,' pro, ait se dignis paratum esse. *Servius.*

Sensit medios delapsus in hostis] Ut missam faciam lectionem, *dilapsus ad hostis* quæ minime placet, in antiquis Prisciani codicibus hoc non uno loco citato versu legere est, *medios illapsus in hostis:* pro, se illapsum esse: quod ideo placet, quia *dilapsus* contrarium habere significatum videretur: quippe aut effugere, aut in diversas partis labi. Sunt, qui per *e*, *delapsus* legant, non sane impropric, ut in Carisiano habetur codice, dicente eo soloecismum hic esse transmutatione per casum in participiis. Nam et is nominativum agnoscit pro accusativo. *Pierius.*

Delapsus] Hellenismus, pro, *se delapsum.* Græce diceretur, ᾐσθάνετο πεσών. Ita Plaut. Asin. III. 3. 'Quas hodie adolescens diabolus ipsi daturus dixit.' Propert. el. III. 4. 'Jurabo et bis sex integer esse dies.' Ovidius Metam. XIII. 'sed enim quia rettulit Ajax Esse Jovis pronepos.' Catullus: 'Ait fuisse navium celerrimus.' Lips. Antiq. Lect. II. 7. *Medios* autem, est manifestos: ut, 'Quanquam in media jam morte tenetur.' *Taubm.*

Delapsus] Talis Græcismus apud Horat. od. I. 2. 'patiens vocari Cæsaris ultor.' Ad quem locum plura Lambinus: et unus, qui instar omnium est, Vechnerus consulendus I. 8. qui verba Maronis hoc illustrat exemplo ᾐσθάνετο πεπτωκὼς pro πεπτωκέναι. *Emmeness.*

378 *Retroque repressit*] Aut *retro* vacat, aut in *repressit*, *re*, vacat. Sed veteres *retro repressit* dicebant, ut, 'Nec nos obniti contra.' *Servius.*

Retroque pedem] Hoc Græci, ἀναστρέφειν, ἀναχωρεῖν, ἐπὶ πόδα ἀναχάζεσθαι. *Cerda.*

379 *Aspris*] Synæresis est, ut, *compostus.* Servius.

Inprovisum aspris, &c.] Sumptum ab Homer. Il. III. ubi historiam de Paride adductam hæc sequitur comparatio: Ὡς δ' ὅτε τίς τε δράκοντα ἰδὼν παλίνορσος ἀπέστη Οὔρεος ἐν βήσσῃς, ὑπό τε τρόμος ἔλλαβε γυῖα, Ἂψ τ' ἀνεχώρησεν, ὦχρός τέ μιν εἷλε παρειάς. Quod Latini *improvisum*, Græci ἀπροϊδής. Ad Virg. aspiravit Papinius Theb. l. II. 'Tacito sub pectore dudum Ignea corda fremunt: jacto velut aspera saxo Quominus erigitur serpens.' Et Juvenalis Sat. I. 'Pallent, ut nudis pressit qui calcibus anguem.' *Cerda.*

Pressit] Græcus quidam, ὄφεις πατεῖν. Habet similitudinem cum hac re adagium illud, 'Archilochum calcasti.' Adi Junium Cent. I. adag. 73. Non inepte huc trahas illud Hor. od. III. 27. 'Rumpat et serpens iter institutum,' &c. *Idem.*

Anguem] Καταχρηστικῶς: Homer. δράκοντα dixit. *Servius.*

380 *Humi nitens*] Incedens per hu-

et est adverbium. *Idem.*
dus] Vel pavens, vel festinans.

Haud secus] Non aliter: diceteres, *secus* et *juxta*; unde et pus. Idem.
it] Bene imperfecto usus est, im *abiit*. Servius.
Circumfundimur] In codicibus se veteribus legas, *circumfun-* quod minime displicet, quum dim legerim apud Ti. Dona- *Irruimus*, inquit, *densis et cir-* *limus armis*, hoc est, in circu- idimus, atque universos occi- *Pierius.*
Ignaroeque loci] Palantes, et umstantiis ostendit, a paucis potuisse superari. Ordo est, sternimus. *Servius.*
Adspirat] Favet; ut 'Adspi- uræ in noctem.' Unde et *fa-* ra dicitur: ut, 'Gaudens po- us auris.' *Idem.*
irat] Sic Ovid. in princ. l. I. .'Di, cœptis Adspirate meis:' lum nauticum: ita *aura* pro : vide Salmas. ad Hist. Aug. p. 2. vol. 584. Phædr. f. v. 8. :aptus frivola.' *Emmeness.*
s] Quæ postea non fuit. *Serv.*
Successu exsultans] Fœlicitate: st stultitiæ. *Idem.*
a hic successu exsultans] In Me- it antiquis codicibus pene om- ordo numerusque dictionum et: *atque hic successu exsultans* que *hic exsultans successu.* U- e judicio meo æque auribus ditur. *Pierius.*
Quæ prima, inquit, fortuna] Non ima, sed *qua primum.* Est au- ypallage; ut, 'Ibant obscuri b nocte:' pro ipsi soli. Quæ ornatus caussa: ut, 'Pars in iecant:' sed necessitatis. *Serv.*
una] Bene *fortuna*, neque enim o Androgeos occisus est. *Idem.*
tis] Efficax adhortatio. *Idem.*
Dextra] Vel fortuna dextra, anctrix, propitia: ut læva, contraria: aut dextra, ad manum referendum. *Idem.*

Sequamur] Observabis, verbum *sequor* Fortunæ dari a Virgilio sæpissime: in IV. 'Si modo, quod memoras factum fortuna sequatur.' In VIII. 'quem si fortuna sequatur:' alibi sæpe. In quo adlusum credo ad cognomentum Fortunæ, quæ dicta *obsequens*, cujus Plutarchus meminit et P. Victor. qui *obsequentis Fortunæ* vicum collocat in prima regione urbis, in secunda vero vicum *Fortunæ respicientis.* Variat Vates sequentem fortunam per *aspirantem* supra, per *juvantem* in x. *Cerda.*

389 *Clipeos*] Scuta majora quibus latemus, ἀπὸ τοῦ καλύπτειν τὸ σῶμα. *Servius.*

Clipeos] Varium modo genus, modo diversa scribendi ratio, in hoc nomine *clipeus*, Grammaticos semper diversos egit. Nam ex veteribus codicibus aliquot per *y clypeos*, aliquot per *i clipeos*, nonnulli per *u clupeos* scribunt. Sed enim inter *clipeum* per *i* et *clupeum* per *u* differentiam ponit Cornelius Fronto, *clupeumque* per *u* imaginis esse dicit, per i vero armorum. Quare si Frontonis admittenda sit differentia, quum subsequatur, 'Danaumque insignia nobis aptemus,' ad imaginem respexisse videtur: nam et Servius ait in Græcorum clypeis Neptunum, in Trojanorum Minervam pictam fuisse, hic *clypeos* vel *clupeos*, (idem enim est) scribendum non ægre consenserim. Sed enim alii sunt qui genus, non scriptionem differentiam facere putent. Ait enim Labienus *Clypeum* neutro genere imaginem significare, virili vero, inter arma poni: a quo diversus est Pomponius dubii Sermonis libro secundo: ubi *clipeus* et *clipeum* indistincto genere dici ait, sed littera differre, ut pugnatorium per *i clipeum* dicamus, imaginem vero per *u clupeum.* Ut etiam ex Cornelio dicebamus. Erant vero hujusmodi ima-

gines, quales ad alicujus rei memoriam exsculpi consuerunt. Eam vero differentiam improbat Carisius, quum *Clipeus* per *i*, et *Clupeus* per *u*, non alia ratione dicatur quam *Maximus*, et *Maxumus*, et *Optimus* ac *Optumus* propter communionem *i* et *u* litterarum. Quum itaque inter se ita Veteres altercentur, resque parvi sit momenti, et majora nos interpellent, hoc nos interim in medio relinquemus. *Pierius.*

Insignia] Arma omnia. *Servius.*

390 *Dolus, an virtus, quis in hoste requirat*] Videtur deesse *aliquid*, ut puta: Dolus an virtus in bello proficiat, quis in hoste requirat? *Idem.*

Quis in hoste requirat] In codicibus aliquot antiquis legere est, *quis ab hoste*, sed melius *in hoste*. Est et *requiret*. Sed longe magis placet, *requirat*, ut in Mediceo et aliquot aliis emendatioribus exemplaribus habetur. *Pierius.*

Dolus, an virtus, quis in hoste requirat] Eandem sententiam habet Pindarus Isthm. od. IV. ubi transfertur sermo a vulpe ad aquilam. Numerat inter ἀποφθέγματα Virgiliana Macrob. V. 16. et singulare acumen his verbis inesse exserit Scal. IV. 1. *Emmeness.*

391 *Arma*] Subdistingue, ut sit quasi interrogantis: ut responsio, ' Dabunt ipsi.' *Servius.*

Comantem] Aut cristatam, quia de caudis animalium habebant cristas, ut, ' Cristaque hirsutus equina.' Aut comas habentem, ut Statius; ' Non ego in terga comantis Abantiadas.' *Idem.*

392 *Androgei*] Modo Latine declinavit, alibi Græce: ' Letum Androgeo.' *Idem.*

Androgei] Vetera illa exemplaria, quæ *Androgeos* in recto posuere, paternum casum eodem hic idiomate scribunt *Androgeo*. Sed enim Sosipater, qui scriptum asserit a Virgilio libro sexto: ' In foribus letum Androgeo:' loco tamen hoc, ut in Mediceo etiam est, agnoscit *Androgei*. Cujus hæc sunt verba: ' Si fuerit nominativus *Androgeos*, genitivus erit *Androgeo*: ut apud Virgilium, ' In foribus letum Androgeo.' Sed apud eundem invenimus ' Androgei galeam.' Sed non ex eodem nomine. Nam si fuerit *hic Androgeus*, *Androgei* facit genitivo: ut idem Virgilius, ' Penelei dextra divæ armipotentis ad aram:' quum tamen hujus nominis *Peneleus* nominativus sit apud Græcos, *Βοιωτῶν μὲν πηνέλεως*. *Pierius.*

Comantem Androgei galeam] Sic Epigramm. l. IV. *ἀσπίδ' ἐνυαλίου καὶ κόρυν ἠΰκομον*. *Germanus.*

Insigne decorum] Ornamentum decorum. Non enim sunt duo epitheta, quod apud Latinos vitiosum est. Fecit hoc tamen Virgilius in paucis versibus, qui tamen emendati sunt; ut, ' Lenta quibus torno facili superaddita vitis:' cum ante *facilis* fuerit. Sane *clypei insigne περιφραστικῶς* pro clypeo. *Servius.*

Clipeique insigne decorum] Sunt qui *decori* scribant, ut sit *clypei decori*. Sed longe melius *insigne decorum*, ut agnoscit Servius. *Pierius.*

393 *Induitur*] Quia multa inerant in scuto lora, quibus manum inserebant; ut, ' Clipeoque sinistram Insertabam aptans.' *Servius.*

Accommodat] Mire *accommodat*, ut ignorares quorum esset. *Servius.*

Accommodat lateri] Pro *adjungit*, *adplicat*, ut Non. Marcell. Pro eo Plautus Trin. II. 2. 93. ' clipeum accommodare ad dorsum.' *Emmeness.*

394 *Hoc ipse*] Multi hic distinguunt, et ad Æneam referunt: et ideo subjungit, ' spoliis se quisque recentibus armat.' Alii, *Hoc ipse Dymas*, distinguunt; ut ignotis personis addita dignitas videatur: ut est: ' Quos Imbrasius ipse Nutrierat:' et repetitum *Hoc*, emphasis properantium, vel rei; non figura epanalepsis, ut a quibusdam traditur. *Servius.*

395 *Læta*] Quod est πρόθυμος. *Idem*

bus] Quia nuper erant de- ictatis. *Donatus.*

mixti] Vacat *in*, ut solet fre- *Servius.*

s inmixti] Dictum hoc in ar- n Trojanæ virtutis, ut libro a, 'Se quoque principibus n agnovit Achivis.' Est enim ma versari in ordinibus ad- m. Hoc prædicat Sallustius a, qui 'longe a suis inter adavera repertus est.' Hoc de Homerus Il. v. Τυδείδην νοίης ποτέροισι μετείη, Ἠ μετὰ σιν ὁμιλέοι, ἢ μετ' Ἀχαιοῖς: *aud noris, quorumnam in par- , An socius Græcis, an miles Troum.* Pari fortitudine Livius l. XXXIX. Calpur- torem in bello, quod gestum a: ait enim: 'Longe acrius ai equites pugnabant, et e ante alios: nam et primus rcussit, et ita se commiscuit vix, utrius partis esset, nos- ' *Cerda.*

umine nostro] Aut diis con- hoc est, haud nostro, non i. Et ideo paulo post, 'Heu is fas quemquam fidere di- t, 'Nec dii texere Cupen- a veniente sui:' aut quia in ecorum Neptunus, Trojano- t Minerva depicta. *Servius.*

umine nostro] *Haud nostro*, lverso, nobis non favente. Heroid. II. 'Protinus ipsa uror esse deos.' Tibullus: versa non meus aure Deus.' delph. 'Plebem primulum u.' Ubi *meam* Donatus in- r, *mihi faventem*. Ergo, *nostrum*, fuerit, nobis non de mox: 'Heu, nihil invitis uam fidere divis!' Æn. XII. exere Cupencum, Ænea ve- i:' vel, quia in scutis Græco- mus, in Trojanorum Miner- fuerat; ut moris erat arma Atque ita propter eventum parum prosperum dixerit Æneas; adversantibus et iratis diis in medios hostes se conjecisse. Plura ad hanc rem accuratissime scribit J. Parrhas. epist. 35. *Taubmann.*

397 *Congressi prælia*] *Bellum* est totum tempus, ut Jugurthinum, Punicum, Macedonicum. *Pugna* unius diei. *Prælium* pars pugnæ. *Servius.*

398 *Conserimus*] Id est, adversa fronte pugnavimus, ne forte nulla virtus videretur Trojanorum, si dolo pugnassent. *Idem.*

Conserimus] Liv. sæpe usurpat: in l. XXI. ait de Annibale: 'Princeps prælium inibat, ultimus conserto prælio excedebat:' et 'Romanus conserere pugnam:' loca passim occurrent. *Cerda.*

399 *Diffugiunt alii*] Nam qui non penitus turbati erant, fugiebant ad litora: qui autem erant amentes, timore scandebant rursus equum. *Donatus.*

400 *Fida petunt*] Sibi scilicet. *Servius.*

Formidine turpi] Epitheton timoris: sic Sallust. 'Carbo turpi formidine Italiam atque exercitum deseruit.' *Idem.*

401 *Conduntur in alvo*] Non dum eunt, sed cum esse cœperint. Unde et ablativo usus est, non accusativo, ut, 'Conditus in nubem.' Tale est hoc, quale illud, *includuntur in carcere*, et *includuntur in carcerem*. Idem.

402 *Heu nihil invitis fas quemquam fidere divis*] Generalis quidem sententia est, sed hoc loco congrua: sequitur enim et Cassandræ captivitas fidentis sacerdotio, et præcesserat armorum mutatio, quæ nunc deprehenditur: alioquin vitiosa est, cum discrepat a specialitate: est autem catasceue, non potuisse eos vincere, quamvis fortiter dimicarent. *Idem.*

Heu nihil] Favebat nobis noster dolus, sed inefficax redditur. Nequicquam enim humana industria adversus dei voluntatem molitur, quod

ostenditur in Cassandra. Sed singula notentur verba. *Donatus.*

Heu nihil invitis fas quemquam fidere divis] Proverbii vim habet *invitis Divis:* sæpe apud Homerum ἀέκητι θεῶν. Pro eo etiam *iratis Diis* Juvenal. Sat. I. 49. Ter. Phorm. I. 2. 24. 'memini me relinqui irato Deo.' Utimur hisce formulis, ubi fortunam novercam experimur: sic Horat. Sat. I. 3. de infelici partu: 'Iratis natus paries diis:' et quemadmodum, diis invitis, auspicantibus nihil recte succedit et πρὸς κέντρα est κῶλον λακτιζεῖν, ita e tripode desumtum illud Sallustianum: 'Diis juvantibus omnia matura sunt, victoria, præda, laus.' *Emmeness.*

403 *Ecce trahebatur*] Bene dissimulavit de stupro Cassandræ. *Servius.*

Ecce] Id est, dum bene ac prospere nostra certamina procederent, repente apparuit, quod multiplici indignitate et scelere, nostros actus turbaret. Trahebatur per publicum, quam paterno merito, ac suo, non nisi cum honestis quidem officiis multorum decuit efferri. *Donatus.*

Passis] Ut quidam volunt, sacris, quæ sic vaticinari soleret. *Servius.*

Priameïa] Patronymicum quidem est, sed species possessivi. *Priameis* vero tantum patronymicum est, sicut *Priamides.* Et bene *virgo* non *filia.* Idem.

Ecce trahebatur, &c.] In captis urbibus hoc potissimum et frequentissimum malum. Eurip. Phœnissis, de captis Thebis, Ὄψει δὲ πολλὰς αἰχμαλωτίδας κόρας, Βίᾳ πρὸς ἀνδρῶν πολεμίων πορθουμένας: *Cernes autem multas captivas puellas Per vim ab hostibus duci hostiliter.* De clade illata Locrensibus ab Romanis ita Livius l. XXIX. 'Omnes rapiunt, spoliant, verberant, vulnerant, occidunt, constuprant matronas, virgines, ingenuos,' &c. *Cerda.*

Trahebatur] Græce dicas παρασύρω: hoc enim usus Demosthenes Olynth. I. et advertit Ulpianus sumi verbum ab his, qui ad aras confugiunt, et inde abstrahuntur: et Poëta quidem, 'trahebatur a templo.' Pausanias tamen l. v. de eadem re loquens: Αἴας ἕλκων Κάσσανδραν (dixit) ἀπὸ τοῦ ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς: et l. X. αὐτὴν (Κάσσανδραν) ὁ Αἴας ἀφεῖλκε. In verbo quippe inest contumelia, trahi enim noxiorum est. Seneca Rhetor. Controv. II. 13. 'Jactatur misera inter satellitum manus, et toto itinere non ducitur, sed trahitur:' et millena alia. *Idem.*

404 *Crinibus*] Quod fuit virginalis verecundiæ factum profecto inimicum. *Trahebatur virgo,* virorum plurimorum manibus. *Trahebatur sacerdos,* manibus impiorum. *Trahebatur a templo,* et ab ipsius deæ penetralibus rapta, et manibus post terga constrictis: et quamvis hæc perferret, tendebat tamen ad cœlum oculos, cum non posset manus. Quod faciebat frustra; quærebat enim in cælo ultores deos, quibus adversantibus imperium ceciderat: et eos quorum cum domus esset Ilium, templis suis prodesse noluerunt, aut non potuerunt. Collige ergo perpetrata primum in Cassandram crimina: quod *regalis,* quod *virgo,* quod *passis crinibus,* quos habuit ad ornatum, quod *per publicum,* quod *vincta,* quod *a plurimis.* In Deos vero, quod *a templo,* quod *sacerdos,* quod a conspectibus deæ. Horum alterum affinitatis causa, alterum religionis, quia antistes esset deorum, movere debebat Æneam. Non tulit etiam Corœbus, et reliqui illi morituræ succurrunt. Hinc error armorum, qui ante juvabat, nocere cœpit. Nam a suis, putati Græci, telis, id est, lapidibus et similibus cædebantur. *Donatus.*

Passis Priameïa virgo Crinibus] Insignis contumelia. Æschines in oratione περὶ παραπρεσβείας: ἑλκομένη τῶν τριχῶν. Andromache apud Euripi-

dem hujus tam insolentis contumeliæ conqueritur: Αὐτὴ δὲ δούλη ναῦς ἐπ' Ἀργείων ἔβην, Κόμας ἀποσπασθεῖσα. Ex Euripide itaque et Virgilio elici mos potest, captivas fœminas crinibus trahi solitas. Juvat plurimum idem Eurip. in Troad. apud quem Menelaus de Helena sic ait: Κομίζετ' αὐτὴν τῆς μιαιφονωτάτης Κόμης ἐπισπάσαντες. Cerda.

Trahebatur passis Priameïa virgo Crinibus] De Cassandra sic canit Ovid. Met. XIII. 410. 'tractata comis antistita Phœbi, Non profecturas tendebat ad æthera palmas.' Ad quem locum consulendus Nobiliss. Heinsius. Horat. od. II. 4. 'Arsit Atrides medio in triumpho Virgine rapta.' Πάθος quod his verbis inest, ostendit Macrobius Saturn. IV. 4. *Emmeness.*

Adytisque Minervæ] Ostendit illam sacerdotem esse: non enim accedunt ad adyta, nisi religiosi sacerdotes: et ἀμφοτεροῦν, quasi non sufficeret *a templo*, addidit *adytis*. Servius.

405 *Tendens ardentia lumina*] Quod est manuum, oculis dedit. Solent enim homines in magnis motibus manum ad cœlum tendere. *Idem.*

Ardentia lumina] Est hoc, quod Catul. alio flexu in Nupt. Pelei: 'flagrantia lumina.' Virgil. in hoc lib. 'Ardentesque oculos suffecti sanguine et igni.' *Cerda.*

Frustra] Secundum Epicureos: et est separatum. *Servius.*

406 *Arcebant*] Continebant, vel prohibebant. *Idem.*

407 *Hanc speciem*] Injuriæ faciem, quod sacerdos, quod ab adytis, quod relicta, quod passis crinibus trahebatur. Cic. Philip. II. 'Ponite itaque ante oculos P. C. miseram quidem illam et flebilem speciem, sed ad incitandos nostros animos necessariam.' Sane *species*, medium est; et mala enim et bona est. *Servius.*

Furiata] *Furiatus* qui furit ex causa; *furiosus* vero est, a quo furor nunquam recedit, et est figura Græca μανεὶς τὰς φρένας. Quidam sane participium *furiata*, a verbo figurato apud Horatium *furiare*: sic *fortunare*, sic *accelerare*. Idem.

Furiata mente] Μανεὶς τὰς φρένας. Ita Pind. de Ixione, μαινομέναις φρασίν. *Taubmann.*

408 *Sese*] Αὐτὸς αὑτόν. *Servius.*

Periturus] Melior sensus est, si ad dimicantis referatur affectum: sicut de Tarchonte, de quo dixit; 'Et medios fertur moriturus in hostes:' quum vicerit: et bene Corœbum non suadentem; pugnandum potius fuerat, quam loquendum. *Idem.*

Periturus] In Mediceo et plerisque aliis veteribus codicibus, *periturus*, in aliis *moriturus* habetur. Dum vero hæc publicari cœpta essent, Camillus Porcius, Antistes Aprutinus, Romanæ decus eloquentiæ, Codicem veterem mihi obtulit, in quo tum alia, vulgatis a lectionibus diversa, tum hoc ipsum *periturus* scriptum est: nam *perire* omnino plus est, quam *mori*. Pierius.

409 *Densis*] Catasceue, merito superati sunt a pluribus. *Servius.*

410 *Culmine*] Tecto: quod ante culmis tegebatur. *Idem.*

411 *Oritur*] Quasi aliud initium calamitatis. *Idem.*

Cædes] Non prælium. *Idem.*

Miserrima] Quia inter cives. *Idem.*

412 *Facie*] Feritate. *Idem.*

Jubarum] Pro cristarum, quæ de caudis fiebant: ut est, 'Cristaque hirsutus equina.' *Idem.*

413 *Tum Danai*] Ordo est: undique collecti invadunt. *Idem.*

Tum Danai] Compendium adhibet, ut non tantum ereptam virginem diceret, verum etiam multos hostes ob eam rem occisos: et connexuit præcipuorum nomina, et aliorum numerum generaliter posuit. *Donatus.*

Ereptæ] Σχῆμα διανοίας. Non enim dicit a Trojanis sublatam, sed intelligendum reliquit. *Servius.*

414 *Acerrimus Ajax*] Oïleus sine dubio; quia Telamonius judicio superatus, jam se peremerat. Incertum est ergo, quando ab Ajace vitiata sit Cassandra, quod, sicut dicitur, in templo Minervæ factum est, constat post stuprum Cassandram protractam. *Idem.*

415 *Gemini Atridæ*] Pro *duo:* habet excusationem, quia fratres sunt propter similitudinem: nam numeri esse non potest: *gemini* enim sunt proprie simul nati. *Idem.*

Gemini Atridæ] Ex Euripide: πέμπουσιν δέ με Δισσοί τ' Ἀτρεῖδαι, καὶ λαὸς ἀχαϊκός. Soph. quoque nunc διττοὺς nunc δισσάρχας, nunc διπλοῦς vocat Atridas. *Germanus.*

Dolopumque] Exemplaria quædam antiqua, *Dolopumve* legunt, et ita apud Ti. Donatum habetur, quum tamen *que* nihil offendat. *Pierius.*

Exercitus omnis] Bene excusat propter victi pudorem: ut, 'Obruimur numero.' *Servius.*

416 *Adversi*] Contrario flantes. *Idem.*

Adversi] Contrariis e partibus stantes: unde et sævior turbatio existit in pelago. Examinat autem hanc comparationem J. C. Scaliger v. 3. ad Homericam Iliad. IX. et in ea Homerum pro discipulo, Virgilium pro magistro laudat: quem, quæso te, vide. *Taubmann.*

417 *Eois Eurus equis*] Ab Eois equis: unde equi Solis oriuntur. Nam Eurus ab oriente flat. Sciendum sane, quod cum *Eous e* naturaliter longum habeat, metri necessitate correptum est, propter sequentem vocalem. Rarum autem est: nam nec proprium nomen est, ut *Diana:* nec sermo compositus, ut, 'Sudibusve præustis.' *Servius.*

418 *Stridunt silvæ*] Excursus poëticus: qui ultra tres versus fieri non debet, ne sit vitiosissimum. *Idem.*

Stridunt] Quidam antique declinatum tradunt; ut sit prima verbi positio, *Strido, stridis, stridit,* et faciat *stridimus, striditis, stridunt,* non *strident:* nos autem, *strident* dicimus, ut *strideo, strides.* Idem.

419 *Spumeus*] Pro *spumosus.* Ut *frondea,* pro *frondosa.* Idem.

420 *Illi*] Propter illud, 'Hic primum ex alto.' *Idem.*

Illi etiam] Alia calamitas, ut ab hostibus cognosceremur, qui acrius etiam, quam cæteri hostes movebantur, quia se deceptos viderunt. *Donatus.*

Obscura nocte per umbram] Per umbram noctis obscuræ: ut, 'Molemque et montes.' *Servius.*

421 *Fudimus*] Modo fugavimus: nam sequitur, 'totaque agitavimus urbe.' *Idem.*

Totaque] Per totam. *Idem.*

Agitavimus urbe] Alibi interimimus. *Idem.*

Per umbram Fudimus insidiis totaque agitavimus urbe] Antiqui aliquot codices, *sub umbram* legunt. Sed mihi non displicet *per umbram.* In Longobardico etiam legere est *totamque agitavimus urbem.* Ut sit *fudimus per umbram: et agitavimus per totam urbem.* Sed enim vulgata lectio magis recepta est, *totaque agitavimus urbe.* Pierius.

422 *Apparent: primi clipeos mentitaque tela Agnoscunt*] In codicibus aliquot antiquis, eodem membro legas, *adparent primi* disjunctim: inde, *Clipeos mentitaque tela Adgnoscunt.* Donatus mavult, *primi clipeos, mentitaque tela Agnoscunt.* Idem.

Apparent] Verbum forense ad bellum traducit: sic apparitores, statores, satellites, stipatores. Istæ omnes voces jam a foro ad militiam abiere. *Cerda.*

Mentitaque tela] Hoc est, quæ nos Græcos esse mentiebantur; ut solet, sensum dedit rei inanimatæ: non enim poterant tela mentiri. *Servius.*

Mentitaque tela] Id est, non vere Trojana: sic 'mentitus color' est non

verum. Ductum hoc ex Græco fonte, ubi plurima hæc locutio, χρώματα ψευδόμενα, et ἐψευσμένα, colores qui mentiuntur nativam speciem. *Cerda.*

423 *Sono discordia*] Sono discrepantia. *Servius.*

Sono] Linguæ Græcæ. *Taubm.*

Ora discordia] Non potuit melius, inquit Scaliger IV. 16. Alia enim arma, alia corda gerebant. *Idem.*

Signant] Designant: aut per vocem; aut per symbolum, quo utebatur exercitus. *Servius.*

424 *Ilicet*] Confestim, mox: sed apud veteres significabat, *actum est.* Olim enim Judex, si dare finem agendis rebus voluisset, per præconem dicebat *Ilicet;* hoc est, *ire licet:* id est, acta et finita res est. Terent. in Ad. 'En tibi rescivit omnem rem, id nunc clamat Ilicet.' Idem in Eunucho, 'Actum est, ilicet, periisti.' *Idem.*

Ilicet] Ubicumque ponitur *ilicet*, extrema omnia occidere vel occidisse significatur. Corœbus denique, primus insidiarum auctor, primus interficitur; et ante ipsius Minervæ aram occubuit, propter cujus sacerdotem defendendam eramus collecti. *Donatus.*

Ilicet] Male multi scribunt, *illicet* geminato *ll:* quod ex, *ire licet*, contendunt *r* litteram, in *l* abire, vocali *e* detrita. Ait vero Martius Salutaris, qui citatur a Carisio, *Illicet* loco hoc interjectionem esse graviter ingemiscentis: et ita accipiendum illud ex Eunucho Terentii, 'Actum est, ilicet, peristi.' Nam et hic non est *in loco, aut statim, continuo;* sed pro eo, quod est *hem:* ut sit, *Hem peristi.* Libro vero Æneid. XI. 'Ilicet in muros tota discurritur urbe:' Celsus ait pro *illico* vel *statim* positum: Antiquos pro, *eas licet,* posuisse. Pro *nunc*, Afranium in Materteris: 'An tu eloquens ilicet,' id est, *subito*, aut *extemplo.* Pierius.

Obruimur] Livius l. XXI. 'obruti sunt insuper velut nube jaculorum, a Balearibus conjecta.' Florus IV. 10. 'urgentibus telis in modum grandinis.' *Cerda.*

Numero] Ne videantur virtute superati. *Servius.*

425 *Penelei dextra*] Corœbum a Peneleo interfectum hoc loci Poëta canit: diverse alii sentiunt. Pausan. Phocicis: *venerat Corœbus ad Cassandræ nuptias, quæ ipsi desponsa fuerat: interemptum a Neoptolemo fama vulgavit: Lescheus a Diomede occisum carminibus prodidit.* De more, quo in extrema necessitate ad aras Deorum perfugium erat, alibi a me dicitur. *Cerda.*

Divæ armipotentis] Bene Minervam Trojanis expressit iratam, cum etiam eum perisse dicat, qui Sacerdotem liberare tentaverat. *Servius.*

Divæ] Minervæ. *Idem.*

426 *Justissimus*] *Justum*, secundum leges aliqua ratione constructum: *æquum*, juxta naturam accipiunt. *Idem.*

Unus] Non solus, sed præcipuus. *Idem.*

Justissimus unus] Perierunt innoxii, et sceleratis jus vincendi datum est. *Donatus.*

Unus] Id est, præcipuus: *Serv.* Vide et Scalig. III. 2. *Taubm.*

427 *Æqui*] Pro *æquitatis.* Et est optima figura a fœminino genere, in neutrum transire. *Servius.*

428 *Dis aliter visum*] Aut illum non esse justissimum, an aliter visum; sic enim periit ut injustus: et bene in ingenti indignatione Æneæ, tamen nihil sacrilegum datur. *Idem.*

Visum] Ubi ponitur hoc, non justum judicium, sed pravæ voluntatis studium et libido significatur. *Donatus.*

Dis aliter visum] Ita dicere solebant, cum suos casus non sibi, sed diis adscribebant. Sic Hor. Od. I. 33. 'Sic visum Veneri, cui placet impares Formas atque animos sub juga aënea Sævo mittere cum joco.' Turneb. VI. 21. Et notetur, in ingenti etiam

indignatione, nihil dari sacrilegum Æneæ a Poëta. *Taubmann.*

Pereunt confixi a sociis] Pro *perierunt*. Servius.

429 *Confixi a sociis*] Augetur commiseratio. Interfici enim durum est, sed durius a suis interfici. Et exaggeratur, quod dixerat: 'Heu nihil invitis fas quenquam fidere divis.' *Donatus.*

Panthu] Vocativus Græcus est. *Serv.*

Nec te tua plurima, Panthu, pietas texit] Id est, servavit. In fine deos tantum fuisse a Trojanis alienos ait, ut etiam Panthus occumberet; vir pius, gravis, religiosus, cum ipsis etiam insignibus sacerdotis. *Donat.*

431 *Iliaci cineres*] Naturale est jurare per id, quod charum quis habuit: et excusatur (ut supra diximus) fuga. Ergo fuit necessarium jusjurandum. *Servius.*

Iliaci cineres] Quia videbat vel crimini, vel esse posse dedecori, quod tot tantisque cadentibus evaserit, jurandi religionem ultro ante objectum, quod metuebat, opposuit. Habet enim majorem fidem, si ante quam exigatur, offertur. Habet et bonæ conscientiæ firmum testimonium, non exorta, sed oblata purgatio. *Donat.*

Iliaci cineres] Par juramentum apud Senecam Troadib. ubi Hecuba testatur *patriæ cineres.* Propertius eleg. IV. 12. 'Testor majorum cineres tibi, Roma, colendos.' Stat. Theb. l. V. 'cineres jurasse sepultos.' Suetonius de claris Orator. 'Juro per patris matrisque cineres, qui inconditi jacent.' Horat. Od. II. 8. 'matris cineres opertos Fallere.' Seneca Rhet. Controv. lib. I. 'Ergo fame morientem videbo, per cujus cineres juraturus sum.' Itaque hoc juramentum frequentissimum; cui simile per ossa defunctorum. Firmant Tibullus, Ovidius, Propertius. Primus eleg. II. 7. 'Parce per immatura tuæ, precor, ossa sororis.' Alter in epist. 'Per tamen ossa viri subito male tecta sepulcro.' Tertius eleg. II. 20. 'Ossa tibi juro per matris, et ossa parentis.' Hæc jam alii libarunt. Non abludunt a toto hoc Maronis loco et obtestatione Æneæ verba Livii l. XXVIII. 'Philippus mœrebat,' &c. *Cerda.*

Extrema] Num ideo *extrema meorum*, quia existimet nihil ex eo superesse. *Servius.*

432 *Testor*] Testificor: et deest *vos*. Idem.

Testor, &c.] Sic Sil. Ital. l. VI. 'testor, mea numina, manes, Dignum me pœnæ tum nobilitate paterna Strage hostis quæsisse necem. Emmen.

433 *Vices*] Pugnas: quia per vicissitudinem pugnabatur; ut Sallustius docet. Legimus etiam pœnas, *vices* dici. Horatius, 'Vicesque superbæ Te maneant ipsum.' Sed de bello usurpatum est. Nullum enim prælium caret periculo, ergo vices periculi. *Servius.*

Vitavisse vices Danaum] Servius explicat pugnas, quia per vicissitudinem pugnabatur: non placet Julio Scal. qui sic potius: 'vices, vulnera significant, et cædes; ut quemadmodum vel percusserat, vel interfecerat, idem pateretur: ubi igitur ab Argivis tantundem fiebat operis ad pugnandum, eo Æneas sese induebat.' Sed proculdubio Poëta ad ludum gladiatorium contendit. Eo nos ducit verbum *vito*, cui oppositum *peto*, sicut, et *vitationes* et *petitiones*: in arena enim ita pugnabatur, ut pene expectato alterius ictu. Consentiunt ista cum explicatione Scaligeri, et Servianam evertunt. Est et alia Servii explicatio hæc: 'Legimus etiam pœnas vices dici.' Firmat ex Horatio Od. I. 28. 'Debita jura vicesque superbæ Te maneant ipsum.' *Cerda.*

Et, si fata fuissent, Ut cad.] Quasi dicat, Si fata permisissent interitum meum. *Donatus.*

434 *Meruisse*] Id est, fortiter dimicasse. Hi enim merentur occidi. Bene autem evasisse fatis imputat: cum tam senex, tam debilis, Iphitus

s evaserint, occisis juveni-
rvius.
se manu] Id est, ita sine ali-
ectu meæ salutis pugnavi, ut
a ab hostibus interimi. Don.
se manu] Testor me meruisse,
rtiter dimicasse: hi enim me-
cidi. Videatur Turnebus XI.
ocet, mortem aliam esse na-
aliam meritam: eumque
ri mereri, qui in aciem pro-
Taubmann.
mur] Sic dixit, quasi accuset,
perierit. Servius.
mur] Inviti, necessitate ad-
llimur abire: ostendit autem
manu mori, cum prius cum
nunc vero solus pugnaret.

mur] Ἐπάνοδος sive *regressio:*
el proposita iterat, et divi-
uo Fabius XI. 3. *Taubmann.*
lnere Ulixi] Quod illi Ulyx-
rat. *Servius.*
et vulnere, &c.] Adi Agell.
Quod vero hic Poëta: *tardus*
mpliciter extulit Liv. XXI.
one; 'gravis vulnere erat.'
meliorem ex ducibus inuti-
s faceret.' *Cerda.*
rotinus] Servavit ordinem,
de patria, post de rege cura-
Protinus hic *statim.* Alibi
s. Servius.
e] Bellico. *Idem.*
s] Non specialiter ab aliquo,
ore pugnantium, quo indica-
sse auxilio, ad defendendam
apud quam acrius pugnaba-
ter gloriam, et prædam. *Don.*
] Clamorem secuti. *Servius.*
Ingentem pugnam] Merito,
domo regia, ubi aut caput
erat, aut de qua major spes
læ. *Idem.*
rent] Pro *essent.* Idem.
ntur] Non pugnarent, ut su-
iturque miserrima cædes.' *Id.*
rtem indomitum] Hom. ἄσχετον
ον. *Germanus.*

441 *Acta testudine*] Applicata; vel quæ agebatur. *Servius.*

Acta testudine] Id est, facta testudine: ut Turnebus IX. 8. et VI. 21. qui συνασπισμὸν significari ait: quam Græci χελώνην etiam dicunt. Ita Cæsar: 'phalange facta.' Servius *acta* interpretatur *applicata*, scil. machina bellica. Videatur Veget. IV. 14. in eumque Stewechii Comment. Inprimis J. Lipsii lib. Poliorceticῶν. *Taubmann.*

442 *Hærent parietibus*] Quod illæ, quæ feruntur ad pugnam, clavos habeant vel uncos et figantur, ideo hærent. *Servius.*

Scalæ] Non solum quia in plurali declinantur, sed quia plures essent. *Donatus.*

Hærent parietibus scalæ] Hoc Tacit. Ann. XIII. 'Scalas mœnibus admovere:' et XV. 'promovere scalas et machinamenta.' Livius lib. XLI. 'cum scalas ad mœnia erexisset.' Vegetius IV. 27. 'appositis scalis.' Eurip. in Suppl. προσβαλὼν: et in Phœniss. προσφέρειν Πύργοισι πηκτῶν κλιμάκων πρὸς ἀμβάσεις. Utrumque possis explicare per *admoveo*, ut et verbum Plutarchi, qui lib. de superstit. κλιμάκων προστιθέντων. Quod verbum Plutarchus a Thucydide accepit l. IV. ubi κλίμακα προσθείς. Cedrenus ita: κλίμακας προσερείδειν, et κλίμακας προσάγεσθαι. Cæterum imaginem belli hujus vide in Thucydide l. III. ubi Platæenses muros ascendunt. *Cerda.*

Postesque sub ipsos] Si circa portam, sub postibus: si circa fenestras, circa postes. *Servius.*

443 *Nituntur*] Pro *nitebantur.* Id.

Gradibus] Hinc colligi in edito januam fuisse, gradibusque ad eam aliquot ascendi, quod hodie etiam videmus in optimatum ædibus, regiisque principum, Turnebus ait; quod nos firmamus verbis Suetonii in Vitel. c. 15. 'statimque pro gradibus Palatii apud frequentes milites cedere se

imperio, quod invitus recepisset, professus,' &c. et versu Juvenal. Sat. III. 'nam si gradibus trepidatur ab imis.' Nescio enim an cum interprete possis accipere tabulata. Et auctoritate Senecæ epist. 84. 'Præterii istos gradus divitum et magno aggestu suspensa vestibula. *Cerda.*

Ad tela] Contra tela; et hoc verum est: nam si *ac tela*, sinistris manibus simul tenent tela et scutum, cum se tegunt. *Servius.*

Ad tela] Vetera aliquot exemplaria, *ac tela* legunt. Sed *ad tela* agnoscit Servius, dum exponit: *contra tela.* Sunt et codices antiqui, in quibus, *ad tecta* scriptum sit. Sed *tela* omnino castior est lectio: animadversum enim est in oppidorum expugnationibus, milites, dum scalas scandunt, sinistra manu ad tela clipeum objectare, dextera vero uti ad apprehendendum: idque ipse Poëta graphice describit, dum addit 'prensant fastigia dextris.' *Pierius.*

445 *Ac tecta*] *Tecta* participium est. Aut eandem rem bis dixit. Quamvis legatur, et *tota domorum.* Veteres *hæc domus*, ut merito ablativus, *o*, terminatus, genitivum pluralem in *rum* mitteret, ut *bono, bonorum;* sed mutata postea declinatio est, ut *hujus domus* faceret; quod cum ita evenerit, ut ablativus in *u* terminaretur, genitivum pluralem per *u* geminat, ut *hoc fructu, fructuum*, ita et *domuum.* Nam et Juven. 'Viscera magnarum domuum,' ait. Nos tamen de antiqua declinatione præsumimus, ut *ab hac domo, harum domorum* dicamus. *Servius.*

Turris ac tecta domorum] In antiquis aliquot codicibus, *turres et tecta* legas. Sed hoc parvi est momenti. Illud potius dicendum: quod in Mediceo codice *tota domorum culmina* legitur: quanquam Servius *tecta* agnoscit. *Pierius.*

Tecta culmina] Plenam hic habes locutionem, cum sæpe *tecta* sine substantivo invenias: sed subaudi *culmina, fastigia*: vide Serv. Ecl. i. 69. et Sanct. Min. p. 294. *Emmeness.*

446 *His*] Propter quæ pugnabant. Sic Lucanus, 'In pugnam fregere rates.' Vel *his*, hujusmodi. *Servius.*

His se] Ad excusationem, quare pulchra destruerent. *Donatus.*

Quando] Quatenus, quoniam. *Serv.*

447 *Extrema morte*] Hoc est, ruina civitatis. *Idem.*

His se, quando ultima cernunt, Extrema jam in morte parant, &c.] Nihil in extrema calamitate putat reservatum: inde hic auratæ trabes, turres, tecta divelluntur pro tuenda salute. Applaudit mire locus Quintiliani declamat. 368. 'ipsorum sepulcrorum ruina, si possem, hostem repellerem: tecta in subeuntes, et sacra, quia etiam templorum fastigia, desperantium tela sunt. Certum est omnia licere pro patria.' *Cerda.*

448 *Auratasque trabes*] Sunt antiqui codices, in quibus *æratasque trabes* legitur. Sed *auratas* magis Virgilianum videtur. Libenter enim Poëta noster omnia solet auro decorare. Ut illud, 'Pendet Lychni laquearibus aureis,' et 'Barbarico postes auro:' alia vero ratione alibi *nexæ ære trabes* legas. Porro hic pathos est a rei preciosæ perditione. *Pierius.*

Auratasque trabes] Simili affectu dictum a Tacit. Hist. l. III. in expugnatione Capitolii: 'Ambustasque Capitolii fores penetrassent, ni Sabinus revulsas undique statuas, decora majorum, in ipso aditu vice muri objecisset.' *Cerda.*

Decora] Ab eo quod est *decus*; ut *pecus.* Servius.

Decora alta parentum] In codicibus aliquot antiquis, *decora illa* legitur, quod emphasin habet: alibi vero 'scenis decora alta,' lectum, quod quidem epitheton longe quid sublimius ostendit. *Pierius.*

450 *Obsedere*] Nunc pro præsidio tenebant: ut sequentia indicant. *Serv.*

ures] In antiquis aliquot ex-
nus unas legitur, hoc est, *solas*,
ntarent non aliunde ingres-
: *imas* tamen, hoc est, inte-
agis placet, de quibus infe-
tam: 'Armatosque vident
n limine primo:' posteaquam
et veterum penetralia re-
paruere.' *Pierius*.

ruunt] Alii, 'adservant ag-
no.' *Servius*.

staurati animi] Hic ostendi-
uperius defecisse: quod su-
dixit. *Idem*.

]. Juvare. *Idem*.

e] Virtutem: ut Salustius,
stra omnis vis in animo et
est.' *Idem*.

Qui vincebantur: ut, 'Et
us Abas:' hoc est, sine vin-
e laborantibus. *Idem*.

imen erat] Contra illud, 'ob-
ibus' quomodo ingressus sit:
per posticum, quod generis
i: ut Horatius, 'Atria ser-
postico falle clientem.' Nam
is fœminini legeris *postica*,
est: ut, *antica, postica*. Id.

] Pro *quolibet ingressu*: in-
nte hunc locum Non. Marc.
s.

Non omnibus notæ. *Serv.*

ue fores] Explicui ψευδόθυρον,
unio, qui tamen ψευδοθύριον,
rendum. Ea voce usus Ci-
Verr. IV. Orosius VII. 6.
us l. XIV. Græci alii vocant
ον, quam vocem videtur
Poëta infra, cum ait, 'pos-
elicti A tergo.' Tacitus Hist.
ivius l. IV. et XXVI. 'aver-
am' dixerunt: Plautus *Pos-*
Petronius *Posticulam*. Adjice
ratione Junii, dici a Plutar-
θυρον, a Galeno κηπαίαν. Sen-
integram ita idem Livius l.
postico, quod devium maxi-
ie occultissimi exitus erat.'
unus, λάθρα διὰ πυλίδων κλέπ-
Occulte et furtim subducentes se *per portulas*. Ea vero forma dictæ *cæcæ fores*, qua venti ab Lucretio l. I. 'cæca corpora:' qua ab nostro l. I. 'vada cæca:' et de apibus 'spicula cæca:' et l. III. 'cæcis undis:' et l. VI. 'cæca vestigia:' quibus omnibus locis intellige quid ἀόρατον, id est, *quod nequit cerni*, quodque est occultum: sed hoc e trivio. *Cerda*.

Usus] Verbum juris: *via, actus, usus*. Has Græci ἀνδρῶνας appellant. *Servius*.

454 *Tectorum inter se Priami*] Per quod iter ad utramque domum Priami commeabatur, ut appareat duas domos fuisse, alteram regiam Priami, alteram Hectoris, inter quas illi aditus. *Idem*.

Tectorum inter se Priami] Vide ut explicui. Nescio enim qua lubentia feror, ut intelligam unas et easdem fuisse ædes Priami et Hectoris, quæ tamen Priami fuisse dicantur a Poëtæ κατ' ἐξοχήν. Fuerunt unæ, nam Poëta nihil discriminans ait, *tectorum inter se*: qui potuit magis adunare? Hoc posito intelligamus, Andromacham uxorem Hectoris versatam in gynæceo, ut moris fuit ævi illius, discretæ enim erant a viris fœminæ, et per pseudothyrum ingredi solitam ad soceros. *Cerda*.

Postesque relicti] Relictum spatium cum domus ædificaretur, ubi ostium fieret. Aut relicti ab hostibus, id est, quos hostes non obsederant. *Servius*.

Postesque relicti] *Postes* quidem primitus παραστάδες, latera ostiorum in ædificiis, quorum fores alter cardinibus sustinet, alter seram et repagula recipit: hic tamen pro ostio sumitur, et foribus: ut apud Lucret. lib. III. 'Jam magis exemptis oculis debere videtur Cernere res animus, sublatis postibus ipsis:' et l. IV. 'Primus enim est citra postes qui cernitur aër.' *Germanus*.

455 *Infelix*] Non cum regna manebant, sed ad præsens retulit tem-

pus. *Servius.*

Dum] Donec: et absolutus est sensus. Alii tamen *cum* legunt: sed *cum manebant*, quomodo dicimus, cum constet *manebant* modum esse indicativum? Hoc vero sciendum est, quia quando conjunctivus est, necesse est aliquid jungi, aut subaudiri: ut, *cum venirem, vidi illum*. Si autem *cum veniebam* dicamus; aut modus pro modo est, hoc est, indicativus pro conjunctivo: aut etiam *cum* non erit conjunctio, sed adverbium temporis: et significat *tempore quo veniebam*. Idem.

456 *Sæpius*] Sosipater Carisius ait solœcismum esse, transmutatione qualitatis in adverbiis, *sæpius* pro *sæpe*, hoc citato versu. *Pierius.*

Andromache] Notum est omnibus hanc de gente Eetionis, fuisse uxorem Hectoris, matrem Astyanactis, de qua plenius omnia in l. III. narrantur. *Servius.*

Ferre incomitata] Ut et ad soceros iret sæpius, et non quæreret exequia famulorum. *Idem.*

457 *Ad soceros*] Quare *ad soceros*, cum *socer* et *socrus* dicatur? Sed meliori sexui respondit: id est, masculino. *Idem.*

Ad soceros] Uno vocabulo complexum vult Poëtam Servius socerum et socrum: an ita sit, tu videris. Certe Euripides in Androm. eadem forma hoc extulisse videtur, sub persona Menelai, de Neoptolemo loquentis: *παρὼν δὲ πρὸς παρόντας ἐμφανῶς Γαμβροὺς διδάξω, καὶ διδάξομαι λόγους.* Unicum autem generum voce multitudinis hic significari, non dubium est: *γαμβρὸν* autem notum est, tam *socerum*, quam *generum* significare, quamvis et socerum *πενθερὸν* dicant Græci, si hac ratione paratior et expeditior Virgilio Euripidis imitatio videri posset. Sed et eodem dramate sub numero multitudinis Neoptolemum intelligit eo loco: *δίκην ὑφέξομεν ἂν σοῖσι γαμβροῖς, οἷσιν οὐκ ἐλάσσονα βλάβην ἐφεῖσαν, προστιθεῖς' ἀπαιδίαν.* Germ.

Astyanacta] Hunc quidem ab Ulyxe; alii a Menelao, absente Pyrrho; raptum et præcipitem datum ferunt: fatis enim prædictum fuerat, puerum, si supervixisset, ultorem patriæ et parentum futurum. *Servius.*

Astyanacta] Hunc alii Nesum, alii Scamandrum, aut Scamandrium vocant: monuit Delr. in Troad. Senecæ: extremum in Dicty invenies Bel. Troj. l. III. Volaterranus l. XIII. 'Astyanax quasi urbis princeps, appellatus antea proprio nomine Scamandrus, Hectoris filius et Andromachæ.' *Cerda.*

Trahebat] Quasi puerum: ut, 'parvumque nepotem Ipse trahit.' *Serv.*

Trahebat] Observat Germ. in Paral. Poëtam voluisse repræsentare familiarem matribus morem, et actum pupos trahendi potius quam ducendi, renitentes videlicet infantili imprudentia et infirmitate: metaphora ducta ab onus trahentibus, nam et Eustathius in od. VII. notavit, *ἕλκειν ὀϊζὺν*, *trahere ærumnam*, dictum ab Homero ad eundem modum, quo etiam *ἕλκειν νηπιάας*, id est, *νηπιότητας*, *infantias trahere*. Lusere porro ad imitationem Virgilianam Statius semel Theb. l. III. Claudianus bis, tum Raptus l. III. tum Paneg. IV. Cons. Honorii: quæ loca, ut præoccupata, omitto. *Cerda.*

458 *Evado*] *E*, vacat, ut, *emortuus*. Servius.

Evado] Pro *adscendo*, ut Non. Marc. Sic noster Æn. VI. 127. 'Superasque evadere ad auras.' *Emmeness.*

459 *Jactabant*] Spargebant, quasi nil profutura. *Servius.*

460 *Turrim*] Nullum ego exemplar ex vulgatis aspexi, in quo non *turrim* per *i* vocalem tertiam scriptum esset. Et causativum casum in *im* semper mittere *puppim, sitim, securim, turrim* Sosipater ait: observasse tamen se *turrem* apud Virgilium per *e* vocalem secundam, libro secundo, 'tur-

ım in præcipiti stantem.' Hoc, tamen haud magni alicujus momenti it; tam diligentis tamen Scriptoris observatio ostendit, multa adeo esse, quæ in hunc modum librariorum inuria lancinarit. *Pierius.*

Turrim] Gellius XIII. 9. Virgilium iccirco testatur *turrim* non *turrem*, non *securem* sed *securim*. De hisce agnosce testimonium Dausquii. *Emmeness.*

In præcipiti] In alto: unde quis potest præceps dari. Sequitur enim, sub astra Eductam.' *Servius.*

In præcipiti] Id est, in alto. Meminit hujus turris etiam Hom. Iliad. III. *Taubmann.*

461 *Eductam*] Extructam. *Servius.*

Unde omnis Troja videri] Est hoc quod Livius l. x. 'unde in omnes partes conspectus esset.' Dictum vero cum magno affectu, turrem illam dirui, unde conspici solita a Priamo Troja, naves, castra. Simili affectu locutus Livius l. XXV. in eversione Syracusarum; apud quem Marcellus videns ex edito loco subjectam urbem, illacrymat, cum subiret cogitatio, illam momento horæ arsuram, redituramque in cineres. Virgilii locus sumptus est ab Homero Il. XIII. ἔνθεν γὰρ ἐφαίνετο πᾶσα μὲν Ἴδη, φαίνετο δὲ Πριάμοιο πόλις, καὶ νῆες Ἀχαιῶν: et l. XII. ait, Εἱστήκει δ' ὁ γέρων Πρίαμος θείου ἐπὶ πύργου. Ait Modicius cap. 26. turrem Homericam non esse eandem cum Virgiliana. Nam Homerica est ad portam Scæam, Virgiliana in regia. Homericam describit etiam Seneca in Troadib. 'Est una magna turris e Troja super, Adsueta Priamo, cujus e fastigio, Summisque pinnis arbiter belli sedens Regebat acies.' Similem Virgilianæ descriptionem de turri quapiam invenies Sibyllin. carm. l. v. *Cerda.*

Unde omnis Troja videri, &c.] Hanc turrim describit Ovid. Met. XIII. 415. 'Mittitur Astyanax illis de turribus, unde Pugnantem pro se, proavitaque regna tuentem, Sæpe videre patrem monstratum a matre solebat.' *Emmeness.*

462 *Solitæ naves*] Participium est sine verbi origine. *Soleo* enim neutrale est: quod caret præterito. *Servius.*

Achaïca castra] Videtur alios Danaos; alios Achaïcos dixisse. *Idem.*

Castra] Ubi exercitus sit, *castra* dicuntur. Unde est, 'Nos castra movemus:' ut, 'Velorum pandimus alas.' *Idem.*

Achaïca castra] Adverte κατταπεισμὸν in opprobrium poni: veluti etiam superius 'Dorica castra.' In codicibus tamen aliquot antiquis, *Achaïa castra* legimus dissoluta diphthongo: ἀχαΐα· ἀπὸ τῆς γὰρ ἀχαΐας τὸ ἐθνικὸν ἀχαιός. Nam et in Mediceo codice eo versu, qui est in quinto lib. 'O miseras quas non manus, inquit, Achaïca bello,' scriptum est *Achaïa*: non tamen hæc efficiunt, ut *Achaïca* mutemus. *Pierius.*

463 *Summa*] Suprema: ut, supremum, *summum* dicimus: ut, 'Pro supreme Juppiter.' *Servius.*

Labantis] Faciles ad resolutionem. Et est ordo: *Turrim convellimus, impulimusque.* Idem.

Qua summa labantis] Id est: Turrim ab ea parte, ubi paries, propter foramina, quibus trabium *summa*, sive extrema capita, inserta erant, invalidior videbatur (illis enim tabulatum impositum sedebat) aggredimur dissolvere. Ergo *labantes* significat *faciles ad resolutionem*. Cæterum quæri poterat, ubi illi steterint, qui summum tectum impulerunt. *Taubmann.*

464 *Tabulata dabant*] Quidam *dabant* pro *faciebant* intelligunt: ut, 'Ingentem lato dedit ore fenestram.' Olim sane domus de tabulis fiebant, unde hodie in ædificiis surgentibus, *primum* et *secundum tabulatum* dicimus; *summum* autem est, quod tectum sustinet. *Servius.*

465 *Impulimusque*] Quidam notant,

quod non sit expressum, ubi stantes summum tectum impulerint. *Idem.*

Ea lapsa] In plerisque codicibus, absque pronomine ullo legitur, *elapsa;* quod nequaquam placet. De littera vero *b* in eo participio dictum alibi. *Pierius.*

Repente] Ne provideri, aut vitari possit. *Servius.*

Convellimus altis Sedibus inpulimusque: ea lapsa repente ruinam, &c.] Et junctura literarum, et pedes ipsi, qui dactyli sunt, ita repræsentant ruinam turris inpulsæ, ut poëta videatur celeritate numerorum ipsam ruinam antevertere voluisse. Videndus Ger. J. Voss. de institut. poët. III. 7. *Emmeness.*

467 *Ast alii subeunt*] Hic ostendit priores periisse. *Servius.*

468 *Telorum interea cessat genus*] Bene addidit *genus*. *Telum* enim dicitur secundum Græcam etymologiam ἀπὸ τοῦ τηλόθεν, id est, quicquid longe jaci potest: quamquam legimus de gladio, 'At non hoc telum quod vi mea dextera versat;' et sequitur, 'Sic ait, et sublatum alte consurgit in ensem.' Sed *telum* illo loco a longitudine dictum est, ut, *mustelam* dicimus. *Idem.*

469 *Vestibulum*] *Vestibulum* est prima janua. Dictum vel quia januam vestiat: ut dicimus cameram duabus sustentatam columnis: vel quoniam Vestæ consecratum est. Unde nubentes puellæ limen non tangunt. Lucanus, 'Translataque vetat contingere limina planta.' Singula enim domus, sacrata sunt diis: ut culina, diis penatibus: maceries, quæ ambit domum, Hercæo Jovi. Ante videtur *Vestibulum* et *Limen* pro una re dixisse. *Idem.*

Vestibulum] Dictum, quod Vestæ sacrum (aliud etymum, quod januam vestiat, quia nec intelligo, nec velim, prætereo) Ovid. Fast. VI. 'Hinc quoque vestibulum dici reor, unde precando Adfamur Vestam, quæ loca prima tenet.' Agellius XVI. 5. vestibulum esse ait, 'non ipsis in ædificiis, neque partem ædium, sed locum ante januam domus vacuum, per quem a via aditus accessusque ad ædes est.' Adjuvat vox Græca πρόθυρον, quod pene expressit Plaut. Mostell. 'viden' vestibulum ante ædes, et ambulacrum cujusmodi?' *Cerda.*

Pyrrhus] A colore comæ dictus: qui Latine *byrrus* dicitur: ita et Sallustius *crispus*. Servius.

Primoque in limine Pyrrhus] Ferocem naturam hujus ostendit, et qui plenæ victoriæ fiduciam cerneret. *Donatus.*

470 *Luce aëna*] Pro *luce ahena;* ut Ge. III. 'Saxea procubet umbra.' *Servius.*

Coruscus aëna] Notat Gellius vidisse se mirandæ vetustatis codicem, qui quidem ipsius Virgilii fuisse credebatur, in quo, loco hoc *aëna* scriptum esset, *h* littera supra addita, quum absque adspirationis nota prius scriptum esset: sic eo quoque loco, 'undam tepidi despumat aëni.' Verba Gellii nonnulli aliter interpretantur. *Pierius.*

Luce coruscus aëna] Ita Homer. Il. VII. Αὐγὴ χαλκείη κορύθων ἀπὸ λαμπομενάων: *Splendor aheneus lucentium galearum.* Pindarus Pyth. Od. XI. loquens de gladio, πολιῷ χαλκῷ: *candente ære:* et Eurip. Androm. φαεννοῖς δεσπότης στίλβων ὅπλοις: *herus micans armis fulgentibus.* Cur *ahena* dixerit Virgilius loquens de armis, alii etiam ante illum, fuse explicat Magius Miscel. III. 3. referens ad inopiam ferri, quæ in illo ævo: qua factum, ut ærea, aut ahenea arma essent in usu, interdum stannea, supplente firmissima temperatura æris stannive mollem naturam. Adi illum. Dici etiam potest, poëtas suo jure *æs* accepisse pro *ferro*. Apud veteres certum est, fuisse æs in magno pretio: utebantur enim divites æneis poculis, inde illorum repositoria χαλκοθῆκαι dicta. *Cerda.*

Qualis ubi] Descripturus hos-tura ferum, ætate insolentem, n superbum; et ipse Æneas n animum in adversarium ge-ne animali illum comparandum . Sæviebat ut serpens, qui venena, qui nescit aliquando i; qui captat tempora, quibus at, aut lateat. Hac igitur atione Pyrrhum deformat. it serpens non in virtute, sed confidit: ita huic, non arma, idiæ ad victoriam profuerunt: quam in prœliis visus est, nisi lienis dolis procurata est vic-*Donatus.*

...am coluber] Deest *processit.* *...ubrum* nonnulli promiscuum tradunt, quod, ut sonantius finxit masculinum, ut diceret . Servius.

...is ubi in lucem, &c.] Sumptum Il. XXII. ubi Græcus vates: δράκων ἐπὶ χειῇ ὀρέστερος ἄνδρα, βεβρωκὼς κακὰ φάρμακ', ἔδυ δέ τέ ...ος αὐτὸς, Σμερδαλέον δὲ δέδορκεν ...ενος περὶ χειῇ: *Ut autem draco ...o montanus virum expectat, Pas-...la venena, subiitque ipsum ira Torvumque tuetur convolvens se ...tibulum.* Huic comparationi addidit novitatem serpentis, ...mque juventutis depositis ex-Silius l. XVII. longe utroque ..., 'Qualis in æstiferis Gara-m fœta veneno Attollit campis ...ti pastus arena Colla Paræthо-...rpens, lateque per auras Un-a torquet perfundens nubila ta-*Cerda.*

...s gramina pastus] Pro malis gra-...s: id est, venenatis herbis. *Serv.* ...] Reddit Homericum, βεβρω-...κὰ φάρμακα. Proprie et signate ...o vates. Κακὸς enim Græcis, ...s Latinis pro venenato et nox-...itur. Quod Germanus astruit ...ullo, qui, 'Sola tenere malas ... dicitur herbas.' Atque ex Ni-..., qui mentham, quæ olfacta muliebrem conceptionem corrumpat, vocat κακήν. Et ego ex eodem Nicandro, qui in Alexiphar. taxum, quam ipse facit venenatam, κακὴν nominat; atque ex Platone Reip. l. III. ubi ἐν κακῇ βοτάνῃ: *in herba noxia:* et ex Vegetio III. 2. 'malæ aquæ potus, veneno similis, pestilentiam bibentibus generat:' id est, potus aquæ noxiæ: et ex Prop. 'Et mala desertos occupat herba Deos.' *Cerda.*

Qualis ubi] Hanc Comparationem expendit Scal. v. 3. deque versuum horum venustate in genere magniloquo agit, IV. 6. *Taubmann.*

Gramina] *Gramen* hic pro qualibet herba sumi, neque tantum signari ἄγρωστιν Victorius admonet Var. VI. 16. *Cerda.*

Pastus] Legimus et, 'silva pastus arundinea.' Sed sciendum est, quia licet hoc in usu sit, rarum tamen est apud antiquos: *pastus* autem, pro qui pascebatur: quia ut supra dictum est, in hac ratione Latinitas deficit. *Serv.*

472 *Tumidum*] Qui semper irascatur. *Idem.*

Bruma] Id est, hiems. Dicta autem *bruma*, quasi βραχεῖα ἡμέρα, id est, brevis dies. Est autem, ut hic locus indicat, generis fœminini, numeri singularis. *Idem.*

Tegebat] Plin. VIII. 23. verbo *occulto* usus est. Arist. Hist. animal. VIII. 15. verbis, φωλέω, et φωλεύω: ait enim: φωλεῖ δὲ καὶ τὰ πολλὰ τοῦ ἀναίμων: *condunt se multa sanguinei generis:* et statim: Ὄφεις ἐν τῇ γῇ φωλεύουσιν: *serpentes latent in terra.* Cum ait *tumidum*, veneno intelligit, a quo tumor. Stat. l. v. 'tumidi stat more veneni Spuma virens.' Nam, ut bene Seneca ep. 42. de serpente, 'dum riget frigore, non desunt illi venena, sed torpent.' *Cerda.*

Exuviis] Bene *corium* quo serpens exuitur *exuvias* dixit. *Servius.*

Exuviis] De pelle serpentium: Græci appellant λεβηρίδα: eodem modo noster Ge. III. 437. 'Cum posit...

novus exuviis nitidusque juventa:' vide N. ubi etiam de *linguis trisulcis* idem versus occurrit. Non. Marc. *sulcus* appellatur, dicit, *quicquid in longitudine aculeatum est:* inde *trisulcum fulmen*. De duplici et triplici anguium lingua Bochart. Hist. anim. I. 4. *Emm.*

Nitidusque juventa] Novus; constat enim serpentes innovari virtute, pelle deposita. *Servius.*

Nitidusque juventa] Hunc nitorem per aurum et purpuram Accius explicat in Pelopidis: 'Ejus serpentis squammæ squallido auro, et purpura prætextæ.' *Cerda.*

474 *Lubrica terga*] *Lubricum* dicitur et quod labitur dum tenetur, ut piscis, serpens: et locus in quo labimur: ut, 'Nam sese opposuit Salio per lubrica surgens.' *Servius.*

Lubrica convolvit sublato pectore terga] In perveteri quodam codice scriptum animadverti, *sublato pectora tergo*. Sed longe melius, *lubrica terga:* quod Servius etiam agnoscit. *Pierius.*

475 *Arduus ad Solem*] Id est, Solis appetens, atque apricans: *Scaliger.* Serpens autem singulis annis pelle bis exsutus, rejuvenescit. Tibullus: 'serpens novus exsuit annos.' Lucret. l. IV. 'Cum lubrica serpens Exsuit in spinis vestem.' Statius Thebaid. IV. 189. 'ceu lubricus alte Anguis humo verni blanda ad spiramina Solis Erigitur, liber senio, et squallentibus annis Exsutus, lætisque minax interviret herbis.' Plinio dicitur 'vernatio annua:' item, 'pellis exsuviæ.' *Taubmannus.*

Linguis micat ore trisulcis] Ita enim in ore serpens vibrat linguam, ut tres esse videantur. Seneca in Medea: 'trifidamque linguam exsertat.' Statius in Theb. V. 'Livida fax oculis, tumidi stat more veneni Spuma virens: ter lingua vibrat: terna agmina adunci Dentis.' Ducitur metaphora a sulco, ut etiam in fulminibus, quæ *trisulca*, et *bisulca* Poëtæ appellant: bonique interpretes Græcorum πῦρ δίπαλτον, τρίπαλτον, quod proprie *ignis vibrans*, vertunt, *ignem bisulcum, trisulcum*. Plin. XI. 37. utramque vocem adjungit. 'Lingua non omnibus eodem modo. Tenuissima serpentibus, et trisulca, vibrans, atri coloris.' Notentur Artemidori verba IV. 60. διττὴν γὰρ ἔχει τὴν γλῶτταν ὁ δράκων: *duplicem enim linguam Draco habet*. Cerda.

476 *Periphas*] Ultima accentum non habet, ne fœmininum sit: nec tertia a fine, quia novissima longa est: ergo *ri* habebit accentum. *Servius.*

Una ingens Periphas] Periphantis mentio nonnulla Homero, præsertim Il. V. ubi illum vocat πελώριον, et Spondanus ibi *ingentem* vertit: πέλωρ autem, πέλωρος, πελώριος, de carnificina et immanitate frequenter sumuntur: ut jam videatur epithetum Maronis referendum ad magnitudinem cædium, quibus furebat Periphas. De Automed. Il. XIX. Ἵππους δ' Αὐτομέδων τε καὶ Ἄλκιμος ἀμφιέποντες Ζεύγνυσαν: *Equos autem Automedon, et Alcimus curantes Junxerunt.* Frequentissima alias mentio. *Cerda.*

Periphas] Ætolorum Princeps: quem Pallas Orci galea texit, &c. *Taubmann.*

Agitator] Auriga, secundum usum communem. *Servius.*

Equorum agitator] Ἱππηλάτης, ἐλάσιππος, ἁρμηλάτης, διφρηλάτης. Simpliciter et Jurisconsulti *agitatores* dixerunt: ut in l. Athletas. II. de iis qui notantur infamia his verbis: 'Et generaliter omnes opinantur, et utile videtur, ut neque thymelici, nec agitatores, nec qui aquam equis spargunt, cæteraque eorum ministeria, qui certaminibus sacris deserviunt, ignominiosi habeantur.' *Germanus.*

Equorum agitator] Græce ἡνίοχος, Lat. *auriga*. Suet. in Nerone c. 22. 'Tractum Prasinum agitatorem inter condiscipulos querens:' vide Scheff. de r. vehic. I. 17. ubi, præter hanc, multæ inscriptiones;

AURELIO AGITATORI
ICTIONIS PRASINÆ.
ens.
Armiger Automedon] Pyrrhi ar-
Nam Achillis auriga fuit. Serv.
a pubes] A Scyro insula, una
ladibus: in qua fuit Lycome-
er Deïdamiæ; quam Achilles,
idatus ibi a matre Thetide,
; unde Pyrrhus natus est:
s alii, volente Lycomede, Deï-
i Achilli datam in matrimo-
leunt. Idem.
a pubes] Sic Ovid. epist. He-
III. 12. 'ignara tetigi Scyria
a manu.' Arguit Hermolaus
Plin. l. IV. Sidonium, Scy in
io corripientem: 'vel Scyrias
is colus, vel serica fila.' Con-
m annuit: Pyrrhus enim ex
concubitu natus dicitur, ut
Troad. Hyginus fab. 97. Ne-
um Achillis et Deidamiæ fi-
Scyro insula venisse testatur.
cladibus una est, ut Mela II. 7.
Vossiana editione malo Syros
ros. Nunc Skyro. Ob antiqui-
commendatur a Strabone l. IX.
ens.
Succedunt tecto] Pro sub tectum
Et est figura: quia mutatus
us. Servius.
utosque ad culmina jactant] In
licitur πῦρ ὀροφηφάγον, devorans
itiones et culmina: quod habet
lam similitudinem cum Maro-
Cerda.
Dura] Valida limina, id est,
e clausa. Ideoque non aperit,
rumpit. Servius.
Limina] Quæ facile superari
ossent. Potest tamen videri
duram bipennem, id est, ido-
ma frangere potuerit firmita-
aterum postium. Allusit au-
ostio ad fenestram: sed de-
cere cavernam factam in ostio,
m non ingrederetur, sed vide-
siora. Ergo videbantur intus
Intercepta autem spe, clausa
ante domus patuit. Plangebant fœminæ et summis ululatibus prodebant hostibus suam formidinem, qua augebatur illis spes. Ergo, 'Instat vi patria Pyrrhus.' Quis enim non provocaretur audiendo talia? Descriptio autem regiæ, auget nobilitatem et amplitudinem fœlicitatemque Priami. Don.

480 *Postesque*] Fere eodem modo Horat. posuit *postes* pro *foribus* Epod. XI. 'Heu mihi postes et heu limina dura.' Male igitur Donatus *dura* bipenni conjungendum censet. Notanda verba, *perrumpit*, *vellit*, quæ non mediocrem vim designant. Similem sententiam Apulejus Metam. l. IV. 'Latrones aditum tentantes, et domus januas cardinibus obtortis evellere gestientes, &c. claustrisque omnibus violenter evulsis,' &c. Pro *perrumpere* Ter. Ad. I. 2. 22. 'fores effringere.' *Emmeness.*

Vellit] Non dejecit. Nam sequitur paulo post, 'Labat ariete crebro.' Sed movet, ut, 'Cynthius aurem Vellit, et admonuit.' Vel certe vellere vult, ut, 'Ipsumque trahunt in mœnia regem.' Nam quare facit fenestram? *Servius.*

481 *Cavavit*] In perveteri codice Longobardico, *cavabat* habetur; neque obstat, quod præteritum subsequatur: ostendit enim hoc celeritatem in conficiendo negotio. Consentiunt tamen omnes in *cavavit*. Pierius.

482 *Dedit*] Id est, fecit: ut Terentius, 'Quas turbas dedit.' *Servius.*

Fenestram] Epitheto, ut solet, auxit tapinosin, in dicendo *lato ore*. Idem.

Fenestram] Id est, ingens fecit foramen in janua, et occasionem invadendæ aulæ. Allusum videtur ad illud Terentianum H. I. 2. 72. 'fenestram ad nequitiam patefacere.' De hac voce accuratius Scefferus ad Phædr. f. II. 14. *Emmeness.*

483 *Atria longa*] Sic Æneid. I. 730. 'atria ampla:' vide Serv. Æn. IV. 666. 'alta atria.' Fuere proxima januis: Vitruv. VI. 8. de latitudine et longi-

tudine eorum c. 4. Græci iis non usi c. 10. An subdialis fuerit locus, in dubium vocat Philander, quem c. 4. vide. De atriis templorum agit Salmas. Plin. exerc. p. 1216. 1218. *Id.*

Patescunt] Aperiuntur, ac per hoc videntur. *Servius.*

484 *Penetralia*] Ideo domorum secreta dicta, ab eo quod est penitus, aut a Penatibus. *Idem.*

Veterum regum] Ut ostenderet regnum Priamo a majoribus suis provenisse. Quantus autem dolor, ut una nocte conciderit, quod per infinitos reges, multis etiam seculis servatum fuerat? *Donatus.*

485 *Armatosque vident stantis*] Ut supra, 'Strictis mucronibus imas Obsedere fores.' Sic enim datur virtus ubique Trojanis. *Servius.*

486 *At domus interior*] De Albano excidio translatus est locus. *Idem.*

Domus interior] Ubi feminæ agunt. Corn. Nep. in Præfat. 'in interiore parte ædium, quæ gynæconitis appellatur.' Ter. Ph. v. 6. 22. *gynæceum*: de hoc conclavi mulierum Vitruv. vi. 10. et Salmas. p. 1216. *Emmeness.*

Tumultu] *Tumultus* dictus, quasi *timor multus*. Unde alia bella dicta sunt; ut *Italicus*, *Gallicus tumultus*. Bene autem addidit *misero*, quia est etiam terribilis. *Idem.*

487 *Miscetur*] Perturbatur: ut, 'Nec quisquam æratas acies ex agmine tanto Misceri putet.' *Idem.*

Cavæ ædes] Tecta camerata. *Ædem* autem numero singulari, de templo tantum dicimus: plurali, et de domibus, et de templis. Si aliter invenies; usurpatur. *Idem.*

Cavæ] *Cavedium* intelligit, quod post atrium erat sub dio: Græcis ἡ μέσαυλος. *Taubmann.*

Plangoribus ædes Femineis ululant] *Ululare* vocabulum medium: ut Serv. Æn. iv. 168. Lucan. vi. 261. 'lætis ululare triumphis:' sed plurimum in luctu et re atroci idem i. 567. 'Sanguinei populis ularunt tristia Galli.' Lupis et canibus tribuitur ut Geo. i. 486. 'lupis ululantibus Æn. vi. 257. 'visæque canes ululare per umbram.' sic Hecuba in canem mutata apud Ovid. Metam. xiii. 871. 'Sithonides ululavit mœsta per agros.' Nec tantum sic furiarum appellatur ejulatus sed et fœminarum: inde noster Æn. iv. 677. 'gemituque et femineo ululatu.' Stat. Thebaid. l. v. 'resonant ululatibus ædes Femineis.' Leni spiritu scribendum, quamvis Pontanus asperum anteponat contra fidem codicum et Græcam originem ὀλολύζειν. *Emmeness.*

488 *Ferit clamor*] Secundum philosophos, qui dicunt vocem corpus esse, ideo dixit *ferit*: nam et fluvius habet mugitum, res incorporalis. *Aurea sidera* multi ad laquearia referunt, quod stultum est. *Servius.*

489 *Pavidæ*] *Pavidus* est semper pavens: *timens*, ex causa: ut *furibundus* et *furiosus*. Modo pro paventibus, *pavidas* posuit. *Idem.*

Matres] Honoris nomen. *Idem.*

Errant] Confusio, consilio. *Idem.*

Errant] Servii locum corruptum arbitror: *confuso consilio* legendum conjicio. Ut et vs. 487. ubi, sublata distinctione, pro *si aliter* pono *nec aliter*, et sensus reddetur manifestior: sed hoc Augiæ stabulum non obiter purgandum. *Emmeness.*

490 *Amplexæque tenent postes*] Apollonii locus, in quo inducitur Medea patris Ætæ relinquens domum, ita facere. *Idem.*

Postes] Hoc autem loco, *postis* plurimum in antiquis exemplaribus invenitur. Varie vero semper disputatum ab auctoribus: utrum casus plur. hujusmodi nominum tertiæ declinationis per *is* an per *es* enuntiari debeant. Nam ex veteribus Grammaticis non desunt, qui super hoc casu præceptum hoc observandum esse sentiant: ut quando genitivus casus numero plur. *um* litteris ante consonantem concluditur: tunc ac-

...sus numeri plur. *es* litte-...tur: ut puta, *horum pari*-...*rietes*. At vero tunc ac-...sus numeri pl. *is* litteris...r, quum genitivus casus...ur. *ium* litteris definitur:...*es talis*: quoniam *horum*...ere demonstratur. Quod..., ut imperite datum, re-...obus in Arte. Quando-...nt nomina, quæ genitivo...o pl. *ium* litteris definian-...sativo casu numero plur. *es*...cludantur: ut puta *horum*...ille) non quidem *hos nu*-...*mbes* facere pronuntiatur....nomina, quæ genitivo casu...s litteris ante consonantem...tur, et accusativo casu nu-... *is* litteris concludantur:...*um parentum*, *hos parentis*....Sallustius '*per liberos atque*...*stros*,' scivit esse pronun-...Item sunt nomina, quæ...su numero plur. *ium* litte-...ntur, et accusativo casu...*es* et *is* litteris concludan-...ita, *horum postium*, *hos pos*-...*stis*. Qua ratione præci-...o *eosdem postes* ex utroque...ntiavit: 'Amplexæque te-...a.' Item, 'postisque sub...ntur gradibus.' Sane qui-...diceo casus hujusmodi plu-...r *is* scribuntur: hoc vero...s scriptum est, ex Probi... *Pierius*.

...*eque tenent postes, atque os*-...] Romanis religioni fuisse...limina postesque: siquidem...ctor auctor est, Janum pri-..., pomœria sacra docuisse,...orem et sanctimoniam do-...rimum item valvas, et sa-...s excogitasse, et januis ip-...dedisse. *Germanus*.

...*eque tenent postes*, &c.] De...ujus loci agit Scal. poët. III....eligione, quam Romani tri-...minibus et postibus hæc ha-...b. XII. 6. ex Plaut. Mer-cat. v. 1. 1. de salutatione superi inferique liminis: idem monet etiam Turneb. XXVI. 23. 'Qui Deus *Limentinus* dictus: postes igitur amplectuntur et limina osculantur, quia ea religione se tutas fore et immunes ab injuria arbitrantur:' sed Ovidio teste Metam. XIII. 410. ne sanctissimis quidem adytis parcitum a Græcis: 'Dardanidas matres patriorum signa Deorum Dum licet amplexas, succensaque templa tenentes Invidiosa trahunt victores præmia Graji,' &c. et noster inf. vs. 517. ubi frustra 'Divum amplexæ simulacra tenebant:' et vs. 515. 'nequicquam altaria circum.' *Emmeness*.

491 *Vi patria*] Secundum fidem generis sui: ut, 'Stirpis Achillea fastus.' Item de Hercule, 'Salve vera Jovis proles.' *Servius*.

Vi patria] Non. Marc. hoc loco *fortitudinem* et *virtutem* significare docet, ut in his: 'Auxilioque levare viros, vimque addere victis.' Sallust. 'omnis vis nostra sita est in corpore et animo.' *Emmeness*.

Neque ipsi Custodes] Vigiles, de quibus dixerat, 'Imas obsedere fores.' Possumus etiam *custodes*, ipsos postes intelligere, quoniam *custodes* a custodiendo appellantur. Cum igitur omnia deficerent, 'fit via vi.' *Vis*, inquit, januam patefecit: *vis* aditum ad interiora tenenda reclusit. *Donat*.

492 *Sufferre*] Pro *sustinere*. Non. Marcell. 'sufferre pœnam.' *Emmen*.

Labat ariete crebro] De usu arietis Veget. IV. 14. illius figuram adjicit Stewechius. Inde *arietare*. Plaut. Truc. II. 2. 1. 'quis illic est, qui tam proterve nostras ædis arietat?' In *ariete* tertiam literam ex vocali fieri consonantem docet Scal. Poët. II. 27. sed de his supra. *Idem*.

493 *Cardine*] A cardine. *Servius*.

Emoti procumbunt cardine postes] Non. Marcellus *emoto* agnoscit. Ubi hoc versu teste Virgilium *cardinem* virili genere protulisse dicit: nulla enim alia dictio est, ex qua genus

apparere possit: nam ex veteribus sunt, qui *hanc cardinem* dixerint: ut illud, 'Sonat impulsa Regia cardo.' *Pierius.*

494 *Fit via vi*] Ita Livius l. IV. 'Quacunque incedunt, vi viam faciunt.' *Taubmann.*

Primosque] Quos dixit strictis mucronibus. *Servius.*

496 *Non sic, aggeribus ruptis*] Vult ostendere gravius vastatam Trojam, quam agri fluviorum eruptione vastantur. Et sciendum comparationes, aut pares esse, aut minores, aut similes; at contra in similitudine negatur comparatio ultro, ut hoc loco: vel illo: 'Non tam præcipites, bijugo certamine campum Corripuere.' Contrarium est, 'Si parva licet componere magnis.' *Idem.*

Non sic, aggeribus] Fluminum multos fecit Homerus comparationes: noster semel tantum, illis omnibus anteponendam. Scal. v. 3. *Taubm.*

Non sic, aggeribus, &c.] Hanc comparationem ex Homero desumtam docet Macrob. Saturn. v. 5. *Emmen.*

Spumeus] Pro *spumosus*. Servius.

497 *Exiit*] Dicimus et *exivit*. Sed v subtrahit Virgilius, ut brevem faciat sequentem vocalem. Et proprie plena flumina, cum extra alveum suum crescunt, *exire* dicuntur: ut, 'Præsertim incertis si mensibus amnis abundans Exit.' *Idem.*

498 *Cumulo*] Augmento, exuberante fluctu: ut, 'Cumulo præruptus aquæ mons.' *Idem.*

499 *Vidi ipse furentem*] Ut, 'Quæque ipse miserrima vidi.' Sane *Vidi ipse*, hac particula addita miseriorem se ostendit, cujus ante oculos casus patriæ suorumque fortuna constiterat. *Idem.*

500 *Geminosque in limine Atridas*] Potest subaudiri *furentes*. Idem.

501 *Centumque nurus*] Aut finitus est numerus pro infinito ὑπερβολικῶς. Aut certe ideo *centum*, quia Barbarorum fuerat non singulas habere, sed plures conjuges. Aut illud dicit, plures fœminas: ut Lucanus, 'Cultus gestare decoros Vix nuribus rapuere mares.' Hoc est, fœminis. Aut novas nuptas, ut ætatis hoc nomen sit, non adfinitatis. Aut centum per aras: licet incongruum sit, quia sequitur, 'Hæc ara tuebitur omnes:' et unus per centum aras occidi non poterat. Est autem hæc plena affectu et dolore repetitio. *Idem.*

Vidi Hecubam, centumque nurus] Respondet ad id: 'Quæque ipse miserrima vidi.' Fuit ergo cædis eorum hominum spectator, quos venerat defensurus. *Donatus.*

502 *Fœdantem*] Cruentantem. Sallustius in I. 'Cum aræ et alia diis sacra, supplicum sanguine fœdarentur.' Et Terent. in Eunuch. 'Proh deum atque hominum fidem, facinus fœdum, o infelicem adolescentem.' *Servius.*

Sanguine fœdantem] Ab Ennio in Andromacha: 'vidi Jovis aram sanguine turparier.' Est hoc, quod Aristophanes in Lysistrat. βωμοὺς πεφῳβάλοντες. Noster in l. x. 'sanguine turpantem capillos.' *Cerda.*

Quos ipse sacraverat, ignis] Ut, 'Et relligiosa deorum Limina.' Per quod ostenditur latenter, nihil prodesse religionem. *Servius.*

Quos ipse sacraverat, ignis] In illa enim ara Jovis Hercæi, ad quam occisus fuit Priamus, sacratum fuisse ignem pervigilem et perpetuum constat. Turneb. XIV. 15. *Taubmann.*

503 *Quinquaginta illi thalami*] Illi celebrati ab Homero. Et bene de thalamis verum expressit numerum. Potest enim unus thalamus, plures habere conjuges: et est zeugma; 'Quinquaginta thalami procubuere.' *Servius.*

Quinquaginta illi thalami] Firmat hoc Homerus Il. VI. ubi etiam numerantur πεντήκοντα θάλαμοι: in quibus παῖδες κοιμῶντο Πριάμοιο, *cubabant Priami filii.* Priamus item ipse ad

ultimo II. Πεντήκοντά μοι ἦλθον υἷες Ἀχαιῶν: Quinmihi erant, quando venerunt orum: et Eurip. in Troad. riamum, πεντήκοντα ἀροτῆρα inquaginta liberorum seminalemum Dictys excidii Troj. iversi partus quinquaginta atrem, beatissimum Regum abitum.' Dissident aliqui, m assignant numerum. Sefinite ore Hecubæ, 'libeai greges:' ut vero Virgies tanta nepotum,' ita ab rtius eleg. III. 22. 'hic amm Spes.' *Cerda.*

ginta illi thalami] Propter , quos habuit: ex quorum sperabat sibi copiosam supotum. Alii LI. numerant. LIV. Alii filios tantum filias tres. *Thalamos* inter-Servius *cubicula*, ubi mariti Taubmann.

ta nepotum] Aut *nepotes* sigqui essent futuri magnæ connubia, de quibus speraati nepotes, ut, 'Modo namllos Spem gregis.' *Serv.*

ta nepotum] Sunt qui dicant us aliquot antiquis scriptum *illa nepotum*: ego lectionem uam in exemplaribus, quæ are contigit, inveni. Sed s passim: quam lectionem agnoscit. In uno tantum, r exclamationem habetur: criptum in Mediceo codice *tanta* tamen melius. *Pier.*

s] Cum hæc vox sæpe inignet posteros, hic tamen ecipitur, ut in Ovid. 'Prihalami mihi cura, secunda ' et iterum, 'Sæpe pater erum mihi filia debes, Sæpe t, debes mihi nata nepotes.'

rbarico] Id est, Phrygio. enim opibus et auro abunut et Persæ. Quodque duo hæc regna opulentissima essent, *barbaricum aurum* dixit Maro; et vetus Poëta, 'stante ope barbarica,' id est, stante Phrygum imperio. Videatur Turneb. IX. 18. Quomodo autem personæ Æneæ conveniat, ut patrium aurum dixerit *barbaricum*, docet similibus exemplis Pimpontius. Potest et *barbarum* exponi cum Servio *multum*; aut, *a barbaris captum*. Taub.

Et postes superbi auro Barbarico] Id est, aut multo ait cultu barbaro, quia Barbari copiæ magis, quam elegantiæ student: aut a Barbaris capto, aut vere barbaro, id est, Phrygio, quia πᾶς μὴ Ἕλλην βάρβαρος. Nam et Homerus Phrygas *barbaros* appellat. Et Virgilius, 'Barbara tegmina crurum.' Aut vere Barbarico: quia πλησμονὴ τῶν βαρβάρων. Aut cultu barbaro, aut barbaris apto. *Servius.*

Spoliis superbi] Hoc fuit moris antiqui: ut ipse in septimo, 'Captivi pendent currus, curvæque secures.' *Idem.*

Spoliisque superbi] Sic Æn. l. VII. 'Multaque præterea sacris in postibus arma, Captivi pendent currus, curvæque secures, Et cristæ capitum, et portarum ingentia claustra, Spiculaque, clipeique ereptaque rostra carinis.' Nam Romani solebant suos postes ornare hostium spoliis. Livius lib. XXXVIII. 'et cætera spolia ejus urbis ante currum laturus, et fixurus in postibus suis.' Silius l. VI. 'Vos atria raptim Nudate, et clipeos in bella refigite captos.' Idem de Regulo, 'Affixi clipei currusque, et spicula nota Ædibus in parvis, magni monumenta triumphi.' Tibull. l. I. ita ad Messalam, 'Te bellare decet terra, Messala, marique, Ut domus hostiles præferat exuvias.' Propertius l. III. ad Mæcenatem, 'Cum tibi Romano dominas in honore secures Et liceat medio ponere jura foro: Vel tibi Medorum pugnaces ire per hostes, Atque onerare tuam fixa per arma domum.' Cicero in Anton.

'An tu illa in vestibulo rostra, et hostium spolia cum aspexisti, domum tuam intrare te putas?' Polybius: *ἐν ταῖς οἰκίαις κατὰ τοὺς ἐπιφανεστάτους τόπους τιθέασι τὰ σκῦλα, σημεῖα ποιούμενοι, καὶ μαρτύρια τῆς ἑαυτῶν ἀρετῆς*: *in ædibus conspectissima earum parte, ponunt spolia, indicia, et testimonia suæ virtutis.* Monuerunt, firmaruntque Turn. Adv. XIV. 11. et Lips. ad Polyb. de Militia Rom. l. v. Ad quem morem multa nos alibi. Nunc placuit magnorum in re litteraria principum labor: *οὐ γὰρ αἰδὼς ἕχεσθαι τῶν ἰχνῶν τῶν δυναστῶν.* *Cerda.*

Superbi] Ornatu artis et materia. *Donatus.*

505 *Tenent Danai, qua deficit ignis*] Ignis potuit deficere, Danai non potuerunt. *Servius.*

Qua deficit ignis] Omnia occupaverat ignis, sed cum, rebus consumptis, ignis extinguatur, Danai occupabant ea loca, in quibus non dixit, non fuit ignis, sed jam deficiebat. *Donatus.*

Tenent Danai, qua deficit ignis] Cum his alludit illud Agathiæ l. IV. in nocturna invasione, et igne: *οἱ μὲν γὰρ οἴκοι μεμενηκότες ἐπυρπολοῦντο, ἢ κατεχώννυντο· τοῖς δὲ πρὸς τὰ ἐκτὸς διεκπίπτουσιν, ἑτοιμότερος ὁ ἐκ τῶν ξιφῶν ὄλεθρος ἐφειστήκει*: *Qui enim domi manserant, concremabantur, vel ædibus obruebantur; qui vero e domibus proruebant, iis paratior ab ensibus interitus imminebat.* Verbum *tenere* apte hic: significat enim per vim occupare. Cicero in Vatin. 'tenere templum armatis hominibus.' Ad Attic. l. x. 'Existimat eum, qui mare teneat, necesse esse rerum potiri.' *Cerda.*

506 *Forsitan et, Priami fuerint quæ fata, requiras*] Bene de Priamo obtulit narrationem, quia breviter perstrinxerat, 'Priamumque per aras Sanguine fœdantem, quos ipse sacraverat, ignis.' Et bono usus est ordine: ut ante reipublicæ, post regis, inde privati, hoc est, sua fata narraret: hoc est illud, 'Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa.' De morte autem Priami varie lectum est. Alii dicunt, quod a Pyrrho in domo quidem sua captus sit: sed ad tumulum Achillis occisus; tractusque est juxta Sigeum promontorium: nam in Rhœteo Ajax sepultus est: tunc ejus caput, conto fixum, circumtulit. Alii vero quod juxta Hercæi Jovis aram extinctus sit, dicunt. Unde Lucanus, 'Hercee, monstrator ait, non respicis aras?' Et hanc opinionem plene Virgilius sequitur. Licet etiam illam prælibet; ut suo indicamus loco. *Servius.*

Forsitan et Priami] Bono compendio utitur, ut ultro suggerat, quod interrogari poterat: debebat enim eo tempore, quod omnibus quietem destinaverat, uti brevitate. Exponit igitur, quomodo sanguine aras fœdaverat. *Donatus.*

507 *Urbis uti captæ casum*] Bene omnia collegit, et captam, et dirutam, et incensam. *Servius.*

Urbis uti captæ] Cum jam nihil esset reliqui de urbe regiaque sua, nullaque omnino spes restaret, statuit sapiens et forti animo rex, quacunque morte captivitatem fugere. *Donat.*

508 *Medium in penetralibus h.*] Hypallage est, pro, in mediis penetralibus. Si autem *mediis* dixeris, non stat versus, nisi excluso *s.* ut, 'Inter se coisse viros, et decernere ferro.' Et bene Priamum non nisi in extremis armat periculis, ut magis incitet hostem in necem suam, qua possit captivitatem vitare, quam ut defendat aliquem. Sane *penetralia* proprie Deorum dicuntur, nonnumquam etiam imæ, et interiores partes privatorum domorum vocantur, unde et *penum* dicimus locum, ubi conduntur, quæ ad vitam sunt necessaria. Hic autem videtur opportunius *penetralia* de domo regis dixisse; quoniam Reges proprie suggestum imitantur deorum. *Servius.*

Et medium in penetralibus hostem] Quia pluribus in codicibus antiquis legere erat, *mediis in penetralibus*, ea

e, quæ sese etiam inferius
Mediis hostem in penetrali-
mmatici, ut staret versus,
quippe *hostem* correxere.
mis versus quosdam exleges,
esticos potius,' alteriusque
ertos Virgilio nolit condo-
elisionem *s* litteræ cum vo-
ita non admittat: habebit
es venerabilis antiquitatis
m, et alios, in quibus *mediis*
us absque *in* præpositione
elocutione Virgilio admo-
iliari. Neque tamen hoc
ms, ut lectionem vulgatam
nus, quæ recte et ipsa pro-
e modo: *medium in penetra-*
lem. Pierius.
ma desueta] Ab hominis
dine, sensum ad arma trans-
uia jam pugnare desierant.

tibus ævo] Non timore. *Id.*
lis senior desueta trementibus
ndat] Inde Juvenalis Sat.
'Longa dies igitur quid con-
mia vidit Eversa, et flam-
n, ferroque cadentem. Tunc
emulus posita tulit arma
Emmeness.
ircumdat] Non apte sibi co-
cit: sed potius oneri sumit.

dat] Sic Homer. ἀμφιβάλ-
λα: et Eurip. πάνοπλα ἀμφι-
τὰ τεύχη vocat. *Cerda.*
ferrum] Ipse inutilis. *Fer-*
i de his est, quæ ex conjunc-
nt epitheta: ut *venenum.*

circumdat] Non ut peteret
n, sed; ut in armis positus,
occumberet. Ponit autem et
t et arma inutilia, quoniam
x jam diu arma non sumpse-
de illa rubigine contabu-
t inutilia reddita erant. *Don.*
ferrum Cingitur] Hom. sæpe
ον, inutilem gladium, et alii,
ον: telum inutile. Phrasis
Græca est. Ostendi alibi. Latine dixisset, *cingitur ferro*: ut infra: 'impulit his cingi telis.' Porro describit hominem ἀπόμαχον, *bello inutilem*. Cerda.

Ferrum] Superiori versu *arma*, per quæ intelligas clipeum, loricam, cassidem et ejus generis alia: per *ferrum* autem gladium, ut hoc loco. Consule Salmas. ad Hist. Aug. Script. p. ex edit. Hackiana 435. vol. 2. *Emm.*

511 *In hostis*] In antiquis aliquot exemplaribus, *ad hostis* legitur non inepte: cui quidem lectioni adstipulatur etiam codex ille pervetus, in quo semper *at* præpositio per *t* notatur. In eo enim, *at hostes* legitur. Agnoscit tamen Ti. Donatus vulgatam lectionem *in hostis*. Pierius.

Ac densos fertur moriturus in hostis] Mavult mori cum gloria Priamus, quam pati servitutem, et captivus duci. Eurip. Hecub. Τὸ γὰρ ζῆν μὴ καλῶς, μέγας πόνος: *Vivere enim non honeste, ingens est labor.* Idem in Troad. de Troja non eversa, στέφανος οὐκ αἰσχρὸς πόλει Καλῶς ὀλέσθαι· μὴ καλῶς, δὲ, δυσκλεές: *gloria non turpis urbi Fortiter periisse: non fortiter vero, ignominiosum.* Iterum, Τοῦ ζῆν δὲ λυπρῶς κρεῖσσόν ἐστι κατθανεῖν: *Vita calamitosa melior est mors.* Liv. XXII. de Æmilio Consule, ad Cannas mortuo, 'Qui se bene mori, quam turpiter vivere maluit.' Porro illi oblatus fuerat equus ad salutem, quem respuerat cupiditate moriendi in strage militum: et lib. XXIII. 'Posthumius omni vi, ne caperetur, obnixus occubuit.' Nihil frequentius in ore Taciti, quam multos suis manibus fatum gloriose antevertisse, ne aut turpiter viverent, aut turpiter mori cogerentur. Cedrenus, μετὰ ἀρετῆς ἀπολωλέναι τοῦ σωθῆναι ἀμαχητὶ δυσκλεῶς ἄμεινον: *melius est mori cum virtute, quam servari cum dedecore extra pugnam.* Cerda.

512 *Ædibus in mediis*] Omne ædificium *ædes* dicuntur, sed Varro locum, quatuor angulis conclusum,

ædem docet vocari debere. Idem Rerum Divinarum libro sexto intulit: Ideo loca sacra civitates habere voluisse, ne per continua ædificia incendio prolaberentur; et ut essent, quo confugerent plerique cum familia sua in periculis: quod etiam in Comœdiis a servis timentibus legimus factum. Hoc Virgilius hoc loco subtiliter tangit, cum dicit, 'Ædibus in mediis nudoque sub ætheris axe Ingens ara fuit,' &c. Ex nomine enim penatium et aræ, intelligitur loci sacri veneratio, ut non immerito illuc confugerit Regina cum suis: nam subjunxit, 'Hic Hecuba et nati nequicquam altaria circum Præcipites,' &c. Unde apparet veram consuetudinem fuisse fugiendi a periclitantibus ad ararum præsidium. *Servius.*

Ædibus in mediis, &c.] Describitur ara Jovis Hercei, quæ in mediis ædibus in impluvio sub dio erat: nam hoc est, *sub nudo axe ætheris*, idque more Græcorum. Athen. l. v. Ὅμηρος δὲ τὴν αὐλὴν ἀεὶ τάττει ἐπὶ τῶν ὑπαιθρίων τόπων, ἔνθα ἦν ὁ τοῦ ἑρκείου Ζηνὸς βωμός: *Homerus semper aulam constituit in locis subdialibus, ubi erat ara Hercei Jovis.* Ad hanc Priamus interfectus est. Eurip. Troad. πρὸς δὲ κρηπίδων βάθροις Πέπτωκε Πρίαμος Ζηνὸς Ἑρκείου θανών: *Ad septa ipsa cecidit Priamus Iovis Hercei mortuus.* Dio Chrysost. orat. 11. Πρίαμον καταστραφθέντα παρὰ τοῦ Διὸς τὸν βωμόν. Ovid. in Ibim, 'Nec tibi subsidio præsens sit numen, ut illi, Cui nihil Hercei profuit ara Jovis.' Seneca in Agam. 'Sparsum cruore Regis Herceum Iovem.' Hæc ara intus erigebatur in ipsis ædium septis, et inde Juppiter Herceus dictus: ἕρκος enim Græcis septum est, et claustrum: sic ferme Pollux. Inde est, ut Penates etiam vocentur ἕρκειοι θεοί, quod scribit Dionys. l. I. quod videlicet in septis domorum colerentur. *Cerda.*

Nudoque sub ætheris axe] Hoc est, sub divo, quod *impluvium* dicitur. *Axis* autem est aut Septentrio, aut pars Septentrionis, aut spiritus, quo mundus movetur; ut 'Axem humero torquet stellis ardentibus aptum,' sicut docet et Lucanus. *Servius.*

513 *Ingens ara fuit*] Privatis in ædibus exstructa fuisse altaria, quibus victimas mactabant, docet Feithius antiq. Homer. I. 9. Maronis locum etiam attingit Turneb. XIV. 15. fuisse, dicens, aram Jovis Hercei, cujus meminit Lucan. IX. 979. 'Herceas, monstrator ait, non respicis aras?' *Emmeness.*

Veterrima] Usurpatum est. Ergo, ut supra diximus, hoc tantum uti, si necesse sit, licet: et comparativum non habet, sicut *deterior* positivum. *Servius.*

Laurus] Daphne, filia Ladonis, fluvii Arcadiæ terræ fuit, quæ, aspernata viro jungi, semper venatibus operam dabat. Hanc cum Apollo adamasset, et eam, ut comprimeret, insequeretur: illa a Terra matre petit auxilium, quæ recepta a matre est, nec multo post in locum ejus, arborem lauri nasci*. *Idem.*

Veterrima laurus] Quam tradunt scriptores in medio atrii Priami fuisse; et arte mathematica factam: stipitemque ejus ex puro puto auro fuisse XII. cubitorum. In summo, inquiunt, diffundebat se in ramos: qui totum atrium tegebant. Flores, rami et folia ejus partim ex auro, partim ex argento erant, et inter gemmas fructus radiabant. Hanc Ulysses et Diomedes (vel, ut alii, Palamedes) legati ad Helenam repetendam missi ad stuporem usque admirati dicuntur. *Taubmann.*

514 *Complexa penates*] *Penates* sunt omnes dii, qui domi coluntur. *Serv.*

Complexa penates] Hic libentius *Penates* pro ædibus ceperim, ad eum modum quo sæpe Tacit. Hist. III. ad finem: 'Utque erat in armis in paternos Penates deduxit:' et Hist. I. II. 'Nota et familiaria castra in mo-

'enatium diligebantur.' Liv. in diversorio hospitali, quam Penates suos:' ubi *diversorium*, *ates* opponuntur. Nisi quis ad eam quoque aram Penates isisse: sed non certe hic illocus. *Cerda*.

Hic Hecuba, &c.] Ad aram iebant veteres in summo dise: ut infra vs. 523. 'Huc tanecede: hæc ara tuebitur om-Argilius, apud Corn. Nepotem sania c. 4. 'ad fanum Neptuni it, in ara consedit:' et paulo ut audivit Argilium confugisse m.' Sic noster Æn, vi. 124. us orabat dictis, arasque tene-Inde apud Ter. H. v. 2. 22. m aram tibi, nec precatorem :' in Græcis hæc passim obæ diligentius congessit Cerda. le asyli reverentia etiam Tur-xvi. 2. et xiv. 15. *Emmeness*.

sicquam] Aut secundum Epi-, qui dicunt deos nihil curare, opter vim bellicam. *Servius*.

ria] Superorum et *aræ* sunt, *ria*: Inferorum, tantum *aræ*. item dicitur a precibus, quas *ἀρὰς* dicunt: unde contra im-lo *κατάρα* dicitur. *Idem*.

ria] Plura de differentia inter *altare* Servius Ecl. v. 65. Sed onfundi, ut *coma* et *capillamen*-ocet Salmas. Plin. exerc. p. bi Solinus hæc c. 9. 'ara est in ine dicata, cujus Jovis altari-qua,' &c. Multa et quidem digna de hoc discrimine ob-it Saubertus de Sacrificiis c. *Emmen*.

Præcipites] *Festinæ* propter statem: et bene *atra* addidit, st et clara; ut, 'Unde hæc ara repente Tempestas.' *Serv*.

Sedebant] Mediceus, et anti-re omnes codices *sedebant* ha-quod est mulierum proprium, d Homerum, sæpe: pauloque Hecuba Priamum ad sese recipit, et longævum in sede locat. In non nullis *tenebant*. Pierius.

518 *Juvenilibus armis*] Multorum codicum, et auctorum testimonio, *juvenalibus* per *a* media syllaba legendum, alibi indicavimus. *Idem*.

519 *Dira*] Modo proprie. *Dira* enim est deorum ira. Ergo *quæ mens dira*, id est, infusa ex deorum ira. *Servius*.

520 *Telis*] Armis. *Idem*.

His telis] Auctorem mortis quærit, non amentia, sed sapientia, ut morte captivitatem fugiat. Ergo sapientissimus poëta, decorum in hoc rege servavit. Dedit et convenientem naturam mulieri, et reginæ, ex uxori. *Donatus*.

Ruis] Aut festinas, aut incedis seniliter et inconsulto. *Servius*.

521 *Non tali auxilio, nec defensoribus istis Tempus eget*] Non dissimilis locus apud Justinum v. 6. 'sed neque is miles erat, qui nomen Atheniensium tueretur, neque eæ vires, quibus vincere consuerant.' et paulo ante: 'non magnam bello moram ætas fecit imbellis,' &c. *Emmeness*.

522 *Non si ipse meus*] Mire, *meus*, ut matris exprimeretur affectio. Et subaudi, *posset defendere*. Servius.

Meus Hector] Animadverto hic aliquid occultæ eruditionis; cur Hecuba dicit *meus Hector*, non tuus, non noster? Fortasse itaque allusum ad Hectoris natales: ferebat enim occultior opinio Trojanorum, illum fuisse Apollinis et Hecubæ filium, non Priami, quod Porphyrius testimoniis Ibyci, et aliorum probat, et Lycophron illum a Ptoo, id est, Apolline genitum ait. Adeundus Homeri Scholiastes, Delrius noster in Agamem. Senecæ, Spondanus in Il. x. Itaque, aliter locutus Noster in hoc libro ore Creusæ ad Æneam, 'nati serva communis amorem,' quia Ascanius utriusque filius. Contraria de Hectore Homerus sentit dicto lib.

nbi Agamemnon admiratur Hectorem, non heroëm, ut qui nullius sit Deorum filius, tam magna opera moliri, tantum, quia charus sit Diis. Sed et *Hector meus* Græcorum est: illi enim, ὁ ἐμὸς, aut ὁ ἐμοῦ, et subaudiunt, παῖς. *Cerda.*

523 *Hæc ara tuebitur omnis*] Est hoc, quod Servius apud Plautum Mostell. 'ego interim hanc aram occupabo.' Ad rem Poëtæ signatissima sunt verba Plutarchi et Quintiliani: ille de superst. Πολεμίους φεύγοντες ἂν ἀγάλματος λάβωνται, ἢ ναοῦ, θαῤῥοῦσι: *Qui hostem fugiunt, simulacrum aut fanum tenentes, recipiunt animos.* Hic Declamat. 265. 'Qui jam arma ferre non possunt, qui salutem suam tueri fuga nequeunt, circa aras jacent.' Apud Thucydidem l. VIII. cum nautæ vellent Astyochum interficere, ille hoc prævidens, καταφεύγει ἐπὶ βωμόν τινα, et ita servatus est. Alludens ad hanc rem Philostratus in epist. dixit de pulchritudine esse, ἐλέου βωμὸν, *aram misericordiæ.* Idem.

524 *Aut moriere simul*] Ut religio, aut pariter omnes servet, aut simul moriantur omnes. *Servius.*

Ore effata] Abundat, *Ore:* est autem pleonasmus. *Idem.*

Recepit] Quam imbecillis esset, ex eo apparet, quod mulier anus, eum ab incepto ad se vocavit. *Donatus.*

526 *Ecce autem elapsus*] Voluit mori Priamus, vetuit uxor: at casus attulit sibi, quod cupiebat. *Idem.*

528 *Vacua*] Magna: quæ difficile complentur. An *vacua*, quia in unum ad aras omnes confugerant, an *vacua*, jam sine defensoribus. *Servius.*

Lustrat] Id est, circumspectat. V. N. 'Lustrat Aventinum,' &c. *Taub.*

529 *Infesto volnere*] Bonum schema, *vulnus* pro *telo.* An vulnus quod inflixit; an quod infligeret. *Servius.*

Infesto volnere] In perveteri codice Oblongo legere est, *infesto in vulnere.* Saucius enim erat Polites. Sed enim Servius schema laudat, *vulnere* pro *telo:* et absque *in*, in aliis codicibus habetur. *Pierius.*

Infesto volnere] Poni *vulnus* pro *telo*, jam multi explicarunt: ita quoque possis accipere similia Ovidii et Propertii loca. Ait ille Fast. v. 'Semicaper coleris succinctis, Faune, Lupercis, Cum lustrant celebres verbera secta vias.' Ait iste eleg. IV. 1. 'Verbera pellitus setosa movebat arator.' In utroque *verbera*, non sunt plagæ, sed instrumenta et tela ad inferendas plagas. *Cerda.*

530 *Premit*] Urget; ut, 'apri cursum clamore prementem:' alibi *interfecit;* vel *opprimit;* ut, 'Armigerumque premit.' *Servius.*

531 *Ut tandem ante oculos*] Hoc ideo describitur, ut et contra propositum Priamus incitetur. *Idem.*

Evasit] Pervenit. *Idem.*

Ut tandem ante oculos evasit, et ora parentum] In quibusdam veteribus codicibus est, *Ante oculos evasit, et ante parentum.* Sed omnino corrupte: inde autem emanavit error, quod ea præpositio addita legitur in plerisque codicibus superne pro paraphrasi. *Pierius.*

532 *Vitam cum sanguine fudit*] Modo eos sequitur, qui sanguinem sedem vitæ volunt. Alibi eos, qui ipsum sanguinem vitam volunt: ut, 'Purpuream vomit ille animam.' Potest tamen κατὰ τὸ σιωπώμενον intelligi item vulneratum Politen. *Servius.*

Fudit] In antiquis plerisque codicibus, *fundit* habetur. Res enim hujusmodi per tempus præsens enarratæ, magis movent. *Pierius.*

533 *Hic*] Id est, tunc. *Servius.*

Hic Priamus] Voluit fortuna, ut mors Politæ esset in conspectu suo, ut inde sua mors oriretur. *Donatus.*

Media] Manifesta: aut certe potest secundum consuetudinem dictum: neque enim est mors prima, media, postrema: et potest referri vel ad Priamum, vel ad Politen. *Servius.*

Non *tamen abstinuit, nec voci,* ...one Priamo animositatem re... ...edit, ut mori honeste velit.

...voci iræque pepercit] Quinti... ...eclamat. 247. 'nunquam ira ...entio continetur.' Phrasin ab ... arripuit, qui in Mil. 'Parce ...andem repetit in Pers. *Cerd.*

At tibi pro scelere, exclamat] ...t: At dii persolvant tibi gra... ...ias. *Servius.*

...i pro scelere, &c.] Particulam ...xecrationi præviam, ejusque ...n invectivis elegantem esse, ...multisque adstruit testimoniis ...n. Card. de Serm. Lat. *Emm.* ...] Quidam proprie sumptum ..., nec posse in prosa dici.

Di] Scilicet præsentes, ad ... se suffragium contulerat: et ... cælo aliqua pietas, quæ nefa... ...missa vindicet. *Donatus.*

...s est] Vel secundum Epicu... ...el desperat; quia impune ante ...spicit cædem. *Servius.*

...] Ulciscatur. *Idem.*

Grates] Prout res fuerit, vel ...s vel in malis dicuntur, sicut ... Idem.

Qui nati] Non culpat Pyr... ...uod occiderit, sed quod cæ... conspectum paternum reser... . Nam stulte reprehenderet, ...re belli licebat. *Donatus.*

...nati] Atrocitatem spectaculi ...at e relatis. Vide P. Victor. *...aubmann.*

...nati] Tanto atrocius Ptolo... ...rauni scelus, qui filios Arsi... ipsius matris, ad quam confu... gremio trucidavit, narrante ... XXIV. 3. *Emmeness.*

...s] Adverbium temporis modo ...ia verbo cohæret: ut, 'Co... ...m quæritis adsum:' et *coram* ...onam certam refertur; *palam* ...es. *Servius.*

...rnere] De spectaculo queritur, non de morte. Quia jure belli Politen Pyrrhus occiderat; sed cur ante oculos patris? *Idem.*

Cernere fecisti] Hellenismus. Tibullus: 'Securum in tenebris me facit esse Venus.' Cicero in Lucullo: 'Erant qui illum gloriæ caussa facerent sperare.' Conqueritur autem, non de morte, sed de spectaculo: nam jure belli occisus erat Polites. *Taubmann.*

539 *Fœdasti*] Crudeles impiosque fecisti. *Servius.*

Funere] Cadavere: ab eo quod præcedit, id quod sequitur. *Funus* enim est jam ardens cadaver: quod dum portatur, *exsequias* dicimus: crematum jam, *reliquias:* conditum jam, *sepulcrum.* Idem.

540 *At non ille, satum*] Tribus generibus parentes objicimus filiis, cum bonis eos negamus æquales, ut hoc loco: cum malos objicimus, ut, *Laomedontiadæ;* item cum non solum bonos adimimus, sed insuper malos objicimus: ut, 'Nec tibi diva parens, generis nec Dardanus auctor.' *Idem.*

At non ille] Conatur privare eum omni gloria, et nobili genere, quod non sit filius Achillis: quod probat, quod in se non servaverit jura, quæ servaverat Achilles. *Donatus.*

At non ille, satum, &c.] Pertinet ad hanc rem locus Plutarchi in præceptis gerendæ Reip. ὑπομνηστέον δὲ καὶ πατέρων ἀγαθῶν ἐνίοις ὅταν ἐξαμαρτάνωσιν: *Nonnullis peccantibus præclarorum parentum est objicienda mentio:* quod firmat Homeri exemplo, qui, ἦ ὀλίγον οἱ παῖδα ἐοικότα γείνατο Τυδεύς: *Haud similem natum tibi, Tydeu magne, dedisti:* et Appii in comitiis, ubi contendens cum Scipione Africano, dixit: 'quam ingemisceres, Paule, apud manes, si sentires filium tuum censuræ petendæ gratia in campum descendentem a Philonte publicano stipari.' *Cerda.*

At non ille] Acerba exprobratio indolis degeneris. De qua re Fabius

l. v. capite de exemplis. *Taubmann.*

541 *In hoste Priamo*] Aut Archaismos est; aut *in hoste*, id est, cum hostem gereret, cum ipse hostis esset. Hic *Priamo* nomen positum, sensum validiorem fecit: hoc est, Priamo qui tunc fui; quasi jam esse desierit; id est, quem operæ precium fuit occidere. *Servius.*

Talis in hoste fuit] Pari sententia Propertius eleg. III. 19. 'Victor erat quamvis, æquus in hoste fuit.' Et Ovid. Trist. v. 2. 'Sæpe suo victor lenis in hoste fuit.' *Cerda.*

Jura fidemque] Quia quod Homerus mutat, dicitur, duce Mercurio, Priamus ingressus Achillis tentoria, excitatum rogasse, quem dormientem potuisset occidere. *Jura*, vero, quia rex rogabat. *Fidem*, quia supplex. Quidam *jura fidemque* ita intelligunt: *Jura* quod Hectorem reddidit; *Fidem*, quod me in mea regna remisit. *Servius.*

Sed jura fidemque erubuit] De re Grammatica monearis, verbum *erubesco* adhibitum cum actione, ut etiam a Propertio eleg. III. 14. 'Inter quos Helene nudis capere arma papillis Fertur, nec patrios erubuisse Deos.' O si jam sapiant Grammatici! qui non ad gustum doctorum fingunt neutra sua, quæ nulla sunt. *Cerda.*

542 *Corpusque*] In aliquot ex antiquioribus codicibus *corpus exsangue* legitur absque particula *que*. Sed enim ipsa versus dignitas eam particulam hoc loco videtur expetere. *Pierius.*

Sepulcro] Pro *ad sepulcrum*. Serv.

543 *Reddidit*] Quod injuste retinuisset. Sola enim anima debetur hosti: corpus autem, quoniam in nullius est potestate, dimittitur sepulturæ. *Reddidit* ergo, quoniam contra humanitatis jura id tenebat. *Donat.*

Sepulcro Reddidit] Quem 'Unxere matres Iliæ addictum feris Alitibus atque canibus homicidam Hectorem, Postquam relictis mœnibus rex procidit, Heu, pervicacis ad pedes Achillei.' Ut Horat. Epod. l. Od. ad Canidiam. Interpretem consule illic Torrentium. *Emmeness.*

Remisit] Comitatus usque ad Trojam est, et mire *in mea regna remisit*, cum potuisset per me mea regna capere. *Servius.*

544 *Sic fatus*] Est desiderium manifestum mortis, quod post contumeliam etiam armis juvenem senex provocet. *Donatus.*

Inbelle] Ipse imbellis; ut, 'Inutile ferrum.' *Servius.*

Telum inbelle] Confirmat, quod dixit, 'Inutile ferrum.' *Donatus.*

Sine ictu] Probat quod dixit, 'humeris trementibus ævo.' *Idem.*

545 *Rauco ære*] Ad scutum retulit. *Servius.*

Protenus repulsum] Statim prohibitum. *Idem.*

Repulsum est] In antiquis aliquot codicibus, *sepultum est* legitur. In aliquot *sepultum* absque *est*: quod id videtur innuere, quod ad vivum non pervenerit, sed in summo clipei nulla efficacia pependerit. Sane vero, *sepultum*, ab iis repositum est, qui olim quæstionem faciebant, non posse pendere, quod repellitur: adversus quos ita Donatus: 'Nam et repulsum est, et pependit. Missum enim telum constabat, quod vetustatis vitio fuisset hebetatum, quod vigorem perdidisset illius temporis, quo id usu Priami fuit, quum adhuc juvenis esset: nunc emissum ab eo, qui omne virtutis robur cum ipsis juventæ temporibus amisisset. Talis ergo teli effectus plenus esse non potuit: ut perforato penitus scuto ad hominis corpus, et exitium perveniret, nec tamen in totum inefficax fuit: repulsum est enim, resistente ære, sic tamen, ut pendens inhæreret, penetrato scilicet aliqua ex parte scuti contextu.' Legamus itaque cum Donato, 'Rauco quod protenus ære repulsum est.' *Pier.*

Rauco quod protenus ære repulsum]

Donati mentem defendat, illo posse facere locum Statii l. IX. 'Intorquet jaculo quod in aere moratum, summumque tamen clipei stetit eundo.' Habet enim hic ictus a vicinitatem cum Virgiliano. ictum hunc invalidum, et ribus senis Priami, illustrabis ii, l. v. quem ego jam attuli aliam Ge. l. III. ad illud, 'Ut in stipulis magnus sine viribus,' &c. *Cerda.*

Nequicquam] Non. Sic Persius, iequam fundo suspiret num- imo.' Sane quidam, *nequic- umbone pependit*, hunc sensum telum repulsum ne summatim hærere potuit, ut penderet: eandemque rem bis dictam et superfluum putant. *Et clipei nequicquam, &c.* Eandem is dixit; cum præcessisset, quod protenus ære repul- quod idem est, et nihil atti- dici putant: 'Et summo clipei quam umbone pependit.' Tan- non omnino necesse esset, ut mo clipei penderet, et potuis- , nec de clipeo pependit: sed tionem narrationis per ἐπεξεργ- excusat. *Servius.*

dit] Stulte dicunt, non posse re, quod repellitur. *Donatus.*

icquam pependit] Id est, non lit, vel adhæsit umboni minime ans. Vel, telum repulsum ne tim quidem hærere potuit. qui velint, eandem rem bis dici. um.

Referes ergo hæc] Sarcasmos cus cum amaritudine. Ut, 'En et quam bello, Trojane, petisti riam.' Asteismos autem, est tas sine iracundia: ut, 'Atque jungat vulpes, et mulgeat hir- *Servius.*

res ergo hæc, &c.] Similem huic um et atrocitatem Suetonius de Tiberio in illius vita, c. 57. 'Scurram, qui prætereunte funere, clare mortuo mandarat, ut nuntiaret Augusto, nondum reddi legata quæ plebi reliquisset, attractum ad se, recipere debitum, ducique ad supplicium imperavit, et patri suo verum referre.' Hæsit Virg. Silius l. I. 'Cui sævum arridens, narrabis Hamilcaris umbris, Hanc, inquit, dextram, quæ jam post funera Vulgi Annibalem vobis comitem dabit: et ferit alte Insurgens gladio cristatæ cassidis æra, Perque ipsum tegmen crepitantia dissipat ossa.' Quidam Græcorum apud Calabrum, Thersite ab Achille interfecto imprecatus sic est: Ἀλλ' ἐπ' Ἀχαιῶν Ἔῤῥε, καὶ ἐν φθιμένοισιν ἐπεσβολίας ἀγόρευε: *Concede a Græcis, et nuntia convitia in mortuis.* Hinc illud Turni ad Pandarum l. IX. 'Inventumque alium Priamo narrabis Achillem.' Philostratus Iconum II. de Agamemnone moriente ita ait: μεμνήσεται γὰρ αὐτῶν καὶ ἐν ᾅδου πρὸς Ὀδυσσέα ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν ψυχῶν: *Hæc enim apud inferos in animarum concione Ulyssi memorabit.* Simile quoque illud Horatii victoris, qui ad sororem conquerentem de interfecto sponso Curiatio, illam ipsam interficiens, his usus est apud Dionys. l. XIII. 'Quando igitur non luges fratres, sed consobrinos, et corpus quidem inter vivos, animam vero apud mortuum habes, abi ad eum, quem toties vocas, neque patrem neque fratres dedecora.' Similia verba Livii l. I. eandem historiam narrantis: 'Abi hinc cum immaturo amore ad sponsum,' &c. *Cerda.*

548 *Illi*] *Illi* hic pro *ibi* adverbium positum dicit Donatus interpres Terentianus in Adelphis, 'Ut ego illi maxumam partem feram.' Et in Hecyra: 'Nam illi non licebat nisi præfinito loqui.' *Pierius.*

549 *Degenerem*] Non respondentem moribus patris. *Servius.*

Degeneremque, &c.] Sibi ipsi loquitur, et quidem suo expresso nomine.

Sic Ter. Hec. v. 4. 28. 'An temere quicquam Parmenonem prætereat.' et Ph. v. 8. 38. 'Age, age, nunc Phormionem, qui volet, lacessito.' *Emmeness.*

550 *Hoc dicens*] Ostendit simul dum diceret fecisse. *Servius.*

Hoc dicens] Antiqua fere omnia exemplaria, *hoc dicens* legunt: non *hæc:* quippe, *nunc morere:* quod majorem quandam habet illusionis efficaciam. *Pierius.*

Hoc dicens, &c.] Egregia αὔξησις, quæ ὑποτύπωσιν habet, i. e. dum adhuc loquitur, iratus traxit Regem: traxit senem: traxit ætatis vitio tremulum: traxit ad aras summi Jovis; ad aras, quas Priamus dixerat vindices fore: traxit crebro labantem: traxit in sanguine filii. Hunc autem casum Priami Euripides passim lamentatur, præsertim in Troadibus. Juven. etiam Sat. x. 267. 'Tunc miles tremulus,' &c. *Taubmann.*

Altaria ad ipsa] Unde sperabat auxilium: aut quia Achilles in templo occisus est, et ex similitudine vindicta... *Servius.*

Trementem] Non formidine, sed ætate. *Idem.*

551 *In multo lapsantem sanguine nati*] Similis occurrit locutio apud Sil. Italicum l. IX. 'calido lapsantem sanguine fratrum.' Fere eadem, quæ Æn. XI. 669. 'Moriensque sua se in volnera versat.' *Emmeness.*

552 *Implicuitque comam læva*] Est hoc, quod Æschines contra Ctesiphontem, ἐπιλαβόμενος τῶν τριχῶν. Quod Appianus l. IV. Ἐμφυλ. τῆς κόμης ἐπισπάσας. Dux enim armatorum in civili proscriptione caput Salvio abstulit, arrepta coma. Quod Hippolytus apud Senecam, volens cædem patrare, et novercam interficere: 'En, impudicum, crine contorto, caput Læva reflexi.' Quod idem Seneca, et de Priamo in Troad. 'cum ferox (Pyrrhus) sæva manu Coma reflectens regium torta caput.' *Cerda.*

Dextraque coruscum extulit] Coruscum, si ornatum gemmis caput regis acceperis, sensus talis est: Sublato capite gladium in vaginam recondit, quæ lateri semper cohæret. Si vero coruscum gladium vis intelligere: lateri Priami infixum accipe: et κατὰ τὸ σιωπώμενον: postea caput esse sublatum. *Servius.*

553 *Capulo tenus abdidit ensem*] Seneca in Troadib. de re eadem: 'Alto nefandum vulneri ferrum abdidit.' Quæ hic expendit Macrobius, legere est apud illum, Saturn. IV. 4. Hic ego duo noto. Primum, cum omnes scribant, hanc cædem Priami factam ad aram Jovis (aliquos jam supra attuli,) unum dissidere Leschæum, scribente sic Pausania in Phocicis: 'Priamum non fuisse ad aram Hercei mactatum, scribit Leschæus, sed ab ara abstractum, cum pro regiis foribus obvius esset Neoptolemo factus, ab eo obtruncatum.' Alterum pertinet ad sobrietatem Poëtæ. Lasciviret hic fortasse ineptus Poëta, ex rivo sanguinis, ex cruore undante, et similibus, quibus cædes solent decantari a Poëtis. Ab hoc affectu Virgilius abstinet: nam quid undantem cruore animam describeret in sene, cui vix cruor, et hic præ ætate gelidus? Ideo Seneca, 'Quod (ferrum) penitus actum cum recepisset libens Ensis senili tinctus a jugulo redit.' Ait, *tinctus*, quia non exuberans cruor jam seni Priamo. *Cerda.*

Capulo tenus abdidit ensem] Pro eo Stat. Thebaid. II. in princ. ubi Œdipus talem plagam infert Laio, ut totus ensis mergeretur in vulnere: 'capulo nam largius illi Transabiit costas cognatis ictibus ensis Impius.' *Emmeness.*

554 *Hæc finis*] Ut *dies*, si tempus longum significat, generis fœminini est, et omnia Latina nomina, inanima, simplicia, a verbo non venientia *nis* syllaba terminata, masculina sunt: inanima, propter *canis:* simplicia,

bipennis: a verbo non venienpter finis. Ergo clunis Juvenale dixit: 'Tremulo descenlune puellæ.' Horat. male, pulchræ clunes.' Servius.

finis] Servius velle videtur minini tantum esse generis, amen virilis etiam passim in-r. Virgilius, 'Quem das finem, gne, laborum;' et, 'Hic finis quod agnoscit Nonius. Prætrobus in Arte quærit, cur hoc nis fœminino genere positum a Virgilio: quum veterum aticorum regulæ nomen id ni generis esse velint: Poë- ait metro consuluisse, ita derumque rationem musicam t. Sane vero Comminianus mum hic esse per genera no- asseverat: hæc finis Priami, finis. Pierius.

finis] Aptissime sonat hoc lohonema hæc finis, teste Gel- 10. ut contra nihil mutandum Maronis: 'Quem das finem, gne, laborum.' Emmeness.

Talis: ut, 'Hunc ego te, Euspicio?' Servius.

xitus illum] Hunc non vulgaendi modum esse, notat Sca- 16. Sorte autem est, fatali tate: vel, fortuna: Æn. XII. sorte tua.' Taubmann.

Sorte] Fatali necessitate. Vel ortuna, ut, 'Utere sorte tua,' um, exitus sorte, pro sortis trablativum pro genitivo. Ser-

m incensam] Pro Ilium. Idem.

bam] Non temere quidem in simo quodam codice, partici- a labor laberis, per thematis eristicon scribuntur, prolabsa, labeantem. Nam Probus hu- participia per b, non per p ebere præcipit. Pierius.

Pergama] Proprie Trojanæ unt; unde κατ' ἐξοχὴν arces Pergama dicuntur: ut Poëtam dicimus, et intelligimus Virgilium. Servius.

Superbum] Nobilem. Idem.

557 Regnatorem Asiæ] Quia imperaverat et Phrygiæ et Mygdoniæ. Idem.

Jacet ingens litore truncus] Pompeji tangit historiam, cum ingens dixit, non magnus. Quod autem dicit litore, illud, ut supra diximus, respicit, quod in Pacuvii tragœdia continetur, 'Priami corpus ad litus tractum:' aut litus pro solo accipiamus; aut, 'Litoraque et latos populos.' Aut ideo Litore, ut ostendat litus jam esse ubi fuerat Troja, ut, 'Et campos ubi Troja fuit.' Quod autem Donatus dicit, Litus, locum esse ante aras, a litando dictum, vel quod litno illud spatium designatur, ratione caret. Nam a litando, li brevis est, et stare non potest versus. Idem.

Jacet] Sequuntur mortui ludibria. Itaque quod de Galba ille, 'corpus diu neglectum, et licentia tenebrarum plurimis ludibriis vexatum,' intueri in Priamo licet. Et signate jacet, quia non crematus Rex, qui honos tum dabatur vel vilissimis cadaveribus. Pari conquestione Lysias in oratione pro Atheniensibus, qui bello perierunt, κειμένους ἄνδρας: et quidem Priamum non crematum, ait Seneca, 'Ille tot regum parens Caret sepulcro Priamus, et flamma indiget, Ardente Troja.' Ennius majori ludibrio semiassum ait. Cerda.

Jacet ingens litore truncus] Tanquam funus; ita et Græcis κεῖσθαι funebre est vocabulum. Taubmann.

558 Avolsumque humeris caput] Hoc est quod κατὰ τὸ σιωπώμενον accipi debet: hoc enim claris et fortibus viris fieri solebat, ut, 'Quin ipsa arrectis visu mirabile in hastis Præfigunt capita.' Servius.

Avolsumque humeris caput] Passus ludibrium hoc Pompeius. Plutarchus: τοῦ δὲ Πομπηΐου τὴν μὲν κεφαλὴν ἀποτέμνουσι, τὸ δὲ ἄλλο σῶμα γυμνὸν

ἐκβαλόντες ἀπὸ τῆς ἁλιάδος, τοῖς δεομένοις τοιούτου θεάματος ἀπέλιπον: *Caput Pompeji desecuerunt, truncum e navicula nudum projecerunt, reliqueruntque id spectare cupientibus.* Passus Gallus Cæsar, de quo ita graviter Ammianus l. XIV. 'Colligatis manibus in modum cujusdam noxii latronis, cervice abscissa, ereptaque vultus et capitis dignitate, cadaver est relictum informe, paulo ante urbibus et provinciis formidatum.' De ipso Priamo Auson. 'Hic Priami non est tumulus, nec condor in ista Sede, caput Danai diripuere meum:' et quia sine capite, ideo cadaver ipsum *sine nomine corpus*, deerat enim pars illa, qua cognosci posset. Servius explicat, *sine agnitione*: alii, *sine inscriptione*. Cerda.

Avolsum] Sic legendum ex' Rom. Virgilii codice et antiquioribus aliquot. Vide Dausq. sic *convolsus, revolsus*. Emmeness.

Sine nomine] Sine agnitione, aut dignitate, aut simpliciter sine nomine, a capite enim quis nomen ducit. *Servius.*

Sine nomine] Nomen sæpe pro honore: sic supra vs. 89. 'Et nos aliquod nomenque decusque Gessimus.' Flor. III. 16. 'homo sine tribu, sine nomine,' id est, abjectæ conditionis: qui Homero Iliad. IX. 63. *ἀφρήτωρ, ἀνέστιος* dicitur: hoc autem loco pro inscriptione et titulo sepulcri, qui, quia nomen defuncti complectebatur, inde *nomen* pro ipso *ἐπιταφίῳ, ἐπιτυμβίῳ*. Ovid. Metam. XII. 2. 'tumulo quoque nomen habenti Inferias dederat cum fratribus Hector inanes.' *Emmeness.*

559 *Sævus horror*] Quia est et bonus: ut, 'Lætusque per artus Horror iit.' Est et amoris, ut Terent. 'Totus, Parmeno, tremo horreoque, postquam aspexi hanc.' *Servius.*

Sævus circumstetit horror] Græci *ἀμφιβέβηκεν ἄχος*: et Homerus Odyss. XI. *ἐμὲ δὲ χλωρὸν δέος ᾕρει*: *Me vero pallidus timor cepit.* Cerda.

560 *Subiit cari genitoris imago*] In memoriam reducitur, ut Non. Marc. de hac Æneæ pietate Scal. poët. III. 1. *Emmeness.*

561 *Æquævum*] Amabiliter locutus est; plus enim est *æquævum*, quam *longævum*. Servius.

Æquævum] Pro eo Juvenal. Sat. IV. 94. 'Proximus ejusdem properabat Acilius ævi.' *Emmeness.*

562 *Vitam exhalantem*] Secundum eos, qui volunt animam esse ventum: ut, 'Atque in ventos vita recessit.' *Servius.*

Vitam exhalantem] Sicut *πνεῖν*, et *ἐμπνεῖν, spirare, inspirare*, pro vivere, usurpant Græci: et *ἐκπνεῖν, expirare, exhalare*, pro mori: sic Latini et *spiro* pro vivere, et *exspiro*, atque *exhalo*, pro mori. Plat. in Apol. *ἕωσπερ ἂν ἐμπνέω*, quod Cicero reddidit: 'Dum anima spirabo mea:' et Virgil. 'Dum spiritus hos regit artus:' et Lucan. 'Dum movet hic calidus spirantia corpora sanguis.' Synes. ep. XLIV. *ἕως ἐμπνεῖ τε, καὶ δύναται*: *quandiu spirat, et potest*, hoc est, *quandiu vivit*. De altero Eurip. Orest. *ἐξέπνευσεν Ἀγαμέμνων βίον*: *exhalavit Agamemnon vitam*: iterum, *ἐκπνέων ψυχὴν, exhalans animam*: idem omnino, quod *ἀφιέναι τὸ πνεῦμα, demittere spiritum*. Cerda.

Subiit deserta Crëusa, et direpta domus] In Mediceo, et in antiquis aliquot aliis exemplaribus legere est, *subit et deserta*: neque dicendum ultimam in *subit* ex synæresi longam esse, qui viderimus superius ejusdem formæ præteritum correptum: 'Hector qui redit exuvias indutus Achillis.' Ibi enim pro *rediit*, dubio procul positum est bissyllabum *redit*. Est vero venustas aliqua in ea repetitione copulæ: *Et deserta Creusa, et direpta domus*: quanquam neque illud invenustum, quod absque *et, subiit* trisyllabum in plerisque habetur exemplaribus. Habemus vero in antiquis

codicibus lectionem aliam, *in domus*, hoc est, venit in medomus, ut direpta, ea quippe qua direpta esset: tali eam concepi. Aliquot alii codi- *deserta* legunt. Sed hoc pa-nta calamitate: quare longe *direpta*. Loquitur vero hic ex sententia, qui omnium rerum, ostræ insiderent cogitationi, ra confingebant, eaque ad cevolitantia species offerre, prædita essent: memoriam-excogitationem non aliunde in se. Quæ lectio si faciat sa-n erit dicendum participium o participio; et *direpta* posi-o *diripienda*, ut Grammatici isci coguntur. *Pierius*.

Casus] Aut interitus, aut cap- *Servius*.

rvi casus Iuli] Ad φιλοστοργίαν cum Ascanio notetur locus hi in libello περὶ πολυφιλίας, , animalia omnia, quæ unum gignunt, prolem suam vehe-s amare, et probat testimonio , qui filium solum natum vo-ητὸν, *charum*. Cerda.

Copia] De exercitu dixit nu-ngulari, cum *copias* de exercitu plurali dicamus. *Copia* vero rerum sit. *Servius*.

] Non devorant Grammatici, *pia*, ajunt, dicendum fuit. unt isti, usos hac voce in sin-ro exercitu Tullium ad Attic. ust. 17. et 11. Sallustium in Suetonium in Augusto, Var-ii. rerum humanarum, quem obus in III. Eclogam Virgilii, m ipsum in Culice. Abstinui , nam hæc jam alii advoca-Adduco Ammianum, quem unt. Ille l. XIX. ita ait: 'Ar-pia nostrorum erupit, iras in perfidum parans,' &c. *Cerda*.

Deseruere omnes] Defessi do-x non accusationis: sic enim at, ut alios non culpet: dicendo autem *defessi*, etiam illos excusat, a quibus desertus est. *Servius*.

566 *Ignibus ægra dedere*] Post hunc versum, hi versus fuerunt, quos Tucca et Varus obliti sunt, 'Jamque adeo super unus eram,' &c. versus enim refert* usque illum, *Talia jactabam, &c.* In quibus hæ variæ lectiones: *Permetuens Trojæ*: ms. Præmetuens T. *aris invisa*: ms. Argis invisa. *Regina triumpho*: ms. Regnata Triumpho. *Sudarit sanguine*: ms. Sudarit sang. *Nec habet victoria*: ms. Habet hæc victoria. *Sumsisse merentis*: ms. Sumsisse merentes. *Ultricis flammæ*: ms. Ultricis famæ. *Mente ferebar*: ms. Mente loquebar. *Idem*.

567 *Jamque adeo super unus eram*] Duo illa et viginti carmina, quæ detracta esse constat, in nullo ex iis veteribus codicibus, quos versavimus, habentur: placuit tamen nonnullis impressoribus ea publicare. Donatus porro ita ea dissimulavit, ut sententiæ continuationem longe aliter acceperit, quam fecerint alii: ea quippe de caussa Æneam, dextra prehensum a matre, contentum esse, ne ipse sibi, quod in extrema ea rerum desperatione plerique fecerant, mortem conscisceret: quo loco Auctoris ipsius verba ponere non pigeat, ubi versus hos interpretatur: 'Deseruere omnes defessi, et corpora saltu Ad terram misere, aut ignibus ægra dedere. Tum mihi se, non ante oculis tam clara, videndam Obtulit, et pura per noctem in luce refulsit Alma Parens, confessa Deam, qualisque videri Cœlicolis, et quanta solet, dextraque prehensum Continuit, roseoque hæc insuper addidit ore.' Dixit omnes deseruisse quod agebant, quum defenderent domum Priami, et id frustra facerent. Ipse quo modo recesserit, dicit: ne videatur etiam ipse operis labore fatigatus recessisse. Omnes inquit laborando fessi, et sine aliqua utilitate certando

debiles redditi, tædio adversarum rerum mori maluerant: et duplicem voluntariæ mortis occasionem nacti, cum altitudo non deesset, et incendia dominarentur, aut præcipites dederant sese, aut petierant flammas: ne et ipse alterum facerem, aut, quod supererat tertium, hostis occideret remanentem: Mater mea non, ut facere solebat, dubia, anti ncerta, sed manifestior veniens, me ab ipsis inefficacissimis actibus revocavit. *Pier.*

Jamque adeo, &c.] Sunt, qui sequentes XXII. versus omittant, ut a Plotio Tucca, et L. Varo, quos Æneida jussu Augusti emendasse constans fama est, rejectos. Cum, quia turpe sit viro forti fœminæ irasci: tum, quia his contraria dicantur, Æn. VI. 510. 'Omnia Deïphobo solvisti.' Verum enimvero Servius Fuld. hos versus non quidem rejectos dicit, sed Tuccam et Varum eorum oblitos: quod verum censeo. Et eos Poëtæ germanos esse solidissimis evincunt argumentis Nic. Erythræus, Nasc. Nascimbænius; et præter omnes Francisc. Campanus ad Herculem Gonzagam: quod Opusculum Henr. Stephanus edidit, cum *quæsitis per Epistolam Jani Parrhasii:* quo Auditorem ablego. Unicus nunc, et qui instar omnium sit, audiatur J. C. Scaliger Poët. III. 11. Grammaticuli, inquit, qui hosce luculentissimos operosissimosque versus sublatos voluere, vulgaribus moti affectibus, ignoratis rationibus; Justitiam de Sapiente suo abstulerunt. Idem III. 23. Oratio, inquit, Æneæ deliberativa est. Ponit igitur suasiones ad cædem, quam meditabatur: atque eas magnas sane. *Occiderit Priamus?* magnum est carere Principe: addit, *ferro.* Quid patriæ exscidium? Quid Dardanium toties sudasse litus sanguine? Quid mirum, si una pereat; propter quam tot interiere? et cum illis duo rerum omnium maxima; Pudor ac Libertas. Matronæ, inquit, nostræ servæ erunt? hæc earum erit domina? Rationes in contrarium: Fœminæ autem mors non decet virum fortem. Solutio objectionum. *Exstinxisse nefas:* non fœminam, sed crimen; pertinet ad virum justum: supplicium autem sumere de facinoroso, et pro suis, et pro patria; ad virum fortem. Hic sileant Grammatici. Sic ille Reipub. litterariæ Dictator Scaliger. Pareamus litteratorculi. *Taubmann.*

Limina Vestæ] Cum enim neque apud Trojanos neque Græcos illi locus esse videretur, non mirum fuit, si ad aram et asylum confugerit. *Idem.*

569 *Dant clara incendia lucem*] Prolepsis: latebat illa, sed indicabant incendia. *Cerda.*

572 *Permetuens*] Quod Ciceroni frequens *pertimesco.* Scalig. IV. 16. In Ms. Fuld. *præmetuens.* Taubmann.

Trojæ et patriæ communis Erinnys] Id est, fatalis calamitas. Et est magna emphasis. Scalig. IV. 16. *Idem.*

575 *Exarsere ignes*] *Ignes,* id est, Ira, quæ est sanguinis ardor circa cor. Cum autem ira sit animi perturbatio, modo alio plebejus, alio nobilis irascitur: aliter e vulgo quispiam, aliter sapiens. Atque idem Æneas hic aliter irascitur; aliter ob amici atque hospitis mortem, in XII. 'Furiis accensus, et ira Terribilis.' De quo Scaliger. III. 9. *Idem.*

Subit ira] Non patitur A. Scottus in observat. poët. II. 39. quicquam detrahi poëtarum principi, quem non nulli arguunt, quod Æneam, virum fortem et generosum, vindictæ causa describat paratum ad vim inferendam inbelli mulieri. Habet enim auctorem Euripidem, cujus in Oreste hæc verba sunt: Νῦν δ' ὑπὲρ ἀνάσσης Ἑλλάδος δώσει δίκην. *Emmeness.*

576 *Sceleratas pœnas*] Pro, sceleris pœnas: vel, de scelerata pœnas sumere. *Taubmann.*

577 *Scilicet hæc Spartam incolumis patriasque Mycenas*] Non dissimile est

[C]aronianum Ecl. I. 71. quod [...] et bilem indicat: 'Impius [...] culta novalia miles habebit? [...] has segetes?' &c. *Emm.*

[...]nis] Id est, *viva*, ex Propertio [...]I. 32. qui ait: 'Tyndaris ex[...]atriam mutavit amore, Et sine [...] viva reducta domum est.'

[...]que *Mycenas*] Non suam, sed patriam. *Taubmann.*

Regina] Παραβολικῶς, tanquam [...] Ms. Fuld. *regnata*. Idem.

Phrygiis comitata ministris] ἔχουσα βαρβάρους ὀπάονας. Al[...] Romanorum morem, quibus [...]ri in usu erat servitium opera[...]rygiorum mancipiorum, ut in[...]steras gentes delicatissimorum [...]tissimorum; unde et Phrygio[...] in parœmiam abiit, 'Phryx [...]mendatur.' *Germanus.*

Troja arserit igni] Non agnosco [...]. Nam additum *igni*, tum [...], tum cum oppositione ad [...], ut dicantur omnia ferro et [...]stata; homines ferro, domus [...] Itaque hæret Euripidi, qui, ut [...] Helenæ, ita Andromachæ [...] Trojam δορὶ καὶ πυρὶ δηϊάλω[...] *ferro et igni vastatam.* Cerda.

Dardanium toties sudarit sanguine] Sumptum ex Ennio in *Hectoris* [...]ubi: 'Sonitu franguntur hastæ, [...] sudat sanguine.' Sidonius ad [...], 'natat obruta tellus San[...]' et Lucan. l. VII. 'Cæsar ut [...]rio vidit satis arva natare San[...]' Calaber l. I. αἵματι πάμπαν [...], *undabunt omnia sanguine*. Sunt [...]uæ Ennius Androm. dixit, 'ter[...]nie delibutam,' loquens de Tro[...]. Vide Artemidorum somn. v. [...] de Troja loquitur. Ovidius [...] Metam. l. II. 'Sigæa rube[...] Litora.' *Idem.*

[...] *Non ita: namque etsi*] *Non ita:* [...]ilium vocum par pene usurpatio [...]rasis frequens apud Græcos. [...] in Hec. ubi negat Polyxena, se Ulyssi supplicaturam, quod dicat, servæ, captivæ, et Regiæ virgini mortem vita optabiliorem, tum ob multas causas, tum quod λέχη δὲ τἀμὰ δοῦλος ὠνητός ποθὲν Χρανεῖ, τυράννων πρόσθεν ἠξιωμένα; et consequenter, οὐ δῆτ'· ἀφίημ' ὀμμάτων ἐλεύθερον Φέγγος τόδ' ᾍδῃ προστιθεῖσ' ἐμὸν δέμας: *Cubile meum servus alicunde emptus polluet, regibus ante dignum judicatum? Non ita: quin dimitto oculis liberis lucem hanc.* Idem in Med. τί δεῖ με πατέρα τῶνδε τοῖς τούτων κακοῖς Λυποῦσαν, αὐτὴν δὶς τόσα κτᾶσθαι κακά; Οὐ δῆτ' ἔγωγε, χαιρέτω βουλεύματα· et in Heracl. sub persona Macariæ: τί φήσομεν γάρ, εἰ πόλις μὲν ἀξιοῖ κίνδυνον ἡμῶν οὕνεχ' αἱρεῖσθαι μέγαν, Αὐτοὶ δὲ προστιθέντες ἄλλοισιν πόνους, Παρὸν σεσῶσθαι, φευξόμεσθα μὴ θανεῖν; οὐ δῆτ'· ἐπεί τοι καὶ γέλωτος ἄξια, Στένειν μὲν ἱκέτας δαιμόνων καθημένους, Πατρὸς δ' ἐκείνου φύντας οὗ πεφύκαμεν, Κακοὺς ὁρᾶσθαι. Eadem quoque serie Sophoc. in Tyr. οὐ δῆτα, τοῖς τ' ἐμοῖσιν ὀφθαλμοῖς ποτὲ, Οὐδ' ἄστυ γ', οὐδὲ πύργος, οὐδὲ δαιμόνων Ἀγάλμαθ' ἱερά. G.

Nullum memorabile nomen, &c.] Ideo Juno ita aggreditur Venerem, ironia utens, Æn. IV. 93. 'Egregiam vero laudem et spolia ampla refertis, Tuque puerque tuus; magnum et memorabile nomen, Una dolo divum si femina victa duorum est.' Euripides in Andromache κακόδοξον νίκαν nominat quo prælio non delectatur generosus, sed rusticus, ut Propert. eleg. II. 5. *Emmeness.*

585 *Nefas*] Helena jure *nefas* dicitur, cujus impuri mores noti. Rapta primum est a Theseo, deinde nupsit Menelao, hunc reliquit, secuta adulterum Paridem: huic non fuit fida, nam in Ilio cum privigno Corytho, Paridis et Oenones filio, incestum commisit. Ejusdem amores cum Achille celebrat Philostratus in Heroicis. Eurip. in Androm. Helenam vocat ἄταν *noxam, damnum, cladem.* Neque enim (ait) Paris sponsam ex Græcia Trojam attulit, sed cladem: ibi-

dem, πασῶν κακίστην, omnium pessimam: et in Troad. ait sub persona Andromachæ, illam non natam ex Jove, aut Tyndareo, sed esse filiam ἀλάστορος, φθόνου, φόνου, θανάτου: *Dæmonis infesti, invidiæ, cædis, mortis.* Cerda.

586 *Animumque explesse*] Id est, animum inflammatum ad ultionem. Scaliger IV. 16. *Taubmann.*

587 *Cineres satiasse*] Pietatis tamen nomine laudabor, qui cæsorum civium manes, et umbras sanguine hostium expleverim. *Idem.*

589 *Cum mihi se*] Ordo est: cum mihi se videndam oculis obtulit, non ante tam clara. *Servius.*

590 *In luce*] In nimbo, qui cum numinibus semper est. *Idem.*

In luce refulsit] Lux et splendor nota est divinitatis Deorum: sic Æn. I. eadem Venus, 'rosea cervice refulsit.' Hunc splendorem videtur explicasse Homerus Odyss. III. vocula ἀναφανδά: quanquam interpretes, *manifeste* reddant, et Od. VII. θεοὶ ἐναργεῖς: quanquam hic etiam reddant, *Dii manifesti*: nam ut notat in Paral. Germ. Sol olim, et Luna ἐναργεῖς dicebantur. Apud Nonnum Dionys. l. IV. Venus, ut dissimulet divinitatem, inducitur, λεπταλέον πέμπουσα σέλας, *tenuem mittens splendorem.* Cerda.

In luce refulsit] Id est, in nimbo, qui cum numinibus semper est. *Nimbus* enim splendor est circum divina corpora: et hoc modo Imagines etiam Sanctorum cum nimbo aurato pinguntur. Inf. vs. 616. et Æn. IX. 111. *Taubmann.*

591 *Confessa deam*] Divino habitu, quia in primo venatricis habitu se obtulerat. *Servius.*

Qualis et quanta] Qualitas et quantitas hoc loco ad pulchritudinem pertinet. *Idem.*

Qualisque videri] Nam majores esse credebant habitu corporis deos, quam homines. Tacitus: 'Oblata ei species muliebris ultra modum humanum,' et 'audita major humana vox:' Turneb. l. XXX. c. ult. *Taubmannus.*

592 *Dextraque prehensum*] Ea corporis parte, qua Helenæ ictum minabatur; quæ in templo Vestæ stabat ornata. Ut enim dictum est, versus illos, qui superius notati sunt, hinc constat esse sublatos, nec immerito. Nam et turpe est viro forti contra fœminam irasci: et contrarium est Helenam in domo Priami fuisse, illi rei quæ in sexto dicitur: quia in domo inventa est Deiphobi, postquam ex summa arce vocaverat Græcos. Hinc autem versus esse sublatos, Veneris verba declarant, dicentis: 'Non tibi Tyndaridis facies invisa Lacænæ.' Sane quidam *invisa* figurate dictum putant. Adserunt enim ad Trojam Helenam non venisse, id est, non visam a Trojanis; quia cum eam rapuit Paris, ad Ægyptum profectus dicitur, mutato itineris cursu, ne a Græcis, forsan insequentibus, comprehenderetur, ibi a Protheo receptus hospitio; sed cum Helena Protheo suam narrasset injuriam, ab eo retenta est, tum sine ea Paris venit ad Trojam. Græci autem putantes, quod occultaretur a Trojanis, et nollent sibi eam reddere, deleverunt Trojam frustra, cum Trojani vere dicerent, se Helenam non vidisse. Alii dicunt a Protheo quidem Paridi Helenam sublatam, et quibusdam disciplinis fantasma in similitudinem Helenæ Paridi datum, quod etiam Homerum volunt tetigisse subtiliter, ubi Æneas a Neptuno apposita nube liberatur. *Servius.*

593 *Roseo*] Pulchro. Quidam reprehendunt, non convenisse in ruina et exitio civitatis, Venerem roseo ore loqui cum filio, ignorantes hoc epitheton Veneris esse perpetuum. *Idem.*

Insuper] Super, quod continuerat eum. *Idem.*

594 *Indomitas*] Magnas nunc: et

Quid, nonnulli admirantis volunt esse, non interrogantis. *Idem.*

Tantus dolor] In codicibus aliquot antiquis cum Mediceo legere est, *tantus dolor*, non autem *furor*. Quid enim oportuisset statim subjungere *quid furis?* Sane *dolor* agnoscit Donatus, et in paraphrasi ait: *Quid tantum doles, irasceris, furis?* Pierius.

Tantus dolor excitat iras] Legendum proculdubio *dolor*, cum pluribus, Servio, et antiquo, et recenter edito, Manutio, Stephano, Nascimbænio: non *furor*, cum nonnullis: juvat ratio: ex dolore ira nascitur, ex ira furor: ideo tres isti affectus signati in Poëta; nam dolor iras excitat, et statim, *quid furis?* itaque dolor (ut dixi) præit iram, hæc furorem. Aristotel. Polit. v. 10. ἡ μὲν γὰρ ὀργὴ μετὰ λύπης πάρεστιν, ὥστε οὐ ῥᾴδιον λογίζεσθαι: *ira est post dolorem, et judicium adimit.* Quo loci conjungit dolorem, iram, furorem, ut Virgilius. Duos primos affectus in Æn. I. etiam adhibuit: 'Nec dum etiam causæ irarum, sævique dolores Exciderant animo:' quasi dicat dolores, qui causæ irarum: et Seneca in Furente: 'Non sic abibunt odia, vivaces aget Violentus iras animus, et sævus dolor Æterna bella pace sublata geret.' Philo Judæus in opere de confusione linguar. attribuit iræ partum hunc, ἐμμανεῖς καὶ παραφόρους λύττας, *furentes et præcipites rabies.* Cui loco par ferme locus Senecæ de Ira II. 36. 'Ajacem in mortem egit furor, in furorem ira:' et Aristot. Rhet. l. II. ὁ θυμὸς τῷ λογισμῷ ἐπισκοτεῖ: *ira rationem obtenebrat.* Est hoc, quod Seneca idem dixit epist. 18. 'Ingentis ira exitus furor est.' Epicurus apud eundem, 'immodica ira gignit infamiam.' Ut vero Poëta tres affectus conjungit, gradu semper crescente, ita Aristophanes in Pluto primo adhibet οὐχ ὑγιαίνειν, deinde μελαγχολᾷς, tertio, κακοδαιμονᾷς. Denuum moneo. In hac oratione leviter respectum ad illam, qua usus Apollo apud Eurip. in Orest. cum continuit Menelaum et Orestem, volentes Helenam interficere: initium est, Μενέλαε παῦσαι, &c. *quiesce Menelae.* Cerda.

595 *Quid furis*] Aut quia furor est, virum fortem ruere in mulieris interitum. Aut quid furis, cum extinctos socios vides velle pugnare: et bono verbo usus est, virum fortem a prælio revocans. *Servius.*

Nostri cura] Et hoc loco, ut solet, unam se de Æneæ familia facit. Ut, 'Unius ob iram prodimur.' *Nostri* autem et *vestri* genitivi plurales sunt antiqui, et ex Græcis convenientes, sicut singulares sunt *mis* et *tis*. Non est possessivum: sed a *nos* venit, ut dicimus, 'Nostri causa facit,' hoc est, nostrum. *Idem.*

Nostri tibi cura recessit] Ait, *cura nostri*, propter illa credo, quæ sequuntur: nam Anchises, Ascanius, et tota Æneæ domus, et familia, sub cura erant Veneris: ideo, quæ mox dicet, hujus versus explicatio sunt; ut vero hic, 'quonam nostri tibi cura recessit?' Ita Ge. IV. 'quo tibi nostri Pulsus amor.' *Cerda.*

596 *Fessum ætate parentem*] Eodem modo et Tibul. l. IV. 'Quicunque et cantus corpora fessa levant,' hoc est, male habentia, ut Græcis κάμνοντα σώματα tam morbida, quam lassa: quin et καμόντες, et κεκμηκότες, mortui. *Germanus.*

597 *Superet*] Supervivat, supersit. *Servius.*

Superet conjuxne Creüsa] Est quidem hic *superet*, ut 'Captæ superavimus urbi.' In Longobardico tamen codice, *superest* legitur: elegantia haud quaquam pari. Illud etiam animadverti in aliquot ex antiquioribus codicibus primam litteram, quæ est in nomine *conjux*, inversam esse hoc modo, ɔonjux: ea quippe nota, qua ɔlib. hoc est, *conliberta*, in monumentorum titulis passim cernitur. Inverti vero ita litteras, in mulierum

nominibus indicandis, plurimum mos fuit. *Pierius.*

598 *Ascaniusque puer*] Filius: ut, 'Tuque puerque tuus.' Horatius, 'Puerosque Ledæ.' et est Græcum, nam παῖδας dicunt. Interdum tamen etiam ad ætatem refertur. *Servius.*

599 *Circum errant*] Mire quasi quærentes; tanquam prope sint et adhuc opera sua non avertant. *Idem.*

Circum errant acies] In Ge. III. humili verbo dixit de lupo: 'nec stabulis nocturnus obambulat.' Scalig. IV. 11. *Taubmann.*

Ni mea cura resistat] Lucret. v. 'Ni vis humana resistat.' *Germanus.*

600 *Hauserit ensis*] Aut percusserit: ut, 'Latus haurit apertum.' Aut voraverit. *Servius.*

Inimicus et hauserit ensis] In antiquis plerisque codicibus legere est, *inimicus et hauserit ensis*, pro, *inimicusque hauserit ensis.* Pierius.

Inimicus et hauserit ensis] Sic et Græcis ἀφύειν ejusdem est vehementiæ: Hom. Il. N. διὰ δ' ἔντερα χαλκὸς ἤφυσ'. et Il. Ξ. διὰ δ' ἔντερα χαλκὸς ἄφυσσε Δηώσας. *Germanus.*

Inimicus et hauserit ensis] Non dixit; *atque hosticus hauserit ensis.* Vox enim *hosticus* fortasse minus valida ad Heroici robur. Idem magis probavit, *inimicus et hauserit ensis;* quam, *inimicusque hauserit ensis.* Ut expediret rem simul cum dactylo, non est veritus postponere conjunctionem, cujus natura est præponi. Licet enim Poëtæ contra tum leges tum consuetudinem loqui. *Scalig.* IV. 16. et 48. *Taubmann.*

601 *Tyndaridis*] Atqui Jovis est, non Tyndarei filia. Sed sic dicimus *Tyndaridis* de Helena, ut de Hercule *Amphytrioniades.* Nam de Jove et Leda nati sunt Pollux et Helena: de Tyndareo et Leda Clytæmnestra et Castor, qui solus mortalis fuit. Unde Virgilius in sexto, 'Si fratrem Pollux alterna morte redemit:' qui immortalitatem suam cum fratre partitus est. Helenam vero immortalem fuisse indicat tempus. Nam constat fratres ejus cum Argonautis fuisse, Argonautarum autem filii Thebano Eteoclis et Polynicis bello dimicaverunt. Item illorum filii contra Trojam bella gesserunt. Ergo si immortalis Helena non fuisset, tot sine dubio seculis durare non posset. Hanc autem legimus primo a Theseo raptam: et in Ægypto commendatam Protheo: alia fabula a Paride raptam, et cum ad Ægyptum cum ea isset, a Protheo, cognito raptu, subtractam Paridi dicit. *Servius.*

Facies invisa] Pulchritudo Helenæ odiosa, id est, Helena: et est Græcum; ut, 'vis Herculea,' hoc est, Hercules. Ostendit autem naturæ culpam, non esse hominibus adscribendam. *Idem.*

Lacænæ] A provincia Laconica. Et notandum, derivationem minorem esse a principalitáte, quod rarum est. *Idem.*

602 *Culpatusve Paris*] Criminosus, reus. Latenter hic Venus se purgat invidiæ, dicendo Trojam deorum conspiratione subverti: poterat enim ei objici, quod nisi ipsa rapiendi Helenam Paridi auctor fuisset, Troja non fuisset eversa. *Idem.*

Divom inclementia, divom Has evertit opes] Antiqua pleraque exemplaria habent, *sed enim inclementia.* Aliquot vero alia, et ea quidem castigatiora legunt venustissima repetitione *divom inclementia, divom Has evertit opes:* ut illud 'Pallas te hoc vulnere, Pallas immolat.' In Prisciani etiam codicibus antiquioribus manu scriptis, hoc citato versu, eodem exemplo passim geminari dictionem *Divum* observavi: atque eandem hanc lectionem Ti. Donatus agnoscit. Est etiam hæc eadem geminatio in codice Mediceo: in non nullis, *verum inclementia divum, &c.* Pierius.

Divom inclementia, divom, &c.] *In-*

pro *ira* Stat. Thebaid. l. I. tanta est inclementia cœlo.' ... repetit: facit enim ad ...tionem deorum conspira- ...ojam everti. Vide Don. ad ...d. v. 3. 12. 'Olim istuc, olim,' ...*mmeness*.

...Sternitque a culmine Trojam] ...*ulmen* et *sterno*, cum studio ... oppositione quadam. Urbs, ...mia altitudine, strata jam, et ...humi est. Homer. κατ' ἄκρης.

...*spice*] De Homero tractum, ...facit Minervam præstantem ...medi: et bene subdistinguit, ...n solum dicitur, sed etiam ...gnificatur. *Servius*.

...] Jubet Venus ipsa, ut aspi-...ter non tutus aspectus Deo- ...Ad rem sunt vers. Callimachi ...o: "Ὅσκέ τιν' ἀθανάτων, ὅκα μὴ ...ς ἕληται, Ἀθρήσῃ, μισθῷ τοῦτον ...άλῳ: *Ut quicunque Deum as-...sisi jusserit ipse, Mercede in-...licet aspiciat*. Versio est Po- ... Actæonis fab. nota omnibus. ...pectu ad hoc Ovid. 'Cur ali-...di? cur noxia lumina feci? ...prudenti cognita culpa mihi?' ... aliquoties rem eandem. *Cerd*.

...*ue omnem*] Ordo est: Omnem ...em eripiam, quæ humida cir-...ligat, et mortaleis hebetat vi-...nti. Dicitur autem nebula ... terris obesse nostris obtuti-... Inde aquila, quia supra nebu-..., plus videt. Est etiam theo-...ratio: quia ignorantes usum ...m, videre dicuntur et numi-...ide nunc merito post Veneris ...um, numina vidisse dicitur Æ-... *Servius*.

...*cta*] Superducta. *Idem*.

...*cta*] Præpositio *ob* pro *circum* ...ne. Est enim nubes obducta, ...oculos ducta. Vetus Poëta: ...vosmet obsidete, dum percur-...ilia.' Ennius apud Nonium: ...autem caligo oborta est, om-nem prospectum abstulit.' Neque aliud est, *obligare*, *obstrepere*, *obire*, et mille alia. Phrasis ipsa a Lucretio sumpta lib. v. 'tenebris obducere terras.' *Cerda*.

Obducta] Non dixit, *objecta*. Scalig. IV. 16. *Taubmann*.

Tuenti] Modo videnti: alias defendenti. *Servius*.

605 *Hebetat*] Phrasis Græcorum est: nam illi quoque verbum ἀμβλύνω, *hebeto*, ad oculos traducunt, et verbo ἀμβλυώττω, usi in hac significatione Plato, Lucian. Ille Pol. VI. ὀφθαλμοὶ ἀμβλυώττουσι, *oculi hebetantur*. Hic, ἀμβλυώττω πρὸς τὸ φῶς: *hebes ad lucem sum*. Cerda.

Quæ mortalis hebetat visus et humida circum Caligat, nubem eripiam] Hunc locum egregie illustrat Macrob. in somn. Scip. I. 3. 'Anima (inquit) interdum aspicit, nonnunquam tendit aciem, nec tamen pervenit: et, cum aspicit, tamen non libero et directo lumine videt, sed interjecto velamine, quod nexus naturæ caligantis obducit.' *Emmeness*.

606 *Ne qua parentis Jussa time*] Pro *ne*: et hæc particula imperativo jungitur modo: sed interdum præsenti tempori, interdum futuro, prout aliquid volumus ad præsens, vel ad futurum referri: potest sane hoc præceptum, et ad generalitatem, et ad specialitatem referri. *Jussa time*. Veretur enim, ne imperanti fugam non obtemperet. *Servius*.

608 *Saxis Saxa*] Dicendo *saxis saxa*, renovavit narrandi magnitudinem. *Idem*.

609 *Undantem*] Aut abundantem, aut quia in modum undarum attollitur: ut, 'Qua plurimus undam Fumus agit.' *Idem*.

Undantem] Nam ex ruina lateritiorum pulvis, ceu fumus, ad undarum speciem, in aërem erigitur. *Taubm*.

610 *Neptunus muros*] Hoc autem habet fabula: quod Neptunus cum Apolline Trojæ fabricati sint muros.

Sed constat, Laomedontem supradictis diis certam vovisse pecuniam, ad sacra facienda: quam imminentibus Miis vel Mysiis transtulit ad murorum fabricam. Unde dii et fecisse muros, et offensi esse dicuntur. Simul notandum, quod deos facit opera sua evertere, ut portas Junonem, quarum dea est. Nam et portam luminis nascentibus præbet: ut, 'Juno Lucina fer opem.' Arces, Minervam: legimus enim, 'Pallas quas condidit arces.' Neptunum, muros: ipsi enim fundamenta sunt consecrata, cujus et moventur arbitrio. Unde ἐννοσίχθων dicitur, hoc est, terram movens aquæ concussione; sicut terræ motus continent opiniones. Ergo cum Neptunus infestus indicatur, Apollo tamen etiam post piaculum Trojanis favet, quia eum propter Chrysis sacerdotis filiam offenderant Græci. *Servius*

Neptunus muros, &c.] Triplex notula illustrabit Poëtam, *Cur quatit?* cur *fundamenta?* cur *fumus undans?* Neptunus quatit, quia dictus σεισίχθων, proprio attributo, id est, *quatiens terram*: et fundamenta, quia hæc illi sacra, ut ait Servius, et Græci de illo θεμελιοῦχος: itaque versatur in sua potestate. *Fumus undans* ex Græca imitatione, nam Calaber de fumo dixit, ῥοὰς *fluenta*. Tu vide notam Turnebi XXVI. 33. Sed in hac re etiam Maro Homero institit, Il. XII. Αὐτὸς δ' Ἐννοσίγαιος ἔχων χείρεσσι τρίαιναν Ἡγεῖτ'· ἐκ δ' ἄρα πάντα θεμείλια κύμασι πέμπε Φιτρῶν καὶ λάων. *Cerda.*

Neptunus muros] Sic aquarum rector apud Stat. Achill. l. I. 'Impelletque manu nostros, opera irrita, muros:' nec tantum mare, sed etiam terram movere Neptunum tridenti, ex Turn. XXVI. 33. videre est. *Emmeness.*

Emota] Multo efficacius est *emovere* pro eruere, exstirpare, quam *amovere*, teste Torrentio ad Horat. Od. IV. 14. sic supra vs. 493. 'emoti procumbunt cardine postes:' et Æn. VI. 382. 'His dictis emotæ curæ:' sic *emotæ herbæ*, *emotum solum* apud Columellam. *Idem.*

Tridenti] Omnia in *ns* exeuntia, aut participia sunt, aut nomina. Sed si participia sunt, ablativum et in *i* et in *e* mittunt pro nostro arbitrio: Juvenalis, 'Nec ardenti decoxit aheno.' Contra, 'Semperque ardente camino.' Si vero nomina fuerint, omnimodo in *e* exeunt. Si autem eadem sint et nomina et participia, ut *amans*: cum nomina fuerint, omnino in *e* mittunt: quum participia, licenter utimur. Ergo quia *tridens* nomen est, *tridente* debuit dicere. Sed novitatem affectavit, nulla cogente necessitate. Sane in nominibus quæ et propria esse possunt, et appellativa, ut *liberalis*, *felix*, *Juvenalis*, ablativus a proprio, in *e* exit: ab appellativo, in i. *Servius.*

611 *Quatit*] Concutit, commovet. *Idem.*

612 *Juno Scæas sævissima portas*] Quidam ideo Junonem has portas tenuisse accipiunt; quia eam fatorum arbitrum volunt, et fatum fuit ad exitium Trojæ, per has portas equum introduci: quia ipsa est *Curritis*, et sub hoc nomine interest bellis. Nam ideo, 'Hic illius arma, hic currus fuit.' *Idem.*

Scæas portas] Trojanæ urbis portas sex enumerat Dares, *Antenoridem*, *Dardanien*, *Iliam*, *Scæam*, *Catumbriam*, *Trojanam*. Unde autem dicta *Scæa* porta, mire variant scriptores. Alii, quod in læva urbis parte sita; vel quod illac illatus equus, qui exitium attulit; vel quod consultatio quædam Trojanis ibi habita sinistre cesserit. Strab. l. XIII. censet Thraciam esse vocem: ait enim: *Multa apud Troës et Thraces iisdem nominibus appellantur, ut Scæi, Thraces quidam, et Scæus amnis, et Scæus murus, et Scææ Trojanæ portæ.* Sunt qui nomen ducant ab artifice: alii sic dictas volunt a sepulcro Laomedontis Regis; ille enim ad has portas

alii vero ducunt ἀπὸ τοῦ σκηνώ-
mentorio, aut tabernaculo. Ex-
n hoc probaverim: nam hic
teribus frequentissimus, cujus
ausanias sæpe admonet. In
is ait, *ad Neitis portam Theba-
ulchrum esse Menæcei Creontis*
t l. v. *Ætolum matura morte
condiderunt parentes, exstructo
nto in ipsa porta, qua in Olym-
Jovis templum iter est.* Cerda.
Prima tenet] Pro *primum:* sic
nis animalibus' interprete τῷ
ronovio Observ. I. 7. est *in ani-
primum.* Sed in Georg. de
uendi formula. *Emmeness.*
Accincta] Ferro armata: ut,
tur ipse furens certatim in
Turnus.' *Servius.*
accincta] Ad lucem Poëtæ
Theb. v. 'illa, qua rara si-
porta Stat funesta Venus, fer-
accincta furentes Adjuvat.'
χαλκὸν, et ὅπλα ζώννυσθαι.

accincta] Non dixit, *cincta:*
elisionem: sic mox, *evicta*
quam *victa:* ita post, *accisam*
Magnus enim in ea voce so-
icut *attrectare, adservare, &c.*
IV. 16. *Taubmann.*
Jam] Præterea: ut, 'Jamque
us jactis se sustulit arbos.'

] Ordinem tenuit, primum
deinde portas, post arces; a
nim in arcem convertendus
s impetus. Ob hoc autem
linervæ dantur, quod ipsa sit
x ædificiorum: ut, 'Pallas
ndidit arces.' Et quia summa
possidet sapientia. Præterea
e esse dicitur, *quia* ... e ...
ovis capite generata. *Idem.*
ia Pallas] ...
se propriæ ... *Et est*
secundis, cum ...
rata sit Græcis ...
Trojanis parentes ...
...

Minervam, quod post victoriam ei sacrificare noluerint: ut Hor. 'Quum Pallas usto vertit iram ab Ilio, In impiam Ajacis ratem.' *Idem.*

Respice] Dicendo *respice*, ostendit vere jam caliginem ab oculis ejus esse sublatam. *Idem.*

616 *Insedit*] Adeo irata, ut ante sacerdotem ibi Cassandram defenderet. *Idem.*

Insedit] Signatur pondus Deæ prementis, et opprimentis urbem. Homerus, ἐφίζετο Περγάμῳ ἄκρῃ. Vetus Poëta apud Aristidem in Platonica II. Palladem vocat περσέπτολιν, quasi urbirupam. Cur Pallas dicta Tritonia, alibi. *Cerda.*

Nimbo effulgens] Nube divina: est enim fulgidum lumen, quo deorum capita cinguntur, sic etiam pingi solet. Alii *nimbum* clavum transversum in veste existimant. Alii *limbum* legunt: ut, 'Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo.' et est pars vestis extrema, quæ *instita* dicitur: ut Horatius, 'Quarum subsuta talos tegit instita veste.' *Servius.*

Nimbo] Nube divina. Est enim *nimbus* fulgidum (*f. fluidum*) lumen, quod deorum capita tingit, aut tegit. Servio Danielis. Vide et supra, v. 590. Sunt, qui *nimbum* existiment clavum transversum in veste. Alii hic *limbum* legunt, et instita ... pretantur, i. e. vestis ... ... mentum. *Taubmann.*

Gorgone sæva] Aut etiam ... ... Gorgonem fulgens, aut ... ... Gorgones ... tres ... Medusa, ... in lapides. ... ... Medusam ... ... Minerva; ... ... Perseum ... ...

quod posteaquam Minerva cognovit, ejus caput dicitur amputasse et suo affixisse pectori, eique tribuisse vim, ut quidquid vidisset mutaret in saxum. *Servius.*

617 *Ipse pater*] Qui omnibus unus esse consuevit: ut, 'Rex Juppiter omnibus idem.' Et bene honesta Æneæ causa fugiendi est. *Idem.*

Ipse] Non frustra hoc pronomen, auget enim vim. Ita Ge. IV. 'Nunc age naturas apibus, quas Juppiter ipse Addidit, expediam.' Ita Catull. 'non si me Juppiter ipse petat.' *Cerda.*

Ipse pater] Quasi, qui vos contra alios, cum majoris sit potestatis, defendere debuit, supprimat; hujus destituti auxilio cum sitis, cedendum est vobis. *Donatus.*

Viresque secundas] Quia fuerunt et in Trojanis: sed non prosperæ. *Servius.*

Viresque secundas] Huic voci nata felicitatis significatio ab auguriis. Qui captabant auguria, nunquam unico contenti erant, sed captabant sequens quoque; ut primum, si infelix, mutaretur: si felix, firmaretur. Si sequens itidem esset infelix, dicebatur *alterum:* si felix, *secundum.* Inde vox hæc dilapsa ad infinita alia. Hoc ego alibi copiosius. *Cerda.*

618 *Sufficit*] Subministrat, suggerit. *Servius.*

619 *Eripe*] Accelera, raptim fac. Vel, *eripe te fuga.* Idem.

Eripe, nate, fugam] Quia sciebat non facile posse persuaderi fugam Æneæ, idcirco dixerat: 'Tu ne qua parentis Jussa time, neu præceptis parere recusa.' Quapropter cedendum erat, cum qui potest omnia, et favere debebat, contrarius esset. *Donatus.*

620 *Nusquam abero*] Bona œconomia. Nam si tenent Danai, qua deficit ignis; necessarium est præsidium numinis: ut Horatius, 'Nec deus intersit, nisi dignus vindice nodus Inciderit.' *Servius.*

Nusquam abero] Nam sine suo auxilio, cum esset in flammis, telisque hostilibus circumdatus, quomodo fugere potuisset? *Donatus.*

Limine sistam] In limine; ut, 'Silvis te, Tyrrhene, feras agitare putasti.' *Servius.*

Patrio tutum te limine sistam] Insigne illud anchoræ, cui funis illigatus, cum his verbis, 'tutum te litore sistam,' originem videtur habuisse a Virgilii verbis, qui modico flexu: 'patrio tutum te limine sistam.' Eo insigni usus est Titus Imperator, et ante illum Seleucus Rex Syriæ. *Cerda.*

621 *Spissis noctis se condidit umbris*] Abscessu enim plerumque numina demonstrantur fuisse, cum subito apparere desierint. *Servius.*

Spissis noctis se condidit umbris] Vel in nimbum recepit se, de quo Serv. ad vs. 590. vel tenebris se noctis texit: vel, ut Ovid. Met. II. 301. 'Dixerat, &c. suumque Rettulit os in se:' pro quo Apulejus Metam. l. XI. 'in se recessit.' Recte *spissis:* sic *spissæ nubes, spissa grando, spissus sanguis.* Vide de hac voce Nobiliss. Heins. ad Met. X. 508. *Emmeness.*

622 *Apparent diræ facies*] Secundum mathesim, post abscessum Veneris dicit apparuisse numina: cujus præsentes radii intervenientes anæreticos temperant: vel quia *diræ* appellantur, quæ sunt in ministerio Jovis, quando morbos, aut lethum, aut bellum hominibus molitur: quia in XII. ait, 'Dicuntur geminæ pestes, cognomine Diræ.' *Servius.*

623 *Numina magna Deum*] Quia Jovem, Junonem, Neptunum et Minervam dixerat. *Idem.*

624 *Tum vero*] Quia ante et ab Hectore audierat, et per se viderat everti Trojam, sed non omnem: singulas enim res viderat; ut, 'jam proximus ardet Ucalegon.' Vel, *Tum vero,* quando et Dii vidi sunt sævien-

:t ex imo verti, quia superiori
, quando ab Hercule expug-
t, nec omne Ilium conciderat;
: imo fuerat Troja subversa.
:c ergo fit certior causa fugien-
em.

idere] Eurip. in Troad. Τροία
ται: Troia igni uritur. Majus
m, et non vulgariter, in ignes
re, in quo institit eidem Euri-
am de regia Penthei confla-
in Bacch. συντεθράνωται dixit,
θράνος, id est, sedes: tametsi
gant συντεφράνευται, conteritur:
tio prior defendi posset Vir-
itatione. *Cerda.*

Ornum] P.... Oceani filia a
one, Ilii filio, adamata est,
:um* veni sprevisset, faciente
, Iasonem tunc ad Colchos
i inefficaciter adamavit, quo
e cum luctu conficeretur in
arborem dicitur commutata.

eluti, &c.] Catull. similem pe-
ucit comparationem ad casum
uri explicandum in Nupt. Pe-
Nam velut in summo quatien-
rachia Tauro Quercum, aut
tam sudanti cortice pinum In-
s turbo contorquens flamine
Exuit: illa procul radicibus
ata (alii legunt *exstirpata*) Pro-
lit, lateque et cominus omnia
. Sic domito sævum prostra-
pore Theseus Nequicquam va-
tantem cornua ventis.' Seneca
eo mire Maronem æmulans in
cædendæ arboris, sic ait:
asta late quercus, et Phœbum
Ultraque totos porrigit ramos
: Gemit illa multo vulnere im-
minax, Frangitque cuneos:
excussus chalybs, Vulnusque
patitur, et truncum fugit:
ota tandem est: tunc cadens
mora Duxit ruinam.' Valer.
Argon. III. ita se exercuit:
luti magna juvenum cum densa
Silva labat, cunctisque gemit
grave robur adactis, Jamque abies
piceæque ruunt: sic dura sub ictu
Ossa virum.' *Cerda.*

Ac veluti, &c.] Similitudo ex Ho-
mero expressa Iliad. Π. 482. Ἤριπε
δ' ὡς ὅτε τις δρῦς ἤριπεν, ἢ ἀχερωῒς, Ἠὲ
πίτυς βλωθρὴ, τήν τ' οὔρεσι τέκτονες ἄν-
δρες Ἐξέταμον πελέκεσσι νεήκεσι. A
Virgilio tamen superari Homerum
affirmat Macrob. Saturn. v. 11. Ea-
dem comparatione utitur Horat. od.
IV. 6. de Achille: 'Ille mordaci velut
icta ferro Pinus, aut impulsa cupres-
sus euro, Procidit late: posuitque
collum in Pulvere Teucro.' Ovidi-
anam his adjungo dubitationem, quæ
venusta plane: 'et quod agat, non in-
venit. Utque securi Saucia trabs
ingens, ubi plaga novissima restat,
Quo cadat, in dubio est,' &c. Sanctius
in *crebrisque bipennibus* subaudiendum
monet *securibus*, auctoritate Non.
Mar. et Varronis. Eum adi p. 328.
Mirifico ornatu in hac descriptione
rerum naturam ambivit Maro, atque
eventa ipsa, ut Scal. poët. v. 3. *Em-
meness.*

627 *Ferro et bipennibus*] Ἓν διὰ δυοῖν.
Servius.

Ferro accisam] Cæsar Bell. Gall.
l. VI. 'Omnes a radicibus subruunt
aut accidunt arbores,' &c. *Taubm.*

628 *Eruere*] Pro *dejicere*; et est
Acyrologia. *Servius.*

Usque] Tam diu. *Idem.*

Minatur] Aut eminet; ut, 'Mina-
que Murorum:' aut movetur. *Idem.*

629 *Tremefacta comam*] Solita fi-
gura. *Idem.*

Comam] Pro *ramis*: per illam me-
taphoram, 'tondentur cytisi.' *Idem.*

Tremefacta comam] Hellenismum
esse ait Budæus, pro, *coma tremefac-
ta*. *Vulnera*, de arbore dixit, sicut
Pindarus navem compactam ait, πλη-
γαῖς σιδήρου, plagis ferri. Adjunge
parœmiam adductam δρῦς πληγαῖς [illegible]
μάζεται, quercus plagis domatur,
qua locutione ego late in [illegible]
Cerda.

630 *Volneribus*] Pro *ictibus*. Serv.

631 *Jugis*] Cacuminibus montium. *Idem.*

Ruinam] Aliarum scil. arborum. *Idem.*

632 *Ac ducente Deo*] Secundum eos, qui dicunt utriusque sexus participationem habere numina. Nam Calvus, 'Pollentemque deum Venerem.' Item Virgilius, 'Nec dextræ erranti deus abfuit:' quum aut Juno fuerit, aut Alecto. Est etiam in Cypro simulacrum barbatæ Veneris, corpore et veste muliebri cum sceptro et natura virili, quod ἀφρόδιτον vocant, cui viri in veste muliebri, mulieres in virili veste sacrificant: quamquam veteres *Deum* pro magno numine dicebant. Sallust, 'Ut tanta mutatio non sine deo videretur.' *Idem.*

Descendo, ac ducente Deo] Non sum nescius, quot ea sint, quæ Servius congerit, ut commune genus esse diis, ostendat. In veteribus tamen aliquot codicibus, *ducente dea* legitur. In Donatiano, *descendo adducente dea.* Mox ita: 'In domo enim Priami se dixerat fuisse constitutum, et in summa ejus parte, unde se aut præcipites dederant, aut tradiderant flammis, idcirco iratus dixit: *Descendo adducente dea,* voluntate matris adductus, et persuasione receptus.' *Pierius.*

Ducente Deo] Id est, Venere. Sunt, (in quis et Macrob. III. 8.) qui respectum putent ad simulacrum barbatæ Veneris. Jos. Scalig. ad Festum, (ubi docet, novum non esse, Ennium *Pœnos* dixisse, cum de fæminis loqueretur,) affirmat, Virgilium imitatione Græcorum hoc fecisse: apud quos ὁ θεὸς, καὶ ἡ θεός; aut potius Homeri, qui Iliad. Γ. dixerit, ἦρχε δὲ δαίμων, id est, ἀφροδίτη: malletque Macrobium hoc potius, quam sua illa considerasse. Inculcant hic et Calvi illud: 'Pollentemque Deum Venerem:' sed J. Douza legendum censet, *Pollentemque deum Ven.* ἀντὶ τοῦ deorum: ut, *pollens animi, opum, &c.* Ego simpliciter eo sensu capio, quo veteres (auctore Servio F.) *Deum* pro magno numine dicebant. Sallustius: 'ut tanta mutatio, non sine Deo videretur.' Ita *deus* pro *dea*, apud Arnob. l. III. 'Dianam, Cererem, Lunam, caput esse unius dei, triviali germanitate pronunciant.' *Taubmann.*

Ducente Deo] Græcorum more *Deo* pro *Dea*: θεὸς utriusque est generis: apud Hom. Iliad. I. 516. de Thetide ἀτιμοτάτη θεὸς εἰμί. Pausan. lib. I. p. 49. παρὰ τῇ θεῷ. Cic. de Nat. Deor. I. 28. de aurora: 'Mortalis visus pulchrior esse Deo.' Masculinum enim genus prævalere solet, ut *dominus* pro *domina*, ad Ter. Ad. V. 6. 6. hoc docente Donato, quo teste, pleraque repentinis impulsionibus nata, mirisque proventibus deo adscribi solent. *Emmeness.*

Flammam inter et hostis Expedior] Debuit hoc præstare Venus, et quia mater, et quia dixerat: 'Nusquam abero.' *Donatus.*

633 *Dant tela locum, flammæque recedunt*] Illi reddidit, 'Flammam inter et hostis Expedior:' hic est hiatus. *Servius.*

Dant tela locum, flammæque recedunt] Hoc est celeberrimum illud prodigium, et ethnicis ipsis decantatum: bis accidit, tum hic, tum infra, cum, patre humeris sublato, Troja abiit, cujus tamen meminit, non hic, sed in Æn. VI. 'Illum ego per flammas, et mille sequentia tela Eripui his humeris, medioque ex hoste recepi.' Itaque recedebant flammæ, neque audebant lædere hominem. *Cerda.*

634 *Atque ubi*] In Mediceo codice, *atque ubi* legitur, quod suavius est, quam *ast*. *Pierius.*

635 *Antiquasque domos*] *Charas*: ambitiose dixit. *Servius.*

Expedior] Id est, evado, conceditur effugiendi occasio. Horat. od. IV. 4. 'Curæ sagaces Expediunt per acuta

Idem de Ænea, tutam viam dias flammas et tela reddente, &c. 'Cui per ardentem sine Trojam, Castus Æneas patriæ es Liberum munivit iter.' Em-

Primum] Præcipuum. Vel ante filium et uxorem. Sed rer. hum. ait permissum a Æneæ, ut evaderet, et quod putaret, auferret: illum paberasse, cum illi, quibus similis set data, aurum et argentum sent. Sed Æneæ propter adnem iterum a Græcis conces- t quod vellet auferret; ille, ut quod laudatum fuerat, faceos penates abstulisse: tunc ei is concessum, ut et quos vellet et sua omnia liberaret; quod Veneris præsidio præstitum di- ese. Servius.

bam] Pro *adpetebam* et *optabam*.

Abnegat excisa] Ductum forex Eurip. imitatione, apud in Troad. Hecuba non vult viexciso Ilio: Φέρ', εἰς πυρὰν δράμω κάλλιστά μοι ξὺν τῇδε πατρίδι θανεῖν πυρουμένῃ: *Age, in ignem us: honestum namque est mihi hac flagrante, me quoque simul*

Exscisa scripsi, non *excisa*, Germ. qui prius mavult: nam idio Trojano loquitur Anchises, ab *exscindendo*, ducente nos ranoduli syllabici. *Cerda.*

m *producere*] Figurate, pro, producturum. *Servius.*

Exsilium] Dictum quasi extra *Idem.*

o] Obliqua oratio est. Nam quidem hoc agit, ut relinquatenter vero aliud, id est, voem fugiendi: per quod nimia ostenditur pietas: qui nec jussis movetur, ut patrem relin- Sane rhetorica suasio est, ratur enim de ipsa re, utrum fugiendum sit: et ejus partes ita ponuntur, ut, si qui dissuadent an supervivendum patriæ, quod ideo aperte non dixit, ne cæteros a fuga dehortari videretur; sed ait, *Vos fugite qui potestis:* a tempore, 'Satis una superque:' ab invitis diis, 'Jampridem invisus diis et inutilis annos demoror:' sic quidem et illud colligitur, an debilis patriæ superare debeat. *Idem.*

Integer ævi Sanguis] Plenam ætatem significat ex sanguine, qui non est integer, nisi in juvenibus. Nam dicunt physici minui sanguinem per ætatem. Unde et in senibus tremor est. Sane *ævum* hic ad annos referre debemus, cum alibi tempus significet: ut 'Ævoque sequenti,' et 'Tantum ævi longinqua valet mutare vetustas.' *Idem.*

Quibus integer ævi] Plautus Merc. act. II. 2. 'Adolescens cum sis, cum est sanguis integer.' Terentius: 'ætas integra.' Propert. Eleg. IV. 5. 'Dum vernat sanguis, dum rugis integer annus.' *Taubmann.*

Quibus integer ævi Sanguis] Integer sanguis a Virgilio Plautoque dictus iis esse, quos validos florentesque viribus ostendere voluerunt. Videsis Victorium Var. lect. XXV. 21. Inde Stat. Theb. l. II. 'toto sanguine nixus,' id est, viribus maximis. De ipsa locutione, 'integer ævi Sanguis,' consule Lambin. ad Horat. od. I. 22. 'Integer vitæ,' &c. *Emmeness.*

639 *Suo robore*] Sine alterius auxilio, quo egebat Anchises. Et duas res dicit, Et juvenes estis et sani, quorum utrumque mihi deest. *Serv.*

Stant] Perstant, solidæque sunt. *Idem.*

Solidæque suo stant robore vires] Effectus superioris versus; quasi dicat, quia sanguis integer, ideo quoque vires solidæ, et cum suo robore solidæ vires, sunt integræ [illegible] in Horatio, 'solido de die,' [illegible]

integro. De hac juvenum virtute locus est Quintiliani declam. 258. 'Non est tam admirabile, cum fortiter facit juvenis; hoc ætas postulat, hoc robur juventæ poscit: pene turpe est, non fecisse.' Græci id, quod præstans est, et magnum, vocant ab juvenibus *νεανικὸν*; ut *πόροι νεανικοὶ*, sunt permagni meatus. Unde aliqui illud Aristophanis in Pluto, *κρέας νεανικὸν*, explicant non tam tenerum carnem, quam peringentem et fortem. *Cerda.*

640 *Agitate*] Disponite, cogitate. Sallust. 'Traditur fugam in Oceani longinqua agitavisse.' *Servius.*

641 *Cœlicolæ*] Ad quos nostra pertinet vita: ut, 'Haud credo invisus cœlestibus auras Vitaleis carpis:' et, 'Nos juvenem exanimum, et nil jam cœlestibus ullis Debentem:' et, 'Igneus est ollis vigor et cœlestis origo.' *Anima* enim, cœli pars est, *corpus* vero umbra inferorum. Ideo ergo non posuit generale deorum nomen: et addidit *Cœlicolæ*, ne crederentur inferni dii, qui datores vitæ non sunt. *Idem.*

Me si cœlicolæ] Aperta conjectura, me invisum superis. *Donatus.*

642 *Satis superque*] Ad augmentum *superque* addit. Est autem Tmesis. Sane sciendum est, esse aliqua, quæ augmentum non recipiunt, ne minus significent: ut *satis perfectus*. Nam quæritur utrum *perfectior* possit facere, ne incipiat *satis perfectus* minus significare. *Servius.*

Satis una] Scelus est patriam vidisse, et dolor immensus, quod adhuc post ejus interitum vivimus, et adhuc de vivendo cogitamus. *Donatus.*

Satis una superque] Utraque vox, *satis* et *super*, dicta ad augmentum, quæ locutio Ciceroni etiam familiaris. Pro Quintio: 'satis superque habeo, quod mihi dederis.' De Offic. 'mihi satis superque dixisse videor.' Plin. v. 1. 'et satis superque de Atlante.' Plautus Amphit. 'satis superque est.' Easdem voces in Epid. ita disponit: 'quantum sat est, et plus satis superfuit.' *Cerda.*

Una excidia] Sub Laomedonte ab Hercule. Sed emphaticôs dixit *excidia*. Servius.

643 *Superavimus*] Supervixinus. *Idem.*

Captæ superavimus urbi] Excidii hujus præter Poëtas, qui passim, meminit etiam Dionys. Antiquit. l. I. eo loci, quo narrat adventum Herculis in Italiam. Et Aristides in Rhodiaca, ubi de Troja loquens, *δὶς ἁλοῦσα· ἅπαξ μὲν ὑπὸ Ἡρακλέους, δεύτερον δὲ ὑπὸ Ἑλλήνων*: *bis capta, semel ab Hercule, iterum ab Græcis.* Cerda.

644 *Sic o, sic positum adfati discedite corpus*] Sensus talis est: Præstate mihi vos funebre solatium: hoc est, adfamini me, ut dici mortuis solet, *Vale, vale, vale.* Nam ideo, *positum*, et *corpus* dixit. *Servius.*

Corpus] Non dixit vivum hominem, sed corpus scilicet ejus, qui non vivendi, sed moriendi cupidus esset. *Donatus.*

Positum] Lib. IV. 'sic te ut posita crudelis abessem?' et l. XI. 'Corpus ubi exanimi positum Pallantis Acetes Servabat senior.' *Germanus.*

Positum] Mortui dicuntur *positi*: ut cum positi sunt aut in feretro aut in pyra. Æneid. XI. 'Corpus ubi exanimi positum Pallantis:' Ovid. ad Liviam: 'Tene ego sustineo positum scelerata videre.' Quomodo et Græci *τιθέναι* et *τίθεσθαι*, pro tumulo condere et componi usurpant. *Taubm.*

Adfati] Non quidem erat Anchises mortuus, sed se compellari pro mortuo cupiebat. Corpora enim ubi erant posita, accedebant et inclamabant, quod Epiphanius *προφωνεῖν τοῖς τεθαμμένοις* appellat, utentes hac formula: *surge, ede, bibe, lætare*, &c. quæ erudite observavit Jac. Guther. de jure manium I. 28. Kirchmann.

III. 9. *Emmeness.*

Mortem] Hic ordo est: Ego m mortem manu hostis: iste itur, et petet exuvias. *Serv.* *manu mortem*] Respondet, quæ objici. *Donatus.*

manu mortem inveniam] Circumte τὸ διαχειρίζεσθαι reddidit: t αὐτόχειρ, hoc est, αὐτοθάνα- Sophocl. αὐτουργῷ χερί. Sic tus l. I. 'Primum ubi vulnus lactum, ubi infelici dextera et a mortem invenerit.' Ut au- *miserebitur hostis*, Sophocl. in ιμα δ' εἰσόψει τάχα τοιοῦτον, οἷον ροῦντ' ἐποικτίσαι. *Germanus.*

manu mortem inveniam] Addidi m secutus Servium: durum *inveniam mortem manu hostis:* onatum, sic explicantem: *ego lam.* Eadem mens Germ. qui o multis: ait enim, Virgilium ocutione quadam reddidisse διαχειρίζεσθαι; unde et αὐτό- est, αὐτοθάνατος, *qui seipsum* *interficit:* idem sentit Jul. *Cerda.*

rebitur hostis] Affectu ejus, qui it interimi, dixit: ut eum hossi miseratus, occideret. Sic iter Euryali; 'Aut tu, summe ivum, miserere, tuoque Invic detrude caput sub tartara uando aliter nequeo crudelem ere vitam:' et, 'Vos o potius cite, venti.' Alii sic exponunt: *itur*, id est, quod illi hostili fecerint, ego misericordiæ cam. *Servius.*

rebitur hostis] Si ego deficiam, erit qui me feriat. Et magno dixit, *miserebitur hostis.* Taub. *Exuviasque petet*] Quasi *ob-* sed spoliatum linquet cadat responsio, *facilis jactura se-* unt secundum Epicureos, qui nil superesse post mortem: lis, contemptibilis et levis sa- rimo, ut sit *jactura dispendium*. : dicit, Facilis sepulturæ jactura est, quam potest ruina præstare. *Servius.*

Exuviasque petet] Ut hosti detracta spolia. Est autem hæc oratio viri prudentis, sed in re desperata mortem optantis, plena præfracti spiritus, obstinatique animi, sed φιλοπάτριδος. *Taubmann.*

Facilis jactura sepulcri] In omnibus iis codicibus, quos præ manibus habui, *sepulcri* absque verbo *est*, scriptum animadverti. *Pierius.*

Facilis jactura sepulcri] Ἀταφίαν non nulli flocci fecerunt. Epicurus negat τῆς ταφῆς φροντιεῖν sapientem, teste in ejus vita Diog. Laërt. Locum hunc Maronis exerit Seneca alibi in excerptis p. 838. 'insepultus jacebis: quid aliud respondeam, quam illud Maronis? facilis jactura sepulcri. Si nihil sentio, non pertinet ad me jactura corporis insepulti: si sentio, omnis sepultura tormentum est:' idem disputat. epist. 92. de benef. v. 20. et Lucan. l. VII. Cultiores tamen nationes humo condi cadavera voluere; inde apud Horat. od. I. 28. 'At tu, nauta, vagæ ne parce malignus arenæ Ossibus et capiti inhumato Particulam dare:' et sic paulo post: 'Quanquam festinas, non est mora longa: licebit Injecto ter pulvere curras.' *Emmeness.*

647 *Inutilis annos*] Ideo quia debilis fuisse dicitur post fulmen. *Servius.*

Annos Demoror] Quasi festinantes, diu vivendo detineo. *Idem.*

649 *Fulminis adflavit ventis, et contigit igni*] Tria sunt fulminum genera: est quod afflat, quod incendit, quod findit. De hoc autem dicit [illegible] [illegible] Anchisen, quia [illegible] cum Venere concubitum jactabat [illegible] afflati [illegible] [illegible] membra; ut, 'Talis etiam ille, qui hanc urbem condidit Romulus.' *Idem.*

Adflavit ventis] Bene dixit, quia ardentem [illegible] fulmine, nisi cum [illegible] [illegible], ut in VIII. 'Tela [illegible] radius,' et sequentia. [illegible]

minibus hoc scriptum in reconditis invenitur, quod si quem principem civitatis, vel regem fulmen afflaverit et supervixerit, posteros ejus nobiles futuros et æternæ gloriæ. Fabula sane talis est. Cum inter æquales exultaret Anchises, gloriatus traditur de concubitu Veneris: quod cum Jovi Venus questa esset, emeruit, ut in Anchisem fulmina mitterentur; sed Venus eum cum fulmine posse vidisset interimi, miserata juvenem, in aliam partem detorsit: Anchises tamen afflatus igne cœlesti, semper debilis vixit. *Idem.*

Fulminis adflavit ventis, &c.] Macrobius Saturn. IV. 3. pathos, ait, moveri misericordiæ, et quidem ea debilitate. *Emmeness.*

650 *Perstabat*] Livius ex Virgilio l. XLI. 'Pertinacius Quintius incepto perstabat.' *Cerda.*

Fixus] Immobilis sententia. *Donat.*

Fixusque manebat] Similis pertinacia Philoctetæ apud Sophocl. Οὐδέποτ' οὐδέποτ' ἴσθι τόδ' ἔμπεδον, Οὐδ' εἰ πυρφόρος ἀστεροπητὰς Βρονταῖς αὐταῖς μ' εἶσι φλογίζων: *Nunquam hinc movebo, Ne, si corusco sævus Me fulmine urat Juppiter.* Cerda.

651 *Nos contra*] Præpositiones vel adverbia in *a* exeuntia, modo producunt ultimam litteram, excepto *puta*, et *ita*: quia apud Ennium et Pacuvium brevia sunt. Hinc est, quod etiam numerorum nomina indeclinabilia producuntur: ut, 'Triginta magnos volvendis mensibus orbes.' Ea vero quæ declinantur, brevia sunt, secundum rationem nominum in *a* exeuntium. *Servius.*

Nos contra] Quia fuga esset salus petenda, et sine ipso fuga non erat, orabamus, ne universam domum, dum negat se fugiturum, perderet. Ergo omnia ex illius voluntate pendebant. *Donatus.*

Effusi lacrimis] Pro *effusi in lachrymas.* Servius.

652 *Omnisque domus*] Modo familia, alias domicilium: interdum re vera domum. *Idem.*

653 *Fatoque urgenti*] Simile est, ut 'currentem incitare, præcipitantem impellere.' *Idem.*

654 *Sedibus*] Præclare usus voce ambigua (viderunt jam alii) ut significaret, senem ita tenacem animo, ut erat corpore. *Cerda.*

655 *Rursus in arma feror*] Quasi quodam doloris impetu, quod pater liberari non acquiesceret. *Servius.*

Rursus in arma feror, mortemque miserrimus opto] Literæ tam vocales, quam consonantes, accommodatæ rebus pronuntiandis, multum venustatis ferunt, præcipue in oratione ligata. Conveniunt ad exprimendum ejulatum muliebrem *e* et *u* in cæsuram incidentes, 'Gemituque et femineo ululatu.' *R* crebro repetitum iram signat. Sed de his J. Ger. Voss. institut. poët. I. 8. Hic notabis *r* frequentius positum, quo bilis et dolor pugnaturi declaratur. *Emmeness.*

Mortem opto] Contra fatorum vim, et matris auxilium. *Servius.*

656 *Nam quod consilium*] Quasi vetuerit regina, addito, 'Mortemque miserrimus opto,' sic responderet Æneas, 'Nam quod consilium, aut quæ jam fortuna dabatur?' *Idem.*

Aut quæ jam fortuna dabatur] In antiquis aliquot codicibus legere est, *aut mihi quæ fortuna.* Sed prior lectio magis recepta. *Pierius.*

657 *Mene*] Probatæ pietatis filium. Nam pronomina habent vim suam, nonnunquam et emphasim: ut, 'Cantando tu illum?' Sane, *mene efferre pedem, genitor*, et cætera, Rhetorice per deliberationem tractantur, an Æneæ, relicto patre, fugiendum sit. *Servius.*

Mene] Invidiosa dictio, sed quæ plena esset pietatis, et ex affectu religioso profecta. Habet autem gravissimum pondus in pronominibus, ME et TE: ME? scilicet filium tuum, cujus pietatem, officia, religionem

comprobasti. Tu? qui
ieus, et probe noris quid
tis, ac patribus liberi de-
? qui senectute et morbo
st quem ita relinquere sit
tempore, et hoc loco, ubi
et flamma. Potuisti ergo
me faceret parricidam?

pedem] Locutiones tritæ
e, referre, efferre pedem. de
nde Hadr. Cardinal. de L.
us.
us est, quam relic. Serv.
s] Scelus. Idem.
Be..e excusat patrem, di-
is; et ipsum temperat ob-
. Idem.
cidit ore] Pro eo Ovid.
. 171. 'quod, inquit, Ex-
, conjux, scelus?' Emm.
ihil] Artificiosa oratio:
causa interitus omnium:
ostendit affuturum, qui
temque in suo conspectu
cum jam ea crudelitate
ite sit; qui nunquam pe-
nturus sit, nisi prius cæso
ius.
det hoc animo] Sedere hic
r rem hærere animo: sic
que pio sedet Æneæ.' et
erta sedet patribus sen-
ue.' Claudian. Rap. I.
sirenti tandem sententia
n. II. 7. 'sedere cœpit
æc.' Auctor Thebaidos:
sedet.' Hanc locutionem
in Ammiano, libris vide-
XIX. XXIV. Stat. Theb. I.
r cunctis sedit sententia.'
ione sedem pro firmo ac
m statu auctores dixisse,
us in Sueton. ex Suetonio
ratio. Quod autem Virgi-
t animo.' Catull. 'cordi
Livius l. XXIII. 'id Deis
sse.' et Sidonius in Burgo,
si jungere gressum.' For-
ius l. XLIII. 'stat sententia

non minuere cupiat.' Herodotus l. I. dicit. τί σοι ἐν νῷ ἐστὶ ποιεῖν: quid tibi in animo est facere? Itaque haratus Virgilius ex Græco fonte. Cerda.

Et sedet hoc animo] Ita Seneca Theb. act. I. 'hoc animo sedet Effundere hanc cum morte luctantem diu Animam.' Taubmann.

Perituræ] Bene perituræ dixit, non perditæ, quia adhuc posse videtur evadere per suam et Anchisæ fugam; ideo amet addere tanquam magnam pertinentem exilio Trojæ genus Anchisæ conjungeret. Servius.

661 Juvat] Delectat. Quasi malum illi voluptati sit. Idem.

Patet isti] Apocope est, pro istic. Pronomen enim esse non potest, quia non præcedit nomen. Idem.

Patet isti janua letho] In Mediceo codice, et aliquot aliis antiquis legere est, istic adverbialiter: ut dicat non esse alio discedendum, si omnes velit perdere: quia jam aderit Pyrrhus: qui eum voti compotem reddet: qui 'natum ante ora patris, patrem qui ad aras obtruncabit.' Pierius.

Patet isti janua letho] Janua hic est causa interitus, et commoda opportunitas, lepida translatione: perinde ac si diceret: Si Dii nos volunt perdere, et id tibi placitum, nulla major opportunitas, quam hæc. Lucret. l. V. 'lethi præclusa est janua cœlo.' Repetit bis aut ter. Arnob. l. II. 'Omnis enim passio lethi atque interitus janua est.' Iterum: 'Rursus vero si animæ lethi adeunt januas.' Turcius Ruffus: 'patuit qua janua letho.' Sic limen. Lucret. l. II. 'lethi jam limine ab ipso.' Et l. VI. 'Languebat corpus lethi jam limine in ipso.' Iterum: 'Et graviter partim metuentes limina lethi.' Dixi hæc ex observatione Gifan. in Collectan. ad Luc. Ab hac translatione non dissidet, τὰς αἰσθήσεις appellari θύρας: sunt enim sensus, quædam animorum fores. Noto etiam, locutiones has mere esse Poëticas, ex verbis Pla-

tonis de Repub. l. I. ὃ δὴ ἐπὶ γήραος οὐδῷ φασιν εἶναι οἱ ποιηταί: quod esse in senectutis limine Poëtæ ajunt. Cerda.

Janua letho] Sic Sil. Ital. IX. 'quam janua mortis (Quod patet) et vitæ non æqua exire potestas.' *Emmen.*

662 *Jamque aderit, &c.*] Putant interpretes allusum ad locum Eurip. hunc in Hecuba: Ἥξει δ' Ὀδυσσεὺς ὅσον οὐκ ἤδη, Πῶλον ἀφέλξων σῶν ἀπὸ μαζῶν, Ἔκ τε γεραιᾶς χερὸς ὁρμήσων: *Veniet vero Ulysses jam jam, Pullum abstracturus tuis a mammis, Eque senili manu vi ablaturus.* Cerda.

Jamque aderit multo Priami de sanguine] In codicibus aliquot, mutato numero, legitur, *Jamque aderit Priami multo de sanguine.* Sed vulgata lectio longe venustior habetur iis, qui dactylum et spondeum alternos amant. *Pierius.*

Multo Priami de sanguine] Quasi bis sanguinem fuderit Priamus, quia et filium ejus Pyrrhus occiderit. *Serv.*

663 *Natum ante ora patris*] His rebus terret eum, qui non potest mortem timere. *Idem.*

Natum] In antiquis pene omnibus exemplaribus, *gnatum* cum *g* littera præposita legas: et ita Veteres scribere solitos ostendit Victorinus, dum dicit: 'Nos quædam paucioribus litteris scribimus, quam antiqui scribebant, ut *Narus, Natus, Navus, Nosco*: nam illi has voces et similes istis *g* interposita scribebant. Cujus rei vestigia nos retinemus, cum scribimus *Ignarus, Cognatus, Ignavus, Cognosco.*' Pierius.

Obtruncat] Obtruncare consuevit. *Servius.*

Patrem qui obtruncat ad aras] Vetera quædam exemplaria legunt, *patremque obtruncat*. Sed pronomen illud relativum majoris omnino ponderis est. *Pierius.*

664 *Hoc*] Ideo. *Servius.*

Hoc erat, alma parens] Ostendit materna beneficia converti in perniciem. *Donatus.*

Hoc erat, alma parens] Prima hujus carminis dictio novos et veteres Grammaticos varie torquere consuevit. Priscianus in hunc locum: 'Reliquis quoque casibus vetustissimi addebant eandem *ce* syllabam, ut *hicce, hæcce, hocce*. Unde vocali quoque sequente ablata per synalœphen manentibus duabus *cc* solebant producere. Virgilius, '*hocce erat, alma parens*.' Sed scriptorum negligentia prætermisit unum *c*.' Dixerat vero prius idem hoc Velius Longus, qui dubitat versum esse acephalum, si *Hoc* unico *c* scribatur. Sed enim nullum ego ex antiquis codicibus adhuc inveni, in quo sit *hocc* duplicato *cc* notatum, passim vero *hoc erat*: quo æquior sum Terentiano et Probo, *c* finalem in pronominibus producendi vim asserentibus habere, ut alio loco commodius disputatum est. Nam et Sosipater Carisius ultimum positionis modum ait, quum dictio desinit in consonantem *c*, qua pars orationis finitur, et excipitur a vocali, ut *hoc erat, alma parens*. Ne vero mirum sit, quæri a Grammaticis, utrum *hoc*, an *hocc*, an *hocce*, apud Poëtam sit dicendum: quærit quid hujusmodi in Cicerone Fabius: 'Quippe cur *hosce* potius quam *hos* eo loco dixerit: Neminem vestrum ignorare arbitror, Judices, hunc per hosce dies sermonem vulgi, atque hanc opinionem populi Romani fuisse.' *Pierius.*

Hoc erat, alma parens] Ita Propert. l. II. 'Hoc erat, inprimis quod me gaudere jubebas.' Prisc. legit, *Hocce*, ne versus sit scil. ἀκέφαλος. Contra quem erudite disputat Nic. Erythræus. Est autem, auctore et verbis Scalig. III. 26. in apostrophe et in interrogatione tanta efficacia, ut subsilire faciat animum Auditoris. Quæ ubi conjunctæ sunt, nihil deest ad summam vim. Cum enim lego illa ex Æn. II. cæteras omnes mihi excutiunt cogitationes, *Hocce erat, &c.* Sane et Scaliger *Hocce* legit: et ego

ion, ut numeri aliter defici-
nt sic plenior et robustior
nciatio, in tali præsertim
Taubmann.
in per duplex *cc* sit scriben-
pter Synalœpham, cum vo-
orbetur posterior, disputat
is vol. II. orthogr. *Em-*

Propter quod. *Servius.*

terum in alterius] Simili lusu
io Ovidius, Tibullus, Proper-
imus, Trist. IV. 4. 'Alter ab
unere mœstus erat.' Secun-
'alter et alterius vires ne-
Tertius eleg. I. 5. 'Alter in
autua flere sinu.' Hinc est,
I. III. aliqui legant: 'Alter
is, sequitur de cortice san-
Ibi ego tamen *ater* reti-
consensione librorum. Cur
erentem lectionem commu-
e quavis afflante aura? Se-
it, de Provid. c. 2. 'Alter
nanu cæsi.' et de Ir. II. 7.
n alterius exitium levi com-
ecitur.' *Cerda.*

s] Ad omnia pertinet, et
a non semel accipiendum est.

rma, viri, ferte arma] Notant
ici, quia sæpius armari ali-
it, cum exarmatos nusquam
; qui nesciunt non omnia a
t supra diximus) dici debere.
diem describit, nocte non
I. Superfluo enim dicuntur
necesse est fieri. Quis enim
ngressus, non arma deponat?
ad auferendum patrem arma
at, vel quia armis Græco-
at armatus. *Servius.*

viri, ferte] Conabatur flec-
em in suam sententiam, cum
ulum cerneret. *Donatus.*

lux ultima victos] Id est, vic-
ndum est. *Servius.*

lux ultima victos] Ut intelli-
sumi arma ad salutem, sed
em: nec inde aliud sperari,
quam ultionem. *Donatus.*

669 *Reddite me Danais*] Vel qui-
bus me eripuit mater, vel tanquam
quærentibus et invenire cupientibus:
et bene *reddite*, quasi retineatur; nam
ideo ait *sinite*. Servius.

Instaurata] Renovata: quod ver-
bum et de feriis et de scenis solebat
apud veteres usurpari. *Idem.*

670 *Numquam*] Pro *non*; ut, '*Nun-
quam* hodie effugies.' *Idem.*

Numquam] In Mediceo et codicibus
aliquot antiquis, *nusquam* habetur,
hoc est, quocunque loco cadere con-
tigerit, haud quaquam inulti morie-
mur. Sed *numquam* Donatus agnos-
cere videtur. Hujus vero sententiæ
similitudo locum memoriæ subjicit
apud Livium, aliqua dignum animad-
versione, libro quinto de II. bello
Pun. 'Utrum præsenti torpore peco-
rum modo inulti trucidentur:' quod
in veteri codice legitur, *Utrum præ-
bentes corpora pecorum modo inulti truci-
dentur.* Pierius.

Numquam, &c.] Tale quid apud Æs-
chylum in Agam. οὐ μὴν ἄτιμοί γ' ἐκ
θεῶν τεθνήξομεν. *Germanus.*

Moriemur inulti] Ita Statius Theb.
I. 'patiemur inulti.' Ovid. de Fabiis,
Fast. II. 'sic non moriuntur inulti,
Vulneraque alterna dantque feruntque
manu.' Livius de Lucio Siccio,
qui Decemvirorum fraude a militibus
in itinere occisus fuit: 'haud inultum
interfecere.' Florus III. 22. 'Ne in-
ulti perirent, sanguine Senatus sibi
parentabant.' *Cerda.*

Hodie moriemur inulti] Vindicta ani-
mo exacerbato nihil exoptatius, rebus
præcipue desperatis. Juv. Sat. XIII.
181. 'At vindicta, bonum vita jucun-
dius ipsa.' Inde Geta Terentianus
Ad. III. 2. 15. 'satis se id sibi habere
supplicii, dixit, modo ulcisceretur.'
Nec *hodie* tam tempus significat (nam
dictum hoc nocturno tempore) quam
comminationi inservit. Vide Donat.
ad Ter. And. I. 2. 25. et plus assevera-
tionis habet *numquam hodie*, quam *non
hodie*: eodem interprete teste And. II.
4. 7. 'numquam hodie tecum commu-

tatorum patrem unum esse verbum.' *Emmeness.*

671 *Hic ferro accingor*] Quoniam ne his quidem dictis motus erat. *Donatus.*

Hic ferro accingor rursus, clipeoque sinistram Insertabam] In antiquis exemplaribus legere est, *hinc ferro adcingor*. *Et clupeo* per *u*. Sed per *i* potius, ex Cornelii Frontonis sententiâ scribendum videtur. De armis enim est sermo. Sed enim hæc levia: illud me potius moveat, quod antiquissimi quidam codices legunt *clipeumque sinistræ insertabam*, pro, *clipeoque sinistram insertabam*: Donatiana præsertim paraphrasi cum antiqua lectione faciente. Ita enim est: 'Jam induebam scutum humero meo.' *Pier.*

Clipeoque sinistram] Hunc versum explanat Cæl. Rhodig. x. 4. ubi docet, illud scuti lorum, annuli vice, inter quod, et ipsum scutum, insertamus manum, *insertorium* dici. *Taub.*

672 *Insertabam*] Cunctationem ostendit hoc verbo ejus, qui nec ire ad prælium velit, nec domum relinquere: sic et *ferebam*, dixit. *Servius.*

Clipeoque sinistram Insertabam] Clipeus ex sinistra propendebat parte, ut hostem dextra libere aggrederentur. Vide Feith. antiq. Homer. iv. 8. Ut hoc loco *insertare clipeo*, sic apud Stat. Theb. v. 'et artis Arma inserta toris.' *Emmeness.*

673 *Ecce autem*] Pathos ab habitu uxoris, et ætate pueri: de quo Macrobius iv. 3. Et est muta persuasio, quæ non verbis fit, sed rebus. Plus enim quandoque spectacula movent, quam verba. *Taubmann.*

674 *Patri*] Melius patri, quam mihi. *Servius.*

Patri] Non dixit, mihi, sed patri: ut si maritum non flecteret, saltem patrium affectum moveret. *Don.*

Tendebat] Offerebat: sed non manibus eum gestans. *Servius.*

Patri tendebat] Desumpta ex Iliad. vi. ubi Andromache, ut maritum a prælio remoretur, filium patri in sinu ostendit: huic adde exemplo orationem Texenæ, quam Justinus habet xxiii. 2. *Emmeness.*

675 *Si periturus abis*] Argutum dilemma, id est, complexio, quæ adversarium ab utraque parte concludit. *Servius.*

Et nos rape in omnia tecum] Recte notat Germanus, signari hic uxores, quas αὐτάνδρους et συνάνδρους vocant Græci. Sunt istæ, quæ omnem fortunam cum viro experiuntur. *Cerd.*

676 *Expertus*] Quidam participium præteriti temporis, sed vim præsentis habere volunt, quia præsens deficit. *Servius.*

677 *Tutare domum*] Hoc est, Cui defensori relinquimur, si tu deseris. *Idem.*

Cui parvus Iulus] Interrogantis est: et simul epitheton commendat ætatem. *Idem.*

Cui parvus Iulus, Cui pater, et conj. &c.] Efficacissima hæc ad movendum: proponit enim puerum, senem, fœminam, imbelles omnes. Eodem argumento Penelope revocare Ulyssem nititur apud Ovid. Maroniana forte imitatione: 'Tres sumus imbelles numero, sine viribus uxor, Laërtesque senex, Telemachusque puer.' Dixit salse Naso, graviter Maro. *Cerda.*

678 *Conjux quondam tua dicta relinquor*] *Quondam*, aut aliquando significat: quasi nunc uxor non sit, quæ relinquitur. Aut *quondam* semper significat; ut in Georgicis, 'Quod quondam in stipulis magnis sine viribus ignis.' Et est sensus, Quam semper conjugem nominasti. Haberi enim quævis poterat: nominari non nisi nobilis. Et bene ex ductu literarum, quod eventurum timet, quasi jam contigerit, deflet; se autem ideo ultimam facit, quod ipsa loquitur; diversam autem ætatem pueri, senis, et fœminæ, ad miserationem commovendam videtur objicere. *Servius.*

Quondam tua] Nam si discedas, non potero esse deinceps tua. *Don.*

Quondam tua dicta] Quasi nunc un-

, quæ relinquitur. Propert. ic mea dicetur, quæ modo i est.' *Taubmann.*

ciferans] Non solum verbis, am gemitu ostendens. *Do-*

t] Veteres aliquot codices, egunt. Sed *replebat* melius cant eruditi. *Pierius.*

bitum] Pro *subito*, adverbium rris secundum veteres. *Serv.* *bito*] Talis est locus iste, qua- Talia jactanti stridens aqui- ella.' Item, 'Hæc dum Dar- iese miranda videntur,' &c. Talia fundebat lacrimans, s ciebat Incassum fletus.' erta et insperata innectit, etans verbosum finem. *Don.*

s] Veteres aliquot codices, ent. Sed *subitum* interpre- cunt. *Pierius.*

le monstrum] Τῶν μέσων est: ostrando, id est, monendo, Et refertur ad præsens ejus io. *Prodigium* vero est quod i tempus dirigit significatio- *rvius.*

le] Nam fiebant multa con- am, ut flamma, quæ tange- on ureret. *Donatus.*

anus inter] Mutavit accen- positio postposita. Sane *in-* nque præponitur. Sed raro gilium; ut, 'Hunc inter flu- rinus amœno.' Bona autem a ad Iulum venit, dicens eum *er manus* parentum, hoc est, plexus. Non enim possumus tempore portatum dicere, mox pedibus patris comitem t post septem annos bella legimus. *Servius.*

e manus inter] Perperam *in-* pro *per manus*. Non adeo interpretatio Servii: 'inter esse inter amplexus,' &c. nen expositionem desiderant ti. Mostell. II. 1. 38. 'abri- intro actutum inter manus:' et Phædr. f. v. 8. 'dextram fregit tibiam, &c. inter manus sublatus,' id est, manibus portatus e theatro. Scioppium adi suspect. lect. l. III. epist. 5. *Emmeness.*

682 *Levis*] Pro leviter. *Servius.*

Ecce levis summo de vertice, &c.] Ignis regium sæpe præsagium fuit, et hic futuram et regalem Ascanii dignitatem notavit. Inde facta magna illa animorum commutatio; nam Anchises, ut vidit Ascanium futurum Regem, alacer factus est ad fugam, reliquique omnes spem eandem concepere. Firmat hoc historia Servii Tulli Romani Regis. Plin. II. 107. 'Servio Tullo dormienti in pueritia, ex capite flammam emicuisse.' Copiosior Plutarch. de Fortun. Rom. σημεῖον δὲ χρηστὸν ἐπὶ ἀπροσδόκητον ἡγεμονίαν, ἧς ἔτυχε: *bonumque indicium insperati regni, quod obtinuit.* Huc trahenda narratio de simili prodigio Laviniæ, quam per initia Æneid. VII. Virgil. exsequitur. Nec non illa Plinii II. 27. de Stellis Castoribus: 'Hominum quoque capita vespertinis historiis magno præsagio circumfulgent.' Atque etiam Livii de Marcio duce l. XXV. ad finem: 'flammam ei concionanti fusam e capite sine ipsius sensu cum magno pavore circumstantium militum.' Tale quiddam de flamma, non urente, legas inter prodigia, relata ab eodem Livio l. XLIII. his verbis: 'Fregellis in domo L. Atrei hasta, quam filio militi emerat, interdiu plus duas horas arsisse, ita ut nihil ejus ambureret ignis, dicebatur.' Lege versus Claudiani in IV. Consul. Honorii: 'ventura potestas Claruit Ascanio, subita cum luce comarum Innocuus flagraret apex.' In his omnibus vides, aut regiam dignitatem indicari, aut certe excellens quiddam et maximum. Non abiit a prodigio Virgilii simile Eurip. in Medea, non in re felici, sed cui hæsisse in suo potuit Latinus Vates: Χρυσοῦς μὲν ἀμφὶ κρατὶ κείμενος πλόκος θαυμα-

στὸν ἵει νᾶμα παμφάγου πυρός. *Cerda.*

683 *Fundere lumen apex*] *Apex* proprie dicitur in summo flaminis pileo virga lanata; hoc est, in cujus extremitate modica lana est: quod primum constat apud Albam Ascanium statuisse. Modo autem summitatem pilei intelligimus. Tangit namque, ut frequenter diximus, latenter historiam. Item hoc de igni, ad Servium Tullum pertinet. Nam quum Tarquinius cepisset Oriculanam civitatem, ex captiva quadam in domo ejus natus est Servius Tullus Hostilius; qui cum obdormisset, caput ejus subito flamma corripuit. Quam cum vellent restinguere, Tanaquil, regis uxor, auguriorum perita, intelligens augurium, prohibuit. Flamma puerum cum somno deseruit. Unde intellexit eum clarum fore usque ad ultimam vitam. Sane perite lucem dixit, non ut in septimo, 'Tum fumida lumine fulvo.' Nam et illic splendor quidem est: sed cum fumo, qui semper caussa lacrimarum est. In Ascanio autem solus ostenditur splendor. Suetonius tria genera pileorum dixit, quibus sacerdotes utuntur, *apicem, tutulum, galerum.* Sed *apicem* pileum sutile, circa medium virga eminente: *tutulum* pileum lanatum, metæ figura: *galerum* pileum ex pelle hostiæ cæsæ. *Servius.*

Tactuque innoxia molli Lambere flamma comas] In antiquis aliquot codicibus, *mollis* legitur. Ut vel *mollis comas* dicas, vel *mollis flamma*, tactu innoxia. Sed enim Donatus in Paraphrasi sua 'pueriles ait comas, perindeque mollis ac teneras.' Cum Donato est codex vetus Camilli Porcii, in quo *molles* omnino legitur. *Pierius.*

Tactuque innoxia molli Lambere, &c.] Similem descriptionem, et fortasse ad imitationem Maronis habes in Valer. Flac. Argon. I. 'ingenti flammantem nubila sulco Direxit per inane facem, quæ puppe propinqua In bifidum discessit iter, fratresque petivit Tyndareos: placida et mediis in frontibus hæsit Protinus amborum, lumenque innoxia fudit Purpureum.' Ut autem *lambere* de igni, sic Lucret. l. II. similima tralatione: 'Ignes... celeri flamma degustant tigna.' et l. v. 'Ignis enim superavit, et ambens multa perussit:' id est, ambedens. Non recte aliqui legunt *ambiens.* Horatio Satyr. I. 5. Maronianum placuit, 'per veterem dilapso flamma culinam Vulcano, summum properabat lambere tectum.' *Cerda.*

684 *Circum tempora pasci*] *Pasci*, crescere: ut, 'Sacrum tibi pascere crinem.' Sunt autem hic infiniti pro indicativis. *Servius.*

Pasci] Simili tralatione de igne Strabo, lib. enim VI. loquens de Ætna, ἔοικε δὲ λαμβάνειν μεταβολὰς πολλὰς τὰ ἄκρα τοῦ ὄρους διὰ τὴν νομὴν τοῦ πυρός: *Montis culmina multas suscipiunt mutationes ab pastu ignis.* Cerda.

686 *Sanctos restinguere*] Religiosos: non quos tunc sacros sciebant: sed quos mox probaturi sunt. Et bene *fontibus* non aquis. *Sanctos* vero ut venerabilius fieret: sane *Sanctum* est interdum non idem quod sacrum, neque idem quod religiosum; interdum non aliud quam sacrum: hic ergo *sanctos* sacros accipiemus, quippe quo loco auspicia fierent, sicut ex Anchisæ persona ostenditur, cum dicit, 'Oculos ad sidera lætus Extulit:' et, 'Da deinde auxilium, pater, atque omina firma.' Aliter *sanctum* accipi per singula loca dicitur.' *Servius.*

687 *At pater Anchises*] Et hic et alibi Anchisen divinandi peritum inducit. *Idem.*

Pater Anchises] Apud quem cælestium rerum scientia erat. *Donatus.*

Oculos ad sidera] Contra opinionem Theocriti, qui eum cœcatum fuisse commemorat. *Servius.*

Anchises oculos ad] Aut revera *oculos;* aut, si cæcus fuit, adfectu et

gestu habitum eum repræsentavit. Taubmann.

688 *Et cælo palmas cum voce tetendit*] Fugæ defensio est, ut videatur non solum utilis et necessaria, sed et honesta, quoniam divina suadebant: nam et ideo inducitur noluisse, ut quod vincitur et consentit argumentum voluntatis divinæ sit. *Servius.*

Cælo] In codicibus aliquot antiquis, *ad cælum palmas* legitur. Ut illud, 'Ad cœlum tendens ardentia lumina.' Præterea non nihil decoris habere videtur repetitio illa: *Oculos ad sidera, ad cælum palmas.* Sicui tamen placeat, quod in Mediceo codice est, *cælo*, octavus casus, ut figuratior elocutio, non laboro. *Pierius.*

689 *Si flecteris*] Aut secundum Stoicos locutus est, qui fati asserunt necessitatem: aut secundum Epicureos, qui dicunt deos non curare mortalia. *Servius.*

690 *Aspice nos*] Quia intuentes dii juvant. Nam de Jove in I. libro sic ait, cum in Africa esset Æneas: 'Et Libyæ defixit lumina regnis,' Et contra, 'Diva solo fixos oculos aversa tenebat.' Aut secundum Mathematicos, quod, quidquid Jupiter irradiaverit, felix facit: unde est, 'Atque oculos Rutulorum rejicit arvis.' *Id.*

Aspice nos] Possit hærere aliquis, an legendum *respice.* Nam hoc verbum potissimum sedem habet inter ea, quibus precatio fiebat ad superos, quod testimonio Ovidii, Tullii, Plauti, Terentii, et aliorum Brissonius firmat. Lege illum. Sed tamen retinenda lectio: in Pindaro enim Pyth. od. VI. in precationibus legas, *εὔχομαι βλέπειν, precor me aspicias.* Cerda.

691 *Atque hæc omina firma*] Secundum Romanum morem petit, ut visa firmentur. Non enim unum augurium vidisse sufficit, nisi confirmetur ex simili. Nam si dissimilia sint posteriora, solvuntur priora. Unde est, 'Quantum Chaonias aquila veniente columbas.' Nam aquila sine dubio columbis plus potest. *Servius.*

Atque hæc omina firma] Ad morem Romanorum petit firmari omina: quibus omen unum et augurium non videbatur satis habere ad persuadendum fidei. Proinde ad confirmationem prioris augurii, secundum poscere solebant. Et, si dissimilia erant posteriora, solvebant priora. Servius et Turn. XIII. 16. Vide et Not. Æn. VIII. 'et propius tua omina firmes.' *Taubmann.*

692 *Fatus erat*] Proprietatem disciplinæ secutus, quod Augurum effata dicuntur. *Servius.*

Vix ea fatus erat] Ostenditur ex hoc magnum Anchisæ meritum. *Donatus.*

Subitoque fragore] Signate, nam nubes tonitru frangi dicitur. Plin. II. 43. 'Spiritum nube cohibitum tonare, natura strangulante sonitum, dum rixetur, edito fragore, cum erumpat.' *Cerda.*

693 *Intonuit lævum*] Sinistrum, prosperum: quia cœleste est. *Sinistrum* autem a sinendo, quantum ad auguria pertinet: quod nos agere aliquid sinat; unde alibi, 'Si quem numina læva sinant.' Sed hoc loco pontificalis inducitur disciplina. Nam ostendit Anchisen cum vellet fugam filii sequi, omine, quod de Ascanii capite se obtulit, a diis commotum, petisse de cœlo confirmationem: subjungit enim, 'Vix ea fatus erat senior, subitoque fragore Intonuit lævum.' Prosperum, quia sereno cœlo sive audita, sive visa fuerint, quod hic utrumque ostendit, 'Subitoque fragore Intonuit lævum,' quod ad auditum scilicet pertinet. Iterum adjunxit quod ad visum pertinet: 'Et de cœlo lapsa per umbras Stella facem ducens, multa cum luce cucurrit.' Hoc autem auspicium cum de cœlo sit, vero Augurum *maximum* appellatur. Sinistras autem partes Septentrionales esse, Augurum disciplina consentit, et ideo ex ipsa parte

significatiora esse fulmina; quoniam altiora et viciniora domicilio Jovis. *Servius.*

Intonuit lævum] Sinistra auguria prospera esse docuit Serv. Ecl. IX. 15. 'Ante sinistra cava monuisset ab ilice cornix.' Adde illud Stat. Thebaid. l. III. 'Signa feras, lævusque tones, tunc omnis in astris Consonet arcana volucris bona murmura lingua.' De Auguriis lævis ex consuetudine Romanorum Cic. de Divinat. XII. 39. Grajis vero et barbaris dextra auguria meliora. *Emmeness.*

De cælo lapsa per umbras] Docte notat Germanus, cadentis stellæ omen veteribus faustum fuisse, ex Theocrito, Homero, Apollonio. Subjicio ego Aristidem orat. III. sacror. sermon. ἀστέρα λαμπρὸν διάξαι δι' ἀγορᾶς κυροῦντα τὴν θυσίαν· οὕτω θαῤῥήσας ἔθυσα: *splendida per forum visa est transilire stella, quæ sacro subscriberet. Itaque audacter sacrificavi.* Herodotus l. III. simili felicitate de Dario loquitur, ad ejus equum hinnientem, et currentem: ἀστραπὴ ἐξ αἰθρίης καὶ βροντὴ ἐγένετο: *sereno cælo fulgur emicuit, et tonuit.* His contrarium legas in Artemidoro II. 28. apud quem, οὔτε δὲ καταπίπτοντες ἐπὶ γῆν οἱ ἀστέρες εἰσὶν ἀγαθοὶ, οὔτε ἀφανιζόμενοι· πολλῶν γὰρ ὄλεθρον μαντεύονται: *neque cadentes in terram stellæ, neque disparentes bonæ sunt: multorum enim perniciem præsagiunt.* Locum Plinii II. 26. quo aliqua Poëtæ in hoc loco explicari videntur, jam Beroaldus indicavit. *Cerda.*

694 *Facem ducens*] Lumen, quod utique ex facibus nascitur. *Servius.*

Facem ducens] Lucret. l. II. dixit, 'longos flammarum ducere tractus:' et Valer. Arg. I. 'direxit per inane facem.' Fax ista est, quam alii aut crinem, aut comam vocare solent. Artemidorus dicto loco, ἀστέρες πωγωνίαι, *barbatæ stellæ.* Ibidem quæpiam indicat de mutuo respectu stellarum, ad capillos, et caput. *Cerda.*

Stella facem ducens] Dixeris hanc periphrasin Cometæ, qui lucidam caudam post se trahit, et tandem labitur, ut Ge. I. 365. Vide. 'Sæpe etiam stellas,' &c. *Taubmann.*

Multa cum luce cucurrit] Nunc theologicam rationem sequitur, quæ asserit flammarum, quos cernimus tractus, nimbum esse descendentis numinis. Alibi physicam: ut, 'Vento impendente videbis Flammarum longos a tergo albescere tractus.' *Serv.*

Cucurrit] Alludit ad Græcorum appellationem, qui hujusmodi stellas διάττοντας appellant. Cæterum lucem capit hic locus e Plinio II. 26. ubi ejusmodi sive *lampades*, sive *bolides* describuntur. Et potest fieri, ut sit allusum ad stellam, quæ a nece Julii Cæsaris septem diebus perpetuis fulsit, auctore Suetonio. Sed vide mihi Jos. Scaligerum, l. I. Manilii. *Taubmann.*

695 *Super labentem*] Quidam hoc verbum unam partem orationis esse tradunt. *Servius.*

696 *Idæa claram se condere silva*] Stellæ hujus cursus, significat Trojanos conglobatos ad domum Æneæ, Idam petere. Quod dicit, 'Multa cum luce,' ostendit claros. Quod 'Signantemque vias:' scintillas quasdam dicit relictas, quæ ostendunt remansuros in diversis partibus socios. Quod, 'Longo limite:' ostendit errorem. Quod 'Sulcum' dicit, significat, 'longum maris æquor arandum.' Quod ait, 'Sulfure fumant:' divini ignis odor ostenditur. Fulgura enim odor sulphuris sequitur. Ex fumo autem mors Anchisæ cognoscitur, sicut ejus oratio sequens indicat, 'Et tenuis fugit seu fumus in auras.' 'Cedo equidem:' quasi dicat, Licet me sciam moriturum: et bene quod divinarit Anchises, totum ei conceditur. Quidam *fumum*, bellum quod in Italia futurum erat, significari tradunt. *Idem.*

697 *Limite*] In plerisque veteribus

codicibus, lumine pro limite suppositum est, sed probatiora omnia exemplaria limite habent. *Pierius.*

Sulcus] Ammianus l. xxi. 'siderum sulci.' *Cerda.*

698 *Loca sulfure fumant*] Scribit Plin. fulgura habere odorem sulphuris. Philostratus in vita Scopeliani, τὸ τῶν σκηπτῶν πῦρ δριμὺ καὶ θειῶδες: *ignis fulguris acer est et sulphureus.* Inde illud Persii explicatur: 'quia cum tonat, ocius ilex Sulfure discutitur sacro.' *Idem.*

699 *Victus genitor*] Quasi pertinax a pristino proposito recedens. *Servius.*

Tollit] Dictum ex augurum disciplina, qui observatis auspiciis, statim de templo, id est, augurali loco, recedebant. Inde natum adverbium, *extemplo.* Sunt qui hic legant *auras*, nam statim sequitur, *affaturque Deos.* Cerda.

Ad auras] In codicibus aliquot antiquis, quippe Mediceo, et aliquot aliis, legere est, *ad auras:* in aliis quibusdam *ad aras;* ut etiam in Donatiano: quod forte non displiceat, quia sequitur, *Adfaturque deos.* Sed et in *auras*, veteres habent codices aliquot. *Pierius.*

700 *Affaturque Deos*] Agit diis gratias, vel certe invocat, 'Jam jam nulla mora est:' et, 'Cedo equidem,' ostendit eum Æneæ dictis consensisse. *Servius.*

Affatur] Est qui monuerit, *affari Deos*, in Virg. esse, implorare atque obtestari Deos. In ix. 'Ipsa Deum fertur genetrix Berecynthia magnum Vocibus his affata Jovem; da, nate, petenti Quod tua chara parens domito te poscit Olympo.' Ubi *affata* valet, obtestata. *Cerda.*

Et sanctum sidus adorat] Philostratus in epist. τιμῶσι δὲ οἱ σοφοὶ καὶ τῶν ἀστέρων τοὺς κομήτας: *venerantur sapientes ex astris cometas.* Ut videlicet, in quibus insunt præsagia futurorum. *Idem.*

701 *Sequor, et, qua ducitis, adsum*] Primum est *ducere*, secundum *sequi*; sed ordinato sensu corrigitur, ut sit, *qua me ducitis sequor.* Donatus.

Qua] In aliquot antiquis codicibus, *quo* legas. Sed in pluribus, *qua*, interpretibus præsertim eam lectionem agnoscentibus. *Pierius.*

702 *Di patrii, servate domum, &c.*] Hic ostendit Anchisen ea, quæ optabat per impetrationem augurii meruisse. *Servius.*

Di patrii, servate] Θεοὶ πάτριοι vocantur, qui in patria coluntur nostra: πατρῷοι, qui a patribus nostris; et per quorum quasi manus religionem accepimus. Certe et Juppiter inde ἑρκεῖος Græcis dicitur, quod *familiis* præsit. Et hoc posteriore sensu Turnebus hæc intelligit, vi. 11. et xvii. 4. cum Xenophonte, qui ita de Ænea: αἰνείας δὲ σώσας τοὺς πατρῴους καὶ μητρῴους θεούς. Nec aliter Hyginus, apud Macrob. Saturnal. iii. 4. *Turneb.*

Servate] Verbum *servo* adhibitum in precationibus Brissonius observat, Formul. i. et veterum testimonia confirmant. Virg. l. iii. 'serva altera Trojæ Pergama.' Tibull. l. i. 'Sed patrii servate lares.' Martial. l. vi. 'Dii servate, precor, matri sua vota patrique.' *Cerda.*

703 *Augurium*] *Augurium* est exquisita deorum voluntas per consultationem avium, aut signorum: perite ergo signum de cœlo *augurium* dixit, ideo et adjecit *servate domum*, id est, genus, familiam. *Servate nepotem*, a quo certum Romanam prolem propagatum iri. *Servius.*

Vestrum hoc augurium] Quia vestrum est augurium, vestrum est tueri quod agimus. *Donatus.*

Vestroque in numine Troja est] In vobis ea omnia habeo: propter illud, 'Has mihi servassent sedes.' Alii ita exponunt, Augurium numenque vestrum efficiat, ne putem Trojam perisse. *Servius.*

704 *Cedo*] *Cedere* proprie dicitur,

qui contra sententiam suam alteri consentit: ut, ‘Cedamus Phœbo.’ *Idem.*

Cedo] Scilicet potioribus. *Don.*

Comes ire recuso] Tantum ad solatium itineris, quoniam prope moriturus; ut in sexto Æneas: ‘Ille meum comitatus iter.’ Vult enim Virgilius etiam Æneæ concedere patris peritiam. *Servius.*

705 *Dixerat ille*] Hic distinguendum. Alii *ille et ignis*, sed male. *Id.*

Et jam] Dum negat, dum ostenduntur auspicia. *Idem.*

706 *Propiusque*] Quamvis secreta domus sit; propter illud, ‘Arboribusque obtecta recessit:’ et ordo est: Incendia propius volvunt æstus, id est, calorem. Unde etiam *æstas* dicitur, a calore. *Idem.*

707 *Ergo age*] Quia consensisti, et ignis propinquat. *Idem.*

Ergo age] Nam cum impetrassem paternum assensum, quod difficillimum fuit, arripui subitam occasionem: et omnibus difficultatibus, quas objicere potuisset Anchises, occurri. Nam se illum senem et impeditum laturum pollicetur, et omnia communia ipsis futura ostendit, quia nusquam illum deseret: et ne quærat, quid de filio et de uxore faciat: juvabo, inquit, filium auxilio dextræ, et uxor vestigia mea sectabitur. Quod vero ait, ‘solus Iulus sit comes et longe servet vestigia conjux,’ fuit consilium, ut tutior fieret fuga. Nam si plures fuissent congregati, non facile latuissent. *Donatus.*

Age] Non est modo verbum imperantis, sed adverbium hortantis: adeo ut plerunque *Age*, facite dicamus, et singularem numerum copulemus plurali. *Servius.*

Cervici] *Cervix*, cum numero singulari dicitur, *collum* significat: si plurali utamur, *superbiam* ostendimus: ut in Verrinis Cicero, ‘Frangere cervices.’ *Idem.*

Cervici imponere nostræ] Quod hic *imponi cervici*, et *subire humeris*, Suet. in Othon. cap. 6. dixit *succollare*. Græci *καταυχενίζεσθαι*, et *ὠμοτιθεῖσθαι*. Strabo l. vi. ita extulit, *οἱ τοὺς γονέας ἐπὶ τῶν ὤμων ἀράμενοι*: *hi parentes humeris sustulerunt*. Dio Chrysost. orat. vi. *ὑψηλὸν φερόμενον ὑπὸ τοῦ ὄχλου*: *sublimem a turba portatum*. Dionysius de Ænea loquens Antiquit. l. xiii. *οἱ τοὺς πατέρας ἐπὶ τῶν ὤμων ἐνέγκαντες*. Philostratus in vita Polemonis, *ὤμοις ἐκφέρειν*. Herodotus verbo *ἐκφόρεε*. Philo in Decalogo, *περὶ τῶν αὐχένων ἀχθοφορεῖν*, et *μετέωροι φερονται*. *Cerda.*

Nec me labor iste gravabit] Euripid. *κάματος εὐκάματος*. *Germanus.*

708 *Ipse subibo humeris*] Inde Ovid. Fast. iv. 37. ‘Hinc satus Æneas, pietas spectata per ignes, Sacra, patremque humeris, altera sacra tulit.’ Met. xiii. 625. ‘Fert humeris venerabile onus Cythereïus heros.’ Recte *subibo*, nam ea onera subeuntur, quæ imponuntur, et capite, dorso, vel humeris gestantur. Vide Salmas. exerc. Plin. p. 550. *Emmeness.*

709 *Cadent*] Vetera quædam exemplaria, *quo res cumque cadant* habent, non invenuste. *Pierius.*

710 *Ambobus erit*] Ad filium et ad patrem potest, referri: melius ad patrem: quia de Ascanio post loquetur. *Servius.*

Unum et commune periclum, Una salus ambobus erit] Sic x. 201. pro *idem*: ‘sed non genus omnibus unum.’ Horat. od. i. 28. ‘omnes manet una nox.’ Ter. Hec. ii. 1. 4. ‘Uno animo omnes socrus oderunt nurus.’ Ovid. Metam. x. 33. ‘Serius aut citius sedem properamus ad unam:’ ubi male *imam* non nulli codices, quos melioribus evincit Nobiliss. Heinsius. Sententiæ Maronianæ congruit illud Taciti Histor. l. i. in Orat. Othonis: ‘Adeo manifestum est, neque perire nos, neque salvos esse, nisi una, posse.’ Ter. Ph. iii. 3. 23. ‘noli metuere: una tecum bona, malaque tolerabimus:’ quod Ciceroni ad Att. Ep. viii.

illum cum consilio, fortu-
tuna conjungere.' *Emm.*
us] In Donatiano codice
, *mihi solus Iulus Sit comes.*
e esse, Donatus ait, ut
fuga : si enim plures con-
, non facile latere potuis-
e præcipue ea de caussa
tam paucis versibus, ter
repetatur : paulo enim
parvos Iulus, dixerat, et
dicturus est, 'dextræ se
lus Implicuit.' Videmus
ilium impendio evitasse
ricum τὸν δ' ἀπαμειβόμενος.

onge servet vestigia] *Longe*,
Tyberinaque longe Ostia.'
non potest, quia sequitur,
it conjux.' Et bene ire
cit, Scit enim multitudi-
posse comprehendi. *Serv.*
Custodiat : ut, 'Et tantas
lia sedes :' vel *longe* ideo,
œconomia, quod errare po-
lem.
uli] Unde familia. *Idem.*
e egressis] Hic ablativo
Horat. 'Egressum magna
it Aritia Roma.' Sallust.
: ut, 'Raro egressa fines
o utrumque dicimus. *Idem.*
] Modo *terra tumens:* alias
n. Prudenter autem circa
pluribus utitur præceptis:
gna dat, quia scit timoris
sse oblivionem. *Idem.*
] Id est, terra tumens et
ibi fanum Cereris, non pro-
aandro. Et bene id *extra*
t: quia dea rusticorum, et
inventrix. *Desertæ* autem
propter bellum : vel a Sa-
ui Æn. VI. exstinctus indu-
l a filia Proserpina : de qua
rr. VI. et de Nat. II. Ovid.
et Claudianus. *Taubmann.*
nque vetustum Desertæ Cere-
Cereris fanum ante urbem
, quæ dea rusticorum est.

Et librate Æneas et Cereris templum, et vetustum elegit, ad quod nec viris erat aditus, sicut hostes putabant. Nam Æneas scit ante esse profanatum: propter quod, nec prædæ spe Græci poterant duci. *Servius.*

714 *Desertæ Cereris*] Utrum a sacerdote, qui in sexto extinctus inducitur: ut, 'Cererique sacrum Polybetem.' An *desertæ* belli tempore, propter decennalem obsidionem. An *desertæ* a filia; ut, 'Nec repetita sequi curet Proserpina matrem.' *Serv.*

Desertæ Cereris] Credo equidem hoc templum Cereri consecratum, respiciente nuncupatione raptum Proserpinæ, et spoliatam et orbatam filia matrem a Dite, et ita desertam a carissima virgine, quam ad inferos usque secuta requisiverit. Quam sententiam adjuvat ἔρμιον vel ἑρμιόνη templum in Peloponeso Cereri et Proserpinæ sacrum asyli vice, quod quasi ἐρήμιον, vel ἔρημον Grammatici quidam dictum volunt: etiam si ἕρμιον cum nota multi aspirandi scribant. *Germ.*

Antiqua cupressus] Ad vetustatem retulit. *Cupressum* autem funebrem arborem bene ante templum deæ lugentis induxit. *Servius.*

715 *Relligione patrum*] Timore: et est reciprocum. Sic Terentius, 'Nam mihi nil esse, religio est dicere,' id est, metus. Item Virgilius contra: 'Multosque metu servata per annos.' Connexa enim sunt *metus*, et *religio*. Ut Statius, 'Primus in orbe deos fecit timor.' *Idem.*

Relligione] Duplicant Latini consonam ad producendam syllabam brevem natura: sic *relligio*, *reppulit*, *repperit*, *rettulit*, *relliquiæ*, &c. Faciunt hoc Græcorum imitatione, qui ἔλλαβεν, ἐλλουσαμένην, ἐλλιτάνευσεν, ἔλλαχον, ἄλλιτος, σελλάνα. *Cerda.*

Relligione patrum multos servata per annos] In qua veneratione fuerint antiquæ arbores, una Dodonæa quercus exserit, de qua Homer. Iliad. l. XVI. Sed hæc Feithio debentur, quem vide

Antiq. Homer. I. 14. *Emmeness.*

Multos servata per annos] Ex illo Lucret. l. I. 'Qualibus ex rebus consistit summa creata, Et multos etiam magnos servata per annos.' *Germ.*

716 *Ex diverso*] Ut non sit suspicio Græcis. *Servius.*

Hanc ex diverso, &c.] Ulpianus l. I. sub tit. de pactis, hunc versum ferme exprimere videtur, his: 'Conventionis verbum generale est, ad omnia pertinens, de quibus negotii contrahendi transigendique causa consentiunt, qui inter se agunt: nam sicuti convenire dicuntur, qui ex diversis locis in unum locum colliguntur et veniunt, ita, qui ex diversis animi motibus in unum consentiunt, id est, in unam sententiam decurrunt.' *Germanus.*

717 *Cape sacra manu*] Non est dantis, sed hortantis ut tollat: quia sequitur, 'Me bello e tanto digressum et cæde recenti Attrectare nefas.' Scit enim Græcos ex pollutione Palladii piaculum commisisse. *Servius.*

718 *Bello e tanto*] Aliquot exemplaria vetera habent, *et tanto.* Aliqua sine ulla præpositione, *bello tanto* legunt. *Pierius.*

719 *Attrectare*] Mediceus et vetera alia exemplaria legunt, *adtractare:* neque desunt Liviani codices ita scripti: ut primæ Decadis libro quinto: 'Quod id signum, more Etrusco, nisi certæ gentis sacerdos, adtractare non esset solitus.' Quod ea de caussa potissimum adnotavi, ut admonerem lectorem, vulgata exemplaria *more vetusto*, scriptum habere, quod in veteri codice Jani Parrhasii, quum is Romæ summo doctorum applausu bonas literas profiteretur, *more Etrusco* legi. *Pierius.*

Attrectare] Verbum quod sacris competit, ut notavit Hadr. Cardinal. De abluendis manibus, cæde pollutis, Brisson. de Form. l. I. *Emmeness.*

Flumine vivo] Perenni, quia jugiter aqua fluens viva vocatur: semper fluenti, id est naturali: ut, 'Vivoque sedilia saxo.' Est autem augurale verbum. *Servius.*

Flumine vivo] Non enim fas erat Pontificem sacra illotis manibus attrectare. Neque adeo quavis aqua ad purificationem contenti erant, sed vivum et perennem et limpidum desiderabant. De quo Turneb. I. 29. et XVII. 13. et XIX. 20. Livius, l. I. 'Quin tu vivo perfunderis flumine? in infima valle præterfluit Tybris.' Nota autem, Æneam, diis superis sacrificaturum, corpus totum abluisse: cum Dido tamen Æn. IV. 635. atque adeo ipse, Æn. VI. sacrum diis inferis facturus, levi adspersione sit contentus. De quo Macrob. III. 1. *Taubmann.*

Flumine vivo Abluero] Donatus pro *abluam*, dictum ait *abluero*, ut Ter. Phor. II. 3. 73. 'donec perfecero:' et IV. 1. 24. 'donec, quod pollicitus sum, effecero.' Quo pacto illi lustrandi fuerint, qui sanguine se polluissent, docet Feith. Antiq. Hom. I. 6. Inde Scholiast. Sophoclis: *ἔθος γὰρ ἦν παλαιοῖς, ὅτε ἢ φόνον ἀνθρώπου, ἢ ἄλλας σφαγὰς ἐποίουν, ἀπονίπτειν τὰς χεῖρας εἰς κάθαρσιν τοῦ μιάσματος.* Recte vs. 717. 'Tu, genitor, cape sacra manu,' &c. ne inquinaret penates a cæde recens. Vide Schedium de diis Germanis Syngramm. II. 27. *Emmeness.*

721 *Latos humeros*] Aut more Heroum se laudat: aut certe sternendo latos facit. Vel *latos*, sufficientes vecturæ. Vult enim ostendere totum se ad onus præbuisse, et ideo *humeros*, non *humerum*. Idem.

Latos humeros] Εὐρυνώτους fortes et robustos Græci vocant. *Germanus.*

Subjectaque colla] In antiquis aliquot exemplaribus, *projecta* legitur. Sed enim, *subjecta* magis videtur inservire sententiæ.' *Pierius.*

722 *Veste super*] Pro, superinsternor: vel, super veste insternor pelle leonina. Heroës autem prisci vel decoris vel horroris gratia pellibus ferarum, præcipue leonum, tegi sole-

it Æn. I. dictum. *Taubmann.*
raor] Eleganter, tanquam onus
, ut de animalibus. *Servius.*
raor pelle leonis] Humeris in-
i habuerunt pellem heroës et
:es: probavit hoc multis exem-
orellus ad Stat. silv. l. III. ubi
a legendum ex Cod. Adr.
i, non *lustratum:* ' instratum-
meris dimitte gerentibus hos-
Noster Æn. v. 37. ' Acestes
s in jaculis et pelle Libysti-
e.' et VIII. 552. ' Quem fulva
Pellis obit totum,' &c. Adi
Antiq. Homer. IV. 8. qui de
ctu ex Græcis plura. *Emm.*
uccedoque oneri] Figura est;
:cedunt muro, et flammas ad
jactant.' *Servius.*
loque oneri] Pietatem in pa-
simulacro Romani significa-
arci Herennii, patrem hume-
sitam attollentis, alias Æneæ
icio Anchisen efferentis, ma-
dextra vola Palladium susti-
Germanus.
loque oneri] Hæc est pietas
eæ, nunquam satis celebrata
s, qua ille patrem humeris
ncendio eripuit. Quæras, an
ciderit hoc miraculum? an
ndacio confictum sit a Poëta,
ai perstudioso, ad illius pieta-
ollendam? Prodidit hoc anti-
irmantque multi. Statius Sil-
' Felix, cui magna patrem
vehenti Sacra Myceneæ pa-
erentia flammæ.' Ovidius
:v. ' An magis hunc morem
Eneïa fecit, Innocuum victo
it ignis iter?' De Pont. ' Cum
eæ cervix subjecta parenti,
ipsa viro flamma dedisse
Propertius eleg. l. IV. 1.
ater in nati tremulus cervice
, Et verita est humeros urere
ios.' Dionys. Antiquit. l. x.
ne Horatii Cons. contra tri-
eb. ' O vos miseros, ac cives
a indignos, cujus conditores
parentes suos humeris gestaverunt, quibus per medios hostes armatos et incendia, Dii tutam viam præbuerunt.' Seneca de Beneficiis III. 37. Huc spectant versus Ovidii Met. l. XIII. ' sacra et sacra altera patrem Fert humeris, venerabile onus, Cythereïus heros: De tantisque opibus prædam pius eligit illam, Ascaniumque suum.' *Cerda.*

724 *Inplicuit*] Puerilem expressit timorem, ne manu excidat patris. *Servius.*

Inplicuit] Exprimit causam et factum: nam puer patris fugientis æquare passus non poterat. Exprimit etiam laborem suum, quod in tanta celeritate patrem ferret, filium traheret. *Donatus.*

Inplicuit] Observavit Maro, illud Venusini de Art. Poët. vs. 156. ' Ætatis cujusque notandi sunt tibi mores.' Infantuli, pueri, infirmo gradu fugam morantur, et alienis quasi pedibus ambulant, ut Apulejus Metam. l. VIII. inde Stat. Thebaid. l. v. ' et tarda quamvis se mole ferentem Vix cursu tener æquat Hylas.' *Emm.*

Sequiturque patrem, &c.] Bene de præsente puero, qui, ut putabatur, inter manus reginæ erat positus, expressit adfectum. *Servius.*

725 *Pone*] Post; sed loco tantum non et tempori adjungitur, et est adverbium. Atque ideo ultima syllaba habet accentum. *Idem.*

Subit] Sequitur. *Idem.*

Opaca locorum] Quia dixit, ' Arboribusque obtecta recessit.' Est autem elocutio: ut, ' Strata viarum.' Alii *per opaca* * casu accipiendum putant; vel *opaca*, obscura. Alibi *opacum*, amœnum. *Idem.*

Opaca locorum] Vel, quia nox erat: vel, propter illud vs. 300. ' arboribusque obtecta recessit.' Est autem hæc plena locutio. Supra, ' angusta viarum.' Æn. IX. 82. ' alta pelagi.' Catullus: ' truculenta pelagi.' Lucret. l. I. ' strata viarum:' et, ' clausa

domorum.' Livius: 'adversa montis.' Apulejus lib. I. de Asino aureo: 'Postquam ardua montium, lubrica vallium, et roscida cespitum, et glebosa camporum emersi.' *Taubmann.*

726 *Et me, quem dudum*] Naturalia plus timet. Quasi et vir fortis et pius non timet bellicum timorem; sed naturalem: propterea quia sequitur, 'Comitique, onerique timentem.' *Servius.*

727 *Glomerati ex agmine*] Propter illud, 'Undique collecti invadunt.' *Idem.*

Glomerati] Ita Cicer. Tuscul. II. 'glomeratam cladem' dixit. Notetur autem obiter, primam in *glomere* produci apud Lucret. l. I. 'Nam si tantundem est in lanæ glomere, quantum Corporis in plumbo est.' *Taub.*

728 *Nunc omnes terrent auræ*] Hic ostendit etiam fortes viros pro ratione temporis et causarum, et debere et decere metuere. *Servius.*

Nunc omnes terrent auræ] Sententiam Poëtæ alii extulerunt. Hor. Od. I. 23. 'Vitas hinnuleo,' &c. Citatur hoc Sophocl. ab Ursino, et Germ. πάντα τοι φοβουμένῳ ψοφεῖ: *omnia tibi metuenti adstrepunt.* In Apollon. Arg. III. cor in pectoribus fractum dicitur ad δοῦπον Ἠ ποδὸς, ἢ ἀνέμοιο παραθρέξαντα: *Strepitum prætersonantem aut pedis, aut venti.* Loquens Heliodorus Hist. Æthiop. l. II. de Cnemone, Græco homine, ita ait: *Magna ex parte insomnem ducens noctem excruciabatur, omnem strepitum, et quamlibet auram ac foliorum motum Thermutin esse existimans.* Non multum abit sententia Euripidis in Phœniss. ἅπαντα γὰρ τολμῶσι δεινὰ φαίνονται: *Omnia audentibus meticulosa videntur.* De hac pavoris natura ita Philo loquitur, libr. de Exsecrationib. φύλλων κτύπος κουφότατος δι' ἀέρος φερόμενος ἀγωίαν ἐργάσεται: *frondium strepitus levissimus vento agitatus metum incutiet:* et Juvenalis Sat. X. 'Et motæ ad lunam trepidabis arundinis umbram:' et Lucanus l. VIII. 'pavet ille fragorem Motorum ventis nemorum.' Ovidius Met. V. ubi loquitur de fabula Arethusæ: 'vidi præcedere longam Ante pedes umbram, nisi si timor illa videbat, Sed certe sonituque pedum terrebar.' Ad eandem sententiam pertinent, quæ sequuntur in Virgilio, 'Visus adesse pedum sonitus,' &c. *Cerda.*

Sonus excitat omnis] Consternat. *Servius.*

729 *Suspensum*] Sollicitum. *Idem.*

Comitique] Quidam *comiti*, pro *comitibus* accipi volunt. Nam et pro Creüsa eum timere putant intelligi; et singulariter dictum, ut *equitem* et *peditem* de multitudine dicimus. *Id.*

Comiti] Creüsæ perdilectæ. De amore conjugis hoc exemplum dictum habe, cui simile est illud Senecæ, quod emendat et illustrat J. Fred. Gronovius Observ. II. 20. *Emmeness.*

731 *Subito cum*] Hysterologia est. *Servius.*

733 *Nate*] Hæc singula pronuncianda sunt: quia perturbatis, jugis non datur sermo; nec gaudentibus, nec dolentibus. Quidam adfectiose distinguunt. *Servius.*

Propinquant] Non dicit qui: propter sequentem de Corybantibus œconomiam. *Idem.*

734 *Ardentis clipeos atque æra micantia*] Id est, ferreos et candefactos. Sed nec male clipeos *fulgentes*, ut vs. 749. 'Cingor fulgentibus armis.' *Clipeum* etiam in usu, ut Non. Marc. ex nostro IX. 709. 'Clipeum superintonat ingens.' Sic *æra* pro armis. Ex ære, quod in pretio apud veteres fuit, arma conficiebantur: inde Scholiast. Homeri Iliad. B. 226. παρὰ τοῖς ἀρχαίοις σφόδρα τίμιος ἦν ὁ χαλκός. Livius I. 43. 'Arma his imperata, galea, clipeum, ocreæ, lorica, omnia ex ære.' Dictum tamen *æs* putat Turneb. XXVI. 23. pro ferro. Quum non viderit, quia cæcus, potuit tamen Anchises uti verbo (sunt Turnebi) *cerno*: nam

…i plerumque cæci ea dicunt, …dentium sunt: pavorque ita …narat mentem ejus, ut se vi…itaret quæ mètuebat: quod … etiam accidit, timore perter… Considio apud Cæs. de b. *Emmeness.*

…] Nonnulli quærunt ex cujus … *cerno* dictum sit. Sed altius …es, Æneæ dant. Ut ipse hunc … dixisse videatur. *Servius.*

Nescio quod trepido] Excusatio …jugis longius derelictæ. Et …*escio quod* ait, quia hoc postea …nero uxoris agnoscit. *Idem.*

…*amicum*] Non cum utilitate …vens uxori, quæ in numerum …arum Matris deum relata est. …*le amicum*, iratum: ut, 'Statio …la carinis.' *Idem.*

…*amicum*] *Amicum* non potest …ia non servavit universos. Nec …*inimicum*, quia præstitit inimi… *Donatus.*

…*amicum*] Sic 'male pinguis … noster Ge. I. 105. Plura illic. …*ess.*

Mentem] Memoriam: quod …post ait, 'Nec prius amissam …i.' *Servius.*

…*usam eripuit mentem*] Illustrat …rmanus ex Apollonio, qui sæpe, …*νόος κέχυτο*: ex Calabro; qui, …*καὶ σύγχυτο θυμός*: ex Homero, …am sæpe, *ἐξελέσθαι θυμὸν*, *ψυχὴν*, … *Cerda.*

Fatone erepta Creüsa] Ordo …*Fato erepta Creüsa, substititne,* …*se via.* Non enim dubitat fato …ablatam, cum audierit, 'Non …ine numine divum Eveniunt.' …

Nec post oculis est reddita nos-… Constat. Nam umbram ejus …tantummodo. Alioquin men…ir dicendo, *non vidi.* Idem.

Animumque reflexi] Animum re…, et adverti, ad eum modum, …cero pro Syl. dixit: 'Animum …um ad ulciscendam orationem tuam ipse revoco, et reflecto.' Videtur metaphora ab equis sumpta, qui reflectuntur, revocanturque freno in omnem partem. *Cerda.*

743 *Hic demum*] Hic una defuit. Aliter vitium est. *Hæc* enim dicere debuit. *Servius.*

Una] Id est, sola: et videtur improprie de necessaria persona *una* dixisse, quæ non sic debet numerari, quasi numero defuerit, sed quasi affectus dolentis; *sola* enim de multis intelligitur. *Idem.*

Collectis omnibus una Defuit] Advertit Jul. Scal. orationis hujus oppositiones, *una*, et *omnibus*: deinde *collectis*, et *defuit*. Cerda.

744 *Comites*] Utrum natum et virum; an separatim alios, an famulos dixit? *Servius.*

Natumque] Qui per ætatem, matrem desiderare debuerat. *Idem.*

Virumque] Videtur excusasse oblivionem suam, et culpam ad deos retulisse. *Idem.*

745 *Deorumque*] Hypermetrus versus est ideo, ne si *deum* per genitivum pluralem diceret, *ὁμοιοτέλευτον* faceret. Dicendo autem, 'Quem non incusavi amens hominumque deorumque,' dat sibi amentiam, quía in furore incusavit deos etiam, quod nunquam: cum enim dixit *quem*, non intelligimus etiam deos. *Idem.*

Quem non incusavi amens, &c.] Moris est nimis dolentibus alia incusare ex aliis, ut hoc observavit Donat. ad Ter. Ad. III. 2. 6. et dum omnia criminantur, ne Diis quidem parcunt; quod sane dementis est. Noster Ecl. v. 22. 'Cum, complexa sui corpus miserabile gnati, Atque Deos, atque astra vocat crudelia mater.' Non abludit Ter. Ad. v. 3. 4. 'quid clamem? quid querar? O cœlum, o terra, o maria Neptuni!' Stat. Theb. l. VI. 'alio tibi, perfide, pacto, Juppiter, hunc crinem voti reus ante dicaram.' Jure merito idem, hunc affectum graphice describens, exclamat Silv.

l. II. 'Durum et deserti prærepta conjuge partem Conclamare thori.' *Emmeness.*

746 *Vidi crudelius*] Bene se commendat futurus maritus, qui apud fœminam sic ostendit priorem se amasse uxorem. *Servius.*

748 *Valle recondo*] Hic jam ostenditur nimia multitudo. *Idem.*

749 *Urbem repeto*] Quidam *repeto*, pro *repetere statuo* accipiunt. *Idem.*

Ipse urbem] Ostendit affectum puri matrimonii. *Donatus.*

Fulgentibus armis] Licet intempestive *fulgentibus* dixerit, tamen potest significasse scutum et galeam, quibus solis caruerat, patrem portans et filium ducens. *Servius.*

Armis] Id est, scuto et galea: hæc enim non habebat oneratus patre et filio: cætera armatus erat. De hoc autem toto loco ita divinus Scaliger Poët. III. 26. 'Illa,' inquit, 'in viro forti, *non ulla injecta movebant Tela:* in viro pio, *Nunc omnes terrent auræ: sonus excitat omnis*, satis erat: hoc addit, *suspensum.* Apponit caussam aliam a se, *comitique onerique timentem:* et id, *collectis omnibus una Defuit.* Vides, *omnibus:* vides, *una:* et, *collectis:* et, *defuit.* Tum quæ sequuntur: *Quem non incusavi!* ponit, *hominum;* ponit, *deorum;* adjungit *amens.* Postremo nihil acerbius sibi vidisse ait: *Aut quid in eversa vidi crudelius urbe?* Nihil marito funestius, quam uxorem amittere: nihil turpius viro forti, quam prodere hostibus: quare, *stat casus renovare omnes.* Hæc in facto: in verbis autem, et sententiis, et extra sententias quæ Efficacia!' *Taub.*

750 *Stat casus*] Placet; ut, 'Stat quidquid acerbum est, Morte pati.' *Servius.*

Stat] Sic noster XII. 678. 'Stat conferre manum Æneæ, stat quicquid acerbi Morte pati.' Subaudi *sententia, consilium:* quamdiu enim deliberatur, sententia fluctuat et consilium vacillat; ubi certum ac statutum est, quod quis facere vult, consistit consilium et *stat sententia:* ut plena utitur structura Terent. E. II. 1. 18. qui Ad. IV. 4. 4. 'nihil consilii consistere potest pectore.' Vide Sanct. Minerv. p. 338. *Emmeness.*

Renovare] Antiqui nonnulli codices, *renovasse* præterito legunt tempore, alii quidam *revocare.* Sed omnes magis approbant *renovare.* *Pier.*

751 *Objectare*] Sic Græcis παραβάλλεσθαι est, projicere se ad periculum, et audere audax facinus; utique παρακινδυνεῦειν, et ἄνθρωπος παράβολος, *audax periclitatorque;* et ἔργον παράβολον, *audax facinus*, in bonam quoque partem. In Poëta frequentativum est ad signandam periculorum frequentiam. In Sallust. quoque est, 'periculis objectare' in Jugurthino bello. *Cerda.*

752 *Obscura limina*] Aut per noctem obscura: aut certe posticum, *limina* significat. *Servius.*

Obscuraque limina] Subiit, an hic legendum *limina obsessa;* sed cum in nemine viderim, abstineo: conjectura tamen mea defendi possit, nam infra: 'Danaique obsessa tenebant Limina portarum:' et supra: 'obsessumque acta testudine limen.' Si *obscura* legas, explica, quia per noctem obscura. Quæ hic de postico aliqui, non satis probo. *Cerda.*

753 *Qua*] Pro unde. *Servius.*

Retro Observata sequor] Relego retro et prosequor mea vestigia. *Idem.*

754 *Lumine lustro*] Oculos circumfero, non enim facem ferre poterat, quia proderetur. *Idem.*

755 *Ipsa silentia*] Ipsa quæ terrere non debent, præcipue inter hostes. Sed, ut diximus, naturalibus tantum cedit. *Idem.*

Silentia terrent] Tacit. Hist. l. III. de Vitellio quærente latebras: 'Terret solitudo, et tacentes loci.' De Troja ipsa in Troadib. Eurip. ἔστι δεσμίοις Ἐρημία νεανίδων. Similem conquestionem excitat Demosthenes, de

... tamen ex illis ... legunt. In Longobardic... hujusmodi, *procedo, et Pr...* *arcemque reviso.* Et ita ... Mediceo, et in Porcio, et ... antiquis. Quam lectionem ... Donatus agnoscit. Ait enim: '*Pr... cedo*, hoc est, progredior, vel ... rius accedo. *Et Priami sedes arcem, que reviso:* ne illa ad domum patri... sui, aut ad munitum aliquem locum se contulisset.' *Pierius.*

ae. ... a locum notat Ulpianus. ... Inde Poeta in ... *terreant*, quippe omnis et ... terrori est. Oro- 9. 'Horror quatiebat ani- ... terrebant. siquidem ipsa pavoris est raritas in ... Xenoph. ἀναβ. II. φοβερώτα- ... : et addit rationem. ... Cerda.

...lentia terreant] Stat. Theb. I. 'nigra silentia' appellat, quæ ... incutiunt. Verum est, quod . Sat. x. 20. 'Nocte iter ..., gladium, contumque time- ...

... *forte pedem, si forte*] Itera- ... dubitationem. *Servius.*

...uerant Danai] Quos Venus ...hibuerat. Unde est, 'Et ni ... resistat.' *Idem.*

...licet] Confestim. Hic signi- ...od *Ilico:* sed metri ratione ...r. *Idem.*

...ignis edax, &c.] Similes vic- ...is, et summopere excrescen- ...iptiones attuli in Georgicis: edax ignis,' ita Ge. III. 'ig- ...at.' Horatius Od. III. 4. 'per- ...is.' Statius Theb. IX. 'ignis ... Simili verbo Mattius apud de Ling. Lat. l. VI. 'Corpora ... mœrebant mandier igni.'

... *ad fastigia vento*] Qui urget ; ut, 'Veluti cum flamma ... austris.' *Fastigia*, modo ...itate proprie dixit: alibi de est, 'Forsitan et scrobibus ... fastigia, quæras.' Inde est, que profundum:' cujus porro ...st: cum de imo *fundus*, de *fastigium* dicatur. *Servius.*

... *ad fastigia vento*] Magnis ... et venti implicantur, ut Camerarius probl. x. decur. ...*eneas.*

...urit æstus ad auras] Est hoc ... 'atram in nimbo volitare

... ra. *Cerda.*

760 *Priami* ... *Arcem*] ... *Procedo, et* ... *reviso*] In veteribus ... ribus, *pretium* ...

761 *Vacuis*] Magnis, quippe illic erant omnia. Alii *vacuis*, pro *vacuatis* intelligunt, ut sit nomen pro participio; aut *vacuis* a nobis; aut certe *vacuis*, latis. *Servius.*

Junonis asylo] Templo: unde nullus possit ad supplicium extrahi. Dictum *asylum*, quasi *asyrum*. Alii, *asylum* ideo dictum, quod nullus inde tolleretur, id est, quod συλᾶσθαι, hoc est, *abripi*, nullus inde poterat: vel quod fugienti illuc spolia non detraherentur; σῦλα enim Græce aut *furta*, aut *spolia* dicuntur. Hoc autem non est in omnibus templis, nisi quibus consecrationis lege concessum est. Primo autem apud Athenienses statutum est ab Herculis filiis, quos insequebantur ii, qui erant a patre oppressi: sicut docet in duodecimo Statius. Hoc asylum etiam Romulus imitatus est. Unde est, 'Quem Romulus acer asylum Rettulit:' non statuit. Quem locum deus Lucoris, sicut Piso ait, curare dicitur. Sunt quidam qui dicunt, ideo Græcos in

templo Junonis, quod Asylum erat, prædam convexisse, vel captivos conclusisse, quod ibi cædem fieri non liceret, et ideo fœminas et pueros clausos, quod imbellis esset ætas et sexus, quibus etiam hostes parcere consueverunt. *Idem.*

762 *Phœnix*] Achillis magister. *Id.*

Dirus Ulixes Prædam adservabant] Hoc etiam loco nonnulli codices manu scripti legunt, *durus Ulyxes.* Sed enim jam *dirum Ulyxem* esse Virgilio diximus, ut *immitem Achillem.* Præterea *observabant* cum Porcio aliquot alii habent codices: quæ lectio variat etiam apud Livium, ut l. VII. de II. bel. Pun. 'P. Scipio quum observari Numidam jussisset.' Nam et *adservari* aliquot habent codices. Neque me fugit, quid differentiæ statuant Grammatici inter *adservare,* et *observare:* quam tamen ego non adeo acceptam ab auctoribus invenio. *Pier.*

763 *Huc*] Pro *illuc.* Servius.

Gaza] Census, Persarum lingua: et est numeri singularis tantum. *Id.*

Gaza] Mela I. 11. 'Gaza. sic Persæ ærarium vocant.' Curtius l. III. 'Pecuniam regiam Gazam Persæ vocant.' Suidas *gazam* explicat, θησαυρόν. Servius ait census omnes et divitias Persarum lingua, ea voce explicari. Inde *gazophylacium,* ubi thesauri repositi: et *gazophylaces,* custodes ejus. *Cerda.*

764 *Mensæque deorum*] Postquam excessere omnes adytis. *Servius.*

Mensæque deorum] Fortasse hæ sunt, quibus oracula reddebantur, quasque Græci τρίποδας vocant. Certe interpretes non ignobiles τρίποδας vertunt *mensas:* nunc mihi ante oculos Justus Ultejus, qui illud Æliani Var. hist. III. 43. βαῖν' ἀπ' ἐμῶν τριπόδων, reddit, *cede meis mensis:* verba sunt oraculi. *Cerda.*

765 *Cratereṡque auro solidi*] Qui sunt vel inaurati, vel laminis tecti, vel incrustati. *Servius.*

Captivaque vestis] Pro *captivorum,* et est nota elocutio. *Idem.*

Captivaque vestis] Sic in VII. 'Captivi pendent currus.' Statius Theb. II. 'Nostrisque sub armis Captivo moribundus humum diademate pulses.' Ovidius Fast. III. 'captiva cura.' Propertius eleg. II. 1. de Nilo: 'Septem captivis debilis ibat aquis.' et Tacit. Annal. XIV. 'captivum cruorem,' dixit: 'cruore captivo adolere aras.' Et Liv. l. III. 'captiva navis:' et in VI. 'pecua captiva.' Vestem hanc accipio Phrygiam, quæ in pretio; ideo peculiaris mentio. *Cerda.*

766 *Longo ordine*] Longa multitudine, ut in sexto, 'Unde omnes longo ordine posset:' quum non dicat per ordinem. Non enim ordo erat in multitudine. *Servius.*

768 *Ausus*] Quod inter hostes. *Id.*

Ausus] Vult Germ. participium hoc deductum a Græco fonte a verbo αὔσω, quod est, τολμάω, audeo. Inde et Reges Ausones. *Cerda.*

Ausus quin etiam] Scalig. III. 11. 'Profecto, inquit, me horror capit, atque etiam quatit, ubi videre atque audire videor, in nocte, inter hostes, fortem simul, atque pium virum etiam clamore carissimam uxorem quærere.' *Taubmann.*

Voces jactare] Quæ contrariæ sunt latere cupienti: et hic ostendit, et se fato evasisse, et fato conjugem perdidisse; sed inquirendi officium ad *vocem* transtulit, propter noctem: ibi enim voce opus est, ubi visus non suppetit; *voces* vero, quia, 'Iterumque iterumque vocavi.' *Serv.*

771 *Tectis*] Per tecta. Antiptosis. *Idem.*

772 *Infelix simulacrum*] Mihi, non sibi: ut, 'Quæ potui infœlix?' Per *simulacrum* autem apotheosin ostendit: quia *simulacra* deorum sunt: *umbræ,* inferorum: sicut Ulyxes in Homero apud inferos umbram Herculis cernit: quia post mortem umbræ inferos, animæ cœlum petunt. *Idem.*

773 *Major imago*] Quia umbra ma-

corpore. Et per hoc mortuam tendere, aut ex homine deam . *Idem.*

: *major imago*] Quippe dea. Ita :. 'majorque videri, Nec mor-sans:' supra, vs. 591. 'qualis-leri Cælicolis et quanta solet.' nus.

sta major imago] Deam esse ex :udine concludit Turneb. xxvi. oniam Diis et Deabus amplio-rmam attribuebant: ut Æneid. t nunc magna mei sub terras ago.' Sed nauci videntur, ut urneb. recte. Umbram appa-Æneæ, quæ visa fuit augustior culis ac consueverat, ex Poëta us: et Juvenal. Sat. xiii. 221. cra et major imago Humana.' ess.

Steteruntque comæ] Præ hor-*Serv.*

upui, steteruntque comæ] Jam lictum, *obstipui* semper haberi icibus antiquis. Sed et *stete-*'xacta specie, aliquot habent laria: quum tamen Probus *st* agnoscat. *Pierius.*

runtque] Sic *exciderunt*. Vide m notant. lect. epist. 52. *Emm.*

faucibus hæsit] Ter. Eun. 'lin-eret metu.' Vide Æneid. iii. iv. 280. *Taubmann.*

Tum] In antiquis codicibus ibetur: utrunque idem signifi-*Pierius.*

sic adfari] Infinitus modus pro :ivo, et hic versus in plerisque non fuisse. *Servius.*

s demere] Placitum tibi adjun-d imitationem, quibus modis æpe dicat Poëta: in vi. 'His curæ emotæ.' In iv. 'Meque olvite curis.' Ibid. 'Et dictis re curas.' Ibid. 'Hæc se car-us promittit solvere curas.' Æn. vite corde metum, Teucri, se-s curas.' Æn. iv. 'Lenibant et corda oblita laborum.' In axabant curas, et corda oblita laborum.' et Ge. iv. 'Nate licet tris-tes animo deponere curas.' Itaque *demere, emovere, solvere, exsolvere, aver-tere, secludere, lenire, laxare, deponere.* Cerda.

776 *Quid tantum*] Consolatio est: sequitur etiam divinatio, quæ animis, liberatis corpore, conceditur. Unde etiam morientibus datur: ut infra Orodes Mezentio: 'Nec longùm læ-tabere: te quoque fata Prospectant paria, atque eadem mox arva tene-bis.' *Servius.*

Insano] Hic sine ratione, aut certe *magno:* ut, 'Insani feriant sine litora fluctus.' *Idem.*

Indulgere] Vel permittere, vel, ope-ram dare; ut, 'indulgent vino.' *Idem.*

Insano juvat indulgere labori] Idem versus occurrit ix. 135. Non. Marc. pro *augere* sumit, apud quem est *in-dulgere iræ:* ut apud nostrum ix. 615. 'juvat indulgere choreis.' Stat. Theb. v. 'indulgere furori.' Lucret. l. iii. 'luctibus indulgere.' *Emmeness.*

777 *Sine numine divom*] Sine fati necessitate: ut enim Statius dicit, 'Fata sunt, quæ dii fantur.' *Servius.*

778 *Eveniunt: nec te hinc comitem asportare Creüsam*] Hic versus scan-sione caret: si non convertatur, ut per ecthlipses aut synalœphas scan-datur ita, *Eveniunt: nec te hinc comi-tem asportare Creüsam:* unde multi *as* syllabam detrahunt; si tamen vis fide servata scandatur, fiat conversio; ut, *Nec te hinc comitem asportare,* et potest scandi per synalœpham. Aliter, nec ecthlipsim, nec hiatum, nec synalœ-pham recipit. *Idem.*

Non hæc sine numine Divom Eveniunt. Nec te hinc comitem asportare Creüsam Fas] Quia reppererat Servius, *comitem hinc asportare:* quam varie versus a multis corrigatur, repetit. At esse sane versus aliquot, qui scandendi ra-tionem, tritam in Grammaticorum scholis, non admittant, inficias non ierim. Inveni tamen in codicibus aliquot antiquis, *nec te comitem aspor-*

tare Creüsam fas. Nam *asportare* etiam absque adverbio locali *hinc*, per se plenum satis esse videtur. In Mediceo, et in Porcio, *comitem hinc portare* legitur; neque desunt ingenia eorum, qui *comitem hinc asportare*, recte legi contendant: versumque esse Pentametrum Choriambicum hypercatalecticum. Choriambum enim habere prima et quinta sede, tertia Anapæstum, paribus duobus locis Spondæum. Sed enim de numeris et variis metrorum generibus, quæ versum Heroïcum ingrediuntur, alibi disserendum erit. Hoc loco malunt peritiores versum exlegem esse. *Pierius.*

Creüsam] Quia Latina declinatio est, erit Latinus accentus. *Servius.*

779 *Fas*] Pro *fato*. Quia sequitur, 'Regnumque et regia conjux Parta tibi.' *Idem.*

Ille] Superfluum hoc loco pronomen. *Idem.*

Olympi] Cur in penultima accentus sit, manifesta est ratio apud Latinos: quanquam Græci discretionem velint per accentum facere montis et cœli, quod superfluum est. *Idem.*

780 *Longa tibi exsilia*] Subaudiendum *obeunda*. Idem.

Arandum] Quia legimus, 'Subtrahiturque solum:' non immerito dixit nunc *arandum*. Idem.

781 *Et terram*] In vetustis aliquot exemplaribus, *et terram* legitur, et ita etiam habetur apud Donatum. *Pier.*

Hesperiam] Sequenti epitheto Italiam ab Hispania segregavit; quæ et ipsa Hesperia dicitur. Et videtur per derivationem etiam errori finem dedisse. *Servius.*

Ubi Lydius] Ideo sic dictus a fratre Tyrrheni; Tusci enim a Lydis originem ducunt. Nam Lydus et Tyrrhenus duo fratres, quum eos provincia una non ferret, in sortem miserunt, ut, divisis copiis, proficisceretur unus ad novas sedes quærendas: profectus Tyrrhenus est, qui ex suo nomine Tuscos *Tyrrhenos* vocavit. *Lydia* autem dicta est, in qua frater remanserat. Unde nunc traxit, ut *Lydium* diceret. *Thusci* autem, a frequentia sacrificii dicti sunt, hoc est ἀπὸ τοῦ θύειν. Constat namque illic a Tage aruspicinam repertam; ut Lucanus meminit: 'Sed conditor artis Finxerit ista Tages.' Apud Tuscos etiam togæ usus est, nam hoc habitu in Lydia Jovis simulachrum fuisse dicitur. *Idem.*

782 *Leni agmine*] Leni impetu, vel fluore: et multis rebus hoc nomen adjungitur. *Idem.*

Leni fluit agmine Tybris] In codicibus aliquot pervetustis, pro *leni*, *lato* habetur. Sed Ti. Donatus omnino *leni* agnoscit: ait enim, 'Laus interea fluminis illa est, quod copiosus, quod lenis, quod in ipso aquarum redundanti tractu per agros ubertim fluens nihil lædat.' *Pierius.*

Leni fluit agmine Tybris] Actus ille, quo flumen volvitur, et aquæ succedunt aquis, *agmen* dicitur eleganti tralatione: quæ ante Poëtam in usu. Enn. l. I. apud Macr. 'Quod per amœnam urbem leni fluit agmine flumen.' Et Lucret. l. V. 'super terras fluit agmine dulci.' Locutionem de amne leniter fluente, Poëtæ alii variis flexibus. Horatius de Liri, 'quieta Mordet aqua taciturnus amnis.' Ovidius, 'sine vertice aquas, sine murmure euntes.' Ausonius: 'et amœna fluenta Subterlabentis tacito rumore Mosellæ.' Tibullus, 'At te, Cyde, canam, tacitis qui leniter undis Cæruleus placidis per vada serpis aquis.' Statius in Silv. 'Qualis Cinyphius tacente ripa Pœnos Bagrada serpit inter agros.' Silius l. VIII. de Numico: 'Labitur, et leni per valles volvitur amne.' *Cerda.*

Leni fluit agmine Tybris] Quædam notavi de hoc amne Ge. I. 499. Quid sit *leni agmine fluere* docet Sciopp. suspect. lect. III. epist. 22. Servii interpretationem laudans, ubi emendat Apulejum, qui *amnibus* pro *agminibus stagnantibus* male habet, et citat Ennii

, qui in quinto ait: 'Quod per m urbem leni fluit agmine flu- De Tybride, leni agmine flu- sæpe Livius I. 3. ubi Albulæ habet, et post, *Tybridis*. Idem super ripas Tiberis effusus leni- gnis:' et II. 5. 'fudere in Ti- tenui fluentem aqua, ut mediis ms solet.' De Cocyto Horat. 14. 'flumine languido' errante. ms.

Regnumque, et regia] Cur ergo herum non meminit, et consi- Thracia et aliis locis? *Servius*.

Parta] An parata, an adquisita *Idem*.

imas dilectæ pelle Creüsæ] Meli- posteriora referimus; ut dicat, *lere*: nec enim captiva sum. nim plerique dicunt, quia habes n paratam. *Idem*.

Servitum] Ut serviam. Ver- initum et modus gerundi est. s.

Dardanis] Laus a majoribus.

danis] Laus communis a genere. s.

us] Laus a cognatione. Sane versum quidam ita supplevit, *et tjux*. Servius.

eris nurus] Laus propria ipsius. rgo liberata ab hominum infi- n servitute, et ei deæ collocata, a se ortos omnes dii gloriantur, abitabo in locis originalibus. a ergo consolatio, qui uxorem captivam nec occisam invenit, tentam voluntate ejus deæ, qua est potior. *Donatus*.

Sed me magna Deum genetrix] ijus loci explicationem signatis- sunt verba Pausan. in Phocicis: *reüsa memoriæ proditum est, a matre, et Venere Græcis ereptam, libertatem vindicatam: fuisse vero Eneæ uxorem*: vere itaque rapta Cybele. *Cerda*.

oris] In quibus colitur plus in Creta. *Servius*.

789 *Jamque vale*] Recedentis signi- ficatio est. Unde et mortuis dicitur, ut, 'Salve, maxime Palla, Æternum- que vale.' *Idem*.

Nati serva communis amorem] Quasi mater sollicita, quod dixerat eum ali- am habiturum uxorem. Bene ergo propter futuram novercam commen- datur Ascanius. *Idem*.

Nati communis] Nam et ille poterit levare uxoris amissionem: et etiam admonet propter novercæ suspicio- nem, ut magis indulgeat filio. Ac propterea hoc novissimum collocavit, ut magis pectori infixum relinqueret. Non tamen apertius hoc dixit, ne si aliter sentire videretur, recessuri ani- mum læderet. *Donatus*.

Nati communis amorem] Epilogus plenus amoris in Ascanium. Sic et Alcest. apud Eurip. moriens ad virum Admetum, παῖδας χερὸς δέξ ἐμῆς δέχου, Σὺ νῦν γενοῦ τοῖσδ' ἀντ' ἐμοῦ μήτηρ τέκ- νοις: *liberos cape ex manu mea, Tu nunc esto pro me mater hisce liberis*. et Pro- pert. eleg. IV. 12. ore Corneliæ ad Paulum: 'Nunc tibi commendo com- munia pignora natos. Hæc cura et cineri spirat inusta meo.' *Cerda*.

790 *Hæc ubi dicta*] Ingratum faci- nus fuisset, nisi demonstrasset, et plu- ra se fuisse dicturum, et ad illius dicta responsurum, ac diutius eam retentu- rum, nisi ipsa decessisset. *Donatus*.

Hæc ubi dicta dedit] Habes verba eadem in Lucillio Satyr. l. I. 'Hæc ubi dicta dedit, pausam facit ore lo- quendi:' et in Livio l. XXII. 'Hæc ubi dicta dedit stringit gladium.' *Cerda*.

792 *Ter conatus*] Demonstrat pro- prie volentem amplecti, quod corpo- rale non fuerat. *Donatus*.

Conatus] Ibi enim ponitur conatus, ubi effectus non sequitur. *Idem*.

Ter conatus] *Ter*, id est, sæpius. Et bene, *conatus*: nam ibi ponitur cona- tus, ubi effectus sequi non potuit. Hæc autem Scaliger cum Homericis componit, v. 3. Atque eadem aliter

monitus, ad Strophadas devectus est insulas. Inde prætervectus maritima Græciæ, apud Epirum susceptus est Heleni hospitio. Unde profectus Calabriam tenuit: et illinc statim territus adventu Diomedis, abscessit; navigavitque usque ad Scyllam et Charybdim, quæ sunt Ætnæ vicinæ. Unde vento pulsus, circumita maxima parte Siciliæ, Drepanum venit: ubi, secundum Virgilium, perdidit patrem. Inde (ut est in primo) ad Didonis regna pervenit. *Servius.*

Postquam] Hæc particula connectendis adjungitur rebus: ut, 'Postquam altos tetigit fluctus.' Sic enim dictis sequentia copulantur. *Idem.*

Postquam] Propositio *μεταβατική*: a qua sæpicule libros suos orditur Maro: sicut Homerus a *χρονογραφίᾳ*. Strictim autem tangit jam dicta, et summatim proponit post dicenda: in utrisque quidem calamitosa sibi omnia; tam præterita, quam futura. Cæterum, versus hos sonoros esse cum majestate, docuit Scaliger Poët. II. 29. *Taubmann.*

Res] Quamvis multa, prout locus exegerit, significet; modo tamen imperium: aut *res* hic pro universo statu Asiæ. Bene autem *Asiæ*, quasi orbis tertiæ partis. Nam Phrygia in Asia est: Ilium in Phrygia Minore. *Servius.*

Res Asiæ] Id est, Imperium Iliense: ita vs. 54. 'Res Agamemnonias,' dixit. Et ambitiose, 'Res Asiæ:' quasi tertiæ orbis terrarum partis. *Taubmann.*

Priamique evertere gentem] Non est iteratio. Nam potuit aliud sine alio fieri, ut vel Phrygia tota everteretur; vel solum Ilium. *Servius.*

Gentem Inmeritam] Bene *gentem*. Nam Laomedontis et Paridis culpa, universa gens perire non debuit. *Id.*

Priamique evertere gentem Immeritam] Ait Ursin. allusum a Poëta ad versus plures Homeri Il. IV. apud quem Juppiter fatetur, nullam esse urbem, nullam gentem, quam ille æque dilexerit ac Trojam, ac Priamum, et Priami populum: cujus rei rationem assignans, ait: *Οὐ γάρ μοί ποτε βωμὸς ἐδεύετο δαιτὸς Λοιβῆς τε κνίσσης τε*: *Non enim mihi unquam ara carebat convivio pari, Libationeque nidoreque.* Immerita ergo everti urbs, Rex, et populus, qui tam impense colebant Numina. *Cerda.*

2 *Visum Superis*] Ut ipse ait, Neptunum, Junonem, Minervam vidisse se eversores Trojæ. Laus Ilii est, quod non nisi dii potuerunt subvertere. Quotiescunque autem ratio, vel judicium non apparet, *sic visum*, interponitur: ut Horatius, 'Sic visum Veneri: cum amorem ostenderet non esse pulchritudinis. Et bene accusatio in deos habet quandam venerationem, alioquin sacrilegium est. *Servius.*

Visum Superis] Invidiose, ut apud Horatium od. I. 33. 'Sic visum Veneri, cui placet impares Formas atque animos sub juga ahenea Sævo mittere cum joco.' Et apud Claud. Rapt. l. III. in querelis de rapta filia, Ceres, 'sic placitum patri.' Reddit Græca Sophocl. in Ajac. *θεοῖς γὰρ ὡς ἔδοξε.* Et est laus Ilii, quod non nisi a Diis everti potuerit. *Cerda.*

Visum Superis] Quotiescunque ratio non apparet, *Sic visum*, interponitur. Vide Not. Æn. II. 428. 'Diis aliter visum:' item Turneb. VI. 21. Et occulte purgat et laudat suos: ut qui non a Græcis, sed a diis vinci potuerint. *Taubmann.*

Superbum Ilium] Nobile. *Ilium* autem Virgilius, neutro tantum genere declinat. Horatius etiam fœminino: ut, 'Non semel Ilios Vexata.' Sane modo *Ilium* proprie de civitate dixit. Nam regio Troja est: quamvis interdum pro civitate provinciam ponat: ut, 'Et campos ubi Troja fuit.' *Servius.*

Superbum Ilium] Id est, nobile, sive magnum. *Ilium* autem (auctore Ser-

...iter genere neutro tantum de... Horatius, et Græci, etiam ...m. Epod. xiv. 'quod si non ...or ignis Accendit obsessam ... Idem Od. iv. 9. 'non semel ...xata.' Homer. sæpe Ἴλιον ἱρήν, ...avit princeps litterarum Jo... Scaliger, Latinos in commune ...urbes fæminino genere recte ... Ita Catullus, 'regia Cra... Sirmo venusta.' Silius, 're...tron.' Juvenalis, 'quam Do...stinet Ancon.' Ovidius, 'de...it Ilion armis.' Idem: 'Ves...ecta lacertis Ilion:' ubi vulgo ...ponunt, perperam. *Taubm.* ...*mo fumat Neptunia Troja*] *Hu*...umo, id est, funditus: ut sig... patriæ suæ solum quoque ... *Servius.*

...] Sane quæritur quomodo ... *cecidit*, et *fumat*. Sed aut ...ntiam poëticam, tempus pro ... posuit: ut, 'Meminisse hor...etuque refugit.' Aut certe ... rerum expressit. Nam *ruina* ..., *fumus* vero longo permanet ... *Idem.*

...] Solœcismum esse *cecidit* et ...rebus et Charisius opinantur. ... raro præsens pro præterito ..., præsertim si res necdam ...abere videntur. Ex ingenti ... fumus diuturnior esse solet. ...hoc loquendi genus exagge...m habet, eo nempe tempore ... necdum cessare. Ita Ter. ...8. 11. *enarramus* pro *enarravi*... ...pud Pers. Satyr. ii. 59. 'im...mutat.' et Ov. Trist. i. 11. ...iamque petit auctoris nomen ...m:' præcessit *reliquit.* De ...Maronis loco, qui Euripidi, ...em καπνοῦσθαι Τροίαν, debe...t Petr. Victor. xxxiv. 11. ...s.

...*nia Troja*] Bene et subtiliter ...is invidiam commovet, ut ea ... dicat, quæ putabantur deo... ...ne fabula talis est: Laome...don, rex Trojanorum, sollicitus pro opibus suis, petit ab Apolline et Neptuno, ut Ilium cingerent muris, mercede promissa; quo impetrato, quæ diis promiserat, denegavit. Sed Neptunus iratus, cetos, id est, belluas marinas immisit; quod malum Trojani passi sunt, nece filiarum, quas bellua consumebat, donec, apertiore responso, Hesiona, Laomedontis filia, monstro exponeretur, quam Hercules, Troja eversa, liberavit, et amico suo Telamoni dedit uxorem. Sane, Laomedonte occiso, Priamo Phrygiæ donavit imperium. *Neptunia* autem *Troja*, quia Neptunus et Apollo eam cinxit muris, sicut prædiximus. *Servius.*

4 *Diversa exsilia*] Multi ad illud referunt, 'Magnum quæ sparsa per orbem.' Constat namque diversas partes orbis tenuisse Trojanos, ut Helenus et Antenor. Sed melius est, ut specialiter hoc Æneæ daret, qui compulsus auguriis est, diversas terras, hoc est, in diversa regione positas, quærere: ideo, 'Incerti quo fata ferant.' *Idem.*

Desertas] A Dardano accipe. Nam ubique uberes esse legimus: aut *desertas*, ut quidam volunt, quas et tenuimus et deseruimus; ut Cretam et Thraciam. *Idem.*

Terras desertas] *Desertas* Sanctius pro *deserendas* dici asserit in Min. p. 55. ubi plura, quibus sententiam firmat. Turnebus xvii. 6. intelligit *loca sola*, in quibus antea oppidum non fuerat conditum. Pierii lectionem tamen, quæ sequitur, non aspernamur. *Emmeness.*

Diversa exsilia, et desertas quærere terras Auguriis agimur Divum] In codicibus aliquot manu scriptis, et vetustate ipsa venerabilibus legere est, *Diversa exsilia, et diversas quærere terras.* Sed *desertas* Ti. Donatus agnoscit ut in integris ejus in Virgilium commentariis legimus: ex hisque duo pessima Æneæ proposita dicit: avel-

lebantur quippe a cineribus patriæ, diversa exilia et terrarum solitudines petituri: hoc enim modo *Desertas terras* interpretatur. Servius vero, quum videret Terras, Æneæ fatis debitas, hominum robore, et frequentia, et ubere glebæ commendari, commentus est, non solitudinarias, aut incultas, sed a Dardano desertas, interpretari: quæ sententia, sicui magis adrideat, non laboro. Sane vero sunt, qui respexisse Virgilium dicant, ad primam urbis Romæ ædificationem: quam Strabo dicit non apto, neque idoneo loco positam, solo neque feraci, neque agro satis ad alendum spacioso, sed quem Romulus et Remus necessitate coacti, potius quam voluntate, coluerint. Ita enim Strabo, Κτίσαι τὴν Ῥώμην ἐν τόποις οὐ πρὸς αἵρεσιν μᾶλλον, ἢ πρὸς ἀνάγκην ἐπιτηδείοις, οὔτε γὰρ ἐρυμνὸν τὸ ἔδαφος, οὔτε χώραν οἰκείαν ἔχον τὴν πέριξ ὅση πόλει πρόσφορος. In superioribus autem quod vulgata legunt exemplaria, *visum Superis*, vetera quædam habent, *visum est Superis*, substantivo verbo interjecto: quod quamvis versum numerosiorem faciat: absque eo tamen structura videtur elegantior. Missa vero sint, quæ multa super *fumat* disputant Grammatici, si dixero Comminianum asserere *fumat*, hoc loco solœcismum esse per tempus. *Pierius.*

5 *Auguriis agimur divum*] Pro ostentis; id est, ex flamma, quæ tempora Ascanii pasta est, cursu stellæ, et Creüsæ admonitione, quæ dixit, 'Ad terram Hesperiam venies.' *Serv.*

Sub ipsa Antandro] Juxta Antandrum. Est autem civitas Phrygiæ, dicta *Antandros*, vel quod de Andro insula eam condiderunt coloni, quasi ἀντὶ Ἄνδρου: vel quia Græci venientes per Thraciam, ceperunt Polydorum: pro cujus pretio hanc accepere civitatem, quæ ex facto nomen accepit *Antandros*, id est, propter virum data. Fertur tamen quod post acceptum pretium a Græcis occisus sit lapidibus: quamvis huic opinioni Virgilius non consentiat. Nonnulli adserunt Antandron insulam esse vicinam Trojanis regionibus; ab hac populos Medos, coactos loci angustia, ad vicina littora profectos, civitatem *Antandron* ex nomine patriæ condidisse. Alii a Polymnestore occisum dicunt post eversam Trojam, et in maria præcipitatum. Cujus quum mater Hecuba agnovisset cadaver, cum captiva duceretur, flendo in canem conversa est, cum se præcipitare vellet in maria. Quod ideo fingitur, quia nimio dolore inaniter Græcis convitiabatur. *Idem.*

6 *Antandro et Phrygiæ, &c.*] In exemplaribus aliquot antiquis, absque *et* particula copulativa legitur, *Antandro, Phrygiæ molimur montibus Idæ.* Verum ea particula nimirum loco hoc et necessaria est, et ad venustatem facere videtur. *Pierius.*

Sub ipsa Antandro] Ob commoditatem et copiam (utor verbis Turnebi XVII. 6.) navalis materiæ ex Ida monte quasi ex ὑλοτομίῳ Maro Æneam Antandri classem ædificasse scribit. Quo loco plerumque naves struebantur, teste Xenophonte Hellen. l. I. ἐκέλευσε ναυπηγεῖσθαι ἐν Ἀντάνδρῳ. Iterum, καὶ ἄλλας ἐν Ἀντάνδρῳ ἐναυπηγεῖτο. His adde Strabonem l. XIII. qui docet eundem fuisse locum, ubi a Paride dissidentes judicatæ Deæ sunt. Stephanus πόλιν statuit ὑπὸ τὴν Ἴδην. Nec aliter Strabo l. XIII. Ἄντανδρος ὑπερκείμενον ἔχουσα ὄρος, ὃ καλοῦσι Ἀλεξάνδρειαν, a *Paride*, qui etiam dictus fuit *Alexander*. Antandrus nunc *S. Dimitri* scriptore Sophiano. De origine nominis disputat Is. Vossius ad Melam I. 18. Meminit hujus Ovid. Met. XIII. 627. 'profugaque per æquora classe Fertur ab Antandro.' *Emmeness.*

Phrygiæ Idæ] Ad discretionem Cretensis. *Servius.*

Molimur] Fabricamus, paramus.

ue petit loca, in quibus et late- navigia præpararet. *Idem.*

mur] *Moliri*, est operari, et rie aliquid conari, aut tractare: explicat J. Gulielm. Plaut. . Epid. c. 4. Cicero: 'Nihil nulla opera molitur.' Plautus id. 'Insanum magnum molior um, metuoque ut possim emo- *Taubmann.*

| Cælius Rhod. XXVIII. 1. do- uemlibet montem, unde circum- spectari valeant, recte dici auctore Didymo: et *Idæum* ro montano. Trojam item dici , παρὰ τὸ ἰδεῖν. *Idem.*

certi] Quia quisquis navigat, nente destinet locum, quo ta- ratur, incertus est. Ergo non quibus dictum erat, ut Italiam nt; sed incerti ubinam esset *Servius.*

fata ferant] Quia nec in Thra- mansit, nec in Creta. *Idem.*

sistere detur] Propter diutur- rrorem, et quia sicut dictum multa delatus loca est; aut r dubietatem oraculorum: cer- nim erat, nos a Troja debere sci, incertum tamen, ubi esset endum. *Idem.*

sistere detur] Pro eo Ovid. Me- . 107. 'ubi sidere detur.' lectionem ex Ovidianis codici- nat Nob. Heinsius. Hanc ta- enuinam lectionem agnoscere . *Emmeness.*

ntrahimusque viros] Colligimus. ilicet, qui ad auxilium vene- Unde est, 'Unam quæ Lycios ne vehebat Orontem.' Item, itres Lycia missos, et Apollinis *Servius.*

rahimusque viros] Sic Græci γεῖν, στρατολογεῖν, καταλέξασθαι ιατιὰν, συνάγειν, et συναγείρειν μα dicunt, contrahere et com- exercitum. Homer. Od. Ξ. αγείρατ' Ὀδυσσεύς. Et Xeno- συνάγειν ἀνθρώπους εἰς κηδείαν, et σύλλογον ποιεῖσθαι. Videri potest pari forma Pindarus Olymp. Od. x. ὁ δ' ἄρ' ἐν Πίσᾳ ἔλσαις ὅλον τε στρατὸν, &c. ἀντὶ τοῦ ἔλξας, nisi conflatum sit, pro ἐλάσας. *Germanus.*

Vix] Mox: ut, 'Vix e conspectu Siculæ telluris in altum Vela dabant læti.' *Servius.*

Vix] Nam fugitivi maturum tem- pus expectare non possunt; et quia definita loca non habuimus, naviga- mus, quo fata ducebant. *Donatus.*

Prima æstas] Ut prima pars æsta- tis, quia est ea adulta et præceps. Aut vernum tempus dicit: quamvis Palephatus tradat, capto Ilio, Æneam post triennium navigasse. *Servius.*

Prima æstas] Accipe ver primum, id est, initium veris, ex nota, quam jam dedi in Georgicis. Veteres enim cum annum in duas tantum partes dividerent, eas nominabant hiemem et æstatem, abstinebantque a nomine veris et autumni. *Cerda.*

Vix prima inceperat æstas] Sequitur eos, qui fine veris Ilion captum vo- lunt, paulo ante solstitium: ut dispu- tat Jos. Justus Scaliger, de Emendat. Tempor. l. v. *Taubmann.*

9 *Et*] Hæc conjunctio velocitatem videtur ostendere. *Servius.*

Et pater Anchises] Ut agendarum rerum auctoritatem adsignet Anchi- sæ. Et ut diximus, τὸ πρέπον servat, ut pater jubeat. *Idem.*

Dare fatis vela] Id est, navigare, 'quo nos cunque ferat melior for- tuna:' ut loquitur Horat. od. I. 7. *Taubmann.*

10 *Litora cum patriæ lacrymans*] A- mat Poëta quæ legit, immutata aliqua parte vel personis, ipsis verbis pro- ferre. Nævius enim inducit uxores Æneæ et Anchisæ cum lacrimis, il- lum relinquentes his verbis, 'Ambo- rum uxores noctu Trojade exibant, capitibus opertis, flentes ambæ, abe- untes lacrimis cum multis.' Hoc iste Ænean eodem in tempore ejusdem rei causa inducit fecisse, cum dicit,

l. II. 'Durum et deserti prærepta conjuge partem Conclamare thori.' *Emmeness.*

746 *Vidi crudelius*] Bene se commendat futurus maritus, qui apud fœminam sic ostendit priorem se amasse uxorem. *Servius.*

748 *Valle recondo*] Hic jam ostenditur nimia multitudo. *Idem.*

749 *Urbem repeto*] Quidam *repeto*, pro *repetere statuo* accipiunt. *Idem.*

Ipse urbem] Ostendit affectum puri matrimonii. *Donatus.*

Fulgentibus armis] Licet intempestive *fulgentibus* dixerit, tamen potest significasse scutum et galeam, quibus solis caruerat, patrem portans et filium ducens. *Servius.*

Armis] Id est, scuto et galea: hæc enim non habebat oneratus patre et filio: cætera armatus erat. De hoc autem toto loco ita divinus Scaliger Poët. III. 26. 'Illa,' inquit, 'in viro forti, *non ulla injecta movebant Tela:* in viro pio, *Nunc omnes terrent auræ: sonus excitat omnis*, satis erat: hoc addit, *suspensum*. Apponit caussam aliam a se, *comitique onerique timentem:* et id, *collectis omnibus una Defuit.* Vides, *omnibus:* vides, *una:* et, *collectis:* et, *defuit*. Tum quæ sequuntur: *Quem non incusavi!* ponit, *hominum;* ponit, *deorum;* adjungit *amens.* Postremo nihil acerbius sibi vidisse ait: *Aut quid in eversa vidi crudelius urbe?* Nihil marito funestius, quam uxorem amittere: nihil turpius viro forti, quam prodere hostibus: quare, *stat casus renovare omnes.* Hæc in facto: in verbis autem, et sententiis, et extra sententias quæ Efficacia!' *Taub.*

750 *Stat casus*] Placet; ut, 'Stat quidquid acerbum est, Morte pati.' *Servius.*

Stat] Sic noster XII. 678. 'Stat conferre manum Æneæ, stat quicquid acerbi Morte pati.' Subaudi *sententia*, *consilium:* quamdiu enim deliberatur, sententia fluctuat et consilium vacillat; ubi certum ac statutum est, quod quis facere vult, consistit consilium et *stat sententia:* ut plena utitur structura Terent. E. II. 1. 18. qui Ad. IV. 4. 4. 'nihil consilii consistere potest pectore.' Vide Sanct. Minerv. p. 338. *Emmeness.*

Renovare] Antiqui nonnulli codices, *renovasse* præterito legunt tempore, alii quidam *revocare*. Sed omnes magis approbant *renovare*. *Pier.*

751 *Objectare*] Sic Græcis παραβάλλεσθαι est, projicere se ad periculum, et audere audax facinus; utique ῥιψοκινδυνεῖν, et ἄνθρωπος παράβολος, *audax periclitatorque;* et ἔργον παράβολον, *audax facinus*, in bonam quoque partem. In Poëta frequentativum est ad signandam periculorum frequentiam. In Sallust. quoque est, 'periculis objectare' in Jugurthino bello. *Cerda.*

752 *Obscura limina*] Aut per noctem obscura: aut certe posticum, *limina* significat. *Servius.*

Obscuraque limina] Subiit, an hic legendum *limina obsessa;* sed cum in nemine viderim, abstineo: conjectura tamen mea defendi possit, nam infra: 'Danaique obsessa tenebant Limina portarum:' et supra: 'obsessumque acta testudine limen.' Si *obscura* legas, explica, quia per noctem obscura. Quæ hic de postico aliqui, non satis probo. *Cerda.*

753 *Qua*] Pro unde. *Servius.*

Retro Observata sequor] Relego retro et prosequor mea vestigia. *Idem.*

754 *Lumine lustro*] Oculos circumfero, non enim facem ferre poterat, quia proderetur. *Idem.*

755 *Ipsa silentia*] Ipsa quæ terrere non debent, præcipue inter hostes. Sed, ut diximus, naturalibus tantum cedit. *Idem.*

Silentia terrent] Tacit. Hist. l. III. de Vitellio quærente latebras: 'Terret solitudo, et tacentes loci.' De Troja ipsa in Troadib. Eurip. ἔστι δ' ἐρημία νεανίδων. Similem conquestionem excitat Demosthenes, de

at. χώραν ἔρημον τῶν ἐν ἡλικίᾳ. locum notat Ulpianus, no-ctum φόβον. Inde Poëta in silentio *terrent*, quippe omnis et solitudo terrori est. Oro-9. 'Horror quatiebat ani-ntia ipsa terrebant, siquidem ipsa pavoris est raritas in.' Xenoph. ἀναβ. II. φοβερώτα-: et addit rationem, μεστὴ ῆς ἀπορίας ἐστίν. Cerda.

lentia terrent] Stat. Theb. I. nigra silentia' appellat, quæ incutiunt. Verum est, quod Sat. x. 20. 'Nocte iter, gladium, contumque time-*mmeness.*

i forte pedem, si forte] Itera-cit dubitationem. *Servius.*

rruerant Danai] Quos Venus hibuerat. Unde est, 'Et ni resistat.' *Idem.*

licet] Confestim. Hic signi-od *Ilico:* sed metri ratione r. *Idem.*

ignis edax, &c.] Similes vic-is, et summopere excrescen-iptiones attuli in Georgicis: edax ignis,' ita Ge. III. 'ig-at.' Horatius Od. III. 4. 'per-s.' Statius Theb. IX. 'ignis simili verbo Mattius apud de Ling. Lat. l. VI. 'Corpora n mœrebant mandier igni.'

s ad fastigia vento] Qui urget; ut, 'Veluti cum flamma ns austris.' *Fastigia*, modo itate proprie dixit: alibi de est, 'Forsitan et scrobibus fastigia, quæras.' Inde est, que profundum:' cujus porro st: cum de imo *fundus*, de *fastigium* dicatur. *Servius.*

t ad fastigia vento] Magnis et venti implicantur, ut Camerarius probl. x. decur. *eness.*

urit æstus ad auras] Est hoc 'atram in nimbo volitare favillam:' quod in IX. 'aterque ad sidera fumus Erigitur.' Quod Silius l. I. 'Incita sulcatum tremula secat aëra flamma.' Solent enim Poëtæ ad explicandum magnum incendium decurrere ad auras, ad cœlum, ad sidera. *Cerda.*

760 *Priami*] Patris ejus. *Servius.*

Arcem] Ne vel illuc confugisset. *Id.*

Procedo, et Priami sedes arcemque reviso] In veteribus aliquot exemplaribus, *protinus* omnino habetur; plura tamen ex illis *procedo ad Priami sedes*, legunt. In Longobardico lectio est hujusmodi, *procedo, et Priami sedes arcemque reviso.* Et ita habetur in Mediceo, et in Porcio, et aliquot aliis antiquis. Quam lectionem etiam Ti. Donatus agnoscit. Ait enim: '*Procedo*, hoc est, progredior, vel ulterius accedo. *Et Priami sedes arcemque reviso:* ne illa ad domum patris sui, aut ad munitum aliquem locum se contulisset.' *Pierius.*

761 *Vacuis*] Magnis, quippe illic erant omnia. Alii *vacuis*, pro *vacuatis* intelligunt, ut sit nomen pro participio; aut *vacuis* a nobis; aut certe *vacuis*, latis. *Servius.*

Junonis asylo] Templo: unde nullus possit ad supplicium extrahi. Dictum *asylum*, quasi *asyrum*. Alii, *asylum* ideo dictum, quod nullus inde tolleretur, id est, quod συλᾶσθαι, hoc est, *abripi*, nullus inde poterat: vel quod fugienti illuc spolia non detraherentur; σῦλα enim Græce aut *furta*, aut *spolia* dicuntur. Hoc autem non est in omnibus templis, nisi quibus consecrationis lege concessum est. Primo autem apud Athenienses statutum est ab Herculis filiis, quos insequebantur ii, qui erant a patre oppressi: sicut docet in duodecimo Statius. Hoc asylum etiam Romulus imitatus est. Unde est, 'Quem Romulus acer asylum Rettulit:' non statuit. Quem locum deus Lucoris, sicut Piso ait, curare dicitur. Sunt quidam qui dicunt, ideo Græcos in

porro ab oculis, unde duplicem habet significationem.' Hæc ille: quo loci, ut vides, *procul*, explicat, *haud longe:* et Ecl. VI. ad illud, 'serta procul,' ita ait: 'Modo prope, id est, juxta.' Eodem modo explicat l. X. illud, 'procul ærea ramis Dependet galea,' id est, juxta: et hic etiam ait, *procul* sumi pro *non longe*, quia brevis transitus Hellesponti. Sed firmo hoc aliunde. Liv. l. XL. 'Postero die Perseus, cum primum conveniendi potestas patris fuit, Regiam ingressus perturbato vultu in conspectu patris tacitus procul constitit. Cui cum pater: Satin' salvus? et quænam ea mœstitia esset? interrogaret eum. De lucro tibi, inquit, vivere me scito.' Non potest esse longa loci intercapedo, ubi pater et filius ita facile verba commutant. *Cerda.*

Vastis] Vastatis, et per hoc desertis, aut magnis. *Servius.*

Vastis colitur Mavortia, &c.] Maro imitatus Euripidem Thraces *gentem Martiam* dicit; et campos frumentarios: *vasti* enim *campi* sunt *magni campi:* quod arabantur et serebantur, frugiferi intelligi debent, auctore Turnebo XI. 19. Mela, et alii Geographi, eam regionem nec cælo, nec solo lætam, nisi qua mari propior sit, adserunt. Hinc alii *Thraces arant*, simpliciter interpretantur, habitant: alii, *arant*, id est, improbo et assiduo labore exercent, et ad frugem quasi cogunt. *Taubmann.*

14 *Thraces arant*] Figurate, nam minus est *quam.* Servius.

Acri] Sævo et cruento. *Idem.*

Regnata] Participium est sine origine verbi. *Idem.*

Regnata] Passive, ut Hom. Od. Δ. αἳ περιναιετάουσιν, ἀνάσσονται δ' ἐμοὶ αὐτῷ. Idem Virg. regnandam acceperit Albam: et Epig. l. VI. ἀπολύολβος Ἠμαθία τοίῳ κραίνεται ἡγεμόνι· et Eurip. in Supp. οὐ γὰρ ἄρχεται ἑνὸς πρὸς ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐλευθέρα πόλις· et Horat. Carm. III. 'Quid Seres, et regnata Cyro Bactra parent:' ut βασιλεύω, et βασιλεύομαι passive. Et Ovid. Metamorph. VIII. 'arva suo quondam regnata parenti.' *Germ.*

Lycurgo] Lycurgus vero, ut alii dicunt, cum indignaretur Liberum ab omnibus gentibus coli, ut primum eum Thraciæ fines cum socio comitatu introiisse cognovit, comprehensas Bacchas ejus flagellis verberavit, ipsum vero insequi, ut occideret, cœpit. Sed postquam se Liber fugiens, ut evaderet, præcipitavit in mare, nympha exceptus liberatus est. Lycurgus autem hic filius Dryantis, rex gentis Bistonum fuit: qui, ut habet fabula, dum contemnens Liberum patrem, vites manu sua semper abscinderet, immisso a Libero furore, ipse sibi crura succidit. Revera autem abstemius fuit: quos constat acrioris esse naturæ, quod etiam de Demosthene dictum est. *Servius.*

Regnata Lycurgo] Sic Æn. VI. 793. 'regnata per arva Saturno quondam.' Horat. od. II. 6. 'Regnata Phalanto rura.' Fabulam Lycurgi, qui fuit παῖς Δρύαντος, Rex Thraciæ, Divorum et præcipue Bacchi contemptor, homo crudelissimus, de quo Petron. in Satyrico, tradit Apollod. l. III. Bibl. p. in Edit. Fabri 174. Hyginus Fab. 132. et 242. idem est, de quo Horat. od. II. 19. Alius est legislator Lacedæmoniorum. *Licurgus* scribendum ex optimis codicibus adstruit Torrentius. Nonnulli retinent quidem *y*, sed *c* in *g* mutant, ut Dausquius in Orthogr. *Emmeness.*

15 *Hospitium antiquum*] Aut carum: aut re vera antiquum. Nam tanta inter ipsos familiaritas fuit, ut Ilione filia Priami, Polymnestori nuberet Thracum regi. *Servius.*

Antiquum] In antiquo admodum codice legere est, *anticum:* et ita inferius, *Terra antica*, per *c* eadem proportione, qua *posticum* dicimus. Ait tamen Velius Longus, in uno ex his u

esse: in altero minime, ne ram hanc esse quæstionem *Pierius.*

Penates] Vel propter supra onjunctionem Iliones et Poris; vel quia cum omni hemajorum; diviserant etiam ates Dardanus et Iasius fraorum alter Thraciam, alter n incoluit occupatam. *Serv.*

fortuna fuit] Scilicet bona: ostendit fidem cum felicitate Sane sciendum, quod quone *fortunam* solam dicimus, m intelligi. Unde et *fortutum* felices: et *infortunatos* lices vocamus. *Idem.*

rtuna fuit] Gnome pulcherm florent opes et fortuna, petunt; illæ ut fugiunt, isti Jocasta apud Eurip. in rogat Polynicem: φίλοι δὲ ὶ ξένοι σ' οὐκ ὠφέλουν; *Amici is, et hospites te non adjutaui ille,* ἢν πράσσε· τὰ φίλων δ' ἢν δυστυχῇ: *Felix sis: officia corum nulla erunt, si infelix* De his Lucian. in Dial. Mort. τες φίλοι, καὶ πρὸς τὸν καιρὸν ντες: *amici imperii, et tempori* Et in Misanthropo socios ὶ τῆς τραπέζης μόνον: *tantum* Horat. od. I. 35. 'diffulis Cum fæce siccatis amici gum pariter dolosi.' Pater- II. 'Sed quis in adversis rum servat memoriam? aut m calamitosis deberi putat ' Nazianzenus epist. ad Amm advocat versus istos The- Πολλοὶ πὰρ κρητῆρι φίλοι γίῦροι, Ἐν δὲ σπουδαίῳ πράγματι : *Ad calices multi sese profiici, Rebus at in dubiis rarus it.* Petron. in Fragm. 'Cum manet, vultum servatis amici: idit, turpi vertitis ora fuga.' lv. VIII. 'Nulla fides unquam legit amicos.' Tritum Ovi- Si fueris felix,' &c. *Cerda.*

Feror] Nam non suo consilio venit. *Donatus.*

Litore curvo] Perpetuum epitheton litorum est. Nam quod in sexto ait, 'Tunc se ad Cajetæ recto fert litore portum:' significat eum ita navigasse, ut non linqueret litus. *Servius.*

17 *Prima loco*] Quia apud Cretam alia fecit. Modo autem *Ænum* significat: ut Sallustius, 'Ænum et Maroneam: viamque militarem.' Quanquam Homerus dicat inde auxilia ad Trojam venisse. Ergo jam fuerat: Euphorion, et Callimachus hoc dicunt etiam, quod 'Ænum dicatur a socio Ulyssis, illic sepulto, eo tempore, quo missus est ad frumenta portanda.' *Idem.*

Fatis iniquis] Bene, quid sit futurum, præoccupat. *Idem.*

Fatis iniquis] Hoc exitus rerum, non initia docuerunt. *Donatus.*

18 *Æneadas*] Ecce nec Virgilius *Ænum* dicit. *Æneadas* autem hic secundum accusativum nomen derivatum, aliter juxta nominativum. *Serv.*

Æneadasque meo nomen de nomine fingo] Adnotat Servius *Æneadas* non *Ænos* a Virgilio dictum, quippe quod constet *Ænum* ante Trojana bella celebrem fuisse urbem. Homerusque Il. Δ. ductorem Thracum ex Æno venisse dicit, ὃς ἄρ' Αἰνόθεν εἰληλούθει. Is vero forte ad sua tempora respexit. Quod et Virgilius eo loco fecit, 'Portusque require Velinos.' Nam Plinius omnino *Ænos oppidum* Thraciæ memorat: ubi Polydori tumulus, et ab Ænea conditum, cui sacrificium quotannis, ut conditori fieret, etiam apud Livium legas his verbis ex antiquo codice desumptis: 'Proficiscuntur ab Thessalonica Ænum ad statum sacrificium, quod Æneæ conditori cum magna cerimonia quotannis faciunt.' *Pierius.*

Æneadas] Ne repetam, quæ Pierius elucidavit, nomino duntaxat Turneb. XVII. 6. ubi quod oppidum *Æneam*, Græce αἴνειαν (non autem *Ænum*)

Æneas condiderit, exserit; quod male etiam *Hæmus* a Solino, expungente hoc mendum; asserente verum nomen in Plin. exerc. Salmasio p. 161. *Emmeness.*

19 *Sacra Dionææ matri*] Veneri, a matre Dione secundum Homerum. Et bene dispensat, ut si adversa navigatio sequatur, Dionæam Venerem dicat, ut hoc loco: si prospera, de mari eam dicat esse procreatam; ut, 'Unde genus ducit.' Hæc autem, in quantum potest, reservat. *Servius.*

Sacra] Primo invocabam auxilium maternum, deinde aliorum deorum, qui auspicio novorum fundamentorum essent necessarii. *Donatus.*

Sacra Dionææ matri] Id, quod Deorum est, *sacrum* dicitur, distinguente Trebatio apud Macrob. Saturn. III. 3. inter *sacrum*, *sanctum*, et *religiosum*. De Dionæa Venere dictum Ecl. IX. 47. *Emmeness.*

20 *Auspicibus cœptorum operum*] Jovi, qui arcis deus est: Apollini, propter auguria: Libero, quasi causa libertatis. Nam dii alii si invocentur, ad privatam pertinent causam. Unde de Didone legimus, 'Junoni ante omnes cui vincla jugalia curæ,' propter nuptias: quamvis enim reipublicæ utilitas simularetur, erat tamen specialis caussa Didonis. Similiter et hic Æneas sacrificat Veneri. Quod autem de Libero diximus, hæc causa est: ut signum sit liberæ civitatis. Nam apud majores aut stipendiariæ erant, aut fœderatæ, aut liberæ. Sed in liberis civitatibus simulachrum Marsyæ erat, qui in tutela Liberi patris est. Sed *auspicia* omnium rerum sunt; *auguria* certarum: *auspicari* enim cuivis, etiam peregre licet; *augurium agere*, nisi in patriis sedibus non licet. Peritissime ergo Virgilius veteris consuetudinis meminit, cum facit Æneam, quia peregre, id est, in Thracia agit, auspicantem, id est, 'Auspicibus cœptorum operum.' *Serv.*

Nitentem] *Nitere* dicuntur, quorum cutis, corpore bona fide facto et extenso, splendet; qui splendor proprie *nitor*, ut Ter. E. II. 2. 11. Phædr. f. III. 8. Canis ad Lupum: 'unde sic quæso nites:' unde *nitidus* pro probe saginato. Horat. epist. I. 4. 'Me pinguem et nitidum bene curata cute vises.' Sic Turneb. IV. 22. *nitentem* interpretatur *opimum*: et noster ad agros transtulit G. I. 153. 'inter nitentia culta.' *Emmeness.*

21 *Mactabam in littore taurum*] Contra rationem, Jovi taurum sacrificat: adeo ut hinc pateter subsecutum esse prodigium. Ubique enim Jovi juvencum legimus immolatum; ut, 'Statuam ante aras aurata fronte juvencum, Jam cornu petat, et pedibus qui spargat arenam.' Item Juvenalis, 'Qui vexat nascendi robora cornu.' Nam in victimis etiam ætas est consideranda. *Servius.*

Taurum] Cur *taurum?* cum Jovi tauro, verre, et ariete immolari non licuerit, sed tantum juvenco. Respondetur: Poëta non ignorantia, sed, ut monstro locum faceret secuturo, argute fecit hostiam contrariam. Nam et Deo non litatum esse ostendit; ideo secutum 'Horrendum dictu,' &c. Videatur Macrobius Saturnal. III. 10. *Taubmann.*

22 *Forte fuit juxta tumulus*] Excusat dicendo *forte fuit*, quod juxta eum locum sacrificaverit: *tumulus* autem dicendo, uno sermone, et collem et sepulchrum fuisse significat. Potest enim *tumulus* et sine sepulchro, interpretatione collis interdum accipi. Nam et terræ congestio super ossa, *tumulus* dicitur. Sane apparatus mortuorum *funus* dici solet; exstructio lignorum *rogus;* subjectio ignis *pyra;* crematio cadaveris *bustum;* locus *ustrina;* operis exstructio *sepulchrum;* nomen inscriptum *monumentum*. Servius.

Quo summo] In quo summo. *Idem.*

Cornea Virgulta et myrtus] Bene legit, *hastis apta virgulta.* Nam legi-

nus, 'Et bona bello Cornus.' Et ibi, 'ac myrtus validis hastilibus.' Ergo si telis fuerat confixus, merito illic hæc coaluere virgulta. *Cornus* autem declinatur ut *ficus*, si arbor sit. Nam *cornu* animalis, indeclinabile est: licet genitivum usurparit Lucanus: ut 'Cornus tibi cura sinistri Lentule.' Sic Cicero in Arato, 'Humum genus:' pro genu. *Idem.*

23 *Virgulta*] Copiose *virgulta*, *hastilia*, *silvam*, *ramos*, *arborem*, *vimen*, *fruticem*, *stipitem*, *segetem*, *jacula*. Id.

Horrida myrtus] *Horrida* ad loci faciem retulit, non ad arboris naturam: vel certe umbrosam. *Idem.*

Myrtus] Sane de myrto fabula talis est. Hæc Myrtus ex fama de plebe aliquorum nata, Græco vocabulo *Myrene* vocitata est, forma pulcherrima: hanc cum quidam popularium cives et nobilis adamasset, a parentibus ejus postulavit uxorem. Interea latrones urbem occupaverunt, quam cum depopulantur, Myrenem, fratribus ejus occisis, captivam duxerunt, et in latebris condiderunt, donec alia loca vastarent. Sed hæc Myrene, inventa occasione, fugit, et ad cives reversa est. Gratulati cives, eam sacerdotem Veneris esse jusserunt; quæ cum sacra celebraret, unum de latronibus, per quos abrepta fuerat, in plebe cognovit, eumque comprehensum in medium vulgus extraxit. Latro pœnis adactus, omnia, quæ intendebantur, confessus est, socios quoque ubinam essent prodidit. Sed juvenis qui eam ante amaverat et petierat sibi conjugem, ad investigandos latrones sibi negotium deposcit; quos cum inventos cepisset et præmium posceret, data ei potestas est a populo, ut virginem, quam amaverat, in matrimonium duceret: ob quam rem irata Venus, illum mori fecit; virginem autem in *myrtum* arborem vertit, eique, quod sacerdos fuisset, præstitit, ut perpetuo, et suavi odore gauderet. *Idem.*

Densis hastilibus horrida myrtus] Myrtum etiam sepulcralem fuisse constat ex hoc loco, et Theophrasti: qui auctor est primo visam in tumulo Elpenoris socii Ulyssis: et illo in Culice: '*myrtus veteris non nescia fati*:' ubi alludit Poëta ad myrtum in Veliterno conspicuæ magnitudinis ab Africano satam, non ita procul a specu quodam, ubi draco manibus Scipionis servandis præfectus dicebatur. *Germ.*

Myrtus] De utraque arbore idem testatur Ge. II. 447. 'At myrtus validis hastilibus et bona bello Cornus.' Vide etiam Turn. XXIII. 22. præter alia virgulta myrtum veteres Græci tumulis imponebant, eodem notante hanc consuetudinem IV. 22. *Emmen.*

24 *Accessi*] Non ad cornum, sed ad myrtum, quæ inter verbenas est. Et bene matri sacrificaturus aras coronat ex myrto. *Servius.*

Sylvam] Sicut dictum est, bene variat, ut nunc *silvam*, nunc *vimina*, nunc *virgulta*, nunc *arborem* dicat. *Id.*

25 *Ramis tegerem*] Excusatio a voluntate. *Idem.*

Ramis tegerem ut frondentibus aras] Antiqui exornarunt aras fronde aliqua felici, quam verbenam appellabant, de qua Turneb. XXI. 21. vide Notas ad ecl. VIII. 65. *Emmeness.*

26 *Mirabile*] In codicibus aliquot manu scriptis, *miserabile* legitur. Sed *mirabile* id fuisse Ti. Donatus ait, quod sanguis ex ligno flueret. *Pier.*

Monstrum] Bene *monstrum*: nam statim quid esset apparuit: et hoc proprietatis est: abusione tamen plerumque corrumpitur. *Servius.*

27 *Nam, quæ prima solo ruptis radicibus arbos Vellitur, huic atro liquuntur sanguine guttæ*] In antiquo admodum codice scriptum erat, *namque ubi prima*: et pro *huic atro*: *hinc atro*, ut adverbium adverbio responderet: recenti vero emendatione repositum id, quod in vulgatis habetur exemplaribus. Pro *liquuntur* autem sunt vetera exemplaria, quæ *linquuntur*

habent. Sed enim *liquuntur* magis omnino placet, quod etiam agnoscit Servius. *Pierius.*

28 *Atro*] Hic pro corrupto sanguine. *Servius.*

Atro] Sic Grat. Cyneg. vs. 353. 'atroque cadant cum sanguine fibræ.' Græci μέλαν αἷμα. Vide Vlitium legentem pro *utro* recte *atro*. Emmen.

Liquuntur] *Li* in verbo producitur, ut hoc loco. In nomine vero corripitur, ut *liquor*. Servius.

Liquuntur sanguine guttæ] Non. Marcellus supra l. II. Georg. eo loco: 'Huc summis liquuntur rupibus amnes:' et hoc quoque, *linquuntur* legit; ubi *linquere*, inquit, defluere est. *Germanus.*

29 *Tabo*] Corrupto sanguine. *Serv.*

Et terram tabo maculant] Præclare: nam cum allusione ad atrum sanguinem; ater enim cruor ex corruptione, et pulvere, proprie est tabidus. Quod Virg. *maculant*, Lucret. l. III. 'Terram conspergere tabo.' *Cerda.*

Tabo] Cur *tabo* potius, quam *tabe*, quo contentus fuit Ovidius? quærit Scalig. Poët. IV. 16. *Taubmann.*

30 *Membra quatit*] Causa pendet ex causa. Nam timor sanguinem gelat, qui coactus frigus gignit. *Serv.*

Gelidusque coit] Physice loquitur et rationabiliter, nam hinc et pallor nascitur, cum se ad præcordia fugiens contrahit sanguis. *Idem.*

Gelidusque coit formidine sanguis] Sic et Æschyl. in ἑπτά· κακόν μου κραδίᾳ τι περὶ....πιτνεῖ κρύος: nimirum propter abscessum, et constipationem spirituum cum sanguine, ut fit per contrariam passionem dilatatio, eorundemque diffusio: τὰ γὰρ λυπηρὰ καὶ ἡδέα auctore Aristot. πάντα σχεδὸν μετὰ ψύξεώς τινος, καὶ θερμότητος. *Germ.*

31 *Lentum vimen*] Molle et flexuosum. Unde et qui incurvi sunt per senectutem dicimus *vietos*. Serv.

Lentum vimen] Ad hunc locum consule Rob. Tit. l. III. *Emmeness.*

32 *Tentare latentes*] Miraculum enim est ex arbore sanguinem fluere. *Servius.*

33 *Ater et alterius*] In codicibus antiquis plerisque, *alter* non *ater* habetur. Animadverti vero in aliquot exemplaribus, *l* litteram abrasam esse, in aliquot additam aliena manu, ut in Mediceo discernitur. *Pierius.*

34 *Multa movens*] Non dicit quæ, sed ex sequentibus intelligimus. Cogitabam, inquit, ne forte bellum immineret, quod sanguinem vidissem; ne lucum Nympharum violassem; ne forte sanguis ex Nymphis esset. Hamadryades namque cum arboribus et nascuntur et pereunt. Unde plerunque, cæsa arbore, sanguis emanat. Nam Ovidius ait, quum Erisichton arborem incideret, primo sanguis effluxit: post ululatus secutus est. Inde Statius, 'Nec amplexæ dimittunt robora Nymphæ.' Item: Cogitabam ne forte ex terra Martis jure sanguis efflueret: nam quod dicit hæc se veneratum esse numina, illas constat præcessisse cogitationes. *Servius.*

Venerabar] Id est, precabar, orabam. Vide Lambinum ad Horat. Sat. I. 2. *Emmeness.*

35 *Gradivumque patrem*] *Gradivum*, exilientem in prælia: quod in bellantibus sit, necesse est. Aut gravem deum patrem: aut ideo, quia apud Pontifices, Mars *pater* dicitur. Alii *gradivum*, quod gradum inferant, qui pugnant: aut quod impigre gradiantur. Alii *gradivum*, quia nunquam equester, a *gradu* dictum, quod huc et illuc gradiatur; unde Martem communem dici. Nonnulli eundem Solem et Vulcanum dicunt: sed Vulcanum generis esse omnis principem; Martem vero Romani tantum stirpis auctorem. *Servius.*

Geticis] Thraciis. Getæ autem populi sunt Mysiæ: quæ quia lata est, multas continet gentes. *Idem.*

Geticis qui præsidet arvis] Getica

hraciæ intepretatur Turnebus, partem Getæ olim tenuerunt icydide. Sæpe autem a Poëta ' Martia Thracia, et ' Rhesi tia tellus:' ut et Eurip. in . sub persona Polymestoris, ηs λογχοφόρον, ἔνοπλον, εὐιπ- ἐς κάτοχον γένος. Quos autem ›ræsidere deos Latini dicunt, προστατηρίους θεοὺς, et προστά- Germanus.

cis, &c.] Val. Flac. Arg. v. autem Geticis veniens Gra- ib antris.' Et Claudian. Pan. bum, Probin. et Olib. fratres: s lethifera populatus cæde s Procubat horrendus Getico us in antro.' Stat. Theb. III. vum acciri propere jubet, ille s Bistonas, et Geticas popu- edibus urbes.' *Cerda.*

is qui præsidet arvis] Id est, is arvis, cujus partem olim te- t Getæ: ut scribit Thucyd. l. leatur Turneb. IV. 22. sed cur num *Nymphas* et *Martem* ro- nt visa prosperarent, omenque ac leve facerent? Quia cogi- an forte sanguis esset Hama- m Nympharum, quæ cum ar- i nasci et mori credebantur, m esset regionis a Marte san- o habitatæ. *Visus* autem dixit s: ut Livius l. I. ' Hoc velut ico exterritus visu.' *Taubm.*

ite secundarent] Recte prospe- erent. *Servius.*

] Pro *visa* posuit. Tunc enim ino utimur genere, cum de his ır, quibus videmus: ut si di- Nubecula obest visibus meis.' m neutro utamur, ea, quæ vi- , significamus: ut si hoc loco , *Rite secundarent visa:* quod r metrum non potuit. *Idem.*

ndarent visus] Præclare. Post ı infaustum malumque omen, ıt veteres, ut secundum esset, erum: explicatius: si sequens faustum esset, *secundum* dice- batur; si adversum, *alterum.* Itaque *omen secundum* proprie est, omen felix post malum: sed, *omen alterum*, erit, post malum omen malum alterum. Inde adjectivum *secundus*, et verbum, *secundo, as*, traducta ad felicitatem signandam. Ergo, petit Æneas, ut visus secundentur, id est, felices sint: sic l. VII. ' Dii nostra incepta secundent.' Et Seneca in Furente: ' Votum secundet, qui potest, nostrum Deus, Rebusque lassis adsit.' *Cerda.*

Omenque levarent] Bonum ac leve facerent. Id est, in bonum converterent. *Servius.*

37 *Tertia sed postquam majore hastilia nisu Adgredior*] *Nisu* unico s scribi placere Valerio Probo, qui nomen appellativum *nisus*, nihil differre ait scriptione a nomine proprio *Nisus*, et plura ita exemplaria vetusta convenire dictum. Majoris illud momenti, quod Sosipater Carisius, ubi de adverbiis per ordinem agit, versum hunc citans agnoscit *tertio* adverbium. Cujus ut stet sententia, vel Creticus Heroico condonandus, vel manifesta Synizesis admittenda. Vel *o*, breve fuerit ea ratione quod ajunt Grammatici, *o* finalem sæpe corripi, quando in adverbium transeat, ut, *cito*, *sero*, *modo*. Statius: ' Sero memor thalami.' Martial. ' Accipe quomodo das.' Sed enim vix tanti fuerint Grammatici veteres, ut *tertia hastilia* cuiquam displicere possit. Sit sane locus adverbii, ut *tertia* pro *tertio* positum sit: nomen pro adverbio positum sæpe apud auctores omnes reperimus. *Pierius.*

Nisu] Ea voce etiam utitur Horat. od. IV. 4. ' insolitos docuere nisus:' de avibus dici monet illic Torrent. utrumque tamen *nisus* et *nixus* probat Dausq. in orthograph.' *Emmeness.*

38 *Obluctor*] Acrius nitentem ostendit. *Servius.*

Genibusque adversæ obluctor arenæ] Hunc actum Græci ἐγκονεῖν dicunt,

conatu a genuum nisu deducto: quamvis aliis ἀπὸ τῆς κονίας vel κονίδος· quod properantes pulvere pedes inficiant: unde et κονίω et κονίποδες, et γονυπετεῖν Græci *ingeniculari* dicunt: et ἐγγόνασις signum in cælo, Ingeniculus astronomis, hoc est, Hercules qui dextro genu nixus, sinistro pede capitis draconis dextram partem opprimere conatur. Græci item ἀποπρηνεῖσθαι, quod Apulejus 'appronare in genua.' *Germanus.*

39 *Eloquar an sileam*] Parenthesis ad miraculum posita. Qua magnitudinem monstri ostendit, et bene auditorem adtentum vult facere. *Serv.*

Gemitus lacrimabilis] Potest enim esse etiam irascentis. Et *lacrimabilis* cum lacrimis, an dignus lacrimis. *Idem.*

Gemitus] Moraliter primo gemitus, deinde voces auditæ sunt. *Donatus.*

Imo auditur tumulo] Ex imo tumulo, ut longe vox cum quodam defectu sonans, auditu ipso miserabilior videtur. *Servius.*

Auditur] Vetus codex habet *auditus.* Idem.

40 *Vox reddita*] Pro *data.* Redditur enim quicquid ad nos per alterum transit, quanquam hic etiam hoc possit intelligi: nam ad eum vox missa per tumulum est. *Servius.*

41 *Quid miserum, Ænea*] Artificiosa res: si enim Æneas loqueretur, diceret *feci*, et absoluta qualitate sese defenderet, quia nescius fecerat: sed Poëta eum inducit defensorem, qui accusator esse debuit. Ideoque acerbitatem latius extendit, et ex uno crimine multa posse exoriri evidenter ostendit: sed instruit, et non arguit. Primum crimen est, sepulchrum violatum: et hoc ratione loci, temporis, et personarum. Addit miseriam, quæ sublevatione et non oppressione digna est. *Donatus.*

Ænea] Ex nomine proprio apparet, notum cum noto loqui. *Idem.*

Laceras] Per membra discindis. Nam *lacerare* est sæpius vulnerare. *Servius.*

Parce] Id est, parce tibi: vel sepulto parce, cui vivo nemo pepercit. *Idem.*

Sepulto] Modo mortuo vel jacenti significat. Nam *sepultus* est quasi sine pulsu. Non enim hunc sepultum possumus dicere, cujus sepultura non sit rite perfecta, sed fortuita est obrutus terra. *Idem.*

Jam parce sepulto] Lex erat xii. tab. 'Defuncti injuria ne afficiantur: deorum manium jura sancta sunto.' Ex Solonis sanctionibus, 'Ne in vita defunctos convitia jaciantur; ne quis sepulchra deleat, aut violet etiam,' &c. Violatoribus sepulchrorum supplicia erant proposita ex Pauli I. C. sententia: humilioribus, capitis mulctatio: honestioribus, in insulam deportatio, relegatio, aut in metallum damnatio. *Pontan.*

Sepulto] Sunt codices antiqui, ubi *sepulcro* legatur. Quam lectionem Ti. Donatus agnoscit, nisi ter eadem pagina eodem verbo peccatum est. *Pierius.*

42 *Pias*] Bene etiam ille, qui læditur, excusat Æneam: quod pietatis grande testimonium est. *Pias* autem propter Penates de excidio liberatos, aut quia sacrificabat. *Servius.*

Parce pias manus] Cur *parce*, si jam patrata res fuerat? Quia quod ignorans fecerat, merebatur veniam. Non autem mereretur, quod deinde esset facturus. Sic: 'Si mihi parces, te crimine solves.' *Donatus.*

Scelerare] Polluere: nomen tamen fecit sine verbi origine, non enim dicitur *scelero.* Servius.

Parce pias scelerare manus] Hunc versum omnino vertisse videtur Epigr. Græc. 4. in Medeam: αἵματι μὴ χρῶσαι φεισάμενος παλάμαν· ut supra, 'natorum sanguine matrem Commaculare manus.' *Germanus.*

Non me tibi Troja] Peccares enim in hominem, in miserum, in defunc-

i civem, in tuum. Ergo, non e tibi Troja externum, id est, ium civem, sed affinem: frater Creüsæ erat. *Donatus.*

Externum tulit] Ordo est, Troja i tulit, et bene *tulit*, hoc est it: *non externum;* nam et civis fuerat et cognatus. Et cito se janum esse, et adfinem osten- *Servius.*

rnum tulit] Sunt codices non- in quibus *extremum* scriptum ed enim Servius cur *externum* um sit, rationem adjicit, Poly- civem et cognatum Æneæ fu- Eadem apud Livium sententia, ipio milites ad Ilergetum exci- erociter accendit: 'Non enim t, esse neque natos in eadem nec ulla secum societate con- s.' Et eruditus ille vir qui Vir- in ædibus Aldi tertio editum avit, in recognitione, *externum* it. Quæ dicta volui, quia non- esse scio, qui lectionem *extre-* ment, referrique ad nobilitatem s dicant, clamante scilicet Po- , se non extremo loco natum, ebeat ita contemptui et injuriæ tus esse: quod ridiculum est. *s.*

ernum] *Civi* opponitur *exter-* : apud Stat. Theb. l. I. 'quæ furoris Externi juvenes? neque seus audeat istas Civis in usque .' *Parce scelerare*, pro noli: vide l. III. 94. *Emmeness.*

] In antiquis aliquot codicibus, legitur puncto firmo præfixo. ltis vero observes aspirationem m. Quo quidem loco *aut*, pro positum ait Priscianus, de con- ione. *Pierius.*

cruor hic de stipite manat] Mire, ostendens cruorem suum de sti- De ligno ait; nam *stipes* vere num sectum siccum. *Servius.*

stipite manat] Personarum et ris posuerat partes, nunc ponit *Donatus.*

44 *Crudelis terras*] Id est, crude- lium et avarorum. Ex moribus enim cultorum, terræ laudantur vel vitupe- rantur: ut, 'Devenere locos lætos.' *Servius.*

Crudelis terras] Demonstrat hoc esse vitium terræ parentis, ut per hoc omnes eodem vitio laborare signifi- caret. Ergo et ab aliis poterat ean- dem injuriam expectare, atque etiam si tutus permansisset, pium inter im- pios versari. *Donatus.*

Fuge, fuge] Ex duplicatione verbi, necessitatem ostendit fugiendi. *Idem.*

45 *Polydorus ego*] Sive *ego* distin- guas: sive *ego hic:* subaudias *sum* ne- cesse est. Et quasi δεικτικῶς, id est, Polydorus sum, non stipes. *Servius.*

46 *Telorum seges*] Multitudo. Plau- tus Aulularia, 'Stimulorum seges.' Sane putatur non verisimile jaculis conjectis puerum occisum; nam re- pugnat cum illo, 'Polydorum obtrun- cat:' nam emisisse radices jacula mi- rum est, nisi monstruosum sit. *Idem.*

Telorum seges] Per segetem telo- rum, silvam innuit densissimam, non aliter ac Catullus plurima oscula cum dixit: Non si densior aridis aristis Sit nostræ seges osculationis.' Ita in Æn. VII. 'atraque late Horrescit strictis seges ensibus:' in XII. strictisque seges mucronibus horret Ferrea.' Quibus et aliis locis multitudo signa- tur. *Cerda.*

Increvit] Revixit. Traxit autem hoc de historia Romana. Nam Ro- mulus, capto augurio, hastam de Aventino monte in Palatinum jecit: quæ fixa fronduit. *Servius.*

Increvit] In codicibus aliquot an- tiquis, *implevit* habetur: paraphrasi etiam adjecta, *abundavit*. Ti. Dona- tus, ut in integris ejus commentariis habetur, verbum id exponit, *crebro percussit;* accipiendumque esse, ut non remanserit locus immunis a vulnere: et paulo superius dixerat ad illius fu- nus accumulato ferro multitudinem sævam confluxisse. Tu quæ Servius

de hasta Romuli dicat, videris. *Pier.*

Increvit] Id est, reviruit. Maro ab Euripide, in Hecuba: cum noster dicat Polydorum jaculis confossum; ille autem ab educatore Polymestore clam cæsum, et in mare projectum fuisse. Videatur Turneb. XI. 19. item Ovidius Met. XIII. 5. *Taubmann.*

47 *Tum vero*] Quia supra dixerat: 'Mihi frigidus horror membra quatit.' Nam ad illum horrorem, qui fuit ex sanguine, accedens vox lamentabilis Polydori mentem in hebetudinem convertit, et vox in silentium transit. *Donatus.*

Vero] Adfirmative. *Servius.*

Ancipiti] Duplici, quod et sanguinem viderat, vel ancipiti formidine, una quod sepulchrum læserat; altera quod metuere cœperat læsum ipsum. *Idem.*

48 *Obstupui, steteruntque comæ*] In antiquis aliquot codd. legere est, *obstipui steterantque*. Sed enim *steterunt* et receptum est a doctis viris, et agnoscitur a Valerio Probo. De syllaba vero, quæ pene ultimam præcedit, in *obstipui*, satis alibi dictum, ne toties eadem repetamus. *Pierius.*

49 *Hunc Polydorum auri*] Licet de Polydoro superius sit relatum, tamen propter varietatem rei necesse est repeti. Priamus cum videret longa obsidione res suas in ultimo constitutas, filium parvulum Polydorum, Polymestori, regi Thraciæ, genero suo per Ilionam filiam, cum magno auri pondere nutriendum commendavit; qui victa Troja, auri cupiditate impulsus, Polydorum obrutum telis occidit. *Servius.*

Hunc] Ea ratione misit Priamus, ut cum se in summis periculis cerneret, saltem posteritas sua in hoc filio remaneret, et auri vim magnam dedit, ut esset, quo viveret: et ex se naturam Polymestoris conjectans, tutum filium apud veterem amicum credidit. Infelix ergo, qui dum filium in tuto collocare putat, eum perdidit. Ergo Priamus nec incautus, nec imprudens, nec in filii causa indiligens fuisse demonstratur. Dederat enim vicino, affini, amico veteri: dederat cum divitiis, dederat regi. *Donatus.*

50 *Infelix*] Aut qui jam infelix esse cœperat: aut cui etiam provisa nocuerunt. Aut *infelix*, quia superstes liberis fuit; aut quia illi perfidia non ab hostibus tantum est. *Servius.*

Furtim] Ne Græci scirent. *Idem.*

Mandarat] Aphæresis est, sive dixeris *commendarat*, sive *amandarat*. Et *mandarat* est amoris; *amandarat* vero odii est; et *amandare* est sub specie legationis aliquem relegare. *Idem.*

Furtim mandarat alendum] Eurip. superiori exemplo ὑπεκπέμπει· ut et Sophocli, ὑπεξεπέμφθη. *Germanus.*

51 *Threïcio regi*] Auxit ex provincia crudelitatem, ex qua fuerunt Diomedes, qui equos habebat qui humanis carnibus vescebantur; Lycurgus, ob injuriam Liberi patris punitus; Tereus, qui Philomelæ sorori uxoris, post inlatum stuprum, linguam abscidit. *Threïcio* autem pro *Thracio*, ut supra pro *Thracia*, *Threïssa*. Nam solutio est Ionicæ linguæ. Cum enim sit Θρᾷξ, Iones dicunt Θρήϊξ: cujus solutio facit *Threïcius*, vel *Threïssa*. Servius.

52 *Cingique urbem obsidione videret*] Inter ipsa principia obsidionis, nam postea jam minime poterat. *Idem.*

Obsidione] Et neutro genere utitur Ennius, teste Non. Marc. 'cum suo obsidio magnus Titanum premebat.' *Emmeness.*

53 *Ille, ut opes fractæ, et Fortuna*] Bene utrunque innexuit, sæpe enim alterum sine altero valet, aut opes, aut fortuna. *Servius.*

Ille, ut] Vel postquam, vel tantum quod: vel deest *statim*, ut sit, *Ille statim ut*. Idem.

Ille] Scilicet qui speraretur humanus, cujus fidei commissus fuerat, qui dives, qui ex plurimis delectus, qui susceperat innocentem amici filium:

notatur hic persona scilicet avara. Item locus. Nam mare interpositum erat, inter se et Trojam. Item tempus, scilicet, in quo perierat imperium, ut non timeret ultionem. Ostendit præterea Poëta in rebus adversis, ne amicis quidem fidendum. Damnat avaritiam, tanquam quæ ad omnia scelera impellat. *Donatus.*

Ille, ut opes fractæ, &c.] Revoca, quæ supra ad illud, *Dum fortuna fuit*, et adde ista Clementis Alex. Strom. VI. 1, ex Theognide, et Euripide, quorum prior, Οὐκ ἔστιν φεύγοντι φίλος, καὶ πιστὸς ἑταῖρος: *Exulanti nullus est amicus, et fidus socius.* Posterior, πεινῶντα φεύγει πᾶς τις ἐκ ποδῶν φίλος: *Procul fugit quivis amicus pauperem.* Item illud Epigr. Græc. Πάντα τύχης τε ῥοπαῖς συμμεταβαλλόμενα: *Omnia commutantur ad momentum fortunæ.* Cæsar quoque Civ. II. de Varrone dixit: 'se quoque ad motum fortunæ movere cœpit. Faciunt ad rem Ovidii versus Met. XIII. de eadem hac historia: 'Ut cecidit fortuna Phrygum, capit impius ensem Rex Thracum, juguloque sui demisit alumni.' *Cerda.*

Fortuna] Melior scilicet. *Servius.*

Teucrum et fortuna recessit] In codicibus aliquot antiquis, non habetur et copulativa particula, quæ quidem non si læsione tam numeri quam elegantiæ judicio meo ex hoc versu detrahi potest. *Pierius.*

Et fortuna recessit] Cæsar quoque de Varrone bel. civ. l. II. 'se quoque ad motum fortuna movere cœpit:' imitatione, credo, illius in Troad. Eurip. εἰς τὴν τύχην δ' ὁρῶσα. τοῦτ' ἤσκεις, ὅπως ἕποι' ἅμ' αὐτῇ· et Epigr. Gr. πάντα τύχης τε ῥοπαῖς συμμεταβαλλόμενα. *Germ.*

54 *Res Agamemnonias*] Hoc est, imperium, vel partes Agamemnonis. *Servius.*

Victricia] Omnia nomina a verbo venientia, cum in *or* exeunt, masculina sunt, ut *victor*; cum in *trix*, fœminina sunt, ut *victrix*. Neutra vero non faciunt, nisi autem ex numero plurali. Unde est *victricia*. Idem.

55 *Fas omne*] Et cognationis, et juris hospitii. *Idem.*

Obtruncat] Pro *occidit*. Nam *obtruncare*, proprie est capite cædere. *Id.*

56 *Vi*] Violentia. *Idem.*

Potitur] Verbum de his est, quæ permiscent conjugationes: cum enim sit tertiæ, infinitum modum a quarta facit, ut *potiri*. Idem.

Quid non mortalia pectora cogis] Ad quod flagitium homines non compellis, detestandi auri cupiditas? *Idem.*

57 *Auri sacra fames*] *Sacra*, execrabilis. Alii *sacra* devota accipiunt, unde et *ver sacrum*. Alii *sacrum* pro *scelestum*, vel *sacrilegum*. Tractus est autem sermo ex more Gallorum: nam Massilienses, quotiens pestilentia laborabant, unus se ex pauperibus offerebat alendus anno integro publicis et purioribus cibis. Hic postea ornatus verbenis et vestibus sacris, circumducebatur per totam civitatem cum execrationibus, ut in ipsum reciderent mala totius civitatis, et sic projiciebatur. Hoc autem in Petronio lectum est. Sane sciendum latenter Æneam hoc agere, ut Trojanos Didoni ex infelicitatis similitudine commendet. Nam et ejus marito frater, auri caussa intulit necem. *Serv.*

Quid non, &c.] Inter sententias Maronianas numerat hanc Macrob. Saturn. V. 16. Sic Stat. Thebaid l. II. 'Sacro præculta supervenit auro,' pro execrabili. Pers. in Prol. 'dolosi spem auri' nominat. Juvenal. Satyr. XIV. 173. 'Inde fere scelerum caussæ, nec plura venena Miscuit, aut ferro grassatur sæpius ullum Humanæ mentis vitium, quam sæva cupido Immodici census,' &c. De hac apostrophe vide Quint. IX. 2. et 3. Scal. XIII. 16. Cœl. Rhod. XX. 23. *Emmeness.*

58 *Proceres*] Qui processerunt ante alios. *Servius.*

Primumque parentem] Bene *primum*,

id est, ante proceres. *Idem.*

Primumque parentem] Vetera quædam exemplaria, *parentum* legunt: hoc est primum ex patribus, aut ex senioribus. Sed *parentem* magis omnino placet. *Pierius.*

59 *Monstra Deum*] Quæ ostenderant: et modo mala: nam medium est, quia interdum dicuntur et bona. *Servius.*

60 *Omnibus idem animus*] *Idem* plus est quam si diceret *similis.* Est unus animus, aut idem consilium, et hoc juxta disciplinam auguralem dixit, quæ appellatur consensio; sicut in libro secundo dictum est. *Idem.*

Idem] Solet decerni, quod majori parti placet; sed hic tam manifestum scelus fuit, ut omnes fugiendum censerent inde, ubi per scelus fuerat soluta amicitia, quæ fœdere devincta erat. Non ergo utile illic morari, nec religiosum, cum sanguine pueri pollutus esset locus. *Donatus.*

Scelerata terra] Pro *sceleratorum:* ut supra, ‘Captiva vestis.’ *Servius.*

61 *Classibus austros*] Hypallage est; nam classes austris damus. *Servius.*

Dare classibus austros] Sic Calpurn. l. v. ‘campos ovibus, dumeta capellis Orto Sole dabis.’ Pro, dabis campis oves, dumetis capellas. *Cerda.*

62 *Instauramus funus*] Modo sepulchrum, quod virgulta evellendo diruerat. Nam proprie *funus* est incensum cadaver. *Servius.*

63 *Aggeritur tumulo tellus*] Ut ostenderet verum tumulum, ne forte aliquis alius illud errore violaret. *Idem.*

Stant] Positæ sunt. *Idem.*

Manibus] *Manes* sunt illo tempore animæ, quo de aliis recedentes corporibus, necdum in alia transierunt. Sunt autem noxiæ, et dicuntur κατ' ἀντίφρασιν. Nam *manum* bonum est, unde et *mane* dictum est. Similiter etiam *Eumenidas* dicimus, ut *Parcas, bellum, lucum.* Alii *Manes* a manando dictos intelligunt. Nam Manibus plena sunt loca inter lunarem et terrenum circulum, unde et defluunt. Quidam *Manes*, deos infernos tradunt. Quidam alios *Manes*, alios *deos infernos* dicunt: plurimi *deos cœlestes* ut vivorum, ita *Manes* mortuorum tradiderunt. Alii *Manes nocturnos* esse ejus spatii, quod inter cœlum terramque est, et ideo humoris, qui noctu cadit, potestatem habere; unde *mane* quoque ab iisdem Manibus dictum. *Servius.*

64 *Cæruleis mœstæ vittis*] Cato ait, deposita veste purpurea, fœminas usas cærulea, cum lugerent. Veteres sane *cæruleum* nigrum accipiebant. Vittæ autem cæruleæ in acerbo funere, præcipue filiorum familias, adhiberi solebant, sicut hic; nam Polydori funus, utpote adhuc pueri, acerbum est, et quia ejus ætatis erat, ut filius familias adhuc esse potuisset. *Idem.*

Mœstæ aræ] Cicero pro Murena, ‘Imaginem lugentem.’ *Idem.*

Cæruleis mœstæ vittis] Vides, cæruleum colorem solitum usurpari et in luctu, et in acerbo puerorum funere. Eundem in genere ad res sacras destinari, disces ex multis, nunc mihi in mente Val. Flacc. Arg. I. ‘multa pallens ferrugine taurus Stabat adhuc, cui cæruleæ per cornua vittæ.’ Notam Magii III. 14. et quæ ibi ex Theocrito adducit, lege ipse. *Cerda.*

Atraque cupresso] Nigra, funesta. Nam inferis consecrata est, quia cæsa nunquam revirescit. Fabula autem de cupresso talis est: Cum haberet in deliciis Cyparissus puer cervum, et ipse ab Apolline diligeretur, imprudens cervum suum jaculo occidit, eumque dum luget, neglecta consolatione Apollinis, dolore consumptus est; cujus ut exstaret memoria, in luctuosam arborem, id est, cupressum, mutatus est, quæ defunctis adhibetur. Moris autem Romani fuerat ramum cupressi ante domum funestam poni, ne quisquam pontifex per ignorantiam pollueretur ingres-

Hinc Horatius: 'Nec Te præ-
ıvisam cupressum Ulla brevem
ıum sequetur.' *Atra* autem,
atratos lares significet. *Serv.*
aque cupresso] In antiquis ple-
: codicibus, *cupressu* est: non
juia nomen quartæ olim fuerit
ıationis, quam quod multa hujus-
passim reperiuntur apud vete-
in *u* mutasse, prout multi adhuc
ntur populi, maximeque a Pi-
in Brutios usque. Testimonio
sunt monumenta pleraque, in
s antiqua scribendi ratio sese
ıs, quam in libris ostentat. Vi-
Spoleti extra portam divi Petri
tum ad ripam fluminis lapidem,
o scriptum erat pulcherrimis
cteribus:

IN. FRONT
P. XIIX
IN. AGRV
P. XIIX.

ınte vero Tarpeio, antiquissimo
monumento legitur, HERCU-
INVICTÆ CAUTIUS HOC
DONU, pro DONO. Quid
annus pro *annos* Romæ pluribus
egas. In Æde Divæ Sabinæ:
A QUÆ VIXIT ANNUS L.
SIS V. DIES XX. Et alibi:
PHORUS PITINNUS QUI
IT ANNUS DUO. In quo
etiam adnotatione dignum, quod
sit, *s* litera adjecta est post *x*,
sæpe alibi *auxsilium*, *maxsumus*.
ıjusmodi pleraque reperiuntur
ı modo scripta. Sed ut ad Vir-
am lectionem redeamus, in Me-
prius *cupresso* per *o* scriptum
nunc ea abrasa vocalis *u* super-
ı est aliena manu. *Pierius.*
resso] Maro hic *atram* vocat, et
I. *feralem*, sicut et Ovid. Trist.
. et Petron. Satyr. Horatius
em, Epod. v. idem od. II. 14.
n. Papinius *deploratam*, Theb.
demum hic idem Maro *funeream*,
v. Arbores, quas ferales facit
ius, et mortuis dicat, hæ fere
sunt: cupressus, arbutus, quercus, fraxinus, ilex, picea, robur, ornus: in XI. 'Molle feretrum. Arbuteis texant virgis et vimine querno.' *Cerda.*

Atraque cupresso] Nihil notius quam hanc arborem inter indicia funestarum ædium numeratam fuisse. Ne lectorem fatigemus exemplis poëtarum, et aliorum, legendos commendamus Kirchm. de Fun. Rom. I. 14. et Guther. de jure Man. I. 19. qui, quid sit *instaurare funus*, docet II. 18. solenni nempe iterum ritu sepelire. De Cæruleis vittis in luctu, idem III. 28. *Emmeness.*

65 *Crinem de more*] Aut de more gentis, ut etiam in Ægypto est. Aut certe de more plangentium. *Servius.*

Crinem] In antiquis aliquot codicibus, *crinis* legitur numero multitudinis. Sed magis poëticum est *crinem* per figuram intellectionis. *Pierius.*

Crinem de more solutæ] Erat hic habitus flentium fœminarum. Ariadne apud Ovid. 'Aspice demissos lugentis more capillos.' Idem Fast. VI. 'Attonitæ flebant demisso crine ministræ.' Lucanus mœstam Romam describens: 'Turrigero effundens canos a vertice crines.' Silius l. XII. 'solutis Crinibus exululant matres, atque ubera nudant.' Seneca in Œt. 'Et comas nullo cohibente nodo Fœmina exertos feriat lacertos.' Ita commutato rerum statu, et redeunte lætitia, capilli colligebantur. Ovidius enim pacatam Germaniam indicans: 'sparsos Germania crines Colligit.' *Cerda.*

Crinem de more] Hunc ritum exemplis illustravit Kirchmann. de Fun. Rom. II. 12. Insignis locus apud Terent. H. II. 3. 49. cum dixisset virginem vestitam fuisse veste lugubri, postea hæc addit: 'capillus passus, prolixus, circum caput rejectus negligenter.' *Emmeness.*

66 *Inferimus*] Inferias damus proprie. *Servius.*

Tepido lacte] Statim mulcto. *Idem.*

Cymbia] Pocula in modum cymbæ facta. *Idem.*

Cymbia] Pocula sunt, teste Isidoro xx. 6. ex similitudine cymbæ navis. Non. Marc. Maronis citat hunc versum Æn. v. 267. 'Cymbiaque argento perfecta atque aspera signis.' In libello de vasis et poculis, de quibus etiam agit Macrob. Saturn. v. 21. ubi κύμβιον Græcum esse, Latinoque sermone non usitatum docet. *Emmen.*

Inferimus tepido, &c.] Unde et *inferiæ*, justa quæ mortuis solvuntur. Notat autem Turnebus χοὰς constitisse ex lacte, melle, aqua, vino, olivis, floribus. Virg. quoque alibi: 'Hic duo rite mero libans carchesia Baccho, Fundit humi, duo lacte novo, duo sanguine sacro, Purpureosque jacit flores.' Non temere autem videtur Servius sensisse elicitam his sacris fuisse Polydori animam, cum iisdem pene Ulysses Tiresiæ animam exciverit Od. Λ. Quod autem frequentius lacte, vino, oleo libarent veteres, χοὰς τρισπόνδους Sophoclem vocasse, interpres asserit eo in Antigone loco: χοαῖσι τρισπόνδοισι τὸν νέκυν στέφει. *Inferre* autem funebre esse vocabulum sæpe apud hunc et cæteros auctores constat: unde et *inferiæ* dictæ, more Græcorum, qui χοὰς θανοῦσιν ἐπιφέρειν dicunt. Plutarch. ἐν παραμυθ. τοῖς δὲ πατρίοις καὶ παλαιοῖς ἔθεσι καὶ νόμοις ἐμφαίνεται μᾶλλον ὑπὲρ τούτων ἀλήθεια· τοῖς γὰρ αὐτῶν νηπίοις ἀποθανοῦσιν οὔτε χοὰς ἐπιφέρουσιν, οὔτε ἄλλα δρῶσι περὶ αὐτῶν, οἷα εἰκὸς ποιεῖν ὑπὲρ θανόντων ἄλλους. *Germanus.*

67 *Sanguinis sacri*] De victimis sumpti. Ideo autem lactis et sanguinis mentio facta est, quia adfirmantur animæ lacte et sanguine delectari. Varro quoque dicit mulieres in exsequiis et luctu ideo solitas ora lacerare, ut sanguine ostenso inferis satisfaciant; quare etiam institutum est, ut apud sepulchra et victimæ cædantur. Apud veteres, etiam homines interficiebantur; sed mortuo Junio Bruto, cum multæ gentes ad ejus funus captivos misissent; nepos illius, eos qui missi erant, inter se composuit, et sic pugnaverunt, et quod muneri missi erant, inde munus appellatum. Sed quoniam sumptuosum erat et crudele, victimas vel homines interficere; sanguinei coloris cœpta est vestis mortuis injici, ut et ipse testatur Æn. vi. 'Purpureasque super vestes velamina nota:' et Æn. v. 'Purpureosque jacit flores.' Alii sanguinis inferendi ad adescendas defunctorum animas illa ratione consuetudinem tradunt, ut, quod amiserunt, videantur accipere. Sanguis enim velut animæ possessio est, unde *exsanguines* mortui dicuntur. Nam et Homerus in Necromantia non prius facit loqui animas, nisi sanguine gustato. Alii lac et sanguinem ab hoc accipiunt, quod una res nutrit, alia nutriatur. *Servius.*

Sanguinis] De liquoribus, quos inferebant mortuis, videndus Kirchm. de Fun. Rom. iv. 2. De lactis usu in Sacris dicta quædam Ecl. v. 67. Locus Æn. v. 71. et seqq. inferias veterum illustrat, quem inter alia adhibet Guther. de Jure Man. ii. 11. *Emmeness.*

Pateras] Sic vasa appellata quibus sanguis excipiebatur a popa. Græce σφάγιον, vel ut non nullis, ἄμνιον. Consule disputantem Bochart. Hist. anim. ii. 32. *Idem.*

Animamque sepulcro Condimus] Bene animam lacte et sanguine ad tumulum dicit elicitam. Lacte namque corpus nutritur post animæ conjunctionem: et anima sine sanguine nunquam est, quo effuso, recedit. Legimus præterea in sexto, insepultorum animas vagas esse: et hinc constat non legitime sepultum fuisse. Rite ergo reddita legitima sepultura, redit anima ad quietem sepulchri, quam Stoici terris condi, id est, me-

dium secuti, tam diu durare dicunt, quam diu durat et corpus. Unde Ægyptii periti sapientiæ, condita diutius reservant cadavera; scilicet ut anima multo tempore perduret, et corpori sit obnoxia, nec cito ad alia transeat. Romani contra faciebant, comburentes cadavera, ut statim anima in generalitatem, id est, in suam rediret naturam. Dicit ergo nunc sacrificiis quibusdam elicitam animam et sepulchro conditam, obnoxiamque factam corpori: quod ante horrebat, quasi per vim extorta. Ideo autem Stoicos medium sequi diximus: quia Plato perpetuam dicit animam, et ad diversa corpora transitum facere statim pro meritis vitæ prioris. Pythagoras vero, non μετεμψύχωσιν, sed παλινγενεσίαν esse dicit: hoc est, redire, sed post tempus. *Servius.*

Condimus] Erant placandi Manes læsi, præsertim illius qui civis et affinis et regis filius erat: et qui recte monuerat Trojanos, ut sceleratam terram relinquerent. Docet autem Poëta, quæ possint curare; quod male sint gesta, esse curanda. *Don.*

Animamque sepulcro Condimus] Quod Virgil. *animam condere*, Plin. Epist. VII. 'Manes condere,' dixit. Ovid. *umbras* Fast. V. ex nota Dalecampii: 'Romulus ut tumulo fraternas condidit umbras.' Inde est, ut sepulcrum (quæ nota est Rittershus. in Opp.) et *conditorium* dicatur: et Senecæ, atque Petronio *conditivum.* Cerda.

Animamque sepulcro Condimus] Turneb. IV. 22. hunc locum interpretatur, et e veterum opinione poëtam dixisse, asserit, qui sepulcrum mortuorum domicilium credebant, et portum corporis appellabant. Cicero: 'neque sepulcrum quo recipiatur, habeat portum corporis, ubi, remissa vita, corpus requiescat malis.' Leges etiam ad hunc locum Magium Misc. lect. IV. 12. *Emmeness.*

68 *Supremum*] Non est nomen, sed adverbium: ut, 'Torvum clamat.' *Servius.*

Ciemus] Est autem hoc loco quod dicimus more solenni, id est, tertio, Vale: nos te ordine, quo natura permiserit, cuncti sequemur. Quidam dicunt eorum mortuorum nomina ter vocari, qui in aliena terra dimittuntur; ut in VI. 'Et magna Manes ter voce vocavi.' *Idem.*

Magna supremum voce ciemus] Voces supremæ in funeratione, *Salve, vale*, ut Græcis χαῖρε, οὖλε. Vide eum locum: 'Salve æternum mihi maxime Palla, Æternumque vale.' A vocando autem et ciendo mortuos περίδειπνα et προκλήσεις Græcos dixisse constat ex Plutarcho. *Germanus.*

Supremum voce ciemus] More post exsequias solenni conclamamus: VALE. Videatur et Turneb. XXII. 10. *Taubmann.*

69 *Fides pelago*] Hoc est, ubi fidem pelago habere cœpimus, nos tuto navigaturos. *Servius.*

Inde ubi prima fides pelago] Observandum, esse idem in Virgilio, *inde ubi*, et *inde ut*. Nam ut hic, 'inde ubi prima fides,' &c. et in VI. 'Inde ubi venere ad fauces,' &c. et in eodem VI. dixit, 'Navita quos jam inde ut Stygia prospexit ab unda,' &c. Ait autem Germ. videri respectum fieri ad illam navigationem, quæ classicis auctoribus dicitur prima, quæ videlicet post sævitiam hiemis vel tempestatis, navigantibus aperitur: quam et Græci vocant πρῶτον πλοῦν, referentes ad δεύτερον. Ut autem hic pelago *fidem* dat, sic Ge. I. dixit, 'Et quando infidum remis impellere marmor.' Transferenda huc, quæ ibi. Herodotus l. VII. vocat mare δολερὸν, *dolosum.* Cerda.

70 *Lenis crepitans auster*] Duo epitheta posuit vitiose, ut diximus supra. Fecit autem hoc improprie in decem versibus. *Servius.*

Et lenis crepitans vocat auster] In codicibus aliquot antiquioribus, *lene*

crepitans: quod quidem et placeret, et erudite positum videretur, nisi *lenis* agnoscerent interpretes: quorum hæc paraphrasis: 'Nam tempus fiduciam dabat, quo et mare placidum fuerat, et flatus ita temperati, ut lenitate sua, etiam invitos hortari potuissent ad navigandum.' *Pierius.*

Auster] Quivis ventus. Nam ad Thraciam Aquilone navigatur; *lenis* autem ideo, quia superius ait, 'vix prima inceperat æstas,' et lenes venti per æstatem sunt. *Servius.*

71 *Deducunt*] Proprie, ut e contrario *subducunt*. Idem.

Deducunt] Quas miseri subduxerant. *Donatus.*

Deducunt] Proprie *deducere* est naves de terra in aquam ducere. Stat. Achill. l. IV. 'Nec non et geminas regnator Scyrius alnos, Deducit genero.' Contrarium est *subducere*: vide N. Æn. I. 551. *Emmeness.*

72 *Terræque urbesque recedunt*] Physicam rem dicit: hoc enim navigantibus videtur, quasi ab his terra discedat. Item aliter: Juno, cum vidisset Latonam a Jove adamatam, juravit eam non parituram in terris: Juppiter mutavit eam in coturnicem, quæ Græce ὄρτυξ appellatur, et monstravit ut veniret Delon, quæ illis temporibus circa omnia litora ferebatur ventis. Post partum vero Latonæ quo Dianam et Apollinem peperit, *Ortygia* dicta est, quæ ante *Delos* nominabatur: et postea *Delos*, cum eam Apollo revinxisset Gyaro et Mycone altissimis montibus. *Servius.*

Recedunt] Solventibus terræ ipsæ et portus videntur recedere. Tale illud Sen. in Troad. ex ms. quod Delrius animadvertit: 'Cum semel ventis properante remo Prenderint altum, fugietque littus:' in vulgatis legitur, *fugient*. Apte ad hanc sententiam versus Lucret. l. IV. 'Qua vehimur navi, fertur, cum stare videtur; Quæ manet in statione, ea præter creditur ire, Et fugere ad puppim colles, campique videntur, Quos agimus præter navim, velisque volamus.' Videat itaque Lector, an verba hæc Livii, l. XXIX. 'Vento secundo vehementi satis profectis celeriter conspectu terræ ablati sunt,' legi ex conjectura nostra sic debeant: 'Vento secundo vehementi satis profectis celeriter conspectu terræ ablatæ sunt.' Nam *profectis*, et *ablati* nescias, qui incongruum. Deinde magis proprie *conspectus* dicitur de hominibus, quam de terra. Itaque Poëta dicit, terras ablatas e conspectu navigantium, non ipsos e conspectu terræ. Pindaro tamen, Pyth. Od. IV. trita locutio placuit, εἰρεσία ὑπεχώρησε, *Recessit navigatio.* Cerda.

Terræque urbesque recedunt] Hanc opinionem attingit Cicero in Lucullo. eodem autem verbo utitur Ovid. Met. XI. 466. 'ubi terra recessit Longius, atque oculi nequeunt cognoscere vultus.' Pro eo idem VI. 512. 'Admotumque fretum remis, tellusque repulsa est.' *Emmeness.*

73 *Sacra mari colitur medio*] Ordo est: In mari medio Ægæo colitur tellus sacra Neptuno, Nereidum matri, id est, Doridi gratissima. Fabula autem talis est: Post vitiatam Latonam, Jupiter cum etiam ejus sororem Asteriem vitiare vellet; illa optavit a diis, ut in avem verteretur; versaque in coturnicem est. Et cum vellet maria transfretare, quod coturnicum est, adflata a Jove, et in lapidem conversa, diu sub fluctibus latuit. Postea supplicante Jovi Latona, elevata est super aquas: hæc primo Neptuno et Doridi fuit consecrata. Postea cum Juno gravidam, Pythone immisso, Latonam insequeretur, terris omnibus expulsa Latona, tandem applicante se litoribus, sorore suscepta est: et illic Dianam primo, post Apollinem peperit: qui statim occiso Pythone, ultus est matris injuriam. Sane nata Diana, parturienti Apollinem matri dicitur præbuisse obstetricis officium. Unde cum

Diana sit virgo, tamen a parturientibus invocatur: hæc namque est Diana, Juno, Proserpina. Nata igitur duo numina terram sibi naturalem errare non passa sunt, sed eam duabus insulis religaverunt. Veritas vero longe alia est: nam hæc insula, cum terræ motu laboraret, (qui fit sub terris latentibus ventis, sicut Lucanus, 'quærentem erumpere ventum Credidit') oraculo Apollinis, terræ motu caruit. Nam præcepit, ne illic mortuus sepeliretur, ut in Vulcano: et jussit quædam sacrificia fieri: postea e Mycone et Gyaro vicinis insulis populi venerunt, qui eam tenuerunt, quod etiam Virgilius latenter ostendit. Quod autem diximus Dianam, primo natam, rationis est. Nam constat primum noctem fuisse: cujus instrumentum est Luna, id est, Diana: post, diem, quem Sol efficit, qui est Apollo. Ut autem Delos primo *Ortygia* diceretur, factum est a Coturnice, quæ Græce ὄρτυξ dicitur. *Delos* autem, quia diu latuit, et postea apparuit: nam δῆλον Græci *manifestum* dicunt. Vel quod verius est, quia cum ubique Apollinis responsa obscura sint, manifesta illic dantur oracula. *Delos* autem civitas dicitur et insula. Unde interdum recipit præpositionem. *Servius.*

Sacra] Ut ostenderet vittas et laurum non esse signa lætitiæ, quæ tristitiæ Trojanorum non conveniebat, sed sacerdotii. Magna autem exempla posuit malæ bonæque amicitiæ: Polymestorem et Anium, quæ nos ad bonum hortentur, et a malo revocent. *Donatus.*

Sacra mari] Sane *sacrum* dicitur, quod rite sacratur Deo, ut ædes, aræ, simulacra, dona. Hic igitur ædium sacrarum, etsi non aperte, attamen ejusdem ritus meminit, cum de insula loqueretur, in qua præterquam ut *sacra* dixerat, id est, sacrata, gratiam quoque posuit non solum Doridi matri Nereidum, quæ traduntur deæ maris; sed Neptuno etiam addidit dominatori videlicet omnium in mari deorum. *Servius.*

Sacra mari colitur medio] Sita Delos in medio Cycladum, et veluti aliarum domina. Strabo l. x. ἐν δὲ τῷ Αἰγαίῳ μᾶλλον αὐτή τε Δῆλος, καὶ αἱ περὶ αὐτὴν Κυκλάδες: *In Ægæo magis Delos eminet, circumstant illam Cyclades.* Plin. IV. 12. 'Ipsaque longe clarissima Cycladum media, templo Apollinis, et mercatu celebrata Delos.' Solin. cap. 17. 'Cyclades in orbem circa Delum sitæ sunt.' *Cerda.*

Tellus] Major dignitas est *tellus*, quam si dixisset *insula*. Servius.

74 *Nereidum matri*] Doridi, quinquaginta Nympharum matri, conjugi Nerei. *Idem.*

Neptuno Ægæo] Quia in Ægæo mari hæc insula posita est. Sane inter Hellespontum et Adriaticum mare, omne illud *Ægæum* appellatur; quod nomen a patre Thesei Ægæo rege Atheniensium traxit, qui in mare se præcipitavit, sperans mortem filii. Cum enim in labyrintho Minotaurus esset inclusus, et quotannis ex nobilitate Atheniensium septem pueri vel puellæ ad vescendum Minotauro mitterentur, tandem dolor Theseum subiit. Profectus itaque est ad Minotaurum perimendum, placuitque cum patre, ut si illud monstrum vicisset, vela candida navibus daret; si forte a Minotauro fuisset oppressus, navigium cum atris velis rediret. Sed cum extinxisset Minotaurum, oblitus non cum candidis, sed cum nigris velis reverti cœpit; et patri in specula constituto, triste sui interitus signum dedit, qui extinctum filium credens se præcipitavit in mare, unde *Ægæum* pelagus appellatum est. *Idem.*

Nereidum matri, et Neptuno Ægæo] Ut missas faciam varias multorum lectiones et sententias in hoc versu, quum alii *Neptunio* legendum velint, alii *Ægæo*, ut in codice Longobar-

dico est, *Neptuno Ægæo* absque synalœpha, veluti etiam *matri et* ad Græcorum imitationem posita non inerudite docti omnes arbitrantur. *Pier.*

75 *Pius arcitenens*] Apollo est. Bene *pius*, aut qui ultus est matrem de Tityone, de Niobe, de Pythone: aut quia patriam stabilivit errantem. Legitur et *prius*. Servius.

Pius] Antiqui aliquot codices, *prius* legunt: ut sit *prius errantem*. Sed magis placet *pius*, ut ostendat Apollinem eo beneficio insulam promeruisse, ob officium matris suæ toto orbe erranti præstitum: cujusmodi pietas filium addeceat. *Pierius.*

Arcitenens] Sic dictus Apollo ab arcu. Nævius l. II. Belli Punici, 'Deinde pollens sagittis inclytus Arcitenens, Sanctusque Delphis prognatus Pythius Apollo.' Hostilius l. II. Belli Histrici: 'invictus Apollo, Arcitenens, Latonius.' Accius in Astyanacte: 'Utinam unicam mihi antistitam Arcitenens suam tuetur.' Homero κλυτότοξος dicitur, *arcu inclytus:* et τοξοφόρος: sic et Diana *Dea Arcitenens* ab Accio dicitur, hoc versu: 'Quod utinam me suis Arcitenens telis mactasset Dea.' *Cerda.*

Oras et litora circum Errantem] Hujus aut fabulæ aut historiæ plures meminerunt: unum tantum adducam. Plin. Hist. IV. 12. 'Ipsaque longe clarissima, Cycladum media, templo Apollinis, et mercatu celebrata Delos, quæ diu fluctuata, ut proditur, sola motum terræ non sensit ad M. Varronis ætatem.' Adi Strabonem, qui Geogr. l. x. eadem narrat ex Pindaro. Inde dicta et Delos. *Idem.*

76 *Gyaro Myconoque revinxit*] Quidam per historiam dictum putant, nam inter Myconum et Gyarum, Syrum unam de Cycladibus esse dicunt: unde fuit Pherecides philosophus. Alii nullum auctorem alium esse adserunt, qui Delon ab Apolline religatam dicat. Constat enim eam ante evagare, et propter Latonæ partum restitisse. Alii hanc insulam inter Myconum et Gyarum humilem esse dicunt, ut his quasi vinculis contineatur. *Servius.*

Errantem, Gyaro celsa Myconoque revinxit] Antiqui codices plerique omnes hoc dictionum ordine versum legunt, *errantem Gyaro celsa My. q. re.* non nulli: *errantem Mycone celsa Gyaroque revinxit*. Gyaron enim, genere muliebri dici, auctor Stephanus. Neque vero tacendum *Gyaro* nomen aptoton esse Probo Grammatico, *Hæc Gyaro, hujus Gyaro* declinanti. Cujusmodi esse etiam *Celeno* tradit. Illud sane scitu dignum, quod Antigonus Caristius esse in ea insula mures tradit, qui ferrum abrodant. Pro *Mycone* autem *Mycono* passim in veteribus exemplaribus inveni, ita quidem Græce scribitur, καὶ μυκόνος λέγεται μία τῶν κυκλάδων. Et eo casu quippe in *os* finitum nomen apud Strabonem et Thucydidem reperitur. Quod vero Gigantes illos, quos postremo Hercules confecerit, in ea positos fabulantur, ut apud Strabonem libro x. legere est, animadvertendum est codices etiam Græcos variare. In aliquibus enim legitur, τῶν γιγάντων τοὺς ὑστάτους, quod nimirum postremos significaret. Sed in aliquot aliis τοὺς ὑγιεστάτους legas, hoc est, validissimos. Unde forte sit proverbio locus, *Omnia sub unam Myconum*, quum superfuisse adhuc aliquid longe difficilius ad expugnandum innuamus: vel id denique confectum esse, quod se nostris conatibus difficillimum objecisset. Neque vero hæc a me dicuntur, ut alterius cujuspiam sententiam improbem, sed quia non temere scriptum crediderim validissimos Gigantum in ea positos. *Pier.*

Gyaro celsa] Gyarus hic *celsa* dicitur, ut apud Juvenal. Sat. x. 170. scopuli ejus celebrantur, intra quos exules, qui alicujus rei erant, consenescebant. Inde idem Sat. I. 73.

iquid brevibus Gyaris aut ignum.' Et Sat. XIII. 246. tietur carceris uncum, Aut mei rupem scopulosque fre- Exulibus magnis.' Ob pau- nobilis, teste Strabone l. x. n Deli descriptionem inve- enim tributi nomine centum imperare ausus est legatus λυπροτάτη sterilissima om- eo mari insularum fuit, una dibus, de quibus videndus '. *Emmeness.*

que revinxit] Apud Stepha- trabonem μυκόνος, l. x. Mo- *nos*, et una ex Cycladibus vulgo *Micoli*. 15. mill. pass. elo. *Humilem* illam nomi- . Metam. VII. 463. respectu s Deli: ubi *Myconon* legen- it Nob. Heinsius, et adstruit roid. XXI. 81. et quæ alli- llum fuisse testantur duabus Iycono et Gyaro, illic vide. isse ob calvitiem Myconios, abo. *Emmeness.*

it] Putant autem retraxit.

dedit] A vicinis scilicet *Idem.*

m] 'Ακίνητον. Herodotus in le oraculum narrat, Κινήσω , ἀκίνητόν περ ἐοῦσαν: *Move- , quamvis jam immotam.* Cal- in hymno ad Delum eam *ντον, immutabilem.* quia vide- *τος καὶ ἄσειστος*, ut ait inter- *ota, inconcussa.* Addit idem , καὶ Θουκυδίδης σεισμὸν γενό- *γαν* βουλόμενος ἐξηγήσασθαι, τοσοῦτον ἦν μέγας, ὥστε τὴν *λον* σεισθῆναι: *Thucydides s magnum terræ motum, ait, m fuisse, ut quati quoque po- los.* De eadem Delo, con- rbo ἐκινήθη dixit Herodotus motu. Aristides oratione m ἀμφιῤῥύταν, quasi circum- id hoc Poëta *errantem*. Idem oratione in Asclepiadas, Δῆλον φερομένην. *Cerda.*

Immotamque coli dedit] Quæ erra- verat ante, fixa fuit loco stabili. Locum adde Statii, qui Achill. l. II. fere simili modo de Creta: 'te longus honos, æternaque cingent Templa, nec instabili fama superabere Delo, Et ventis, et sacra fretis, interque vadosas Cycladas, Ægææ frangunt ubi saxa procellæ, Nereidum tran- quilla domus,' &c. De Delo Latonia, quæ Servius habet Ge. III. 6. adi: quomodo incolis frequentata fuit, ex- pedit Strabo l. x. *Emmeness.*

Contemnere ventos] Propter terræ motum. *Servius.*

79 *Egressi*] Sunt antiqui codices in quibus, *eggressi*, *g* litera geminata scriptum invenias: quod verbi com- positio sit ab *extra* et *gradior*, non ab *e* et *gradior*: ideoque sit ea litera geminanda, ut ex compositæ dictio- nis singulis partibus aliquid appa- reat: *e* quippe et *c*, quod in *x* duplici litera latitabat *ecgressi*. Inde *c* ob cognationem in *g* abeunte *eggressi*. Ita olim *Exfatus*, mox *ecfatus*, tactum a Ter. Scauro: et omnium denique usu *effatus* receptum. *Pierius.*

Apollinis urbem] Delon: et est de- finitio. Ejusdem nominis et urbs, et insula *Delos* dicitur. *Servius.*

80 *Rex Anius*] Anius autem rex Deli, Apollinis sacerdos, cum trium filiarum esset parens, ne unius tan- tum Dei esset tutus auxilio, filias numini Liberi patris devovit, qui pa- rem ei gratiam reddens, effecit, ut quidquid una adtigisset verteretur in fruges, altera in vinum, tertia in oleum. Id cum comperisset Agamem- non dux Argivorum, cum mille navi- bus oppugnaturus iret Trojam; misit, qui eas accerserent, ut posset alere Græciæ exercitum: quæ cum vinctæ tenerentur, invocaverunt Liberum patrem, quas ille in columbas vertit, et ita vincula fecit effugere: unde hodieque Deli columbas violare ne- fas est. Hunc tamen Anium, Palæfa-

tus etiam propinquum tradit Anchisæ. Alii dicunt hujus Anii filiam occulte ab Ænea stupratam, edidisse filium nomine Anium. *Idem.*

Rex et sacerdos] Hic Anius, Apollinis filius, rex Deli et sacerdos fuit, qui habuit filium Andron nomine: unde *Andros* insula appellata est, ad quem Anchises ante Troicum bellum consultum venerat; an Salàminam peteret comes Priamo; unde et agnoscitur. Sane majorum hæc erat consuetudo, ut rex esset etiam sacerdos, vel pontifex. Unde hodieque imperatores, dicimus *pontifices.* Idem.

Rex Anius, rex et sacerdos] Olim Reges etiam sacerdotes erant: ut docent Plutarchus et Plato in Polit. Et sacerdotium pontificatus Maximi in gente Julia multis sæculis perduravit. De hoc *Anio* Apollinis F. Cælius VII. 15. et Turneb. IV. 22. *Taub.*

Rex Anius, rex idem, &c.] De hoc Ovid. Metam. XIII. 630. et seqq. Quod reges et sacerdotio functi sint, discas ex Livio I. 20. Justino XXXVI. 2. ad quem locum consule Bernegg. Hæc sacra Apollinis non tantum culta in Delo, sed inde ad alias nationes pervenerunt, ut Mela III. 5. *Emmen.*

81 *Vittis et lauro*] *Vittæ*, sacerdotis sunt: *laurus* vero etiam imperatoris victoris. *Servius.*

Occurrit] Magna benevolentia, ut rex et sacerdos non expectaverit peregrinos ad se venire, sed ultro occurrerit. *Donatus.*

82 *Anchisen amicum*] Κατὰ τὸ σιωπώμενον intelligimus: nam quomodo fuerint amici, palam poëta non dicit. *Servius.*

Veterem amicum] Quasi dicat: illum talem tunc habuit amicum, qualem habebat, stante Trojanorum felicitate: neque secutus est fortunam, ut Polymestor, et tantum habuit amicum, quantus fuit, non quantus veniebat. *Donatus.*

Occurrit: veterem Anchisen agnoscit amicum] In antiquissimo codice *obcurrit* præpositione incolumi scriptum est, quod improbat Scaurus. Eodem modo, *adgnoscit:* quamvis in Mediceo, et in plerisque aliis *adgnovit* præterito tempore positum est, quæ quodammodo redditio causæ videtur esse, cur occurrerit. Sane præteritum *agnovit* hoc loco Pontanus etiam agnovisse videtur. *Pierius.*

Occurrit] Vetustissimi codicis fide hic legendum monet Dausquius *obcurrit, &c.* Emmen.

83 *Hospitio*] Licet Probus quærit, quid sit *Jungimus hospitio dextras;* tamen casus *septimus* est, id est, jure hospitalitatis. Nam ad hospitium non potest intelligi, quia jam amicus fuit; aut sicut quidam tradunt, *jungimus dextras, et hospitio tecta subimus.* Servius.

84 *Templa Dei*] Hoc juxta augurii genus, quot *staticum* dicitur, retulit, in quo considerantur, quo in loco auguria peragi debeant. Nam ideo ait, 'Templa dei saxo venerabar structa vetusto,' et subjunxit, 'Quove ire jubes.' Et exinde, 'Da, pater, augurium.' Sane quæritur cur *saxum vetustum* dixerit. Sed traditur a plurimis, inter quos etiam Epafus, vir peritissimus, refert, Delphis quodam tempore evenisse, ut templum religiosum ante et intactum, spoliatum incensumque sit; ac post multas Corinthii urbes singulasque proximas terræ motu haustas; Delon neque antea, neque postea hoc incommodo vexatam, sicut Tuthrodes: quod etiam Cicero in prætura Verrinarum ita ait: 'Tantaque vis hujus religionis est et semper fuit, ut ne Persæ quidem cum bellum totum Asiæ diis hominibusque indixissent, et mille navium classem Delum appulissent, quicquam conarentur, aut violare, aut adtingere.' Non mirum ergo, si aut ad tempora poëta respondit, aut ad pristina; utpote quod religio nunquam omnino vexata illo suo antiquo et vetusto saxo colebatur. Vel *vetusto,*

et quod *Venerabar* ait, osprecatum. *Idem.*
ubimus. Templa, &c.] Dissiti versus, nec cohærent. De C. Scalig. IV. 23. et Servius Sæpe, inquit, discontinuas legimus in Æneide: quos præcisis sensibus videamus, tor morosissimo judicio alios sustulerit, quibus illi co- quoad excogitaret atque meliores. Sicut nec illi um cæteris colligantur, in- 9. 'Sed fugite, o miseri, fu- e ab litore funem Rumpite.' Nam qualis,' &c. Atquin illo non est fugiendum. Certe intercedebant. *Taubmann.*
tusto] Cur templum *vetusto* etum dixerit, disputat Ma- turn. III. 6. et Servius Da- nt qui templum vetus inter- r: sunt, qui religiosum. *Id.*
bar] In plerisque codicibus *veneramur* numero plurium Sed multi supra *bar* ulti- abam *mur* notatum habent, variandæ lectionis caussa, raphraseos. Quippe ut *Ve*- ro *Venerabamur* positum in- quia verba reliqua eadem pe- atenta, sunt in pluralitatis *jungimus, subimus.* Sed enim sequuntur preces, in persona ncupatæ, mihi non displicet, , unitatis numero. Nam VI. reliquis hoc vel illud pro- as, 'Pius Æneas arces qui- Apollo Præsidet, horrendæ- ul secreta Sibyllæ, Antrum petit.' Quod vero saxum ve- ppellavit, id redigit in me- mihi, quod apud M. Tullium nis legere est: ubi de hac quitur, et Apollinis templo. im tanta apud eos ejus fani que antiquitas, ut in eo loco pollinem natum esse arbi- *Pierius.*
propriam] *Da*, dic, indica; Apollo enim non dandi, sed dicendi habet potestatem. Quæritur etiam cur Æneas cum Delum venisset, nullis prius hostiis cæsis, statim a precibus cœperit: quia tradunt multi, inter quos et Varro, esse aras tam Apollinis, quam filii ejus, non tantum Deli, sed in plurimis locis, apud quas hostiæ non cædantur; sed consuetudo sit deum solemni tantum prece venerari. Quod autem ait, Neptuno et Apollini tauris postea sacrificatum, apud alias aras hoc factum accipi oportet. *Servius.*

Propriam] Perpetuam, stabilem, firmam; ut, 'Propriamque dicabo.' Et bene post experimentum male conditæ civitatis, perpetuas postulat sedes. *Idem.*

Propriam] Nam incerti hactenus vagabantur, ut, 'Incerti quo fata ferant, ubi sistere detur.' Est autem precatio brevis, et quæ omnia contineat: nam petit et movet commiserationem. *Donatus.*

Thymbræe] *Thymbræus* Apollo dicitur a loco, Trojæ vicino, pleno Thymbra, quæ *Satureja* dicitur; et bene Deli positus, *Thymbræum* appellat, quem in Troja adsueverat colere in agro, in quo ejus et nemus est, et templum: ubi a Paride Achilles occisus est: unde fingitur manu Apollinis vulneratus. Ergo *Thymbræus*, ut *Delius*: nam numina a locis frequenter nomen accipiunt. Alii *Tymbram* locum in Delo consecratum Apollini tradunt. Sane quia Græce τύμβρη facit: in derivatione η in diphthongum mutat: ut αἴτνη, Ætnæus, δίρκη, Dircæus. *Servius.*

Thymbræe] Apollo Thymbræus in campo erat Trojano. Strabo Geograph. l. XIII. *ἔστι τὸ πεδίον ἡ Θύμβρα, καὶ δι' αὐτοῦ ῥέων ποταμὸς Θύμβριος, ἐμβάλλων εἰς τὸν Σκάμανδρον κατὰ τοῦ Θυμβραίου Ἀπόλλωνος ἱερόν*: *campus est Thymbra, quem Thymbrius fluvius interfluit, emittens se in Scamandrum, ad Apollinis Thymbræi templum.* Papinius

quoque sic ad Apollinem: 'Seu Trojam Thymbræus habes.' *Cerda.*

Domum] Familiam: ut, 'Domus tenet a quo Sergia nomen.' *Servius.*

Da mœnia fessis] Lucan. l. I. 'Quæ sedes erit emeritis, quæ rura dabuntur, Quæ noster veteranus aret, quæ mœnia fessis?' Ubi Budæus *fessis*, τοῦ στρατεύειν πεπαυμένοις exponit. *Taub.*

86 *Mansuram*] Perpetuam. Duo petit, et urbem et perpetuitatem. *Mansuram* autem ideo, vel propter Trojam, vel propter eam quam in Thracia condidit. *Servius.*

Serva altera] Non quia prima servavit: sed quia servare voluit, ut Homerus dicit. *Idem.*

Serva altera Trojæ Pergama] Censet Salmas. exercit. Plin. p. 289. eandem esse loquendi formulam ac *altera Salamis, altera Tingi*, de qua Mela II. 6. ad discrimen pervetustæ urbis Tingi, de qua I. 5. quam lectionem speciosam quidem, sed veram non esse asserit Isaacus Vossius ad Pomponium p. 197. *Emmeness.*

87 *Achillei*] Sic veteres declinabant. *Servius.*

88 *Quem sequimur*] Quia Cadmus oraculo Apollinis bovem secutus, in Hyanthe Bœotiam condidit. Veteres enim oraculis signa, quibus civitatem conderent, accipiebant. *Idem.*

Quem sequimur] Notavit Brissonius Form. l. I. his duobus versibus contineri formulas quasdam augurum, qui plane optabant, petebantque a Diis, certa sibi, et clara, et prospera e cœlo signa dari: advocatque Dionysium l. II. et Livium l. I. ille enim Romulum infert deprecantem Jovem, Deosque alios, quos duces sibi fecerat coloniæ deducendæ, ut, si volentibus ipsis, urbem ipse moderaturus esset, σημεῖα οὐράνια φανῆναι καλὰ, *prospera signa e cœlo apparerent:* hic autem augurem sic auspicantem inducit: 'Juppiter pater, si fas est, hunc Numam Pompilium, cujus ego caput teneo, Regem Romæ esse, ut tua signa nobis certa ac clara sint inter eos fines, quos feci.' Ex eodem ritu in l. IV. dixit Virgilius: 'Adsis, o placidusque juves, et sidera cœlo Dextra feras.' *Cerda.*

89 *Da, pater*] *Pater* religionis, ut supra diximus, nomen est. Nam et hominibus datur: ut, 'Inde toro pater Æneas:' et montibus, ut, 'pater Apenninus:' et fluminibus, ut, 'Tybri pater:' numinibus etiam, ut, 'Quidve, pater Neptune, paras:' item, 'Ipse pater Danais animos viresque secundas Sufficit.' Item, 'Odit et ipse pater Pluton.' *Servius.*

Da] Id est, ostende. *Donatus.*

Da, pater, augurium] Paterno animo infunde animis nostris aperta et perspicua oracula. Usus est autem imperativo *da* et *illabere*, quod est deprecantis ex fiducia Apollinem, qui Trojanis favebat. *Idem.*

Augurium] Modo oraculum: sed usurpative. *Augurium* enim est, exquisita deorum voluntas per consultationem avium aut signorum; quod tunc peti debet, cum id, quod animo agitamus, per augurium a diis volumus impetratum; ut in hoc loco Æneas, postquam omnia, quæ volvebat animo, petit, ait, '*Da, pater, augurium*:' et est species ista augurii, quæ *legum dictio* appellatur: *legum dictio* autem est, cum condictio ipsius augurii certa nuncupatione verborum dicitur, quali conditione augurium peracturus sit: quod hic facit exsequens formas petitionis versibus supradictis; tunc enim quasi legitimo jure legem adscribit, 'Da, pater, augurium.' *Serv.*

Animis illabere nostris] Quia Apollinis responsa semper obscura sunt, vera tamen. Unde cum intelligentia oraculum postulat. *Idem.*

90 *Tremere omnia*] In consequentibus quid sit *omnia* docuit, dicendo, *Liminaque laurusque dei:* et hoc augurium juxta auguralem disciplinam dictum est, quod appellatur *tripudium sonubium*, id est, a sono: ad quod

t, si arbor sponte radicibus si terra tremat, quod hic factum ostendit, antequam vina responsa perciperet. *Id.*

repente] Stoicos et Academicos is est, qui dicunt ea, quæ conuram sunt, non fieri, sed fieri Unde magica ars est exclusa sicut Plinius Secundus docet rali historia. *Idem.*

re omnia visa repente] Hæc præsentem esse indicio erant. vera reddebantur Oracula; o absente, falsa. De quo . IV. 22. Lucan. l. v. de Phœ- 'non rupta trementi Verba ec vox antri complere capacis ns spacium, nulloque horrore m Excussæ laurus, immotaque templi, Securumque (astano fragore terrens) nemus ve credere Phœbo Prodiderant.' item augurium appellabatur m *sonubium*, a sono, &c. de v. Daniel. *Taubmann.*

iminaque] *Que* brevis, est pro osita; quæ hac ratione defenant: quia omnia monosyllaba n non pertinent, et his licenter mamus: aut certe, quia omne id est, particula, quæ sui suba non habet, membrum putaerioris orationis; quod si est, ie, quasi una pars orationis potest *que*, finalitatis ratione, duci vel corripi. *Servius.*

aque dei] Aut ideo singulariter, Delo insula laurus Apollini ata est; aut lucum dicit; aut dditur Latonam, duas Laurus am, Dianam et Apollinem . Fabula sane de Lauro talis aphnis Penei, vel, ut alii diatonis filia, ab Apolline adaat: a qua cum precibus et is non potuisset Apollo, ut concumberet, impetrare; vim ere conatus est, cumque eam retur, et illa fugiens defecisnata, terræ imploravit auxilium, quam terra hiatu facto recepit, et pro ea arborem edidit, quæ Græce nomen suum retinuit, Latine *Laurus* dicitur; sed Apollo eam etiam mutatam ita dilexit, ut adscriberet efficeretque, ut propter virginitatem servatam semper vireret. *Idem.*

Liminaque laurusque dei] Illud ego sane præteriturus eram inveniri codices manu scriptos, in quibus *leimina* per *ei* prima syllaba scriptum sit: et ita alibi, ut in XI. *leimen erat:* nisi Probus Grammaticus interpellasset, nomina esse dicens, quæ plenitudinem patiuntur, hoc est, quæ *e* littera plus scribantur: ut puta, *limen*, *leimen*. In Carisii sane codice, quem lectitavi, ubi ex C. Julii Ro. sententia, *laurus* hoc loco numero multitudinis positum asseritur, animadverti *numinaque laurusque* citatum esse, non *limina:* quod quidem memoriæ lapsu factum crediderim a librario, donec quid magis fide dignum invenero: quum *limina* castior omnino lectio videatur, quam tot veteres codd. ostendant, Quintilianus agnoscat, et Val. Probus octavum positionis modum observet in *Liminaque laurusque Dei*, sicuti septimum in eo versu: 'Omnia vincit amor, et nos cedamus amori.' *Pierius.*

Tremere omnia, &c. Liminaque laurusque dei] Locus debetur Callimacho, qui sic in hymno Apoll. vs. 1. Οἷον ὁ τῷ 'πόλλωνος ἐσείσατο δάφνινος ὅρπηξ, Οἷα δ' ὅλον τὸ μέλαθρον: ad quem locum Vulcanium adhibe. *Emmen.*

Moveri] Quia opinio est sub adventu deorum moveri templa. *Serv.*

92 *Mons*] Cynthus. Unde *Cynthius* Apollo. *Idem.*

Cortina] Locus unde oraculum datur. Dicitur autem *cortina*, vel quod Apollinis tripos corio Pythonis tectus est: vel quod certa illinc responsa funduntur, quasi *certina*, vel (quod est verius) quod cor illic vatis tenetur, Nam caverna quidem in templo Apollinis fuit, ad quam Phœbas

rapta vaticinabatur; ut Lucan. ostendit. Alii *cortinam* quasi *ortinam* tradunt; quod inde vox oriatur. *Id.*

Cortina] In explicando hoc loco insistam vestigiis viri docti Gifan. in Coll. ad Lucret. Tripus erat vas ingens, tripodem tegebat cortina, quæ nihil aliud, quam integumentum et operculum tripodis; huc ascendebat Pythia, editura oraculum, quæ ideo dicebatur loqui ex tripode. Aperit hoc Prudentius Poëta: 'Delphica damnatis jacuerunt sortibus antra: Non tripodas cortina tegit, non spumat anhelus Fata Sibyllinis fanaticus edita libris.' Hanc laminam, seu cortinam impositam tripodi, Græci ὅλμον vocant, teste Polluce l. x. Græca signata ad rem sunt: τοῦ Δελφικοῦ τρίποδος τὸ ἐπίθημα, ᾧ ἐγκάθηται ὁ προφήτης, ὅλμος καλεῖται: *Delphici tripodis tegumentum, cui vates insidet, holmos dicitur.* Itaque cortina Prudentii, et ὅλμος, idem. Hinc lux ad Plin. XXXIV. 3. 'ex ære factitavere et cortinas tripodum nomine Delphicas, quoniam donis maxime Apollinis Delphici dicabantur:' ubi qui per *cortinas* capiunt pelves, non ita probe. *Cerda.*

Reclusis] Nunc apertis: alias denuo clusis. *Servius.*

93 *Submissi*] Utrum corpore an anima? an quia supplices rogamus, an quod verum est, *inclinati?* Et sciendum pro qualitate numinum, orantes interdum ima, interdum summa respicere. Nam potestates aliæ cœlestes sunt, aliæ terrenæ, aliæ permixtæ. Unde nunc Apollinem deprecantes, terram petunt. Ipse enim est et Sol, et Liber pater, qui inferos petiit: ut Horat. 'Te vidit insomnis Cerberus.' *Idem.*

Petimus terram] Bene ergo terram petunt, unde ad eos responsa perveniunt: et quia Apollo etiam inferis notus est. *Idem.*

Submissi petimus terram] Imitatur phrasim Lucretianam l. I. 'Muta metu, terram genibus submissa petebat.' Et l. III. 'insequitur languor, terræque petitus.' Notat Turn. ex Diomede et Varrone, dictum ab Ennio 'terram pinsere,' de eo, qui in genua cadit, eisque terram petit: quod Homero dictum ἕλε γαῖαν ἀγοστῷ. *Cerda.*

Ad auris] Codices antiqui omnes ii, qui *aures* admittunt, *auris* per i scribunt ex Velii sententia. Sed sunt etiam vetera quædam exemplaria, in quibus *ad aures* scriptum invenitur: quod quidem non ita placet. *Pierius.*

94 *Dardanidæ*] Ut diximus, obscura quidem, sed vera sunt omnia. Nam dicendo *Dardanidæ*, ostendit Italiam, unde Dardanus fuit: quod si Cretam significaret, *Teucriadæ* diceret. *Serv.*

Duri] Vel futurum ostendit laborem: vel eorum arguit insipientiam, qui intellecturi non fuerant. *Idem.*

Stirpe] Hoc verbo, Trojanis factus est terror. Sane *stirps*, genere fœminino *originem* significat: ut, 'Heu stirpem invisam.' Masculino, *arborem*: ut, 'Sed stirpem Teucri nullo discrimine sacrum.' Sed Horatius contra regulam nititur: ut, 'Stirpesque raptas et specus et domus.' *Serv.*

A stirpe] In codicibus aliquot antiquis legere est, *de stirpe*: sed *a stirpe* jam omnes recipiunt. *Pierius.*

A stirpe parentum] Libet hic verba Caji adducere J. C. explicantis, quid intelligatur hac voce *Parentes*, in L. appellatione parentis, de verborum et rerum significatione: 'Parentis appellatione non tantum pater, sed etiam avus, proavus, et deinceps omnes superiores continentur,' etc. Recte itaque Poëta de superioribus Æneæ, et longe remotis ab ejus ævo, dixit, *parentes.* Dardanus enim longe ultra tritavum erat: et l. V. Acestes dicitur fuisse 'veterum non immemor ille parentum.' Quo loci Trojani omnes intelliguntur. *Cerda.*

95 *Prima tellus*] Italia, unde Dar-

enit. Teucer enim de Creta nit. *Servius.*

s *tellus*] Turneb. Ad. vii. 9. mus.

e *læto*] Quod est Italiæ pro- ut alibi, 'atque ubere glebæ.'

latrem] *Matrem* autem, *terram* significat. Tractum autem historia: nam Brutus et filii ii, cum oraculum Delphici is peterent; responsum est, perium fore, qui primus ma- eversus oscularetur: quod so- tus agnoscens, de navi egres- nulans casum, osculatus est : unde et potitus imperio est.

uam matrem] Uno verbo Euri- αλαιομάτορα dixit, id est, ter- Ita Lucret. l. ii. 'Humorum mater quum terra recepit, rit fruges, &c. Quapropter maternum nomen adepta est.' it autem Italiam, unde Darda- ctor gentis Trojanæ, primum idem commigravit. Teucer Creta post venit. Videmus m quantum errorem unius ver- gentia Anchisen ex affectu et peregrinationis Oraculum in- antem conjecerit. De quo Macrob. vii. 7. in somn. Sci- *Taubmann.*

irite] Dicens *exquirite*, osten- cultatem. *Servius.*

lic] Pro *illic.* Idem.

s Æneæ] Ad illud respicit, opriam, Thymbræe, domum.'

ati natorum] Propter illud, tram urbem.' Nam oraculum ad petita respondet. Sane sus Homeri est, quem et ipse sustulit. Item, Orpheus de Apollinis Hyperborei. Mire sequenti versu hoc ostendit; , 'Hæc Phœbus.' *Idem.*

natorum] Idem quod Ovid. . xiii. 624. 'Nec tamen ever- sam Trojæ cum mœnibus esse Spem quoque fata sinunt.' Ea adi, quæ de posteris Æneæ notata Æn. i. 278. *Emmeness.*

99 *Tumultu*] Quia dixit, *Exquirite.* Servius.

100 *Lætitia*] Propter promissam imperii æternitatem: finis enim au- spicii in demonstratione comprehen- sus, dedit petentibus lætitiæ optan- dam gratulationem. *Idem.*

Cuncti, quæ sint ea mœnia, quærunt] Post ejusmodi responsum, quo solum continebatur incertum, ut constaret, quæ esset illa regio, ad quam tendere deberent: læti quidem fuerunt om- nes, quod optata cognovissent; sed universi quærebant nomen loci. An- tiqua enim memoria fuit, quam poste- rioris ævi homines ignorabant: quam cum nemo nosset, Anchises, qui longe cæteris scientia et annis præstabat, revoluta priscorum familia, exposi- tionem responsi audacter est ingres- sus. *Donatus.*

101 *Vocet*] Aut revocet, aut hor- tetur. *Servius.*

102 *Monumenta virorum*] Historias. *Idem.*

103 *Spes discite vestras*] Aut quasi senex loquitur: aut quia (ut supra diximus) scit se esse moriturum. Ubique enim sciens futurorum indu- citur. *Idem.*

104 *Creta*] Dardanus Jovis filius et Electræ, profectus de Corytho civitate Tusciæ, primus venit ad Tro- jam, et illic parva ædificia collocavit. Post cujus obitum Teucer venit ex Creta, et invenit Dardani socios, ha- bitantes in vallibus, qui constituit arces et mœnia. Modo ergo errat Anchises: nec respiciens adventum Dardani, oraculum Cretam significare credit. Argumentatur ex his, quæ solent ab advenis fieri. Ida, inquit, illic est; quæ in Troja ad similitudi- nem dicta: ut, 'effigiem Xanthi Tro- jamque videtis, Quam vestræ fecere manus.' Item sacrorum similitudo:

quam apud majores nefas erat perire. Unde Æneas in duodecimo, 'Sacra deosque dabo, socer arma Latinus habeto.' *Idem.*

Jovis magni] Quia illic dicitur nutritus esse: quod (ut Salustius dicit) ideo fingitur, quia 'primos Cretenses constat invenisse religionem.' Sane nati Jovis fabula hæc est: Saturnus postquam a Themide oraculo comperit a filio se posse regno depelli, natos ex Rhea uxore filios devorabat, quæ natum Jovem, pulchritudine delectata, Nymphis commendavit in monte Cretæ Dictæo: ubi eum aluerunt apes. Pro quo involutum lapidem glutiendum Saturno dedit, quem cum Saturnus, fraude cognita, vehementius quæreret, ei adhibiti sunt Curetes et Corybantes, qui tinnitu æris, id est, lusus excogitato genere, ut cum clipeis æreis inter se currerent, prohiberent audiri pueri vagitum: unde ipsi sunt Matris deum ministri: sed nonnulli eosdem *Curetes* et *Corybantes* dicunt. Ut autem fingatur Saturnus filios suos comesse, ratio hæc est: quia dicitur deus esse æternitatis et seculorum. Secula autem annos ex se natos in se revolvunt, unde Græce *κρόνος* quasi *χρόνος*, id est, *tempus*, dicitur. *Idem.*

Creta Jovis] Jovem in Creta natum, certum est: ideo Creta dicta ejus insula, et ipse *Creticus.* Minutio Felici: 'Mars Thracius, vel Juppiter Creticus, vel Juno Argiva.' A Cicerone de Nat. Deor. *Cretensis*, ut est etiam apud Lactantium I. 11. Sed sciendum, rem hanc incertam, ut pleraque fabularum. Nam Demetrius Scepsius, ut est apud Scholiastem Apollonii l. III. tradit, Phrygas Jovem apud se natum et educatum contendere cum Cretensibus et Arcadibus: ex qua fabula Delrius in Troad. Sen. lucem dat Propertio eleg. III. 1. 'Idæum Simoënta, Jovis cunabula parvi.' Lege Pausaniam in Arcadicis et Messenicis, apud quem utraque hoc genus sibi vindicant natales Jovis. *Cerda.*

Medio ponto] Potest quidem intelligi secundum Salustium, longe a continenti; sed altior est hoc loco poëtæ intuitus. Nam apud Chorographos legimus, quæ insula in quo sit mari: ut Sardinia in Africo, Delos in Ægæo: et de aliis omnibus. De Creta omnes dubitant, in quo sit mari. Nam parte Libycum, parte Ægyptium, parte Achaicum, parte Ionium respicit. Ergo *medio ponto*, ac si dici possit, *medio pontorum*: quod Latinitas non recipit. *Servius.*

Medio ponto] Homerus Odyss. XIX. *Κρήτη τις γαῖ' ἐστὶ μέσῳ ἐνὶ οἴνοπι πόντῳ*: *Creta tellus est medio in nigro ponto.* Ab Homero Aristides in Cyzicena, de eadem Creta ait, *κεῖσθαι μέσῳ ἐνὶ οἴνοπι πόντῳ.* De illa Mela II. 7. 'in medio mari ingens.' Qui legat Strabonem l. x. plane noverit, cur ea dicta esset in medio maris: numerat enim, quæ maria hinc inde alluant. *Cerda.*

Creta Jovis magni medio jacet insula ponto] Non temere quærit Servius, cur *medio ponto* dixerit Virg. Neque insulæ dubitationem solvit, dum tot maria enumerat, quæ Cretam insulam adluunt. Dicamus itaque *medio ponto*, id est, ambiguo. Hic enim est Latinitatis modus, ut ea in medio esse dicamus, quæ nulli adhuc parti sint adjudicata. Sed in Virgilianam hanc sententiam nemo proclivius ivit quam Solinus. Ait enim is: 'Pronius est Cretam dicere, quam absolvere, in quo mari jaceat. Ita enim circumflui illius Græci nomina permiscuerunt, ut dum alia aliis ingerunt, pene oblimaverint universa.' *Pierius.*

Creta Jovis, &c.] Sic Ovid. Metam. VIII. 99. 'Certe ego non patiar Jovis incunabula Creten.' Adi Callimachum in hymno Jovis. *Emmeness.*

105 *Mons Idæus ubi*] *Idæus* derivativum est pro principali: et est *Ἴδη Idæus*, ut *Αἴτνη Ætnæus.* *Servius.*

Mons Idæus ubi] Montem hunc in

...mes agnoscunt, et Virgilius xii. 'Dictamnum genitrix carpit ab Ida.' Plin. iv. 12. ...s, Cadiscus, Idæus, Dictæus, ...s.' *Cerda.*

...*is cunabula*] Nutrimenta. Nam ...sent infantes, *cunæ* vocantur. ...ater dat gloriam Trojanis, di... ...s a diis originem ducere. Unde ...Ab Jove principium generis.' ...a et de Dardano et de Teucro ...imus, quasi Jovis cives. *Serv.*

...*bula*] Occulte laudat Trojanos, ...a diis originem ducant: unde vii. 'Ab Jove principium ge... Jove Dardana pubes Gaudet Primi autem Cretenses reli... instituere, auctore Sallustio: ...tati educasse Jovem. *Taubm.*

Urbis habitant] Non dicit *qui*; ...elligimus Cretenses: aut certe ...t pro *habitantur*: ut, 'Insinuat ...

Et primo quidem centum ha...eta civitates: unde *Hecatom*...cta est: post viginti quatuor: ...t dicitur, duas, Gnoson et ...idnam. Quamvis Livius plu... ...etello expugnatas dicat. *Serv.*

...*um urbis*] Exponit quod dixit et ostendit magnitudine et ...te præcipuum regnum, ut et ..., quod dixit, 'gentis cunabula,' ponit Teucrum. *Donatus.*

...*um urbis*] Gellius xiii. 19. hic ...gendum putat *εὐφωνίας* causa, ...*is*. Cretæ descriptionem ac...m tradit Mela ii. 7. 'Super eas medio mari ingens, et centum ...um urbibus habitata Crete.' ...Homero Iliad. ii. 649. Κρήτη ...πολις. Horat. Od. iii. 27. ...imul centum tetigit potentem ...is Creten.' Et Epod. xix. 'Cre...ntum urbibus nobilem.' Sed ...insula curæ Meursii testantur ...s. *Emmeness.*

...*rima regna*] Hic decipitur, quia 'Ubere glebæ.' *Servius.*

...*rima regna*] Ad hoc pertinent hæc Solini c. 16. 'Nonnulli etiam a temperie cœli μακαρόνησον appellatam prodiderunt; est vero μακαρόνησος felix ac beata insula.' Et hæc item Plinii xxv. 1. loquentis de dictamno: 'procedente persuasione illa, quicquid in Creta nascitur, infinito præstare ceteris ejusdem generis alibi genitis.' Facile in hanc opinionem venerit, qui legerit Strabon. l. x. Homerus Odyss. xix. καλὴ καὶ πίειρα, *pulchra et pinguis*. Cerda.

107 *Maximus unde pater*] Fallitur: Nam antiquior dicitur Dardanus. Alii *maximus*, *antiquissimus* tradunt; per *patris* autem appellationem, majorum cognationem ostendit. *Servius.*

Maximus] Ubi deest nomen consanguinitatis, dicimus *majores* et *patres*. Ergo *maximus*, est pater ipsorum majorum. *Donatus.*

Si rite audita recordor] Bene dubitatione excusat errorem. *Servius.*

Rite] Bene advertit Passerat. hac voce signari hic ordinem, ut in Catull. 'Manes carpebant rite laborem.' et in Horat. 'Rite crescentem face Noctilucam.' In quibus locis frustra ad religionem confugias. *Cerda.*

108 *Teucrus*] De hoc fabula duplex est, nam et de parentibus ejus dupliciter traditur. Alii enim Curetis et Idææ nymphæ. Alii, inter quos et Trogus, Scamandri filium tradunt, qui Scamander, cum Creta frugum inopia laboraret, cum parte tertia populi ad exteras sedes quærendas profectus est, ab Apolline monitus, ibi eum habiturum sedes, ubi noctu a terrigenis oppugnatus esset. Cum ad Phrygiam venisset et castra posuisset, noctu mures arcuum nervos et labramenta armorum adroserunt. Scamander hos interpretatus hostes esse terrigenas, in Idæ montis radicibus ædificia collocavit; qui cum adversus Bebrycas finitimos bellum gereret, victor in Xantho flumine lapsus non comparuit: qui post a Cretensibus in honorem regis sui, *Scamander* appellatus est, filioque ejus Teucro regnum tra-

ditum, qui cives e suo nomine *Teucros* appellavit, qui post a rege Troo *Trojani* dicti sunt, et templum Apollini constituit, quem *Sminthium* appellavit. Cretenses enim murem *Sminthicem* dicunt. Alii non Scamandrum, sed Teucrum ipsum sub conditione supradicti oraculi profectum Creta dicunt, et civitatem et templum condidisse, et *Sminthos* mures vocari a Phrigibus. Tradunt præterea nonnulli Dardanum, a Teucro in Phrigia inventum, filiam suam ei sociasse, et Dardanum populares suos socero cognomines fecisse. Quidam Teucrum Dardani filiam uxorem duxisse tradunt, et ideo *Teucros* appellatos: *Trojanos* autem a Troo Rege. *Servius.*

Teucrus] Promiscue *Teucer* et *Teucrus* dici docet Charis. Gramm. l. I. *Emmeness.*

Rhœteas] Rhœteum promontorium Troados, licet alii *Rhetias* legunt, propter Rhetiam Rhitonis filiam. Et amat Virgilius declinationes Græcas, salva regulæ reverentia, in Latinas convertere, *ει* Græcam diphthongum in *e* longum mutans: ut Αἰνείας *Æneas*, Μήδεια *Medea*, Ῥοιτεῖον *Rhœteum*. Serv.

Teucrus Rhœteas primum est advectus ad oras] In codicibus aliquot antiquis, *Teucros* idiomate Græco scriptum est, in Longobardico *Teucer*. Sed enim Sosipater Car. ex Aurelii sententia, nomina, quæ apud Græcos aut per *ρος*, aut per *τρος*, aut per *δρος*, aut per *κρος*, efferuntur, ea omnia, omissa Græca extremitate, per *er* apud nos efferri, et per secundam declinationem declinari docet: ut, ἀγρὸς, ager agri: ἀντίπατρος, Antipater Antipatri: μένανδρος, Menander Menandri: τεῦκρος, Teucer Teucri. Quanquam ait ille, Virgilius *Teucrus* et *Evandrus* extulerit. Præterea duo tantum nomina designat, quæ semper in suo statu permaneant, *Codrus* et *Congrus*: non enim dicitur *Coder*, neque *Conger*. Priscianus etiam hoc citato versu Virgilium ait *Teucrus* et *Evandrus* protulisse. Quod vero vulgata plurimum exemplaria legunt, *ad oras*, antiqui plerique codices cum Mediceo *in oras* habent. Sed etiam *ad* reperitur. *Pierius.*

Rhœteas] Rhœtei oppidi Troadis, et promontorii meminit Strabo eodem libro. Ut de oppido, Ῥοίτειον πόλις ἐπὶ λόφῳ: *Rhœteum urbs in colle sita*: et Livius l. XXXVII. 'Dardanum primum, deinde Rhœteum, utraque civitate obviam effusa, venit.' Ut de promontorio tam ipse Strabo, quam alii sæpe. *Cerda.*

109 *Optavitque*] Elegit: ut, 'Pars optare locum tecto.' *Servius.*

110 *Habitabant*] Hi sunt qui cum Dardano venerant. *Idem.*

Habitabant vallibus imis] Ad montium radices habitabant, qui cum Dardano olim venerant: quos Teucer postea Ilio et mœnibus circumsepsit. Turneb. IV. 22. et Pimpont. *Taub.*

111 *Hinc*] Id est, de Creta, unde venerat Teucer. *Servius.*

Mater cultrix Cybelæ] *Mater* proprie; *cultrix* autem *Cybeli*, id est, montis Phrygiæ, in quo colitur, a quo *Cybele* dicta est. Alii dicunt *Cybelum* sacerdotem ejus primum fuisse in Phrygia, et ab eo *Cybelen* dictum. Nonnulli *Cultrix Cybele* legunt, ut sit quasi *Cybeleia*. Alii *Cybele*, ἀπὸ τοῦ κυβιστᾷν τὴν κεφαλὴν, id est, a capitis rotatione, quod proprium est ejus sacerdotum. *Idem.*

Hinc mater Cybelæ] Ab observatione sacrorum, arguit eos esse majores suos. *Donatus.*

Hinc cultrix Cybelæ] Quia varia literarum versura totus hic versus in antiquis codicibus deluxatus est, lectio ea nonnullis magis adridet, *hinc matris cultri Cybeles*: ut adludatur ad evirandi ritus, quum præsertim sequatur ad sacrificii supplementum *Corybantiaque æra*. Alii legunt *cultrix Cybeli*: quæ scilicet Cybelum, Phrygiæ montem, incoleret, a quo Dea sit Cybele cognominata. Porro Cy-

Ti. Donatus agnoscit in XI. , in quo Cybele colebatur. Sane ṛ Phœniciæ oppidum agnoscit ianus. Κύβελλα vero oppidum Phrygiæ, et Κίβελλον sacellum, Rhea sit Cybele appellata, neon Κυβεληϊένης et Κυβελὶς, ut ler in x. Quantum vero per- d *l* literam in eo nomine nunc :em, nunc geminatam, Poëtæ id ımodo suo factitare solent, non a scriptione Phrygiæ oppidum ro Phœniciæ discernatur. Le- itaque *hinc mater cultrix Cy-* Quam lectionem Servius etiam r agnovisse. Est autem *colere*, lia significata, locum aliquem ıtia sua honorabilem reddere, loco, ‘ Posthabita coluisse Sa- :t ‘ Pallas quas condidit arces ɔlat.’ Et apud Livium, ‘ Vos, mater ac Proserpina, precor, superni infernique Di, qui rbem, hos sacratos lacus, lucos- litis.’ *Pierius.*

ṙ] Orpheus in hymnis: Μήτηρ ῶν, ἠδὲ θνητῶν ἀνθρώπων: *Mater* ı, *ac mortalium hominum.* Di- tiam, μεγάλη μήτηρ, *magna ma-* ucretius l. II. ‘ Quare magna mater, materque ferarum, Et genitrix hæc dicta est corporis Græci Pasitheam vocant, quod n esset πᾶσι θεοῖς μήτηρ, *om- leis mater.* Cerda.

ix] Achilles Statius in Catull. belem dici cultricem, id est, :em in montibus, sicut Catullus locutus, ‘ Unigenamque tuam :m montibus Idæ:’ aitque Ser- ıiena ab hoc loco comminisci.

æ] Unde dicta sit Cybele lege Syntag. IV. Sanctum Augusti- VII. Civitatis. *Idem.*

antiaque æra] *Corybantes*, dæ- ministri Matris deum. Dicti unt Dæmones, quasi δαήμονες, ım sciant. Ærea autem cym- rybantibus Iasonis filiis, qui- itum Jovis celaverunt: quos quidam *Corybantes* dictos tradunt, ἀπὸ τῆς κόρης. *Corybas* enim Proserpina, quæ κόρη dicitur Græce, sine patre natus. Alii *Corybantes* ab ære appellatos, quod apud Cyprum mons sit æris ferax, quem Cypri *corium* vocant. *Servius.*

Corybantiaque æra] Corybantes ministri fuerunt Cybeles. Hi sonitu cymbalorum sacra Deæ hujus peragebant. Inde κορυβαντιᾷν, *furere*, ac insanire, et divino furore percelli. Origo Cymbalorum hæc esse traditur. Corybantes adhibiti sunt custodes Jovis cum is infans, ne ejus vagitus audiretur patri Saturno. Minut. Felix: ‘ Quæ Jovis sacra sunt. Nutrix capella est, et avido patri subtrahitur infans, ne voretur: et Corybantum Cymbalis, ne pater audiat vagitus, tinnitus eliditur.’ Inde est, ut κορυβαντιᾷν etiam pro *vigilare* accipiant, quia hi patentibus oculis dormiebant, cum custodiebant infantem Jovem. De qua re adjungo locum Plinii XI. 37. ‘ Oculis patentibus lepores dormiunt, multique hominum, quod Corybantian Græci dicunt.’ Qui genus et nomina Corybantum volet, adeat Lilium I. Syntag. et Cæsarem Calcagninum in Dialogis, quibus titulus est, *Equitatio*, ubi late et docte; tum etiam Natalem, aliosque, qui obvii. *Cerda.*

Corybantiaque æra] Locus est de his apud Horatium od. I. 16. ‘ Non Dindymene non adytis quatit, &c. non acuta sic geminant Corybantes æra.’ Vide Lambinum, qui hic multa de Corybantibus, et Schedium de diis Germ. &c. p. 146. 147. *Emm.*

112 *Idæumque nemus*] Ut ostenderet Idæum montem, qui sit in Troja: de Cretæ Ida cognomen indeptum. *Servius.*

Fida silentia sacris] Hinc, inquit, inventum est servare sacris fidele silentium. *Idem.*

Fida silentia sacris] Ad hoc alludit illud Horatianum od. III. 2. ‘ Est et fideli tuta silentio Merces. Vetabo,

qui Cereris sacrum Vulgarit arcanæ, sub iisdem Sit trabibus,' &c. Inde eodem lib. od. 30. 'Dum Capitolium Scandet cum tacita virgine pontifex.' Sed nulla sacra, quam Cereris, silentio magis tegenda, de quibus Just. v. 1. 'Mysteria Cereris initiorum sacra, nullo magis quam silentio solemnia.' Vide Brisson. l. I. de Form. *Emmeness.*

113 *Et juncti currum dominæ subiere leones*] *Dominas* deas dicunt: ut alibi, 'Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.' Sane *dominam* proprie Matrem deum dici, Varro et cæteri adfirmant; nam et ibi Proserpinam ideo a Virgilio *dominam* appellatam, quod ipsa terra esse dicatur, sicut et Mater deum. Sane fabula talis est: Scyros civitas est, exinde fuit virgo Atalante, Schænei filia, præpotens cursu: adeo ut cum responsum accepisset, se post nuptias, ut quidam volunt, interituram, ut quidam vero, in naturam aliam commutandam, sponsos provocatos ac victos occideret. Postea Hippomenes Venerem, ut sibi in eo certamine adesset, rogavit: a qua cum accepisset de horto Hesperidum tria mala aurea, provocavit puellam ad cursum, et cum se videret posse superari, singula cœpit jacere. Tunc Atalante cupiditate colligendorum malorum retenta, superata est. Sed Hippomenes potitus victoria, cum gratiam Veneri, vel oblitus esset, vel neglexisset referre, impulsu ejus, in luco Matris deum, amoris impatientia, cum victa concubuit. Unde irata dea in leones eos convertit, et suo currui subjugavit; et præcepit, ne secum unquam leones coirent. Nam et Plinius in naturali historia dicit, leonem cum parda libenter, et pardum cum leæna concumbere. Ideo autem Mater deum curru vehi dicitur: quia ipsa est terra, quæ pendet in aëre. Ideo sustinetur rotis, quia mundus rotatur, et volubilis est. Ideo ei subjugantur leones, ut ostendatur maternam pietatem totum posse superare. Ideo Corybantes ejus ministri cum strictis gladiis esse finguntur, ut significetur omnes pro terra sua debere pugnare. Quod autem turritam gestat coronam: ostendit superpositas terræ esse civitates, quas insignitas turribus constat. Hanc eandem *Heram* appellari, hoc est, *dominam*, tradunt. Alii ipsorum leonum dominam a Virgilio dictam arbitrantur. *Servius.*

Et juncti currum, &c.] Cybele terrarum omnium Dea curru vehi dicebatur, quia mundus rotatur et volubilis est. Eidem subjugabantur leones, quia materna pietas omnia potest superare: sic Mythologici. Ovid. Fast. IV. causam reddit his versibus: 'cur huic genus acre leonum Præbeat insolitas ad juga curva jubas? Nimirum feritas quoniam mollita per illam Creditur: id curru testificata suo est.' Causam aliam adducit Macrob. Saturn. I. 21. aliam item Lucret. l. II. Historias Heliogabali apud Lampridium, Marci Antonii apud Plinium, adi ipse. *Cerda.*

Dominæ] Apta ad hunc locum verba Serv. Petri Dan. Plato Leg. E. Terram, et Patriam θεὸν δέσποιναν vocat: *Deam dominam:* quod notavit Germ. unde proprie (ait Briss. Form. l. I. Ovid. locutus est Fast. IV. 'Almonis dominam, sacraque lavit aquis.' *Cerda.*

114 *Divum ducunt*] Et necessarium posuit, et honestum. *Servius.*

Divum ducunt qua jussa, sequamur] Nam non amplius sunt incerti quo fata ferant. *Donatus.*

115 *Placemus ventos*] Non quia tunc essent asperi, sed ut deinceps illis prosperis utantur. Facit autem rem facilem a brevitate navigationis. *Idem.*

Placemus ventos] Nunquam veteres se mari committebant sine hoc munimine. Justinus l. XI. qui de Magno Alexandro: 'Priusquam ulla navis litore excederet, hostias cædit.' Alludit vero Poëta vel ad ἐμβατήρια,

aec sacra, quæ pro felici maris
a peragebantur, vel ad ἡγεμό-
erant hæc sacrificia quædam,
licui Deo persolvebantur pro
luctu itineris. Horum mentio
Xenophonte l. IV. Ἀναβ. ubi
ια fiunt Jovi, Herculi, Diis
Cerda.

sia regna] Cretensia, a Gnoso
e ejus: et est argumentum a
li. *Servius.*

Nec longo distant cursu] A Delo,
: est argumentum a facili. *Id.*

Juppiter adsit] Aut aër: ac si
, Tantummodo sit serenum: ut
us: 'Manet sub Jove frigido
r, teneræ conjugis immemor.'
ia Jupiter præest insulæ Cre-
um petebant: aut quia ventos
ros Jupiter præstat. *Idem.*

iter] Temerarium enim est pol-
liquid de futuro, cujus sumus
, nisi deus faveat. *Donatus.*

Juppiter adsit] Aut revera
er, qui Cretæ præest: aut *Jup-*
ro cælo, aut vento ponitur: ut
od. I. 'manet sub Jove frigi-
nator,' id est, sub dio: item
10. 'puro numine Juppiter,'
sereno cælo. Ita Catullus
4. pro vento: 'sive utrumque
er Simul secundus incidisset in
' *Taubmann.*

Tertia lux] Hoc quidam juxta
a auguralem positum tradunt,
ppellatur *condictio*, id est, de-
tio, cum denunciatur, ut ante
ertium quis ad inaugurandum
quod Anchises post impetra-
augurii, et Apollinis respon-
iadens in Cretam eundum, os-
condictionem in tertium diem;
nim, *Modo Juppiter adsit*, hoc
civitate dicitur. *Servius.*

ris] Quia Κρήτη, ideo *Cretæis*,
eis. *Idem.*

Meritos honores] Unicuique ap-
aurum figurate dixit: varietas
sa idem significat. Ratio enim
rum, fit pro qualitate numi-
num. Nam aut hæ immolantur, quæ
obsunt eorum muneribus: ut porcus
Cereri, quia obest frugibus: hircus
Libero, quia vitibus nocet. Aut certe
a similitudine, ut inferis nigras pe-
cudes, superis albas immolent: item
tempestati atras, candidas serenitati.
Sane hic ostendit dicendo *meritos* rite
Neptuno et Apollini tauros. *Idem.*

Meritos] Convenientes. Neptuno,
propter ingruentem navigationem:
Apollini, propter acceptum oraculum.
Donatus.

Meritos honores] Hic *honor* pro ipso
sacrificio. De hac voce et signifi-
catione disputat Heraldus animad-
vers. in Jamb. c. 5. Noster, 'Ne
qua inter sacros ignes in honore deo-
rum Hostilis facies occurrat, et omi-
na turbet.' *Emmeness.*

119 *Taurum Neptuno*] Propter fu-
turam navigationem. *Servius.*

Taurum Neptuno] Brissonius etiam
ex Plutarchi Symposio ostendit, *Tau-*
rum Neptuno immolari solitum. Vide
et Agell. XIII. 25. inprimis Macrob.
III. 10. Cur autem *nigrum*, cum unus
sit deorum cælestium, quibus *alba*
conveniunt, docet Interpres Hom.
qui ait: *Taurum* quidem immolari, ob
maris violentiam; *nigrum* vero, prop-
ter eum, qui ex profunditate sit, aquæ
colorem. Idem ad Iliad. A. recenset
victimarum genera, quibus ἡλίῳ ἀπόλ-
λωνι faciebant: atque inter *Solares*
istas *victimas* numerat etiam *agnos*,
oves, *asinos*, *equos*; ratione hostiarum
sigillatim reddita, cur θεῷ νομίῳ (*pas-
torali*) καὶ ζωτρόφῳ promiscuis variis-
que victimis sacrificarint. Quanquam
Xenophon ubique fere *equos* Soli vic-
timas adsignat. Sacrificat autem Æ-
neas *Neptuno*, propter instantem na-
vigationem: *Apollini*, propter re-
sponsi beneficium. *Hiemi* denique
sive *Tempestati* mactat pecudem: (id
est, ovem: nam, ut ad Plauti Mercat.
act. III. 1. docuimus, *pecus* maxime
oves significat) quomodo et Horatius
Epod, X. *Tempestati*, quæ ritu Ro-

mano dea erat, *agnam* immolat. De quo et Turnebus IV. 22. *Taubman.*

Pulcher Apollo] Propter oraculum datum. Sane hoc loco Virgilius sequutus veterum opinionem, Neptunum tantum et Apollinem nominavit; dicuntur enim hi dii penates fuisse, quos secum advexit Æneas, quamvis diversis locis alias opiniones aliorum secutus Poëta de diis penatibus diversa dixerit; et quidam *pulcher Apollo* epitheton datum Apollini reprehendunt; *pulchros* enim a veteribus *exsoletos* dictos, nam et apud Lucilium Apollo *pulcher* dici non vult. *Servius.*

120 *Nigram Hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam*] Bono usus est ordine, ut prius averteret mala, sic conciliaret optanda. Frustra enim profutura poscuntur adversis sequentibus: nam et Romani veteres, Diis asperioribus sacrificabant, ne nocerent. *Idem.*

Nigram Hiemi pecudem] Avertit prius mala, ut mox optanda conciliet. Tale illud Æn. v. 'et tempestatibus agnum:' adi. Inde hic *hiemem*, pro tempestate capio, et capiunt nonnulli interpretes. Versus integer factus ad Homeri imitationem: Οἴσετε δ' ἄρν', ἕτερον λευκὸν, ἑτέρην δὲ μέλαιναν: *Feretis (agnos) alterum album, alteram nigram.* Morem Poëtæ firmat Aristophanes in Ranis: Ἄρν', ἄρνα μέλαιναν παῖδες ἐξενέγκατε· Τυφὼν γὰρ ἐκβαίνειν παρασκευάζεται: *Agnam, agnam nigram afferte pueri: Vortex enim parat erumpere.* Ceterum Gyraldus de Navigiis c. 9. ex Græcorum commentariis adducit, procellosis ventis, quos Typhonas vocant, nigrum agnum immolari, ut iis spiritus desinat: et inde fortasse dictum a Virgilio, *nigram hiemi pecudem.* Videndus Turnebus dicto loco, et in Plin. Dalecampius. *Cerda.*

Nigram Hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam] Ad hunc locum consule Leopardum emendat. II. 23. qui Servium in hunc locum justo concisiorem affirmat. *Emmeness.*

121 *Fama volat*] Opportunitatem convenientem oblatam ostendit. Favebat ergo Trojanis locus, quia secundum Anchisen, fata Cretam portendebant. Item tempus, quia regnum vacabat, erantque domus paratæ, ne essent cum magno labore ædificandæ. *Donatus.*

Pulsum regnis cessisse paternis] Non dicit quare. Sed talis historia est: Idomeneus, de semine Deucalionis natus, Cretensium rex, cum post eversam Trojam reverteretur, in tempestate devovit diis sacrificaturum se de re quæ ei primum occurrisset. Contigit ut filius ejus primum occurreret: quem quum immolasset; ut alii vero, immolare voluisset; et post orta esset pestilentia, a civibus pulsus regno, Sallentinum Calabriæ promontorium tenuit, juxta quod condidit civitatem: unde est, 'Et Sallentinos obsedit milite campos Lictius Idomeneus.' Relatio ergo historiæ ad injiciendum Trojanis Cretam eundi desiderium pertinet: et re vera aliter ad hostis provinciam ire non poterant. *Serv.*

122 *Idomenea*] Hujus nominis penultima syllaba natura brevis, contra regulam producta est. Sed quia quinque Græcæ linguæ sunt, Æolica, Ionica, Dorica, Attica, Communis: hinc fit ut in uno nomine varietas inveniatur: ut ecce in *Idomeneus* Communis lingua facit genitivum Ἰδομενέως, Dorica, Ἰδομενεύς; Attica Ἰδομένεως; Ionica Ἰδομενῆος. Unde est hic in versu accusativus, sicut et *Ilionea.* Idem.

123 *Hoste*] Multi hic distinguunt. *Idem.*

Hoste vacare domos] In exemp. admodum vetustis *domum* legi numero unitatis. Sed plenius est *domos* dicere, quod satis universa facit multitudini, commodumque ita omnibus hospitium pollicetur. *Pierius.*

Astare] *Esse* quod tunc significat, quando de his loquimur quæ cadere

ssunt; ut si dicas *terras adstare.* :ndere vult se non temere cre- . *Servius.*

Ortygiæ] De hac plenius supra est. *Idem.*

ƒeque volamus] Quia ut alibi, velivolum.' *Idem.*

mus] Ostendit ex prospera na- ne, quantum valuerint obse- crificiorum. *Donatus.*

imus Ortygiæ portus, pelagoque ı] *Linquimus* pro *dimittimus* dici Non. Marc. sed rectius *disce- solvimus.* *Volare* autem pro *navigare:* inde navis currens velis, avi volanti comparatur, vit Schottus Nod. Cic. I. 24. *ens.*

Bacchatamque jugis Naxon] Aut consitam, aut celebratam Bac- ut ubi Bacchus ex Indis, vel, am volunt, post devictos Gi- egit triumphum. Nam, ut su- imus, ipsi consecrata est, quæ dicitur. *Bacchatam* ergo in cchatus sit Liber; aut ideo Baccho, quod ibi cum relicta eo Ariadne libentissime con- it, cui etiam coronam donavit, ostea inter sidera collocata.

hatamque jugis Naxon] Parrha- l illud Claudiani l. I. 'ululati- a Bacchatur;' notat: *Baccha-* est, a fanaticis per furorem r. Et passive dixit, ut Maro, hatamque jugis Naxon:' ubi theton nominis rationem Poëta it, ex Euphorionis sententia, *on* dictam tradit a verbo *νάξαι,* t *bacchari*, atque rem divinam : quamvis alii nomen insulæ velint ab Endymionis filio &c. Sunt, qui *bacchatam* Vir- *axon*, ἁπλῶς dictam putent, eo, ı ea Liberi patris orgia cele- tur; eadem ratione, qua *Ci-* a Papinio Theb. IV. 'et te, te Cithæron.' In Ge. II. 'Vir- bacchata Lacænis Taygeta,' id est, a bacchantibus frequentata. Vide et Turneb. XXI. 21. Nic. Ery- thræus docet, hanc insulam *Strongy- lon*, deinde *Dian*, mox *Dionysiada*, a vinearum fertilitate dictam: alios *Siciliam minorem*, aut *Callipolin* appel- lasse: hodie *Nixian* vocari. *Taubm.*

Naxon, viridemque Donysam] In co- dicibus aliquot antiquis, *Donusam* per *u* Latinam vocalem in pene ultima scriptum legas: non hic, quia ut Ver- rio Flacco placet, eadem apud nos *u* litera sit, quæ apud Græcos *y* psilon. Sed quia insula ea Δονουσία, Græcis est, κατὰ παραφθορὰν ex *Dionysia*: quippe quod Bacchus in eam ex Naxo trajecerit Ariadnam, quam Minos pa- ter insequebatur. Est et *Donusam* legere in antiquo Taciti codice iis li- bris, quos Leo X. Pontif. Opt. Max. ab interitu vindicavit, pro hac eadem insula. *Nason* vero in codicibus ali- quot per *s* notatum invenies. Græci tamen per ξ nomen hoc scriptitare solent. Eodem hoc modo apud Li- vium in captivitate Syracusarum cor- rigendus locus ex veteri codice, 'Epi- cides ab insula, quam ipsi Naxon vo- cant.' Nam *Nason* per *s* in impressis codicibus habetur. Sed ut ad Naxon alteram, qua de nunc agitur, redeam, illud minime præterierim, traditum ab Asclepiade, 'Naxias mulieres solas hominum octimestrem fœtum vitalem parere.' Sive quod Bacchus sibi Ju- nonem conciliaverit: sive quod eo temporis spatio sit ipse natus, cujus rei memoriam ita voluerit illustriorem fieri. *Pierius.*

Viridemque Donusam] Vel a colore marmoris Lacedæmonii, vel silves- trem. *Servius.*

Viridemque Donusam] *Viridem*, vel a pabulo, quod ibi abundantissimum: vel a colore marmoris viridi: ut et 'niveam Paron' dixit, a candido mar- more. Ciri, vs. 478. 'Marmoreamque Paron, viridemque allapsa Donysam.' *Taubmann.*

Bacchatamque jugis Naxon, viridem-

que Donusam] De utraque insula ex Stephano et Eustathio, qui eam inter Sporadas ponunt, mentionem facit Vossius ad Melam, qui inter Cycladas numerat II. 7. In Naxo relicta a Theseo fuit Ariadne, ejusque insulæ meminit Ovid. Heroid. epist. x. qui ob sterilitatem vituperat: ' Quid faciam? quo sola ferar? vacat insula cultu: Non hominum video, non ego facta boum.' Baccho consecrata: inde apud Stat. Achill. l. IV. ' Bacchica Naxos.' *Donusa* scribendum non per *y*, quia Græce δονοῦσα, quod commoveri hæc terra soleat monet cum Vossio Dausquius in Orthogr. *Emmeness.*

126 *Olearon*] Non adjecit epitheton caussa varietatis. *Servius.*

Olearon] In antiquis aliquot exemplaribus, *Oliaron* secunda vocali per ἰῶτα scriptum invenias, uti etiam scribitur apud Græcos: de qua ita traditur, Ὠλίαρος νῆσος τῶν κυκλάδων μία. Solent tamen Latini ἰῶτα libenter in *e* vertere, vocali alia præcipue subsequente, ut in nomine *Ætheræus.* Fuit vero Oliaros Sidoniorum colonia, ut Ponticus Heraclides tradit, in libro de Insulis. Ea vero a Paro distat octo et I. stadia. *Pierius.*

Olearon] Inter Sporadas nominat Mela II. 7. ut hoc in loco, ita Stat. Achill. l. IV. et *Paron* et *Olearon* conjungit tanquam vicinas insulas. *Emmeness.*

Niveamque Paron] Unde candidum marmor; ut, ' Pariusve lapis circundatur auro.' *Servius.*

Paron] In codicibus aliquot antiquis, *Parum* idiomate Latino scriptum inveni. Sed enim propria nomina Græce declinata, plerunque nescio quid venustius sonare videntur. Sic *Paron* magis placet. Ita etiam apud Historicos, ut in ant. Livii cod. *Corinthon* legi, et ' clam Cypron profugit:' et alia hujusmodi pene innumera. *Pierius.*

Niveamque Paron] Propter candicans marmor, cujus frequens mentio. Strabo, l. x. ἐν δὲ τῇ Πάρῳ ἡ Παρία λίθος λεγομένη ἀρίστη: *In Paro lapis Parius, qui optimus.* Meminit et Callistratus in statuis: sed coloris candidi signatior in aliis, Ovidio Am. I. ' Astitit illa gemens albo, et sine sanguine vultu, Cæduntur Pariis qualia saxa jugis.' Horatio, qui splendorem dat. Od. I. 19. ' Urit me Glyceræ nitor Splendentis Pario marmore purius.' Seneca in Hipp. qui claritatem, ' Lucebit Pario marmore clarius.' Ab hac insula omnes Cycladas Horat. *nitentes* vocat Od. I. 14. ' interfusa nitentes Vites æquora Cycladas.' Sed quidem Strabo l. xv. candidissimum marmor non tam in Paro, quam in Proconnesso constituit: ἔχουσα καὶ μέταλλον μέγαν λευκοῦ λίθου σφόδρα ἐπαινούμενον: *habet et albi lapidis venam magnam, et inprimis laudatam.* Sed nobilitas Pari effecit, ut sibi tribueretur nobilissimi marmoris dignitas. *Cerda.*

Sparsasque per æquor Cycladas] Et hæ, quas dixit, Cyclades sunt: unde minus est, et alias. *Sparsas* autem, quia nullo ordine continentur, ut Stœchades: quæ ἀπὸ τοῦ στοίχου dictæ sunt: rectæ enim sunt. *Cyclades* vero non ideo dicuntur, quia in rotunditate sunt, sed quod longo ordine eas circumire necesse est. Alii *Sporadas,* nomine Cycladum dictas tradunt, quod sparsæ sunt. *Servius.*

Sparsasque] Post specialia transit ad generalitatem. Nam cum dixisset nomina aliquarum insularum, addit, ' crebris legimus freta concita terris:' quia nec cognitionem habere Æneas omnium vocabulorum potuit, et odiosum fuit relationem ipsam facere longiorem. *Donatus.*

Sparsasque per æquor Cycladas] Frequens opinio scriptorum est, Cycladas dictas, quod circum Delum sint, et veluti in orbem conglobatæ, Strabonis, Plinii, Solini, Ammiani. Quorum, primus l. x. περὶ τὴν (Δῆλον)

Κυκλάδες. *Cyclades circum Delon.* Alter, 'Circa Delum in orbem sitæ, unde et nomen traxere, Cyclades.' Tertius, 'In orbem circa Delum sitæ sunt, et orbem κύκλον Græci loquuntur.' Quartus l. XXII. 'Cycladas sic appellatas, quod omnes ambiunt Delon.' Sed omnibus opponitur Servii auctoritas, qui non vult Cycladas dictas, quod sitæ in rotunditate, sed quod longo ordine eas circuire necesse sit, propter promontoria. Nam Virgilius *sparsas per æquor* dixit, tanquam nullo certo et composito ordine constitutas. Deinde, epithetum *sparsas* Sporadas respicit, quæ insulæ sunt ad Cretam, non in orbem coarctatæ, sed sparsæ per maria. Ergo sicut illæ, Sporades, id est, sparsæ dicuntur: cur non id etymi Cycladibus conveniet, quæ sparsæ quoque a Poëta dicuntur? De numero Cycladum lege Strabonem l. x. et Plin. IV. 12. uterque plures nominat. Orosius I. 2. ait esse quinquaginta tres. *Cerda.*

127 *Legimus*] Præterimus: ut, 'Litoraque Epiri legimus.' Tractus autem sermo a nautis, quod funem legendo, id est, colligendo, aspera loca prætereunt. *Servius.*

Legimus] Est nauticum verbum, cum colligunt funes, cum pelagi prolixa transmittunt: et pertinet ad omnes insulas, et ad freta. *Donatus.*

Freta concita terris] Vel propter promontoria: vel quod naturale est, ut concitatiora sint maria vicinitate terrarum: quas constat anhelitum quendam ex se emittere. Unde in quinto navigaturus Æneas, Eryci sacrificat. *Servius.*

Et crebris legimus freta concita terris] In codicibus aliquot manu scriptis legi, *freta concita remis*, in quibusdam *consita*. Frequenti quippe navigatione sollicitata, quod quidem fieri in multarum insularum, earundemque passim habitatarum, vicinitate, par est. Sed neque displicet *terris*, ut freta dicat crebris incursationibus tam frequentium insularum concitari. *Pier.*

Freta concita] Multi *consita*, multi *concita*. His hæreo: certe illud genus epitheti insulis potius conveniret, quæ disseminatæ et sparsæ dicuntur per pelagus, quam fretis: ergo legamus *concita* cum Servio, Donato, aliis; et apte: freta enim tot insulis interjecta, non possunt non esse concitata crebris undarum reciprocationibus. Denique lectionem, quam sequor, firmat in nonnullis mss. legi *crebris freta concita remis*, cum qua lectione nequit consistere *consita*. Firmat etiam auctoritas Paulini epist. 34. ubi loquens de navi quapiam: 'Siciliam transcurrit, circa quam concita et verticosa crebris, ut ferunt, insulis freta.' In quibus hærens Virgilio, *concita* dixit, non *consita*: iterum epist. 42. 'Si concitata ferverent ventis freta.' *Cerda.*

128 *Nauticus exoritur*] Id est, *Celeusma*. Martial. epigr. IV. 64. 'Quem nec rumpere nauticum celeusma, Nec clamor valet helciariorum.' Sunt autem *helciarii*, qui moliuntur moles funibus, navesque ducunt. Scalig. IV. 28. versus hosce exemplum proponit Orationis ἀσυνθέτου, id est, dissitæ et divulsæ: quæ hic faciat ad celeritatem. *Taubmann.*

Certamine] Sunt naris admodum emunctæ viri, qui pro *certamine* legendum autument *hortamine*, sustinerique versum adspirationis vi contendant. Eam ego lectionem nusquam in antiquis codicibus inveni. Legi vero apud Ti. Donatum, in navi varia esse officia, et tamen omnia cum certamine et labore. Quare quam is lectionem agnoverit, meridiana luce clarius apparet. *Pierius.*

Vario certamine] Nam varia officia sunt, et omnia cum certamine et labore. *Donatus.*

Clamor] Vel morem nautarum expressit, vel eorum gaudium, qui, suffragantibus ventis, prospera sperabant. *Idem.*

129 *Cretam proavosque*] Sane *proa-*

vos appellando, cognationem declarat. Celeusmaticum est hoc hemistichium. Et bene metro Celeusmatis usus est, id est, Anapæstico trimetro hypercatalecto. *Celeusma* autem quasi præceptum. Unde Salustius, 'Impediebant jussa nautarum.' *Servius.*

130 *Surgens*] Flans: ut, 'Et flando surgentes demoror austros.' Et contra, non flans, *ponens* et *residens* dicitur: ut, 'Cum venti posuere, omnisque repente resedit Flatus.' *Idem.*

Surgens a puppi ventus] Quem Latini vocant *secundum ventum*, et *a puppe*, Græci οὖρον et οὔριον nominant, quasi a cauda; nam videlicet ab animalium caudis puppim vocant οὐρὰν. Inde ἐξ οὐρίας πλεῖν, *secundo vento navigare*, puppimque feriente. Idem omnino, qui ab Homero φέρων ἄνεμος non semel dicitur, et *ventus ferens* a Seneca de vita Beat. et *venti ferentes* a Virgilio Æn. IV. et a Plinio in Panegyr. Pollux l. I. vocat φορὸν ἄνεμον, ἐπίφορον, ἐπίκαιρον, ἐπιπνέοντα, προσπνέοντα, προπέμποντα, παραπέμποντα, συμπροπέμποντα. Versus Poëtæ affinitatem habet cum illis Homericis Odyss. XI. Ἡμῖν δ' αὖ κατόπισθε νεὼς κυανοπρῴροιο Ἴκμενον οὖρον ἵει πλησίστιον, ἐσθλὸν ἑταῖρον. Et cum illo Il. I. Τοῖσιν δ' ἴκμενον οὖρον ἵει ἑκάεργος Ἀπόλλων. *Cerda.*

131 *Et tandem*] Ad desiderium pertinet: nam sequitur, 'Ergo avidus muros.' *Servius.*

Tandem] Non prolixæ navigationis fuit, sed cupiditatis navigantium. Nam cupienti omnia tarda sunt, etsi summopere properentur. *Donatus.*

Curetum] Hi Curetes primi cultores Cretæ esse dicuntur. Alii tradunt *Curetes* et *Corybantes* Matris deum ministros, custodes, sicut dictum est, pueri Jovis, ad plurimas res maximi usus hominibus extitisse. *Servius.*

Allabimur] Ostendit prosperam navigationem fuisse. *Idem.*

Curetum allabimur oris] Pro eo Ovid. Met. VIII. 153. 'Ut egressus ratibus Curetida terram Contigit.' ad illum locum consule Nob. Heinsium. De Curetibus ipsis notavimus quædam Ge. IV. 151. *Emmeness.*

132 *Ergo avidus muros*] Ordo est: *Avidus urbis optatæ muros molior*; non, *avidus molior*. Servius.

Avidus] Non avarus, sed quasi ocii cupidus. *Donatus.*

133 *Pergameamque voco*] Zeugma a superioribus, hoc est, urbem. Legitur sane in libris antiquioribus, Æneam vere Cretam tempestate delatum locum Trojam nomine Pergamum appellavisse. Alii dicunt, Pergamum in Creta conditam a Trojanis captivis, qui ex classe Agamemnonis illo erant delati, ibique putant Æneam quendam, generis auctorem, Ilio incolumi, cum eo ad sacrum Apollinis venisse, et gravidam hospitis filiam fecisse; ex qua ortus eodem nomine Æneas, classem Agamemnonis est adgressus hieme disjectam; cui se feruntur junxisse hi, qui Cretam secesserant, deserto Agamemnone; unde loco nomen Pergamum ab illo conditum, quod obtinuisse desertores feruntur, juxta Cydoniam: quod poëtam latenter attigisse debemus accipere. *Servius.*

Pergameamque voco et lætam cognomine gentem] In pluribus antiquis exemplaribus versus hic in duo membra dispescitur: cum superiori enim versu, *Ergo avidus muros optatæ molior urbis*, hemistichium adjungunt, *Pergameamque voco*: coma mox interjecta subjungunt, *et lætam cognomine gentem Hortor amare focos.* Pontanus versum pro unico membro citat: non taciturus, si *et* illud insertum agnovisset. *Pierius.*

Pergameam] Pergami in Creta oppidi Plin. meminit IV. 12. 'Oppida ejus insignia Phalasarne, Elæa, Cysamum, Pergamum.' De eo nihil Servius vulgaris, sed multa P. Danielis, quæ et locum Plinii, et hunc Vir-

trent. *Cerda.*

] Propter Pergama restitu-*ius.*

s] Sociorum multitudinem.

nare focos] Sacrificia cele-Quidam *focos* lares, et per icilia tradunt. Ergo *focos tes* posuit. At e contrario, ro *focis*, ut 'Flammis adolere Sane Varro rerum divina-ro, refert: inter sacratas *e* quoque sacrari solere, ut lio Jovi, Junoni, Minervæ, s in plurimis urbibus oppi-t id tam publice, quam pri-lere fieri; *focum* autem dic-i, ut *colinam* ab eo quod ibi atur; nec licere vel privata ica sacra sine foco fieri:' : ostendit Poëta: *focorum* mmemoratione, instantium rum mentio inducitur: quod multis locis docetur. Qui-superorum deorum volunt dioximorum, id est, marino-*s*; Inferorum vero *mundos.*

Ut haberent cum laribus etus. *Donatus.*

amare focos] Id est, sacrifi-rare: ut quidem Servius, et exponunt: fortasse, quod Vesta interdum sumatur: *Focus*, 'Εστία) hæc autem sit extinguibilis, &c. vel, quia l sine sacris aggrediebantur At Turneb. XXVIII. 5. ex ico veteri P. Danielis, *Focos* terpretatur, domos constru-iam Servius Daniel. *Focos* elligit, et per hos domicilia. s.

que attollere] Poëtica peri-id est, domos ædificare. est locus in civitate muni-*rvius.*

que] Quæ præcipue amavit a, hæc reparare cupiebat.

Arcemque attollere tectis] Minore opera potuisset dicere Poëta; *atque arcem tollere*, sed efficacia in attollendo periisset: et erudite disputat Scalig. IV. 48. Idem c. 46. de *Pleno* et *Vacuo:* 'Maluit, inquit, Poëta, *Attollere*, quam *Tollere:* opera enim multa eget arcis ædificatio.' *Taubm.*

135 *Fere*] *Re*, longa est. *Servius.*

Sicco subductæ littore puppes] In siccum subductæ littus. *Idem.*

Sicco] Nam udum etiam est litus. *Donatus.*

Sicco subductæ littore puppes] Tria in hoc versu nomina geminatis consonantibus notata, in antiquis codicibus simpliciter scribuntur, *sico, litore*, et *pupes:* sive ita deposcat analogia: sive quia, ut Victorinus ait, antiqui consonantes geminare non consuerunt: ut in his *annus, Lucullus, Memmius*, et his similibus. Supra vero consonantem, quam geminari oportebat, Sicilicon imponebant: cujus figura hæc est Victorino: *an'us, Lucu'lus, Mem'ius:* idque signum geminandi apparere in multis veteribus adhuc scriptis libris attestatur. Sed enim de *litore* cur unico omnino *t* scribi debeat, in VII. disputatum. *Pierius.*

136 *Connubiis arvisque*] Quæ res ostendebat magnam fiduciam manendi. *Donatus.*

Operata juventus] Perfecit sacrificia propter connubia, et novas sedes: quia apud veteres, neque uxor duci, neque ager arari sine sacrificiis peractis poterat: ut alibi, 'Lætis operatus in herbis.' Item Juvenalis, 'Et matutinis operatur festa lucernis.' *Servius.*

Operata juventus] In Sacris usum habet sæpe hoc verbum, ut ex Non. Marcell. et N. ad Ge. I. 339. Simpliciter etiam pro opus facere, quemadmodum Horat. epist. I. 2. 'In cute curanda plus æquo operata juventus.' *Emmeness.*

137 *Jura domosque*] Leges vivendi

et domos: aut ipsarum domorum jura, id est, dominia a legibus deputans. *Donatus.*

Jura domosque dabam] Aut, leges vivendi et domos: aut, ipsarum domorum jura, hoc est, dominia legibus deputans. Sed V. N. ad illud Æn. I. 430. 'Jura magistratusque legunt.' *Taubmann.*

Subito cum] Id est, cum subito. *Servius.*

Subito cum tabida membris] Securis ac dispositis omnibus, subita pestilentia coorta est ex aëris corruptione, non hominibus solum, sed et arboribus, et satis victus causa: supra enim dixerat: 'Arvis operata juventus.' Langnore autem corporis, letum effugere non poterat. *Donatus.*

Subito cum tabida] Descriptio pestilentiæ, a caussis suis et effectis: quam breviore quidem ambitu concludit, sed versu sublimi. Eandem Ge. l. III. descripsit larga vena, sed casta, quas inter se comparare operæ pretium censet Scalig. IV. 23. De origine morborum et pestilentiæ luculentissimis versibus tractavit etiam Lucretius l. VI. sub finem. *Taubmann.*

138 *Corrupto cœli tractu*] Hic est ordo pestilentiæ, ut Lucretius docet: primo aëris corruptio, post aquarum et terræ; mox animalium. Notandum sane, Apolline offenso, pestilentiam creari semper: quod etiam Homerus ostendit, cum eum armatum inducit sagittis. Unde et *Apollo* dicitur secundum aliquos ἀπὸ τοῦ ἀπολλεῖν. Contra si cytharam teneat, mitis est. Unde Horatius, 'Condito mitis placidusque telo Supplices audi pueros Apollo.' *Servius.*

Miseranda] Metonymia, quæ miseranda facit. *Idem.*

139 *Arboribusque satisque lues*] Quidam dicunt diversis numinibus, vel bene vel male faciendi potestatem dicatam; ut Veneri conjugia; Cereri divortia; Junoni procreationem liberorum: sterilitatem horum, tam Saturno quam Lunæ: hunc enim sicut Saturnum orbandi potestatem habere. *Idem.*

140 *Linquebant dulcis animas*] Item alibi, 'Et cum frigida mors anima seduxerit artus.' Quare anima dicitur relinqui, et non magis relinquere? Secundum eos scilicet, qui dicunt animam esse perpetuam, et ad diversa corpora transitum facere: quod si est, bene dicimus nos animas linquere, quorum nihil præter corpus est. Nam anima perpetuitatis est. Unde Palinurus in sexto, 'Nunc me fluctus habet:' hoc est, corpus, quod solum meum est. Aut certe simpliciter animæ eos linquebant, quia morientibus maxime dulces videntur. Terent. 'Animam relinquam potius quam illum deseram.' *Idem.*

Linquebant] Ex principali malo hæc proveniebant: aut moriebantur homines, aut corporibus tabe dissolutis trahebant miserabilem vitam. *Donatus.*

Linquebant dulcis animas, aut ægra trahebant Corpora] In codicibus aliquot antiquis una eademque periodo concluduntur: *Et letifer annus Linquebat dulcis animas, aut ægra trahebat Corpora;* ut *letifer annus* sit subjectum. In aliis tamen exemplaribus curiosioribus legi, *linquebant animas dulcis, aut ægra trahebant Corpora:* quæ lectio recepta. *Pierius.*

Linquebant] Adumbrat Lucretium, qui l. V. 'Dulcia linquebant labentis lumina vitæ.' Verbum *linquo* nescias quo veterum omnium consensu traductum est ad mortem, quod Hieronym. Columna in l. III. Annal. Ennii probat, ex Ennio ipso, ex Virgilio bis, ex Lucretio bis, ex Cicerone, Nævio, Lucilio semel. *Cerda.*

Aut ægra trahebant] Duo mala significat, aut mortem, aut ægritudinem prolixam. *Ægra* autem ægrota: et bene addidit *corpora*, quia et animus æger potest esse. *Servius.*

Exurere Sirius agros] *Sirius* est in ore Canis posita: quæ mnibus oritur circa octavum las Julii: quæ orta plerunque ntiam toto anno facit, plerunncis diebus, interdum innoxia r. Hinc est, 'Et in totum reg- Sirius annum.' Item supra, hifer annus.' Tunc autem pesm creat, si in hanc rem etiam rum consentiat cursus astro- Sane *Canicula*, in cujus ore ntum generis fœminini est: t *Canis* communis generis, unde scitur. Nam in diminutione t genus. *Idem.*

rere Sirius] Ergo qui spem e- li habebant fame perituri vide-, cum Sirius exurendo omnia redderet. *Donatus.*

lis exurere agros] Exurendo reddere. *Servius.*

Arebant herbæ] Signum pestis simæ, quæ non in homines et pecora, sed in herbas et agros grassatur. Seneca 'denegat fructum Ceres A- et altis flava cum spicis cre- rente culmo sterilis emoritur Iterum, 'Non rura virent glebæ, Non plena suo vitis Brachia curvat.' Manilius n sua peste: 'Squallidaque eplorant arva coloni.' *Cerda.*

s ægra] *Seges* interdum terram at: ut Horatius, 'Hæc seges s tulit, et feret omnibus annis.' m frumentum: ut, 'Quod fa- tas segetes.' Hoc loco utrun- test intelligi. *Servius.*

Rursus] Pater, qui prudentia ræibat, primus sensit aliquid contra præcepta Apollinis. s.

us ad oraclum Ortygiæ] In an- plerisque codicibus *oraculum* a dictione scriptum invenias. o forte putabant *a* secundam m a principio corripi posse e polysyllabicæ dictionis: quod ajunt quidam in hujusmodi vocabulis medias plerunque ad placitum poni, ut *Sidonia Dido*, et *Sidonium picto*. Sed enim omnes jam probant *oraclum*, κατὰ συγκοπήν. *Pierius.*

144 *Hortatur pater ire mari*] Bene filium mittit, quia erroris causa pater fuerat. *Servius.*

Veniamque precari] Et beneficium: ut, 'Orantes veniam:' et re vera veniam erroris Anchisæ, qui oraculum male interpretatus est. *Idem.*

145 *Quem fessis finem*] In antiquis aliquot codicibus *quam* legitur f. g. ut hoc loco Non. Marcellus agnoscit: quamvis alibi dictum sit a Virg. 'Hic finis fandi.' *Finem* porro f. g. proferre maluerunt Varro, Cassius, Cæcilius, Attius, et Lucretius. *Pierius.*

146 *Laborum Tentare auxilium.*] *Laborum*, periculorum: ut, 'Non tamen ulla magis præsens fortuna laborum.' Tentare autem laborum auxilium propter pestilentiam dixit: et quidam post *auxilium* distinguunt; ut sequatur, 'Jubeat quo vertere cursus.' *Servius.*

Vertere cursus] Propter sedes ait. *Idem.*

147 *Nox erat*] Virtutes animi sui et meritum, gratia deorum commendat: et ostendit, quod cæteris dormientibus, ipse acriter rebus publicis invigilaret. *Donatus.*

148 *Effigies sacræ divum, Phrygiique Penates*] Ἓν διὰ δυοῖν. Varro sane rerum humanarum secundo, ait, Æneam deos penates in Italiam reduxisse, quædam lignea vel lapidea sigilla, quod evidenter exprimit dicendo, 'Effigies sacræ divum, Phrygiique penates.' Quamvis alio loco alias opiniones secutus diversa dixerit. Sane hos deos Dardanum ex Samothracia in Phrygiam, Æneam vero in Italiam ex Phrygia transtulisse, idem Varro testatur: quos, quidam dicunt, ideo inductos a poëta monere per somnum: monitu nam eorum per quietem jussum cum Latino fœdus

fecisse: eorum etiam monitu Latinum Æneæ se conjunxisse: eosdem tradit visos aliquotiens in somnis; quid fieri vellent imperasse, eaque nostros publice curasse majores. *Serv.*

149 *Mediisque ex ignibus urbis Extuleram*] Hoc quibusdam videtur ad majestatem potius deorum referendum, quam ad jactantiam virtutis Æneæ; et significantius erit, si quæ non legeris intelligas. *Idem.*

150 *Visi astare*] Non adstabant sed videbantur. Unde et *visa* dicuntur: non enim sunt, sed videntur. *Idem.*

151 *In somnis*] Multi hic distinguunt, et volunt unam partem esse orationis, id est, vigilantis. Nam quemadmodum videbat Lunam infusam fenestris? Multi *in somniis* dicunt, et posterioribus jungunt, unde et *visi*; sed corpus post somno vinci volunt, mentem vero vigilare et meminisse omnium: ideo etiam dormiens de Luna scire potuit. Sane *in somnis* collisio est, quomodo *peculi* pro *peculii*. Idem.

Multo lumine] Cum nimbo suo: qui circa deos solet videri. *Idem.*

Multo lumine] Cum nimbo suo, qui cum numinibus semper est: ut dictum Æn. II. Græce μηνίσκος vocatur, ut Scalig. ad Catalecta annotat. Isidorus: ‘Lumen, quod circa Angelorum capita pingitur, nimbus vocatur.’ Ita nostri pictores Apostolos, Virginem θεοτόκον, ipsum Servatorem *Christum*, nimbo et orbiculo splendenti et radiato pingunt: more a Paganis traducto. *Taubmann.*

Multo lumine] De nimbo, id est, de lumine, quod circa deorum et imperatorum capita exsplendescere videtur, agit Cuperus in Observat. II. 16. *Emmeness.*

Qua se Plena] Voluit demonstrare, quomodo in nocte videre potuit, scilicet per radios Lunæ. *Donatus.*

152 *Insertas*] Aut clatratas: aut non seratas; ut sit quasi *inseratas*, id est, non clausas: et dictum, quomodo *Asperaque molares*, pro *asperos*: *impostus* pro *compositus*: *vixet* pro *vixisset*: vel *insertas fenestras*, quasi lumine suo Luna inseruerat, ab inserendo, quod, se per rimas insereret. *Serv.*

Insertas] Servius exponit clatratas, aut non seratas: ut *insertas* sit, quasi *inseratas*, id est, non clausas: ut *asprum* pro *asperum*. Turnebus IV. 22. *insertas fenestras* exponit, quæ ædibus insertæ et interpositæ erant. Sed rectius hoc interpretatur Pimpontius ex illo Lucretii l. II. ‘Contemplator enim, quum Solis lumina cunque *Insertim* (ita enim et Gifan. legit, et vett. cod. et Serv. in Ecl. VI. non *inserti*.) fundunt radios per opaca domorum.’ ut *insertas* accipiamus pro trajectis et penetratis: ut pellucida corpora a lumine aut corpore luminoso, ut Sole et Luna, transmitti solent. Vel dic simplicius, *Luna inserta*: ut sit ἐναλλαγή. Cur autem *Luna plena* dixerit, docet Cælius Rhodig. XX. 7. nempe, quia canonica pestilentiæ ratio ab siderum positu ex cælestium rerum præcipue studiosorum observatione producatur, &c. Videas licet. Ego *plenam Lunam* simplicissime ceperim, claro et copioso lumine lucentem. *Taubmann.*

Fundebat] Scilicet abundans lumen. *Servius.*

153 *Tum sic adfari*] Hic versus in multis non invenitur. *Idem.*

Tum sic] Ne ulterius recurrentibus curis frangeret. *Donatus.*

154 *Quod tibi delato*] Ne geminetur labor redeundo, Apollo facit, ut hæc referentibus nobis, hic audias, quæ apud eum esses auditurus. Magnus ergo numinis favor: non rogatur, et favet. Non navigas, neque domo egrederis; et dei jussa, famulantibus diis, ad tuas aures veniunt. *Idem.*

Ortygiam] Ad Ortygiam: more suo detraxit præpositionem, ut paulo post; *Cretæ* pro *in Creta*. Sane quibusdam visum est rarum auxilium deorum penatum; cur enim ante pes-

m non monuerunt mutandas Ideo aliquibus videtur somiisse appetitum. *Servius.*

Canit] Proprie, quia oracu- *Idem.*

canit] Versus decem accen- quos totidem dictiones singulæ s secum afferunt: quod est aum. Similis Æn. II. 'Jam illa mora est: sequor, et, qua , adsum.' Item, l. XII. 'Quæ einde mora est? aut quid jam, retractas?' *Taubmann.*

Quasi demonstrantis est, ut faciat, ne somnium putetur: ut post, 'haud dubitanda refer.'

Nos te] Ad hominem errore patre imbutum debuit mitti a, cujus auctoritate ac meritis, ncredibilia credi possint. Dii enates hujuscemodi erant, qui ita memorando, futura meliora rentur. Artis est igitur exclu- ate sollicitudinem primam, et o angoribus animo, alterius na- nis labores ingerere. *Donat.*

lania] Derivativum nomen a ntore: et sciendum regionem itate positam. *Servius.*

que arma secuti] Ac si diceret, artes vel imperium; ut, 'Socer atinus habeto.' *Idem.*

Tumidum] Ita Ge. I. 'freta ere.' et Ge. II. 'maria tumes- et Æn. I. 'tumida æquora.' horret, 'mare turgidum,' apud Od. I. 3. Signant istæ voces aris, tumor enim iram sequi- *Cerda.*

te] Sub tuo jure agentes. *Serv.*

mensi] Evecti: ut est contra, oque remenso.' Multi autem si sine s legunt, a verbo *perme-* Hic versus variasse dicitur. *Id.*

mensi] Phrasis Livii Andron. qui ena: 'Tu qui permensus ponti alta velivola.' Sed qui non sic et ante Poëtam, et post illum? irem traduxit Xenophon Me- morab. l. v. ἀερομετρεῖν. De eo videlicet, qui nugatorius est, et inanis, ut qui velit aërem metiri, ἀδολεσχεῖν τε δοκῶ, καὶ ἀερομετρεῖν. *Cerda.*

158 *Idem*] Nos scilicet, qui te sumus secuti. *Servius.*

Venturos] Plus est quam si dixisset *futuros*. Nam quasi eos jam esse significat. *Idem.*

In astra nepotes] Significat Cajum Julium Cæsarem, qui primus inter deos relatus est. Et bene *in astra*, cujus sidus apparuit: ut, 'Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum.' *Idem.*

159 *Urbi*] Κατ' ἐξοχὴν Romæ: ut supra diximus. *Idem.*

Magnis] Id est, nepotibus: et bonum ornatum a sermonis fecit similitudine: *magnis* vero dixit, vel penatibus, ut *Magnis diis*: vel nepotibus: sed ad exhortationem Æneæ pertinet, *magna para*, dicendo. *Idem.*

160 *Fugæ*] Profectionis. Dicens autem *fugæ*, videtur crimen proditionis excusare. *Idem.*

161 *Mutandæ sedes*] Argumentum a necessitate. Simul arguitur error Anchisæ. *Idem.*

Suasit] Deest *capere*. Idem.

162 *Delius*] Ordo autem est, Delius Apollo. *Idem.*

Aut Cretæ jussit considere] In codicibus aliquot antiquis replicata negatione legitur, *haud Cretæ:* uti prius etiam erat in codice Mediceo; quod Interpretes non admittunt. Sunt etiam codices, in quibus *consistere* legatur. Sed *considere* magis placet: ut illud, 'Vultis et his mecum pariter considere regnis.' Quod vero *Cretæ* adverbialiter, ut urbium propria nomina positum sit: ne quis carminis id necessitati condonandum dicat: oratores etiam eadem usos elocutione scimus. Apud Varronem libro primo de Agricultura: 'Itaque Cretæ ad Cortinam dicitur platanus esse, quæ folia hieme non mutat.' *Pierius.*

Cretæ] Non sic dicitur *Cretæ*, quem-

admodum *Romæ:* neque enim bene, sicut dictum est, sine præpositione insulæ ponuntur, nisi hæ tantum, quæ ejusdem nominis civitates habent. *Servius.*

Cretæ] Grammaticorum superstitionem ridet Sanctius in Minerva p. 852. ubi regionum, insularum nomina ab optimis in genitivo usurpata, veluti urbium, docet. *Emmeness.*

163 *Est locus*] Ut ante diximus, totius orbis comparatione. *Servius.*

Hesperiam] Deest *quam.* Idem.

Cognomine] Ab Hespero Hispaniæ rege: vel stella, quam intuentur, petentes Italiam. *Idem.*

164 *Antiqua*] Nobilis, ut jam dictum est. *Idem.*

165 *Œnotri*] Dicti, vel a rege ejusdem nominis, vel a vino. Italiæ enim primus vitem ostendit Saturnus: ut in septimo legimus, 'Vitisator curvam servans sub imagine falcem, Saturnusque senex.' *Idem.*

Œnotri] In antiquis plerisque codicibus, *Œnotri* unico *i* scriptum est: ut in primo diximus. Quanquam etiam si *Œnotrii* scribatur *ii* geminato, duo illa *ii* unica pro syllaba per eam, quæ frequentissima est apud veteres Poëtas, figuram Synizesin, accipientur: non aliter ac *dii* unica syllaba Grammatici quidam veteres enuntiari jubent, duabus quantumvis scriptum vocalibus, quæ minime coire in diphthongum possint. In monumentis autem veterum sæpe videas eam literam geminari Attiano more, pro unica vero proferri: ut illud Romæ: LIBERTIS LIBERTABUSQUE SUIIS. Quam tamen dictionem (liceat hæc in doctorum quorundam gratiam inserere) etiam per *ei* scriptam ex instituto Lucillii non semel invenias. Ut illud, MONUMENTUM FECIT ET SIBI ET SUEIS. Eandem porro scribendi varietatem in nominativo plurali masculini generis a pronomine *Is, ea, id,* observavi. Nam in arcu Aquæ ductus, qui est in Celio monte, scriptum est: P. CORNELIUS P. F. DOLABELA, et quæ sequuntur, FACIUNDUM CURAVERUNT: EIDEMQUE PROBAVERUNT. Attiano vero more in arcu quodam legitur inter Aventinum et Tyberim: P. LENTULUS. C. N. C. SCIPIO. T. QUINTUS CRISPINUS, VALERIANUS COS. R. S. C. FACIUNDUM CURAVERE, IIDEMQUE COMPROBAVERE. Ut ex hoc etiam terminationes illas *curaverunt,* et *curavere: probaverunt,* et *probavere:* eodem accipi significato videamus, quum alteram in *re* scilicet exeuntem, nonnulli dualis esse numeri voluerint. *Pierius.*

166 *Italiam dixisse*] Bene omnia Italiæ nomina in unum contulit, propter errorem Æneæ. *Servius.*

Dixisse] Quod in codicibus aliquot antiquis *duxisse* legatur, librariorum omnino negligentia factum puto. Nam tota hæc sententia super nominis nuncupatione versatur. *Pierius.*

167 *Propriæ sedes*] Perpetuæ: quia infirmas et in Creta et in Thracia condidit. *Servius.*

Hinc Dardanus ortus, Iasiusque pater] Iasius et Dardanus fratres fuerunt, Jovis et Electræ filii: vel, ut quidam volunt, Dardanum de Jove, Iasium de Corytho procreatum; de cujus nomine et mons et oppidum nomen accepit: postea Iasium dicitur Dardanus occidisse. Hi tamen fratres cum ex Etruria proposuissent sedes exteras petere, profecti: et Dardanus quidem, contracta in Troja juventute, Dardaniam urbem condidit, a qua Trojanorum origo crevit. Iasius autem Samothraciam cepit, et ibi liberum locum imperio tenuit. Alii dicunt utramque ex Corytho, Jovis filio, procreatos, et sicut dictum est, relicta Italia, profectos; sed Iasium Samothraciam imperio tenuisse; Dardanum vero in Phrygiam pervenisse, ibique auxilio fuisse Teucro,

ndri filio, qui tum finitimas bello subigebat, filiamque ejus e in matrimonium, et post mor-ceri regnum adeptum, *Darda-*Trojanam regionem ab suo no- appellasse. Græci et Varro arum rerum libro, Dardanum x Italia, sed de Arcadia urbe o oriundum dicunt: alii Cre-a: alii circa Trojam et Idam . Sane per patris appellatio-gnationem ostendit. *Servius.*

e *Dardanus ortus*] Ostendit, pollo dixit: 'quæ vos a stirpe um Prima tulit tellus,' non de et Teucro: sed de Italia et no esse intelligendum. *Donat.*

Genus a quo principe nostrum] b Iasio, sed a Dardano: nam ori respondit. Quod autem *A quo principe genus nostrum est*, et generaliter intelligi, id est, riginem ducimus: ut *Deos pe-* quasi Trojanos intelligas: et m referri, de quo dicit Labeo is, qui appellantur, *De diis qui-go animalis est:* in quibus ait: quædam sacra, quibus animæ æ vertantur in deos, qui appel-*animales*, quod de animis fiant.' item sunt dii penates et Via-*Servius.*

Surge age] Ostenditur per m hoc vidisse, quamvis aliqui nt *insomnis*, id est, vigilans. s.

us] Id est, omissa tristitia, de sociis habebat amissis; vel i designatus evidenter fuerat ad quem sine errore et pergere venire deberet. *Servius.*

nsum] Occulte corripit ipsum ; de origine suorum non de-falli. *Donatus.*

Haud dubitanda refer] Ideo di-d forte non crederet, quod per m vidit: aut quia dubitave-x consilio Anchisæ: aut ne-r somnium non crederent: aut quia non dubie, ut Apollo, noverunt. *Servius.*

Corythum] Designant civitatem, ne erraret, et partem provinciæ, ne alter error procrearetur ex magnitudine locorum. Quidam autem de Corytho hanc fabulam tradunt: Dardanus cum equestri prælio, ab Aboriginibus pulsus, galeam perdidisset, propter quam resistens, et in audaciam suos reducens, victoriam adeptus est; tum ob rem feliciter gestam, oppidum, ubi galeam amiserat, condidit; cui Corytho nomen indidit, eo quod Græce κόρυς galea dicitur; vel *Corythum* montem, in quo *Corythus* sepultus est. Alii *Corythum* a *Corytho* Paridis et Œnones filio conditam ferunt. *Idem.*

Corythum terrasque requirat] In codicibus aliquot antiquis, *requiras* legitur. Sed plura sunt exemplaria, manu scripta, quæ cum Mediceo, et eo quem mihi Camillus Porcius legendum dedit, *requirat* tertia persona legant. Ad Anchisen enim hæc referenda sunt, et ejus acquiescendum est sententiæ: quam lectionem Ti. Donatus etiam agnovisse videtur. *Pierius.*

Corythum] Sunt qui per *i* scribi volunt, inter quos Dausquius: non nullis est Helenæ et Menelai, aliis est filius Paridis et Helenæ: de hoc Eustath. Odyss. VIII. Meminit hujus urbis sive montis Noster Æn. VII. 209. 'Hinc illum Corythi Tyrrhena ab sede profectum:' et x. 719. 'antiqui Corythi de finibus Acron.' Non procul abest ab Arretio, teste Sil. Italico. l. v. 'Pœnus nunc occupet altos Arreti muros, Corythi nunc dimuat arcem.' *Emmeness.*

171 *Ausonias*] Appellata *Ausonia* ab Ausonio Ulyxis et Calypsus filio: et primo pars, postea omnis Italia nominata. *Servius.*

Dictæa] Dictæus mons est in Creta, ubi herba Dictamnos nascitur;

quæ admota vulneribus, ferrum inhærens solet expellere: qui mons dictus est a Nympha Dicte, quæ ibi colitur; quam cum Minos rex amaret, et insequeretur per loca avia, illa se amore castitatis præcipitem dedit, et excepta piscatorum retibus invita reducta est, a qua rex abstinuit, et nomine ejus *Dictæa* loca appellari jussit. In hoc monte dicitur altus Jupiter: ut, 'Dictæo cæli regem pavere sub antro.' *Idem.*

Negat tibi Juppiter arva] Ex definito. Et bene *Juppiter:* quasi ipse qui Cretensibus præest. *Idem.*

Juppiter] Qui Cretæ peculiaris amator est. *Donatus.*

172 *Talibus attonitus visis*] Hoc est, talibus deorum vultibus, propter 'Visi ante oculos adstare.' Unde sequitur, 'Et voce deorum.' Nam et voce se dicit attonitum et visis. *Attonitus* vero est stupefactus. Nam proprie *attonitus* dicitur, cui casus vicini fulminis et sonitus tonitruum dant stuporem. *Servius.*

Attonitus] Duo erant miranda: et deos videre, et optata loquentes audire. *Donatus.*

Visis ac voce] In antiquis plerisque codicibus, *et voce* legitur, prout etiam est in Donatiano codice. Verum *ac* minime displicet. *Pierius.*

173 *Nec sopor illud erat*] Soluta elocutio. *Servius.*

Nec sopor] Non enim pleno somno viderat, aut audiverat; nam nec plene vigilabat, nec plene dormiebat. *Donatus.*

174 *Velatas comas*] Vittatas: ut, 'Victoris velatum auro vittisque juvencum.' Aut coronatas: ut, 'Velat materna tempora myrto.' Nam dii, qui erant apud Laurum Lavinium, non habebant velatum caput. *Serv.*

Velatas] Id est, vittatas: ut Plautus Amphitr. I. 1. 'velatis manibus orant:' Turn. IV. 22. *Velati*, auctore Scaligero, dicebantur, qui caput cinctum laneo habebant. *Taubmann.*

175 *Manabat*] Fluebat. Hinc et *lapis manalis*, quem trahebant Pontifices, quoties siccitas erat. *Servius.*

Gelidus sudor] Et hoc confirmat, deos vidisse Æneam. *Donatus.*

Gelidus manabat corpore sudor] Hæc timoris nota Poëtis frequentissima: Ennio apud Macrob. 'Tum timido manat ex omni corpore sudor.' Valerio Æditno in Epigram. 'Per pectus miserum manat subito mihi sudor.' Ovidius Am. III. 13. 'Mens abit, et morior quoties peccasse fateris, Perque meos artus frigida gutta fluit.' Sappho: ἴδρως ψυχρὸς χέεται, τρόμος δὲ Πᾶσαν αἱρεῖ: *effluit sudor gelidus, tremorque Occupat totam.* Sed cur in timore sudor sit gelidus, ratio clara: quippe ex affluxu caloris ad intima, fit ut partes extimæ, eo destitutæ, succedente frigore, emittant frigida liquamina. Adi Cæl. Rhod. Lect. Ant. VI. 5. Sudoris frigidi meminit Aristoteles in Problem. ubi quærit, διατί τῶν ἱδρώτων οἱ θερμοὶ κρίνονται βελτίους εἶναι τῶν ψυχρῶν; *Cerda.*

176 *Corripio e stratis corpus*] Ne satietate videatur reliquisse somnum. Et sciendum, quia quotiens ex abrupto somnus aufugerit, significat omen infelix: ut ecce hoc loco tempestas sequitur. Item in secundo, *Excutior somno:* et statim sequitur civitatis excidium. Nec sine ratione: nam si somnus munus deorum est, ut, 'et dono divum gratissima serpit,' non sine infœlicitatis significatione ex abrupto deorum munus abscedit. *Serv.*

Corripio e stratis] Ostendit prope vigilantem. Nam posuisset *expergefactus sum*, si dormisset. Exprimit autem festinantem. *Donatus.*

Corripio e stratis] Antiqua aliquot exemplaria, *corripio stratis* absque præpositione separativa legunt: ut, 'Haud segnis strato surgit Palinurus. *Pierius.*

Tendoque supinas Ad cælum cum voce

manus] Honesta elocutio, cum uno sermone respondemus duobus: ut, 'Interea fessos ventus cum Sole reliquit.' *Ad cœlum* autem ideo, quia dii penates et Jovis et Apollinis fecerunt mentionem. *Servius.*

Tendoque supinas] Livius l. XXVI. 'supinas manus ad cælum, ac Deos tendentes.' Supinæ manus esse videntur, ita sublatæ, ut palmæ spectent cœlum. Ita in IV. Iarbâs dicitur orasse 'manibus supinis.' Quem locum vide. *Cerda.*

Tendoque supinas Ad cœlum cum voce manus] Nonnulla notavimus ad Æn. I. 97. Similem locutionem Petron. habet: 'Protendo igitur ad genua vestra supinas manus.' Idem, 'Lycas trepidans ad me supinas porrigit manus.' *Emmeness.*

Munera] Quæ sunt vinum et thus. *Donatus.*

178 *Intemerata*] Rite perfecta: ut si leniter fundendum vinum est, aut mola injicienda, sic fiant, ut ratio exigit sacrificii: aliter si fiant, temerata, ac turbata sunt sacra: unde Helenus, 'Ne qua inter sanctos ignes in honore deorum Hostilis facies occurrat, et omina turbet.' Item in octavo: 'Audax quos rumpere Pallas Sacra vetat, raptoque volat.' *Servius.*

Focis] Et hic, sicut superius dictum est, ostendit cum aris etiam focos solere numinibus consecrari: sed hic, ideo *focis*, non *aris*, quia privatum sacrificium sequitur, nam penatibus sacrificat. *Idem.*

Perfecto honore] Peracto sacrificio: qui est honor deorum. Et bene ordinem servat, ut ante sacrificet, quam somnium narraret. *Idem.*

Perfecto honore] Id est, sacrificio, quo dii honorantur. Videtur autem innuere τὸ τέλειον ἱερὸν, id est, sacrificium plenum perfectumque: de quo Cælius XII. 1. *Taubmann.*

179 *Certum*] Quia primæ interpretationis vitio reddebatur incertus. Ostendit autem Poëta divinas admonitiones referendas non esse, nisi primo patri sacrorum: et precis obsequia sunt, ut prosperentur, quæ bona sunt, quæ autem mala, vertantur in melius. Deceptus autem fuerat Anchises: quia memoria Dardani antiquior erat quam Teucri, et propterea obscurior. Apollo autem cum dixisset *antiquam*, ostendit fuisse recentiorem: notat enim et primam esse, et secundam. *Donatus.*

Anchisen facio certum] Hoc isti notent, qui negant Latine dici, *Facio te certum*: sed tantum, *certiorem*. JCti *certiorare* dicunt, et *certificare*. Ut autem *certiorem facere*, dico; ita *certiorem reddere*, non dici, Manutius docuit, Epist. Fam. II. 4. Vide et Floridum, Successiv. Lect. I. 2. *Taubmann.*

180 *Ambiguam*] Non incertam, sed modo duplicem: ut in sequentibus probat, dicens, 'Geminosque parentes.' Ergo *geminos* hic duos, ut 'gemini Atridæ.' *Servius.*

Prolem ambiguam] Sic Horat. od. I. 7. 'promisit Apollo ambiguam tellure nova Salamina futuram.' Illic consule Torrent. *Emmeness.*

181 *Seque novo*] Adventu scilicet Teucri. *Servius.*

Veterum locorum] Id est, Italiæ: deest sane *esse*, ut sit deceptum esse. Sane *novo errore veterum locorum*: aut per contrarietatem sermonum declaravit: aut *novo* pro *magno* posuit. *Idem.*

Errore locorum] In antiquis aliquot codicibus, *errore parentum* legitur. Sed quia sermo est de sedibus fato præmonstratis, *locorum*, in multis etiam reperitur; atque ea lectio plurimum, subditicia priori abrasa, quæ *parentum* fuerat. *Pierius.*

182 *Iliacis fatis*] Non proprio fato laborabat. Excusans igitur laborem irritæ navigationis ad Cretam, *Fatis* adnectit: ut invidiam, qua afficiebatur, quod illi frustra laborassent, pur-

get excusatione, cum factum negari non possit. *Donatus.*

Exercite] Fatigate, exercitate: nam *exercitatus*, peritus significat: ut *expertus* et *expers*. Nam *expertum rerum* si dixero, significo peritum: si *expertem*, ignarum. *Servius.*

Exercite] Sic Ter. H. I. 1. 22. 'exercere servos.' Ad. IV. 2. 46. 'exercere silicernium,' est ad laborem cogere, ut Noster Ge. I. 210. 'exercere tauros,' pro defatigare. Æn. I. 434. 'Qualis apes æstate nova per florea rura Exercet sub sole labor.' Plura Pricæus ad Apulejum p. 503. et eleganter, quando in adversis versamur, exerceri dicimur, quod observavit Schott. Nod. Cic. II. 20. *Emmeness.*

183 *Sola mihi*] Uni enim Cassandræ credendum non fuit: deinde non videbatur verisimile, tam longinquas sedes esse petendas. *Donatus.*

Casus Cassandra canebat] Hæc compositio jam vitiosa est, quæ majoribus placuit: 'Anchiseu agnovit amicum.' Et, 'Sale saxa sonabant.' Et bene Cassandræ inseruit testimonium, quæ divinationem ab Apolline acceperat. *Servius.*

Casus Cassandra canebat] Brevissima Anchisæ errorem confitentis et probabiliter excusantis Oratio. Neque vero est, cur vel hic Maronis, vel ille Ciceronis versus, 'O fortunatam natam me consule Romam,' a Quintil. IX. 4. et Juven. S. X. irrideatur, ob iterationem earundem syllabarum, cum hoc veteres in delitiis habuerint. Ita et Cicero in Lælio: 'Eo loco locati sumus,' &c. Quam venustam figuram a posteris inepte fastiditam, conqueritur Turneb. VII. 19. Videantur et Notæ nostræ, ad illud Plauti Menæch. act. II. 3. 'Quasi supellex pellionis, palus palo proximus est.' *Taubmann.*

184 *Portendere*] Significat *debita portendere*: minus est *deberi*: ut in septimo, 'Portendi generum.' *Serv.*

Portendere debita] Hæc, inquit, deberi generi nostro, et hos casus nobis imminere, sicuti nunc recordor, sola mihi prædixerat Cassandra, &c. Sunt qui censeant, *portendere* κατ' ἐναλλαγὴν dictum, pro *portendi*. *Taubm.*

185 *Regna vocare*] Satis proprie; unde in octavo: 'Expectate solo Laurenti arvisque Latinis.' *Servius.*

186 *Teucros Crederet*] Scilicet propter longitudinem spatii. *Idem.*

187 *Tum vates Cassandra moveret*] Bene *tum*, quia jam probavit. Et duo argumenta posuit, quibus purgavit errorem. *Idem.*

Cassandra moveret] In codicibus aliquot antiquis, *moneret* scriptum est. Magis vero placet *moveret*; ut sit: Cuinam hoc ea persuasisset, Trojanis rebus tunc adeo florentibus? *Pierius.*

188 *Cedamus Phœbo*] A necessario et utili scilicet. Cujus instinctu dii penates profutura dixerunt: ut, 'Hic canit, et tua nos en ultro ad limina mittit.' *Servius.*

Meliora sequamur] Potest bis subaudiri *meliora*: meliora moniti, aut meliora sequamur. *Idem.*

189 *Cuncti*] Hoc est, cuncti adsentimur, nam *cuncti profecti*, pugnat cum *paucis relictis.* Idem.

Dictis] Vel Apollinis, vel Anchisæ. *Donatus.*

Ovantes] Alacres, non utique gaudentes. *Servius.*

Ovantes] Propter ereptum laborem iterum in Delum enavigandi, et propter magnam spem propositam. Est autem hæc descriptio navigationis, in qua eadem res sæpius dicitur, diversa et splendida compositione verborum. Tempestas autem egregie descripta est, cum uno pulsu omnia simul elementa turbantur. In hoc et initium posuit: ut, 'Cæruleus supra caput adstitit imber.' Et augmentum: ut, 'noctem hiememque ferens.' Et quæ solent consequi ex hujuscemodi rebus: ut, 'Inhorruit unda tenebris,' et: 'Continuo volvunt fluctus mare,' et reliqua, quæ maximam ostendunt

violentiam, ut, quamvis multum laborarent tamen a cursu detorti, quo volebant non pervenirent. *Donatus.*

190 *Hanc quoque*] Quemadmodum Trojam et Thraciam: et cum dolore dictum accipe, 'Hanc quoque deserimus sedem.' Expressit enim miseriam totius sedis relictæ. *Servius.*

191 *Cava trabe*] Navium periphrasis optima. *Currimus æquor:* sicut, 'Tyrrhenum navigat æquor.' *Idem.*

Cava trabe currimus æquor] *Trabs* pro navi Horat. od. I. 1. 'ut trabe Cypria Myrtoum pavidus nauta secet mare.' Noster Æn. IV. 566. 'Jam mare turbari trabibus.' Juvenal. Sat. XIV. 296. 'Nocte cadet fractis trabibus, fluctuque premetur Obrutus.' Festus *trabem* dicit proprie esse *duo ligna compacta.* Inde apud Pacuvium 'Trabica navis,' quæ trabibus confixa est. Ut hoc loco *currere æquor,* sic Sanctius Min. p. 154. 'Currere iter, currere stadium.' Notum est Græcum θέω, apud Homer. Il. A. 483. Sic Ovid. epist. Heroid. XVIII. 'Currere me nota nec patiantur aqua.' *Emmeness.*

192 *Postquam altum tenuere rates*] Tempestatis copiosa et splendida descriptio: qualis est Æn. I. 85. (quanquam hanc tempestatem tantum per ὑποτύπωσιν, illam vero in libro I. per διατύπωσιν repræsentavit: de quo Scalig. III. 32.) desumpta ex Odyss. XII. et XIV. Et repetuntur hi versus Æn. V. initio. Talis et apud Livium lib. XXI. 'Transeuntem Apenninum adeo atrox tempestas exorta est,' &c. Quod autem hic *altum,* Æn. V. est *pelagus.* Taubmann.

193 *Cælum undique et undique pontus*] Theocrit. εἰδ. XX. de Europa navigante in dorso tauri: 'Αλλ' ἀὴρ μὲν ὕπερθεν, ἔνερθε δὲ πόντος ἀπείρων: *sed aër quidem desuper, subter autem immensus pontus.* Virgilius aërem mutavit in cœlum. Plato in Protagora aliud agens, altum ita describit: φεύγειν εἰς τὸ πέλαγος τῶν λόγων, ἀποκρύψαντα γῆν: *fugere ad mare altum orationis, occultata terra.* Aristides in Rhodiaca, ita: ἀλλ' ἦν ταῦτα θάλαττα φιλή ποτε: *erant hæc omnia merum mare.* Nazianzenus oration. 21. ita: πέλαγος οὐχ ὁριζόμενον τοῖς ὀφθαλμοῖς: *pelagus non circumscriptum oculis.* Lucret. l. IV. hoc idem sic: 'Quippe ubi nil aliud, nisi aquam cœlumque tuentur.' Ovid. Trist. I. 2. 'Quocunque aspicio, nihil est nisi pontus et æther.' *Cerda.*

194 *Supra caput*] Capitalis, perniciosus. *Servius.*

Cæruleus imber] Id est, ater, more Græcorum, qui κυάνεον pro cæruleo et nigro usurpant. Ita et Æn. VI. 'cærulea subvectat corpora cymba,' id est, atra, nigra. Turn. XIV. 4. *Taubmann.*

195 *Noctem hiememque*] Pluviamque cum obscuritate. *Hiemem* autem Græce dixit, nam χειμὼν etiam *tempestas* dicitur a Græcis. *Servius.*

Ferens] Adferens. *Idem.*

Inhorruit unda tenebris] Horridior est facta per tenebras. *Idem.*

196 *Magna Æquora*] Aut epitheton est, ut surgant æquora, quæ magna sunt; ut 'Magna æquora,' magni fluctus. *Idem.*

Magna Æquora] *Mare magnum* non idem esse Græcis, quod Latinis, contendit Robert. Tit. controvers. VI. 2. *Emmeness.*

197 *Gurgite vasto*] Epitheto auxit Tapinosim. *Servius.*

198 *Involvere diem*] Aspectum ademerunt. *Idem.*

Nimbi] Nubes. *Idem.*

Nox humida] Nubes caliginosæ. *Idem.*

199 *Abrupti nubibus ignes*] 'Απεῤῥωγότες, *abrupti ignes.* Ita enim legendum, e Mss. et vett. editis probant Lambin. et Gifanius: non, *abruptis:* ut et in illo Lucret. l. II. 'Transversosque volare per imbreis fulmina cernis: Nunc hinc, nunc illinc abrupti nubibus ignes Concursant: ca-

dit in terras vis flammea vulgo.' Et notat Turneb. v. 27. eodem modo Græcos πῦρ ἀπεῤῥωγὸς dicere, id est, ignem abscissum : quod fulmen nubes dividat ac rumpat. Ita Cicero de divinat. II. 'Cum se in nubem induerunt (scil. anhelitus frigidi terræ) ejusque tenuissimam quamque partem ceperunt dividere atque disrumpere, idque crebrius facere et vehementius, tum et fulgores et tonitrua existere. Si autem nubium conflictu ardor expressus se emiserit, id esse fulmen,' &c. *Taubmann.*

200 *Excutimur cursu*] A proposito itinere avertimur. *Servius.*

Cæcis in undis] Incertis : quia sidera non apparebant : aut quæ non viderentur. *Idem.*

201 *Ipse*] Hoc est, navigandi peritus. Hoc enim significat emphasis pronominis. *Idem.*

Ipse] Maximum habet intellectum, id est, qui peritissimus esset gubernator, qui viam in fluctibus observatione siderum norat. Descriptis autem omnibus, quæ orta tempestate perpessi erant, ut finem ostendat, addit : 'Vela cadunt.' Verum contraria videntur, quod cum dixerit : 'Ipse diem noctemque negat discernere cælo,' deinde addat : 'Tris adeo incertos cæca caligine soles.' Quomodo enim hæc scire potuit, si nulla erat distinctio noctis et diei? Sed respondet, voluisse Poëtam obscuritatem aëris nimis satiare. Nam qui fieri potuit sic accidere tenebras, ut inter ipsas et veram noctem nihil interesset? Vel intellige dierum et noctium numerum distinxisse crebris coruscationibus, quæ vel stellas vel Solem ostendere potuerunt. *Donatus.*

Negat discernere cœlo] Figurate, ut, Æn. II. 'Exscissa vitam producere Troja.' *Servius.*

202 *Viæ*] Mari dedit, quod proprium terræ est ; ut alibi *sulcari* ait, unde et terra *æquor*. Idem.

Palinurus] Hic Iasii filius gubernator Æneæ fuit ; qui, Ænea de Sicilia ad Italiam veniente, præcipitatus in mare, nomen in Lucania monti celebri dedit. *Idem.*

203 *Incertos soles*] Bene *incertos*, quia quantavis sit obscuritas, tamen noctis est manifesta discretio. Unde superflua quæstio est eorum, qui dicunt tres dies quomodo transisse scierunt, si noctem a die discernere non poterant? Ergo *incertos* obscuros dixit ; ut Æn. VI. 'Quale per incertam lunam.' *Idem.*

Tris adeo incertos cæca caligine soles] Vetera quædam exemplaria, ad Kappacismum declinandum dictionum ordinem ita disponunt : *Tris adeo cæca incertos caligine solis.* Servius tamen cacephaton illud videtur agnovisse. *Pierius.*

Cæca caligine] Cacephaton in sermone. *Servius.*

Soles] Pro diebus : sic apud Catull. 'Soles occidere, et redire possunt.' Et : 'Fulsere quondam candidi tibi soles.' Et Seneca Trag. in Theb. 'nate post multos mihi Remisse soles.' Græci etiam usi hoc lepore. Pind. Olymp. XIII. ἁλίῳ ἀμφὶ ἐνί : *sole in uno.* Exempla alia alii conjunxerunt : ut Catullus *candidi soles* pro diebus faustis : contra Horatius *nigrum solem* dixit, pro die infelici Sat. I. 9. *Cerda.*

Tris adeo, &c.] Diurno tempore veteres moderabantur navigationem e cursu solis, nocturno ex siderum motu ; quod docet Apollonius I. 107. ἐσθλὸς δ' ἀνέμοιο θυέλλας καὶ πλόον ἠελίῳ τε καὶ ἀστέρι τεκμήρασθαι. ad hæc verba Scholiastes : ἀγαθοὶ μὲν καὶ ἡμέρας τῷ ἡλίῳ, νυκτὸς δὲ πρός τινα τῶν ἀστέρων, &c. *Soles* pro *dies* alibi notatum. Pers. Sat. IV. 'memini consumere soles.' *Emmeness.*

204 *Erramus pelago : totidem sine sidere noctes*] *Hinc Pelopis gentes Maleæque sonantia saxa Circumstant, pariterque undæ terræque minantur. Pulsamur sævis et circumsistimur undis.*

sus circumducti inventi dicun-
t extra paginam in mundo.

ro: totidem] In codicibus ali-
tiquis, et totidem. In aliquot
et sine. Sed enim magis pla-
particula ea penitus submo-
: quæ lectio est etiam codicis
i. Pierius.

Quarto terra die, &c.] Quam
et graviter, quæ Homerus
his Od. v. 'Αλλ' ὅτε δὴ τρίτον
πλόκαμος φέρεν ἠὼς, Καὶ τότ'
νεμος μὲν ἐπαύσατο, ἠδὲ γαλήνη
νηνεμίη· ὁ δ' ἄρα σχεδὸν εἴσιδε
Ο ξὺ μάλα προϊδών: Sed quando
tium diem pulchricoma adduxit
; Deinde tunc ventus quievit,
erenitas Erat tranquilla: ipse
pe conspexit terram, Valde acute
ens. Cerda.

lere Visa] Visa naturaliter dixit.
s enim propinquamus litori-
exurgere terra videtur, et fu-
mittere. Servius.

Aperire] Ostendere: ut Sal-
'Caput aperire solitum.' Id.
re fumum] Pro, aperiuntur
ac fumus volvitur. Idem.

re fumum] In Mediceo codice,
re fumum legitur: proprium
est fumi tortuose volvi ob
dinem, dum cum aëre colluc-
Pierius.

lvere fumum] Homericum ver-
Odyss. x. contulit in hemisti-
satis elegans: Καπνὸν δ' οἷον
ἀπὸ χθονὸς ἀΐσσοντα: Fumum
lum videbamus e terra erumpen-
t alterum ejusdem libri: Καί
ατο καπνὸς ἀπὸ χθονὸς εὐρυο-
Et mihi apparebat fumus a terra
Cerda.

Remis insurgimus] Cum remis
nus, id est, exurgentes fortius
nus. Servius.

Adnixi torquent spumas, et cæ-
runt] Pro eo Sil. Ital. l. XIII.
torquent obices:' sic obnixi
agnoscit Non. Marcell. Cæ-
rula pro mari cæruleo, ut Græce γλαυκὴ simpliciter pro mari, quod notavit Cl. Grævius in lectionibus Hesiodeis p. 124. Ex Ennii Annal. l. XIV. locum sumsit Maro, teste Ursino, 'Verrunt extemplo placide mare marmore flavo Cæruleum spumat sale conferta nave pulsu.' Pro cærula Noster VI. 320. 'vada livida verrunt,' id est, feriunt, percutiunt, interprete Non. Marcello. Emmeness.

209 Servatum ex undis] Ac si diceret, de periculis in graviora se pervenisse discrimina. Servius.

Servatum ex undis] Non perseveravit mala fortuna, sed nec in totum prospera provenit. Nam in litus fertile venerunt, quod fuisset felicissimum, nisi Harpyiis esset occupatum. Donatus.

Strophadum me litora] Phineus, Agenoris filius, Thracum rex, vel, ut quidam volunt, Arcadiæ, Cleobulam, Aquilonis et Orithyiæ filiam, habuit uxorem, et ex ea duos filios, quibus superduxit novercam: quos noverca ad patrem, tanquam stupri adfectatores, detulit, ob quam rem eos Phineus cœcavit: quare irati dii, vel, ut quidam volunt, Aquilo ventus, propter nepotum injuriam, eum cœcavit: et ad Pelagias insulas detulit; adposuitque Harpyias, quæ cum ei diu cibos abriperent, somnosque inquietarent; hic Iasonem cum Argonautis, propter vellus aureum Colchos petentem, suscepit in hospitio: cui etiam ductorem propter Symplegadas petras dedit. Hoc ergo beneficio inlecti Argonautæ, cum ei gratiam vellent inferre, Zethum et Calain filios Boreæ et Orithyiæ, alatos juvenes, ad fugandas Harpyias miserunt: quas cum strictis gladiis persequerentur, pulsæ de Arcadia pervenerunt ad insulas, quæ appellantur Plotæ. Et cum ulterius vellent tendere, ab Iride admoniti ut desisterent a Jovis canibus, et suos converterent volatus: quorum conversio, στροφὴ, nomen in-

sulis dedit. Quod Apollonius plenissime exequitur. Ut autem canes Jovis dicerentur, hæc ratio est: quia ipsæ Furiæ esse dicuntur: unde etiam epulas prohibentur abripere, quod est Furiarum: ut, 'et manibus prohibent contingere mensas.' Unde et avari finguntur Furias pati: qui abstinent partis. Item ipsas Furias esse paulo post ipse testatur dicens; 'Vobis Furiarum ego maxima pando.' *Furias* autem canes dici, et Lucanus docet, dicens; 'Stygiasque canes in luce superna Destituam.' Et in sexto Virgilius, 'Visæque canes ululare per umbram, Adventante dea.' Sane apud inferos *Furiæ* dicuntur, et *canes*: apud superos *diræ* et *aves*: ut ipse in XII. ostendit. In medio vero, *Harpyiæ* dicuntur. Unde duplex in his effigies invenitur: et has Virgilius tres dicit, quarum nomina sunt Aëllo, Ocypete, Celæno. Apollonius duas dixit, quem in XII. Virgilius sequitur: ut, 'Sunt geminæ pestes.' Quidam autem dicunt, hunc Phineum ob divinitatem a Thracibus regem cooptatum, consilia divina prodidisse: et obcœcatum adpositis Harpyjis. *Servius.*

Strophadum me litora] Græci Στροφάδες, sed Latini in multis illud *a* corripiunt, teste Dausquio, qui exemplis illustrat. In *Epiro*, inquit Mela II. 7. 'Echinades et Strophades, olim Plotæ.' Strabo l. VIII. αἱ τῶν Κυπαρισσίων πελάγαι πρόκεινται δύο, νῆσοι προσαγορευόμεναι Στροφάδες, ἀπέχονται μάλιστά πως τῆς ἠπείρου, &c. hodie *Stritali* appellantur. *Emmeness.*

210 *Accipiunt*] In veteribus aliquot exemplaribus, *excipiunt* legitur. Quia dixit, 'Servatum ex undis.' Sed enim et *accipere* in hoc significato non improprium: ut, 'Hinc Drepani me portus et inlætabilis unda Accipit.' *Pierius.*

Stant] Sunt. *Servius.*

211 *Ionio in magno*] In magno mari Ionio. Et sciendum *Ionium* sinum esse immensum, ab Ionia usque ad Siciliam: et hujus partes esse Adriaticum, et Achaicum, Epiroticum. Maria enim vel a provinciis, vel ab insulis, vel a civitatibus nomen accipiunt. Bene ergo *in magno*, quasi etiam in quo alia maria sunt. Quidam sane *Ionium* ab Io Inachi filia dictum volunt, quod amata hoc mare transverit; quod in VII. ubi de scuto Turni loquitur, plenius invenies. Nonnulli *Ionium* ab Ionio rege, qui in insula, quæ ante Illyricum jacet, regnaverat, dictum tradunt. *Idem.*

212 *Harpyiæque colunt aliæ*] Ergo et Celæno Harpyja. Has Hesiodus dicit Thaumantis et Electræ filias, quas, sicut dictum est, quidam Furias putant, cum Furiarum mater, secundum Hesiodum Terra, secundum Æschylum Nox sit. *Idem.*

Phineïa] Versio Græca est. *Idem.*

Harpyiæque, &c.] Thaumantis et Electræ filias dicit Hyginus in præfatione, et Hesiod. in Theogon. vs. 265. quarum hæc sunt nomina, *Iris, Harpyia, Celæno, Ocypete, Podarce*: de numero non convenit. Fabulam Harpyjarum Phinei narrat Apollodorus Biblioth. l. I. Ovid. Met. VII. in principio. *Emmeness.*

213 *Mensasque metu*] Hoc est, sicut dictum est, pulsæ a Zetho et Calai. *Servius.*

214 *Tristius haud*] Non potest ab inferis tristius quicquam excitari, quam Harpyiæ. *Donatus.*

Nec sævior ulla Pestis, et ira Deum Stygiis sese extulit undis] Ut pœna in Statio. Et non dicit has de inferis esse natas, sed pejores esse omnibus inde procreatis. *Servius.*

216 *Virginei volucrum vultus*] Si subdistinguas *virginei*, major erit admiratio. *Idem.*

Virginei vultus] Non esset hoc monstrosum, si cætera essent similia. *Donatus.*

Virginei volucrum vultus] Ovid. Metam. VII. 4. nominat 'virgineas

s.' Idem. XIII. 710. 'Strophadesque receptos Portubus infame terruit ales Aëllo.' Πτερωταὶ ut Apoll. et Nost. vs. 226. 'is quatiunt clangoribus alas.' . 876. 'Obscœnæ volucres; verbera nosco.' De his etiam ant. Lect. XVI. 27. *Emme-*

issima] Hic turpis, ut Terentius acho, 'Nunc heu videtur fœ- nia aliam non habet.' Alibi cruentum, ut, 'Sanguine fœ- s:' et, 'fœdatique ora Galesi.'

Proluvies] Sordis effusio. Et , ne diceret *stercus*; et per hoc s edacitatem ostendit; et qui- dunt *proluvies* cum *stercus* ven- nificet, a Virgilio hoc loco figu- ntris significatam; ergo quasi m et panticosum ventrem. ndo *proluvies* sola effusio. Te- , 'Quod proluvium, quæ hæc bita largitas.' Aliquando pro multis ponitur. *Idem.*

uvies] Nihil in intestinis mo- tiuntur, sed statim effundunt. on solum non satiabantur, sed famescebant. Indeque erat *Donatus.*

issima ventris Proluvies] *Prolu- ntris*, sunt retrimenta alvi et : sic Lucret. l. VI. 'Et nigra ie alvi.' Serv. ait, *proluviem* ordium effusionem, vitatumque a, ne diceret stercus. Quam fuerit illa effusio indicat s Poëta in Epig. qui volens ere δυσωδίαν καὶ δυσοσμίαν, *pestiferumque odorem*, ait non conferri 'Αρπυιῶν περισσὰ, *iarum proluviem et sordes*. De oce *venter*, non te prætereat s. Casauboni in Athen. VIII. 11. im vox Græca. Græcis γέντερ, nus τῶν ἐντέρων, *intestinorum*, est in γέντερ, γ. Æolicum di- a, quod sæpe in υ, vertitur.

Ventris proluvies] Magis proprie Lucretio l. V. *Proluvies alvi* dicitur: nam *alvus* ea pars est ventris, per quam sordium sive retrimentorum fit effusio. Donato in Heaut. et Nonio idem est *illuvies*. Veteres etiam *proluvium* dicebant: ut et *diluvies*, *diluvium*, &c. ut notat Gifanius. Glossæ: *proluvies*, κοιλίας ὑπερέκκρισις, ἔκχυσις, ῥύσις. Arnob. l. VI. 'In quascunque se detulerit deonerati proluvies podicis.' *Taubmann.*

Uncæque manus] Pro unguibus manus posuit: hoc est γαμψώνυχας. *Servius.*

218 *Fame*] Veluti fame; nam abundare dicit armenta. Aut re vera *Fame*, quam eis inferebat non inopia, sed avaritia. Alii fami præsides esse tradunt; quia et Phineo propterea adpositæ sunt, et Trojanos ab epulis prohibent, et his tantum famem prænuntiant, et ipsæ sunt fame pallidæ. *Idem.*

219 *Delati*] Quod necessitatis est. Nam voluntate aliquo non deferimur, sed venimus. *Idem.*

220 *Læta*] Pinguia: nam in animalibus, in quibus cognosci non potest sensus, lætitiam pingue corpus ostendit: non mens, ut in hominibus. *Idem.*

Ecce Læta boum] Omnia convenerant, quibus illa invadere cuperemus: diversitas generis animalium, abundantia, pinguedo ex copia herbarum. *Donatus.*

Passim campis] Ulyxis socii boves Solis occidisse inducuntur: Virgilius credibilius finxit. *Servius.*

221 *Caprigenumque pecus*] Satis nove, et affectate. *Idem.*

Caprigenumque pecus] *Caprigenum* formam neutri generis esse putant: sed concinnator Annotationum Edit. Fabricianæ (qui Jo. Camerarius non obscuris indiciis esse colligitur) Genitivum potius censet esse, κατὰ συγκοπὴν, pro *caprigenarum*. Taubmann.

Nullo custode] Deest *cum*. Servius.

Per herbas] Ordo est, non per herbam, sed per campos in herbis videmus armenta. *Idem.*

Per herbas] In antiquis aliquot codicibus, *per herbas* numero multitudinis legitur: quod parvi tamen momenti est, an legas *herbam*, quod non nulli codices habent. *Pierius.*

222 *Et divos*] Ut quod fiebat illicitum, esset nobis commune cum diis. *Donatus.*

Ipsumque vocamus] *Ipsum*, id est, regem deorum, aut certe Prædatorem; hoc est, cui de præda debetur aliquid. Nam Romani moris fuit, ut bella gesturi, de parte prædæ aliquid numinibus pollicerentur: adeo ut Romæ fuerit unum templum Jovis Prædatoris: non quod prædæ præest, sed quod ei aliquid ex præda debeatur. Vel quod hic Deus justitiæ præest. Ergo cum eum invocant, testantur se nihil mali facere, cum sine custode interimunt armenta. *Servius.*

223 *In partem prædamque*] In partem scilicet prædæ. *Idem.*

In prædam partemque Jovem] In plerisque pervetustis codicibus dictionum ordo mutatus est in hunc modum, *in partem prædamque.* Et hanc lectionem agnoscit Servius. *Pierius.*

In prædam partemque] Ἓν διὰ δυοῖν, pro, in prædæ partem. *In partem* autem *vocare*, Juris verbum est, pro, participem facere. Cicero pro Cæcina: 'Mulieres in partem vocatæ sunt.' Nam et de præda diis immolabatur, et partes etiam quasdam eis interdum suspendebant de tholo et consecrabant: ut Dianæ aprorum capita et cervorum cornua: ut in Ecl. VII. et Æn. IX. 'si qua meis venatibus auxi, Suspendive tholo, aut sacra ad fastigia fixi.' Turneb. IV. 22. Et Romæ templum erat *Jovis Prædatoris:* quod ei aliquid ex præda debeatur: unde et ληΐστωρ, Juppiter dictus, et λαφύστιος, sicut ληΐτις, Minerva, quæ prædationibus præesse, Homero dicitur. Vide Alexand. III. 22. *Taubmann.*

Tunc litore curvo] Tacuit de apparatu epularum, quem descripsit in primo de cervis. Ibi enim nulla necessitas exigebat brevitatem: hic autem, quia proposuerat, 'Et breviter Trojæ supremum audire laborem,' et propter noctis tempus, in quo auditores quærebant quietem, erat properandum. *Donatus.*

224 *Extruimus*] In primo dixit: 'Fusique per herbam,' quia lassitudine et fame naufragi urgebantur. Hic dicit: 'Extruimusque toros,' quia in magna copia herbarum, non fuit magnum, congeries cespitum struere, quibus discumbi posset: et magna properandi ad epulas necessitas urgeret. *Donatus.*

Extruimusque toros] Græci toros extruere quia ex herbis et frondibus fiunt στιβάδας et στιβάδια ὑποστορεννύειν appellant. Vide Bisetum ad Aristoph. Plutum. *Emmeness.*

Dapibusque epulamur] *Dapes*, deorum sunt: *Epulæ*, hominum. Bene ergo utrumque posuit: nam et sacrificiis et conviviis operam tribuunt. *Servius.*

Opimis] Pinguibus. *Idem.*

Dapibusque epulamur opimis] Dapes opimæ in re sacra sunt, ut opimæ victimæ, hostiæ, &c. Videlicet, optimæ, egregiæ, lectæ, eximiæ. Festus: 'Hostiæ opimæ, præcipuæ, pingues; et spolia opima, magnifica, et ampla.' Varro Rei Rustic. II. 'Boves altiles ad sacrificia publica saginati, dicuntur opimi.' Inde *cœna dapalis, dapsilis, dapsatica,* celebrata veteribus, ut opipara et lauta: voces istæ obviæ sunt in Latinis auctoribus. Græci δαψιλὲς dicunt, λαμπρὸν, λιπαρὸν, πολυτελές. *Cerda.*

225 *Subitæ*] Pro *subito*, adverbium in nomen deflexum. *Servius.*

At subitæ] Res omnino abominabilis: insultus inprovisus: sonitus alarum: unde metus, contactus fœ-

dus, odor teter fugiendas faciebat. *Donatus.*

At subitæ horrifico, &c.] Notum est, Virgilium hæsisse Apollonio Arg. l. II. et utrique Valerium Flaccum Argon. IV. Omnes conferamus in his tantum quæ attingit Virgilius. Quod hic, 'At subitæ horrifico lapsu de montibus adsunt Harpyiæ:' Græcus, Διὰ νεφέων ἄφνω πέλας ἀΐσσουσαι Ἅρπυιαι: 'E nubibus subito ruentes Harpyjæ. Val. 'in mediis dapibus videre volucres.' et, 'ilicet omnes Deveniunt, niger intorto ceu turbine nimbus.' Quod Virgil. 'diripiuntque dapes;' Græcus, Χειρῶν τ' ἀπὸ γαμφηλῇσι Συνεχέως ἥρπαζον: *Manuum curvitatibus continenter rapiebant.* Valerius, 'Diripiunt, vertuntque dapes, fœdataque turbant Pocula.' Quod Virg. 'contactuque omnia fœdant Immundo,' Valerius, 'Tum sola colluvie, atque illusis stramina mensis Fœda rigant. Quod Virg. 'odorem tetrum.' Græcus, ἐπὶ μυδαλέην ὀδμὴν χέον, *odorem putrem fundebant*: et ἀπέπνεε λείψανα αὐτὸς, *exhalabant epularum reliquiæ.* Valer. 'flagrat odor:' et 'Flagrat acerbus odor, patrisque exspirat Averni Halitus.' Reliqua Græci Virgilius contempsit, Valerius utrique multa addidit. Variat nonnulla ex his Virgilius in sequentibus. *Cerda.*

At subitæ] Hos versus cum Apollonianis Græcis comparat Scaliger Poët. v. 6. *Taubmann.*

Lapsu] Celeritate: ut supra. *Serv.*

Adsunt] Velocitatem ostendit. *Id.*

226 *Harpyjæ*] Υι Græca diphthongus est. Nam Latina esse non potest: quia ne υ quidem habemus. *Id.*

Clangoribus alas] Deest *cum*: ut sit, alas quatiebant cum clangoribus: ut, 'Atque Ixionii vento rota constitit orbis,' id est, cum vento. Aliter Acyrologia est, si *clangorem* dixit alarum sonitum. Plautus in Querulo de anseribus, 'Cuncti alas quatiunt diris cum clangoribus.' *Idem.*

Clangoribus] Antiqui nonnulli codices *plangoribus* legunt: hoc est, alarum quassationibus strepitum cientibus. Nam *clangor* diversum quid significat: nisi velimus intelligere additas etiam voces horribiles alarum strepitui, ut utroque modo territarent. Quod tamen aliorum judicio relinquimus. *Pierius.*

227 *Contactuque omnia fœdant*] Subaudiendum, *quæ relinquebant.* Serv.

228 *Tum*] Præterea: deest *erat*, vel *audiebatur*: et tria mala ipsarum posuit, vocem, tactum, odorem; sed sane hic versus, qui circumductus est, talis auditur, 'Resonant magnis stridoribus alæ.' *Idem.*

229 *Rursum*] Ad illud solum pertinet, 'Instruimus mensas:' nam ante in speluncis non fuerant. Et sciendum hanc particulam interdum sic poni, ut iteratum aliquid significet: ut si dicas, *Veni ad te mane, rursum veni.* Interdum sine iteratione est: ut, *fui apud te, rursum veni:* non ideo dicis *rursum*, quia etiam primo venisti, sed quia illic fuisti. *Idem.*

Rursum] Antrum et rami, volatum Harpyjarum impedire credi poterant. Ibi igitur securiores dapes et sacrificium restaurarunt, sed frustra. Nam per insperatas cæli partes ad occultas latebras venerunt, et cibum rapuerunt, et quicquid reliquerant, ore polluerunt. Ergo deficiente industria, fuit necessitas, ut ad vim recurrerent. *Donatus.*

Rursum in secessu longo] Quod in codicibus plerisque veteribus legere est, *rursus in secessu:* et ita inferius, *rursus ex diverso*, non ita absurdum est, ut non suos fautores habeat. Aliique pedem Amphimacrum, quo etiam alibi usus sit Poëta noster, esse contendunt: alii collisionem ex *u* et *s* fieri, ut alias nonnunquam. Tametsi non sum nescius veteres quosdam Grammaticos negare *rursus* per *s* dici, sed *rursum* per *m*, ut *iterum*, proferri debere. Cui quidem opinioni ita adhærescunt, ut illud etiam

est, nobis infœlix, ut, *sis felix*, id est, nobis, et videtur hic auspicii genus inducere secundum augures, quod de diris colligitur; quorum unum genus est, quod ex signis colligitur, quo nunc utimur. Diram autem esse Harpyjam duplici modo memorat, et oscinis et alitis: etenim cum facit loquentem oscinem, auspicium expungitur; *dirum* tamen quod futuram famem denuntiat; nam ipse ait, 'Sive deæ, seu sint diræ obscœnæque volucres.' Et, 'Quam vos dira fames.' Verum cum ait, 'Pinnis ablata refugit;' ab alite auspicium factum docuit: aliter enim certa genera avium ab auguribus appellantur, quæ pinnis vel volatu omina possunt facere; quæ si fuerint prosperæ, *præpetes;* si adversæ, *inhibræ* dicuntur; quod etiam in XII. significat, cum dicit, 'Alitis in parvæ subito collecta figuram,' ubi vere diram vult videri. *Servius.*

Rumpit vocem] Cum indignatione loquitur: ut, 'Quid me alta silentia cogis Rumpere?' Et notandum (ut supra diximus) *rumpit vocem:* cum hoc de silentio melius dicatur fieri. An *rumpit*, quia tantum humanam habens faciem, contra naturam sui corporis loquitur? *Idem.*

247 *Bellum etiam pro cæde boum stratisque juvencis*] Iteratum est ad augendum invidiam; ut, 'Stirpis Achilleæ fastus, juvenemque superbum.' Aut num ætates boum voluit comprehendere? *Idem.*

Bellum] Invectio, quam non oportuit habere principia; fuit enim irascentis. Fuit brevis invectio, sed omnia continet. Nam asseruit personam suam innoxiam, deformavit adversam, appellando *Laomedontiadas.* Dixit causam: Juvencos stratos, et proposuit invasionis crimen. Dixit criminis augmentum: ut, post violentiam in armenta, etiam de expugnatione dominarum cogitaverint. Dixit insontes, dixit factum. Non tamen factum fuit, sed pro facto tenet, quod facere cogitarunt. Nam, invadere greges, armare juventutem, eo tendit, ut reperirent alienum imperium, non male quæsitum, sed relictum a parentibus. Ultio autem est, quod diu expectent, quod metuant. *Donat.*

248 *Laomedontiadæ*] Perfidi: a rege natum opprobrium, qui deos fefellit. Sane alibi indifferenter hoc nomen ex persona poëtæ ponitur, ut, 'Laomedontius heros,' 'Laomedontia pubes.' *Servius.*

Bellumne] Necessario iteravit, ut verbum in quo culpa consistit. *Idem.*

Bellumne inferre paratis] In antiquis aliquot exemplaribus affirmative non interrogative legitur *bellumque inferre paratis*, elocutione eleganter continuante cum *et*, quod subsequitur, 'et patrio Harpyias.' Diximus enim alias Homericum et omnium apud Græcos præstantium Auctorum esse, post τε addere καί. Quod et diligenter et frequenter admodum Virgilius imitatur. Quamvis non negarim in interrogatione plus esse ponderis, et majorem objurgationis vim, quæ minas etiam tacite secum trahat, et confessionem criminis. Quare lectionem eam *bellumne* nequaquam immutarim. Quod vero in vulgatis habetur exemplaribus, *et patrio insontes Harpyjas*, ut leve præteriissem, nisi multorum veterum codicum consensu monitus essem ad vocalitatem facere, quod in eis alio dictionum ordine legitur, *et patrio Harpyjas insontis pellere regno.* Illud autem minime dissimulandum, quod in *Harpyjæ* nomine scribendo variant Librarii. Multi siquidem Servium secuti, pene ultimam diphthongum ponunt impropriam, ut apud Græcos scribitur ἅρπυιαι. Quorum a sententia longe diversus est Sosipater Carisius, qui negat *i* literam coalitam in diphthongum esse *y* literæ præcedenti: sed pro consonante accipi debere. Syllabam enim eo etiam inquit modo positione longam fieri, si vo-

... sequatur. ... vice ... Harpyia. ... Grammatici credi... ultima syllaba ... commutanda ... diphthongum ... contendunt. *Pierius.*

Patris regem] Aut Neptunio ... ut alii dicunt, quia Thaumas ... ex Electra, Ponti et ... fuit. Alii patrio, proprio ... ut, 'et patrios cultusque ...' id est, proprios. *Servius.*

... *ergo*] Quia nos bel... : ac si diceret, Ut futu... jam nunc possitis timere.

...] Id est, quæ infixa vos vul... : ... autem orationi auctori... veluti ex præcepto Jovis ... demonstret, et Apollinis ... sibi aliquam tribuit potes... dicit. 'Furiarum maxi... propter hoc digna vide... quam tristia nunciarentur.

Quæ Phœbo pater omnipotens] ... auctoritatem, ne possint a se ... ab irata conficta contem... notandum, Apollinem, quæ ... Jove cognoscere. *Servius.*

... *Apollo*] Purus, impollutus: Apollinis fixum antonomasi... quod alii dari non potest. Nam ... alia communia; ut, 'Pater ... tens.' *Idem.*

Furiarum ego maxima] Adeo ... ut Furiæ, ut et unum epithe... beant, et causis consentiant. ... it de Tisiphone, 'Furiarum ... juxta Accubat: et manibus ... contingere mensas:' quod ... faciunt, et inferentes Tro... ... et prænuntiantes. Alii ideo adsumpsisse sibi Furiæ Harpyjam, ut terreat. *Idem.*

...rum ego maxima pando] In ... veteribus exemplaribus, non ... nomen in contextu. Sed ita ... *Furiarum maxuma pando.* Sed

... pronomen illud et amplitudinem habere et sententiam adjuvare, et numerum ... videtur. *Pierius.*

Furiarum ego maxima] Hoc pro... iis facit, qui Harpyias ... Furi... quas Suidas ... vocat: Erichthonius inter ... (de quo Ov. Met. III. 4. et 5.) recenset. *Taubmann.*

253 *Italiam cursu petitis*] Ex his quæ norunt, fidem dicendis accom... modat. Id est, ex hoc mihi fidem habebitis futurorum, si præcedentia vera sunt. *Servius.*

Italiam] Hoc posuit, ut ex iis fiere... ret fidem sequentibus. *Donatus.*

255 *Datam*] Fatis concessam. *Servius.*

Sed non ante datam] Ostendit, quod necessitati famis, non licito remedio, sed sacrilegio essent subventuri. Nam mensas dicit, quæ ex frumento confectas, diis penatibus consecrantur. Et ne hoc genus pœnæ ab ul... tione Harpyjarum discretum videatur: addit, 'Nostræque injuria cædis.' *Donatus.*

256 *Quam vos dira fames*] Ut Varro in secundo divinarum dixit, 'oraculum hoc a Dodonæo Jove apud Epicurum acceperant:' quod modo dixisse fingit Harpyjas, sed tamen colorate tangit historiam dicendo, 'Quæ Phœbo pater omnipotens.' *Servius.*

Nostræque injuria cædis] Quidam injuriam, pro vindictam accipiunt, et Harpyja ista mentitur. Nam imminens Trojanis est fames fatalis. *Idem.*

257 *Ambesas*] Undique esas, hoc est, rotundas. Majores enim nostri has habebant in honore deorum: panicias scilicet. *Idem.*

258 *In silvam*] In codicibus plerisque vetustioribus *in silvas* legitur, numero multitudinis: utrunque parvi hoc refert. *Pierius.*

Refugit] Non metu (nec enim minantibus convenit) sed ne posset rogatu placari. *Servius.*

Gelidus Deriguit] Id est, gelidus factus, diriguit. *Idem.*

260 *Cecidere*] Qui spe prosperorum fuerant in sublime producti. *Don.*

Nec jam amplius armis] Subaudi, *usi sunt*. Nec enim potest esse ab inferioribus zeugma: quod plerunque fit, ut per omnia unus sermo sufficiat: ut, 'Trojugena interpres divum: qui Numina Phœbi, Qui Tripodas Clarii lauros, qui sidera sentis:' per omnia *sentis*, intelligis. Plerunque aliud subanditur: ut hoc loco. Item, 'Disce, puer, virtutem ex me, verumque laborem; Fortunam ex aliis:' subaudis *opta*. Nam fortuna non discitur. *Servius.*

261 *Sed votis precibusque*] Duplici ratione placantur numina: aut votis, aut precibus. Unde est, 'Junonis magnæ primum prece numen adora.' Item, 'Junoni cane vota libens.' *Idem.*

Sed votis precibusque] Duplici ratione placantur Numina, votis et precibus: nam hæc distinguunt: quæ tamen Græcis communi vocabulo sunt *εὐχαί*. Val. Max. I. 1. 'Prisco instituto, Rebus divinis opera datur. Cum aliquid commendandum est, precatione: cum exposcendum, voto: cum solvendum, gratulatione: cum inquirendum vel extis vel sortibus, impertito: cum solemni ritu peragendum, sacrificio.' Quid autem sit, *pacem exposcere*, diximus Æn. I. 523. 'Orantes veniam,' &c. *Taubmann.*

Jubent] Volunt: ut, 'Infandum, regina, jubes renovare dolorem.' Terentius, 'Jubeo Chremetem.' *Serv.*

262 *Sive deæ*] Quia divinant. *Idem.*

Sive deæ] Quasi dicat, non erat respiciendum, an deæ essent, an monstruosæ volucres: dummodo fierent ea, quibus imminentia mala removeri possent. *Donatus.*

Sive deæ, seu sint] In hoc versu hærens Scaliger, sic ait III. 12. 'Præterea cum videret Harpyjas, atque unam ex ipsis sese diceret maximam Furiarum, summa modestia, parique scientia dixit, Sive Deæ, seu sint diræ obscœnæque volucres.' Vult nimirum probare, Virgilium rerum omnium naturam calluisse. Tu huc transfer, quæ nos late Æn. I. ad illud, 'An Phœbi soror, an Nympharum sanguinis una.' *Cerda.*

Obscænæque volucres] Quia in his ventris cernebant proluviem. Bene autem etiam si aves sunt, eas dicit placandas, propter pessima omina. *Servius.*

Obscænæ] Aliqui putant dici *obscænum* ex *ob* et *cœnum*, et *cœnum* dici a Græco *κοινόω*, id est, *sordidum reddo*: unde nos dicimus in quinto. Ergo per *æ* diphthongon scribendum esset. Alii volunt ex *ob* et *cano*: et tunc careret diphthongo. Varro tamen ait ex *ob* et *scæna*: et sic habere diphthongon *æ*. Alii dicunt *obscænos* dici ab *Oscis*, qui essent populi malis moribus. *Donatus.*

263 *Et pater Anchises*] Huic semper dat partes consiliorum et scientiam sacrorum: sic in flamma Ascanii, sic in piaculo Polydori. Ergo et hic omisso errore aliorum, non rogat Harpyjam, quam constat esse monstruosam, et quæ aliorum jussiones pertulisse profitetur, sed magna numina. Ipsa enim placanda fuerant, a quibus diri nuncii esset origo. *Idem.*

Passis] Apertis, solutis. *Servius.*

264 *Numina magna vocat*] Hoc est, Jovem, Minervam, et Mercurium; ut, 'Penatibus et magnis diis.' Ita autem invocat, ut *magna* dicat. *Idem.*

Meritos] Congruos, i. e. expiatorios: unde sequitur, 'Di prohibete minas.' *Idem.*

Meritos] Pro magnitudine petitionis convenientes: vel *meritos*, secundum interiorem sacrorum scientiam. *Donatus.*

Indicit] Verbum *indico* ad sacra spectare admonet Servius his verbis: 'sacrorum verbo est usus, nam sup-

tiones, et dies festi indici dicer,' et ex illo Brissonius Form. ditque Silium et Livium: illum VII. 'Dum Roma antiquos temndicit honores:' hunc l. XXVII. plicatio omnibus Diis, quorum naria Romæ sint, indicta est.' vero *indicere*, sollemni ritu (ait ensius) denuntiare, παραγγέλλειν, γέλλειν. Sic indicitur jejunium, m, festum, honores, ludi, funus, tacula. *Cerda.*

5 *Di, prohibete minas*] Hoc per em auguralem, quæ *invocatio* llatur, nonnulli dictum putant. atio autem est precatio, uti antur mala, cujus rei causa id ficium augurale peragitur, et hic aspicio Harpyjarum invocatione epta. *Servius.*

prohibete] Poterant hæc esse et non vera: hocque cognosceAnchises, quod ex verbis suis ret. Nam cum dicit *Di prohiminas*, ostendit nihil fuisse dispo: sed prohibete, inquit, minas, iretur favor divinus. *Donatus.*

ertite casum] Bene etiam si cont, casum credit esse, ultionem: certe ideo *casum*, ne, si fatalis, ti non possit. *Casum* autem, id periculum; nihil est enim fame ius, quod ait postea, 'obscœnamfamem, quæ prima pericula vito.' stius, 'Sin vis obsistat, ferro a fame æquius perituros.' *Ser-*

ertite casum] Ut si vere esset s ejusmodi, qui potuisset exis, averteretur. Ergo singula sindedit. Supra dixit *prohibete: avertite*, ut prohiberetur nasci, l non erat: averteretur autem, l credebatur ingruere. *Donatus.*

i, prohibete minas: di, talem avercasum] Antiqui aliquot codices, *ibete nefas, et avertite pestem* le. Cujusmodi hemistichium haus inferius de Cyclope. Sed *s et casum* ut in Mediceo, et in vulgatis codicibus legitur, omnino melius est. *Pierius.*

Di, prohibete minas] Est hoc, quod Herodotus dixit l. III. τὸ μέλλον ἀποτρέπειν. Quod Demosth. in Æschylo. De verbi *averto* significato, quo hic Poëta, satis multa Briss. Adi illum. Deum avertentem mala, *Averruncum* Latini dicunt, Græci Ἀλεξίκακον. *Cerda.*

266 *Servate pios*] Propter facta sacrificia. Merito ergo servate nos, qui pii sumus, ut, initio Æn. VII. 'Quæ ne monstra pii paterentur talia Troës.' *Servius.*

Tum litore funem Deripere] Placet Virgilium comparare cum Livio l. XXII. ubi similem celeritatem proponit hunc in modum: 'Vixdum omnes conscenderant, cum alii resolvunt oras, aut anchoram vellunt, ne quid teneat, anchoralia incidunt, rapiuntque omnia præpropere agendo: militum apparatu nautica ministeria impediuntur; trepidatione nautarum capere et aptare arma miles prohibetur.' *Cerda.*

268 *Tendunt vela noti*] Scalig. v. 3. 'Diffluentiam, inquit, Homericam coercuit Maro duobus hisce mirificis versibus. Et divinus alter est, qui dat classem et vento et gubernatori.' *Taubmann.*

Fugimus] In codicibus aliquot antiquis, *ferimur* legitur. Interpretes vero *fugimus* agnoscunt, quod festinationi apte congruit. *Pierius.*

Ventusque gubernatorque vocabant] Honestius hac elocutione per pluralem utimur numerum, licet possit singularis esse. *Servius.*

Vocabant] Verbum id numero plurali fere passim habetur in vulgatis codicibus. Sed in antiquis aliquot, *vocabat*, ut propinquiori adhæreat. *Pierius.*

270 *Jam medio apparet fluctu*] Juxta morem cotidianum, dixit *medio;* ut si dicamus, in medio mari naufragium fecit, cum interdum non longe

a litore contingit. *Servius.*

Nemorosa Zacynthos] Hæ omnes insulæ Græciæ sunt, quas, Homerum secutus, mutatis tantum conjunctionibus, de Græco in Latinum transtulit. *Nemorosa* autem ὑλήεσσα Ζάκυνθος commemorat. *Idem.*

Zacynthos] Vulgata pleraque omnia exemplaria, *Zacynthos* idiomate Græco scribunt. Sed in antiquis nonnullis, *Zacynthus* Latino casu scriptum est: delectat tamen casus ille Græcus in propriis præsertim nominibus. Præterea Probus in Arte, eo capite, quo agit de nominibus fœminini generis in *os* rectum terminantibus, et ablativum in *o*, in exemplum ponit nomen hoc *Zacynthos.* Pierius.

Nemorosa Zacynthos] Ovid. Epist. Her. I. ' alta Zacynthos:' quia silvosa est, ut Strabo l. x. Hodie *il Zante.* Mela II. 7. in Ionio mari ponit et reliquas hasce insulas: ' in Ionio Prote, Hyria, Cephalenia, Neritos, Same, Zacynthos, Dulichium.' De his Hom. Odyss. A. 246. Δουλιχίῳ τε, Σάμῃ τε, καὶ ὑλήεντι Ζακύνθῳ. *Same* et *Samos,* utrumque in usu esse ex Strabone discimus. *Neritos* non *Nericos* scribendum monet Dausquius. *Emmeness.*

271 *Sameque*] Cephaleniæ civitas est ista: nam Samos in Asia est. *Servius.*

Neritos] Mons Ithacæ. *Idem.*

Dulichiumque, Sameque, et Neritos] Sunt codices aliquot antiqui, in quibus *Samosque* legitur. Sed *Same* alia, alia vero *Samos* Servio est. Apud Homer. tamen, qua de nunc agitur, *Samos* scribitur, Σάμοιό τε παιπαλοέσσης. Od. Δ. Et in Catal. de iis, qui Ulyssem secuti sunt, ἠδ' οἳ Σάμον ἀμφενέμοντο; itaque *Samos* recte. *Pier.*

272 *Effugimus*] Celeriter transimus. *Idem.*

Effugimus scopulos Ithacæ] In antiquis fere omnibus legas, *effugimus scopulos Ithacæ.* Non recte in aliis, *effugimus Ithacæ scopulos.* Nempe quia Tritimemeri timuerunt. Atqui, nisi cæsuræ suam velimus auctoritatem esse incolumem, certe λίτα ut Græci tradunt, et Latini, vel in principio dictionis, etiam pro vocali collocata, vim habet producendi precedentem syllabam natura brevem: cujus rei exemplum ponunt ex Il. Λ. Νέστορα δ' οὐκ ἔλαθεν ἰαχὴ, πίνοντά περ ἔμπης. Ita illud, de quo supra, apud nos volunt: ' Pectoribus inhians spirantia consulit exta.' Sed utcunque hæc accipiantur, passim tamen observamus tam Græcos quam Latinos auctores cæsuris plurimum tribuisse. In Mediceo autem codice non tantum est *scopulos Ithacæ,* verum una plus dictione legitur *et Laërtia regna:* magis tamen placet appositive positum, absque *et* copulativa. *Pierius.*

Laërtia regna] Irrisorie, cum præmiserit *scopulos:* ut, ' Immania saxa, Vestras, Eure, domos.' *Servius.*

Scopulos Laërtia regna] Per hunc enim tractum maris Ionii, immo per totum fere Epirum regnabat olim *Laërtes* Ulyssis pater. Verum ad contemptum et irrisionem *Scopulos* ac *regna* dixit: et imitatus est Ciceronem, qui de Ulyssis patria sic scribit, l. I. de Oratore: ' Ut Ithacam illam in asperrimis scopulis ceu nidulum affixam sapientissimus vir immortalitati anteponeret.' Turneb. IV. 23. Ita et Æn. I. Æoli regnum irrisorie *antrum* vocat. *Taubmann.*

Scopulos Ithacæ, &c.] Per unum Ulyssem nobilis est, ut ex Mela II. 7. ' et inter non ignobiles, Ulyssis nomine Ithaca maxime illustris.' Hunc Maronis locum imitatus est Sil. Ital. l. XV. *Emmeness.*

273 *Ulixi*] In Mediceo codice *Ulyxei,* ut ' Ajacis Oilei.' *Pierius.*

274 *Leucatæ nimbosa cacumina*] Leucata est mons altissimus, prope peninsula, in promontorio Epiri, juxta Ambraciam sinum et civitatem: quam Augustus Nicopolin appellavit, victis

ntonio et Cleopatra. Ibi et m Actiaco Apollini constituit, os Actiacos. Unde nunc Virlio honorem Augusti, quæ ipse lat ejus origini. Nam Æneam icit ludos celebrasse: ut alibi t Æneam templum promittenpollini, quod fecisse constat tum: ut, ‘Tum Phœbo et Triido de marmore templum Cona.’ Sane de hoc Leucate amase in mare, ad excludendum n, præcipitare dicebantur. r.

bosa cacumina] Semper enim is aliis cœli partibus serenis, tis montis cacumen nubibus est. *Idem.*

atæ, &c.] Plinius IV. 1. prorium Leucatem nominat. Nolic loco ab albo lapide; in eo m Apollinis. Strabo l. x. postdixit Leucadem sumpsisse no-Leucate: Πέτρα γάρ ἐστι λευκὴ ὰν, προκειμένη τῆς Λευκάδος εἰς αγος, καὶ τὴν Κεφαλληνίαν, ὡς ν τοὔνομα λαβεῖν. ἔχει δὲ τὸ τοῦ α Ἀπόλλωνος ἱερὸν, καὶ τὸ ἅλμα ἔρωτας παύειν πεπιστευμένον: *est lbicanti colore petra Leucadi adprojecta in pelagus, et in Cephal-, ut inde nomen sumpserit. Habet et Apollinis Leucatæ fanum, sal- illum, qui ad sedandos amores creditur.* Itaque ab historia meminit tum rupis, tum Apolqui in ea rupe. De Apolline lato dixi jam in explicatione, alii senserint. Addam a me, accipi cum respectu ad religioquæ horrorem et formidinem t. Itaque huc transfer, quæ jam I. ad illud, ‘horrentique atrum imminet umbra.’ *Cerda.*

Et formidatus nautis] Aut quod hostilis: aut propter asperitaocorum, quia saxosa sunt: aut, ldam volunt, quia moris erat m ei de nautis immolari, ac per il formidaretur. *Servius.*

Formidatus] Non fugerunt, quia fessi indigebant refectione: et fuit occasio, ut ludos celebrarent in honorem ejus Dei, cui tantum debebant. Ergo non luxus fuit causa ludorum egentibus et peregrinantibus, sed gratulatio servatæ salutis. *Donatus.*

Aperitur Apollo] Nauticum verbum, quotiens cedente eo, quo impeditur aspectus, aliquid patescit; ut, ‘Portusque patescit Jam propior.’ *Servius.*

276 *Hunc petimus*] Occurrebat, Cur formidatum petistis? Ideo addidit *Fessi.* Vel quia hiemis imminebat adventus: nam ideo et parvæ urbi successit, quia terra erat hostilis; aut ideo hostili terræ, quia erat parva. *Idem.*

Parvæ urbi] Ambraciæ scilicet: *parvæ* autem in adulationem Augusti dictum, nam hanc Augustus diruit primo, quod ei bello Actiaco fuisset inimica. *Parva* ergo, quam parvam fecerat Cæsar; sed postea instauravit, et appellavit Nicopolin. *Idem.*

Urbi] Ambraciæ. Porro hanc Æneæ profectionem descripsit etiam Ovid. Met. XIII. 11. et 12. ubi et hi leguntur versus: ‘Sævit hiems, jactatque viros: Strophadumque receptos Portubus infidis exterruit ales Aëllo. Et jam Dulichios portus, Ithacamque Samenque, Neritiasque domos, regnum fallacis Ulyssei, Præter erant vecti: certatam lite deorum Ambraciam, versique vident sub imagine saxum Judicis, Actiaco quæ nunc ab Apolline nota est,’ &c. *Taubmann.*

278 *Insperata tellure*] An quia saxosa loca, an quia per medios hostes navigaverant, an quia tempestate, an quia cum Græca natione? *Servius.*

Tellure potiti] *Potior* et *illa re* dicimus, et *illius rei*: sed per septimum casum in usu est, per genitivum figurate ponitur. Salustius, ‘Ut prius quam legatos conveniret, Atherbalis potiretur.’ Legimus et per accusativum: sed uti non possumus. Teren-

tius, 'Patriam potitur commodam.' *Idem.*

279 *Lustramurque Jovi*] Aut *lustramur*, id est, purgamur, ut Jovi sacra faciamus. Aut dubium est utrum faciendis, an solvendis votis: aut certe *lustramur Jovi*, id est, expiamur. Piaculum enim commissum fuerat, tauro in Thracia immolato, ut diximus supra, et licet multa fuissent secuta sacrificia, intelligebatur tamen adhuc numen iratum, non desinentibus malis. Sciendum sane moris fuisse, ut piaculo commisso ludi celebrarentur. Nam cum Romani iracundia Matris deum laborarent, et eam nec sacrificiis nec ludis placare possent: quidam senex statutis ludis Circensibus saltavit: quæ sola caussa fuit placationis. Unde et natum proverbium est, 'Omina secunda, saltat senex.' Quamvis hæc ex alio ordine et alia ex causa narretur historia. Aut *lustramur Jovi*, quia supra dixerat: 'Ipsumque vocamus, In partem prædamque Jovem,' et postea pœna Harpyjarum secuta est. Ergo quoniam non ad justum sacrificium Jovem invocaverint, ideo illi piaculum solvunt: hoc est enim *diis lustrari*, offensa eorum liberari. Sane *lustramur* apto verbo usus est, mentionem ludorum facturus: horum enim certaminum sacra celebratio, *lustrum* vocatur: lustrato enim populo, dii placantur. *Idem.*

Lustramurque Jovi] Καθαιρόμεθα, ἁγνιζόμεθα. Aut, *lustramur*, i. e. purgamur, ut Jovi sacrificemus: aut certe, *lustramur Jovi*, i. e. sacrificando Jovi expiamur. Et hoc factum censet Nascimbænius, contra Servium et omnes, ut Anchisæ vota et promissa curarentur, qui territus Harpyiæ minis, *magnis Numinibus*; i. e. Jovi inprimis, sacra indixerat. Idem negat, Apollini ludos hic celebrari, sed tantum ad istos Agonales ab Augusto, in honorem Apollinis institutos, alludi. Quæ sententia et Servii fuit. *Iliacis* autem *ludis*, i. e. eo ritu, quo apud Ilium celebrari solebant. Verum enimvero Jos. Scalig. in Eusebium, p. 148. *Iliacos ludos* vocari ait, quod ille Agon revera ab Ænea institutus fuerit. Et frigidum et frivolum ait esse, quod Servius dicat, κατὰ πρόληψιν, in honorem Augusti hoc dictum. Templum igitur antiquitus ibi erat, et ludi trieterici: qui postea ab Augusto pentaeterici facti. *Taubmann.*

Votisque incendimus aras] Id est, vota facientes. Dubitatur vero, utrum Jovis aras, an Veneris dixerit: Varro enim templum Veneri ab Ænea conditum, ubi nunc Leucatem dicit; quamvis Menander et Turpilius comici a Phaone Lesbio id templum conditum dicunt, qui cum esset navicularius, solitus a Lesbo in continentem proximos quosque mercede transvehere, Venerem mutatam in anus formam gratis travexit, quapropter ab ea donatus unguenti alabastro, cum se in dies inde tum ungeret, fœminas in sui amorem trahebat, in queis fuit una quæ de monte Leucate, cum potiri ejus nequiret, abjecisse se dicitur; unde nunc aucturare se quotannis solent, qui de eo monte jaciuntur in pelagus; quidam id fieri propter Leucaten puerum dicunt, quem cum Apollo vellet rapere, in mare se projecit, montemque cognominem sibi fecit. *Servius.*

280 *Actia litora*] Ut supra diximus, propter Augustum hoc dicit, qui illic ludos statuit et agona, devicto Antonio et Cleopatra. *Idem.*

Iliacis] Atheniensibus: unde Ilienses didicerunt. Nam et Vestam ideo Trojani colunt, quia eadem Terra est: terrigenas autem Athenienses nemo dubitat. *Idem.*

Actiaque Iliacis] In plerisque veterum exemplarium codicibus, *Accia* duplici *cc* notatum inveni, et ita nomen proprium *Accius*, quod Victorinus per duo *tt Attium*, ut *Vettium*, et hujusmodi quædam alia scribi debere contendit. Sed enim loco hoc *Actius*

et *Actiacus* per *ct* scribendum. In nummo enim Augusti Divi F. qua parte Apollo cum lyra spectatur, cum literis a lateribus IMP. X. sub pedibus Dei, ACT. hoc est, *Actiacus* legitur. De *ludis* vero *Actiis* Harpocration ait: '*Actia* antiquos esse ludos, de quibus Callimachus meminerit in libro de Certaminibus.' *Pierius.*

Actia Iliacis, &c.] Cum Servio de ludis Actiacis dici, qui celebrabantur in memoriam Actiacæ victoriæ Turn. XIV. 17. affirmat. *Emmeness.*

281 *Patrias palæstras*] Palæstræ usus primus apud Athenienses repertus est. Trojani autem propter Dardanum et Teucrum, etiam ab Atheniensibus originem ducunt. Unde et Minervam colunt. Hinc est in secundo, 'Neu populum antiqua sub relligione tueri.' *Antiqua* scilicet ab Atheniensibus tradita. *Servius.*

Oleo labente] Explicat, quales isti ludi fuerint. Lucanus l. IV. 'perfudit membra liquore Hospes Olympiacæ servato more palæstræ.' Docet autem P. Faber JC. Agonist. II. 5. solos luctatores atque pancratiastas, qui in palæstra dimicarent, ungi solitos. Solos quippe pelo, (πηλὸς) id est, luto atque ceromate opus habuisse: atque hinc a *Pelo Palam* et *Palæstram* nomen invenisse auctore Plutarcho. Statius Theb. l. VI. 'Ante alios erat uncta Pale,' id est, dea palæstræ, quam et ipsam *Palæstram* Mercurii filiam dixerunt. Ibid. 'Postquam oleo gavisa cutis, petit æquor uterque Procursu medium, atque hausta vestitur arena: Tunc madidos artus alterno pulvere siccant, Collaque demersere humeris, et brachia late Curva tenent,' &c. Per *æquor* autem (ut hoc obiter notem) *scamna* intelligit, sive locum in quem descendebant agonistæ, postquam se denudassent, oleoque palæstræ roborassent, atque ceromate perunxissent. Porro ex qua materia hoc unctionis genus confectum fuerit, discamus ex Plinio XI. 14. et XV. 4. et XXVIII. 9. Ideo autem athletas perungi oleo consuevisse docet Hier. Mercurialis, artis gymnasticæ diligentissimus restitutor, I. 8. ut membra emollita sine ullius rupturæ periculo labores sustinerent. *Taubmann.*

282 *Nudati socii*] Respicit ad apodyterium; erat locus, ubi se veste spoliabant: ex apodyterio ingrediebantur alipterium, quo loco ungebantur. *Cerda.*

283 *Fugam tenuisse*] Fœliciter navigasse. Nam *tenere* est implere; ut, 'Ni teneant cursus, certum est dare lintea retro:' id est, impleant. Et potest intelligi secundum communem sensum: ob hoc eos lustratos, id est, expiatos, ob hoc sacrificasse, et ludos celebrasse, quia hostiles terras prospera navigatione transierant. *Servius.*

284 *Magnum sol circumvolvitur annum*] *Magnum*, ne putemus lunare esse, propterea dixit. Antiqui enim tempora sideribus computabant, et dixerunt primo lunarem annum triginta dierum. Unde invenitur in aliquibus vita nongentorum annorum, scilicet lunarium. Postea solstitialis annus repertus est: qui XII. continet menses. Mox majore cura *magnum annum* esse voluerunt omnibus planetis in eundem recurrentibus locum. Et hoc fit, ut diximus, secundum Ciceronis Hortensium, 'post annos XII. (millia) nongentos quinquaginta quatuor,' solstitiales scilicet. Bene ergo nunc *magnum* addidit: ne lunarem intelligeremus. Bene *Solis* nomen, ne quia dixerat *magnum*, illum VII. planetarum acciperemus: de quo varia et a Metone, et ab Eudoxo, et a Ptolomæo, et ab ipso Tullio. Nam in libris de deorum natura tria millia annorum dicit magnum annum tenere. Possumus tamen accipere Trojanos ibi annum duodecim mensium fecisse. *Id.*

Magnum] Deest *per*. Donat.

Magnum annum] Ita passim Hesiodus μέγαν ἐνιαυτόν. Intelligit autem *annum Solstitialem* sive *Solarem;* non

Lunarem, ideoque dixit, *magnum*. Et addidit; *Sol circumvolvitur*, ἀμφιελίζεται: ne illum *Planetarum* et nugatorium intelligas, de quo Macrob. III. 11. in somnium Scip. *Taubmann.*

285 *Et glacialis h.*] De temporum ratione Poëtæ ineunda, vide Scalig. Poët. III. 6. *Idem.*

Asperat] Proprie admodum. Asperitas lævori aut lævigationi opponitur: illa enim sunt aspera, quæ abeunt a lævore. Mare itaque cum æquum est et placidum, leve est: cum ventis intumescit, ac perinde non æquum est, jam tum necesse est esse asperum. Valerius v. 2. 'placidum mare ex aspero.' Senec. ep. 14. de Austro: 'Siculum pelagus exasperet.' Livius l. XXXVII. 'Medio in cursu Aquilone in Septentrionem verso, exasperato fluctibus mari, jactari cœperunt.' Iterum: 'Nec ante hostium portus in salo stare poterant, aspero mari, et nocte imminente.' Eadem phrasi usi Græci vocantes θάλασσαν ἀγριουμένην. Nec alia mens Horatii Od. I. 9. 'aut mare Caspium Vexant inæquales procellæ.' Ista enim inæqualitas nihil aliud quam asperitas hujus libri, atque etiam VI. ubi Palinurus jurat *maria aspera*. Eodem pertinent verba Sen. de Prov. c. 5. 'Multa accident dura et aspera, sed quæ molliat et complanet ipse:' vides opponi *aspera*, et *complanet*. Cerda.

286 *Ære cavo clypeum*] Æris cavi: ut, 'Pulchra prole.' *Clypeum* hic masculino, at neutro alibi, 'Clypeum superintonat ingens.' *Servius.*

Magni gestamen Abantis] Hunc Abantem possumus intelligere cum Androgeo apud Trojam occisum: ut, 'Mutemus clipeos.' Sed Virgilius amans, inventa occasione, recondita quæque summatim et antiquam contingere fabulam, de Abante dixit. Abas namque Lyncei et Hypermnæstræ filius, viribus præstans, cum vicinas civitates subvertisset, magnusque terror universis esset, diem supremum obiit: populi autem, quos ille devicerat, regno ejus infesti, manu facta urbem dirituri muros subiere; cumque in eo essent, ut jam civitatis potirentur, senex quidam juvenem egregiæ formæ, securum in publico excidio, notavit in foro; cumque ex eo quæsisset, cur patriæ non succurreret, et respondit, quod arma non haberet; tunc senex ei Abantis arma consecrata demonstrat, hortatusque ut eis uteretur: quibus tunc sumptis juvenis properat in aciem. Hostes vero, viso Abantis clipeo, fugerunt. Quidam sane Abantem inventorem clipei ferunt, sed hoc nomen in penultima syllaba habet accentum. *Idem.*

Ære cavo clypeum, magni gestamen Abantis] Ovidiana illa respexit, 'Cognovi clipeum, lævæ gestamina nostræ, Nuper Abanteis templo Junonis in Argis.' Ad quem locum Hygini fabulam de Abante tradit Nob. Heinsius. *Emmen.*

287 *Postibus adversis figo*] Proprie: *figi* enim *dona* dicuntur; ut, 'Sacra ad fastigia fixit:' et sciendum inter sacratas res etiam *dona* esse, sicut in libris sacrorum invenitur, quæ tamdiu *dona* dici possunt, quamdiu non profanentur. Rite ergo dicendo, 'Æneas hæc de Danais victoribus arma,' ostendit clipeum quem dono obtulerat consecratum. Sciendum tamen hunc clipeum ab Ænea apud Samothraciam in templo consecratum, quod poëta per transitum tetigit. *Servius.*

Postibus adversis figo] De figendis armis pauca notata Æn. I. 252. plura dabit Thomasinus de Donar. c. 22. *Emmeness.*

Rem carmine signo] *Rem*, votum, id est, voluntatem. *Carmine* autem, epigrammate. Et sciendum *carmen* dici quicquid pedibus continetur. Nam et hic unum versum, *carmen* dixit: et in Bucolicis duos, ut, 'tumulo superaddite carmen: Daphnis ego in sil-

vis hinc usque ad sidera notus, Formosi pecoris custos, formosior ipse.' *Servius.*

288 *Æneas hæc de, &c.*] Scil. detracta consecravit: usitata hujusmodi Inscriptionibus ellipsi. Et ut magna brevitas est hujus tituli: ita intellectus uberrima latitudo. Æneas posuit, Æneas scripsit: idque in agro hostili, et quidem tutus. Habuit arma victoribus Græcis erepta; et in ipsorum sedibus eadem ostentationis caussa affixit: addidit epigramma, quod testaretur scribentis gloriam, et eorum qui superiores recesserant, ludibria demonstraret: superesse item Trojanos, qui Græcos ulcisci possint. *Taub.*

De Danais victoribus] Irrisio est, ut, 'Victoresque cadunt Danai.' Subaudis autem *arma consecravit*, vel *posuit*. Sane hic *arma* clipeum solum dicunt, ut, 'Ac Lausum socii exanimem super arma ferebant.' *Servius.*

289 *Linquere tum portus*] Id est, post insultationem carminis necessario statim fugit. *Idem.*

290 *Certatim feriunt mare*] Scil. remis: ita et Græci τύπτειν ἅλα. Infra vs. 668. 'Verrimus et proni certantibus æquora remis.' *Taubmann.*

291 *Protinus*] Trium temporum significationem capit. Hoc loco præsentis. De præterito et futuro dici Charis. Inst. Gramm. c. 2. *Emmeness.*

Aërias arces] Id est, altas. *Servius.*

Phæacum] Corcyram insulam dicit, sitam inter Epirum et Calabriam, ubi regnavit Alcinous, quam incoluerunt Phæaces. *Idem.*

Phæacum] Mediam producit, ut et Juv. 'Qualia perpetuum Phæacum autumnus habebat.' Propertius tamen l. III. corripuit, 'Nec mea Phæacias æquant pomaria silvas.' Ex venia Poëtarum Prop. Nam Græci Φαίηκες, per vocalem longam. Nisi quis contendat in Propertio legendum *Phæacas*. Cerda.

Phæacum] Phæacia primum appellata *Scheria*, saltem, ejus oppidum, ut Schol. Homer. Odyss. Z. 8. Σχερίη πόλις φαιάκων: posterioribus seculis Corcyra, de qua Livius l. XXVI. nunc *Corfu* sub imperio Venetorum. *Emm.*

Abscondimus] Nauticus sermo est, et mira bene usus est celeritate; ut, ante absconditam quam visam insulam diceret. *Servius.*

Abscondimus] *Abscondimus* est, præterimus: videntur enim quæ navigando præterimus, abscondi et evanescere. Lucanus: 'tectumque cacumen Nubibus, et dubios cernit vanescere montes.' Porro *Phæaces* populi sunt ad sinum Ambracium, in finibus Epiri, contra Thesprotas, quorum oppidum maritimum est *Buthrotum*. Hinc *Phæacia*, quæ nunc *Corcyra:* nobilitata olim Alcinoi Regis hospitio, et Ulyssis appulsu. Epirum autem ab Ambratiotis dividit Acheron fluvius, qui e Pindo oriens ad Nicopolin mare ingreditur. *Taubm.*

292 *Portuque subimus Chaonio*] Ut, 'Subeunt muro.' Nam si *Chaonios* legeris, non *Chaonio*, difficilis est scansio, non excluso *s*. Servius.

Portuque subimus Chaonio] Valerius Probus legit *portusque subimus Chaonio* per *ω mega* genitivo casu, ut *Androgeo:* quum tamen non inficietur esse etiam qui legant, *Portusque subimus Chaonios*, utrunque accusativo casu. Sed enim Serviana sententia minime displicet, quæ cum veteribus exemplaribus *Portu Chaonio* lectionem agnoscit, ut 'subeunt muro.' *Pierius.*

293 *Buthroti urbem*] Id est, Buthrotum, ut, 'Fontem Timavi.' Hæc autem civitas est in Epiro, cujus pars est Chaonia, quæ ante *Molossia* dicta est: posita est autem in saxo, quod mari cingitur, in quo fons hujus naturæ esse perhibetur, ut cum mare quietum fuerit, crescat; cum vero fluctibus attollitur, decrescat. *Servius.*

Buthroti] In Epiro positum est oppidum. Plinius IV. 1. Coloniam nominat Strabo l. VII. ἀποίκους ἔχον Ῥωμαίους. Qualis fuerit Colonia et a

quo deducta eruit L. Holstenius in Not. ad Steph. Recte scribitur secunda afflata, teste Dausquio; nec tantum adspirationem postulat ratio nominis, sed et Mela II. 3. *Buthroton* appellat. An *portu* legendum disputat Schott. observ. poët. II. 2. *Emm.*

Accedimus] Vetera pleraque omnia exemplaria, *accedimus* legunt, non *ascendimus:* nondum enim portu progressi sunt. Dixerat tamen *celsam urbem*, atque ita, *ascendimus* non improprie. *Pierius.*

294 *Incredibilis rerum fama*] Incredibilium rerum fama. Et bene non credidit. Unde et postea interrogat, 'Pyrrhin' connubia servas?' *Servius.*

295 *Priamiden Helenum*] Mira res a persona, quod frater Paridis victus regnaret inter victores. A loco, ut Trojanus in Græcia. A numero, ut non per unam urbem, sed per plures. A fortuna, ut regnaret potitus Pyrrhi conjugio ac sceptro. Ergo incredibile, uxorem Pyrrhi eversoris Trojæ, hominem ex Priami genere habere: et cum Pyrrhus vita cessisset, Andromachen iterum patrio marito cessisse. Ergo obstupuit Æneas potius, quam miratus sit. *Donatus.*

Priamiden, &c.] Euripides fallitur, qui Helenum in expugnatione Trojæ occubuisse cum reliquis fratribus docet, sed hujus errorem corrigit Cuperus observ. I. 20. Hyginus fab. 128. eum inter augures numerat, quemadmodum infra vs. 369 auguris fungitur munere. De Heleno vate et de urbe Buthroto Ovid. Met. XIII. 720. *Emm.*

297 *Patrio marito*] Atqui Thebana fuit de Thebis Phrygiis: sed aut provinciam pro patria posuit, ut, 'Italiam quæro patriam.' Item Salustius, 'Hispaniam sibi patriam esse.' Aut certe secundum jus locutus est: quia uxor, viri domicilium sequitur. Juncta ergo Hectori, facta Trojana est. Nam et *cessisse*, de Jure est. *Cedi* enim *hereditas* dicitur; ergo merito dicta est Heleno civi nupsisse. *Servius.*

Cessisse marito] Sic ait, ut dicimus, 'ex hereditate paterna illud mihi cessit.' Consuetudinis sane regiæ fuit, ut legitimam uxorem non habentes, aliquam licet captivam, tamen pro legitima haberent: adeo ut liberi, ex ipsa nati, succederent. Pyrrhus hanc quasi legitimam habuit, et ex ea filium Molossum suscepit. Postea cum vellet Hermionem Menelai et Helenæ filiam, Oresti jam ante desponsatam, ducere uxorem, Orestis insidiis, in templo Delphici Apollinis occisus est. Verum moriens præcepit, ut Andromache (quæ apud eum conjugis locum tenuerat) Heleno daretur (quæ peperit Molossum prius Pyrrho) propter supra dictum beneficium, quo eum a navigatione, cæteris Græcis navigantibus, quos tanquam vates sciebat tempestate perituros, prohibuerat. Inde factum est, ut teneret Helenus regnum privigni, qui successerat patri: a quo *Molossia* dicta est pars Epiri; quam, sicut dictum est, Helenus postea a fratre Chaone, quem in venatu per ignorantiam dicitur occidisse, *Chaoniam* nominavit: quasi ad solatium fratris extincti: quamvis de hoc nomine etiam aliæ causæ apud diversos alias inveniantur. *Idem.*

298 *Obstupui; miroque incensum pectus amore*] Ut missum faciam *obstipui*, de quo sæpe dictum, codices nonnulli admodum vetusti legunt, *incensum est pectus:* sed forte illud ex paraphrasi huc insertum. *Pier.*

300 *Progredior portu, classes et litora linquens*] Hysteroproteron in sensu: ante enim linquitur litus, et sic a portu proceditur. Sane securitatem verbo ostendit; dicens, *Classes et litora linquens*, quippe cum regnum civium peteret: aliter in primo, 'Exire locosque Explorare novos.' Notandum sane finitum esse versum participio: quod raro apud Latinos est, apud Græcos vitiosissimum. *Servius.*

Linquens] Judicium Servii de versi-

bus participio terminatis refutat Voss. Institut. poët. III. 7. tam Latinis, quam Græcis exemplis. *Emmen.*

301 *Sollemnis*] Non festas, sed legitimas, anniversarias. *Servius.*

Tristia dona] Acerba: tale est illud, 'Quem semper acerbum, Semper honoratum (sic dii voluistis) habebo.' *Idem.*

302 *In luco*] *Lucum* (ut supra diximus) nunquam ponit sine religione. Nam in ipsis habitant manes piorum, qui lares viales sunt: unde in sexto, 'Nulli certa domus: lucis habitamus opacis.' Et in v. 'Tumuloque sacerdos, Ac lucus late sacer additur Anchiseo:' et hic lucus, qui ad reddenda solennia Hectori et Astyanacti fuerat dicatus. *Idem.*

Falsi] Simulati. *Idem.*

Falsi Simoëntis] Qui vel sponte in alias terras migrant, vel pulsi patria novas sedes quærunt, eadem nomina urbibus, fluminibus, &c. imponunt, quibus ea fuerunt appellata loca, in quibus ante habitarunt; ut ita amorem patriæ consolentur, vel id dent dignitati et reverentiæ natalis soli: ut hunc ritum exponit P. Victor. var. lect. v. 8. *Emmeness.*

303 *Libabat cineri*] Non dixit cujus, sed exin latius intelligitur. *Servius.*

Libabat] Verbum *libo* in re mortuorum sollemne. Apuleius Asin. l. IV. 'Poculis aureis memoriæ defunctorum commilitonum vino mero libant:' et l. VIII. 'Ad ego sepulcrum mei Leopolemi tuo luminum cruore libabo.' *Cerda.*

Manesque vocabat] Sacrificiis inani sepulturæ conciliabat manes Hectoreos: et bene in luco, ut diximus supra. *Servius.*

Manesque] Per *manes* intelligit proprie Salmas. in Plin. exerc. p. 412. defunctorum parentum et eorum animas, qui fortissimi in vita extiterant: unde manes appellentur, Sanct. in Min. 433. *Emmeness.*

304 *Ad tumulum*] Id est, cenotaphion. *Serv.*

Hectoreum ad tumulum] De Hectoris cadavere sciendum, non illud perseverasse apud Ilium in sepulcro ibi exstructo, sed translatum ad urbem Thebanam, scribente sic Pausania in Bœotic. 'Est etiam ad eam, quæ Œdipodia appellatur, aquam, Hectoris, Priami filii, apud Thebanos monumentum: ejus enim ossa ex hujusmodi oraculo ab Ilio se deportasse tradunt: Excelsa incolitis Cadmi qui mœnia Thebas, Si patriam optatis nunquam non esse beatam, Ex Asia transferte domum magni Hectoris ossa: Hic Jovis imperio Heroi sua justa manebunt.' *Cerda.*

Inanem] Τουτέστι κενοτάφιον: cujusmodi solebant erigi iis, quorum corpora haberi non poterant: ne scil. omni sepulturæ honore destituti Stygiam paludem tranare non possent. Scipio Gentilis, Parerg. II. 16. contra Martianum J. C. hoc Poëtæ nostri allegantem, eruditissime docet, hoc genus Cenotaphii, quo de Virgilius loquitur *sepulcrum* potius esse appellandum, quam *inanem tumulum*, qui tantum ad memoriam mortui peregre fiat, quemque Suetonius *honorarium* vocet *tumulum:* cum et aræ hic, ut in sepulcris, excitatæ: et *vocati* sint *manes:* de quo Ausonius: 'Voce ciere animas, funeris instar habet.' Quare et sepulcrum nominetur Catullo: 'Alta Polyxenia madefient cæde sepulcra,' id est, Cenotaphium Achillis: *sepulcrum* tamen; quod illi, ut sepulcro, sacrificium additum fuit, immo et animæ conditæ: uti supra, 'animamque sepulcro Condimus: et magna supremum voce ciemus.' Cicero Philipp. 9. extrema: 'sepulcrorum, inquit, sanctitas in ipso solo est, quod nulla vi moveri, neque deleri potest: Cenotaphiorum in ipsa religione et reverentia vivorum: quæ et mutari et deleri potest.' Alciatum etiam

Parerg. x. 12. refutat Nascimbænius. *Taubmann.*

Inanem] Meursius ad Lycophronem p. 189. de Sepulcro et Cenotaphio disputat uberius: ad inanem tumulum respicit Ovid. Met. xi. 429. 'Et sæpe in tumulis sine corpore nomina legi.' Vide Kirchm. de Fun. Rom. iii. 27. Locum Maronis imitatus est Stat. Thebaid. l. xii. 'Nomina, quod superest, vacuis datis orba sepulcris, Absentesque animas ad inania busta vocatis.' *Emmeness.*

Viridi cespite] Herboso. *Servius.*

Cespite] Vix dici potest, quam multis in rebus olim *cespes* in ministerio fuerit, veluti res sacra antiquis. En hic ex cespite sepulcrum: in xi. Metabus de gramineo cespite Triviæ donum vellit. Militibus pro mensa fuit. Lucanus l. iv. 'Pax erat, et castris miles permistus utrisque Errabat; duro concordes cespite mensas Instituunt.' Adeo hoc sollemne, ut Tiberio quoque principi hoc det Suetonius in ejus vita c. 18. 'Trans Rhenum eum ordinem vitæ tenuit, ut sedens, in cespite nudo cibum caperet.' Exstructas aras in cespite, vulgare. Horat. 'positusque carbo in cespite vivo.' Et Apulejus l. vii. 'aram cespite virente Marti Deo faciunt.' Idem aggestus ad conciones militares pro tribunali erat, de qua re alibi. Quid, quod mirere, res agrestis adhibita est ad fastum, et luxuriam: Cæsar enim civil. iii. sic loquitur cum exprobratione Pompejanæ luxuriæ: 'in castris Pompeji videre licuit triclinia strata, magnum argenti pondus expositum, recentibus cespitibus tabernacula constrata.' Sed ad rem mortuorum, de qua hic sermo, signatissima sunt verba Taciti Ann. l. i. 'Primum exstruendo tumulo cespitem Cæsar posuit, gratissimo munere in defunctos.' Et Prudentii versus in Peristeph. hymno 4. 'Hoc colunt cives, velut ipsa membra Cespes includat suus, et paterno Servet amplectens tumulo beati Martyris ossa.' Et nota illum loqui de honorario tumulo, ut etiam Poëta. *Cerda.*

305 *Geminas*] Unam marito, alteram filio. Aut certe illud respicit, quia inferi pari gaudent numero: ut, 'Ecce duas tibi Daphni.' Superi vero impari: ut, 'numero Deus impare gaudet;' vel geminas Diti patri et Proserpinæ; aut quia elatæ mortuorum aræ; deorum *altaria* dicuntur; ut, 'En quatuor aras, Ecce duas tibi, Daphni, duoque altaria Phœbo.' Quamvis hoc frequenter poëta ipse confundat. *Servius.*

Geminas aras] Unam marito Hectori, alteram filio Astyanacti: sed Turneb. xxvii. 6. docet, veteres manibus honoratorum virorum aras esse solitos consecrare duas; quæ vide ad Æneid. v. 48. *Taubmann.*

Geminas aras] Vide ad hunc locum Gutherium de jure Manium, ii. 19. ubi inferos pari numero gaudere affirmat. *Emmeness.*

Lacrimis sacraverat] Hoc tantum, ut causam lachrimarum haberet. *Serv.*

307 *Monstris*] Rebus scilicet insperatis, et hoc ad Andromachen refertur, quæ putat monstrum: aut certe *monstris*, quod tunc advenerat Æneas, cum illa Manes invocaret, et eum crederet esse defunctum. *Idem.*

Monstris] Monstrum fuit, ut quo tempore manibus parentaret, Æneas appareret, ut et ipse mortuus putari posset. *Donatus.*

308 *Deriguit visu in medio*] Dum me cernit, obstupuit, aut antequam nos manifestius videret. *Servius.*

Calor ossa reliquit] Id est, extimuit: ut, 'Solvuntur frigore membra.' *Id.*

Calor ossa reliquit] Nam turbata mente recedit calor. Est autem sapiens consilium Poëtæ, tractantis personam mulieris, solventis inferias mortuo, et illius amorem retinentis. Ex confusione autem mentis, quia perfecte videre non potuit, incidit in

errorem, ne esset mortuus. Prior vidit mulier, prior loquitur Æneæ, verecundia intemerata reservatur. *Donatus.*

309 *Labitur*] Hoc verbo frequenter Poëta λειποψυχίαν significat: ut Æn. IV. *deficit*, συγκύπτει. *Taubmann.*

310 *Verane te facies*] Ordo est: O nate dea, affersne te mihi vera facies, verus nuntius? Et opportunum principium fœminæ, quam incertam timor fecerat. *Servius.*

Verane te facies] Et quia armatus, et quia in die, in qua non solent videri mortui, apparuit, existimavit vivum. Ex occasione autem loci et parentationis causa, putabat mortuum. *Don.*

Verane te facies, &c.] Illustrat Nannius Miscellan. II. 1. hunc locum duplici Terentiano. Omitto; et addo duo alia, alterum Senecæ Trag. in Furent. alterum Euripid. in Androm. Ergo Amphitryo reverso Hercule ab Inferis, sic ait: 'Utrumne visus vota decipiunt meos? An ille domitor orbis, et Grajum decus, Tristi silentem nubilo liquit domum? Estne iste natus? membra lætitia stupent. O nate, certa et vera Thebarum salus, Verumne cerno corpus?' Brevius idem Seneca in Œdip. 'An æger animus vera pro falsis videt?' Orestes vero visa Hermione apud Eur. Ἔα· τί χρῆμα; μῶν ἐσφάλμεθ'; ἢ σαφῶς ὁρῶ Δόμων ἄνασσαν τήνδε Μενέλεω κόρην; *Ehem, quid rei est? fallor ne, an manifeste video Dominam Reginam hanc Menelai filiam?* Cerda.

Verus mihi nuntius adfers] Quidam sic exponunt, prout adferris, id est, vivus mihi nuntiaris. *Servius.*

311 *Vivisne*] Et secundum muliebrem adfectum, sicut supra dictum est, interrogat, et bene suspicatur. Nam et inferis sacrificat, et in luco, in quo habitant manes. *Idem.*

312 *Hector ubi est? dixit, lacrimasque effudit*] Hoc ad Æneæ pertinet gloriam, ut ab Hectore nunquam discessisse videatur. Sensit autem hoc: si umbræ videntur in sacris, cur non eorum magis quibus sacrificatur? *Id.*

Dixit, lacrimasque effudit] Bene, postquam ad mentionem Hectoris ventum est, tacuit et flevit. *Idem.*

Lacrimasque effudit] Hæc omnia provenerunt ex mariti recordatione. Nec debuit de alio quam de mortuo, in tanto dolore quærere. *Donatus.*

313 *Implevit*] Nihil omnino mediocre in sexu fœmineo. Semper enim aut minus quam canem, aut plus quam senionem jacit. Ita hic Andromache *implevit clamore locum.* Non enim mediocris vox, clamor: nec mediocris clamor, qui locum implet. De quo Scalig. Poët. III. 13. *Taubman.*

Pauca] Vel quia plura turbatus non possem: vel quia ipsa ex dolore non fuisset plura auditura. *Donatus.*

Furenti] Insolabiliter et impatienter dolenti. *Servius.*

314 *Turbatus*] Lugente scilicet Andromache: Cato ait, 'Verba tertiato et quartato quempiam dicere præ metu.' *Idem.*

Hisco] *Hiscere* est hiare, nec loqui posse. Vel *hisco* hic, loquor. *Idem.*

Hisco] Ita Seneca in Controvers. 'Semesa et tenui atque elisa jejunio voce ut vix exaudiri posset.' *Semesa* enim vox singultantis est, et qui sua ipsius verba fere devorat. Ejusmodi semesam et terrore elisam vocem hic in Virgilio intelligas. Ita Apulejus Metam. l. v. 'Tremensque et exsangui colore lurida, tertiata verba semianimi voce substrepens,' &c. ubi, *tertiata verba* sunt ejusmodi lapsantia et cum pavore nutabunda. Singulis autem propositis strictissime respondet Æneas, fortunæque suæ miserias brevissima insinuatione designat. *Taub.*

315 *Vivo equidem*] Hoc cum patho legendum est: ac si diceret, Si tamen vita est infœliciter vivere. *Servius.*

316 *Nam vera vides*] Propter illud, *verane te facies?* Idem.

317 *Heu*] Disjungendum ab inter-

rogatione, ut separatim luctuosa vox audiatur. *Idem.*

Heu] Et ipse incipit a gemitu propter Hectoris recordationem. *Donatus.*

Casus] Hic *eventus*; ut, 'Tot casibus actos.' Alii *periculum*. Servius.

Dejectam conjuge tanto] Dapnas, per comparationem virorum factum. *Idem.*

318 *Excipit*] Signate locutus est, quia *dejectam* dixerat: excipiuntur enim quæ cadunt. *Idem.*

Digna] Congrua et priori conveniens. *Idem.*

319 *Hectoris Andromache*] Si *Andromache*, sequentibus junge: si *Andromachen*, superioribus. Sed cum supra Heleno nuptam dixerit, cur hic *Hectoris* dixit? Sed ipse quæstionem solvit, dicendo *incredibilis*. *Idem.*

Hectoris Andromache] Cum laude hæc duo nomina extollenda sunt. *Donatus.*

Connubia servas] Tenes: ut, 'Et nunc servat honos sedem tuus ossaque nomen.' Aut certe amas: ut, 'servantem ripas.' Aut quia audierat nuptam Heleno. *Servius.*

Servas] Pro *servasti*. Idem.

Pyrrhin' connubia servas] In antiquis aliquot codicibus legere est, *Pyrrhi an connubia servas*. Ut sit: Andromache, servas ne connubia Hectoris, an Pyrrhi? Sunt qui et *Andromachen* legant, ut uno membro totum id colligatur: *Quæ digna satis Fortuna revisit Hectoris Andromachen?* Sed enim longe magis placet eruditis ingeniis, quod vulgata habent exemplaria, *Hectoris Andromache Pyrrhin' connubia servas?* Hoc est, fieri ne potest, o Andromache, ut quæ Hectoris uxor fueris, Pyrrhi connubia servare possis? Antiqua vero fere omnia exemplaria, *conubia* unico *n* scribunt. *Pierius.*

320 *Dejecit vultum*] Decenter, quia de concubitu admonita est. *Servius.*

Dejecit vultum] Mota pudore: et quoniam factum negare non poterat, summissæ vocis purgatione defendit. *Donatus.*

Dejecit vultum] Hoc indicium pudoris attribuit Lucretiæ Dionys. l. IV. demisit enim vultum cogitabunda, et præ mœrore. Eadem pudoris nota Philostratus in Heroicis: *ἐρυθριῶντά τε καὶ ἐς τὴν γῆν βλέποντα*: vides ut ad præmissum pudorem sequatur dejectio oculorum. *Dejicere vultum* et *oculos* Græci dicunt, in his Plato Alcib. II. *εἰς γῆν βλέπειν*. Alii, *ἀτενεῖς ὀφθαλμούς*. Philostratus Apoll. VI. 6. *ὀφθαλμοὺς ἐρείσας*. Plutarchus in lib. de vitioso pudore vocat *κατήφειαν* mœstitiam illam, quæ cogit humum intueri. Optime vero Poëta cum hac dejectione vultum conjunxit, qui index effectuum. Vide Isidorum XI. 1. ubi loquitur de vultu. *Cerda.*

Demissa] Humili, tenui; et verecunde, quia de Pyrrho dictura est. *Servius.*

321 *O felix*] Bene, nec ad interrogata respondit et virginitatem laudat, et mortem: ut ostendat se invitam Pyrrhi pertulisse connubium, et esse superstitem suis miseriis. *Idem.*

O felix] Ex comparatione ostendit, miserrimam esse felicem, comparatione sui, quæ pudorem amiserit, quando mors in illa exclusit violentiam pudoris: et cum illam solam ostendit in causa turpi. *Donatus.*

O felix una ante alias] Pathos est, ut ait Quintilianus in VI. quo gravem rem interdum efficimus, si magnis malis gravius id esse, quod perpessi sumus, ostenditur. Quam miser enim casus Andromaches, si comparata ei felix Polyxena, hostilem ad tumulum jussa mori. *Pierius.*

O felix, &c.] Quotuplex *πάθος* sit in hoc versu exponit Macrob. Saturn. IV. 6. *Emmeness.*

Una ante alias] Ideo felicior, quia virgo extincta est. Et *alias* hic absolute junxit; ut, *filia ante alias*. Jungitur tamen et comparativo; ut, 'Scelere ante alios immanior:' et su-

perlativo; ut, 'ipse ante alios pulcherrimus omnes.' *Servius.*

Priameïa virgo] Quia notum est nomen, omisit. *Idem.*

Virgo] Ergo periit salva castitate. *Donatus.*

Priameïa virgo] Discrepat autem hic ab Euripide Maro: cum hic ad bustum Achillis, et in Troade, cæsam Polyxenam scribat: ille in Cherroneso ad honorarium ejusdem Achillis tumulum. Philostratus autem eam ultro ad sepulcrum Achillis sponsi sui gladio incubuisse tradat. Notat Turneb. XI. 19. Quam sive fabulam sive historiam elegantissime etiam descripsit Ovid. Met. l. XIII. *Taubmann.*

322 *Hostilem ad tumulum*] Quia grande est mortis solatium, præmissus hostis interitus. Fabula talis est: Achilles dum circa muros Trojæ bellum gereret, Polyxenam visam adamavit, et conditione pacis in matrimonium postulavit. Alii dicunt, quod cum ad redimendum corpus Hectoris ab Achille, etiam ipsa cum patre venisset, adamata est. Quam cum Trojani fraude promisissent, Paris post Tymbræi Apollinis simulacrum latuit, et venientem Achillem ad fœdus, missa vulneravit sagitta. Tunc Achilles moriens petiit, ut, devicta Troja, ad ejus sepulchrum Polyxena immolaretur: quod Pyrrhus implevit. Et alius ordo fabulæ hujus: Cum Græci victores in patriam vellent reverti, e tumulo Achillis vox dicitur audita, querentis, quod sibi soli de præda nihil impertivissent. De qua re consultus Calchas, cecinit Polyxenam, Priami filiam, quam vivus Achilles dilexerat, ejus debere manibus immolari; quæ cum admota tumulo Achillis occidenda esset, manu Pyrrhi æquanimiter mortem dicitur suscepisse: invenitur enim apud quosdam, quod etiam ipsa Achillem amaverit, et ea nesciente, Achilles fraude et insidiis sit peremptus. *Servius.*

Ad tumulum] Et non ad cubile: unde nulla voluptas potuit pervenire ad mortuum. *Donatus.*

Trojæ sub mœnibus altis] Solatium dedit mortuæ, quod licet ad hostilem tumulum, sed in ore patriæ perierit; unde duplex felicitas, quod et virgo, et in patria meruerit interire. *Servius.*

323 *Jussa mori*] Bene hoc ex præcepto Achillis, quam ad tumulum suum jussit occidi. *Idem.*

Sortitus] Quia captivi et præda inter victores sorte dividebantur; ut est, 'Et prædæ ducere sortem.' *Id.*

Quæ sortitus] Quæ victori, more militiæ, per sortem non cessit. Hoc autem pathos a majori et minori, præter Quintil. VI. 3. expendit Macrob. IV. 6. *Taubmann.*

324 *Nec victoris heri tetigit captiva cubile*] Singula habent emphasim suam. Nam parum erat dominum dicere, nisi et victoris adderet fastum. Merito ergo fœlix, quæ sola morte tot pœnas refugit. *Servius.*

Heri] Ut qui inimicus fuerat, esset dominus. *Donatus.*

Heri] Ita etiam in re amoris Catullus in Epithal. Juliæ, imo ab eo Virgilius, ut liquidum ex affinitate vocum *heri* et *cubile*. Ait ille: 'O cubile, quod omine Candido pede lectuli, Quæ tuo veniunt hero Quanta gaudia, quæ vaga Nocte, quæ media die Gaudeat.' *Cerda.*

Tetigit captiva cubile] *Tetigit*, non cum fiducia conjugali secure ascendit, sed ut solent captivæ dominorum toros paventes leviter contingere; et *cubile* dixit, non *lectulum genialem*. Servius.

Captiva cubile] Novissime posuit, qua maxime premebatur, causam. *Donatus.*

Cubile] Non ad honestatem, sed ad ludibrium est invita perducta. *Idem.*

325 *Nos, patria*] Conclusa comparationis parte, qua se purgavit, redit ad se, et opponit sua his, quæ evenerant Cassandræ. Illa enim incolu-

mem patriam reliquit. *Donatus.*

Diversa per æquora vectæ] Tanquam parum fuerat patriam incensam. *Serv.*

326 *Stirpis Achilleæ*] Cum magno dolore dictum *Achilleæ;* quia ab eo Hector occisus est: et idem bis dixit. *Idem.*

Fastus] Superbiam: et est quartæ declinationis. Nam liber, qui dierum habet computationem, secundæ declinationis est. Unde erravit Lucanus dicendo, 'Nec meus Eudoxi vincetur fastibus annus.' *Idem.*

Stirpis Achilleæ fastus, juvenemque superbum Servitio enixæ tulimus] In codicibus aliquot antiquis, *fastum* unitatis numero legitur; sed longe calamitosius videtur numero multitudinis *fastus* dicere. Quod vero ait *Servitio enixæ*, ut missa faciam quæ Servius tradit; Non. Marcellus, hoc loco teste, *enixam* dici, partu levatam ait. Quamvis etiam *enixam*, labore exercitam exponat alibi, eodem hoc loco teste. Idem alibi: 'Enixæ dicuntur fœminæ dolendi labore perfunctæ, quod vinculis quibusdam periculi, quibus implicarentur, fuerint exsolutæ.' *Nexum* enim dici artum et colligatum ostendit Plautus in Amphitryone dicens: 'Uno labore exsolveret ærumnas duas.' Hæc ad eos dicta volui, quæ *enixæ* participii voce legi contendunt. Sed enim Ti. Donatus *enixe* ait adverbium esse debere, ut sit: Fastus ejus intolerabiliter servitio tulimus. Ex eo vero quod dixit *tulimus*, ostendit nimium fuisse servitii pondus. *Enixe* ergo, et *tulimus* hoc idem significant, ait ille in commentariis integris. Neque prætereundum quod hoc loco Sosipater ait, *servitium* esse multitudinem servorum, *servitutem* vero conditionem serviendi, sed veteres indifferenter *servitium* pro *servitute* posuisse. Ut Virgilius III. 'Servitio enixæ tulimus.' In eandem sententiam Tibullus, 'Sic mihi servitium video dominamque paratam.' *Pierius.*

Superbum] Ex victoria. Servitium autem nimis ponderosum fuisse ex eo ostendit, quod dixit *tulimus* et *enixæ*, Donatus.

327 *Servitio enixæ tulimus*] Hoc est, pertulimus, donec in servitio positæ eniteremur. Fabula autem est, ut prædiximus. Et bene plurali utitur numero, ad excusandum pudorem. *Servius.*

Qui deinde] Ostendit necessitate Pyrrho, necessitate etiam Heleno fuisse conjunctam. *Donatus.*

Qui deinde secutus] Narrat, quo pacto e Pyrrhi servitio liberata, Heleno nupserit: item, quomodo ad hunc regni potestas pervenerit. Quæ quidem ita fere describuntur ab Euripide initio Andromaches. *Taub.*

328 *Ledæam Hermionen*] Id est, Ledæ neptem, Tyndarei uxoris, quam Juppiter, in Cygnum mutatus, gravidam fecit, quæ ovum peperisse dicitur, unde nati sunt Helena, Castor et Pollux. *Servius.*

Ledæam Hermionen] Id est, Helenæ ex Menelao filiam, Ledæ neptem. Hanc autem Hermionem, aureæ Veneris speciem referentem, Pyrrhus amare cœperat, post susceptum ex Andromache serva Molossum sive Amphialum. Sed postquam rescivit eam Oresti datam, Lacedæmonem profectus a Menelao Virginis patre sibi desponsatam poscit conjugem. Quam ille ab Oreste abductam, Pyrrho tradidit. Hac contumelia Orestes motus, Pyrrhum Neoptolemum Delphis obtruncat, suamque Hermionem repetit. Legatur et Epistola *Hermiones ad Orestem*, apud Ovid. in Heroid. VIII. *Taubman.*

Lacedæmoniosque Hymenæos] Cum ingenti felle: ac si diceret: infœlices maritis semper: ut Paridi, ut Deiphobo. *Servius.*

329 *Me famulo famulamque Heleno transmisit habendam*] In Mediceo, et in Porcio, et antiquis fere omnibus exemplaribus dictiones in hunc sunt

ordinem collocatæ, *Me famulo famulamque Heleno*. Et eodem legit ordine Ti. Donatus: in non nullis *me famulam famuloque*, &c. Pierius.

Transmisit habendam] Herili voluntate, non lege conjugii: vel quia inter captivos matrimonio fides non stabat: unde et *habendam* dixit, et *transmisit*: quia alii tradidit, quidam *permisit* accipiunt. *Servius*.

Habendam] Amantibus solemne verbum. Ovid. Met. x. 363. 'Qualem optet habere virum.' Petron. 'per quod te habere potui:' ubi in notione minus honesta. Sed plura Ecl. I. 31. *Emmeness*.

330 *Ereptæ conjugis*] Hanc Hermionen quidam dicunt cum Oresti esset desponsata, post a Menelao, apud Trojam admirante virtutem Pyrrhi, eam promissam. Alii dicunt a Menelao quidem apud Ilium Pyrrho desponsatam, sed a Tyndaro Oresti, morante apud Trojam Pyrrho, ut quidam promissam, ut quidam conjunctam tradunt: quam cum Pyrrhus confisus voluntate Menelai, armatus multitudine rapuisset, ab Oreste insidiis interfectus est. Si ergo Orestes eam uxorem non duxerat, cur *conjugis* posuit? Sic ergo intelligendum est, quam sperabat conjugem; ut in secundo, 'Et gener auxilium,' cum adhuc sponsus esset. *Servius*.

331 *Scelerum Furiis*] Matricidii scilicet. Orestes enim Agamemnonis filius, cum interfecto patre a Clytemnestra conjuge et adultero Ægisto, ipse subtractus periculo esset, apud Strophum, patrem Pyladis, educatus est: qui cum adolevisset cum amico Pylade, tam Ægistum quam matrem peremit; ob quam causam furiis agitatus est, nec ante furore liberatus, quam pervenisset in Tauricam regionem, ubi soror ejus Iphigenia, subducta a Diana, apud Aulidem sacrificio, templo Dianæ præerat, et more gentis, deæ hospites immolabat. Ibi cum ad aras pertractus esset, ut tanquam hospes occideretur, agnitus a sorore, subtractus est morti: post, accepto reponso, sublato Dianæ simulacro, sororem reduxit in Atticam; ubi in honorem conservati numinis, Tauropolin appellavit. *Idem*.

Agitatus] Stimulatus. Cicero in Rosciana, 'Agitari et perterreri Furiarum tedis ardentibus.' *Idem*.

Scelerum Furiis agitatus Orestes] De Oreste, Furiis agitato, Fab. Hygini 119, 120. Insignis locus apud Ciceronem pro Roscio c. 24. ubi Furias scelerum horrorem esse, et animum sibi conscium, docet. De Nerone narrat Suetonius c. 34. 'eum exagitatum materna specie verberibus Furiarum ac tedis ardentibus.' 'Tres sunt affectus (inquit Lactant. VI. 19.) qui' &c. 'propterea Poëtæ tres Furias esse dixerunt, quæ mentes hominum exagitant,' &c. De tribus Furiis agit Apollod. Biblioth. l. I. Parricidium Neronis et Orestis attingit Juvenal. Sat. VIII. 215. Inter altaria Dei insidiis Orestæ interiisse Pyrrhum testatur Justinus XVII. 3. pro quo noster vs. 332. 'patrias obtruncat ad aras.' *Emmeness*.

332 *Excipit*] Dolo interficit, ut Æneid. VI. 'Æmulus exceptum Triton.' *Servius*.

Patrias aras] Alii *Achilleas* intelligunt, ubi ille adorabat Apollinem: aut quod ibi Achilles occisus sit: aut, quod historia loquitur, Pyrrhus, occiso patre in templo Apollinis Tymbræi, reversus ad patriam, in numinis insultationem, in templo ejus Delphico aras patri constituit, et illic ei cœpit sacrificare: neque enim aut Pyrrhus, aut Apollo Delphis oriundi sunt. Alii *patrias*, Apollineas volunt, a Patris Achajæ civitate, in qua Patrius Apollo colitur. Nec debemus quærere cur non *Delphicas* dixerit: quia epitheta in alieno negotio plerumque alia ponuntur: ut in quarto, 'Italiam magnam Grinæus Apollo, Italiam Lyciæ jussere capessere

sortes:' cum a Delio eum tantum constet accepisse responsum. Sunt qui dicunt ab Æsculapio aras Apollini statutas, *patrias* nominatas. Alii in templo Apollinis aram fuisse inscriptam, ΠΑΤΡΙΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ: ab hoc, quod Icadius Apollinis, et Nymphæ Lyciæ filius, cum in adultam ætatem venisset, primo regionem, in qua natus erat, a matre Lyciam nominavit; deinde in ea urbem quoque Apollini condidit, sortes et cortinam consecravit, et, ut illum patrem esse testaretur, *Pataro* cognominavit. Inde cum Italiam peteret, naufragio vexatus, Delphini tergo exceptus dicitur, ac prope Parnassum montem delatus, patri Apollini templum constituisse, et a Delphino locum *Delphos* appellasse: aras deinde Apollini, tanquam patri, consecrasse, quas ferunt vulgo *patrias* dictas. Hinc ergo et Delphinum ajunt inter sacrata Apollinis receptum, cujus rei vestigium est, quod hodieque quindecim virorum cortinis Delphinus in summo honore ponitur, et pridie quam sacrificium faciunt, velut symbolum, Delphinus circumfertur: ob hoc scilicet, quia quindecim viri librorum Sibyllinorum sunt antistites. Sibylla autem Apollinis vates et Delphinus Apollini sacer est. Invenitur tamen apud Cornificium Longum, Iapydem et Icadium profectos a Creta in diversas regiones venisse; Iapydem ad Italiam; Icadium vero, duce Delphino, ad montem Parnassum, et a duce *Delphos* cognominasse, et in memoriam gentis, ex qua profectus erat, subjacentes campos *Crisæos* vel *Cretæos* appellasse, aras constituisse. *Idem.*

Patrias obtruncat ad aras] Eusebius de temporibus: 'Pyrrhus Delphis in templo Apollinis ab Oreste occiditur proditione sacerdotis Macarei.' Cur vero *patrias* dixerit Poëta, Servius multas rationes adducit. At Macr. primo Saturnal. Apollinem *πατρῷον* olim cognominatum sit, non propria gentis unius aut civitatis religione, sed ut Auctorem progenerandarum omnium rerum: quod sol, humoribus exsiccatis, ad progenerandum omnibus præbuerit causam, de quo Orpheus, Πατρὸς ἔχοντα νόον καὶ ἐπίφρονα βουλήν. Placuerit vero Macrobio hæc Philosophice commentari. Sane Athenienses, ut Harpocration tradit, *πατρῷον ἀπόλλωνα* coluere auspiciis Ionis, qui quum in Atticam migrasset, Athenienses Iones vocati sunt. Ab eisque *Apollo Patrous* cognominatus. *Pierius.*

Obtruncat] Hunc autem morem trucidandi plenissime videre est Æn. VI. 494. 'Atque hic Priamiden,' &c. Statius Theb. I. 'abruptis et nunc inhumata procorum Relliquiis trunca ora rigent.' Quintil. Declam. II. 'Laceros video manes, et truncas partibus suis umbras,' &c. Atque eo modo mutilati, *Laceri* dicebantur. Asconius Verr. 2. 'Lacer dicitur amputatis a corpore sensuum membris, hoc est, auribus oculisve.' Festus: 'Lacerum, quodcunque in corpore imminutum est.' Id autem ideo faciebant illis, quos e medio sustulissent, ne a manibus eorum infestarentur. Credebant enim species mortuorum vagari, et homines, maxime inimicos, noctu terrificare. Æn. IV. Dido: 'Omnibus umbra locis adero: dabis, improbe, pœnas.' Illud vero *truncare* Græci vocabant *μασχαλίζειν*, et *ἀκρωτηριάζειν*. Vide J. Meurs. Comm. in Cassandram Lycoph. *Taub.*

333 *Reddita*] More veteri pro *data* accipiendum: *re* ergo abundat. Ennius in Annalibus, 'Ut Ilia reddita nuptum.' Et alibi: 'Isque dies post aut Marcus quam regna recepit.' Et pro *accepta*, ut *reddita:* quod Heleno debebatur imperium. *Servius.*

Cessit pars Heleno] Per privignum, ut diximus. *Idem.*

334 *Chaonios cognomine campos*] Epirum campos non habere omnibus

natum est, sed constat ibi olim regem nomine *Campum* fuisse, ejusque posteros *Campylidas* dictos, et Epirum *Campaniam* vocatam, sicut Alexarchus historicus Græcus et Aristonicus referunt. Varro filiam *Campi* *Campaniam* dictam, unde provinciæ nomen; post vero, sicut dictum est, *Chaoniam* ab Heleno appellatam, qui fratrem suum Chaonem, vel ut alii dicunt comitem, dum venaretur, occiderat. Alii filiam Campi Cestriam ab Heleno ductam uxorem, et de nomine soceri *Campos:* de nomine Chaone, *Chaonas* dixisse. *Idem.*

Chaonios] Distinguit Victor. var. lect. XXII. 20. inter *Chones* et *Chaones:* hos Epiri esse dicit incolas, illos Italiæ. De Chaonia terra Justinus XVII. 3. ubi tota hæc historia, quam Maro attingit. *Emmeness.*

335 *Trojano a Chaone*] Vel fratre Heleni; vel, ut alii volunt, hunc Chaonem, licet superius causa hujus nominis dicta videatur, tamen quidam dicunt hunc Chaonem pro omnium incolumitate, cum pestilentia laborarent socii Heleni, ex responso immolandum se obtulisse: unde in honorem ejus Epirum, quæ *Campania* dicebatur, *Chaoniam* nominavit Helenus, et hoc fuit quando navigaverunt a Troja cum Pyrrho. Alii dicunt, quod cum Pyrrho ab Ilio navigaret et tempestate jactarentur, Dianæ unum e Trojanis amicum Heleni vovisse, ut si illi periculum evasissent, se pro eorum incolumitate interimeret, qui se, postquam illi evaserunt, sicut promisit, occidit: unde factum est, ut ejus nomine Helenus adeptus regnum, Epirum *Chaoniam* nominaret. *Servius.*

Dixit] Nominavit, ut, ‘Fluvium cognomine Tybrim Diximus:’ et, ‘Italiam dixisse ducis de nomine gentem.’ *Idem.*

336 *Pergamaque*] *Pergama* legendum, non, ut plerique *Pergameam;* qui per imperitiam etiam contra metrum sentiunt. Decipiuntur autem cum utrunque derivativum volunt: cum sit *Pergama* principale. *Idem.*

337 *Qui cursum venti*] Servat hunc ordinem, ut, a sui persona incipiens, mox quærat alienam; ut, ‘Sed vos qui tandem, quibus aut venistis ab oris.’ Et hoc totum cum admiratione dictum est. *Qui venti,* id est, tam prosperi. *Idem.*

Quæ fata] Tam nobis fœlicia. *Idem.*

338 *Quis deus*] Qui præstitit, ut te videre possemus? Tale est et illud Æneæ ad Didonem adulatorium, ‘Hinc me digressum vestris deus appulit oris.’ *Idem.*

Quisnam] In antiquis aliquot codicibus legere est, *aut quisnam ignarum.* Fuerat vero *te* pronomen forte additum a Paraphraste. Nempe, *quisnam* etiam apud Ti. Donatum habetur. Et ita scriptum est in codice Mediceo: in aliis *quis te.* Pierius.

Ignarum] Aliud disponentem. *Serv.*

339 *Puer Ascanius*] Filius, quia Græci παῖδας etiam *filios* dicunt. *Id.*

Quid puer Ascanius] Locus expressus ex Euripid. Electra. P. Victorius I. 19. *Taubmann.*

Superatne] Vivit. Sane nove dictum est, et caret exemplo, ut pauca in Virgilio. Alii dicunt *superat,* superstes est: sed *superstes* præsentem significat: ut Cicero in Muræniana: ‘Suis utrisque superstitibus,’ id est, præsentibus. *Servius.*

Vescitur aura] In antiquis plerisque codicibus, *auras* accusativo casu legitur: cum elocutione Tibulli, ‘Sic usque sacras innoxia lauros Vescar.’ *Pierius.*

Vescitur aura] Ita Lucret. l. v. ‘Nam quæcunque vides vesci vitalibus auris.’ Idem ‘vesci sermone,’ i. e. uti. Cicero; ‘vesci voluptatibus.’ *Taubmann.*

Vescitur aura] *Vesci singulas* habet Phædr. fab. I. ult. ubi consule Schefferum. *Emmeness.*

340 *Quem tibi jam Troja*] Hemisti-

chium: nec in sensu plenum. Sunt autem duo talia: ut hoc, 'Concessere deum:' quem quidam ita complevit: 'Concessere deum profugis nova mœnia Teucria.' *Servius.*

Quem tibi jam Troja] In antiquis aliquot codicibus versus absolutus legitur, sed candore haudquaquam Virgiliano. In nonnullis enim, *Troja obsessa est enixa Creusa.* In aliquot aliis, *Quem tibi jam Troja peperit fumante Creusa.* Utrunque ridiculum. Sed plurimum supplementum illud aliena manu additum est, ut cernere est in Mediceo codice, et aliquot aliis. *Pier.*

341 *Amissæ cura parentis*] Si parentis Creusæ accipis, occurrit illud: unde sciebat eam periisse? Et alii dicunt potuisse hoc vel Heleno divinante cognosci; vel Ænea requirente per Trojam: ut, 'Implevi clamore vias.' Sed utrunque viribus caret. *Parentem* ergo patriam accipiamus: ut Tullius, 'Si tibi patria, quæ communis omnium parens est.' Et est sensus: Doletne perditam patriam? *Servius.*

Ecqua tamen puero est amissæ cura parentis] Codices nonnulli veteres legunt, *et quæ.* In nonnullis etiam pervetustis scriptum observavi, *ecqua tamen puero est, &c.* Et ita est etiam in codice Donatiano. In Mediceo, *quæ tamen et puero est.* Apud Fl. Sosipatrum non solum *ecqua tamen*, sed et *amissi* virili genere, non *amissæ* positum a Virgilio citatur. Propterea quod *heres, parens,* et *homo*, etsi in communi sexu intelligantur, tamen masculino genere semper dicuntur. Nemo enim, inquit ille, aut *secundam heredem*, dicit, aut *bonam parentem*, aut *malam hominem*, sed masculine, tametsi de fœmina sermo habeatur. Pacuvius in Medo cum ostenderet a Medeo, Medeæ filio, matrem quæri, ait: 'Te sol invoco, ut mihi potestatem duis inquirendi mei parentis.' Sed 'Gracchus suos parentes amat,' cum dicit, in significatione Matris accipitur. Citat et alia exempla: denique apud Virgilium sic asseverat legi, *ecqua tamen puero est amissi cura parentis.* Sed codices nonnulli, librarii nimirum incuria, *Puero amissæ est*, una lectione transposita legunt. Sed utcunque ea sint, nemo tamen inficiari potest apud eundem Virgilium legi, 'alma parens confessa deam.' Et 'salve, sancta parens.' Nisi quis dicere velit his locis *parens* nunc participii quodammodo vicem habere, nunc per appositionem dici, ut 'Sancta tellus, parens frugum:' vel figurate, ut 'Lepus fœta.' De nomine autem *heres*, nemo, quod sciam, ambigit. Sed *hominem* quandoque fœminino epitheto positum ajunt. Ut apud Servium Sulpitium in epistola ad M. Tullium: 'Quoniam homo nata fuerat.' Sed enim hoc elocutionis modo, quum *nata* suppositum sit, et *homo* appositum, nihil cum genere commune habere videntur. *Nata* enim ad *filiam*, non ad *homo* refertur. Sed enim hæc alii viderint: nos ad institutum opus revertamur. *Pierius.*

Parentis] Retuli ad Creüsam, non ad patriam. Hoc idem efficit Germanus ex imitatione Euripidis, percontante Hecuba Polymnestorem, num filius Polydorus meminisset sui: Εἰ τῆς τεκούσης τῆσδε μέμνηταί τί μου; Ex eodemque in Electra, ἢ καί τι πατρὸς, σῶντε μέμνηται κακῶν; idem sentit P. Victor. Var. II. 9. *Cerda.*

342 *Animosque viriles*] Atqui supra dixerat, *puer:* sed *animos viriles* ait parentum consideratione. Inde et in nono de ipso, 'Ante annos animumque gerens curamque virilem.' *Servius.*

343 *Avunculus*] Quidam *avunculus* humiliter in heroico carmine dictum accipiunt. *Idem.*

344 *Talia fundebat*] Ad vestigia Ennii: 'Talia commemorat lacrimans exterrita somno.' Habetur in Tullio Divinat. I. *Cerda.*

345 *Incassum fletus*] Et *longos*, et

incassum bene addidit, ut fœmineos monstraret adfectus. *Servius.*

Incassum] Quoties hoc? Seneca epist. 22. ‘Lacrimæ nihil profuturæ cadunt.’ *Cerda.*

346 *Priamides multis Helenus comitantibus adfert*] In codic. aliquot antiquis legere est, *Priamides Hel. mult. comit. adfert.* Simplicior quidem hic sermo, et narranti aliquid accommodatior. Ille autem prout ut in vulgatis habetur exemplaribus, et comptior et aliquanto lascivior, pluribus magis placet. Superius tamen eàdem usus est simplicitate Virgilius, quum dixit, ‘Priamiden Helenum Grajas regnare per urbis.’ Qui si altius insonare voluisset, *Priamidem Grajas Helenum regnare per urbis*, dubio procul scriptum reliquisset. Sed qui stilum narrationis pressiorem, purioremque expeti non ignoraret, *Priamiden Helenum* absque fuco dicere maluit. *Pierius.*

Adfert] Fortasse ex Plauto, qui Amphit. III. 4. 6. ‘ejus jussu nunc huc me affero.’ Jussu Jovis. *Cerda.*

348 *Et multum lacrymas*] Ordo est: Lachrymas multum fundit inter verba singula. Nam si *lacrimans* dixeris, quid fundit? Et bene verba Heleno post Andromacham non dedit, ne frigeret; sicut in libro quinto, Acestæ. *Servius.*

Et multum lacrymas] In Mediceo et codicibus aliquot antiquis, participii voce *lacrumans* legitur. Quæ lectio Servio non satisfacit, qui malit nomen, quam participium. Sunt tamen erudita ingenia, quibus minime displicet ejusmodi elocutio. Interfundit verba singula multum lacrimans. Illud vero minime placet, quod in veteribus plerisque codicibus, *fudit* legitur tempore præterito. *Pierius.*

349 *Parvam Trojam, simulataque magnis Pergama*] Multi putant Æneam de ea venisse ad Epirum et ibi hæc loca per licentiam poëticam esse conficta. Varro Epiri se fuisse dicit, et omnia loca hisdem dici nominibus, quæ poëta commemorat se vidisse: unde apparet hæc non esse fabulosa. Idem etiam Varro *Trojam Epiri* ab Ænea, sive a comitibus ejus *Biepatora* nuncupatam docet, ubi Trojana classis Æneam expectasse sociosque ejus castra in tumulis habuisse memoratur, quæ ex illo tempore *Trojana* appellantur: unde apparet divinum Poëtam, aliud agentem, verum semper attingere. *Servius.*

Parvam Trojam] In omnibus istis versibus, ne minuat magnitudinem Trojæ patriæ, ostendit hanc non tantam esse, sed similem: nam dixit *parvam Trojam*, et *simulata Pergama*, *arentemque rivum Xanthi.* Donatus.

Simulataque Pergama] Pro eo Ovid. Metam. XIII. 72. ‘Epiros ab his, regnataque vati Buthrotos Phrygio, simulataque Troja tenentur.’ Inde Æn. III. 497. ‘Effigiem Xanthi, Trojamque videtis.’ Vide ad Maronis locum Turneb. XV. 4. *Emmeness.*

350 *Arentem*] Pro *aridum*. Participium vice nominis. *Servius.*

Arentem Xanthi cognomine rivum.] Xanthum Scamandrumque eundem esse multi tradunt, interque hos Aristoteles Hist. Animal. III. 12. δοκεῖ δὲ καὶ ὁ Σκάμανδρος ποταμὸς ξανθὰ πρόβατα ποιεῖν· διὸ καὶ τὸν Ὅμηρόν φασιν ἀντὶ Σκαμάνδρου Ξανθὸν προσαγορεύειν αὐτόν: *Scamander fluvius dicitur reddere oves flavas: inde est ut Homerus credatur illum fluvium pro Scamandro nominasse Xanthum.* Hoc de rufis ovibus Xanthi Vitruvius quoque scripsit VIII. 3. Hinc allucet, cur Poëta *Xanthum* cognominet, quia nomen Scamander, Xanthus a successu ovium cognomen. Quare autem Poëta fluvium hunc *arentem* dixerit, explicat Germ. non quod arens et parvus fuerit, respectu ejus Xanthi, qui in Troja, quasi magnus Trojanus fuerit: sed quia vere Xanthus Trojanus parvus quoque fluvius fuerit, et delectationi magis, et aquationi accommodatus, quam navi-

gationi. Quod firmat et illo Virg. in I. 'Xanthumque bibissent:' et Horat. in Epod. XIII. 'Te manet Assaraci tellus, quam frigida parvi Findunt Scamandri flumina.' Et Lucan. qui tale quiddam l. IX. 'Inscius in sicco serpentem pulvere rivum Transierat, qui Xanthus erat.' *Cerda.*

Xanthi] Scamandrum etiam appellari testatur Scholiast. Homeri Iliad. B. 465. ubi et unde fluat et quo, idem docet accurate. 'Fama majus, quam natura est,' ut Mela I. 18. qui tamen Xanthum ponit in Lycia, et alium a Scamandro videtur facere amnem I. 15. *Emmeness.*

351 *Agnosco*] Aut cognomine agnosco, nam ea cognoscimus quæ jampridem vidimus: aut certe quia reparatam audierat Trojam: ut, 'Hic incredibilis rerum fama occupat aures.' *Servius.*

Scææque amplector limina portæ] Scæa porta dicta est, non a pugnis ante se factis scævis, id est, malis: (nam et ante sic dicta est) nec ab itinere ingressis scævo, id est, sinistro, quod ingressi non recto eunt itinere, sed sinistro. Sed a cadavere Laomedontis, hoc est, Scenomate, quod in ejus fuerat superliminio. Tamen hanc portam ex nece Achillis *Scæam* appellatam volunt. *Idem.*

Amplector] Pro *teneo.* Quasi ad Trojam venisset: ut, 'Amplexæque tenent postes, atque oscula figunt.' *Id.*

Scææque amplector limina portæ] Et postes domorum et portarum limina amplecti solebant, qui profugi exulatum ibant, aut peregrinatum diu abfuturi domo: iidem etiam reduces osculari et amplecti ea solebant. Flaccus Argon. l. I. 'patriæque amplecti limina portæ.' Quod et faciebant in patriæ imagine et assimulatione; et in coloniis: Turneb. XXII. 28. Nominat autem *Scæam* portam κατ' ἐξοχήν: quod in ea fuerit sepulcrum Laomedontis, unum ex Trojanorum fatis. Eo enim integro, Troja capi non poterat. Vide Notas ad Æn. II. 13. et Plautum Bacchid. IV. 9. *Taub.*

352 *Teucri*] Pro *Teucriadæ.* Serv.

Nec non et Teucri] Æneam, Anchisen et Ascanium duxit in suam domum: reliquos hospitia per civitatem acceperunt. *Donatus.*

353 *Accipiebat*] Pascebat: ut Terentius, 'Accipit hominem melius nemo prorsus neque prolixius.' *Serv.*

Accipiebat] Pascebat: aliter enim non *in amplis porticibus*, sed *in amplas porticus* dicendum fuerat. *Donatus.*

Accipiebat] Id est, pascebat, invitabat: ut intelligas de convivio. Si enim de introductione Trojanorum capias, dicendum erat, in amplas *porticus*, non *porticibus.* Quippè *Accipere* hic est, ἑστιᾶν γαμικῶς, invitare facillime atque ampliter: ut apud Terent. Eun. v. 9. 'Accipit hominem nemo melius prorsus, neque prolixius,' id est, liberalius ac benignius. Et τὸ *melius* quidem apparatum indicat; *prolixius*, copiam. *Taubmann.*

In amplis] Quod est regiæ magnitudinis. *Servius.*

354 *Aulai*] Pro *aulæ*, et est Diæresis de Græca ratione veniens: quorum *ai* diphthongus resoluta, apud nos duas syllabas facit. *Aula* autem proprie dicitur, quæ concluditur *porticibus* quatuor, unde superius *porticibus* dixit. *Idem.*

Aulai in medio] In veteribus aliquot, *aulai medio* absque *in* præpositione legitur: quod non ita placet. Quantum vero pertinet ad diæresim, Quintilianus libro Institutionum primo, *æ* syllaba ait, cujus secundam nunc *e* litteram ponimus, varie per *a* et *i* efferebatur. Quidam semper, ut Græci, quidam singulariter tantum, quum in Dativum vel Genitivum casum incidissent. Unde *Pictai vestis*, et *aulai* Virgilius amantissimus vetustatis, inseruit carminibus. Eorum vero scribendi morem, qui, ut Quintilianus ait, Græcos sequebantur, Ti. Claudius Drusi F. præcipue ada-

cujus inscriptio quædam, de populi Romani finibus, Pome- ampliato Romæ inspicitur ad n D. Luciæ in hunc modum: AVDIVS DRVSI. F. CAISAR AVG. le digammo, quo etiam usus em monumento in dictionibus ꟻIT, TERMINAꟻITQVE, alibi s. *Pierius.*

Inpositis auro dapibus] Id est, ıpositas auro dapes haberet.

Jamque dies] Argumentum be- tis, cum non unius, sed pluri- rum sit hospitium. *Donatus.*

ssit] Exactus est. *Servius.*

vela vocant] Hypallage est *as vocant.* Idem.

Carbasus] Utrum aliorum qui ›ant, an ipsorum? et utrum an *tumidus auster;* ut 'palli- cus?' *Carbasus* autem genus , quod abusive plerunque pro nitur. Sane in numero singu- : *carbasus* dicimus: in plurali *basa.* Servius.

His] Mediceus et alii quidam ı vetusti, *His vatem aggredior* egunt, sed *hic* non displicet.

Trojugena] Ac si diceret, Ge- : ut alibi, 'Dardanidæ magni alto a sanguine divum.' Sci- tamen, sicut veteres auctores ınt, peritissimos auguriorum ›am, et plurimos fuisse Troja- Nonnulli tamen dicunt a Mar- e missos a Phrygia, regnante qui disciplinam auguriorum ›stenderent. Ergo *Trojugena* bio auguriorum et divinationis est. *Servius.*

gena] Plurimum dat ei gene- uo fuit etiam ipse, qui lauda- *Donatus.*

gena] Lucret. l. I. 'belloque ıs Trojugenas gentes.' Ibid. Grajugenarum.' Ad quod ıs notat: *Grajugenæ,* id est, sive Græci: quasi a Græcis geniti: ut 'ventigeni crateres.' Sic et *Pœnigena* dixisse Virgil. l. VII. vult Servius. Est autem Adjectivum et Substantivum; ut *nuntius.* Pa- cuvius, apud Ciceronem De Nat. deor. II. 'Grajugena de isto aperit ipsa oratio:' dicit, '*Grajugena,* pro *Grajigena: Trojugena,* pro, *Trojigena,* ut *primigenus, ventigenus;*' antiqua consuetudine mutandi *i* in *u:* ut, *dis- supare, optumus,*' &c. Taubmann.

Interpres] Vaticinator: qui men- tem deorum mortalibus publicat. Sed quia *interpres* generale nomen est, currit per species. Nam, ut ait Cicero, 'Omnis divinandi peritia in duas partes dividitur.' Nam aut fu- ror est, ut in vaticinantibus: aut ars, ut in aruspicibus, fulguritis, sive ful- guratoribus, auguribus. Et omnia ista ex se pendent, licet propriis finibus contineantur.' Unde Virgilius omnia ei dat, quem vult perfectum intelligi: ut hoc loco Heleno. Item alibi, Asylæ in decimo, 'Cui pecudum fi- bræ, cœli cui sidera parent, Et linguæ volucrum, et præsagi fulminis ignes.' Varro autem quatuor genera divina- tionum dicit, terram, aërem, aquam, ignem, geomantis, aëromantis, py- romantis, hydromantis. Virgilius tria genera complexus est, per lauros geomantis; per sidera pyromantis; per præpetes aëromantis. *Servius.*

Interpres] Quid felicius quam nosse quid velint dii, et dignum esse, per quem loquatur in hominibus? *Donat.*

Divum qui numina] Potest et *inter- pres divum* distingui. Sane per omnia Zeugma est ab inferioribus *sentis.* Servius.

Qui numina Phœbi] Qui auspicis numen, et futura prædicis. *Idem.*

Qui numina Phœbi] Helenum in di- vinandi peritia perfectum vult intel- ligi Poëta: licet ipsum Cicero augu- riis tantum divinasse dicat; ut Cas- sandram mentis incitatione et furore: quod notat Turneb. v. 22. Talem facit et *Asylam,* Æn. x. 175. 'Tertius

ille hominum divumque interpres Asylas, Cui pecudum fibræ, cæli cui sidera parent; Et linguæ volucrum, et præsagi fulminis ignes.' *Taubmann.*

360 *Qui tripodas sentis*] *Tripodes* mensæ fuerunt in templo Delphici Apollinis, quibus superpositæ Phœbades vaticinabantur. Vel quod in eodem templo tripos est, cum ossibus et dentibus Pythii serpentis. *Servius.*

Tripodas] Trium pedum sunt. Alio nomine *cortina* appellatur: est autem laus plena: nam cum sunt diversa vatum genera, et vix singula vaticinationis, in singulis reperiantur, ipse erat in omnibus versatus. Est color rhetoricus, repetitio. *Donat.*

Qui tripodas, Clarii lauros] Sosipater Caris. ait quosdam *laurus* hoc loco agnoscere quarto declinatu: quod omnia arborum genera quartæ declinationis esse censerent: adversus quos disputat, et Virgiliano præsertim exemplo eo, 'Et vos o lauri carpam, et te proxuma myrte,' rationem suam confirmat: licet illi auctoritate mutari in vocativo dicant. Præterea in Mediceo codice una plus dictione *Clarii et lauros* legitur. Erat tamen *ClarI* prius, eo modo, quo Veteres passim *ii* geminum per unum oblongum scriptitare consuerant, etiam si duo enuntiarent, ut exempla indicant alibi recitata. *Pierius.*

Clarii lauros] Et hic *qui sentis* subaudis: et Clarium oppidum est in finibus Colophoniorum, ubi Apollo colitur: unde *Apollo Clarius.* Sane quæritur, utrum *Clarii* geminata sit *i*: et sciendum aliter non procedere: nam *Cla* brevis est: ut Statius, 'Nec Clarias hac luce fores Didymæaque quisquam.' Per *lauros* autem, oraculum intelligimus. *Servius.*

Lauros] Id est, Oracula. Vates enim δαφνηφάγοι, et laurivori. Tibullus el. II. 5. 'Vera cano: sic usque sacras innoxia lauros Vescar.' Eandem et Apollini sacram esse: eandem et divinationis esse symbolum. Lauri item foliis somniorum veritatem conciliari; et alia, docet Cælius Rhod. v. 7. Vide et Plinium xv. 30. *Taubmann.*

Qui sidera sentis] Qui es peritus Astrologiæ. *Servius.*

Sentis] Signat hoc verbum primos illos vaticinantium impetus, quibus jam illi adesse Deum sentiunt afflatu propinqui numinis. Pari verbo Propertius eleg. IV. 1. 'Aut si quis motas cornicis senserit alas.' Ovid. Fast. III. 'Quis tunc aut Hyadas, aut Pleiadas Atlanteas Senserat.' Ante omnes in re etiam divina Cato apud Festum: 'Domi cum auspicamus, honorem me Deum velim habuisse, servi, ancillæ, si quis eorum sub centone crepuit, quod ego non sensi, nullum mihi vitium facit.' *Cerda.*

361 *Et volucrum linguas*] Qui es augur oscinum. *Servius.*

Et præpetis omina pennæ] *Præpetes* sunt, quæ secundo auspicio ante eum volant, qui auspicatur: *Aves* autem, aut *oscines*, quæ volatu augurium significant, cum sunt prosperà. sed *præpetes* aut superiora tenent, et *præpetes* vocantur: aut inferiora, et dicuntur *inferæ*: *præpetes* autem ideo, quia omnes aves priora petunt volantes. *Idem.*

Præpetis omina pennæ] Qui ex volatu avium potes augurium captare. Vide Agell. VI. 6. et P. Crinitum XXI. 15. et Interpretes ad illud Horatii Od. III. 27. 'Oscinem corvum prece suscitabo.' *Pennam* autem pro *ave* noster hic posuit: uti Propert. I. III. 'Tuque o cara mihi felicibus edita pennis,' id est, bonis avibus. *Taubmann.*

362 *Fare age*] Hortantis est *age*, id est, dic celeriter. Et est ordo: *Trojugena fare age quæ prima pericula vito, Quidve sequens tantos possim superare labores.* Cætera per parenthesim dicta sunt. *Servius.*

Fare age] Non jubet, sed hortatur.

is autem dicuntur, quibus nu- : adversa. Poscit inde reme- quo adversa tollat, aut possit . *Donatus.*

que omnem cursum] Hypallage: on omnem cursum prospera eligio: sed omnis religio dixit rum cursum. *Servius.*

em cursum] In veteribus ali- cemplaribus legere est, '*num- nis cursum mihi prospera dixit* . Sequitur enim, et *cuncti* ibi nulla opus erit Hypallage. n hanc lectionem reperi in ano contextu. *Pierius.*

Religio] Sæpe idem, quod Phædr. Fab. IV. 10. 'repente Sancta misit religio:' ubi plu- ferus. *Emmeness.*

ti divi] Quia quicquid audivit nis, ad Jovem recurrit, ut dixi- pra; ut, 'Quæ Phœbo pater otens, mihi Phœbus Apollo xit.' *Numine* autem, oraculo at. *Servius.*

Repostas] Πόθος: pro *repositas*, longe positas, remotas. *Idem.*

Novum] Magnum, more suo.

'*Prodigium canit*] *Prodigium*, um et *monstrum*, modico fine untur: sed confuse pro se que ponuntur. Varro sane ta definit; *ostentum*, quod ali- ominibus ostendit; *portentum*, liquid futurum portendit; *pro-*, quod porro dirigit; *miraculum*, irum est; *monstrum*, quod mo- *Idem.*

ligium] Prodigium semper dic- issimum esse, quasi *porro adigen-* oc loco teste, Nonius affirmat, *monstra* et *portenta* similiter in- ntur, quod imminentia *mon-* et *ostendant. Portentum* vero llam quod *portendat*, sed quod *apportet*: et faciat in iis, quæ tationibus, auspiciis, auguriis, spiciis ostenduntur. Sed enim lius Fronto *prodigium* esse dicit, quod mores faciant, per quod detri- mentum expectatur, *prodigosque* vo- cari, qui *prodigia* faciunt. Quod Virgilianæ sententiæ pulcherrime quadrat. Celenó enim rem præter mores minabatur, ut scilicet sacrum libum malis audacibus mandere ad- grederentur, quod unum maxime re- formidabat Æneæ pietas. Sunt et prodigiosa crimina etiam memoratu religiosa, de quibus apud auctores sæpe. *Monstrum* vero esse, Cornelius idem ait, in quo rectus ordo naturæ vitiatur: ut si Minotaurus, aut ali- quid hujusmodi nascatur. *Ostentum*, quod præter consuetudinem offertur, ut puta si videatur terra ardere, vel cælum, vel mare, in quo raritas ad- mirationem facit. *Portentum* vero quod porro et diutius maneat, futu- rumque porro aliquid significet: ejusque esse eventum differri. Has autem vocabulorum differentias et proprietates interim adnotare non gravamur: quum præsertim apud Auctores diversa est eorum interpre- tatio, unde aliqua suboriatur contro- versia, in quo lucubrationis genere docta et elegantia ingenia sese exer- cere sæpe consueverunt. *Pierius.*

Tristis iras] Deorum scilicet, prop- ter injurias suas. *Servius.*

367 *Obscænamque famem*] Aut quæ homines etiam ad obscœna compellit: ut, 'Malesuada fames.' Aut certe quam obscœna avis prædixerat. *Id.*

Quæ prima pericula vito? Quidve sequens tantos possim superare labores] Quid observans. Duo petit: quem- admodum aut periculis careat: aut quibus consiliis par esse laboribus possit. Et totum hoc per interroga- tionem legendum est. *Idem.*

368 *Tantos*] Quantos Harpyja præ- dixerat. *Idem.*

369 *De more*] Sacrificantum. *Id.*

Cæsis primum de more juvencis] Ita etiam Æn. VI. antequam edatur ora- culum, admonetur Æneas, 'Nunc grege de intacto septem mactare ju-

vencos Præstiterit, totidem lectas de more bidentes.' *Cerda.*

370 *Exorat pacem divum*] Aut de sacrificantum more requirit utrum tempus consulendi esset. (Nam et hoc vehementer quæritur: ut in sexto, 'Cum virgo poscere fata Tempus ait.') Aut, quod melius est, de sacrificantum more, ante nefas expiat ab Harpyja prædictum: et sic venit ad vaticinationem. Ut autem hic expiatam famem intelligamus, sequens efficit locus: ut, 'Aderitque vocatus Apollo:' cum constat, nisi in hoc intellexeris loco, famis causa nusquam invocatum esse Apollinis numen. Dubitationem autem in hoc loco, *exorat*, facit: nam *orare*, est petere: *exorare*, impetrare. Ergo impetrat pacem, aut ad inquirendum tempus, aut ad mitigandum famis periculum. *Servius.*

Vittasque resolvit] In ratione sacrorum par est et animæ et corporis causa. Nam plerunque quæ non possunt circa animam fieri, fiunt circa corpus, ut solvere, vel ligare: quo possit anima, quod per se non potest, ex cognatione sentire: inde est, 'Unum exuta pedem vinclis in veste recincta.' Bene ergo Helenus cuncta corporis solvit: ne qua parte animo religato ad numen accedat. *Idem.*

Vittasque resolvit] Post cæsos juvencos, et impetratam pacem, induitur habitus sacerdotis locuturi oracula. Vittarum usus apud veteres sollemnis his, qui curarent sacra. De Ilia Vestali Ovid. Amor. III. 6. 'Quo cultus abiere tui? quid sola vagaris? Vitta nec evinctas impedit alba comas?' et de eadem Fast. III. 'Decidit ante sacros lanea vitta focos.' Hinc sacerdos Lucano lib. I. *vittata* dicitur, 'Vestalemque chorum ducit vittata sacerdos.' *Cerda.*

371 *Sacrati capitis*] Diis et vaticinationibus dicati. *Servius.*

Limina] Proprie cape: de quo explicatius libro VI. ad illud, 'tua limina adirem.' *Cerda.*

372 *Manu*] Quod est aptum signum benevolentiæ. *Donatus.*

Multo numine] Multa veneratione numinis. *Servius.*

Suspensum] Si *suspensus*, ipse numinis plenus. Si *suspensum me*, sollicitum et attentum. *Idem.*

Suspensum] Aut numinis veneratione turbatum: aut inde *suspensum*, ne magis contraria, quam optaret, audiret. *Donatus.*

Ducit] In antiquis codicibus, *duxit* præterito tempore scriptum observavi. Sed ipsa narrantis continuatio præsens potius tempus exigere videtur. *Pierius.*

Ipse manu ducit] Χειραγωγεῖ. Id quod apertum in Heleno benevolentiæ, in Ænea animi religiosi indicium erat. *Suspensum* autem, id est, sollicitum et attentum de futuris: sive etiam religione Numinis et loci veneratione motum. *Taubmann.*

373 *Deinde canit*] Post peracta solennia. *Servius.*

Divino] Quia divina canit. *Donat.*

374 *Nate dea*] Ordo est: *Nate dea, pauca tibi expediam dictis: prohibent nam cætera Parcæ Scire Helenum, farique vetat Saturnia Juno.* Omnia, inquit, vates novit: sed non omnia permittitur dicere, fatis prohibentibus: etiam ex his, quæ novit, multa vetat dicere Juno Saturnia. *Servius.*

Nam] Cum sit conjunctio rationalis, non debet prima constitui: ergo lege: *Nate dea, majoribus te ire per altum Auspiciis manifesta fides, nam sic fata deum rex Sortitur, &c.* Donat.

Majoribus] Cœlestibus, propter sideris cursum: cujus fuit explanatio per Creusam. Ergo majora sunt, quibus præter tripudium auspicari jus sit, neque precatio adhibetur; sicut hoc loco nullum deum precatur Æneas, ut his versibus: 'Nam te majoribus ire per altum Auspiciis manifesta fides.' *Auspiciis*, quia au-

spicia majora: aut majoribus dicuntur, quibus augurium avium aliarumque rerum eripitur, ut puta si parra vel picus auspicium, et deinde contrarium aquila dederit, auspicium aquilæ prævalet. Ergo quia notum est esse apud augures auspiciorum gradus plures, et augur loquitur auguriorum perita, ideo majoribus auspiciis dixit. *Auspicium* autem est volatus avium, qui indicat agendum, vel omittendum esse, quod quis cœperit; dictum ab ave inspicienda, quasi *avispicium*. Servius.

Altum] Per limitem fortunæ superioris. *Idem*.

376 *Sortitur*] Disponit, ordinat; id est, sorte decernit, vel sortitione distribuit. Bene adlusit quasi Apollinis sacerdos: cujus propriæ sunt sortes, id est, responsa divina. *Idem*.

Volvitque vices] Definitio fati, secundum Tullium, qui ait: 'Fatum est connexio rerum per æternitatem, se invicem tenens, quæ suo ordine et lege variatur; ita tamen ut ipsa varietas habeat æternitatem.' Et hic *vices*, vicissitudines, alibi pericula: ut, 'Vitavisse vices Danaum.' *Idem*.

377 *Pauca tibi e multis*] Duo dicit esse dicturum: quemadmodum possit tuto navigare: et quibus signis Italiæ regna cognoscat. *Idem*.

Pauca] Multa instructionis causa fuerant referenda; sed ne id fiat, dii prohibent me scire, et Juno aliqua referre non patitur: tamen dicam, quæ possunt esse in earum potestate: deinde narrat, quod quamvis Italia proxima sit, tamen longo circuitu ambienda est Sicilia. *Donatus*.

Hospita æquora] Vicina, nihil enim nobis hospitio esse vicinius constat. *Servius*.

378 *Ausonio portu*] Ut in Ausonia, quasi in portu et in litore conquiescat. *Idem*.

379 *Prohibent nam cetera scire*] Hoc distinguendum. Et est sensus: 'Cetera te scire non sinunt fata.' Helenum vero Juno prohibet dicere etiam quæ audire poteras: et vacat *que*, ut solet frequenter. Male autem sentiunt, qui distinguunt, *scire Helenum*: cum legerimus in Lucano: 'Venit ætas omnis in unam Congeriem: miserumque premunt tot secula pectus.' Item alibi: 'nec tantum prodere vati, Quantum scire licet.' Et adeo repletus numine novit omnia sacerdos, ut refrenetur ad certa dicenda: nam dicendo, 'Helenum farique vetat Saturnia Juno;' ostendit præmissum ad Æneam pertinere, aliter suum non interponeret nomen. Prohibet autem scire mortem patris ad augendum inopinatum dolorem: tempestatem ab Æolo immissam: amorem Didonis, in quo et gaudium quidem est: quod provisum, vile creditur. Et si sciret Æneas, se de Africa exiturum, non facile Didonis consentiret amoribus. Novimus autem hoc Junonem agere, ut, si possit fieri, regnum Italiæ Libycas adverteret oras. Inopinatum vero dolorem etiam Æneas conqueritur; ut, 'Nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret, Hos mihi prædixit luctus.' *Servius*.

Prohibent nam cetera Parcæ Scire, Helenum farique vetat Saturnia Juno] In antiquis fere omnibus codicibus invenias punctum firmum adnotatum esse post *scire*: ut sit, *Prohibent nam cetera Parcæ scire*: mox altera coma totum illud complectatur, *Helenum farique vetat Saturnia Juno*. Quam lectionem Servius etiam agnoscit: et ita distinguendum esse, multis rationibus ostendit. Sed enim Ti. Donatus *scire Helenum* legit. 'Multa, inquit, tibi instructionis causa fuerant referenda; sed ne id fiat, dii prohibent me scire, et Juno aliqua referre non patitur.' *Pierius*.

Prohibent nam cetera Parcæ Scire, &c.] Ad hunc locum consule Macrobium in somn. Scip. I. 7. fere eadem

Lucanus l. v. in Phœbade: 'cetera suppressit faucesque obstruxit Apollo.' *Emmeness.*

382 *Ignare*] Pro *ignarus*, casus pro casu: dicit autem ignarum fati. Persius, 'Censoremve tuum vel quod Trabeate salutas.' *Servius.*

383 *Longa procul*] Non situ, quam pene videt, sed necessitate fatali. Significat autem difficilem circuitum. *Idem.*

Via invia] Æneæ scilicet. *Idem.*

384 *Trinacria*] Quæ Latine *Triquetra* dicitur, quam multi *Trinaciam* dicunt, sub hac differentia, ut quotiescunque *Sicilia* significatur, *Trinacria* totum per *r* dicatur; quotiens *Sicula*, per unam *r*; ut, 'Trinacia cernitur Ætna.' *Idem.*

Lentandus] Aut lente tibi navigandum: nam totam Siciliam circumiit: aut *lentandus tibi remus*, id est, flectendus: unde *lentum vimen* dicimus, *flexibile*. Et quidam *lentandus* nove verbum fictum putant; sed in Annalibus legitur, 'Confricati, oleo lentati, paratique ad arma,' a verbo *lentor*. Idem.

Lentandus remus] Incurvandus, flectendus vi magna, ut remiges solent remis incumbere, cum omnibus viribus navem propellunt. Seneca Trag. in Agamemn. 'properat juventus omnis abductos simul lentare remos:' ideoque Catull. in nupt. Pelei docente Turn. IV. 22. *remos* vocat *lentos*, ut noster *vimen lentum*: et Ge. I. 265. 'lenta vitis:' 'lenta massa' Ge. IV. 170. quæ ductilis est. Vel *lentandus remus* propter moras, amfractus, et difficultates superandas in mari Siculo, de quo Justinus IV. 1. *Lentare* etiam pro ducere, trahere, apud Sil. Ital. l. VIII. de Fabio, 'Lentando fervida bella.' *Emmeness.*

385 *Lustrandum*] Est hoc quod Strabo l. VI. περιπλεόμενον χωρίον, *locus navigatione circumdandus.* Iterum: Κάμπτειν τὴν ἄκραν, *circumflectere promontorium.* Cerda.

386 *Infernique lacus*] Lucrinum et Avernum dicit: inter quos est spelunca, per quam ad inferos descendebatur, unde eos dixit *infernos.* Servius.

Ææaque insula Circes] Qui nunc *Circejus mons* a Circe dicitur, aliquando, ut Varro dicit, insula fuit nondum siccatis paludibus, quæ eum dividebant a continenti. *Ææa* autem dicta ab aspernantium voce, propter celebratas illic corporum mutationes: unde est, 'Inaccessos ubi Solis filia lucos.' *Ææa* autem tres sunt diphthongi: nam genitivus est ab *Æea.* Quidam *Ææa* pro *Eoia*, id est, orientalis, quæ Solis filia traditur, accipiunt. Alii non *Circe Ææa*, sed insula, quæ et *Ææa.* Idem.

Circes] In codicibus antiquis modo *Circe* per abjectionem *s* literæ: modo *Circæ* cum dipthongo Latino declinatu scriptum inveni: quod prorsus rejicitur. *Circes* vero omnium consensu recipitur. *Pierius.*

Ææa Circes] Turneb. VII. 14. Maronem, Homeri exemplo, Circen *Ææam* vocasse putat. Erat autem *Æa* ad Phasin, amnem peninsula, metropolis Colchorum; ut sit *Ææa*, *Colchica*: atque ejusdem nominis etiam erat insula Circes. *Æa* Colchorum et Herodot. l. I. meminit. Vide et Hom. Odyss. l. XII. initio. Jam Mss. vett. legunt *Circæ*, Latino declinatu. *Taubmann.*

387 *Quam tuta possis urbem componere terra*] Ante cuncta lustrabis, quam possis urbem tuta terra componere. *Tuta* autem, propter Thraciæ et Cretæ discrimina. *Servius.*

388 *Signa tibi dicam*] Deest *ergo.* Et notandum quia non eo ordine quo præmiserat, dicit. Ante enim dicit de civitate condenda: sic de tuta navigatione. *Idem.*

Signa tibi dicam] Commendat, quod fuerat dicturus, ut ostenderet id magnum esse et verum: deinde dat signa fluminis, dat porcæ, dat numerum

fœtus, dat colorem: quod si est præter naturam porcam edere xxx. multa persæpe, quæ bonum aut malum portenderent, evenerunt præter naturam; ut ignis ex capite Ascanii mitis et innoxius; ut in Polydori sepulchro sanguis ex viminibus; ut vox humana ex pecudibus. *Donatus.*

389 *Secreti ad fluminis undam*] Id est, Tyberini. *Servius.*

Undam] In codicibus aliquot antiquis *undas* legitur, sed pluralitas hujusmodi mari potius videtur convenire. *Pierius.*

390 *Litoreis*] *Litus* dicitur quicquid juxta aquam est: unde ripam fluminis *litus* vocavit. *Servius.*

Litoreis] De flumine loquitur et tamen *litus* dicit, quod proprium maris; sicut et ripa fluminum, quod notum vel ex versiculo Ovidii Met. I. 'pro ripis litora pulsant.' Ita tamen hoc verum, ut etiam voces commutentur. Nam in hoc loco *litus* dicitur de flumine: et in Horatio *ripa* de mari: 'Hostium uxores puerique cæcos Sentiant motus Orientis Austri, et Æquoris nigri fremitum, et trementes Verbere ripas.' *Cerda.*

Sus] Naturaliter longa est; licet in genitivo corripiatur: ut *bos*, *pes*, *res*, *spes*. De hac autem sue alii dicunt, secundum Virgilium, quod in Italia inventa sit: alii, quod secum eam more navigantum Trojani portaverint: et oraculo cognoverint ibi esse condendam civitatem, ubi sus illa post fugam fuisset inventa. Dicitur ergo in Campaniam fugisse, et inventam in Lauro Lavinio: a qua Ascanius post Albæ nomen imposuit. *Servius.*

391 *Triginta capitum fœtus enixa*] Prodigiale est hoc, quo significatur triginta annis regnaturus Ascanius. *Idem.*

392 *Albi circum ubera nati*] Varro dicit etiam hoc signi fuisse, quod cum etiam alterius coloris porci, in fœtu hujus porcæ fuerint, *albi* tantummodo circa ubera sint reperti. *Idem.*

393 *Is locus urbis erat*] Id est, in ipsa regione: nam et Lavinium et Alba longe a litore sunt. *Idem.*

Is locus urbis erit] Nimirum Alba hinc dicta: Propert. IV. 'Et stetit Alba potens albæ suis omine dicta.' *Germanus.*

Requies] Errorum scilicet: alioquin bello conflictatus est. *Servius.*

394 *Nec tu mensarum*] Ostendit futuram famem, sed non nocituram. *Donatus.*

Horresce] Pro *horrueris*. Servius.

395 *Viam*] Id est, rationem: et non dicit, quam, quia etiam profutura est fames: ut, 'Hæc erat illa fames: hæc nos suprema monebat, Exitiis positura modum.' *Idem.*

Fata viam invenient] Locutio nota. Ter. E. II. 2. 16. 'ego adeo primus hanc inveni viam.' Stat. Silv. I. v. 'invenere viam liventia fata.' *Emmeness.*

Aderitque vocatus Apollo] Nunc vocatus, quia, ut supra diximus, expiatorium fecit sacrificium. *Servius.*

396 *Has autem terras*] Quasi ostendentis est: nec enim Calabria ab Epiro longo distat spatio. *Idem.*

Has autem terras] Ostendentis quasi est. Helenus enim in Epiro constitutus proximam habebat Apuliam et Calabriam. Cælius VII. 6. *Taub.*

397 *Nostri æquoris*] Epirotici, quo Calabriæ litus adluitur. *Servius.*

398 *Effuge*] Similis locus ille: 'Heu fuge crudeles terras, fuge litus avarum.' Tale et illud: 'Effugimus Ithacæ scopulos, Laërtia regna.' *Cerda.*

Malis Graiis] Aut a persona Æneæ epitheton est, aut ad discretionem malorum, id est, bonorum: a multis sane amphibolia putatur, potest enim aut catholicon esse epitheton Graiis; vel eis habitantibus Graiis, qui mali sunt, ut est Ge. III. 'Illud sæpe malæ legere novercæ.' *Servius.*

Malis] Ut Æneam absterreat, qui

per multas urbes Græcas transierit: et etiam ipse, qui captivus fuisset, hostium personam deformare debebat. *Donatus.*

Malis Grajis] Accipio *malos*, aut hostes, ut vere erant Trojanorum, aut, ex Græcorum ingenio, dolosos. Inde *Græca fides* pro mala, et perfida, in proverbium abiit. De unis Lacedæmoniis Aristoph. in Irena: δόλιαι ψυχαί, δόλιαι φρένες: *dolosæ animæ, dolosæ mentes.* Eosdem ibi comparat ἀλωπεκίδεσσι, *vulpibus.* Et Euripides in Andromacha (citat hunc Scholiastes Aristophanis) Σπαρτῆς ἔνοικοι, δόλια βουλευτήρια: *Spartæ incolæ, dolosa conciliabula.* Ab hoc ingenio non abeunt reliqui Græci. *Cerda.*

399 *Hic et Narycii posuerunt mœnia Locri*] Socii Ajacis Oilei fuerunt, Epizephyrii et Ozolæ: sed post tempestatem montis Capharei, Epizephyrii tenuerunt Brutios: et hos nunc dicit. Ozolæ vero tenuerunt Pentapolim: inde est, 'Lybicove habitantes litore Locros.' Quinetiam de Ozolis legitur, quod delati Tinnejam ulterius accesserint, et civitatem condiderint, quæ nunc Ozolis dicitur. *Narycii* autem a loco dicti sunt provinciæ suæ: *Ozolæ*, a putore paludis vicinæ. Alii *Narycios Opuntios* eosdem et *Epicnemidas* dicunt; namque prius *Naryx, Opuns* postea dicta, eadem autem et *Epicnemidia* vocatur. Est enim *Cnemis* promontorium, in quo Opuntii Locri positi sunt, a quibus originem trahunt, qui in Italia sunt, et appellantur *Epizephyrii;* quod Zephyrum promontorium vocatur a Græcis, in quo sunt conditi Locri, qui in Græcia sunt. Hi vero qui juxta Delphos colunt, *Ozolæ* nuncupantur; sive a fœtore draconis, quem Apollo interemit; seu quod uxores eorum Veneris ira, viris suis fuerint fœditate tetri odoris invisæ: qui autem Libyam delati sunt *Nasamones* appellantur, ut Cornelius Tacitus refert, oriundi a Naryciis, quod ibi invenies, ubi ait: 'Lybicove habitantes litore Locros.' *Servius.*

Narycii posuerunt mœnia Locri] Plin. IV. 7. Naritii oppidi meminit in ea parte Atticæ, qua est Locrorum ora. De his vero Locris, qui fuerunt in Italia, hunc in modum Strabo loquitur l. VI. 'Post Herculeum Locri agri promontorium offertur, quod Zephyrium appellatur, portum habens venientibus ab occasu ventis commodum, qua ex causa et nomen assequitur. Deinceps Locri Epizephyrii urbs insignis. Quoniam a Locris Crisæum habitantibus sinum, coloni huc profecti sunt, Euanthe ductore.' His vides quem ortum habuerint Locri, qui in Italia; unde venerint, quo ductore. Rursus in l. VIII. in Græcia constituit illum Crisæum sinum, Locrosque, ex quibus ortum habuere, qui venere in Italiam. Solinus c. 8. commemorans quam originem habuerit quodque Italiæ oppidum, ait: 'a Naritiis Locros.' Ergo dicamus Locros Virgilii eosdem esse, quos Epizephyrios nominat Strabo. Naritios vero dici ab eo oppido, quod in Græcia posuit Plinius, quod et consentit cum Solino: ita ut ex uno Naritio, Locrorum oppido, profecti credantur illi, qui Locros urbem in Italia condidere: quod et consentit cum Servio, qui hic scribit: 'Naritii autem a loco dicti sunt provinciæ suæ.' Lycophron quoque utramque vocem sic conjungit: καὶ Ναρύκειον ἄστυ, καὶ Θρονίτιδες Λοκρῶν ἀγυιαί: *Narycium urbs, et Thronitides Locrorum vici.* De orthographia hujus vocis inclinamus debere scribi *Narycium*, nam in Græcis correctissimis invenimus, Ναρύκειον, non Ναρίτιον. Quæ in hunc locum interpretes scripserunt, omisimus omnia, quia illa in promptu; et quia ad explicationem vatis, hæc tantum visa necessaria. *Cerda.*

Narycii posuerunt mœnia Locri] Narycii et Opuntii Locri iidem sunt, qui a promontorio Zephyrio ἐπιζεφύ-

orum meminit Ælian. Hist. . 37. et Mela II. 4. alii sunt pud Corinthium sinum inter et Phocidem prope Delphos, us Mela II. 3. multi Opuntios, Narycios, et Epicnimidios eosdem faciunt. Eruditissime e Locris et Maronis loco disalmas. exercit. Plin. p. 66. adeas, operæ facturus es pre- An *Narycius* sit scribendum expediet tibi Dausq. in Or- *Emmeness.*

allentinos obsedit milite campos] um promontorium Italiæ est alabriam et Brutios. Nam, alustius, 'Omnis Italia coacta stias, funditur inter duo prola, Brutium et Sallentinum.'

lit campos] Arripuit. Tibull. tor cupit immensos obsidere .' *Cerda.*

tinos obsedit milite campos] A pellati juxta Sext. Pomp. ius per geminum *ll* scribit: *ia πόλις Μεσσαπίων*: quam lecprobat Pighius 6. annal. Sunt qui in Maronis codicibus *Salen*- aratum volunt, quos nominat in Orthogr. De Salentinis litoribus, promontoriis agit . 4. A Lyctiis oriundos esse nos docet Salmas. exercitat. . 65. non alienus tamen videpud Solinum legendum Salen- *Lyciis* pro Lyctiis. Lyctos etæ, cujus Mela II. 7. mentiofert. *Emmeness.*

Lyctius Idomeneus] A Lycto civitate, unde propter suprapulsus est caussam. Ad Itanisse, ac post dicitur in Asiam us decessisse. Alii hunc rea consedisse apud Apollinem a tradunt. *Servius.*

Melibœi Philoctetæ] A Meliitate Thessaliæ, de qua fuit. i ergo dixit pro *Melibœnsis.*

Subnixa Petilia muro] Civitas cincta muro modico: ut, 'Crinemque madentem Subnixus rapto potitur.' *Petilia* dicta vel ἀπὸ τοῦ πέτεσθαι, id est, volare: quod captato augurio est condita: vel quod, post relictum Ilium, quo ducebatur a Græcis, eam petivit civitatem. *Petilia* sane numeri est singularis. Multi ita intelligunt non *Philoctetæ Petilia*, sed *Philoctetæ muro*; nam ait Cato, a Philocteta condita jampridem civitate, murum tantum factum. Alii *subnixam* ideo accipiunt, quia imposita est excelso muro, ut Cœlius historicus ait. Philoctetes autem fuit Pœantis filius, Herculis comes: quem Hercules cum ignem sibi in Œta monte componeret, petiit ne alicui sui corporis reliquias indicaret. De qua re eum jurare compulit: et ei pro munere dedit sagittas, hydræ felle tinctas. Postea Trojano bello responsum est, sagittis Herculis opus esse ad Trojæ expugnationem. Inventus itaque Philoctetes, qui cum negaret primo se scire, ubi esset Hercules; tandem confessus est, mortuum esse. Inde cum acriter ad indicandum sepulchrum ejus cogeretur, et primo negaret, pede locum percussit, ne loqueretur: juraverat enim nolle dicere. Postea pergens ad bellum, cum exerceretur, sagittæ unius casu vulneratus est pedem, quo percusserat tumulum. Ergo cum putorem insanabilis vulneris Græci ferre non possent, diu quidem eum pro oraculi necessitate sustinuerunt: ductum tandem apud Lemnum sublatis reliquerunt sagittis. Hic postea horrore sui vulneris, ad patriam redire neglexit: sed sibi parvam Petiliam in Calabriæ partibus fecit. Alii eum adductum a Græcis ad occidendum sagittis Paridem dicunt, quia etiam Paridis mors, inter fatalia dicitur fuisse Trojana. *Servius.*

Philoctetæ subnixa Petilia] *Petilia* est Lucanorum metropolis, quam Philoctetes, a Melibœa profugus, ædificavit, Samnites muniverunt. Martial.

Ep. l. xii. 'Tu, Sparse, nescis ista, nec potes scire, Petilianis delicatus in regnis:' quamvis alii referant ad domum Petilii, quæ in summo Ianiculo erat. *Germanus.*

Petilia] Sunt qui scribunt per duplex *ll.* Turnebus derivat a *Petilus*, quod exile et parvum est. Eum vide xxx. 28. De hac urbe in Brutiis posita Mela ii. 4. *Petelliam* vocat Livius xxiii. 20. cum nemo in fide manentibus adesset et opem ferret, ab Himilcone præfecto Annibalis expugnata et Pœnis magno stetit. Idem c. 30. Inde Sil. Ital. l. xii. 'Fumabat versis incensa Petilia tectis Infelix fidei, miseræque secunda Sagunto. At quondam Herculeam servare superba pharetram.' *Emmeness.*

403 *Transmissæ*] Quidam *transmissa* legunt, ut sit præpositio; *trans* autem adverbium, ut sit *transtulit.* Servius.

404 *In litore*] In Italia scilicet. *Idem.*

405 *Purpureo velare comas*] Subaudis *cura*, aut *memento:* aut certe, quod est melius, *velare* imperativus sit, non infinitivus. *Idem.*

Purpureo velare comas] Quod in sacris operuerint caput disce ex Plutarch. in Numa et Macrob. Saturn. i. 10. Docet Plautus in Amphitr. v. 1. 41. Etiam Juvenal. Sat. vi. 388. 'Stetit ante aram, nec turpe putavit, Pro cithara velare caput.' Nec non Ovid. Metam. i. 382. 'et velate caput,' &c. Saturno cum sacra facerent, caput aperiebant, teste Brodæo Misc. v. 8. Plura de hoc ritu observarunt Brisson. form. l. i. Saubert. de Sacrif. c. 12. Kircher. de Fun. Rom. ii. 16. *Emmeness.*

406 *In honore*] In sacrificio. *Serv.*

407 *Hostilis facies occurrat*] Quidam Ulyxen dicunt, alii Diomeden. *Idem.*

Occurrat] Proprie et signate. Ideo enim *occurrat*, quia *facies hostilis.* Est enim huic verbo vis in rebus adversis: itaque hostilia et mala dicuntur occurrere. Ita Horatius Epod. v. 'Nocturnus occurram furor.' Tibull. eleg. i. 2. 'Nec sinit occurrat quisquam, qui corpora ferro Vulneret.' Non abit illud, 'Occursare capro, cornu ferit ille, caveto.' *Cerda.*

Et omina turbet] Sacrificii ordinem rumpat, quod est piaculum. Significat autem, ut dictum est, Diomedem, qui cum multis casibus affligeretur, Palladium, quod apud ipsum erat, Trojanis oraculo jussus est reddere: quod cum vellet implere, Æneam invenit sacrificantem: qui, ut supra diximus, sacrificii ordinem non rupit: et Palladium Nautes accepit. Unde Nautiorum familia Minervæ sacra servabat. Sane sciendum, sacrificantes diis omnibus, capita velare consuetos, ob hoc, ne se inter religionem aliquid vagis offerret obtutibus, excepto tantum Saturno, ne numinis imitatio esse videretur: et Herculi in templo suo: quia et ipse capite operto est: vel quia hæ aræ ante adventum Æneæ, a Junone vel Evandro consecratæ sint. Sane quidam dicunt ab Heleno Diomedem suppressum, sed intelligendum est de industria factum, ne terror injiceretur Æneæ. *Servius.*

Omina turbet] Omnino, *omina* ex antiquis codicibus legendum est, non *omnia.* Pierius.

Omina turbet] De hac lectione disputat G. Canterus N. i. 8. *Emmen.*

409 *Hac casti*] Pii: ut, 'Nulli fas casto sceleratum insistere limen.' *Servius.*

Hac casti maneant] Ἁγνοὶ, quibus opponitur ἄναγνοι. *Castum* Latini non semper relatione ad libidinem aut Venerem facta dicunt: ut Cic. pro leg. Manil. 'Labor meus in privatorum periculis caste integreque versatus:' ἁγνῶς. Sæpe etiam ἁγνείαν ἱερῶν memorat Plato leg. ii. 9. καὶ τοῖς ἱεροῖσί τε καὶ ἱερείαις ἐγχειριζέτω τὰ θύματα; οἷς ἁγνεία τούτων ἐπιμελής· et post: καθαρότητος καὶ ἁγνείας τὰ περὶ τοὺς θεούς. Videtur autem hic Poëta religionem, ritusque illibatos

immutatosque posteris nepotibusque transmittendos decernere, ex Platonis doctrina leg. E. qui veluti perpetui cautione edicti legislatores, non modo cives, vetat immota hæc movere, his verbis : δεῖ δὲ αὐτὰ ῥηθῆναι τῶνδ' ἕνεκα κατοικίζοντι πόλιν, &c. *Germanus.*

In relligione] In observatione perpetua. *Servius.*

In relligione] In antiquis exemplaribus observatum plurimum est *religione* unico *l* scribi. Sed enim Fl. Sosipater, hoc præcipue citato versu, gemino *ll* scribendum ostendit, dum ait in hanc sententiam : 'Parenthesis, quum vel littera vel syllaba interponitur ; littera, *Hac casti maneant in Relligione nepotes ;* syllaba, *Mavortis in antro*, pro Martis.' *Pierius.*

Nepotes] Appellando *nepotes*, gradus futuræ cognationis ostendit. *Servius.*

410 *Ast ubi*] Pro *postquam*. Et est temporis adverbium. *Idem.*

Digressum] A litore Calabriæ. *Id.*

411 *Angusti rarescent claustra Pelori*] Quia a continenti, id est, a columna usque ad Pharon, tribus millibus distat. *Rarescent* autem ideo, quia venientibus de Ionio propter curvaturam litorum clausæ videntur angustiæ, quæ paulatim propinquantibus aperiri videntur. *Idem.*

Pelori] Promontorium Siciliæ est secundum Salustium, dictum a gubernatore Hannibalis, illic sepulto, qui fuerat occisus per regis ignorantiam, cum se ejus dolo propter angustias freti crederet esse deceptum, veniens de Petilia : quanquam legerimus, etiam ante *Pelorum* dictum. *Idem.*

412 *Læva tibi tellus*] Venientis personam respexit. Nam de Ionio navigantes, si fretum petant, dextrum teneant litus, necesse est : sin alias, sinistrum. *Idem.*

Læva tibi] Advertendum est, quod tendentibus ad Italiam dicitur lævum latus et dextrum : cæterum redeuntibus sinistrum fit, quod fuerat dextrum. *Donatus.*

Læva tibi tellus] Nullo pacto placet, quod in antiquis codicibus legitur, *læta tibi tellus*. Primum quod ea alibi Æneæ dicitur 'Illætabilis ora.' Deinde quia et *Tellus læva* et *æquora læva* inferiori sententiæ per correlativum quodammodo respondent, 'Dextrum fuge litus et undas.' *Pierius.*

413 *Æquora circuitu*] Totam enim transiturus est Siciliam. *Servius.*

414 *Hæc loca*] Ut etiam Salustius dicit, Italiæ Siciliam conjunctam constat fuisse : sed medium spatium, aut per humilitatem obrutum est, aut per angustiam, scissum. Ut autem curvum sit, facit natura mollioris Italiæ, in quam asperitas et altitudo Siciliæ æstum relidit. *Idem.*

Hæc loca] Hujus loci descriptionem cum omni cautela prosequitur. Dicit enim veterum sequi opinionem, facitque verisimile : quia vetustate temporis multi situs locorum mutati sunt. *Donatus.*

Quondam] Tria tenet tempora, sic ut *olim*. Præsentis ; ut, 'Quondam etiam victis redit in præcordia virtus :' præteritum ; ut, 'Quondam Cretæ fertur Labyrinthus in altæ :' futurum ; 'Nec Romula quondam Ullo se tantum tellus jactabit alumno.' *Servius.*

415 *Tantum ævi longinqua valet*] Parenthesis. Nam ordo est : Hæc loca vi quondam dissiluisse ferunt. *Idem.*

Ævi] *Ævum* pro tempore posuit : ut, 'Ævoque sequenti.' Alibi pro annis, ut, 'Vos o quibus integer ævi Sanguis, ait.' *Idem.*

Tantum ævi, &c.] Pertinent ad hoc versus Sophocl. Œd. Col. Ὦ φίλτατ' Αἰγέως παῖ, μόνοις οὐ γίνεται Θεοῖς τὸ γῆρας, οὐδὲ κατθανεῖν ποτε. Τὰ δ' ἄλλα συγχεῖ πάνθ' ὁ παγκρατὴς χρόνος : *O charissime fili Ægei* (Theseu) *solis non accidit Diis senectus, neque mori ali-*

quando. Alia autem omnia confundit domitor omnium tempus. Et Lucret. l. II. 'Et quasi longinquo fluere omnia cernimus ævo, Ex oculisque vetustatem subducere nostris.' Ennii Ann. XVI. 'Postremo longinqua dies confecerit ætas.' Verba quoque oratoris illius, qui ad Cæsarem de ordinanda Rep. 'Ego sic existimo, quoniam orta omnia intereunt,' &c. Et Ausonii in Epig. 'Miremur periisse homines? monimenta fatiscunt, Mors etiam saxis nominibusque venit.' *Cerda.*

416 *Dissiluisse ferunt*] Hinc apparet bene dictum, 'Unctos saluere per utres.' Nam ut *dissilui*, sic *salui* facit. Cicero in Miloniana: 'Cum hic de rheda rejecta penula dissiluisset.' Est enim positio *salio, salis, salui.* Item in compositione *dissilio, dissilui.* Servius.

Dissiluisse ferunt] Vide Justin. IV. 1. Plinium II. 89. Diod. IV. 87. Mela II. 7. 'Sicilia, ut ferunt, aliquando continens, et agro Brutio annexa: post freto maris Siculi abscissa est:' et quidem *vi;* nam recte Lucan. III. 62.: 'Vis illic ingens pelagi: semperque laborant Æquora, ne rupti repetant confinia montes.' *Emmen.*

Cum protinus] Continue: et modo adverbium loci est; alibi temporis est, ut, 'Protinus aërias Phæacum ascendimus arces.' *Servius.*

417 *Foret*] Ab infinitivo est: sed modo præteritum significat tempus, quod rarum est: sæpius enim futurum significat. *Idem.*

Venit medio] In medium: ut, 'It clamor cœlo.' *Idem.*

418 *Hesperium Siculo latus abscidit*] Hypallage est. Nam minora a majoribus segregantur: sed contra dixit. *Idem.*

Abscidit] Propter metrum, *ci* corripit per poëticum morem. *Idem.*

Abscidit] Apud Sil. Ital. Modius in novantiq. lect. epist. 44. pro *disjicit* legendum docet *discidit*, ubi agit de Siciliæ avulsione ab Italia. *Emmen.*

419 *Interluit*] Interlabitur, pontus scilicet. *Servius.*

Æstu] *Æstum* poëtæ maris angustiis artati ideo appellant, quod ibi commotione reciproci cursus, mare videatur æstuare. *Idem.*

Angusto interluit æstu] Lucan. l. II. in eandem sententiam: 'Extenditque suas in templa Lacinia rupes, Longior Italia, donec confinia pontus Solveret incumbens, terrasque repelleret æquor. At postquam gemino tellus elisa profundo est, Extremi colles Siculo cessere Peloro.' *Germanus.*

420 *Dextrum Scylla latus, lævum inplacata Charybdis*] De Ionio venientibus. Scylla enim in Italia est: Charybdis in Sicilia. Scylla autem ipsa Phorci et Cretidis Nymphæ filia fuit. Hanc amabat Glaucus, quem Circe diligebat: is quoniam pronior in Scyllam fuerat, irata Circe, fontem in quo illa consueverat se abluere, corrupit venenis: in quem illa cum descendisset, pube tenus in varias mutata est formas. Horrens itaque suam deformitatem, se præcipitavit in maria. Alii a Glauco cum sperneretur a Scylla rogatam Circen, et jam ita ut legitur mutatam dicunt. Alii a Neptuno amatam, cum illa Glaucum amaret, rivalitatis dolore in hoc monstrum mutatam. Homerus hanc dicit immortale monstrum fuisse. Salustius saxum esse dicit, simile formæ celebratæ procul visentibus. Canes vero et lupi ob hoc ex ea nati esse finguntur, quia ipsa loca plena sunt monstris marinis, et saxorum asperitas illic imitatur latratus. Sane alia Scylla fuit, de qua in Bucolicis plenius dictum est. Legimus etiam, 'Nunc nemora ingenti vento, nunc litora plangunt.' Si ergo *plangunt* dicimus, et *latrant* non incongrue posuit. *Charybdis* autem in Siciliæ parte posita, fœmina fuit voracissima, ex Neptuno et Terra genita, quæ quia boves Herculis rapuit, fulminata

a Jove est, et in mare præcipitata. Unde naturam pristinam servat. Nam sorbet universa quæ prehendit: et secundum Salustium, ea circa Tauromenitanum egerit litus. De hac Cicero in Philippicis, ait: 'Quæ Charybdis tam vorax? quæ si fuit animal, fuit unum.' *Servius.*

Lævum inplacata Charybdis] In vetustis aliquot exemplaribus, *impacata* legitur: sed plus feritatis habere videtur *inplacata.* Pierius.

Dextrum Scylla] De Ionio venientibus. Scylla enim in Italia est, Charybdis in Sicilia. Ita Ovid. Met. XIII. 'Scylla latus dextrum, lævum irrequieta Charybdis,' &c. Hunc situm Apollon. l. IV. μιξοδίαν vocat. *Taubmann.*

Dextrum, &c.] Locum sumtum ex Homero notavit Macrob. Saturn. V. 6. de utroque scopulo dicam vs. 559. *Emmeness.*

421 *Obsidet*] Ad transeuntium insidias. *Servius.*

Barathri] *Barathrum* est immensæ altitudinis nomen. Unde sequitur, 'Sorbet in abruptum:' quod Græce βάραθρον dicitur. *Idem.*

Ter gurgite vasto] Aut *ter* pro *sæpe* posuit, finitum pro infinito; aut *ter* uno die. *Idem.*

Ter gurgite vasto Sorbet] Utrumque perniciosum navigantibus, aut cum sorbet navigium, aut cum eructat et excutit. *Donatus.*

422 *In abruptum*] In codicibus aliquot antiquis, *in abruptu.* Eam enim in antro maxime cavernoso habitare Homerus fingit. Magis tamen placet *in abruptum*, ut vulgata habent exemplaria. *Pierius.*

Rursusque sub auras Erigit alternos] Fuere ætate nostra non illiterati viri, qui *egerit*, hoc est, eructat, ex Homeri sententia legendum autumarent. Quique locum illum inspexere Carybdim, ajunt profundissima voragine undas absorbere, quas vicissim mox eructat. Sed enim quia sequitur hyperbole ea, *et sidera verberat unda;* longe magis placet *erigit*, prout etiam in veteribus codicibus, quos præ manibus habuimus, scriptum invenitur. *Pierius.*

423 *Erigit*] Quod Poëta, *erigit*, Ov. *revomit.* Hom. ἐξεμέσειε, ἀναβρόξειε: *ejectaret*, *evomeret:* iterum, ἀνίησιν, *remittit.* Sallust. apud Serv. *egerit.* Et posset aliquis dubitare, an sic legendum in Virg. ex oppositione cum verbo *sorbet?* Cerda.

Alternos] Singulos, non omnes simul, ut Æneid. XI. 'Vix hostem alterni si congrediamur habemus:' aut *alternos* vicissim, quia accipit ut vomat; rursus vomit, ut accipiat. *Serv.*

424 *Scyllam*] Hanc ut monstrum more Poëtarum describit; scilicet pube tenus, id est, usque ad inguina, facie humana est: pro pedibus autem habere sævorum animalium genus, luporum scilicet feritate armatum. Eligit autem animalium naturam, quæ insatiabilia sunt. Cæterum locus est in mari, saxa habens latentia; cujus natura sit, ut de longinquis partibus navigia trahat, et contineat asperitate saxorum; et retenta comminuat. *Donatus.*

Cohibet spelunca] Hypallage in sensu: nam ipsa se tenet intra speluncam, secundum fabulam. *Servius.*

425 *Trahentem*] Salustius, 'Quod forte inlata naufragia sorbens gurgitibus occultis milia sexaginta Tauromenitana ad litora trahit.' Ergo et sorbet, et trahit, et detrahit, Salustio. *Idem.*

426 *Prima*] Nominativus est pluralis a neutro; et est Græca figura, τὰ πρῶτα ἄνθρωπος. *Idem.*

Prima hominis facies] Græca est figura: τὰ πρῶτα ἄνθρωπος: primæ corporis partes. Sic, *postrema*, τὰ ἔσχατα. *Taubmann.*

427 *Pube tenus*] *Tenus* præpositio ablativa quidem est, sed figurate etiam genitivo cohæret: ut, 'Et crurum tenus a mento palearia pen-

dent.' Sane gaudet postpositione. *Servius.*

Pistrix] Si navem intelligas, *hæc pristis, hujus pristis* facit: si de bellua, *hæc pistrix, hujus pistricis* facit. *Idem.*

Pistrix] In codicibus aliquot antiquis, *pristis* scribitur. Sed plura de hoc, libro x. eo versu dicemus, 'In Pristin desinit alvus.' *Pierius.*

Pristis] *Pristes*, belluæ sunt marinæ, quæ pilis vestiuntur; ea corporis magnitudine, ut ducentorum cubitorum in mari Indico reperiantur: ita appellatæ, quia mirum in modum corporis tenuitate fluctus secent: Græci autem πρίσιν *sectionem*, πρίστην *sectorem* nominant. Dicitur et *pistrix* a Cicerone in Aratum: 'Et sparsam subter caudam pistricis adhæsit.' Hoc signum cæleste *Cetum* Græci, et vulgus Astrologorum, nominat. Atque ab hujus belluæ similitudine *pristin* quoque appellavit navim Virgilius. Denique sunt, qui pistricem velint eam esse belluam, quam vulgo *Capidolium*, de olei copia, quod caput ejus exprimentibus uberrime reddit, nominant. De quibus omnibus accurate *Erythræus.* Et potest fieri, ut ad historiam alluserit, qua traditur Scylla classis piratica fuisse, quæ sit insidiata navibus hospitum. *Taubmann.*

Pistrix] Gronov. in Observ. I. 17. *pistris, pristis*, et *pistrix* eadem esse asserit: ubi plura quæ ad hujus monstri faciunt descriptionem. *Emmen.*

428 *Commissa luporum*] Conjuncta et coagmentata: ipsa scilicet, ut, 'Portam quæ ducis imperio commissa recludunt.' Et figurate locutus est: ut, 'Oculos suffusa.' Est autem hæc elocutio, *postrema*, id est, τὰ ἔσχατα, commissa erat luporum utero caudas delphinum, id est, commissas habebat. Et quidam volunt *commissa* dici, quæ diu exesa junguntur. *Servius.*

Commissa] Ordo est: Commissa est caudas utero delphinum luporum, id est, conjunctas et coagmentatas habet caudas utero: sive, infra uterum pristim referebat caudis luporum. Porro Moralem expositionem hujus figmenti Cælius XIV. 3. ita tradidit: Homo, inquit, Scylla est. Prima pars, rationalis est Anima: huic committitur inutilis caro et fluida, et receptandis tantum cibis habilis. Virtus illa divina in lubricum desinit: et superioribus partibus venerandis atque cælestibus animal iners et marcidum attexitur: quodque horribilius est, captivam ducit Rationem. Plurimis Corpus voluptati est, Anima oneri: quamvis illud Natura, ut quandam vestem ac velamentum circundedisset animo. Ex hac voluptuaria officina mirum est quanta se promant fœditatum agmina, quæ libidinum turpitudo, &c. *Taubmann.*

429 *Præstat*] Melius est. *Servius.*

Præstat metas] Propositis utriusque lateris malis, indicat eundum qua Charybdis est, malum levius, et labores subire longioris cursus, quam compendio navigare per Scyllam. *Donatus.*

Metas lustrare] Quis non videt sermonem ductum a Circo; ubi metæ, ubi circumflexio, ubi cursus? *Cerda.*

Pachyni] Trinacii Priscianus, vel potius Rheminius Fannius in Dionysium, media correpta enunciavit, 'Eminet ad Zephyrum Lilybe, Pachynusque sub ortum.' Item primam Ovid. Met. XII. produxit: ut, 'Et quibus imbriferos versus Pachynus ad austros:' quam rursus contraxit in V. 'Læva Pachyne tibi, Lilybæo crura premuntur.' Vulgo *Capo Passaro. Erythr.*

430 *Cessantem*] Morantem: quod sequentia indicant, 'Longos et circumflectere cursus.' Terentius, 'Si abis uspiam, aut ubi si cesses.' Sed alibi, 'Quid illic natus cessat cum

Syro.' *Servius.*

431 *Semel*] Quia iterum videre, cum perieris non potes. *Donatus.*

Informem] Hic, quæ confusæ sit formæ. Alibi deformem: 'nec sum adeo informis.' Alibi monstrum: ut, 'Monstrum informe ingens,' quod humanam excedat formam. *Servius.*

432 *Cæruleis canibus*] Variavit nunc *canes* dicendo, cum supra dixit *lupos.* Idem.

433 *Præterea*] Hinc ostenditur cuncta scire Helenum, et jam infensam Junonem: sed prohiberi dicere, ut diximus supra. *Idem.*

Præterea] Dicturus rem magnam, et ad Æneæ salutem imprimis pertinentem, commendat altis sensibus tenaciter retinendam. *Donatus.*

Heleno prudentia, vati] In homine prudentia est: in vatibus fides. *Serv.*

Prudentia] Quod ad eum pertinet, cum nondum numine percitus sit. *Donatus.*

Heleno prudentia, v.] Ita Donatus distinxit: et probat Fabricius: ut *prudentia* ad Heleni experientiam, *fides* ad divinandi scientiam referatur. Non dissimile illud Sophocl. εἰ ζεὺς ἔτι ζεὺς, χ' ὁ διὸς φοῖβος σαφής. *Taubmann.*

434 *Fides*] Hoc pertinet ad personam vatis. *Donatus.*

Si veris inplet Apollo] Id est, si veris implet oraculis: ut Lucanus, 'Atque hominem toto sibi cedere jussit Pectore.' *Servius.*

435 *Proque omnibus*] Pro commodo omnium desideriorum. *Donatus.*

Proque omnibus unum] Mss. lectio est, *proque omnibus:* non *præque omnibus:* eandem approbantibus Diomede et Donato: quorum ille, *pro omnibus*, idem esse ait, quod ὑπὲρ πάντων: hic, *pro omnibus*, exponit, pro commodo omnium desideriorum. Nec displicet Fabricio. *Taubm.*

437 *Junonis magnæ*] Id est, supernæ: nam legimus, 'Junoni infernæ dictus sacer.' *Servius.*

Junonis magnæ] Ostendit Poëta majoris potentiæ inimicos obsequendo potius, quam resistendo posse superari. Quapropter precibus et donis placandam admonet Junonem, ut possit in Italiam venire. *Donatus.*

Junonis magnæ] Docet Macrobius Poëtam expressisse supra, vs. 12. θεοὺς μεγάλους: hic etiam *Junonem Magnam*, τὴν δυνατήν: uti Æn. I. τὴν χρηστήν: 'et bona Juno.' quibus nominibus Romanorum Penates proprie dici, Cassium tradidisse. Sed et Sophocles in Elect. *dominam Junonem* vocat δέσποιναν Ἄρτεμιν. *Taubm.*

438 *Junoni cane vota libens*] *Cane* autem de historia est: nam et bello Punico matrimi et patrimi cantaverunt Junoni: et bene tria posuit, quæ ad religionem pertinent, *prece, votis, donis.* Servius.

Cane vota] Hymnis enim et prece Juno præcipue delectatur. Et Scalig. IV. 16. istud, *Junoni cane vota*, notat, ut non vulgatum. *Taubmann.*

Dominam] Hic abusive *dominam* Junonem appellavit, cum proprium hoc nomen Mátris deum sit. *Servius.*

Dominam] Ita Sophocles in Electra, δέσποιναν Ἄρτεμιν. Vide in l. VI. ad illud: 'dominam Ditis.' *Cerda.*

439 *Supera donis*] In codicibus antiquis, *votis* non *donis* legitur. Et ita apud Ti. Donatum habetur: quem locum etiam repetit in duodecimi libri commentariis eo loco, 'Et tu Saturnia Juno:' quorum nihil est in impressis codicibus. *Pierius.*

Supera donis] Id est, votis et hostiis expugna ejus animum, ut tibi sit propitia. Videtur respicere illud Græcorum a Platone De Repub. l. III. adductum: δῶρα θεοὺς πείθει, δῶρ' αἰδοίους βασιλῆας. Et Euripid. in Medea: πείθειν δῶρα καὶ θεοὺς λόγος. *Taubmann.*

Victor] Propositi tui effector: ut, 'Illi victor ego, et Tyrio conspectus in auro.' *Servius.*

440 *Mittere*] In codicibus aliquot

antiquis *metire* legitur: ut in hanc sententiam, 'Iter emensi,' et 'pelagoque remenso.' Sed *mittere* loco hoc magis omnino congruit, ubi de fatis agitur, quorum auspiciis Æneas sit omnia peracturus. Huic simile est illud, 'Missus in imperium magnum.' *Pierius.*

441 *Cumæam urbem*] Euboea insula est: de cujus civitate Calchide, incolæ profecti sunt ad novas sedes quærendas: et haud longe a Bajis (qui locus a socio Ulyssis Bajo illic sepulto nomen accepit) invenerunt vacuum litus, ubi, visa muliere gravida, civitatem condiderunt; quæ res fœcundam ostendebat fore rempub. et eam *Cumas* vocaverunt: sive ab ἐγκύου, id est, prægnante: sive ἀπὸ τῶν κυμάτων, id est, ab undis: *υ* autem Latini in *u* vertunt: ut *byrria*, *burria*. *Cumæam* autem *urbem*, sicut *Buthróti arcem*, *fontem Timavi*. Servius.

Cumæam urbem] Hanc ponit in sinu Puteolano Mela II. 4. de ea etiam agit Salmas. Exercit. Plin. p. 75. *Emmeness.*

442 *Divinosque lacus*] Consecratos, Avernum et Lucrinum. *Avernus* autem, in plurali numero *Averna* facit: ut *tartarus*, *tartara:* unde, *Averna sonantia silvis.* Sane hic lacus ante silvarum densitate sic ambiebatur, ut exhalans inde per angustias, aquæ sulphureæ odor gravissimus supervolantes aves necaret. Unde et *Avernus* dictus est, quasi ἄορνος: quam rem Augustus Cæsar intelligens, dejectis silvis, ex pestilentibus, amœna reddidit loca. *Servius.*

Silvis] Quibus ambiebatur Avernus: quam tamen silvarum densitatem Augustus postea dejecit, et ex pestilentibus amœna loca reddidit. Quod postmodum quibusdam *opus Julium*, vel, *unda Julia* appellata est. *Taubmann.*

443 *Insanam vatem*] Alii *magnam* dicunt: quia duo genera vaticinandi sunt, aut simplex, ut Heleni; aut per furorem, ut Sibyllæ: *quia vates a vi mentis* appellatos, Varro auctor est: sed melius deo plenam, et vaticinatricem intelligimus. A Græcorum tractum etymologia, qui μάντεις, ἀπὸ τῆς μανίας appellaverunt: nam supra sensus humanos intelligentia; furor et insania dicitur, teste Cicerone de Divinatione: 'Huic præstantissimæ rei nomen, nostri a divis; Græci, ut Plato interpretatur, a furore dixerunt; prorsus furoris divinationem Sibyllinis maxime versibus contineri arbitrati.' Unde adhuc qui inspirari solent, *fatuari* dicuntur. Virgilius: 'Magnam cui mentem animumque Delius inspirat vates.' *Serv.*

Insanam] Plenam numinis. Morem dixit Sibyllæ, et in quo loco sit, et quo ordine singulorum desideriis respondeat. Scribit in foliis, ordinat, et dimittit; homines in illis futura legunt. Sed si vento perturbatur ordo foliorum, pereunt consulta, et dubii remanent, qui venerant consulturi. *Donatus.*

Sub ima] In ima: ut, 'Namque sub ingenti lustrat dum singula templo:' et, 'Exercet sub sole labor.' *Servius.*

444 *Fata canit, foliisque notas et nomina mandat*] Tribus modis ait futura prædicta: aut voce, aut scriptura, aut signis, id est, quibusdam notis, ut in obeliscis Romæ videmus: vel, ut alii dicunt, notis literarum: ut per unam literam significet aliquid. In foliis autem palmarum Sibyllam scribere solere, testatur Varro. *Idem.*

Foliis] Palmæ. *Notas*] Literas. *Nomina*] Verba. *Idem.*

445 *Carmina virgo*] Quævis responsa versibus scribebantur. Virgo vero *Phemonoe* dicta est: nam *Sibylla* appellativum est nomen: adeo ut Varro quot Sibyllæ fuerint, scripserit. *Sibylla* autem dicitur omnis puella, cujus pectus numen recipit: nam Æoli σιοὺς dicunt deos: βουλὴ

autem *sententia:* ergo σιβύλλας quasi σιουβουλὰς dixerunt. Inde est, 'Magnam cui mentem animumque Delius inspirat vates.' Sane sciendum omnia responsa Sibyllæ plus minusve centum contineri sermonibus. Unde Virgilius ait, 'Quo lati ducunt aditus centum, ostia centum: Unde ruunt totidem voces responsa Sibyllæ.' *Idem.*

446 *Digerit*] Ordinat, disponit. *Idem.*

In numerum] In ordinem, ut continuatio carminum fiat; unde est, 'Numeros memini si verba tenerem.' *Idem.*

Seclusa] Pro *inclusa:* præpositio pro præpositione. *Idem.*

448 *Verso cardine*] Aperta janua, per Periphrasim. *Idem.*

449 *Turbavit janua frondis*] Non janua: sed ventus qui per januam ingreditur. *Idem.*

451 *Situs*] Positiones et ordines: alibi *situ*, vetustate: ut, 'En ego victa situ:' alibi squalore, 'Per loca senta situ.' *Idem.*

452 *Inconsulti*] Inscii rerum, ignari, sine consilio. Sine responso, quibus consultum non esset; ut *inconsultos*, incautos dicimus, qui sine consilio aliquid adgrediuntur. *Idem.*

453 *Ne qua moræ*] *Ne qua* pro *non*, aut *nulla:* id est, nullum damnum te ex mora fecisse crediderís. *Idem.*

Dispendia] Dispendium viæ, et compendium opponuntur. Ov. Met. III. 'per compendia montis Præcipitata via est.' Manil. in IV. 'Et vitiis, et clades; damna et compendia rerum:' quem versum sic legit Ludov. Carr. *Cerda.*

455 *Vela vocet*] Valde nove. *Serv.*

456 *Oracula*] Fata, responsa. *Idem.*

457 *Ipsa canat*] Ne te mittat ad ea quæ in foliis notat. *Idem.*

Volens] Quæ velle habet. Nam *volitura*, propter asperitatem sermonis noluit dicere. Aut *volens*, quia cogi non potest si nolit, ut in sacrificiis: 'Uti volens propitiusque.' *Idem.*

Volens] Hoc non pertractate dictum, sed ex religione prisca et solemni sacrificantium formula petitum. Cicero: 'Mars pater, te precor quæsoque, uti sies VOLENS PROPITIUSQUE mihi, domo familiæque nostræ,' &c. Quod notavit Servius, et J. Douza Succidaneis ad Horat. *Taubmann.*

458 *Illa tibi Italiæ populos*] Bene hæc ad Sibyllam distulit, quia ipse de cursu tantum interrogatus est: et quia *bella* terribile nomen intulerat, statim evadendi spem adjecit, 'Et quo quemque modo fugiasque ferasque laborem.' *Servius.*

Illa tibi] Edicet illa, quæ ego prohibeor aperire, quæ bella sint ventura, et quomodo singulos labores vel tolerando transeas, vel superando compescas. *Donatus.*

459 *Quo quemque modo fugiasque*] In antiquis aliquot codicibus *effugias* legitur: sed *fugias* magis placet: *quemque* vero per *m* in iisdem fere omnibus codicibus. *Pierius.*

460 *Venerata*] Quam tu veneratus sis: vel venerata pro te deos, id est, rogatis pro te diis. *Servius.*

Venerata secundos] Sic et passive Horat. 'Et venerata Ceres ut culmo surgeret alto.' Nimirum veteres *venero* et *advenero* active dicebant, quasi *veniam oro*, ut in Apulejum observavit Memmius. *Germanus.*

Venerata secundos] Mediceus codex, et vetusti plerique alii *venerata sacerdos* habent. Et eodem modo legi in antiquo Prisciani codice, hoc citato versu: quanquam et *secundos* in aliquibus legi non negarim, præsertimque in Donatiano. *Pierius.*

Venerata] Quæ de hac voce et similibus Agellius admonet XV. 13. capienda sunt de participiis tantum, juxta mentem Budæi, et Jul. Scal. Quin adhuc participia ipsa, si significatu passivo reperiuntur, id certe est,

quod veteribus in usu fuerunt activa quoque: itaque in hunc locum docte ait Germ. 'Nimirum veteres, venero et advenero active dicebant, quasi veniam oro, ut in Apulejum observavit Memmius.' Testimonium, quo Germanus caret, advoco ex Plauto, qui in Trucul. 'Date mihi huc stactam, atque ignem in aram, ut venerem Lucinam meam.' *Cerda.*

461 *Hæc sunt, quæ nostra liceat te voce moneri*] Bene cum præscriptione, ne falsidicus vel minus peritus postea putaretur. *Servius.*

462 *Vade age, et ingentem*] Quædam prædicit ut vates, quædam admonuit ut amicus, cessantibus partibus vatis. *Donatus.*

463 *Amico est*] Poëta divinus peritiam suam, inventa occasione, semper ostendit; *effatus* ergo verbo augurali usus est, quia scit loca sacra, id est, ab auguribus inaugurata, *effata* dici: ergo religioso verbo voluit uti, qui potuit dicere, 'Quæ postquam vates sic ore est fatus amico.' *Effatio* dicta ex prolocutione, quod ubique loquimur, famur. *Servius.*

464 *Dona dehinc*] Mos veterum repræsentatur, qui abeuntes donis prosequebantur; qui alibi illustratur a nobis, ubi de viatico scripsimus. Nunc addam Homeri locum ex Odyss. XIII. cui omnino Virgilius institit, ubi a Phæacibus Ulysses discedit: sic enim Alcinous, Ἀλλ' ἄγε οἱ δῶμεν τρίποδα μέγαν, ἠδὲ λέβητα Ἀνδρακάς: *Sed age ei demus tripodem magnum, et lebetem Viritim.* Cerda.

Gravia] Utrum aurea, an quibus non totis aureis addito auro pondus accesserit? et *gravia, a*, finalitatis ratione producitur: sed satis aspere. Nam in nullam desinit consonantem: ut, 'Omnia vincit amor, et nos cedamus amori:' et, 'At tibi Thymbre caput Euandrius abstulit ensis.' *Servius.*

Elephanto] Pro *ebore* posuit: Græce dixit. *Idem.*

Sectoque elephanto] Hom. Odyss. XVIII. et XIX. πριστοῦ ἐλέφαντος. Plinium lege VIII. 10. et XVI. 43. *Hart.*

465 *Stipat*] Densat. Unde *stipatores* dicuntur, qui in navibus componunt, a *stipa*. Servius.

Stipat] Largitorem præcipuum indicat, qui tantum donasset argenti, quantum naves nisi stipatæ capere non possent. *Donatus.*

466 *Dodonæos*] Id est, Epiroticos. A civitate Epiri Dodona: laudavit a regione, ut *vasa Corinthia*: quidam dicunt ita, ubi æs optime fusum, sicut et apud Corinthum: vel *Dodonæos*, quales sunt in templo Dodonæi Jovis. Hæc autem regiò in finibus Ætolorum est, ubi Jovi et Veneri templum a veteribus fuerat consecratum. Circa hoc templum quercus immanis fuisse dicitur, ex cujus radicibus fons manabat, qui suò murmure instinctu deorum diversis oracula reddebat: quæ murmura, anus, Pelias nomine, interpretata hominibus disserebat. Sed cum hic ordo oraculorum per multa tempora stetisset, ab Arce, latrone Illyrio, excidi quercus præcepta est: unde factum est, ut postea fatidica murmura cessaverint. Narratur et aliter fabula. Juppiter quondam Thebæ filiæ tribuit duas columbas, humanam vocem edentes, quarum altera provolavit in Dodonæ glandiferam silvam Epiri, ibique consedit in arbore altissima, præcepitque ei, qui tum eam succidebat, ut ab sacrata quercu ferrum sacrilegum submovéret: ibi oraculum Jovis constitutum est, in quo sunt vasa ænea, quæ uno tactu universa solebant sonare. Altera autem columba pervenit in Libyam, et ibi consedit super caput arietis, præcepitque, ut Jovis Ammonis oraculum constitueretur. *Servius.*

Lebetas] Ollas æreas. Græce dixit: *Zemas* enim vulgare est, non Latinum. *Idem.*

Lebetas] In antiquis codicibus *le-*

betas legimus. Et Servius hoc a Virgilio Græce dictum ait. Illud addam, lebetem poculorum genus esse Ti. Donato. Non nulli legere amant *lebetes*. Pierius.

Dodon. leb.] *Lebes*, hic pelluburum, seu malluvium, item olla ærea exponitur a Servio. Alii *Lebetes Dodon.* interpretantur vasa rebus variis apta, ex ære Dodonæo et præstantissimo conflata: vel, quales sunt in templo Dodonæi Jovis. Adagium est, *Dodonæus lebes*, in garrulos: de quo J. Parrhasius, et Cælius XIX. 11. *Taubmann.*

467 *Loricam*] Et dona quæ augeant suas opes dat, et ea quibus se ab hoste tutetur, et omnia cum decoro: et dicit arma fuisse illius, qui Trojam vicerat, ut sit insultatio, arma victum ferre victoris. *Donatus.*

Loricam consertam hamis] Hæc fuse alibi scribuntur, explicantur, illustrantur: Græci θώρακα ἁλυσιδωτὸν, κρικωτὸν, πολυάγκιστρον. Hic ἐκ παρέργου te moneo legas Leop. emendat. IX. 22. ubi enodat illud Iuvenalis sat. XIV. 'Dispositis prædives hamis,' Grammaticis ante illum non intellectum, seque torquentibus in expedienda quantitate Syllabica. *Cerda.*

Hamis auroque] Hamis aureis, per Hendiadyn. *Hamis* autem catenis, vel circulis significat. *Servius.*

Trilicem] Trino nexu intextam. *Id.*

468 *Conum*] A parte totum: nam *conus* est curvatura, quæ in galea prominet: super quam cristæ sunt. *Coni* tamen appellationem sciendum a Græco tractum. *Idem.*

Et conum insignis galeæ, cristasque comantis] Proprie, sicut dictum est, Græcorum erant, ut, 'Deinde comantem Androgei galeam,' et est participium *comantes* notum: non enim est verbum *como*. Idem.

469 *Sua dona parenti*] Id est, Anchisæ: *sua* autem, congrua meritis, apta ætati. *Idem.*

Sua] Ætati convenientia. *Donatus.*

470 *Duces*] Itineris scilicet equorum, vel quos vulgo *agasones* vocamus, ut, 'Effunditque ducem:' alii duces itinerum accipiunt. *Servius.*

471 *Remigium supplet*] Bene verbo militiæ usus est, ut supplementum diceret: nam multos in Creta perdiderat. *Idem.*

Supplet] In codicibus aliquot antiquis, *suplet* unico *p* scriptum legas. Circumfertur vero epitaphium a Pontano in Pelignis inventum: ubi *suplet* unico *p* notatum est. Quod nulla non ratione factum a majoribus, nomen *supellex*, ab eo verbo, ut Pontanus idem affirmat, derivatum, ostendit. *Pierius.*

Socios] Nullum indonatum reliquit, dans quæ competebant viris fortibus. *Donatus.*

472 *Velis aptare jubebat*] Subaudis *socios*, a superioribus: et bene servat τὸ πρέπον, ut ubique Anchisen inducat in navigationem; ut, 'Et pater Anchises dare fatis vela jubebat.' *Servius.*

473 *Ferenti*] Pro secundo flanti, vel cum flare cœpisset. *Idem.*

475 *Anchisa*] Bene, cum Veneri libidinem non objicit, dicendo *conjugium*, majorem honorem Anchisæ tribuit. *Anchisa* autem vocativus hic non est Latinus, nam brevis esset *a*, ut *Catilina*. Græcus est ergo, de quo valde apud eos quæritur, quemadmodum exeat ab his nominibus, quæ in *es* mittunt nominativum. Nam *Tydides Tydide* facit: ut, 'Danaum fortissime gentis Tydide.' *Atrides* cum sit simile, *Atrida* facit: ut Horatius, 'Ne quis humasse velit Ajacem, Atrida, vetas cur?' Tale est ergo *Anchisa*. Sane apud Latinos horum nominum causa manifesta est: nam nominativus ipse in *a* mutatur, et recipit Latinam declinationem: ut, *Atrides Atrida; Scythes Scytha.* Idem.

Dignate] Digne habite, digne judicate. Nam modo non agentis habet, sed patientis imaginem: unde est in

primo, 'Haud equidem tali me dignor honore.' *Idem.*

Dignate] Quasi, qui dignus sit inventus qui filiæ Iovis jungeretur. *Donatus.*

Conjugio dign.] Sic et Peleus suum cum Thetide conjugium γενναῖα συγκοιμήματα vocat apud Eurip. in Androm. Ut autem hic *dignate* passive extulit, ita et Manil. l. I. 'An fortes animæ dignataque nomina cælo.' Ut autem *felix nati pietate:* Aristoph. in Vesp. ὦ μακάριε εὐπαιδίας. *Germanus.*

476 *Cura deum*] Id est, amor: ut alibi, 'Veneris justissima cura.' *Serv.*

Cura deum] Georg. IV. 'Cyrene soror, ipse tibi tua maxima cura.' Æn. X. 'Ipse inter medios Veneris justissima cura.' Tibull. l. III. 'salve cura Deum.' Auson. Epigr. 'superum cura secunda Valens.' Sic et Græci μέλημα, et μέλει μοι amatoria verba usurpant. Reges enim et principes Deus tuetur. Pindarus Pyth. Od. V. Διός τοι νόος μέγας κυβερνᾷ Δαίμον' ἀνδρῶν φίλων: *Jovis mens magna gubernat sortem virorum, qui sibi in precio.* Hinc Agamemnoni apud Homer. spes maxima exsurgit, nam cum minitatus Achilles fuisset, abiturum se Phthiam, et exercitum relicturum, prudenter respondit Agamemnon: πάρ' ἔμοιγε καὶ ἄλλοι, Οἵ κέ με τιμήσουσι· μάλιστα δὲ μητίετα Ζεύς: *Apud me et alii erunt, Qui me honorabunt, maxime autem prudens Juppiter.* Cerda.

Bis Pergameis erepte ruinis] Probavit curam deorum. Et sciendum rhetorica esse argumenta, quæ a contrariis laudant. Quod enim Anchises infœlicitatis putavit; ut, 'satis una superque Vidimus excidia;' hoc iste argumento convertit in laudem. *Bis* autem, propter Herculem et Græcos, qui expugnavere Trojanos. *Servius.*

Bis Pergameis] Ostendit, quod sit cura Deum, qui cum debilis esset, liberatus tamen sit periculis patriæ, in qua perierunt viri fortes. *Donatus.*

477 *Ecce tibi*] Aut vacat *tibi:* ut in Tullio, 'Qui mihi accubantes in conviviis.' Aut certe altius dictum est *tibi:* ac si diceret, Qui Italiæ hanc tantum visurus es partem, non etiam eam, quam Æneæ fata promittunt. Aut certe *tibi*, id est, quod ad te attinet; nam ita veteres ponebant, ut Terentius in Adelphis, 'En tibi autem: quid est? lupus in fabula.' Et cur et Æneæ non dicit? aut sufficere putat, quæ illi vaticinatus est, ut retineat illa: aut ambobus dicit ad unum loquendo. *Servius.*

Arripe] Invade. Illic enim est sacrificaturus. *Et tamen* ἀνακόλουθον est: non enim præmisit, *quanquam vicina sit.* Idem.

478 *Præterlabare necesse est*] Præternaviges: et bene positum, *necesse est*, ne fatigato longæ navigationis denunciatio dura videretur. *Idem.*

479 *Ausoniæ*] Italiæ, a Rege Ausone. *Idem.*

Quam pandit Apollo] Laurolaviniæ agrum significat, ad quem venturus est. *Idem.*

480 *Vade, ait*] Bis hæc est in Virgilio iteratio; ut in hoc loco. Nam cum supra *compellat* dixerit, intulit modo *ait.* Item in quinto cum præmiserit, 'Fidam sic fatur ad aurem:' subjecit rursus: 'et sese ostendat in armis, Dic, ait.' *Idem.*

O felix nati pietate] Latenter ostendit mortem futuram. Non enim ait felicem vitæ longinquitate, vel adventu ad Italiam: sed tantum nati pietate: quasi qui poterit exequiarum munus implere. *Idem.*

481 *Provehor*] Sermone progredior: ut ostendunt sequentia. *Idem.*

Demoror austros] Id est, vos demoror, quo minus ventis utamini. *Idem.*

482 *Supremo*] Ultimo: postquam eorum desperabat aspectum. *Idem.*

Digressu supremo] Sic apud Flaccum Arg. II. Hypsipile abeuntem Iasonem chlamyde exornat: 'dixit lacrymans hæsuraque charo Dona duci promit chlamydem, textosque labores.' *Cerd.*

483 *Picturatas*] Participium sine verbi origine; vel a fœminino genere derivatum, pro *pictas*, id est, pictura decoratas. *Servius.*

Fert picturatas] Γραφὰς ὅπλων, et ἐσθῆτων sæpe Græci Poëtæ usurpant. Textilia autem dona videtur dixisse, ut Hom. Od. N. χρυσόν τε ἅλις ἐσθῆτα θ' ὑφαντήν. Sed et Catullus 'linum catagraphon' dixit, quasi picturatum: et Lucret. 'Textilibus picturis ostroque rubente.' Tales et *variegatas vestes* θρόνα Græci Poëtæ: ut Hom. Il. X. δίπλακα μαρμαρέην, ἐν δὲ θρόνα ποικίλ' ἔπασσε. *Germanus.*

Auri subtemine] Id est filo, quod intra stamen currit: quod Persius *tramam* dixit, 'Mihi trama figuræ Est reliqua: ast illi tremat omento popa venter.' Nam male quidam *subtegmen* stamen accipiunt, quum stamen de auro esse non possit. *Servius.*

Auri subtemine vestis] Sunt antiqui codices, in quibus *subtegmine* una dictione legatur. Sunt ubi præpositio *sub* divisa est a *tegmine*: sed Grammatici *subtemine* absque *g* littera legendum contendunt. Dici vero *subtemen subteminis*, ut *stamen staminis*, ait Carisius. *Pierius.*

Auri subtemine] *Subtegmine* alii, item alii *substemine* legunt, quod posterius mihi probatur, quia *stamen* et *substemen* sapere Græcam derivationem videntur, ἀπὸ τῶν στήμονος καὶ ὑποστήμονος: nam στήμων et στάμων dicitur, in substemine η in *e* longum verso: quod substemen ἐφυφὴ Plat. leg. E et ὕφασμα, κρόκη, *trama* Servio. Catullus autem eo loco, 'Currite ducentes substemina, currite fusi;' fusos respicit, quibus involvitur substemen, qui πηνία dicuntur. *Germanus.*

Fert picturatas auri subtemine vestis] De vestibus διαχρύσοις, de subtemine et stamine dissertationes habet eruditas Salmas. ad Script. Hist. Aug. p. 545. 979. et vol. II. p. 551. *Emmeness.*

484 *Et Phrygiam Ascanio chlamydem*] Aut acu pictam. Hujus enim artis peritos *Phrygiones* dicimus secundum Plautum. In Phrygia enim inventa est hæc ars. Aut ob hoc addidit *Phrygiam*, quasi per quam patriæ memoria retineretur. *Servius.*

Chlamydem] Notat in Sueton. Lævinus, chlamydem non solum militare esse vestimentum, sed inter puerilia quoque ab Ulpiano apponi; nam hæc donabatur pueris ad faustum quoddam omen futuræ militiæ. Suet. Tiber. loquens de pueritia Tiberii, c. 6. 'Munera, quibus a Pompeia Sexti Pompeii sorore in Sicilia donatus est, chlamis, et fibula,' &c. *Cerda.*

Nec cedit honori] Id est, tanta dat munera, quanta merebatur Ascanius: hoc enim honoris est, non cedere, parem esse meritis accipientis. Scaurus *honore* legit: et intelligit, honore non cedit Heleno, qui patri ejus vel avo donaverit multa. *Servius.*

Nec cedit honori] Duo notat in chlamide: et quod esset sibi solatio, quia esset de originalibus terris: et quod conveniret honori Ascanii: nam digna fuit qua uteretur. Tali etiam dignus Ascanius, qui tantam rem applicaret usibus suis. Sunt enim quidam abjecti, qui utuntur vestibus sibi non convenientibus: sunt rursus adeo excellentes, ut cum suis vestibus pari honore contendant. Laudavit autem solam chlamidem, cætera generaliter dixit. *Donatus.*

485 *Textilibus*] Sibi congruis. Quid enim magis conveniebat donare mulierem? *Servius.*

Onerat] Ut in Heleno dixit, 'stipatque carinis.' Ille vir fortis donat aurum, argentum, arma viro forti. Hæc mulier donat puero textilia. Ergo habuit rationem personarum. Hæc etiam duo genera munerum ponit: chlamidem auri subtegmine variatam, quæ esset ex antiquis. Item alia munera, quæ non essent tanti precii, sed suis manibus. Unde cum

hæc offerret, dixit: *accipe et hæc*, præter chlamidem et prædicta: ut alterum haberet precium, alterum amoris religionem et dantis affinis affectum. Ergo si non valent dona, valeat persona Andromaches, tui avunculi uxoris. *Donatus*.

486 *Accipe et hæc*] Aut intelligimus ante a se aliqua fuisse donata: aut certe secundum jus locutus est. Omnia enim quæ vel avus, vel pater acceperat, ad Ascanium hereditatis jure deveniunt. An *et hæc*, præter illa quæ Helenus tibi dedit? *Servius*.

Monumenta] Memoria. *Monumenta* autem a mentis admonitione sunt dicta. *Idem*.

487 *Longum amorem*] Et de præterito et de futuro, ut agnoscas quantum te vel amaverim, vel amatura sim. Potest et pro *diu* accipi. *Idem*.

488 *Conjugis Hectoreæ*] Dictum est hoc, habita ratione personæ, cum qua loquebatur: ac si diceret, uxoris avunculi tui. *Idem*.

Extrema tuorum] Ut quæ Ilio extulit: vel sicut supra, 'Digressu mœsta supremo.' *Idem*.

489 *O mihi sola mei super Astyanactis imago*] *Super*, id est, valde, vehementer, expresse: hoc est, valde mihi es imago Astyanactis: quo sermone etiam Homerus in simili utitur significatione; vel deest *est*, sitque *superest*, id est, *restet*, ut in octavo: 'Neque enim fuga jam super ulla pericli est.' Fabula autem de Astyanacte ista est. Superato Ilio, cum Græci ad patriam redituri contrariis flatibus prohiberentur, Calchas cecinit dejiciendum ex muris Astyanacta, Hectoris et Andromachæ filium, eo quod si adolevisset, fortior patre futurus, vindicaturus esset patris interitum. Hunc Ulyxes occultatum a matre, cum invenisset, præcipitavit e muro, et ita Græci Troja profecti sunt. *Idem*.

O mihi sola mei super] Etiam hæc contendit Scalig. v. 3. cum Homericis. 'Et divina,' inquit, 'illa sunt. Statius Silvarum v. 10. *Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat*. Et quanquam Græcus ibi, ὀφθαλμῶν βολὰς, mirifice dixit: non potuit Latine noster: at alio verbo compensavit: gestum enim apposuit, cum dixit, *ferebat*. Et mirum quod addit, *Et nunc æquali tecum pubesceret ævo*, ut augeat affectum memoriæ, ex repræsentatione rei, quæ non est, et esset.' Hæc Scaliger. Videatur et Macrob. Saturn. IV. 5. item Cælius XXIX. 24. Porro illud, *super*, exponit Servius, item Nonius; *valde, vehementer, expresse*: q. d. valde mihi es imago Astyanactis. Turnebus tamen XXIII. 5. ut et Pimpontius, *super* hic pro Participio *superans*, περιγινομένη, id est, *reliqua*, seu ὑπερισταμένη, id est, *superstes*, accipiunt: quo pacto Græci Præverbia pro Verbis eleganter ponere soleant: ut μέτα, pro μέτεστι: πάρα, pro πάρεστι. Ita Valerius l. VIII. 'Nec spes ulla super:' pro, *superest*. Taubmann.

490 *Sic oculos, sic ille manus*] Hom. de Telemacho: κείνου γὰρ τοιοίδε πόδες, τοιαίδε τε χεῖρες, ὀφθαλμῶν τε βολαὶ, κεφαλή τ' ἐφύπερθέ τε χαῖται. *German*.

491 *Pubesceret ævo*] Ut etiam in secundo diximus, proœconomia est; ut verisimile sit, Ascanium in octavo potuisse jam bella tractare. *Servius*.

Et nunc æquali] Hic versus videtur esse ex Eurip. in Ione sub persona Creusæ ad filium: σοὶ ταὐτὸν ἥβης, εἴπερ ἦν, εἶχ' ἂν μέτρον. *Germanus*.

492 *Digrediens*] Pro *cum digrederer*, participium pro verbo modi conjunctivi. *Servius*.

Hos ego digrediens adfabar] Sic Cyzicus apud Valer. Flacc. l. III. cum ab eo Iason discedit, 'Ipse agit Æsonidæ junctos ad litora gressus Cyzicus abscessu lacrymans.' Apud eundem l. II. cum Argonautæ discedunt ab Hypsipyle, similis tristitia et lacrymæ inducuntur: 'Nec minus Orphea tristis (Hypsipyle) cervice,

tuàque Æacide, et gemino conjux a Castore pendet: Has inter lacrymas legitur piger uncus arenis.' Opportune autem monet Rittershus. in Opp. Cyneg. discrimen inter *digredi*, et *degredi*: ut prius sit discedere ex loco aliquo, posterius descendere de superiore loco, cui contrarium sit, ascendere. Sic Sallust. Hist. IV. 'ut primum Algus degressus est.' In Iugurth. 'monte degrediens:' et, 'colle degredi.' Florus l. III. 'ab arce degressus:' itaque male confunditur horum verborum usus. *Cerda.*

Lacrimis adfabar] Non poterat ab iis, qui et cives, et in se liberales essent, sine lacrimis discedere. *Donat.*

Obortis] In antiquis plerisque codicibus, *abortis* legitur per *ab*. Sed doctorum consensus mavult pro *ob*, *obortis* scribi. *Pierius.*

493 *Vivite felices*] *Vivite* modo, bene optantis est: non ut in Bucolicis, male dicentis: 'Vivite silvæ,' id est, perite. Simile est et *valete*: ut Terentius, 'Valeant, qui inter nos dissidium volunt.' Sunt autem hæc per contrarium inventa maledicta, ut sit quasi amara veneratio. Illud quæritur utrum *vive*, an *vivas*, id est, utrum per imperativum dicere debeamus; et constat dici melius per optativum. Optari enim possunt, non imperari, vel bona, vel adversa: quod autem invenimus per imperativum, usurpatum est. *Servius.*

Vivite felices] *Feliciter vivere* dicit, manere ociosum in eodem loco, et adversa fortunæ ulterius non timere. Sibi autem omnia contraria esse ostendit. *Donatus.*

Fortuna peracta jam sua] Id est, dura, propria Trojanorum: ut, 'Hac Trojana tenus fuerit fortuna secuta.' *Servius.*

Peracta] Prostrata. *Idem.*

Peracta] Achilles Statius legit *parata*. Firmat Tibullianis versiculis: non satis ad gustum: omitto. Ego in integra sententia Propertianam imitationem invenio: ut enim Æneas ait: Nos imus semper in nova fata, vos hic vivite, qui jam felices. Ita Propertius eleg. I. 1. non dissimili sententia: 'Ferte per extremas gentes, et ferte per undas, Qua non ulla meum fœmina norit iter. Vos remanete, quibus facili Deus annuit aure, Sitis et in tuto semper amore pares.' *Cerda.*

494 *Sua*] Id est, dura, et propria Trojanorum: ut Æn. VI. 'Hæc Trojana tenus fuerit fortuna sequuta.' *Taubmann.*

Nos alia ex aliis in fata vocamur] Hesiod. in Theog. ἄλλος δ' ἐξ ἄλλου δέχεται χαλεπώτατος ἆθλος· et Homer. Il. T. ὥς μοι δέχεται κακὸν ἐκ κακοῦ αἰεί· Eurip. in Hecub. παρακαλεῖ δ' ἐκεῖθεν αὖ Λύπη τις ἄλλη διάδοχος κακῶν κακοῖς· et post paulo, πόνοι γὰρ ἐκ πόνων, ἀνάγκαι κρείσσονες Κυκλοῦνται· et ἕτερα δ' ἀφ' ἑτέρων κακὰ κακῶν κυρεῖ. *Germ.*

495 *Vobis parta quies*] Locus hic cognationem habet cum eo, Æn. I. 'O fortunati quorum jam mœnia surgunt, Æneas ait.' Ut vero hic *cedentia retro*, sic in V. 'dum per mare magnum Italiam sequimur fugientem, et volvimur undis.' Poëta enim, ut aliis, sic sibi interdum insistit, seque ipse æmulatur. *Cerda.*

Arandum] Findendum, ut, 'Longæ sulcant vada salsa carinæ;' *sulcus* enim proprie aratri est. *Serv.*

Arandum] Pari venustate Ovidius Trist. I. 'æquor aro:' et Pont. I. 'sulcavimus æquor.' Fluxit hoc a Græcis. Aristides orat. 4. sacror. serm. ὑπεναντία τοῖς ἀνέμοις πλέοντι, καὶ οἷον ἀροῦντι τὸ πέλαγος: *naviganti adverso vento, et quasi aranti pelagus.* Quæ verba præeunt ad explicationem Virgilii. Hoc certe verbum inferendum, cum adversa est navigatio, ut in vate, et in adductis testimoniis Ovidii. Ut enim arare terram, laboriosum est, sic pelagus: neque enim in navigatione prospera commode uteris his vocibus. An alii utantur in

cursu prospero, nihil moror. Nonnus quidem l. I. usurpat in navigatione τέμνω, σχίζω, *seco*, *findo*, quæ sunt terræ. Et pro nauta ἀγρονόμον dixit, id est, *agricolam*; et pro navigatione αὔλακα, id est, *sulcum*. Et l. II. pari venustate, κῦμα χαράσσων. Mecœnas apud Senecam ep. 104. 'alveum lintribus arent.' *Cerda.*

496 *Semper cedentia retro*] Ut, 'Jam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.' *Servius.*

Cedentia retro] Impossibilia dicit, sed per illa suum tædium exprimit, qui tot annos laboriose periculoseque navigans, nondum veniebat quo pervenire cupiebat. *Donatus.*

498 *Quam vestræ fecere manus*] Quod est dulcius. *Servius.*

499 *Et quæ fuerit minus obvia Grajis*] Id est, quæ nullum patiatur excidium. Alii *fuerint* legunt: et volunt esse maledictum in Græcos, ut ad auspicia referas: quod non procedit. Nec enim de hoc agebatur. *Obvia* autem obnoxia, inimica, contraria. *Id.*

500 *Si quando Tybrim*] Fluvium: pro quo regem ipsum posuit Tybrin, qui in hunc cecidit fluvium, et nomen dedit. Nam antea *Albula* dicebatur: ut ostendit in septimo Virgilius. Alii volunt non Tybrim cecidisse, sed Tyberinum, regem Albanorum; a quo *Tyberis* dictus est. Ut autem *Tybris* dicatur, hæc ratio est: Quodam tempore Syracusani victores Atheniensium, ceperunt Syracusis ingentem hostium multitudinem, et eam cæsis montibus fecerunt addere munimenta civitati. Tunc auctis muris etiam fossa intrinsecus facta est: quæ flumine admisso repleta munitiorem redderet civitatem. Hanc igitur fossam per hostium pœnam, et injuriam factam, *Ybrin* vocaverunt, ἀπὸ τῆς ὕβρεως. Postea profecti Siculi ad Italiam, eam tenuerunt partem, ubi nunc Roma est, usque Rutulos et Ardeam. Unde est, 'Fines super usque Sicanos:' Albulam fluvium ad imaginem fossæ Syracusanæ *Tybrin* vocaverunt, quasi ὕβριν: ut, 'Effigiem Xanthi Trojamque videtis.' Circa Syracusas autem esse *Ybrin* fossam nomine, Theocritus meminit. *Idem.*

501 *Gentique meæ*] Bene *genti suæ* dicit, non *sibi*: scit enim Ascanio regna deberi victa fatisque incensa. *Idem.*

Data mœnia cernam, Cognatasque urbis olim] Quandoque, et per omnia *cernam* subaudis. Sensus autem talis est: Si potuero ad Italiam pervenire, et regna constituere, et dividere urbes, et populos tibi cognatos. Nam et Æneas et Helenus a Dardano originem ducunt. Ergo hoc dicit: Quoniam et ab uno originem ducimus; et iisdem casibus subjacuimus. *Idem.*

502 *Cognatas urbes*] Quidam in honorem Augusti dictum accipiunt. Is enim cum in Epiro Nicopolim conderet, cavit in fœdere civitatis ipsius, ut cognati observarentur a Romanis. *Id.*

Cognatas] In quibusdam *cognatasque*. In antiquis exemplaribus non est *que*, ut ab eo verbo pendeat: *unam faciemus utranque Trojam animis, cognatas urbis olim.* Pierius.

503 *Hesperia*] Id est, quibus populis auctor est Dardanus. *Hesperia* autem ἑσπερόθεν, (nam Græce dixit) et est de loco adverbium, 'Dardanus Hesperiam tenuit.' Figura enim nonnunquam pulchra est, si elocutio imperfecta sit: ut, Cicero in Verrinis, 'Quintum Verrem Romulia:' non addit, *tribu*. Servius.

504 *Utranque Trojam*] Id est, quam et tu fecisti et ego facturus sum, jungamus, et faciamus unam: sed *animis*, hoc est, fœdere et affectione: quoniam revera eas natura non sinit jungi. Quamvis quidam dubitant utrum genere an loci proximitate *propinquos* dixerit. Sane quoniam occurrebat humanæ brevitas vitæ, bene subjunxit, 'Maneat nostros ea cura nepotes.' Distinguendum autem *populosque propinquos Epiro*: et sequentibus co-

quomodo. *Idem.*

m *f. utramque*] Eam, quam tu Trojam, egoque facturus sum, nus: sed *animis*, hoc est, fœ- et affectione. Alludit autem ad cognationem et amicitiam, nter Molossos et Romanos pos- ivit: de qua l. I. Halicarnas- ut princeps observavit Nan- Miscell. l. VII. Atque ex hoc etiam ingenium et singularis omia apparet, qui res jam actas, am futuras describit: quo divi- i sit locus. Vide et Scalig. Poë- III. 11. *Taubmann.*

Provehimur pelago] Id est, Bu- derelicto. *Servius.*

ina *Ceraunia juxta*] *Ceraunia* Epiri a crebris fulminibus er altitudinem nominati. Unde ius expressius dixit, 'Acroce- ,' propter altitudinem et ful- n jactus. *Idem.*

Cursusque brevissimus] Adeo ut noctis spatio transfretaverit.

susque brevissimus] Trajectus brevitatem Hortensius ait con- 700. stadiorum latitudine, vide- 21. milliarium Germanicorum : si demensio fiat ab Acroce- is usque ad Hydruntem mariti- Italiæ oppidum. *Cerda.*

Umbrantur] Illustret hunc lo- Guliel. Stuchius Antiquit. Con- . I. 11. Græci ad notandas horas, npus quod cunque, ad *σκιὰν*, id *mbram*, confugiebant, et ad *τὸ ῖον τῆς σκιᾶς*, *lineam umbræ*. In- u otiose Virgilius, et hic 'um- ur montes,' et in Ecl. I. 'Majo- e cadunt altis de montibus um- Interpres Aristophan. ἐν Ἐκ- αζ. ad verba illa, ὅταν ᾖ δεκάπουν οιχεῖον, ita ait, ἡ τοῦ Ἡλίου σκιὰ, ᾖ δέκα πηχῶν θέλει οὖν εἰπεῖν ὅτι αι ὀψέ: *quando Solis umbra fuerit cubitorum, hoc est, quando erit* Lucianus in Gallo: συνεχὲς πῶν ὑποσκοπῶν τὸ στοιχεῖον εἴη: *assidue observans, quot pedes haberet linea.* Et in Saturnalibus inter leges conviviales, λοῦεσθαι μὲν ὁπόταν τὸ στοιχεῖον ἑξάπουν εἴη: *lavari cum linea jam sex est pedum.* Eubuli versus apud Athen. l. I. omitto, ut multos. *Idem.*

509 *Optatæ telluris*] Quæ a navigantibus semper optatur. *Servius.*

510 *Sortiti remos*] Quia remigium suppletum erat. Et *sortiti*, per sortem divisi ad officia remigandi, quis esset proreta, quis pedem teneret. *Idem.*

Sortiti remos] Ita Æn. VIII. 'partemque laborem Sortiti.' Ita milites Æn. IX. 'Omnis per muros legio sortita periclum Excubat, exercetque vices, quod cuique tuendum est.' *Taubmann.*

Passim] Prout quis voluit. *Servius.*

Litore sicco] Ad discretionem illius quod aqua alluitur. *Idem.*

511 *Corpora curamus*] Cibo ac potu reficimus. Vide N. ad G. IV. 187. Ex Ennio Annal. l. XII. desumtus hic locus. Simile utitur locutione Plin. Epist. VI. 20. 'Curatis utcunque corporibus.' Petron. 'Cibisque naufragiis corruptis utcunque curati:' et alio in loco: 'Curavi diligentius noxiosissimum corpus.' Serum diei hic describi notavit. Scal. poët. III. 6. *Emmeness.*

512 *Orbem medium*] Cœlum intelligit Salmas. exerc. Plin. p. 814. *Idem.*

Horis acta] Per horas decurrens. *Servius.*

Subibat] Bene *subibat*, post sextam enim horam descendit. *Idem.*

514 *Auribus aëra captat*] Naturale enim est, ut a qua parte flaturus est ventus, ad eam auris admota frigidior fiat. *Idem.*

Auribus aëra captat] Supra Ge. II. 'patulis captavit naribus auras.' Græci ὠτακουστεῖν, et ὠτακουστής. *Germanus.*

Auribus aëra captat] Virgilius hic Homero superior, teste Macrob. Saturn. V. 11. *Emmeness.*

515 *Sidera cuncta notat*] Ideo *cuncta*, quia in prognosticis legitur non sufficere unum signum ad explorandam futuram serenitatem. *Servius*.

Notat] Ut Tullius, 'Notat et designat oculis;' id est, diligenter intuetur. *Idem*.

Tacito cœlo] Aut nocturno, per quod tacetur: aut ipse tacitus: aut certe ad homines retulit. Nam licet æternus sit axium sonus, tamen a nobis non auditur. Ergo quantum ad nos, *tacitum* dixit. *Idem*.

Labentia] Cursu scilicet mundi, neque enim ventis feruntur, sicut de planetis dicitur. Ergo *labentia*, tanquam labentia, nunquam enim loco moventur. *Idem*.

Labentia sidera] Imitatione illius Lucret. l. I. 'vivant labentes ætheris ignes.' *Germanus*.

516 *Arcturum*] Stella est post Ursam in Boöte signo. *Servius*.

Arcturum pluviasque Hyadas] Quamvis in veteribus codicibus *Pliadas* legatur, placet tamen, quod ejus loco positum est a recentioribus, *pluviasque Hyadas*. Nam *Plias* primam producit: quia diphthongus est *ei*, πλειάς: nisi quis vocalem alteram, quod sæpe ex commodo suo Græci faciunt, detritam velit. *Pierius*.

Pluviasque Hyadas] Id est, pluviosas. Salustius, 'Consedit in valle virgulta nemorosaque;' *virgulta* pro *virgultosa*. Quidam autem Arcturum, vel *pluvias Hyadas* accipiunt, quia non utraque uno tempore oriuntur; quod si ita est, erit *que* pro *ve*. Servius.

Triones] Id est, Septentriones: geminos, duos, id est, Cynosuram et Helicen. Varro autem ait, boves *triones* dici, et hæc signa etiam *plaustra* dicuntur, quæ bobus necessario trahi solent, ut Græci ἄρκτον, ἅμαξαν. *Idem*.

517 *Armatumque auro circumspicit Oriona.*] Bene *armatum auro*, quia et balteus ejus et gladius, clarissimis fingitur stellis. Sic Lucanus, 'Ensiferi nimium fulget latus Orionis.' Et sciendum non hoc eum intueri, ut cernat signa, quæ omnibus patent: sed explorare stellarum vigorem, quo futura indicatur serenitas: ut in Ge. I. 'Nam neque tunc stellis acies obtusa videtur.' Ipsum autem Orionem etiam tempestates significare si fuerit obscurus, alibi ostendit: 'Cum subito adsurgens fluctu nimbosus Orion.' Si autem quærebat quasi non orta, nequaquam procedit: cum etiam Septentriones dixerit, qui semper videntur. *Idem*.

Circumspicit Oriona] Aut quærit cernere, aut diu contemplatur. *Id.*

Oriona] Euripides in Ione 'Ωρίωνα vocat ξιφήρη: vocem produxit Virgilius, ut Græci sæpe. Euripidem jam vidisti. Homerus quoque Odyss. v. καί τ' 'Ωρίωνα διώκει. Ita et Lucanus: 'Ensiferi nimium fulget latus Orionis.' Alii corripiunt. Ovidius: 'accinctumque Oriona ferro.' *Cerda*.

518 *Cœlo constare sereno*] Id est, omnia videt habere cœlum quæ significant serenitatem. *Constare* autem, suppetere: ut Juvenalis: 'Quis ferat uxorem, cui constant omnia?' *Serv.*

519 *Clarum signum*] Faculam elevavit: ut, 'Flammas cum regia puppis Extulerat.' *Idem*.

Dat clarum e puppi signum] Phrasis Ennii est, et in re etiam nautica, Ann. VIII. 'Tonsas ante tenentes signum Cum dare cœpisset.' Sed translata a militia. Ideo postea, 'nos castra movemus.' *Cerda*.

Castra movemus] *Castra* sunt ubi miles steterit. Modo tamen classem significat, quia et *castra nautica* dicuntur. Dicta autem *castra*, quasi *casta*: vel quod illic castraretur libido: nam nunquam his intererat mulier. *Serv.*

Castra] Commutatio metaphorarum pulchra est: hic *castra* de re nautica: in II. *classem* de terrestri exercitu, 'classibus hic locus,' adi. Sed firmo locum Virgilii: ut hic *castra* in re nautica, ita l. IV. 'faces in castra tulissem,' id est, in naves: et in v.

'sic acer equo turbata petivit Castra:' ubi intelligit navalia. Attius Antenoridis: 'Aut naves urens castra mactabo in mare.' Propert. eleg. II. 8. 'Fervere et Hectorea Dorica castra face:' ubi loquitur de ignibus, quibus Hector incendebat naves Græcorum. Ut vero Poëta *movere castra*, ita Propert. eleg. IV. 8. 'Mutato voluit castra movere toro.' Juvenal. Sat. VI. 'Castra moveri.' et VIII. 'Signa duces, et castra movebant.' Xenophon ad idem explicandum, *ἀναζευγνύειν* dixit. Ita l. VIII. Παιδ. *οὕτω δὴ ἀνεζεύγνυε*: et l. IV. 'Αναβ. *καὶ ἀναζεύξαντες ἐπορεύοντο*: *motis castris pergebant*. C.

520 *Tentamusque viam*] Id est, naves producimus. *Pandimus alas*: contos intendimus. *Servius*.

521 *Rubescebat*] Vix narres, quos colores Poëtæ dent Auroræ. Virgilianos accipe. Hic *rubrum* dat; *roseum* in VI. *croceum* non semel: *pallidum*, Ge. I. in XII. *puniceum*: in VII. *luteum*. Horum primum habes etiam in Ovidio Met. II. et III. et Fast. IV. In Silio l. X. XII. XVI. Lucan. l. II. Lucr. l. IV. Alterum l. V. Silio l. II. et IX. Ovidio Fast. V. Claudiano in Honorio, Boëtio l. II. et III. Tertium in Ausonio, Ovidio Met. III. et Fast. III. Quartum in Statio Theb. VI. Boëtio l. II. Quintum in Claudiano Rapt. I. Sextum in Ovidio Met. VII. Dedi et firmavi Virgilianos colores. His adjice, *purpureum* ex Ovidio Met. II. et VI. et Statio Theb. III. *aureum* ex Catullo et Lucretio l. II. *rosidum* ex Ausonio: seu potius *roscidum* ex Silio l. II. et XV. Seneca in Thyeste. *Nitidum* ex Ovidio Met. II. et Silio l. V. *Fulgidum* ex Ovid. Met. II. *Rutilum* ex Silio l. XVI. *Cæruleum* ex Seneca in Furente. *Igneum* ex Stat. Theb. VIII. *Cerda*.

522 *Obscuros colles*] Est hoc, quod dixit Lucanus: 'et dubios cernit vanescere montes.' *Idem*.

Humilemque videmus Italiam] Aut naturam provinciæ ostendit: quod verum est in illo transitu: ut Salustius, 'Italia plana ac mollis:' aut rem physicam exprimit: quia omne, quod continetur, altius est ab eo, quod continet. Aut quia procul visentibus, terra humilis semper videtur: ut Lucanus, 'Et dubios cernit vanescere montes.' *Servius*.

Humilem Italiam] Non est Italia humilis, sed quia etiam alta navigantibus, cum longe apparent, videntur humilia. *Donatus*.

523 *Conclamat*] Valde, aut sæpius clamat. *Servius*.

524 *Italiam*] Tautologia usus est ad exprimendum affectum navigantum. *Idem*.

Salutant] Quidam pro *adorant* tradunt, ut 'deos salutare.' *Idem*.

Italiam socii læto clam. s.] Lætum ac faustum clamorem una voce Græce *ὀγμὸν* dicunt, et *φωνὴν μετὰ τοῦ ἐκβοηθῆσαι, καὶ χειροτονείας*. *German*.

525 *Corona induit*] Aut usque ad summum implevit: aut revera coronavit. *Servius*.

Cratera corona Induit] Id est, crateri coronam floream imposuit: ut Turnebus et Lipsius explicant: quod ubertim notamus ad illud, Æn. I. 728. 'vina coronant.' Vel etiam, ut aliis placet; ad summam usque coronam seu marginem implevit: ut illud, 'Implevitque mero,' sit *ἑρμηνεία* præcedentium. *Taubmann*.

526 *Mero*] Hic vino: alias *merum*, quod nihil admixtum habet. *Servius*.

528 *Di, maris*] Per quod navigo. *Idem*.

Terræ] Ad quam iturus sum. *Idem*.

Tempestatum] Ventorum, aurarum, temporum, serenitatis: ut, 'Unde hæc tam clara repente Tempestas?' Nam multa significat. *Idem*.

Di tempestatum potentes] Sic Æn. I. 84. pro domino 'Nimborumque facis tempestatumque potentem.' Vide illic notas. Sed egregie hanc locutionem illustrat Bochart. hist. animal. II. 6. *Emmeness*.

529 *Vento*] Septimus casus. *Idem.*

Ferte viam facilem] Præbete facilem viam. *Donatus.*

Spirate] Et ad ventum pertinet, et ad favorem: ut, 'adspirat primo fortuna labori.' *Servius.*

530 *Crebrescunt optatæ auræ*] Sonant. Magnum hic Anchisæ ostenditur meritum. *Idem.*

Crebrescunt] Apparet petitionis fructus. *Donatus.*

Crebrescunt optatæ auræ] Sic et Cæsar bel. civ. l. III. 'Auster increbuit.' *Germanus.*

Crebrescunt] Papin. l. IV. 'patriosque dolet crebrescere ventos.' Seneca ep. 77. 'quoties ventus increbuit.' *Cerda.*

Patescit] Propinquantibus; ut, 'Et angusti rarescunt claustra Pelori.' *Servius.*

531 *Apparet in arce Minervæ*] Hic dubium est, utrum Minervæ templum, an arcem Minervæ debeamus accipere. Sane Calabria ante *Messapia* vocata est; hoc autem templum Idomeneus condidisse dicitur, quod etiam *Castrum* vocatur. *Idem.*

In arce] In altitudine. *Donatus.*

532 *Legunt*] Verbum nautis familiare: nam funes et vela cum colligunt, vel aliqua loca cum transeunt, *legere* appellant. *Idem.*

533 *Euroo*] Eoo. Ab eo quod est *Eurous fluctus*, ablativum *Euroo* per derivationem debemus accipere. *Servius.*

Ab Eoo] In omnibus pene codicibus antiquis, quos versare contigit, *Euroo* scriptum observavi: et in plerisque lectionem hanc abrasam esse, et *Eoo* repositum. Quia tamen hujusmodi ab *Euro* derivativi nominis formam, neque apud Græcos, neque apud Latinos memini me legere, *Eoo* libentius, ut cum Mediceo vulgata habent exemplaria, legerim. *Pierius.*

Curvatus in arcum] In arcus similitudinem: ut, 'Excisum Euboicæ latus ingens rupis in antrum,' id est, in antri similitudinem. Sic de Ponto Salustius, 'Unde hic tulit colorem, nam speciem efficit Scythici arcus.' *Serv.*

Curvatus in arcum] Pro eo Ovid. Metam. XIV. 55. 'parvus erat gurges curvos sinuatus in arcus.' Maris æstum designat, in portu ab oriente facientem sinum. Eodem utitur verbo Horat. Od. I. 33. 'fretis acrior Adriæ Curvantis Calabros sinus.' Sic 'litus curvum' hoc lib. vs. 223. et apud Melam 'curva Asia.' *Emmen.*

534 *Spumant adspergine cautes*] Velius Longus poni differentiam tradit inter *aspergo* per *e* syllaba media, et *aspargo* per *a*: esseque illud per *e* verbum, hoc vero per *a* nomen: dictumque a Virgilio, 'spumant aspargine cautes.' Antiqua tamen pleraque omnia exemplaria *adspergine* legunt. *Pierius.*

Aspergine] Ἄχνη Homero dicitur Il. Δ. ἀποπτύει δ' ἁλὸς ἄχνην. Sophocles pro *rore* usurpavit: pro *lanugine pomi* Epigr. *Germanus.*

Cautes] Sunt in formam brachiorum. *Donatus.*

535 *Ipse latet*] Revera procul intuentibus. Unde est, 'Portusque patescit.' Nam secundum Donatum, *late patet*, non stat versus. *Servius.*

Gem. dem. brachia muro] Propert. III. 'Inde ubi Piræi capient me litora portus, Scandam ego Theseæ brachia longa viæ.' *Germanus.*

Demittunt brachia muro Turriti scopuli] In codicibus aliquot antiquis, *dimittunt* legitur. Quippe hac et illac mittunt, porrigunt, extendunt. Atque pro *turriti* sunt codices qui *erecti* legant: sed *turriti* omnino magis placet. *Pierius.*

536 *Turriti scopuli*] In modum, in similitudinem turrium; ut, 'Hinc atque hinc vastæ rupes geminique minantur In cœlum scopuli.' *Servius.*

Refugitque a litore templum] Ædificia vicina litoribus longe intuenti videntur in mari, quæ accedentibus quasi recedere et retro se agere pu-

tantur: vel quia situm est in colle, qui sensim crescit a litore. Ideo dixit *Refugit*. Tale est, 'Terræque urbesque recedunt.' *Idem*.

Refugit] Constitutis in portu non apparet templum, quia obstant scopuli. *Donatus*.

Refugitque a litore templum] Templum, quod intuentibus a longinquo in portu esse videbatur, cum jam propius accedunt, longinquum est: hæc est enim natura, aut longius aut propius intuentium. Tale illud, 'terræque urbesque recedunt.' Et Prop. l. IV. observatore Germ. 'Est Phœbi fugiens Athamana ad littora portus, Qua sinus Ioniæ murmura condit aquæ.' *Cerda*.

A litore] In antiquis exemplaribus, *ab litore* est. *Pierius*.

537 *Primum*] Aut quale nunquam antea viderat: aut antequam aliud videret: aut certe quia sequitur porcæ albæ omen. Alii vero *tondentes primum campum* volunt, id est, primam partem campi. Sane figurate *equos omen*; diversa enim significatione id omen dixit. Sed multi de libris augurum tractum tradunt: *Juge* id enim dicitur *augurium*, quod ex junctis jumentis fiat. Observatur enim ne prodituro magistratui disjunctis bobus plaustrum obviam veniat: quod Virgilius oblique ad equos transtulit, quos cum solutos vidisset Anchises, quem auguriorum peritum fuisse non dubium est, ait, 'bellum, o terra hospita, portas, Bello armantur.' Dicendo *armenta*, oblique intelligit boves, quos vitaverat dicere, et ne *plaustrum* nominaret ait *currus*; cum autem dicit *Jugo*, veram significationem *Jugetis* facit. Sed quia in libris Etruscis invenitur etiam equos bona auspicia dare, subjunxit: *Spes est pacis, ait*. Servius.

Hic primum] Honesta elocutio pascentes campum, et non pascentes herbam in campo: et cum dicit quibus herbis pascerentur, ostendit sola gramina illic fuisse. *Donatus*.

Quatuor hic primum omen equos in gramine vidi, &c.] Sine vinculis liberé carpentes gramina: animalia enim, Diis consecrata, sine custode per prata vagari patiebantur, ut Suet. in Cæsare c. 81. quæ Græcis dicebantur ζῶα ἄφετα, teste Turnebo II. 27. et P. Victorio XXVIII. 24. Si autem *primum* velis referre ad *campum*, sunt qui probant. Noster Æn. IX. 324. 'Vidimus obscuris primam sub vallibus urbem.' Apulejus Metam. l. II. 'cum primam plateam vadimus:' et l. III. 'primum angiportum insistamus.' *Emmeness*.

538 *Tondentis campum late*] Hom. Il. Δ. κείρει τ' εἰσελθὼν βαθὺ λήϊον. Supra: 'nocte arida prata Tondentur.' Lucr. l. II. 'Sæpe itaque ex uno tondentes gramina campo.' Ut autem hic, 'Bello armantur equi,' idem Lucret. 'equorum duellica proles:' et Plutarch. ἐν ῥωμ. in eandem sententiam, cur equus idib. Decemb. Marti immolaretur: ὅτι θυμοειδὲς, καὶ πολεμικὸν, καὶ ἀρήϊον ὁ ἵππος ἐστί. τὰ δὲ προσφιλῆ μάλιστα καὶ πρόσφορα θύουσι τοῖς θεοῖς. *Germanus*.

Candore nivali] Pro *candoris nivalis*, ablativum pro genitivo: et hoc ad victoriæ omen pertinet. Simul notandum, Anchisen omnem habere divinandi peritiam. Hinc est illud, 'Divinique ossa parentis.' *Servius*.

Candore nivali] Ostendit et equos, et niveos, et constitutos in magna ubertate. *Donatus*.

Candore nivali] Vide ea, quæ dicta sunt ad Ge. III. 82. Nivei coloris equos habuit Pilumnus Æn. XII. 84. 'Qui candore nives anteirent, cursibus auras.' Primus equorum color, qui commendatur, est πυῤῥὸς rufus, secundus est albus, quemadmodum Maronem refutat Bochartus in historia anim. II. 7. quem legere juvabit. *Emmeness*.

539 *Terra hospita*] Usurpative *hospita* dixit: quæ enim in *es* exeunt, communia esse possunt. Nam fœmininum in *a* non mittunt. Lucanus, 'Hospes in externis audivit curia tec-

tis.' Nec mirum abusum esse Virgilium: quum et Plautus *paupera* dixerit ab eo quod est *hic* et *hæc pauper*, ut, 'Pauperque senatus.' Item, 'Pauperque domus, nec nota potentum Munera.' *Servius*.

540 *Bello armantur equi*] Hic *bello* dativus est, et ratiocinationis est. *Idem*.

Bello armantur equi] Non quia equo Troja perierit, ut quidam ridicule dicunt, sed doctrina sua equos ostendere bella dixit. *Donatus*.

Armenta] *Armenta* dicta sunt quasi apta armis. Nam et equi intersunt prœliis: boves armant ex coriis. *Servius*.

541 *Sed tamen*] Anacoluthon: nam *quamquam* non præmisit. *Idem*.

Olim] Infiniti temporis. *Idem*.

Curru] Pro *currui*, dativus vetus. *Idem*.

Curru] *Currum* habet vetustus codex Leydensis. Vide Nobiliss. Heins. ad Ovid. Met. XIII. 611. *Emmeness*.

542 *Quadrupedes*] In antiquis codicibus, *quadripedes* per *i*, ut *bipes*, *tripes*. Sed *quadrupes* per *u* in consuetudine mansit: ut ex *periquilo periculum*: et alia quædam hujusmodi, quæ per *i* enuntiari, scribique solita Velius Longus ait. *Pierius*.

543 *Spes est pacis, ait*] Ostendit latenter vincere posse Trojanos, dicendo supra, 'Curru succedere sueti.' Et, 'Jugo sueti:' et cum præmisisset de bello, post ait de pace, ut id magis remaneret in mentibus. *Servius*.

544 *Palladis armisonæ*] Bene post belli omen, armorum deam precatur: quanquam hoc quoque templum visum ad omen pertineat. *Idem*.

Palladis armisonæ] Ad alia signa belli, accedit templum armatæ Palladis, quam merito orat, ut prosperum faceret, si quid adversi immineret, et ovantes dimitteret, quos ovantes acceperat. *Donatus*.

Palladis armisonæ] Cicero ad Equit. 'Tritonia armipotens.' *Cerda*.

545 *Ante aras*] Ut ostendat præter preces etiam munera fuisse, dicit aras fuisse in navi, quæ non erant, ut demonstret aram dici posse, ubicunque sacrificatur. *Donatus*.

Phrygio velamur amictu] Sicut dictum est propter visum vel Diomeden, vel Ulyxen, quando ei Palladium redditum est. *Servius*.

Phrygio velamur amictu] Turnebus ex Fulgentio docet, *tutulum* significari: quod pallium erat, quo sacerdotes ad sacra accessuri caput tegebant, tutabanturque: unde et vocabulum. Adversar. XXVI. 10. *Taub*.

Velamur] *Velare* idem quod *vestire*: inde Festus 'velati appellabantur vestiti.' Ovid. Metam. l. XIII. 'nisi colla jubæ flaventia velent.' *Emm*.

546 *Dederat quæ maxima*] Vel propter caput velandum, vel ad illud pertinet, quod ait, 'Præque omnibus unum Prædicam,' hoc est, ut supplicet Junoni. *Servius*.

Rite] Recte, secundum ritum: unde sequitur, 'Perfectis ordine votis.' *Idem*.

Junoni Argivæ] Id est, magnæ: ut, 'Junonis magnæ:' aut inimicæ Trojanis. *Idem*.

Junoni Argivæ] Junonem Argis coli solitam præcipuo honore, notius est quam ut egeat explicatione: dictum aliquid Æn. I. ad illud, 'pro charis gesserat Argis.' Et Pindarus quoque Nem. vocat. Ἄργος Ἥρας δῶμα θεοπρεπές: *Argos Junonis dignam ædem*. Antiqua inscriptio in Tibure: JUNONI. ARGEJÆ. C. BLONDUS. PROCOS. Vide etiam Oden 7. l. I. Horatii, et ibi interpretes. *Cerda*.

Jussos adolemus honores] Sic Ovid. Metam. VIII. 740. 'et nullos aris adoleret honores.' *Emmeness*.

548 *Haud mora; continuo*] Unum de his sermonibus vacat. *Servius*.

549 *Velatarum*] Quia antennæ involutæ sunt velo, id est, velatæ: et est versus Spondazon. *Idem*.

Cornua] Hic cornua antennarum videntur respondere Græco ἀκροκέραια, quæ antennarum sunt extremi-

tates. Græci item τέρθρον antennæ summum extremumque jugum vocant: unde τέρθριοι qui extremos veli fines tendunt rudentes: Horat. ' Non huc Sidonii torserunt cornua nautæ.' *Germanus.*

Cornua antenn.] Quæ Græci ἀκροκέραια, Lucanus l. VIII. ' summos ceruchos' vocat. Hoc est, *Cornua* sunt extremitates *antennæ*, quæ lignum est transversum in *malo*, quod velum sustinet: unde *velatæ* hic dicuntur *antennæ*, id est, velo involutæ. De dispositione autem hujus versus consulatur Pontanus in Actio, et Scalig. Poët. IV. 48. *Taubmann.*

Obvertimus] Regressuri ex Calabria et parte illa Italiæ, alterumque latus petituri. *Idem.*

550 *Grajugenumque domos*] Sic est dictum, quemadmodum *Trojugena.* Et sciendum sacrificii tantum caussa eos tetigisse Calabriam: ubi dicuntur accepisse Palladium, sicut dictum est, a Diomede, vel Ulyxe, nec immerito dubitatur. Ut enim in secundo legimus, ambo rapuerant. *Domos* autem ideo quod Helenus, ' Cuncta malis habitantur mœnia Grajis.' *Servius.*

551 *Herculei, si vera est fama, Tarenti*] Fabula talis est: Lacones et Athenienses diu inter se bella tractarunt: cum utraque pars affligeretur, Lacones, quibus juventus deerat, præceperunt, ut virgines cum quibuscunque concumberent. Quo factum est, ut, cum post sedata bella, juventus incertis parentibus nata, et patriam erubesceret, et sibi esset opprobrio (nam Partheniæ dicebantur) accepto duce Phalanto, octavo ab Hercule, profecti sunt: delatique ad breve oppidum Calabriæ, quod Taras Neptuni filius fabricaverat, id auxerunt; et prisco nomine appellarunt *Tarentum.* Bene ergo nunc *Herculei Tarenti.* Est et alius fabulæ ordo: Lacedæmonii cum adversus Messenios bellum haberent, solis senibus relictis, omnem juventutem eduxerunt, juraveruntque, se non ante reversuros quam Messeniam expugnassent. Sed cum victores reversi essent, vidissentque multitudinem juvenum, qui ex servorum et dominarum virginum concubitu, ut quidam volunt, sine ullo discrimine nuptiarum nati erant, servos patibulis suffixerunt, filios strangulaverunt, nepotes fugaverunt: sed, ut alii dicunt, timentes, ne qua ex illis discordia nasceretur, pueros, qui ex viginibus nati erant, *Parthenias* vocaverunt, et Phalantum eis ducem constituerunt. Sed hi, cum venissent in Italiam, a quodam sepulchro, cui inscriptum erat *Taræ* nomen, urbem conditam *Tarentum* dixerunt. Hoc autem oppidum, post multos annos excidii Iliensis, conditum quidam dicunt. Alii dicunt, quod sicut supra memoratum, nepotibus Lacedæmoniorum fugatis, a nomine ducis Taræ, Herculis filii, Tarentum dictum. Quidam Tarentum ante *Satyrium* dictum tradunt, et ab Herculis filio *Tarento* post *Tarentum* dictum. Alii *Herculeum* appellatum volunt, quia Heraclidæ Lacedæmoniorum reges. Bene ergo, *si vera est fama*, aut quia Taras condiderat, auxerat Phalantus, aut ab Herculis filio conditum sit Tarentum, in quo molles et luxuriosi nascuntur: et hæc consuetudo Poëtæ est, ut ubi de incertis dubitat, famam faciat auctorem. *Idem.*

Tarenti] Historiam, notatu dignissimam, conditæ hujus urbis Pausanias in Phocicis, Strabo l. VI. Cluver. ant. Ital. IV. 13. et plures alii tradunt. *Emmeness.*

552 *Attollit se*] Quia adpropinquantibus, aut recedere montes videntur, aut surgere. *Servius.*

Diva Lacinia contra] Junonis Laciniæ templum, secundum quosdam, a rege conditore dictum: secundum alios a latrone Lacino, quem illic Hercules occidit: et loco expiato Junoni templum constituit. Alii a promontorio Lacinio, quod Junoni Thetis

dono dederat, quod ante Troicum bellum collatitia pecunia reges populique fecerunt. Quidam dicunt templum hoc Junonis, a Lacinio rege appellatum, cui dabat superbiam mater Cyrene et Hercules fugatus: namque eum, post Geryonem extinctum, de Hispanis revertentem, hospitio dicitur recipere noluisse, et in titulum repulsionis ejus, templum Junoni, tanquam novercæ, cujus odio Hercules laborabat, condidisse. In hoc templo illud miraculi fuisse dicitur, ut, si quis ferro in tegula templi, ipsius nomen incideret, tamdiu illa scriptura maneret, quamdiu is homo viveret qui illud scripsisset. *Servius.*

Dira Lacinia] Id est, templum Junonis Laciniæ, hoc est, quæ in oppido Lacinio, quod hodie *Caput columnarum* appellant, colebatur: quo in loco et urbis et templi vestigia adhuc apparere, tradit Nascimbænius. Etiam Ptolemæo III. 1. *Lacinium* promontorium Brutiorum, a *Lacino* latrone, ibidem ab Hercule interfecto, oppidum fuit Junonis templo nobile. *Taubmann.*

Dira Lacinia] De promontorio Lacinio, quod hodie *capo dello colonne.* Cluv. ant. Ital. IV. 615. *Emmeness.*

553 *Caul. arces*] *Aulon* mons est Calabriæ: Horatius, 'Et amicus Aulon:' in quo oppidum fuit a Locris conditum, quod secundum Hyginum, qui scripsit de situ urbium Italicarum, Aulon est. Alii a Caulo Clitæ Amazonis filio conditum tradunt. *Serv.*

Navifragum Scylacæum] Periculosum navibus. Dictum *Scylacæum,* aut a tactu, vel a periculi similitudine. Nam inde *Scylla* longe est. Alii dicunt Ulyxen post naufragium in Italia de navium fragmentis civitatem sibi fecisse, quam *Navifragum Scylacæum* nominavit. Alii ab Atheniensibus, qui cum Mnestheo duce venerant, et a Libya redierant, conditum tradunt. *Idem.*

Caulonisque arces et navifragum Scylacæum] Sunt qui *naufragum* dactylum esse velint, Enniano more, *u* detrita. Sunt qui Amphimacrum defendant, quum *Scyllaceum* scribant, et versum spondaicum autument. Sunt qui *navifragum* scribant: sed *Scylaceum* Pæonicum esse tertium velint, ut ita dactylus in quintam cadat. Varie vero pronuntiari solitum nomen *Scylacei,* Strabo etiam confitetur. Sunt etiam antiqui codices aliquot, in quibus et *navifragum* choriambici dimensione et *Scyllaceum* Epitriti quarti syllabis legatur: ut dicas versum hunc ex iis esse, qui alios quoque pedes admittant, præter dactylum et spondeum; esseque choriambicum quarta sede, sed versum alioqui spondaicum. Quæ quidem comminisci cogimur, ne tot veterum codicum auctoritati detrahatur: quorum bona pars *navifragum* quadrisyllabum scriptum ostendunt. Sed enim donec melius aliquid inveniatur, acquieverim interim libenter et Porcio, et antiquis aliquot aliis codicibus, in quibus et *navifragum,* et *Scylaceum* unico *l* notatum habetur. Nam vocales *y* et *a* dichronæ omnino sunt, ut corripi licenter possint: in nomine præsertim Græcanicæ figuræ. Missum vero facio, quod *naufragium* in codicibus aliquot habetur, quum in hujusmodi lectione nihil memoratu dignum occurrat. *Pierius.*

Caulonisque arces] *Caulon* oppidum est, quod primæ regioni Italiæ tribuit Plinius. *Cauloniam* etiam Strabo l. VI. memorat, et Mela. Stephanus auctor est, *Cauloniam* oppidum *Aulonem* quondam esse dictum: nec aliter Horat. Od. II. 6. et Martial. epigr. XIII. 125. *Taubmann.*

Navifragum Scylacæum] Alii aliter hic legunt: ut et Scaliger, quem vide Poët. II. 31. Hanc tamen lectionem plerique docti, ut et Turnebus (XIX. 21. et XXVI. 30.) defendunt: inprimis Erythræus, in Indice Virgiliano, et Is. Casaubonus ad Strabonem p. 102. Hoc autem *Scylacæum* oppidum est in

ora Calabriæ: de quo itidem Strabo l. VI. Aliud est *Scyllæum:* de quo Plinius III. 5. Jam, *navifragus* proprie locus est, in quo navem fregimus: navigium vero ipsum *naufragum:* ut Ge. III. 'ceu naufraga corpora fluctus,' &c. *Idem.*

Navifragum Scylacæum] Sine *æ* scribendum docet Dausquius. Hodie *Squillacci*. Plura Cluv. ant. Ital. IV. 15. *Emmeness.*

555 *Et gemitum ingentem pelagi*] Videtur delatus primo ad fretum: postea ad Ætnam reversus. *Servius.*

556 *Fractas*] Nimias: ut, 'Fractos sonitus imitata tubarum.' Vel *fractas*, cum fragore venientes. *Servius.*

557 *Æstu miscentur arenæ*] Descripsit loca, Charybdi vicina: quam esse credidit ex periculi magnitudine. *Idem.*

558 *Nimirum*] Nisi fallor. *Idem.*

Illa] Hoc pronomine et in venerativa, et in vituperativa significatione, veteres utebantur, ut hic, *illa*, id est, periculosa, detestabilis. Venerative autem: ut, 'Sic pater ille deum faciat.' *Idem.*

Hæc illa] In antiquis aliquot codicibus, *hic illa* legitur. Sed *hæc* pronomen magis placet: quia consequitur, 'Hos scopulos, hæc saxa.' *Pier.*

Charybdis] Mulier voracissima fuit, ut Servius ad vs. 420. quæ, fulmine præcipitata in mare, antiquum obtinet, sorbens omnia quæ prehendit. Inde *inplacata* vs. citato. Ovid. Met. VII. 63. 'ratibusque inimica Charybdis:' et XIII. 730. 'Scylla latus dextrum, lævum irrequieta Charybdis Infestant. Vorat hæc raptas, revomitque carinas.' De Scylla et Charybdi Mela II. 7. 'Pelagus et Scyllæ Charybdisque sævis nominibus inclytum. Scylla saxum est, Charybdis mare, utrumque noxium appulsis.' His adde, quæ Cluv. ant. Sic. I. 4. *Emmeness.*

559 *Hæc saxa horrenda canebat*] Retulit se ad historiam. Nam pro *Scylla*, *saxa* dixit *horrenda*. Servius.

560 *Eripite*] De periculis, et deest *nos*. Idem.

Eripite, o socii] Ἐν ἤθει: pro, insurgentes remis periculo nos eripite. Gestum remigantium ita expressit Ennius: 'Pone recumbite, vestraque pectora pellite tonsis.' Item: 'Pone petunt, exin referunt ad pectora tonsas.' Quem actum Xenophōn per ἀναπίπτειν repræsentavit: ut docet Turnebus. *Taubm.*

O socii] Nam commune ubi periculum est, omnibus laborandum est. *Donatus.*

O socii] In plerisque codicibus antiquis absque *o* legitur, *eripite socii*. Sed enim locus ipse adverbium id omnino exposcere videtur: quo sine frigidiuscula esset adhortatio. *Pier.*

561 *Haud minus ac jussi faciunt*] Ita supra in hoc lib. 'Haud secus ac jussi faciunt:' hæc enim conjunctio, *secus ac*, *minus ac*, veteribus fuit elegantissima. *Cerda.*

Rudentem] Si *rudentem proram*, id est, stridentem et sonantem in tempestate: ut est, 'Et sera sub nocte rudentum.' *Servius.*

Rudentem] In antiquis aliquot exemplaribus, *rudente* legitur, casu septimo: ut adminiculo fuerit ad contorquendum. *Pierius.*

562 *Lævas ad undas*] De Ionio venientibus, aliter non procedit. *Serv.*

563 *Cuncta cohors*] Quia superius dixit, 'Nos castra movemus.' *Idem.*

Cohors] Nomini huic adspirationem accessisse ex consuetudine, veluti etiam *horto*, Velius Longus arbitratur: quum tamen alii *cohortem* a *cohortando* dictam velint, inesseque illi adspirationem natura. *Pierius.*

Remis ventisque petivit] Proverbii vim obtinet, de quo plura Modius novantiq. lect. epist. 41. *Emmeness.*

564 *Gurgite*] Pro fluctu. *Servius.*

565 *Ad manis imos*] Poëtica hyperbole. *Idem.*

Desedimus] In Mediceo, in Porcio,

et aliquot aliis codicibus antiquis, *desedimus* habetur: quod est aquæ, et terræ in imum se contrahentis, descendentisve, solo subducto. Tullius lib. primo de Divin. 'Multis locis labes facta sit, terræque desederint.' Et infra eodem libro, 'Delata etiam ad senatum labes agri Privernatis, quum ad infinitam altitudinem terra desedisset.' Neque tamen displicet *descendimus*, ut sit antitheton ejus, quod dixit, 'Tollimur in cælum:' quod in Mediceo codice, *tollimur ad cælum* scribitur. *Pierius.*

566 *Scopuli clamorem*] De historia, ut supra diximus, hoc traxit. Undæ etenim illisæ concavis saxis imitantur latratus. *Servius.*

Ter scopuli, &c.] Multo decoro hæc oculis Poëta subjecit, atque aurium nostrarum quasi dominus factus est: ut ait Scalig. v. 3. Vide et Macrob. v. 6. quem tamen sua ad Latii cloacas hausisse, J. C. Scaliger censuit. *Taubmann.*

567 *Elisam*] Exclusam, expressam: ut, 'Elisos oculos et siccum sanguine guttur.' *Servius.*

Rorantia astra] Eum scilicet locum in quo astra sunt, per diem non videbant. *Rorantia* autem pro *inrorata*, id est, quæ inrorabantur: a qua significatione, non est apud Latinos participium. Sane hyperbole est. *Idem.*

568 *Ventus cum sole*] Ventorum enim mutationem necesse est fieri vel oriente Sole, vel occidente. *Idem.*

Ventus cum Sole reliquit] Ventus cecidit cum occasu solis. Vide Aristot. Meteor. l. II. ubi docet, solem et compescere ventum et excitare. *Taubm.*

569 *Ignarique viæ Cyclopum allabimur oris*] Ut, 'Servatum ex undis, Strophadum me litora primum Accipiunt,' similis enim est sensus. *Serv.*

Cyclopum] *Clo* habet accentum, quia Latina declinatio est in accusativo; quia Græce posuit *Cyclopas*, *Cy* habet accentum: si *Cyclopes*, *Clo* habet accentum. *Idem.*

570 *Ab accessu*] Id est, in accessu. *Idem.*

Portus ab accessu] Hunc locum Favorinus, apud Agell. XVII. 10. (quæ videas) aliique Virgilio carpi suggillarunt, quem contra (præter Turnebum XX. 18.) confidentissime defendit J. Jov. Pontanus in Antonio, docetque artificiosissimi Poëtæ consilium et judicium in re admirabili enarranda prudentissimum fuisse; et aures atque oculos atque animum miraculis ubique implevisse: quæ ordine legere operæ pretium fuerit. Porro de Ætna, *solemni omnibus Poëtis*, ut ait Seneca, *loco*, videatur etiam Lucret. l. VI. Ovidius, Silius, Claudianus; inprimis P. Cornelii Severi Poema, quo quidem (ut Jos. Scaliger censet) cultius post tempora Tiberii Cæsaris ad nos non pervenit: item Strabo l. VI. Plinius II. 106. Sed et Aristoteles Meteor. lib. II. *Taubm.*

571 *Ipse; sed horrificis*] In codicibus aliquot antiquis, legere est, *ipse sub horrificis.* Ruinæ enim illæ a summo vertice montis flammæ vi in altum eructantur: et quod ipse Poëta subjungit, *saxa liquefacta sub auras cum gemitu glomerantur:* quare forte non displiceat *tonare Ætnam sub horrificis ruinis.* Magis tamen placet *sed.* Quia portus ipsius bona malaque enumerare voluit, ut occasionem arriperet Ætnæ quoque flammas, ruinas, motus horrendos, eructationesque illas describendi. *Pierius.*

Tonat Ætna ruinis] Sensus est: portus quidam securos nos faciebat: deest enim, *quidem:* sed Ætna terrebat, et causa hujus incendii secundum Ætnam Virgilii hæc est: Sunt terræ desudantes sulphur, ut pene totus tractus Campaniæ, ubi est Vesuvius et Gaurus montes: quod indicat odor aquarum calentium. Item novimus ex aquæ motu ventum creari. Esse

etiam concavas terras constat: et ab ea parte, qua Eurus vel Africus flant, habere speluncas et plenas sulphuris, et usque ad mare deductas. Hæ speluncæ, recipientes in se fluctus, ventum creant: qui agitatus ignem gignit ex sulphure. Unde est, quod videtur, incendium. Hoc autem verum esse, illa comprobat ratio: quia, et aliis flantibus ventis, nihil ex se emittit, et pro modo flatuum Euri, vel Africi, interdum fumum, interdum favillas, nonnunquam vomit incendia: quod et hoc loco ostendit: nam effectum indicat, supprimit causas. *Servius.*

Tonat] Montem confragosum innuit: nam conflictus illi et fragores, nisi in concavo et cavernoso fieri nequeunt, &c. Deinde dicit, *interdum:* ne discernat diem a nocte. Et, ne a se discedat, post *tonat*, dicit *nubem*. Tonare enim et nubescere, in aëre contingit. Cernimus etiam, ut rem efferat: cum non *fumum*, sed *nubem*, et quidem *atram;* et *prorumpit*, quod violentum verbum est: et *æthera* potius, quam *aërem*, ut nimium impetum absolveret. *Fumantem;* non ita quidem veritatem velat, ut non suis aliquando nominibus rem exprimat. *Fumi* enim ex aspergine ignea, non *nubes*, exsurgunt. *Turbine piceo*, et impetum et colorem non sine quadam animi commotione designat. Ad hæc piceus color in nubibus terrificus est. Duo hæc simul conjunxit, ut rei miraculum augeret. Nec non *flammas*, *fumos*, *lucem*, *tenebras*, *favillas* simul miscet, et *turbinem piceum*, et *favillam candentem*. Quid amplius? *globos* etiam *flammarum attollit:* et quod satis hoc non videretur, *lambit* etiam *sidera:* ut quo ultra progrederetur, non haberet. *J. C. Scaliger.* Taubmann.

572 *Prorumpit ad æthera nubem*] Id est, evomit et fundit; et est nova locutio, nec enim possumus dicere, *prorumpo illam rem:* potuit enim recte dici, *nubes prorumpit*. Sane tota hæc descriptio poëtica est. *Servius.*

573 *Candente favilla*] Id est, scintillis: et bona periphrasi. Nam *favilla* deserta igni scintilla. Quamvis sæpe viderimus de Ætna sicut nigrum fumum, ita et candidum et pinguem manare. *Idem.*

574 *Sidera lambit*] Flammæ motus persimilis est vibrationi linguæ. Claudian. Rapt. I. 'Lambit continuas innoxia flamma pruinas.' Et Albinovanus ad Liviam, loquens de flamma: 'Æthera subjectis lambit, et astra comis.' Ad hæc, si hyperbolen reprehendunt, eadem opera reprehendant et Pindarum, qui Ætnam columnam cœli dixit; itaque necesse est, flammam inde erumpentem non solum lambere, sed penetrare sidera. Reprehendant Lucretium, qui l. I. de Ætnæis ignibus: 'Ad cœlumque ferant flammai fulgura rursum.' *Cerda.*

Sidera lambit] Elegans metaphora. Linguæ enim vibrationi flammæ motus persimilis: *Scalig.* Taubmann.

575 *Avolsaque*] In antiquis aliquot codicibus, *convolsa* legitur: sed quia disseparatio est, magis placet *avolsa*, ut etiam in Mediceo est: in aliis *avulsa*. Pierius.

Viscera montis] Id est, partes. Sic autem dixit *viscera*, quemadmodum 'terræ ossa' dicuntur. *Servius.*

576 *Eructans*] *Ructo*, *ructas* tantum facit: sicut Cicero, 'Eructant sermonibus suis cædem bonorum.' Virgilius, 'Atque omnem Cocyto eructat arenam.' Horatius usurpavit: 'Hic dum sublimes versus ructatur.' *Idem.*

Eructans] Apud Ovid. Metam. v. 353. Ætna dicitur *ejectare* arenas, sed Nob. Heins. *eructat* legendum opt. Cod. fide censet. Sic de Ætna etiam Silius Ital. l. XIV. 'Ast Ætna eructat tremefactis cautibus, ignis Inclusi gemitus, pelagique imitata furorem, Murmure per cæcos tonat irrequieta fragores Nocte dieque si-

mul: fonte e Phlegetontis ut atro Flammarum exundat torrens, piceaque procella Semiambusta rotat liquefactis saxa cavernis.' Utitur et Justin. IV. 1. eodem verbo: 'eructet fumum.' *Emmeness.*

Liquefactaque saxa] Putria, decocta in modum calcis. *Servius.*

577 *Fundo imo*] Ab imo, et reddit causam latenter. Inde enim ventus ex aqua natus erumpit. *Servius.*

578 *Fama est*] Bene fabulosam rem dicturus excusat. Nam re vera, nisi quæ de gigantibus legimus fabulosa acceperimus, ratio non procedit. Nam cum in Phlægra, Thessaliæ loco, pugnasse dicuntur, quemadmodum est in Sicilia Enceladus? Othus in Creta secundum Salustium? unde *Othii campi:* Typhœus in Campania? ut, 'Inarime Jovis imperiis imposta Typhœo.' Sed Varro dicit in diluvio aliquos ad montes confugisse cum utensilibus: qui lacessiti postea bello ab his qui de aliis veniebant montibus, facile ex locis superioribus vicerunt: unde fictum est, ut dii *superiores* dicerentur; *inferiores* vero, terrigenæ. Et quia de humilibus ad summa reptabant, dicti sunt pro pedibus habuisse serpentes. *Idem.*

Fama est] Recte inducit Æneam iis quæ fabulosa erant dicentem, 'fama est,' ne se auctorem rerum impossibilium faciat. *Donatus.*

Enceladi] Filius secundum Hyginum in præf. Terræ et Tartari. Ejus meminit Claud. de rapt. l. I. 'Ætna giganteos,' &c. *Emmeness.*

Semustum] Pro *semiustum.* Et sciendum sic poni, quasi semianimis sit Enceladus: unde est, 'Motat latus.' Simul ponitur secundum fabulam caussa, quasi ex fulmine sit illic natum incendium. *Servius.*

Semustum] Veriti sunt plerique *semiustum* scribere, qui scirent primam hujus nominis syllabam produci: quare *semustum* trisyllabum, *i* vocali subtracta, publicarunt. Sed enim quum in veteribus exemplaribus, quotquot legi, fere passim *semiustum* quadrisyllabum observaverim scriptum, Synizesin potius esse dixerim: neque quicquam deteri debere, quum duæ illæ syllabæ pro una reputentur, ut in Catulliano carmine, 'Flos Veronensium depereunt juvenum:' quod veteres habent codices, non *Veronensum:* ut in nomine *alvearia:* quamvis aliqui *alvaria* legere malint. Fit vero Synizesis vel ex duabus brevibus vocalibus, nulla interjecta consonante, vel altera duarum vocalium existente brevi: nam ex duabus longis non condonatur. Sed enim quia codices manu scripti, frequenti transcriptione semper aliquid immutarunt, fitque ut in similibus plerunque vix fidem faciant, quantumlibet antiqui, operæ precium videtur, inscriptionum, quæ fuerint in marmoribus notatæ, testimoniis uti: illæ enim, quę semel modo scriptæ fuerint, suam indelebiles retinent antiquitatem. Habemus itaque inscriptionem tumuli non invenustam, neque inelegantem Romæ in palatio montis Jordani, in qua manifesta Synizesis inspicitur, hoc pentametro, LVCTVOSVMQ. MIHI QVI SCIO QVID FVERIS. *Luctuo*, per Synizesin esse videtur: atque etiam in altero heroico hexametro: UNANIMI, CALPURNIANO, SOCIATA MARITO. Neque desunt hujusmodi exempla plurima: tametsi nonnulli quantum in *Calpurniano* est, pene ultimam Græcorum more corripi posse contendunt: atque ita tertius pes *purnia*, dactylus fit: ut in *Hadriano*, *Claudiano*, et similibus factum passim apud Græcos observamus. Sed enim nobis non licet esse tam disertis: quare figuram potius admittamus; qua, ut missos faciam Homerum, Hesiodum, Theocritum, et universam Græciam, Virgilius ipse sæpe usus est: ut ex locis, passim a nobis toto opere citatis, manifestum

esse potest. *Pierius.*

580 *Caminis*] Fornacibus: Græce dixit. *Servius.*

581 *Mutat*] Si *mutat* legeris, dat refectionem labori. *Motat*, frequenter movet: quamvis alii *mutat* accipiunt, ut est: 'Et terruit auster euntes.' *Idem.*

Mutet] In antiquis aliquot codicibus, *mutat* legitur. Quod Servius admittere noluit: ne refectio, ut ait, labori detur. Ti. Donatus *mutat* agnoscit: dum Enceladum ait converti in aliud latus, dum alterius voluerit vice effœtas vires reparare. Cum Servio tamen sunt plerique codices vetusti: neque tamen *motat* in omnibus, sed *metet* subjunctivo modo in nonnullis scriptum est: pro quo alii legunt *mutet*. Pierius.

Mutet latus] Agnoscit *mutare latus* Ovid. Met. XIII. 937. ubi videndus Nob. Heinsius, qui ex Statio de hoc Encelado citat versum: 'tentat Enceladus mutare latus.' *Emmeness.*

582 *Cœlum subtexere fumo*] Imitatione Lucretii l. v. 'Corpore concreto subtexunt nubila cælum:' Idem VI. 'Et quasi densando subtexit cœrula nimbis:' et Tibull. de arcu: 'prætexens picta ferrugine cœlum.' Tale quid etiam Od. E. νεφέεσσι περιστέφει οὐρανὸν εὐρὺν Ζεύς. *Germanus.*

583 *Noctem illam*] Melius per accusativum dixit. *Servius.*

Noctem illam tecti silvis] In codicibus aliquot antiquis, *nocte illa* ablativo casu legitur. Servius incusativum mavult: et ita plus omnino significat ob continuationem incommodi. Omnia præterea exemplaria, quæ versavimus, *tecti silvis* absque *in*, legunt: ut naves vel silvis cæsis, vel litus obumbrantibus, occultatas intelligas: non autem homines in silvas egressos; quod minime verisimile est in tanta rerum trepidatione, quum præsertim, quæ sonitum daret caussa, non viderent. Nam et superius in Carthaginiensi portu, 'classem in convexo nemorum arboribus clausam circum occuluerat:' loco tamen ibi ita natura comparato, ut et facile, et commode possent delitescere. *Pier.*

584 *Videmus*] Mente vel oculis. *Servius.*

585 *Nam neque erant astrorum ignes*] Bene *ignes*, quia de Ætna loquebatur, ut magis flammæ ejus manifestæ fierent cœlo lucente. *Idem.*

Æthra Siderea polus] Per *æthram sideream*, hoc est, per splendorem ætheris. Sane *æther* est ipsum elementum, *æthra* vero splendor ætheris. Sciendum est Homerum et *ætherem* et *aërem* communis generis dicere: quod de aëre nos non possumus dicere. De æthere, *æthra* factum est. Et secundum rationem istam potest et *æther* et *æthra* unum esse; ut nunc sit pro *æthere sidereo*. Idem.

Æthra] Apud Stat. Thebaid. l. v. 'Ipse etiam et summa jam tela poposcerat æthra Jupiter.' *Emmeness.*

587 *In nimbo*] Proprie *nimbus* est, qui deorum vel imperantium capita quasi clara nebula ambire fingitur. *Servius.*

Nox intempesta] Media. Hoc est nimium obscura. *Intempesta*, dicta est nox media. *Intempestiva*, inactuosa, carens actibus, per quos tempora dignoscimus. Ait enim Lucretius, quia per se tempus non intelligitur, nisi per actus humanos. Medium autem noctis tempus actu caret. Ergo *intempesta*, inactuosa, quasi sine tempore; hoc est, sine actu, per quem dignoscitur tempus. Unde est, *intempestive venisti*, id est, ἀκαίρως. Ergo *intempesta* dicitur, quia caret tempore. Sane noctis septem tempora ponuntur: *Crepusculum*, quod et Vesper: *Fax*, quo lumina incenduntur: *Concubium*, quo nos quieti damus: *Intempesta*, id est, media: *Gallicinium*, quo galli cantant: *Conticinium*, post cantum gallorum silentium: *Aurora* vel *crepusculum matutinum*, tempus quod ante Solem est. *Id.*

Tenebat] Quasi cursum ejus densitate sui nimbi inhiberet. *Idem.*

588 *Primo Eoo*] Pro eo Silius Ital. l. XVI. 'Jamque novum terris pariebat lumine primo Egrediens aurora diem.' Sic apud Ter. 'cum primo lucu:' et Cic. 'prima luce.' Statius imitatus Maronem est Silv. lib. IV. 'Clarius ipse nitens, et primo major Eoo.' *Emmeness.*

589 *Humentemque*] Hic participium positum est verbo carens: ergo *humentem* pro *humidam*, quoniam noctu ros cadit. *Servius.*

Aurora polo dimoverat umbram] Hysteroproteron in sensu. Ante enim aurora est, quam sit dies. *Umbram* vero, quia nox *umbra terræ* dicitur. *Idem.*

590 *Cum subito e silvis*] Arguitur in hac Achæmenidis descriptione Virgilius, negligentiæ Homericæ narrationis: Ulyxes enim inter initia erroris sui ad Cyclopas venit; quemadmodum ergo Æneas post septimum annum, quam a Troja profectus est, socium Ulyxis invenit? præsertim cum enim tribus mensibus in regione Cyclopum dicat moratum, et mox Æneas de Sicilia ad Africam venisse dicatur. *Idem.*

Suprema] Pro *plurima.* Idem.

591 *Nova forma viri*] Bene *formam* dixit, non *hominem*, et est periphrasis pro *ignotus vir.* *Nova* autem fugienda, aliter alibi: 'Quis novus hic nostris,' id est, insperatus. Item: 'Subitoque novum consurgere bellum,' id est, detestandum. Item, 'Vere novo,' id est, incipiente. Item, 'duo lacte novo,' id est, recenti. Item, 'Comitum adfluxisse novorum,' hoc est, ignotorum. *Idem.*

Ignoti nova forma viri] Non idem, *ignoti* et *nova forma.* Nam *nova forma* pertinet ad id, quod infra de cultu et ejus sordibus dicetur: *ignoti* autem, quem revera nescissent. *Donatus.*

Nova forma viri] Quasi ab homine fere in belluam deformato, quemque hominem fuisse neget, sed tantum hominis speciem, larvam, et imitationem: ut infra: 'formæ magnorum ululare luporum:' quod ficti simulatique lupi essent. *Germanus.*

Cultu] Pro habitu. *Servius.*

593 *Respicimus*] Quia non audiebatur vox rogantis. *Donatus.*

Respicimus] In antiquis aliquot codicibus, *prospicimus* legitur; quod *procul aspicimus* significat. Sed Donatus *respicimus* agnoscit. *Pierius.*

Dira illuvies] Sordes tetra. *Serv.*

Immissaque barba] Quidam barbam majorem, luctus indicium, a Virgilio positum, reprehendunt, cum Heroës non fuerint soliti tondere barbam. An *immissam*, neglectam et impexam accipimus? *Idem.*

Inmissaque barba] Ultra modum grandis et promissa. Ita Jul. Capitolinus, 'missa barba, reflexo capillo,' &c. vel potius, neglecta et impexa barba, &c. *Taubmann.*

594 *Consertum tegumen spinis*] Inligatum spinis. Hinc est in Terentio, 'Video quendam sentum, squalidum, pannis annisque obsitum.' *Servius.*

Consertum] Concinnatum spinis; non enim textum erat spinis, sed spinis frusta pannorum continentibus, consertum illius fuerat tegmen. *Donatus.*

Tegumen] In antiquis plerisque codicibus, *tegimen* integra dictione legitur. In Longobardico et Mediceo, *tegumen;* quod antiquitatem sapit: et eo modo scribitur apud Ti. Donatum. Neque tamen inficior *tegmen* etiam dici per syncopen: ut, 'recubans sub tegmine fagi:' proceleumaticum enim primo statim versu ponere nimis absurdum fuisset. Est et alibi, 'Tegmen habent capitum.' *Pierius.*

Consertum tegumen spinis] In fabula Achæmenidis, qui jam spinis exutus erat, Ovid. XIV. 166. 'Jam suus, et spinis conserto tegmine nullis, Fatur Achæmenides.' An in Servio legen-

dum *sentum* an *sertum* disputat Turneb. XXII. 12. *Emmeness.*

At cetera Grajus] Habet enim unaquæque gens incessum et vocem propriam. Sane *cetera Grajus*, Græca locutio est; ut Salust. 'Sanctus alia.' *Servius.*

At cetera Grajus] Quantum ad cætera attinet. Græce, τἆλλα ἀχαιός: id est, incessu et voce Græcum præferebat. Martial. de pisce scaro: 'Visceribus bonus est: cetera vile sapit.' Apul. l. x. 'Possumus quidem omnia cætera fratres manere ab isto tamen nexu communionis discedere.' *Taubmann.*

At cetera Grajus] Pro quantum ad cetera, vestitu, lingua, aliisque omnibus indiciis Græci nominis hominem præ se ferebat. Hanc Græcam structuram multis exemplis, ex optimis auctoribus desumptis, probat Vechner. Hellenol. I. 4. quam et vetustam et venustam vocat Scioppius Suspect. lect. epist. v. 20. *Emmeness.*

595 *Ad Trojam missus*] Aut ex sequenti ejus confessione hoc didicit: aut Græcum esse, colligitur ex trepidatione: ut Terentius, 'Nescio quid peccati portat hæc purgatio.' *Serv.*

Ad Trojam] Gratum Trojanis, quod talem viderent inimicum. *Donatus.*

597 *Conterritus*] Decori observatio: nam ad conspectum hostis, qui non horresceret? licet mortem vitæ isti suæ præferat. *Taubmann.*

Hæsit] Dubitavit. *Servius.*

598 *Mox*] Ubi metum vicit necessitas. *Donatus.*

Sese] Pronomen compositum, nam *sese* duo pronomina sunt. *Servius.*

Præceps] Sine respectu salutis, scilicet postquam Cyclopum graviora cogitavit pericula. Sane brevis ei, quasi timenti, prima datur oratio. *Idem.*

599 *Testor*] Quæso, obtestor. *Id.*

Per sidera testor] Cum procul esset, se gestu supplicem exhibuit, mox propinquus factus, preces adhibuit et lacrimas: confitetur originem, ut misericordiam captet. *Donatus.*

Per sidera testor] Obsecratio per sidera frequens Virgilio: Æn. VI. 'per sidera juro:' lib. IV. 'Testatur moritura Deos, et conscia fati Sidera.' In IX. 'cœlum hoc, et sidera conscia testor.' et XII. 'terram, mare, sidera juro.' *Cerda.*

600 *Spirabile*] Vitale, quo spiramus; et est sermo Ciceronis, quanquam ille *spiritabile* dixerit in libris de deorum natura. *Servius.*

601 *Quascumque*] Quo eat non cogitat, eorum comparatione quæ fugit. *Idem.*

Quascumque] In codicibus aliquot antiquis legere est, *in quascumque*, addita præpositione, sine qua tamen figuratior est elocutio. Ridere vero mecum, ut verum fatear, solebam, quum in nonnullis codicibus scriptum offendissem *quescumque* pro *quascumque*. Inveni postmodum apud Fl. Sosipatrum, *quescumque* apud veteres analogicam esse declinationem: unde dativus *quibus* deducatur, uti a nominativo *qui*, dativus *quis*: Catonemque ait Originum secundo dixisse, '*quescumque* Romæ regnavisset.' Et Plautum, '*ques* ignobiles.' Quas voces quamvis novitas abdicarit, declinationem tamen ejus manere: *quibus* enim crebro dicimus. *Pierius.*

Quascumque abducite terras] Similis est fere Terentii locus Hec. III. 1. 4. qui, Donato interpretante, magnam loci detestationem indicat: 'cui quanto præstabilius fuerat ubivis gentium agere ætatem, *quam*,' &c. *Emmeness.*

602 *Hoc sat erit*] Vitasse Cyclopas. *Servius.*

Hoc sat erit] Scilicet Cyclopas vitasse, et cum hominibus esse: vs. 653. 'satis est gentem effugisse nefandam.' Ovidius tradit, eum cum Ænea in Italiam provectum esse: sed contra historiam est. *Taubmann.*

Scio] Modo confiteor. *Servius.*

Scio me Danais e classibus unum, &c. fateor, &c.] Figuram ἀξιοπιστίαν agnoscit hic Donatus ad Ter. Ad. II. 2. 4. per quam ostendit, se fideliter promittere, quod promittit. *Emmeness.*

E classibus] Ex equitibus modo; ut est, 'Et Ortinæ classes,' id est, equites. *Servius.*

603 *Petiisse*] Caussa metri addidit syllabam: ut, 'Nos abiisse rati.' *Idem.*

604 *Tanta est*] Ut non possit fortunæ præsentis qualitate molliri. *Id.*

605 *Spargite*] Hoc est, dilacerate: et quia nec sævius nec celerius aliud fieri potest, nova brevitate usus est. *Idem.*

Spargite] In partes scilicet divisim, quod ne fieret, crudelitas facti descripta est. *Donatus.*

606 *Si pereo*] Ostendit male vivere: nam *si pereo*, dixit, et non, *cum periero*. Idem.

Manibus hominum periisse juvabit] Oblique loquitur. Nam vult ostendere hominum hanc non esse crudelitatem. *Servius.*

Si pereo, manibus hominum periisse juvabit] In codicibus nonnullis manu scriptis, *si pereum* legitur: quod minime placet. In Longobardico vero, in Mediceo, in Porcio, et aliquot aliis ex antiquioribus, legere est, *si pereo hominum manibus pe. juv.* Vel adspiratione hic vim consonantis habente, vel ea ratione factum, qua etiam *Neptuno Ægæo*, vel *Actæo Aracyntho*. Quam lectionem, præter Ti. Donatum, Pontanus quoque agnoscit in Actio: ubi ex ipsa earundem vocalium complosione magnam fieri vocalitati accessionem asserit. *Pierius.*

607 *Genua amplexus*] Physici dicunt esse consecratas numinibus singulas corporis partes: ut aurem Memoriæ. Hinc est, 'Cynthius aurem Vellit; et admonuit.' Frontem, Genio. Unde 'venerantes deum, tangimus frontem.' Dextram, Fidei. Unde paulo post, 'atque animum præsenti pignore firmat.' Genua, Misericordiæ: unde *hæc tangunt rogantes.* Sane, sicut frequenter dictum est, etiam hic ostenditur subtiliter Anchisem et Ænean, tam Pontificatus, quam Flaminii Iuris et peritos, et præsules fuisse. Jure autem Pontificali, si quis Flamini pedes, vel genua fuisset amplexus, verberari non licebat: hoc eo præcipiebatur, ne esset ullum præpedimentum religionis, quominus secundis numinibus inserviretur; aut esset importunitas in profanis locis aliquantisper morandi. Quod hic diligenter exsequi videtur de Achæmenide, qui post preces habitas genua amplexus, genibus volutans hærebat: in quo more, vel præpedimenti * verbum procul dubio est, tum quod et ipse genibus volutabat, vel quod genua amplexus etiam religione habebatur, quo in loco satis non fuit nulla verbera adhibita, nisi etiam fides data esset, qua securitas confirmaretur veniæ concessæ illis versibus: 'Ipse pater dextram Anchises haud multa moratus, Dat juveni, atque animum præsenti pignore firmat.' Neque enim oportebat tardius immorari profanis cognitionibus, cum precatio cælestium deorum interposita, daret curam observandæ religionis: dixerat enim, 'Per sidera testor, Per superos atque hoc cæli spirabile numen,' eaque propter, addidit, 'Haud multa moratus,' ut celeritas concessionis piaculum nullum posset admittere. Ipsum Achæmenidem hinc possumus æstimare, magis verbera timuisse, quam mortem, propter confessionem: ut diceret, 'Spargite me in fluctus vastoque immergite ponto. Si pereo, manibus hominum periisse juvabit.' Denique post hæc addidit, 'Ille hæc deposita tandem formidine fatur.' *Servius.*

Genua amplexus] Singulas corporis partes singulis Numinibus consecratas putabant. Videatur Plinius XI.

46. et Alexander II. 19. *Taubmann.*

Et genua amplexus] Ad preces adhibet obsequium corporis. *Donatus.*

Volutans] Ut eorum imperitia retundatur, qui *volutus* hic legi volunt: 'In passivis (ait Fl. Sosipater) participia præsentis temporis non sunt. Abutuntur autem veteres activo pro passivo, ut apud Virgilium, *Genibusque volutans.* Nam si activa significatione acciperetur, *se* deesset, ut diceret, *Volutans se.*' Pierius.

608 *Qui sit, fari*] Per omnia subaudi, *hortamur. Qui sit* autem, hoc est: quis Græcorum sit, id est, cujus filius sit, ut etiam respondet. Nam jam se dixerat Græcum. *Servius.*

Fari] *Fari* et *fateri* differunt: nam *fari* est simpliciter aliquid referre: *fateri* autem est, ex necessitate, quæ secreto contingunt, publicare. *Donatus.*

Qui sit, fari] In antiquo codice Longobardico, *quis sit* legitur. Quam lectionem agnoscit Servius, tametsi veteres Grammatici eo modo *qui* etiam poni scriptorum veterum aliquot exemplis tradunt. *Pierius.*

609 *Agitet fortuna, fateri*] Hortamur fateri, quæ eum fortuna vexet: ut, 'Agitataque numina Trojæ.' *Servius.*

610 *Haud multa moratus*] Nimiæ benignitatis est, non exspectare plurimas preces. *Idem.*

Dextram] Quam Justinus XI. 15. *pignus fidei* nominat: ad quem locum consule Berneggerum. *Emmeness.*

611 *Præsenti pignore firmat*] Quod ad hoc tempus poterat dari, id est, manuum conjunctione, qua firmabantur amicitiæ: ut, 'Cur dextræ jungere dextram Non datur?' Et, 'Jungimus hospitio dextras.' *Servius.*

613 *Sum patria ex Ithaca*] Circumstantias omnes exsequitur: loci, personæ, temporum: et licet rhetorice agat hic Achæmenides, quæ dicit, ut tollatur, pauca sunt, neque enim quicquam illi nocet, nisi quod Græcus. Cætera, quæ dicit, ut fugiant, tantum narrationem rei gestæ habent. Plane cum aucta, ut sit major causa misericordiæ: nisi forte hoc etiam putamus ad recipiendum valere, quod aliquod beneficium prædicendo de Cyclope significat dari; nam infra ait, 'Recepto Supplice sic merito.' *Idem.*

Infelicis Ulixi] Quoniam apud hostes loquitur, quærit favorem ejus vituperatione, quem scit odio esse Trojanis. *Idem.*

Ulyssis] In antiquis plerisque codicibus, *Ulyssi* absque *s* legitur. Probus locum hunc citans, Antiquæ, ait, est ratio declinationis dativo uti pro genitivo, *Ulyssi* pro *Ulyssis*, *Achilli* pro *Achillis.* Qua forma Oratores etiam usi sint. Sallustius, 'Ad bellum Persi Macedonicum,' pro *Persis.* Ubi ea forma uti nulla coëgit homœoteleutos, sed antiquæ declinationis ratio. Ita et M. Tullius, 'Filius Verri,' pro *Verris.* Refert præterea Sosipater Carisius observatum a Plinio dubii sermonis l. VI. *Herculi* pro *Herculis*, ut *Ulyxi* pro *Ulyxis* olim dici cœptum. *Pierius.*

614 *Nomen Achemenides*] In veteribus fere omnibus exemplaribus, legere est, *nomen*, quod scilicet quæritis, *Achemenides: et* sicubi *nomine* scriptum est, id in his exemplaribus, quæ versamus, subditicium est, priore abrasa lectione. *Idem.*

Adamasto] In Mediceo, in Porcio, et aliis antiquis plerisque codicibus. *Adamasto* scriptum est: quod *invictum*, vel *indomitum* significat: et ita proprium id viri nomen habetur etiam in codice Donatiano. Alii *Adamasco* legunt. *Idem.*

615 *Paupere*] Nam, ut etiam de Sinone diximus, apud majores hæc fuerat causa militiæ; et bene utitur statu veniali, per excusationem paupertatis; ut conciliet hostium animos, quasi necessitate adversus eos dimicaverit. *Servius.*

Fortuna] Pristina, paupertatis sci-

licet, et perseverat, ut invitus fecisse videatur. *Idem.*

616 *Trepidi*] Festini. *Idem.*

617 *Inmemores socii*] *Immemores*, dum trepidi: ut per timorem, non per odium relictus fuisse videatur. Nam et causam subjungit timoris, Cyclopis descriptione. Ergo *immemores*, timentes. *Idem.*

618 *Domus sanie*] Deest *horrida*. Idem.

Domus sanie dapibusque cruentis, Intus opaca, ingens] Ad hunc versum vide Gell. v. 8. *Emmeness.*

619 *Altaque pulsat Sidera*] Similis superior hyperbole, 'et sidera verberat unda. De Cyclopis magnitudine sic Homer. Odyss. l. IX. Ἐῴκει ῥίῳ ὑλήεντι ὑψηλῶν ὀρέων: *Similis erat cacumini sylvoso excelsorum montium.* Lege Junium cent. II. adag. ubi magna copia similis ὑπερβολῆς. Ego non pauca in Eclogis duplici in loco. Galenus de usu partium III. 14. Cyclopi etiam dat ingentem inusitatamque magnitudinem: πολλαπλασίῳ τὸ μέγεθος ὄντι τῷ Κύκλωπι. *Cerda.*

621 *Nec visu facilis*] Cujus possit etiam aspectus inferre formidinem. *Servius.*

Nec dictu affabilis] Sermone non explicabilis: bene rem exaggeravit post descriptionem. *Idem.*

Affabilis] In antiquis aliquot codicibus, *adfabilis* legitur: quanquam codices etiam nonnulli manu scripti *effabilis* legunt. Sed enim Macrobius libentius legit *adfabilis*, ut in Mediceo est: sumptumque ait ex Attio in Philoctete, ubi est, 'Quem neque tueri contra, neque adfari queas.' Alterum vero illud Servius agnoscit: exponitque *sermone non explicabilis*, quod æque placet. *Pierius.*

Affabilis] Servius, H. Steph. et alii, leg. *effabilis*, id est, sermone non explicabilis: sed alterum videtur rectius etiam Fabricio: nam et faciem Cyclopi tyrannicam, et morum vastitatem tribuit talem, ut nemo illum posset et sine consternatione intueri, et absque periculo alloqui. Sophocl. in Tyr. ὃς δεινὸν οὐδ' ἀκουστὸν, οὐδ' ἐπόψιμον: *Nec dictu affabilis*, id est, ἀπρόσρητος. *Taubmann.*

622 *Visceribus*] *Viscera* proprie carnes sunt. *Servius.*

Sanguine atro] Hoc est, sanie. *Id.*

623 *Vidi egomet, duo*] Homerus quatuor dicit: ergo aut dissentit ab eo, ut etiam in temporibus. Nam ante ad Siciliam Æneas, quam Ulyxes venisse dicitur. Aut certe hoc dicit, duo vidisse: quot autem occiderit, ignorare, per timorem. Alii duo simul dicunt, non enim duo sola addidit. *Idem.*

Vidi egomet, duo] Homerus Ὀδ. I. sex enumerat, quos Cyclops devoraverit, nam binos tribus vicibus ponit absumptos. Sed enim vel Achæmenides, ob trepidationem et festinantiam, non potest hic historiam omnem enarrare; satisque putat, si memoret Cyclopa esse adeo efferum et immanem, ut una vice duo humana corpora possit absumere: vel *duo* pro *bina* positum, ut alibi vice versa, 'bina crispans hastilia,' pro *duo:* quæ licentia late concessa est a Poëtis. *Pierius.*

Vidi egomet] Ἔμφασιν hanc notat Scaliger, Poët. IV. 34. Atque idem totum hunc locum accurate cum Homerico Odyss. IX. contendit, v. 3. *Taubmann.*

624 *Prensa manu*] Peccare eos ait Terentius Scaurus, qui *prehensus* cum adspiratione scribunt, quum eam prima persona non habeat. Quum vero ex hujus sententia *preensus* per duo *ee*, scribi debeat; ut ibi, 'Dextraque preensum;' hoc loco vel Synizesin esse dicemus: vel, quod magis placet, *prensa* per crasin legemus, ut habetur in codicibus antiquis. Quid vero super hoc sentiat Velius Longus, alibi diximus. *Pierius.*

Resupinus] Magnitudo virtutis ostenditur. Quod una manu, quod

frangeret, et velut exprimeret elidentem non in terram, sed ad saxum sublimitus quatientem. *Servius.*

625 *Exspersa*] Hæc fuit vera lectio, id est, madefacta. Nam si *aspersa* dixeris, id est, inrorata, Tapinosis et Hyperbole junguntur. *Idem.*

Exspersa] Servius *exspersa* veram esse lectionem asseverat. In antiquis tamen codicibus quotquot habui, *aspersa*, et *adspersa* legi: sententia, et elocutio sumpta ex M. Tullio in Philipp. 'Vino pavimenta natarent.' *Pierius.*

626 *Fluentia tabo*] Pro *fluenti tabo.* Servius.

627 *Manderet*] Unde et Euripidi ὠμοβρωστορειβάτης Cyclops dicitur. Est autem hic versus arte singulari laboratus. *Taubmann.*

Trepidi] Melius *tepidi*, quasi adhuc vivi, quam *trepidi*, id est, trementes: ne sit iteratio. *Servius.*

628 *Ulixes*] A solo nomine emphasim fecit. Unde est quod sequitur, 'oblitusve sui est.' Aliquanti tamen juxta veteres *oblitus*, id est, negligens, dictum tradunt. Et est laus quod et in adversis constans: vel quem nemo impune læsisset: vel qui dolo etiam fortiores sæpe vicisset. *Idem.*

629 *Oblitusve sui*] Omnes nos vehementer turbati sumus: solus Ulysses natura callidus et usu et ingenio instructus, tantæ crudelitatis visu deterritus non est: nec est *oblitus sui*, id est, non perdit suam industriam. *Donatus.*

Ithacus] Ithacensis. *Servius.*

630 *Nam simul expletus*] Omnia signa ponit belluæ occasionem ad cædem præbentis. Dederat autem consilium Ulysses, ut unicum illi oculum excæcarent: sed hoc periculosum fuit, quamvis dormiret sepultus: ergo precati sunt numina. Et quoniam non idem periculum erat omnibus, varias corporis partes tenentibus, eas inter se sortiti sunt. *Donatus.*

Sepultus] Stratus jacens. *Servius.*

631 *Jacuitque per antrum*] Hoc verbum de Varrone mutuatus est, qui ait, 'In lecto temulentos jacere, sobrios cubare consuescere.' *Idem.*

632 *Immensus*] Etiam *immensus* ad Polyphemi magnitudinem pertinet: quasi in tanto antro jacuerit. *Idem.*

Immensus] Servius quidem *immensum*, quippe *antrum* agnoscit. Ad quam lectionem respexisse etiam Quintilianus videtur, ubi ait de Virg. 'Cum Cyclopa jacuisse dicit per antrum, prodigiosum illud corpus spatio loci mensus est.' In veteribus aliquot codicibus *inmensus* legitur: ut Homericum illud exprimatur, ἔνθα δ' ἀνὴρ ἐνίαυε πελώριος. Quodque tantus erat, ut nemoroso cuipiam promontorio altorum montium similis videretur. Sunt etiam codices manu scripti, ubi legas *inmensam saniem*, quod minime placet: etsi Homerus eructationem illius vespertinæ crapulæ late describit. *Pierius.*

Immensus] Corpus prodigiosum spacio loci mensus est: quasi in toto antro jacuerit. Quæ figura ἔμφασις est Fabio VIII. 8. Lucillius Poëtarum vanitatem irridens, hunc Polyphemum ducentorum pedum fuisse ait. Vide P. Crinit. XVII. 8. *Taubmann.*

Eructans] Cicero, 'Eructant sermonibus suis cædem bonorum.' *Serv.*

Frusta] Cicero in Philippicis, 'Frustis esculentis vinum redolentibus.' *Idem.*

634 *Sortitique vices*] Vel partes membrorum, vel qui quo loco staret. *Idem.*

Undique] Pro *indiviso.* Idem.

Circum Fundimur] Secundum Homerum, qui dicit alios eum tenuisse, alios obcæcasse oculum. *Idem.*

635 *Terebramus*] Ti. Donatus *tenebramus* legit: hoc est, occæcamus. Cujus hæc sunt verba: 'Quod ait *acuto telo tenebramus*, celeritatem facti voluit demonstrare. In hoc enim consilium consistebat effectus, ne mora facientum, et dolor vulneris quamvis graviter dormientem excita-

ret. Hoc loco nonnulli *terebramus* tradunt: sed quum terebratio habeat moram, quæ fuit inimica facientibus, melius est, ut telo acuto, uno ictu videatur esse cæcatus.' Sed enim pace tam docti viri, quum locus sit ex Homero sumptus, apud quem lata est de terebratione descriptio, vero similius est Virgilium scriptum reliquisse *terebramus*. Versus Homeri sunt, *ἐγὼ δ' ἐφύπερθεν ἀερθεὶς Δίνεον· ὡς δ' ὅτε τις τρυπῷ δόρυ νήϊον ἀνὴρ Τρυπάνῳ, οἱ δέ τ' ἔνερθεν ὑποσσείουσιν ἱμάντι Ἁψάμενοι ἑκάτερθε*. In quibus non tantum terebratum ait lumen conto acuto, ustulatoque ex igne, statim in oculum adacto, Ulysse superne calcante, loro inferne advoluto, cujus capita socii alternantes utrinque traherent, quod sine longa mora fieri non potuit; verum etiam artificis, qui navale aliquod lignum terebra perforet, similitudine utitur. Legendum itaque *terebramus* ex Homero. Quod vero in inferiori versu Servius Donatum reprehendit, quod *latebat*, late patebat, exposuerit: aut quia capillis tegebatur, aut latebat corporis reliqui comparatione: si verba Donati consideremus, nil adeo reprehensioni obnoxium inveniemus: immo longe diversam Donati sententiam ab ea, quam ei Servius adscribit. Quærit siquidem Donatus, qua ratione oculus, qui tantæ esset amplitudinis et vastitatis, ut Lunæ, Solisve orbi posset æquari, latere potuerit? Considerataque Cyclopis deformitate, rugas comminiscitur, et ingentem capillorum silvam. Nam intonsum caput ipse Polyphemus apud Theocr. et Ovid. jactat. Sed melius fuerit ipsa Donati verba subjicere. Quod autem ait, *sub fronte latebat:* quod ingens fuisse dicebatur usque adeo, ut orbi Lunæ, vel Solis æquari potuisset, faciebant rugæ torvæ frontis, et ingentes capitis comæ. Quid vero si dixerimus Virgilium et ad oculi situm, et etymologiam respexisse, quam eo verbo exprimere voluerit? quum Varro dicat *oculos* ideo dictos, quod *sub fronte occulantur*. Pierius.

Acuto] Fuste obusto. Nam secundum istum sensum multi *terebramus* legunt: alii *tenebramus*. *Telo* autem *acuto* potest et simpliciter accipi. *Servius.*

636 *Solum sub fr. la.*] Pro *in fronte latebat*. Multi Polyphemum dicunt unum habuisse oculum, alii duos, alii tres: sed totum fabulosum est. Nam hic vir prudentissimus fuit: et ob hoc oculum in capite habuisse dicitur: id est, juxta cerebrum, quia prudentia plus videbat. Verum Ulyxes eum prudentia superavit: ob quod eum cœcasse fingitur. *Idem.*

Latebat] Dormienti scilicet. Nam male sentit Donatus dicens, *late patebat*, contra metrum. Item dicit, capillis tegebatur: aut latebat corporis comparatione. Alii *latebat*, subjectum erat fronti, et intra frontem recesserat tradunt. Absolutus tamen est prior sensus. *Idem.*

Torva solum sub fronte latebat] Vel sequemur Servii sententiam: vel oculum latuisse accipiemus, ut physiognomones oculos fronti infossos, immersosque, et abditos, maleficos noxiosque suspicantur: quæ commentatio possit fortasse Polyphemo convenire, qui immanitate, et feritate a Poëta infamatur. *Germanus.*

637 *Argolici clypei aut Phœbeæ lampadis instar*] Unum magnitudinis est, quia Græcorum clipei rotundi, ut Cato Originum libro ait: aliud splendoris. *Phœbea* autem derivatio est vel a Luna, vel a Sole. *Servius.*

Argolici clypei] De magnis et rotundis clipeis Argivorum accipiendum, qui totum corpus tegebant: unde *ἀσπίδος ἀμφιβρότης* ab Hom. Il. II. dicitur. Et exanimes in clipeo, propter magnitudinem, veluti feretro, ex acie referebantur. Videatur Turnebus XI. 27. et XXIV. 10. *Taubm.*

Phœbeæ lampadis instar] *Phœbeæ*, φοιβείης: ut, 'Phœbeia virgo:' et, Phœbeius oscen,' est φοιβήΐος: ut notat Scalig. ad Manilium. *Idem*.

639 *Sed fugite*] Occurrebat: Si cœcus est, cur timetur? Subjungitur non unum esse, sed plures: et bene suam gratiam facit, admonendo, quod illos ultro facere, necesse erat: repetitio autem *fugite* necessaria, ut alibi: 'Heu fuge crudeles terras, fuge litus avarum.' *Servius*.

O miseri] Aut blandientis particula est, ut in Terentio, 'O misera.' Aut re vera *miseri*: qui delati sunt ad Cyclopas. *Idem*.

640 *Rumpite*] Ut festinantes, non solvite, sed rumpite: ut, 'Festinate fugam, tortosque incidite funes.' *Id*.

Funem Rumpite] Palum illum, cui navis illigata, *Prymnesium* dici, et *tonsillam*, Festus notavit. Ipsam illigationem dixere *supationem*. Est enim *supo* navem prymnesio illigare. Attius Phœniss. apud Non. 'Abtorque proram, ac supa tortas copulas.' Contrarium erit *dissipo*, nam hoc verbum a *sipo* ortum, ut facile apparet ex fragmentis Festi. Itaque proprie *dissipo* de nave dicitur, et inde vox ad alia traducitur. Ut enim *ligo* et *solvo* opponuntur in re nautica, ita *supo et dissipo*. Habent affinitatem cum supo *suppara*, vela nautica. *Cerda*.

641 *Qualis quantusque*] Unum morum est, aliud corporis. *Servius*.

Nam qualis quantusque] Unum morum est, alterum corporis. Tibullus III. 6. 'Quales his pœnas, qualis quantusque minetur.' Quod Græci feliciter uno verbo ἡλίκος dicunt, hoc Latini sermonis egestas dicit, *qualis quantusque*, duobus verbis. *Scalig*.

Polyphemus] Fabulam Polyphemi enarrat accurate Hyginus fabul. 125. Ovid. Metam. XIV. Theocr. Idyll. XI. pluresque alii. *Emmeness*.

643 *Centum alii*] Id est, tales et tanti. *Servius*.

Centum alii] Ἀνανταπόδοτον: tales tantique centum alii passim habitant, &c. *Taubmann*.

Curva hæc habitant ad litora vulgo] Ne tantum in montibus esse putarentur. *Vulgo*: passim. *Servius*.

644 *Infandi Cyclopes*] Ineffabiles, ut supra, 'Nec visu facilis, nec dictu adfabilis ulli.' *Idem*.

645 *Tertia jam lunæ*] Bene in desertis locis ex Lunæ ratione colligit tempora. *Idem*.

Se complent] Ideo autem, quia suum non habet lumen, sed accipit a Sole. Et bene auxit misericordiam a tempore. *Idem*.

Tertia jam lunæ se cornua complent] Sic et Eurip. in Alcest. σελήνας δώδεκα ἐκπληρουμένας· eadem redditione Prop. 'Septima jam plenæ deducitur orbita lunæ, Cum de me, et de te compita nulla tacent.' *Germanus*.

646 *Vitam in silvis*] Misericordia captatur a loco. *Servius*.

Deserta ferarum] Propter feras deserta. *Idem*.

647 *Lustra*] Cubilia. Unde etiam lupanaria *lustra* dicimus: ubi habitant lupæ, id est, meretrices: dictæ ab obscœnitatis et odoris similitudine. Cicero, 'Vino lustrisque confectus.' *Idem*.

Traho] Imitatur et hoc loco Maronem nostrum Phædrus fab. III. 8. 'in silvis asperam vitam trahens.' Pathos misericordiæ a loco sumptum, ut observat Macrob. Saturn. IV. 3. *Emmeness*.

648 *Sonitumque pedum*] Ordo figuratus, cum traho, cum prospicio. *Servius*.

Tremisco] Antiqua exemplaria pleraque *tremesco* per *e* in pene ultima scribere, quaque id ratione, dictum alibi. *Pierius*.

649 *Baccas*] Generale est, id est, fructus arborum agrestium. *Servius*.

Lapidosa corna] *Lapidosa*, dura; an quod in saxis nascantur? Ipsa arbos *cornus* dicitur: pomum vero *cornum*; inde *corna*: ut *templum*, *templa*. Idem.

Victum infelicem, baccas, &c.] Ita D. Joannem victitasse ἄκροις δρυῶν Nicephorus est auctor, ut Diogenem Ælianus ἄκροις φύλλων. Et Nicephoro assentitur Pantaleon Diaconus, his verbis a Cujacio doctiss. nostra ætate jurisconsulto suis Paratitlis ascriptis: ὁ τοῖς τῶν μελισσῶν κατὰ τὴν ἔρημον πόνοις, καὶ τοῖς τῶν βοτανῶν συντρεφόμενος ἐκ βρέφους ἀκρίσμασι: ἀκρόδρυα autem, quamvis proprie appellentur, quæ in ambitu lignosum putamen habent, quod genus appellatione *nucum* apud Latinos continetur, tamen arborum *baccas*, omnesque arboreos fructus significant, ut *glandis* appellatio apud Jurisconsultos omnem fructum complectitur, et apud Græcos βάλανος. *Germanus.*

Victum] Recte *infelicem*: Donatus Ter. A. I. 1. 4. 'lana ac tela victum quæritans' distinguit inter *cibum* et *victum*: 'cibus enim est,' inquit, 'qui etiam delicatis præbetur: victus in parvis aridisque alimoniis est constitutus.' *Emmeness.*

653 *Addixi*] Signato verbo exprimit desperationem. *Servius.*

Addixi] Hoc consilio ad vos veni, melius esse manibus hominum perire, quam Cyclopum. *Donatus.*

Addixi] Signato verbo desperationem exprimit, ut inquit Servius: nimirum ad vocabulum juris, et unum ex tribus prætoris, alludens, quod rem licitatione adjudicare sonat, ἀποκηρύττειν, καταδικάζειν· a qua forensi significatione translatitie etiam de aliis dicitur, ut in disciplina augurandi aves dicuntur *addicere*, quando firmant et ratum augurium faciunt. Livius: 'Fabio auspicanti aves semel atque iterum non addixere:' et 'addicere opus aliquod,' hoc est, redemptori locare faciendum: et 'addicta sententia,' apud Cicer. vendita; unde et *addicte* adverbium, et *addictio*, ἀποκήρυξις. *Germanus.*

Addixi] Auctionis vocabulum, cujus usus est, quando majus pretium offerenti res vendita emptoris fit. Vide Budæum tit. *de in diem addictione.* Suet. Calig. cap. 38. 'nec licendi finem factum, quoad tredecim gladiatores HS. nonagies ignoranti addicerentur.' Alludit Cic. pro Milone c. 32. 'incidebantur jam domi leges, quæ nos nostris servis addicerent.' *Emmeness.*

654 *Vos animam hanc potius*] Oblique loquitur, ut supra: reprehensio enim crudelitatis est, qui rogat salutem, si ipse condemnat. *Servius.*

655 *Vix ea fatus erat*] Ad probationis gratiam pertinet, quod ea quæ Achæmenides adfirmaverat, statim adprobavere Trojani. *Idem.*

656 *Mole*] Molitione, agitatione. *Idem.*

657 *Litora nota petentem*] *Nota* ante oculorum amissionem potest accipi. Sic Statius in nono, 'Sequitur tamen improbus hostem, Qua meminit.' *Idem.*

Nota] Exponendum fuit, quomodo cæcus venire potuerit? quia noverat, antequam obcæcaretur. *Donatus.*

658 *Monstrum horrendum, &c.*] Lucian. sic describit: ἄγριος, λάσιος, καὶ τὸ πάντων ἀμορφότατον, μονόφθαλμος: *agrestis, hispidus, quodque est omnium deformissimum, monoculus.* Ab Philostrato in Iconibus ἀγριώτατος dicitur, et ὄρειός τε, καὶ δεινὸς, et λάσιος πάντα. Quibus signantur rusticitas, diritas, hirsuties. Ovid. 'nempe ille immitis, et ipsis Horrendus silvis, et visus ab hospite nullo Impune, et magni cum Diis contemptor Olympi.' Apparet hæc deformitas ex versibus his ejusdem vatis: 'Jam rigidos pectis rastris, Polypheme, capillos; Jam libet hirsutam tibi falce recidere barbam.' Homerica, ut quæ in promptu, et jam partim a me adducta, prætermitto. Frigent omnia præ Virgilio. *Cerda.*

Monstrum horrendum, &c.] Carmen plenum ac sonorum. Hanc antem orationem ἀσύνδετον, i. e. *inconjunctam*,

ad amplificationem parari, docet Scalig. IV. 28. Vide et N. Æn. IV. 594. *Taubmann.*

Informe] Ultra formam. *Servius.*

Ingens] Potest et superioribus et sequentibus jungi; ut sit *ingens lumen.* Idem.

Cui lumen ademptum] Ad hunc versum vide Robert. Tit. controv. VII. 8. De Polyphemo dial. Lucian. lege. *Emmeness.*

659 *Trunca manum pinus regit*] Cujus cœcitatem manu pinus regit. *Servius.*

Trunca manum pinus] Tota arbor erat pro baculo. *Donatus.*

Trunca manum] In Mediceo, et codicibus aliquot aliis antiquis, *manu* septimo casu legitur. Et ubi *manum* est quarto casu, in codicibus manu scriptis, fere passim ultimam contactam observes. Esset vero sententiæ ordo: *Pinus trunca manu*, vel *gestata manu, regit ademptum lumen, et vestigia firmat.* *Manum* tamen agnoscit Fab. Quintilianus, ubi de amplificatione ita dicit: 'Nam quod illud corpus mente concipiam, cujus trunca manum pinus regit.' *Pierius.*

Manum pinus regit] Pinus ramis truncata, qua cæcus manum et pedes regit, corporis vastitatem indicat. Vide Quintil. VIII. 4. *Taubmann.*

660 *Ea sola voluptas*] Voluptatem ex animalibus habuit, cum videbat: cæcus autem, solamen capiebat. *Donatus.*

661 *Solamenque mali*] Solatium. hinc Quintilianus dixit, 'Magnum solatium cœcitatis est, habere rem videntis.' *Servius.*

Solamenque mali] In non nullis est versus integer *Solamenque mali de collo fistula pendet.* Sunt, qui carmen hoc, ut nothum, expungant. Id tamen in plerisque codicibus antiquis habetur: præterquam in uno, ubi versus hac Pentimemeri clauditur, *solamenque mali.* Quam lectionem Ti. Donatus agnoscit, nulla de fistula mentione facta. Cujus verba, quia in vulgatis codicibus corrupta sunt, ex integro exemplari adscribere non pigeat: '*Lanigeræ comitantur oves, ea sola voluptas, Solamenque mali.* Voluptatem ex animalibus habuit, quum videret, cæcatus vero pecorum suorum commodo orbitatem proprii luminis solabatur.' Quæ vero Quintiliani verba Servius citat, de cæcitatis solatio, sumpta sunt ex declamatione de *pariete cruentato:* ne alio quis ea quæsitum eat. *Pierius.*

662 *Postquam altos tetigit fluctus, et ad æquora venit*] Hyperbaton in sensu: ut, 'Progressi subeunt luco, fluviumque relinquunt.' Aut Hysteroproteron: primum enim debuerat dicere, *venit ad æquora*, deinde, *tetigit fluctus.* Servius.

Postquam altos tetigit fluctus] Habet locus hic similitudinem cum altero l. X. 'quam magnus Orion Cum pedes incedit medii per maxima Nerei Stagna viam scindens, humero supereminet undas.' Sed et Polyphemum per undas maris peditem incedentem Eurip. infert, sic enim Cyclops ipse apud illum: Δι' ἀμφιτρίτης τῆσδε προσβαίνων ποδί: *Per mare hoc ascendens pede.* Cerda.

663 *Luminis effossi*] Sic Terent. E. IV. 6. 2. 'oculi effodiuntur.' Just. VII. 6. 'Sagitta jacta dextrum oculum regis effodit.' *Emmeness.*

Fluidum] Propter ὁμοιοτέλευτον, *fluentem* noluit dicere. Quod autem dicunt physici de effosso oculo sanguinem nunquam fluere, verum quidem est: sed supra non effossum hujus oculum, sed terebratum legimus. Unde enim constat necdum fuisse curatum. *Servius.*

Fluidum] In antiquis codicibus *fluvidum* fere passim scribitur geminato *vv:* quod Grammatici non admittunt, nisi prima producta syllaba, quum tamen *fluvius* eodem modo enuntietur, corripiat tamen primam. *Pierius.*

Lavit cruorem] Adhuc enim inflicta

cæcitas nova putabatur, cum adhuc funderet sanguinem. *Donatus.*

Inde] Aut de fluctibus, aut de spatio oculi. *Servius.*

664 *Gemitu*] Cum gemitu. *Idem.*

Graditurque per æquor] Immensæ proceritatis expressio, gradiebatur in medio mari, ut in terra: neque profundi maris latus ejus unda tangebat. *Donatus.*

665 *Iam medium*] Altum quam litus, vel plus quam litus, id est, unde altum incipit; vel sic altum, ut medium putares. Nam et in quinto sic dixit, 'Interea medium Æneas jam classe tenebat, Certus iter:' cum adhuc mœnia respiceret. *Servius.*

Medium] Ut hic vox ista ad signandam profunditatem, ita Propertius eleg. I. 9. 'Quid si non esset facilis tibi copia? nunc tu Insanus medio flumine quæris aquam.' Est vero gigantis magnitudo notata verbo, 'Necdum fluctus latera ardua tinxit.' Cui sententiæ par omnino illa Nonni Dionys. l. II. Φαίνετο γυμνωθεῖσα δι' ὕδατος ἄβροχος ὀσφύς: *Apparebant nudi ab aqua non madefacti lumbi.* Et rursum de gigante Typhone: Βένθεϊ ταρσὰ πέπηκτο, καὶ ἠέρι μίγνυτο γαστήρ: *In profundo maris plantam figebat, et venter aëri miscebatur.* Cerda.

Fluctu] Legitur et *fluctus.* Serv.

Necdum fluctus latera ardua tinxit] Vetera aliquot exemplaria *strinxit* habent, quod minime placet, tam propter asperitatem, quam etiam ob improprietatem. Quod vero Servius et *fluctu* et *fluctus* legi docet: in antiquis iis codicibus, quos habui, *fluctus* habetur indicativo casu: et in Donatiana paraphrasi eadem agnoscitur lectio. Neque ad ejus latera profundi maris unda pervenerat. In Porcio etiam *fluctus* prius scriptum fuit, sed nunc *s* littera abrasa vix discerni potest. *Pierius.*

666 *Trepidi*] Festini: ut, 'Ne trepidate meas, Teucri, defendere naves.' Item, 'Accepit trepidos, ac Nisum dicere jussit.' *Servius.*

Celerare] Infinitivum, pro præsentiativo. *Idem.*

Recepto] Aut in societatem accepto, aut de periculo liberato: ut, 'Frugesque receptas,' et 'Medioque ex hoste recepi.' *Idem.*

667 *Sic merito*] Quia omnia quæ probaverant dicta, ac si diceret, Non fallacem, ut Sinonem. Sane quibusdam videtur incongruum Achæmenidis nusquam alibi factam mentionem, cum eum hic et salutem merito impetrasse, et ut reciperetur a fugientibus, dicat. *Idem.*

Taciti] Cessante remorum strepitu, et cantilena nautarum: sine qua remi operari non possunt. *Donatus.*

668 *Verrimus*] In Mediceo, in Porcio, et antiquis aliquot aliis codicibus *vertimus* legere est, quod agnoscit Ti. Donatus. *Pierius.*

669 *Sensit*] Quod non videbat, auribus percepit. Nam quamvis silentium adhiberetur, non potuit penitus vacua strepitu esse navigatio. *Don.*

Ad sonitum vocis] Remorum sonitum, *vocem* dixit. *Vox* enim est omne quod sonat: sic alibi, 'Fractasque ad litora voces.' Nam de hominibus non dixit: quia supra est, 'Tacitique incidere funem.' *Servius.*

Vestigia torsit] Bene uno sermone ostendit eum revertentem jam audisse sonum remigii. *Idem.*

670 *Dextram affectare*] Dextram intendere, et injicere scilicet, sic ut possit navem tenere. Terentius, 'Ad dominam qui adfectant viam,' id est, intendunt. Nam si *dextra* legeris, ut sit *dextra contingere,* caret exemplo. *Adfectare* autem quidam dicunt, hoc esse pronum animum habere ad faciendum quid occupandumque: alii *adfectare,* si *dextra* legas, pro *adfectandi* accipiunt, ut sit verbi infinitivi modo pro participio. *Servius.*

Dextram affectare] Id est, intendere, et anxia quadam aviditate manum navibus injicere. Ter. Phorm.

[illegible]

Tubero.

Verum [illegible]

tur primus [illegible]

[illegible]

67 Nec [illegible] est. Pelo [illegible] dicitur pelo [illegible] a pelo, et [illegible] compositionem [illegible] plurimis [illegible] hic autem ut [illegible] quod in simplici [illegible] compositionem [illegible]

Petiri] [illegible] esse archaismum [illegible] fortis et forte. [illegible] ad Ter. And. [illegible]

Ionios] Mare [illegible] quo illud [illegible] chyl. in Prom. [illegible] sic loquitur ad Ionem [illegible] μέλλοντα [illegible] Ἰόνιος κεκλήσεται [illegible] πᾶσιν [illegible] cursus maritimus [illegible] vocabitur Ionius. In [illegible] itineris omnibus [illegible]

[illegible]

Græcis *Parnassium* etiam fuisse *magnum*: ut ἄνθρακες παρνάσσιοι, id est, *carbones magni*: a montibus enim vocabula magnitudinis eos deduxisse. Docet autem Turnebus XXIV. 10. contra Poëtas, Cyclopes eam Siciliæ partem, ubi Ætna, non incoluisse: sed continentis habitatores fuisse. Vide Notas ad illud Æn. I. 'vos et Cyclopea saxa Accestis.' *Taubmann.*

Ætnæos fratres] Mela illustrat hunc locum II. 5. 'Ætna quæ Cyclopas olim tulit.' Strabo l. I. περὶ τὴν Αἴτνην Κυκλῶπας δυναστεύσας. Plura Cluver. antiq. Sicil. I. 2. *Emmeness.*

Cœlo] Pro *in cœlum*. Servius.

679 *Concilium*] Id est, conventus, congregatio. Horat. od. IV. 5. 'patrum Sancto concilio;' vide illic Lambinum. *Emmeness.*

680 *Coniferæ*] Conum substinentes, et *Conus* dicitur fructus cupressi, et ipsa κωνοειδὴς est. Nam a rotunditate in acumen levatur. *Servius.*

Cyparissi] Cyparissus Telephi filius fuit, amatus ab Apolline: vel, ut alii, a Sylvano: qui cum lassatus æstu sub quadam arbore somnum caperet, subito strepitu excitatus, cervum, quem in delitiis habebat, feram credens, per ignorantiam, misso telo occidisset, et fletu nimio et abstinentia cibi ac potionis tabesceret, a misericordia deorum in arborem cupressum conversus est, aptam et consecratam lachrymis et luctibus. Alii hunc Cyparissum Cretensem puerum pulcherrimum et castissimum fuisse, quem quidam ab Apolline, nonnulli a Zephyro amatum volunt; qui cum castitatem suam incorruptam tenere cuperet, relicta Creta ad Orontem fluvium, et montem Casium, dicitur pervenisse: atque ibi in Cypressum arborem commutatus, quæ arbor ideo mortuis consecratur, quod cæsa semel nescit renasci. *Idem.*

Coniferæ cyparissi] Ideo Ovid. Metam. X. 106. 'metas imitata cypressus.' *Emmeness.*

681 *Constiterunt*] Metri causa pro *consistunt*. Servius.

Constiterunt] In antiquis plerisque codicibus *constiterunt* legitur: ut *steterunt*, *tulerunt* pene ultima brevi sæpe reperiuntur. Non tamen improbo *constiterant* exacta specie. *Pierius.*

Silva alta Jovis, lucusve Dianæ] *Jovis*, propter quercum: *Dianæ*, propter cupressum: ipsa enim est etiam Proserpina. Ergo cupressi quasi infernæ, vel quia succisæ non renascuntur; vel quia apud Atticos funestæ domus hujus fronde velantur. *Alta* autem quod manet vertice celso; et *lucus*, qui propter religionem intactis arboribus et magis crescit, et diu permanet. *Servius.*

683 *Excutere*] Num expedire? *Servius.*

Ventis secundis] Id est, sequi quocunque venti ferrent. Nam omnes venti secundi sunt, si, quo impellant, eamus. Est ergo sensus: Modo Cyclopas fugeremus, non curabamus, quocunque navigaremus. Quod erat contra jussa Heleni, qui vetabat illos temere navigare; sed diligenter vitare Charybdim et Scyllam: sed istorum malorum metu turbati, decrevimus ut velocissime transiremus. *Donatus.*

684 *Monent*] Vetera quædam exemplaria cum Mediceo, *movent* legunt: hoc est, persuadent. Sed enim Helenus moverat, et monuerat, et monitus in hoc dictionis genere dicuntur. *Pierius.*

Scyllam atque Charybdim, &c.] In codicibus nonnullis manu scriptis, *Scyllæque Charybdis* scriptum est: ut ordo sit: Inter utranque viam Scyllæ et Charybdis. Sed imperfecta esset oratio, et alterum *que* post *Charybdis* desideraretur. Longe vero melius in Donatiano codice, *Scyllam atque Charybdim* appositive positum. Est et *ne teneant* in aliquot exemplaribus antiquis. Sed si Donatus agnoscit, et

pro *ne* positum more veterum ait: quod et Priscianus admittit: quanquam alibi dicat, *Ni teneant cursus*, ita habere, ut Terentianum illud, 'Ni metuam patrem:' et locus alius apud Virgilium, 'Ni faciat, maria, ac terras, cœlumque profundum Quippe ferant.' Plura vero Servius. *Idem.*

686 *Ni teneant cursus*] Antiqui *ni* pro *ne* ponebant, qua particula plenus est Plautus, 'Ni mala, ni stulta sis.' *Servius.*

Ni teneant cursus] *Ni*, pro *ne*, auctore Servio et Turneb. XVII. 11. antiqua litteras affines inter se commutandi licentia: de qua Aus. Popma, in aureolo, de usu antiquæ locutionis, libello, c. 1. Sensus est: Timor cogebat, ut ventum, non judicium, secuti, quocunque navigaremus: sed occurrebat præceptum Heleni vitare jubentis Scyllam atque Charybdim. Quare placuit, *ne cursus teneant*, hoc est, agantur et impellantur inter utramque viam modico mortis interstitio, id est, Scyllæ et Charybdis, *retrorsum vela dare, atque iterare cursus*, ut loquitur Flaccus. Sed hoc dum cogitamus, ecce prosperior nobis flare cepit Boreas. Vide etiam, quæ ad Plaut. Menæch. act. I. 2. notavimus: quem locum Servius hic laudat. *Taubmann.*

Ni teneant] *Ni* hic pro *ne* positum monet Donat. ad Ter. E. III. 3. 2. *Emmeness.*

Dare lintea retro] Quod dum cogitamus prosperior nobis flare cœpit Boreas. Nonnulli *Scyllam et Charybdim Inter* distinguunt, ut sit ordo: *Inter Scyllam et Charybdin utramque viam leti discrimine parvo Ni teneant cursus certum est dare lintea retro.* Alius ordo est: *Contra jussa monent Heleni ne inter Scyllam et Charybdin cursum teneant.* Servius.

Retro] Horat. 'Nunc retrorsum Vela dare, atque iterare cursus.' *Germanus.*

687 *Pelori*] Sicilia Græcis ideo *Trinacria* dicitur, quod tres extremitates, quas Græci ἄκρας vocant, in mare videtur extendere, Pachynum, quod in Aryciam vertit, Lilybæum, quod Africam spectat, Pelorum, quod in Tyrrhenum mare procedit. Sed angusta ab sede ideo agitur, quia eminus videntibus eum locum, Italia et Sicilia terra continens putatur, nec nisi ad vicinum accedentibus videtur. *Idem.*

688 *Missus adest*] Favore scilicet numinum: quia Anchises optaverat dicens, 'Ferte viam vento facilem, et spirate secundi;' vel *missus* juxta qualitatem locorum, ita enim in illis angustiis et faucibus maris artari et conglobate spiritus fieri dicitur, ut ad illum locum tantummodo *missus* videatur. *Idem.*

Vivo prætervehor ost. s.] Pro *vivi saxi*, ablativum pro genitivo, vel viva saxa habentia: *ostia* vero aut litora sunt, aut exitus fluminis in mare, aut introitus portus. *Idem.*

Vivo prætervehor ostia saxo] Supra: 'vivoque sedilia saxo.' Cæsar: 'prætervectos Dyrrhachium magna vis tempestatis sequebatur.' *Germanus.*

689 *Pantagiæ*] Hic fluvius Siciliæ cum plenus flueret, implebat sonitu pene totam Siciliam. Unde et *Pantagias* dictus est, quasi *ubique sonans.* Hic postea cum Cereri, quærenti filiam, obstreperet, tacere jussus est numinis voluntate. *Servius.*

Pantagiæ] De hoc flumine Cluver. Antiq. Sicil. I. 11. *Emmeness.*

Megarosque sinus] Megara oppidum est juxta Syracusas. *Servius.*

Thapsumque jacentem] Thapsus insula non longe a Syracusis, plana, pene fluctibus par. *Idem.*

Thapsumque jacentem] Hodie vulgo *L' Isola delli Manchisi.* Salustius et Silius, teste Dausquio, sine aspiratione scribunt. Thucydides l. VI. Stephanus et alii θάψος malunt, si a θάπτω sepelio, quia quasi sepulta et

fluctibus obruta est, a quibus standum sit, apparet facile. De hac peninsula Strabo l. XVII. Isidor. orig. XIV. 6. et accurate satis Cluver. in antiq. Sicil. I. 11. *Emmeness.*

690 *Talia monstrabat*] Quia occurrebat, Unde hæc loca scire potuisti? *Servius.*

Relegens] Renavigans. Ut, 'Et primi lege litoris oram.' *Idem.*

Errata] Participium sine verbi origine. Non enim facit *error*. Idem.

Relegens errata retrorsum] *Errata litora*, ut Græci passive efferunt: Xenoph. 'Απομ. Α. ἃ πολλῷ ἐλάττονας βλαβὰς ἁμαρτανόμενα ποιεῖ, τῶν περὶ τὴν πόλιν ἁμαρτανομένων· et Plato leg. Θ. ἐπειδὴ τῶν ἁμαρτανομένων τρία εἴδη δεδήλωται: pro ἁμαρτημάτων. *Germ.*

Retrorsum] Quasi a fine ad caput retexens. *Servius.*

Retrorsum] In antiquis aliquot exemplaribus, *retrorsus*. Pierius.

691 *Achemenides*] De hoc infelici homine Ovid. in Ibide vs. 415. 'Qualis Achemenides Sicula desertus in Ætna, Troïca cum vidit vela venire fuit.' *Emmeness.*

Infelicis Ulixi] Epitheton ad implendum versum positum, more Græco, sine respectu negotii. Nam Æneas incongrue infelicem Ulyxen dicit, nisi forte quasi pius etiam hostis misereatur, cum similes errores et ipse patiatur: et notandum conclusam de Achemenide mentionem. *Servius.*

692 *Prætenta*] Anteposita. *Idem.*

Jacet] Sita est: ut, 'Medio jacet insula ponto.' *Idem.*

Contra Plemmyrium undosum] Quidam insulam, quidam fluvium putant dici. Sane verbum de verbo expressit. Hoc est enim *undosum*, quod *Plemmyrium*. Sinus Syracusanus, in quo Ortygia, cujus hic necessarie meminit; nondum enim erant conditæ Syracusæ. *undosum* vero, quod usque illuc vestigium æstuantis Charybdis dicitur pervenire. *Idem.*

Plemmyrium] Quidam insulam esse statuunt, quidam fluvium, quidam promontorium. Extremum hoc tam in Virgilio, quam in Thucydide (hujus locus habetur l. VII.) agnoscit Ortelius: quo (ut ait Serv.) perveniunt undæ Charybdis æstuantis. Ergo Ortygia hunc habet situm, ut posita sit contra Plemmyrium, et obtenta prætentaque sinui Siciliæ. *Cerda.*

693 *Plemmyrium*] De hoc promontorio Cluverius ant. Siciliæ I. 13. *Emm.*

694 *Ortygiam*] Hæc tantum *Ortygia* dicitur, Apollinis vero etiam *Delos*. Et bene addidit *priores*, ut hæc quæ nunc est semper appellata sit *Ortygia*, hæc vero prioribus tantum. *Servius.*

Ortygiam] De hac insula Strabo VI. Cluver. ant. Sicil. I. 12. *Emmen.*

Alpheum] Quia Græce ἀλφεῖος facit: ut *αἰνείας*, *Æneas*; *μήδεια*, *Medea*. Servius.

Fama est huc Elidis amnem] Elis et Pisæ civitates sunt Arcadiæ, in qua est fons ingens, qui ex se duos alveos creat, Alpheum et Arethusam. Unde fit, ut fingantur conjungi in exitu, quos origo conjungit. Arethusam autem etiam in Elide esse testatur Virgilius, dicens, 'Sic tibi cum fluctus subterlabere Sicanos.' Hæc secundum fabulas venatrix fuit, quæ dum se in Alpheo post laborem ablueret, ab eo adamata est. Quam cum in speciem avis mutatam Alpheus cognosset latere, etiam sic eam persequi cœpit; quæ cum diu fugiens deorum miseratione in fontem sui nominis versa ad Siciliam per secretos meatus venit. Quam Alpheus illuc usque persequutus, fonti ejus se miscet: quod tali argumento probatur: nam cum equi, diebus festis, Olympii Jovis, certantes in eo amne diluuntur, stercus equorum ex eo amne etiam in Arethusa recognoscitur. Patera etiam, quam in Alpheum quidam Olympionices miserat, in Arethusa inventa dicitur. Hanc autem venatricem fuisse, quod

etiam Virgilius ostendit, 'Et tandem positis velox Arethusa sagittis.' Quidam autem Arethusam non de Elide ad Siciliam venire, sed in Sicilia nasci volunt, et venienti fluvio occurrere. *Idem.*

Elidis] Strabo, l. IV. omnem illam regionem, quæ inter Messeniam et Achajam proprie dictam interjacet usque ad mare, *Eleam* vel *Elidem* nominari ait, per quam fundatur Alpheus. *Taubmann.*

Alpheum fama est, &c.] Alpheum Arethusamque emergere in insula Ortygia Strabo his verbis narrat Geog. l. VI. ἡ δ' Ὀρτυγίαν συνάπτει γέφυρα πρὸς τὴν ἤπειρον οὖσα. Κρήνην δ' ἔχει τὴν Ἀρέθουσαν, ἐξιεῖσαν ποταμὸν εὐθὺς εἰς τὴν θάλατταν. μυθεύουσι δὲ τὸν Ἀλφειὸν εἶναι τοῦτον, ἀρχόμενον μὲν ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου, διὰ δὲ τοῦ πελάγους ὑπὸ γῆς τὸ ῥεῖθρον ἔχοντα μέχρι πρὸς τὴν Ἀρέθουσαν, εἶτ' ἐκδιδόντα πάλιν εἰς τὴν θάλατταν: *Ortygiam pons terræ conjungit: ea fontem habet Arethusam, quæ fluvium statim emittit in pelagus. Hunc ipsum Alpheum esse traditum est in fabulis, qui cum in Peloponneso sumat originem, per mare sub terram usque ad Arethusam fluenta perducat: deinde rursus hic emergens excurrat in pelagus.* Cerda.

Alpheum] Mela hujus fluminis et Arethusæ fontis mentionem infert, II. 3. et 7. 'Fons est in quo visuntur jacta in Alpheum amnem Peloponesiaco litori infusum: unde ille creditur non se consociare pelago, sed subter maria terrasque depressus, huc agere alveum, atque hic se rursus extollere.' Notabis *agere alveum*, ut infra *egisse vias;* sed de hac lectione Pierius. utriusque amores narrat Ovid. Metam. V. 574. et seqq. et amor. III. 6. 'Quid? non Alpheon diversis currere terris Virginis Arcadiæ certus adegit amor.' Vide N. Ecl. X. 1. *Emmeness.*

695 *Egisse*] In codice perveteri, qui apud me est, *habuisse vias* legitur: sed *egisse* magis placet, ut in vulgatis. *Pierius.*

696 *Ore*] Fonte vivo: bene de fluvio, ut Æneid. I. 'Unde per ora novem.' *Servius.*

Confunditur] In antiquis aliquot codicibus, *perfunditur.* Sed *confunditur* magis placet: hoc est, commiscetur. *Pierius.*

697 *Jussi numina magna loci*] Vel ab Achemenide admoniti, vel Anchise, vel ab oraculis: et quæritur, quæ numina, vel quare non dixerit: et utrum Alpheum, an Arethusam intelligi voluerit. *Jussi* ergo, admoniti. *Servius.*

Jussi numina magna loci veneramur] In omnibus antiquis codicibus, quotquot legi, numerus est hujusmodi, *jussi numina magna loci veneramur:* ut illa, 'Addam cerea pruna:' et, 'Curru jungit Alæsus equos.' In non nullis: *numina magna loci jussi veneramur.* Pierius.

698 *Exsupero præpingue solum stagnantis Helori*] In codicibus antiquis, *Helori* cum adspiratione, quam et Pontanus recipit: in aliquibus tamen sine aspiratione *Elori.* Est etiam eodem versu *exsupero* per *x* et *s.* Id.

Stagnantis Helori] Fluvii qui ad imitationem Nili effunditur campis. Sed Græci *stagna Elide* dicunt, unde ait, 'Stagnantis Helori.' *Servius.*

Helori] Per adspirationem malunt scribi fide optimorum codicum: non desunt tamen, qui demunt teste Dausquio. Fluvius est proximus Pachynum promontorium τοῦ ποταμοῦ τοῦ κατὰ Πάχυνον, ut Stephanus. Mirum cur hic *stagnantis*, cum Silio dicatur 'undas clamosus Helorus:' nodum solvit idem Cluv. ibid. Sed satius est consulere Cluverium I. 13. Servii locum emendantem, apud quem *Elide* male, pro quo legendum censet ἕλη, id est, paludes. *Emmeness.*

699 *Projecta*] Porrecta et tenta, ut, 'Projecto dum pede lævo.' *Servius.*

Pachyni] Promontorium est aus-

trum spectans. Unde et *Pachynum* dictum ab aëris crassitudine: nam παχὺς est pinguis et crassus. *Idem.*

Projectaque saxa Pachyni] *Projecta*, id est, prominentia; quasi porro jactata. Æn. v. 204. 'procurrentia saxa' dixit. Etiam JC. *projecta* vocant podia, meniana. Lucret. l. III. de grandi et vasto homine: 'Quamlibet immani projectu corporis exstet.' *Taubmann.*

Projectaque saxa Pachyni] Macrobii explicationem, si quis amplecti malit, addo Saturn. VI. 4. 'si *projecta* secundum consuetudinem dicatur, intelligitur *abjecta:* si secundum veteres *projecta*, porro jacta: ut alibi ait: 'projecto dum pede lævo Aptat se pugnæ.' Plura illic. Sed *extensa saxa* interpretor ut Ecl. I. 67. 'projectus in antro.' Bene *saxa;* nam ex tribus promontoriis, de quibus Mela II. 7. unde Sicilia fuit appellata *Trinacria*, unum nempe *Pelorus* est humo arenacea, *Pachynus* et *Lilybæum* saxea, teste Cluverio antiq. Sic. I. 6. Hodie appellant accolæ *Pachynum* promontorium *Capo Passaro* vel *Passar*. De hoc ἀκρωτηρίῳ Σικελίας Cluver. ant. Sic. I. 14. *Emmeness.*

700 *Radimus*] Propter saxa latentia. *Radimus* autem, nimium adjuncti præterimus, ut Æneid. v. 'Radit iter lævum interior.' *Servius.*

701 *Camarina procul*] Palus est juxta ejusdem nominis oppidum: de qua, quodam tempore cum siccata pestilentiam creasset, consultus Apollo, an eam penitus exhaurire deberent, respondit: μὴ κίνει Καμαρίναν, ἀκίνητος γὰρ ἀμείνων: quo contempto exsiccaverunt paludem: et sedata pestilentia, per eam partem ingressis hostibus pœnas dederunt. Sed hoc responsum Æneæ temporibus ignotum fuit. Ergo non observavit Poëta, sed ad præsens tempus locutus est. *Idem.*

Camerina] In antiquis aliquot codicibus, *Camarina* ut Græci scribunt, μὴ κίνει καμαρίναν, ἀκίνητος γὰρ ἀμείνων. *Pierius.*

Camerina] Sunt qui pro utraque lectione stant, legentes non nulli *Camarinam*, alii *Camerinam*. Vide Dausq. Orthogr. De Palude ipsa, congessit ea, quæ usui sunt, Cluver. ant. Sicil. I. 14. Robert. Tit. Controvers. VIII. 9. vindicat negligentiæ crimine Virgilium contra Servium, criminantem Maronem, quod, Ænea navigante, Camerina nondum siccata fuerit. *Emmeness.*

702 *Immanisque Gela*] Civitas a fluvio nominata: sicut etiam campi Geloi. *Servius.*

Immanisque Gela] Dicitur *immanis* propter magnitudinem urbis, ut Cluver. antiq. Sicil. I. 15. ubi accuratam et fluvii et urbis, nec non Geloorum camporum descriptionem invenies. *Emmeness.*

703 *Acragas*] Mons est muro cinctus, in cujus summa parte oppidum est. Unde et Cicero ait, 'Ad mare intra mœnia ante oppidum expectabat.' De Verre. *Servius.*

Arduus inde Acragas] In antiquis *arduos*. In Romano, *Acragas*, ut Græce scribitur, ἀκράγης, Polybio. Sed affinitas literarum facit, ut Latini multa per *g* scribant, quæ Græci per κ, ut *gubernator*, κυβερνήτης: atque etiam vice versa nonnunquam pro γ, *c* substituant: ut ex *Gongro Congrus*. Pierius.

Arduus inde Acragas] Græcum est nomen, Latinis *Agrigentum:* quod ex Plinio III. 8. 'oppidum Agragas, quod Agrigentum nostri dixere.' Urbs celebritate et opulentia ingens. De *Gela* et *Agrigento*, a quibus, et quando condita hæc sint oppida, mentionem infert Thucydides in initio l. VI. Sed quæ dici possunt, habet Cluver. Antiq. Sicil. I. 15. Fuit et fluvius hujus nominis, qui incolis *Fiume di Gergenti*. Emmeness.

Longe] Quia excelsus est mons. *Donatus.*

704 *Magnanimum quondam generator equorum*] Secundum Pindarum quondam Agrigentini equos ad agones Græciæ mittebant, qui inde victores revertebantur. Legimus etiam aliud: cum in Cappadocia greges equorum perissent, Delphici Apollinis responso adduxerunt equos de Agrigento, et reparavere meliores. Quidam autem dicunt Heronem Agrigentinum, vel, ut alii ferunt, Dionysium tyrannum Siciliæ, equos ad agonem Elidis olympicum duxisse, et omnes vicisse. *Servius.*

Generator equorum] *Altor equorum*, Silio Ital. dicitur l. XIV: ubi ille pleraque urbium et fluviorum nomina recenset, quæ hic Maro noster habet: ut *et cui non licitum fatis Camerina moveri:* et paulo post, *palmis quoque onusta Selinus:* et sic totus contextus. De studio alendorum equorum, quod ingens fuit in Agrigentinis, Plinius VIII. 42. qui narrat ab iis in honorem equorum extructos fuisse tumulos et in tumulis pyramides. Idem ferme Solinus c. 4. 'Agrigentina regio frequens est equorum sepulcris, quod supremorum munus meritis datum creditur.' Firmat hoc exemplis pluribus Cluverius supra citato loco. *Emmeness.*

705 *Palmosa Selinus*] Civitas est juxta Lilybæum, abundans palmis, quibus vescuntur, et apio: an *palmosa* ab equis nobilibus? *Servius.*

Selinus] In codicibus aliquot antiquis, *Selinys* per *y* in fine scriptum est. In aliquot *Selinis*, in aliis *Selinus:* quod quidem cum Græca scriptione facit. Nam Σελίνους, per ους finale, civitas Siciliæ est: eaque, ut Græci tradunt, et masculino et fœminino genere dicitur. Quod vero *palmosam* dicit Maro ex M. Tullio est, in actione ultima contra Verrem: 'Nautæ coacti radices palmarum agrestium, quarum erat in illis locis, sicut in magna parte Siciliæ, multitudo, colligebant.' *Pierius.*

Palmosa Selinus] Civitas juxta Lilybæum promontorium: in quo tractu, ut fere tota Sicilia, copia palmarum erat: ut e Cic. Verr. VII. docet Turneb. XXX. 39. Servius Dan. dubitat, num *palmosa* ab equis nobilibus et palmariis dicatur. *Taubmann.*

706 *Saxis Lilybeïa cæcis*] Vere dixit: nam litus Lilybetanum naturaliter cum saxis, quasi de industria constructum est. Sane notandum omnium trium promontoriorum Siciliæ factam mentionem: ut, 'Ecce autem Boreas angusta a sede Pelori,' et, 'Projectaque saxa Pachyni,' et hic modo, 'Saxis Lilybeïa cæcis.' *Serv.*

Saxis cæcis] Quæ nautæ *subaquanea* appellant. *Donatus.*

707 *Drepani portus*] *Drepanum*, civitas est ante pedem montis Erycis trans Lilybæum: dicta vel propter curvaturam litoris, in quo sita est; vel quod Saturnus post amputata virilia Cœlo patri, illuc falcem projecit, quæ δρέπανος dicitur Græce: quod verisimile putatur propter vicinitatem Erycis consecrati Veneri, quæ dicitur nata ex Cœli cruore, et spuma maris. Quidam *Drepana* dictum volunt a falce Cereris, quam ibi, cum filiam suam Proserpinam quæreret, amisit. Cato pluraliter *hæc Drepana* dicit. *Servius.*

Drepani portus] *Drepanum*, civitas ante pedem montis Erycis, trans Lilybæum; quam *oram illætabilem*, id est, tristem vocat, ob patris amissionem, quanquam auctores de morte Anchisæ valde discrepant. De quo Muretus Var. XIII. 3. et Cælius XVII. 10. *Taubmann.*

Drepani portus] De promontorio Lilybæo, de urbe Drepano et portu videndus Cluver. ant. Sic. II. 1. *Emmeness.*

Illætabilis] Propter patris amissionem. *Servius.*

Illætabilis] Expressit plenam mortalitatem; nam si quando aliqua infortunia accidunt, nos in dolore po-

siti locis attribuimus, quasi nobis aliquid inflixerint. Ergo hic Drepanitano loco applicat, quod fato acciderit. *Donatus.*

708 *Actis*] Transactis, vel quomodo mensibus actis. *Servius.*

Actus] In antiquis pene omnibus exemplaribus legere est, *actis*. Neque *actus* est in iis, quos legi, nisi contacto codice. *Pierius.*

709 *Heu genitorem*] Diversum hoc ab historia, si Straboni credimus, qui Æneam una cum Anchise patre et filio Ascanio Laurentum applicuisse tradit. *Idem.*

Casusque levamen] Simile Propertius eleg. IV. 12. 'Te, Lepide, et te, Paule, meum post fata levamen.' et Martialis l. VI. 'Hic tibi curarum socius, blandumque levamen.' *Cerda.*

710 *Amitto Anchisen*] Dolet perisse in portu, qui tot maris pericula evasisset: nec dixit mortuum, sed deseruisse filium. Veteres enim egregios viros non mortuos, sed per commutationem locorum translatos putabant. *Donatus.*

Fessum deseris] Ut supra diximus secundum Virgilium. Nam Cato eum in Originibus ad Italiam venisse docet: unde etiam in sexto illud amphibolon est, 'Quo magis Italia mecum lætere reperta.' Nam et post Latinum Turnumque et Amatam dicitur excessisse. Sed bene hic subtrahitur, ne parum decoro amori intersit. Quæritur sane, cur sine ulla descriptione funeris patris præterierit? Aut quia in V. dicturus est, et bis eadem dicere vitaverit; aut quia, sicut dictum est, Anchises ad Italiam cum filio pervenit. *Servius.*

711 *Heu tantis*] Tantus fuit dolor, ut etiam apud Didonem positus, quasi cum eo præsente loqueretur. *Donat.*

Tantis] Ad generalitatem transit, ne si specialiter enumeraret, longior fieret: dolebat autem vehementer, quod infinitis casibus liberatus, ad Italiam pervenire non potuisset. Definit ergo Poëta, quam vim habeat apud filium incolumitas patris, cum dicit: 'Omnis curæ casusque levamen.' *Idem.*

712 *Nec vates Helenus*] Quia dixerat, 'Prohibent nam cætera Parcæ Scire Helenum.' *Servius.*

Nec Helenus] Cum multa horrenda prædiceret: nec Celæno, cum multa optaret maledicta: ergo nec amicus prædixit, nec inimica. Tacuit autem de tempestate Siciliensi, ne bis repeteret, quod dictum fuerat ab Ilioneo. *Donatus.*

713 *Non dira Celæno*] Quæ vel irata debuit adversa nuntiare. Et bona pietate mortem patris graviorem dicit esse, quam famem. *Servius.*

714 *Hic labor extremus*] Aut apud Drepanum: aut *extremus*, sævissimus, quia statim tempestati sacratus est. Et bene de ipsa tempestate tacuit, quia Ilioneus supra dixerat: 'Cum subito adsurgens fluctu nimbosus Orion In vada cæca tulit.' *Idem.*

715 *Deus appulit oris*] Tulit voluntate sua; bene se commendat Didoni, dicens se ad eam deorum voluntate venisse. Sane non dixit *quis deus*: ut alibi, 'Dabit deus his quoque finem.' *Idem.*

Vestris Deus adpulit oris] Didonis animum confirmat, illiusque benevolentiam et gratiam sibi conciliat ex eventu rei, cum se ad eam deorum voluntate accessisse significat. Et addit uno versu quod jam copiose descripserat. Macrob. Saturn. v. 2. *Nascimb.*

Appulit] Proprie, teste Donato ad prol. A. *appellere* dicitur, cum ex pelago aut freto quis ad litus accesserit; et recte Deum auctorem dicit, eodem monente, E. III. 2. 36. *Emm.*

716 *Intentis omnibus*] Adhuc intentis: ut ostenderet Æneam libenter auditum. Intenti fuerant, cum incœpit: intenti, cum finiret. *Donat.*

Unus] Non interpellante regina interrogationibus. *Servius.*

717 *Fata divom*] Quæ dii hominibus tribuunt. *Idem.*

Renarrabat] Aut vacat *re*, ut, 'Confieri possit.' Aut apparet Æneam ante de suis casibus cum Didone confuse locutum, et ideo hic addidit *renarrabat*, quasi quæ dixerat antea, nunc ex ordine referebat; quod notat in primo: 'Immo age et a prima dic, hospes, origine nobis.' Sane in secundi principio duo sunt versus ex persona poëtæ, sicut hic tres, et similis est finis initio. *Idem.*

Fata renarrabat divom] In antiquis aliquot codicibus legere est, *fataque narrabat divom.* Sed enim quia bonam horum partem Didoni prius enarraverat, et in hac dictionis continuatione multa fuere repetita, longe magis placet *renarrabat*, ut in Mediceo, et vulgatis habetur exemplaribus. *Pierius.*

Fata renarrabat] Quid si contra Servium accipiamus plures factas de excidio Trojano narrationes ab Ænea interpellato ab amante Didone sæpius; sed magis concisas, et minus elaboratas hac, quæ hoc toto tertio lib. continetur, ut ex præcedentibus liquere videtur: 'Nec non et vario noctem sermone trahebat Infelix Dido, longumque bibebat amorem, Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa: Nunc quibus Auroræ venisset filius armis:' et ex sequentibus: 'Iliacosque iterum demens audire labores Exposcit, pendetque iterum narrantis ab ore.' Servius tamen *renarrabat* pro simplici accipit. Videri tamen potest hic Maro imitatus Homerum, qui sub finem lib. Od. M. renarrantem Ulyssem inducit his versibus: *τί τοι τάδε μυθολογεύω; Ἤδη γάρ τοι χθιζὸς ἐμυθεόμην ἐνὶ οἴκῳ Σοί τε καὶ ἰφθίμῃ ἀλόχῳ· ἐχθρὸν δέ μοί ἐστιν, Αὖτις ἀριζήλως εἰρημένα μυθολογεύειν.* *Germanus.*

718 *Conticuit tandem*] Ut, 'Conticuere omnes.' *Servius.*

Tandem] Diuturnitatem narrantis expressit. Notandum sane, quia controversiarum more epilogos dedit sex istis prioribus libris: quos et esse bioticos voluit. Nam singulis res singulas dedit: ut primo omina, secundo pathos, tertio errores, quarto ethos, quinto festivitatem, sexto scientiam. Epilogos autem sic variavit, ut in primo miseratio esset Didonis, in secundo mors Creusæ, in tertio Anchisæ, in quarto Didonis, in quinto Miseni, in sexto Marcelli citum defiet interitum. *Idem.*

Tandem] Ad ipsum pertinet, qui casus suos enarrabat invitus: nam auditores adhuc intenti erant. *Donat.*

9

